

**EBU'T-TEVFİK EŞ-ŞEYH İBRAHİM'İN
TERCÜME-İ TEFSİR-İ HÂZİN ADLI ESERİNDE
ZARFLARIN İNCELENMESİ (GİRİŞ-İNCELEME-
METİN-SÖZLÜK) (1B-22A SAYFALARI ARASI)**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

H. Gaye BOSTANCI

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ**

**EBU'T-TEVFİK EŞ-ŞEYH İBRAHİM'İN TERCÜME-İ TEFSİR-İ HÂZİN
ADLI ESERİNDE ZARFLARIN İNCELENMESİ (GİRİŞ-İNCELEME-METİN-
SÖZLÜK) (1B-22A SAYFALARI ARASI)**

H. Gaye BOSTANCI

Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	10
DOĞRULUK BEYANI	11
ÖN SÖZ	12
ÖZ.....	14
ABSTRACT.....	15
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	17
ARCHIVE RECORD INFORMATION	18
KISALTMALAR	19
ARAŞTIRMANIN KONUSU	22
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	22
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	22
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	22
GİRİŞ	23
BİRİNCİ BÖLÜM	28
ESERİMİZE KAYNAK TEŞKİL EDEN ESER DEĞERLENDİRMESİ	28
1.1. Begavî'nin Hayatı ve Eserleri	28
1.1.1. Hayatı	28
1.1.2. Eserleri	29
1.2. Hâzin El-Bağdâdî'nin Hayatı ve Eserleri	30
1.2.1. Hayatı	30
1.2.2. Eserleri	31
1.3. Hâzin Tefsîri'nin Türkçe Tercümeleri.....	32
1.3.1. Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî'nin <i>Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb</i> Adlı Eseri.....	32
1.3.2. Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in <i>Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin</i> Adlı Eseri.....	33

1.4. Ebu't-Tevfik Eş-Şeyh İbrâhim'in Hayatı ve Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin Adlı Eseri.....	36
1.4.1. Hayatı	36
1.4.2. Eseri	39
1.4.2.1. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin.....	39
1.4.2.1.a. Konu, Şekil, Hacim	39
1.4.2.1.b. Eserin Yazılış Tarihi.....	41
1.4.2.1.c. Eserin İçeriği.....	41
1.4.2.1.d. Eserin Yazılış Sebebi	43
1.4.2.1.e. Eserin Tercüme Yöntemi.....	44
1.4.2.1.f. Eserin Dil Özellikleri	46
1.4.2.1.g. Eserin Bölümleri	51
1.4.2.1.h. İmlâ ve Cümle Kurgusu Dikkate Alınarak Eserin Günümüz Alfabesine Aktarılmasında Takip Edilen Esaslar	52
İKİNCİ BÖLÜM.....	55
ESERİN DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ.....	55
2.1. Dil Özellikleri.....	55
2.1.1. Yazılış Özellikleri	55
2.1.1.1. Ünlülerin Yazılışı	55
2.1.1.1.a. a ünlüsünün yazılışı.....	55
2.1.1.1.b. e ünlüsünün yazılışı.....	57
2.1.1.1.c. ı, i ünlülerinin yazılışı.....	58
2.1.1.1.d. o, ö ünlülerinin yazılışı	60
2.1.1.1.e. u, ü ünlülerinin yazılışı	61
2.1.1.2. Ünsüz Harflerin Yazılışı.....	63
2.1.1.2.a. ç ünsüzünün yazılışı	63
2.1.1.2.b. p ünsüzünün yazılışı	63
2.1.1.2.c. g ünsüzünün yazılışı	65
2.1.1.2.d. ñ ünsüzünün yazılışı	65
2.1.1.2.e. t, d ünsüzlerinin yazılışı	65
2.1.1.2.f. s ünsüzünün yazılışı	66
2.1.1.3. Bazı Şekillerin Yazılışı.....	67
2.1.2. Ses Bilgisi.....	69

2.1.2.1. Ünlü Harfler	69
2.1.2.1.a. Ünlü Değişmeleri.....	70
2.1.2.1.b. Ünlü Uyumu	73
2.1.2.1.c. Ünlü Türemesi	76
2.1.2.1.d. Ünlü Düşmesi	76
2.1.2.1.e. Birleşme.....	76
2.1.2.2. Ünsüz Harfler	76
2.1.2.2.a. Ünsüz Değişmeleri.....	76
2.1.2.2.b. Ünsüz Düşmesi	77
2.1.2.2.c. Ünsüz Türemesi	77
2.1.2.2.d. Ünsüz Benzeşmesi	78
2.1.2.2.e. Göçüşme	78
2.1.2.2.f. Hece Düşmesi (Haplologie)	79
2.2. Eşdizimlilik	79
2.3. Zarflar	84
2.3.1. Zarf Kavramı.....	84
2.3.1.1. Zaman Zarfları	89
2.3.1.2. Yer-Yön Zarfları.....	90
2.3.1.3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları	90
2.3.1.4. Durum (Hāl) Zarfları	91
2.3.2. Zarf-fiiller.....	96
2.3.3. Zarfların Genel Özellikleri	97
2.4. Metinde Geçen Zarfların İncelenmesi.....	99
2.4.1. Zaman Zarfları	99
2.4.1.1. Hemîşe.....	99
2.4.1.2. Dem-be-dem	100
2.4.1.3. gice - karañlık gicede.....	100
2.4.1.4. rüz u şeb.....	100
2.4.1.5. rüz-ı kıyâmet	101
2.4.1.6. bugün	101
2.4.1.7. bir gün.....	101
2.4.1.8. yarın	101
2.4.1.9. imdi	102

2.4.1.10. müdâm	104
2.4.1.11. hemân.....	104
2.4.1.12. henüz	106
2.4.1.13. gâh, gâh ... gâhî	106
2.4.1.14. andan.....	106
2.4.1.15. evvel, evvelden, +dAn evvel, -mAdAn evvel, -mAzdAn evvel....	110
2.4.1.16. sonra, +dAn şoñra	112
2.4.1.17. andan şoñra	113
2.4.1.18. ardınca/anuñ ardınca	114
2.4.1.19. -dİkdAn/-dUkdAn şoñra.....	114
2.4.1.20. ne zaman.....	115
2.4.1.21. neden şoñra	115
2.4.1.22. dâ'im - dâ'imā.....	115
2.4.1.23. kaçan - kaçan ki - kaçan kim.....	116
2.4.1.24. tâ.....	119
2.4.1.25. evvelî-evvelā	120
2.4.1.26. evvelî	121
2.4.1.27. ibtidā	121
2.4.1.28. ilā yevm-i 'asir.....	121
2.4.1.29. Hâzret-i 'Osmân'îñ (rağiya'l-lāhu) hîlâfetinde	122
2.4.1.30. Hâzret-i Resûl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ zamân-ı sa'âdetlerinde.....	122
2.4.1.31. Hâzret-i Resûl (risâlet-penâh) eyyâmında (eyyâm-ı mübârekelerinde)	122
2.4.1.32. ol iki kerre 'arz idüp Cebrâil 'aleyhi's-selâmâ okuduđunuñ âhirindeki 'arz itmesinde.....	122
2.4.1.33. Hâzret-i Resûl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ risâleti müddetinde	123
2.4.1.34. Hâzret-i Resûl'ün hayâtında.....	123
2.4.1.35. Hâzret-i Resûl Medîne'yi Münevvere'ye teşriflerinde.....	123
2.4.1.36. hiccetü'l-vedâ' da.....	123
2.4.1.37. Kurbân Bayramı günü	123
2.4.1.38. ol günde.....	123
2.4.1.39. cezâ olacak günde	124

2.4.1.40. ol dem/demde	124
2.4.1.41. bu an.....	124
2.4.1.42. bu dem/demde	125
2.4.1.43. -dİgI demde	125
2.4.1.44. -dİklArI dem.....	125
2.4.1.45. namāzda.....	125
2.4.1.46. kıyâmetde	125
2.4.1.47. kıyâmet günü/gününde.....	126
2.4.1.48. Ramazân ayında	126
2.4.1.49. Şıffın cenginde.....	126
2.4.1.50. soñraki oğumasında	127
2.4.1.51. dördünci senede	127
2.4.1.52. Ramazân-ı Şerif'de	127
2.4.1.53. her sene Ramazân-ı Şerif'de.....	127
2.4.1.54. namāzıñ erkânların ve vâcibâtların öğrettiği zamanda	127
2.4.1.55. intikâl itdiği sene	127
2.4.1.56. iken / -ken zarf-fiil eki ile.....	128
2.4.1.57. -mAdAn zarf-fiil eki ile	130
2.4.1.58. -mAdAn evvel	131
2.4.1.59. -Up zarf-fiil eki ile	131
2.4.1.60. -InCA zarf-fiil eki ile.....	132
2.4.1.61. -InCA/-UnCA kadar	134
2.4.1.62. -dİkCA/-dUkCA zarf-fiil eki ile	134
2.4.1.63. -dİkDA / -dUkDA zarf-fiil eki ile.....	136
2.4.1.64. -dİklArIndA / -dUklArIndA	139
2.4.1.65. -dİğIndA, -dİğImdA zarf-fiil eki ile.....	140
2.4.1.66. ol zamân.....	141
2.4.1.67. ‘arşa çıkıncağ	142
2.4.1.68. ezeli.....	142
2.4.1.69. şabâh	142
2.4.1.70. aḥşam	142
2.4.1.71. ‘aḳabince.....	142
2.4.1.72. soñunda.....	142

2.4.1.73. her dem	143
2.4.1.74. her çağ.....	143
2.4.1.75. ezelden.....	143
2.4.1.76. karanlıktada	143
2.4.2. Durum (Hâl) Zarfları	143
2.4.2.1. serâser (ser-â-ser)	143
2.4.2.2. ser-te-ser	144
2.4.2.3. elbet-elbette	144
2.4.2.4. kâmil	144
2.4.2.5. ancak	145
2.4.2.6. aslâ.....	147
2.4.2.7. belki.....	148
2.4.2.8. şanki	148
2.4.2.9. meşelâ.....	149
2.4.2.10. taḥkikān.....	149
2.4.2.11. yine	149
2.4.2.12. deyü - diye.....	150
2.4.2.13. üzre - üzere - üzerine	153
2.4.2.14. eger/eger kim.....	155
2.4.2.15. -sA şart eki ile	158
2.4.2.16. -A istek kipi ile.....	161
2.4.2.17. yüzünden.....	161
2.4.2.18. nice/niçe	162
2.4.2.19. eyü	163
2.4.2.20. berâber - ile berâber	163
2.4.2.21. yesir	164
2.4.2.22. andan.....	164
2.4.2.23. evvelinden	165
2.4.2.24. tiz	166
2.4.2.25. hemân.....	166
2.4.2.26. âyet-be-âyet	166
2.4.2.27. süre-be-süre	167
2.4.2.28. tekrâr be tekrâr	167

2.4.2.29. yarı yarıya	167
2.4.2.30. dağınık	167
2.4.2.31. açık	167
2.4.2.32. Fātiḥa'sız	167
2.4.2.33. ansız.....	168
2.4.2.34. cümlesin birden.....	168
2.4.2.35. +dAn ötürü.....	168
2.4.2.36. -A zarf-fiil eki	168
2.4.2.37. -Up zarf-fiil eki ile	168
2.4.2.38. -Up zarf-fiil eki	174
2.4.2.39. ile edatıyla.....	177
2.4.2.40. -mAk ile	182
2.4.2.41. -ArAk zarf-fiil eki ile	182
2.4.2.42. -mAdAn zarf-fiil eki ile	183
2.4.2.43. -dlġIndAn/-dUġUndAn zarf-fiil eki ile	183
2.4.2.44. -dIkIArIndAn/-dUkIArIndAn zarf-fiil eki ile	184
2.4.2.45. göre.....	184
2.4.2.46. ile edatıyla.....	184
2.4.2.47. uşul ile	186
2.4.2.48. için edatıyla	187
2.4.2.49. anuñ için	189
2.4.2.50. gibi edatıyla	190
2.4.2.51. anuñ gibi	192
2.4.2.52. yalan / yalandan	192
2.4.2.53. elsiz.....	192
2.4.2.54. yalnız	192
2.4.2.55. maḥşūş	193
2.4.2.56. cehren.....	193
2.4.2.57. ḥuṣūṣā / ḥuṣūṣan	193
2.4.2.58. āṣikāre.....	194
2.4.2.59. gizli	194
2.4.2.60. birden.....	194
2.4.2.61. yavaş.....	194

2.4.2.62. birer birer	195
2.4.2.63. hâzin hâzin.....	195
2.4.2.64. maḥzūn maḥzūn.....	195
2.4.2.65. kırā'at kırā'at.....	195
2.4.2.66. +cA eşitlik eki ile	195
2.4.2.67. niçün.....	196
2.4.2.68. hem.....	196
2.4.2.69. böyle	196
2.4.2.70. öyle	197
2.4.2.71. şöyle.....	199
2.4.2.72. hele	199
2.4.2.73. az	200
2.4.2.74. hiç	200
2.4.2.75. 'umūmen.....	200
2.4.2.76. bir an.....	200
2.4.2.77. ekşer	200
2.4.2.78. işte	201
2.4.2.79. uğrına	201
2.4.2.80. kavî.....	201
2.4.2.81. yakın.....	201
2.4.2.82. bir dahı.....	201
2.4.2.83. ğayr(ı).....	201
2.4.2.84. haḳıkatde	202
2.4.2.85. bu hâlde	202
2.4.2.86. +A hâl eki ile.....	202
2.4.2.87. +dAn hâl eki ile.....	202
2.4.2.88. kendileri.....	203
2.4.2.89. hep	203
2.4.3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfı	203
2.4.3.1. az	203
2.4.3.2. biraz	203
2.4.3.3. çok	204
2.4.3.4. ğāyet-ğāyet ile-ğāyete	204

2.4.3.5. bol.....	205
2.4.3.6. bütün	205
2.4.3.7. tamāmıyle	206
2.4.3.8. kadar, -AcAk kadar, -dIgl/-dUğI kadar.....	206
2.4.3.9. ol / şol kadar	206
2.4.3.10. bir kerre.....	207
2.4.3.11. iki kerre	207
2.4.3.12. ikinci kerre	208
2.4.3.13. üç kerre	208
2.4.3.14. ziyāde	208
2.4.3.15. +dAn ziyāde.....	209
2.4.3.16. hesāba gelmez eyyām.....	209
2.4.3.17. her bār	209
2.4.3.18. pek.....	210
2.4.3.19. nice-niçe	210
2.4.4. Yer-Yön Zarfları:	210
2.4.4.1. ilerü	210
2.4.4.2. girü	211
2.4.4.3. içre.....	211
2.4.4.4. taşra.....	211
2.4.4.5. aşığa.....	211
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	212
METİN	212
SONUÇ	459
KAYNAKÇA	464
ÖZGEÇMİŞ	474
EK-1	475
TIPKIBASIM	475

TEZ ONAY SAYFASI

H. Gaye BOSTANCI tarafından hazırlanan “EBU’T-TEVFİK EŞ-ŞEYH İBRAHİM’İN TERCÜME-İ TEFSİR-İ HÂZİN ADLI ESERİNDE ZARFLARIN İNCELENMESİ (GİRİŞ-İNCELEME-METİN-SÖZLÜK) (1B-22A SAYFALARI ARASI)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ .....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi 07.07.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ (KBÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ (KBÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ÇORAK (İÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: H. Gaye BOSTANCI

İmza :

ÖN SÖZ

İncelediğimiz eser XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış olan bir el yazmasıdır. Osmanlı Türkçesi döneminin klâsik devresine aittir ve bu devrenin dil özelliklerini en iyi şekilde yansıtır. Eserin adı Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin'dir. Eserin ilk iki cildi Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 3163 ile 3164 numara ile kayıtlıdır. Çalışmamız eserin birinci cildinin 1b-22a sayfalarını kapsamaktadır. Eserin müellifi Nakşibendi şeyhlerinden Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim'dir. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin, Hâzin el-Bağdâdî'nin Arapça olarak yazdığı Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl isimli Kur'ân tefsirinin Türkçeye tercümesidir. Eserin pek çok yerinde geçen *Hâzin*, *Hâzin dir ki* ifadelerinden de bu eserin Hâzin Tefsîri'nin tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Müellifin eserini oluştururken baştaki kısımlarda Hâzin Tefsîri'ndeki sırayı aynen takip ettiği görülür. Müellif tercümesinde ulemaların kendisine sordukları sorulara ve bu sorulara kendi görüşüne göre verdiği cevaplara da yer vermiştir. Âyetlerin açıklanırken bölümlere ayrılmış olması, kelime anlamlarının çeşitli örneklerle izah edilmeye çalışılması yönüyle Hâzin Tefsîri'nden ayrılır.

Hâzin Tefsîri olarak bilinen Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl adlı eser XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Hâzin el-Bağdâdî tarafından kaleme alınmıştır. Eser ilk olarak XV. yüzyılda Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb adıyla Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. İznîkî'ye ait eserin birinci cildine ulaşılammıştır. İncelediğimiz eser Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî'nin Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb adlı eserinin birinci cildi zannedilmiş ve onun adına kaydedilmiştir. İsmail Taş incelemeleri sonucunda bu eserin İznîkî'ye ait olmadığını, Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim adında bir başka müellife ait olduğunu belirlemiştir.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde incelediğimiz esere kaynak teşkil eden eserler ile müellifleri Begavî ve Hâzin el-Bağdâdî hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde incelediğimiz eser Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin ile müellifi olan Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim tanıtılmıştır. İkinci bölümde eserin dil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Eserin yazım ve ses özellikleri incelenmiş, eşdizim ve zarflar

hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde metinde geçen belli başlı zarflar incelenmiştir. Üçüncü bölümde, incelediğimiz metnin 1b-22a sayfaları arası imlâ ve cümle kurgusu dikkate alınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır. Mümkün olduğunca noktalama işaretlerine yer verilmiştir. Metinde geçen âyetlerin dahil oldukları sureler, âyetlerin meâlleri, hadislerin ulaşabildiğimiz kaynakları, kelimelerin anlamları, müellifin satır aralarına yaptığı eklemeler ve düzeltmeler dipnotlarda verilmiştir. Kelimelerin anlamları verilirken aynı kelimenin metin içinde farklı anlamlarda kullanıldığı göz önüne alınarak tüm anlamlarıyla birlikte verilmiştir. Metin okunurken asıl metne bağlı kalınmış, müellifin sonradan yaptığı eklemeler ve düzeltmeler konu bütünlüğünün sağlanması açısından metin içinde uygun yerlere yay ayraç içinde eklenmiştir. Ayrıca âyetler, Arapça yazılan hadisler ve bazı Arapça kelimeler metinde Arap alfabesiyle gösterildikten sonra yay ayraç ve tırnak işareti içinde günümüz alfabesine de aktarılmıştır. İncelememiz sonuç, kaynakça ve tıpkıbasım bölümleriyle son bulmaktadır.

İncelediğimiz metin iyi bir eğitim almış olan Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim'e ait bir tercümedir. Metinde sade kısımların yanında süslü anlatımlar da yer almaktadır. Eser XIX. yüzyılda kullanılan dil özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Çalışmamızın özellikle XIX. yüzyıl dil özellikleriyle ilgili yapılacak çalışmalara bir örnek teşkil edebileceği kanaatindeyiz.

Yaptığımız çalışmada bizim göremediğimiz eksikliklerin ve hataların olabileceğini belirtmek isteriz. Bu eksiklikler ve hatalar tarafımıza yapılacak olan olumlu yönlendirmelerle giderilmeye çalışılacaktır.

Tezimi hazırlama aşamasında yardımlarını esirgemeyen, birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Kıymetli jüri üyesi hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ÇORAK ve Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ'ye katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Büyük bir sabırla hep yanımda olan beni her daim destekleyen oğlum Metehan ve kızım Hale Nur BOSTANCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Osmanlı Türkçesi, Türkçenin XV-XX. yüzyıllar arasındaki tarihi dönemlerinden biridir. Bu dönem de kendi içinde başlangıç devri (XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyıl başları arası), klâsik devir (XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortaları) ve yenileşme devri (XIX. yüzyıl ortasından XX. yüzyıl başları) olmak üzere üç devre ayrılır. Osmanlı Türkçesinin klâsik devrinde nazımda ve nesirde dil oldukça ağırdır. Halk için yazılan dini eserlerin dili sanatçıların sanat güçlerini göstermek için yazdıkları eserlerin diline göre daha sadedir.

İncelediğimiz eser Osmanlı Türkçesinin klâsik devrinde Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim tarafından tercüme edilmiş bir eserdir. Bu eser Hâzin el-Bağdâdî'nin Arapça olarak yazdığı Lübbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl isimli Kur'ân tefsirinin Türkçeye tercümesidir. Eserin dili dönemine göre sadedir. Eseri yazıya geçiren kişi Yusuf el-Mısıri'dir. Eserin 2b-6b sayfaları arasında müellifin düzeltme ve eklemeler yaptığı görülmektedir. Yapılan ekleme ve düzeltmelerde dil daha ağır ve süslüdür. Bu sayfalarda bir kelimenin hem Arapça hem Türkçe karşılığını, gramer özelliklerini bir arada görmek mümkündür. İncelediğimiz metin bu yönüyle XIX. yüzyılda Türkçenin kelime hazinesi hakkında bize bilgiler sunmaktadır.

Tezimizin konusunu oluşturan eser Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin'dir. XIX. yüzyıl başlarında Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim tarafından tercüme edilen bu eser önce imlâ ve cümle kurgusu dikkate alınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır, daha sonra metnin ses özellikleri ve metinde geçen zarflar incelenmiştir. Metinde geçen kelimelerin anlamları, âyetlerin açıklamaları, hadislerin kaynakları dipnot bölümünde verilmiştir. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı eserin yazıldığı dönemin dil özelliklerini ve kelime hazinesini iyi bir şekilde yansıtması bakımından dil araştırmacıları için önemli bir kaynak teşkil edeceği kanaatindeyiz.

Anahtar kelimeler: Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin; Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim; XIX. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi; Zarflar; Sözlük

ABSTRACT

Ottoman Turkish, XV-XX. It is one of the historical periods between the centuries. This period is also divided into three periods: the beginning period (between the second half of the 15th century and the beginning of the 16th century), the classical period (from the 16th century to the middle of the 19th century) and the renewal period (mid-19th century to the beginning of the XX century). In the classical period of Ottoman Turkish, the language is quite heavy in verse and prose. The language of religious works written for the public is simpler than the language of works written by artists to show their artistic power.

The work we are examining is a work translated by Ebu't-Tevfik al-Sheikh İbrahim in the classical period of Ottoman Turkish. This work is the translation into Turkish of Hâzin al-Bağdâdî's Qur'an commentary named *Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl* written in Arabic. The language of the work is simple for its period. The person who wrote the work is Yusuf al-Misrî. It is seen that the author made corrections and additions between pages 2b-6b of the work. The language is heavier and more ornate in additions and corrections. On these pages, it is possible to see both the Arabic and Turkish equivalents of a word and its grammatical features together. In this respect, the text we examined was XIX. century provides us with information about the vocabulary of Turkish.

The work that constitutes the subject of our thesis is *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin*. XIX. This work, which was translated by Ebu't-Tevfik al-Sheikh İbrahim at the beginning of the century, was first transferred to today's alphabet by taking into account the spelling and sentence construction, then the phonetic features of the text and the adverbs in the text were examined. The meanings of the words in the text, the explanations of the verses, the sources of the hadiths are given in the footnote section. We believe that *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* will be an important resource for language researchers in terms of reflecting the language characteristics and vocabulary of the period in which it was written.

Keywords: Tercüme-i Tefsîr-i Hazin; Ebu't-Tevfik al-Sheikh İbrahim; XIX. Century Ottoman Turkish; Adverbs; Dictionary

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin Adlı Eserinde Zarfların İncelenmesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) (1b-22a Sayfaları Arası)
Tezin Yazarı	Hanım Gaye BOSTANCI
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	07 Temmuz 2022
Tezin Alanı	Yeni Türk Dili
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	496
Anahtar Kelimeler	Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin; Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim; XIX. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi; Zarflar; Sözlük

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Examining Adverbs in Ebu't-Tevfik al-Sheikh İbrâhim's Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin (Introduction-Examination-Text-Dictionary) (Volume 1) (Between pages 1b-22a)
Author of the Thesis	Hanım Gaye BOSTANCI
Advisor of the Thesis	Dr. Instructor Member İsmail TAŞ
Status of the Thesis	Master's
Date of the Thesis	07 July 2022
Field of the Thesis	New Turkish Language
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	496
Keywords	Tercüme-i Tefsîr-i Hazin; Ebu't-Tevfik al-Sheikh İbrahim; XIX. Century Ottoman Turkish; Adverbs, Dictionary

KISALTMALAR

a.	: Arapça
(a.e.)	: Arapça edat
a.g.e.	: Adı geçen eser
(a.b.s.)	: Arapça birleşik sıfat
(a.h.i.)	: Arapça has isim
(a.i.c.)	: Arapça isim cemi
(a.sıf.c.)	: Arapça sıfat cemi
bağl.	: Bağlaç
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
C.C.	: Celle celaluhu
edeb.	: Edebiyat
E.T. Türk.	: Eski Türkiye Türkçesi
f.	: Farsça
(f.birl.sıf.)	: Farsça birleşik sıfat
(f.i.)	: Farsça isim
gr.	: Gramer
i.	: İsim
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Lat.	: Latince
mec.	: Mecaz
nr.	: Numara
nşr.	: Neşir
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sıf.	: Sıfat
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
vr. : Varak
yay.haz. : Yayına hazırlayan
zf. : Zarf

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : a, e	ن : n
آ : a, ā	و : v, u, ū, o, ö
ب : b	ه : h, a, e
پ : p, p̄	ي : y, i, ī, ī, ì
ت : t	ى : y
ث : š, š̄ (font altı çizili s harfi yerine š)	
ج : c	
چ : ç	
ح : ħ	
خ : ħ	
د : d	
ذ : z̄	
ر : r	
ز : z	
ژ : j	
س : s	
ش : š	
ص : š	
ض : ž, đ	
ط : t̄	
ظ : z̄	
ع : ʿ	
غ : ğ	
ف : f	
ق : k̄	
ك : k, g, ñ	
ل : l	
م : m	

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu XIX. yüzyıl başlarında Ebu't-Tevfik es-Seyyid Şeyh İbrahim tarafından yazılan Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı eserde geçen zarfların incelenmesidir. Çalışmamızda zarfların bazı dil bilimciler tarafından nasıl tanımlandığına ve gruplandırıldığına yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tezin amacı Ebu't-Tevfik es-Seyyid Şeyh İbrahim'in Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı tercümesinde geçen zarfları işlevleri bakımından incelemektir. Araştırmanın önemi XIX. yüzyılın başında yazılan bu Kur'ân tercümesinden yola çıkarak dönemin kelime hazinesini ve zarf türlerini belirleyerek Türk diline katkı sağlamaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın ana kaynağını Mustafa Özkan'ın "Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi" adlı kitabı oluşturmaktadır. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı tercümede geçen zarflar, bahsedilen eserin içinde yer alan başlıklara ve alt başlıklara göre tespit edilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Ebu't-Tevfik es-Seyyid Şeyh İbrahim tarafından tercüme edilen Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı yazma eser önce imlâ ve cümle kurgusu dikkate alınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır, daha sonra metnin ses özellikleri ve metinde geçen zarflar incelenmiştir. İnceleme, metnin 1b-22a sayfaları arasını kapsamaktadır. Yazma eserde bazı kelimelerin çok silik olması ve bazı yerlerinde kurt yeniğinin olması okunmasını güçleştirmiştir.

GİRİŞ

Bir dilin kelime hazinesinin ve değerinin ortaya çıkarılmasında o dile ait sözlü ve yazılı ürünler önemli bir yere sahiptir. Bu ürünlerden özellikle çeviri eserler Türkçenin değişim ve gelişim evrelerini görmemiz açısından birer hazine değerindedir. Başka bir dile ait bir eser dilimize tercüme edilirken yeni kavramlara karşılık yeni kelimeler türetilmiş, böylece Türkçe bünyesine eklenen yeni kelimelerle daha zengin bir dil haline gelmiştir.

Türkler, tarih boyunca mensup oldukları dinleri daha iyi anlayabilmek ve dinin gereklerini yerine getirebilmek için bu dinlere ait kutsal kitapları kendi dillerine çevirmişlerdir.¹ Bu çevirilerin ilk örneklerine VI. yüzyılda Göktürkler döneminde rastlanmaktadır. Türkçeye tercüme edilen Nirvânsûtra adlı eser Budizm inancını anlatan bir eserdir. Metin günümüze ulaşmamıştır. VI. yüzyıldan sonra Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık dinlerinin kutsal kitapları Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır.² Kutsal kitapların tercümesinde kullanılan Türkçe dini terimler, İslami eserler çevrilirken de kullanılmıştır.³ Bu tercümelemlerle Türkçe pek çok yeni kavram kazanmış ve söz dağarcığını genişletmiştir.

Türkler, İslâmiyetle tanıştıkları XI. yüzyıldan sonra ise Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme etmeye başlamışlardır. Müslümanlığın Türkler arasında hızla yayılmasıyla Kur'ân'ın yanında pek çok dini içerikli eser de bu tercüme faaliyetlerine dahil olmuştur. Bu ilk tercümelerin yapıldığı dönemde Kur'ân'ın kısa sûre tefsirlerinin Türkçeye tercüme edildiği düşünülmüş ama bunu ispatlayan bir kanıta ulaşılamamıştır.⁴

Kur'ân'ın tamamının tercüme edilmesi X. yy'da olmuştur. Emir Mansur bin Nuh (m. 961-976) zamanında Mâverâünnehirli ve Horasanlı âlimlerden oluşan bir heyet

---

¹ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerine Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s. 5.

² Abid Nazar Mahdum, *Ravzatü's-Şühedâ ile Hadikatü's-Sü'edâ Mukayesesinin Işığında Eski Türk Edebiyatında Tercüme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi SBE, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s. 26, 27.

Ayrıca bkz.: Semih Tezcan, *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yayınları, Ankara 1978, s. 305, 306.

³ Abdulkadir İnan, a.g.e., s. 7.

⁴ İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 5.

Ayrıca bkz.: Murat Küçük, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2001, s.11.

Taberî Tefsîri'ni Farsçaya çevirmiştir. Bu âlimlerden oluşan heyetin içinde Türkler de vardır. Genel kanaat bu Türk âlimlerin Kur'ân'ın Türkçeye ilk tercümesini de yaptıkları yönündedir. Kelime kelime yapılan bu çeviri günümüze kadar ulaşamamıştır. Fakat bu ilk Türkçe Kur'ân tercümesinden istinsah edilen nüshalar günümüze ulaşmıştır. En eski Kur'ân nüshası Oğuz Türkçesi ile 1333 yılında Şirazlı Muhammed b. el-Hac Devletşah'ın istinsah ettiği nüshadır. Doğu Türkçesine yapılan Kur'ân tercümelerinin bu nüshadan istinsah edildiği düşünülmektedir.⁵

Anadolu Beylikleri Dönemi'nde tercüme faaliyetlerine devam edilmiştir. Dini eserlerin yanında tıp, edebiyat alanlarında ve farklı alanlarda yazılan eserlerin Türkçeye tercümesi teşvik edilmiştir. Telif ve tercüme eserlerin sayısı artmıştır. Bu dönemde yetişen ve eser veren sanatçılarla Türkçe gelişimini ve olgunlaşmasını sürdürmüştür. Daha sonra saray etrafında gelişme gösteren çeviri faaliyetlerinin giderek arttığı görülür. Önceleri tefsir, kelim, hadis gibi dini ilimlerden yapılan çevirilere tarih ve astronomi gibi pozitif ilimlerden yapılan çeviriler eklenir. II. Murat, döneminde yapılan tercümelerin diline ve niteliğine önem vermiştir. Çevirilerin anlaşılabilir bir Türkçe ile yapılmasını istemiştir.⁶

Anadolu'da Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçeye tercüme beylikler döneminde başlamıştır. Bunlar genellikle kısa sûre tercüme ve tefsirleridir. Kur'ân'ın bir bütün olarak tercüme ve tefsiri Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra başlar.⁷ Kütüphanelerimizde kısa sûre tefsirlerinin birçok nüshası bulunmaktadır.⁸ Kısa sûre

---

⁵ Mustafa Özkan, "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kur'an Tercüme Üzerine-I", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXIX, Sayı 39, İstanbul 2008, s.115-159, Erişim: 12.01.2022.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17071/178441> Erişim: 12.01.2022, Saat: 18:00.

Bkz. İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 6-28.

Bkz. Z. Velidi Togan, "Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt III, Sayı 0, İstanbul 1958, s. 132-160.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuislamtd/issue/1190/13991> Erişim: 02.01.2022, Saat: 19:50.

Bkz. Ahmet Topaloğlu, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 2.

⁶ Kemal Yavuz, "XIII. XVI. Asır Dil Yadigarlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılı Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 27, İstanbul 1983, s. 1-34. Erişim Tarihi: 02.01.2022.

<https://www.altayli.net/xiii-xvi-asir-dil-yadigarlarinin-anadolu-sahasinda-turkce-yazilis-sebepleri-ve-bu-devir-muelliflerinin-turkce-hakkindaki-gorusleri.html> Erişim: 02.01.2022, Saat: 19:50.

⁷ Abdulkadir İnan, a.g.e., s. 14,15.

⁸ Abdulkadir İnan, a.g.e., s. 17.

tefsirlerinde müellif bilgisi yoktur. Aynı sûre tefsirlerinin farklı zamanlarda farklı kişilere sunulması her tefsirin müfessirinin farklı kişiler olduğu kanısına varılmasına sebep olmuştur. Ali Öztürk, kısa sûre tefsirlerinin hepsinin müfessirinin aynı kişi olduğunu belirtir.⁹ Yani bu tefsirlerin tamamının müfessiri Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'dir.¹⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in Anadolu Türkçesine çevrilmesinde ilk zamanlarda tefsirli tercüme ve satır altı tercüme yöntemleri kullanılmıştır. Tefsirli tercümelerde âyetlerin manaları bir bütün olarak ifade edilmektedir. Satır altı tercümelerde bütün Arapça kelimelerin anlamları Türkçe olarak kelimelerin altına ya da üstüne yazılır. Farklı dönemlerde yapılan satır altı tercümeler kelimelerdeki anlam değişmelerinin takip edilebilmesi açısından önemli kaynaklardır.¹¹

Kur'ân-ı Kerîm'in bilinen en eski satır arası tercümesi Hasan Bin Alî el-Bestâmî tarafından 1401 yılında yapılan tercümedir. Her sayfasında 7 satır bulunan bu tercüme 652 varaktan oluşmaktadır. Satır arası tercüme olan bu eser Kur'ân'da yer alan kelimelerin altına Türkçe karşılığı olan kelime ve kelime gruplarının yazılmasıyla oluşturulmuştur.¹²

XV. yüzyılda yazıldığı tespit edilen Cevâhirü'l-Asdaf adlı eserin müellifi belli değildir. Bu eserde âyetlerin bazıları tefsirli tercüme gibi uzunca açıklanırken bazı âyetler ise satır arası tercümeler gibi kelime kelime anlam verilerek açıklanmıştır.¹³

---

⁹ Ali Öztürk, *Hızır Bin Gölbeği Adına Yazılmış Bir Mülk Sûresi Tefsiri*, Ankara Üniversitesi SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1996, s. 11,12.

¹⁰ Ali Öztürk, "Eğirdir'de Yaşamış Bir Türk Alimi Muslihuddin Mustafa Bin Muhammed ve Eserleri", *Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri ile Eğirdir*, 1. Eğirdir Sempozyumu 31 Ağustos-1Eylül 2001, Eğirdir-Isparta, s. 729-740.

¹¹ İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 29, 30.

Bkz. Ahmet Topaloğlu, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 17.

¹² Murat Küçük, "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait (M.1401) Satır Arası İlk Kur'an Tercümesinde İmlâ ve Ses Bilgisi", *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yayınları: 4, C. XVI, S. 1, Ankara 2003, s. 39-72, (Alıntı yapılan s. 44, 45).

Bkz. Murat Küçük, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2001, s.18.

¹³ İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 78, 79, 80, 84.

Eserin müellifi eserini oluştururken her iki tercüme yöntemini de kullanmıştır. Bu esere ait çeşitli nüshalar tespit edilmiştir.

Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin (ö. 373/983) *Tefsir-i Ebu'l-Leys* adlı eseri ile Hâzin el-Bağdâdî'nin (ö. 741/1341) *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl* adlı eseri Anadolu sahasındaki tefsirli tercümelemin iki ana kaynağını oluşturur. Her iki eserin dili de Arapçadır. *Tefsir-i Ebu'l-Leys* adlı eser *Enfesü'l-Cevâhir* adıyla da bilinir. İsmail Taş, *Enfesü'l-Cevâhir* adlı eserin XV. yüzyılda Musa bin Hacı Hüseyin el-İznîkî (ö. 838/1434-35) tarafından *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys* adıyla Türkçeye tercüme edildiğini tespit etmiştir.¹⁴ Musa bin Hacı Hüseyin el-İznîkî, Hâzin el-Bağdâdî'ye ait *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl* adlı eseri de *Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb* adıyla tercüme etmiştir.¹⁵

Hâzin tefsiri olarak bilinen *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl* adlı eser XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Hâzin el-Bağdâdî tarafından kaleme alınmıştır. Eser ilk olarak XV. yüzyılda *Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb* adıyla Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. İznîkî'ye ait eserin birinci cildine ulaşamamıştır. İncelediğimiz eser Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî'nin *Tercüme-i Tefsîrü'l-Lübâb* adlı eserinin birinci cildi zannedilmiş ve onun adına kaydedilmiştir. İsmail Taş incelemeleri sonucunda bu eserin İznîkî'ye ait olmadığını, Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim adında bir başka müellife ait olduğunu belirlemiştir.¹⁶

İncelediğimiz metin Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim'in *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* isimli eserinin birinci cildir. Eser XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınmıştır. Eser Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 3163 numara ile kayıtlıdır. Eserin ikinci cildi yine aynı yerde 3164 numara ile kayıtlıdır.¹⁷

---

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Taş, *15. Yüzyıla Ait "Enfesü'l-Cevâhir" Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

¹⁵ İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden "Tefsîrü'l-Lübâb Tercümesi" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul, 2016. s. 10.

¹⁶ İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden "Tefsîrü'l-Lübâb Tercümesi" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016. s. 244, 245.

¹⁷ İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden "Tefsîrü'l-Lübâb Tercümesi" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016. s. 244.

Çalışmamızın asıl konusunu Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim'in Tercüme-i Tefsîri Hâzin adlı eseri teşkil etmektedir. Eser önce imlâ ve cümle kurgusu dikkate alınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır. Bilinmeyen kelimelerinin anlamları dipnotta verilmiştir. Müellifi hakkında kısaca bilgi verilmiş, metnin yazım ve ses özellikleri incelenmiştir. Daha sonra metinde geçen zarflar örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamıza konu olan eser, klasik edebî dilin kurulmasını sağladığı gibi, Türkçenin daha olgun bir duruma gelmesine de hizmet etmiştir. Bu bakımdan metnin söz varlığını gün yüzüne çıkarmanın yanında eşdizim sözlüğünün hazırlanması da oldukça önemlidir. Çalışmamızda eşdizim sözlük değerlendirmesini, tezin zamanını ve sınırlarını göz önüne alarak, metne bağlı ve metin kurgusu içerisinde dipnot şeklinde vermeyi tercih ettik. Böylece hem eşdizim değerlendirmesi gerçekleştirirken tezin sayfa sayısını sınırlandırmış olduk. Metin içerisinde geçen kelimeler seçilerek dipnotta kelimenin sözlük anlamını, metne bağlı anlamını ve kelimeye benzer kelimeleri örneklendirme yöntemi kullanıldı. Kelimenin ilk akla gelen anlamı ifade edilirken köken bilgisine sınırlı ölçüde yer verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİMİZE KAYNAK TEŞKİL EDEN ESER DEĞERLENDİRMESİ

1.1. Begavî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Asıl adı Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Begavî el-Ferrâ'dır.¹⁸ 433 (1041) yılında Horasan'ın Merverrûz ile Herât arasında yer alan Bağşûr veya Bâğ adı verilen küçük bir kasabasında doğmuştur.¹⁹ Doğduğu Bağşûr kasabasına nisbetle Begavî adını, babasının kürk alıp satması sebebiyle de Ferrâ (Kürkçü) lâkabını almıştır.²⁰ Bunların dışında Muhyi's-Sünne, Muhyi'd-Dîn, Rüknu'd-Dîn, Nâsiru'l-Hadîs, Şeyhü'l-İslâm, Zâhiru'd-Dîn lâkaplarıyla anılmıştır.²¹

Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yıllarına ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1067 yılında eğitim almak için Merverrûz'a gitmiş, Şâfiî fakihî Kâdî Hüseyin b. Muhammed el-Merverrûzî'den hadis ve fıkıh dersleri almıştır. Horasan'daki tanınmış hocalardan çeşitli dersler almış kendisini iyi yetiştirmiştir. Daha sonra Merverrûz'a yerleşmiş, pek çok öğrenci yetiştirmiş ve eserlerini yazmıştır.²²

Begavî hadis, tefsir, fıkıh ve kırâat alanlarında otorite sahibi bir şahsiyettir. Özellikle hadis alanında söz sahibi olması sebebiyle Muhyi's-Sünne lâkabını almıştır.²³ Eserleri günümüzde de pek çok araştırmacıya kaynaklık etmektedir. Eserlerinde Arapça ve Farsçayı kullanmıştır.

---

¹⁸ Saffet Sancaklı, "Begavî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları", *Diyanet İlmî Dergi*, 1998, C: 34, Sayı: 3, s. 79-94.

Bkz. İbn Hallikân, Vefayât, II, 136; Safedî, el-Vâfi, XIII, 63; Suyûtî, Tabakâtü'l-Huffâz, 457; Dâvudî, Tabakât, 1,161.

¹⁹ Saffet Sancaklı, a.g.e., s. 80.

Bkz. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân, Beyrut: Dâru Sadr, 1955, I: 467-468.

²⁰ Saffet Sancaklı, a.g.e., s. 80.

Bkz. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân, 1, 468; İbn Hallikân, Vefayât, II, 137.; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, XIII, vr. 117 a-b; İbn Tağriberdî, en-Nücûm, V, 224; İbnü'l-İmâd, Şezerât, IV, 49.

²¹ Saffet Sancaklı, a.g.e., s. 81.

²² Mevlüt Güngör, "Begavî, Ferrâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. V, İstanbul 1992, s. 340-341.

²³ Adem Çalar, "Beğâvî'nin Esbâb-ı Nüzûl'e Yaklaşımı (Meâlimü'l-Tenzil Örneği)", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 2020, C: 0, Sayı: 11, s. 451-487.

Bkz. Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân 1: 468; İbn Hallikân, Vefâyâtü'l-A'yân, 1: 402.

516 (1122) yılının Şevval (Aralık) ayında Merverrûz'da vefat eden Begavî, hocası Kâdî Hüseyin'in yanına Tâlekân Kabristanı'na defnedilmiştir.²⁴

1.1.2. Eserleri

- **Meâlimü't-Tenzîl:** Arapça yazılmış bir Kur'ân tefsîridir. Pek çok yazma nüshası vardır. Rivâyet tefsiri geleneğine bağlı kalınarak yazılmıştır. Kendi tabiriyle²⁵ orta hacimli bir eserdir. Hâzin el-Bağdâdî, Lûbâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl adlı eserinde telif tercümesini yaptığı bu eserden övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.²⁶ Begavî tefsîrini Mushaf düzenine göre yapmıştır. Fâtiha Sûresi'nden başlayarak Nâs Sûresi'ne kadar Kur'ân'ı âyet âyet tefsîr etmiştir. Eserinin başında yer alan mukaddime bölümünde bu tefsîri telif sebebini, uyguladığı yöntemi, faydalandığı kaynakları belirtmiştir. Âyetleri tefsîr ederken hadislerden, âyetlerden, sahabe, tâbiûn ve müctehid imamların görüşlerinden yararlanmıştır.²⁷
- **el-Envâr fî Şemâili'n-Nebiyi'l-Muhtâr**
- **el-Kifâye fi'l-Kırâa**
- **el-Erbaîne Hadîsen**
- **el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn**
- **Şerhu Câmiî't-Tirmizî**
- **Mesâbîhu's-Sünne**
- **Şerhu's-Sünne:** Begavî'nin Muhyi's-Sünne lâkabı ile tanınmasına sebep olan eseridir. Begavî bu eserini yazarken kendisinden önceki muhaddislerin metodunu kullanmıştır. Hadisleri konularına göre bir araya getirmiştir.²⁸
- **Şerhu Muhtasarı'l-Meznî**

²⁴ Saffet Sancaklı, a.g.e., s. 83.

Bkz. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân, I, 468; Ebu'l Fidâ, Muhtasar, II, 240; İsnevî, Tabakât, I, 206; Zehebî, Târîhu'l-İslâm- XIII, vr. 117-b; Siyer, XIX, 442; Subkî, Tabakâtu's-Suğrâ, vr. 57a-b; İbn Bedrân, Abdulkadir, Tehzîbu Târîhi İbn Asâkir, IV, 348.

²⁵ Beğavî, Meâlim, (Mukaddime), 1: 28.

²⁶ Adem Çalar, a.g.e., s. 457.

Bkz. Alâüddîn Ali b. Muhammed Hâzin, Lûbâbü't-Tevil fî Meâni't-Tenzîl, (1317), 1: 3.

²⁷ Adem Çalar, a.g.e., s. 458-459.

²⁸ Ali Eroğlu, *Müfessir Bağavi, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, Atatürk Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Erzurum 1987, s. 63.

- el-Kiyâfe fi'l-Fıkh
- Tercemetü'l-Ahkâm
- et-Tehzîb fi'l-Furû'
- Fetâvâ-i Begavî
- Tâcu'l-Arûs
- Fedâilu's-Sahabe²⁹
- el-Fetâvâ
- Mu'cemu's-Şuyûh³⁰

1.2. Hâzin El-Bağdâdî'nin Hayatı ve Eserleri

1.2.1. Hayatı

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, 678 (1279) yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Daha çok Hâzin el-Bağdâdî olarak bilinir. Öğrenim hayatına Bağdat'ta başlamış ilk öğreniminden sonra Müstansırıyye Medresesi'nin şeyhlerinden İbnü'd-Devâlbî'den hadis dersleri almıştır. Daha sonra Dımaşk'a gitmiş öğrenim hayatına Bahâeddin Kâsım b. Muzaffer İbn Asâkir ve Vezîre bint Ömer b. Es'ad'dan aldığı hadis dersleriyle devam etmiştir. Öğrenim hayatını tamamladıktan sonra Dımaşk'ta bulunan ve zengin kaynaklara sahip olan Sümeysâtiyye Kütüphanesi'nin uzun yıllar yöneticiliğini yapmıştır. İçinde bulunduğu kütüphanenin zenginliği çalışmalarına büyük oranda katkı sağlamıştır. Bu kütüphanenin yöneticiliğini yaptığı için kendisine Hâzin lakabı verilmiştir. Bir süre de Sümeysâtiyye Hankah'ında şeylik vazifesinde bulunmuştur. İleri yaşlarında Halep'in Şîha köyüne yerleştiği için Şîhî olarak da anılmıştır. Hadis, tefsir ve fıkıh âlimi olarak ün kazanmış, tarih alanında da kendini yetiştirmiştir. Bu büyük hadis âlimi 741 yılının Recep ayında, 19 Ocak 1341 tarihinde Halep'te vefât etmiş ve Sûfiler Mezarlığı'na defnedilmiştir.³¹

²⁹ Adem Çalar, a.g.e., s. 455.

Eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed İbrahim Şerif, el-Beğavî el-Ferrâ' ve tefsîruhû li'l-Kur'âni'l-Kerim, (Kahire: 1986), 98-174; Afâf Abdulgafûr Hamîd, el-Beğavî ve menhecühûfi't-tefsir, (Ürdün: Dâru'l-Furkan, 1982), 43-53; Eroğlu, el-Kifâye, 44-59.

³⁰ Nesrişah Saylan, *Kıraat Açısından Begavî Tefsiri*, Fırat Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Elâzığ 2015, s. 31.

Bkz. Saffet Sancaklı, Me'âlimu't-Tenzîl, 57.

³¹ Ali Eroğlu, "HÂZİN, Ali b. Muhammed", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1998, C. XVII, s. 125,126.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 21:00.

1.2.2. Eserleri

- **Maḳbûlü'l-menḳûl:** İbnü'l-Esîr Câmi'ü'l-uşûl adlı eserinde Kütüb-i Sitte'deki hadisleri bir araya getirmiştir. Hâzin, Câmi'ü'l-uşûl adlı esere İbn Mâce ve Dârekutnî'nin es-Sünen'leriyle İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'lerindeki hadisleri ilâve edip fıkıh bablarına göre düzenlemiştir. Eser on ciltten oluşmaktadır. Bir nüshasının VII. cildi Kahire'dedir.³²
- **er-Ravz ve'l-hadâ'ik fi sîreti hayri'l-halâ'ik:** Beş citten oluşan Hz. Muhammed'in hayatını anlatan bir eserdir. Bu eser İbn İshak ve İbn Hişâm'ın Hz. Muhammed'e dair kitaplarının esas alınıp bu kitaplara İbnü'l-Esîr, İbn Abdülber, İbnü'l-Cevzî'nin siyer ve hadisle ilgili yazdıkları eserlerinden alınan rivayetlerin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Hâzin, eserindeki rivâyet ve hadisleri cerh ve ta'dîle tabî tutmuş, garib olan kelimeleri şerh etmiştir. Eser 174 babdan oluşmakta ve iki ayrı nüsha halinde Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer almaktadır.³³
- **'Uddetü'l-efhâm fi şerhi 'Umdeti'l-ahkâm:** Kâtib Çelebi Keşfü'z-zunûn adlı eserinde herhangi bir nüshasına rastlanmayan bu eseri, Ebû Bekir eş-Şâfiî'nin el-'Umde fi furû'iş-Şâfi'iyye'sinin şerhi olarak zikretmiştir.³⁴ Gerçekte Hâfız Abdülganî b. Abdülvâhid el-Makdisî'nin ahkâm hadislerine dair 'Umdetü'l-ahkâm adlı eserinin şerhi olduğu belirtilmektedir.³⁵
- **Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl:** Hâzin el-Bağdâdî'nin en tanınmış eseridir. Begavî'nin Me'âlimü't-tenzîl isimli tefsîrini te'vîl yoluyla kaleme almıştır. Eserin dili Arapçadır. Daha çok "Tefsîrü'l-Hâzin" adıyla

³² <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 16:20. Ali Hilmi Dağistânî, Fihristü'l-kütübî'l-'Arabîyyeti'l-mahfûza bi'l-Kütübhâneti'l-Ĥidîviyye, Kahire 1308-10, I, 428.

³³ Ali Eroğlu, a.g.e., s. 126.

³⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 16:40. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1169-1170. (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1360-62/1941-43.

³⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 17:05. Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I, 422-423. (nşr. Ali M. Ömer), I-II, Kahire 1392/1972. Ahmet Çelik, *Hâzin Tefsirinde İsrâiliyyat*, Selçuk Üniversitesi SBE, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Konya 1989, s. 3.

bilinen bir Kur'ân tefsiridir.³⁶ Dâvûdî ve Askalânî bu eser için “et-Te’vîl li-me’âlimi’t-tenzîl” adını kullanmışlardır. Hâzin, eserin mukaddimesinde eserini Begavî’nin Me’âlimü’t-tenzîl isimli eserinden özetlediğini bunun yanında Envârü’t-tenzîl, Keşşâf ve Mefâtihu’l-gayb gibi seçkin tefsir kitaplarından aldığı bilgileri de ekleyerek oluşturduğunu belirtmiştir. Başlangıç tarihi belirtilmeyen eser 10 Ramazan 725 (20 Ağustos 1325) tarihinde tamamlanmıştır.³⁷ Lübâbü’t-te’vîl üç ciltten oluşur. Hâzin bu tefsir kitabını yazarken yararlandığı kaynakları, izlediği yöntemleri açık bir şekilde belirtmiştir.

1.3. Hâzin Tefsîri’nin Türkçe Tercümeleri

1.3.1. Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî’nin *Tercüme-i Tefsîrü’l-Lübâb* Adlı Eseri

Hâzin Tefsîri (Lübâbü’t-te’vîl), 15. yy’ın ilk yarısında (25 Rebiyülahir 838, Pazar / 28 Kasım 1434 Pazar) Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî tarafından Tercüme-i Tefsîrü’l-Lübâb adıyla Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. İznîkî, eseri aynen tercüme etmemiş kendisi de eklemeler yapmıştır. Eser bu yönüyle telif tercüme özelliği taşımaktadır. Tercüme-i Tefsîrü’l-Lübâb’ın ikinci cildi BEYEK, Ulu Cami 435 numarada; üçüncü cildi Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi Koğuşlar 561 numarada kayıtlıdır. Bu iki cildin de tek nüshaları tespit edilebilmiştir. İsmail Taş, Tercüme-i Tefsîrü’l-Lübâb’ın ikinci cildi olan yazma eser üzerine doktora tezi hazırlamıştır. Taş, çalışmasında bu iki yazma eserin birbirinden farklı eserler zannedildiği için farklı isimlerle kayıt altına alındığını tespit etmiştir. BEYEK Ulu Cami’de bulunan yazma eser Enfesü’l Cevâhir adıyla, Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi Koğuşlar’da bulunan yazma eser ise Tefsîr-i Ebu’l-Leys adıyla kaydedilmiştir. Taş, yaptığı araştırmalar sonucunda bu eserlerin birbirinden farklı iki eser olmadığını, Hâzin el-Bağdâdî’nin Lübâbü’t-te’vîl fi me’âni’t-tenzîl isimli eserinin

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Çelik, *Hâzin el-Bağdâdî ve Tefsirdeki Metodu*, Harran Üniversitesi SBE, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı, Tefsir Anabilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), Şanlıurfa 1996.

³⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 22:45.

Eroğlu, a.g.e., s. 125.

Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, II,1540. (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1360-62/1941-43.

İznikî tarafından Türkçeye yapılan telif tercümesinin ikinci ve üçüncü ciltleri olduğunu belirlemiştir. Taş İznikî'ye ait olan bu eserin adının Tercüme-i Tefsîrî'l-Lübâb olduğunu belirtmiştir. Eserin birinci ve dördüncü cildinin varlığı bilinmekle birlikte henüz bu ciltlere ulaşılammıştır. İsmail Taş doktora tezinde³⁸ ve 2016 yılında yazdığı makalede³⁹ Meâlimü't-Tenzîl (Begavî Tefsiri) adlı eserin yazarını belirtirken Begavî yerine Beydâvî yazmıştır. Kendisiyle yaptığımız görüşmelerde bunun sehven yapıldığını belirtmiştir.

Tercüme-i Tefsîrî'l-Lübâb'ın tespit edilen her iki cildi 271x180 mm en ve 194x117 boy ölçülerine sahiptir. Metinler harekeli nesih ile yazılmış olup metinlerin her sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Eserin metin kısmında siyah, sûre başlıklarında ve âyetlerin yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eserin ikinci cildinde 382, üçüncü cildinde 305 varak mevcuttur. Eser, 15. yy'da Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınmış bu dönemin dil özellikleri en güzel şekilde yansıtan bir tercümedir.⁴⁰

1.3.2. Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* Adlı Eseri

Hâzin Tefsiri'nin (Lübâbü't-te'vîl'in) 19. yy. başlarında Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim tarafından da tercüme edildiği İsmail Taş tarafından tespit edilmiştir. Bu eser önce İznikî'nin zannedilmiş, onun adına kaydedilmiştir. İsmail Taş, hazırladığı doktora çalışmasıyla bu eserin İznikî'ye değil Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim adında bir başka müellife ait olduğunu belirlemiştir. Taş, daha sonra yazdığı makalede İznikî'ye ait olan *Tercüme-i Tefsîrî'l-Lübâb* ile Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'e ait olan *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* adlı eseri ortak olan sûrelerin tercüme yöntemine bakarak karşılaştırmış, bu eserlerin birbirinden farklı yazmalar olduğunu ortaya koymuştur. İznikî eserini telif

---

³⁸ İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden "Tefsîrî'l-Lübâb Tercümesi" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016, s. 4497-4503.

³⁹ İsmail Taş, "Tercüme-i Tefsîrî'l-Lübâb Eserinin (Hâzin Tercümesi) Musa bin Hacı Hüseyin el-İznikî ve Başka Müellifler Tarafından Telif Edilmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: 53 (2015-2), İstanbul 2016, s. 91-110.

⁴⁰ İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden "Tefsîrî'l-Lübâb Tercümesi" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016, s. 70-77.

tercüme, Şeyh İbrâhim ise tercüme yöntemiyle oluşturmuştur.⁴¹ Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'e ait olan Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı bu eserin ilk iki cildi Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde yer almaktadır. Birinci cildi 3163 numarada ve ikinci cildi 3164 numarada kayıtlıdır. Eserin ikinci cildinin sonunda üçüncü cildinin de var olduğu, üçüncü cildin Nahl sûresiyle başladığı belirtilmiştir. Fakat üçüncü cilde rastlanılamamıştır.⁴²

İncelediğimiz eserin 1a sayfasında eserle ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Buna göre 3163 numarada kayıtlı yazma eser, eserin birinci cildir. Kitabın başında esere Bakara sûresinin tercümesi ile başladığı söylenmişse de Bakara sûresi ile değil Besmele ve Fatıha sûresinin tefsiriyle başlanmıştır. 1a sayfasının birinci satırında eserin Hâzin Tefsiri'nin tercümesi olduğu, ikinci satırında eserin müterciminin Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim olduğu belirtilmiştir. Eserin başındaki bilgilerden yine dönemin şeyhülislamının Samânîzâde olarak bilinen Ömer Hulûsi Efendi olduğunu ve eserin tercümesini onayladığını anlıyoruz. Eserin müstensihinin Şeyh Yusuf el-Mısırî adında bir kişi olduğu da bu bölümde yer almaktadır.

Eserin 1a sayfasının 1. satırında “tercüme-i min tefsîr-i Hâzin” ifadesi yer almaktadır. Bu, eserin Hâzin Tefsiri'nin tercümesi olduğunu gösteren bir delildir. İncelediğimiz metin bu sebeple Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin olarak adlandırılmıştır. Şeyh İbrâhim Hâzin el-Bağdâdî'nin *Lübâbü't-Te'vil fi Me'âni't-Tenzîl* isimli eserinden, tercümesinin her iki cildinde de *Lübâbü't-Te'vil fi Meâlimü't-Tenzîl* (2b/9) olarak bahsetmiştir.⁴³

Metnimizde 1a sayfasında müellif, döneminde yazılan diğer eserlerden de bahsetmiştir. Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûsü'l-Muhît* (1410) adlı Arapça eseri Seyyid Muhammed Murtaza (Zebîdî) tarafından Arapça şerh edilmiştir. Zebîdî'nin yardımı ve izniyle Yusuf el-Hafnavî el-Halvetî *Kâmûsü'l-Muhît* adlı eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eser dönemin padişahının emriyle Mütercim Âsım Efendi tarafından da

---

⁴¹ İsmail Taş, “Tercüme-i Tefsiri'l-Lübâb Eserinin (Hâzin Tercümesi) Musa bin Hacı Hüseyin el-İznîkî ve Başka Müellifler Tarafından Telif Edilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: 53 (2015-2), İstanbul 2016, s. 91-110.

⁴² İsmail Taş, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden “Tefsirü'l-Lübâb Tercümesi” Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016, s. 244, 4499, 4500.

⁴³ ESKİ, Zeynep, *Hâzin Tefsiri'nin Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim Tercümesi (Metin-İnceleme) (1. Cüz) (Fatıha Suresi-Bakara Suresi 1-141)*, İstanbul Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021, s. 34.

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET003131.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2021, Saat: 07:40.

Türkçeye tercüme edilmiştir. Şeyh İbrâhim'in bu eseri yazması için maddi ve manevi olarak destek verenler ile dua eden ve ricada bulunan kişilerin isimleri de 1a sayfasında verilmiştir. Bunlar: I. Abdülhamid Han, Seyyid Muhammed Murtaza (Zebîdî), Ümmî Sinân Hazretleri, Begavî, Hâzin el-Bağdâdî, Yusuf Ziya Paşa, Çorûmî Sârim Ebü'l-Berekât es-Seyyid Muhammed Efendi, Yegen Paşa. Aynı sayfada eserin on iki adet yazılıp çoğaltılarak dağıtılmak istendiği bunun on iki imam hürmetine yapılacağı belirtilmiştir. Bu durum eserin baş sayfalarında yapılan düzeltmeleri de açıklar niteliktedir. Yusuf el-Mısrî'nin yazıya geçirdiği eser dersler esnasında yazıya geçirilen ilk metin olsa gerektir. Müellif eseri incelemiş yanlışlıkları düzeltmiş eksiklikleri gidermiştir. Bu düzeltmelerin eserin daha sonra yazılacak olan diğer on iki nüshaya örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Metnin 1a sayfası dua bölümüyle bitirilmiştir. Burada peygambere, dört halifeye, Şeyh Murad Buhârî'ye dualar edilmiştir. Şeyh Murad Buhârî Nakşibendî şeyhidir.⁴⁴

1a sayfasında eserin yazılmaya başlandığı yıl 1216 olarak verilmiştir.

1a sayfasının alt kısmında eserin yer aldığı kütüphanenin kaşesi bulunmaktadır. Kaşede yer alan bilgiler "Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Yazma Bağışlar, Yeni kayıt no: 3163" şeklinde günümüz alfabesiyle yazılmıştır.

Eserin 1b sayfasının baş kısmında Şeyhülislam Samânîzâde Ömer Hulûsi Efendi⁴⁵ tarafından yazıldığı düşünülen 7-8 satırlık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde eserin çok güzel bir tefsir olduğu, Hâzin Tefsiri'nin tercümesi olduğu, nasıl oluşturulduğu, kullanılan dilin güzel, anlaşılır ve eksiksiz olduğu anlatılmıştır. Bu tefsirin okutulmasında Ümmî Sinân koluna mensup Şeyh Yusuf el-Hafnavî el-Halvetî'nin etkisi olduğu belirtilmiştir. Eserin müellifi Şeyh İbrâhim'in kendi maiyetinde olduğunu belirten Samânîzâde, onun salih evlatlarından biri olduğunu söylemiştir. Bu bölüm eserin yazılma amacının açıklanması ve dua bölümüyle son bulur. Burada kullanılan dil metne göre ağırdır.⁴⁶

Eserle ilgili daha ayrıntılı bilgilere ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

---

⁴⁴ Zeynep Eski, a.g.e., s. 30, 31.

⁴⁵ *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 139, ISBN 978-975-19-6471-7, Seçil Ofset, İstanbul 2015, s. 145-161.

https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/Osmanli_arsivinde_seyhulislam_fetvalari.pdf Erişim Tarihi: 04.06.2022, Saat:13.30.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Eski, a.g.e., s. 31, 37, 68.

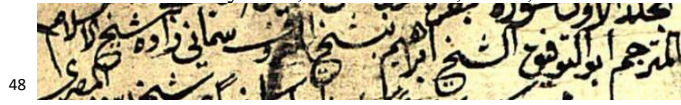
1.4. Ebu't-Tevfik Eş-Şeyh İbrâhim'in Hayatı ve Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin Adlı Eseri

1.4.1. Hayatı

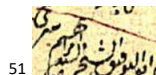
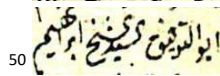
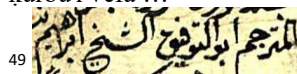
Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'le ilgili yapılan araştırmalar sonucunda kaynaklardaki bilgilerin az sayıda ve sınırlı olduğu görülmüştür. İncelediğimiz bu metinden ve birkaç kaynaktan müellif hakkında bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Müellifin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu tahmin edilmektedir. Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî adlı eserinde müellifle ilgili şu bilgiye yer verilmiştir: “İbrâhim Efendi (seyyid) (Samânîzâde) şeyhlerden olup 1251'de (1835/6) vefat eyledi.”⁴⁷ Böylece doğum tarihi tam olarak bilinmeyen müellifin ölüm tarihi 1835 olarak belirlenmiştir. Yine Sicill-i Osmanî'ye ve metnin 1a sayfasına bakıldığında Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in Samânîzâde tekkesinin şeyhlerinden biri olduğu açıkça görülmektedir.⁴⁸

İncelediğimiz eserin özellikle 1. ve 2. varaklarında müellifle ilgili bazı bilgilere ulaşılmıştır. Eserin 1a sayfasında müellifin adı “el-Mütercim Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim⁴⁹, “Ebu't-Tevfik es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhim”⁵⁰ ve “Ebu't-Tevfik eş-Şeyh es-Seyyid İbrâhim Sırrî”⁵¹ olarak üç kere geçmektedir. 1b sayfasının 6. satırında da “Ebu't-Tevfik es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhim” olarak geçmektedir.⁵² Müellif adını 2a sayfasının 17. satırının sonunda eş-Şeyh Ebu't-Tevfik İbrâhim Nakşibendî olarak belirtmiştir. Bu

⁴⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, yay.haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. III, s. 784.

⁴⁸ “... el-Mütercim Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim bi-şeyhi'l-ma'rûf Samânîzâde Şeyhü'l-İslâm...”; metnin 1a sayfasında kırmızı üçgen içinde “... Ebu't-Tevfik eş-Şeyh es-Seyyid İbrâhim Sırrî şeyh-i zâviye-i Şeyhü'l-İslâm Samânî 'Ömer Hülûsî der-kurbü'l vefâ ...”

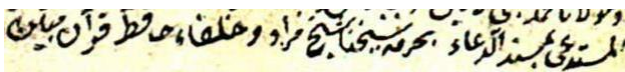
bilgilerden de anlaşıldığına göre incelediğimiz eser Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin'in müellifi Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'dir.

Müellif 1a sayfasının sonunda, ettiği duanın şeyh Murad hürmetine kabul edilmesini istemektedir.⁵³ Burada bahsi geçen kişi Şeyh Murad Buhârî⁵⁴, Nakşibendî şeyhlerinden biridir. Metnin 2a sayfasının 17. satırında da müellif adının sonunda Nakşibendî kelimesini kullanmıştır. Bu örnekler Ebu't-Tevfik İbrâhim'in Nakşibendî tarikatına mensup olduğunun göstergesidir.

İncelediğimiz metnin 1a sayfasında kırmızı kalemle çizilmiş üçgen içinde yer alan ifade şöyledir:

“Ehlü'l-verā ahkâru'l- 'ibād Ebu't-Tevfik eş-Şeyh es-Seyyid İbrâhim Sırrî şeyh-i zâviye-i Şeyhü'l-İslâm Samânî 'Ömer Hülüşî der-ķurbü'l-vefā' ve'l-fer' Sulţân Muḥammed ḥân el-gāzî el-ma'rûf bi-Otlukçu Yokuşu. Ğafera 'anhüm ve ğafera lehüm ve fi'l-yevmi'ş-şühedā ğayrihim ve ināvehüm. Temmet. Sene 1216.”⁵⁵

Yukarıda yer alan bilgiye bakıldığında müellifin tam adını görmek mümkündür. Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in İstanbul'un Fatih ilçesindeki Otlukçu Yokuşu'nda⁵⁶ bulunan Samânîzâde Tekkesi'nde şeyhlik yaptığını yine buradan öğrenmekteyiz. Bu bölümün sonunda eserin yazılmaya başlandığı tarih 1216 olarak kaydedilmiştir.

⁵³ “Āmīn āmīn āmīn el-müsted'ā bi-mesnedi'd-du'ā-yı bi-hürmeti şeyhunā şeyh Murād ve ḥulefā-yı ḥāfız-ı Qur'an-ı mübīn.”

Bkz. Zeynep Eski, a.g.e., s. 67.

⁵⁴ Murad Buhârî (ö. 1132/1720) Nakşibendî- Müceddidî şeyhi.

Halil İbrahim Şimşek, “Murad Buhârî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 31, Ankara 2020, s. 185-187.

⁵⁵ Zeynep Eski, a.g.e., s. 23.

⁵⁶ **Otlukçu Yokuşu**; İstanbul'un Fatih ilçesinde, Fatih Külliyesi'nin bulunduğu yerden Fener'e inen Darüşşafaka Caddesi ile Ayakapı tarafına inen Haliç Caddesi'nin, yamacın üst bölümlerinde yaptıkları makas içinde kalan mevki. Darüşşafaka Lisesi burada yer almaktadır. Otlukçu Yokuşu adı günümüzde Darüşşafaka Lisesinin güneyindeki bir sokakta yaşatılmaktadır.

<https://mu haz.org/a-kadir-1917-istanbul--1985-istanbul-sair-yazar-kara-harp-okul.html?page=104>

Erişim Tarihi: 01.02.2022, Saat: 18:36.

Şeyhülislam Samânîzâde Ömer Hulûsi Efendi (ö. 1812)⁵⁷ Samânîzâde Tekkesi⁵⁸'nin kurucusudur. Burası Nakşibendî tarikatine mensup olan Özbek dervişlere tahsis edilmiştir. Masrafları için de çeşitli akarla birlikte para vakfetmiştir.⁵⁹ Kayıtlarda Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in bu tekkenin şeyhlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Samânîzâde Tekkesi, döneminde bir medrese vazifesi görmüştür. Burada öğrencilere çeşitli dersler verilmiştir. Bu derslerin içinde hadis ve tefsir dersleri de yer almaktadır.⁶⁰ Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim, Hâzin el-Bağdâdî'nin Tefsîrû'l-Hâzin adlı eserini dersler halinde Türkçeye tercüme etmiş ve öğrencilere anlatmıştır. Bu derslerde hazır bulunan Yusuf el-Mısrî de Şeyh İbrâhim yaptığı tefsiri yazıya geçirmiştir. Şeyh İbrâhim yazıya geçirilen metni incelemiş bazı kelime ve cümlelerin üstünü çizmiş yaptığı düzeltmeleri de çoğunlukla altlarına yazmıştır. Bazı kelime ve cümlelerin de üstünü çizmeden altına genellikle Arapça karşılıklarını yazmıştır. Bazı sayfaların kenarlarında, üstünde ve altında da eklemeler bulunmaktadır. Metindeki eklemeler ve düzeltmeler kırmızı ve siyah mürekkeple yapılmıştır. Yapılan düzeltmelerde dilin daha ağır olduğu

---

⁵⁷ **Ömer Hulûsi Efendi (Samânîzâde)** (1727, İstanbul - 1812, İstanbul) Şeyhülislam. Babası ulemadan Hüseyin Efendi'dir. İyi bir eğitim aldıktan sonra 1800-1803 yılları arasında şeyhülislamlık yapmıştır. Kabakçı Mustafa Ayaklanması'nda Topal Atullah Efendi görevden alınca yerine ikinci kez şeyhülislam olarak atanmıştır (1807). Ancak bir gün sonra görevinden alınarak Atullah Efendi görevine iade edilmiştir. 1810-1812 yılları arasında şeyhülislamlık makamına üçüncü kez getirilmiştir. Fatih semtinde kendi adıyla anılan bir darülhadis bir de tekke yaptırmıştır.

Ömer Hulûsi Efendi Darülhadisi İstanbul'un Fatih semtinde, Darüşşafaka Caddesi üzerindedir. Başhoca ve Musannif sokaklarının arasında yer alır. Kurucusu üç kez şeyhülislamlık makamında bulunmuş ve *Samânîzâde* lakabıyla tanınmış Ömer Hulûsi Efendi'dir (ö. 1812). Bina bu nedenle *Samânîzâde Darülhadisi* diye bilinir. 1918'de çıkan Fatih yangını sırasında tamamen yanmıştır. Bugün bu yapının yerinde bir öğrenci yurdu bulunmaktadır.

Ömer Hulûsi Efendi Tekkesi Fatih İlçesi'nin, Şeyh Resmi Mahallesi'nde yer alan Otlukçu Yokuşu'nda bulunmaktaydı. 19. yy'ın ilk yıllarında, Şeyhülislamlık yapmış Samânîzâde Ömer Hulûsi Efendi (ö. 1812) tarafından tesis edilmiştir. Bu Nakşibendî tekkesinin ilk şeyhi Silistrelî Şeyh Seyyid Mustafa Efendi 1236/1820-1821 yıllarında şeyhliği terk etmiştir. Daha sonra bu tekkenin şeyhliğine Nakşibendî ve Kadiri tarikatlarından icazeti bulunan Ebu't-Tevfik Seyyid İbrahim Sırrî Efendi (ö. 1836) geçmiştir. Bu tekke ile Ömer Hulûsi Efendi tarafından aynı yerde kurulan darülhadis'in bir bütünlük içinde olduğu tahmin edilebilir. Ayın günü perşembe olan ve "Samanîzade Tekkesi" olarak da bilinen bu tekke bugün ortadan kalkmıştır.

<https://muhaz.org/a-kadir-1917-istanbul--1985-istanbul-sair-yazar-kara-harp-okul.html?page=104>

Erişim Tarihi: 01.02.2022, Saat: 18:36.

Ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Özcan, "Ömer Hulûsi Efendi, Samânîzâde", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007, Cilt: 34, s. 72-73.

Ayrıca bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2m%C3%A2nizade_%C3%96mer_Hulusi_Efendi
Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 22:15.

⁵⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, "Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluş Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, ed. Salih Tuğ, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, C. VII: cüz.1-2, s. 1-22.

⁵⁹ Tahsin Özcan, "Ömer Hulûsi Efendi, Samânîzâde", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007, Cilt: 34, s. 72-73.

⁶⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, S.7-8, s. 277-392.

görülmektedir. 2b-6a sayfaları arasında bu düzeltme ve eklemeler yoğun şekilde yapılmıştır. Çoğunlukla üstü çizilerek yapılan bu düzeltme ve eklemelerin on iki adet yazılıp dağıtılması düşünülen eserin sonraki yazmalarına örnek teşkil etmek için yapıldığı düşünülebilir. Tercümenin ders anlatımları esnasında yazıya geçirildiği düşünüldüğünde Yusuf el-Mısırî'nin Şeyh İbrâhim'den duyduklarını neden aynen yazıya aktarmadığı ve eserin 2b-6a varaklarında yapılan düzeltmelere ileriki sayfalarda neden dikkat etmediği dikkat çeken konulardır. Zeynep Eski'nin bu konudaki görüşü, hocasından dersi dinleyip yazıya geçiren bir öğrencinin duyduklarını aynen yazıya geçirmeyip anladıklarını sadeleştirerek kaleme aldığıdır.⁶¹

Müellifin eğitim durumuyla ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Arapça yazılmış olan Tefsîrü'l-Hâzin adlı eseri Türkçeye tercüme etmesinden iyi derecede Arapça bildiği çıkarılabilir. Ayrıca yaptığı düzeltme ve eklemelerde süslü bir kullanması edebi dile de uzak olmadığını göstermektedir.

1.4.2. Eseri

1.4.2.1. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin

1.4.2.1.a. Konu, Şekil, Hacim

İncelediğimiz eser Ebu't-Tevfik es-Seyyid Şeyh İbrâhim'in Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adını verdiği eserinin birinci cildir. Bu eser Hâzin el-Bağdâdî'nin Arapça olarak yazdığı Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl isimli Kur'ân tefsirinin Türkçeye tercümesidir. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınmıştır. Çoğu harekesiz nesih hat ile yazılmıştır. Eser Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 3163 numara ile kayıtlıdır. Eserin ikinci cildi yine aynı yerde 3164 numara ile kayıtlıdır. Eserin birinci cildi 266 varak olup 325x225 mm. iç ölçü, 240x165 mm. dış ölçüye sahiptir. Her sayfa 35 satırdan oluşmaktadır. 34, 36, 38 satırdan oluşan sayfaları da mevcuttur.

Eserin birinci cildi besmelenin faziletiyle başlamış Fatiha, Bakara sureleriyle devam etmiştir. Birinci cildin 262/b sayfasının sonunda Nisa suresinin 6. ayeti açıklanmaya başlanmış 263/a sayfasının birinci satırında bitirilmiştir. Bu sayfanın geri

---

⁶¹ Zeynep Eski, a.g.e., s. 36.

kalan kısmı boş bırakılmıştır. 263/b sayfasının baş kısmı boş bırakılmış, 7 ve 8. âyetler atlanmış, 9. ayetten açıklanmaya devam edilmiştir. Bu sayfada 19 satır bulunmaktadır. Aynı surenin 11. âyeti tamamlanmadan 265/a sayfasının 8. satırından itibaren ferâyiz konusuna geçilmiştir. Ferâyiz konusuyla ilgili şu üç başlık açılmıştır:

1. *Faşl-ı 'ilm-i ferâyizi öğrenmege vârid olan emirlerin beyân ider.*
2. *Faşl-ı 'ilm-i ferâyiziñ hikmetlerini beyân ider.*
3. *Faşl-ı mîrâsa girmege olan sebepleri beyân ider.*

Birinci cildin son sayfası olan 266. varakta (265/b sayfasında) ferâyiz konusuna devam edilmiş, Nisa suresi tamamlanmadan birinci cilt sona ermiştir.

Eserin ikinci cildi Araf sûresiyle başlar, İsra sûresinin sonuna kadar devam eder.⁶² 353 varaktan oluşur. İkinci cildin bitiminde bu cildin tamamlandığı ifade edilip üçüncü cildin Nahl sûresiyle başladığı bilgisi yer alır. Eserin üçüncü cildine henüz ulaşılammıştır.⁶³

Metnin yazımında genel olarak siyah mürekkep kullanılmıştır. Bazı düzeltme ve eklemeler de siyah mürekkeple yapılmıştır. Metinde âyetler, bölüm başlıkları, konu başlıkları, vurgulanmak istenen bazı kelimeler, bazı düzeltmeler ve eklemeler, 1b ve 2a varaklarında secili anlatımı belirtmek için kullanılan nokta işareti kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kırmızı mürekkep bazı âyetlerin, hadislerin ve kelimelerin altlarını çizmek için de kullanılmıştır. Bu kelime, kelime grupları ve cümleler çalışmamızda koyu renkte yazılarak gösterilmiştir. Bu ifadelerden bazıları şunlardır:

Evvelki faşl: Qur'ân'ın ve okumasınıñ ve öğrenmesiniñ fazlların beyân eyler. Çünkü, imdi, ve ammâ Medîne-i, evvelki mes'ele, cevâb, ikinci mes'ele, üçüncü mes'ele, evvelki ismi, ikinci ismi, üçüncü ismi, dördüncü ismi, beşinci ismi, altıncı ismi, Allâh, şî'r, neşir, evvelki, ve ammâ, ammâ kaldı ki, mısra', neşr, ve kavlühü, eger, kavlühü, ve eger, faşl, ikinci, kavlühü Te'âlî, aña cevâb, beyt, bil ki, ve kavlühü Te'âlâ, mes'ele, ve andan, ve dağı, rubâ'î, şâhib-i.

⁶² İsmail Taş, "Tercüme-i Tefsiri'l-Lübâb Eserinin (Hâzin Tercümesi) Musa bin Hacı Hüseyin el-İznîkî ve Başka Müellifler Tarafından Telif Edilmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: 53 (2015-2), İstanbul 2016, s. 91-110.

⁶³ Zeynep Eski, a.g.e., s. 33.

Esere sayfa numaraları elli sayfada bir verilmiştir. Daha sonradan yapılan numaralandırma ise her on sayfada bir şeklindedir.

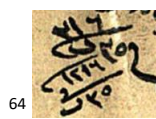
1.4.2.1.b. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin 1a sayfasında Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin'in yazılmaya başlandığı tarih 29 Ocak 1802 (25 Ramazan Cuma 1216)⁶⁴, tamamlandığı tarih 28 Eylül 1806 (15 Recep 1221)⁶⁵ olarak kaydedilmiştir.

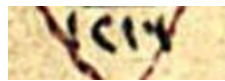
Eserin 2a sayfasının 30. satırında geçen "Dördüncü senede tekmîli müyesser oldu münîr." ifadesinden eserin dört yılda tamamlandığı anlaşılmaktadır.

1.4.2.1.c. Eserin İçeriği

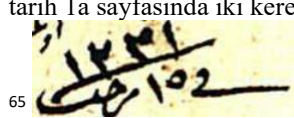
İncelediğimiz eserde, birinci cildin 1a sayfasından 1b sayfasının 8. satırındaki besmeleye kadar olan bölümünde eserin nasıl oluşturulduğu ve müellifi hakkında bilgi verilmektedir. Eser 1b sayfasının 8. satırında besmele ile başlamıştır. Bütün hamd ü senaların Allah'a olduğu söylenmiş, peygamberin gönderiliş amacı ve Kur'an'ın sırrına nasıl erileceği anlatılmıştır. Müellif Kur'an'ın tasnif ve tefsirini yapan ulemaya dua etmiş, onlar için Allah'tan rahmet dilemiştir. Daha sonra 2a sayfasının 16. satırından itibaren üzerinde çalıştığı eserlerden ve bu tercüme yapılmaya nasıl karar verdiğinden bahsetmiştir. Mısır'dan Mustafa Bey diye bahsettiği bir yöneticiden gördüğü yardımı anlatmış o kişiye dua etmiştir. Eserin dört yılda tamamlandığı yine burada anlatılmıştır. Yazdığı eserin günahlarına kefarete olarak Allah tarafından kabul edilmesini istemiştir. Eserinin insanlara faydalı olmasını, ilmin değerinden anlamayan cahil kişilerin eline düşmemesini ve eseri okuyan alimlerin gördükleri yanlışları düzeltmelerini dilemiştir. Şeyh İbrâhim daha sonra Hâzin el-Bağdâdî'nin eserini nasıl oluşturduğunu anlatmıştır. Buna göre Hâzin önce Begavî'nin tefsirini şerh etmiş sonra tefsirdeki hadislerin ve

⁶⁴ (25 Ramazan Cuma 1216), tarih 1a sayfasında iki kere yazılmıştır.

(1216). Eserin yazılmaya başlandığı

⁶⁵ (Fî 15 Recep 1221)

anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarını açıklayarak okuyanlara kolaylık olmasını istemiştir. Müellif, Begavî'nin de eserini kolay anlaşılabilmesi için âyetlerin tefsirine uygun olan hadis ve peygamberle ilgili hikayelerle donattığını belirtmiştir. Ayrıca Begavî'nin, tefsirine başlamadan önce üç fasıl Kur'ân'ın faziletlerinden bahsettiğini ifade etmiştir. İncelediğimiz eser 2b sayfasının 12. satırında Kur'ân okumanın ve öğrenmenin faziletlerini beyan eden bölümle devam etmiştir.

Eserin müstensihi metin okumalarından anladığımıza göre, Şeyh Yusuf el-Mısırî'dir. Ferağ kaydından Yusuf el-Mısırî'nin Ümmî Sinan koluna müntesip ve Nakşibendî tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır. Eserin içeriğine, kullandığı kelimelere ve yazı tekniğine bakıldığında Yusuf el-Mısırî'nin ilmî yönden üst seviyede iyi eğitilmiş bir kişi olduğu görülmektedir. Eserin 1a sayfasında Şeyh İbrâhim onun için "azîzim Seyyid Yusuf el-Hafnavî el-Halvetî" ifadesini kullanmıştır. Müellif eserde bu zâtın yaptığı çevirilerden de bahsetmiştir.

Müellif eserin başında dönemin devlet adamlarından, ulemeden ve birçok kişiden övgüyle söz etmiş ve bu kişilere dua etmiştir. Bu kişiler arasında zikrettiği kişilerden biri de sadrazamlık yapmış olan Yusuf Ziya Paşa'dır. Müellif Yusuf Ziya Paşa'nın yardımlarını görmüştür.

Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin üzerine yüksek lisans tezi bulunan Zeynep Eski, Devlet Arşivleri Başkanlığında müellif Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in imzasını taşıyan bir belge tespit ettiklerini belirtmiştir. Bu belge, Yusuf Ziya Paşa'ya hitaben yazılmıştır. Bu belgenin gönderildiği yıl 1805'tir yani Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim eserini tamamlamadan bir buçuk yıl öncedir. Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim Yusuf Ziya Paşa'dan Samânîzâde Dergâhı'nın ihya edilmesini ve bu dergahtaki şeyhler için ihsanda bulunulmasını istemiştir.⁶⁶ Bu belgeye ve incelediğimiz metnin başındaki ifadeye göre Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in Yusuf Ziya Paşa'yı tanıdığı ve Yusuf Ziya Paşa'nın müellife ve Samânîzâde Dergâhı'na yardımlarda bulunduğu söylenebilir.

Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim'in birinci ve ikinci cildi bulunan Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin eserinden başka telif bir eserine rastlanmamıştır. Eserde verilen bilgilere göre müellif, Fîrûzâbâdî'nin (metinde Mecdüddîn olarak geçmiştir) Arapça kaleme aldığı Kâmus-ı Muhîr-i Okyanus adlı kitabının Yusuf el-Halvetî tarafından Türkçeye

---

⁶⁶ Bkz. Zeynep Eski, a.g.e., s. 25.

tercüme edildiğini kendisinin de bu tercümeyle yazıya geçirdiğini belirtmiştir. Bahsi geçen bu esere ulaşamamıştır. Yine Yusuf el-Halvetî'nin, Harîrî'nin Arapça yazdığı Makâmât adlı eserini Türkçeye çevirdiğini söylemiş kendisinin de bu kitabı ders olarak okuttuğunu dile getirmiştir. Bu eser Mısır Milli Kütüphane Kataloğu'nda kayıtlıdır.⁶⁷

Yukarıda bahsedilen iki eserden sonra gönlünün Hâzin el-Bağdâdî'nin Tefsîri'ni Türkçeye çevirmeye meylettiğini fakat dünya işlerinden eseri tercüme etmeye cesaret edemediğini, tercüme işini ertelediğini söylemiştir. Daha sonra Mısır beylerinden Mustafa Bey'in yardımlarıyla Hâzin Tefsiri'ni tercüme etmeye başladığını ve eserini dört yılda tamamladığını anlatmıştır. Bu ifadelerden eserin müterciminin Şeyh İbrâhim olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

1.4.2.1.d. Eserin Yazılış Sebebi

Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim eserini yazma sebebini, eserin dört yılda tamamlandığını 2a sayfasının 16. satırından 30. satırına kadar anlatmıştır. Bu bölümde "Kur'ân'ın sırlarını açan" ifadesiyle övdüğü Hâzin'in Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âlimü't (Me'âni't) -Tenzîl isimli eserini Türkçeye çevirmeye karar verdiğini açıkça belirtmiştir. 2a sayfasının 30. satırından itibaren Allah'tan kendisini doğru yoldan ayırmayıp rahmet etmesini, peygamberin şefaatinde mahrum etmemesini, dilini hatalardan korumasını, sehven yaptığı hataları kabul etmesini dilemiştir. Eserinin insanlara faydalı olmasını, meşhur olup çok okunmasını ve günahlarına kefarete olmasını istemiştir. Yazdığı eserin ilmin değerinden anlamayan kişilerin eline geçmemesi, insanlar faydalanmadan ortadan kaldırılmaması için dua etmiştir. Eserini okuyup, okutup, yazdırıp halkın faydalanmasını sağlayan kişilere de ayrıca dua etmiştir. Şeyh İbrahim bu çalışmasının karşılığı olarak dünyada iyilikle anılmayı, çok sevap kazanarak ahirette de mutlu olmayı dilemiştir. Müellif, eserini okuyan alimlerden eserinde gördükleri hataları düzeltmeleri, doğru gördükleri hakkında da hemen düşüncelerini beyan etmeleri konusunda ricacı olmuştur. İnsan hata yapmaya ve unutmaya yatkındır. Müellif habersiz olduğu, bilmediği konuları da ulemalardan sorup öğrenip tamamlamayı istemektedir. Bu bölüm 2b sayfasının 7.

---

⁶⁷ Zeynep Eski, a.g.e., s.28.

Bkz. Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, (1870-1890), Dâru'l-Kütüb el-Kavmiye Kısım'ul-Feharis el-Şarkiye, The General Egypt Book Organization, 1987, C.II, s. 262, nr.1000.

satırında Enfâl sûresinin 40. âyetine⁶⁸ benzer bir ifade olan “Başarı Allah’tandır, o ne güzel mevlâ ve ne güzel yoldaştır.” sözleriyle tamamlanmış, Hâzin Tefsîri’nin kısaca özelliklerinden bahsedilerek tercümeyle başlanmıştır.

Yazdıkları eserler ve tefsirler sebebiyle pek çok âlimin hayırla yad edildiğini ve arkalarından dua okunduğunu görmüş; kendisi de Allah’ın rızasını kazanmak, eserini okuyanların hidayete ulaşmalarını sağlamak ve dualarını almak için bu eseri yazdığını belirtmiştir.

1.4.2.1.e. Eserin Tercüme Yöntemi

Eserin 2b sayfasının 7. satırında az da olsa Hâzin Tefsîri’nin tercüme yöntemine değinilmiştir. Müellif eserini oluştururken Hâzin’in tefsîrindeki yöntemi kullanmıştır. Eser birkaç ekleme, çıkarma ve değişiklik dışında Hâzin Tefsîri’nin Türkçeye aynen tercümesidir.

Şeyh İbrâhim her müellifin eserinde bulunması gereken beş özelliği eserinin 10a sayfasının 30. satırından 10b sayfasına kadar anlatmıştır:

“... *Zîrâ her mü`ellife lâ`ik sezâ olan oldur ki sâbıkân mü`ellifleriñ fenni üzre te`lîf ide ki kitâbı beş fâ`ideden hâlî olmaya. Evvelâ çetin ve kavî olan elfâzlarıñ seçüp, işüp çıkara; âşikâre ide. Eger dağınık ise devşürüp cem` eyleye. Eger derin ise ma`nâsı anı şerh idüp bildire ve te`lîfde düzmesin güzel yakîm bellü ide ki aradıkda bulması bilmesi âsân ola. Ve içinde ziyâde lâzım olmayanı koymaya ve uzun, muṭavvel itmeden şakına. Hemân muḫtaşar müfîd olan elfâzlar ile donadup müzeyyen eyleye. İmdi dergâh-ı zü`l-celâlden niyâzım oldur ki bu tefsîrimi ol zıkr itdigim beş hişâlden hâlî itmeye...*”

Şeyh İbrâhim, Hâzin Tefsiri’nden farklı olarak âyetleri bütün olarak değil parçalara ayırarak tercüme etmiş, kelimelerin anlamlarını örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır.⁶⁹ Bazı anlaşılması zor kelimelerin anlamlarını ve Türkçe karşılıklarını vermiştir (13b/13). Bazı âyetlerin nüzul sebepleri açıklanmıştır. Bazı âyetler âyetle ve hadislerle açıklanmıştır. Bazı âyet ve hadislerin Arapça yazılışlarına yer verilmeden

⁶⁸Kur’ân, (Enfâl) 8/40: “Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin dostunuzdur. O, ne güzel dosttur; O, ne güzel yardımcıdır!”

⁶⁹ İsmail Taş, “Tercüme-i Tefsiri’l-Lübâb Eserinin (Hâzin Tercümesi) Musa bin Hacı Hüseyin el-İznîki ve Başka Müellifler Tarafından Telif Edilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: 53 (2015-2), İstanbul 2016, s. 91-110.

doğrudan Türkçeleri verilmiştir. Bâzı âyetler açıklanırken Arapça şiiirlerden yararlanılmıştır (14a/23). Şeyh İbrâhim eserinde âlimlerin kendisine yönelttikleri sorulara ve bu sorulara verdiği yanıtlaara yer vermiştir.

Müellif, Hâzin el-Bağdâdî'nin görüşlerine yer vermeden önce “Hâzin, Hâzin dir ki, Sâhib-i Hâzin dir ki” ifadelerini kullanmıştır. Eserde Hâzin'in görüşlerine sıkça yer verilmiştir. (2a/21), (2b/7), (13a/11), (13b/10), (13b/26), (14a/8), (15a/4), (16a/11), (16a/32), (18a/34), (18b/3), (18b/34), (19a/35), (19a/35), (19b/16), (19b/28).

“Ve Şâhib-i Hâzin dir ki: Eḥādîs bâbında bunuñ için delîller ve îrâdlar ve cevâblar çokdur. Cehr ile ihfâ için anları yâd itsek maḳşûd uzanur. Bu kadar kifâyet ider.” (13a/11)

“Şâhib-i Hâzin dir ki: Çünkü inâyet rahmet ile her umûrda gayrıdan çokdur. Ve umûra i'ânet dilemek anuñla gayrısından ziyâde mühim ve lâzımdır. Anuñ için Hâk Te'âlî'niñ rahmeti tekrâr be tekrâr zıkr itmek. Zîrâ ol kamu ḥalkına rahmeti ile tecellî eyler. Andan buyurdu ki: “Rahmeti sebkat ḡazabi”. Hışımı rahmetim başdırdı.” (13b/10)

“Şâhib-i Hâzin dir ki: Anı birkaç vech üzre zıkr itdiler. Birisi, bunda tākāt ile itâ'at dilemek fi'lden evvel lâzım gerek idi. Biz Hâk Te'âlî'ye ḡamd ideriz ki bize tevfiḳ eyledi. Ve fi'l ile itâ'ate tākāt virdi. Öyle olduḡda yardım dilemede taḡdîm ve te'ḡîr itmede fark yokdur.” (14a/8)

Eser yazılırken bazı âyetler eksik yazılmış (1b/19), bazı âyetlerde bir kelimenin yerine başka bir kelime yazılmıştır (7b/7-18b/8). Bazı âyetlerin harekeleri yanlış konulmuştur (11a/14). Bir âyet de başka bir sûrenin âyetiyle karıştırılmıştır (14a/30). 1b sayfasının 19. satırında yer alan İsrâ sûresinin 88. âyetinin başında yer alan “kul” kelimesi metne alınmamıştır. 18b sayfasının 8. satırında yer alan Bakara sûresinin 9. âyetinde geçen “yeḡde'üne” kelimesi yerine müellif tarafından “yuḡâdî'üne” kelimesi yazılmıştır. 18b sayfasının 20. satırında yer alan Bakara sûresinin 10. âyetinde geçen “yekzibûn” kelimesi yerine müellif tarafından “yükezzibûn” kelimesi yazılmıştır. Nisâ 4/69: “İşte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddîklerle, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler.” Âyet yazılırken *ülâ'ike* ile *ellezzîme* kelimeleri arasındaki *me'a* kelimesi, *ülâ'ike* kelimesinin başındaki “fe” kelimesi alınmamıştır. “Ülâ'ike ellezzîne en'ame'l-lâhu 'aleyhim mine'n-nebiyyîne” Meryem sûresinin 58.

âyetinde de geçmektedir. İki âyetin kelimeleri bir araya getirilmiş bu esnada *me'a* kelimesi atlanmış olabilir. Âyet ilk yarısına kadar Meryem sûresinin 58. âyetinin diğer yarısında ise Nisa sûresinin 69. âyetinin kelimelerini bir araya getirmektedir. İkinci olasılık: Müellif eserini yazarken *me'a* ve *fe* kelimelerini yanlışlıkla atmış olabilir. A'raf sûresinin 127. âyeti müellif tarafından farklı şekilde harekelendirilmiş (ve yüzreke ve âlihete), tarafımızca aslına uygun okunmuştur (ve yezereke ve âlihetekte) (11a/14).

1.4.2.1.f. Eserin Dil Özellikleri

Eser XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmıştır. Bu dönemde halk için yazılan eserlerin dili daha yalındır. İncelediğimiz eserin dili 1a sayfasında ve 1b sayfasının başında bulunan 7 satırlık bölümde ağırdır. 8. satırda besmele ile başlayan bölümden sonra dilin yalınlaştığı görülür. 2b-6a sayfaları arasında müellif tarafından eklemeler ve düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmeler yapılırken çoğu Türkçe olan kelime ve cümlelerin yerine Arapça ve Farsça kelime, tamlama ve cümleler yazılmıştır. Bu duruma *eşitmek* yerine *istimâ etmek*, *yazmak* yerine *tahrîr etmek*, *arasında* yerine *beyninde*, *kalkup* yerine *kıyam buyurup*, *kohu* yerine *bûy ve râyiha*, *tatlu* yerine *şîrîn*, *acı* yerine *telh*, *korhu* yerine *havf* kelimeleri ile “Yâ Resûlül-lâh (Hâzret-i server-i serîre-dân-ı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem.) ‘amellerden (a’mâlden) kağı ‘amel Hâk celle ve ‘alâ katında sevgülüdür?” (Cenâb-ı vâhibü'l-‘atâyânîñ ‘indi ma’nevîsinde eħabdır.) cümlesi örnek verilebilir. Bu ekleme ve düzeltmelerde de dil ağırdır. Eser yazıldığı dönemin dil özelliklerini, kelime hazinesini iyi bir şekilde yansıtmıştır.

Eserde 1b sayfasının 9. satırından 2a sayfasının 30. satırının ortasına kadar secili bir anlatım kullanılmıştır. Secili anlatım cümlelerinin sonuna kırmızı mürekkeple nokta konulmuştur. Seci, “r, t, n, m, l, k, f” sesleri ile yapılmıştır.

“Ve aña ‘ilm-i tevħîdini hidâyet idüp şeref-i fazîletin artırdı ekser. Ve anuñ dilini ħamdına ve şükkrine ve tevħîdine cārî idüp kıyâm u ku ‘üdunda dimege Allâhu Ekber. Ve ħabîbi Muhammed şalla’l-lâhu ‘aleyhi veselleme kâffeten enâma gönderüp resûl peygamber. Ve aña kitâb Qur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânı indirdi mu‘teber. Ve anda ħikmetin ve ħükmün ve emr-i nehyin beyân eyledi yer yer. Ve anı okuyanlara ilhâmını iħsân itdi ki âsân ola itmege ezber.” (1b/11)

“Ve anuñ ile itdi mekârim-i ahlâkı tamâm. Ve fazlını kamu âfâka yayup bildirdi müdâm. Ve aña nûr-ı Qur’ân-ı ‘azîmü’ş-şâni indirdi nihâyet. Ve anı itdi dalâleti gidermege hidâyet. Ve ‘ilm-i Qur’ân ile zâ’il oldı cehâlet. Ve Qur’ân’a tâbi’ olana hükm itdi fevz ü felâh ile kemâlet.” (1b/33)

“Ve bilmek gerekdir andaki helâl ile harâmın. Ve hem bile her âyetiñ inmesine olan sebebleriñ aksâmın. Ve nesh iden âyetler ile mensûh olanın bilmekdir ‘ayân. Maşşüş müdür ve ‘umûm müdür anuñ ile itmege beyân. Bunlar durur Qur’ân’iñ ‘ilmine irmege temel. Bâkîfîrû ‘ât-ı ‘ulûma irilür bunlarla idince ‘amel. Netîceleri sırrına bunlardur açan yol. İrene nûrları ola gâyet bol.” (2a/8)

2b/6a sayfaları arasında yapılan ekleme ve düzeltmelerde peygamberden bahsederken onu yücelten övgü dolu ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadelerde kullanılan dil ağırdır:

Fahrü’l-mürselîn (2b/17) (6a/8),

Hazret-i Seyyidü’s-şekaleyn (3a/11),

Hazret-i hâce-i ‘âlem-tâb şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3a/25),

Hazret-i hâce-i ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3a/31),

Ol naḥl-i tırâz bâğ-ı belâğ şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3b/2),

Risâlet-i hazret-penâh şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3b/8),

Hazret-i server-i serîre-dân-ı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3b/13),

Hazreti tercümân-ı lisâni’l-kıdem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3b/18),

Hazret-i hâdî’s-sübül şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (3b/23),

hâce-i serîre-dân-ı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (4a/1),

hurşîd-i süreyyâ-yı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4a/6),

Ol âfitâb-ı cihân-tâb-ı nübüvvet şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4a/13),

Hazret-i hâce-i ‘âlem-tâb şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (4a/21),

hâce-i müşkil-güşâyı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4b/3),

sultân-ı serâperde-i dîm şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4b/7),

pādişāh-ı ‘azīm el-ceberūt (4b/10),
ol şeh-süvārül imkân-peymā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4b/11),
hāce-i kadir-şinās-ı ‘ālem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (4b/17),
ol kurretü’l-‘ayn el-enbiyā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (4b/26),
ol hūrşīd-i cihāngīr risālet gīrā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem hazretleri (4b/30),
seyyid-i vesīku’l-‘ahd meh-pāre-i müddeti el-mihr şalla’l-lāhu Te‘ālī ‘aleyhi vesellem (4b/35),
hazret-i fermān-fermāy-ı şakaleyn şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (5a/3),
ol gonce-i faşīhü’l-lehce-i bāğ-ı belāğ şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem hazretlerinden (5a/13),
hazret-i pādişāh-ı enbiyā maḥbūb-ı dergāh-ı Hudā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemeden (5b/19),
Seyyidü’ş-şakaleyn (5b/35),
ol nāzenīn cār-bāliš-i mihteri ve dest-perverde-i dāye-i sa‘ādet serveri şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ gül-berg-i gonce-i dehānlarından (6a/2),
Hazret-i Ebū Bekir için de bu övgü dolu ifadeler yer verilmiştir:
ḫalīfe-i evvel şeyḫ-i a‘zam misk-i ezfer şiddīk-i ekber raḍiya’l-lāhu ‘anh hazretlerinden (4a/25),
ol yār-ı gār sultān-ı dīn Şiddīk-i Ekber rah-nümā (5b/34),
El-ümmī en-nebiyyü’l-emīn Resūl-ü rabbi’l-‘ālemīn şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ ḫalīfeleri ve yār-ı gārları, misk-i ezfer Şiddīk-i Ekber raḍiya’l-lāhu ‘anh hazretleriniñ ḫuzūr-ı hümāyūnlarında (6a kenar notu).

İncelediğimiz metinde devrik cümlelere çokça yer verilmiştir. Metinde yapılan ekleme ve düzeltmelerde ise daha çok kurallı cümleler kullanılmıştır. Müellif, bazı cümle kuruluşlarında ve tamlamalarda müstensihin yazmayı unuttuğu kelimeleri ve ekleri de metne eklemiştir. Bu eklemeler metinde yay ayrıç içinde gösterilmiştir:

Her kim tekebbürlüğinden (ve) cebbârlığından anı terk idüp anuñ ile ‘amel itmezse Hâk (sübhâne ve) Te ‘âlî anı kesüp gökden helâk eyler. (3a/15),

“Siziñ hayr(lu)ñuz Ḵur‘ân‘ı öğrenüp (Ḵur‘ân‘ı ta‘allüm idüp halka ta‘lîm idendir) andan dönüp gayrılara öğredendir.” (3a/27),

İmdi (imām) Buḥārî ḥazretinde(n) Zeyd bin Sābit raḍiya ‘l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olunan ḥadîsiñ (şerîfiñ) tefsîri(nde buyurdılar ki) Ḥazret-i Zeyd buyurdu(lar) ki ... (5a/16-17)

... Ḥuzeyfetü ‘l-Yemānî raḍiya ‘l-lāhu ‘anh halkıñ Ḵur‘ân‘ı okumada ihtilāfların görüp kend(ülerinde) bir gayret-i ḏmiye ḥāşıl olup (zuhūra gelüp) gelüp Ḥazret-i ‘Osmān (cāmi ‘u ‘l-Ḵur‘ân) (ibn ‘Affān) raḍiya ‘l-lāhu ‘anh ḥazret(ler)ine ... (5b/7-8),

Anuñ birisi (anlar) ibn Mes‘ūd ve Übey bin Kā‘b ve Mu‘āz bin Cebel ve Ebî Ḥuzeyfe‘niñ kulu Sālim Rıḍvānu ‘l-lāhi ‘aleyhim ecma‘m(lerdir). (6a/9-10),

Ve (ne) aña cümlesi bir tertîb kodılar ki anı Ḥazret-i Resül şalla ‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemeden almamış (olanlar) andan aldıkları tertîb üzre itdiler. (6a/25-26).

Müellif; Müslim, Buḥārî ve Tirmizî’nin adlarının önüne *imām* kelimesini eklemiştir:

Ve daḥı (imām) Müslim ḥazreti (ḥazretleri) ile (imām) Buḥārî ḥazretiniñ (ḥazretleriñ) ittifākında ... (3a/28),

Bunu (imām) Tirmizî ḥazret(leri)i zikr itdi.(3b/10).

Müellifin buyurdu ki, didi ki, eyitdi ki, hazreti gibi bazı kelimelere söz söyleyen kişilere saygıdan dolayı +lAr çokluk ekini eklediği görülmektedir. Müstensihin 2b-6a sayfaları arasında yapılan bu düzeltmeleri dikkate almadan yazmaya devam ettiği görülmektedir:

Ḥazret-i Resül buyurdu(lar); Ḵur‘ân‘ı ḥıfz itmede kāmil ü māhir olup güzel okuyan ol ketebe melekleriyle berāberdir. (3a/30),

(Ya ‘nî), Ebî Hureyre raḍiya ‘l-lāhu ‘anh ḥazret(ler)inden rivāyet olup didi ki (buyurdılar ki) ... (3b/23),

Hazret-i 'Alī ibn (Ebī) Ṭālib keremu'l-lāhu vechehu hazret(ler)inden rivāyet olunup eyitdi ki (buyurdılar ki) ... (4a/1)

Eserde müstensihin bazı ekleri yazmayı unuttuğu görülmektedir. Bunlardan bazıları belirtme hali eki +I, yönelme hali eki +A'dır:

Bismi'llāh cehren oğur idi, Fātiḥa'dan evvel ve şoñra. (13a/6),

Ve ba'zılar "el-'ālem" melā'ikeden ve cinden ve insāndan 'akıl şāhibi olanlar ismdir, didiler. (13a/32-33)

Müstensihin eserde tamlamaları Türkçeye göre oluşturduğu müellifin ise yaptığı düzeltmelerde Arapça ve Farsçaya göre bazen de karışık olarak oluşturduğu görülmektedir:

ḳıyāmet günü - rüz-i ḳıyāmetde, ḥarfleriniñ iḥrācların - maḥāric-i ḥurūfi, Ḳur'ān'ıñ tefsīriniñ çoğı - tefsīr-i Ḳur'ān'ıñ ekseri.

Metinde 1b sayfasından 10b sayfasının sonuna kadar müstensihin yazdığı yerlerde -Up zarf-fiili p'li şekliyle hocasının yaptığı düzeltmelerde b'li şekliyle yazılmıştır. 11a sayfasından itibaren müellif de bu zarf-fiili b'li şekliyle yazmıştır. Metinde bu harf "p" harfiyle gösterilmiştir.

Müstensih kelimelerin çoğulunu +IAr çokluk eki ile yapmış hocası ise aynı kelimelerin Arapça çoğul şekillerini kullanmıştır:

'amel - a'māl (3b/13), askerler - 'asākir (5b/7), taşlar - aḥcār (5b/17), ḳalblerde - ḳulūbda (6a/14), āyetler - āyāt (6a/24), cüz' - eczā', kāğad - evrāk (6a/11-12).

Müellif üstünü çizdiği bazı kelimelerin yerine yine aynısını yazmıştır: *itmediler* (6a/17).

Tāğūt kelimesinin sonunda 7b/7'de ت harfi, 7b/8'de ṣ harfi bulunmaktadır.

Eser genel olarak harekesiz nesih hatla yazılmıştır. Bazı kelimelerin, âyetlerin, hadislerin, şiirlerin az da olsa harekendirildiği görülmektedir.

Metinde devrik cümlelerin, ki'li birleşik cümlelerin, tekrarların çokluğu; sonradan metin üzerinde yapılan ekleme ve düzeltmeler dikkat çekmektedir. Bu durum incelediğimiz metnin derslerde tercüme esnasında anlatılanların yazıya aktarılması sonucu oluşturulduğunu ispatlar niteliktedir.

Metinde atasözleri ve deyimlere de yer verilmiştir.

Atasözleri: “Demir demir ile kesülüp yararılır.” (17b/22) Bu atasözü günümüzde “Çivi çiviği söker.” şeklinde kullanılmaktadır.

“Ya ‘nī, itdigiñ gibi cezānı bulursuñ. Hayr ise hayr şer ise şer.” (13b 21-22) Bu atasözü günümüzde “Ne ekersen onu biçersin.” şeklinde kullanılmaktadır.

Bazı âyetlerin tefsiri yapılırken açıklamalar atasözleriyle desteklenmiştir.

Âyet: Yusuf (12/76) “Her ‘ilm şāhibiniñ üzerine kendiden a ‘lā bir ‘ālim vardır.” (8a/18)

“El elden üstündür.” (8a/18)

Deyimler: “kan tere batdım” (8a/1) Bu deyimün günümüzdeki kullanımı “kan ter içinde kalmak” şeklindedir.

“kulağ virmek” (4a/7), “yüzlerine urdı” (18b/8-21a/14), günümüzdeki kullanımı “yüzüne vurmak” şeklindedir.

Metinde halk ağzında kullanılan sözcüklere de yer verilmiştir:

aldamak (18b/3), qarındaş (17b/8), uşak (10b/17).

1.4.2.1.g. Eserin Bölümleri

Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı eserde bölüm ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılarak daha belirgin bir hale getirilmiştir. İncelemesini yaptığımız 1b-22a sayfaları arasındaki bölümler şöyledir:

1. Evvelki faşl: Qur’ân’ıñ ve okumasınıñ ve öğrenmesiniñ fazılların beyân eyler. (2b/12)

2. İkinci faşl: Qur’ân’ı ‘ilmsiz kendi rāyı ile tefsîr idene ve okuyup unudana va’d olunan ‘azābı beyân ider. (4a/15)

3. Üçüncü faşl: Qur’ân’ıñ cem’ olmasın ve inmesi tertîbin ve yedi harf üzre indigin beyân ider. (5a/15)

4. Faşl: Qur’ân yeddi harf indigin ve anuñ içün vârid olan qavilleri beyân ider. (7a/10)

5. Faşl: Tefsîr ile te'vîl ma'nâların beyân ider. (8a/19)
6. Faşl: "E'ûzu bi'l-lâh" dimegi beyân ider. (8a/27)
7. Tefsîr-i Sûret-i Fâtihatü'l-Kitâb, Ümmü'l-Ûr'ân (Fâtîha sûresinin âyet, kelime ve harf sayısı; nerede indiği; diğer isimleri hakkında bilgi verilmiştir.) (9a/11)
8. Faşl: Sûre-i Fâtihatü'l-Kitâb'ın fazlını beyân ider. (9a/24)
9. Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm ve bihi este'îne. (10b/1) (Besmelede yer alan kelimelerin açıklanması.)
10. Faşl: Besmele-i şerîfiñ hükmünde iki mes'ele vardır. (11b/9) (Bu bölüm evvelki ve ikinci mes'ele olarak iki başlık altında açıklanmıştır.)
11. Fâtîha sûresinin tefsiri. (13a/13)
12. Faşl: Âmîn ile Fâtîha'nın hükmündedir. (14b/12) (Bu bölüm evvelki ve ikinci mes'ele olarak iki başlık altında açıklanmıştır.)
13. Tefsîr-i Sûretü'l-Bakara. (15a/11) (Bakara sûresinin indiği yer; âyet, kelime ve harf sayısı belirtilmiştir.)
14. Faşl: Anuñ (Bakara sûresinin) fazîletini beyân ider. (15a/14)
15. Bakara sûresinin tefsirine başlanması. (15a/33) (Çalışmamız Bakara sûresinin 26. âyetine kadar olan kısmını içermektedir.)

1.4.2.1.h. İmlâ ve Cümle Kurgusu Dikkate Alınarak Eserin Günümüz Alfabesine Aktarılmasında Takip Edilen Esaslar

Çalışmamız, Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı eserin 1b-22a sayfalarını kapsamaktadır. Eserin transkripsiyonu yapılırken sayfa numaraları köşeli parantezle [15a] şeklinde, satır numaraları yay ayraç içinde (1) şeklinde gösterilmiştir.

Metinde geçen sûrelerin Kur'ân'daki sıraları, âyetlerin numaraları ve meâlleri, hadislerin yer aldığı kaynaklar, kelimelerin anlamları, müellif tarafından yapılan düzeltmelerin yerleri dipnotta verilmiştir. Âyetlerin meâlleri için Diyanet İşleri

Başkanlığı'nın internet sitesinde yer alan Kur'ân'ı-ı Kerim Tefsiri esas alınmıştır.⁷⁰ Âyetlerin transkripsiyonları yapılarak metinde yay ayrıç içinde gösterilmiştir.

Metinde geçen bazı özel isimler ve yer adlarıyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler dipnotta yer almıştır. Bu kısa bilgiler için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ana kaynak olarak alınmıştır.

Müstensihin yazıya geçirdiği kısım asıl metin olarak alınmış, müellif tarafından yapılan ekleme ve düzeltmeler metin içinde uygun yerlere yay ayrıç içinde yazılmıştır. Metinde kırmızı mürekkeple yazılan kelimeler, kelime grupları, cümleler ve âyetler koyu renkte gösterilmiştir.

Metinde okunamayan yerler (...) şeklinde gösterilmiştir. Esere yapılan müdahaleler metin içinde yay ayrıç içine alınmış ve dipnotta gösterilmiştir.

Esere tarafımızca yapılan metnin akışına uygun eklemeler köşeli parantez [ ] içinde gösterilmiştir: [ve] (3b/33), [Âdem] (5a/24), [bin] (6a/6), kal[k]dıkda (8b/19), [idüp] (8b/22), iki[ye] (10a/5), Muhammed[’e] (15b/28), gözler[ine] (18a/14), getürenler[e] (21b/23).

Eserde bazı âyetlerin yazımında hatalar yapılmıştır. Bu âyetler çalışmamızda asıllarına uygun olarak yazılmıştır.

5a sayfasının altında yer alan eklemelerde *buraya* kelimesi *bu araya* şeklinde yazılmıştır.

Aslında *p* harfiyle yazılan ama metinde *b* harfiyle gösterilen *-Up* zarf-fiil eki *þ* sesi ile gösterilmiştir: bilüp (15b/4), bildirüp (18b/11).

Şeyh İbrâhim'in metne en çok eklediği ek saygı belirtmek amacıyla kullandığı *+lAr* eki olmuştur: hâzret(ler)inden (4a/1), buyurdı(lar) (4a/1), buyurdı(lar ki) (4a/13), hâzret(ler)inden (5a/6). Bunun dışında müellif *ḥayr(lu)ñuz* (3a/27) kelimesinde görüldüğü gibi eksik gördüğü ekleri de metne eklemiştir. Kırı (3a/12) kelimesinin üstünü çizmiş, yerine kelime eklememiştir.

Kelimeler yazıldığı şekilde okunmuştur. Hemzeli olduğu halde hemzesiz yazılan kelimeler hemzesiz okunmuştur. Aslında şeddeli olan ama şeddesiz yazılan kelimeler şeddesiz yazılmıştır. zâ'il (14b/16), ibtidâ (9a/15-15a/12), şey' (15a/19), şey (16b/2), şek

⁷⁰ <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/> Erişim Tarihi: 14.12.2021, Saat:10:48.

(16a/9), Şekk (16b/19), lā'ik (4a/32-14a/27), lāyık (4a/33), re'yi (4a/31), rāyı (4a/19), cāiz (7b/13-15a/25), cā'iz (7b/16), dā'im (19b/35), dāim (21a/7). Metinde ayrı yazılması gerektiği halde ayrı yazılmayan kelimeler bitişik olarak yazılmıştır: hakkıçün (4b/7), anun için (16b/28), anunçün (16b/29).

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

2.1. Dil Özellikleri

2.1.1. Yazılış Özellikleri

İncelediğimiz metin 19. yüzyılın başlarında (1802-1806) yazılmıştır. Çoğu harekesiz nesih hat ile yazıya geçirilmiştir. Osmanlı Türkçesi dönemine aittir. Metin Türk yazı dili ile Arap-Fars yazı dilinin özelliklerini barındırmaktadır. Metin içerisinde kısa cümlelere rastlanıldığı gibi bağlaçlarla uzatılmış oldukça uzun cümlelere de rastlanılmaktadır. Ayrıca devrik (kuralsız) cümle yapısı ile oluşturulan cümle sayısı da oldukça fazladır.

Metin, çoğu harekesiz yazılmış kelimelerden oluşmaktadır. Harekeler çoğunlukla Arapça yazılan âyet ve hadislerde kullanılmıştır. Türkçe kelimelerdeki ünlü harfler bazen hareke işaretleri ile bazen de okutucu ünlülerle karşılanmıştır. Okutucu ünlüler yâni imlâ harfleri elif (ا), vav (و) ve ye (ي) harfleridir. Bu harfler kullanılırken de belirli bir kurala uyulmamıştır.⁷¹ Metinde aynı kelimenin farklı yazılışlarına da rastlanmaktadır. Bir kelime önce okutucu ünlüyle yazılmış daha sonra aynı sayfada harekesiz ve okutucu ünlü olmadan yazılmıştır (hice 15b/2, hece 15b/33). Metinde aynı kelimenin farklı ünsüz harflerle yazıldığı da görülür (Hâzin, Hâzin gibi). Bu bölümde metnin yazım ve ses özellikleri örnekler gösterilerek incelenmiştir.

2.1.1.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1.1.a. a ünlüsünün yazılışı

İncelediğimiz metinde *a* ünlüsü elif (ا), üstünlü elif (آ), medli elif (اِ), he (ه) harfi ile ve üstün işareti (َ) ile gösterilmiştir. Bazen de *a* harfi metinde harf ve hareke olarak yer almadan işaretsiz okunmuştur.

Başta *a* ünlüsünün;

---

⁷¹ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 91.

elif (ا) ile yazılışı: اٰكٰ اña (1b/10), اٰنٰكٰ anuñ (7a/33), اٰحڪٰمٰلرٰ aḥkām̄lar (7b/12), اٰنلرلٰ anlarla (7b/13), اٰصلٰ aṣlā (8a/4), اٰغزءن اغızdan (8a/14), اٰبءء انcađ (14a/3), اٰرءون arşun (22a/29),

üstünlü elif (آ) ile yazılışı: اٰمءر emr (2a/2), اٰءرءء aḥiretde (2b/1), اٰسٰنلءق āsānlık (7a/33), اٰءرءا ayr̄u (7b/12), اٰءنء Andan (8a/16), اٰءاءء aṣāġa (20a/12),

medli elif (آ) ile yazılışı: اٰءنء andan (14a/4) (17a/1), اٰءء آyet (21b/6), اٰءلرءكٰ anlarıñ (21b/6), اٰسٰنلءق āsānlık (7a/32), اٰءءء aġup (8a/20), اٰءن anı (14a/8), اٰءءءء adıdır (20a/19),

Kelime içinde a ünlüsü elif (ا), üstünlü elif (آ), medli elif (آ) harfı ile ve üstün işareti (-) ile yazılmıştır. İşaretsiz olarak da kullanılmıştır.

elif (ا) ile yazılışı: اٰءءءء hidāyet (1b/12) (14a/4), اٰءءء cehālet (1b/16), اٰسٰن āsān (7a/28), اٰءرء murādı (7a/29), اٰءن ħan (8a/1), اٰءر var (8a/13) (14a/4), اٰءءءء ibāretdir (14a/1), اٰءرءلرٰ Tarāġları (22a/27),

üstün (-) ile yazılışı: اٰءءءء olmadı (2a/5), اٰءءء dāġı (7b/33), اٰءرءءء marazına (8a/22), اٰءءءء ħasteniñ (8a/23), اٰءءءء saġırlardır (20a/3),

üstünlü elif (آ) ile yazılışı: اٰءءءء hidāyet (1b/34), اٰءءء nāṭıġ (2a/13), اٰءءءء olunan (8b/35), اٰءءءء yardım (14a/6),

medli elif (آ) ile yazılışı: اٰءء beyān (1b/14), اٰءء āsān (2a/2), اٰء yād (2b/1), اٰءء merām (2b/4), اٰءء murād (7a/33), اٰءء ħarām (7a/35), اٰءء batdım (8a/1), اٰءء var (8a/11), اٰءءء iġrār (18a/23),

hem üstün hem elif ile yazılışı: اٰءءء irsāl (8a/1), اٰءءء Dāvud (8b/30), اٰءءء ibādet (14a/2),

işaretsiz kullanılışı: **مَحْفُوظٌ** maḥfūz (1b/17), **نَظْرٌ** naẓar (2b/2), **حَيَاتِنَا** ḥayātında (7a/20), **تَعْزِيرًا** ta'zīr (7a/30), **بَا** baña (8a/1), **قَدْرٌ** qadar (8a/5), **سَا** saña (14a/6), **قَدْرٌ** kadar (22a/19),

Sonda *a* ünlüsü elif (ا), he (ه), bir yerde de ye (ي) ile yazılmıştır.

elif (ا) ile yazılışı: **زَيْرًا** zīrā (7b/13) (14a/2), **حِطَّادٌ** ḥaṭādir (7b/15), **بَا** baña (8a/1), **مَعْنَسِي** ma'nāsī (8a/16), **أَمَّا** ammā (8a/19), **الْتِجَا** ilticā (8a/30), **سِزَا** sezā (14a/5), **وَيَا** veyā (18a/1),

he (ه) ile yazılışı: **حَمْدِنَا** ḥamdına (1b/12), **مَعْنَادٌ** ma'nāda (2b/3), **أُوزَةٌ** üzre (7a/32), **أَوْلَادِقَدْرَةٌ** olunduqda (8a/1), **صُكْرَةٌ** şoñra (8b/34), **نَمَازِدَةٌ** namazda 9a/28, **جَوْلَةٌ** kula (14a/5), **حُيْدَةٌ** ḥūyda (22a/28),

ye (ي) ile yazılışı: **مُصْطَفَى** Muştafā (2a/27),

hem üstün hem he ile yazılışı: **قِصَّةٌ** kışşa (7a/35), **مَرَضِنَا** marazına (8a/22), **أَيْرَمَةٌ** ayırma (14a/17),

2.1.1.1.b. e ünlüsünün yazılışı

İncelediğimiz metinde *e* ünlüsü elif (ا), üstünlü elif (أَ), he (ه) harfi ile ve üstün işareti (-) ile gösterilmiştir. Bazen de *e* harfi metinde harf ve hareke olarak yer almadan işaretsiz okunmuştur.

Başta *e* ünlüsü elifle yazılmıştır.

elif ile yazılışı: **أَشِيدُوبٌ** eşidüp (1b/11), **أَشْرَفٌ** eşref (1b/11), **أَفْدَلِيرِمِنْدِنَا** efendilerimden (2b/3), **أَمْرٌ** emr (8a/2), **أَيْلِيُوبٌ** eyleyüp (14a/4), **أَكْرًا** eger (18a/3),

Kelime içinde *e* ünlüsü elif, üstün ve he ile yazılmıştır. İşaretsiz olarak da kullanılmıştır.

elif ile yazılışı: **سَكْسَا** seksen (15a/13), **رَالِي** re'yi (4a/26) (4a/31)

üstün ile yazılışı: رَهْبَر rehber (1b/18), شَهْر seher (1b/28), هَمَان hemān (2a/5),
سُورَسِي sūresi (7a/1), مَثَل meşel (7b/14), مُفَسِّر لِرَكَّة müfessirleriñ (7b/15), وَسْوَسَة
vesvese (7b/36), دَيُّو deyü (8a/1), دُونر döner (14a/24), وَيَا veyā (18a/2),

he ile yazılışı: اِيْدَار ideler (2a/3), سُورَة لِرَكَّة sūreleriñ (7a/1), سُورَة دِه sūrede
(21a/22),

hem üstün hem he ile yazılışı: دَوَه لِرَكَّة develeriñ (4b/8)

işaretsiz kullanılışı: شَوْفَا şeref (1b/12), هَمَان hemān (2a/6), غَيْرَتِه ğayretine
(7a/29), رَسُول resül (7a/30), عِلْمَالر ulemālar (7a/32), بَدَل bedel (7b/15), عِبَارَتِدَر
‘ibāretdir (14a/1), سِنْدِه senden (14a/1), جَوَاهِر cevāhir (22a/27),

Sonda *e* ünlüsü he ile yazılmıştır.

he ile yazılışı: شُكْرِه şükriñe (1b/12), جُمْلَه cümle (2a/7), اَوْزَه üzre (2a/12), بَرَكَة
kerre (7b/35), تَرَه tere (8a/1), اَوِيلَه öyle (14a/5), زِيَادَه ziyāde (14a/20) (19a/30), بَرُوحِه
yüce (21a/22), hem üstün hem de he ile yazılışı: نَيْجَه nice (5a/22), اَوْزَرِيْمِه üzerime
(5a/23), اَيْسِه ise (7a/31), مَسْجِدَه mescidde (7b/29), جَنَّتِلُودَه cennetlerde (22a/15),

2.1.1.1.c. ı, i ünlülerinin yazılışı

İncelediğimiz metinde *ı, i* ünlüleri elif (ا), esreli elif (اِ), ye (ي), elif ye (اِى),
) esreli elif ye (اِى), he (ه), esre (هِ) ile yazılmıştır. Bazen de işaretsiz okunmuştur.

Başta *ı, i* ünlüleri elif (ا), esreli elif (اِ), elif ye (اِى) ile yazılmıştır.

elif ile yazılışı: اِيْشَان ihşān (1b/10), اِعْتَاوَرْدَن i‘tibārından (7a/29), اِخْتِلَاف
ihtilāf (7a/33), اِتْتِفَاقِدِه ittifākında (7b/16), اِنْكَار inkār (7b/30), اِرسَال irsāl (8a/1),
اِلْتِجَا ilticā (8a/30), اِستَرِز isteriz (14a/6), اِقرَار ikrār (21a/32),

esreli elif ile yazılışı: اِسْمِدْ isimdir (8a/32), اِصْمِرْلَدِقْدَه ısmarladıqda (10a/24).

elif ye ile yazılışı: اِيرِشُوبْ irişüp (2a/26), اِيرَاغْ ırağ (2a/32), اِينْدْ indi (7a/28), اِيرِيْ idi (7a/29), اِيكْ iki (8a/2), اِچُونْ içün (8a/3), اِيرِمِدِنْ irmeden (14a/1), اِچِنْدْ içinde (21a/6),

Kelime içinde *i, i* ünlüleri esre (ـ), ye (ـي), esreli ye (ـي) ile yazılmıştır. İşaretsiz kullanımı da vardır.

esre ile yazılışı: دِلْشَادْ dilşād (2b/2), دَوْلَادِمْ doladım (7a/22), مَسْجِدْ mescidde (7b/29), وَجِهَلَرِيْ vecihleri (8a/26), صِغْنُوبْ şıgınuþ (14a/6), حَاصِلْ hāsil (14a/15), جَوَاهِرْ cevāhir (22a/27),

ye ile yazılışı: تَوْعِيدِيْ tevhidini (1b/12), تَعْزِيْرْ ta'zir (7a/30), دِيلَرْ diler (7a/30), تَغْيِيرْ tağyir (7b/16), بِيُورْدِيْكَ buyurdı ki (8a/1), اِيدِيْجِيدِرْ idicidir (14a/4), بِلْدِيْزَلَرْ yıldızlar (21a/5), نِيْجِيْ nice (21a/6),

hem esre hem ye ile yazılışı: كِنْدِيْرِنْ kendiden (21a/18),

esreli ye ile yazılışı: اِيدِيْ idi (21a/18),

işaretsiz okunuşu: اِحْكَمْتِنْ hikmetin (1b/14), مُؤْمِنْلَرْ mü'minlere (1b/31), لَكِنْ lākin, (7a/10), حِفْظْ hıfz (7a/29), قِصَّةْ kışşa (7a/35), نَازِلْ nāzil (8a/13), ذَلِكْ zilletin (14a/2), دِلْبِرْلَكْرِنْدِكْ dilberliklerinden (22a/31),

Sonda *i, i* ünlüleri esre, ye (ـي, ـي), esreli ye (ـي), hemze (ـ), he (ـه) ile yazılmıştır.

esre ile yazılışı: مَاقْشُودْ maqşūdı (2a/24), شَيْ'يْ şey'i (4a/25),

ye ile yazılışı: **انى** anı (1b/10), **ابنى** anı (7a/24), **توھىدینی** tevhidini (1b/12), **ایكى** iki (8a/2) (22a/31), **دخى** dahı (8a/8), **ایدینی** ideni 8a/22, **كندی** kendi (14a/4), **ویردی** virdi (14a/10),

esreli ye ile yazılışı: **قوتی** kuvveti (8a/32),

hemze ile yazılışı: **شی** şey'i (20b/22),

he (ه) ile yazılışı: **چونکه** çünkü (1b/28) (14a/11), **بیوردیکه** buyurdı ki (8a/1), **صانکه** Şanki (14a/12),

2.1.1.1.d. o, ö ünlülerinin yazılışı

İncelediğimiz metinde *o* ve *ö* ünlüleri vav (و), elif vav (او), elif ötreli vav (اوُ), (ötre (اُ), ötreli vav (اُو) ile yazılmıştır. Metinde bu ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından ayırıcı işaretler kullanılmamıştır.

Başta *o* ve *ö* ünlüleri elif vav, elif ötreli vav ile yazılmıştır.

elif vav ile yazılışı: **اوتودخه** okuduğca (1b/15), **اوتوز** otuz (7a/9), **اولوب** olup (7b/36), **اوبله** öyle (14a/5), **اون** on (22a/25), **اولنلرک** olanlarıñ (22a/31),

elif ötreli vav ile yazılışı: **اولمعا** olmadı (2a/5), **اولد** oldur (2a/31), **اولسما** olması (7a/29), **اولسون** olsun (8a/2), **اوبله** öyle (8a/3) (8a/18), **اولد** oldu (14a/5), **اودونی** odunı (21b/17), **اولور** olur (22a/19),

Kelime içinde *o*, *ö* ünlüleri vav, ötre, ötreli vav ile yazılmıştır.

vav ile yazılışı: **گوندروپ** gönderüp (1b/13), **قولای** kolay (7a/28), **بوغازینا** boğazına (7a/29), **بوyle** böyle (7a/30), **گؤگسومه** göğsüme (7b/35), **بووقدن** yokdan (14a/4), **بوایلری** boyları (22a/28),

ötreli vav ile yazılışı: بُولُوقُ bolluq (7a/33), كُورَا görür (7b/36), دُونُوبُ dönüp (8a/25), دُونُوبُ döner (14a/24), سُونُودِرْمَا söndürmek (21b/12),

işaretsiz okunuşu: صُكْرَه sonra (8b/34) (5a/7), كُحُوسَى koğusu (22a/27), اَطْلُوا tolu (2a/17).

Sonda kullanımına metinde örnek yoktur.

2.1.1.1.e. u, ü ünlülerinin yazılışı

Metinde *u*, *ü* ünlülerinin kullanımını *o* ve *ö* seslerinin kullanımına benzer. *O* ve *ö* sesleri metinde harf ya da işaret olarak gösterilirken *u* ve *ü* sesleri bazen harfsiz ve işaretsiz olarak da okunabilmektedir. İncelediğimiz metinde *u* ve *ü* ünlüleri vav (و), elif vav (او), elif ötreli vav(اُو), ötre (ـُ), ötreli vav (أُ), elif (ا), ötreli elif (أُ) ile yazılmıştır. Bazen de işaretsiz okunmuştur. Metinde bu ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından ayırıcı işaretler kullanılmamıştır.

Başta *u* ve *ü* ünlüleri elif vav, elif ötreli vav, elif, ötreli elif (ا) ile yazılmıştır.

elif vav ile yazılışı: اوزرِمِيه üzerime (5a/23), اوزرِنِيه üzerine (7a/28), اوردقلرنِيه urduklarında (7b/36), اوستوندر üstündür (8a/18), اولوا ulu (14a/4), اوسلوبلاري üslubları (21a/31),

elif ötreli vav ile yazılışı: اوج üç (8a/3)

elif (ا) ile yazılışı: املرك ümmetleriñ (2a/4), امره ümerā (2a/26), ابني Ubey (8a/6),

ötreli elif (ا) ile yazılışı: امورين umürin (1b/25), ابني Ubey (8a/1), اممه ümmetime (8a/2), اموريمزه umürimize (14a/6),

Kelime içinde *u*, *ü* ünlüleri vav, ötre, ötreli vav ile yazılmıştır. İşaretsiz okunduğu yerler de vardır.

vav ile yazılışı: **حُرُوفٍ** Hurūfların (2a/5), **اِوتُوْزْ** otuz (7a/9), **دُوْشِدُوْكَ** düşdüğinden (7a/29), **مَعْلُوْمِي** ma'lūmı (7a/30), **بِيُوْكَ** büyük (7b/15), **اَلتَّوْنِي** altundan (22a/27), **اِرْشُوْن** arşun (22a/29),

ötre ile yazılışı: **بُرْهَانَ** bürhān (1b/16), **حُرُوفًا** hurūflarla (7a/20), **بَيُّوْرِي** buyurdı (7a/31), **بِيُوْكَ** büyük (7b/13), **مُفَسِّرِيْكَ** müfessirleriñ (7b/15), **قَوْلِكَ** kuluñ (14a/1), **دُعَادَرًا** du'ādır (14a/20),

ötreli vav ile yazılışı: **سُوْرِيْكَ** sürmege (2a/5), **اُولُوْبَا** olup (2a/24), **حُرُوفًا** hurūflarla (7a/20), **بَيُّوْرِيْ** yürüdüm (7a/24), **بَيُّوْرِي** buyurdı (7a/31), **دَرُوْنِمَه** derūnuma (7b/34), **قَوْلِي** kulu (14a/4), **اُوْدُوْنِي** odunı (21b/17), **حُوْيَدَه** hūyda (22a/28),

işaretsiz okunuşu: **سُوْرًا** münevver (1b/11), **حُكْمِنَ** hükümün (1b/14), **اِنْكَا** anuñ (7a/30), **مُحْكَمًا** muhkem (7a/34), **فَطْوَقًا** nuṭṭa (7a/35), **لُغَاتِي** luğatları (7b/2), **جُمْلَةً** cümle (14a/11), **دُنْيَاَدَه** dünyāda (22a/3)

hem ötre hem vav ile yazılışı: **رَسُوْلِكَ** Resūl'üñ (7a/30), **صُوْرِيْدِر** şüretidir (7a/35), **اُولُسُوْنًا** olsun (8a/2), **قَوْلِكَ** kuluñ (14a/1),

Sonda u, ü ünlüleri vav, ötreli vav ile yazılmıştır.

vav ile yazılışı: **قَامُو** kamu (1b/9), **اَبُو** bu (6a/27), **اَيْرُو** ayru (7b/12), **قُوْرْحُو** korḥu (7a/29), **قَابُو** kapu (9b/19), **اُولُو** ulu (14a/4), **اَبُوْلِكْدَه** eyülikde (22a/8),

ötreli vav ile yazılışı: **دَرُو** deyü (6a/28) (8a/1) (5a/22), **اَيْلَرُو** ilerü (8a/16), **اَبِيْرُو** girü (8a/16), **اَبُو** Ebü (8b/30),

Ünlü harfleri ince veya kalın okutacak işaret ayrımı yoktur. Ünlülerin ince veya kalın okunmasında önlerinde bulunan ünsüz harfler önem arz eder. Ünlülerin kalınlık ve incelik ayrımı bazen de cümle içinde kelimenin anlamından hareketle

belirlenebilmektedir (oldı, öldi gibi). Okutucu ünlüler yani imlâ harfleri ünlü harfleri karşıladığı gibi bazen de bu harflerin uzunluklarını gösterirler.⁷²

2.1.1.2. Ünsüz Harflerin Yazılışı

Metnimizde ünsüz harflerin yazımında Arap-Fars imla özellikleri de görülmektedir. Türkçede bulunan *p*, *ç*, *g* ve *ñ* seslerinin karşılığı Arap alfabesinde yoktur. Bu yüzden *p* sesi (ب) ve (پ), *ç* sesi (ج) ve (چ), *ñ* ve *g* sesleri kef harfiyle (گ, گ) gösterilmiştir.

2.1.1.2.a. ç ünsüzünün yazılışı

Metinde ç ünsüzü yer aldığı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda ya (چ) ya da (ج) harfiyle yazılmıştır:

نیچه niçe (1b/19) (8a/18), آچوب açup (2a/7), هیچ hiç (5a/25), گوجنوب güclenüp (5a/25), چوق çok (7a/20), چئون niçün (7a/30), ديلدکچ دiledikce (7b/20), اوج üç (8a/3), محتاجدر muhtâcdır (8a/27), چون çün (10a/10), برقاچ birkaç (14a/8), شفاعتچي şefâ'atci (15a/16), آچلقدر aclıqdır (18a/18), قزانچدر kazancdır (19b/4), اناچارند ağaçlarından (22a/2).

2.1.1.2.b. p ünsüzünün yazılışı

Metnimizde başta *p* ünsüzüne (پ) sıkça rastlanmaktadır:

پهغمبر peygamber (1b/13), پادشاه pādīšāh (2a/31), پاکلیوپ پاکlayup (9a/6), پای pay (9b/10), پرده perde (18a/14), پرمقارلیه parmaklarıyla (20a/21), پوتلردر putlardır (21b/199), پاک pāk (22a/18), پارلاق parlak (22a/25), پک pek (22a/26).

⁷² Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s.93.

Metnimizde *-Up* zarf-fiil ekinin yazımında ikili bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. Metinde *-Up* zarf-fiil ekinin yazımında bazen *p* bazen *b* ünsüzü kullanılmıştır. Metinde 1b sayfasından 10b sayfasının sonuna kadar müellifin yazdığı yerlerde *-Up* zarf-fiili çoğunlukla *p*'li ve birkaç kelimedede *b*'li şekilleriyle, hocasının yaptığı düzeltmelerde *b*'li şekilleriyle yazılmıştır. 11a sayfasından itibaren müellif de bu zarf-fiili *b*'li şekliyle yazmıştır. Metinde *p*'li yazılması gerekirken *b*'li yazılan bu harf “p” harfiyle gösterilmiştir:

ايدوب idüp (1b/9), ايدوب idüp (1b/10), اولوب olup (1b/16), اولوب olup (7b/36),
كلوب gelüp (9a/29), چكوب çeküp (10a/23), طاپوب tapup (10b/31), ايدوب idüp
(13a/1), قلقوب kalqup (17a/1), نكوستروب gösterüp (18a/32), قاشدروب kamaşdırup
(20b/2), بصدريسوب başdırmayup (22a/32).

Sonunda *b* sesi bulunan yabancı kökenli kelimelerin Türkçeye aktarımında *b > p* değişimine rastlanırken metnimizde bu değişim görülmemektedir. Metindeki yabancı kökenli kelimeler asıllarında olduğu gibi *b*'li şekilleriyle yazılmıştır. Ek aldıklarında da bu durum değişmemektedir:

صواب şavāb (1b/16), قلب qalb (2a/24), ثواب şevāb (3b/10), مكتوب mektüb
(5a/2), ترتيب tertib (6a/25) (7a/9), سبب sebab (6b/4), عذاب ‘azāb (8a/12), ‘Arab
(8a/24), جواب cevāb (9a/29) (9a/30), كتابدake kitābdaki (9b/6), واجب vācib (11a/2)
(21b/15), خطابدır hiṭābdır (20b/25), واجبد vācibdir (20b/33), عيبلرند ‘ayıblarından
(22a/18).

Günümüz Türkçesinde *b*'li yazılan *berk* kelimesi metinde bir yerde *p*'li olarak *perk* şeklinde yazılmıştır: پرك perk “sağlam, kuvvetli” (21a/2), برق berq “şimşek” (20b/1) (20b/10).

2.1.1.2.c. g ünsüzünün yazılışı

Sadalı *g* ünsüzü ile sadasız *k* ünsüzü kef harfiyle yazılmaktadır. Bu iki ses arasında bir işaret ayrımı yoktur. Bununla birlikte incelediğimiz metinde *g* ünsüzünü göstermek için kef (ك) bazen de üç noktalı kef (كْ) kullanılmıştır. Üç noktalı kef harfi *ñ* harfini göstermek için de kullanılmıştır.

گۆنۈل (1b/24), گەيدىدى گەيدirdi (1b/27), كەبىر kebîr (2a/28), دەرگاہ dergâh (2a/30), كىشىلەر kişiler (2a/34), اڭلامغا añlamaga (3b/6), كەندى kendi (3b/9), گۆچمەك göçmek (3b/14), كۈنى günü (3b/24), كېتىمەك gitmeyîñ (5a/1), جىنگا ceng (6a/20), اۆلگۈدەنرە ögredir (6a/29), گۆگۈنە gögüne (6b/6), گاہ gâh (7b/12), گۆزلىرىنىڭ gözleriniñ (14b/2), گىناھلار گىnahları (14b/26), دىنلەمگە dinilmege (18a/26), گۈيەگۈسى güyegüsi (19a/20), گۈلگەك gölgelik (20a/12), گۆك gök (20a/20), گەگىرمەك gegirmek (22a/14).

2.1.1.2.d. ñ ünsüzünün yazılışı

ñ ünsüzü kelime başında bulunmaz, sadece kelime içinde ve kelime sonunda bulunur. Genellikle kef (ك) ile bazen de üç noktalı kef ile (كْ) yazılmıştır. *ñ* ünsüzü, nun kef “ng” (نك) ile de gösterilmektedir. Fakat incelediğimiz metinde bunun örneği yoktur: انى انuñ (1b/12), انا ana (1b/10), انا ana (1b/31) (5a/23), بەزەر beñzer (3b/4), باña baña (5a/31), ياڭلىش yañlış (7a/31), اڭلامغا añlamağa (8a/14), كەندىگە kendiñe (10a/4), سۈرەتكە sūreniñ (12a/24), دىرەنگە dirseñ (16a/32), اڭلايۇپ añlayup (18a/11), شۇنرا şoñra (18b/19), قاراڭلىق qarañlıq (20a/1), دىلەدۇڭ dilediñiz (21a/1).

2.1.1.2.e. t, d ünsüzlerinin yazılışı

Metnimizde *t* ünsüzü, te (ت) ve tı (ط) harfleri ile gösterilmiştir:

صراط şırāt (2a/31), تفسیر tefsîr (4a/28), شيطانك Şeytân'ın (7b/36), طتوب tutup(14a/24), طتلوقده tatluluğda (22a/4) (21a/34).

Kalın sıradan kelimelerin başında tı harfi (ط :rıdatkamlızay eli) طغلردن ط tağlardan (5a/28), طاشردر taşlardır (5a/34), طاقت tākat (14a/8), طوغرى toğrı (14a/17), طراقلى Taraqları (22a/27).

Kalın ünlülerle yazıldıkları halde başta te (ت :rıdrav ed relemilek nalızay eli) تاجى tācı (3b/24), تابوت tābūt (5b/29), تاكرى Tañrı (17b/29).

Metnimizde aynı kelimenin *t*'li ve *d*'li olarak yazılmış şekilleri yoktur.

Kelimelerin içinde ve sonunda bulunan kalın sıradan *t*'ler çoğunlukla te (ت) harfi ile gösterilmektedir: فرصت fırsat (8a/7), اونوز otuz (7a/9), حیاتىnda hayātında (7a/20), ات at (18a/15).

Günümüz Türkçesinde “d” ile yazılan bazı kelimeler metinde “t” ile yazılmıştır:

طلوا tolu (2a/17), طومز toymaz (3a/18), طوغرى toğrı (14a/17) (19b/30), طولرنيك tamarlarınıñ (14b/2).

Günümüz Türkçesinde “t” ile yazılan bazı kelimeler metinde “d” ile yazılmıştır:

دوكنمز dükenmez (3a/19), دوكنور dükenür (6a/21), سود sūd (14b/6), دورلوا dürlü (21a/9), اولاد evlād (10b/29).

2.1.1.2.f. s ünsüzünün yazılışı

Türkçe kelimelerde *s* ünsüzü sin (س) ve sad (ص) harfleri ile karşılanmaktadır. Yabancı kökenli kelimelerde kalın ve ince sıradan ünlülerin bulunuşuna göre sin ve sad'ın yazılışında genellikle bir düzen bulunur. Türkçe kelimelerde ise böyle bir düzen yoktur. Türkçede *s* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda kalın sıradan ünlülerin yanında kullanıldığında *s*'ler hem sin hem sad ile karışık şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ancak sin harfinin kalın sıradan ünlülerin yanında kullanılışına daha az rastlanır:

اَتَابِنِ tefsīrini (2a/8), حَاصِلِ ḥāsil (2a/8), صَوَابِ ṣavāb (1b/16), اَكْسَامِنِ aḵsāmīn (2a/9), صَوْرَةٍ ṣawrah (2a/14), خَلَاصًا ḥalāṣ (2a/19), بَصُورٍ buṣūr (2a/31), حَبْسًا ḥabs (2a/34), سِزِيْنِ Siziñ (4b/19), مِصْحَفِيْ muṣḥafī (5a/1), حَصْرٍ ḥaṣr (7a/34), بِنَا سāna (14a/6) (10a/9), صَحِيْحِدْرَا ṣaḥīḥdir (12b/34), شَايْمَزَا ṣaymaz (16a/1), صِدْقَةٍ ṣadaka (17b/8), صَانِكِه Sanki (18b/5), صَاعٍ ṣaʿ (20a/4).

2.1.1.3. Bazı Şekillerin Yazılışı

Hemzenin yazılışı: Metnimizde yuvarlak he (◦) ile ve ünsüz harfle biten bazı kelimelerin yükleme halini (*t*, *i*) göstermek için kullanılmıştır: سُورَةٍ sūreyi (7a/22), شَيْئٍ şey'i (8a/20) (8a/24), شَيْئِ şey'i (18a/11).

Metnimizde, aslında hemze bulunan bazı Arapça kelimeler çoğunlukla hemzesiz yazılmıştır: شَيْئِİN şey'iñ (9a/18), شَيْئِİ şey(i) (19b/12), شَيْئِİ şey (22a/13), اِبْتِدَا ibtidā (6b/9) (15a/12), حِطَّادٍ ḥaṭādir (7b/15), جُزْءَلَرِنْدِنِ cüz'lerinden (10a/15), اِجْرَا icrā (10a/24), نِدَا nidā (10b/26) (10b/27).

Hemze metnimizde bazı yabancı kelimelerin hece sonlarında da bulunmaktadır: تَامَّلَا te'emmül (1b/16), تَاوِيلِنْدِنِ te'vīlinden (8a/17), فَايْدِدِنِ fā'ideden (10a/31), تَاخِيرَا te'hīr (14a/10).

Şeddenin yazılışı: Metnimizde şedde, yabancı kelimelerin ses telaffuzlarını göstermek için kullanılmıştır. Metin içinde bazı kelimeler bazen şeddeli bazen de şeddesiz olarak yazılmıştır: مِئْوَرٍ münevver (1b/11), جَنَّتِ cennet (1b/31), نَوَجِهٍ teveccüh (2a/25), نُبُوْتِ nübüvvet (1b/27), حَقِّ ḥaḥ (1b/30), زَانِ zan (7a/31), بَوْلُقٍ bolluḥ (7a/33), كِشْشَا kışša (7a/35), مَدِ med (7b/1), مَدِّي meddi (9b/26), مُفَسِّرَلَرِكْ müfessirleriñ (7b/15), كَرْرَه kerre (7b/35), رَدِّ redd (8a/4) (20a/15), نِيَّتِ niyyet (8a/15),

مَا دَسْتَدْرِكُ maddesindedir ki (8a/22), مَا دَسْتَدْرِكُ maddesindedir ki (8a/24),

شَكَا şek (8a/8) (21a/13), شَكَّ şekk (21a/13), قُوَّتِي kuvveti (8a/32), قُوَّتِ غَضَبِي kuvvet-

i gazaı (8a/32), اَوَّل evvel (8b/19) (14a/7), اَيَّام eyyām (13a/6), رَبِّ Rabb (14a/12),

Bazı Türkçe kelimeler bazen şeddeli bazen de şeddesiz yazılmıştır: يَدِي yeddi

(7a/10), يَدِي yedi (7a/28), يَدِي yeddi (7a/32), يَدِي yedi (7b/3), يَدِي yeddi (8a/3),

يَدِي yedinci (11b/35).

Metnimizde kelime sonunda şedde ile yazılmayan kelimeler şeddesiz olarak okunmuştur.

Cezm işaretinin yazılışı: Metnimizde bazı kelimelerde cezm işareti (ˆ) de

kullanılmıştır: اِرْدَرْتُم irdirdim 8a/24, سَوَّلْتُمْ söyledin (7a/23), نَدْرُكُ neden (8a/22),

اَوَّلْتُمْ olsun (8a/2), يَارَدْتُمْ yardım (14a/6).

Tenvin işaretinin yazılışı: Tenvin işareti (ˆ) bir harfin sesine *n* sesi ilave etmektir. Metnimizde tenvin harekesi daha çok ayet ve hadislerin yazımında

kullanılmıştır: صَلَاةً şalāten (8b/24), كَبِيرًا kebīrān (8b/25), حُشُوشًا Huşuşān

(12b/3), رِزْقًا rızqān (22a/2).

Metinde çün, kim, ile gibi bazı edatların kelimeye bitişik olarak yazıldıkları

görülmektedir: نَيْتِكُمْ nitekim (2b/6), اَنُكْلًا anuñla (3a/21), حَاقِّقُؤن haqqıçün (4b/7)

(17a/33), نَدْنِكُمْ nedenkim (11a/5) (21b/9), اَنُكْلُؤن Anuñçün (16b/29).

Metinde terkiplerin kuruluşunda atıf vavı (و) bazen kullanılmış bazen kullanılmamıştır: حَمْدُنَا ḥamd ü senā (1b/9), اَصْرُؤد لِبْرٍ aḥsen ü dilber (1b/10), عَقْلُ فُهْمَا

‘aql u fehmi (1b/10), دَفْعُ مَنَعٍ def‘ ü men‘ (8b/30), شَكُّ شُبُهْمِ دِهْ şekk (ü) şübhede

(21a/13), شَكُّ شُبُهْمِ دِهْ şek ü şübhedir (21a/13),

Metinde bazı kelimelerin sonuna elif harfi getirildiği tespit edilmiştir: **اطلوا** tolu (2a/17), **استبوا** iş bu (2b/2), **اوخوا** oğu (7a/26), **ديوا** deyü (7a/28), **ديوا** deyü (7a/30), **ايروا** ayru (7b/12), **ايلروا** ilerü (8a/16), **يكروا** girü (8a/16).

Yazımında yanlışlık ya da eksiklik olan kelimeler: **مسير** müsîr (müşîr) (2a/17), **شيئ** şey'en (şey'i) (5a/22), **ويرسبحه قدر** virince[ye] kadar (7a/21), **ديؤيا** düyüp (deyüp) (7a/24), **سيز** siz[iñ] (7a/25), **ربيسندن** Rabb'isinden (Rabb'inden) (7b/19-20), Rabb'ilerinden (17b/15), **ظاهرا** zāhire(n) (8a/13), **باطنا** Bātine(n) (8a/13), **بيلنور** bilinür (bilür) (8a/23), **فرق** fark[ı] (8a/26), **ايدي** i(t)di (8a/30), **قالدقده** kal[k]dıkda (8b/19), **ذکر** zıkr [idüp] (8b/22), **ايکی** iki[ye] (10a/5), **بسمله** besmele[niñ] (12b/9), **صاكر** soñr[a] (12b/18), **دئلك** d(i)lemek (14a/10), **باقمقد** baqmamağda (baqmamağla) (16b/18), **انلارك كوزلر** anlarıñ gözler[ine] (18a/14), **شيئ** şey(i) (19b/12).

2.1.2. Ses Bilgisi

2.1.2.1. Ünlü Harfler

Türkçede kullanılan ünlü harfler *a, e, ı, i, o, ö, u, ü* harfleridir. Bu harfler metinde, hareke işaretleri dışında elif (ا), vav (و), he (ه) ve ye (ي) harfleriyle gösterilmiştir. Bu harflerin dışında *e* ile *i* sesleri arasında bir *kapalı e* (é) harfinin varlığı da bilinmektedir. *Kapalı e* sesini gösteren bir harf mevcut değildir. Fakat ilk hecesinde *kapalı e* sesi bulunan kelimelerin ünlü harfleri çoğunlukla ye (ي) ile yazılmıştır. Metin okunurken harflerin aslı şekillerine bağlı kalınmıştır. Metnimizde *i / é* harflerinin yazımında *i* harfi tercih edilmiştir (dimek “demek”, gice “gece” gibi). İncelediğimiz metinde ayrıca bazı kelimelerin hem *e*'li hem de *i*'li yazımı mevcuttur [hice (15b/2) (15b/4), hece (15b/33); deyü (4a/23), diyü (5b/31), dirse (14b/21), deyiñ (14b/21)].

2.1.2.1.a. Ünlü Değişmeleri

Türkçede kelime köklerinde ve eklerde yer alan ünlü harfler çeşitli nedenlerle bazı değişikliklere uğramışlardır. Bu seslerin değişikliğe uğrama nedenleri tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Metnimizde görülen başlıca ünlü harf değişmeleri şunlardır:

1. i/e değişmesi

Türkçenin tarihi seyrine bakıldığında metinlerde $i > e$, $e > i$, $i > é$, $e > é$, $é > e$ sesleri arasında değişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlerin sıkça yaşanması bu meselenin kesin çözüme kavuşmasına engel olmuştur. Bu değişmelere günümüz Türk lehçelerinde de rastlanmaktadır.⁷³

Bir kelimenin hem *i*'li hem *e*'li şekilde yazılmış olması bu iki sesi birden ifade edebilen sonradan *i* ve *e* olarak gelişme gösteren bir *kapalı e* sesinin varlığını düşündürmüştü de yapılan çalışmalar değişmenin hangi yönde olduğunu tam olarak ortaya koyamamıştır.⁷⁴

Kapalı e sesinin tespit edilmesini güçleştiren en önemli neden yazıda bu sesi karşılayan belirli bir harfin bulunmayışıdır. Bu nedenle bazı dil bilimciler *i* ile yazılan sesi *kapalı e* (*é*) olarak bazıları *i* olarak okumayı tercih etmiştir.⁷⁵

Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Mustafa Özkan gibi bazı dil bilimciler *i/é* harflerinin yazımında güçlü bir delilin bulunmayışı sebebiyle sesin metindeki yazılışına bağlı kalarak *i* sesini kullanmayı tercih etmişlerdir.⁷⁶

İncelediğimiz metinde *i* günümüzde ise *e* harfiyle yazılan kelimelerden bazıları şunlardır:

---

⁷³ Bk. Reşit Rahmeti Arat, "Türkçe Metinlerde e/i Meselesi", *Rocznik Orientalistyczny*, S. XVII, (Krakow 1953), 306-313, (Alıntı yapılan s. 311); Ahmet Cevat Emre, "Türkçe'de Bulanık e (é) Fonemi", *Türk Dili Belleten*, seri III/ 6-7 (1946), s. 487-497.

⁷⁴ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 99.

Bk. Mertol Tulum, *Sinan Paşa, Tazarrunâme* (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. T 800), İstanbul 1968, s. 38.

⁷⁵ Bk. Tahsin Banguoğlu, *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar*, Leipzig 1938, s. 39; Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul 1958, s. 71; Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara 1977, s. VII.

⁷⁶ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 1. bs., Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 21.; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 21. bs., Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul 1993, s. 38, 55.; Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 99. Bkz. Zeynep Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 100.

di- > de- (demek, söylemek):

[2b] (21) Andan *didi* ki: İkinci ehl-i beytimdir.

[7b] (6) Ve ba'zılar *didi* ki: Ol yedi harf kâmusı Muḍar kabîlesi dilincidir.

[8a] (11) Ba'zılar: Zâhiri (12) Kur'an'ın lafzıdır ve bâtını te'vîlidir, *didi*.

[14b] (21) ... imâm Fâtîha'yı okuyup âmîn *dirse* siz daḥı âmîn deyiñ.

[20a] (18) Ve ba'zılar (19) “Buluḥlar daḡıldıkça bir yere devşürmege azarlayan melegiñ adıdır.” *didiler*.

gice (gece):

[20a] (33) Haḡ Te'âlâ bu meşeli münâfiḡlara getürmege vech bu ki (34) Cenâb-ı Bârî anlarıñ küfrini ve nifâḡlarını ol kavme beñzetdi ki bir bol çölde pek ḡarañlık *gicede* anlara (35) anda yağmur işâbet ider.

[22a] (25) Yüzleri ayıñ on dördüncü *gicesi* gibi parlak.

it- > et- (etmek):

[1b] (21) İsterse birbirine arḡa olup yardım (22) daḥı itseler.

[12a] (19) Andan (20) mübârek başların ḡaldırıp tebessüm itdiler.

[22a] (13) Bir şey anları andan meşḡül *itmez*.

[22a] (32) Ve birbirlerine buḡz, kîn *itmek* yok.

ir- > -er (ermek, yetişmek, gelmek, erişmek):

[5b] (8) Yâ emirü'l-mü'minîn *iriş* bu ümmete.

[10a] (12) Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine aşlâ ḡazabıñ *irmedi* (13) ve ne anlar ḡalâletde idiler.

vir- > ver- (vermek):

[10a] (13) Anlar ki en'âm ve iḡsân eyledin, anlarıñ gitdikleri yolların hidâyet eyle didiklerinde anlara ḡamu dilediklerin *virüp* (14) iḡsân itdim.” deyü buyura.

[13a] (14) Şanki Haḡ sübhâne ve Te'âlâ ḡaber *virüp* buyurur ki: “Ḥamd ü senâya ancak Haḡ Te'âlâ müsteḡaḡdır.”

[19a] (32) Ya'nî imâni *virüp* küfri aldılar.

Bu kelime metinde birleşik fiil olarak yazılırken i'li ve e'li şekilleriyle yazılmıştır: **صَالِيْر** Şalivir (7a/25), **صَالِيْر** şaliverir (4b/12).

tīz > tez (çabuk):

[8a] (8) *Tīz* dönüp andan tevbe ider.

İncelediğimiz metinde *e* günümüzde ise *i* olarak yazılan kelimeler:

eşit- > işit- (işitmek):

[3a] (11) Buyurdu ki “Ben *eşitdim* (Hâzret-i Seyyidü's-şekaleyn) (12) Hâzret-i Resûl buyururken.

[3a] (19) Ve Kûr'ân şol şıdqdır ki anı cinler *eşidüp* terk itmeyüp kabûl (20) idüp, bizler bir Kûr'ân *eşitdik* ki rüşde hidâyet ider.

eyü > iyi:

[22a] (8) Kâmusı *eyülikde* birbirine beñzer.

Eski Türkçe döneminde *e* olup incelediğimiz metinde *i* olarak karşımıza çıkan kelimeler.

amtı > emti > imdi (şimdi):

[6b] (32) *İmdi* Mekke'de cümleden şoñra inen sūrede iñtilâf itdiler.

[7a] (9) *İmdi* Medīne'de Kûr'ân-ı 'azīmü'ş-şân bu tertīb üzerine indi.

neçe > niçe-nice:

[3a] (1) (Hâk sūbhāne ve Te'ālī hâzretleri) bu kitâb ile Hâk celle ve 'alā *niçe* kavimleri yüceldir 'ālī ider ve *niçe* 'ālī kavimleri indirüp (merâtibinden tenzīl idüp) ednâ ider.

[2b] (32) Tā baña Kevşer havzına (33) irince kadar baķıñ görüñ benden şoñra benim hâţrım içün anlara *nice* ri'âyet idersiniz.

Metnimizde çoğunlukla *deyü* bazen *diyü* şeklinde geçen kelime müellifin yaptığı bir düzeltmede *diye* (10a/7-8) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2. o/u ve ö/ü değişmesi

Türkçenin yuvarlak ünlüleri *o, ö, u, ü* sesleridir. Arap alfabesinde bu sesleri gösteren ayırt edici işaretler yoktur. Bu sesler genellikle vav (و) harfiyle karşılanmıştır. Kelimelerin ilk hecelerinde bulunan yuvarlak ünlünün geniş mi yoksa dar mı olduğu yazılışlarına bakılarak anlaşılabilir.

Bu durumda, ilk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin bu günkü biçimlerinin ne zaman oluştuğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu oluşumun eski devirler içinde meydana gelebileceği gibi, ağız özellikleri etkisiyle yeni olabileceği de düşünülebilir. Bazı kelimelerde bulunan *o* ve *ö* seslerinin Rumeli şivesi etkisiyle *u, ü* olduğunu söyleyen dilciler, bu oluşumun yeni olduğu görüşündedirler.⁷⁷ Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi devresinde geniş ünlülerle okunan bazı kelimeler metnimizde dar ünlülü okunmuştur: güzel > güzel (17a/7), yoğarı > yoğarıdan (9b/19), yürü- > yürü- (20a/32).

2.1.2.1.b. Ünlü Uyumu

1. Kalınlık - İncelik Uyumu

Metnimizde, Türkçenin temel ses kurallarından biri olan kalınlık-incelik uyumuna çoğunlukla uyulmuştur.

itmekte (3b/5), söylediklerin (4b/1), irmeden (14a/1), indirdiği (18a/1), dilberliklerinden (22a/31).

koğusu (3b/3), olmağla (14a/3), kapandığda (18a/12), olmayan (22a/20).

Önündeki kelimeye bitişik yazılan çün edatı bu uyuma uymaz: hağkıçün (4b/7), anuñçün (16b/29).

Kelimeye bitişik yazılan ile edatı bu uyuma uyar: olmağla (14a/3), siziñle (12b/28), anuñla (13a/16).

-ken eki kalınlık-incelik uyumuna uymaz: buyururken (3a/12), oğurken (5b/32) (7a/20), kılarken (9b/6), otururken (9b/19).

⁷⁷ Bk. Mecdut Mansuroğlu, “Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumeleri”, *TDAY-Belleten* 1956, 125-144, (Alıntı yapılan s. 137).

-yor eki kalınlık-incelik uyumuna uymaz: idiyorsuñuz (5a/29).

-ki eki kalınlık-incelik uyumuna uymaz: şoñraki (5b/24).

ki bağlacı bitişik yazıldığında da uyuma uymaz: mādāmki (13b/7).

2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

İncelediğimiz metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan birçok kullanım mevcuttur. Bu uyumsuzluğa hem kelime köklerinde hem de eklerde rastlanır. Bu durum düzlük-yuvarlaklık uyumunun metnin yazıldığı dönemde yazı diline henüz yerleşmediğinin bir göstergesidir. Kendi kelimesi metnimizde iki şekilde de yazılmıştır. Bu kelime müellifin yazdığı yerlerde *kendi* (6a/21), hocasının yaptığı düzeltmelerde *kendü* (5b/8) olarak karşımıza çıkmaktadır.

buyurdı (1b/19), getürmege (1b/21), kıurı (3a/11), eyü (3a/31), tatlu (3b/3), kend(ülerinde) (5b/8), anuñ (7a/1), azarlayup (7a/21), deyüp (7a/24), cumhürimñ (8b/1), gelür (9a/4), bellü (9a/9), oқunduğı (9a/19), için (9a/30), kapu (9b/20), virüp (10a/11), toğrı (10a/11), görünürken (10b/12), şığınurlar (11a/17), yürimez (13b/17) eksilür (16b/2), getürürseñ (17a/1), şorılandan (17a/11), kıuzı (17a/17), ulusu (19a/7), üçünci (19b/35), yağmur (20a/35), odunu (21b/17), altun (22a/27), donanup (21b/32).

Köklerde Uyumsuzluk

Eski Türkçe devresinde yuvarlak ünlüyle yazılan *altun* (22a/27) (altun > altın) kelimesi metnimizde de aynı şekilde yuvarlak ünlüyle yazılmıştır.

Bazı kelimeler dudak ünsüzlerinin (*b*, *p*, *m*, *v*) tesiriyle yuvarlaklaşmıştır. Bu durum metnimizde geçen *çubuğı* (17b/3) (çibuk > çubuk) kelimesinde görülür.

Bazı kelimelerde görülen yuvarlaklaşmanın sebebi ise, Eski Türkçe döneminde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan *ğ/g* ünsüzlerinin Batı Türkçesine geçerken düşmesidir. Metnimizdeki kapu kelimesi buna örnek verilebilir. (kapığ > kapu “kapı”). Metinde geçen acı (3b/4) kelimesi sonundaki *ğ/g* ünsüzü düştüğü halde yuvarlaklaşmamıştır. (açığ > acı “acı”).

Eklerde Uyumsuzluk

Metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak kullanılan ekler vardır. Bu eklerden bazıları şunlardır:

Yuvarlak ünlü taşıyan ekler

zarf-fiil eki *-Up*: ezberle-y-üp (6a/19), id-üp (11b/17).

emir eki *-sUn*, *-sUnlAr*: dilesün (5a/8), eyle-sünler (21b/2), it-sünler (21b/4).

bildirme eki *+dUr*, *+dUrUr* : tur- fiilinden türeyen 3. şahıs bildirme ekinin hem ekleşmiş hem de ekleşmemiş şekli metnimizde yan yana kullanılmıştır⁷⁸: bunlar durur (2a/10), bunlardur (2a/10), yoldurur (2a/11).

fiilden isim yapım eki *-gU*, *-kU* : sev-gü-lüdür (3b/14).

Ünlü harfi sonradan yuvarlaklaşan ekler şunlardır:

isimden isim yapım eki *+IU* : hayırlu (3a/13), hayırludur (5a/23), gizlü (20a/10).

geniş zaman eki *-Ur*: uzanur (13a/12), gelür (13a/19), dinür (13a/19).

zarf-fiil eki *-U*: deyü (7b/3) (7b/13).

fiilden isim yapım eki *-U*: yazu (5a/18).

-mur fiilden isim yapım eki: yağ-mur (20a/11).

Düz ünlü taşıyan ekler

belirtme (yükleme) hali eki *+I* : hükümüni (12b/8).

iyelik eki *+I*, *+sI*: koğusu (3b/3), çoğı (6a/20), sözidir (13b/6), nürü (19b /24).

soru eki *mI*: maşşüş mıdır (2a/9), 'umüm mıdır (2a/9).

isimden isim yapma eki *+ncI*: üçünci (19b/35), dördünci (22a/25).

isimden isim yapım eki *+Ik*: eyülikde (22a/8).

fiilden isim yapım eki *-IcI*: korhüdıcıdır (1b/32), görüci (1b/11).

-I- fiilden fiil yapım ekindeki yardımcı ünlüler: konıla (12b/6), sürilüp (8a/35).

görülen geçmiş zaman eki *-dI*: buyur-dı (3b/2), bul-dı (6a/18), olun-dı (13a/34).

---

⁷⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s.103.

2.1.2.1.c. Ünlü Türemesi

‘akl > ‘akıl (13a/32), hayr > hayırlu (3a/13).

2.1.2.1.d. Ünlü Düşmesi

gönül+üm > gönlüm (5a/23), altı + mış > altmış (22a/29), ağırı > ağırır (22a/13), oğul+an > oğlan > oğlu (17a/16), ādemoğluyum (2b/19).

2.1.2.1.e. Birleşme

Türkçede kelime köklerinde iki ünlü harf yan yana bulunmaz. Ünlü harfle biten bir kelimeye ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde ya da ünlüyle başlayan bir kelime eklendiğinde ünlü harflerden biri düşer ve seslerde birleşme meydana gelir. Metnimizde bu duruma örnek kelimelerden bazıları şunlardır: şu+ol > şol (3a/25), bu+ara > buraya (5a/18), bu+eyle > böyle (12a/32), ne+için > niçün (20b/23), ne+ola > n’ola (20b/33).

2.1.2.2. Ünsüz Harfler

İncelediğimiz metinde günümüz yazı dilinden farklı olarak *ñ* damak ünsüzü ile *h* sızcı gırtlak ünsüzü mevcuttur: koñusu (kokusu) (3b/3), aħşam (akşam), (13a/6), diñlemege (dinlemeye) (4a/8), saña (sana) (10b/28).

2.1.2.2.a. Ünsüz Değişmeleri

1. b > p değişmesi : Metnimizde *b > p* değişimine tek örnek berk > perk “sağlam, kuvvetli” (21a/2) örneğidir. Kelime günümüzde berk olarak yazılmaktadır.

2. b > v değişmesi: bir- > vir- (14a/10), bar > var (14a/4).

3. t > d değişmesi: Tonsuz “t” ünsüzü ile yazılan bazı kelimeler metinde tonlularak “d” ye dönüşmüştür: dükenmez (3a/19), dükenür (6a/21), süd (14b/6), dürlü (21a/9), tağı > dağı (2a/33) (3b/19).

Başında tonsuz *t* ünsüzü bulunduran bazı kelimelerde bu ses korunmuştur: tağlardan (5a/28), toğrı (14a/17), tamarlarınıñ (14b/2).

4. k > g değişmesi: köngül > gönül (1b/24), kün > gün (2a/20), kirü > girü (8a/16), kel- > gel- (14a/19), kit- > git- (4b/8), kergek > gerek (14a/7), küdegü > küyegü > güyegüsi (19a/20).

5. k > h değişmesi: Metnimizde kelime içinde *k* > *h* değişimine örnekler: yohsa (6a/1), korhup (7b/36) (8a/1), korhdığım (8a/29), koğu (3b/5), koğusu (22a/27) (22a/14), koğan (22a/15), aşışam (1b/27) (13a/6) (22a/33), maşaraya (19a/12).

Metnimizde bulunan kağı (4a/25) kelimesinin başındaki *k* sesi günümüz Türkçesinde *h*'ye dönüşmüştür: kağı > hangi.

6. v > ğ değişmesi: kov- > koğ-up (12a/33), koğulmuş (8a/35).

7. ç > c değişmesi: Kaçan kim (12b/27), ağaçlarından (22a/2).

8. k > ğ değişmesi: birağup (19a/29), çubuğı (17b/3), halāyığıñ (17a/16).

9. r > v değişmesi: dirşür- > devşürüp (5a/27).

2.1.2.2.b. Ünsüz Düşmesi

1. b düşmesi: bol- > olanları (16a/30).

2. g düşmesi: kapıg > kapu (9b/20), yalğan < yalan (3a/15) (7a/23), il+gerü > ilerü (8a/16).

3. l düşmesi: keltür- > getürmesinden (12a/1).

4. v düşmesi: suv > su (21b/34).

2.1.2.2.c. Ünsüz Türemesi

1. y türemesi: oğunmaya (10a/1), olmaya (10a/31), girmeyen (15b/5), şuyıdır (21b/34).

2. n türemesi: ardında (10a/3), hālini (10a/25), kamusını (15b/16), kulaqlarını (20a/21), aşlına (8a/24).

3. ünsüz ikizleşmesi: elli (3b/11), yeddi (7a/32) (8a/3).

2.1.2.2.d. Ünsüz Benzeşmesi

Türkçede tonsuz ünsüzle biten bir kelimeye tonsuz ünsüzle başlayan bir ek getirilmelidir. Metnimizde bu kurala tam olarak uyulmamış, tonsuz ünsüzle biten kelimelere tonlu bir ünlüyle başlayan ekler getirilmiştir. Yani ünsüz harfler arasında tonlu olup olmama yönünden bir uyumsuzluk söz konusudur. Bazı ekler kökte bulunan ünsüz nasıl olursa olsun çoğunlukla tonlu olarak kullanılmaktadır. Bu eklerden bazıları şunlardır:

-*dI* bilinen geçmiş zaman eki: eşitdim (5a/7), çağırttı (5a/17), kalkıldılar (6a/21), okutdı (7a/23), itdi (8b/6).

-*dIk* eki: itdiğinde (5b/3), tapdıkları (10b/32), içtikleri (22a/15), yakdıkları (22a/27).

-*dIr* fiilden fiil yapım eki: başdırdı (13b/13), başdırmayıp (22a/32).

+*dA* bulunma hali eki: hayatda (5b/3), tatlılukda (22a/4), rivāyetde (22a/29), kemikdeki (22a/31).

+*dAn* ayrılma hali eki: rahmetden (8a/35), okuduğdan (8b/15), İshāk'dan (11b/14), Enes'den (12a/35), Hāk'dan (13b/5).

+*dIr*, +*dUr*, +*dUrUr* bildirme eki: sünnetdir (8b/13), demekdir (9a/1), itmekdir (9a/9), içündür (13b/3), yokdur (22a/1).

+*cA* eki: indirdikce (6a/28), yendikce (22a/2).

Tonsuz ünsüzler iki ünlü harf arasına girince tonlulaşmıştır. Ünsüzler arasında *t* > *d*, *k* > *g*, *k̄* > *ġ*, değişimleri olmuştur: yazdık > yazdığım (5b/3), didik / didigimiz (5b/7), olduk- / olduğın (8b/27), itmek- / itmege (9a/8), it- / ider (21b/21), eşit- / eşidince (21b/25), alçağ > alçağı (22a/8), ilik / iligi (22a/31), çok > çoğı (5a/19).

2.1.2.2.e. Göçüşme

kim+ise+ne > kimesne (17a/34).

2.1.2.2.f. Hece Düşmesi (Haplologie)

Bir kelimedeki arka arkaya gelen ve ses yönüyle birbirine benzeyen iki heceden birinin bazen düştüğü, eridiği görülür. İki hece bir heceye dönüşür.⁷⁹ tur- filinden türeyen 3. şahıs bildirme eki durur'un -dur şekli de vardır: bunlar durur (2a/10), bunlardur (2a/10), yoldurur (2a/11), çekişeyim > çekişim (7a/21)

Günümüz Türkçesinde yardımcı ses kullanılarak yazılan bazı kelimeler metnimizde yardımcı ses kullanılmadan yazılmıştır: kodılar > koydular (6a/25), kıomayıñ > kıoymayıñ (15a/29).

2.2. Eşdizimlilik

Çalışmamızda zarfların incelenmesi eşdizimlilik ilkesine göre yapılmıştır. Bu sebeple eşdizim kavramı konusunu ele alma yöntemimizi açıklamalıyız:

Eşdizim kavramını ilk kullanan İngiliz dilbilimci Firth'tür (1951). Firth, bir kelimenin ancak yanında yer alan diğer sözcük ya da sözcüklerle değerlendirilebileceğini dile getirmiş; sözcüğün eşdiziminin onun alışlagelmiş durumları olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

Eşdizimlilik (collocation) kavramıyla ilgili olarak Berke Vardar şu tanımlı yapmıştır: "İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması." İmer vd. eşdizimi: "İki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması." şeklinde tanımlamışlardır. Bu konuda doktora tezi bulunan Mustafa Ağca'nın tanımı ise şöyledir: "Eşdizimlilik en az iki sözcükten oluşan, aynı dizimde yer alan, belirli bir sıklığı bulunan, anlamsal ve dizimsel özellikleri arasında sıkı bir ilişki bulunan sözcük birliktelikleridir."⁸¹

⁷⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 21. bs., Bayrak Basım / Yayın / Tanıtım, İstanbul 1993, s. 50.

⁸⁰ Habibe Yazıcıoğlu Ersoy, "Orhun Yazıtlarında Eşdizimlilik", *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu (1-7 Haziran 2018, Ulanbator-MOĞOLİSTAN) Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt, İstanbul 2018, s. 1499-1516.

⁸¹ Mustafa Ağca, *Eski Türkçe Metinlerde Sıfatların Eşdizimliliği*, Pamukkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli 2020.

Bkz. Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul 2002, s. 94-95.

Bkz. Kamile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul 2011, s. 121.

Yeşim Aksan eşdizimi “Belirli bir bağlamda bir kelimenin belirli bir aralık içinde en sık birlikte kullanıldığı kelime.” olarak tanımlamıştır.⁸²

Neticeyi Tayyibe Eken, eşdizimi “Eşdizimler anlatımı ve akıcılığı zenginleştiren, bu yönleriyle iletişimde aktif rol oynayan dilsel birimlerdir.”⁸³ şeklinde tanımlamıştır.

Eşdizimlilik, Bülent Özkan tarafından şu şekilde açıklanmıştır: “Eşdizimlilik bir dizgede yer alan birimlerin aynı olmasına dayanır; o, dizgede değişmeyen bir dizim ile var olur.” Özkan, bir dile ait genel amaçlı sözlüklerin hazırlanmasının yanında özel amaçlı sözlüklerin de oluşturulması gerektiğini, bunlardan birinin de eşdizim sözlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü’nü oluşturmayı amaçlamıştır. Çalışmasının amacını; Güncel Türkçe Sözlük’te madde başı ve madde içi olarak yer alan isim, fiil, sıfat ve zarfları eşdizimlilik yönünden derlem tabanlı olarak sözlükbilimselleştirmek şeklinde dile getirmiştir. Ayrıca eşdizimdeki amaçlardan birinin de en az iki sözcük birimin birlikteliklerinin anlamlılıklarıyla ilgili çıkarımlarda bulunmak olduğunu ifade etmiştir. Özkan, eşdizim sözlüklerinin temel olarak kelime türü birlikteliklerinin haritalanmasına dayandığını ve bunun zarf-fiil ile sıfat-isim birliktelikleri üzerine olduğunu belirtmiştir. Eşdizimsel yapı temel olarak bu dört sözcük türüyle oluşturulan sözcük birlikteliklerini kapsar.⁸⁴

Özkan, eşdizim çalışmalarının bir ülkenin ana dilinin öğretilmesinde ve yabancı dil olarak öğretiminde önem arz ettiğini belirtmiştir.⁸⁵

Doğal dillerde atasözü, ikileme, deyim, birleşik sözcük ve kalıp söz gibi kalıplaşmış dil birimleri şeklinde ifade edilen pek çok kelime birleşmesi vardır. Bu kalıplaşmış kelimelerin dışında henüz sözlükselleşmemiş olan, eşdizim olarak bilinen

---

⁸² Habibe Yazıcıoğlu Ersoy, a.g.e., s. 1499.

Bkz. Yeşim Aksan, “Derlem Temelli Sözcük Anlambilimi Çalışmalarının Türkçenin Eğitimine Katkısı”, *Theoretical and Applied Researches in Turkish Language Teaching* (L. Uzun & Ü. Bozkurt). Essen: Die Blaue Eule, 2011, 345-358.

⁸³ Neticeyi Tayyibe Eken, “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, Cilt/Volume: 13, Sayı/Issue: 33, Yıl/Year: 2016, s.28-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183474> Erişim Tarihi: 30.05.2022, Saat: 11:40.

⁸⁴ Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü”, *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, Ankara 2012, s. 93-102.

⁸⁵ Bülent Özkan, “Türkçenin Öğretiminde Sıfatların Eşdizim Sözlüğü -Yöntem ve Uygulama-”, *e-uluslararası eğitim araştırmaları dergisi*, Cilt: 1, Sayı 2, Sonbahar 2010, s. 51-65. <https://docplayer.biz.tr/16396490-Turkcenin-ogretiminde-sifatlarin-esdizim-sozlugu-yontem-ve-uygulama.html> Erişim Tarihi: 30.05.2022, Saat: 10:20.

pek çok sözcük birleşmesi de vardır. Sözlüklerde, bu kalıplaşmış kelimelere ve eşdizim olarak bilinen sözlükselleşmemiş kelimelere de yer verilmelidir.⁸⁶

Özkan, eşdizimlilik kavramı içerisinde bulunan dilbilgisel sözcükbirim birlikteliklerini şu şekilde sıralamıştır:

Zarf+fiil (güzel + konuşmak), sıfat+isim (sıcak + ev), niteleyici söz+ isim (bir +ara), fiil+isim (geçmiş + yıllar), fiil+fiil (uçup + gitmek), isim+edat (senin için).

Eşdizimliliğin yalnızca yapısal yakınlıkların örüntülenmesi şeklinde karşımıza çıkmadığını belirten Özkan, dizgede yer alan kelimelerin anlamsal birliktelikler oluşturduğunu da ifade etmiştir. Dizgede yer alan sözcükler bu yapıya belirli bir nedensellikte dahil olurlar.⁸⁷

Özkan'ın hazırladığı *Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü* adlı eser otuz yedi milyon sözcükten oluşan derlem şeklinde çevrim içi ortamda kullanıma açılmıştır. Sözlükte *fiil+zarf* veri setine dahil olan *arkadaşça* kelimesinin eşdizim kullanımları şöyledir:

“arkadaşça (içtenlikle, dostça) + konuş-, bak-, okşa-, karşıla-
arkadaşça (arkadaş olarak) + eğlen-, koru-”⁸⁸

Özkan, zarfların dizgesel ilişkiler yönünden dildeki diğer kelime türleriyle arasında yoğun bir anlam ilişkisi olduğunu, zarfların işlevleri gereği dizgelerde çoğunlukla fiillerle, fiilimsilerle, zarflarla ve sıfatlarla birlikte kullanıldığını ifade etmiştir. Özkan, bu kelimelerin anlam özelliklerinin zarfların dizgelerde anlamsal ve işlevsel boyutlarının meydana çıkmasında önemli rol oynadığını da belirtmiştir.⁸⁹

Bülent Özkan, belirteç ve fiillerin dilde en çok bağıllık gösteren kelime türleri olduğunu, bu bağıllığın oldukça çeşitli anlamsal ve yapısal bir içeriğin oluşmasını

---

⁸⁶ Nuh Doğan, “Türkçe Sözlük’te Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi”, *XI. Uluslararası Büyük Dil Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Budapeşte-Macaristan, (26-27 Eylül 2016), İ.D. Bilkent Üniversitesi, Ankara 2016, s. 801-809.

⁸⁷ Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü”, *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, Ankara 2012, s. 93-102.

⁸⁸ Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü”, *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, Ankara 2012, s. 93-102.
(<http://turkcederlem.mersin.edu.tr/esdizim/>) Erişim Tarihi: 01.06.2022, saat:16:30.

⁸⁹ Bülent Özkan, “Güncel Türkçe Sözlük’te ‘Zarf’ Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi”, *Turkish Studies* (Elektronik), Vol: 5, No:3, ISSN: 1308-2140, Yıl: 2010, Sayfa Aralığı: 1764-1782.
(https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/bulent_ozkan_gts_zarf_derlem.pdf) Erişim Tarihi:01.06.2022, Saat: 18:10.

sağladığını belirtmiştir. Zaman, kılınış-görünüş, kip-kiplene başta olmak üzere nitelik, yer, ölçü, soru gibi yönlerden yapı ve anlamla ilgili bağdaşıklıklar, en bariz şekilde bu dil birlikteliklerinin dildeki işleviyle ortaya çıkmaktadır. Bugün, dil dizgesini meydana getiren sözcüklerin birbirleriyle olan dilbilgisel ve anlamsal ilişkiselliklerini *birliktelik* ve *eşdizimlilik* kavramları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Eşdizimliliğin gerçekleşme öncülü birliktelik kullanımıdır.⁹⁰

İncelememizde zarflar, metinden hareketle anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz metinden zarflarla ilgili eşdizim örnekleri:

ancak: *Yalnız, sadece* anlamlarına gelir. Yüklemini sınırlandırır.

[9a] (10) Anuñ vesvesesini kıldan **ancağ** Hağ Te‘ālā (11) **def’ ider** dimekdir.

[9b] (20) **Ancağ bugün açıldı**, didi.

[9b] (21) **Ancağ bugün (22) indi**, didi.

[10b] (20) Zīrā ism ile **ancağ** bir şey’iñ zātı **binür**.

[10b] (21) Ol **ancağ** şāhibiniñ zātına **delālet idendir**.

[11a] (10) Allāh, bu bir ism ki **ancağ** mağşūş Bārī Te‘ālī’ye **dinür**.

[11b] (27) Ve didiler ki: Cemī ‘-i Qur’an **ancağ** tevātür ile ve ifāza (28) ile **işbāt oldu**.

[13a] (29) Lām ma‘rife ile **ancağ** Hağ Te‘ālī’ye (30) **dinür**.

[14b] (4) Velākin Hağ Te‘ālī’niñ hısmı mü’minlerden ‘āşī olanlara irmez, **ancağ** kāfirlere **irer**.

aslā: *Hiçbir zaman, kesinlikle, hiçbir vakit* anlamlarına gelen Arapça bir zarftır. Yüklemin durumunu kesin olarak belirtir.

[2b] (30) Eger anları (31) **tutup** (ağz idüp) ‘amel itdiñiz ise benden şoñra **aşlā dālālete düşmezsiz**.

---

⁹⁰ Bülent Özkan, *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana 2007, s. 2.

[8a] (3) Andan baña dinildi ki: (4) Seniñ bu üç kerre redd itmege **aşlā redd olmayup** Ḥaqq'ā kabūl olacak üç dilek virildi ki ol dem kabūl olunur.

[9b] (20) Ol қапу bugüne gelince қadar **aşlā açılmadı idi**.

[10a] (11) Ve kaçan “İhdinā’ş-şırāṭa’l müstaḳīm” dise “Bizleri yā Rabb toğrı saña irdiren yoluña hidāyet eyle.” deyü (12) dilese ki “Şırāṭa’l-lezīne en ‘amte ‘aleyhim ğayri’l mağdūbi ‘aleyhim ve la’ḍ-ḍallīn.” “Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine **aşlā** ğazabıñ **irmedi** (13) ve ne anlar ḍalāletde idiler.

[12b] (33) **Aşlā** rivāyetinde **cerh yokdur**.

öyle: *Onun gibi, o biçimde* anlamında kullanılmıştır. Durum zarfıdır.

[3b] (18) Qur’an okuyana kıyāmetde dinür ki dünyāda Qur’an’ı güzel (ḥazīn) āvāz ile ḥarflerin (19) ve kelimelerin bellü iderek niçe oқur iseñ bunda dağı **öyle** güzel āvāz ve bellü iderek **oқu**.

[4a] (2) “Her kim Qur’an’ı kāmil ḥıfz idüp andan ḥarfleriniñ iḥrācların (maḥāric-i ḥurūfi) geregi gibi öğrenüp (ta’līm idüp) ve kelimeleriniñ ma’nāların öğrenüp bilmek üzre ve (3) ḥelālini ve ḥarāmını bilür bilü(p) **öyle oқursa** (kırā’at eylese) Ḥaqq (sübḥāne ve) Te’ālī anı cennete qoya (idḥāl eyleye).

[4b] (11) Eger bağlı köstekli qorsa **öyle** (12) **dururlar**.

[5a] (2) Küffār vilāyetlerine **öyle** nehy vārid oldı.

[5b] (2) Ol yazdığım kāğadlar, cüz’ler **öyle** muşḥaf olmadan qamusı (3) Ḥazret-i Ebū Bekir rağiya’l-lāhu ‘anh ḥayatda iken anuñ yanında idiler.

[6a] (15) Ve delīl-i şaḥīḥ ile **öyle işbāt** (16) **oldı** ki ...

[7b] (4) Qāmūsda dađı **öyle zikr olundu**.

[7b] (14) Lākin cemī‘ Müslümānlarıñ ‘ulemāları **öyle taqḍīr itdiler** ki meşel olan āyetiñ yerine aḥkām āyetinden birini (15) bedel itmek ḥarāmdır.

[8a] (17) Zīrā Qur’an-ı ‘azīmü’ş-şāniñ fehmine tedbīr idüp ḥulūş ile fikr idene Ḥaqq celle ve ‘alā me‘ānisinden ve te’vīlinden ol qadar açup fetḥ ider ki (18) ğayrılar niçe eyyām sa’y itseler **öyle fetḥ idemezler**.

[8a] (4) Ve Ebī Sa‘īd el-Ḥudrī raḍiya‘l-lāhu ‘anh ḥadı̄ṣi mūcibince daḥı **öyle gelür.**

[10b] (8) Bu bismi‘llāh çok isti‘māl olduğundan **öyle oldu.**

hemân: Farsçadan dilimize geçmiş bir zaman zarfıdır. *Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden* anlamları taşır. Yükleme veya fiilimsiyi çabukluk yönüyle belirtir. Zaman ve durum zarfı olarak kullanılır.

[14a] (34) Zīrā gāzabıñ aşı ƙalbde kan ƙabarup **hemân (35) intikām almağa ƙaynar**, almayınca yatmaz.

[14b] (3) Ḥuşuşan anuñla Ḥaƙ Te‘ālī vaşf olunsa ancak andan murād **hemân intikām almaƙdır**, ğayr degil.

[15b] (13) Şaƙın zan itme unudam **hemân segirt** ve tiz gel sen.

ilerü: Yüklemin yerini belirtir.

[8a] (16) Andan **ilerü geçilmez** ve girü ƙalınmaz.

çok: Miktar zarfıdır. Yükleme, fiilimsiyi nicelik yönüyle belirtir.

[8a] (8) İnsāna **çok ‘arız olur.**

[10b] (8) Bu bismi‘llāh **çok isti‘māl olduğundan** öyle oldu.

[10b] (12) Anuñ için hem başı uzandı ve hem **çok isti‘māl olundu.**

2.3. Zarflar

2.3.1. Zarf Kavramı

İsim türlerinden biri olan zarflar kelime türleri içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Hemen her türden kelime ve kelime grubu cümle içerisinde zarf görevi üstlenebilir. Buldukları cümleyi durum, yer-yön, zaman ve nicelik yönleriyle daha belirgin hale getirirler. Kelimelerin ve cümlelerin anlamlandırılmasında önemli rol oynarlar.

Zarf, Arapça kökenli bir sözcüktür. Güncel Türkçe Sözlük’te zarf dört madde halinde açıklanmıştır:

“1. isim, eskimiş Kap, kılıf, sarma.

2. isim, eskimiş İçine mektup veya başka kâğıtlar konulan kâğıttan kese: ‘Bir sabah kahvaltımı yaparken bana gösterişli bir zarf getirdiler.’ - Ahmet Haşım

3. isim, eskimiş İçine fincan veya bardak oturtulan metal kap: ‘Kenarları ezik, bir çift altın kahve fincanı zarfını elinde evirir çevirirdi.’ - Reşat Enis

4. isim, eskimiş, dil bilgisi Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç: ‘Dil bilgisinden zarfları anlatırken öğretmen birden bağırmaya başladı.’ - Muzaffer İzgü⁹¹

Bu sözlükte zarf kelimesi, dördüncü maddede dil bilgisi terimi olarak açıklanırken başına eskimiş sözcüğü eklenmiştir.

Zarf yerine kullanılan sözcüklerden biri de “belirteç” sözcüğüdür. Belirteç sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük’te “1. isim, dil bilgisi Zarf. 2. isim, kimya Ayıraç.” şeklinde maddelenmiştir.⁹²

Muharrem Ergin, Zeynep Korkmaz ve Tuncer Gülensoy “zarf” sözcüğünü kullanırken Jean Deny “katmaç”⁹³; Mehmet Hengirmen ve Turgay Sebzecioğlu “belirteç” sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir.

H. Ömer Karpuz, birtakım araştırmacıların zarf yerine belirteç kelimesini kullanmalarının yanlış bir seçim olduğunu, zarfların yalnızca belirtme işlevine değil bunun yanında niteleme işlevine de sahip dil unsurları olduğunu belirtmiştir.⁹⁴

Muharrem Ergin kelimeleri anlam ve görev bakımından isimler, fiiller ve edatlar olmak üzere üç gruba ayırmıştır. İsimler ve fiiller anlamları olan, edatlar ise görevleri olan kelimelerdir. İsimler fiil dışında kalan anlamlı kelimelerin tümü için kullanılır. İsimler de kendi içinde isimler, sıfatlar, zarflar ve zamirler olarak sınıflara ayrılır. Bunlardan hâl ve durumları karşılayanlara zarf denir. Zarflar tek başlarına kullanıldıklarında isimdir. Zarf, ismin kelime gruplarındaki işlevlerine göre aldığı addır.

⁹¹ <https://sozluk.tdk.gov.tr/> : Güncel Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 07.06.2021, Saat: 18:35.

⁹² <https://sozluk.tdk.gov.tr/> : Güncel Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 07.06.2021, Saat: 18:37.

⁹³ Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, 1. bs., Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012, s. 232.

⁹⁴ H. Ömer Karpuz, “Türkiye Türkçesi’ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S:1, 2000, s. 27-43. ISSN: 1302-9703. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10977/131401> Erişim tarihi: 28.05.2021, Saat: 13:20.

Zarf; kelime gruplarında fiilin, sıfatın veya başka bir zarfın anlamını değiştiren isimlere verilen addır.⁹⁵

Jean Deny Türkçedeki kelime türlerini isimler, fiiller ve edatlar olarak üçe ayırmış, zarfları isim grubuna dahil etmiştir.⁹⁶

Zarflar fiilleri (eylemleri), sıfatları veya kendi türünden olan sözcükleri (zarfları) zaman, yer-yön, durum (hāl), ölçü ve derece (miktar) ve soru bakımından niteleyen veya açıklayan sözcüklerdir.

Zarflar (belirteçler) niteledikleri veya açıkladıkları sözcükleri anlam yönünden kısıtlar, genişletir veya güçlendirirler.

Zarflar isim (ad) dışında bütün cümle unsurlarını açıklayabilirler. Bu yüzden fonksiyon, anlam ve yapı bakımından geniş kullanım alanına sahiptirler.

Türkçe Sözlük'te zarfın tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç.”⁹⁷

Hemen hemen bütün Türkçe dil bilgisi kitaplarında zarfın açıklaması yapılırken, birkaç küçük değişiklik dışında, Türkçe Sözlük'te yer alan bu tanım kullanılmıştır.

Ferit Devellioğlu zarfın tanımını “Bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın mânāsına ‘yer, zaman, nicelik, nitelik’ gibi bakımlardan başkalık katan kelime, belirteç.” şeklinde yapmaktadır.⁹⁸

Muharrem Ergin zarfları bağlandıkları fiillerin, sıfatların, zarfların mânālarında değişiklik yapabilen isimler olarak adlandırır. Zarflar en çok fiillerle kullanıldığı için zarflara “fiillerin sıfatı” demiştir. Zarfları anlam bakımından zaman, yer, hāl (nasıllık-nicelik) ve miktar (azlık-çokluk) zarfları olmak üzere dört gruba ayırmıştır.⁹⁹

---

⁹⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 21. bs., Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul 1993, s. 205, 206, 244.

⁹⁶ Jean Deny, a.g.e., s. 150.

⁹⁷ *Türkçe Sözlük*, 11. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 2645.

⁹⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 26. bs., Aydın Kitabevi, Ankara 2010, s. 1363.

⁹⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 244-245.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli zarfı “Cümlede yüklem anlamını zaman, yer, yön, durum, miktar, tarz, araç gibi yönlerden tamamlayan ögedir.” şeklinde tanımlamışlardır.¹⁰⁰

Mustafa Özkan zarfları zaman, yer, miktar ve tarz zarfları olarak gruplandırmıştır.¹⁰¹

Tahsin Banguoğlu zarfı “Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimelere zarf denir.” şeklinde tanımlamıştır. Zarfları anlatım bakımından gerçekleştirme, zaman, miktar, yer-yön, nitelik ve tarz (suret) zarfları olarak gruplandırmıştır.¹⁰²

Zeynep Korkmaz zarfı “Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlere.” şeklinde ifade etmiştir.¹⁰³

Leyla Karahan zarfı “Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle unsuru, zarftır.” şeklinde tanımlamıştır.¹⁰⁴

Tahir Nejat Gencan zarfı “Sıfatların, eylemlerin ve görevce kendilerine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere belirteç denir.” şeklinde tanımlamış ve zarf yerine belirteç kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Gencan zarfları zaman, yer, durum, azlık-çokluk, soru belirteçleri olarak beş gruba ayırmıştır.¹⁰⁵

Hanifi Vural ve Tuncay Böler zarfı şu şekilde tanımlamış ve örneklendirmişlerdir: “Fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ve zarf görevindeki sözlerin anlamlarını zaman, yer yön, hâl, azlık çokluk, soru gibi yönlerden etkileyen, bu anlamları kimi zaman güçlendirip kimi zaman kısıtlayarak daha belirgin hâle getiren kelimelerdir: dün, sonra, şimdi, yarın, ileri, geri, çabuk, yorgun, bilerek, güzel, pek, çok, biraz, azıcık, nasıl, ne kadar, niçin vb.”¹⁰⁶

¹⁰⁰ Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Söz Dizimi*, 9. bs., Akademik Kitaplar, İstanbul 2019, s. 143.

¹⁰¹ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 124-126.

¹⁰² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 4. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 371.

¹⁰³ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 451.

¹⁰⁴ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 4. bs., Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 57.

¹⁰⁵ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, 28. bs., Kanaat Yayınları, İstanbul 1997, s. 208.

¹⁰⁶ Hanifi Vural ve Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s. 202.

Tuncer Gülensoy zarfı “Bir eylemin, bir sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelimelere zarf denir.” şeklinde tanımlamış; zarfları zaman, yer, durum ve miktar olmak üzere dört gruba ayırmıştır.¹⁰⁷

Zarflarla ilgili bir başka tanımlama da şu şekildedir: “Eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi zaman güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcüklere belirteç denir.”¹⁰⁸

Turgay Sebzecioğlu da belirteçleri anlam yönünden dört gruba (zaman, yer ve yön, durum, ölçü ve derece belirteçleri) ayırmıştır.¹⁰⁹

Haydar Ediskun zarfları zaman, yer ve yön, durum, nicelik ve soru zarfları olarak beş gruba ayırarak incelemiştir.¹¹⁰

Mehmet Hengirmen zarfları görev ve anlam bakımından zaman belirteçleri, yer-yön belirteçleri, ölçü belirteçleri (azlık, çokluk), niteleme ve durum belirteçleri, soru belirteçleri olmak üzere beş gruba ayırmıştır.¹¹¹

H. İbrahim Delice zarfı “Yüklem veya yüklemsiyi tamamladığında ‘asıl’; sıfat, zarf ve isimleri çeşitli açılardan sınırlandıran sözcük olarak kullanıldığında sınırlandırdıkları sözcüğün ‘uydu’su olarak kullanılan bir sözcük dizisidir.” şeklinde biraz daha farklı bir şekilde tanımlamıştır.¹¹²

Fikret Turan, zarfların fonksiyonları bakımından fiilleri, sıfatları, zarfları, fiilimsileri ve cümleleri belirten, açıklayan, onların anlamlarını daraltan veya genişleten sözcük ve sözcük grupları olduğunu belirtmiştir.¹¹³

---

¹⁰⁷ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, 2. bs., Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri 1995, s. 197.

¹⁰⁸ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 96.

¹⁰⁹ Turgay Sebzecioğlu, *Türkçe Dilbilgisi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 344.

¹¹⁰ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 6. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 273.

¹¹¹ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. bs., Engin Yayınevi, Ankara 1997, s. 160.

¹¹² H. İbrahim Delice, “Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall (2012), p. 27-34, ANKARA-TURKEY, (Alıntı yapılan s. 32.)

<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933299.pdf> Erişim tarihi: 01.07.2021, Saat: 20:05.

¹¹³ Fikret Turan, “Türkçede Zarflar Üzerine”, *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Pars Yılı, Ankara 1998, s. 301-306.

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/fikret_turan_turkcede_zarflar_uzerine.pdf Erişim tarihi: 28.05.2021, Saat: 23:20.

Zarflar fiilleri açıklar: Bu formu *hemen* doldur.

Zarflar sıfatları açıklar: Sınıfın *en* güzel kızı Ayşe'dir.

Zarflar kendi türünden olan sözcükleri (zarfları) açıklar: Sınavı kazanmak için *daha* çok çalışmalısın.

Zarflar fiilimsileri açıklar: *Çok* ağlayınca affederim sanmış.

Zarflar cümleleri açıklar: *Elbet* bir gün geri dönecek.

Zarflar dil bilgisi kitaplarında görev ve anlam bakımından gruplandırılırken sayı bakımından çeşitlilik göstermekle birlikte temelde beş gruba ayrılarak incelenmiştir. Bunlar zaman zarfları, hâl zarfları, yer-yön zarfları, miktar zarfları ve soru zarflarıdır.

2.3.1.1. Zaman Zarfları

Bir cümlede, yüklemde bildirilen eylemin (fiilin) zamanını gösteren sözcük ya da sözcük gruplarına zaman zarfları denir.

Zaman zarfları, eylemin zamanını süre, başlangıç, süreklilik, bitiş ve sınırlama yönleriyle belirtir.

Zaman zarflarını bulmak için yükleme “ne zaman, ne zamandan beri, ne zamana kadar?” gibi sorular sorulur. “Ne zamana kadar?” zarfı bazen kısaltılarak “ne kadar?” şeklinde söylenir.

En sık kullanılan zaman zarflarına “şimdi, dün, bugün, yarın, demin, sabah, sabahları, sabaha karşı, öğleyin, akşam, akşamleyin, akşamüstü, akşama doğru, akşama kadar, şimdilik, gece, gündüz, hemen, önce, önceden, sonra, sonraları, artık, er, erken, geç, daha (henüz), yine, gene, henüz, yazın, kışın, ilkin, eskiden, çoktan, daima, hâlâ, nihâyet, bâzen, yıllarca” sözcüklerini örnek olarak gösterebiliriz.

İlerü (önce, evvel), imdi (şimdi), dahı (daha) kelimeleri de Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan zaman zarflarındandır.

Mustafa Özkan “indi, imdi, nice bir (ne zamana kadar), hemîşe (daima, her zaman), kaçan, kaçan ki, kaçan kim, girü, çü, çün, andan (ondan sonra), dem-â-dem, dem-be-dem, dün ü gün, gâh, hemîn, her dem, irte, müdâm, ol dem, nâgâh, öküş, öñ

(önce), öñdin (önceden), soñ (sonra), pes, şol dem, şol ohtun, subh-dem” gibi sözcük ve sözcük gruplarını zaman zarfları içinde incelemiştir.¹¹⁴

Öncelik, sonralık, başlama, bitirme ve eş zamanlılık anlamı taşıyan zarf-fiil grupları cümlede zaman zarfı olarak görev yapar.

2.3.1.2. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları fiillerin veya fiilimsilerin yerini belirleyen ya da yönünü gösteren zarflardır. Bu zarfların sayıları fazla değildir. “İçeri, dışarı, aşağı, yukarı, ileri, geri, beri, taşra, öne doğru, geri geri vb.” sözcük ve sözcük grupları yer-yön zarfı olarak kullanılır.

Yer-yön zarfını bulmak için nereye, nereye doğru soruları sorulur.

Muharrem Ergin’e göre yer-yön zarfları çekim eklerini almazlar. Alırlarsa zarf değil tamamlayıcı isim olurlar.¹¹⁵ Mustafa Özkan da +e, +de, +den hâl eklerini alan kelimelerin yer-yön zarfı olamayacaklarını belirtmiştir.¹¹⁶ Atabay vd., Tahsin Banguoğlu, Mehmet Hengirmen, Haydar Ediskun gibi bazı dil bilimciler ise bu zarfların çekim eklerini alabileceklerini söylerler. *İleriye, geriye, içeride, aşağıdan, yanda, arkada, sağa, sola, altta, üstten, şura, ora, aşağısı, uzaklardan* sözcüklerinin de yer-yön zarfı olduklarını ifade ederler.¹¹⁷

Alt etmek, yan gelmek, karşı gelmek gibi birkaç örnekte görülen alt, yan ve karşı kelimeleri de zarf göreviyle kullanılırlar.¹¹⁸

2.3.1.3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Miktar zarfları nicelik zarfları olarak da adlandırılır. Bir fiilin, fiilimsinin, zarfın ya da sıfatın anlamını ölçü, miktar, azlık, çokluk, derece, sayı, karşılaştırma, oran, sıra

---

¹¹⁴ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 125.

¹¹⁵ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 246.

¹¹⁶ Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, a.g.e., s. 147.

¹¹⁷ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 101.

¹¹⁸ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 246.

bakımından belirten ve sınırlayan sözcüklerdir. Miktar zarflarını bulmak için *ne kadar*, *ne derece*, *kaç tane*, *kaçıncı*, gibi sorular sorulur.

Az, çok, biraz, epey, pek, en, daha, kadar, pek çok, çok az, fazla, eksik, seyrek, sık, gâyet, azıcık gibi sözcükler miktar zarfı olarak kullanılır.

Katı (çok), key (pek, çok), delim (çok, ziyade), iñen (pek, çok), öküş (çok, fazla), nice (bol, çok), yavlak (çok), köp (çok), artuk (çok, fazla), birez, hayli, yigin (çok, üstün), az az, ol kadar, bölük bölük, nice kez gibi sözcük ve sözcük grupları da miktar zarfı olarak kullanılmıştır.

Miktar zarfları anlatıma eşitlik, üstünlük, en üstünlük ve aşırılık anlamları katar.

Eşitlik zarfları: Sıfatlara, fiillere ve fiilimsilere eşitlik anlamı katan *kadar*, *denli* gibi sözcüklerdir. Bu sözcükler *bu kadar* ve *o denli* şeklinde kullanıldıklarında aşırılık anlamı kazanmış olurlar.

Üstünlük zarfı: Üstünlük zarfı *daha* sözcüğüdür. Fiillere, zarflara ve sıfatlara üstünlük anlamı kazandırır. “Daha iyi okudu.”

En üstünlük zarfı: *En* sözcüğü sıfatlara ve zarflara üstünlük anlamı katar. En üstünlük zarfı hâline gelebilmesi için sıfatların önüne gelip zarflar oluşturması gerekir. Fiillerden önce en sözcüğü gelmez. “Resmi *en güzel* o çizmiş.”

Aşırılık zarfları: Fiillere, fiilimsilere, zarflara ve niteleme sıfatlarına aşırılık anlamı katan zarflardır. Pek, çok, epey, epeyce, fazla, fazlaca, az, azıcık, gâyet, biraz, tâ, olağanüstü, çok fazla, pek çok, daha çok, en fazla, o kadar ... ki!, hiç gibi sözcük ve sözcük grupları aşırılık zarfları olarak kullanılırlar. Dilimize yabancı dillerden giren harikulade ve fevkalade gibi zarflar da aşırılık zarfı olarak kullanılır. Aşırılık bildiren zarflar “+cA” ekiyle de yapılır: günlerce, yıllarca.

2.3.1.4. Durum (Hâl) Zarfları

Bir fiilin niteliğini, durumunu, nasıl ve niçin yapıldığını gösteren zarflardır. Nasıllık-nicelik zarfları olarak da adlandırılır. Durum bildiren bütün isimler cümlede hâl zarfı olarak kullanılabilir. Bu zarflar sayı bakımından çoktur. *Doğru*, *iyi*, *kötü*, *güzel*, *hızlı*, *yavaş*, *çabucak*, *dik*, *çocukça*, *böyle*, *böylece*, *şöyle*, *öyle*, *iyicine*, *ansızın*,

durmaksızın, yakından vb. sözcükler durum zarfı olarak kullanılır. Cümlede hâl zarflarını bulmak için *nice, nasıl, ne durumda* gibi sorular sorulur.

Muharrem Ergin *uzak ve yakın* kelimelerinin yer-yön anlamı taşıdığını yalnız bu kelimelerin sıfat anlamı düşünüldüğünde durum zarfı olduklarını belirtmiştir.¹¹⁹

Ayru, ayruk (başka), anca (o kadar), geñez (kolay), baştan ayağa, saf saf, ser-â-ser, bir bir, eyle (öyle), gine, lâ-cerem (şüphesiz), şöyle kim, tiz, ne deñlü, pâre pâre gibi sözcük ve sözcük grupları da hâl zarfı olarak kullanılmıştır.

Hâl zarfları bazı dil bilimciler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.

Zeynep Korkmaz zarfları işlevleri bakımından zaman, tarz, yer ve yön, azlık-çokluk (miktar) ve soru zarfları olarak beş gruba ayırmıştır. Hâl zarflarını tarz zarfları olarak adlandırmış, tarz zarflarını nitelik bildirme ve durum bildirme zarfları olarak iki gruba ayırmıştır. Durum bildirme zarflarını da kendi içinde şu alt başlıklar hâlinde incelemiştir: benzerlik (tıpkılık), dilek, beraberlik, kesinlik, olasılık, duraklama (tereddüt), şüphe, şaşırma, görecelik, karşılaştırma, pekiştirme, hatırlatma, tahmin, sebep, tekrarlama, sınırlama, süreklilik, yanıt verme, üleştirme, vasıta, yaklaşıklık vb.¹²⁰

H. Ömer Karpuz, zarfları işlevleri bakımından tek işlevli ve çok işlevli zarflar olarak iki gruba ayırmıştır. Tek işlevli zarfları niteleme (hal/durum), zaman, yer-yönelme, sebep, nicelik (miktar/azlık-çokluk), sıralama, birliktelik, benzetme, tekrar, karşılıklılık, karşıtlık, vasıta, karşılaştırma, görelilik, doğrulama, kesinlik, yeterlik, gösterme, ihtimal, sınırlandırma, şart, ekleme olmak üzere yirmi iki başlık altında incelemiştir. H. Ömer Karpuz, bazı zarfların birden fazla işlevi olduğunu belirtmiş bu zarfları da çok işlevli zarflar olarak adlandırmıştır. Çok işlevli zarfları zaman-niteleme, zaman-yer, yer-niteleme zarfları şeklinde sınıflandırmıştır.¹²¹

Neşe Atabay vd. zarfları anlam ve görev bakımından altı gruba (zaman, yer-yön, niteleme ve durum, ölçü, gösterme, soru belirteçleri) ayırmışlardır. Niteleme ve durum

¹¹⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 246, 247.

¹²⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 495, 499-516.

¹²¹ H. Ömer Karpuz, *Türkçe'de Zarflar (Türkiye Türkçesi Edebi Dilindeki Zarfların Yapısal ve İşlevsel İncelemesi)*, Ege-Doğuş Yayınları, Denizli 2013, s. 86, 483.

zarflarını iki başlığa ayırıp durum belirteçlerini kesinlik, yineleme, umu, dilek, olasılık, sınırlama, yanıt, yaklaşıklık, koşul ve üleştirme alt başlıkları halinde incelemiştir.¹²²

a. Niteleme Zarfları: Bu zarflar niteleme sıfatlarının eylemi nitelemesiyle oluşur. Nasıl, ne biçimde? sorularına cevap verirler. İsimler, sıfatlar, zarflar, zarf-fiiller niteleme zarfı olarak kullanılabildiği gibi tabiat taklidi sözcükler de tekrar grubu olarak kullanıldığında niteleme zarfı olurlar.

b. Durum Zarfları: Durum zarfları kendi içinde alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Kesinlik zarfları: Eylemi pekiştirir ve kesinleştirir. Mutlaka, kuşkusuz, elbet, tamamen, elbette, aslâ, hiç, er geç, ne olursa olsun, hiç mi hiç ...

Yineleme zarfları: Cümleye pekiştirme ve süreklilik anlamı kazandırır. Bir daha, yine, gene, ikide bir, arada sırada, kimi kez, bazı bazı, bazen, bir kez daha, bin kere, bazı kere, ...

Dilek zarfları: Keşke, inşallah, Allah vere, bāri, tek ...

Umu zarfları: Kullanılışları dilek zarfları gibidir. Umulur ki, inşallah, sanırım ki, Allah vere ...

Olasılık zarfları: Varsayalım, belki, farzet ki, farz edelim, ola ki, tut ki, olsa olsa ...

Yanıt zarfları: Evet, hayır, peki, şüphesiz, hayhay, memnuniyetle, elbette, asla, yok, herhalde ...

Sınırlama zarfları: Yalnızca, yalnız, ancak, artık ...

Koşul zarfı: *Eğer* sözcüğü koşul yönüyle yüklemi güçlendirir.

Üleştirme zarfları: Birer birer, beşer onar, teker teker ...

Yaklaşıklık zarfları: Hemen hemen, aşağı yukarı, yakın, şöyle böyle, az çok ...

“Ayrılma-hedef, kaynak-çıkış, sebep, sonuç, görelilik, birliktelik, tekerrür, karşılıklılık, gösterme, sıralama, kuvvetlendirme, şart” durum zarfının alt başlıklarındandır.

---

¹²² Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 99-114.

Soru Zarfları

Bir cümlede durum (hāl), zaman, yer-yön ve miktar zarflarının yerini soru yoluyla tutan zarflara soru zarfları denir. Nasıl, niçin, ne, neden, ne diye, ne biçim, ne denli, ne kadar, ne zaman, ne zamandan beri, ne zamana kadar, nice, ne ile, kiminle, kim için, kaçan (ne zaman) gibi sözcük ve sözcük grupları soru zarfı olarak kullanılır.

Çalışmamızda soru zarfları diğer zarfların içerisinde incelenmiş ayrı bir başlık olarak alınmamıştır.

Neşe Atabay vd. *işte* sözcüğünü gösterme ve tanıtmaya zarfı olarak belirtmişlerdir. *İşte* sözcüğü yüklemi kesinleştirebilir, özneyi belirtebilir, fiilimsileri güçlendirebilir, zarfları pekiştirebilir.¹²³

Zarflar anlam ve görev bakımından sınıflandırılırken bazı sözcükler bazı dil bilimciler tarafından farklı gruplara dahil edilmiştir.

Muharrem Ergin ve Haydar Ediskun “yine” sözcüğünü zaman zarfı olarak alırken Zeynep Korkmaz, Mehmet Hengirmen ve Mustafa Özkan durum zarfı olarak almıştır.

Muharrem Ergin “geç” sözcüğünü zaman zarfı olarak alırken Mehmet Hengirmen durum zarfı olarak almıştır.

Mustafa Özkan “nâgâh” ve “hemân” sözcüklerini hem zaman hem de tarz zarfı olarak, “öküş” (çok, fazla, ziyâde) sözcüğünü de hem zaman hem de miktar zarfı olarak almıştır.

Hacı Ömer Karpuz zarfları tek işlevli ve çok işlevli zarflar olarak sınıflandırmıştır. Çok işlevli zarfları zaman-niteleme (apansız, hemen, tiz, çarçabuk, yavaş yavaş, uzun uzun, birden, bir anda, *-ken*, *-sA*, zamanla, geç kal-, *-dIkçA*, *-dIkTA*, *-InçA* ...), zaman-yer (uzak bak-/dur-, *+dA*, karanlıkta, *+dAn sonra* ...), yer-niteleme (uzak bak-/dur-/git-, geri geri, ... üzere, yer yer, *-InçA*, ardınca, *+A karşı*, içinden, baştan başa, nereden, ...) zarfları olarak üç gruba ayırmıştır.¹²⁴ İncelediğimiz metinde de çok işlevli zarflara örnek olabilecek kelimeler ve ekler vardır. Hemân, tiz, yine, *-ken*, *-InçA*, *-mAdAn*, *-dIkçA*, ... üzere, *+A karşı* gibi.

¹²³ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 113, 114.

¹²⁴ H. Ömer Karpuz, *Türkçe’de Zarflar (Türkiye Türkçesi Edebi Dilindeki Zarfların Yapısal ve İşlevsel İncelemesi)*, Ege-Doğuş Yayınları, Denizli 2013, s. 86, 483-506.

Fikret Turan, zarfları anlam bakımından yedi gruba ayırır. Zarflar açıkladığı kelimelere yer-yön, zaman, tarz-benzerlik, amaç-sebep-sonuç, derece-azlık-çokluk, şart, cevap-red-tasvip bakımlarından anlam belirginliği kazandırır.¹²⁵

Yer-yön anlamı: Adam hızla *yukarı* çıktı. *Eve doğru* yürüdük.

Zaman anlamı: *Bugün* Ankara'ya gideceğiz.

Tarz-benzerlik anlamı: Bize *böyle* davranma. Biz yıllardır *gül gibi* geçiniyoruz.

Amaç-sebep-sonuç: Bu yaz *dil öğrenmek için* İngiltere'ye gidecek. (amaç)

Ders çalışmadığı için sınıfta kaldı. (sebep)

Uyuyakaldım, *bu yüzden* okula geç kaldım. (sonuç)

Derece-azlık-çokluk anlamı: Yemekte çok *az* yemişti.

Şart anlamı: *Koşarsan* otobüse yetişirsin.

Cevap-red-tasvip anlamı: *Peki*, dediğin gibi olsun. *Hayır*, beni dinlemedi.¹²⁶

Vasita anlamı: Bu örtüyü *elleriyle* işledi.

Zarflar yapı bakımından geniş bir gramer yapısına sahiptirler. Dilimizde zarfların belli bir yapısı yoktur. Zarflar bazen bir kelime bazen de bir kelime grubu olabilir. İsimler, sıfatlar, tekrar grupları, çekim ekleri (eşitlik eki, instrumental eki, yön ekleri, bazı hâl ekleri) almış bazı kelimeler, edatlar, edat grupları, sıfat-fiillerle oluşturulan bazı kelime ve kelime grupları, bir cümlede zarf olarak vazife üstlenebilirler. Zarf-fiillerle oluşturulan kelime ve kelime grupları cümlede zarf olarak görev yaparlar.

Fikret Turan; zarfların gramer yapılarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

Gerçek zarflar: Bu zarflar sınırlı sayıdadır. Bugün, dün, demin, şimdi, hemen, içeri, dışarı, orası, burası, böyle, erken, öyle, niçin gibi.

Sıfatlar: Şiiri *güzel* okudu.

Çekim ekleriyle oluşanlar (yön ekleri, eşitlik eki, instrumental eki, bazı hâl ekleri): Akşam *dışarı* çıkacaklar. Dersi *güzelce* dinle. *Kışın* kayak yapmayı sever. Onlar *önden* gittiler.

---

¹²⁵ Fikret Turan, a.g.e, s. 301-306.

¹²⁶ Fikret Turan, a.g.e, s. 301-306.

Arapça -An ekiyle oluşanlar: Ayşe'yi *ismen* tanıyorum, dedi.

Farsça -āne ekiyle oluşanlar: Kek *şahane* olmuş.

İsim gruplarının çekim eklerini almasıyla oluşanlar: Olaylara *benim açım*dan bakmalısın.

Tekrar gruplarından oluşanlar: Merdivenleri *ağır ağır* çıktı. *Durup durup* ağladı. *Bata çıka* ilerledik.

Edatların zarf olarak kullanılması: *Belki* beni bir gün anlarsın.

Son çekim edatlarından oluşanlar: *Çocuklar için* oyun parkı yaptılar.

Zarf-fiillerden oluşanlar: *Anlatmadan* duramazdım.

Sıfat-fiillerden oluşanlar: Bu kitabı *okuduğu zaman* ufku açılacak.

Yardımcı cümlelerle kurulanlar: *Çalışırsan* kazanırsın.¹²⁷

Turgay Sebzecioğlu, zarfları biçim bakımından yalın (artık, daha, dün, çok, en), türemiş (akşamleyin, kışın, kardeşçe, hızla, birden, çabucak, ansızın, bakıp, açınca) ve bileşik (ne kadar, biraz, bugün, böyle, en çok, çocuk gibi) zarflar olmak üzere üç gruba ayırmıştır.¹²⁸

Neşe Atabay vd. zarfları yapılarına göre dört gruba ayırmışlardır: yalın, türemiş, bileşik ve öbekleşmiş (hemen hemen, aşağı yukarı, hemen şimdi, ikide bir) zarflar.¹²⁹

2.3.2. Zarf-fiiller

Nesrin Bayraktar zarf-fiilleri şu şekilde açıklamıştır: “Kişi ve zaman anlamı taşımadan yan cümlenin ya da temel cümlenin yüklemine niteleyen, cümle içinde genellikle zarf tümleci olarak bulunan fiilimsilerdir. Zarf-fiiller birleşik fiil ve birleşik cümleler kurabilir, bağlaç görevinde kullanılabilirler.”¹³⁰

Zarf-fiiller fiillerin zarf şekilleridir. Timurtaş zarf-fiilleri hal, zaman ve bağlama şeklinde üç grupta incelemiştir. Hal bildirenler: -A, -ArAk, -I/-U, -ken/-iken ekleridir.

¹²⁷ Fikret Turan, a.g.e, s. 301-306.

¹²⁸ Turgay Sebzecioğlu, *Türkçe Dilbilgisi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 344.

¹²⁹ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 115.

¹³⁰ Nesrin Bayraktar, *Orta Türkçede Fiilimsiler*, Hacettepe Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara 2000, s. 99.

Zaman bildirenler: *-InCA*, *-mAdAn*, *-All*, *-IcAk* (ek bugün mevcut değildir), *-dUkçA*, *-dIğInCA*, *-dUkdA*, *-dIğIndA* ekleridir. Bağlama görevinde kullanılanlar: *-Up*, *-UbAn* ekleridir.¹³¹

Zarf-fiiller (ulaçlar) cümlede zarf tümleci görevinde bulunur. Zarf-fiiller cümleye bağlama, zaman, durum, kıyaslama, sebep anlamları katar. Bağlama ulacı *-p/-Up*'tur. İki fiilin aynı zamanda, birbiri ardınca yapıldığını gösterir. Çoğunlukla *ve* bağlacının yerini tutar. Durum ulaçları eylemin durumunu gösterir. Bu ulaçlar bağlama görevi de yapar. Durum ulaçlarından bazıları şunlardır: *-ArAk*, *-ArAktAn*, *-A ... -A*, *-mAdAn* (durum ve zaman anlamları taşır), *-mAdAn önce*, *-mAksIzIn*, *-ken* (durum ve zaman anlamları taşır), *-dIğI/-dUğU halde* (durum ve karşıtlık anlamları taşır). Zaman ulaçları eylemin zamanını ve durumunu gösterir. Bu ulaçlar: *-dIğIndA*, *-dIğI zaman*, *-dIğI sırada*, *-dIktAn sonra*, *-dIkçA/-dUkçA*, *-All*, *-InCA/-UnCA*, *-InCAyA kadar*, *-r ... -mAz* (eylemin kısa sürede ve acele yapıldığını belirtir). Sebep ulaçları eylemin yapılış sebeplerini belirtir. Bu ulaçlar: *-dIğIndAn/-dUğUndAn*, *-dIğI için*, *-dIğIndAn dolayı*, *-mAktAn*. Kıyaslama ulaçları genellikle gibi (*-dIğI gibi*) ve kadar (*-dIğI kadar*) edatlarıyla yapılır.¹³²

Türkçe, zarfların varlığı ve kullanılması bakımından zengin bir dildir.

Bu çalışmamızda zarflar anlam yönünden incelenecek olup çalışmamızın kapsamı dışında kalan fonksiyon ve yapı bakımından zarflara gerekmedikçe yer verilmeyecektir.

2.3.3. Zarfların Genel Özellikleri

1. İsimler yalın olarak veya çekim eklerini (yön ekleri, eşitlik eki, instrumental ekleri, bazı hâl eklerini) alarak zarf görevi üstlenebilirler. Yön ekleri *+rA*, *+ArI*; eşitlik eki *+cA*; instrumental ekleri *+n*, *+lA*; hâl ekleri *+A*, *+dA*, *+dAn* ekleridir. Muharrem Ergin yön, eşitlik ve instrumental eklerinin ismi fiile bağladıklarını, fiilin şartlarını göstererek zarf yaptıklarını belirtmiştir. Ergin, bu eklerin yapım eki hâlini aldıklarını da dile getirmiştir.¹³³

¹³¹ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 137-140.

¹³² Mehmet Hengirmen, a.g.e., s. 254-265.

¹³³ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 218.

2. Yükleme fiil olan cümlelerde geçen sıfatlar, bu fiilleri nitelendiklerinde cümlede zarf görevi görürler. “Güzel” sözcüğü bir ismin önüne geldiğinde sıfat görevindeyken (güzel kız) yükleme fiil olan cümlelerde fiilin anlamını etkiledikleri için zarf (güzel okudu) olurlar.¹³⁴

3. Fiiller (eylemler) zarf-fiil eklerini alarak zarf olabilirler.

4. Kelime grupları cümlede zarf görevinde bulunabilir. “Son bir yılı *mutsuz ve telaşlı* geçirdik.” (Bağlama grubu) “*Seni görmek için* kıtalar aşım geldim.” (Edat grubu)

İsmail Taş, bazı edatların miktar, sebep, başkalık, vasıta, yer-yön, zaman, aitlik ve benzerlik ifadeleri ile ad veya ad işlevinde olan sözcük birliklerini kendilerinden sonra gelen fiillere zarf göreviyle bağladıklarını belirtmiştir.¹³⁵

5. Bir cümlede birden fazla zarf bulunabilir. “*Ertesi gün daha çok* çalıştılar.” (Zaman ve miktar zarfı)

6. Cümlede zarfı bulmak için sorular yükleme sorulur. Bu sorular hâl, zaman, miktar ve yer-yön zarflarını bulmaya yöneliktir. Cümlede yükleme sorulan “ne zaman, ne zamandan beri, nasıl, niçin, neden, ne kadar, nereye, hangi yöne, kiminle, ne ile, kim tarafından” sorularının cevabı bize zarfları verir.

7. Zarf-fiillerin eklendiği kelimeler ve zarf-fiil grupları cümlede zarf işleviyle kullanılırlar. “Yanımdan *koşarak* uzaklaştı.” (Durum zarfı) “*Kardeşleri aklına gelince* yine gözleri doldu.” (Zaman zarfı)

8. Hâl (durum) eklerini alan bazı sıfat-fiiller cümlede zarf olarak kullanılırlar. “*Geldiğimizde* siz evde yoktunuz.” (Zaman zarfı)

9. Bazı zarflar “-dİ mİ” şeklinde oluşmuştur ve zaman zarfı işlevindedir. “*Bir kez kırıldı mı* bu kalp kolay kolay iyileşmez.”

10. “Evvelâ, henüz, bâzı, nihâyet, bâzen, dâima, âhir, ekseriya, hâlen, hep, hâlâ, hemen, derhâl, mütemadiyen” gibi kelimeler dilimize Arapça ve Farsçadan geçmiş zaman zarflarıdır.¹³⁶

¹³⁴ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, 6. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 95.

¹³⁵ İsmail Taş, “Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi: Faruk Nafiz Çamlıbel Şiirleri Örneği”, *trk dergisi (Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi)*, 1 (1), 2020, 59-86. (Alıntı yapılan s. 62.) <https://www.trkdersisi.com/index.php/trk/article/view/21/24> Erişim Tarihi: 04.07.2022, Saat: 19:15.

¹³⁶ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 247.

11. Zarflar, aldıkları bazı durum (hāl) ekleriyle kalıplaşmıştır. Bu ekler (+A, +dA, +dAn) artık çekim eki görevini yitirmişlerdir. “*Boyuna* ders çalışıyor.” “Söylediklerine *sonradan* pişman oldu.”

12. “Özel adlar yalnızca bir ilgeçle birlikte belirteçlik olarak kullanılabilirler. Bu kitapları *Ayşe için* getirdim.”¹³⁷

13. Zarfların yüklemden önce gelme gibi bir zorunluluğu yoktur. Devrik cümlelerde yüklemden sonra da gelebilir. “Gelmedi *hālā*.”

14. Cümlede zarf tümlecinden sonra gelen de/da bağlacı zarfla birlikte alınır ve bu bağlaç zarfa çeşitli görevler kazandırır.

Fiilleri, fiilimsileri, zarfları ve sıfatları zaman, yer-yön, miktar ve durum yönünden etkileyen kelime veya kelime gruplarına *zarf* denir. Zarflar yapı bakımından çok çeşitlidir. Hemen her türlü kelime veya kelime grubu cümlede zarf olarak bulunabilir. Bu da zarfların yapı ve anlam bakımından incelenmesini zorlaştıran bir durumdur.

Üzerinde zarflarla ilgili inceleme yaptığımız eser XIX. yüzyılın başlarında Ebu’t-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim tarafından tercüme edilmiş Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı yazma eserdir. Muharrem Ergin ve Mustafa Özkan zarfları zaman, yer, miktar ve hal zarfı olarak dört gruba ayırarak incelemişlerdir. Biz de metnimizde bu gruplandırmayı baz alarak zarfları dört ana başlık halinde incelemeye çalıştık. Zarfları ve zarf-fiilleri cümleye kattıkları anlamlara göre inceledik. Zarflara ve zarf-fiillere, sayfa ve satır numarası belirterek örnek göstermeye çalıştık. Zarfların yapısına zorunlu yerler dışında değinmedik.

2.4. Metinde Geçen Zarfların İncelenmesi

2.4.1. Zaman Zarfları

2.4.1.1. Hemîşe: Yüklemi (olsun fiilini) süreklilik yönüyle belirtmiştir. Cümleye *daima*, *her zaman* anlamı katmış Farsça kökenli bir zaman zarfıdır.¹³⁸

¹³⁷ Turgay Sebzecioğlu, a.g.e., s. 347.

¹³⁸ Mustafa Özkan, a.g.e., s.125.

[1b] (9) *Hemîşe* hamd ü şenâ ve şükr-i bi-intihâ ol Hâlık-ı kevn-i mekâna olsun serâser, ...

2.4.1.2. Dem-be-dem: Yükleme (artar fiilini) süreklilik yönüyle belirtmiştir. Cümleye *git gide, zaman zaman, gittikçe, an-be-an* anlamı katmış¹³⁹ Farsça kökenli bir zaman zarfıdır.

[1b] (15) Ve kamu 'ibâdına anuñ 'ilm-i esrârların fehm itdirüp okuduğca 'ilm-i ma'rifeti *dem-be-dem* artar.

2.4.1.3. gice - karanlık gicede: Yüklemin zamanını belirtir.

[8b] (19) Hâzret-i Resûl kaçan *gice* namâz kılmâğa kal(k)dıkdâ evvel اللهُ أَكْبَرُ (Allâhu Ekber) diyüp andan (20) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübhâneke'l-lâhüümme ve bi hamdik) tamâmiyla okuyup andan اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allâhu Ekber kebirân) deyüp andan أَعُوذُ بِاللَّهِ (E'uzu bi'l-lâhi's-semî'i'l-'alîmi mine's-şeytâni'r-racîm) semî' (21) 'alîm olan Hâk celle ve 'alâya Şeytân'ın vesvese virmesinden ve hâtıra şî'r getürmesinden ve cünündan saña şîğınurum. Anları benden (22) men' eyle, dir idi.

[19b] (20) Anlarıñ nifâkda meşelleri aña beñzer ki bir kişi *karanlık gicede* (21) şahrâda ateş yağar etrâfındaki görüp emîn olmak için korğudan.

[20a] (33) Hâk Te'âlâ bu meşeli münâfıklara getürmege vech bu ki (34) Cenâb-ı Bârî anlarıñ küfrini ve nifâklarını ol kavme beñzetdi ki bir bol çölde *pek karanlık gicede* anlara (35) anda yağmur işâbet ider.

2.4.1.4. rüz u şeb: Yükleme (akar fiilini) süreklilik yönüyle belirtmiştir. Zaman zarfıdır.

[1b] (24) Lâkin *rüz u şeb* hamd ü şenâsı ile tazarru' u niyâzı zebânımdan şu gibi ağar.

¹³⁹ Mustafa Özkan, a.g.e., s.125.

2.4.1.5. rüz-ı kıyâmet: *Kıyâmet günü* anlamına gelir. Yükleme zaman yönüyle belirtmiştir.

[2a] (16) Cümlesine eyleye Hâk rahmet ve *rüz-ı kıyâmetde* ola mekânları cennet.

2.4.1.6. bugün: Yüklemin zamanını belirtir. Yüklemin olayı yaşanan gün içinde gerçekleşmiştir.

[9b] (20) Ancak *bugün* açıldı, didi.

[9b] (21) Ancak *bugün* (22) indi, didi.

[9b] (22) Andan Hâzret-i Resûl'e didi ki: Saña beşâret müjde (23) olsun ki *bugün* saña iki nûr virildi ki anlar senden evvel gelen peygamberlerden bir peygambere virilmedi idi.

[13b] (28) Ya'nî (29) *bugün* mülk bir olan kahr idici Hâk Te'âlî'den gayrı kimiñdir?

2.4.1.7. bir gün: Yüklemin zamanını belirtir.

[9b] (18) *Bir gün* Hâzret-i Cebra'îl, Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu (19) 'aleyhi vesellemin yanında otururken yukarıdan kapu açılma şadâsı gibi bir âvâz kıldı.

[16b] (34) *Bir gün* Hâzret taşra, halkıñ yanına çıkdı.

[19a] (14) Zîrâ *bir gün* gezerken yârânlarıyla şahâbelere (15) râst geldiler.

2.4.1.8. yarın: Türkçe kökenli bir sözcüktür.¹⁴⁰ Metinde yarın kelimesi *kıyâmet günü* anlamında kullanılmıştır. Bu yönüyle yüklemin zamanını sınırlandırarak belirtir.

[15a] (16) Zîrâ *yarın* kıyâmet gününde ol kendini okuyânlara şefâ'atci gelür, şefâ'at (17) ider.

---

¹⁴⁰ Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, At The Clarendon Press, Oxford 1972, s. 970.

[15a] (19) Ol iki sūre *yarın* kıyāmetde iki faşla buluṭ gibi gelür (20) veyā iki gölgelik gibi gelür.

[19a] (27) Andan ibn ‘Abbās buyurdu ki: *Yarın* (28) anlara cennetiñ ḳapusu açılır görüp segirdüp yaklaşdıklarında ḳapanur.

[19b] (31) Küfr daḫı anuñ gibidir, şāhibini *yarın* āhiretde şaşırıp ḫayrān eyler.

2.4.1.9. imdi: *Bunun için, bundan dolayı, bu sebepten, öyle ise, o halde, binâenaleyh; şimdi* anlamlarında kullanılmaktadır. Yükleme zaman ve durum yönüyle belirtmiştir.

[1b] (23) *İmdi* Ḥaḳ celle ve ‘alāniñ bu faḳīre itdigi kerem, in‘ām elṭāf-ı iḫsānı şükründe güçe (24) dilim muḳaşşır.

[4a] (31) *İmdi* Ḳur‘ān‘da söyleyen re‘yi ile bu iki (32) kısımdan ḡayr degildir.

[5a] (16) *İmdi* (imām) Buḫārī ḫazretinde(n) Zeyd bin Şābit raḍiya‘l-lāhu ‘anh ḫazretinden rivāyet (17) olunan ḫadīsiñ (şerīfiñ) tefsiri(nde buyurdılar ki) Ḥazret-i Zeyd buyurdu(lar) ki: ...

[6a] (4) *İmdi* (ve daḫı) Ḥazret-i Resūl şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde (ve daḫı ḫazret-i seyyidü’s-selāṭin şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḫazretleriniñ zamān-ı hümāyūnlarında) Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şān indikce (nüṣūl itdikce) isteyenlere (5) (ṭalep idenlere) Enşār‘dan dört kimseniñ yazup (taḫrīr olup) ḫıfz itmeleri Enes raḍiya‘l-lāhu ‘anh ḫazret(leriniñ)iniñ rivāyet(leri)i ile şāḫiḫ isbāt olundu.

[6a] (10) *İmdi* bu ḫadīslerden isbāt oldu ki Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şān (11) (Ḥazret-i sultān-ı rusūl şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘d iḳtirānlarında) Ḥazret-i Resūl şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde daḫı bu te‘līf (...) ve bu cem‘iyyet üzerine idi.

[6b] (6) *İmdi* bil ki Ḥaḳ celle ve ‘alā Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şānı Ramazān ayında levḫ-i maḫfūzdan bu dünyā göğüne cümlesin birden indirdi.

[6b] (32) *İmdi* Mekke‘de cümleden soñra inen sūrede iḫtilāf itdiler.

[6b] (33) *İmdi* Mekke’de *Qur’ân*’dan inen (34) sûreler bu zıkr olunan tertîb üzere indiler.

[6b] (35) *İmdi* ibtidâ [7a] (1) Medîne’de inen sûreleriñ evveli “Bağara بقرة” sûresi indi.

[7a] (9) *İmdi* Medîne’de *Qur’ân*-ı ‘azîmü’ş-şân bu tertîb üzerine indi.

[8a] (26) *İmdi* tefsîr ile te’vîliñ farkı oldur ki tefsîr, eşidilmiş nakle mevķūfdur; andan alınur.

[9a] (12) *İmdi* anuñ nerde indiginde ihtilâf itdiler.

[10a] (26) *İmdi* bu hadîsde Fâtihatü’l-Kitâb’ı oğumasınıñ vâcibliğine delâlet (27) vardır.

[10a] (34) *İmdi* dergâh-ı zü’l-celâlden niyâzım (35) oldur ki bu tefsîrimi ol zıkr itdigim beş hişâlden hâlî itmeye.

[10b] (2) *İmdi* bil ki bu بِسْمِ اللّٰهِ (bismi’llâh) lafzındaki bâ’ harfi ol kendiden şöıra gelen kelimeyi hafz ya’ni idicidir.

[12b] (9) *İmdi* geçen delîller ile besmele Fâtîha’dan bir âyet ve ğayr sûrelerden bir âyet olduğı (10) işbât olunduğda cehr ile oğunacağ namâzda Fâtîha ile berâber cehr ile oğunur.

[14a] (1) *İmdi* kuluñ “iyyâke na’büdü” dimede ma’nâsı, senden ğayr bir kimseye kulluğ ve (2) ‘ibâdet itmem dimekdir.

[14a] (7) *İmdi* ‘ibâdetden şöıra dilemekde hikmet (8) nedir?

[14b] (13) *İmdi* Fâtîha’yı (14) tamâm oğuduğdan şöıra iki nefes alacağ kadar eglenüp âmîn demek sünnetdir.

[15b] (7) *İmdi* bu hurūflar dağı anuñ gibidir.

[15b] (26) *İmdi* *Qur’ân* Hağ Te’âlî katındandır, beşerden degildir dimege delîl oldı.

[16b] (5) *İmdi* bu ihtilâfiñ fâ’idesi bu gelen cevâbda (6) zâhir olur.

[16b] (14) *İmdi* bunun iki ihtilâfîni arası cem' olmak mümkün oldu kitâb ve sünnet kavli üzere.

[17b] (28) *İmdi* el-küfr dört vech üzere gelür.

[19b] (33) *İmdi* münâfık da dil ile imānı ikrār ider, kalbden i'tikādsız kendi ve kendine tâbi' (34) dünyâda emîn olur, âhiretde yaramaz.

[20b] (6) *İmdi* kâfirler ve münâfıklar Kûr'ân (7) okunduğda eşitmeyelim deyü kulakların tıklarlar, eşidince kalbleri aña meyl itmesi korhusundan.

[21a] (7) *İmdi* insāna vâcib olan oldur ki bunca eşyâları kendilerine musahhar iden Hâlik'a dâim şükr eyleye.

[21b] (15) *İmdi* umûr böyle olduğda 'inâdı terk itmek vâcib oldu.

2.4.1.10. müdâm: Yükleme (bildirdi fiilini) süreklilik yönüyle belirtmiştir. Cümleye *devamlı olarak, her zaman, daima, sürekli* anlamı katmış Arapça kökenli bir zaman zarfıdır.¹⁴¹

[1b] (33) Ve fazlını kamu âfâka yayup bildirdi *müdâm*.

2.4.1.11. hemân: Farsçadan dilimize geçmiş bir zaman zarfıdır. *Derhal, çabucak, hemen, hiç vakit geçirmeden* anlamları taşır.¹⁴² Yükleme veya fiilimsiyi çabukluk yönüyle belirtir. Hem zaman hem de durum zarfı olarak kullanılır.¹⁴³ Zamana bağlı bir durumu belirtmektedir.

[2a] (6) Ve yalnız *hemân* okumamızdan râzî değildir.

[4a] (28) Ol *hemân* kendi murâdı üzere sözine ve bid'atına hüccet itmek için tefsir eyler.

¹⁴¹ <http://lugatim.com/s/m%C3%BCdam> Erişim Tarihi: 02.04.2022, Saat: 17:35.

¹⁴² <http://www.lugatim.com/s/HEMAN> Erişim Tarihi: 02.04.2022, Saat: 17:40.

¹⁴³ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017, s. 125-126.

Bkz. H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 483-484.

[5a] (26) *Hemān* Kıur'ān-ı 'azīmü'ş-şānı āyet-be-āyet sūre-be-sūre nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve hıfzlarında olanları devşürüp kâğadlara yazup cem' eyle deyü emr itdiginde Zeyd bin Şābit rağiya'l-lāhu (28) 'anh didi ki: ...

[5b] (10) Yoħsa böyle kalup ihtilāfa düşerler (düçār olurlar) didiginde *hemān* Hāzret-i 'Osmān (zi'n-nūreyn) Hāzret-i Hafşa rağiya'l-lāhu 'anhāya (ve 'an Ebihā'ya peygām irsāl buyurdılar ki) haber gönderdi ki (11) ol yanındaki kâğadları cüz'leri gönder yazup muşhaf idüp andan saña gönderirim (zī elindedir) deyü.

[7a] (22) Selām virdikde *hemān* varup anuñ ridāsı şālını boğazına doladım.

[7b] (35) Hāzret-i Resūl beni ol inkār ve yalan itmek vesvesesi kapladığın duyduklarında *hemān* gögsüme mübārek elleriyle bir kerre (36) urduklarında Şeytān'ın baña ol virdiği vesvese derūnumdan gitdikde şanki kendimi huzūr-ı Bārī'de görür olup 'azameti heybetinden korhup [8a] (1) kan tere batdım.

[8b] (13) Ol تعود (te'avvüz) itmeniñ vaqti 'ulemāniñ cumhūrı katında (14) gerek namāzda gerek namāzdan taşrada *hemān* Kıur'ān okumağa başlamazdan evvel أُعَوِّدُ بِاللَّهِ (E'ūzu bi'l-lāh) okunur didiler.

[9b] (3) Bunda *hemān* Ebī Sa'īd hāzreti yerine Ubey ibn Ka'b hāzreti (4) zıkr olundu.

[10a] (2) Andan Ebā's-Sā'ib didi ki: Anı eşitdiğimde ben Ebū Hureyre'ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaqit namāzları imām ardında (3) kılarız.” didiğimde *hemān* Ebū Hureyre kolumdan çeküp baña uşul ile “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris'den idi, imām ardında kıldığında kendi (4) kendiñe yavaş eşideceğiniñ kadar oku.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu'l-lāh buyurur ki: Hāq celle ve 'alā buyurdı ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiħa'yı kulum ile benim aramda iki[ye] böldüm.

[10a] (34) *Hemān* muhtaşar müfīd olan elfāzlar ile donadup müzeyyen eyleye.

[14a] (34) Zīrā ğazabiñ aşlı kalbde kan kabaruğ *hemān* (35) intikām almağa kaynar, almayınca yatmaz.

[14b] (3) Huşuşan anuñla Hāq Te'ālī vaşf olunsa ancak andan murād *hemān* intikām almağdır, ğayr degil.

[15b] (7) *Hemān* aña inanup imān itmek vācibdir.

[15b] (13) Şaķın zan itme unudam *hemān* segirt ve t̄iz gel sen.

[15b] (28) *Hemān* eşıtdikleri (29) dem anlarıñ ķalblerine çöküp yapışınca inanup ĩmān getürmelerine sebep oldu.

[19a] (16) *Hemān* segirdüp Hāzret-i Ebū Bekir'in elini tutup "Merħabā yā eş-Şiddīķ Benī Temīm'in ulusu (17) ve İslām'in şeyhi ve maġārada Hāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ile ikinci ve mālını nefsini Resūl'ü (18) uğrına fedā iden." didi.

[19a] (22) *Hemān* 'Abdu'l-lāh "Dur yavaş (23) ol yā ābā el-Ĥasan.

2.4.1.12. henüz: *Daha, şimdi, yeni* anlamlarına gelen Farsça bir zarftır.¹⁴⁴ Yüklemin zamanını belirtir.¹⁴⁵

[10a] (29) Andan maķşūd t̄alibe teshīl ile *henüz* (30) ĥasen tertībdır.

2.4.1.13. gāh, gāh ... gāh: *Bazen, ara sıra, bazı zaman, kâh* anlamlarında bazen tek başına bazen de yinelemeli olarak kullanılan bir zarftır.¹⁴⁶ Cümleye pekiştirme anlamı katmıştır.

[7b] (11) Ve bu ĥarfleriñ *gāhī* ma'nalarında muħālif olur (12) ve *gāh* elfāzlarında.

[21a] (29) Zīrā Ķur'an *gāh* bir ĥikāyeyi uzun (uzun) (30) elfāzlar ile naķl ider soñra dönüp az kelām ile yine anı getürür.

2.4.1.14. andan: Cümleye *sonra, ondan sonra* anlamı katar.¹⁴⁷ Zaman olarak sonrakilik anlamı taşır.

¹⁴⁴ <http://www.lugatim.com/s/HEN%C3%9CZ> Erişim Tarihi: 10.11.2021, Saat: 17:25.

¹⁴⁵ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 125.

¹⁴⁶ <http://www.lugatim.com/s/gah> Erişim Tarihi: 18.11.2021, Saat: 10:55.

Bkz. H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 299-300.

Bkz. Mustafa Özkan, a.g.e., s. 125.

¹⁴⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 1. bs., Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 94.

[2b] (17) Evvelî (evvelâ) (18) Hâk celle ve ‘alâya hamd ü şenâ idüp *andan* va ‘z u (u naşâyih) naşîhatler oğurdı (buyurdılar).

[2b] (18) *Andan* dönüp (ve *andan* şoñra) buyurdı (lar) ki: Ey halk, be-ħaķîķâ ben bir (19) beşer âdemoğluyum.

[2b] (22) *Andan* didi ki: İkinci ehl-i beytimdir.

[3a] (27) Siziñ hayr(lu)ñuz Ķur’ân’ı öğrenüp (Ķur’ân’ı ta‘allüm idüp halka ta‘lîm idendir) (28) *andan* dönüp ğayrılara öğredendir.

[3b] (25) *Andan* şâhib-i (26) Ķur’ân’a “Ķur’ân’ı ince âvâz ile ħazîn ħazîn oğur.” dinür.

[4a] (2) “Her kim Ķur’ân’ı kâmil ħıfz idüp *andan* ħarflerinin iħrâcların (maħâric-i ħurûfi) gereği gibi öğrenüp (ta‘lîm idüp) ve kelimeleriniñ ma‘nâların öğrenüp bilmek üzre ve (3) ħelâlini ve ħarâmını bilür bilü(ğ) öyle oğursa (kırâ’at eylese) Hâk (sübhâne ve) Te‘âlî anı cennete ħoya (idħâl eyleye).

[4b] (2) *Andan* her biriniñ fehmini söylemesinden iħtilâflar oldı ki (anuñ için tafâvüt ... iħtilâfât vâķi’ oldı) fehmi ziyâde olan ziyâde ma‘nâ (3) virdi.

[4b] (3) *Andan* Ĥazret-i Resül şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem (ħâce-i müşkil-ğüşâyı ‘âlem şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem ħazretleri) ibn ‘Abbâs rağiya’l-lâhu ‘anhümâ ħazret(ler)ine du‘â idüp (buyurup):

[4b] (32) Anda kişi Ķur’ân’dan bir sûre veyâ bir âyet kendine virilüp ħıfz itse *andan* dönüp unutsa bundan ulu, büyük (33) ğünâh itmelerin ğormedim.”

[5a] (6) Bir kişi geçerken ğördi(ler) ki Ķur’ân oğuyup *andan* dönüp (7) Hâk Te‘âlî’den rızķ diledi.

[5a] (7) *Andan* ol kişi didi ki eşitdim, Ĥazret-i Resül buyurdı idi:

[5a] (8) *Andan* dönerler, ol Ķur’ân’ı oğudukları için halkdan (9) dilenüp isterler.

[5b] (2) *Andan* Zeyd ħazret(ler)i didi ki: ...

[5b] (10) Yoğsa böyle ħalup iħtilâfa düşerler (düşâr olurlar) didiginde hemân Ĥazret-i ‘Osmân (zi’n-nüreyn) Ĥazret-i Ĥafşa rağiya’l-lâhu ‘anhâya (ve ‘an Ebihâ’ya

peygām irsāl buyurdılar ki) haber gönderdi ki (11) ol yanındaki kâğadları cüz'leri gönder, yazup muşhaf idüp *andan* saña gönderirim (zî elindedir) deyü.

[5b] (12) *Andan* Hazret-i 'Osmân Zeyd bin Şābit'e ve 'Abdu'l-lāh bin ez-Zübeyr'e ve Sa'id bin el-Āş ve 'Abdu'r-raḥman bin el-Hāriş bin Hişām radiya'l-lāhu (13) 'anhüm ecma'in hazretlerine muşhafı yazmalarına (taḥrīr-i meşāhife) emr itdi (buyurdılar).

[5b] (13) *Andan* (14) Hazret-i 'Osmân ol kâğadları Hazret-i Hafşa'ya gönderdi (irsāl buyurdi).

[5b] (16) *Andan* ol şahifelerden ziyāde olan kâğadları(ñ) (17) bütün yakmağı eyitdi (emr mecmū'unı iḥrāka emr buyurdılar) ki şol Zeyd hazret(ler)i cem' itmezden (buyurmazdan) evvel yazılı olanları ve taşlardaki (ve aḥcārdaki) yazılanları sildirdi(ler).

[6a] (33) *Andan* didiler ki ol iki kerre 'arz idüp Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmā okuduğunuñ (34) āhirindeki 'arz itmesinde Zeyd bin Şābit radiya'l-lāhu 'anh hāzır idi.

[6b] (6) *Andan* (7) Hazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin risāleti müddetinde iktizā itdikce ve ḥādīs olan şey'in mücibince Cebrā'īl 'aleyhi's-selām (8) lisānından āyet be āyet dağınık indirdi.

[7a] (22) *Andan* aña “Saña bu süreyi sen oḥurken benim (23) eşitdigim gibi kim oḥutdı.” didim.

[7a] (27) *Andan* “Yā Ömer, sen de oḥu.” didi.

[7a] (28) *Andan* buyurdi ki: Ḳur'ān yedi ḥarf üzerine indi.

[7b] (31) *Andan* namāzı kıilup ḳurtulduḳda cümlemiz Hazret-i Resūl'ün yanına gidüp: Yā Resūlu'l-lāh bu kişi Ḳur'ān'ı bir ḳırā'at (32) ile oḳudı.

[8a] (3) *Andan* baña dinildi ki: (4) Seniñ bu üç kerre redd itmege ašlā redd olmayup Ḥaḳḳ'a ḳabūl olacaḳ üç dilek virildi ki ol dem ḳabūl olunur.

[8a] (32) *Andan* Şeytān, el-cin ateş ḳuvveti ile ḥalk olundu.

[8b] (19) Hazret-i Resūl ḳaçan gice namāz kıılmaḳa ḳal(k)dıḳda evvel اللَّهُ أَكْبَرُ (Allāhu Ekber) diyüp *andan* (20) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübḥāneke'l-lāhümme ve bi ḥamdik) tamāmyla oḳuyup *andan* اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebirān) deyüp *andan*

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi's-semī'i'l-'alīmi mine's-şeyṭāni'r-racīm) semī' (21) 'alīm olan Hāḫ celle ve 'alāya Şeyṭān'ın vesvese virmesinden ve hāṭıra şī'r getürmesinden ve cünūndan saña şıgınurum. Anları benden (22) men' eyle, dir idi.

[8b] (28) Evvelī üç ker(r)e اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebīrān) ve *andan* üç kerre وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا (ve'l-ḥamdülillāhi keşīrān) ve *andan* üç kerre وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (ve sübhāna'l-lāhi bükraten ve eşīlān); ve *andan* (29) أَعُوذُ بِاللَّهِ (E'ūzu bi'l-lāh) deyü Şeyṭān'ın virdiği vesveseden ve hāṭıra şī'r getürmesinden ve kibirden (ve cünūndan) ve cünūndan Allahu zū'l-celāle şıgındım; anları benden (30) def' ü men' eyleye didi.

[9a] (29) Namāzı kı lup *andan* yanlarına gelüp: Yā Resūlu'l-lāh çağırduğınızda ben namāzda (30) idim.

[9a] (30) Baña buyurdu ki: “Hāḫ celle ve 'alā Ḳur'ān'ında ‘Eger sizi Allāh ve Resūli ne zamān çağırır ise anlara cevāb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp *andan* buyurdu ki “Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir sūre ög(ñ)redeyim ki ol Ḳur'ān'ın sūreleriniñ ulusu, a'zamıdır.” (32) deyüp *andan* elimden tutup yürüdü.

[9b] (22) *Andan* Hāzret-i Resūl'e didi ki: Saña beşāret müjde (23) olsun ki bugün saña iki nūr virildi ki anlar senden evvel gelen peygamberlerden bir peygambere virilmedi idi.

[10a] (2) *Andan* Ebā's-Sā'ib didi ki: Anı eşitdiğimde ben Ebū Hureyre'ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaḳit namāzları imām ardında (3) kılarız.” didiğimde hemān Ebū Hureyre kolumdan çeküp baña uşul ile “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris'den idi, imām ardında kıldığında kendi (4) kendiñe yavaş eşideceğün kadar oḳu.” deyüp *andan* dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu'l-lāh buyurur ki: Hāḫ celle ve 'alā buyurdu ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiḫa'yı kulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.

[10a] (6) *Andan* Hāzret-i Resūl buyurdu ki: Kaçan kul “El-ḥamdüli'l-lāhi rabbi'l-'ālemīn” dise aña Hāḫ (7) Tebāreke ve Te'ālī “Ḳulum baña ḥamd eyledi.” diye ve kaçan “Er-raḥmani'r-raḥīm” dise “Ḳulum baña şenā itdi.” diye ve kaçan ...

[10a] (10) *Andan* baña şıgı nup yardım diledi.

[10b] (17) *Andan* anı ol ismi yalnız nidā idüp (18) “Yā Yaḥyā” deyü buyurdu 'aleyhi's-şalātu ve's-selām.

[11b] (19) *Andan* Mālik anuñ (20) ile farz olan namāzlara iftitāh olunmaz didi.

[11b] (24) Ya‘nī Ḥāzret-i Resūl namāza (25) başladıklarında tekbiri idüp *andan* Fātiha’yı okur idi.

[12a] (19) *Andan* (20) mübārek başların kaldırıp tebessüm itdiler.

[12b] (26) Bismi’llāhi’r-raḥmāni (27) ’r-raḥīm’i ihfā okuyup *andan* Fātiha’yı okudu.

[14a] (4) Zīrā kendi ulu ni‘metler ihsān idicidir ki kulı yokdan var eyleyüp *andan* dīnine hidāyet eyledi.

[14a] (15) *Andan* kendine bir ‘ucb girmek korhusundan “iyyāke nesta’in” ardınca getürdi ki ol kendine ḥāşıl (16) (olacak) ‘ucbdan Ḥāḳḳ’a şıgınuıp i‘ānet dilemek ile ḥalāş ola.

[16b] (35) Ḥāzret aña “Ḥāḳ Te‘ālī’niñ birliğine ve melā’ikelerine ve kitāblarına ve peygamberlerine ve ölüp mezār (mezāra) varmağa ve *andan* [17a] (1) kalıup maşşer yerine varmağa inanup imān getürürseñ.” deyü buyurdi.

[19a] (18) *Andan* Ḥāzret-i ‘Ömer’iñ elini tutup “Merḥabā ey Benī ‘Adī bin Kā‘be’l-Fārūḳ’uñ (19) ulusı ve Ḥāḳ Te‘ālī’niñ dīninde kavī olan ve mālını ve nefsinı Ḥāzret-i Resūl için bezl iden.” didi.

[19a] (20) *Andan* Ḥāzret-i ‘Alī’niñ elini tutup “Merḥabā ey Ḥāzret-i Resūl’üñ ‘amcası oğlu ve güyegüsü ve Ḥāzret-i (21) Resūl’den ğayrı Benī Hāşim’iñ seyyidi.” deyince Ḥāzret-i ‘Alī aña “‘Abdu’l-lāh Allāh’dan korḥ münāfiklık itme.

2.4.1.15. evvel, evvelden, +dAn evvel, -mAdAn evvel, -mAzdAn evvel: Önce, önceden, +dan önce, -madan önce anlamlarında kullanılan bir zaman zarfıdır.¹⁴⁸ Öncekilik anlamı taşır.

¹⁴⁸ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 214-252.

[4a] (33) *Andan evvel* olan āyete ve sonra gelen āyete muvāfiḳ ve hem (34) kitāb ve sünnete muhālif olmamak üzere çıkarmasına kamu ‘ulemā’-yı ‘izām rahmehümü’l-lāh ruḫṣat virdiler.

[8b] (13) Ol *تعوذ* (te‘avvüz) itmeniñ vaḳti ‘ulemāniñ cumhūrī ḳatında (14) gerek namāzda gerek namāzdan taṣrada hemān *Ḳur‘ān okumağa başlamazdan evvel* *أَعُوذُ بِاللَّهِ* (E‘ūzu bi‘l-lāh) okunur didiler.

[8b] (19) Ḥazret-i Resūl ḳaçan gice namāz ḳılmağa ḳal(k)dıḳda *evvel* *اللَّهُ أَكْبَرُ* (Allāhu Ekber) diyüp andan (20) *سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ* (Sübḫāneke‘l-lāhümme ve bi ḥamdik) tamāmıyla okuyup andan *اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا* (Allāhu Ekber kebīrān) deyüp andan *أَعُوذُ بِاللَّهِ* (E‘ūzu bi‘l-lāhi’s-semī‘i‘l-‘alīmi mine’s-ṣeyṭāni‘r-racīm) semī‘ (21) ‘alīm olan Ḥaḳ celle ve ‘alāya Şeyṭān’iñ vesvese virmesinden ve ḫāṭıra şī‘r getürmesinden ve cünündan saña şıḡınurum. Anları benden (22) men‘ eyle, dir idi.

[9a] (30) Baña buyurdı ki: “Ḥaḳ celle ve ‘alā *Ḳur‘ān*’ında ‘Eger sizi Allāh ve Resūli ne zamān çağırır ise anlara cevāb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdı ki “Bu dem *mescidden çıkmazdan evvel* saña bir sūre ögredeyim ki ol *Ḳur‘ān*’iñ sūreleriniñ ulusu, a‘zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdi.

[9a] (32) Tā mescidden çıḳmaḡı dilediklerinde ben “Yā Resūlu‘l-lāh siz baña dimediñiz mi ki *mescidden çıkmadan* (33) *evvel* saña bir sūre ög(ñ)redeyim ki ol *Ḳur‘ān*’iñ sūreleriniñ ulusu, a‘zamıdır.” deyü söyledigimde baña buyurdı ki: Ol sūre “El-ḥamdüli‘l-lāhi rabbi‘l-‘ālemīn.” (34) dir ki benim virildigim Seb‘u‘l-Meşānī ve‘l-*Ḳur‘ān*’ü‘l-‘azīm oldur.

[11b] (17) Zīrā medḫ, iḥsān için *almadan evvel* olur ve sonra olur.

[11b] (33) Ya‘nī, Ḥazret-i Resūl namāzda *Fātiḫa*’dan *evvel* besmeleyi okuyup ve anı *Fātiḫa*’dan bir āyet şaydı.

[13a] (6) Bismi’llāh cehren okur idi, *Fātiḫa*’dan *evvel* ve sonra.

[14a] (6) Ve eger dir iseñ (7) yardım ve şıḡınmaḡ dilemek ‘amele şurū‘ itmezden *evvel* gerek idi.

[14a] (8) Birisi, bunda ṭāḳat ile itā‘at dilemek (9) *fi’lden evvel* lāzım gerek idi.

[14a] (11) Çünkü cümle ‘ibādeti *evvel* yād idince iktizā itdi ki tafşıl olan nev‘ini yād (12) eyleye.

[14b] (10) Ya‘nī *evvelden* (11) hidāyet yolundan azup helāk olan kavmiñ hevālarına uymayıñ.

[17a] (32) Biz didik “Ne bahtlı imiş anlar ki *bizlerden evvel* mübārek cemāliyle müşerref oldılar”.

[17b] (34) Eger ki olmasa halkıñ beni ta‘n itmesi her dem / Göreydiñ *cümleden evvel* pes ikrār (35) itmem āşikār.

[19a] (12) Anlar bizi gercek şanup *evvel* şerlerinden emīn olurız (13) ve sırlarına ireriz.

[20a] (26) *Ve andan evvel* bizleri (27) luţfuñ ile hıfz eyle.” dir idi buyurđı.

[20b] (30) Ya‘nī sizleri ezelden mişliñiz olmamış üzre gibi (31) yokdan var idüp icād, “ve’l-lezīne min kabliküm” ve *sizlerden evvel* gelenleri dağı yokdan var olmak (32) üzre halk eyledi.

[22a] (24) Ya‘nī, Hāzret-i Resūl (25) buyurđı ki: “Cennete *evvel* bir fırka girerler.

2.4.1.16. sonra, +dAn şoñra: Zaman zarfıdır.¹⁴⁹ Yüklemin, fiilimsinin gerçekleştiği zamanı belirtir. Zaman sıralaması yapmıştır.

[2b] (30) Eger anları (31) tutup (ahz idüp) ‘amel itdiñiz ise *benden şoñra* aşlā dalālete düşmezsiniz.

[2b] (32) Tā baña Kevşer havzına (33) irince kadar bağıñ görüñ *benden şoñra* benim hātrım için anlara nice ri‘āyet idersiniz.

[4a] (33) Andan *evvel* olan āyete ve *şoñra* gelen āyete muvāfık ve hem (34) kitāb ve sünnete muhālif olmamak üzre çıkarmasına kamu ‘ulemā’-yı ‘izām rahmehümü’l-lāh ruşat virdiler.

[5a] (8) Zīrā *şoñra* kavimler gelecekdir ki Qur‘ān’ı okurlar.

¹⁴⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 247.

[6a] (12) *Şoñra* (ba‘dehū) şaḥābe-i kirām (‘aleyhimü’r-rıdvān) anı cem‘ idüp bir muşhaf itdiler.

[13a] (6) Bismi’llāh cehren oqur idi, *Fātiḥa*’dan evvel ve *şoñra*.

[11b] (17) *Zirā* medḥ, iḥsān için almadan evvel olur ve *şoñra* olur.

[13a] (17) Lākin ḥamd, *iḥsāndan şoñra* olur.

[14a] (7) İmdi *ibādetden şoñra* dilemekde ḥikmet (8) nedir?

[18a] (24) Anuñla tesmiye olmasına bā‘iş ezeli‘ ahd eyledi, (25) *şoñra* ‘ahdi unutdı.

[18b] (19) Ya‘nī *şoñra* anlara bir şiddetli ‘azāb olacaqdır, aṣlā kurtulmaları olmaya.

[21a] (29) *Zirā* Qur‘ān gāh bir hikāyeyi uzun (uzun) (30) elfāzlar ile naql ider *şoñra* dönüp az kelām ile yine anı getirür.

[22a] (5) Kaçan bir yemiş yeseler *şoñra* birin daḥı yedikde bu evvelki yedigimiz yemişdir dirler.

2.4.1.17. andan şoñra: Cümleye *ondan sonra* anlamı katmıştır. Zaman sıralaması ve ekleme işlevi vardır. Geriye doğru referans verir. Zaman zarfıdır.

[5a] (7) “Her kim Qur‘ān oqursa *andan şoñra* dönüp (8) Haḫ Te‘ālī’den dilesün.

[6b] (10) *Andan şoñra* “Nūn ve’l-ḳalem نون وَالْقَلَمِ” sūresi indi.

[6b] (12) *Andan şoñra* “Ve’l-fecr وَالْفَجْرِ” sūresi indi.

[6b] (16) *Andan şoñra* “‘Abese عَبَسَ” sūresi indi.

[6b] (20) *Andan şoñra* “Yā-sin يَسْ” sūresi indi.

[6b] (25) *Andan şoñra* “Loḳmān لُقْمَانَ” sūresi indi.

[6b] (31) *Andan şoñra* “Er-rūm الروم” sūresi indi.

[7b] (32) *Andan şoñra* bu kişi daḥı gelüp ol da ayakdaşınıñ oḳudığı *ḳirā’* atden gayr *ḳirā’* at ile oḳudı.

[18a] (27) Zīrā aña āhir dimeden murād *andan şöıra* şayılır (28) ve bilinür gün olmaduğundan.

[18a] (27) Neden kim *andan şöıra* ne evvel var ve ne āhir.

2.4.1.18. ardınca/anuñ ardınca: Cümleye *ardından, onun ardından, ondan sonra* anlamı katmıştır. Zaman sıralaması ve ekleme işlevi vardır. Geriye doğru referans verir. Zaman zarfıdır. H. Ömer Karpuz, *ardınca* kelimesini yer-niteleme zarfı olarak belirtmiştir.¹⁵⁰

[7a] (1) *Anuñ ardınca* “El-enfāl الانفال” sūresi indi.

[7a] (3) *Anuñ ardınca* “Muhammed محمد” şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem sūresi indi.

[7a] (5) *Anuñ ardınca* “El-felaḳ الفلق” sūresi indi.

[7a] (6) *Anuñ ardınca* “El-ḥac الحج” sūresi indi.

[7a] (8) *Anuñ ardınca* “El-fetiḥ الفتح” sūresi indi.

[14a] (15) Andan kendine bir ‘ucb girmek ḳorḳusundan “iyyāke nesta ‘in” *ardınca* getürdi ki ol kendine ḥāşıl (16) (olacak) ‘ucbdan Ḥaḳḳ’a şıḳınıp i ‘ānet dilemek ile ḥalāş ola.

[22a] (25) *Anlarıñ ardınca* girenler (26) yüzleri gökyüzündedir gibi pek parlayan yıldız gibidir.

2.4.1.19. -dİḳdan/-dUḳdan şöıra: Yükleme zaman anlamı katar. Zaman sıralaması yapmıştır. Cümlemin yüklemi fiilimsinin eyleminden sonra gerçekleşir. Sonrakilik anlamı vardır.¹⁵¹

[8b] (34) *Oḳuduḳdan şöıra* didi muḳaddem (35) zıkr olunan deliller üzre.

[10a] (28) Ve bunun mes’alesi *Fātiḥatü’l-Kitāb’iñ bütün* (29) *tefsiri yazıldıḳdan şöıra* yazıldı.

¹⁵⁰ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 499.

¹⁵¹ Tahsin Banguoğlu, a.g.e., s.436.

[14b] (13) İmdi *Fātiḥa* 'yı (14) *tamām okuduğdan soñra* iki nefes alacak kadar eglenüp *āmīn* demek sünnetdir.

[19b] (35) Üçüncü hüküm, *ateş söndükden soñra* [20a] hâdis olan karanlık insāna ateş yanmazdan evvel olan karanlıktan ziyāde çetin gelür.

2.4.1.20. ne zaman: Soru zarfıdır. Yüklemin, fiilimsinin zamanını soru yoluyla belirtmiştir.¹⁵²

[9a] (30) Baña buyurdu ki: “Ḥaḫ celle ve ‘alā *Ḳur’ān*’ında ‘Eger sizi Allāh ve Resūli *ne zamān* çağırır ise anlara cevāb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdu ki “Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol *Ḳur’ān*’ıñ süreleriniñ ulusu, a‘zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdü.

[17a] (10) Ya‘nī, ol kişi “*Ḳıyāmet ne zamān* kopar yā Resūlu‘l-lāh?” deyince Ḥazret (11) aña “Anı su‘āl iden şorılandan ziyāde bilür. Lākin saña ‘alāmetlerini söyleyim.” buyurdu.

2.4.1.21. neden soñra: Zaman sıralaması ve ekleme işlevi vardır. *Uzun bir zamandan sonra* anlamı katar. Zaman zarfıdır.¹⁵³

[5b] (20) Tā aradık şorduk (tā cüst ü cū itdik), *neden* (*neden ba‘de ba‘dein*) (21) *soñra* Ḥuzeyme bin Şābit el-Enşārī raḍiya‘l-lāhu ‘anh ḥazretiniñ yanında (ḥazretlerinde) bulduk.

2.4.1.22. dā‘im - dā‘imā: *Her zaman, dâima, sürekli, sürekli olarak* anlamı taşıyan bir zarftır.¹⁵⁴ Zaman zarfıdır. Fiilin aralıksız, sürekli yapıldığını belirtir.

[4b] (12) Üzerine düşüp *dā‘im* okursa hıfzı anuñ (13) temellenüp (esāslanup) ziyāde olur.

¹⁵² H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 228.

¹⁵³ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 100.

¹⁵⁴ <http://www.lugatim.com/s/D%C3%82%C4%B0M> Erişim Tarihi: 05.03.2022, Saat: 23:45.

[4b] (13) Bu meşeli Ẹur'an'ın hıfzına mālİK olana (...) getürdi ki anuñ (14) üzerine düşüp *dā'im* okumasına tenbīhdır.

[19b] (34) Ve ikinci, ateş *dā'im* yanması.

[19b] (35) İmān dağı *dā'im* olmağı i'tikāda muhtācdır.

[20b] (33) Ve ba'zılar “*Dā'imā* necāt (34) dilemek üzre oluñ ki ‘azābu’l-lāhdan hıfz olup setr olasıñız dimekdir.” didiler.

[21a] (7) İmdi insāna vācib olan oldur ki bunca eşyaları kendilerine musahhar iden HālİK’a *dāim* şükr eyleye.

[22a] (19) Ya'nı anlar cennette *dā'im* kalurlar.

2.4.1.23. kaçan - kaçan ki - kacan kim: *Ne zaman ki, ne vakit* anlamlarında kullanılan Türkçe bir zarftır.¹⁵⁵ Zaman zarfıdır.

[6a] (1) *Kaçan ki* (Çünkü) bu (Ebū) Huzeyme hāzret(lerinden)inden مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ (Mine'l-mü'minine ricālün) āyeti geldikde (zuhūr eyledikde) anda Ẹur'an isbātı yok.

[8b] (19) Hāzret-i Resūl *kaçan* gice namāz kılmağı kal(k)dıkda evvel اللَّهُ أَكْبَرُ (Allāhu Ekber) diyüp andan (20) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübhāneke'l-lāhümme ve bi hāmdik) tamāmıyla okuyup andan اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebīrān) deyüp andan أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi's-semī'i'l-'alīmi mine's-şeytāni'r-racīm) semī' (21) 'alīm olan Hāğ celle ve 'alāya Şeytān'ın vesvese virmesinden ve hūāira şir getürmesinden ve cünündan saña şıgınurum. Anları benden (22) men' eyle, dir idi.

[10a] (6) Andan Hāzret-i Resūl buyurdı ki: *Kaçan* kul “El-hāmdüli'l-lāhi rabbi'l-'ālemīn” dise aña Hāğ (7) Tebāreke ve Te'ālī “Kulum baña hāmd eyledi.” diye ve *kaçan* “Er-raḥmani'r-raḥīm” dise “Kulum baña şenā itdi.” diye ve *kaçan* ...

[10a] (11) Ve *kaçan* “İhdinā's-şirāta'l müstaḫīm” dise “Bizleri yā Rabb toğrı saña irdiren yoluña hidāyet eyle.” deyü (12) dilese ki “Şirāta'l-lezīne en'amte 'aleyhim

¹⁵⁵ <http://www.lugatim.com/s/ka%C3%A7an> Erişim Tarihi: 05.03.2022, Saat: 23:50.

ğayri'l mağdūbi 'aleyhim ve la'd-dāllīn." "Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine aślā ğazabıñ irmedi (13) ve ne anlar dālāletde idiler.

[10b] (6) Ve ba'zılar didi ki: *Kaçan ki* elifini (7) ħazf itdiler, döndiler elifiñ uzunluğunu bismi'llāhda bā'nıñ başını uzatmağā çevirüp anı uzatdılar.

[10b] (11) Ve ba'zılar didi ki "Bā' ħarfi şüretde baķana ğayr ħarflerden (12) aşığā görünürken *kaçan ki* Allāh ismine irdi, yüceldi.

[11b] (28) Zīrā *kaçan ki* şahābeler Qur'an-ı 'azīmü's-şānı cem' itdiklerinde her süreniñ āyetlerini (29) sayıda yazdılar.

[12a] (24) *Kaçan ki* şahābeler Qur'an-ı 'azīmü's-şānı devşürüp muşhaf iderken Berā'e süresinden ğayr her süreniñ evvelinde (25) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) yazdılar.

[12b] (4) *Kaçan ki* dilediler Ḥazret-i Resūl'e nāzil olan Qur'an'ı, (5) Kelāmu'l-lāh'ı muşhafa cem' itmekle tecdīd idüp dīvān itmegi ki ne kāmīl olan süre ziyāde ola (6) ve ne eksile ve ne andan alınıp ğayrıya konıla.

[12b] (27) *Kaçan kim* selām virdi.

[12b] (32) Ya'nī, *kaçan ki* Ḥazret-i Resūl imām olup ħalk ile namāz kılsa besmele ile başlayup namāzı açar idi.

[14a] (13) *Kaçan ki* (14) kıl "ıyyāke na'būdū" deyince kendine dereceyi 'ubūdiyete irmege bir 'acele ḥāşıl olur, ol ise ulu menzildir.

[14a] (20) Ya'nī, Ḥazret-i Resūl buyurdu ki "*Kaçan* (21) imām Fātiḥa'yı okuyup āmīn dirse siz daḥı āmīn deyiñ.

[15b] (23) Ya'nī, bunlar gibi bir süre getirüñ görüm deyince *kaçan ki* anlar getürmesinden 'āciz oldılar.

[15b] (26) Ve ba'zılar didi ki: *Kaçan ki* Qur'an indikce gelüp (27) diñlemeden yüz çevirdiler Ḥaķ Te'ālī anlarıñ ba'zısınıñ ıslāḥ olmasın dileyüp bu ħurūfları indirdi.

[15b] (27) *Kaçan ki* anlar (28) anı eşidince ta'accüb idüp "Geliñ, eşidiñ Muhammed('e) nāzil olanı." deyüp, gelüp eşitmege düzüldiler.

[16a] (1) *Kaçan ki* Qur'an'ı indirdi ol dem "Zālike'l-kitābu" didi.

[16a] (3) *Kaçan* ki Hâzret-i Resûl Medîne'ye hicret idince anda Yahûdîler (4) ve çok hâlk var idi.

[16a] (21) Ya'nî, *kaçan* üzerimize ceng şiddetli olsa Hâzret-i Resûl'i düşmân ile kendi aramıza hicâb ve kalkan iderdik.

[16b] (11) Dirler ki: İmân *kaçan* ziyâdelik ve eksiklik kabûl itdi?

[17a] (15) Ya'nî, “*Kaçan* ki hâlâyık ağasını toğurur ol kıyâmet 'alâmetlerindendir.

[19b] (5) *Kaçan* ki imânî zâyî' (6) idüp dâlâlete i'tikâd itdiler, ziyâna düşdiler.

[19b] (9) *Kaçan* ki Hâk Te'âlî (10) münâfıkların hâkîkatini vaşf eyledi 'ağabince meşel getürdigi hâlleri nicedir, açılıp beyân ola.

[19b] (24) Ve *kaçan* ki ölürler dönüp (25) evvelki karanlıklarına ve kôrhuya düşerler.

[19b] (32) *Kaçan* ki söner kendi ve (33) gayr karanlıkda kalup şaşar.

[20a] (19) *Kaçan* hışmı kavî olsa (20) andan şimşek çıkar.

[20a] (25) Ya'nî, *kaçan* Hâzret-i Resûl gök gürlemesin veyâ (26) kavî gürlemekler eşitse “Yâ Rabb bizleri gâzabın ile öldürme ve 'azâbın ile helâk itme.

[20a] (32) Ya'nî *kaçan* parlamayup karanlık (33) olursa üzerlerine durup şaşarlar, gidecek yol bulmazlar.

[20b] (10) İmdi kâfirler münâfıkların (11) kulakların tıkaması *kaçan* İslâm'da belâ ve şiddet görseler helâk olmadan kôrhu kaçmalarıdır.

[20b] (17) Ya'nî *kaçan* İslâm'da belâ (18) ve şiddet görseler girülenürler.

[21a] (31) *Kaçan* 'Arab anı okuduğda (32) ma'nâlarından 'âciz olup, hayrân kalup faşlını ikrâr itdiler.

[21b] (8) Bu hâlden ibâ iden nefsler *kaçan* böyle bir 'âciz olacak şey' imtiyhân olunduğda kabarmadan (9) düşüp zelîllenür.

[21b] (14) *Kaçan* ki mu'arâzadan 'aczleri zâhir oldu, Hâzret (15) şıdkı şahîh oldu.

[22a] (5) *Kaçan* bir yemiş yeseler sonra birin dahı yedikde bu evvelki yedigimiz yemiştir dirler.

2.4.1.24. tâ: Farsça kökenli bir zarftır. Genellikle kadar, dek, değin edatlarıyla birlikte kullanılarak bir hareketin, bir fiilin bir şeyin, bir yerin başladığı veya sona erdiği noktayı uzaklık ve zaman yönünden abartılı bir biçimde anlatan bir zarftır.¹⁵⁶ Hem zaman hem miktar zarfı¹⁵⁷ olarak kullanılır.

[2a] (6) ... dā'im eyleye *tā* ilā yevm-i 'asīr. (Burada -e kadar anlamı katmıştır.)

[2b] (32) *Tā* baña Kevşer havzına (33) irince kadar baķıñ görüñ benden sonra benim hātrım için anlara nice ri'āyet idersiniz.

[4b] (20) *Tā* unudunca (21) kadar yād itmediginden.

[5b] (3) *Tā* ol (4) dahı vefāt idince kadar.

[5b] (20) *Tā* aradık şorduk (tā cüst ü cū itdik), neden (neden ba'de ba'dein) (21) sonra Huzeyme bin Şābit el-Enşārī radiya'l-lāhu 'anh hāzretiniñ yanında (hāzretlerinde) bulduk.

[5b] (33) *Tā* Huzeyme bin Şābit yanında (nezdinde) bulduk dimesi.

[6b] (14) Andan Hāķ celle ve 'alā kitābını ezberletmek ile kalblerde (kūlūbda) hıfz eyledi *tā* ol nesh olma zamānı dönüp (tamām olup) (15) gidince kadar.

[7a] (21) Hele *tā* selām virince kadar (22) gözledim.

[8a] (5) Birini ol kıyāmet gününde cemī'-i halk *tā* İbrāhim 'aleyhi's-selāmā varınca kadar baña gelüp düşmeleri (6) için te'hīr idüp alıkdum.

[9a] (21) *Tā* anlara indirince kadar bir ğayr ümmete indirmedi (indirmedi) andan dinildi.

[9a] (32) *Tā* mescidden çıkmağı dilediklerinde ben “Yā Resūlu'l-lāh siz baña dimediñiz mi ki mescidden çıkmadan (33) evvel saña bir sūre öğredegim ki ol Qur'an'ın sūreleriniñ ulusu, a'zamıdır.” deyü söyledigimde baña buyurdu ki: Ol sūre “El-hamdüli'l-

¹⁵⁶ Türkçe Sözlük, s. 2235.

¹⁵⁷ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 222.

lāhi rabbi'l-‘ālemīn.” (34) dir ki benim virildigim Seb‘u'l-Meşānī ve'l-Ḳur‘ān'ü'l-‘azīm oldur.

[12a] (3) Ya‘nī, Ḥazret-i Resūl kendilerine Ḳur‘ān indikce bir sūreniñ tamām olduğunu bilmez (4) idi, *tā* kendilerine بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi‘llāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm) inmeyince.

[12b] (6) *Tā* ol kadar ki Fātiḥa āḥirindeki āmīn kelimesin yazmadılar.

[14a] (18) Ya‘nī, otur *tā* ben dönüp (19) saña gelince kadar, dimek.

[16b] (31) Ve her İslām imān olmaz *tā* anuñ kalbinde taṣdīk olmayınca.

2.4.1.25. evvelī-evvelā: *İlk olarak, önce, en önce, her şeyden önce, başta anlamları taşır.*¹⁵⁸ Cümlede ilk olarak yapılanı belirtmek için kullanılır. Sıralama yapar.

[2b] (17) *Evvelī* (evvelā) (18) Ḥaḳ celle ve ‘alāya ḥamd ü şenā idüp andan va‘z u (u naşāyih) naşihatler okurdu (buyurdılar).

[4a] (27) Anuñ birisi *evvelī*‘ilm ile bilür ki āyetiñ ma‘nāsı kendi (28) tefsīr itdigi üzre degildir.

[8b] (2) Ve namāzda olmayup şöyle Ḳur‘ān okumağa başlayan *evvelī* اَعُوذُ بِاللّٰهِ (E‘ūzu bi‘l-lāh) deyü تَعُوذُ (te‘avvüz) itmesi müsteḥabdır.

[8b] (3) Lākin ‘Aṭā’ raḥimehu‘l-lāh ḥazreti “Gerek namāzda gerek yalnız Ḳur‘ān okumağa başladıkda *evvelī* تَعُوذُ (te‘avvüz) itmek vācibdir.” didi.

[8b] (10) Eger ḳalküp namāz ḳılmaḳ dilerseñiz *evvelī* abdest alıñ deyü emr itmesi (11) gibidir didiler.

[8b] (28) *Evvelī* üç ker(r)e اللّٰهُ اَكْبَرُ كَبِيْرًا (Allāhu Ekber kebirān) ve andan üç kerre وَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيْرًا (ve‘l-ḥamdülillāhi keşirān) ve andan üç kerre وَسُبْحَانَ اللّٰهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا (ve sübhāna‘l-lāhi bükraten ve eşilān); ve andan (29) اَعُوذُ بِاللّٰهِ (E‘ūzu bi‘l-lāh) deyü Şeyṭān’ıñ virdigi vesveseden ve ḥātıra şî‘r getürmesinden ve kibirden (ve cünūndan) ve cünūndan Allahu zü‘l-celāle şıgındım; anları benden (30) def‘ü men‘eyleye didi.

¹⁵⁸ <http://www.lugatim.com/s/EVVEL%C3%82> Erişim Tarihi: 05.03.2022, Saat: 10:10.

[10a] (31) *Evvelā* çetin ve kavî olan elfâzlarıñ seçüp, işüp çıkara; âşikâre ide.

[19b] (15) Ve eger dinürse *evvelî* (16) müfred ile gelüp soñunda cem´ ile gelmege bâ´ is nedir?

2.4.1.26. evveli: *Eskiden, önceden* anlamı taşır.¹⁵⁹ Yüklemin, fiilimsinin zamanını belirtir.

[8a] (6) Bunda Hâzret-i Ubey bin Kâ´b rağiya´l-lāhu ´anh hâzretine Qur´ân öyle kırā´at kırā´at okunduğun *evvelî* eşitmediginden kendine (7) bir hayret gelince Şeytān fırsat bulup nübüvvete tekzîbe vesvese virdi.

2.4.1.27. ibtidā: *İlkin, en önce, başta, evvelâ, en evvel* anlamları taşır.¹⁶⁰ Cümlede ilk olarak yapılanı belirtmek için kullanılır.

[2b] (20) Anı (21) alup tutuñ, anuñ ile ´amel idüñ deyü *ibtidā* Qur´ân´ı işmarladı ve aña rāğib itdi (sipāriş ve tergîb buyurdılar).

[6b] (35) İmdi *ibtidā* [7a] (1) Medîne´de inen sûreleriñ evveli “Bağara بقرة” sûresi indi.

[9a] (15) Anuñ ile tesmiye olmasına bâ´ is, *ibtidā* Qur´ân (16) anuñ ile başlanur.

[9a] (16) Okumağa başladıkda ol öğrenilür ve muşhaf yazmağa başladıkda *ibtidā* ol yazılır ve namāzda *ibtidā* ol okunur (17) andandır.

[11b] (25) Ve ikinci hücetleri Hâzret-i Resül şalla´l-lāhu ´aleyhi ve (26) selleme Cebrā´il ´aleyhi´s-selām *ibtidā* “İkrā´ bismi rabbike´l-lezî hālağ.” āyeti ile indi.

2.4.1.28. ilā yevm-i ´asir: *Zor güne (kıyamet gününe) kadar* anlamındadır. Zamanda sınırlandırma yapar. İla kelimesi zaman sınırlandırması yapmıştır.

[2a] (28) ... dā´im eyleye tā *ilā yevm-i ´asir*.

¹⁵⁹ Türkçe Sözlük, s. 839.

¹⁶⁰ <http://www.lugatim.com/s/%C4%B0PT%C4%B0D%C3%82> Erişim Tarihi: 05.03.2022, Saat: 10:50.

2.4.1.29. H̄azret-i ‘Osm̄an’ın (raḍiya’l-lāhu) hilāfetinde: Yüklemin zamanını belirtmiştir. İsim tamlaması + hâl eki şeklinde kurulmuştur. +dA hal eki, zaman zarfı fonksiyonunda kullanılmıştır.

[5b] (27) *H̄azret-i ‘Osm̄an’ın (raḍiya’l-lāhu) hilāfetinde* vefāt itdi(ler).

2.4.1.30. H̄azret-i Resül şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde: Yüklemin zamanını belirtmiştir.

[6a] (4) İmdi (ve daḥı) *H̄azret-i Resül şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde* (ve daḥı h̄azret-i seyyidü’s-selāṭin şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem h̄azretleriniñ zamān-ı hümāyūnlarında) Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şān indikce (nüzǖl itdikce) isteyenlere (5) (ṭalep idenlere) Enşār’dan dört kimseniñ yazup (taḥrīr olup) hıfz itmeleri Enes raḍiya’l-lāhu ‘anh h̄azret(leriniñ)iniñ rivāyet(leri)i ile şahīḥ isbāt olundu.

[6a] (10) İmdi bu ḥadīşlerden isbāt oldı ki Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şān (11) (H̄azret-i sultān-ı rusül şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘d iktirānlarında) *H̄azret-i Resül şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde* daḥı bu te’līf (...) ve bu cem‘iyyet üzerine idi.

2.4.1.31. H̄azret-i Resül (risālet-penāh) eyyāmında (eyyām-ı mübārekelerinde): Yüklemin zamanını belirtir.

[6a] (12) *Zirā H̄azret-i Resül (risālet-penāh) eyyāmında (eyyām-ı mübārekelerinde)* ba‘zı āyetlerine nesh irer (vāḳi‘ olur) idi.

2.4.1.32. ol iki kerre ‘arz idüp Cebrāil ‘aleyhi’s-selāmā oḳuduḡunuñ āhirindeki ‘arz itmesinde: Yüklemin zamanını belirtmiştir.

[6a] (33) Andan didiler ki *ol iki kerre ‘arz idüp Cebrāil ‘aleyhi’s-selāmā oḳuduḡunuñ (34) āhirindeki ‘arz itmesinde* Zeyd bin Şābit raḍiya’l-lāhu ‘anh h̄azır idi.

2.4.1.33. Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemin risâleti müddetinde: Yüklemin zamanını sınırlayarak belirtmiştir.

[6b] (6) Andan (7) *Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemin risâleti müddetinde* iktizâ itdikce ve hâdis olan şey'in mücibince Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm (8) lisânından âyet be âyet dağınık indirdi.

2.4.1.34. Hâzret-i Resûl'ün hayâtında: Yüklemin zamanını belirtir.

[7a] (19) *Hâzret-i Resûl'ün* (20) *hayâtında* eşitdim.

2.4.1.35. Hâzret-i Resûl Medîne'yi Münevvere'ye teşriflerinde: Yüklemin zamanını belirtir.

[15a] (11) *Hâzret-i Resûl Medîne'yi* (12) *Münevvere'ye teşriflerinde* ibtidâ inen süre budur.

2.4.1.36. hiccetü'l-vedâ'da: Yüklemin zamanını sınırlayarak belirtir.

[15a] (11) Bu *hiccetü'l-vedâ'da* *Qurbân Bayramı günü* indi Mekke'de ve ol iki yüz altı âyettir.

2.4.1.37. Qurbân Bayramı günü: Yüklemin zamanını belirtir.

[15a] (13) Bu *hiccetü'l-vedâ'da* *Qurbân Bayramı günü* indi Mekke'de ve ol iki yüz altı âyettir.

2.4.1.38. ol günde: Yüklemin zamanını kesin olarak belirtir.

[2a] (28) *Ve ol günde* ide hisâbın dağı yesîr, ...

[13b] (22) *Ve ba'zılar ol günde* kişiye ancak dîni yaradığı için dinildi, (23) didiler.

[13b] (26) Şâhib-i Hâzin dir ki: *Ol günde* emlak şâhibleri bütün zâ'il olur.

[13b] (27) *Ol günde* ancak emr ve mülk Hâk Te‘âlî’niñdir.

2.4.1.39. cezâ olacağ günde: Yüklemin zamanını kesin olarak belirtir.

[13b] (14) *Zîrâ cezâ olacağ günde* kâdir (15) olan ancak Hâk Te‘âlî’dir.

2.4.1.40. ol dem/demde: Yüklemin tam olarak gerçekleşme zamanını belirtir.

[3b] (26) *Ol dem* aña evvelkilerden ziyâde (efzûn) her bir âyetine (27) bir hasenât ecir (ve) şevâb virilür (î‘tâ olunur).

[4b] (8) Üzerine düşmeyüp birkaç gün terk olunsa *ol dem* (9) deründan unutulup gider dimekdir.

[6a] (23) *Ol dem* Hâzret-i Ebû Bekir (Şiddîk-i Ekber) anlarıñ re‘yelerin güzel ve hâk görüp (tahsîn buyurup) Kûr‘ân’ı (24) bir yere cem‘ itmesine emr itdi (fermân buyurdılar).

[8a] (1) *Ol dem* Hâzret-i Resûl baña buyurdi ki: “Yâ Ubeyy baña Kûr‘ân irsâl olunduğda bir harf üzerine okuyayım deyü emr olundu.

[8a] (3) Andan baña dinildi ki: (4) Seniñ bu üç kerre redd itmege ašlâ redd olmayup Hâk‘â kabûl olacađ üç dilek virildi ki *ol dem* kabûl olunur.

[15b] (24) *Ol demde* bu harfleri nâzil itdi ki ma‘nâsı Kûr‘ân ancak bu harflerledir.

[16a] (1) Kaçan ki Kûr‘ân’ı indirdi *ol dem* “Zâlike’l-kitâbu” didi.

2.4.1.41. bu an: İçinde bulunulan zamanı belirtir. Yüklemin zamanını gösterir.

[6a] (26) *Zîrâ* Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem kendine Kûr‘ân-ı ‘azîmü’ş-şândan âyetler indikce şahâbelere Cebrâîl ‘aleyhi’s- (27) selâmdan aldığı tertîb üzre okuyup öğredir idi ki *ol bu an* muşhaflarımızda yazılan üzre idi.

2.4.1.42. bu dem/demde: *İçinde bulunulan zamanda* anlamı taşır. Yüklemin tam olarak gerçekleşme zamanını belirtir. *Bu dem* ile *bu demde* kelimelerinin arasında pekiştirme farkı vardır.

[9a] (30) Baña buyurdu ki: “Ḥaḳ celle ve ‘alā Ḳur’ān’ında ‘Eger sizi Allāh ve Resūli ne zamān çağırır ise anlara cevāb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdu ki “*Bu dem* mescidden çıkmazdan evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol Ḳur’ān’ıñ süreleriniñ ulusu, a‘zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdü.

[12a] (20) Buyurdılar ki “*Bu (21) demde* baña bir süre indi.”

2.4.1.43. -diğI demde: Yüklemin tam olarak gerçekleşme zamanını belirtir.

[16b] (10) Ya‘nī, zinā iden *zinā itdigi demde* ol mü‘min degildir.

2.4.1.44. -diğlArI dem: Yüklemin tam olarak gerçekleşme zamanını belirtir. -*diğlArI dem*, -*diğI demde* zaman zarfları aynı minval üzere kullanılır.

[15b] (28) Hemān *eşitdikleri (29) dem* anlarıñ kalblerine çöküp yapışınca inanup ĩmān getürmelerine sebep oldu.

2.4.1.45. namāzda: *Namaz kılarken*, namaz kılınma esnasında namazın gereği olarak yapılan bir eylemi anlatır, *namazın gereklerinde* anlamı vardır. Yüklemin, fiilimsinin zamanını belirtir.

[11b] (33) Ya‘nī, Ḥazret-i Resūl *namāzda* Fātiḥa’dan evvel besmeleyi okuyup ve anı Fātiḥa’dan bir āyet şaydı.

[12b] (22) Ya‘nī Ḥazret-i Resūl (23) *namāzda* besmeleyi cehr ile okudu.

[13a] (4) Ya‘nī, Ḥazret-i Resūl *namāzda* Bismi’llāh’ı cehr ile okur idi.

[14b] (31) Anuñ *namāzda* okunması vucūbuna bir fırḳa (32) ol namāza müte‘ayyindir, ansız namāz kāmil olmaz, didiler.

2.4.1.46. kıyâmetde: *Kıyâmet günü* anlamına gelir. Yüklemin zamanını belirtir.

[3b] (18) ur'ān okuyana *iyāmetde* dinür ki dünyāda ur'ān'ı güzel (azīn) āvāz ile arflerin (19) ve kelimelerin bellü iderek niçe okur iseñ bunda daı öyle güzel āvāz ve bellü iderek ou.

[15a] (19) Ol iki sūre yarın *iyāmetde* iki faşla buluť gibi gelür (20) veyā iki gölgelik gibi gelür.

2.4.1.47. iyāmet günü/gününde: Yüklemin tam olarak zamanını belirtir.

[3b] (23) *iyāmet* (24) *güni* ur'ān gelür şāhibi iün dir ki “Yā Rabbi buña ulle giydir.”

[3b] (30) Her kim ur'ān okuyup (31) anuñ ile ‘amel iderse (her kim ki tilāvet-i ur'ān idüp mūcibince ‘āmil olsa) a celle ve ‘alā *iyāmet günü* (rüz-i iyāmetde) anuñ atasına ve anasına (peder ü māderine) tāc giydir ki (giydirir ki) nūrı dünyā evlerinde (32) iren güneş nūrundan ziyāde olur.

[4b] (26) “ağrı kişi ki ur'ān okurken terk idüp anı unutsa ol *iyāmet gününde* ak'ıñ (27) dergāhına elsiz aşr ola.”

[8a] (5) Birini ol *iyāmet gününde* cemī'-i alk tā İbrāhim ‘aleyhi's-selāmā varınca adar baña gelüp dūşmeleri (6) iün te'ir idüp alıodum.

[15a] (16) Zīrā yarın *iyāmet gününde* ol kendini okuyānlara şefā'atci gelür, şefā'at (17) ider.

2.4.1.48. Ramazān ayında: Yüklemin zamanını belirtir.

[6b] (6) *İmdi* bil ki a celle ve ‘alā ur'ān-ı ‘azīmü'ş-şānı *Ramazān ayında* lev-i mafūzdan bu dünyā gögüne cümlesin birden indirdi.

2.4.1.49. Şıffın cenginde: Yüklemin zamanını belirtir.

[5b] (24) *Şıffın cenginde* azret-i ‘Alī Kerrema'l-lāhu vecehu azret(ler)i ile berāber iken anda (25) atlı olundu.

2.4.1.50. şoñraki oqumasında: Yüklemin zamanını belirtir.

[6a] (34) Zīrā ol şoñraki oqumasında Qur'ān'dan nesh olan (35) oldu, gitdi.

2.4.1.51. dördüncü senede: Yüklemin zamanını belirtir.

[2a] (30) Dördüncü senede tekmīli müyesser oldu münīr.

2.4.1.52. Ramazān-ı Şerif'de: Yüklemin zamanını belirtir.

[8b] (34) Lākin Ramazān-ı Şerif'de terāvīh namāzı kılmada تعود (te'avvüz) olunur.

2.4.1.53. her sene Ramazān-ı Şerif'de: Yüklemin sürekli yapıldığını belirtir. Zaman zarfıdır.

[6a] (31) Anuñ sıhhatine delīl ibn 'Abbās rağiya'l-lāhu 'anhümā hāzretiniñ hādīşinde (32) zıkr itdi ki Hāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem her sene Ramazān-ı Şerif'de Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmā Qur'ān-ı 'azīmü's-şānı bir kerre 'arz ider (33) idi.

2.4.1.54. namāzıñ erkānların ve vācibātların öğretdiği zamanda: Yüklemin zamanını belirtmiştir.

[8b] (6) Ve anuñ sünnetdir deyü ittifāk iden 'ulemā'-yı cumhūruñ sünnet olduğına (7) delīlleri oldur ki Hāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem A'rābī'ye namāzıñ erkānların ve vācibātların öğretdiği zamanda تعود (te'avvüz) itmesini (8) öğretmedi ve yād itmedi.

2.4.1.55. intiķāl itdiği sene: Yüklemin zamanını belirtmiştir.

[6a] (33) İntiķāl itdiği sene iki kerre 'arz itdi idi.

[6a] (35) Anuñ için Hâzret-i Ebū Bekir eş-Şiddîk rađiya'l-lāhu 'anh Qur'an'ı bir yere cem' itmegi [6b] (1) Zeyd bin Şābit rađiya'l-lāhu 'anh hâzretine emr itmesi Hâzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin *intikāl itdigi senede* bir kerre Hâzret-i Cebrā'îl (2) 'aleyhi's-selāmā okurken eşitdi ve okudı.

2.4.1.56. iken / -ken zarf-fiil eki ile: Zarf-fiil cümlesi temel cümledeki olayın gerçekleşme zamanını belirtir. Zarf-fiil cümlesi ile üst cümle olayı eş zamanlı gerçekleşir.¹⁶¹ -ken zarf-fiili zamana bağlı durum anlamı da taşır.

[4b] (26) “Kağı kişi ki *Qur'an okurken* terk idüp anı unutsa ol kıyāmet gününde Hakk'ın (27) dergāhına elsiz haşr ola.”

[5a] (6) Bir kişi *geçerken* gördi(ler) ki Qur'an okuyup andan dönüp (7) Hak Te'ālî'den rızq diledi.

[5a] (13) Eşitdim *Hâzret-i Resūl buyurur iken*.

[5b] (2) Ol yazdığım kâğadlar, cüz'ler öyle muşhaf olmadan kamusı (3) *Hâzret-i Ebū Bekir rağiya'l-lāhu 'anh hayatda iken* anuñ yanında idiler.

[5b] (14) *Ve anı yazarken* yazan (tahrîr iden muharrir) Kureyş cemā'atine: Egersizler Zeyd bin Şābit ile (15) Qur'an'dan bir kelimeye ihtilāf iderseniz anı Kureyş'in luğati üzre yazın (luğat-i Kureyş üzre tahrîr idin), deyü emr eyledi (buyurdılar).

[5b] (18) Ben (19) *Qur'an'ı cem' iderken ve muşhafi yazarken* (tahrîr ider) Hâzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemden (hâzret-i pādīşāh-ı enbiyā maḥbūb-ı dergāh-ı Hudā şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemden) sūre-i Aḥzāb'dan bir āyet eşitdim (istimā' eyledim) idi ...

[5b] (24) Şiffin cenginde *Hâzret-i 'Alī Kerrema'l-lāhu vecḥehu hâzret(ler)i ile berāber iken* anda (25) katl olundu.

[5b] (28) Anlar *Qur'an'ı muşhafa cem' iderken* Kureyş cemā'ati ile Enşār (29) tābūt (تابوت) kelimesinde ihtilāf itdiler.

¹⁶¹ İbrahim Ahmet Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, 1. bs., Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 59-85.

[5b] (31) Ben *Ḥazret-i Resūl (fermān-fermāy-ı şakaleyn şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem tilāvet buyururlar iken istimā' itdim)* (32) *şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem okurken sūre-i Aḥzāb'dan bir āyet eşitdim (istimā' itdim)* idi.

[5b] (32) Ol āyeti *Ḳur'ān'ı cem' iderken* ğayb itdim.

[6a] (35) Anuñ için *Ḥazret-i Ebū Bekir eş-Şiddīḳ raḍiya'l-lāhu 'anh Ḳur'ān'ı* bir yere cem' itmegi [6b] (1) *Zeyd bin Şābit raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazretine emr itmesi Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi veselleminñ intiḳāl itdiği senede bir kerre Ḥazret-i Cembrā'īl (2) 'aleyhi's-selāmā okurken* eşitdi ve okudu.

[7a] (20) *Hişām bin Ḥakīm bin Hizām sūre-i Furḳān'ı namāzda okurken* kulak virüp diñledim ki çok ḥurūflarla (21) okuyor ki *Ḥazret-i Resūl* baña okutdığı gibi degil.

[7a] (21) Az kaldı ki *namāzda iken* anı azarlayup çekişim.

[7b] (33) *Ḥazret-i Resūl* anlarıñ okumaların (34) begendi ve *ḳabūl* itdikle benim derūnuma nübüvveti inkār ve yalan idecek bir vesvese düşdi ki *cāhiliyetde iken* öyle inkār ve nübüvveti yalan (35) itmek düşmedi idi.

[8b] (27) *Ḥazret-i Resūl'i bir namāz kılarken* görmüş.

[9a] (28) *Ben namāzda (29) iken Ḥazret-i Resūl* beni çağırdı.

[9b] (2) *Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem Ubey ibn Ka'b raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazreti namāz kılarken (3) çağırdı.*

[9b] (5) *Ubey ibn Ka'b (6) raḍiya'l-lāhu 'anh namāz kılarken Ḥazret-i Resūl* içerden çıktı.

[9b] (6) *Ubey namāzda iken* anı çağırdı.

[9b] (18) Bir gün *Ḥazret-i Cembrā'īl, Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu (19) 'aleyhi veselleminñ yanında otururken* yukarıdan ḳapu açılma şadāsı gibi bir āvāz kıldı.

[10b] (11) Ve ba'zılar didi ki “Bā” ḥarfī şūretde baḳana *ğayr ḥarflerden (12) aşağı görünürken* ḳaçan ki Allāh ismine irdi, yüceldi.

[12a] (19) *Ya'nī, bizler Ḥazret-i Resūl ile otururken* kendilerine biraz dalmak geldi.

[12a] (24) Kaçan ki şahâbeler *Qur'ân-ı 'azîmü's-şâni devşürüp muşhaf iderken* Berâ'e sûresinden gayr her sûreniñ evvelinde (25) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm) yazdılar.

[12b] (7) Ol ise Hâzret-i Resûl'üñ âmîn didigi *vârid olmuş iken* eger ki besmele *Qur'ân'dan* olmasa sûreleriñ (8) evvellerinde nice yazarlar idi.

[16a] (35) Ya'nî anlar ki *ğâib iken* inanup taşdıķ iderler.

[17a] (8) İhsân, *ibâdet iderken* Hâķ Te'âlî'yi görür gibi müşâhede itmekdir.

[17a] (25) Ya'nî, *ğayb seniñ* inanup imân itdigiñdir (26) *haķ olduğına gözünüden* *ğâib iken*.

[18b] (2) Ve eger dinürse ki Hâķ Te'âlî'yi nice mekr, hîle ile aldadırlar ve *ol anlarıñ derûnlarında olanı bilür* (3) *iken?*

[19a] (14) Zîrâ bir gün *gezerken* yârânlarıyla şahâbelere (15) râst geldiler.

[19b] (21) *Ol hâlde iken* ol ateş (22) söner.

[19b] (13) *Bu hırş-ı şedîd anlarda iken* birisinden anlarıñ mu'arazaya tākāt bulunmayınca evlâdları yesîr (14) ve mâlları ahz ve katl olunmalarına rāzı oldılar.

2.4.1.57. -mAdAn zarf-fiil eki ile: Olumsuzluk ifade eder. Zaman anlamı taşır. -*madan önce*, -*maksızın* anlamları taşır. Sadece olumlu fiil kök ve gövdelerine getirilir. Bu zarf-fiil eki kendi hareketinin gerçekleşmeyeceğini ama cümlenin yüklemine gerçekleşeceğini ifade eder.¹⁶² Durum anlamı da taşır.

[6a] (21) Ve hâfızları vefât ider dükenür deyü kendilerine gayret-i dîniye ilhâm olup *anı daḥı bir şey'* (22) *zıkr olandan zâyi' olmadan* (cümleliñ ittifâkıyla) kalkdılar.

[15b] (26) Ve ba'zılar didi ki: Kaçan ki *Qur'ân* indikce *gelüp* (27) *diñlemeden* yüz çevirdiler Hâķ Te'âlî anlarıñ ba'zısıñıñ ıslâh olmasın dileyüp bu hurûfları indirdi.

[17b] (1) Ve *farzlarından ve sünnetlerinden ve âdâblarından birine hâlel gelmeden* hıfz iderler.

¹⁶² Tahsin Banguoğlu, a.g.e., s. 431.

[21b] (8) Bu hâlden ĩbā iden nefsler kaçan böyle bir ‘āciz olacak şey’ imtiḥān olunduğda *ķabarmadan* (9) düşüp zelĭllenür.

2.4.1.58. -mAdAn evvel: Cümleye zaman anlamı katmıştır. Zarf-fiil cümlesindeki olay temel cümlemin yükleminden sonra gerçekleşir. Yüklemdeki olay bitmeden zarf-fiil cümlesinin bildirdiği olay başlayamaz.¹⁶³

[5b] (8) Yahūdilerin (9) ve gāvurların (ve naşārānın) kitāblarına(ında) iḥtilāf gibi (vuķū‘ bulan) bunlarda (ümmedde) *bu kitābu’l-lāh Ķur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şāna iḥtilāf itmeleri (itmeden) olmadan evvel* kelāmu’l-lāh(ı) bir yere cem‘ idüp (buyurup) (10) muşhaf eyle.

2.4.1.59. -Up zarf-fiil eki ile: -Up zarf-fiil eki süreklilik ifadesiyle birleşik fiil meydana getirmiştir.

[1b] (15) Ve anda (16) sırr-ı emşāller getürdi ki te’emmül ile fikr idenlerden cehālet-i bi’l-külliyeye *zā’il olup gider*.

[4b] (8) Üzerine düşmeyüp birkaç gün terk olunsa ol dem (9) deründan *unudulup gider* dimekdir.

[4b] (27) Öyle daḥı olsa cüzām eli *yyiüp giderir* andandır.

[4a] (35) “Ķur’ān ile düşmān küffār vilāyetlerine *çıkup* [5a] (1) *gitmeyiñ*.

[5a] (20) Vārid-i Ķur’ān’ın çok (21) āyetleri ve süreleri *zāyi’ olup gider*.

[6a] (26) Zīrā Ḥāzret-i Resül şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem kendine Ķur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şāndan āyetler indikce şāḥābelere Cebrāīl ‘aleyhi’s- (27) selāmdan aldığı tertīb üzere *okuyup öğredir idi* ki ol bu an muşhaflarımızda yazılan üzere idi.

[6a] (28) Zīrā Cebrāīl her āyet indirdikce Ḥāzret-i Resül’e bu āyet falan sürede şol falan āyetiñ ardınca yazılır deyü (29) āyet be āyet bu tertīb üzere *bildirüp öğredir idi*.

¹⁶³ İbrahim Ahmet Aydemir, a.g.e., s. 59-85.

[6a] (29) H̄azret-i Res̄ul şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem daḡı şaḡābelere öyle ögredüp bildirir idi.

[14b] (1) Z̄irā ol (2) bir ateşdir ki beniādemiñ ḡalbinde *yanuḡ tutuşur*.

2.4.1.60. -Inca zarf-fiil eki ile: Cümlenin yüklemine zaman-şart yönüyle belirtir. Zarf-fiilin hareketi gerçekleşmeden yüklem gerçekleşmez. Önceklik anlamı taşır. Hem zaman hem durum ifadesi vardır.¹⁶⁴

[2a] (6) Ve anuñ (7) ile ders virmemiz olmaz tā *bilmeyince* ḡaḡāyıkın ve açup bütün fehm *itmeyince* daḡāyıkın.

[2a] (10) Bāḡi f̄ürü 'āt-ı 'ulūma irilür *bunlarla idince* 'amel.

[5a] (22) H̄azret-i Res̄ul şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ itmediḡi şey'i ben nice ideyim deyü *nuḡk idince*, H̄azret-i 'Ömer üzerime varup va'l-lāhi bu benim saña (23) didiḡim ḡayırludur deyü üzerime vardıkda, H̄aḡ celle ve 'alā anuñ ḡalbinde açup aña ilhām itdiḡi benim daḡı ḡönlüm açup aña ilhām (24) itdiḡin baña daḡı ilhām itdikde, baḡdım ki 'Ömer'in re'yi bunda ḡāyet ḡayırludur.

[8a] (6) Bunda H̄azret-i Ubey bin Kā'b raḡiya'l-lāhu 'anh ḡazretine Ḳur'an öyle ḡirā'at ḡirā'at oḡunduḡun evvelī eşitmediḡinden *kendine (7) bir ḡayret gelince* Şeyḡān fırsat bulup nübüvvete tekz̄ibe vesvese virdi.

[12a] (3) Ya'nī, H̄azret-i Res̄ul kendilerine Ḳur'an indikce bir sūreniñ tamām olduḡını bilmez (4) idi, tā kendilerine بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llāhi'r-raḡmāni'r-raḡīm) *inmeyince*.

[13b] (17) Z̄irā eşyāya ḡükmi yürimez *kendiniñ (18) olmayınca*.

[14a] (11) Ḳünkü *cümle 'ibādeti evvel yād idince* iḡtizā itdi ki tafş̄il olan nev'ini yād (12) eyleye.

[14a] (13) Ḳaçan ki (14) ḡul “*ıyyāke na'büdü*” *deyince* kendine dereceyi 'ubüdiyete irmege bir 'acele ḡaşıl olur, ol ise ulu menzildir.

¹⁶⁴ Mehmet Hengirmen, a.g.e., s. 258-261.

[14a] (34) Z̄irā gāzabīñ aşı kalbde kan qabarup hemān (35) intiḳām almaḡa qaynar, *almayınca* yatmaz.

[15b] (23) Ya'nī, *bunlar gibi bir sūre getirūñ görüm deyince* qačan ki anlar getirmesinden 'āciz oldılar.

[15b] (27) Qačan ki anlar (28) *anı eṣidine* ta'accüb idüp "Geliñ, eṣidiñ Muḡammed('e) nāzil olanı." deyüp, gelüp eṣitmege düzüldiler.

[15b] (28) Hemān eṣitdikleri (29) dem *anlarıñ qalblerine çöküp yapışınca* inanup imān getürmelerine sebep oldı.

[16a] (3) Qačan ki Ḥazret-i Resül *Medīne*'ye *hicret idince* anda Yahūdīler (4) ve çok ḡalk var idi.

[16b] (31) Ve her İslām imān olmaz *tā anuñ kalbinde taṣdıḡ olmayınca*.

[17a] (10) Ya'nī, ol kiṣi "*Ḳıyāmet ne zamān kopar yā Resūlu'l-lāh?*" deyince Ḥazret (11) aña "Anı su'al iden ōrılından ziyāde bilür. Lākin saña 'alāmetlerini söyleyim." buyurdı.

[17a] (20) ... Bunları Ḥaḡ Te'alā bir ḡuluna bildirmedi." (21) buyurduḡlarında *ol kiṣi qalkup gidince* Ḥazret bize ol Cebrā'il 'aleyhi's-selāmdir.

[19a] (20) Andan Ḥazret-i 'Alī'niñ elini tutup "*Merḡabā ey Ḥazret-i Resūl'ūñ 'amcası oḡlı ve güyegüsi ve Ḥazret-i (21) Resūl'den ḡayrı Benī Hāṣim'iñ seyyidi.*" deyince Ḥazret-i 'Alī aña "Abdu'l-lāh Allāh'dan ḡorḡ münāfiḡlık itme.

[20b] (6) İmdi kāfirler ve münāfiḡlar Ḳur'an (7) oḡunduḡda eṣitmeyelim deyü ḡulaḡların tıḡarlar, *eṣidine* qalpleri aña meyl itmesi ḡorḡusundan.

[21b] (13) Bu ḡırṣ-ı ōedid anlarda iken birisinden anlarıñ mu'ārazaya *tāḡat bulunmayınca* evlādları yesir (14) ve mälları aḡz ve ḡatl olunmalarına rāzı oldılar.

[21b] (25) *Anı eṣidine* sürürdan anuñ yüziniñ derisi parlamāḡ ile böyle tesmiye olundu.

2.4.1.61. -IncA/-UncA kadar: *Ne zamana kadar* sorusuna cevap verir. Zaman zarfı oluşturur. Eylemin zaman yönüyle bitimini gösterir.¹⁶⁵

[4b] (20) Tā unudunca (21) kadar yād itmediginden.

[6b] (14) Andan Hāḳ celle ve ‘alā kitābını ezberletmek ile ḳalblerde (ḳulūbda) ḥıfz eyledi tā ol nesh olma zamānı döñüp (tamām olup) (15) gidince kadar.

[7a] (21) Hele tā selām virince kadar (22) gözledim.

[8a] (5) Birini ol kıyāmet gününde cemī‘-i ḥalk tā İbrāhim ‘aleyhi’s-selāmā varınca kadar baña gelüp düşmeleri (6) içün te’ḥīr idüp alıḳodum.

[9a] (21) Tā anlara indirince kadar bir ḡayr ümmete indirmede (indirmede) andan dinildi.

[9b] (20) Ol ḳapu bugüne gelince kadar aṣlā açılmadı idi.

[9b] (21) Hāzret-i Cebrā’īl: Bu melek daḥı aṣlā bugüne gelince kadar yeryüzine indigi yokdur.

[14a] (18) Ya ‘nī, otur tā ben dönüp (19) saña gelince kadar, dimek.

2.4.1.62. -dlkA/-dUkA zarf-fiil eki ile: *-dlkA/-dUkA* zarf-fiil eki, zarf-fiilin hareketi devam ettiği sürece ana cümle fiilinin devam ettiğini ifade eder. Yani zarf-fiil ve eylem aynı zamanda yapılır. Ek, cümleye *-dıği müddetçe, -dıği kadar* anlamı katar.¹⁶⁶ Zaman zarfıdır.

[1b] (15) Ve ḳamu ‘ibādına anuñ ‘ilm-i esrārın fehm itdirüp oḳudukca ‘ilm-i ma‘rifeti dem-be-dem artar.

[3a] (31) ... dili dolaşur oḳudukca, ...

[6a] (4) İmdi (ve daḥı) Hāzret-i Resūl ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ zamān-ı sa‘ādetlerinde (ve daḥı ḥāzret-i seyyidü’s-selāṭin ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḥāzretleriniñ zamān-ı hümāyūnlarında) Ḳur’ān-ı ‘azīmü’ş-ṣān indikce (nüzü l itdikce)

¹⁶⁵ Tahsin Banguoğlu, a.g.e., s. 435.

¹⁶⁶ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 139.

isteyenlere (5) (talep idenlere) Enşār'dan dört kimseniñ yazup (tahrir olup) hıfz itmeleri Enes radiya'l-lāhu 'anh ḥazret(leriniñ)iniñ rivāyet(leri)i ile şahih isbāt olundu.

[6a] (17) Ve bunı cem' (18) itmelerine (buyurmalarına) bā'is (bu idi ki) çünkü *Qur'an indikce (nāzil oldukça) ḥazır olup eşidenler (istimā' idenler) kāgād faşlası mı buldı, ḥurma dalınıñ yaşı olan yerinden mi buldı veyā (19) yaşı düz beyāz taş mı buldılar yazdılar (tahrir buyurdılar).*

[6a] (26) Zīrā Ḥazret-i Resül şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem *kendine Qur'an-ı 'azīmü's-şāndan āyetler indikce* şahābelere Cebrāil 'aleyhi's- (27) selāmdan aldığı tertib üzere okuyup öğredir idi ki ol bu an muşhaflarımızda yazılan üzere idi.

[6a] (28) Zīrā Cebrāil *her āyet indirdikce* Ḥazret-i Resül'e bu āyet falan sürede şol falan āyetiñ ardınca yazılır deyü (29) āyet be āyet bu tertib üzere bildirüp öğredir idi.

[6b] (6) Andan (7) Ḥazret-i Resül şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin risāleti müddetinde *iktizā itdikce* ve ḥadis olan şey'iñ mücibince Cebrā'il 'aleyhi's-selām (8) lisānından āyet be āyet dağınık indirdi.

[7b] (20) *Ben durmayup ziyāde itmesin diledikce* ol daḥı Ḥaḳ Te'ālī'den dileyüp *gitdikce* (21) ziyāde iderek tā yedi ḥarfe irdi.

[12a] (3) Ya'nī, Ḥazret-i Resül *kendilerine Qur'an indikce* bir süreniñ tamām olduğunu bilmez (4) idi, tā kendilerine بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) inmeyince.

[12a] (29) Ya'nī, Ḥazret-i Resül *Fātiḥa'yı her okuduḳca* besmeleyi terk eylemez idi.

[15b] (26) Ve ba'zılar didi ki: *Çaḳan ki Qur'an indikce* gelüp (27) diñlemeden yüz çevirdiler Ḥaḳ Te'ālī anlarıñ ba'zısınıñ işlāḥ olmasın dileyüp bu ḥurūfları indirdi.

[18b] (18) Anlar *her indikce* inkār itmelerinden küfr-i nifāḳları ziyāde olmasın beyān itdi.

[20b] (16) Ve ba'zılar “*küllemā eḳā'e lehüm*” ya'nī *İslām'da her ḡanīmete ve rāḫata irdikce* temellendiler, (17) “*ḳālū innā me'aküm*” didiler.

2.4.1.63. -dIkda / -dUkda zarf-fiil eki ile: “-dığı zaman, ... inca” anlamında zamandaşlık ifadesiyle; “-mesinden sonra, -dıktan sonra” anlamında da sonralık ifadesiyle fiile zaman zarfı olarak bağlanmaktadır.¹⁶⁷

[3b] (32) Bu sizlerde böyle *olduğda* bu Qur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânı okuyup anuñ ile ‘amel (33) ideniñ ecir (ve) şevâbını buña kıyâs idüp andan niçe in ‘âm ihsânlarâ irecegin biliñ.

[4a] (24) Hâk celle ve ‘alânîñ kitâbında olan kelimeyi ‘ilm ile *bilmedikde* (‘ilmle ma’lûmum olmayan) kendi yanımdan (‘indimden) ol falan şeydir disem (25) beni kaçğı (...) gökyüzi kabûl ider veyâ kaçğı yeryüzi (vech-i arzda) kabûl ider.

[4b] (7) Zîrâ nefsüm yed-i kudretinde olan Allâh haqqıçün Qur’ân *bağlı ve* (8) *köstekli olan develeriñ bağların, kösteklerin çözdükde* kaçup gitmelerinden ziyâdedir.

[5a] (17) Ben dağı yanına (huzûr-u hümâyünlarına vardım) (18) *vardıkda* bağıdım Hâzret-i ‘Ömer rağiya’l-lâhu hâzreti ile oturur(lar) idi.

[5a] (18) Selâm virüp *oturduğda* baña Hâzret-i Ebû Bekir didi ki; ...

[5a] (22) Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemiñ itmedigi şey’i ben nice ideyim deyü nuğ idince, Hâzret-i ‘Ömer üzerime varup va’l-lâhi bu benim saña (23) didigim hayırludur deyü üzerime *vardıkda*, Hâk celle ve ‘alâ anuñ kalbini açup aña ilhâm itdigi benim dağı gönlüm açup aña ilhâm (24) itdigin baña dağı *ilhâm itdikde*, bağıdım ki ‘Ömer’iñ re’yi bunda gâyet hayırludur.

[5b] (16) *Muşhaflar tamam olduğda* fetğ olan iqlîmiñ her birine bir muşhaf gönderdi (irsâl buyurdılar).

[5b] (30) Hâzret-i ‘Osmân anlara (31) tâbût (تابوت) yazıñ Kureyş dilince *buyurduğda* (Kureyş lisânı üzre تابوت tâbût taħrîr idiñ diyü fermân buyurdılar.) tâbût deyü yazdılar (taħrîr itdiler).

[6a] (1) *Kaçan ki (Çünkü) bu (Ebû) Huzeyme hâzret(lerinden)inden (Mine’l-mü’minîne ricâlün) âyeti geldikde (zuhûr eyledikde)* anda Qur’ân işbâtı yoğ.

[7a] (22) *Selâm virdikde* hemân varup anuñ ridâsı şâlımı boğazına doladım.

¹⁶⁷ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 153.

[7a] (25) *Ḥazret-i Resūl baña “Şalivir anı, (26) okusuñ.” didikde şalivirdim.*

[7a] (26) *Tamām itdikde Ḥazret-i Resūl “Ḳur’ān baña bu (27) okudığı gibi indi.” didi.*

[7b] (31) *Andan namāzı kıluḡ kurtulduḡda cümlemiz Ḥazret-i Resūl’ün yanına gidüp: Yā Resūlu’l-lāh bu kişi Ḳur’ān’ı bir kırā’at (32) ile okudı.*

[7b] (33) *Ḥazret-i Resūl anlarıñ okumaların (34) begendi ve kabūl itdikde benim derūnuma nübüvveti inkār ve yalan idecek bir vesvese düşdi ki cāhiliyetde iken öyle inkār ve nübüvveti yalan (35) itmek düşmedi idi.*

[7b] (35) *Ḥazret-i Resūl beni ol inkār ve yalan itmek vesvesesi kapladığın duyduklarında hemān göğsüme mübārek elleriyle bir kerre (36) urduklarında Şeytān’ıñ baña ol virdigi vesvese derūnumdan gitdikde şanki kendimi ḥuzūr-ı Bārī’de görür olup ‘azameti heybetinden ḡorḡup [8a] (1) ḡan tere batdım.*

[8a] (1) *Ol dem Ḥazret-i Resūl baña buyurdi ki: “Yā Ubeyy baña Ḳur’ān irsāl olunduḡda bir ḡarf üzerine okuyayım deyü emr olundu.*

[8a] (7) *Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem mübārek eli ile göğsüne urduḡda (8) ol vesvese gitdi.*

[8a] (21) *Ve ba’zılar (22) ol التفسيرة (et-tefsīre) maddesindendir ki ḡakīm ḡasteniñ marazına baḡdıḡda neden olduḡına ve ‘illeti ne olduḡına delālet ideni görür.*

[8a] (33) *Zīrā (34) gök melekleriniñ sözlerin diñlemeḡe çıḡdıḡda yıldızlar ile recm olunurlar.*

[8b] (3) *Lākin ‘Aḡā’ raḡimehu’l-lāh ḡazreti “Gerek namāzda gerek yalnız Ḳur’ān okumaḡa başladıḡda evvelī تعود (te’avvüz) itmek vācibdir.” didi.*

[8b] (19) *Ḥazret-i Resūl ḡaçan gice namāz kıluḡmaḡa ḡal(k)dıḡda evvel اللهُ أَكْبَرُ (Allāhu Ekber) diyüp andan (20) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübḡāneke’l-lāhümme ve bi ḡamdik) tamāmıyla okuyup andan اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebīrān) deyüp andan أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E’ūzu bi’l-lāhi’s-semī’i’l-‘alīmi mine’ş-şeyḡāni’r-racīm) semī’ (21) ‘alīm olan Ḥaḡ celle ve ‘alāya Şeytān’ıñ vesvese virmesinden ve ḡāḡıra şī’r getürmesinden ve cünūndan saña şḡınurum. Anları benden (22) men’ eyle, dir idi.*

[9a] (16) *Okumağa başladıkda* ol öğrenilür ve *muşhaf yazmağa başladıkda* ibtidā ol yazılır ve namāzda ibtidā ol okunur (17) andandır.

[9b] (19) *Ḥazret-i Cebrā'īl başın kaldırup göge* (20) *bağdıkdā* gökde bir kapu açıldı.

[10a] (32) *Ve te'lifde düzmesin güzel, yaqin,* (33) bellü ide ki *aradıkdā* bulması bilmesi āsān ola.

[11b] (4) *Öyle oldukdā* evvelki (5) ma'nāsında zāta şıfāt olur, ikincide fi'le şıfāt olur.

[12a] (4) *Ol indikde* ancak evvelki süre tekmīl olup (5) ikinci süreye başlandıgın anuñ ile bilür idi.

[12a] (14) *Ya'nī, Ḥazret-i Resül Fātiḥa'yı* (15) *okudukdā* Bismi'llāh ile başlayup āyet be āyet i'rābıyla okuyup Bismi'llāh'ı āyet şayar idi.

[12b] (9) İmdi geçen delīller ile besmele Fātiḥa'dan bir āyet ve ğayr sūrelerden bir āyet olduğı (10) *işbāt olundukdā* cehr ile okunacak namāzda Fātiḥa ile berāber cehr ile okunur.

[14a] (5) *Öyle oldukdā* Ḥaḳ Te'ālī'ye ḥuzū' ve tezellīl itmek kula lāyık ve sezā oldu.

[14a] (10) *Öyle oldukdā* yardım dilemede taqđim ve te'ḥir itmede fark yoğdur.

[14b] (13) *Evvelki: Fātiḥa'yı tamām itdikde* okuyaniñ آمين (āmīn) dimesi sūnet olmasında.

[16a] (22) *Öyle oldukdā* el-müttaqī olan imtişāl ve emru'l-lāh ile nehy itdiklerinden ictināb itmesini kendiyle cehennem (23) ateşiniñ arasına ḥicāb ider.

[16b] (4) *Bu ma'nādan oldukdā* artar ve eksilür.

[16b] (16) *Zirā vaḥdāniyete bā'is olan delāletlere* (17) ve burhānlara *teemmül nazarıyla diğkat idüp çok bakıldıkdā* vaḥdāniyete Allāh kalbinde temekkün bulmağla artar ve ol (18) delāletler ile burhānlara teemmül nazarıyla bakmamağda eksilür.

[16b] (18) *Öyle oldukdā* şiddikleriñ imānı ve ğayrılar (19) imānından kavī ve şābitdir.

[17b] (4) Ve du‘adır (5) niyet ile olduḡda.

[17b] (17) Öyle olduḡda anlar ki yüzlerine zafer apusu aılıp maşudlarına (18) irdiler.

[18a] (12) Zīrā apandıḡda eitmeden men‘ olunur.

[20b] (6) İmdi kāfirler ve münāfiqlar ur‘ān (7) okunduḡda eitmeyelim deyü kulaqların ıkarlar, eidince albleri aña meyl itmesi orhusundan.

[21a] (31) açan ‘Arab anı okuduḡda (32) ma‘nâlarından ‘aciz olup, hayrân alup falını ikrâr itdiler.

[21b] (8) Bu hâlden ĩbā iden nefsler açan böyle bir ‘aciz olacak şey’ imtiḡān olunduḡda abarmadan (9) düşüp zelĭllenür.

[21b] (15) İmdi umūr böyle olduḡda ‘inādı terk itmek vācib oldı.

[22a] (5) açan bir yemi yeseler sonra birin daḡı yedikde bu evvelki yedigimiz yemidir dirler.

2.4.1.64. -dIklArIndA / -dUklArIndA: Yükleme zaman yönüyle belirtir. Öncekilik anlamı taşır.

[5a] (30) Elbetde lâzımlıdır deyü üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamān Ḥazret-i Ebū Bekir’e ve Ḥazret-i ‘Ömer’e Ḥa celle ve ‘alādan iren ilhām baña daḡı irüp gönlüm aılıp baḡdım ki (32) onların sa‘y itdikleri re‘y ḡāyet ile ḡayırlu re‘ydir.

[5b] (34) Çünkü Ḥazret-i Ebū Bekir (ol yār-ı ḡār sultān-ı dĭn Şiddĭk-i Ekber rah-nümā) raiya‘l-lāhu ‘anh emri ile (9 emr-i hümāyūnları ile) ur‘ān’ı kāḡadlara devşürmeḡe başladıklarında (35) Ḥazret-i Resūl (Seyyidü‘ş-aaleyn) alla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ ḡuzūrunda (hümāyūnlarında) ve emri ile yazılan (fermān-ı ‘ālī-ānlarıyla taḡrĭr olunan) nühaları arayup dilemeleri (talep buyurmaları) ur‘ān’ıñ zuḡurını dilediler.

[7b] (35) Ḥazret-i Resūl beni ol inkār ve yalan itmek vesvesesi apladığın duyduḡlarında hemān göḡsüme mübārek elleriyle bir kerre (36) urduḡlarında Şeytān’ıñ

baña ol virdiği vesvese derūnumdan gitdikde şanki kendimi huzūr-ı Bārī'de görür olup 'azameti heybetinden kırılıp [8a] (1) kan tere batdım.

[9a] (32) Tā mescidden çıkmağı dilediklerinde ben “Yā Resūlu'l-lāh siz baña dimediñiz mi ki mescidden çıkmadan (33) evvel saña bir süre öğ(ñ)redeyim ki ol Qur'an'ın süreleriniñ ulusu, a'zamıdır.” deyü söylediğimde baña buyurdu ki: Ol süre “El-hamdüli'l-lāhi rabbi'l-ālemin.” (34) dir ki benim virildiğim Seb'u'l-Mesānī ve'l-Qur'an'ü'l-'azīm oldur.

[10a] (13) Anlar ki en'ām ve ihsān eyledin, anlarıñ gitdikleri yolların hidāyet eyle didiklerinde anlara kamu dilediklerin virüp (14) ihsān itdim.” deyü buyura.

[11b] (24) Ya'nī Hāzret-i Resūl namāza (25) başladıklarında tekbiri idüp andan Fātiha'yı okur idi.

[11b] (28) Zīrā kaçan ki şahābeler Qur'an-ı 'azīmü's-şānı cem' itdiklerinde her süreniñ āyetlerini (29) sayıda yazdılar.

[11b] (35) Kendine kanı yedinci āyeti didiklerinde بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) deyü buyurdu.

[17a] (20) ... Bunları Haḫ Te'ālā bir kuluna bildirmedi.” (21) buyurduklarında ol kişi kalkıp gidince Hāzret bize ol Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdır.

[19a] (10) Ya'nī anlarla olduklarında (11) siziñ dīniñizde sizlerle berāberiz dirlir.

[19a] (27) Andan ibn 'Abbās buyurdu ki: Yarın (28) anlara cennetiñ kapısı açılır görüp segirdüp yaklaştıklarında kapanur.

2.4.1.65. -diğİndA, -diğİmdA zarf-fiil eki ile: -diği zaman, -diğim zaman anlamlarında kullanılır.¹⁶⁸ Bir olayı belli bir noktada sabitleyen bu zarf-fiil eki bu noktadan hareketle temel cümleyi zamansal olarak belirtir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 140.

¹⁶⁹ İbrahim Ahmet Aydemir, a.g.e., s. 59-85.

[5a] (21) *Şol hâfız-ı kelâmu'l-lâh olanlardan Qur'an'ı cem' itmegi emr itsene didiginde ben didim ki: ...*

[5a] (29) Ve baña it deyü nice emr idiyorsuñuz deyü anlara (30) *nuṭṭ itdigimde* Hazret-i Ebū Bekir ve 'Ömer raḍiya'l-lāhu 'anhümā: ...

[5b] (3) *Vefāt itdiginde* Hazret-i 'Ömer raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazretiniñ yanında kaldı.

[5b] (4) *Vefāt itdiginde* kıızı Ümmü'l-mü'minîn Hafşa raḍiya'l-lāhu 'anhā yanına geçüp anuñ elinde kaldılar.

[5b] (10) *Yohsa böyle kaluṭ ihtilāfa düşerler (dūçār olurlar) didiginde* hemān Hazret-i 'Osmān (zī'n-nüreyn) Hazret-i Hafşa raḍiya'l-lāhu 'anhāya (ve 'an Ebihā'ya peygām irsāl buyurdılar ki) ḥaber gönderdi ki (11) ol yanıñdaki kâgadları cüz'leri gönder yazup muşhaf idüp andan saña gönderirim (zī elindedir) deyü.

[9a] (32) Tā mescidden çıkmagı dilediklerinde ben “Yā Resūlu'l-lāh siz baña dimediñiz mi ki mescidden çıkmadan (33) evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol Qur'an'ın süreleriniñ ulusu, a'zamıdır.” deyü *söyledigimde* baña buyurdi ki: Ol süre “El-ḥamdü'l-lāhi rabbi'l-ālemin.” (34) dir ki benim virildigim Seb'u'l-Meşānī ve'l-Qur'an'ü'l-azīm oldur.

[10a] (2) Andan Ebā's-Sā'ib didi ki: *Anı eşitdigimde* ben Ebū Hureyre'ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaḳit namāzları imām ardında (3) kılarız.” *didiginde* hemān Ebū Hureyre ḳolumdan çeküp baña uşul ile “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris'den idi, imām ardında *kıldığında* kendi (4) kendiñe yavaş eşidecegiñ kadar oḳu.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu'l-lāh buyurur ki: Ḥaḳ celle ve 'alā buyurdi ki “Ben (5) ol süre-i Fātiḥa'yı ḳulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.

2.4.1.66. ol zamān: Yüklemin tam olarak zamanını belirtir.

[5a] (30) Elbetde lāzımlıdır deyü üzerime birden (31) *sürdüklerinde ol zamān* Hazret-i Ebū Bekir'e ve Hazret-i 'Ömer'e Ḥaḳ celle ve 'alādan iren ilhām baña daḥı irüp göñlüm açılıp baḳdım ki (32) anlarıñ sa'y itdikleri re'y gāyet ile ḥayırlu re'ydir.

2.4.1.67. 'arşa çıkıncaç: Zaman zarfıdır. Cümleye *-ınca / -ince* anlamı katar.

[8a] (19) 'Arşa çıkıncaç va'l-lāhu a'lem.

2.4.1.68. ezeli: Cümleye *önce, başlangıcı olmayan bir zamanda, çok eski* anlamı katmıştır.¹⁷⁰ Zaman zarfıdır.

[18a] (24) Anuñla tesmiye olmasına bā'is *ezelī* 'ahd eyledi, (25) şoñra 'ahdi unuttı.

2.4.1.69. şabāh: Arapça kökenli bir kelimedir.¹⁷¹ Yüklemin zamanını belirtir.

[18a] (23) Ve *şabāh* bir hāl üzre ve aḥşam bir (24) ğayr hāl üzre olur.

[22a] (33) *Şabāh* ve aḥşam Hāk Te'ālī'ye tesbīh iderler.

2.4.1.70. aḥşam: Türkçe kökenli bir sözcüktür.¹⁷² Yüklemin zamanını belirtir.

[18a] (23) Ve *şabāh* bir hāl üzre ve *aḥşam* bir (24) ğayr hāl üzre olur.

[22a] (33) *Şabāh* ve *aḥşam* Hāk Te'ālī'ye tesbīh iderler.

2.4.1.71. 'aḳabince: Cümleye *ardından, hemen arkasından, arkadan, derakap* anlamları katmıştır.¹⁷³ Zaman sıralaması ve ekleme işlevi vardır. Geriye doğru referans verir. Zaman zarfıdır.

[19b] (9) Kaçan ki Hāk Te'ālī (10) münāfıkların ḥaḳīḳatini vaşf eyledi 'aḳabince meşel getürdigi ḥālleri nicedir, açılıp beyān ola.

2.4.1.72. şoñunda: Cümlede, *sonra* anlamında kullanılmıştır. Cümlede son olarak yapıları belirtmek için kullanılır. Sıralama yapar.

¹⁷⁰ <http://www.lugatim.com/s/Ezeli> Erişim: 12.03.2022, Saat: 11:10.

¹⁷¹ <http://www.lugatim.com/s/SABAH> Erişim: 12.03.2022, Saat: 11:35.

¹⁷² Sir Gerard Clauson, a.g.e., s. 96.

¹⁷³ <http://www.lugatim.com/s/akabinde> Erişim: 12.03.2022, Saat: 13:42.

[19b] (15) **Ve eger** dinürse evvelî (16) müfred ile gelüp *şoñunda* cem' ile gelmege bā' iş nedir?

2.4.1.73. her dem: Yüklemin her zaman yapıldığını belirtir. Zaman zarfıdır.

[17b] (34) Eger ki olmasa halkıñ beni ta'n itmesi *her dem* / Göreydiñ cümleden evvel pes ikrār (35) itmem aşikār.

2.4.1.74. her çağ: Yüklemin zamanını belirtir.

[17b] (19) Eger irseydi bākī qalmağa sağ / Mülā'ibü'r-rimāh (20) qalurdı *her çağ*.

2.4.1.75. ezelden: *Yaratıldığından beri, yaratılışından itibâren; başından beri, çok eskiden beri* anlamlarında kullanılmıştır.¹⁷⁴ Zaman zarfıdır.

[20b] (30) Ya'nî sizleri *ezelden* mişliñiz olmamış üzre gibi (31) yokdan var idüp icād, “ve'l-lezîne min kabliküm” ve sizlerden evvel gelenleri dañı yokdan var olmak (32) üzre halk eyledi.

2.4.1.76. karanlıqda: Yüklemini hem zaman hem de yer yönüyle belirtir. Çok işlevli zarf örneğidir.¹⁷⁵ Durum anlamı da taşımaktadır. Verdiğimiz örnekte durum ifade etmektedir.

[19b] (19) Ya'nî anları *karanlıqda* bırağdı.

2.4.2. Durum (Hâl) Zarfları:

2.4.2.1. serāser (ser-ā-ser): Yüklemini (olsun fiilini) ayrılma-hedef yönüyle belirtmiştir. Cümleye *baştan başa, tamamıyla, büsbütün* anlamı katmış Farsça kökenli

¹⁷⁴ <http://www.lugatim.com/s/EZEL> Erişim Tarihi: 25.04.2022, Saat: 20:10.

¹⁷⁵ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 505.

bir zarftır.¹⁷⁶ Durum zarfıdır.¹⁷⁷ Yer anlamı da taşır. Hem durum hem de yer anlamı taşıdığı için çok işlevli zarflara örnek teşkil eder.¹⁷⁸

[1b] (9) Hemîşe hamd ü şenâ ve şükr-i bi-intihâ ol Hâlık-ı kevn-i mekâna olsun *serâser*, ...

2.4.2.2. ser-te-ser: Yükleme (zabıt itirdi) ayrılma-hedef yönüyle belirtmiştir. Cümleye *baştan başa, hep, bütün, hepsini* anlamı katmış Farsça kökenli bir zarftır.¹⁷⁹ Durum zarfıdır. Yer anlamı da taşır. Çok işlevli zarflara örnek teşkil eder.

[1b] (17) Ve anı kalblerde maḥfûz-ı âbâd ve diller oḡumak ile yâd ve muşḥafıu yazı (18) ile zabıt itirdi *ser-te-ser*.

2.4.2.3. elbet-elbette: *Şüphesiz, muhakkak, mutlaka* anlamlarına gelir. Yükleme pekiştirir, kesinleştirir. Eylemin durumunu belirtmiştir.¹⁸⁰

[1b] (31) Ve nezîr ki aña muḡalifler ‘azâb ile (32) ḡorḡudıcıdır *elbet*.

[5a] (30) *Elbetde* lâzımlıdır deyü üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamân Ḥazret-i Ebü Bekir’e ve Ḥazret-i ‘Ömer’e Ḥaḡ celle ve ‘alâdan iren ilhâm baña daḡı irüp ḡönlüm açılıp baḡdım ki (32) anlarıñ sa’y itdikleri re’y ḡâyet ile ḡayırlu re’ydir.

[17b] (14) Ya ‘nî anlar bilüp inanurlar ki *elbet* olacaktır ve aña varılacaktır.

2.4.2.4. kâmil: *Noksansız, tam, bütün* anlamıyla zarf-fiili nitelemiştir. Fiilin eksiksiz olarak yapılması gerektiğini belirtir.

[4a] (2) “Her kim Ḳur’ân’ı *kâmil* hıfz idüp andan ḡarfleriniñ iḡrâcların (maḡâric-i ḡurûfı) gereḡi gibi öḡrenüp (ta’lîm idüp) ve kelimeleriniñ ma’nâların öḡrenüp bilmek üzere ve (3) ḡelâlini ve ḡarâmını bilür bilü(p) öyle oḡursa (ḡırâ’at eylese) Ḥaḡ (sübḡâne ve) Te’âlî anı cennete ḡoya (idḡâl eyleye).

¹⁷⁶ Ferit Devellioḡlu, a.g.e., s. 1097.

¹⁷⁷ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 126.

¹⁷⁸ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 501.

¹⁷⁹ Ferit Devellioḡlu, a.g.e., s. 1102.

¹⁸⁰ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 216.

2.4.2.5. ancak: *Yalnız, sadece, yalnızca* anlamlarına gelir.¹⁸¹ Yüklemini sınırlandırır. Bazen de cümlede zaman zarfının önüne gelerek zamanı kesin olarak sınırlandırır. Durum zarfidir.

[2a] (11) Ve bir yücelige irmege *ancak* yoldurur ur'ān.

[2a] (24) Zīrā cemī' -i egāl-i dūnyevīden alb hālī olup *ancak* ol ola tefekkīr ki murād u maşūdı.

[2a] (24) *Ancak* hāşıl olması anuñ ile yesīr (25) olur.

[9a] (10) Anuñ vesvesesini uldan *ancak* Hā Te'ālā (11) def' ider dimekdir.

[9b] (20) *Ancak bugün* açıldı, didi.

[9b] (21) *Ancak bugün* (22) indi, didi.

[10b] (20) Zīrā ism ile *ancak* bir şey' iñ zātı bilinür.

[10b] (21) Ol *ancak* şāhibiniñ zātına delālet idendir.

[11a] (10) Allāh, bu bir ism ki *ancak* maşūş Bārī Te'ālī'ye dinür.

[11a] (13) *Ancak* ol Cenāb-ı Kibriyā'ya maşūşdur.

[11a] (15) Ve ma'nāsı 'ibādeti *ancak* lā' i ve sezā Hā Te'ālī' dir.

[11a] (25) Ya'nī, ne adar şeyler var ise dūnyā yüzünde *ancak* Hā Te'ālī'niñ ism-i şerīfin yād itmekle hāmd ü şenā iderler.

[11b] (17) Ol *ancak* Neml (18) sūresiniñ āyetlerinden bir āyettir.

[11b] (27) Ve didiler ki: Cemī' -i ur'ān *ancak* tevātür ile ve ifāza (28) ile isbāt oldu.

[12a] (4) Ol indikde *ancak* evvelki sūre tekmīl olup (5) ikinci sūreye başlandıın anuñ ile bilür idi.

[13a] (14) Şanki Hā sübhāne ve Te'ālā haber virüp buyurur ki: "Hāmd ü şenāya *ancak* Hā Te'ālā müsteakdır."

[13a] (20) Ve şükr *ancak* ni'mete gelür.

¹⁸¹ <http://www.lugatim.com/s/ancak> Erişim Tarihi: 06.04.2022, Saat: 14:00.

[13a] (24) Ya'nî, hamd ü (25) şenā *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālî'ye lāyık müsteḥaḳdır.

[13a] (29) Lām ma'rife ile *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālî'ye (30) dinür.

[13b] (14) Zīrā cezā olacaḳ günde kādir (15) olan *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālî'dir.

[13b] (16) Aña *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālî kādirdir.

[13b] (22) Ve ba'zılar ol günde kişiye *ancaḳ* dīni yaradıḳı için dinildi, (23) didiler.

[13b] (27) Ol günde *ancaḳ* emr ve mülk Ḥaḳ Te'ālî'niñdir.

[14a] (3) Ve 'ibādet *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālî'ye ḥuzū'dur.

[14b] (3) Ḥuşuşan anuñla Ḥaḳ Te'ālî vaşf olunsa *ancaḳ* andan murād hemān intiḳām almaḳdır, ğayr degil.

[14b] (4) Velākin Ḥaḳ Te'ālî'niñ ḥışmı mü'minlerden 'aşı olanlara irmez, *ancaḳ* kāfirlere irer.

[15a] (9) *Ancaḳ* Fātiḥa oḳumaḳla kāmil olur deyü.

[15b] (24) Ol demde bu ḥarfleri nāzil itdi ki ma'nāsı Ḳur'ān *ancaḳ* bu ḥarflerledir.

[17a] (18) Lākin bu beş şey'i *ancaḳ* Ḥaḳ Te'ālā (19) bilür.

[17b] (16) *Ancaḳ* anlardır cehennem nārından ḳurtuluḳ cennet ḳazananlar.

[17b] (23) Ya'nî, anlar ki dünyāda ve āḫiretde *ancaḳ* ḥayra (24) irmek için kesilmişlerdir.

[18b] (8) Ya'nî, anlar *ancaḳ* kendi nefslerini mekrleriyle (9) aldayuḳ kendi kendilerine iderler.

[18b] (26) Ya'nî *ancaḳ* anlardır yeryüzini küfr, şirk ile fesāda (27) virenler.

[20b] (29) Ve aña ise müsteḥaḳ olan *ancaḳ* ğāyete iḥsān, in'ām, luḳf, kerem idici olandır.

2.4.2.6. aslâ: *Hiçbir zaman, kesinlikle, hiçbir vakit* anlamlarına gelen Arapça bir zarftır.¹⁸² Fiillerdeki olumsuzluk anlamını kesinleştirmek ve pekiştirmek amacıyla kullanılır. Durum zarfıdır.¹⁸³

[2b] (30) Eger anları (31) tutup (aḥz idüp) ‘amel itdiñiz ise benden sonra *aslâ* dalâlete düşmezsiniz.

[6a] (17) *Aşlâ* ne bir harf ve ne bir kelime ziyâde (itdiler) ve ne andan bir şey’ eksik (noḡsân) itmediler (itmediler).

[8a] (3) Andan baña dinildi ki: (4) Seniñ bu üç kerre redd itmege *aslâ* redd olmayup Haḡḡ’â kabûl olacaḡ üç dilek virildi ki ol dem kabûl olunur.

[9b] (20) Ol kapu bugüne gelince kadar *aslâ* açılmadı idi.

[9b] (21) Hażret-i Cebrâ’îl: Bu melek daḡı *aslâ* bugüne gelince kadar yeryüzine indigi yoḡdur.

[10a] (11) Ve kaçan “İhdinâ’s-şırâta’l müstaḡim” dise “Bizleri yâ Rabb toḡrı saña irdiren yoluña hidâyet eyle.” deyü (12) dilese ki “Şırâta’l-lezîne en’amte ‘aleyhim ḡayri’l maḡdûbi ‘aleyhim ve la’d-ḡallîn.” “Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine *aslâ* ḡazabıñ irmedi (13) ve ne anlar dalâletde idiler.

[12b] (33) *Aşlâ* rivâyetinde cerḡ yoḡdur.

[12b] (33) Senedleri (34) şahihdir, *aslâ* bir ‘illeti yoḡdur.

[16a] (9) Ya’nî anuñ Haḡ Te’âlâ katından olduḡına *aslâ* şek ve şübhe yoḡdur.

[17b] (9) Birisi küfür, inkâr oldur ki Haḡ Te’âlî’yi *aslâ* bilmez.

[18a] (13) Ya’nî (14) anlarıñ gözler perde, kapak çekdi ki kör olup Haḡḡ’ı *aslâ* görmezler.

[18a] (29) Ya’nî, anlar *aslâ* inanup imân getürmezler.

[18b] (19) Ya’nî sonra anlara bir şiddetli ‘azâb olacaḡdır, *aslâ* kurtulmaları olmaya.

¹⁸² <http://www.lugatim.com/s/ASLA> Erişim Tarihi: 15.03.2022, Saat: 22:35.

¹⁸³ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 216.

[20a] (10) Ya‘nî anlar (11) dalâletlerinde *aşlâ* Hakk’a dönmezler.

2.4.2.7. belki: *Olabilir, muhtemelen, bir ihtimale göre, sanırım ki; bile, hatta; ancak, olsa olsa* anlamlarında kullanılan yabancı kökenli bir zarftır.¹⁸⁴ Cümleye olasılık anlamı katmıştır.¹⁸⁵ Cümlede durum zarfı olarak kullanılmıştır.

[4b] (20) *Belki* kendi unutkan olmasından.

[5a] (1) *Belki* Kur‘ân’a bir alçağ murdâr iş itmeleri korkusundan (hâvfindan).

[7b] (7) Ve ba‘zılar didi ki: *Belki* ba‘zı kelimelerde kamusu ola.

[14b] (35) Bil ki üzerine vâcib olan Kur‘ân’dan bir uzun âyet okumak veyâ üç kısa âyet okumaktır.

2.4.2.8. şanki: *Farz edelim ki, güya* anlamlarında kullanılır. İhtimal bildiren bir durum zarfidır.¹⁸⁶

[7b] (35) Hâzret-i Resûl beni ol inkâr ve yalan itmek vesvesesi kapladığın duyduklarında hemân göğsüme mübârek elleriyle bir kerre (36) urduklarında Şeytân’ın başına ol virdiği vesvese derûnumdan gitdikde *şanki* kendimi huzûr-ı Bârî’de görür olup ‘âzâmeti heybetinden korkup [8a] (1) kan tere batdım.

[11a] (5) *Şanki* (6) şey’e yücelmesi ile ma‘nâsı izhâr olur.

[13a] (14) *Şanki* Hakk sübhâne ve Te‘âlâ haber virüp buyurur ki: “Hamd ü şenâya ancak Hakk Te‘âlâ müstehâktır.”

[13a] (15) Ve ma‘nâsı emrdir *şanki* “El-hamdü lillâh” diyin.

[14a] (12) Üçüncü: *Şanki* kul dir ki: Yâ Rabb! Saña ‘ibâdet itmege şurû‘ itdim.

[18b] (5) *Şanki* (6) Hakk Te‘âlî’niñ zât-ı ‘aliyyesini aldatmış olurlar.

¹⁸⁴ <http://www.lugatim.com/s/BELK%C4%B0> Erişim Tarihi: 30.03.2022, Saat: 16:55.

¹⁸⁵ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 111.

¹⁸⁶ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 472.

2.4.2.9. meşelā: *Misal olarak, söz gelişi, şunun gibi* anlamlarında kullanılan Arapça bir zarftır.¹⁸⁷ Durum zarfı olarak kullanılır.

[10b] (22) Ve bir kavlı dağı ol ki *meşelā* bir şey' ammā isimleri çok anlarıñ kaması ile yād olunur birer birer.

[11a] (26) *Meşelā* eger elīfi hāzıf eylesek (27) ﷻ (lillāh) kalur.

[11b] (29) *Meşelā* sūre-i el-Mülk otuz āyet ve sūre-i el-Kevşer üç āyet ve sūre-i İhlāş (30) dört āyet.

[15b] (9) *Meşelā* “elif” Allāh (10) isminiñ miftāhıdır.

[15b] (20) *Meşelā* (21) “kırā’ati Elḥamdülillāh” dirseñ ya’nī Fātiḥa’yı bütün okudum tamāmıyle, dimekdir.

[16b] (13) *Meşelā* ‘amelleriñ ziyādesiyle artar ve eksik olması (14) ile eksilür.

2.4.2.10. taḥkikān: *Gerçekten, doğrusu* anlamlarında kullanılan Arapça bir zarftır.¹⁸⁸ Yüklem durumu belirtir.

[10b] (33) Ve dağı kavluhu Te’ālī “Fe sebbih (b)ismi rabbike” buyurmasına ve “tebārekesmü rabbike” deyü (34) buyurmasına bunda şāfī cevāb denildi ki bunda ma’lūm ola ki *taḥkikān* [11a] (1) bu lafzıñ ma’nāsına el ism ya’nī ad, Ḥaḫ Te’ālīhu’dur (bi’t-Türki adı dimekdir).

[17b] (14) Ya’nī *taḥkikān* (15) olacağın bilürler.

2.4.2.11. yine: Cümleye *tekrar, gene, bir daha, yeniden* anlamı katmıştır.¹⁸⁹ Cümlenin yüklemine yineleme anlamıyla sağlamaştırır. Yüklem durumu belirtir.¹⁹⁰ Zaman anlamı da taşır.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 726.

¹⁸⁸ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 1189.

¹⁸⁹ <http://www.lugatim.com/s/Y%C4%B0NE> Erişim Tarihi: 03.04.2022, Saat: 14:55.

¹⁹⁰ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 126.

Bkz. Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 217.

Bkz. Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 109.

¹⁹¹ Mustafa Özkan, Hatice Tören ve Osman Esin, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 3. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2013, s. 536.

[8a] (2) Ben *yine* dönüp ümmetime *āsān* olması (3) için gayrısın diledim.

[9a] (34) Bunu İmām Mālik raḍiya'l-lāhu 'anh Muvatta' nām kitābında *yine* Ebī Sa'īd ḥazretinden (35) rivāyet itdi.

[11a] (25) Ve bu ismiñ (26) ḥaṣā' işinden eger andan bir ḥarfini ḥazf eylesek bākī kalanı *yine* ma'nāsındadır.

[12a] (1) Ve *yine* ibn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümādan rivāyet ki ...

[14a] (24) Eger egrilse çün ol yol *yine* toğrılığa döner.

[21a] (29) Zīrā Qur'an gāh bir ḥikāyeyi uzun (uzun) (30) elfāzlar ile naql ider soñra dönüp az kelām ile *yine* anı getürür.

[21a] (30) Şol kadar var ki (31) üslūbları *yine* ol üslūbda ve vezinleri eş'ār ve ḥuṭbeler ve risāleler vezni üzre gelür.

2.4.2.12. deyü - diye: Kelime, metinde iki şekilde de yazılmıştır. Fiillerin ve fiilimsilerin durumunu, sebebini belirtir.¹⁹²

[2b] (10) *Okıyanlara āsān olsun deyü* beyān itdi.

[2b] (20) *Anı (21) alup tutuñ, anuñ ile 'amel idüñ deyü* ibtidā Qur'an'ı ıñmarladı ve aña rāğīb itdi (sipāriş ve terğīb buyurdılar).

[2b] (22) Sizlere ehl-i beytimi Allāh'a emānet iderem, *Allāh emāneti iderem deyü* tekrārladı (te'kīden tekrār buyurdılar).

[4a] (23) *(Ve fākihетен ve ebbān) āyetindeki (24) أَبَا nedir deyü* su'āl itdiler.

[5a] (1) *Muşḥaḫfi götürmeyiñ deyü* tenbīhdır.

[5a] (22) *Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ itmedigi şey'i ben nice ideyim deyü* nuṭk idince, Ḥazret-i 'Ömer üzerime varup *va'l-lāhi bu benim saña (23) didigim ḥayırludur deyü* üzerime vardıkda, Ḥaḫ celle ve 'alā anuñ kalbini açup aña ilhām

---

Bkz. Muharrem Ergin, a.g.e., s. 247.

¹⁹² H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 349.

itdiği benim dağı gönüm açup aña ilhām (24) itdigın baña dağı ilhām itdikde, bağıdım ki ‘Ömer’iñ re’yi bunda gāyet hayırludur.

[5a] (26) *Hemān Qur’an-ı ‘azīmü’ş-şānı āyet-be-āyet sūre-be-sūre nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve hıfızlarında olanları devşürüp kâğadlara yazup cem’ eyle deyü* emr itdiginde Zeyd bin Şābit rağiya’l-lāhu (28) ‘anh didi ki: ...

[5a] (29) *Ve baña it deyü nice emr idiyorsuñuz deyü* anlara (30) nuğk itdigimde Hāzret-i Ebū Bekir ve ‘Ömer rađiya’l-lāhu ‘anhümā: ...

[5a] (30) *Elbetde lāzımlıdır deyü* üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamān Hāzret-i Ebū Bekir’e ve Hāzret-i ‘Ömer’e Hāğ celle ve ‘alādan iren ilhām baña dağı irüp gönüm açılıp bağıdım ki (32) anlarıñ sa’y itdikleri re’y gāyet ile hayırlu re’ydir.

[5b] (10) Yoğsa böyle ıalup iğtilāfa düşerler (dūçār olurlar) didiginde hemān Hāzret-i ‘Osmān (zi’n-nūreyn) Hāzret-i Hāfşa rağiya’l-lāhu ‘anhāya (ve ‘an Ebihā’ya peygām irsāl buyurdılar ki) ħaber gönderdi ki (11) *ol yanıñdaki kâğadları cüz’leri gönder, yazup muşħaf idüp andan saña gönderirim (zī elindedir) deyü.*

[5b] (14) Ve anı yazarken yazan (taħrīr iden muħarrir) Kureyş cemā’atine: *Eger sizler Zeyd bin Şābit ile (15) Qur’an’dan bir kelimeye iğtilāf iderseñiz anı Kureyş’in luğati üzre yazıñ (luğat-i Kureyş üzre taħrīr idiñ), deyü* emr eyledi (buyurdılar).

[5b] (30) Hāzret-i ‘Osmān anlara (31) tābūt (تابوت) yazıñ Kureyş dilince buyurduğda (Kureyş lisānı üzre تابوت tābūt taħrīr idiñ diyü fermān buyurdılar.) *tābūt deyü* yazdılar (taħrīr itdiler).

[5b] (30) Hāzret-i ‘Osmān anlara (31) tābūt (تابوت) yazıñ Kureyş dilince buyurduğda (Kureyş lisānı üzre تابوت tābūt taħrīr idiñ diyü fermān buyurdılar.) *tābūt deyü* yazdılar (taħrīr itdiler).

[6a] (21) *Ve ħāfızları vefāt ider dükenür deyü* kendilerine gāyet-i dīniye ilhām olup anı dağı bir şey’ (22) zıkr olandan zāyi’ olmadan (cümleñiñ ittifağıyla) ıalğdılar.

[6a] (28) Zīrā Cebrāil her āyet indirdikce Hāzret-i Resül’e *bu āyet falan sūrede sol falan āyetiñ ardınca yazılır deyü* (29) āyet be āyet bu tertīb üzre bildirüp öğredir idi.

[7a] (28) *Andan siz kolay, āsān olanın okuyuñ deyü* emr itdi.

[8a] (1) Ol dem Hâzret-i Resûl baña buyurdu ki: “Yâ Ubeyy baña Qur’ân irsâl olunduğda *bir harf üzerine okuyayım deyü* emr olundu.

[8a] (1) Ben dönüp (2) *ümmetime âsân olsun okuması deyü* gayrısın diledim.

[8b] (2) Ve namâzda olmayup *şöyle* Qur’ân okumağa başlayan evvelî *أَعُوذُ بِاللَّهِ* (E’ûzu bi’l-lâh) *deyü* *تَعُوذُ* (te’avvüz) itmesi müsteħabdır.

[9a] (30) Baña buyurdu ki: “Hâk celle ve ‘alâ Qur’ân’ında ‘*Eger sizi Allâh ve Resûli ne zamân çağırır ise anlara cevâb viriñ.*’ (31) *deyü* buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdu ki “Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol Qur’ân’ın süreleriniñ ulusu, a’zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdü.

[9b] (25) Hâk celle ve ‘alâ buyurdu ki “*Her kim bunları okuyup benden her ne dilerse ben anuñ ol* (26) *diledigin ihsân idüp virem.*” *deyü* beyân itdi, didi.

[10a] (6) Andan Hâzret-i Resûl buyurdu ki: Kaçan kul “El-ħamdüli’l-lâhi rabbi’l-‘âlemîn” dise aña Hâk (7) Tebâreke ve Te’âlî “*Ķulum baña ħamd eyledi.*” *diye* ve kaçan “Er-raħmani’r-raħîm” dise “*Ķulum baña šenâ itdi.*” *diye* ve kaçan ...

[10a] (11) Ve kaçan “İhdinâ’ş-şırâta’l müstaķîm” dise “*Bizleri yâ Rabb toğrı saña irdiren yoluña hidâyet eyle.*” *deyü* (12) dilese ki “Sırâta’l-lezîne en’ amte ‘aleyhim ğayri’l mağdûbi ‘aleyhim ve la’đ-đallîn.” “Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine aşlâ ğazabıñ irmedi (13) ve ne anlar dâlâletde idiler.

[10a] (13) Anlar ki en’âm ve ihsân eyledin, anlarıñ gitdikleri yolların hidâyet eyle didiklerinde anlara *ķamu dilediklerin virüp* (14) *ihsân itdim.*” *deyü* buyura.

[10b] (9) Zîrâ ħavluhu Te’âlâ “Fe sebbiħ bismi rabbike’l-‘azîm” âyetindeki bā’niñ elifi ħalmasına bā’is *az isti ‘mâl olmasındandır deyü* beyân itdiler.

[10b] (13) Andan ‘Ömer ibn ‘Abdü’l-‘azîz raħmetu’l-lâhi Te’âlî yazıcılarına Allâh-u zü’l-celâliñ kelâm-ı ħadîmine ta’zîm ve tekrîm içün (14) *bismi’llâhda bā’niñ başını uzadıñ ve sîm’iñ dişlerini açup bellü idiñ ve mîm’iñ başını değirmi idiñ deyü* (15) ışmarlayup tenbîh ider idi.

[10b] (17) Andan anı ol ismi yalnız nidâ idüp (18) “*Yâ Yaħyâ*” *deyü* buyurdu ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm.

[11a] (28) Ve ba‘zılar bu ism-i şerîfi *ism-i a‘zamdır* (29) *deyü zâhib* oldılar.

[11b] (20) Ve Hâzret-i Şâfi‘î “Besmele sûreleriñ evâ’ilinden (21) degildir. Ancağ ol Fâtiha’dan bir âyettir.” *deyü kaṭ‘î* bir kavlı vardır.

[11b] (30) Eger besmele anlardan şayılsa idi *beş âyet deyü* yazarlar idi.

[11b] (35) Kendine kanı yedinci âyeti didiklerinde بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (*Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm*) *deyü* buyurdu.

[12a] (25) Anı *Qur’ân’dan degildir deyü* vehm iden nice ider ki *Qur’ân’dan* olmayanı şahâbeler (26) yüz on üç sûreniñ evvellerinde nice yazdılar.

[13b] (6) Eger dirseñ ki nice *Müseylime-i Kezzâb’a Rahmânü’l-Yemâme deyü* add konuldu ol anlarıñ şâ’irleriniñ sözidir.

[16b] (35) Hâzret aña “*Hak Te‘âlî’niñ birligine ve melâ’ikelerine ve kitâblarına ve peygamberlerine ve ölüp mezâr (mezâra) varmağa ve andan [17a] (1) kalkıp mahşer yerine varmağa inanıp îmân getirürseñ.*” *deyü* buyurdu.

[18b] (5) Ve ba‘zılar “*Münâfıklarıñ Müslümân’ız deyü* mü’minleri aldatmalarıdır.” didiler.

[20b] (6) İmdi kâfirler ve münâfıklar *Qur’ân (7) okunduğda eşitmeyelim deyü* kulağların tıkarlar, eşidince kalbleri aña meyl itmesi qorhusundan.

[20b] (23) İdici oldur ve anuñ itdigine *bunı niçün itdiñ deyü* nizâ’ iden yokdur.

[21a] (27) Zîrâ ma’nası, eger siz bu nâzil olan *Qur’ân’a Hak katından degildir deyü* şek ü şübhe iderseñiz sizler (28) anuñ gibi bir sûre getirüñ aña beñzeye.

2.4.2.13. üzre - üzere - üzerine: Fiilin durumunu belirtir. Cümleye yer anlamı da katar. Hem niteleme hem de yer anlamı taşıdığı için çok işlevli zarflara örnektir.¹⁹³

[4a] (26) Ol kişi âyeti hevâsına tâbi‘ olmağla *kendi nefsinüñ (27) murâdı üzre* söyler, döner, gönölünce (dil-hâhı üzre) ma’nâ virir.

¹⁹³ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 353, 498.

[4a] (28) Ol hemān *kendi murādı üzre* sözine ve bid'atına hüccet itmek için tefsir eyler.

[4a] (30) Ve ammā cehl ile olup āyetiñ ma'nāsı ne vech üzre olduğun (31) bilmeyüp *kendi murādı üzre* tefsir ider ki ol itdiği āyetiñ ma'nāsına hılāfdır.

[5b] (14) Ve anı yazarken yazan (tahrir iden muharrir) Kureyş cemā'atine: Eger sizler Zeyd bin Şābit ile (15) Qur'an'dan bir kelimeye ihtilāf iderseniz anı *Kureyş'in luğati üzre yazıñ* (luğat-i Kureyş üzre taħrir idiñ) deyü emr eyledi (buyurdılar).

[5b] (15) Anlar daħı *ol emr üzre* yazdılar (taħrir eylediler).

[6a] (26) Zirā Ĥazret-i Resul şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem kendine Qur'an-ı 'azimü's-şāndan āyetler indikce şahābelere *Cebrāil 'aleyhi's-* (27) *selāmdan aldığı tertib üzre* okuyup öğredir idi ki ol bu an muşhaflarımızda yazılan üzre idi.

[6a] (28) Zirā Cebrāil her āyet indirdikce Ĥazret-i Resul'e bu āyet falan sürede şol falan āyetiñ ardınca yazılır deyü (29) āyet be āyet *bu tertib üzre* bildirüp öğredir idi.

[6a] (30) Anlar da cem' itmelerinde *Ĥazret-i Resul'den aldıkları tertib üzre* cem' itdiler ki ol muşhaflarımızda yazılı olan tertibdir.

[6b] (33) İmdi Mekke'de Qur'an'dan inen (34) süreler *bu zikr olunan tertib üzre* indiler.

[6b] (34) Siqāt ulu müfessirleriñ ve 'ulemālarıñ kamu (35) rivāyātları *zikr olunan üzre* karar itdi.

[7a] (9) İmdi Medine'de Qur'an-ı 'azimü's-şān *bu tertib üzerine* indi.

[7a] (28) *Andan* buyurdi ki: Qur'an *yedi harf üzerine* indi.

[7b] (18) Ĥazret-i Resul buyurdi "Cebrāil 'aleyhi's-selām baña Qur'an'ı (19) *bir harf üzerine* okudı.

[8a] (11) "Qur'an *yeddi harf üzerine* indi.

[12a] (6) Ve didiler ki *Şeyhayn'ın şartı üzre* bu şahihdir.

[14a] (8) Şāhib-i Ĥāzin dir ki: Anı *birkaç vech üzre zikr* itdiler.

[14a] (17) Bizleri (18) *ol yol üzre* sâbit eyle dimekdir.

[14a] (19) Ve ma'nâsı sen *olduğun hâl üzerine* dâ'im ol, demek.

[16b] (14) İmdi bunun iki ihtilâfın arası cem' olmak mümkün oldu *kitâb ve sünnet kavli üzre*.

[17b] (28) İmdi el-küfr *dört vech üzre* gelir.

[18a] (23) Ve şabâh *bir hâl üzre* ve aḥşam *bir (24) gayr hâl üzre* olur.

[18b] (30) Ya'nî muhâcirin ile enşâr gibi sizler de (31) *hulûş üzre* inanup îmân getirsenñiz.

[20b] (8) Ve ba'zılar Hâk Te'âlâ bu me'seli *İslâm üzerine* (9) getürdi didiler.

[20b] (30) Ya'nî sizleri ezelden *mişliñiz olmamış üzre* gibi (31) yokdan var idüp icâd, "ve'l-lezîne min kabliküm" ve sizlerden evvel gelenleri *dahı yokdan var olmak* (32) *üzre* halk eyledi.

[21a] (30) Şol kadar var ki (31) üslûbları yine ol üslûbda ve vezinleri *eş'âr ve huḫbeler ve risâleler vezni üzre* gelir.

[21a] (34) Ve *elfâzı üzre* cevâhirla (35) zînet var.

2.4.2.14. eger/eger kim: *Eger* sözcüğü koşul yönüyle yüklemi güçlendirir. *Şâyet* anlamıyla şart cümlelerinin başına getirilir.¹⁹⁴ Durum zarfıdır.¹⁹⁵

[2b] (30) *Eger* anları (31) tutup (aḫz idüp) 'amel itdiñiz ise benden sonra aḫlâ dalâlete düşmezsiz.

[4b] (11) *Eger* bağlı köstekli korsa öyle (12) dururlar.

[4b] (12) *Eger* köstek ve bağların çözüp şalıverir ise kaçıp giderler.

[4b] (13) *Eger* (Kur'an'ın) okumasın terk iderse unutup (ferâmüş idüp) derünundan gider, durmaz.

¹⁹⁴ <http://www.lugatim.com/s/e%C4%9Fer> Erişim Tarihi: 15.03.2022, Saat: 16:50.

Bkz. H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 477.

¹⁹⁵ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 112.

[5a] (2) *Eger* küffâr vilâyetinde bir kâfire mektûb yazup içinde bir âyet yazarsa mâni‘ degildir.

[5b] (14) Ve anı yazarken yazan (tahrîr iden muharrir) Kureyş cemâ‘atine: *Eger* sizler Zeyd bin Şâbit ile (15) Kûr’ân’dan bir kelimeye ihtilâf iderseñiz anı Kureyş’in luğati üzre yazıñ (luğat-i Kureyş üzre tahtîr idiñ), deyü emr eyledi (buyurdılar).

[8a] (8) Ve bu vesvese ve şek *eger* temellenmez ise mâni‘ degildir.

[8b] (8) *Eger* vâcib olaydı anı dahtı öğredir idi didiler.

[8b] (10) *Eger* kalkûp namâz kılmak dilerseñiz evvelî abdest alıñ deyü emr itmesi (11) gibidir didiler.

[9a] (30) Baña buyurdı ki: “Hak celle ve ‘alâ Kûr’ân’ında ‘*Eger* sizi Allâh ve Resûli ne zamân çağırır ise anlara cevâb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdı ki “Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir sûre öğredegim ki ol Kûr’ân’ıñ sûreleriniñ ulusu, a‘zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdi.

[10a] (31) *Eger* dağınık ise (32) devşürüp cem‘ eyleye.

[10a] (32) *Eger* derin ise ma‘nâsı anı şerh idüp bildire.

[11a] (7) *Eger* anlarıñ didigi gibi olsa idi anıñ (8) taştîrî (seym) olur idi.

[11a] (25) Ve bu ismiñ (26) haşâ’ işinden *eger* andan bir harfini hażf eylesek bâkî kalanı yine ma‘nâsındadır.

[11a] (26) Meşelâ *eger* elîfi hażf eylesek (27) لله (lillâh) kalur.

[11b] (30) *Eger* besmele anlardan şayılsa idi beş âyet deyü yazarlar idi.

[12a] (9) Ya‘nî, *eger* الْحَمْدُ لِلَّهِ (elhamdü lillâhi) okursañız بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm) berâber okuyuñ.

[12b] (7) Ol ise Hâzret-i Resûl’üñ âmîn didigi vârid olmuş iken *eger* ki besmele Kûr’ân’dan olmasa sûreleriñ (8) evvellerinde nice yazarlar idi.

[13b] (6) *Eger* dirseñ ki nice Müseylime-i Kezzâb’a Raḥmânü’l-Yemâme deyü add konuldu ol anlarıñ şâ’irleriniñ sözidir.

[13b] (9) *Eger* dirseñ ki Er-raḥmāni'r-raḥīm besmelede zıkr itdik, (10) bunda tekrārlamada fā'ide nedir?

[13b] (25) *Ve eger* dirseñ ki niçün maḥşuş “yevmi'd-dīn” yalnız zıkr itdi.

[14a] (6) *Ve eger* dir iseñ (7) yardım ve şıgınmağ dilemek ‘amele şurū’ itmezden evvel gerek idi.

[14a] (24) *Eger* egrilse çün ol yol yine toğrılığa döner.

[15a] (4) *Ve eger* dinürse ḥadişden murād namāz ansız kāmil degildir.

[16a] (31) *Eger kim* müttakīlere faẓl iḥsān olmasa nice Ḥaḳ Te‘ālā: “ḥuden lil müttakīne” didi?

[16a] (32) *Ve eger* dirseñ nice didi “ḥuden lil müttakīne”?

[16b] (1) *Eger* insān īmāni (2) inanmağ ma‘nāsından tefsīr iderse īmān ne artar ve ne eksilir.

[17a] (8) *Eger* öyle itmezseñ ol seni görür gibi fikr ile (9) murāqabe itmekdir.

[17a] (8) *Ve* cihāda ḥarc itmekdir *eger* üzerine vācib olursa.

[17b] (19) *Eger* irseydi bākī ḳalmağa sağ / Mülā‘ibü’r-rimāḥ (20) ḳalurdı her çağ.

[17b] (34) *Eger* ki olmasa ḥalkıñ beni ta‘n itmesi her dem / Göreydiñ cümleden evvel pes ikrār (35) itmeme āşikār.

[18a] (3) *Ve eger* ol ḥālde ölürse yeri ceḥennemde muḥalleddir.

[18b] (2) *Ve eger* dinürse ki Ḥaḳ Te‘ālā’yi nice mekr, ḥile ile aldadırlar ve ol anlarıñ derūnlarında olanı bilür (3) iken?

[18b] (34) *Ve eger* dirseñ ki nice nifāḳları şahīḥ olur “e nū’minu” dimeleri ile.

[19b] (1) *Eger* hidāyeti göstermeseler ḥālleri (2) mu‘aḫḫal olup mü’minlerden ḳurtulmazlar.

[21a] (27) Zīrā ma‘nāsı, *eger* siz bu nāzil olan Ḳur‘ān’a Ḥaḳ ḳatından degildir deyü şek ü şübhe iderseñiz sizler (28) anuñ gibi bir sūre getürüñ aña beñzeye.

2.4.2.15. -sA şart eki ile: Yüklemin gerçekleşmesi için gerekli olan şartı belirtir.¹⁹⁶ Durum zarfıdır.

[2b] (30) Eger *anları* (31) *tutup (ahz idüp)* 'amel itdiñiz ise benden sonra aşıla dalâlete düşmezsiniz.

[3a] (15) *Her kim tekebbürliginden (ve) cebbârlığından anı terk idüp anuñ ile 'amel itmezse* Hâk (sübhâne ve) Te'âlî anı kesüp (16) gökden helâk eyler.

[3a] (18) Her kim *Qur'an'dan gayrıdan hidâyet dilerse* dalâlete düşer ...

[3a] (20) Her kim *anuñla söylerse şâdık toğrı* (21) söyler ve her kim *anuñ ile 'amel iderse* ecr (ü) şevâba irer (nâ'il olur).

[3a] (21) Ve her kim *anuñla hüküm iderse* 'adl eyler.

[3a] (21) Ve her kim *aña da'vet olup kabül iderse* (22) şırât-ı müstakîme hidâyet bulur.

[3b] (8) *Her kim Hâk (sübhâne ve) Te'âlî'nin kitâbı Qur'an-ı 'azîmü's-şân'dan bir harf okusa* aña bir hasene yazılır ve (9) hasene on kendi kadar şevâbdır.

[3b] (30) *Her kim Qur'an okuyup* (31) *anuñ ile 'amel iderse* (her kim ki tilâvet-i Qur'an idüp mücibince 'âmil olsa) Hâk celle ve 'alâ kıyâmet günü (rûz-i kıyâmetde) anuñ atasına ve anasına (peder ü mâderine) tâc giydir ki (giydirir ki) nûrı dünyâ evlerinde (32) iren güneş nûrundan ziyâde olur.

[4a] (2) “*Her kim Qur'an'ı kâmil hıfz idüp andan harfleriniñ ihrâcların (mahâric-i hurûfi) gereği gibi öğrenüp (ta'lîm idüp) ve kelimeleriniñ ma'nâların öğrenüp bilmek üzre ve* (3) *helâlini ve harâmını bilür bilü(p) öyle okursa (kırâ'at eylese)* Hâk (sübhâne ve) Te'âlî anı cennete koya (idhâl eyleye).

[4a] (17) *Her kim* (18) *Kur'an-ı 'azîmü's-şânı 'ilmsiz tefsîrinde bir şey' söyler* ise anuñ ceñennemdeki menzilinde oturak yeri âteşle döşenür.

[4a] (19) Bir rivâyetde *her kim kendi râyı ile söylerse* oturacak yeri âteşle döşenür.

¹⁹⁶ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 476.

[4b] (8) *Üzerine düşmeyüp birkaç gün terk olunsa* ol dem (9) deründan unudulup gider dimekdir.

[4b] (11) Eger *bağlı köstekli kırsa* öyle (12) dururlar.

[4b] (12) Eger *köstek ve bağların çözüp şaliverir ise* kaçup giderler.

[4b] (12) *Üzerine düşüp dâ'im okursa* hıfzı anuñ (13) temellenüp (esâslanup) ziyâde olur.

[4b] (13) Eger (*Qur'an'ın*) *okumasın terk iderse* unudup (ferâmüş idüp) derünundan gider, durmaz.

[4b] (26) “Kağı kişi ki *Qur'an okurken terk idüp anı unutsa* ol kıyâmet gününde Hakk'ın (27) dergâhına elsiz haşr ola.”

[4b] (32) *Anda kişi Qur'an'dan bir süre veyâ bir âyet kendine virilüp hıfz itse andan dönüp unutsa* bundan ulu, büyük (33) günâh itmelerin görmedim.”

[5a] (10) “Her kim *Qur'an'ın harâm* (11) *itdiklerin helâl itmek dilerse* ol Qur'an'a inanup imân itmedi.”

[5b] (14) Ve anı yazarken yazan (tahrîr iden muharrir) Kureyş cemâ'atine: *Eger sizler Zeyd bin Sâbit ile* (15) *Qur'an'dan bir kelimeye ihtilâf iderseniz* anı Kureyş'in luğati üzre yazıñ (luğat-i Kureyş üzre tahrîr idiñ), deyü emr eyledi (buyurdılar).

[8a] (8) Ve bu vesvese ve şek eger *temellenmez ise* mâni' degildir.

[8b] (3) Andan ibn Sîrîñ (4) raḥimehu'l-lâh ḥazreti “Kişi 'ömründe bir kerre *تعوذ* (te'avvüz) idüp *أعوذُ بالله* (E'uzu bi'l-lâh) *okusa* anuñ üzerinden vâcibligi sâkıṭ olur.” didi.

[8b] (31) Zîrâ her kim *deli olsa* anuñ 'aklı ölür gider.

[9a] (30) Baña buyurdı ki: “Hakk celle ve 'alâ Qur'an'ında ‘Eger sizi Allâh ve Resûli ne zamân *çağırır ise* anlara cevâb viriñ.’ (31) deyü buyurmadı mı?” deyüp andan buyurdı ki “Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol Qur'an'ın süreleriniñ ulusu, a'zamıdır.” (32) deyüp andan elimden tutup yürüdi.

[9b] (25) Hakk celle ve 'alâ buyurdı ki “Her kim bunları okuyup *benden her ne dilerse* ben anuñ ol (26) diledigin ihsân idüp virem.” deyü beyân itdi, didi.

[10a] (31) Eger *dağınık ise* (32) devşürüp cem' eyleye.

[10a] (32) Eger *derin ise* ma'nası anı şerh idüp bildire.

[11a] (7) Eger *anlarıñ didigi gibi olsa idi* anuñ (8) taşgürü سيم (seym) olur idi.

[11a] (25) Ve bu ismiñ (26) haşā' işinden eger andan bir harfini *hazf eylesek* bākī kalanı yine ma'nasındadır.

[11a] (26) Meşelā eger elifi *hazf eylesek* (27) لله (lillāh) kalur.

[11a] (27) Ve evvelki lām'ı *hazf itsek* الله (ilāh) kalur.

[11a] (27) Ve ikinci elif'i *hazf itsek* له (lehu) kalur.

[11b] (30) Eger besmele *anlardan şayılrsa idi* beş āyet deyü yazarlar idi.

[12a] (9) Ya'nī, eger الحمد لله (elḥamdü lillāhi) *oḡursañız* بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) berāber oḡuyuñ.

[12b] (7) Ol ise Ḥazret-i Resül'üñ āmīn didigi vārid olmuş iken eger ki besmele *Ḳur'an'dan olmasa* sūreleriñ (8) evvellerinde nice yazarlar idi.

[13a] (12) Cehr ile ihfā için anları *yād itsek* maḡşūd uzanur.

[13b] (6) Eger *dirseñ* ki nice Müseylime-i Kezzāb'a Raḥmānū'l-Yemāme deyü add ḳonuldu ol anlarıñ şā'irleriñ sözidir.

[14a] (20) Ya'nī, Ḥazret-i Resül buyurdu ki “Ḳaçan (21) imām Fātiḥa'yı oḡuyup *āmīn dirse* siz daḡı āmīn deyiñ.

[14b] (3) Ḥuşuşan anuñla Ḥaḡ Te'ālī *vaşf olunsa* ancak andan murād hemān intikām almaḡdır, ḡayr degil.

[14b] (21) Zīrā her kimiñ āmīn dimesi melā' ikeniñ āmīn dimesine *muvāfiḳ* (22) *gelürse* anuñ evvelki itdigi günāhları maḡfıret olunur.”

[14b] (25) Ya'nī, imām Fātiḥa'yı oḡuyup “*ve lā'd-dāllīn*” *dirse* siz āmīn deyiñ.

[15a] (10) Ve *Fātiḥa oḡumaḡa* 'āciz olursa (11) Ḳur'an'dan ḳolayına geleni oḡuya.

[16a] (21) Ya'nī, kaçan *üzerimize ceng şiddetli olsa* Ḥazret-i Resül'i düşmān ile kendi aramıza ḡicāb ve ḳalḳan iderdik.

[16a] (31) Eger kim *müttaķīlere faẓl ihsān olmasa* nice Hāķ Te‘ālā: “huden lil müttaķīne” didi?

[16b] (1) Eger insān īmānı (2) *inanmaķ ma‘nāsından tefsīr iderse* īmān ne artar ve ne eksilür.

[17a] (8) Ve cihāda hārc itmekdir eger *üzerine vācib olursa*.

[17b] (19) Eger *irseydi bāķī* qalmağa saĝ / Mülā‘ibü’r-rimāh (20) qalurdı her çağ.

[17b] (34) Eger ki *olmasa* halkıñ beni ta‘n itmesi her dem / Göreydiñ cümleden evvel pes ikrār (35) itmem āşikār.

[18a] (3) Ve eger *ol hālde ölürse* yeri ceħennemde muħalleddir.

[19b] (1) Eger *hidāyeti göstermeseler* hālleri (2) mu‘atṭal olup mü‘minlerden kurtulmazlar.

[20a] (32) Ya‘nī kaçan parlamayıp *qarañlıķ* (33) *olursa* üzerlerine durup şaşarlar, gidecek yol bulmazlar.

[20b] (17) Ya‘nī kaçan *İslām’da belā* (18) *ve şiddet görseler* girülenürler.

2.4.2.16. -A istek kipi ile: İstek kipi -A cümleye şart anlamı katmıştır.¹⁹⁷ Yüklemin gerçekleşmesi için gerekli olan şartı belirtir.

[14b] (33) Üç kerre ya‘nī *bir namazdaki Fātiħa okunmaya* ol namāz (34) eksikdir, eksikdir, eksik.

2.4.2.17. yüzünden: *-den ötürü, sebebiyle* anlamlarına gelir. Olumsuz sebep bildirir.¹⁹⁸ Metnimizde olumlu sebep bildirdiği örnekler de vardır. Durum zarfıdır.

[10a] (16) Zīrā bu sūre *ma‘nāsı yüzünden* yarısı hāmd ile (17) şenādır.

¹⁹⁷ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 140.

¹⁹⁸ <http://www.lugatim.com/s/y%C3%BCz%C3%BCnden> Erişim Tarihi: 06.03.2022, Saat: 17:25.
Bkz. H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 355.

[16b] (21) Ve ba‘zılar ikrār (22) ile ‘amel ĩmāndır dirler *münāsebeti yüzünden*.

[18b] (1) İşte *müfā‘ale yüzünden* müfrede geldi.

2.4.2.18. nice/niçe: Yüklem durumunu soru yoluyla belirten bir zarftır.¹⁹⁹ *Nasil, neden, niçin* anlamlarında kullanılır.

[2b] (32) Tā baña Kevşer havzına (33) irince kadar baķıñ görüñ benden sonra benim hāķırım için anlara *nice* ri‘āyet idersiniz.

[3b] (18) Kur‘ān okuyana kıyāmetde dinür ki dünyāda Kur‘ān‘ı güzel (hazīn) āvāz ile harflerin (19) ve kelimelerin bellü iderek *niçe* okur iseñ bunda daķı öyle güzel āvāz ve bellü iderek oku.

[5a] (22) Hazret-i Resül şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemin itmediği şey‘i ben *nice* ideyim deyü nuķ idince, Hazret-i ‘Ömer üzerime varup va‘l-lāhi bu benim saña (23) didiğim hayırludur deyü üzerime vardıkda, Haķ celle ve ‘alā anuñ kalbini açup aña ilhām itdiği benim daķı gönüm açup aña ilhām (24) itdiğin baña daķı ilhām itdikde, baķdım ki ‘Ömer‘iñ re‘yi bunda ğāyet hayırludur.

[5a] (29) Hazret-i Resül şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemin itmediği şey‘i siziñ ikiñiz *nice* idersiniz.

[5a] (29) Ve baña it deyü *nice* emr idiyorsunuz deyü anlara (30) nuķ itdiđimde Hazret-i Ebū Bekir ve ‘Ömer rađiya‘l-lāhu ‘anhümā: ...

[11a] (1) Ve ba‘zılar didi ki: (2) Zāt-ı Bārī‘yi noķşāndan münezzeh itmek *nice* vācib ise ism-i şerīfini daķı münezzeh itmek vācibdir.

[12a] (25) Anı Kur‘ān‘dan degildir deyü vehm iden *nice* ider ki Kur‘ān‘dan olmayanı şahābeler (26) yüz on üç süreniñ evvellerinde *nice* yazdılar.

[12a] (35) Ya‘nī, Hazret-i Enes‘den su‘āl olundu ki Hazret-i Resül‘üñ besmeleyi
[12b] (1) okuması *nice* idi?

¹⁹⁹ <http://www.lugatim.com/s/N%C4%B0CE> Erişim Tarihi: 06.03.2022, Saat: 17:55.
Bkz. Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 114.

[12b] (7) Ol ise H̄azret-i Resūl'ūñ āmin didigi v̄arid olmuş iken eger ki besmele K̄ur'an'dan olmasa sūreleriñ (8) evvellerinde *nice* yazarlar idi.

[13a] (15) Ve hem halka H̄udā'ya hamd itmek *nice* olduğun bildirmekdir ki (16) anuñla H̄aḡ Te'ālī'ye hamd ideler.

[13b] (6) Eger dirseñ ki *nice* Müseylime-i Kezzāb'a Raḡmānū'l-Yemāme deyü add ḡonuldu ol anlarıñ şā'irleriniñ sözidir.

[16a] (31) Eger kim müttak̄ilere faẓl iḡsān olmasa *nice* H̄aḡ Te'ālā: “huden lil müttak̄ine” didi?

[16a] (32) Ve eger dirseñ *nice* didi “huden lil müttak̄ine”?

[18b] (2) Ve eger dinürse ki H̄aḡ Te'ālī'yi *nice* mekr, ḡile ile aldadırlar ve ol anlarıñ derūnlarında olanı bilür (3) iken?

[18b] (34) **Ve eger** dirseñ ki *nice* nifāḡları şaḡiḡ olur “e nū'minu” dimeleri ile.

[19a] (34) **Ve eger** (35) dirseñ ki *nice* hidāyeti virüp ḡalālet aldılar?

[21a] (12) *Niçe* yapup ḡapdıḡıñız putları aña mişl idersiñiz?

2.4.2.19. eyü: Yükleme nitelemek için kullanılmıştır.²⁰⁰ Tarz zarfı olarak da adlandırılır.

[3a] (31) ... K̄ur'an'ı *eyü* ḡıfz itmemiş ...

2.4.2.20. berâber - ile berâber: Cümleye *birliktelik* anlamı katmıştır.²⁰¹ Yüklemin durumunu belirtir.

[4a] (3) Ve kendi ehl-i beyti aḡrabālarından cehennem nārına girmeleri (nār-ı ... duḡūlleri) vācib olanlardan (4) on nefere şefā'at itdirüp *berâber* cennete ḡoya (gire).”

[5b] (29) Zeyd bin Şābit tābūt (تابوت) yazarız didi *Enşār ile berâber*.

²⁰⁰ Tahsin Banguoḡlu, a.g.e., s. 373.

²⁰¹ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 398, 401.

[12a] (9) Ya'nî, eger اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ (elḥamdü lillāhi) okursañız بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) *berāber* okuyuñ.

[12b] (9) İmdi geçen deliller ile besmele Fātiḥa'dan bir āyet ve ğayr sūrelerden bir āyet olduğı (10) işbāt olunduğda cehr ile okunacak namāzda *Fātiḥa ile berāber* cehr ile okunur.

[21b] (20) Ve insānı *taşlarla berāber* dimege bā'is anlara tapdıqları için ve kendilerine yarar ve şefā'at (21) ider i'tikād itdikleri içündür.

2.4.2.21. yesir: *Kolay* anlamında kullanılmıştır. Yüklemin durumunu belirtmiştir.

[2a] (28) Ve ol günde ide hisābın dağı *yesir*, ...

2.4.2.22. andan: *Bu yüzden, bu sebepten, bu cihetten* anlamında kullanılmıştır. Sebep bildiren durum zarfıdır.²⁰²

[2a] (1) Ve *andan* mü'min (2) kıllarına Kıur'an'ın bu kadar belāğat-ı feşāḥati var iken 'ayān, okumasını ğāyet itdi āsān.

[2a] (12) *Andan* Ḥaḳ celle ve 'alā kıllarından kişiler itdi muvāfiḳ.

[4b] (1) *Andan* anlar (2) Kıur'an'dan (Kerīm'den) fehm itdikleri kadar (buyurdukları miḳdār) ma'nāların söylediler (virdiler).

[4b] (27) Öyle dağı olsa cüzām eli yiyüp giderir *andandır*.

[4b] (26) *Andan* sen ğayrıdan evlāsıñ.

[6b] (13) *Andan* (ol cihetten) bir muşḥafda cem' olmadı.

[6b] (13) *Andan* ba'zı tilāveti ref' olması dīniñ umūrına (14) iḥtilāfa ve kıarışıklığa (teşvīşe) bā'is oldı (oldığından).

[6b] (14) *Andan* Ḥaḳ celle ve 'alā kıtābını ezberletmek ile kıalblerde (kıulūbda) ḥıfz eyledi tā ol nesh olma zamānı döñüp (tamām olup) (15) gidince kadar.

[7a] (31) *Andan* yañlış okudı zan itdi.

²⁰² H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 348.

[8a] (31) *Andan* Şeytān cinden ve insden (32) her ‘āṣī, zālīm olana isimdir.

[8a] (32) *Andan* anuñ kuvvet-i ğaḏabı, hıṣmı kavīdir.

[8b] (6) *Andan* vācib olması zāhir oldı, didiler.

[10b] (13) *Andan* ‘Ömer ibn ‘Abdü’l-‘azīz raḥmetu’l-lāhi Te‘ālī yazıcılarına Allāh-u zū’l-celāliñ kelām-ı kādīmine ta‘zīm ve tekrīm için (14) bismi’llāhda bā’niñ başını uzadıñ ve sīn’iñ dişlerini açup bellü idiñ ve mīm’iñ başını değirmi idiñ deyü (15) ıṣmarlayup tenbīh ider idi.

[10b] (15) *Andan* Kelāmu’l-lāh yazmalarında öyle yazarlar idi.

[11a] (6) *Andan* السُّمُو (es-sümüvv) ki yücelikdir.

[11a] (17) *Andan* ba‘zı şā‘ir didi.

[11a] (35) Mü‘minlere āhiretde [11b] (1) *andan* er-Raḥīm maḥşüş oldı.

[11b] (27) *Andan* besmele ol süreden olmaduğına delālet ider.

[12b] (1) *Andan* besmeleyi okuyup Allāh ismin bir an uzatdı.

[13a] (20) *Andan* ḥamd e‘ammdır şükrden.

[16a] (29) *Andan* Ḥaḳ Te‘ālā (30) müttakī olanları maḥşüş teşrīf ile yād eyledi.

[16b] (30) *Andan* her ĩmān (31) İslām olur.

[16b] (31) *Ve andan* kişi zāhirde Müslümān görünür.

[17b] (27) *Andan* giceye kāfir dinür.

[18b] (15) *Andan* dīnde şek, şübhe itmek maraž ile tesmiye olundu.

[19b] (5) *Andan* ticāretlerinden ḳazanc görmediler.

2.4.2.23. evvelinden: Yüklemin başlangıcını belirtir.

[3a] (32) ... döner āyeti *evvelinden* okur.

[3b] (14) Buyurdı(lar) ki; ol *Ḳur‘ān’iñ evvelinden* (15) başlar (bed’ eyler).

2.4.2.24. t̄iz: Yükleme, fiilimsiyi çabukluk yönüyle belirtir. Durum zarfıdır.²⁰³
Zaman anlamı da taşır.

[4b] (18) Çünkü Kur’ân okuyan kişilerin derünlarından çıkup (19) kaçması bend ü bağından çözülmüş develer kaçmasından kavîdir ki t̄iz gider.”

[8a] (8) T̄iz dönüp andan tevbe ider.

[15b] (13) Şakın zan itme unudam hemân segirt ve t̄iz gel sen.

[21b] (18) Z̄irā t̄iz ve kavî yanar.

2.4.2.25. hemân: Yaklaşık, aşağı yukarı, takriben anlamında kullanılmıştır.²⁰⁴
Durum zarfıdır.

[21a] (30) Hemân ma’nâda birdir, eksik olmaz.

2.4.2.26. âyet-be-âyet: “be” eki tekrarlanan iki kelime arasına gelerek zarf oluşturmuştur. *Âyet âyet* anlamında kullanılmıştır. Yüklemin durumunu belirtir.

[5a] (26) Hemân Kur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânı *âyet-be-âyet* sûre-be-sûre nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve hıfzlarında olanları devşürüp kâğadlara yazup cem’ eyle deyü emr itdiginde Zeyd bin Şâbit rağiya’l-lâhu (28) ‘anh didi ki: ...

[6a] (28) Z̄irā Cebrâil her âyet indirdikce Hâzret-i Resûl’e bu âyet falan sûrede şol falan âyetiñ ardınca yazılır deyü (29) *âyet be âyet* bu tertîb üzere bildirüp öğredir idi.

[6b] (6) Andan (7) Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemin risâleti müddetinde iktizâ itdikce ve hâdis olan şey’iñ mücibince Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm (8) lisânından *âyet be âyet* dağınık indirdi.

[12a] (14) Ya’nî, Hâzret-i Resûl Fâtiha’yı (15) okudukda Bismi’llâh ile başlayup *âyet be âyet* i’râbıyla okuyup Bismi’llâh’ı âyet şayar idi.

[18b] (17) Z̄irā Kur’ân *âyet be âyet* birbiri ardınca (18) inmek ile.

²⁰³ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 126.

²⁰⁴ <http://www.lugatim.com/s/HEMEN> Erişim Tarihi: 02.05.2022, Saat: 13:05.

2.4.2.27. sūre-be-sūre: “be” eki tekrarlanan iki kelime arasına gelerek zarf oluşturmuştur. Yüklemin durumunu belirtir.

[5a] (26) Hemān Kur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānı āyet-be-āyet *sūre-be-sūre* nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve hıfzlarında olanları devşürüp kâğadlara yazup cem’ eyle deyü emr itdiginde Zeyd bin Şābit rağiya’l-lāhu (28) ‘anh didi ki: ...

2.4.2.28. tekrār be tekrār: “be” eki tekrarlanan iki kelime arasına gelerek zarf oluşturmuştur.²⁰⁵ Yüklemin durumunu belirtir. Yüklemin sürekli tekrarlanarak yapıldığını belirtir.

[13b] (11) Anuñ için Hağ Te‘ālī’niñ rağmeti *tekrār* (12) *be tekrār* zikr itmek.

2.4.2.29. yarı yarıya: Yüklemin durumunu belirtir. Durum zarfıdır.

[10a] (15) Ve dağı *قسمت الصلاة نصفين* (ğasemtü eş-şalāte nişfeyni) buyurdığı, *yarı* (16) *yarıya* böldüm.

2.4.2.30. dağımk: Yüklemin durumunu belirtmiştir.

[6b] (6) Andan (7) Hağret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemiñ risāleti müddetinde iğtizā itdikce ve ħādīs olan şey’iñ mücibince Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām (8) lisānından āyet be āyet *dağımk* indirdi.

2.4.2.31. açık: Yüklemin durumunu belirtmiştir.

[12b] (23) Kimisi anlardan *açık* rivāyet itdi ve kimi ‘ibāretini fehm ile nağl itdi.

2.4.2.32. Fātiħa’sız: *Fātiħa sūresi okunmadan* anlamı taşır. Yüklemin durumunu belirtir.

[15a] (3) Ya‘nī, *Fātiħa’sız* (4) namāz kāmil olmaz.

²⁰⁵ <http://www.lugatim.com/s/be-> Erişim Tarihi: 19.03.2022, Saat: 16:20.

2.4.2.33. ansız: *Onsuz, o olmadan* anlamında kullanılır. Yüklemin durumunu belirtir.

[15a] (4) Ve eger dinürse hadîsden murād namāz *ansız* kāmīl degildir.

2.4.2.34. cümlesin birden: Yüklemin durumunu belirtir.

[6b] (6) İmdi bil ki Haḫ celle ve ‘alā Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānı Ramazān ayında levḫ-i maḥfūzdan bu dünyā gögüne *cümlesin birden* indirdi.

2.4.2.35. +dAn ötürü: *-den dolayı, -in sebebiyle, -in yüzünden* anlamı taşır. Yüklemin durumunu belirtir.

[5a] (4) *Andan ötürü* ḫaṭā olmaz.

2.4.2.36. -A zarf-fiil eki: Fiilimsinin önüne gelerek eylemin devamlı olarak yapıldığını belirtmiş, tekrarlı biçimde kullanılarak durumunu pekiştirmiştir.²⁰⁶

[3a] (32) Ol *döne döne* oḫuması aña meşakḫat ve zaḫmetdir (virir).

2.4.2.37. -Up zarf-fiil eki ile: *-Up* zarf-fiil eki yüklemi olduğu iç cümleyi, bağlama göreviyle ana cümlemin yüklemine bağlamıştır. Yüklemin durumunu belirtmiştir. İç cümlemin yüklemi, ana cümlemin yükleminden önce gerçekleşmiştir.²⁰⁷ *-Up* zarf-fiili yüklemeler arasındaki ardışık gerçekleşmeyi hızlandırmıştır.

[1b] (9) ... ki *ḫamu eşyāyı ḫalk idüp* beher ḫāllerin (10) ‘ilm-i ezelisinde *ḫıldı* muḫadder, ...

[1b] (10) Ve *aña ‘aḫl u fehmi iḫsān idüp* anı (11) eşidüp görici itdi.

[1b] (11) Ve *aña ‘ilm-i (12) tevḫīdini hidāyet idüp* şeref-i faẓiletin artırdı ekşer.

[1b] (24) Ve gönül *bāb-ı tevekküle irüp* (25) cemī‘ umūrın Haḫḫ’a teslīm ider.

²⁰⁶ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 152.

²⁰⁷ İbrahim Ahmet Aydemir, a.g.e., s. 62.

[1b] (33) Ve fazlını *ķamu āfāķa yayup* bildirdi mūdām.

[2b] (19) Baña Rabb'imden resūlī ve ben sizler(e) *ķakaleyn biraķup* terk ideceğim ki kıymetleri (20) olmaz ğāyet ağırlardır bahāda (girān-bahādır).

[2b] (22) Ve bir rivāyetde *ziyāde idüp* didi ki (buyurdılar ki):

[3a] (15) ... Hāķ (sübhāne ve) Te'ālī *anı kesüp* (16) gökden helāk eyler.

[3a] (19) Ve 'acā'ibleri *nihāyet bulup* dūkenmez.

[3a] (20) ... aña biz *inanup* imān itdik.

[3a] (21) Ve her kim *aña da 'vet olup* ķabül iderse (22) şırāt-ı müstakīme hidāyet bulur.

[3a] (22) Bunları *benden alup* żabķ eyle ...

[3a] (29) Ya'nī, (30) 'Ā'işe *rağiya'l-lāhu 'anha ħazret(ler)inden rivāyet olup* didi ki: ...

[3b] (1) *Ebī Mūsā el-Eş'arī* (2) *rađiya'l-lāhu 'anh ħazret(ler)inden rivāyet olup* didi ki:...

[3b] (15) *Her sūreye ķonup* oķur, *andan göķüp* ol birine ķonar.

[3b] (30) Her kim *ķur'ān oķuyup* (31) anuñ ile 'amel iderse (her kim ki tilāvet-i *ķur'ān idüp* mūcibince 'āmil olsa) Hāķ celle ve 'alā kıyāmet günü (rūz-i kıyāmetde) anuñ atasına ve anasına (peder ü māderine) tāc giydir ki (giydirir ki) nūrī dūnyā evlerinde (32) iren güneş nūrundan ziyāde olur.

[4a] (28) Anuñ ile *ķaşmına* (29) *ğālib olup* sözini ve bid'atını yüride (tenfīz için).

[4b] (12) *Üzerine düşüp* dā'im oķursa hıfzı anuñ (13) *temellenüp* (esāslanup) ziyāde olur.

[4b] (13) Eger (ķur'ān'ın) oķumasın terk iderse *unudup* (*ferāmūş idüp*) derūnundan gider, durmaz.

[4b] (13) Bu meşeli *ķur'ān'ın* hıfzına mālīk olana (...) getürdi ki anuñ (14) *üzerine düşüp* dā'im oķumasına tenbīhdir.

[4b] (17) (Ya'nî), 'Abdu'l-lâh ibn Mes'ûd rağiya'l-lâhu 'anh hazretinden rivāyet olunup didi ki (buyurdu ki): ...

[4b] (18) Çünkü *Qur'an* okuyan kişilerin derunlarından çıkup (19) kaçması bend ü bağından çözülmüş develer kaçmasından kavîdir ki tiz gider.”

[4b] (26) “Kağı kişi ki *Qur'an* okurken *terk idüp* anı unutsa ol kıyāmet gününde Haqq'ın (27) dergāhına elsiz haşr ola.”

[4b] (32) Anda kişi *Qur'an*'dan bir süre veyā bir āyet kendine *virilüp* hıfz itse andan *dönüp* unutsa bundan ulu, büyük (33) günāh itmelerin görmedim.”

[4b] (32) Bunu Ebî Dā'vud zıkr itdi ve Tirmizî hazret(ler)i dağı *zıkr idüp* hadîs ğarîb didi.

[5a] (7) “Her kim *Qur'an* okursa andan sonra *dönüp* (8) Haq Te'ālî'den dilesün.

[5a] (8) Andan dönerler, ol *Qur'an*'ı okudukları için halkdan (9) *dilenüp* isterler.

[5a] (10) “Her kim *Qur'an*'ın harām (11) itdiklerin helāl itmek dilerse ol *Qur'an*'a inanup imān itmedi.”

[5a] (11) Bunu Tirmizî hazreti *zıkr idüp* senedleri kavî degildir didi.

[5a] (13) 'Ukbe bin 'Āmir rağiya'l-lâhu 'anh hazretinden rivāyet olunup didi ki:

[5a] (15) Bunu Tirmizî hazret(ler)i *zıkr idüp* hadîs hasen ve ğarîb didi.

[5a] (17) Hazret-i Ebū Bekir eş-Sıddîk rağiya'l-lâhu 'anh ādem gönderüp beni çağırttı.

[5a] (18) *Selām virüp* oturduğda baña Hazret-i Ebū Bekir didi ki; ...

[5a] (19) Yemāme'de *mürted olanlar ile ceng kavilenüp* hāfız-ı *Qur'an* olan kurrālardan çoğı şehîd oldılar.

[5a] (22) Hazret-i Resül şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemin itmediği şey'i ben nice ideyim deyü nuḡk idince, Hazret-i 'Ömer üzerime *varup* va'l-lāhi bu benim saña (23) didiğim hayırludur deyü üzerime vardıkda, Haq celle ve 'alā anuñ kalbini *açup* aña ilhām itdiği benim dağı gönlüm *açup* aña ilhām (24) itdigin baña dağı ilhām itdikde, bağıdım ki 'Ömer'in re'yi bunda ğāyet hayırludur.

[5a] (24) (*Ādem*) *Gönderüp* seni buraya (25) çağırdım.

[5a] (25) Hiç *güçlenüp* sözi uzatma.

[5a] (28) Bunu emr itmesi baña tağlardan bir tağı kaldır gayr yere koy dimesinden *ziyāde ağır gelüp* anlara ol kadar didim ki:

[5a] (32) Ben dañı anı cem´ itmege *meyl idüp* başladım.

[5a] (34) *Qurʻān*’ı *bunlarda yazılı* (35) *bulup* cem´ eyledim ve hıfz idüp ezberinde olan kişilerin derūnlarından *ezber okudup* yazdım.

[5b] (2) *Getürüp* anı sūresiniñ āhirinde yazdım.

[5b] (4) Vefāt itdiginde *kızı Ümmü’l-mü’minīn Hafsa rağiya ’l-lāhu ’anhā yanına geçüp* anuñ elinde kaldılar.

[5b] (8) Yahūdilerin (9) ve gāvurların (ve naşārānıñ) kitāblarına(ında) ihtilāf gibi (vuķū´ bulan) bunlarda (ümmedde) bu kitābu’l-lāh *Qurʻān*-ı ‘azīmü’ş-şāna ihtilāf itmeleri (itmeden) olmadan evvel *kelāmu’l-lāh(ı) bir yere cem´ idüp (buyurup)* (10) muşhaf eyle.

[5b] (13) Anlar da *yazup* ol perākende kāğadları (cem´ idüp) muşhaf itdiler.

[5b] (21) Anı *getürüp* muşhafda sūresinde yazdık (tahrīr itdik).

[6a] (8) (Ya’nī) *İbn ’Ömer rağiya ’l-lāhu ’anhümā hazretinden rivāyet olup* didi ki: ...

[6a] (10) Bunu Tirmizī hazret(ler)i *zıkr idüp* hadīs hasen, şahih didi.

[6a] (12) Şoñra (ba´dehū) şahābe-i kirām (‘aleyhimü’r-rıdvān) anı *cem´ idüp* bir muşhaf itdiler.

[6a] (17) Ve bunu cem´ (18) itmelerine (buyurmalarına) bā’is (bu idi ki) çünki *Qurʻān* indikce (nāzil olduķca) *hāzır olup* eşidenler (istimā´ idenler) kāğad faşlası mı buldı, hurma dalınıñ yaşşı olan yerinden mi buldı veyā (19) yaşşı düz beyāz taş mı buldılar yazdılar (tahrīr buyurdılar).

[6a] (19) Ve kimi *ezberleyüp* hıfz itdi idi.

[6a] (21) Ve hāfızları vefāt ider dükenür deyü *kendilerine gayret-i dāmiye ilhām olup* anı dañı bir şey’ (22) *zıkr* olandan zāyi´ olmadan (cümleñ ittifākıyla) kalkdılar.

[6a] (23) Ol dem Hâzret-i Ebū Bekir (Şiddîk-i Ekber) *anlarıñ re'yelerin güzel ve haq görüp (tahsîn buyurup) Kur'an'ı* (24) bir yere cem' itmesine emr itdi (fermân buyurdılar).

[7a] (19) Hâzret-i 'Ömer rađiya'l-lāhu 'anh hâzretinden rivāyet olup didi ki: Hâzret-i Resūl'ūñ (20) hayātında eşitdim.

[7a] (20) Hişām bin Hākīm bin Hizām sūre-i Furqān'ı namāzda oqurken *kulak virüp* diñledim ki çok hurūflarla (21) oquyor ki Hâzret-i Resūl baña oqutdığı gibi degil.

[7a] (21) Az kaldı ki namāzda iken anı *azarlayup* çekişim.

[7a] (22) Selām virdikde *hemān varup* anuñ ridāsı şālını boğazına doladım.

[7a] (23) Ben aña “*Yalan söylediñ, zīrā Hâzret ol sūrede beni (24) oqutdı; ol seniñ oquduğıñdan gayrıdır.*” deyüp anı boğazına doladığım şālından çekerek yürüdüm.

[7b] (18) İbn 'Abbās rağiya'l-lāhu 'anhümā hâzretinden rivāyet olup didi ki:

...

[7b] (29) Ya'nī, Ubey bin Kā'b rağiya'l-lāhu 'anh hâzretinden rivāyet olup didi ki: ...

[7b] (32) Andan soñra *bu kişi dahı gelüp* ol da ayakdaşınıñ oqudğı kırā'atden gayr kırā'at ile oqudı.

[8a] (1) Ben *dönüp* (2) ümmetime āsān olsun oquması deyü gayrısın diledim.

[8a] (6) Bunda Hâzret-i Ubey bin Kā'b rağiya'l-lāhu 'anh hâzretine Kur'an öyle kırā'at kırā'at oquduğun evvelī eşitmediginden kendine (7) bir hayret gelince Şeytān *fırşat bulup* nübüvvete tekzībe vesvese virdi.

[8a] (24) Anı *olduğı hālden çevirüp* aşlına irdirdim.

[8a] (25) Ol da *dönüp* aşlına irdi.

[9a] (5) Ve'l-hāşıl *أَعُوذُ بِاللّٰهِ* (E'ūzu bi'l-lāh) (6) deyü *تعوذ* (te'avvüz) itmek, *qalbi cemi'* Hâk celle ve 'alāniñ *ibādetinden meşğül iden şeylerden pāklayup* tāhir ider.

[9b] (7) Bunı Tirmizī hâzreti *zīkr idüp* hadīş hasen şahīh didi.

[9b] (19) H̄azret-i Cebra'īl *başın kaldırıp göge* (20) bakdıkda gökde bir kapu açıldı.

[10a] (31) Eger dağınık ise (32) *devşürüp cem' eyleye*.

[10a] (32) Eger derin ise ma'nāsı anı *şerh idüp* bildire.

[10a] (34) Hemān *muhtaşar, müfīd olan elfāzlar ile donadup* müzeyyen eyleye.

[10b] (6) Ve ba'zılar didi ki: Kaçan ki elifini (7) *hazf* itdiler, döndiler *elifiñ uzunluğunu bismi'llāhda bā'nūñ başını uzatmağa çevirüp* anı uzatdılar.

[10b] (13) Andan 'Ömer ibn 'Abdü'l-'azīz rahmetu'l-lāhi Te'ālī yazıcılarına Allāh-u zū'l-celāliñ kelām-ı kadīmine ta'zīm ve tekrīm için (14) bismi'llāhda bā'nūñ başını uzadıñ ve *sīn'iñ dişlerini açup* bellü idiñ ve mīm'iñ başını değirmi idiñ deyü (15) *ışmarlayup* tenbīh ider idi.

[11a] (5) Nedenkim *bir şey'iñ ismi yücelüp* ol şey üzerine biner, ol şey anuñla zāhir olur.

[11a] (20) Ya'nī *fülāna düşüp* zilletlendim.

[11a] (20) Anuñ gibi halk dañı H̄ak Te'ālī'ye *zillet ile huzū' ile düşüp* hem (21) emīn olurlar ism-i şerīfin yād itmekle.

[11a] (21) H̄ayrānlık, muhabbet ile vāv'ı (22) hemzeye *tebdīl olup* (ilāh) oldu.

[11a] (22) Aña *eliflām et-ta'rīf girüp* Allāh oldu.

[11b] (6) Ya'nī, Rahmān ismi *şiddetleri ve elemeleri açup* def' eyler.

[11b] (24) Ya'nī H̄azret-i Resūl namāza (25) başladıklarında *tekbīri idüp* andan Fātiha'yı okur idi.

[12a] (19) Andan (20) *mübārek başların kaldırıp* tebessüm itdiler.

[12a] (32) Ya'nī, h̄azret *böyle idüp* buyururlar idi ki Qur'an'dan (33) Şeytān'ı *koğup* çıkarmağa bu hayırlı āyetdir.

[12b] (1) Andan besmeleyi *okuyup* Allāh ismin bir an uzatdı.

[12b] (26) Bismi'llāhi'r-raḥmāni (27) 'r-raḥīm'i *iḥfā okuyup* andan Fātiḥa'yı okudu.

[12b] (32) Ya'nī, kaçan ki Ḥazret-i Resūl *imām olup* halk ile namāz kılsa *besmele ile başlayup* namāzı açar idi.

[12b] (35) Ya'nī, Ḥazret-i Resūl namāzı Bismi'llāh ile *cehren açup* başlar idi.

[14a] (6) Ya'nī saña *şıgınuş* senden yardım isteriz.

[16b] (34) Bir kimse *gelüp* "İmān nedir yā Resūlu'l-lāh?" (35) didi.

[16b] (35) Ḥazret aña "Ḥaḳ Te'ālī'niñ birliğine ve melā'ikelerine ve kitāblarına ve peygamberlerine ve *ölüp* mezār (mezāra) varmağa ve andan [17a] (1) *kalıup* maḥşer yerine varmağa *inanup* İmān getürürseñ." deyü buyurdu.

[17a] (17) *Ululanup* halka baş ve ḥākim olurlar.

[18a] (21) Zīrā anlar Ḥazret-i Resūl'den ve aşḥābından (22) kurtulmak için *Müslümān olup küfri derūnlarında gizleyüp* i'tikād itdiler.

[21a] (31) Kaçan 'Arab anı okuduğda (32) *ma'nālarından 'āciz olup, ḥayrān kalup* faşlını ikrār itdiler.

2.4.2.38. -Up zarf-fiil eki: Periyodik zincirleme cümleleri sıralar.²⁰⁸ Zarf-fiillerin hareketi cümlenin yükleminden önce gerçekleşir. Yüklem durumunu belirtir.

[2a] (30) İmdi dergāh-ı 'izzet-i müte'āl ve (31) pādişāh-ı lā-yezāldan bu mücrim pür-kuşūr kulınuñ dilegi oldur ki ol kademimi şırāt-ı müstaḳīminden *zā'il itmeyüp* rahmeti ile *mağfıret* (32) *eyleyüp* ḥabībi resūl-i ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḥazretinüñ şefā'atinden maḥrūm eylemeye ve dilimi *ḥaṭā'-i zemīmden irag* (33) *idüp* sehv ile olan nokşānımı kabüle qarīn eyleye.

[2a] (34) Ve dahı *ba'zı buḥlā kişiler eline düşüp, ḥabs idüp* tāliblerinden intifā' görmeden memnū' (35) eylemeye.

²⁰⁸ İbrahim Ahmet Aydemir, a.g.e., s. 64.

[2a] (35) Ve daħı kim ki *görüþ*, *oķudup* ve *yazdırup* enāma menfa‘atin göstermek dileyenleri āhir-i nefesde ĩmān-ı kāmīl ile ĥatm eyleye.

[2b] (7) İmdi Ĥazret-i Ĥāzīn (ħazīnetu‘l-lāħ) ĥuddise sırrıhu şeyħī (8) Şeyħü‘l-islām Zahīri‘d-dīn Ebū Muħammed el-Ĥüseyn bin Mes‘ūd el-Begavī rahmehu‘l-lāħ ĥazretiniñ Me‘ālimü‘t-Tenzīl nām tefsīrini (9) *şerħ idüp* ĥadīşleriñ ma‘naların ve elfāz-ı ġarībleriñ ma‘naların *beyān idüp* ismini Lübbübü‘t-Te‘vīl fī Me‘ālimü‘t-Tenzīl (10) koydı.

[3a] (19) Ve Ĥur‘ān şol şıdķdır ki anı cinler *eşidüp terk itmeyüp kabül* (20) *idüp* bizler bir Ĥur‘ān eşitdik ki rüşde hidāyet ider aña biz inanup ĩmān itdik, didiler.

[3a] (27) Ĥazret-i ‘Osmān rađiya‘l-lāhu ‘anh (dan) ĥazretinden *rivāyet olunup* ol da Ĥazret-i Resūl‘den *rivāyet idüp* buyurdı.

[3a] (27) Siziñ ĥayr(lu)ñuz *Ĥur‘ān‘ı öğrenüp* (Ĥur‘ān‘ı ta‘allüm idüp ĥalka ta‘līm idendir) (28) *andan dönüp* ġayrılara öğrendendir.

[4a] (30) Ve ammā *cehl ile olup āyetiñ ma‘nāsı ne vech üzre olduġun* (31) *bilmeyüp* kendi murādı üzre tefsīr ider ki ol itdigi āyetiñ ma‘nāsına ĥilāfdır.

[5a] (6) Bir kişi geķerken gördi(ler) ki *Ĥur‘ān okuyup andan dönüp* (7) Ĥaķ Te‘ālī‘den rızķ diledi.

[5a] (26) Hemān Ĥur‘ān-ı ‘azīmü‘ş-şānı āyet-be-āyet sūre-be-sūre nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve ĥıfızlarında olanları *devşürüp kāġadlara yazup* cem‘ eyle deyü emr itdiginde Zeyd bin Şābit rağiya‘l-lāhu (28) ‘anh didi ki:

[5a] (30) Elbetde lāzımlıdır deyü üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamān Ĥazret-i Ebū Bekir‘e ve Ĥazret-i ‘Ömer‘e Ĥaķ celle ve ‘alādan iren ilhām *baña daħı irüp göñlüm açılıp* baķdım ki (32) anlarıñ sa‘y itdikleri re‘y ġāyet ile ĥayırlu re‘ydir.

[5b] (10) Yoħsa böyle ĥalup iħtilāfa düşerler (dūĥār olurlar) didiginde hemān Ĥazret-i ‘Osmān (zī‘n-nūreyn) Ĥazret-i Ĥafşa rađiya‘l-lāhu ‘anhāya (ve ‘an Ebihā‘ya peyġām irsāl buyurdılar ki) ĥaber gönderdi ki (11) ol yanıñdaki kāġadları cüz‘leri gönder, *yazup muşħaf idüp* andan saña gönderirim (zī elindedir) deyü.

[6a] (22) *Resül-i rabbü'l- 'ālemīn şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin ħalīfesi Ebū Bekir eş-Şiddīk radiya'l-lāhu 'anh ħazretine gelüp* (23) *ol ħālī zıkr idüp anı Qur'an-ı 'azīmü's-şanı cem' itmege kaldırdılar.*

[6b] (2) *Ve bir kerre dahı kendi Ĥazret-i Resül'e okuyup 'arz idüp zabt itdi.*

[7b] (35) *Ĥazret-i Resül beni ol inkâr ve yalan itmek vesvesesi kapladığın duyduklarında hemân göğsüme mübârek elleriyle bir kerre* (36) *urduklarında Şeytân'ın baña ol virdigi vesvese derünümünden gittikde şanki kendimi ħuzûr-ı Bârî'de görür olup 'azameti heybetinden korĥup* [8a] (1) *қан tere batdım.*

[8a] (25) *Ve âyetiñ lafzına muvâfiķ olan* (26) *vecihleri aşup arayup çıkarmaktadır.*

[8b] (19) *Ĥazret-i Resül kaçan gice namâz kılmaga қal(k)dıkdā evvel* اللَّهُ أَكْبَرُ (Allāhu Ekber) *diyüp andan* (20) *سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübĥāneke'l-lāhümme ve bi ĥamdik) tamāmıyla okuyup andan* اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebīrān) *deyüp andan* أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi's-semī'i'l-'alīmi mine's-şeytāni'r-racīm) *semi' (21) 'alīm olan Ĥaķ celle ve 'alāya Şeytân'ın vesvese virmesinden ve ĥātıra şî'r getürmesinden ve cününden saña şıgınurum. Anları benden* (22) *men' eyle, dir idi.*

[8b] (22) *Bunu Tirmizî ĥazreti zıkr (idiüp) bu ĥadîş تعود (te'avvüz) bābında meşhûrdur deyüp ba'zı rāvîleri içün söyledi.*

[9a] (29) *Namâzı kıilup andan yanlarına gelüp: Yā Resülü'l-lāh çağırduğınızda ben namâzda* (30) *idim.*

[9a] (30) *Baña buyurdi ki: "Ĥaķ celle ve 'alā Qur'an'ında 'Eger sizi Allāh ve Resüli ne zamân çağırır ise anlara cevâb viriñ.' (31) deyü buyurmadı mı?" deyüp andan buyurdi ki "Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir süre ög(ñ)redeyim ki ol Qur'an'ın süreleriniñ ulusu, a'zamıdır." (32) deyüp andan elimden tutup yürüdi.*

[10a] (2) *Andan Ebā's-Sā'ib didi ki: Anı eşitdiğimde ben Ebū Hureyre'ye "Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaķit namâzları imām ardında* (3) *kılarız." didiğimde hemân Ebū Hureyre қolumdan çeküp baña uşul ile "Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris'den idi, imām ardında kıldığında kendi* (4) *kendiñe yavaş eşideceğini kadar oķu." deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resülü'l-lāh buyurur ki: Ĥaķ celle ve 'alā buyurdi ki "Ben* (5) *ol süre-i Fātiĥa'yı қulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.*

[10a] (9) “Ve iyyāke nesta‘īn” dimesi “Ol (10) kulumuñdur ki çün beni ‘ibādeti sezā ve müsteħaķ görüp bilüp ‘ibādet itdi.

[10a] (31) Evvelā çetin ve kavī olan elfāzlarıñ seçüp, işüp çıkara; āşikāre ide.

[12a] (14) Ya ‘nī, Hāzret-i Resūl Fātiħa’yı (15) okuduķda Bismi’llāh ile bařlayup āyet be āyet i ‘rābıyla okuyup Bismi’llāh’ı āyet řayar idi.

[15b] (27) Kaçan ki anlar (28) anı eşidine ta‘accüb idüp “Geliñ, eşidiñ Muhammed(‘e) nāzil olanı.” deyüp, gelüp eşitmege düzüldiler.

2.4.2.39. ile edatıyla: Cümleye, iç cümleye, fiilimsiye vasıta anlamı katmıştır.²⁰⁹ Durum zarfıdır.

[1b] (11) ... ‘ilm-i ma‘rifetiyle kalbini kıldı münevver.

[1b] (17) Ve anı kalblerde maħfūz-ı ābād ve diller okumaķ ile yād ve muřhaflu yazı (18) ile źabt itdirdi ser-te-ser.

[1b] (31) Ve nezīr ki aña muħālifler ‘azāb ile (32) korhıdıdır elbet.

[1b] (34) Ve ‘ilm-i Kur‘ān ile zā’il oldı cehālet.

[2a] (3) Ve ‘azābı ile korhıtdı.

[3a] (1) (Hāķ sübhāne ve Te‘ālī hāzretleri) bu kitāb ile Hāķ celle ve ‘alā niçe kavimleri yüceldir ‘ālī ider ve niçe ‘ālī kavimleri indirüp (merātibinden tenzīl idüp) ednā ider.

[4a] (9) Anı bir müsteħīl olmayan ile te’vīl itmek vācibdir.

[4a] (24) Hāķ celle ve ‘alānıñ kitābında olan kelimeyi ‘ilm ile bilmedikde (‘ilmle ma‘lūmum olmayan) kendi yanımdan (‘indimden) ol falan řeydir disem (25) beni kańı (...) gökyüzi kabül ider veyā kańı yeryüzi (vech-i arzda) kabül ider.

[4a] (27) Anıñ birisi evvelī ‘ilm ile bilür ki āyetiñ ma‘nāsı kendi (28) tefsīr itdiği üzre degildir.

²⁰⁹ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 438.

[6a] (24) *Cümlesiniñ ittifākı ile* andan Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemden eşitdikleri (istimā' itdikleri) gibi yazdılar (taḥrîr itdiler).

[7a] (20) Hişâm bin Hâkîm bin Hîzâm sûre-i Furḳân'ı namâzda okurken kulaḳ virüp diñledim ki *çok hurûflarla* (21) okuyor ki Hâzret-i Resûl baña okutdıḡı gibi degil.

[7a] (29) *Bir kırâ'at ile* okudı ki (30) ben anuñ ol okumasın inkâr itdim.

[7a] (30) Ol daḡı *ol bir kişiniñ okuduḡı kırâ'atden ġayr kırâ'at ile* (31) okudı.

[7b] (32) Andan soñra bu kişi daḡı gelüp ol da *ayaḳdaşınıñ okuduḡı kırâ'atden ġayr kırâ'at ile* okudı.

[7b] (35) Hâzret-i Resûl beni ol inkâr ve yalan itmek vesvesesi kapladığın duyduḡlarında hemân göğsüme *mübârek elleriyle* bir kerre (36) urduḡlarında Şeytân'ın baña ol virdiḡi vesvese derûnumdan gitdikde şanki kendimi ḡuzûr-ı Bârî'de görür olup 'azameti heybetinden ḡorḡup [8a] (1) ḡan tere batdım.

[8a] (7) Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem *mübârek eli ile* göğsüne urduḡda (8) ol vesvese gitdi.

[8a] (13) Ve ba'zılar didi ki: Zâhiri nâzil olduḡı gibi *dil ile* okumaḡdır, (14) bātını ma'nâların añlamaḡa *ḡalb ile* fikr ve tedbîr itmekdir.

[8a] (14) Ol dil ile okumaḡ *öğrenmek ile ve aḡızdan almaḡ ile* olur.

[8a] (14) Lâkin ma'nâların fehm itmek (15) *ol tedbîr ve fikr itmek ile ve şıdḡ ile niyyet ve inanmaḡ ve ḡürmetine ta'zîm itmek ile ve ḡulûş ile 'amel itmek ile ve maḡz-ı ḡelâlden yemek ile* (16) irilür.

[8a] (22) *Anuñ ile* (23) ḡasteniñ 'illetini bilür.

[8a] (26) Lâkin te'vîl, (27) şaḡîḡ kavî olan fehme muḡtâcdır; *anuñ ile* çıkar.

[8a] (32) Andan Şeytân, el-cin *ateş kuvveti ile* ḡalk olundu.

[8a] (33) Zîrâ (34) gök melekleriniñ sözlerin diñlemeḡe *çıkdıḡda yıldızlar ile* recm olunurlar.

[8a] (34) Ve ba'zılar: *'Azâblar ile* recm olunurlar, didi.

[10a] (34) Hemân *muḡtaşar, müfîd olan elfâzlar ile* donadup müzeyyen eyleye.

[10b] (4) Kıur'an'ı okumağa *Hağ Te'ālī'niñ ism-i şerīfī ile* başlarım.

[10b] (5) *Allāh ismi ile* başlar, okurum demek olur.

[10b] (20) *Zīrā ism ile* ancak bir şey'in zātı bilinür.

[10b] (21) *Bu kıavl ile* ism, müsemmadan ğayr olması (22) şābit oldu.

[10b] (22) Ve bir kıavl dağı ol ki meşelā bir şey' ammā isimleri çok *anlarıñ kıamusı ile* yād olunur birer birer.

[10b] (24) *Anlarla* me'ābirlik mūcib (25) olur.

[11a] (5) Nedenkim bir şey'in ismi yücelüp ol şey üzerine biner, ol şey *anuñla* zāhir olur.

[11a] (5) Şanki (6) *şey'e yücelmesi ile* ma'nāsı izhār olur.

[11a] (10) *Anuñla* Hağ sübhāne ve Te'ālā yād olunur.

[11a] (12) Ya'nī, *bu Allāh ismiyle* bir kimseye ad kıonduğun bildiñ mi, (13) var mıdır?

[11a] (13) *Anuñla* bir kimse yād olmaz.

[11a] (20) Anuñ gibi halk dađı Hađ Te'ālī'ye *zillet ile hużū' ile* düşüp hem (21) emīn olurlar *ism-i şerīfin yād itmekle*.

[11a] (21) *Hayrānlık, muhabbet ile vāv'ı* (22) hemzeye tebdīl olup ءل (ilāh) oldu.

[11a] (25) Ya'nī, ne kıadar şeyler var ise dünyā yüzünde ancak Hağ Te'ālī'niñ ism-i şerīfin *yād itmekle* ğamd ü şenā iderler.

[11b] (1) Murād (2) *Rahmān ismiyle* dünyā ğāletlerine rahmet idici ve *Rahīm ismiyle* āğiretde 'afv idici.

[11b] (6) Ve *Rahīm* (7) *ismiyle* ğünāhları 'afv eyler.

[11b] (27) Ve didiler ki: Cemī'-i Kıur'an ancak *tevātür ile* ve *ifāza* (28) *ile* isbāt oldu.

[12a] (4) Ol indikde ancak evvelki süre tekmīl olup (5) ikinci süreye başlandığın *anuñ ile* bilür idi.

[12a] (14) Ya'nî, Hâzret-i Resûl Fâtîha'yı (15) okuduğda *Bismi'llâh ile* başlayup âyet be âyet *i'râbıyla okuyup* Bismi'llâh'ı âyet şayar idi.

[12b] (1) Buyurdu ki: *Med ile* idi.

[12b] (2) Ve Raḥmân ismin daḥı *med ile* ve Raḥîm ismin *med ile* okudu.

[12b] (2) Böyle *şahîḥ açık delîller ile* besmele Fâtîha'dan (3) olması şâbit oldu.

[12b] (9) İmdi *geçen delîller ile* besmele Fâtîha'dan bir âyet ve ğayr sûrelerden bir âyet olduğu (10) isbât olunduğda *cehr ile* okunacak namâzda Fâtîha ile berâber *cehr ile* okunur.

[12b] (10) Ve *ihfâ ile* okunacak (11) namâzda *ihfâ ile* okunur.

[12b] (22) Ya'nî Hâzret-i Resûl (23) namâzda besmeleyi *cehr ile* okudu.

[12b] (23) Kimisi anlardan açık rivâyet itdi ve kimi 'ibâretini *fehmi ile* naql itdi.

[12b] (24) Ve kaldı ki *ihfâ ile* okunmasına Hâzret-i Resûl'den iki rivâyet vârid oldu.

[12b] (32) Ya'nî, kaçan ki Hâzret-i Resûl imâm olup ḥalk ile namâz kılsa *besmele ile* başlayup namâzı açar idi.

[12b] (35) Ya'nî, Hâzret-i Resûl namâzı *Bismi'llâh ile* cehren açup başlar idi.

[13a] (2) Velâkin *geçen delîller ile* râciḥ olmağa gelüp (3) şahîḥdir.

[13a] (4) Ya'nî, Hâzret-i Resûl namâzda Bismi'llâh'ı *cehr ile* okur idi.

[13a] (15) Ve hem ḥalka Ḥudâ'ya ḥamd itmek nice olduğun bildirmekdir ki (16) *anuñla* Ḥaḳ Te'âlî'ye ḥamd ideler.

[13a] (22) Veyâ *الْحَمْدُ* (el-ḥamd) *dil ile* muḳayyed oldu (23) ve “eş-şükr” *erkân-ı fi'l ile* muḳayyed oldu.

[13a] (29) Lām *ma'rife ile* ancak Ḥaḳ Te'âlî'ye (30) dinür.

[13b] (12) Zîrâ ol kamu ḥalkına *rahmeti ile* tecellî eyler.

[13b] (33) Ve ma'nâsı maḥşûş 'ibâdetimiz sañadır ve (34) birleyüp *ḥuzû' ile* emriñe itâ'at ideriz, dimekdir.

[14a] (15) Andan kendine bir ‘ucb girmek qorhusundan “iyyāke nesta‘īn” ardınca getürdi ki ol kendine hāşıl (16) (olacaq) ‘ucbdan Hāḳḳ’a şıgınıp i ‘ānet dilemek ile ḥalāş ola.

[14b] (3) Hūşūşan *anuñla* Hāḳ Te‘ālī vaşf olunsa ancak andan murād hemān intikām almaḳdır, ğayr degil.

[14b] (14) Birisi *medd ile* آمين (āmīn) (15) ve birisi *ḳaşr ile* āmīn dimek.

[15a] (9) Ancak *Fātiha oḳumağla* kāmīl olur deyü.

[16a] (29) Andan Hāḳ Te‘ālā (30) müttakī olanları maḥşūş *teşrīf ile* yād eyledi.

[16b] (3) Lākin imān şer‘ dilinde *dil ile* iḳrār ve *ḳalb ile* (4) taşdıḳ ve farz olan ‘amelleri edā itmekdir.

[16b] (13) Meşelā ‘amelleriñ ziyādesiyle artar ve *eksik olması* (14) ile eksilür.

[16b] (16) Zīrā vaḥdāniyete bā‘is olan delāletlere (17) ve burhānlara *teemmül nazarıyla* diḳḳat idüp çok baḳıldıḳda vaḥdāniyete Allāh ḳalbinde *temekkün bulmağla* artar ve ol (18) delāletler ile burhānlara *teemmül nazarıyla* baḳmamāḳda eksilür.

[16b] (22) Ve aña delīl çünki ‘ameller *īmānla* (23) olur.

[17a] (8) Eger öyle itmezseñ ol seni görür gibi *fıkr ile* (9) murāḳabe itmekdir.

[17a] (32) Biz didik “Ne baḫtlı imiş anlar ki bizlerden evvel *mübārek cemāliyle* müşerref oldılar”.

[17b] (22) Ya‘nī, demīr *demīr ile* kesilüp yararılır.

[17b] (27) Zīrā *ḳarañluğı ile* (28) ḳamu eşyayı örter.

[17b] (29) Ve (30) biri küfr-i caḫūd ki ol *ḳalbi ile* Hāḳ Te‘ālī’yi bilür, *dili ile* iḳrār itmez; Şeytān’ın küfrü gibi.

[18a] (4) Ya‘nī ister señ (5) anları *cehennem ‘azābıyla* ḳorḫut ister ḳorḫutma yanlarında birdir.

[18b] (2) Ve eger dinürse ki Hāḳ Te‘ālī’yi nice *mekr, ḥile ile* aldadırlar ve ol anlarıñ derūnlarında olanı bilür (3) iken?

[18b] (15) Andan dінде şek, şübhe itmek *maraz ile* tesmiye olundu.

[18b] (26) Ya'nî ancak onlardır yeryüzünü *küfr, şirk ile* fesâda (27) virenler.

[18b] (34) Ve eger dirseñ ki nice nifâkları şahîh olur “*e nû'minu*” dimeleri ile.

[20a] (21) Ya'nî çıkan gürültüden kulaqlarını *parmaklarıyla* (22) tıkarlar.

[21a] (29) Zîrâ Kur'an gâh bir hikâyeyi *uzun (uzun)* (30) *elfâzlar ile* nakl ider
soñra dönüp *az kelâm ile* yine anı getürür.

[21b] (21) Ve öyle zan itmeleri sebebiyle Haq Te'âlâ onların 'azâblarını
cehennemde *anlarla* (22) eyledi.

[22a] (13) Girüp (14) çıkan nefis alı konmadığı gibi ve yedikleri ta'âmın fazalâtı
koşusu misk gibi olan *gegirmek ile* çıkar.

[22a] (15) Ve içtikleri şü ve gayr *misk gibi koşan terlemek ile* çıkar.

2.4.2.40. -mAk ile: *-dığı/-duğu için* anlamı taşır. Sebep belirtir.²¹⁰ Durum zarfidir.

[13a] (12) Çünkü kendi *Şâfi'î olmak* (13) *ile* mezhebiniñ delillerin ziyâde nakl
itdi.

[14a] (2) Zîrâ (3) Haq Te'âlî *'azîm olmağla* kendine kulluk ile 'ibâdete
müstehaktır.

[21b] (25) Anı eşidince sürürdan anuñ yüzünüñ derisi *parlamak ile* böyle tesmiye
olundu.

2.4.2.41. -ArAk zarf-fiil eki ile: Zarf-fiil cümlesi ile yüklem in eş zamanlı
gerçekleştiğini belirtir. Yüklem in durumunu belirtir. Eklendiği fiil cümle nin yüklem inin
ne tarzla, nasıl yapıldığını açıklar; ayrıca bu ek iki fiili birbirine bağlar.²¹¹

[3b] (18) Kur'an okuyana kıyâmetde dinür ki dünyâda *Kur'an'ı güzel (hazîn)*
âvâz ile harflerin (19) *ve kelimelerin bellü iderek niçe okur iseñ bunda dañı öyle güzel*
âvâz ve bellü iderek oku.

²¹⁰ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 362.

²¹¹ Nesrin Bayraktar, a.g.e., s. 152.

[4a] (11) Ve يَتَعَنَّيْ بِالْقُرْآنِ (yeteganni bi'l-Ḳur'ān'i) buyurması Ḳur'ān'ı ince güzel āvāz ile *maḥzūnlanarak* okumasıdır.

[7a] (23) Ben aña “Yalan söyledin, zīrā Ḥazret ol sürede beni (24) okıtdı, ol seniñ okuduğın dan ğayrıdır.” deyüp anı *boğazına doladığım şālından çekerek* yürüdim.

[7b] (20) Ben durmayup ziyāde itmesin diledikce ol daḡı Ḥaḡ Te'ālī'den dileyüp gitdikce (21) *ziyāde iderek* tā yedi ḡarfe irdi.

2.4.2.42. -mAdAn zarf-fiil eki ile: Bu zarf-fiil eki kendisinden sonra gelen fiillerin ve fiilimsilerin yapılma zamanını ve ne şekilde nasıl yapıldığını, durumunu belirtir. Zarf-fiil olayı cümlemin yükleminden sonra gerçekleşir.²¹² Zaman anlamı da taşır.

[5b] (2) Ol yazdığım kâğadlar, cüz'ler öyle *muşhaf olmadan* ḡamusı (3) Ḥazret-i Ebū Bekir raḡiya'l-lāhu 'anh ḡayatda iken anuñ yanında idiler.

2.4.2.43. -dİğIndAn/-dUğUndAn zarf-fiil eki ile: Yüklemde, fiilimside bildirilen eylemin yapılış sebebini belirtir.²¹³ Öncekilik anlamı taşır.

[2a] (23) Lākin ḡālet-i ma'īšet derdinde *yedimiz ḡaşır̄ olduğundan* te'līfine cür'et itmede olundu te'ḡir̄.

[4b] (4) *Ve Ḳur'ān'ın āyetleriniñ te'vīl̄ini öğret (ve āyāt-ı Ḳur'ān'ın te'vīl̄ ve ta'līm̄ it) buyurdığ(lar)ından* Ḳur'ān'ın tefsīriniñ çoğı (tefsīr-i Ḳur'ān'ın ekseri) (5) andan (anlardan) naḡl olundu (menḡöldür) va'l-lāhu a'lem.

[6a] (19) *Vāridi dağınıḡ (bu cihetden perākende) zāyi'idecek (olacak) şeylerde (taḡrīr̄) olduğundan* (20) ve okuyup (ve tilāvet idüp) ḡāfız olanlarıñ çoğı (ekseri) mürtedler ile Yemāme'de ceng itdiklerinde şehīd olmalarından ḡāḡābeler ḡorḡdılar ki ol üzerinde yazılı (21) olan şeyler ya silinür ya zāyi' olur.

²¹² Mustafa Özkan, Hatice Tören ve Osman Esin, a.g.e., s. 519.

²¹³ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 359.

[8a] (6) Bunda H azret-i Ubey bin K a' b rağiya'l-l ahu 'anh h azretine K ur' an öyle k ir a' at k ir a' at okunduğun evvel  *eşitmediğinden* kendine (7) bir h ayret gelince Őeyt an fırsat bulup nübüvvete tekz ibe vesvese virdi.

[9a] (21) Ve ba'zılar *iki kerre indiginden* meŐ n  dinildi, (22) didiler.

[10b] (8) Bu bismi'll h *çok isti'm l olduğundan*  yle oldu.

[19a] (23) Ben bunu böyle söylemem va'l-l hi * m nımız siziň  m ni uz gibi ve Őidkımız siziň 'ayn (24) Őidki uz gibi olduđundan* söyleyim." dedi.

2.4.2.44. -dIklArIndAn/-dUklArIndAn zarf-fiil eki ile: Yüklemede, fiilimside bildirilen eylemin yapılış sebebini belirtir.  ncekilik anlamı taşır.

[10b] (10) Ve ba'zılar didi ki ol b 'n n başını uzatmağa b 'is dilediler ki *H ak celle ve 'al n n kit bını okumağa mu'azzam g yeyet (11) ulu olan harf başlamağa kaşd itdiklerinden* uzatdılar.

2.4.2.45. göre: Edat grubu cümlede zarf göreviyle kullanılmıştır. Görelilik ifade eder.²¹⁴ Yüklemin durumunu belirtir.

[11a] (3) Z r  tesmiye her Şey'e *m n sibine göre* ad k omağdır.

2.4.2.46. ile edatıyla: Fiillerin ve fiilimsilerin sonuna gelerek cümleye birliktelik anlamı katmıştır. Durum zarfıdır.

[1b] (32) Ve bin ' -i nübüvveti *anuň ile* k ıldı k amil.

[2a] (24) Ancak h Őıl olması *anuň ile yes r (25)* olur.

[2b] (20) Anı (21) alup tutuň, *anuň ile* 'amel id n deyi ibtid  K ur' an'ı iŐmarladı ve aňa r đib itdi (sip riŐ ve terđ b buyurdılar).

[3a] (15) Her kim tekebbürliginden (ve) cebb rlig ndan anı terk idüp *anuň ile* 'amel itmezse ...

²¹⁴ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 450.

[3a] (20) Her kim *anuñla* söylerse şādık toğrı (21) söyler ve her kim *anuñ ile* ‘amel iderse ecr (ü) şevāba irer (nā’ il olur).

[3a] (21) Ve her kim *anuñla* hüküm iderse ‘adl eyler.

[3b] (18) K̄ur’ān okuyana kıyāmetde dinür ki dünyāda K̄ur’ān’ı *güzel (ḥazm̄)* āvāz ile harflerin (19) ve kelimelerin bellü iderek niçe okur iseñ bunda dağı öyle güzel āvāz ve bellü iderek oku.

[3b] (25) Andan şāhib-i (26) K̄ur’ān’a “K̄ur’ān’ı *ince āvāz ile ḥazm̄* ḥazm̄ oku.” dinür.

[3b] (30) Her kim K̄ur’ān okuyup (31) *anuñ ile* ‘amel iderse (her kim ki tilāvet-i K̄ur’ān idüp mücibince ‘āmil olsa) Hāq celle ve ‘alā kıyāmet günü (rūz-i kıyāmetde) anuñ atasına ve anasına (peder ü māderine) tāc giydir ki (giydirir ki) nūrı dünyā evlerinde (32) iren güneş nūrundan ziyāde olur.

[4a] (11) Ve بِتَعْنَى بِالْقُرْآنِ (yeteğanni bi’l-K̄ur’ān’i) buyurması K̄ur’ān’ı *ince güzel āvāz ile* maḥzūnlanarak okumasıdır.

[4a] (14) “K̄ur’ān’ı *ince laṭif āvāz ile* maḥzūn maḥzūn okumayan bizlerden degildir.”

[4a] (17) Her kim (18) K̄ur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānı ‘ilmsiz tefsīrinde bir şey’ söyler ise anuñ ceḥennemdeki menzilinde oturağ yeri *āteşle* döşenür.

[4a] (19) Bir rivāyetde her kim *kendi rāyı ile* söylerse oturacağ yeri *āteşle* döşenür.

[4a] (28) *Anuñ ile* ḥaşmına (29) gālib olup sözünü ve bid’atını yürüde (tenfīz için).

[4a] (35) “K̄ur’ān ile düşmān küffār vilāyetlerine çıkup [5a] (1) gitmeyiñ.

[5a] (14) K̄ur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānı *cehr ile* okuyan ol *cehr ile* āşikāre şadaқа viren gibidir.

[5a] (14) Ve K̄ur’ān’ı *sırr ile* yavaş okuyan ol gizli şadaқа (15) viren gibidir.

[5a] (17) Ben dađı yanına (ḥuzūr-u hümāyūnlarına vardım) (18) vardıkda bađdım *Ḥazret-i ‘Ömer rađiya’l-lāhu ḥazreti ile* oturur(lar) idi.

[5a] (19) Yemāme’de *mürted olanlar ile* ceng kavilenüp hāfız-ı Qur’ān olan kurrālardan çoğı şehīd oldılar.

[5b] (14) Ve anı yazarken yazan (tahrīr iden muharrir) Kureyş cemā’atine: Eger sizler *Zeyd bin Sābit ile* (15) Qur’ān’dan bir kelimeye ihtilāf iderseñiz anı Kureyş’in luğati üzre yazıñ (luğat-i Kureyş üzre taḥrīr idiñ), deyü emr eyledi (buyurdılar).

[6a] (15) Ve *delīl-i şahīḥ ile* öyle isbāt (16) oldı ki şahābeler rıdvānu’l-lāhi ‘aleyhim ecma’in Qur’ān’ı ‘azīmü’ş-şāni cümlesi *ma’rifeti ve hużūrı ve isbātı ile* Hāḳ celle ve a’lā ḥazret(ler)iniñ (ḥabīb-i ekremi) Ḥazret-i Resūl (17) şalla’l-lāhu ‘aleyhi veselleme indirdiği (inzāl buyurdığı) gibi cem’ itdiler.

[11b] (25) Ve ikinci ḥüccetleri Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve (26) selleme Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ibtidā “*İkrā’ bismi rabbike’l-lezī ḥalaḳ.*” āyeti ile indi.

[12a] (19) Ya’nī, bizler *Ḥazret-i Resūl ile* otururken kendilerine biraz dalmāḳ geldi.

[12b] (28) Ya’nī, benim *siziñle* (kıldığım) namāz ‘aynı *Resūlu’l-lāh ile* (29) ma’an kıldığım namāz gibidir.

[12b] (32) Ya’nī, kaçan ki Ḥazret-i Resūl imām olup *ḥalḳ ile* namāz kılsa besmele ile başlayup namāzı açar idi.

[13b] (10) Çünkü ‘ināyet, *raḥmet ile* her umūrda ğayrıdan çoḳdur.

[19a] (10) Ya’nī *anlarla* olduklarında (11) siziñ dīniñizde *sizlerle* berāberiz dirler.

[19a] (14) Zīrā bir gün gezerken *yārānlarıyla* şahābelere (15) rāst geldiler.

2.4.2.47. uşūl ile: *Usūlüne uygun biçimde, yavaşça* anlamlarında kullanılmıştır.²¹⁵ Durum zarfıdır.

[10a] (2) Andan Ebā’s-Sā’ib didi ki: *Anı eşitdiğimde* ben Ebū Hureyre’ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çoḳ vāḳit namāzları imām ardında (3) kılarız.” *didigimde* hemān

²¹⁵ <http://www.lugatim.com/s/US%C3%9BL> Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 19:20.

Ebū Hureyre kolumdan çeküp baña *uşul ile* “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris’den idi, imām ardında kıldığında kendi (4) kendiñe yavaş eşideceğñ kadar oqu.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu’l-lāh buyurur ki: Hāḡ celle ve ‘alā buyurdu ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiḡa’yı ḡulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.

2.4.2.48. için edatıyla: İçin edatı bir isimle ya da bir kelime grubuyla birleşerek sebep belirtir. Bazen kendinden önceki kelimeye bitişik yazılır. Cümlede durum zarfi görevindedir.

[3b] (23) Kıyāmet (24) günü Ḳur’ān gelür *şāḡibi için* dir ki “Yā Rabbi buña ḡulle giydir.”

[4a] (28) Ol hemān kendi murādı üzre *sözine ve bid’atına ḡüccet itmek için* tefsīr eyler.

[4b] (7) Zīrā *nefsüm yed-i ḡudretinde olan Allāh ḡaḡḡıçün* Ḳur’ān baḡlı ve (8) köstekli olan develeriñ baḡların, kösteklerin çözdükde ḡaçup gitmelerinden ziyādedir.

[4b] (14) Ki *unutmaması için* te’kīd itti (buyurdılar).

[5a] (8) Andan dönerler, *ol Ḳur’ān’ı oḡudukları için* ḡalkdan (9) dilenüp isterler.

[8a] (2) Ben yine dönüp *ümmetime āsān olması* (3) için ḡayrısın diledim.

[8a] (5) Birini ol kıyāmet gününde cemī’-i ḡalk tā İbrāḡim ‘aleyhi’s-selāmā varınca ḡadar *baña gelüp düşmeleri* (6) için te’ḡīr idüp alıḡodum.

[8b] (22) Bunu Tirmizī ḡazreti zıkr (idüp) bu ḡadīs *تعوذ* (te’avvüz) bābında meşḡurdur deyüp *ba’zı rāvīleri için* söyledi.

[9a] (19) Ya’nī, *oñ oḡunan sūreleriñ oñünde oḡunduḡı için* bāḡī sūreler aña uyarlar.

[9a] (20) Ve ba’zılar didi ki: Hāḡ Te’ālī anı *bu ümmet-i merḡūme* (21) için şenālayup alıḡodı.

[10b] (13) Andan ‘Ömer ibn ‘Abdü’l-‘azīz raḡmetu’l-lāhi Te’ālī yazıcılarına *Allāh-u zū’l-celālīñ kelām-ı ḡadīmīne ta’zīm ve tekrīm için* (14) bismi’llāḡda bā’nuñ

başını uzadıñ ve s̄in'ĩn dişlerini açup bellü idiñ ve m̄im'ĩn başını değirmi idiñ deyü (15) ışmarlayup tenb̄ih ider idi.

[11a] (18) Şi'r: Şıgındım sizlere *baña iren belā için* (19) hem-derd.

[11b] (3) Ya'n̄i *hayr ve ihsān dilemek için* dinür.

[13a] (11) Ve Őāhib-i Hāzin dir ki: Eḥādīs bābında *bunuñ için* delīller ve irādlar ve cevāblar çokdur.

[13a] (12) *Cehr ile ihfā için* anları yād itsek maḳşūd uzanur.

[13a] (33) Zīrā hayvānāta 'ālem dinilmez, 'aḳılları *olmadığı için*.

[13b] (22) Ve ba'zılar ol günde kişiye ancak *d̄ni yaradığı için* dinildi, (23) didiler.

[15a] (20) Veyā bir fırka ḳanadlarını germiş kuşlar gibi (21) gelürler, *kendilerini okuyanlar için* řefā'at ile mücādele hüccet iderler ḳurtarmağa 'azābdan.

[15b] (7) *Anlarıñ aşılları için* (8) arayıp şormak lāzım degildir.

[16a] (7) Zīrā 'askere ketībe dirler *cem' olup birikmeleri için*.

[16b] (14) Andan (15) ve *ĩmānıñ ziyāde ve eksik olması için* çok ḥadīsler vārid oldı.

[17b] (23) Ya'n̄i, anlar ki dünyāda ve āḥiretde ancak *hayra* (24) *irmek için* kesilmişlerdir.

[17b] (24) Bil ki Ḥaḳ Te'ālī bu sūreniñ *mü'minler için* dört āyet indirdi ve (25) *kāfirler için* iki āyet indirdi ve *münāfiḳlar için* on üç āyet indirdi.

[18a] (21) Zīrā anlar *Ḥazret-i Resūl'den ve ařḥābından* (22) *ḳurtulmak için* Müslümān olup küfri derūnlarında gizleyüp i'tiḳād itdiler.

[19a] (18) Andan Ḥazret-i 'Ömer'ĩn elini tutup "Merḥabā ey Beni 'Adī bin Kā'be'l-Fārūḳ'uñ (19) ulusı ve Ḥaḳ Te'ālī'niñ d̄ninde ḳavī olan ve mālını ve nefsinı *Ḥazret-i Resūl için* bezl iden." didi.

[19a] (30) Ya'n̄i *dalāletlerinde ziyāde* (31) *olmaları için* mühlet virüp uzadır.

[19b] (20) Anlarıñ nifākda meşelleri aña beñzer ki bir kişi qarañlıq gicede (21) sahrāda ateş yaqar *etrāfindaki görüp em̄n olmak için qorħudan.*

[20a] (4) Haq kelāmin diñlemezler ki *qabul itmemek için.*

[20a] (4) Ya' nī haq üzre (5) söylememek için anlar dilsizlerdir.

[20a] (7) Ve haq söylememek için dillerin tutdılar ve haqqı görmemek için (8) gözlerin ve başiretlerin yumdılar.

2.4.2.49. anuñ için: Sebep ilişkisi kurarak müstakil cümleleri birbirine bağlar. *Bu sebeple, bunun için, bundan dolayı* anlamı taşır. Sebep anlamı taşıyan cümlelerinin başında bulunup geriye doğru bir referans yönüyle cümleleri bağlar. Bağlanan cümleler arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulur.²¹⁶ Kelime bitişik olarak da yazılmıştır.

[6a] (35) *Anuñ için* Hażret-i Ebū Bekir eş-Şiddīk rađiya'l-lāhu 'anh Qur'an'ı bir yere cem' itmegi [6b] (1) Zeyd bin Şābit rađiya'l-lāhu 'anh hażretine emr itmesi Hażret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ intikāl itdiği senede bir kerre Hażret-i Cebrā' il (2) 'aleyhi's-selāmā okurken eşitdi ve okudı.

[6b] (2) *Anuñ için* (3) Hażret-i Ebū Bekir rađiya'l-lāhu 'anh Qur'an'ı cem' itmegi ana ilzām itdi.

[7a] (30) *Anuñ için* Hażret-i (31) 'Ömer'e “Boğazını şalıvir, okusun.” buyurdı.

[10a] (15) *Anuñ için* Fātiha okumağı şalāt ismi ile zikr eyledi.

[10b] (12) *Anuñ için* hem başı uzandı ve hem çok isti'māl olundu.

[11b] (1) *Ve anuñ için* ba'zı raħmānū'd-dünyā ve raħimū'l-āhiret didiler.

[13b] (11) *Anuñ için* Haq Te'ālī'niñ raħmeti tekrār (12) be tekrār zikr itmek.

[16b] (29) *Anuñ için* mü'min (30) olana mü'min demek oldı ki nefsinı 'azābu'l-lāhdan em̄n itmesi ile.

---

²¹⁶ Ülkü Polat, “Eski Türkçede Bağlı Cümle Teşkilinde Kullanılan Bağlayıcılar”, *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Varşova-Polonya 25-28 Eylül 2018, s. 48-58. Erişim Tarihi: 20.05.2022, Saat: 23:50.

2.4.2.50. gibi edatıyla: Gibi edatı bir isimle birleşerek benzerlik ilgisi kurmuştur. Durum zarfıdır.

[1b] (24) Lâkin rûz u şeb hamd ü şenâsı ile tazarru' u niyâzı zebânımdan *şu gibi* akar.

[5b] (8) Yahūdileriñ (9) ve gāvurlarıñ (ve naşārāniñ) kitāblarına(ında) *ihtilāf gibi* (vuķū' bulan) bunlarda (ümmedde) bu kitābu'l-lāh Kūr'an-ı 'azīmü'ş-şāna ihtilāf itmeleri (itmeden) olmadan evvel kelāmu'l-lāh(ı) bir yere cem' idüp (buyurup) (10) muşhaf eyle.

[6a] (12) Ve tilāvetden (13) şey' be şey' ref' olur idi *ba'zı hükmünüñ nesh olması gibi*.

[6a] (15) Ve delīl-i şahīh ile öyle isbāt (16) oldu ki şahābeler rıdvānu'l-lāhi 'aleyhim ecma'in Kūr'an'ı 'azīmü'ş-şāni cümlesi ma'rifeti ve hużūrı ve isbātı ile *Haķ celle ve a'lā hazret(ler)iniñ (habīb-i ekremi) Hazret-i Resūl (17) şalla'l-lāhu 'aleyhi veselleme indirdiği (inzāl buyurduğu) gibi cem' itdiler.*

[6a] (24) Cümlesiniñ ittifākı ile *andan Hazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemeden eşitdikleri (istimā' itdikleri) gibi yazdılar (tahrir itdiler).*

[7a] (22) Andan aña “Saña bu süreyi *sen okurken benim (23) eşitdiğim gibi* kim okutdı.” didim.

[7a] (25) Bakdım ki *siz beni okutduğunuz gibi* okumadı.” didim.

[7a] (26) Başladı *benim eşitdiğim gibi* okumağa.

[7a] (26) Tamām itdikde Hazret-i Resūl “Kūr'an baña *bu (27) okudığı gibi* indi.” didi.

[7a] (27) Ben de *baña okutduğu gibi* okudum.

[8a] (13) Ve ba'zılar didi ki: *Zāhiri nāzil olduğu gibi* dil ile okumağdır, (14) bātını ma'nāların añlamağa kalb ile fikr ve tedbīr itmektir.

[8b] (23) Ve anı Dāvud ve en-Nesā'ī raḥimehümü'l-lāh anlar daḥı *Ebī Sa'id el-Hudrī radiya'l-lāhu 'anh hazretinden (24) zikr olan hadiś gibi* rivāyet itdiler.

[12b] (8) Anuñ da hükmünü *āmīn hükmi gibi* iderler idi.

[13a] (7) *Hazret-i Enes bin Mālik ardında kıldığım (8) namāz gibi* kılarım.

[13a] (9) Ya'nī, *Hazret-i Resūl'e uyup kıldığım namāz gibi* kılarım, ğayrıya meyl itmem.

[13a] (16) Ve hamd ile medh birdir, *kıardaş gibi*.

[15a] (19) Ol iki sūre yarın kıyāmetde *iki faşla buluğ gibi* gelür (20) veyā *iki gölgelik gibi* gelür.

[15a] (20) Veyā *bir fırka kanadlarını germiş kuşlar gibi (21)* gelürler, kendilerini okuyanlar için şefā'at ile mücādele hüccet iderler kıurtarmağā 'azābdan.

[15a] (29) Ya'nī, evleriñizi *mezārlar gibi* Kıur'an'dan boş kıomayın.

[17a] (8) İhsān, 'ibādet iderken *Hak Te'ālī'yi görür gibi* müşāhede itmekdir.

[17a] (8) Eger öyle itmezseñ *ol seni görür gibi* fikr ile (9) murāqabe itmekdir.

[17b] (29) Ve (30) biri küfr-i cahūd ki ol kıalbi ile Hak Te'ālī'yi bilür, dili ile ikrār itmez; *Şeytān'ın küfrü gibi*.

[18a] (33) Zīrā kendi mekr, hīlelerine kendiler düşer; *itdikleri gibi* bulurlar.

[18b] (30) Ya'nī *muhācirin ile enşār gibi* sizler de (31) hūlūş üzre inanup İmān getürsenñiz.

[19a] (23) Ben bunu böyle söylemem va'l-lāhi İmānımız *siziñ imānıñız gibi* ve şıdkımız *siziñ ayn (24) şıdkıñız gibi* olduğından söyleyim.” didi.

[19b] (17) Ya'nī siz de ğıybete daldıñız *ol dalanlar gibi*.

[20b] (30) Ya'nī sizleri ezelden *mişliñiz olmamış üzre gibi (31)* yokdan var idüp İcād, “ve'l-lezīne min kıabliküm” ve sizlerden evvel gelenleri dağı yokdan var olmak (32) üzre halk eyledi.

[21a] (3) Ve ba'zılar didi ki: İnsān bu 'ālem-i dünyāya te'emmül ile fikr eylese (4) anı *bir ma'mūr ev gibi* bulur ki her lāzım olacağ içinde mevcūd.

[22a] (15) Ve içdikleri şu ve ğayr *misk gibi* kıoğan terlemek ile çıkar.

[22a] (25) Anlarıñ ardınca girenler (26) yüzleri *gökyüzündedir gibi* pek parlayan yıldız gibidir.

2.4.2.51. anuñ gibi: Gibi edatı bir zamirle birleşerek benzerlik ilgisi kurmuştur. Kendinden önceki cümleyle anlam bağlantısı kurar. Durum zarfıdır.

[8a] (23) *Anuñ gibi* müfessir daħı āyetin ma‘nāsını ve şe‘nini ve qaşdını açup bilür ve bildirir.

[11a] (20) *Anuñ gibi* halk daħı Hax Te‘ālī‘ye zillet ile huzū‘ ile düşüp hem (21) emīn olurlar ism-i şerīfin yād itmekle.

[21a] (27) Zīrā ma‘nāsı, eger siz bu nāzil olan Qur‘ān’a Hax katından degildir deyü şek ü şübhe iderseniz sizler (28) *anuñ gibi* bir sūre getürün aña beñzeye.

2.4.2.52. yalan / yalandan: Yüklemin durumunu belirtmiştir.

[7a] (23) Ben aña “*Yalan* söyledin, zīrā Haxret ol sūrede beni (24) okutdı, ol seniñ okuduğın dan ğayrıdır.” deyüp anı boğazına doladığım şālından çekerek yüridim.

[18b] (20) Ya‘nī Allāh ve Resūl’ini derūnlarında *yalan* tutdukları için.

[18b] (21) Ya‘nī, dilleri ile bizler inanup ĩmān getürdük derūnlarında inkār itmeleriyle *yalan* (22) söyledikleri için.

[18b] (24) Ya‘nī *yalandan* (25) bizler ıslāh idiciyüz, dirler.

2.4.2.53. elsiz: Yüklemin durumunu belirtmiştir.

[4b] (26) “Kağı kişi ki Qur‘ān okurken terk idüp anı unutsa ol kıyāmet gününde Haxk’ın (27) dergāhına *elsiz* haşr ola.”

2.4.2.54. yalnız: *Sadece, tek başına* anlamları taşır. Yüklemini, fiilimsiyi sınırlandırır.²¹⁷ Durum zarfıdır.

[8b] (3) Lākin ‘Atā’ raħimehu‘l-lāh haxreti “Gerek namāzda gerek *yalnız* Qur‘ān okumağa başladıkda evvelī تعوذ (te‘avvüz) itmek vācibdir.” didi.

²¹⁷ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 111.

[15a] (9) Ve A‘rābī’niñ ḥadīşine cevāb (10) oldu ki *yalñız* Fātiḥa kifāyet ider.

[18a] (12) Ve sem‘i *yalñız* (13) zıkr itdi.

2.4.2.55. maḥşūş: *Özellikle, isteyerek, bilerek, bilhassa, ayrıca, hususi olarak* anlamları taşır.²¹⁸ Durum zarfıdır.

[13b] (25) Ve eger dirseñ ki niçün *maḥşūş* “yevmi’d-dīn” *yalñız* zıkr itdi.

[13b] (33) Ve ma‘nāsı *maḥşūş* ‘ibādetimiz sañadır ve (34) birleyüp ḥuzū‘ ile emriñe itā‘at ideriz, dimekdir.

[16a] (29) Andan Ḥaḳ Te‘ālā (30) müttakī olanları *maḥşūş* teşrif ile yād eyledi.

[18b] (14) Zīrā marazıñ aşlı za‘iflik, vücūd (15) i‘tidālden çıkmaktadır *maḥşūş* insānda.

2.4.2.56. cehren: *Açıkça, cehrî, yüksek sesle, alenen* anlamlarında kullanılan Arapça bir zarftır.²¹⁹ Yüklemin durumunu bildirir.

[12b] (35) Ya‘nî, Ḥazret-i Resūl namāzı Bismi’llāh ile *cehren* açup başlar idi.

[13a] (6) Bismi’llāh *cehren* okur idi, Fātiḥa’dan evvel ve soñra.

2.4.2.57. ḥuşūşā / ḥuşūşan: *Özellikle, bilhassa, hususi olarak, hususiyile* anlamlarına gelen Arapça bir zarftır.²²⁰ Yüklemin durumunu bildirir.

[8b] (5) Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem *ḥuşūşan* تعود (te‘avvüz) (6) itmegi muvāzabet itdi idi.

[12b] (3) *Ḥuşūşan* şahābeleriñ yazdıqları (4) muşḥaflarda her birini yerlerinde yazmaları şābitdir.

[14b] (3) *Ḥuşūşan* anuñla Ḥaḳ Te‘ālā vaşf olunsa ancak andan murād hemān intikām almaktadır, ğayr degil.

²¹⁸ <http://www.lugatim.com/s/mahsus> Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 08:10.

²¹⁹ <http://www.lugatim.com/s/CEHREN> Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 12:10.

²²⁰ <http://www.lugatim.com/s/hususan> Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 12:15.

[21b] (11) *Huṣūṣā* anlar belāgat ve feṣāhat ehli ve Kur’ān anlarıñ (12) kelāmılarınñ cinsinden.

2.4.2.58. aṣikāre: *Hiç saklamadan, belli ederek, açık açık* anlamlarına gelen bir durum zarfıdır. Fiillerin ve fiilimsilerin önüne gelir.

[5a] (14) Kur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şānı cehr ile okuyan ol cehr ile *aṣikāre* şadağa viren gibidir.

2.4.2.59. gizli: *Söylemeden, kimseye bildirmeden* anlamında kullanılan bir durum zarfıdır.

[5a] (14) Ve Kur’ān’ı sırr ile yavaş okuyan ol *gizli* şadağa (15) viren gibidir.

2.4.2.60. birden: Fiillerin ve fiilimsilerin durumunu belirtir. Cümleye *bir anda, ansızın* anlamı katmıştır. Zaman anlamı da taşır.

[5a] (30) Elbetde lāzımlıdır deyü üzerime *birden* (31) sürdürdüklerinde ol zamān Ḥazret-i Ebū Bekir’e ve Ḥazret-i ‘Ömer’e Ḥaḳ celle ve ‘alādan iren ilhām baña daḥı irüp gönlüm açılıp baḳdım ki (32) anlarıñ sa’y itdikleri re’y gāyet ile ḥayırlı re’ydir.

[20a] (30) Zīrā (31) el-ḥaṭf bir şey’i *birden* ḳapmaḳdır.

2.4.2.61. yavaş: Fiillerin ve fiilimsilerin durumunu belirtir.

[5a] (14) Ve Kur’ān’ı sırr ile *yavaş* okuyan ol gizli şadağa (15) viren gibidir.

[10a] (2) Andan Ebā’s-Sā’ib didi ki: Anı eşitdiğimde ben Ebū Hureyre’ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaḳit namāzları imām ardında (3) ḳılarız.” didiğimde hemān Ebū Hureyre ḳolumdan çeküp baña uşul ile “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris’den idi, imām ardında ḳıldığımda kendi (4) kendiñe *yavaş* eşideceğiñ ḳadar oḳu.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlū’l-lāh buyurur ki: Ḥaḳ celle ve ‘alā buyurdı ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiḥa’yı ḳulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.

[19a] (22) Hemān ‘Abdu’l-lāh “Dur *yavaş* (23) ol yā ābā el-Ḥasan.

2.4.2.62. birer birer: Yükleme durumu yönüyle belirtir. Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulmuştur.²²¹

[10b] (22) Ve bir kavil dahil ol ki meşelâ bir şey' ammâ isimleri çok anların kamusu ile yâd olunur *birer birer*.

2.4.2.63. hazin hazin: Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulmuştur. Yüklemin durumunu belirtir.

[3b] (25) Andan şâhib-i (26) Kur'an'a "Kur'an'ı ince âvâz ile *hazîn hazîn* oku." dinür.

2.4.2.64. maḥzûn maḥzûn: Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulmuştur. Yüklemin, fiilimsinin durumunu belirtir.

[4a] (14) "Kur'an'ı ince laṭîf âvâz ile *maḥzûn maḥzûn* okumayan bizlerden degildir."

2.4.2.65. kırâ'at kırâ'at: Aynı kelimenin tekrarı ile oluşturulmuştur. Yüklemin, fiilimsinin durumunu belirtir.

[8a] (6) Bunda Hâzret-i Ubey bin Kâ'b raḍîya'l-lâhu 'anh hâzretine Kur'an öyle *kırâ'at kırâ'at* okunduğın evvelî eşitmediğinden kendine (7) bir hayret gelince Şeytân fırsat bulup nübüvvete tekzîbe vesvese virdi.

2.4.2.66. +cA eşitlik eki ile: İsimler, isim tamlamaları +cA eşitlik ekini alarak zarf görevi üstlenmişlerdir. +cA eşitlik eki ismi fiile bağlamıştır.²²² Yüklemin durumunu belirtir. Cümleye görelilik anlamı da katar.

[4a] (26) Ol kişi âyeti hevâsına tâbî' olmağla kendi nefsinüñ (27) murâdı üzre söyler, döner, *göñlünce* (dil-hâhı üzre) ma'nâ virir.

²²¹ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 104.

²²² Muharrem Ergin, a.g.e., s. 218.

[5b] (30) Hâzret-i ‘Osmân anlara (31) tâbût (تابوت) yazıñ *Ḳureyş dilince* buyurduḳda (Ḳureyş lisânı üzre تابوت tâbût taḥrîr idiñ diyü fermân buyurdılar.) tâbût deyü yazdılar (taḥrîr itdiler).

[16b] (8) Ehl-i sünnet arasında aña mü’min dinilmez *bu ḥadîs-i (9) şerîfîñ mucibince.*

[18b] (17) Zîrâ Ḳur’ân âyet be âyet *birbiri ardınca (18)* inmek ile.

2.4.2.67. niçün: Yüklemin, iç cümlemin sebebini soru yoluyla belirtir. Durum zarfıdır.

[7a] (29) Murâdı (30) Hâzret-i Resûl aña “*Niçün böyle oḳuduñ?*” deyü ta’zîr itmesin diler idi.

[13b] (25) Ve eger dirseñ ki *niçün* maḥşûş “yevmi’d-dîn” yalnız zîkr itdi.

[20b] (23) İdici oldur ve anuñ itdigine bunu *niçün* itdiñ deyü nizâ’ iden yoḳdur.

2.4.2.68. hem: Cümleye *üstelik, şu da var ki, zaten, bir de* manaları katarak anlamı kuvvetlendirir.²²³ Durum zarfıdır.

[11a] (22) Anuñ gibi ḥalk daḫı Hâḳ Te’âlî’ye zillet ile ḥuzû’ ile düşüp *hem (21)* emîn olurlar ism-i şerîfin yâd itmekle.

[13a] (15) Ve *hem* ḥalka Ḥudâ’ya ḥamd itmek nice olduḡun bildirmekdir ki (16) anuñla Hâḳ Te’âlî’ye ḥamd ideler.

[21a] (19) Ve *hem* ḳulluḳ menzili a’lâ menzildir.

2.4.2.69. böyle: *Bunun gibi, bu türlü* anlamlarında kullanılan bir zarftır.²²⁴ Yüklemin, fiilimsinin, iç cümlemin durumunu (tarzını) benzerlik yönüyle belirtir.²²⁵

²²³ <http://www.lugatim.com/s/hem> Erişim Tarihi: 11.03.2022, Saat: 10:15.

²²⁴ <http://www.lugatim.com/s/B%C3%96YLE> Erişim Tarihi: 12.03.2022, Saat: 18:40.

²²⁵ Mustafa Özkan, a.g.e., s.126.

[3b] (32) Bu sizlerde *böyle* olduğda bu Kur'an-ı 'azîmü's-şānı okuyup anuñ ile 'amel (33) ideniñ ecir (ve) şevābını buña kıyās idüp andan niçe in'ām ihsānlara irecegin biliñ.

[5a] (19) Ben andan (20) qorharım ki bir yerde dağı ceng *böyle* kavilenür bākī kalan hāfiz-ı kelāmu'l-lāh olanlar dağı şehid olurlar.

[5b] (10) Yoğsa *böyle* kalup ihtilāfa düşerler (dūçār olurlar) didiginde hemān Hāzret-i 'Osmān (zi'n-nūreyn) Hāzret-i Hāfşa radiya'l-lāhu 'anhāya (ve 'an Ebihā'ya peygām irsāl buyurdılar ki) haber gönderdi ki (11) ol yanıñdaki kāğadları cüz'leri gönder, yazup muşhaf idüp andan saña gönderirim (zī elindedir) deyü.

[5b] (28) Bunı ibn 'Abdü'l-ber *böyle* zıkr itdi(ler).

[7a] (27) Hāzret-i Resül "Kur'an baña *böyle* indi." didi.

[7a] (29) Murādı (30) Hāzret-i Resül aña "Niçün *böyle* okuduñ?" deyü ta'zīr itmesin diler idi.

[12a] (32) Ya'nī, hāzret *böyle* idüp buyururlar idi ki Kur'an'dan (33) Şeytān'ı koğup çıkarmağa bu hayırlı āyetdir.

[12b] (2) *Böyle* şahih açık deliller ile besmele Fātiha'dan (3) olması sābit oldı.

[19a] (23) Ben bunı *böyle* söylemem va'l-lāhi imānımız siziñ imānınız gibi ve şıdkımız siziñ 'ayn (24) şıdkınız gibi olduğundan söyleyim." didi.

[21a] (10) Ya'nī sizlere *böyle* ihsān iden Hālik'a tapdınız.

[21b] (15) İmdi umūr *böyle* olduğda 'inādı terk itmek vācib oldı.

[21b] (25) Anı eşidine sürürdan anuñ yüziniñ derisi parlamak ile *böyle* tesmiye olundu.

2.4.2.70. öyle: *Onun gibi, o şekilde* anlamında kullanılmıştır. Yüklemin, fiilimsinin durumunu (tarzını) belirtir. Benzetme anlamı taşır.²²⁶ İkilemeli kullanımları da vardır.

²²⁶ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 410.

[3b] (18) Kıur'an okuyana kııyāmetde dinür ki dünyāda Kıur'an'ı güzel (ħazīn) āvāz ile ħarflerin (19) ve kelimelerin bellü iderek niçe okur iseñ bunda dağı öyle güzel āvāz ve bellü iderek oku.

[4a] (2) "Her kim Kıur'an'ı kāmīl ħıfz idüp andan ħarfleriniñ iħrācların (maħāric-i ħurūfi) gereği gibi öğrenüp (ta'lim idüp) ve kelimeleriniñ ma'naların öğrenüp bilmek üzre ve (3) ħelālini ve ħarāmını bilür bilü(ş) öyle okursa (kıra'at eylese) Ĥađ (sübħāne ve) Te'ālī anı cennete kıoya (idħāl eyleye).

[4b] (11) Eğer bağlı köstekli kıorsa öyle (12) dururlar.

[5a] (2) Küffār vilāyetlerine öyle nehy vārid oldu.

[5b] (2) Ol yazdığım kāđadlar, cüz'ler öyle muşħaf olmadan kıamusı (3) Ĥazret-i Ebū Bekir rağiya'l-lāhu 'anh ħayatda iken anuñ yanında idiler.

[6a] (15) Ve delīl-i şaħiħ ile öyle işbāt (16) oldu ki ...

[7b] (4) Kıāmūsda dađı öyle zıkr olundu.

[7b] (14) Lākin cemī' Müslümānlarıñ 'ulemāları öyle tađdīr itdiler ki meşel olan āyetiñ yerine aħkām āyetinden birini (15) bedel itmek ħarāmıdır.

[8a] (3) Öyle öyle yeddi ħarf üzre okumağa emr olundum.

[8a] (6) Bunda Ĥazret-i Ubey bin Kā'b rağiya'l-lāhu 'anh ħazretine Kıur'an öyle kıra'at kıra'at okunduğun evvelī eşitmedidinden kendine (7) bir ħayret gelince Şeytān fışşat bulup nübüvvete tekzībe vesvese virdi.

[8a] (17) Zīrā Kıur'an-ı 'azīmü'ş-şāniñ feħmine tedbīr idüp ħulūş ile fikr idene Ĥađ celle ve 'alā me'ānisinden ve te'vīlinden ol kıadar açup fetħ ider ki (18) ħayrılar niçe eyyām sa'y itseler öyle fetħ idemezler.

[8a] (4) Ve Ebī Sa'īd el-Ĥudrī rağiya'l-lāhu 'anh ħadışi mücibince dağı öyle gelür.

[10b] (8) Bu bismi'llāħ çok isti'māl olduğundan öyle oldu.

[10b] (15) Andan Kelāmu'l-lāħ yazmalarında öyle yazarlar idi.

[11b] (4) Öyle olduğda evvelki (5) ma'nāsında zāta şıfāt olur, ikincide fi'le şıfāt olur.

[16b] (18) *Öyle* olduğda şiddiklerin ĩmānı ve ğayrılar (19) ĩmānından kavī ve şābitdir.

[17a] (6) *Zirā öyle* ‘amel (7) ideniñ t̄a‘ati güzel olur.

[17a] (8) Eger *öyle* itmezseñ ol seni görür gibi fikr ile (9) murākabe itmekdir.

[17b] (17) *Öyle* olduğda anlar ki yüzlerine zafer k̄apusı açılıp maşşūdlarına (18) irdiler.

[20b] (14) Ya‘nī anları (15) imtiḥān ve tecrübe itmeyüp *öyle* bıraktı.

[21b] (21) Ve *öyle* zan itmeleri sebebiyle H̄aḡ Te‘ālā anlarıñ ‘azāblarını cehennemde anlarla (22) eyledi.

[21b] (35) Ya‘nī, cennetiñ [22a] (1) ırmaqlarınıñ arıqları şü yolları yokdur, *öyle* akarlar.

2.4.2.71. şöyle: Yüklemin durumunu (tarzını) belirtir.²²⁷ Şöyle kelimesi tekrarlı kullanılarak sebep ilişkisi pekiştirilmiştir.

[4b] (17) H̄azret-i Resūl (ḥāce-i k̄adir-şinās-ı ‘ālem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem) buyurdi(lar ki) “Yoğ ola siziñ biriñiz *şöyle şöyle* (18) olnı unuttum dimesi, ol kendisi unuḡandır.

[8b] (2) Ve namāzda olmayup *şöyle* K̄ur‘ān okumağa başlayan evvelī **أَعُوذُ بِاللَّهِ** (E‘ūzu bi’l-lāh) deyü **تعوذ** (te‘avvüz) itmesi müsteḥabdır.

2.4.2.72. hele: Cümleye *özellikle, bilhassa, her şeyden önce* anlamı katar. Uyarı, tehdit, temenni veya vaat bildiren cümleleri bu cümleden önce veya sonra gelen bu temenni veya uyarının nedeni olan cümleye bağlar.²²⁸ Yüklemin durumunu belirtir.

[7a] (21) *Hele* tā selām virince kadar (22) gözledim.

²²⁷ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 126.

²²⁸ <http://www.lugatim.com/s/hele> Erişim Tarihi:02.04.2022, Saat: 09:12.

2.4.2.73. az: Durum zarfıdır. Yüklemin durumunu belirtir.

[7a] (21) *Az* kaldı ki namâzda iken anı azarlayup çekişim.

2.4.2.74. hiç: Yüklemin durumunu kesin olarak belirtir. Olumsuz cümlelerde cümlenin anlamını kuvvetlendirir, pekiştirir.²²⁹ Cümleye *asla, katiyyen* anlamları katar.²³⁰

[2b] (19) *Ve hiç* şekk yokdur.

[5a] (25) *Hiç* güclenüp sözi uzatma.

2.4.2.75. 'umūmen: *Genel olarak, cümleten, bütünüyle* anlamında kullanılan Arapça bir zarftır.²³¹ Yüklemin durumunu belirtir.

[11a] (34) Er-Raḥmān kamu dünyā ḥāletlerine (35) rahmetdir 'umūmen kamu ḥalka gerek kāfir gerek mü'min.

2.4.2.76. bir an: Yüklemin durumunu belirtir.

[12b] (1) Andan besmeleyi okuyup Allāh ismin *bir an* uzatdı.

2.4.2.77. ekşer: *Umūmiyetle, genellikle, ekseriya* anlamlarında kullanılır.²³² Durum zarfıdır.

[13a] (17) *Ve medḥ* (18) itmeden *ekşer* nehy olunmuşdur.

[19a] (30) Lākin *ekşer* el-medd şerde ve el-imdād ḥayrda isti'māl olur.

[21b] (19) *Zirā ekşer* putlarını taşlardan (20) iderler idi.

²²⁹ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 216.

²³⁰ <http://www.lugatim.com/s/H%C4%B0%C3%87> Erişim Tarihi:01.04.2022, Saat: 11.30.

²³¹ <http://www.lugatim.com/s/UMUM> Erişim Tarihi:02.04.2022, Saat: 09:15.

²³² <http://www.lugatim.com/s/EKSER> Erişim Tarihi:02.04.2022, 10:55.

2.4.2.78. işte: Gösterme ve tanıtmaya zarfıdır. Yükleme kesinleştirmiştir.²³³

[15b] (13) Didi, *işte* dururam ben.

[18b] (1) *İşte* müfâ‘ale yüzünden müfrede geldi.

2.4.2.79. uğrına: Cümleye *için* anlamı katmıştır. Yüklemin sebebini belirtmiştir.

[19a] (16) Hemân segirdüp Hâzret-i Ebû Bekir’iñ elini tutup “Merhabâ yâ eş-Şiddîk Benî Temîm’iñ ulusu (17) ve İslâm’iñ şeyhi ve mağârada Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem ile ikinci ve mâlını nefsinin *Resûl’ü* (18) *uğrına* fedâ iden.” didi.

2.4.2.80. kavî: *Güçlü, kuvvetli* anlamında kullanılan bir sıfattır.²³⁴ Cümlede, yükleme nitelediği için zarf olarak kullanılmıştır.

[21b] (18) Zîrâ tîz ve *kavî* yanar.

2.4.2.81. yakın: Cümleye, *tam ve doğru şekilde* anlamı katmıştır. Yüklemin durumunu belirtir.

[17b] (33) Rubâ‘î: Ve ben bildim ki bu dîn-i Muhammed’i *yaķm* ey yâr.

2.4.2.82. bir daha: *Bir daha* anlamında tekrar bildiren bir durum zarfıdır. Eylemin yinlendiğini belirtmek için kullanılmıştır.²³⁵

[13a] (8) Ve hâtmîñ (9) aşlı bir şey pek bend itmektir ki aña *bir daha* bir şey’ ne girer ve ne çıkar.

2.4.2.83. ğayr(ı): *Artık, bundan sonra* anlamlarında kullanılan zaman anlamı taşıyan bir durum zarfıdır. Bir durumun bitip bir durumun başlayacağını belirtir. Cümleye sınırlandırma anlamı katar.

²³³ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, a.g.e., s. 113, 114.

²³⁴ <http://www.lugatim.com/s/KAV%C3%8E> Erişim: 20.04.2022, Saat: 12:15.

²³⁵ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 217.

[18a] (10) *Ġayr ĩmāna gelmezler* (11) ve *ķalbi maķķsũ itdi mũhũrlemede*.

2.4.2.84. ģaķķkatde: *Aslında, aslına bakılırsa, esāsında, gerķekte* anlamlarında kullanılır.²³⁶ Durum zarfıdır.

[18b] (9) *Ĥaķķkatde* ‘ayn kendilerine itmeleridir, ‘azāba mũsteķaķ itmeleri (10) ile.

2.4.2.85. bu ģalde: Fiilin, fiilimsinin durumunu belirtir.

[19a] (29) Ya‘nĩ anları *bu ģalde* bıraģup mũhlet virir Şerleri artmaģa.

2.4.2.86. +A hāl eki ile: +A hāl eki cũmleye *-mak iķin* anlamı katmıştır. Amaķ işlevi ile ismi fiile baģlamıřtır.²³⁷

[17a] (21) *Ĥalka dĩnlerini ōgretmege* geldi, (22) buyurdi.

[19a] (29) Ya‘nĩ anları *bu ģalde* bıraģup mũhlet virir Şerleri artmaģa.

[19b] (34) *Odun kesmege* (35) balķaya muķtācdır.

[19b] (35) ĩmān daģı *dā’im olmaģa* i‘tiķāda muķtācdır.

2.4.2.87. +dAn hāl eki ile: +dAn hāl eki cũmleye *bir Şey yũzũnden, bir Şey sebebi ile, -den dolayı, -diģi iķin* anlamı katmıştır. Sebep-sonuķ ilişkisi ile ismi fiile baģlar.²³⁸ Nimet Kara Kũtũķķũ makalesinde +dAn ayrılma durum eki ile ilgili şu ifadeyi kullanmıştır: “Hisse dayanan davranışları bildiren bazı eylemlerde, eyleme sebep olan Şey veya kişi ayrılma durumu ekini alır. Bir Şey sebebiyle, bir Şey yũzũnden, bir Şey hakkında, iķin, bir Şeye karşı manalarında kullanılır ve zarf yapar.”²³⁹

²³⁶ <http://www.lugatim.com/s/HAK%C3%8EKAT> Erişim: 25.04.2022, Saat: 23:50.

²³⁷ Mustafa Özkan, Hatice Tũren ve Osman Esin, a.g.e., s. 486.

²³⁸ Mustafa Özkan, Hatice Tũren ve Osman Esin, a.g.e., s. 487-488.

²³⁹ Nimet Kara Kũtũķķũ, “Orta Oģuz Tũrkķesinde Addan Zarf Tũreten Biķimbirimler Őzerine”, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2022, s. 13-38. (Alıntı yapılan s. 17)
Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/farabi/issue/69113/1076972> Erişim Tarihi: 30.06.2022, Saat: 16:35.

[20a] (21) Ya‘nī *çıkan gürültüden* kulaklarını parmaklarıyla (22) *tıkarlar*.

[20a] (28) Ya‘nī *helāk olmak korhusundan* kulakların *tıkarlar*.

[20b] (1) Anuñ şıfatı kişi *gürlemesiniñ kavîliginden* kulağın *tıkar*.

[20b] (2) Anuñ şıfatı gözi *kamaşdırup kör gibi eyler, parlamasınıñ kavîliginden*.

[20b] (6) İmdi kâfirler ve münâfıklar Qur‘ân (7) okunduğda eşitmeyelim deyü kulakların *tıkarlar*, eşidince *kalbleri aña meyl itmesi korhusundan*.

[21b] (31) *Ağaçlar ve yapraklar ve yemişler ile* (32) *donanıp örtülmesinden* tesmiye olundu.

[22a] (31) *Dilberliklerinden* baldırlarınıñ kemikdeki iligi (32) *etleri* başdırmayıp görünür.

[19b] (22) Ol kişi *karañlıkda kalup korhudan ve gayırdan* hayrân olur.

2.4.2.88. kendileri: Kelime cümlede *kendiliğinden, kendi kendine* anlamında kullanılmıştır. Yüklemin durumunu belirtir.

[21b] (35) Ol şular *kendileri* açar.

2.4.2.89. hep: Cümlede, *bütünüyle* anlamında kullanılmıştır. Yüklemin nasıllığını belirten bir durum zarfıdır.

[22a] (4) Ve ba‘zılar didi ki: Cennet yemişleri levnde *hep* birbirine beñzer.

2.4.3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfi

2.4.3.1. az: Miktar zarfıdır. Yüklemin nicelik yönüyle belirtir.

[10b] (9) Zîrâ kavluhu Te‘âlâ “Fe sebbih bismi rabbike‘l-‘azîm” âyetindeki bâ‘nıñ elifi kalmasına bâ‘is *az* isti‘mâl olmasındandır deyü beyân itdiler.

2.4.3.2. biraz: Miktar zarfıdır. Yüklemin nicelik yönüyle belirtir.

[12a] (19) Ya'nî, bizler Hâzret-i Resûl ile otururken kendilerine *biraz* dalmak geldi.

2.4.3.3. çok: Miktar zarfıdır. Yükleme, fiilimsiyi nicelik yönüyle belirtir.

[8a] (8) İnsāna *çok* 'arız olur.

[10b] (8) Bu bismi'llāh *çok* isti'māl olduğundan öyle oldu.

[10b] (12) Anuñ için hem başı uzandı ve hem *çok* isti'māl olundu.

[16b] (16) Zīrā vahdāniyete bā'is olan delāletlere (17) ve burhānlara teemmül nazarıyla diğkat idüp *çok* bakıldıkda vahdāniyete Allāh kalbinde temekkün bulmağla artar ve ol (18) delāletler ile burhānlara teemmül nazarıyla bakmamağda eksilür.

[21b] (25) *Çok* isti'mālden vardı.

[21b] (25) Velākin sürür ile hayrda *çok* isti'māl olnur.

2.4.3.4. gāyet-gāyet ile-gāyete: *Çok, son derece, pek çok; aşırı derecede, çok fazla, fazlasıyla* anlamlarında kullanılır.²⁴⁰ Yükleme, fiilimsilere, zarflara, niteleme sıfatlarına aşırılık anlamı katan bir zarftır. Miktar zarfıdır.²⁴¹

[2a] (1) Ve andan mü'min (2) kullarına Qur'an'ın bu kadar belāgat-ı feşāhati var iken 'ayān, okumasını *gāyet* itdi āsān.

[2a] (11) İrene nūrları ola *gāyet* bol.

[2b] (19) Baña Rabb'imden resūlī ve ben sizler(e) şakāleyn birağup terk ideceğim ki kıymetleri (20) olmaz *gāyet* ağırlardır bahāda (girān-bahādır).

[5a] (22) Hâzret-i Resûl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin itmediği şey'i ben nice ideyim deyü nuṭk idince, Hâzret-i 'Ömer üzerime varup va'l-lāhi bu benim saña (23) didiğim hayırludur deyü üzerime vardıkda, Haḡ celle ve 'alā anuñ kalbini açup aña ilhām itdiği benim daḡı gönülüm açup aña ilhām (24) itdiğin baña daḡı ilhām itdikde, baḡdım ki 'Ömer'in re'yi bunda *gāyet* hayırludur.

²⁴⁰ <http://www.lugatim.com/s/gayet> Erişim Tarihi:02.04.2022, Saat: 11:35.

²⁴¹ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 369.

Bkz. Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 221.

[5a] (30) Elbetde lâzımlıdır deyü üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamân Hâzret-i Ebû Bekir'e ve Hâzret-i 'Ömer'e Hâk celle ve 'alâdan iren ilhâm baña dağı irüp göñlüm açılıp bağıdım ki (32) anlarıñ sa'y itdikleri re'y *gāyet ile* hayırlu re'ydir.

[10b] (10) Ve ba'zılar didi ki ol bā'nıñ başını uzatmağı bā'is dilediler ki Hâk celle ve 'alānıñ kitābını oğumağı mu'azzam *gāyet* (11) ulu olan ħarf başlamağı kaşd itdiklerinden uzatdılar.

[11a] (19) Çü buldum sizleri anda cömerdlik içre *gāyet* merd.

[14b] (1) Ya 'nī ħışm itmeden *gāyet* şağınıñ, Hâk' a şıgınıñ.

[14b] (2) Görmez misiñiz ħışma geleniñ şāh tamarlarıñıñ kabarmasını ve gözleriniñ *gāyet* (3) kızarmasını?

[18a] (17) Ve ba'zılar “Ol *gāyet ile* kavī olan (18) aclıqdır.” didiler.

[20b] (29) Ve aña ise müsteħak olan ancak *gāyete* ihsān, in'ām, lutf, kerem idici olandır.

2.4.3.5. bol: Yükleme miktar yönüyle belirtir. Miktar zarfı olarak kullanılır.

[2a] (11) İrene nūrları ola *gāyet bol*.

2.4.3.6. bütün: Yüklemin anlamını miktar yönüyle belirtmiştir.²⁴² *Tamamen, hepsi* anlamı katmıştır.

[4b] (30) Ümmetlerimiñ baña ecr ile (31) şevābları *bütün* 'arz olundu.

[6a] (34) Anı *bütün* eşitdi idi.

[13a] (9) Bunu dağı Dārekuṭnī (10) iħrāc idüp rāvīleri *bütün* şikātdir, didi.

[13b] (26) Şāhib-i Hāzin dir ki: Ol günde emlak şāhibleri *bütün* zā'il olur.

[15b] (20) Meşelā (21) “kırā'ati Elħamdülillāh” dirseñ ya 'nī Fātiħa'yı *bütün* oğudum tamāmıyle, dimekdir.

[20b] (12) Zīrā Hâk Te'alā anlarıñ eṭrāfin *bütün* (13) almışdır.

²⁴² H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 368.

2.4.3.7. tamāmıyle: *Tamamen, başından sonuna kadar* anlamında kullanılmıştır. Miktar zarfıdır.²⁴³

[15b] (20) *Meşelā* (21) “kırā’ati Elḥamdülillāh” dirseñ ya’nī Fātiḥa’yı bütün okudum *tamāmıyle*, dımekdir.

2.4.3.8. kadar, -AcAk kadar, -dIgl/-dUğI kadar: Yüklemi miktar yönüyle sınırlandırır. Miktar zarfı olarak kullanılır.

[2a] (14) Her birisi zıkr itdi *feh̄m itdigi kadar, irdigi ‘ilmiñ ğāyetine kadar*.

[3b] (15) K̄ur’ān’ı *āḥirīne kadar* okumağdır.

[4b] (1) Andan anlar (2) K̄ur’ān’dan (Kerīm’den) *feh̄m itdikleri kadar* (buyurdukları miqdār) ma’nāların söylediler (virdiler).

[10a] (2) Andan Ebā’s-Sā’ib didi ki: Anı eşitdiğimde ben Ebū Hureyre’ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaḳit namāzları imām ardında (3) kılarız.” didiğimde hemān Ebū Hureyre kolumdan çeküp baña uşul ile “Ey Fārisli, zīrā aşlı Fāris’den idi, imām ardında kıldığıında kendi (4) kendiñe yavaş *eşidecegiñ kadar* oku.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu’l-lāh buyurur ki: Ḥaḳ celle ve ‘alā buyurdı ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiḥa’yı kulum ile benim aramda iki(ye) böldüm.

[13a] (12) *Bu kadar* kifāyet ider.

[14b] (13) İmdi Fātiḥa’yı (14) tamām okuduğdan soñra *iki nefes alacağ kadar* eglenüp āmin dımek sūnnetdir.

[15a] (10) Neden kim āsāndır ve *kādir olduğı kadar* ziyāde okuya.

[22a] (18) Dinür ki cennetde (19) *dilediğiñ kadar* cimā’ olur.

2.4.3.9. ol / şol kadar: Yüklemi miktar yönüyle sınırlandırır. Miktar zarfı olarak kullanılır.²⁴⁴

²⁴³ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 384.

²⁴⁴ Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 96.

[5a] (28) Bunı emr itmesi baña tağlardan bir tağı kaldır gayr yere koy dimesinden ziyāde ağır gelüp anlara *ol kadar* didim ki: ...

[8a] (17) Zīrā Qurʾān-ı ‘azīmü’ş-şāniñ fehmine tedbīr idüp hülüş ile fikr idene Haḡ celle ve ‘alā me‘ānīsinden ve te’vīlinden *ol kadar* açup fetḥ ider ki (18) gayrılar niçe eyyām sa’y itseler öyle fetḥ idemezler.

[21a] (30) *Şol kadar* var ki (31) üslūbları yine ol üslūbda ve vezinleri eş‘ār ve ḡıḡbeler ve risāleler vezni üzre gelür.

2.4.3.10. bir kerre: Yükleme, fiilimsiyi nicelik yönüyle belirtir.²⁴⁵

[6a] (31) Anuñ şıḡhatine delīl ibn ‘Abbās raḡiya’l-lāhu ‘anhümā ḡazretiniñ ḡadīsinde (32) zıkr itdi ki ḡazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem her sene Ramazān-ı Şerīf’de Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmā Qurʾān-ı ‘azīmü’ş-şānı *bir kerre* ‘arż ider (33) idi.

[6a] (35) Anuñ için ḡazret-i Ebū Bekir eş-Şiddīḡ raḡiya’l-lāhu ‘anh Qurʾān’ı bir yere cem‘ itmegi [6b] (1) Zeyd bin Şābit raḡiya’l-lāhu ‘anh ḡazretine emr itmesi ḡazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi veselleminiñ intıḡāl itdiği senede *bir kerre* ḡazret-i Cebrā’īl (2) ‘aleyhi’s-selāmā okurken eşitdi ve okudı.

[6b] (2) *Ve bir kerre* daḡı kendi ḡazret-i Resūl’e okuyup ‘arż idüp zabḡ itdi.

[7b] (35) ḡazret-i Resūl beni ol inkār ve yalan itmek vesvesesi ḡapladığın duyduḡlarında hemān göḡsüme mübārek elleriyle *bir kerre* (36) urduḡlarında Şeyḡān’ın baña ol virdiḡi vesvese derūnumdan ḡitdikde şanki kendimi ḡuzūr-ı Bārī’de görür olup ‘azameti heybetinden ḡorḡup [8a] (1) ḡan tere batdım.

[8b] (3) Andan ibn Sīrīn (4) raḡimehu’l-lāh ḡazreti “Kişi ‘ömründe *bir kerre* تعود (te‘avvüz) idüp أعوذُ بالله (E‘ūzu bi’l-lāh) okusa anuñ üzerinden vācibligi sākıt olur.” didi.

2.4.3.11. iki kerre: Yükleme nicelik yönüyle belirtir.

[6a] (33) İntıḡāl itdiği sene *iki kerre* ‘arż itdi idi.

²⁴⁵ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 377.

[9a] (13) Ve ba'zılar (14) “Ol *iki kerre* indi, birisi Mekke’de ve birisi Medīne’de.” didiler.

[9a] (21) Ve ba'zılar *iki kerre* indiginden meşānī dinildi, (22) didiler.

2.4.3.12. ikinci kerre: Yükleme nicelik yönüyle belirtir. Yüklemin oluş sırasını belirtir.

[9a] (20) Anuñ ile tesmiye olmasına bā'is, namāzda ikinci kerre ve her rek' atında okunduğı için.

2.4.3.13. üç kerre: Yükleme, fiilimsiyi nicelik yönüyle belirtir. Yineleme anlamlı durum zarfı olarak da kullanılır.²⁴⁶

[8a] (3) Andan baña dinildi ki: (4) Seniñ bu *üç kerre* redd itmege ašlā redd olmayup Hakk'a kabül olacak üç dilek virildi ki ol dem kabül olunur.

[8b] (28) *Evvelī üç ker(r)e* اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebirān) ve andan *üç kerre* وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا (ve'l-ḥamdülillāhi keširān) ve andan *üç kerre* وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (ve sübhāna'l-lāhi bükraten ve ešilān); ve andan (29) أَعُوذُ بِاللَّهِ (E'ūzu bi'l-lāh) deyü Şeytān'ın virdiği vesveseden ve ḥāṭıra şî'r getürmesinden ve kibirden (ve cünūndan) ve cünūndan Allahu zü'l-celāle şıgındım; anları benden (30) def' ü men' eyleye didi.

2.4.3.14. ziyāde: Yükleme, fiilimsiyi miktar yönüyle belirtir.²⁴⁷ Aşırılık anlamı katar. *Fazla, çok* anlamına gelir.

[4a] (10) Ve ol eşitme dimeden maḫşūd Kur'an okuyanın Hakk'a celle ve 'alāya ḳurbiyyet itmesidir ki aña ecir (ve) şevābını *ziyāde* iḫsān itmesidir.

[13a] (12) Çünkü kendi Şāfi'î olmak (13) ile mezhebiniñ delīllerin *ziyāde* naḳl itdi.

[15a] (10) Neden kim āsāndır ve ḳādir olduğı ḳadar *ziyāde* oḳuya.

²⁴⁶ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 217.

²⁴⁷ H. Ömer Karpuz, a.g.e., s. 301.

[16a] (33) Andan (34) murādın olduğu hâlden *ziyāde* olmasın dilemekdir.

[17a] (10) Ya'nî, ol kişi “Kıyāmet ne zamān kopar yā Resūlu'l-lāh?” deyince Hāzret (11) aña “Anı su'āl iden şorılandan *ziyāde* bilür. Lākin saña 'alāmetlerini söyleyim.” buyurdi.

[18b] (18) Anlar her indikce inkār itmelerinden küfr-i nifākları *ziyāde* olmasın beyān itdi.

[19a] (30) Ya'nî dalāletlerinde *ziyāde* (31) olmaları için mühlet virüp uzadır.

[19b] (35) Üçüncü hüküm, ateş söndükden soñra [20a] (1) hādīs olan karanlık insāna ateş yanmazdan evvel olan karanlıktan *ziyāde* çetin gelür.

2.4.3.15. +dAn ziyāde: Yükleme miktar yönüyle belirtir. Karşılaştırma ve aşırılık anlamı katar. *-den fazla, çok* anlamlarında kullanılır.

[13a] (25) Zīrā luṭf u iḥsānı kamu maḥlūḳāta *hadlerinden ziyāde* kifāyeti (26) irmek üzredir.

[13b] (11) Ve umūra i'ānet dilemek anuñla *ğayrisından ziyāde* mühim ve lāzımdır.

2.4.3.16. hesāba gelmez eyyām: Fiilin sayılamayacak kadar çok yapıldığını belirtmiştir. Yükleme miktar yönüyle belirtir.

[13a] (5) Mu'temir bin Süleymān'ın ardında şabāḥ (6) namāzı ile aḥşam namāzını *hesāba gelmez eyyām* kıldım.

2.4.3.17. her bār: Cümleye, *her defa* anlamı katmıştır.²⁴⁸ Yükleme nicelik yönüyle belirtmiştir.

[17b] (33) Çü yeryüzinde her (34) dīnden ḥayırludur direm *her bār*.

²⁴⁸ <http://www.lugatim.com/s/bAR> Erişim Tarihi: 27.04.2022, Saat: 11:00.

2.4.3.18. pek: Çok, ziyâde, fazla, sert, sağlam anlamlarında kullanılan bir nicelik zarfıdır. Aşırılık anlamı katar.²⁴⁹

[13a] (8) Ve hatmiñ (9) aşlı bir şey pek bend itmekdir ki aña bir dağı bir şey' ne girer ve ne çıkar.

[18a] (15) Ya'ni, âhiretde pek kavî, ulu 'azâb anlar içündür.

[20a] (33) Hağ Te'âlâ bu meşeli münâfıklara getürmege vech bu ki (34) Cenâb-ı Bârî anlarıñ küfrini ve nifâklarını ol kavme beñzetdi ki bir bol çölde pek karanlık gicede anlara (35) anda yağmur işâbet ider.

[21b] (26) Ya'ni, anlara pek elem virecek (27) 'azâb olacağıñı muştula.

[22a] (25) Anlarıñ ardınca girenler (26) yüzleri gökyüzündedir gibi pek parlayan yıldız gibidir.

2.4.3.19. nice-niçe: Çok, birçok, pek çok, bol anlamlarında kullanılan bir zarftır.²⁵⁰ Miktar zarfıdır.²⁵¹ Aşırılık anlamı katar.

[21a] (5) Ve anuñ (6) içinde menfa'atlenmesi âsân envâ'î dürlü nebâtlar var ve nice envâ'î hayvânlar var.

[21a] (9) Ya'ni yemişlerden niçe envâ'î dürlü yemiş ve nebâtâtdan niçe dürlü nebâtlar.

2.4.4. Yer-Yön Zarfları:

2.4.4.1. ilerü: Yüklemin yerini belirtir.²⁵²

[8a] (16) Andan ilerü geçilmez ve girü kalınmaz.

²⁴⁹ Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 221.

²⁵⁰ <http://www.lugatim.com/s/nice> Erişim Tarihi: 27.04.2022, Saat: 11:10.

²⁵¹ Mustafa Özkan, a.g.e., s. 125.

²⁵² Mustafa Özkan, a.g.e., s. 125.

2.4.4.2. girü: Yüklemin yerini belirtir.

[8a] (16) Andan ilerü geçilmez ve *girü* kalınmaz.

2.4.4.3. içre: İçinde anlamı taşır. Yer-yön zarfıdır. Dahilinde anlamı vermektedir.

[11a] (19) Çü buldum sizleri anda *cömerdlik içre* gâyet merd.

2.4.4.4. taşra: Yüklemin yerini belirtir.

[16b] (34) Bir gün Hâzret *taşra*, halkıñ yanına çıkdı.

2.4.4.5. aşğa: Yüklemin yerini belirtir.

[20a] (11) Zîrâ eş-sayyib, her yüceden dökilendir (12) *aşğa*.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

[1b]²⁵³ (1) ...

... (8)²⁵⁴ Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm ve bihi este'îne²⁵⁵ ve'l-müste'ân²⁵⁶e'l-kullu emrin ḥakîm²⁵⁷. (9)²⁵⁸ Hemîşe²⁵⁹ ḥamd ü şenâ ve şükr-i bi-intihâ²⁶⁰ ol Ḥâlîk-ı kevn-i mekâna²⁶¹ olsun serâser²⁶², ki ḳamu eşyâyi ḥalk idüp beher²⁶³ ḥâllerin (10) 'ilm-i

---

²⁵³ Eser 1a sayfasından başlamaktadır. 1a sayfası kırmızı mürekkepli kalemle üç bölüme ayrılmıştır. Bu sayfada eserle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Buna göre incelediğimiz eserin adı Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin, müellifi Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim, müstensihî Şeyh Yusuf el-Mısrî'dir. Eserin birinci cildir. Eserin yazılmaya başlandığı tarih 25 Ramazan Cuma 1216 ve bitiriliş tarihi 15 Recep 1221 olarak belirtilmiştir. Şeyh İbrahim Otlukçu Yokuşu'nda bulunan Samânîzâde Tekkesi'nin şeyhlerindendir. Müellif, döneminde yazılan eserlerden bahsetmiştir. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adlı eserin yazılmasında katkısı olan kişilerin adları verilmiştir. Eserin on iki imam hürmetine on iki adet yazılıp dağıtılmak istendiği belirtilmiştir. Burada peygambere, dört halifeye, Şeyh Murad Buhârî'ye dualar edilmiştir. Şeyh Murad Buhârî Nakşibendî şeyhidir. 1a sayfasının alt kısmında eserin yer aldığı kütüphanenin kaşesi bulunmaktadır. Kaşede yer alan bilgiler "Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Yazma Bağışlar, Yeni kayıt no: 3163" şeklinde günümüz alfabesiyle yazılmıştır.

Eserin 1b sayfasının baş kısmında Samânîzâde Ömer Hulûsi Efendi tarafından yazıldığı düşünülen 8 satırlık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde eserin çok güzel bir tefsir olduğu, Hâzin Tefsiri'nin tercümesi olduğu, nasıl oluşturulduğu, kullanılan dilin güzel, anlaşılır ve eksiksiz olduğu anlatılmıştır. Bu bölüm eserin yazılma amacının açıklanması ve dua bölümüyle son bulur. Burada kullanılan dil metne göre ağırdır.

²⁵⁴ Metnimizin her bir sayfasında 35 satır bulunmakta, ancak 1b'de 38, 7b'de 36, 10b'de 34 satır yer almaktadır. Çalışmamız 8. satırda besmele ile başlamaktadır.

²⁵⁵ bihi neste'în olmalıydı.

Besmelenin baş tarafına istiâze "eûzü billâhi mineşşeytânirracîm الرجيم أعود بالله من الشيطان الرجيم" cümlesinin yazılması da bir âdettir ve örnekleri de az değildir. Bazen de besmelenin sonuna "ve bihi nestâîn وبه نستعين" veya "ve bihi'l-avn وبه العون" ibaresi ilâve edilmiştir. Neml sûresindeki âyette (27/30) besmelenin Hz. Süleyman'ın Belkıs'a gönderdiği mektubun başında yer alması söz konusudur.

²⁵⁶ müste'ân: (avn. dan) Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen.

²⁵⁷ Buradan sonra gelen ibare üst satıra ait kabul edilmiştir.

²⁵⁸ Bu satırdan (1b/9), 2a/30. satırının ortasına kadar secili bir anlatıma yer verilmiştir. Seci, çoğunlukla "r" sesi ile yapılmıştır.

²⁵⁹ hemîşe: (f. zf.) Dâima. Her zaman.

²⁶⁰ intihâ: Son, nihayet, uç.

intihâ': Eğilme. Dayanma, yaslanma.

²⁶¹ kevn ü mekân: Kâinat, âlem, dünya.

kevn: Hudus. Varlık, var olmak. Vücut, âlem, kâinat. Mevcudiyet.

²⁶² serâser: zf. (f. ser "baş" ve pekiştirme elifi -â- ile ser-â-ser) Baştan başa, tamâmiyle.

²⁶³ beher: (f.birl.sıf.) Her, her bir, her biri.

be-her-ḥâl: (f.a.zf.) Her halde, mutlaka.

behr: (a.i) Nasip. Galip olmak. Nefesi tutulmak. Ümidin boşa çıkması. Felâket, musibet. Uzaklık, mesafe.

behr: (a.i) 1. Uzaklık, mesafe. 2. felâket. 3. ümidin boşa çıkması.

ezelisinde kıldı muḳadder²⁶⁴, ve şüret-i insānı cümle şüretlerden eyledi aḥsen²⁶⁵ ü dilber²⁶⁶. Ve aña ‘aql u fehmi iḥsān idüp anı (11) eşidüp görici itdi beher²⁶⁷ yer ve anı ḳamudan a‘lā ve eşref itdigi bildirdi ki ‘ilm-i ma‘rifetiyle ḳalbini kıldı münevver. Ve aña ‘ilm-i (12) tevḥidini hidāyet idüp şeref-i fażiletin artırdı ekşer²⁶⁸. Ve anuñ dilini ḥamdına ve şükrine ve tevḥidine cārī²⁶⁹ idüp ḳıyām u (13) ḳu‘ūdunda²⁷⁰ dimege Allāhu Ekber. Ve ḥabibi Muḥammed şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemi kāffeten²⁷¹ enāma²⁷² gönderüp resül peygamber. Ve aña kitāb Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şānı (14) indirdi mu‘teber. Ve anda ḥikmetin ve ḥükmün ve emr-i nehyin beyān eyledi yer yer. Ve anı oḳuyanlara ilḥāmını iḥsān itdi ki (15) āsān ola itmege ezber. Ve ḳamu ‘ibādına²⁷³ anuñ ‘ilm-i esrārın fehm itdirüp oḳuduḳca ‘ilm-i ma‘rifeti dem-be-dem²⁷⁴ artar. Ve anda (16) sırr-ı emsāller getürdi ki te’emmül²⁷⁵ ile fikr idenlerden cehālet-i bi’l-küllıye zā’il²⁷⁶ olup

²⁶⁴ muḳadder: (a.sıf. kader’den) Tâyin olunmuş. Kısmet. Kader. Miktarı tâyin ve takdir olunmuş olan. Kazâ. Kıymeti biçilmiş. Beğenilmiş. Yazılmış olan. Edb: Yazılı olmayıp da sözün gelişinden anlaşılın. Lafzan zikredilmeyip, mânen murad edildiği anlaşılın. Meselâ: Kur’an-ı Kerim’de, her sureden evvel “Bismillâh” yazılı olması, bize her işimizde veya her okumaya başlarken Bismillâh diye emir olduğu “mukadder” dir. Meselâ: Kur’an-ı Kerim’de (De ki:) mânasındaki Cenab-ı Hakk’ın hitabında: “Ya Muhammed, Sen kullarıma de ki!” mânası, mukadder olarak vardır. Aynı zamanda Peygamber’in yolunda olanlara ve bütün vâris-i nebi olabilen büyük hakikatli ve veli kullara aynı emir mukadderdir. Çünkü, emir olarak hitabdır. Hitab ise muhakkak bir muhataba söylenir. Vahiy hitabında birinci muhatab ise, Hz. Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm’dır.

²⁶⁵ aḥsen: En güzel. Çok güzel.

aḥsen: sıf. (a.) (dahî, en, veyâ) pek güzel.

aḥsen-i taḳvîm: en iyi, en güzel kıvamda; mec. insan.

²⁶⁶ dil-ber: (f.birl.sıf.) (c.: dil-berān) Gönlü alıp götüreren, güzel.

²⁶⁷ beher: (f.birl.sıf.) her, herbir, herbiri.

beher yer: herbir yer, her yer.

²⁶⁸ ekşer: sıf. (a. kesret “çok olmak”tan ekşer) 1. Çok fazla, en çok, birçok. 2. zf. Genellikle, umûmiyetle, ekseriya.

²⁶⁹ cārī: Akan, akıcı. Geçmekte olan. İnsanlar arasında mer’i ve muteber ve mütedavil olan.

²⁷⁰ ḳu‘ūd: Cülus. Oturmak. Namazın oturarak kılınan kısmı. Secdede iken kalkıp oturmak.

²⁷¹ kāffe: Hep. Bütün. Cümle.

kāffe: (a.i) hep, bütün, cümle.

kāffeten: (a. zf.) bütün, hep, hepsi, cümlesi.

²⁷² enām: (a.i.) 1. Bütün mahluklar, yaratılmış olan canlılar. 2. Halk, insanlar.

²⁷³ ‘ibād: (a.i. abd’in c.) 1. Abidler, kullar. 2. İbadet edenler. 3. Çok bol, bereketli.

²⁷⁴ dem-be-dem: zf. (f. dem “zaman” ve be- ekiyle dem-be-dem) Dâima, demâdem.

²⁷⁵ te’emmül: İyice, etraflıca düşünmek. Derin derin düşünmek.

²⁷⁶ zā’il: (zâile) Geçen, geçici. Devamlı olmayan. Tükenen.

gider. Ve *Qur'an*'ı bil-livā²⁷⁷ bürhān²⁷⁸ ü şavāb²⁷⁹ (17) 'ayān-ı zū-şān²⁸⁰ itdiginden fazl-²⁸¹ şem'un²⁸² aẓher²⁸³. Ve anı qalblerde maḥfūz-ı ābād²⁸⁴ ve diller okumak ile yād ve muşḥaflu yazı (18) ile zabt itirdi ser-te-ser²⁸⁵. Ve anı şırāt-ı müstaḳîmine irmege hidāyete eyledi rehber. Ve anı 'amel-i şāliḥ iden kullarına (19) niçe kat ecr-i şevāba nā'il olmalarıyla kıldı mübeşşer²⁸⁶. Andan buyurdu; *قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا*²⁸⁷ (Kul le'in iceme'ati'l-insu ve'l-cinnu 'alā en ye'tū bi mişli haze'l-*Qur'an*'i (20) lā ye'tūne bi mişlihi ve lev kāne ba'duhum li ba'dın zāhirā.) ile virdi ḥaber. Ya'nī kamu ins ile cin bir yire cem' olsalar eger, ve (21) anuñ mişli *Qur'an* getürmek dileseler, bir āyetiniñ mişlini getürmege kādir olmayalar. İsterse birbirine arka olup yardım (22) daḥı itseler. Ve andan ziyāde cümlesi belīg²⁸⁸,

²⁷⁷ livā: (a.i.c.: elviye) 1. Bayrak, sancak. 2. Eskiden kazadan büyük vilāyetten küçük yerleşim birimi. 3. Tugay. 4. Tuğgeneral. * Hz. Peygambere âit sancak.

liv: f. Güneş, şems.

bil: ile mânasına gelip eklendiği -kameriye harfleriyle başlayan- kelimeleri zarf yapar. bil-iktifā: iktifā ederek ... gibi.

bil-livā: bayraklık ederek.

²⁷⁸ bürhān: (a.i.c. : berāhîn) delil, ispat, tanık.

²⁷⁹ şavāb: i. (a. şavāb) 1. Doğruluk. 2. Doğru olan şey. 3. sıf. Doğru.

²⁸⁰ zū-: "Sâhip, mâlik" mânasına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. "ı, li" anlamı katar. Arapça birleşik sıfat yapan bir ektir. zū-şān: Şanlı manasına gelen kelime kabul etmek daha doğrudur.

²⁸¹ fazl: (a.sıf. c.: fuzûl) 1. fazla, ziyāde, artık, bâki. 2. fazlalık, üstünlük. 3. i. iyilik, fazilet, erdem, lütuf. "Artmak, fazlalaşmak; meziyet sahibi ve üstün olmak" anlamlarında masdar olan fazl kelimesi "fazlalık (eksikliğin [naks] zıddı), isteyerek yapılan iyilik, lütuf ve ihsan, sevabı çok olan iş" mânalarında isim olarak da kullanılır.

Fazl kelimesi hadislerde sözlük anlamları yanında Kur'an'da olduğu gibi "Allah'ın lütuf ve ihsanı, cömertliği, zengin hazinesi" mânasında da geçmektedir.

²⁸² şem': Mum, ışık.

fazl: Âlimlere yakışır olgunluk. İmân, cömertlik, ihsan, kerem, ilim, ma'rifet, üstünlük, hüner, tefâvüt, inayet. Artmak. Artık, (bunun zıddı naks'tır). Bir şeyden bakiye kalmak.

fazl-ı şem': Mumun fazileti. Fazl ve hüner cihetiyle olan yüksek derece. Bir şeyin başka şeylerden cemel ve kemal ve fayda cihetiyle üstünlüğü, müreccah olmasına sebep olan keyfiyet.

²⁸³ aẓher: sıf. (a. zuhūr "âşikâr olmak"tan aẓher) Çok (daha, en, pek) zâhir; çok açık, pek âşikâr, apaçık.

²⁸⁴ ābād: f. Mâmur, şen. Çok dolu.

abad: (a.) Ebedler. Sonsuz gelecek zamanlar.

ābād: (a.i. ebed'in c.) sonsuz gelecek zamanlar.

ābād: (f.sıf.) 1. mâmur, şen, bayındır. 2. f.e. çokluk bildirir.

Burada Farsça olan kelime daha uygundur.

²⁸⁵ ser-te-ser: zf. (f. ser "baş" ve tā > te edatı ile ser-te-ser) Baştan başa, hepsi, ser-tâ-ser.

²⁸⁶ mübeşşer: İyi haber verip sevindiren. Hayırlı haber veren. Müjdeleyen.

mübeşşer: (beşâret'den) Tebşir olunmuş. Kendisine müjde verilmiş. İyi haberle sevindirilmiş.

²⁸⁷ *Qur'an*, (İsrâ) 17/88: "De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."

Burada ayetin baş kısmında yer alan kul "de" ibaresi metinde yer almamaktadır.

²⁸⁸ belīg: edb. Belâgatli kimse. Meramını tamamen, noksansız ve güzel sözlerle anlatmağa muktedir olan.

Kâfi derecede olan. Yeter olan.

celis: Bir tür sülüs yazı çeşidi

celî: (a.sıf. celâ'dan. c. celiyyât): 1. Âşikâr, meydanda, belli, açık. 2. Parlak, aydınlık. 3. i.g.s. kalın ve okunaklı bir çeşit sülüs yazısı.

celî-i belīg: çok yüzel yazı

faṣīḥ-i kelām olsalar her ne kadar anuñ āyetlerinden bir āyetiniñ mişlini kendiden (23) getürmege kâdir degüldür beşer. İmdi Haḫ celle ve ‘alāniñ bu faḫīre itdigi kerem, in‘ām eltāf²⁸⁹-ı iḥsānı şükründe güçe (24) dilim muḫaşşır²⁹⁰. Lākin rüz u şeb²⁹¹ ḥamd ü şenāsı ile tazarru‘²⁹² u niyāzı zebānımdan²⁹³ şu gibi aḫar. Ve gönül bāb-ı tevekküle irüp (25) cemī‘ umūrın²⁹⁴ Haḫḫ’a teslīm ider. Andan *Eşhedü en lā ilāhe illallāhü vaḫdehü lā şerīke lehü*²⁹⁵ ile şehādet iderim ki söyleyeniñ (26) ḫalbini ḫaraf²⁹⁶ u ḫadd²⁹⁷ inene imān itmege bu şehādet eger. *Ve eşhedü enne Muḫammeden ‘abdühü ve resülühü*²⁹⁸ seyyide’l-beşer²⁹⁹. Ḥudā-yı zü’l-celāl (27) aña geydirdi ‘izzet ü mehābbet³⁰⁰ ve nübüvvet ve risālet ḫil‘atlerin³⁰¹ müfteḫir³⁰² *Şallallāhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḫābihi*. Her an ve her aḫşam (28) ve seḫer. ḫamu eşyālarıñ şāğışınca³⁰³ şalāt ü selām olsun diger. **Çünkü** Haḫ celle

²⁸⁹ eltāf: (lutf. c.) Lütuflar, iyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlikler.

²⁹⁰ muḫaşşır: Taksir eden, yapabilir iken yapmayıp çekinen. Kusur işleyen. Gücü yetmediği için yapmayan.

²⁹¹ rüz u şeb: Gece gündüz, her zaman.

zişt: f. Çirkin. Kötü. Kabih. Hünersiz.

dü-: Farsça birleşik sıfat yapmaya yarayan ek.

dü-zişt: iki kötülük, her iki yönden iyi olmayan, mütevizilik olarak söyleniyor.

dü-zişt: her iki yönden de hünersiz.

dü: Farsça iki anlamında

²⁹² tazarru‘: Bir şeye gizlice yaklaşmak. Kendi kusurlarını bilip kibirden vaz geçip tevāzu ile yalvarmak.

tazarru‘: (a.i. c.: tazarruāt) kendini alçaltarak yalvarma.

teḫarru‘: Cübbe veya zırh giymek.

tezerru‘: Elle tartmak. Bir nesneyi kolla oranlamak. Yemeği çok yemek. Çok konuşmak.

²⁹³ zebān: f. Dil, lisan, lügat, lehçe.

²⁹⁴ umūr: (a.i. emr’in c.) 1. İşler, hususlar, maddeler, şeyler. 2. Önem verme, aldırma.

amūr: (c.: āmar) Bekā mânāsına. Ömür. Her kişinin hayāt müddeti.

²⁹⁵ Allah’tan başka hiçbir ilah olmadığına, o’nun bir olduğuna ve ortağının bulunmadığına şehādet ederim.

²⁹⁶ ḫarf: Göz, bakış, nazar. Göz ucu. Soyu temiz kimse. Her şeyin nihayeti, sonu. Göz kapaklarını yummak veya oynatmak. Göze bir şey dokundurmakla yaşartmak. Koz: Menazil-i Kamer’den bir menzil adı. (Kamer menzillerinden birisinde aslanın alınını teşkil eden dört yıldızdan ikisi aslan gözüne benzetildiğinden bu menzile de "Tarf" denilmiştir. Bu iki yıldız daha evvel doğarlardı.)

ḫaraf: Yan, yön. Yer, memleket, ülke. Kıt’a. Taraftarlık, sahip çıkmak, korumak. Aralarında anlaşmazlık bulunan iki kişiden veya iki topluluktan her biri.

²⁹⁷ ḫadd: Hudut. Çizgi. Sınır. Cürüm. Salahiyet. Şeriatça verilen ceza. Derece. Son derece. Münteha.

²⁹⁸ Ve yine şahitlik ederim ki Muhammed (s.a.v) O’nun kulu ve resülüdür.

²⁹⁹ seyyide’l-beşer: İnsanlığın efendisi. Resül-i Ekrem herkesin imamı, büyüğü, önderi olduğundan kendisine bu isim de verilmiştir.

³⁰⁰ mehābet: (a.i.) 1. Büyük ve heybetli kimseler veya şeyler karşısında duyulan çekinme ve korku hissiyle karışık saygı. 2. Ululuk, yücelik, azamet, heybet.

mehābbet/muhabbet: Sevgi, sevme. Sohbet. Ruhun, kendisinden lezzet duyduğu şeye meyiletmesi. (Zıddı: Buğzetme ve adavettir.)

³⁰¹ ḫil‘at: (a.i. ḫil‘at) Pâdişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükāfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan.

³⁰² müfteḫir: (fah. dan) İftihar eden. Öğünen. Sırf Allah rızası için menfaatsiz hizmet eden. Şanlı, şerefli. Parasız.

müfteḫir: (a.sif. faḫr’dan) 1. iftihār eden, övünen (mübâhî). 2. şanlı şerefli. 3. parasız iş gören, sırf Allah rızası için hizmet eden (faḫri).

³⁰³ şāğışınca: sayısınca.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ ʿalā ve taḳdīs³⁰⁴ zāta (ve ʿalā)³⁰⁵ ve esmā' ḳāle (29) Te ʿālā بِالْهُدَىٰ ʿalā ve taḳdīs³⁰⁴ zāta (ve ʿalā)³⁰⁵ ve esmā' ḳāle (29) وَدِينَ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ³⁰⁶ (Hüve'l-lezī ersele resülehu bi'l-hudā ve dīni'l-ḫaḳḳı li yuzhırehu ʿale'd-dīni kullih) resūli şalla'l-lāhu ʿaleyhi vesellemi gönderdi (30) Ḳur'ān-ı ʿazīmü'ş-şān ve ḫaḳ olan dīn-i İslām ile ʿayān ki dinler üzerine anı gālib ve a'lā itmek için beher ān³⁰⁷. (31) Ve anı ḳıldı ʿālemlere raḫmet ü beşīr³⁰⁸ ve mü'minlere beşāretci itdi ki anlaradur cennet. Ve nezīr ki aña muḫālifler ʿazāb ile (32) ḳorḫudıcıdır elbet. Ve binā'-i nübüvveti anuñ ile ḳıldı kāmil. Ve dīvān-ı risāleti anuñ ile mūhürleyüp ḫatm eyledi (33) şāmil. Ve anuñ ile itdi mekārım-i aḫlākı³⁰⁹ tamām. Ve fazlını ḳamu āfāḳa yayup bildirdi mūdām³¹⁰. Ve aña nūr-ı Ḳur'ān-ı (34) ʿazīmü'ş-şānı indirdi nihāyet. Ve anı itdi ḳalāleti³¹¹ gidermege hidāyet³¹². Ve ʿilm-i Ḳur'ān ile zā'il³¹³ oldı cehālet. (35) Ve Ḳur'ān'a tābi' olana ḫükm itdi fevz³¹⁴ ü felāḫ³¹⁵ ile kemālet³¹⁶. Ve eşidüp andan yüz çevirene ḫükm itdi zarar, ziyan, ḫasāret³¹⁷. [2a] (1) Ve cemī' ḫalkı anuñ sūrelerinden bir sūresiniñ mişlini³¹⁸ getürmesinden itdi ʿāciz. Ve ḳıyāmete ḳadar getürmesine ḳādir³¹⁹ olmamaları daḫı cā'iz³²⁰. Ve andan mü'min (2) ḳullarına Ḳur'ān'ın bu ḳadar belāgat-ı

³⁰⁴ taḳdīs: metinde taḳdīs şeklinde yazılmış. (a.i. ḳuds “temiz olmak”tan taḳdīs) 1. Kutsallaştırma, mübārek kabul etme. 2. Allah'a şükretme. 3. Ululama, büyük saygı gösterme.

³⁰⁵ (ve ʿalā) 28. satır sonu kenar notu.

³⁰⁶ Ḳur'ān, (Fetih) 48/28, (Saff) 61/9: “O, Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı).” Ayetin tamāmı alınmamıştır.

³⁰⁷ Bu kelimenin behran şeklinde yazımı Farsça sözlüklerde karşımıza çıkıyor. Beher: (f.birl.sıf.) her, her bir, her biri.

³⁰⁸ beşīr: (a. beşr - bişr “müjdelemek”ten beşīr) Müjde getiren kimse, müjdecı.

³⁰⁹ mekārım: (a.i. kerem, mekrüm ve mekremet'in c.) Cömertlikler, keremler; iyi ahlāklar.

mekārım-i aḫlāk: Övülmüş, beğenilmiş güzel huylar, güzel ahlāk.

³¹⁰ mūdām: (a.sıf. devām'dan) 1. sıf. Devam eden, sürekli. 2. zf. Devamlı olarak, ara vermeden, daima.

³¹¹ ḳalālet: (a.i.) Doğru yoldan ayrılma, yoldan çıkma, sapıtma, sapıklık.

³¹² hidāyet: 1. Doğru yolu gösterme, hakka sevketme. Karşıtı: ḳalālet. 2. Doğru yol, hak yolu, Müslümanlık.

³¹³ zā'il: (a.sıf. zevl ve zevāl'den) 1. Sona eren, devamlı olmayan. 2. Geçen, geçmiş olan.

³¹⁴ fevz: Kurtuluş. Zafer. Necat. Muvaffakiyet. Selāmet.

³¹⁵ felāḫ: Selāmet. Saadet. Kurtuluş. Hayır ve ni'metlerde refah, rahatta dāim olmak. Fevz ve zafer. Necat ve beka.

³¹⁶ kemālet: (a.i. kemāl'in c.) İnsanın bilgi ve ahlāk güzelliği bakımından olgunluğu. (Metinde “kemālet” olarak kullanılmış.)

³¹⁷ ḫasāret: Hasar, zarar, ziyan. Alış-verişte zarar, ziyan. Yoldan sapmak. Sapıtmak. Dalālete düşmek.

ḫasār: (a.i.c.: Hasārāt) Zıyan, zarar.

³¹⁸ mişl: (a.i.c. emsāl) benzer, kat.

³¹⁹ ḳādir: (a. ḳudret “gücü yetmek”ten ḳādir) 1. Kudret ve kuvvet sāhibi, yapabilme gücüne mālİK olan (kimse), muktedir.

³²⁰ cā'iz: (a. cevāz “izin”den cā'iz) 1. din. Din ve törece işlenmesi emir veya yasak edilmediği için yapılmasında bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş sayılan şey. 2. Yerinde, uygun, doğru olan şey.

feşāhati var iken ‘ayān, okumasını gāyet itdi āsān. Ve içinde emr ü nehy³²¹ itdi ve zecr³²² ü beşāret³²³ (3) itdi. Ve ‘azābı³²⁴ ile qorhtı. Ve va‘z³²⁵ u naşīhatler itdi ki okuyan tuta naşīhat. Ve meşeller³²⁶ getürdi ki esrārı³²⁷ sırrına³²⁸ irmege ideler diqqat. (4) Ve geçen ümmetleriñ³²⁹ haberlerin hikāyet³³⁰ itdi ki alına ‘ibret³³¹. Ve āyātlerini³³² fikr eyleyüp bile ki tevḥīdine³³³ ider delālet³³⁴. Lākin bizlerden (5) rāzı olmadı. Hurūfların³³⁵ sürmege hemān hudūdlarını hıfz itmeden bī-gümān³³⁶. Ve yalnız kelimātlarıyla iḳāmet itmemizden evvel anuñ (6) muḥkemātı³³⁷ ile itmeden ‘amel. Ve yalnız hemān okumamızdan rāzı değıldir. Ezel tā āyetleriniñ sırrına irmege tedbīr itmezden güzel. Ve anuñ (7) ile ders virmemiz olmaz tā bilmeyince ḥaḳāyıkın³³⁸ ve açup bütün fehm itmeyince daḳāyıkın³³⁹. Ve cümle bu maḳşūdlar andan olmaya (8) ḥāşıl. Ancak tefsīrini ve aḥkāmını bilmege olmadan vāşıl. Ve bilmek gerekdir andaki ḥelāl ile ḥarāmın. Ve hem bile her āyetiñ inmesine (9) olan sebepleriñ aḳsāmın. Ve nesh³⁴⁰ iden āyetler ile mensūḥ³⁴¹ olanın bilmekdir ‘ayān. Maḥşūş mıdır ve ‘umūm mıdır anuñ ile (10) itmege

³²¹ nehy: (a.i.) yasak etme.

emr ü nehy: emretme ve yasak etme.

³²² zecr: Menetme, engel olma; önleme, yasak etme; kovma; eziyet; nehyetme.

³²³ beşāret: (a.i.) müjde, iyi haber.

³²⁴ ‘azāb: (a.i.) işkence, keder.

³²⁵ va‘z: (a.i.) 1. Bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek surette söz söyleme. 2. Dīnī öğüt.

³²⁶ meşel: (a.i.c. emsāl) 1. Örnek, benzer. 2. Dokunaklı ve mānālı söz. 3. terbiye ve ahlāka faydalı olan hikāye.

³²⁷ esrār: (a.i. sırr’ın c.) gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler.

³²⁸ sırr: (a.i.c. esrār) 1. Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey. 2. Allah’ın akıl ermeyen hikmeti.

³²⁹ ümmet: 1. Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, tāife. 2. Bir dille konuşan insanların hepsi.

³³⁰ hikāyet: (a.i.c. hikāyāt) anlatma, roman, masal, olmuş bir hādise.

³³¹ ibret: kötü bir olaydan alınan ders; acāyip, tuhaf.

³³² āyāt: (a.i. āyet’in c.) : Qur’ān’ın cümleleri.

³³³ tevḥīd: (a.i. vaḥdet “bir olmak”tan tevḥīd) 1. Birkaç şeyi bir araya getirip bir yapma, birleştirme. 2. Allah’ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme. 3. “Lā ilāhe illallah” sözünü söyleme, zikretme.

³³⁴ delālet: (a.i.c. delālāt) 1. Gösterme, yol gösterme. 2. İz, işaret.

³³⁵ hurūf: (a.i. harf’in c.) harfler.

³³⁶ gümān: (f.i.) zan, sanma, sezme.

³³⁷ muḥkemāt: (a.i. muhkeme’nin c.) içinde hüküm bulunan, mānāsı açık olan āyetler.

³³⁸ ḥaḳāyık: (a.i. ḥaḳikat’in çoğul şekli ḥaḳā’iḳ) Hakikatler, gerçekler

³³⁹ daḳāyık: (a.i.) ince, anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler.

³⁴⁰ nesh: (a.i.) fesih, kaldırma, hükümsüz bırakma.

³⁴¹ mensūḥ: nesholunmuş, hükümsüz bırakılmış, hükmü kaldırılmış.

beyān. Bunlar durur *Ḳur'ān'ın* 'ilmine³⁴² irmege temel. *Bākī*³⁴³ *fürü'āt*³⁴⁴-ı 'ulūma³⁴⁵ irilür bunlarla idince 'amel. Neticeleri sırrına bunlardır (11) açan yol. İrene nūrları ola gāyet bol. Ve bir yücelige irmege ancak yoldurur *Ḳur'ān*. Ve bir hayr yokdur ki ol aña delālet idüp (12) itmeye beyān. Cemī' halka cümlesin gösteren oldur 'ayān. Andan *Ḥaḳ* celle ve 'alā kullarından kişiler itdi muvāfīḳ³⁴⁶. *Ḥaḳ* üzre kamu (13) tefsirine oldılar nāṭīḳ³⁴⁷. Anuñ 'ulūmunda ve sâ'irinde³⁴⁸ kitāblar itdiler taṣnīf ve dağılmış fūnūnların³⁴⁹ cem' ile itdiler (14) te'līf³⁵⁰. Her birisi zıkr itdi fehm itdiği kadar, irdiği 'ilmiñ gāyetine kadar. 'İlmi gider soñra gelenlere kodılar söylemege (15) söz selef³⁵¹ geçenlere uymak ile her yüz. Dilerem *Ḥaḳ* celle ve 'alā sa'yaların³⁵² eyleye meşḳūr³⁵³ ve raḥmeti ile kamusun eyleye maḡfūr³⁵⁴. (16) Cümlesine eyleye *Ḥaḳ* raḥmet ve rüz³⁵⁵-ı kıyāmetde ola mekānları cennet. **İmdi** bu 'abd³⁵⁶-i mücrim³⁵⁷-i pür³⁵⁸-taḳṣīr³⁵⁹, tālib-i 'afv-i rabbihi'l-

³⁴² 'ilm: (a.i.c. ulūm) 1. Bilme, biliş. 2. Evrenin ve olayların bir bölümünü deneye ve gerçeklere dayanarak inceleyen ve bunlara āit yasaları çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, bilim.

'alem: (a.i.c. a'lām) 1. Nişan, alāmet. 2. Bayrak, sancak.

³⁴³ bākī: (a.i. beḳā "devam etmek, sürekli olmak"tan bākī) 1. Ebedī, ölümsüz, kalımlı. 2. Varlığını koruyan, devam eden, devamlı, sürekli.

³⁴⁴ fürü'āt: i. (a. fer'in çoğulu furū'dan çoğul eki -āt ile furū'āt) Dallar budaklar, asıldan ayrılan kollar, fürü.

fer': i. (a. fer') 1. Dal, budak. 2. Bir kökten, bir asıldan ayrılan kolların her biri, asıl olmayan, şübe. 3. İkinci derecede olan şey.

fürü': i. (a. fer'in çoğul şekli furū') 1. Dallar, budaklar, asıldan ayrılan kollar; ikinci derecede olan önemsiz meseleler. 2. fıkıh. Bir kimsenin kendinden sonra gelen çocukları, torunları ve bunların sulbünden gelenler.

³⁴⁵ 'ulūm: (a.i. 'ilm'in c.) İlimler, bilgiler.

³⁴⁶ muvāfīḳ: (a.i. vefk'den) 1. Uygun, münasip. 2. Aynı tarafı destekleyen, aynı görüşü paylaşan, birbirine muhālif olmayan kimselerden her biri.

³⁴⁷ nāṭīḳ: (a.sıf. nuṭḳ'tan "söz söylemek, güzel konuşmak") 1. Konuşan, söz söyleyen. 2. Aklını işletip düşünen, tefekkür eden, düşünme ve idrak etme yeteneğinde olan. 3. İçinde belli bir hususu bildiren bir ifāde bulunan, bir şeyi gösteren, anlatan, bildirici, beyan edici.

³⁴⁸ sâ'ir: (a.sıf. seyr'den) 1. Yürüyen, hareket eden, seyreden (kimse). 2. Bir şeyden kalan başka şey, artan. 3. Diğer, başka.

³⁴⁹ fūnūn: (a.i. fenn'in c.) Fenler, ilim kolları, bilim dalları.

³⁵⁰ te'līf: 1. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama. 2. Eser yazma, toplayıp kaleme alma.

³⁵¹ selef: 1. Bir yerde, bir işte başka birinden önce bulunmuş olan kimse. 2. Eski adam.

³⁵² sa'y: (a.i.c. mesāī) 1. Çalış, çabalama, gayret, emek. 2. Geçinmek için iş işleme.

³⁵³ meşḳūr: (a.sıf. şükr'den) şükre, teşekkürle değer, makbul, beğenilmiş, övülmüş.

³⁵⁴ maḡfūr: (a.sıf. gufrān'dan) Allah tarafından günahları affedilmiş olması için dua edilen (kimse), ölmüş (kimse).

³⁵⁵ rüz: (f.i.c. rüzān) Gün, gündüz.

rüz-ı kıyāmet: kıyamet günü.

³⁵⁶ 'abd: 1. köle, kul. 2. (Allah'ın kulu olması sebebiyle) insan.

³⁵⁷ mücrim: (a.i. icrām "cürüm işlemek"ten) Suç işlemiş olan, suçlu, kabahatli kimse.

³⁵⁸ pür: sıf. (f.) 1. Dolu, 2. Çok fazla. 3. Sahip, malik.

³⁵⁹ taḳṣīr: (a.i. ḳaṣr "kısalmak" ve ḳuṣūr "eksik gelmek, kudreti varken işten el çekmek"ten taḳṣīr) 1. Bir işte kusurlu davranma, eksik yapma, kusur etme, yapabilecekken yapmama. 2. Kusur, kabahat, suç.

laṭīfī³⁶⁰ (17)'l-ḥabīr³⁶¹, miyān³⁶²-i dehr³⁶³-i dünde³⁶⁴ eşkāl³⁶⁵-i zünübāt ile müsīr, āsām³⁶⁶-i bī-nihāye ile tolu olan ḥaḳīr³⁶⁷ a'ni³⁶⁸ dervīş Yūsuf el-Ḥalvetī ve eş-Şeyḫ Ebu't-Tevfīḳ İbrāhīm Naḳşibendī (18) fāḳīrān kaçan ki imām-ı 'ulūmu'l-luġat kemālāt-ı 'ulūmda mubālaġa ile olan Mecdü'd-dīn ḥazretiniñ bī³⁶⁹-nazīr³⁷⁰ olan Ḳāmūs-ı Muḥīṭ-i Oġyanus (19) nām kitābınıñ tercüme itmesinden ve taḥrīr³⁷¹ itmemizden ḥalāş³⁷² olduġda ḳudret-i ḳadīr ile andan Ḥarīrī raḫmetu'l-lāh ḥazretiniñ daḫı a'lā³⁷³ (20) Maḳāmāt'ımı³⁷⁴ lisān-ı Türki ile ta'bīr itdükden soñra te'līfden ḥālī az müddet ḳaşīr³⁷⁵ ḳılındı idi ki günlerde bir gün gözimize irdi (21) taḳrīr³⁷⁶, 'ulūmü'l-imāme'l-ālime'l-kāmīl, Ḥazreti eş-şeyḫ el-fāzıl ve'l-āmil esrār-ı Ḳur'an'ıñ açan rumūzāt³⁷⁷-ı rāzin, şeyḫü'l-islām (ve'l-müslimīn)³⁷⁸. Ḥāzin (22) ḳaddesa³⁷⁹-l-lāhu rūḫa ve nūr-be-nūr 'ilme zārīḫa ḥazretiniñ Lübbü Lübbübü't-te'vīl fī Me'ālimü't (me'āni't)³⁸⁰ -Tenzīl³⁸¹ nām tefsīrine gönül meyl itdi ki anı daḫı (23) lisān-ı Türki te'vīl³⁸², ta'bīr itmege. Lākin ḫālet-

³⁶⁰ laṭīf: sıf. (a.) 1. Allah'ın adlarındandır. 2. Yumuşak, hoş, güzel; nāzik.

³⁶¹ ḥabīr: (a.sıf. ḥaber'den) 1. Haberi olan, haberli, haberdar, vākıf. 2. Bilgili, âlim. 3. h.i.“Her şeyden haberdar olan” anlamında esmā-i hüsnādan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

³⁶² miyān: (f.i.) 1. Orta. 2. Meyān, ara, aralık.

³⁶³ dehr: 1. Dünyā 2. Zaman, devir.

³⁶⁴ dūn: (a.i.) 1. Aşağı, aşağılık. 2. Alçak, soysuz kimse.

dehr-i dūn: Aşağılık dünya.

³⁶⁵ eşkāl: i. (a. şıkl “ağır yük”ün çoġul şekli eşkāl) [Türkçe’de tekili kullanılmamıştır] Ağır şeyler, ağırlık.

işkāl: (a.i.) ağır şey yükletme, yükletilme.

³⁶⁶ āsām: (a.i. ism'in c.) suçlar, günahlar, kabahatler.

³⁶⁷ ḥaḳīr: (a.sıf. ḥaḳāret “küçük görülmek, hor olmak”tan ḥaḳīr) 1. Deġersiz, itibarsız, küçük, aşağı, bayağı. 2. i. Eskiden bir kimsenin kendisi için kullanıldığı tevāzu sözü, bendeniz, kulunuz.

³⁶⁸ a'ni: (a.e.) Yāni.

'āni: (a.sıf.c. ānāt, unāt) 1. Mütevāzi, alçak gönüllü. 2. i. Köle. 3. s. Meşgul.

³⁶⁹ bī-: (f.e.) -sız, -maz (Farsça kelimelerin başına getirilir, kelimeyi olumsuz yapar.)

³⁷⁰ nazīr: (a.sıf. nazar'dan) benzer, eş.

bī-nazīr: benzersiz, eşsiz.

³⁷¹ taḥrīr: (a.i.) Yazma, yazılma.

³⁷² ḥalāş: (a.i.) kurtulma, kurtuluş.

³⁷³ a'lā: sıf. (a.) (daha, en, pek) yüksek.

³⁷⁴ maḳāmāt: (a.i. makam'ın c.) 1. Makamlar. 2. Meclisler, topluluklar, kalabalıklar.

³⁷⁵ ḳaşīr: (a.sıf. kasr'dan) kısa, boysuz.

³⁷⁶ taḳrīr: (a.i. karar'dan) 1. Yerleştirme, yerleştirilme. 2. Sağlamlştırma. 3. Anlatma, anlatış.

³⁷⁷ rumūzāt: (a.i. rumūz'un c.) rumuzlar, işaretler.

³⁷⁸ (ve'l-müslimīn) Satır sonu kenar notu.

³⁷⁹ ḳaddese: (a. söz) Kutlu ve mutlu olsun.

ḳaddesallāh: Allah, mukaddes ve mübarek eylesin.

³⁸⁰ (me'āni't) Eserin ismi Lübbübü't-te'vīl fī me'āni't-tenzīl'dir. Burada “me'ālimü't-tenzīl” olarak yazılmıştır.

³⁸¹ tenzīl: 1. indirme, azaltma, aşağı düşürme. 2. Ḳur'an-ı Kerim.

³⁸² te'vīl: (a.i. meāl'den) Sözü çevirme, söze ayrı mânā vermeye kalkışma.

i ma'îšet³⁸³ derdinde yedimiz kaşîr olduğundan te'lîfine cür'et itmede olundu te'hîr³⁸⁴. (24) Zîrâ cemî'-i eşğâl³⁸⁵-i dünyevîden kalb hâlî olup ancak ol ola tefekkîr ki murâd u maşûdî. Ancak hâşıl olması³⁸⁶ anuñ ile yesîr³⁸⁷ (25) olur. Ol demde cânib-i Hakk'a teveccüh idüp derûnda ol nâr-ı eşğâl olmadan sa'îr, kendi eltâf³⁸⁸-ı kereminden ihsân (26) ide, bir mücîr³⁸⁹ ki ol hâl anuñ i'ânet müsâ'adesi ile huşûle gele dir iken irişüp eltâf-ı kerem, taqdîr-i ümerâ'³⁹⁰-i Mısır'dan (27) merhûm ve mağfûr emîre'l-livâ³⁹¹ Mehmed Bey'in rahmehu'l-lâh hazretiniñ çerâğ³⁹²-ı 'izâmlarından³⁹³ bize teşhîr³⁹⁴ itdiği emîre'l-livâ Muştafâ (28) Bey'in kebir³⁹⁵-i hudâ³⁹⁶-yı müte'âl³⁹⁷-i devlet-i sa'âdetin dâ'im eyleye tâ ilâ yevm-i³⁹⁸ 'asîr³⁹⁹. Ve ol günde ide hisâbın dağı yesîr⁴⁰⁰, cennât⁴⁰¹-i 'adn⁴⁰² (29) aña mesken eyleye bi-hakk-ı beşîr⁴⁰³ e'n-nezîr⁴⁰⁴, bizlere ziyâdesi ile i'ânet⁴⁰⁵ eyleyüp mu'in⁴⁰⁶ olduğda. Ol demde tefsîri taḥrîr⁴⁰⁷ ü te'lîfe⁴⁰⁸ (30) sâ'id⁴⁰⁹-i zeyl⁴¹⁰

³⁸³ ma'îšet: (a.i. ayş'den) 1. Yaşama, yaşayış. 2. Geçinme, dirlik, geçinmek için lüzumlu olan şey.

³⁸⁴ te'hîr: (a.i. ahar'dan) Sonraya, geriye bırakma, geciktirme.

³⁸⁵ eşğâl: (a.i. şügl "iş" in çoğul şekli eşğâl) İşler, uğraşacak şeyler, meşgûliyetler, gaileler.

³⁸⁶ iflas: Sıyrılıp kurtulma.

³⁸⁷ teysîr: (a.i. yüsr'den) Kolaylaştırma, kolaylaştırılma.

yesîr: sıf. (a. yusr "kolaylık"tan yesîr) 1. Kolay. 2. Az miktarda, az.

³⁸⁸ eltâf: (a.i. lütf'un c.) İyi muameleler, iyilikler; nezaketler.

³⁸⁹ mücîr: Himâye eden. * İmdada yetişen. * İmdat isteyen.

³⁹⁰ ümerâ': i. (a. emîr'in çoğul şekli umerâ') 1. Emirler, beyler, sancak beyleri. 2. Eskiden miralay, kaymakam, binbaşı gibi paşa unvânını almamış büyük subaylar.

³⁹¹ livâ: 1. Bayrak, sancak. *2. Eskiden kazadan büyük, vilâyetten küçük yerleşim merkezi. 3. Tugay. 4. Tuğgeneral.

³⁹² çerâğ: (f.i.) 1. Fıtil, mum. 2. Otlama; otlak.

³⁹³ 'izâm: i. (a. 'azîm "büyük"ün çoğul şekli 'izâm) Büyükler, ulular, seçkin kimseler.

³⁹⁴ teşhîr: (a.i. sihriyy'den) : zapt ve istilâ etme, ele geçirme, elde etme; itaat ettirme.

³⁹⁵ kebir: (a.sıf.c. kibâr, küberâ) 1. Büyük, ulu. 2. Yaşça büyük, yaşlı.

³⁹⁶ Hudâ: (f.h.i.) Tanrı.

³⁹⁷ müte'âl: (a.sıf. ulüvv'den) 1. Yüksek, yüce. 2. Tanrı'nın sıfatlarından.

³⁹⁸ yevm: (a.i.c. eyyâm) Gün.

³⁹⁹ 'asîr: (a.sıf. usret'ten) Zor, güç, zahmetli.

⁴⁰⁰ yesîr: (a.sıf. yüsr'den) 1. Kolay. 2. Az şey.

⁴⁰¹ cennât: (a.i. cennet'in c.) cennetler, uçmaklar; bahçeler.

⁴⁰² 'adn: (a.i.) İkametgâh; cennet.

⁴⁰³ beşîr: sıf. (a.) 1. Müjde getiren, müjdecî. 2. Güler yüzlü, güleç (adam).

⁴⁰⁴ nezîr: (a.i. nezîr) (Peygamberler hakkında) Doğru yola getirmek için Allah'ın vereceği cezâları bildirip korkutan.

⁴⁰⁵ i'âne(t): (a.i. avn'den) Yardım. İmdat. Yardım için istenen, toplanan şey.

⁴⁰⁶ mu'in: (a.sıf. avn'den) İâne eden, yardımcı.

⁴⁰⁷ taḥrîr: (a.i.) Yazma, yazılma.

⁴⁰⁸ te'lîf: (a.i. ülfet'ten) Uzlaştırma, barıştırma.

⁴⁰⁹ sâ'id: Kolun dirsek ile bilek arasındaki kısmı.

⁴¹⁰ zeyl: 1. Etek. 2. Çok uzun söz, yazı. 3. Son. 4. Bir şeyin altı, devamı, eki.

teşmîr⁴¹¹ itdük bi-ḥamdi'l-lāhi'l-mülki'l-ḳadîr. Dördüncü senede tekmīli müyesser⁴¹² oldu münîr⁴¹³. İmdi dergāh-ı 'izzet-i müte'āl⁴¹⁴ ve (31) pâdişāh-ı lâ-yezâldan bu mücrim pür-ḳuşûr ḳulunuñ dilegi oldur ki ol ḳademimi şırâṭ⁴¹⁵-ı müstaḳîminden⁴¹⁶ zâ'il itmeyüp rahmeti ile maḡfîret⁴¹⁷ (32) eyleyüp ḥabîbi resûl-i ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḥazretinüñ şefâ'atinden mahrûm eylemeye ve dilimi ḥaṭâ'-i zemîminden⁴¹⁸ ıraḡ (33) idüp sehv ile olan noḡşānımı ḳabûle ḳarîn⁴¹⁹ eyleye. Ve daḡı bu tefsîrimi kâffe-i âşām⁴²⁰ miyānında ḳabûli ile meşhûr olmaḡ (34) üzere cümle-yi aña râḡîb⁴²¹ eyleye. Ve daḡı ba'zı buḡlâ⁴²² kişiler eline düşüp ḥabs idüp ṭâliblerinden intifâ'⁴²³ görmeden memnû'⁴²⁴ (35) eylemeye. Ve daḡı kim ki görüp, oḡudup ve yazdırup enāma⁴²⁵ menfa'atin göstermek dileyenleri āḡîr-i nefesde îmān-ı kâmil ile ḥatm⁴²⁶ eyleye. [2b] (1) Ve daḡı bu tefsîr-i şerîfe sa'y-i ictihādım⁴²⁷ muḳābelesinde⁴²⁸ dünyāda zîkr⁴²⁹-i cemîl⁴³⁰ ile yād

⁴¹¹ teşmîr: (a.i. şemr'den) Sıvama, sıvanma.

teşmîr-i sâ'id: kolları sıvama.

⁴¹² müyesser: (a.sıf. yüsr'den) Kolayı bulunup yapılan; kolay gelen kolaylıkla olan.

⁴¹³ münîr: (a.sıf. nûr'dan) Nurlandıran, ışık veren, parlak.

⁴¹⁴ müte'āl: Ālî, büyük.

⁴¹⁵ şırâṭ: (a.i.) Yol.

⁴¹⁶ müstaḳîm: (a.sıf. kıyām'dan) Doğru, düz, dik.

şırâṭ-ı müstaḳîm: Doğru yol. Hakk yol.

⁴¹⁷ maḡfîret: (a.i. gufrân'dan) Allah'ın, kullarının günahlarını bağışlaması, yarlıgaması.

⁴¹⁸ zemîm: (a.sıf. zemm'den) Kötü, beğenilmeyen hâl, davranış.

⁴¹⁹ ḳarîn: (a.sıf.c. kurenâ) 1. Yakın. 2. Bir şeye sahip olan, bir şeye nâil olan. 3. Hısım, komşu, arkadaş.

⁴²⁰ kâffe-i âşām: günahlarına kefâret olması.

kâffe: (a.i.) Hep, bütün, cümle.

âşām: (a.i. ism'in c.) Suçlar, günahlar, kabahatler.

enām: (a.i. enām) Yaratılmış olan bütün mahlûkat, halk.

⁴²¹ râḡîb: (a.sıf. raḡbet'ten) 1. İstekli, isteyen, raḡbet eden. 2. i. Erkek adı.

⁴²² buḡlâ: Cimri, pinti, tamahkar, bilgide cimrilik eden.

buḡl: Bahillik, eli dar olma, cimrilik, tamahkârlık, pintilik.

⁴²³ intifâ': (a.i. nef'den) Menfaatlenme, faydalanma.

⁴²⁴ memnû': (a.sıf. men'den) Menedilmiş, yasak edilmiş, yasak.

⁴²⁵ enām: (a.i.) 1. Bütün mahlûklar, yaratılmış olan canlılar. 2. Halk, insanlar.

⁴²⁶ ḥatm: (a.i.) Bitirme. Ḳur'ân'ı başından sonuna kadar okuma. Mühürleme.

⁴²⁷ ictihād: (a.i. cehd'den) Gücü, kuvveti yettiği kadar çalışma.

⁴²⁸ muḳābele: 1. Karşılık verme, karşılama. 2. Karşı gelme. 3. Birbiriyle karşılaştırma, karşılıklı yapılan okuma.

muḳābil: 1. Karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan. 2. Bir şeye karşılık yapılan. 3. Karşılık.

⁴²⁹ zîkr: (a.i.c. ezkâr) Anma, anılma.

⁴³⁰ cemîl: (a.sıf. cemâl'den) Güzel.

zîkr -i cemîl: Güzelliğini, iyiliğini anma. İyilikle anma.

ve āhîretde şevāb-ı ecr⁴³¹-i cezîl⁴³² (2) ile dilşād⁴³³ eyleye. Āmîn⁴³⁴. Baħr⁴³⁵ meh⁴³⁶ Muħammed ve āle't-tāhirin⁴³⁷ ve daħı iş bu tefsîrime 'ayn⁴³⁸-ı kāmîl⁴³⁹ ile nazār⁴⁴⁰ iden 'ulemā'⁴⁴¹-yı 'izām⁴⁴² (3) efendilerimden mercū⁴⁴³ ve mutażarri'm⁴⁴⁴ ki elfāzda⁴⁴⁵ ve ma'nāda zāhir⁴⁴⁶ olan zellemi⁴⁴⁷ zā'il ve fażl u 'ināyetleriyle⁴⁴⁸ taşlîhe kâbil olanın hemān (4) taşlîh⁴⁴⁹ itmek ile kāmîl eylemeleri ile ecr-i 'azîme⁴⁵⁰ nā'il⁴⁵¹-i merām⁴⁵² olmaları şāmildir⁴⁵³. Zîrā göz görmede ve fehm añlamada ve қalem sehv⁴⁵⁴ ü (5) ħatāda қamusı⁴⁵⁵ қuşūra mā'ildir⁴⁵⁶. Ve fikr daħı ekşer⁴⁵⁷ ħālinde gāfil⁴⁵⁸ olduğı şeyleri

⁴³¹ ecr: 1. Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. 2. Sevap. 3. Ücret.

⁴³² cezîl: 1. Peltek ve bozuk olmayan (söz, kelime). 2. Çok, bol.

ecr -i cezîl: Bol sevap.

⁴³³ dil-şād: (f.birl.sıf.) Gönlü hoş, sevinmiş.

⁴³⁴ Āmîn: (a.nida) Öyle olsun. Ya Rāb duamızı kabul eyle!

⁴³⁵ baħr: Deniz, büyük göl veyā nehir.

⁴³⁶ meh: (f.i.) Ay.

⁴³⁷ tāhir: (a.sıf. tahāret'den) Temiz.

⁴³⁸ 'ayn: (a.i.c. a'yān) 1. Göz. 2. Aslı, kendisi. 3. Bir şeyin eşi, tıpkısı. 4. Kaynak, pınar.

⁴³⁹ kāmîl: (a.sıf. kemāl'den) 1. Bütün, tam, eksiksiz, noksansız. 2. Kemāle ermiş, olgun. 3. Ālîm, bilgin, geniş bilgili (kimse).

⁴⁴⁰ nazār: (a.i.c. enzār) 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. İltifat. 5. İtibar.

⁴⁴¹ 'ulemā': (a.i. ālîm'in c.) Ālimler, ilim sahipleri, bilginler.

⁴⁴² 'izām: (a.sıf. azîm'in c.) 1. Büyükler, ulular. 2. Kemikler.

⁴⁴³ mercū: sıf. (a. recā "ummak"tan mercū) 1. Umulan, ümit edilen, memul. 2. Ricā edilerek istenilen, ricā ve niyaz edilen.

⁴⁴⁴ mutażarri': sıf. (a. teżarru' "yalvarmak, boyun eğmek"ten muteżarri') Boyun bükerek yalvaran, yalvarıp yakaran.

⁴⁴⁵ elfāz: (a.i. lafz'in c.) Kelimeler, sözler.

⁴⁴⁶ zāhir: (a.sıf. zuhūr'dan) 1. Görünen, açık, belli, meydanda. 2. zf. Elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. Galiba, zannederim.

⁴⁴⁷ zelle: i. (a. zell "ayağı kaymak; hatâ etmek"ten zelle) 1. Yanılma, hatâ. 2. din. Küçük günah.

⁴⁴⁸ 'ināyet: (a.i.) 1. Dikkat, gayret, özenme. 2. Lutūf, ihsan, iyilik.

⁴⁴⁹ taşlîh: Rāvînin sālîh veya sālîhu'l-hadis olduğunu söylemek, buna hükmetmek.

⁴⁵⁰ 'azîm: (a.sıf. azamet'ten) Büyük, ulu, iri.

⁴⁵¹ nā'il: (a.sıf. neyl'den) Murādına eren, ermiş, ele geçiren.

⁴⁵² merām: (a.i.) İstek, maksad, niyet.

⁴⁵³ şāmîl: (a.sıf. şeml'den) İçine alan, kaplayan, çevreleyen.

⁴⁵⁴ sehv: Yanlış, hata, yanılma.

⁴⁵⁵ kamu: (Türkçe) 1. Bir memleketteki halkın bütünü, amme. 2. sıf. Bütün, hep. 3. zamir. Herkes.

⁴⁵⁶ mā'il: (a. meyl "eğilmek, meyletmek"ten) 1. Bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş. 2. Bir şeye yatkınlığı, yeteneği olan. 3. İstekli, hevesli, arzulu.

⁴⁵⁷ ekşer: (a.sıf. kesîr'den) En çok, daha ziyāde.

⁴⁵⁸ gāfil: (a. gāflet "ihmal etmek"ten) Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), basıretsiz, aymaz.

efendilerim tekmi⁴⁵⁹ buyurmalarına derūnumuz⁴⁶⁰ sâ'ildir⁴⁶¹. (6) Zîrâ insân maḥall⁴⁶²-i nisyân⁴⁶³ olduğu için taqşîrâta⁴⁶⁴ mekândır. Nitekim didiler: اول ناس اول الناس (Evvel nâsin evveli'n-nâs⁴⁶⁵.) Ya'nî, evvel unudan evvel (7) ḥalk⁴⁶⁶ olan idi ki ya'nî Âdem⁴⁶⁷ 'aleyhi's-selâm idi. وباللہ التوفیق نعم المولى ونعم الرفیق “Ve bi'llâhi't-tevfîk⁴⁶⁸ ni'me'l-mevlâ⁴⁶⁹ ve ni'mü'r-refîk⁴⁷⁰.” İmdi Ḥazret-i Ḥâzin⁴⁷¹ (ḥazînetu'l-lâh)⁴⁷² ḳuddise⁴⁷³ sırrıhu şeyḫî (8) Şeyḫü'l-islâm⁴⁷⁴ Zâhiri'd-dîn Ebū Muḥammed el-Ḥüseyn bin Mes'ūd el-Begavî raḥmehu'l-lâh ḥazretiniñ Me'âlimü't-Tenzîl nâm tefsîrini (9) şerh⁴⁷⁵ idüp ḥadîşleriñ ma'nâların ve elfâz-ı ğarîbleriñ ma'nâların beyân idüp ismini Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âlimü't-Tenzîl (10) koydı. Okuyanlara âsân⁴⁷⁶ olsun deyü beyân itdi. Zîrâ Ḥazret-

⁴⁵⁹ tekmi: (a. kemâl “tam olmak”tan) 1. Tamamlama, bitirme. 2. sıf. Bütün, eksiksiz.

⁴⁶⁰ derūn: i. (f.i. derūn) 1. İç, iç taraf, dâhil. 2. Kalp, yürek, iç, bân.

⁴⁶¹ sâ'il: (a.sıf. seyelân “akmak”tan) Akan, akıcı, câri.

sâ'il: (a. su'âl “sormak; dilenmek”ten) 1. Soru soran kimse. 2. Dilenen kimse, dilenci.

⁴⁶² maḥall: (a.i. hulûl'den c. mahâll) Yer.

⁴⁶³ nisyân: (a.i.) 1. Unutma. 2. Gaflet.

⁴⁶⁴ taqşîrât: (a.i. taqşîr ve çoğul eki -ât ile taqşîrât) Kusurlar, kabahatler, suçlar.

⁴⁶⁵ nâs: (a.i.) İnsanlar, halk.

⁴⁶⁶ ḥalk: (a.i.) Yaratma, yaratılma.

⁴⁶⁷ Âdem: (a.h.i.) Dünyada ilk yaratılan insan; ilk peygamber; adam.

⁴⁶⁸ billâh: ünl. (a. harf-i kasem bi- ve Allâh ile bi'llâhi > billâh) “Allah için, Allah hakkı için” anlamında bir yemin sözü.

tevfîk: (a.i. vefk “uygun olmak”tan) 1. Uygun duruma getirme, uydurma. 2. Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızâsına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irâde ve rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılması.

⁴⁶⁹ ni'am: (a.i. nimet'in c.) Nimetler.

mevlâ: (a.i. velâyet “idâre etmek, işini üzerine almak, yardım etmek; sevmek, yaklaşmak”tan) 1. Kâinâtın yegâne sâhibi ve efendisi durumunda olan Allah. 2. Sâhip, mâlik, efendi. 3. Âzat edilmiş köle, âzatlı.

⁴⁷⁰ refîk: (a.i. refâkat “arkadaş, yoldaş olmak”tan) 1. Arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş. 2. Ortak, şerik. 3. Yamak, muâvin. 4. Koca, zevç.

⁴⁷¹ ḥâzin: (a.i. ḥizânet “saklamak, korumak”tan) 1. Hazîne muhâfızı, hazînedar. 2. Saklayan, muhâfaza eden, koruyan kimse.

⁴⁷² (ḥazînetu'l-lâh) Kenar notu.

⁴⁷³ ḳuddise: çekimli f. (a. taqđîs “temizlemek, mukaddes kılmak”tan ḳuddise) “Sırrı takdis olunsun, mukaddes olsun” anlamında ermiş kimseler için kullanılan ḳuddise sırruhû duâ sözünde geçer.

ḳuds: (a.i.) 1. Temizlik, paklık, arılık. 2. Kutsallık, mübareklik.

ḳaddese: (a.söz) Kutlu ve mutlu olsun.

ḳaddese: çekimli f. (a. ḳaddese) “Aziz ve mübarek etsin” anlamına gelen kelime dilimizde din ulularının, evliyâ ve büyük mutasavvıfların ismi geçtiği zaman kullanılan, “Allah onu (onun sırrını) aziz ve mübarek etsin” mânâsındaki ḳaddesallâhu sırruhû söyleyişinde geçer.

⁴⁷⁴ şeyḫü'l-islâm: (a.i. şeyḫ “reis, baş”, harf-i târif el- ve İslâm ile şeyḫü'l-İslâm) Osmanlı Devleti'nde dîni kurumların, şeriat mahkemelerinin ve ilmiye sınıfının başı durumunda olup bunlara nezâret eden en yüksek rütbeli din adamına verilen unvan.

⁴⁷⁵ şerh: (a.i.) 1. Açma, ayırma, yarma. 2. Bir metni, bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama, yorumlama. 3. Bir kitabı açıklamak için yazılmış eser 4. Açık açık anlatma, izah.

⁴⁷⁶ âsân: sıf. ve zf. (f. âsân) Kolay.

i Beğavî hazreti her âyetiñ tefsirine münāsib olanı eḥādīs⁴⁷⁷-i (11) nebevīye⁴⁷⁸ ve aḥbār⁴⁷⁹-ı Muştafaviyye⁴⁸⁰ ile donatdı. Anlarıñ rumūzātların⁴⁸¹ açdı, bellü itdi. Andan tefsire başlamadan üç faşıl Qur’ân’ıñ (12) fazīleti için zıkr itdi. **Evvelki faşıl: Qur’ân’ıñ ve oqumasınıñ ve öğrenmesiniñ fazlların beyān eyler.** (Faşıl-ı evvel kıra’at⁴⁸²-i Qur’ân ve te’allümi⁴⁸³ fezā’ili⁴⁸⁴ beyānındadır.)⁴⁸⁵ İmdi صَلَّى اللهُ اللهُ بِمَا يُدْعَى خُمًا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ فَحَمْدُ اللهِ وَأَنْتَى عَلَيْهِ وَوَعظَ النَّاسِ وَذَكَرَ، ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ أَلَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَنِي رَسُولُ رَبِّي وَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ تَقْلِينَ أَوْلَهُمَا كِتَابُ اللهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللهِ وَأَسْتَمْسِكُوا بِهِ، فَحَتَّ عَلَى كِتَابِ اللهِ وَرَعَبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ وَأَهْلُ بَيْتِي أَذْكَرُكُمْ اللهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي⁴⁸⁶ (‘An⁴⁸⁷ Zeyd bin Erkam (13) k̄āle⁴⁸⁸: “K̄āme⁴⁸⁹ fīnā⁴⁹⁰ Resūlu’-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem yevmen⁴⁹¹ ḥaṭīben bimā yūd’ā ḥummā beyne Mekke’te ve’l-Medīne⁴⁹² fe ḥamdu’l-lāhe⁴⁹³ ve ešnā ‘aleyhi⁴⁹⁴ (14) ve va’za⁴⁹⁵ ve zıkra⁴⁹⁶

⁴⁷⁷ eḥādīs: (a.i. hadīs’in c.) 1. Peygamberimizin sözlere. 2. Haberler, sözlere.

⁴⁷⁸ nebevī: (a.sıf. nebi’den) Peygambere âit, onunla ilgili.

eḥādīs -i nebevī: Peygambere ait hadisler.

⁴⁷⁹ aḥbār: (a.i. haber’in c.) 1. Haberler, sözlere, söylentiler. 2. Hikâyeler, menkıbeler, geçmiş olaylar.

aḥyār: (a.s. hayır’ın c.) İyi ve faziletli olanlar.

⁴⁸⁰ Muştafaviyye: sıf. Mustafavî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli. Hz. Muhammed’e âit, Hz. Muhammed’le ilgili.

Muştafavî: sıf. (Mustafâ kelimesinin nispet eki -î almış şekli Mustafavî) 1. Hz. Muhammed’e âit, Hz. Muhammed’le ilgili. 2. i. Hz. Muhammed’e inanıp onun yolundan giden kimse.

⁴⁸¹ rumūzāt: (a.i. rumūz’un c.) Rumuzlar, işaretler.

⁴⁸² kıra’at: (a.i.) Okuma; devamlı ve düzgün okuma.

⁴⁸³ te’allüm: i. (a. ‘ilm “bilmek, anlamak”tan te’allum) Ders alarak öğrenme, belleme.

⁴⁸⁴ fezā’il: (a.i.) fazilet’in çoğul şekli fezā’il) Faziletler.

⁴⁸⁵ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁴⁸⁶ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/045/2408.htm> Erişim Tarihi: 10.12.2021, Saat: 08:10.

Müslim, Sahîh-i Müslim, “Fedailu’s-Sahâbe Bahsi”, 2408.

2. bkz. Zeynep Eski, *Hâzin Tefsîri’nin Ebu’t-Tevfik eş-Şeyh İbrahim Tercümesi (Metin-İnceleme) (1. Cüz) (Fatıha Suresi-Bakara Suresi 1-141)*, İstanbul Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021, s. 72.

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET003131.pdf> Erişim Tarihi: 10.12.2021, Saat: 07:40.

Müslim, “Fazâ’ili’s-Sahâbe”, 2408.

⁴⁸⁷ ‘an: (a.e.) -den ve -dan.

⁴⁸⁸ k̄āl: (a.i.) Söz, lâf.

k̄āle: Dedi.

⁴⁸⁹ k̄āme: Kalkmak, ayakta durmak.

⁴⁹⁰ fīnā: Bizim aramızda.

⁴⁹¹ yevmen: Bir gün.

⁴⁹² beyne Mekke’te ve’l-Medīne: Mekke ve Medine arasında.

⁴⁹³ fe ḥamdu’l-lāhe: Allah’a hamd etti.

⁴⁹⁴ ve ešnā ‘aleyhi: Ve ona senâda bulundu.

⁴⁹⁵ va’za: Vaaz etti.

⁴⁹⁶ zıkra: Zıkr etti, andı.

şümme⁴⁹⁷ kâle ammā ba‘dü⁴⁹⁸ elā⁴⁹⁹ eyyühe’n-nās⁵⁰⁰ innemā ene⁵⁰¹ beşerün⁵⁰² yüşüku⁵⁰³
en ye’tiyenî⁵⁰⁴ resûlü Rabb’i ve innî⁵⁰⁵ târikün⁵⁰⁶ fîküm şakaleynî⁵⁰⁷. (15)
Evvelühümā⁵⁰⁸ kitābu’l-lāhi⁵⁰⁹ fîhi’l-hudā ve’n-nūr⁵¹⁰ fe huzü bi kitābu’l-lāhi⁵¹¹
ve’stemsikü bih⁵¹² fe haşşe⁵¹³ ‘alā kitābu’l-lāhi⁵¹⁴ ve rağabe fîhi şümme kâle (16) ve ehl-
i beyti⁵¹⁵ üzkiru kümu’l-lāhe⁵¹⁶ fî ehl-i beyti üzkiru kümu’l-lāhe fî⁵¹⁷ ehl-i beyti.”)
(Ya‘nî⁵¹⁸, Zeyd bin⁵¹⁹ Erkam rağiya’l-lāhu ‘anh hazret(lerinden)⁵²⁰inden rivāyet olup

⁴⁹⁷ şümme: zf. (a. şümme) Sonra.

⁴⁹⁸ ammā ba‘dü: (a.zf.) Bundan sonra, gelelim maksadımıza. (Konuşmaya başlamak, mukaddimeden sonra esas konuya gelmek için kullanılan bir ifade.)

⁴⁹⁹ elā: ünl. (a. elā) “Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak” anlamında Arapça tembih edâtı olup dîvan edebiyâtında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için “ey” ünlemiyle birlikte mısra başında kullanılmıştır.

⁵⁰⁰ elā eyyühe’n-nās: Ey insanlar, beni dinleyin!

⁵⁰¹ innemā ene: Ben ancak.

⁵⁰² beşerün: Bir insanım.

⁵⁰³ yüşüku: Az kaldı, olmak üzere.

⁵⁰⁴ en ye’tiyenî: Gelmesi.

⁵⁰⁵ ve innî: Ve ben.

⁵⁰⁶ târikün fîküm: Size bıraktım.

târik: (a.sıf. terk’den) Terk eden, bırakan, vaz geçen.

⁵⁰⁷ şakaleynî: İki ağırlık.

⁵⁰⁸ evvelühümā: Onların ilki.

⁵⁰⁹ kitābu’l-lāh: Allah’ın kitabı.

⁵¹⁰ fîhi’l-hudā ve’n-nūr: Onda hidayet ve nur vardır.

hudā: i. (a. hudā) Hidâyet.

En-nūr: Allah’ın isimlerinden biri. “Alemleri nurlandıran, dilediğine nur veren.” anlamına gelir.

nūr: i. (a. nūr) 1. Gözle görülen aydınlık, maddî şeyleri görmeye yarayan ışık, ziyâ. 2. Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddî olmayan hususlarda basîret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan mânevî ışık. 3. teşmil. Âlemi aydınlatıcı olduğu için Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed hakkında kullanılmıştır. 4. tasavvuf. Cenâbıhakk’ın bütün mahlûkâtı yokluk zulmetinden çıkarıp idrak edilebilecek, hissedilebilecek, görülebilecek duruma getiren ilâhî tecellisi. 5. “Âlemleri, gönülleri, zihinleri aydınlatan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

⁵¹¹ fe huzü bi kitābu’l-lāhi: Allah’ın kitabımı alın.

⁵¹² ve’stemsikü bih: Ona sımsıkı sarılın.

⁵¹³ fe haşşe: Sonra teşvik etti.

⁵¹⁴ ‘alā kitābu’l-lāhi: Allah’ın kitabına.

⁵¹⁵ ehl-i beyt: 1. Hâne halkı, familya, âile. 2. Hz. Peygamber’in yakın akrabası.

⁵¹⁶ üzkiru kümu’l-lāhe: Size Allah’ı hatırlatıyorum.

⁵¹⁷ fî: (a.zf. harf-i cer fî) Harf-i târif “el” almış Arapça kelimelerin başına gelen ve bunlara “-de, içinde” anlamı katarak zarflar yapan ek [Önüme geldiği kelimenin ilk harfine göre harf-i târifin l’si “Fi’l-” şeklinde heceler teşkil eder].

⁵¹⁸ ya‘nî: (a.e. anā’dan) 1. Demek, şu demek. 2. Sözüün kıyası, doğrusu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵¹⁹ bin: (a.i.c. benî) Oğul.

⁵²⁰ hazret(lerinden)inden: (-lerinden) hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. *Hazret kelimesine hocasının yaptığı eklemesi (-ler ekini eklemesi) bu satırdan başlamıştır. Öncesinde kelime hazret şeklinde yazılmıştır.

(17) didi ki (buyurdılar ki)⁵²¹: “Mekke ile Medīne arasında (beyninde)⁵²² Ğadīr-i Ğum dinilen yerde (ta‘bīr olunan maħalde)⁵²³ bir gün Ğazret-i Resūl kılqup (fahŗū‘l-mürselīn kıyām buyurup)⁵²⁴ bizlere Ğuġbe⁵²⁵ oġudı(lar)⁵²⁶. Evvelī (evvelā)⁵²⁷ (18) Ğaġ celle⁵²⁸ ve ‘alāya⁵²⁹ ħamd⁵³⁰ ü Őenā⁵³¹ idüp andan va‘z⁵³² u (u naŐāyih)⁵³³ naŐihatler oġurdu (buyurdılar)⁵³⁴. Andan dönüp (ve andan Őoŗra)⁵³⁵ buyurdu (lar)⁵³⁶ ki: Ey ħalk, be⁵³⁷-ħaġīġā ben bir (19) beŐer ādemoġluyum. Ve ħiġ Őekk⁵³⁸ yoġdur. Baŗa Rabb’imden resūlī ve ben sizler(e)⁵³⁹ Őaġaleyn bıraġup terk ideceġim ki kıymetleri (20) olmaz ġāyet aġırlardır bahāda⁵⁴⁰ (ġirān-bahādır)⁵⁴¹. Anuŗ evvelī (evvelkisi)⁵⁴² Ğaġ (sūbhāne ve)⁵⁴³ Te‘ālī’niŗ kitābı (ki)⁵⁴⁴ Ğur‘ān-ı ‘azīmü’Ő-Őān’dır. Anda hidāyet⁵⁴⁵ ve nūr vardır. Anı

⁵²¹ buyurdılar ki: Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Hocası, didi ki kelimesini buyurdılar ki Şeklinde düzeltmiŐtir.

⁵²² beyn: (a.i.) Ara.

beyninde: (zf.) (İyelik ve bulunma hāli eklerinin kalıplaşmasıyla beyn+i+n+de) Arasında. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵²³ (ta‘bīr olunan yer, maħalde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

maħall: (a.i. hulūl’den) Yer.

⁵²⁴ (fahŗū‘l-mürselīn kıyām buyurub) Hocası tarafından düzeltme yapılmıŐtır.

kıyām: (a.i.) 1. Kalkma, ayaġa kalkma, ayakta durma. 2. Namazın ayakta durma kısmı. 3. Bir işe kalkışma, başlama. 4. Ayaklanma. 5. Ölümünden sonra dirilip ayaġa kalkma.

⁵²⁵ Ğuġbe: (a.i.) Cuma namazından önce ve bayram namazlarından sonra hatībın minberde yaptıġı, Arapġa ve Türkġe olmak üzere iki kısımdan meydana gelen dinī konuşma.

⁵²⁶ oġudı (lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵²⁷ evvelā: (a.zf.) Birinci olarak, her Şeyden önce, ilkönce. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

evvelī: sıf. (a) En evvel, en önce olan, ilk zamanlarla ilgili.

⁵²⁸ celle: (a.nida) “Yüce ve aziz olun!” manāsında bir dua sözü.

⁵²⁹ ‘alā: (a.i.) Rütbece yükseklik, büyükler, Şeref, Şan.

celle ve ‘alā: “Yüceliġi ve Şerefi artsın.” anlamına gelen Allah için kullanılan sayġı sözü.

⁵³⁰ ħamd: (a.i.) Kulun Allah’ın yüceliġi, sonsuz lutuf ve ihsānı karşısında yaradanına minnet ve Şükran duygularını bildirmesi.

⁵³¹ Őenā: (a.i.) Övme, övüş, medih.

⁵³² va‘z: (a.i. va‘az) 1. İbādet yerlerinde yetkili ve görevli bir kimse tarafından yapılan dinī konuşma. 2. Öġüt, nasihat.

⁵³³ (u naŐāyih) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

naŐāyih: (a.i. naŐihat’in c.) Öġütler.

⁵³⁴ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵³⁵ (ve andan Őoŗra) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵³⁶ buyurdu (lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵³⁷ be: (f.e.) 1. Kelimelere -e halini verir. 2. -e kadar manāsını verir.

⁵³⁸ Şekk: (a.i.) Şüphe, zan, tereddüt.

⁵³⁹ sizler(e) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵⁴⁰ bahā: (f.i.) Kıymet, bedel, deġer.

⁵⁴¹ (ġirān-bahādır) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ġirān-bahā: (f.birl.sıf.) : pahası aġır, kıymetli, deġerli..

⁵⁴² (evvelkisi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵⁴³ (sūbhāne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıŐtır.

⁵⁴⁴ (ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵⁴⁵ hidāyet: (a.i.) Hak yoluna, doġru yola kılavuzlama.

(21) alup tutuñ, anuñ ile ‘amel idüñ deyü ibtidâ⁵⁴⁶ Kıur’ân’ı ışmarladı ve aña rāğıb⁵⁴⁷ itdi (sipāriř ve terğıb buyurdılar)⁵⁴⁸. Andan didi ki: İkinci ehl-i beytimdir. (22) Sizlere ehl-i beytimi Allāh’a emānet iderem, Allāh emāneti iderem deyü tekrārladı (te’kiden tekrār buyurdılar)⁵⁴⁹. Ve bir rivāyetde ziyāde idüp didi ki (buyurdılar ki)⁵⁵⁰: (23) كتاب الله فيه الهدى والنور من استمسك به، وأخذ به، كان على الهدى ومن أخطأه، ضل⁵⁵¹ ve’n-nūr⁵⁵² men istemseke bihi⁵⁵³ ve eħaze bihi⁵⁵⁴ kāne⁵⁵⁵ ‘ale’l-hudā⁵⁵⁶ ve men aħta’ehu⁵⁵⁷ đalle⁵⁵⁸.) Ĥaħ (sübħāne ve)⁵⁵⁹ Te’ālī’niñ kitābında (24) nūr⁵⁶⁰ ve hidāyet vardır. Her kim anı tutup anuñ ile ‘amel⁵⁶¹ iderse ol hidāyet üzre olur. Ve her kim andan ĥaĥā⁵⁶² iderse (25) ol đalālete düşer. Ve bir rivāyetde⁵⁶³: كِتَابِ اللَّهِ هُوَ حَبْلُ اللَّهِ، مَنْ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدَى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلَى الضَّلَالَةِ⁵⁶⁴ (Kitābu’l-lāhi⁵⁶⁵ hüve⁵⁶⁶ ĥablu’l-lāhi⁵⁶⁷

⁵⁴⁶ ibtidā: (a.i. bed’den) 1. Başlama, başlangıç. 2. zf. İlkin, en önce, başta.

⁵⁴⁷ rāğıb: (a.sıf. rağbet’ten) İstekli, isteyen, rağbet eden.

⁵⁴⁸ (sipāriř ve terğıb buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

terğıb: (a.i. rağbet “sevip istemek, üzerine düşmek”ten terğıb) İsteklendirme, arzu ettirme, istek verme.

⁵⁴⁹ (te’kiden tekrār buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

te’kiden: (zf.) Tekit yoluyla. Sağlamlştırarak.

⁵⁵⁰ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵⁵¹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/045/2408.htm> Erişim Tarihi: 10.12.2021, Saat: 08:25.

Müslim, Sahîh-i Müslim, “Fedailu’s-Sahābe Bahsi”, 2408-36.

⁵⁵² fîhi’l-hudā ve’n-nūr: İçinde hidayet ve nur vardır.

fîh: (a.e.) Onda, içinde mānāsını verir.

⁵⁵³ men istemseke bihi: Kim ona sımsıkı sarılırsa.

⁵⁵⁴ ve eħaze bihi: Ve ona tutunursa.

⁵⁵⁵ kāne: Olur.

⁵⁵⁶ ‘ale’l-hudā: Hidayet üzere.

⁵⁵⁷ ve men aħta’ehu: Kim onda hata yaparsa.

⁵⁵⁸ đalle: Dalālete düşer, yolunu kaybeder.

⁵⁵⁹ (sübħāne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁵⁶⁰ nūr: (a.i.) 1. Gözle görülen aydınlık, maddī şeyleri görmeye yarayan ışık, ziyā. 2. Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddī olmayan hususlarda basiret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan mānevī ışık. 3. “Ālemleri, gönülleri, zihinleri aydınlatan” anlamında esmā-i hüsnādan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

⁵⁶¹ ‘amel: (a.i.) 1. Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil. 2. Dini emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket.

⁵⁶² ĥaĥā: (a.i.) 1. Aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık. 2. Makbul olmayan iş, kusurlu davranış, kabahat. 3. İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan kusur, bir kasit olmadan yapılan yanlışlık, yanılma.

⁵⁶³ rivāyet: (a.i.) 1. Bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma. 2. Nakledilen haber veya söz. 3. Halk arasında söylenen söz, söylenti. 4. hadis. Hz. Peygamber’in hadislerinin vb. haberlerin senetli olarak bir sonraki nesle nakli.

⁵⁶⁴ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/045/2408.htm> Erişim Tarihi: 10.12.2021, Saat: 08:30.

Müslim, Sahîh-i Müslim, "Fedailu’s-Sahābe Bahsi", 2408-37

⁵⁶⁵ Kitābu’l-lāh: (a.i. kitāb ve Allāh ile kitābu’llāh) “Allah’ın kitabı” Kur’ân-ı Kerim.

⁵⁶⁶ hüve: O.

⁵⁶⁷ ĥablu’l-lāh: “Allah’ın ipi” Kur’ân-ı Kerim, İslām dini.

menittebe‘ahu⁵⁶⁸ kāne ‘ale‘l-hudā ve men terekehu⁵⁶⁹ kāne ‘alā ḡalālete⁵⁷⁰.) (26)
 (Ya‘nī)⁵⁷¹ Kitābu‘l-lāh Haḡ Te‘ālī‘niñ (Ḥudā ve ‘ālīniñ)⁵⁷² ‘ahd⁵⁷³ (ü)⁵⁷⁴ emānıdır⁵⁷⁵. Her
 kim aña tābi⁵⁷⁶ olursa ol hidāyet üzredir ve her kim terk iderse ol (27) ḡalālet üzredir.
 Ve Tirmizī raḡmetu‘l-lāhi (‘aleyh)⁵⁷⁷ ḡazret(ler)iniñ⁵⁷⁸ rivāyetinde قَالَ قَالَ: قَالَ
 رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّي تَارِكُ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكُمْ بِهِ لَنْ تَضَلُّوا بَعْدِي - أَحَدُهُمَا أَعْظَمُ مِنَ الْآخَرِ وَهُوَ
 ،كَتَابُ اللهِ، حَيْلٌ مَمْدُوْدٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ، وَعِترَتِي أَهْلُ بَيْتِي، وَلَنْ يُفْتَرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ:
 579 فيهما (‘an Zeyd bin Erḡam ḡale “Ḳāle Resūlu‘l-lāh ᡞalla‘l-lāhu
 ‘aleyhi vesellem: (28) İnni tārikun fīkūm⁵⁸⁰ mā in temessektūm bihi⁵⁸¹ len taḡillū⁵⁸²
 ba‘dī⁵⁸³ eḡadūhūmā⁵⁸⁴ a‘ᡞamu⁵⁸⁵ mine‘l-āḡar⁵⁸⁶ ve hūve kitābu‘l-lāh ḡablūn⁵⁸⁷

⁵⁶⁸ menittebe‘ahu: Kim ona uyarsa.

⁵⁶⁹ ve men terekehu: Ve kim onu terk ederse.

⁵⁷⁰ ‘alā ḡalālete: Dalālet üzere.

‘alā: (a.zf.) Üst, üzere.

⁵⁷¹ (Ya‘nī) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁵⁷² (Ḥudā ve ‘ālīniñ) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁵⁷³ ‘ahd: i. (a. ‘ahd) 1. Yemin, ant. 2. Söz verme, söz. 3. Zaman, devir. 4. Bir hükümdârın saltanat devri. 5. Antlaşma, sözleşme, muâhede.

⁵⁷⁴ (ü) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁵⁷⁵ emān: (a.i. emān) 1. Emin olma, korkusuzluk, güven, emniyet. 2. Emin kılma, bağışlayıp korkusuz kılma, emniyet içinde bulundurma.

⁵⁷⁶ tābi: sif. (a. teba‘ - tebā‘at “ardından yüremek, uymak”tan tābi‘) 1. Birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden. 2. Birinin emri altında bulunan, onun hâkimiyeti altında olan, bağı. 3. Hz. Muhammed‘i görmüş olanları (ashâbi) gören, onlardan hadis dinleyen [Daha çok tābi‘ ve çoğul olarak tābiin şekillerinde kullanılır].

⁵⁷⁷ (‘aleyh) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁵⁷⁸ ḡazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁵⁷⁹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/051/3788.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2021, Saat: 21:45.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Menâkib Bahsi, 3788.

⁵⁸⁰ inni tārikun fīkūm: Size (bir şey) bırakıyorum ki.

tārik: (a.sif. terk‘den) Terk eden, bırakan, vaz geçen.

⁵⁸¹ mā in temessektūm bihi: Ona sımsıkı sarıldığımız sürece.

⁵⁸² len taḡillū: Dalālete düşmezsiniz.

⁵⁸³ ba‘dī: Benden sonra.

⁵⁸⁴ eḡadūhūmā: Onların biri.

eḡad: sif. (a.) Tek, bir, ilk sayı; Allah‘ın isimlerinden biri.

eḡadd: (a.sif. hadd‘den) Daha keskin.

hūmā: (f.i.) Devlet kuşu; saadet, kutluluk.

-hūmā: zamir. (a.) İki kişiyi gösterir.

‘an-hūmā: (a.zf.) O ikiden.

⁵⁸⁵ a‘ᡞam: (a.sif. azim‘den) (daha, pek, çok, en) büyük.

⁵⁸⁶ mine‘l-āḡar: Diğerinden.

āḡar: sif. (a. āḡar) Başka, diğer.

⁵⁸⁷ ḡabl: (a.i. ḡabl) 1. İp, organ. 2. mec. Bağ.

memdūdün⁵⁸⁸ mine's-semā' i⁵⁸⁹ (29) ile'l-arđi⁵⁹⁰ ve 'itretī⁵⁹¹ ehl-i beyti len yefteriķa⁵⁹² ĥattā yeridā⁵⁹³ 'ale'l-ĥavzī⁵⁹⁴ fenzurū⁵⁹⁵ keyfe⁵⁹⁶ teĥallūfünū⁵⁹⁷ fī-hümāi⁵⁹⁸.”) (Ya' nī)⁵⁹⁹ Zeyd bin Erķam (30) rađiya'l-lāhu 'anh ĥazretinden rivāyet olup didi ki: “Ĥazret-i Resūl buyurdı(lar ki)⁶⁰⁰: Ben sizlere iki şey terk iderim. Eger anları (31) tutup (aĥz idüp)⁶⁰¹ 'amel itdiñiz ise benden soñra ašlā ĥalālete düşmezsiniz. Anuñ ikisi birbirinden a'zamdır. Anuñ birisi kitābu'l-lāh (32) gökden yere ĥadar uzanmış bir metīn⁶⁰² ipdir. Ve ol birisi ehl-i beytim yaķinimdir⁶⁰³. Anlar birbirinden ayrılmazlar. Tā baña Kevşer⁶⁰⁴ ĥavzına⁶⁰⁵ (33) irince ĥadar baķıñ görüñ benden soñra benim ĥātrım⁶⁰⁶ içün anlara nice ri'āyet⁶⁰⁷ idersiñiz.” Ve (imām)⁶⁰⁸ Müslim ĥazretinde (mervīdir ki)⁶⁰⁹ (Sayfanın altında

⁵⁸⁸ memdūd: (a.sif. medd “uzatmak”tan memdūd) 1. Uzatılmış, çekilmiş, uzamış, uzun. 2. Sesi uzatılarak okunan, medli (harf).

⁵⁸⁹ mine's-semā' i: Gökten.

semā': (a.i. semā') 1. Göğün görünen yüzeyi, gökyüzü. 2. Uzay, fezâ, gök. 3. din. Ruhların ve meleklerin bulunduğu inanılan yedi gök katından her biri.

⁵⁹⁰ ile'l-arđi: Yere.

⁵⁹¹ ve 'itretī: Ve zürriyetim.

'itret: i. (a. 'itret) Nesil, soy, zürriyet.

⁵⁹² len yefteriķa: Ayrılmazlar.

⁵⁹³ ĥattā yeridā: Gelene kadar.

⁵⁹⁴ 'ale'l-ĥavzī: Havzın başına.

⁵⁹⁵ fenzurū: Bakın görün, dikkat edin.

⁵⁹⁶ keyfe: Nasıl.

⁵⁹⁷ teĥallūf: (a.i. ĥalf “geriye kalmak”tan teĥalluf) [“Değişme” anlamını Türkçe’de kazanmıştır] 1. Değişme 2. Geri kalma, doğru yoldan sapma. 3. Uygunsuzluk.

taĥlūfünī: Benden sonraki tavırımıza.

⁵⁹⁸ fī-hümāi: Bu ikisi hakkında.

⁵⁹⁹ (ya' nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶⁰⁰ buyurdı(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶⁰¹ (aĥz idüp) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

aĥz: (a.i. aĥz) Alma, alış.

⁶⁰² metīn: (a.sif. metānet “sert ve kuvvetli olmak”tan metīn) 1. Sağlam, dayanıklı, kuvvetli, güçlü. 2. sıf. ve i. Zorluk, sıkıntı ve acılar karşısında yılmılık göstermeyen, dayanma gücünü kaybetmeyen, metānetli (kimse). 3. i. “Asla acze düşmeyen, zorluk ve sıkıntı nedir bilmeyen, her şeyden ve herkesten sağlam ve güçlü olan” mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

⁶⁰³ yaķin: (a.i. yaķn “gerçekten bilmek”ten yaķin) 1. Bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme. 2. Kesin ve sağlam bilgi. 3. tasavvuf. Herhangi bir delile bağlı olmaksızın sâdece iman kuvvetiyle âşikâr olarak görme, müşâhede ederek bilme.

⁶⁰⁴ Kevşer: (a.i. kevser) 1. Cennette bir nehir veya havuz. 2. mec. Cana can katan, hayat veren, saf, temiz, tatlı su vb.

⁶⁰⁵ ĥavz: (a.i.) havuz.

⁶⁰⁶ ĥātr: (a.i. ĥutūr “akla gelmek” ve ĥātir “kalp”ten ĥātir) 1. Düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza. 2. Gönül, duygu, his. 3. Bir kimsenin biri üzerindeki saygılı etkisi, îtibar.

⁶⁰⁷ ri'āyet: (a.i. ri'āyet) 1. Saygı, sayma, îtibar. 2. Uyuma, itâat etme. 3. Ağır lama, ikram, tâzim. 4. Gözetme, saklama, muhâfaza etme.

⁶⁰⁸ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶⁰⁹ (mervīdir ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mervī: sıf. (a. rivāyet “sözü nakletmek”ten mervī) Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivāyet edilen.

yukarıdan aşağıya doğru yazılmış düzeltme notu: (...) zemīne kadar memdūd bir metīn
ipdir. Ve digeri ehl-i beyt. Anlar berāberinden müttefikdir. Tā ki ḥavz-ı kevşerde baña
vāşıl olunca kadar muntazir oluñ, benden şoñra ḥātrım içün anlara nice idersiniz. Ve
İmām Müslim'den rivāyet olunur ki.)⁶¹⁰ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ أَمَا نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁶¹⁰
⁶¹¹ قَالَ : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخِرِينَ⁶¹¹
‘Ömer bin (34) el-Ḥaṭṭāb
kale: “Ammā nebiyyikūm şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem kale: İnnā’l-lāhe Te ‘ālī yerfe’u⁶¹³
bi-haze’l-kitābı aqvāmen⁶¹⁴ ve yeḍa’u⁶¹⁵ bihi⁶¹⁶ āḥirīn⁶¹⁷.” (35) Ḥāzret-i ‘Ömer ibnü’l-
Ḥaṭṭāb raḍiya’l-lāhu ‘anh(dan)⁶¹⁸ ḥāzretinden rivāyet olup didi ki (buyurdılar ki)⁶¹⁹:
“Ammā⁶²⁰ siziñ peygamberiñiz buyurdi ki: Ḥaḡ Te ‘ālā (Sayfanın sağ tarafındaki kenar
notu, ilk satır aşağıdan yukarıya diğer üç satır yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır.
Ḥāzret-i ‘Ömer raḍiya’l-lāhu ‘anh Nāfi’ bin ‘Abdü’l-Ḥāriş raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥāzretin
(ḥāzretlerin)⁶²¹ Mekke’ye ‘āmil⁶²²-i ḥākim⁶²³ itti idi. Ḥāzret-i Nāfi’ anı ‘Uşfān nām
yerde (maḥalde)⁶²⁴ karşıladı. Ḥāzret-i ‘Ömer aña “Yeriñe kimi ḥalīfe⁶²⁵ itdiñ.” didi.

⁶¹⁰ Sayfanın altında yer alan düzeltme notu.

(...) Kelime okunamamıştır.

⁶¹¹ 1. <https://www.hadiskitaplari.com/riyazus-salihin/riyazus-salihin-998-nolu-hadis> Erişim Tarihi:
12.12.2021, Saat: 11:35.

Müslim, Müsâfirīn, 269.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0817.htm> Erişim Tarihi: 12.12.2021, Saat: 11:45.
Müslim, Sahīh-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 817-269.

⁶¹² ‘an: (a.e.) -den ve -dan.

⁶¹³ yerfe’u: Yükseltir.

⁶¹⁴ aqvām: (a.i. kavm’in c.) Milletler, uluslar.

⁶¹⁵ yeḍa’u: Alçaltır.

⁶¹⁶ bihi: Onunla.

⁶¹⁷ āḥirīn: (a.sıf. āhir’in c.) Sonrakiler, sonlar.

⁶¹⁸ ‘anh(dan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶¹⁹ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶²⁰ ammā: bağl. (a. ammā) 1. Zıt ve aykırı hüküm ifade eden iki cümleyi birbirine bağlar; ancak, fakat,
lâkin. 2. Bir hüküm cümlesinden önce “fakat, lâkin, ancak, yalnız” anlamında kullanılır veya bu hükmü
hazırlık mâhiyetinde olan ilk cümleye bağlar. 3. Uyarı, dikkati çekmek için kullanılır. 4. Buna rağmen,
yine de.

⁶²¹ (ḥāzretlerin) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶²² ‘āmil: i. ve sıf. (a. ‘amel “iş yapmak”tan ‘āmil) 1. Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse. 2. Bir şeyin
meydana gelmesine sebep olan, tesir eden şey, etken, müessir, faktör. 3. târih. İslâm halifeleri,
hükümdarları ve emîrleri tarafından vergi toplamakla, idâre işleriyle, vâililikle görevlendirilen kimselere
verilen unvan.

⁶²³ ḥākim: sıf. (a. ḥukm “hükmetmek”ten ḥākim) 1. Hükmeden, buyruğunu yürüten, hâkimiyet kurmuş
olan, egemen. 2. Baskın durumda olan, diğerlerinden daha başta gelen. 3. Bir yeri yüksek bir açı ile gören.
4. i. hukuk. Yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışları ve anlaşmazlıkları hukûka göre halletmek
ve adâleti gerçekleştirmek üzere devlet tarafından tâyin edilen kimse, yargıç.

⁶²⁴ (maḥalde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶²⁵ ḥalīfe: i. (a. ḥalf “birinden sonra gelmek”ten ḥalife) 1. Hz. Muhammed’den sonra onun vekili olarak
dîn ve dünya işlerinde bütün müslümanların önderi, aynı zamanda devletin reisi olan kişi, emîr’l-
müminin. 2. Birinin yerine geçen kimse, vekil. 3. târih. Osmanlı devletinde resmî dâirelerde memurluk ve
kâtiplik yapan kimse. 4. Eskiden mektep hocasının yanında bulunan ve ona yardım eden kimse, kalfa.

Ḥazret-i Nāfi‘ kullarımızdan ibn Ebzā nām kulı (kimseyi)⁶²⁶ ḥalīfe itdim, didi. Ḥazret-i ‘Ömer aña “Şatun alma kul (‘abd-i müşterā)⁶²⁷ ḥalīfe mi olur?” didi. Nāfi‘, ol ḥāfız⁶²⁸-ı kelāmu’l-lāhdır⁶²⁹, didiginde Ḥazret-i ‘Ömer bu ḥadīsi söyledi.)⁶³⁰ [3a] (1) (Ḥaḳ sübhāne⁶³¹ ve Te‘ālī ḥazretleri)⁶³² bu kitāb ile Ḥaḳ celle ve ‘alā niçe kavimleri⁶³³ yüceldir ‘ālī⁶³⁴ ider ve niçe ‘ālī kavimleri indirüp (merātibinden tenzīl idüp)⁶³⁵ ednā⁶³⁶ ider.” Ve daḥı (imām)⁶³⁷ Müslim (2) ḥazretinde (ḥazretlerinden mervīdir ki)⁶³⁸ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ، قَالَ: مَرَرْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَلَا تَرَى النَّاسَ قَدْ خَاضُوا فِي الْأَحَادِيثِ، قَالَ: وَقَدْ فَعَلُوا قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: أَمَّا إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ. فَقُلْتُ: مَا الْمَخْرُجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ مِنْ نَبَأِ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبْرُ مَا بَعْدَكُمْ، وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ، هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ، مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللَّهُ، وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ، وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ، وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ، وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ، وَهُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ، وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ، وَلَا تَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ، وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ، وَلَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ، هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهُ الْجَنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّىٰ أَنْ قَالُوا: إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَمَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ، وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أَجَرَ، وَمَنْ حَكَمَ بِهِ

⁶²⁶ (kimseyi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶²⁷ (‘abd-i müşterā) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

müşterā: sif. (a. iştirā’ “satın almak”tan müşterā) Satın alınmış.

⁶²⁸ ḥāfız: i. (a. ḥifz “korumak”tan ḥāfız) 1. Koruyan, muhāfaza eden kimse. 2. Kur’ân-ı Kerim’i bütünüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse.

⁶²⁹ kelāmu’l-lāh: i. (a. kelām “söz” ve Allāh ile kelāmu’llāh) Kur’ân-ı Kerim.

⁶³⁰ (...) Sayfanın sağ tarafındaki siyah renkli kalemle yazılmış kenar notu. İlk satır aşağıdan yukarıya diğer üç satır yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır.

⁶³¹ sübhāne: tenzih ederim.

sübhān-Allah: ün. (a. subhāne “tenzih ederim” ve Allāh ile subhān’allāh) 1. “Allah’ın her türlü kusur ve noksanlıktan, beşerî sıfat ve zaafardan uzak olduğunu kabul ve tasdik ederim” anlamında tespih ve zikir sözü. 2. Umulmadık, beklenmedik, olağanüstü bir olay veya davranış karşısında, “Allah Allah! Bu nasıl iştir! Nasıl olur! Nasıl yapılır!” anlamında hayret ve şaşkınlık belirtmek için kullanılır. 3. Kızgınlık hâlinde nefse hâkim olmayı sağlamak üzere kendi kendine sabır telkin etmek için söylenir, fesüphânallah.

⁶³² (Ḥaḳ sübhāne ve Te‘ālī ḥazretleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶³³ kavim: (a.i. kavm) Aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, budun.

⁶³⁴ ālī: (a.sif. ulüvv’den) Yüce, ulu.

⁶³⁵ (merātiblerin tenzīl idüb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

merātib: (a.i. mertebe’nin çoğul şekli merātib) Mertebeler, rütbelere, dereceler.

rātib: i. (a. rātib “sābit ve dāim olan”dan rātib) Tayın, iâşe, maaş, vazife.

tenzīl: i. (a. nuzūl “inmek”ten tenzīl) 1. Aşağı indirme. 2. Gökten indirilen vahiy, Kur’ân-ı Kerim. 3. mat. Çıkarma.

⁶³⁶ ednā: (a.sif. denā’et “alçak olmak”tan ednā) 1. Çok (daha, en, pek) aşağı, ādī. 2. En küçük, en az, cüz’î.

⁶³⁷ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁶³⁸ (ḥazretlerinden mervīdir ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mervī: sif. (a. rivāyet “sözü nakletmek”ten mervī) Ağzdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivāyet edilen.

rāvī: (a.sif. rivāyet’den. c. rāviyān) Rivāyet eden, söyleyen, hikāye eden, anlatan.

⁶³⁹ "خُذْهَا إِلَيْكَ يَا أَعْرُ" 'An el-Hāris⁶⁴⁰ el-Ā' ver k̄āle:
 "Merartü'l mescide⁶⁴¹ feiza'n-nāsu⁶⁴² yeḥūdüne⁶⁴³ fī'l-eḥādīsi⁶⁴⁴ fe daḥaltü⁶⁴⁵ 'alā
 'Alīyyin⁶⁴⁶ feḳultü⁶⁴⁷ (3) yā emīrū'l-mü' minīn⁶⁴⁸, elā terā'n-nāse⁶⁴⁹ ḳadd⁶⁵⁰ ḥādū fī'l-
 eḥādīsi, k̄āle ve ḳadd fe'alūhā⁶⁵¹ ḳultü⁶⁵² ne'am⁶⁵³. K̄āle: ammā (emā) inni⁶⁵⁴ sem'itu⁶⁵⁵
 (4) Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem yeḳülü⁶⁵⁶ elā⁶⁵⁷ innehā⁶⁵⁸ setekünü⁶⁵⁹
 fitnetün⁶⁶⁰ feḳultü mā'l-maḥrecü⁶⁶¹ minhā⁶⁶² yā Resūlu'l-lāh k̄āle⁶⁶³ kitābu'l-lāhi fihi⁶⁶⁴

⁶³⁹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2906.htm> Erişim Tarihi: 13.12.2021, Saat: 21:30.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân Bahsi, 2906.

2. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=33061> Erişim Tarihi: 13.12.2021, Saat: 21:40.

Cami' al-Tirmizi Kitap: 45, Hadis: 3153

⁶⁴⁰ hāriş: (a.i. ḥarş "tohum ekmek"ten hāriş) Çiftçi, ekip biçen, zirâat yapan kimse, harras.

ḥādīş: sıf. ve i. (a. hudūs "yeni olmak, sonradan olmak, yokken var olmak"tan ḥādīş) 1. Meydana çıkan, zuhur eden (şey). 2. din. Kadim olan Allah'a nispetle yoktan yaratılmış olan, ezeli olmayan, sonradan var olan (şey).

⁶⁴¹ merartü'l mescide: Mescide uğradım.

⁶⁴² feiza'n-nāsu: O esnada insanlar.

nās: (a.i. nās) İnsanlar, halk.

⁶⁴³ yeḥūdüne: İleri geri konuşuyorlar.

⁶⁴⁴ fī'l-eḥādīsi: Hadisler hakkında.

⁶⁴⁵ fe daḥaltü: Girdim.

⁶⁴⁶ 'alā 'Alīyyin: Hz. Ali'nin huzuruna.

⁶⁴⁷ feḳultü: Dedim ki.

⁶⁴⁸ emīrū'l-mü' minīn: (mü' minlerin emīrleri) İslām halīfesi.

mü' minīn: (a.sıf. ve i. emn'den mü'min'in c.) İmān etmiş, İslām dinine inanmış olanlar. Müslümanlar.

⁶⁴⁹ elā terā: Görmez misin?

en-nāse: İnsanları.

⁶⁵⁰ ḳadd ḥādū: İleri geri konuşmaya dalmışlar.

ḳadd: (a.i.) boy.

⁶⁵¹ eve ḳadd fe'alūhā: Gerçekten öyle yaptılar mı?

⁶⁵² ḳultü: Dedim ki.

⁶⁵³ ne'am: ünl. (a. ne'am) Evet.

⁶⁵⁴ inni: Ben.

⁶⁵⁵ sem'itu: İşittim.

⁶⁵⁶ yeḳülü: Diyor, der.

⁶⁵⁷ elā: Dikkat edin.

⁶⁵⁸ innehā: Şüphesiz ki.

⁶⁵⁹ setekünü: Olacak.

⁶⁶⁰ fitnetün: Bir fitne.

⁶⁶¹ mā'l-maḥrecü: Çıkış neresidir.

maḥrec: (a.i. ḥurūc "çıkma"tan maḥrec) 1. Dışarı çıkılacak, huruç edilecek yer, delik veya kapı. 2. Ses veya harfın ağızdan çıkış şekli, söyleyiş, telaffuz. 3. dilb. Boğumlanma noktası.

⁶⁶² minhā: (a.e.) 1. Ondan, bundan. 2. i. Çıkarma ve indirme sembolü. (Metinde "o fitneden" anlamında kullanılmıştır.)

⁶⁶³ k̄āle: Buyurdu ki.

⁶⁶⁴ fihi: Onun içinde.

min (5) nebe'in⁶⁶⁵ mā kāne ḳablekūm⁶⁶⁶ ve ḥayra⁶⁶⁷ mā ba'dekūm⁶⁶⁸ ve ḥükmü⁶⁶⁹ mā beynekūm⁶⁷⁰ hüve'l-faşlu⁶⁷¹ leyse bi'l-hezli⁶⁷² men⁶⁷³ terekehu⁶⁷⁴ min cebbārin⁶⁷⁵ ḳaşemehu'l-lāh⁶⁷⁶. Ve men⁶⁷⁷ ibteġāy⁶⁷⁸ (6) el-hudā⁶⁷⁹ fī ġayrihi⁶⁸⁰ eḳallehu'l-lāh⁶⁸¹ ve hüve'l-ḥablu'l-lāhi'l-metīnū⁶⁸² ve hüve'z-zikrū'l-ḥakīmu⁶⁸³ ve hüve's-şırātü'l-

⁶⁶⁵ min nebe'in: Haberlerin bir kısmı.

⁶⁶⁶ mā kāne ḳablekūm: Öncenize ait.

kāne: (a.fiiil) Oldu, husūle geldi mānāsına bāzı terkiplere katılır.

kān: (f.i. kām) 1. Māden yataġı, māden ocaġı. 2. mec. Bir şeyin çok bol bulunduğu yer veya kimse, kaynak.

ḳabl: (a.zf.) Ön, önce, öndeki, evvel, evvelki.

⁶⁶⁷ ve ḥayra: Ve hayırlı olan.

ḥayr: (a.i.) İyilik; iyi, faydalı iş; fayda.

ḥayr: sıf. (a.) İyi, faydalı, hayırlı; yarar.

⁶⁶⁸ mā ba'dekūm: Sonranıza ait.

mā-ba'd: Alttaki, sondaki.

ba'de: (a.zf.) Sonra.

mā- : (a.e.) O şey ki, şu nesne, ...daki.

mā: zamir. (f.) Biz.

⁶⁶⁹ ve ḥükmü: Ve hükümler.

⁶⁷⁰ mā beynekūm: Aranızdaki şeylerle alākalı.

⁶⁷¹ hüve'l-faşlu: O ayrımdır.

hüve: zamir. (a.) 1. Üçüncü tekil şahıs zamiri: o. 2. Allah.

faşl: (a.i.c. fusūl) 1. Ayırma, ayrılma. 2. Bölüm, kısım; devre. 3. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Mesele, iş, husus, safha. 4. Çözme, halletme, hükme varma. 5. Bir kitabın ana bölümlerinden her biri, mephas. 6. Mevsim.

⁶⁷² leyse bi'l-hezli: Şaka, eğlence değildir.

leys: (a.i.) Yokluk.

hezl: (a.i.c. : hezliyyāt) Eğlence, alay, şaka, lātime.

⁶⁷³ men: Her kim.

⁶⁷⁴ terekehu: Onu terk eder.

⁶⁷⁵ min cebbārin: Zorbalık yaparak.

cebbār: sıf. ve i. (a. cebr "zorlamak"tan cebbār) 1. Cebreden, zor kullanan (kimse), zorba. 2. halk ağzı. Çok becerikli, cerbezeli, tuttuġu şeyi koparan (kimse). 3. i. "Dilediġini cebir yoluyla yapan, kayıtsız şartsız herkese cebredecek güçte olan, hiç kimse tarafından kendisine cebir olunamayan" anlamında esmā-i hüsnādan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

⁶⁷⁶ ḳaşemehu'l-lāh: Allah onun iflahını keser.

⁶⁷⁷ ve men: Ve her kim.

⁶⁷⁸ ibteġā: Arar.

⁶⁷⁹ el-hudā: Hidāyet.

⁶⁸⁰ fī ġayrihi: Ondan başkasında.

⁶⁸¹ eḳallehu'l-lāh: Allah onu dalālette bırakır.

⁶⁸² ve hüve'l-ḥablu'l-lāhi'l-metīnū: Ve o Allah'ın sağlam ipidir.

ḥabl: (a.i. ḥabl) 1. İp, urgan. 2. mec. Baġ.

Hablullah: "Allah'ın ipi" Kur'ân-ı Kerim, İslām dīni.

⁶⁸³ ve hüve'z-zikrū'l-ḥakīmu: Ve o hikmetli bir hatırlatmadır.

ḥakīm: (a.i. ḥikmet'ten ḥakīm) 1. Varlıktaki şeylerin māhiyet ve hakikatlerini aklı ile bilen kimse. eski. Filozof. 2. i. ve sıf. Akıllı, derin düşünceli, hükümleri sağlam, basiret ve sağ duyu sâhibi kimse. 3. "Son bulması tasavvur edilemeyen dâimî ve ezeli en yüksek ilme sâhip olan, kühünü kendisinden başkasının tam mānâsiyle bilemeyeceġi bir ilimle bilen, gerçek hikmet sâhibi" anlamında esmā-i hüsnādan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

müstaķīmu⁶⁸⁴ ve hüve'l-lezī⁶⁸⁵ lā teziġu bihi⁶⁸⁶ (7) el-ehvā'u⁶⁸⁷ velā teltebisü bihi⁶⁸⁸ el
elsinetü⁶⁸⁹ velā teşbe'u⁶⁹⁰ minhü⁶⁹¹ l-'ulemā'u⁶⁹² velā yaħlaķu⁶⁹³ 'alā keşretü'r-raddi⁶⁹⁴
velā tenķażi⁶⁹⁵ 'acā'ibehu⁶⁹⁶ hüve'l-lezī lem tentehi' (8) l-cinnü iz semi'athü ħattā ān
ķālū⁶⁹⁷ 'İnnā semi'nā Ķur'ān'en 'aceben.'⁶⁹⁸ 'Yehdi ile'r-rüşdi fe āmennā bihi.'⁶⁹⁹ Ve
men⁷⁰⁰ ķāle bihi⁷⁰¹ şadeķa⁷⁰² ve men 'ameli bihi⁷⁰³ ecira⁷⁰⁴. Ve men (9) ħakeme bihi⁷⁰⁵

⁶⁸⁴ ve hüve's-şırātü'l-müstaķīmu: Ve o dosdoġru yoldur.

⁶⁸⁵ ve hüve'l-lezī: O öyle bir kitaptır ki.

⁶⁸⁶ lā teziġu bihi: Onunla sapmaz.

⁶⁸⁷ el-ehvā'u: Arzular.

⁶⁸⁸ velā teltebisü bihi: Onunla yalana düşmez.

velā: (a.i. velā') 1. Yakınlık. 2. Bir efendinin âzat ettiġi köle veya câriyesiyle olan yakınlığı ve onlar üzerindeki hakkı. 3. hukuk. İki kişi arasında bir akitle veya hükmen mîrasçılık ilişkisi doġuran yakınlık, hükmi karâbet.

⁶⁸⁹ el elsinetü: Diller.

⁶⁹⁰ velā teşbe'u: Doymaz.

teşbi': (a.i.) Karnımı doyurma, karnı doyurulma.

⁶⁹¹ minhü: Ona.

⁶⁹² el-'ulemā'u: Alimler.

⁶⁹³ velā yaħlaķu: Eskimez.

⁶⁹⁴ 'an keşretü'r-raddi: Çok okumakla.

keşret: (a.i.) 1. Çokluk, bolluk, ziyâdelik. 2. tasavvuf. Cenâbhakk'ın tecellisiyle zuhûra gelmiş olan çokluk, mahlûkâtın çokluğu.

⁶⁹⁵ velā tenķażi: Tükenmez.

⁶⁹⁶ 'acā'ibehu: Harikuladeligi.

⁶⁹⁷ lem tentehi'l-cinnü iz semi'athü ħattā ān ķālū: Cinler onu iřitip şöyle dediler.

ħattā: baġl. (a. ħattā) "Bile, dahi, üstelik, bundan başka, hem de" gibi anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır.

ķālū: (a. ķālū) "dediler".

⁶⁹⁸ Ķur'ān, (Cin) 72/1: "Şüphesiz biz hayranlık verici bir Kur'an dinledik." (Âyetin tamamı alınmamıştır.)

innā: Şüphesiz biz.

semi'nā: Dinledik.

Ķur'ān'en: Bir Kur'ān.

'aceben: Harikulade güzel.

⁶⁹⁹ Ķur'ān, (Cin) 72/2: "Doġruya ileten ona (Kur'an'a) inandık." (Âyetin tamamı alınmamıştır.)

yehdi: İletiyor, ulaştırır.

er-rüşdi: Doġru yola.

fe āmennā: Ve inandık.

bihi: Ona.

⁷⁰⁰ ve men: Ve her kim.

⁷⁰¹ ķāle bihi: Böyle söylese.

⁷⁰² şadeķa: Doġru söylemiş olur.

şadaķ: (a.i.) 1. Doġruluk, doġru olma. 2. Tasdik edilen, onaylanan şey.

⁷⁰³ 'ameli bihi: Onunla amel ederse.

⁷⁰⁴ ecira: Ödüllendirilir.

ecir: i. (a. ecr) 1. Bir iş karşılığında verilen ücret. 2. Mânevî karşılık, sevap.

⁷⁰⁵ ħakeme bihi: Onunla hüküm verirse.

ħakem: i. (a. ħakem) 1. Bir anlaşmazlığı halletmek üzere ilgili taraflarca seçilen kimse. 2. spor. Futbol, güreş vb. oyunlarda oyunu yöneten kimse. 3. "Hükmeden, her şeyin hükmünü veren, haklıyı haksızı ayıran, cezâyı, mükâfâtı hakkıyla uygulayan" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir. 4. Bir alanda uzman olan kişi.

‘adele⁷⁰⁶ ve men de‘ā ileyhi⁷⁰⁷ hüdiye⁷⁰⁸ ilā şırāt-ın müstaķīm ħuzhā ileyke⁷⁰⁹ yā A‘ver⁷¹⁰.” (Ya‘nī)⁷¹¹ Hāriş el-A‘ver⁷¹² rağiya‘l-lāhu ‘anh ħazret(ler)inden⁷¹³ rivāyet (10) olup didi ki: Mescidden⁷¹⁴ geçerdim. Bağdım ħalk⁷¹⁵ kıurı (mālāya‘nī)⁷¹⁶ sözlere ve ğıybete⁷¹⁷ dalmışlar. Ħalk ħaķķında⁷¹⁸ Ħazret-i ‘Alī kerrem⁷¹⁹u‘l-lāhu vechehu(ya)⁷²⁰ ħazretine varup: (11) “Yā emīrū‘l-mū‘minīn! Görmeyeseñ (görmez misin)⁷²¹, ħalk kıurı sözlere ğıybete daldılar.” didim. Baña “Daldılar mı?” didi. Ben “Belī⁷²² daldılar.” didim. Buyurdı ki “Ben eşitdim (Ħazret-i Seyyidū‘ş-şekāleyn)⁷²³ (12) Ħazret-i Resūl buyururken. Anlar öyle (kıurı)⁷²⁴ birbiri ħaķķına (...) ⁷²⁵ söze daldıklarında bil ki fitne⁷²⁶ olacaktır (vuķū‘ bulacaktır buyurdılar)⁷²⁷.” Ben, yā Resūlu‘l-lāh andan çıķup (maĥrec

ħüküm: (a.i. ħukm) 1. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı. 2. Hâkimiyet. 3. Önem, kuvvet, geçerlilik. 4. Tesir, nüfuz, kudret. 5. Emir, buyruk. 6. hukuk. Mahkemenin yargılama sonunda verdiği karar. 7. târih. Dîvân-ı hümâyundan pâdişah adına çıkan karar.

⁷⁰⁶ ‘adele: Adil olur.

⁷⁰⁷ de‘ā ileyhi: Ona davet ederse.

⁷⁰⁸ hüdiye: Ulaşır.

⁷⁰⁹ ħuzhā ileyke: Bu sözleri iyice ezberle, unutma.

ħuz: (a.f.i. ahz‘den) ahz maddesinden emri hazır: al.

⁷¹⁰ a‘ver: sıf. (a.) Bir gözü kör, tek gözlü. 2. anat. Körbağırsak.

⁷¹¹ (Ya‘nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷¹² ‘aver: (a.i.) Bir gözü kör olma.

⁷¹³ ħazret(ler)inden: Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷¹⁴ mescid: (a.i. sücūd‘dan c. mesācid) Secde edilecek, namaz kılınacak yer; küçük cāmi.

⁷¹⁵ ħalk: i. (a. ħalk) 1. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu. 2. Aynı ülkede, aynı devlete bağlı vatandaşların tamāmı. 3. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Aynı yerde bulunan kimseler. 4. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Belli bir bölgede yaşayan kimseler. 5. Bir milletin aydın tabakası ve devlet yöneticileri dışında kalan kısmı, ahālî. 6. Kalabalık, ğuruh. 7. İnsanlar, yaratılmış olanlar. 8. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Bir milletin aydın tabakasının dışında kalan büyük çoğunluğa âit, bu çoğunluk tarafından yapılan, ona has olan.

⁷¹⁶ (mālāya‘nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mālāya‘nī: sıf. ve i. (a. mā “şey” ve lā-ya‘nī “bir şey kastetmez, amaçlamaz” ile mā-lā-ya‘nī) 1. Mânâsız, faydasız söz veya iş. 2. sıf. Boş, saçma, abes.

⁷¹⁷ ğıybet: (a.i.) 2. Kaybolma. 2. Aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma.

⁷¹⁸ ħaķķ: (a.i.c. hukuk) 1. Allah, tanrı. 2. Doğruluk ve insaf. 3. Bir insana âit olan şey. 4. Doğruluk. 5.

Geçmiş, harcanmış emek. 6. Pay, hisse. 7. Lāyık, münasip.

⁷¹⁹ kerem: (a.i. kerem) 1. Ruh asâletinin gereği olan cömertlik, âlicenaplık. 2. Lutuf, iyilik, merhamet, ihsan.

⁷²⁰ vechehu(ya) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷²¹ (görmez misin) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷²² belī: ünl. (a. belā “evet” kelimesinin Farsçalaşmış şekli belī) Evet, hay hay, peki.

⁷²³ (Ħazret-i Seyyidū‘ş-şekāleyn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷²⁴ (kıurı) Bu kelimenin üstü hocası tarafından çizilmiş, yerine kelime eklenmemiş.

⁷²⁵ Kelime okunamamıştır.

⁷²⁶ fitne: (a.i. fitne “deneme, imtihan”) 1. Karışıklık, fesat, kargaşalık. 2. Karışıklığa sebep olacak kadar ğüzel kadın (yüz, göz vb.), âfet. 3. i. ve sıf. Ara bozucu kimse, kışkırtıcı, fitneci.

⁷²⁷ (vuķū‘ bulacaktır buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ya 'nī taḥlīṣ-i girībān idecek cāy nedir, didim.)⁷²⁸ (13) kurtulacak yer nedir? Buyurdu(lar ki)⁷²⁹ ki: “Ḥaḳ (sübḥāne ve)⁷³⁰ Te 'ālī'niñ kitābı Ḳur'ān-ı 'azīmü'ş-şān'dır. Zīrā anda sizlerden evvel olanlar (muḳaddem)⁷³¹ ve sizlerden soñra (mu' aḥḥar)⁷³² hayırlu (14) olanlarıñ haberleri vardır. Ve aralarıñızda (ve beyninizde)⁷³³ olacaḳlarıñ (vuḳū' bulacaḳlarıñ)⁷³⁴ ḥükmi vardır. Zīrā Ḳur'ān faşdır, ḥaḳ ile bātılıñ⁷³⁵ arasın faşl idüp ayırır. Zīrā (15) anuñ cümlesi şıdḳdır⁷³⁶. Anda bātıl, yalan (ve ḥilāf)⁷³⁷ yoḳdur. Her kim tekebbürliginden⁷³⁸ (ve)⁷³⁹ cebbārılığında⁷⁴⁰ anı terk idüp anuñ ile 'amel itmezse Ḥaḳ (sübḥāne ve)⁷⁴¹ Te 'ālī anı kesüp (16) gökden helāk⁷⁴² eyler. Ol ḥablu'l-lāhi'l-metīn⁷⁴³ ki

⁷²⁸ (maḥrec ya 'nī taḥlīṣ-i girībān idecek cāy nedir, didim.) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

maḥrec: i. (a. ḥurūc “çıkma”tan maḥrec)

1. Dışarı çıkılacak, huruç edilecek yer, delik veya kapı. 2. Ses veya harfin ağızdan çıkış şekli, söyleyiş, telaffuz.

taḥlīṣ: i. (a. ḥalāş “kurtulma”tan taḥlīṣ) Kurtarma, kurtarılma.

girībān: i. (f. girībān) Elbise yakası.

cāy: i. (f. cāy > cā) Yer, mahal, mevki.

⁷²⁹ Buyurdu(lar ki) ki: Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷³⁰ (sübḥāne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷³¹ (muḳaddem) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

muḳaddem: sıf. (a. taḳdīm “öne geçirmek, yükseltmek”ten muḳaddem) 1. Önde olan, önden giden, ileride bulunan. 2. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki.

⁷³² (mu' aḥḥar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mu' aḥḥar: sıf. (a. te' ḥir “geri bırakma”tan mu' aḥḥar) 1. Tehir edilmiş, geriye bırakılmış, sonradan olmuş, sonraki. 2. i. Kıpç, makat.

⁷³³ (ve beyninizde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷³⁴ (vuḳū' bulacaḳlarıñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷³⁵ bātıl: (a.sıf. butlān'dan) Boş, beyhüde, yalan; çürük.

⁷³⁶ şıdḳ: (a.i.) 1. Doğruluk, gerçeklik. 2. İç, yürek temizliği.

⁷³⁷ (ve ḥilāf): Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḥilāf: (a.i.) Karşı, zıt; yalan.

⁷³⁸ tekebbür: (a.i. kiber “büyük olmak”tan tekebbür) Kibirleşme, büyüklük satma.

⁷³⁹ (ve): Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁴⁰ cebbār: sıf. ve i. (a. cebr “zorlamak”tan cebbār) 1. Cebreden, zor kullanan (kimse), zorba. 2. halk ağzı. Çok becerikli, cerbezeli, tuttuğu şeyi koparan (kimse). 3. i. “Dilediğini cebir yoluyla yapan, kayıtsız şartsız herkese cebredecek güçte olan, hiç kimse tarafından kendisine cebir olunamayan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

⁷⁴¹ (sübḥāne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁴² helāk: i. (a. helāk) 1. Ölme, mahvolma, yok olma. 2. Perişan olma, bitkin duruma gelme.

⁷⁴³ ḥablu'l-lāh: (a.birl.i.) 1. Kur'ān-ı Kerim. 2. İslām dîni.

metīn: sıf. (a. metānet “sert ve kuvvetli olmak”tan metīn) 1. Sağlam, dayanıklı, kuvvetli, güçlü. 2. sıf. ve i. Zorluk, sıkıntı ve acılar karşısında yılgınlık göstermeyen, dayanma gücünü kaybetmeyen, metānetli (kimse). 3. i. “Asla acze düşmeyen, zorluk ve sıkıntı nedir bilmeyen, her şeyden ve herkesten sağlam ve güçlü olan” mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

Ḥaḳḳ'ın 'ahd⁷⁴⁴ u amānıdır⁷⁴⁵. Anı tutanı (ahz ideni)⁷⁴⁶ Ḥaḳ (sübḥāne ve)⁷⁴⁷ Te'ālā civārına⁷⁴⁸ irdirir (raḥmetine vāşıl eyler)⁷⁴⁹. Ve ol zıkr ki şeref⁷⁵⁰ (ü)⁷⁵¹ 'izzetdir⁷⁵². Ve ḥaḳīm ki (17) muḥkemdir⁷⁵³. İhtilāfdan⁷⁵⁴ ve iztirābdan⁷⁵⁵ beridir⁷⁵⁶ ve toğrı ađıĳ yoldur. Zey⁷⁵⁷ ki ol ḥaḳdan bātıla meyl itmez ve dil dolaşup ıarışmaz. (18) Ve 'ulemālar andan toymaz, ne ıadar ma'nā virseler nihāyetine irmezler (vāşıl olamazlar)⁷⁵⁸. Her kim ıur'an'dan ğayrıdan hidāyet dilerse ıalālete dūşer ve ne ıadar redd⁷⁵⁹-i cevāb (19) ma'nā⁷⁶⁰ itseñ ma'nāları dūkenmez. Ve 'acā'ibleri⁷⁶¹ nihāyet bulup dūkenmez (ve 'acā'ibātu nihāyet bulmaz)⁷⁶². Ve ıur'an şol⁷⁶³ şıdıdır ki anı cinler eşidüp terk itmeyüp kabūl (20) idüp bizler bir ıur'an eşitdik ki rüşde⁷⁶⁴ hidāyet ider aña biz inanup imān⁷⁶⁵

⁷⁴⁴ 'ahd: (a.i.c. uhūd) 1. söz verme. 2. and, yemin. 3. devir, zaman, ğün.

⁷⁴⁵ amān: i. (a. emān) 1. Emin olma, korkusuzluk, ğüven, emniyet. 2. Emin kılma, bağışlayıp korkusuz kılma, emniyet içinde bulundurma. 3. tārīh. Eskiden savaşıta veya barişıta dūşmana emniyet içinde bulunduğunu sözle, yazıyla veya bir işāretle bildirme.

⁷⁴⁶ (ahz ideni) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁷⁴⁷ (sübḥāne ve) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁷⁴⁸ civār: (a.i.) 1. Çevre, yöre. 2. Yakın yer, yakın komşu.

⁷⁴⁹ (raḥmetine vāşıl eyler) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

raḥmet: i. (a. raḥmet) 1. Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi. 2. halk ağzı. Yağmur.

vāşıl: sıf. (a. vuşıl "ulaşmak, kavuşmak"tan vāşıl) 1. Ulaşan, erişen. 2. Kavuşan.

⁷⁵⁰ şeref: (a.i.) 1. [ma'nen] Büyüklük, yükseklik, ululuk. 2. Övünme. 3. Üstünlük.

⁷⁵¹ (ü) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁷⁵² 'izzet: (a.i.) 1. Değer, kıymet; yücelik, ululuk. 2. Kuvvet, kudret. 3. Hürmet, saygı; ikram.

⁷⁵³ muḥkem: (a.sıf. hükm'den) 1. Tahkīm edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlaştırılmış, kuvvetli. 2. huk. Değiştirilmesi mümkün olmayan yazı, söz.

muḥkim: (a.sıf. hükm'den) İhkām eden, kuvvet veren, kuvvetleştiren, sağlam kılan.

⁷⁵⁴ ihtilāf: (a.i. ĳilāf "arka; ayrılık, muhālefet etmek"ten ihtilāf) 1. Anlaşmazlık, uyuşmazlık. 2. Farklı olma, uymama, ayrılık, aykırılık.

⁷⁵⁵ iztirāb: (a.i. darb "vurmak"tan iztirāb) Maddi veya mânevî acı, azap, eziyet, zahmet, sıkıntı; vesvese.

⁷⁵⁶ beri: (a.sıf. berāet'ten) Sālim, kurtulmuş; temiz.

⁷⁵⁷ zey: (a.i.) Duyulma, meydana çıkıp yayılma.

⁷⁵⁸ (vāşıl olamazlar) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

⁷⁵⁹ redd: (a.i.) 1. Geri döndürme, döndürülme, geri çevirme, çevirilme; kabūl etmeme; kabūl edilmeme; 2. Tanımama, inkār etme. 3. huk. Çürütme, iptāl etme.

redd-i cevāb: cevap verme, karşılık verme.

⁷⁶⁰ ma'nā: (a.i. 'any "kastetmek"ten ma'nā) 1. Kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifāde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılın şey, anlam, medlül, mefhum. 2. Madde ve cismin dışında olan şey, iç, bātın, ruh. 3. Asıl, öz, gerçek, hakikat. 4. İfade. 5. ("Mānā ālemi" ālem-i mānā'dan kısaltma yoluyla) Rüyā, dūş.

⁷⁶¹ 'acā'ib: (a.sıf. acā'ib'in c.) 1. Çok tuhaf şey, anlaşılmaz, değişik, garip. 2. i. Hayretler içinde bırakan garip şey [Eskimiştir]. 3. Şaşılacak şey.

⁷⁶² (ve 'acā'ibātu nihāyet bulmaz) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

'acā'ibāt: (a.i. acā'ib'in c.) 1. Acāyib şeyler. 2. Normale aykırı gelen, yadırganan mahlūkları inceleyen ilim.

⁷⁶³ şol: sıf. ve zamir. (< uş+ol) E. T. Türk. Şu, o.

⁷⁶⁴ rüşd: (a.i. ruşd) 1. Doğru yolu bulma, doğru yolda gitme. 2. Doğru düşünecek, doğruyu bilecek, ayırt edecek seviyede olma, olgunluk, kemal. 3. Bülūğa erme, bāliđ olma, erginlik.

⁷⁶⁵ imān: (a.i. emn "emin olmak, ğüvenmek"ten imān) 1. Allah'a inanma, dīn inanç. 2. Kuvvetli inanç. 3. dīn. Allah'ın birliğini, melekleri, mukaddes kitapları, peygamberleri, kıyāmet ğünü, kaderi, ölümden sonra dirilmeyi kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etme, kalben inanma ve dil ile söyleme.

itdik, didiler. Her kim anuñla söylerse şādık⁷⁶⁶ toğrı (21) söyler ve her kim anuñ ile ‘amel iderse ecr (ü)⁷⁶⁷ şevāba irer (nā’ il olur)⁷⁶⁸. Ve her kim anuñla hüküm iderse ‘adl⁷⁶⁹ eyler. Ve her kim aña da‘vet olup kabül iderse (22) şırāt-ı müstakîme hidāyet bulur.” Ey A‘ver! Bunları benden alup zabt⁷⁷⁰ eyle deyü Hāzret-i ‘Alī kerremu’l-lāhu vecchehu⁷⁷¹. Hāriş’e bunları bütün zıkr eyledi (buyurdılar)⁷⁷². (23) Bunı (imām)⁷⁷³ Tirmizî hāzreti (hāzretleri)⁷⁷⁴ zıkr idüp bu hadîs ğarîbdir⁷⁷⁵ ve senedi mechöldür⁷⁷⁶ ve Hāriş için ‘ulemālarıñ⁷⁷⁷ sözleri var didi. Ve dağı **قال رسول الله: قال ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله: إن الرجل الذي ليس في جوفه شيء من القرآن كالبيت الخرب**⁷⁷⁸ (Ve ‘an ibn

imān etmek: Allah’a inanmak; kuvvetle inanmak.

⁷⁶⁶ şādık: sıf. ve i. (a. sidk “doğru sözlü olmak”tan şādık)1. Dostluğunda samîmî ve vefālî olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefāyı gösteren, sadākatli (kimse). 2. Doğru, gerçek, hakîkî.

⁷⁶⁷ (ü): Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁶⁸ (nā’ il olur) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nā’ il: (a.sıf. neyl’den) 1. Murādına eren, ermiş, ele geçirilen.

nā’ il olmak: Erişmek, elde etmek, ulaşmak.

⁷⁶⁹ ‘adl: (a.i. ‘adl) Adālet, hakkāniyet, doğruluk, tarafsızlık.

⁷⁷⁰ zabt: i. (a. zabt) 1. Tutma, kuvvetle tutma. 2. Yönetimi altına alma, sāhip olma. 3. Bir yeri silāh zoru ile ele geçirme. 4. Yazı veya makine ile kaydetme, tespit etme. 5. Akılda tutma.

⁷⁷¹ vecche: i. (a. viche “taraf”tan) 1. Yüz, surat. 2. (Bir bināda) Görünen yüz. 3. Yön, istikamet.

vech: i. (a. vech) 1. Yüz, çehre. 2. Tarz, biçim, yol. 3. Sebep, vesīle.

⁷⁷² (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁷³ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁷⁴ (hāzretleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁷⁵ ğarîb: sıf. ve i. (a. ğurbet - ğarābet “vatanından uzak olmak; yabancı olmak”tan ğarîb) 1. Kimsesiz, zavallı, biçāre (kimse). 2. Gurbet ellerde kalmış, kendi ilinden ayrılmış, bulunduğu yerde yabancı olan (kimse), yabancı. 3. Kolay anlaşılamayan, gizli tarafları bulunan, anlaşılmaz (şey), sırlı. 4. İçe dokunan, dokunaklı, müessir. 5. Yadırganan, şaşırtıcı, değişik, tuhaf (şey), acayip. 6. Hadis ilminde, rivāyet tabakalarından herhangi birindeki rāvîsi tek şahıs olan hadîse verilen isim, fert.

“İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Tirmizî’yi, hadisleri sahih, hasen, ğarîb ve zayıf şeklinde ilk defa taksim eden kişi olarak takdim etmektedir.

“hadîsun ğarîbun”: zayıf hadis.

Tirmizî, ğarîb hadis hakkında “Ehl-i hadis, hadisi değişik manalara gelmek üzere “ğarîb” olarak nitelendirir” dedikten sonra bu çeşitleri aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

1. Bazen bir hadis sadece bir vecihten rivāyet edildiği için ğarîb olarak nitelenir.
2. Bazen de bir hadis (metnindeki) bir ziyade nedeniyle ğarîb olabilmektedir. Bu ziyade hafızasına güvenilen bir kimse tarafından yapılmışsa sahih kabul edilir.
3. Bazen de bir hadis değişik vecihlerden rivāyet edilir. Ancak senedinin durumu nedeniyle ğarîb olur.”

Hüseyin Akgün, “Tirmizî’nin Kullandığı “Hadîsun ğarîbun” Kavramı”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergişi*, Cilt 17, Sayı 3, 2017, s. 107-124. (Alıntı yapılan s. 108-110)

<https://dergipark.org.tr/pub/daad/issue/37794/478320> Erişim Tarihi: 20.02.2021, Saat: 10:20.

⁷⁷⁶ mechöl: sıf. (a. cehl “bilmemek”ten mechöl) 1. Bilinmeyen, tanınmayan, belli olmayan. 2. mat. Bilinmeyen. 3. i. Hakkında bilgi edinilemeyen, bilinmeyen, tanınmayan, keşfedilmemiş yer veya şey. 4. dilb. Meçhul fiil.

⁷⁷⁷ ‘ulemā: i. (a. ‘ālim’in çoğul şekli ‘ulemā) 1. Ālimler, bilginler. 2. Eskiden kendilerine mahsus bir kıyāfetleri olan müderris, müftü, kadı, vāiz vb. ilmiye sınıfı mensupları, din bilginleri.

⁷⁷⁸ <https://www.hadiskitaplari.com/ara/?q=Tirmizi+2210&p=13> Erişim Tarihi: 15.12.2021, Saat: 10:18.

Tirmizî, Fazāilü’l-Kur’an, 2913-18.

‘Abbās rađiya’l-lāhu (24) ‘anhümā ķāle: “Ķāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem inne’r-recūle’l-lezī⁷⁷⁹ leyse fī fī cevfihi⁷⁸⁰ şey’ün mine’l-Ķur’ān’i⁷⁸¹ ke’l-beyti’l-ĥarābi⁷⁸².”) İbn ‘Abbās rađiya’l-lāhu (25) ‘anhümādan rivāyet olup didi ki: Ĥazret-i Resūl (ĥazret-i ĥāce-i ‘ālem-tāb şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem)⁷⁸³ buyurdı “Şol kişi ki anuñ ĥalbinde Ķur’ān’dan bir şey’ olmaya, ol ĥarāb ev gibidir.” Bunu Tirmizī (26) ĥazreti zıkr idüp ĥadīş ĥasen⁷⁸⁴, şaĥīĥ⁷⁸⁵ didi. Ve daĥı Buĥārī’de (Buĥārī-i şerīfde)⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷عَنْ عُثْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلِمَهُ (‘An ‘Oşmān ‘ani’n-nebi⁷⁸⁸ şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ĥayrukūm⁷⁸⁹ men ta‘allūme⁷⁹⁰’l-Ķur’ān’e ve ‘allemehu⁷⁹¹.) (27) Ĥazret-i ‘Oşmān rađiya’l-lāhu ‘anh (dan)⁷⁹² ĥazretinden rivāyet

⁷⁷⁹ inne’r-recūle’l-lezī: Şüphesiz ki eđer bir adamın.

recūl: (a.i.c. ricāl) 1. Ergin, yetişmiş erkek, insan. 2. Ehil, becerikli, elinden iş gelir.

recil: piyadeler, yayalar.

ricl: ayak.

⁷⁸⁰ leyse fī cevfihi: Zihninde olmazsa.

leys: (a.i.) Yokluk.

cevf: (a.i.) Boşluk; oyuk; iç; kalp.

⁷⁸¹ şey’ün mine’l-Ķur’ān’i: Ķur’ān’dan bir şey.

⁷⁸² ke’l-beyti’l-ĥarābi: Harap bir ev gibidir.

ke’l: Gibidir.

beyt: i. (a. beyt) Ev, mesken, hâne.

ĥarāb: sıf. (a. ĥarāb) 1. Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vīran. 2. Kötü durumda, bitik, perişan. 3.

Perişan, hüznü, kederli, gamlı.

⁷⁸³ (ĥazret-i ĥāce’i ‘ālem-tāb şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ĥāce’: i. (f. ĥāce) 1. Efendi, sâhip, reis. 2. Dîni hizmetlerde görevli kimse, hoca, molla. 3. Muallim, öğretmen, hoca, müderris. 4. Vezir veya yüksek rütbeli devlet adamı. 5. Tüccar. 6. Büyük mutasavvıf Ahmed Yesevî soyundan gelenlere ve Nakşibendilik tarikatına mensup büyük mürşitlere verilen unvan.

‘ālem: Dünya, cihan.

-tāb: sıf. (f. tāften “parlamak, aydınlatmak”tan -tāb) Sonuna geldiği kelimelere “parlayan, parlatan, aydınlatan” anlamları katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

‘ālem-tāb: (a.f.birl.sıf.) Dünyayı parlatan, aydınlatan.

⁷⁸⁴ ĥasen: sıf. (a.) Hüsünlü, güzel.

⁷⁸⁵ şaĥīĥ: sıf. (a. şihĥat “sağlıklı olmak, gerçek olmak”tan şaĥīĥ) 1. Yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru. 2. Asıl, öz, hakikî. 3. Tam, kusursuz, hâlis. 4. Hastalığı veya sakatlığı bulunmayan, sağlam, sağlıklı, sıhhatli [Daha çok Arapça terkiplerde kullanılır]. 5. eski dilb. Asıl harfleri arasında hurûf-ı illet adı verilen vav, yâ, elif’ten biri bulunmayan, sâlim. 6. zf. Gerçekten, hakikaten [Günümüzde sâhi şeklinde kullanılmaktadır.]

⁷⁸⁶ (Buĥārī-i şerīfde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. (-i şerīfde) eklenmiş.

⁷⁸⁷ 1. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=33063> Erişim Tarihi: 15.12.2021, Saat: 12:20.

Cami’al-Tirmizi Kitap: 45, Hadis: 3154

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/138/1776.htm> Erişim Tarihi: 15.12.2021, Saat: 12:25.

Buĥārī, Sahih-i Buĥārī, Kitabu Fedailul’l Kur’an, 1776.

⁷⁸⁸ ‘ani’n-nebi: Peygamberden.

⁷⁸⁹ ĥayrukūm: Sizin en hayırlınız.

⁷⁹⁰ men ta‘allūme: Öğrenen.

ta‘allūm: i. (a. ‘ilm “bilmek, anlamak”tan te‘allum) Ders alarak öğrenme, belleme.

⁷⁹¹ ve ‘allemehu: Ve öğretendir.

⁷⁹² (dan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

olnup ol da Hâzret-i Resûl'den rivâyet idüp buyurdu ki: “Siziñ hayr(lu)ñuz⁷⁹³ Kûr'ân'ı öğrenüp (Kûr'ân'ı ta'allüm idüp halka ta'lîm idendir)⁷⁹⁴ (28) andan dönüp gayırlara⁷⁹⁵ öğredendir.” Ve dağı (imâm)⁷⁹⁶ Müslim hâzreti (hâzretleri)⁷⁹⁷ ile (imâm)⁷⁹⁸ Buḥārî hâzretiniñ (hâzretleriñ)⁷⁹⁹ ittifaḳında⁸⁰⁰ **عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ، وَالَّذِي يَفْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ وَيَنْتَعِعُ فِيهِ، وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ، لَهُ أَجْرَانِ**⁸⁰¹ (‘An ‘Ā işe kâlet⁸⁰²: “Kâle Resûlu'l-lâh şalla'l-lâhu (29) ‘aleyhi vesellem; el-mâhiru bi'l-Kûr'ân'i⁸⁰³ ma'a's-seferati'l-kirâmi'l-berarati⁸⁰⁴ ve'l-lezî yaḳrâ'ü'l-Kûr'ân'e⁸⁰⁵ ve hüve ve yeteta'ta'u fihi⁸⁰⁶ ve hüve 'aleyhi⁸⁰⁷ şâḳḳun⁸⁰⁸ lehü ecrâni⁸⁰⁹.”) Ya'ni, (30) ‘Ā işe raḍiya'l-lâhu ‘anha hâzret(ler)inden⁸¹⁰ rivâyet olnup didi ki: “Hâzret-i Resûl

⁷⁹³ hayr(lu)ñuz Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁹⁴ (Kûr'ân'ı ta'allüm idüp halka ta'lîm idendir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

halk: i. (a. halk) 1. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu. 2. Aynı ülkede, aynı devlete bağlı vatandaşların tamâmı. 3. Kalabalık, guruh. 4. İnsanlar, yaratılmış olanlar. 5. Bir milletin aydın tabakası ve devlet yöneticileri dışında kalan kısmı, ahâli.

halk: i. (a. halk) Yaratma, yok iken var etme.

ta'lîm: i. (a. 'ilm “bilmek, anlamak, öğrenmek”ten ta'lîm) 1. Öğretme, belletme. 2. Ders verme, okutma, öğretim, tedris. 3. Bir şeyi öğretmek için yapılan düzenli çalışma, alıştırma, egzersiz. 4. asker. Orduda askerî idman uygulama, öğrenim ve eğitim. 5. Kur'ân'ı tecvit kaidelerine göre düzgün şekilde okuma.

⁷⁹⁵ gayr: (a.sıf. agyâr) 1. Ayrı, başka, özge, artık, diğere, değil. 2. Yabancı, bildik olmayan. 3. e. Arapça sıfatların başında nefî edatı olan “-sız”, “değil” mânâsına gelir.

⁷⁹⁶ (imâm) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

imâm: (a.i.c. eimme) 1. Namazda kendisine uyulan kimse. 2. Önde bulunan, önyak olan kimse. 3. Halîfe olan kimse. 4. Bir mezhep kuran zât. 5. Hz. Ali neslinden gelen zevat.

⁷⁹⁷ (hâzretleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁹⁸ (imâm) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁷⁹⁹ (hâzretleriñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁰⁰ ittifaḳ: i. (a. vefḳ “muvâfik olmak, uygun gelmek”ten ittifaḳ) 1. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma. 2. Birlikte hareket etmek üzere sözleşme. 3. İki veya daha fazla devlet arasında saldırı veya savunma amacıyla yapılan anlaşma. 4. Oy birliği. 5. eski. Tesâdüf, rast gelme.

⁸⁰¹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0798.htm> Erişim Tarihi: 15.12.2021, Saat: 17:50.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 798-244.

2. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=53902> Erişim Tarihi: 15.12.2021, Saat: 18:00.

Sünen İbn Mace Kitap: 33, Hadis: 3779.

⁸⁰² kâlet: Dedi ki.

⁸⁰³ el-mâhiru bi'l-Kûr'ân'i: Kur'ân'ı maharetle okuyan.

mâhir: (a.sıf. mâhâret'den c: mehere) Mahâretli, hünerli, elinden iş gelir, becerikli.

⁸⁰⁴ ma'a's-seferati'l-kirâmi'l-berarati: Kirâm-ı Berara melekleriyle beraberdir.

ma': (a.e.) İle, berâber, birlikte.

kirâm: (a.sıf. kerîm'in c.) Soydan gelenler, soyu temizler; ulular, şerefli. 2. Cömertler, eli açıklar.

berere: (a.sıf. berr'in c.) Hayır sahibi olan doğru kimseler, iyilik severler.

⁸⁰⁵ ve'l-lezî yaḳrâ'ü'l-Kûr'ân'e: Diğere yandan Kûr'ân'ı okuyan.

⁸⁰⁶ ve hüve yeteta'ta'u fihi: Kekelemesine rağmen.

⁸⁰⁷ ve hüve 'aleyhi: O kimse o okuyuşunda.

⁸⁰⁸ şâḳḳun: Zorluk ve meşakkat çeker.

şâḳ: sıf. (a. şâḳḳ “zahmet vermek”ten şâḳḳ) Sıkıntı ve zahmet veren, zahmetli, eziyetli.

⁸⁰⁹ lehü ecrâni: Ona iki kat sevap vardır.

⁸¹⁰ hâzret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

buyurdı(lar)⁸¹¹; Kıur'an'ı hıfz itmede kâmil ü mâhir olup güzel okuyan (31) ol ketebe⁸¹² melekleriyle berâberdir. (Hâzret-i hâce-i 'âlem şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem güzel okuyan kimseniñ cennetde menzili ketebe melekleriyle berâberdir)⁸¹³. Cennetde menzili⁸¹⁴ var. Ve şol kişi ki (kimse ki)⁸¹⁵ Kıur'an'ı eyü hıfz itmemiş, dili dolaşur okudukça, ilerüsi hâtırına⁸¹⁶ gelmez, (32) döner âyeti evvelinden okur. Ol döne döne okuması aña meşakkat⁸¹⁷ ve zahmetdir⁸¹⁸ (virir)⁸¹⁹. Andan anuñ iki ecr ü şevâbı vardır. Birisi okudığı için (33) ve birisi ol dönemde zahmet çekdiği içündür. Bunda anuñ ecr ü şevâbı mâhiredir. Fehm olunmasun mâhiriñ ecri çoğdur aña ol irmez.” Ve dağı (34) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَنْعَرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ: كَمَثَلِ الْأَنْزَجَةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَرِيحُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ: كَمَثَلِ التَّمْرَةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَلَا رِيحَ لَهَا، وَمَثَلُ الْفَاجِرِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ: كَمَثَلِ الرِّيحَانَةِ طَيِّبٌ، وَلَا طَعْمَ لَهَا، وَمَثَلُ الْفَاجِرِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ: كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ طَعْمُهَا مُرٌّ، وَلَا رِيحَ لَهَا⁸²⁰ (‘An Ebî⁸²¹ Mūsā el-Eş‘arî “Enne’n-nebiyye şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem kâle: Meşelü'l-mü'mini'l-lezî yaqrâu'l-Kur'an'e⁸²² kemeşeli'l-etrücceti⁸²³ ta'muhâ⁸²⁴ tayyibun⁸²⁵ ve riḥuhâ⁸²⁶ (35) tayyibun ve meşelü'l-mü'mini'l-lezî lā yaqrâu'l-

⁸¹¹ buyurdı(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸¹² ketebe: i. (a. kâtib'in çoğul şekli ketebe) Kâtipler.

⁸¹³ (güzel okuyan kimseniñ cennetde menzili ketebe melekleriyle berâberdir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸¹⁴ menzil: i. (a. nuzül “inmek, konmak, konaklamak”tan menzil) 1. Yolcuların konakladıkları yer, konak yeri, konak. 2. İki konak arasındaki uzaklık, bir konaklık mesâfe, normal yürüyüşle bir günlük yol. 3. mec. Varılacak yer. 4. Rütbe, mevki, makam. 5. Oturulan, ikâmet edilen yer, ev, mesken, ikâmetgâh. 6. mec. Dünya, cihan.

⁸¹⁵ (kimse ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸¹⁶ hâtır: i. (a. hütür “akla gelmek” ve hâtır “kalp”ten hâtır) 1. Düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza. 2. Gönül, duygu, his. 3. Bir kimsenin biri üzerindeki saygılı etkisi, itibar.

⁸¹⁷ meşakkat: i. (a. şakk “iş zor gelmek, sıkıntı vermek”ten meşakkat) Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet, zahmet.

⁸¹⁸ zahmet: i. (a. zahmet) 1. Sıkıntı, eziyet. 2. Güçlük, zorluk.

⁸¹⁹ (virir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸²⁰ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/173/2449.htm> Erişim Tarihi: 16.12.2021, Saat: 10:10.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd, 2449-7560.

2. <http://islampoint.com/l/mtn/6509/2154.htm> Erişim Tarihi: 16.12.2021, Saat: 10:20.

⁸²¹ ebî: (a.i.) Baba.

⁸²² meşelü'l-mü'mini'l-lezî yaqrâu'l-Kur'an'e: Kur'an okuyan mü'minin misali.

yaqrâu: Kelimenin yazımında hemze kullanılmamış.

⁸²³ kemeşeli'l-etrücceti: Turunç gibidir.

⁸²⁴ ta'muhâ: Tadı.

⁸²⁵ tayyibun: Hoştur.

tayyib: sıf. (a.) İyi, güzel, hoş.

⁸²⁶ riḥuhâ: Kokusu.

Ḳur'ān'e⁸²⁷ kemeşeli't-temreti⁸²⁸ ta'muhā tayyibun, ve lā riḥa lehā⁸²⁹ ve meşelü'l-fāciri'l-lezī yakrā'u'l-Ḳur'ān'e⁸³⁰ kemeşeli'r-reyhāneti⁸³¹ [3b] (1) tayyibun ve lā ta'me lehā⁸³² ve meşelü'l-fāciri'l-lezī lā yakrā'u'l-Ḳur'ān'e⁸³³ kemeşeli'l-ḥanzaleti⁸³⁴ ta'muhā mürrün⁸³⁵ ve lā riḥa lehā.”) (Ya'nī)⁸³⁶, Ebī Mūsā el-Eş'arī (2) raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazret(ler)inden⁸³⁷ rivāyet olup didi ki: Ḥazret-i Resūl buyurdu (buyurdılar ki ol naḥl-i tırāz bāğ-ı belāğ şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem)⁸³⁸; Ḳur'ān okuyan mü'min ol turunc portakala beñzer. (3) Lezzeti tatlu (şirīn)⁸³⁹ ve koḥusı (ve bŷıy)⁸⁴⁰ güzel. Ve Ḳur'ān okumayan mü'min ol ḥurmaya beñzer. Lezzeti tatlu (şirīn)⁸⁴¹, koḥusı (rāḥiya)⁸⁴² yok. Ve

⁸²⁷ meşelü'l-mü'mini'l-lezī lā yakrā'u'l-Ḳur'ān'e: Kur'ān okumayan mü'minin misali.

⁸²⁸ kemeşeli't-temreti: Hurma gibidir.

temr: (a.i.) Hurma.

temre: (a.i.) Bir tek hurma.

⁸²⁹ ve lā riḥa lehā: Kokusu yoktur.

lā: (a.e.) Menfī (olumsuzluk) edatıdır.

riḥ: i. (a. riḥ) 1. Rüzgār, meltem. 2. Vücutta duyulan sızı, yel, ağrı.

lehā: (a.e. leh ve lehu'nun müennesi) Onun için, ondan yana, ona.

⁸³⁰ meşelü'l-fāciri'l-lezī yakrā'u'l-Ḳur'ān'e: Kur'ān okuyan fācirin misali de.

fācir: sıf. ve i. (a. fucūr “yalan söylemek, günah işlemek”ten fācir) Kötü işler yapan, zinâ ve işrete düşkün olan, fık u fücür sâhibi (kimse), sefih.

⁸³¹ kemeşeli'r-reyhāneti: Reyhan çiçeği gibidir.

reyhāne: (a.i.) 1. Bir demet fesleğen. 2. Rızık, geçinilecek şey.

⁸³² lā ta'me lehā: Tadı yoktur.

ta'm: (a.i.c. tuūm) 1. Yeme. 2. Tat, lezzet, zevk.

⁸³³ meşelü'l-fāciri'l-lezī lā yakrā'u'l-Ḳur'ān'e: Kur'ān okumayan fācirin misali de.

⁸³⁴ kemeşeli'l-ḥanzaleti: Acı kavun gibidir.

ḥanzal: i. (a. ḥanzal) Ebûcehil karpuzu veya acı hıyar denen bitki.

⁸³⁵ mürr: sıf. (a.) Acı.

⁸³⁶ (ya'nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸³⁷ ḥazret(ler)inden: Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸³⁸ (...) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

naḥl: i. (a. naḥl) 1. Hurma ağacı. 2. Gelinin önünden götürülüp gelin odasına konan veya sünnet düğünleri için hazırlanan, üstü altın ve gümüş süsler, yapma çiçekler ve meyvelerle bezenmiş, demir iskelet üzerine bal mumundan yapılmış süs ağacı [E. T. Türk. ve halk ağzında Nakıl şeklinde kullanılmıştır]. 3. edeb. Fidan gibi uzun ve ince vücutlu güzel.

tırāz: i. (f. tırāz) 1. Eskiden elbiselerin yakalarına, yen ağızlarına, önlerine ve eteklerine sırma vb. ile işlenen süsler ve alâmetlere verilen isim. 2. Süs, süsleme, ziynet. 3. Üslûp, tarz. 4. Herkesin dikkatini çekecek kısa cümle [XIX. yüzyılda döviz karşılığı kullanılmıştır].

-tırāz: sıf. (f. tırāziden “süslemek”ten tırāz) Sonuna geldiği kelimelere “donatan, süsleyen” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar: Dîvan-tırāz: Dîvânı süsleyen.

bāğ: i. (f. bāğ) 1. Üzüm kütükleri dikili olan ve üzüm yetiştirilen yer. 2. Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.

belāğ: i. (a. belāğ) Bildirme, haber verme, tebliğ.

⁸³⁹ (şirīn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şirīn: sıf. (f.) 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın, sempatik.

⁸⁴⁰ (ve bŷıy) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁴¹ (şirīn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁴² (rāḥiya-rāyiḥa) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

rāyiḥa: i. (a. rā'iḥa) Koku, güzel koku.

Ḳur'ān okuyan (4) fācir ol feslegāna⁸⁴³ beñzer. Ḳoḥusı güzel lezzeti yok. Ve Ḳur'ān okumayan fācir ol (ḥanzale ya'nī)⁸⁴⁴ Ebū Cehil karpuzuna⁸⁴⁵ beñzer. Lezzeti acı (telḥ)⁸⁴⁶, (5) zehr ve ḳoḥusı (rāyiḥa)⁸⁴⁷ yok. Bu ḥadīşde (şerīfde)⁸⁴⁸ Ḳur'ān'ı hıfz idenleriñ faẓīletlerine⁸⁴⁹ delālet vardır (ḥāfız-ı Ḳur'ān olanlarıñ feẓā'iline delālet ider)⁸⁵⁰. Ve anları mişāl⁸⁵¹ ile zikr itmekde (6) maḳşūdu⁸⁵² añlamaga (tefhīme)⁸⁵³ işāretidir. Ve dahı عن ابن مسعود قال : قال رسول الله : من قرأ حرفاً من كتاب الله فله حسنة، والحسنة بعشر (An ibn Mes'ūd ḳāle⁸⁵⁵: أمثالها لا أقول: ألم حرف، ولكن ألف حرف، ولام حرف، وميم حرف⁸⁵⁴: “Ḳāle Resūlu'l-lāh⁸⁵⁶ men ḳarā'e⁸⁵⁷ ḥarfen⁸⁵⁸ min kitābu'l-lāhi⁸⁵⁹ felehu ḥasenetün⁸⁶⁰

⁸⁴³ feslegān: i. (< Yun. basilikion) [Türkçe'ye Arapça yoluyla geçmiştir.] Ballıbabagillerden, saksılarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, keskin kokulu, ufak yeşil yaprakları kekik gibi bahar ve koku verici olarak kullanılan, küçük beyaz çiçekli bitki, fesleğen.

⁸⁴⁴ (ḥanzale ya'nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḥanzal: i. (a. ḥanzal) Ebūcehil karpuzu veya acı hıyar denen bitki.

⁸⁴⁵ Ebū Cehil karpuzu: birl. i. İki çenekliler sınıfının kabakgiller familyasından, elma büyüklüğünde, sert kabuklu, yağlı tohumlu, acı ve kokusuz bir meyve veren, parçalı yapraklı, sarı çiçekli, sürüngen gövdeli, çok yıllık otsu bitki. Acı hıyar, acı elma, it hıyarı. [Tohumları veterinerlikte ve müşhil olarak kullanılır.]

⁸⁴⁶ (telḥ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

telḥ: sıf. (f. telḥ) Acı.

⁸⁴⁷ (rāyiḥa) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

rāyiḥa : (a.i. rā'iḥa) Koku.

⁸⁴⁸ (şerīfde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁴⁹ faẓīlet: i. (a. faẓīlet) 1. Dürüstlük, iffet, nâmus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadâkat, adâlet, kerem ve ihsan gibi ahlâkî meziyetlerin hepsine birden verilen isim, erdem. 2. Kıymet, değer ve üstünlük, meziyet.

⁸⁵⁰ (ḥāfız-ı Ḳur'ān olanlarıñ feẓā'iline delālet ider) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

feẓā'il: i. (a. faẓīlet'in çoğul şekli feẓā'il) Faziletler.

⁸⁵¹ mişāl: i. (a. mişāl) 1. Örnek, numune. 2. Benzer, gibi, mânend, nazir. 3. Rüyâ, düş. 4. Pâdişah hükmü ve fermânı. 5. dilb. Arapça'da üç kök harfinden birincisi illet harflerinden vav (و) yâhut yâ (ي) olan kelime.

⁸⁵² maḳşūd: sıf. (a. ḳaşd “yönelmek, niyet etmek”ten maḳşūd) 1. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. 2. i. İstenilen şey, amaç, gāye, maksat.

⁸⁵³ (tefhīme) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

tefhīm: i. (a. feh̄m “anlamak”tan tefhīm) 1. Bildirme, anlatma. 2. hukuk. Mahkemede karârın sözlü olarak bildirilmesi.

⁸⁵⁴ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2910.htm> Erişim Tarihi: 16.12.2021, Saat: 20:00.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailu'l-Kur'an Bahsi, 2910.

<https://sunnah.com/riyadussalihin:999> Erişim Tarihi: 16.12.2021, Saat: 20:05.

⁸⁵⁵ ḳāle: Dedi ki.

⁸⁵⁶ ḳāle resūlu'l-lāh: Resûlullah buyurdu ki.

⁸⁵⁷ men ḳarā'e: Her kim okursa.

⁸⁵⁸ ḥarfen: Bir harf.

⁸⁵⁹ min kitābu'l-lāhi: Allah'ın kitabından.

⁸⁶⁰ felehu ḥasenetün: Ona bir hasene vardır.

ve'l-ḥasenetü⁸⁶¹ (7) bi 'aşri emşālihā⁸⁶² lā eḳülü⁸⁶³ elif-lām-mīm ḥarfün⁸⁶⁴ velākin⁸⁶⁵ elifün ḥarfün ve lāmün ḥarfün ve mīmün ḥarfün.”) İbn Mes‘ūd radiya'l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olup (8) didi ki: Ḥazret-i Resül (risālet-i ḥazret-penāh şalla'l-lāhu ‘aleyhi vesellem)⁸⁶⁶ buyurdı(lar ki)⁸⁶⁷; Her kim Ḥaḳ (sübḥāne ve)⁸⁶⁸ Te‘ālī’niñ kitābı Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şān’dan bir ḥarf okusa añā bir ḥasene⁸⁶⁹ yazılır ve (9) ḥasene on kendi kadar şevābdır. Ve buyurdı(lar ki)⁸⁷⁰; Elif-lām-mīm bir ḥarfdır (degildir)⁸⁷¹. Zīrā elif bir ḥarfdır ve lām bir ḥarfdır ve mīm bir ḥarfdır. Her birine andan (10) onar şevāb yazılır. Bunı (imām)⁸⁷² Tirmizī ḥazret(leri)i⁸⁷³ zikr itdi. Ḥadīs ḥasen⁸⁷⁴, şaḥīḥ⁸⁷⁵ ve ğarīb didi.

⁸⁶¹ ve'l-ḥasenetü: Ve bir hasene.

⁸⁶² bi 'aşri emşālihā: On katıyla hesaplanır.

'aşr: i. (a. 'aşr) On.

emşāl: i. (a. mişl “eş, benzer”in çoğul şekli emşāl) [Türkçe’de daha çok tekil anlamında kullanılır] 1. Eş, eşler, benzer, benzer olanlar. 2. Örnek, örnekler, nümüne, nümüneler. 3. Yaşıt, yaşıtlar, akran. 4. mat. Katsayı, kaç misli alınacağını bildiren sayı.

⁸⁶³ lā eḳülü: Ben demiyorum ki.

⁸⁶⁴ ḥarfün: Bir harftir.

⁸⁶⁵ velākin: Ama, ancak.

⁸⁶⁶ Sayfanın sağ tarafında bulunan kenar notu.

risālet: i. (a. risālet) 1. İnsanları dīne dāvet etme işi, peygamberlik, resullük. 2. Elçi olma, elçilik [Eskimiştir]. 3. eski hukuk. Bir kimsenin sözünü kendi bir şey katmadan, söz hakkı olmadan başka birine bildirme.

ḥazret: i. (a. ḥuzūr “hazır bulunmak, yakın olmak”tan ḥazret) 1. Şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifāde eder: “Ḥazret-i Peygamber.” 2. Bir büyük zattan bahsedilirken isim yerine kullanılır. 3. Kullanıldığı kimseye göre küçükseme ve alay ifāde eder. 4. eski. (Bilhassa Allah için) Kat, huzur, nezd [Aslında bu anlamda olan kelime, zamanla saygı sözü olarak yukarıda gösterilen şekillerde kullanılır olmuştur]. 5. tasavvuf. Tecellinin beş derecesinden her biri.

penāh: i. (f. penāh) Sığınacak yer, melce.

-penāh: sıf. (f. penāh-kerden “sığınak yapmak”tan penāh) Sonuna geldiği kelimelere “sığınmağı, koruyucusu, hāmisi olan” anlamı katarak Farsça usūlüyle birleşik kelimeler yapar: Risālet-penāh: Hz. Muhammed.

⁸⁶⁷ buyurdı(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁶⁸ (sübḥāne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁶⁹ ḥasene: (a.i.c. : hasenāt) 1. İyilik, iyi hal, iyi iş, hayırlı iş. 2. Eski altın paralardan birinin adı.

⁸⁷⁰ buyurdı(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁷¹ (degildir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁷² (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁷³ ḥazret(leri)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁷⁴ ḥasen: sıf. (a.) Hüsünlü, güzel.

⁸⁷⁵ şaḥīḥ: sıf. (a. şihḥat “sağlıklı olmak, gerçek olmak”tan şaḥīḥ) 1. Yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru. 2. Asıl, öz, hakikî. 3. Tam, kusursuz, hâlis. 4. Hastalığı veya sakatlığı bulunmayan, sağlam, sağlıklı, sıhhatli [Daha çok Arapça terkiplerde kullanılır]. 5. eski dilb. Asıl harfleri arasında hurūf-ı illet adı verilen vav, yâ, elif’ten biri bulunmayan, sâlim. 6. zf. Gerçekten, hakikaten [Günümüzde sâhi şeklinde kullanılmaktadır].

ḥadīs-i şaḥīḥ: 1. Doğru ve adāletli bir rāviye dayanan ḥadīs-i şerīf. 2. sıf. Yeni, taze.

Ve ba‘zıları ref⁸⁷⁶ itdiler. İbn Mes‘ūd (11) h azret(ler)inden⁸⁷⁷. Ve ba‘zıları anuñ üzerine de elli k odular. Ve عَمَالِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لَرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى قَالَ حَلَالُ الْمُرْتَجِلِ قَالَ وَمَا حَلَالُ الْمُرْتَجِلِ قَالَ الَّذِي يَضْرِبُ الْقُرْآنَ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ⁸⁷⁸ (‘An ibn ‘Abb as k ale: “K ale rec l n⁸⁷⁹ li Res lu’l-l hi⁸⁸⁰ şalla’l-l hu ‘aleyhi vesellem; y  (12) Res lu’l-l hi eyy ’l-a‘m li⁸⁸¹ e habbu⁸⁸² il ’l-l hi Te‘ li⁸⁸³ k ale  al l ’l-m rte il ⁸⁸⁴ k ale ve m   al l ’l-m rte il ⁸⁸⁵ k ale ellez  ya ribu’l- ur’ n’e⁸⁸⁶ min evvelihi⁸⁸⁷ il - hirihi⁸⁸⁸.”) (13) İbn ‘Abb as rağiya’l-l hu ‘anh m  h azret(ler)inden⁸⁸⁹ riv yet olup didi ki (buyurdular ki)⁸⁹⁰: Bir kişi H azret-i Res l’e “Y  Res lu’l-l h (H azret-i server-i ser re-d n-ı ‘ lem şalla’l-l hu ‘aleyhi vesellem.)⁸⁹¹ ‘amellerden

⁸⁷⁶ ref’: i. (a. ref’) 1. Yukarı kaldırma, yükseltme. 2. Yüceltme, yükseltme. 3. Ortadan kaldırma, hükümsüz kılma, feshetme, la vetme. 4. Giderme, giderilme, kaldırma, kaldırılma. 5. eski. dilb. Arapça bir kelimenin sonunu ötre ile okuma. 6. Aruzda “müstef’ ilün” cüzünü “f il n” şekline koyma.

⁸⁷⁷ h azret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁷⁸ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/048/2948.htm> Erişim Tarihi: 17.12.2021, Saat: 21:30.

Tirmiz , Sünen-i Tirmiz , K ra’at Bahsi, 2948.

⁸⁷⁹ k ale recülün: Bir adam dedi ki.

⁸⁸⁰ li res lu’l-l hi: Res lull h’a.

⁸⁸¹ eyy ’l-a‘m li: Hangi amel?

a‘m l: (a.i. amel’in c.) I ler.

⁸⁸² e habbu: Daha sevimlidir, sevgilidir.

e hab: s f. (a.  ubb “sevmek”ten a abb)  ok (daha, en, pek) sevgili.

⁸⁸³ il ’l-l hi Te‘ li: Allahu Te l ’ya.

⁸⁸⁴  al l ’l-m rte il : Konup g  endir.

m rte il : s f. ve i. (a. irti al “göçmek”ten murte il) 1. Göç eden, g  en (kimse). 2. D ny dan g  en, ölen, vefat eden (kimse).

cel l: (a.i.) Büyüklük, ululuk.

⁸⁸⁵ ve m   al l ’l-m rte il : Konup g  en nedir?

m : (a. m ) “O şey ki,  u nesne ki, ...daki” vb. anlamlarla b z  Arapça kelimelerin başına gelen bir çeşit  n ek.

m : zamir. (f.) Biz.

 el l: s f. ve i. (a.  al l) 1. D nin yasaklamad ğı, haram olmayan ( ey, hareket ve davranış). 2. i. halk ağzı. Nik hl  e . 3. (Be enilen bir durum karşısında) Bravo,  ferin. 4. İyi, hoş, güzel.

⁸⁸⁶ ellez  ya ribu’l- ur’ n’e: Kur’ n’ı okuyandır.

⁸⁸⁷ min evvelihi: Ba ından.

⁸⁸⁸ il - hirihi: Diğerleri de böyledir, sonuna kadar böyledir, vb., vs. [Kısaltılmış  ekilleri il hiri, il h. ve ilh.dir].

il : (a. il - harf-i cer-) 1. -e kadar, -e değin. 2. Sayılar arasında -den -e kadar anlamında kullanılır; ile.

 hir: s f. (a.  hir) 1. Son. 2. zf. Sonunda,  kibet, nih yet. 3. i. “Bir evveli olmadığı gibi bir sonu da olmayan, her şeyden sonra kalacak olan” m n sında esm -i h sn dan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

 hire: (a.s f.  hir’in müennesi) Son.

⁸⁸⁹ h azret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁹⁰ (buyurdular ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁹¹ Satır ba ı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

server: i. (f. ser “ba ” ve -ver ekiyle ser-ver) Bir topluluğun en ileri geleni, ba kan, reis.

ser re: i. (a. serr “saklamak”tan ser r > ser re) Gizli şey, sır.

ser r: i. (a. ser r) 1. Taht. 2. Oturulacak y kseke e yer veya yatak, kerevet, d van, sedir.

(a‘mâlden)⁸⁹² kağı⁸⁹³ ‘amel⁸⁹⁴ Hağ (14) celle ve ‘alâ katında sevgülüdür?” (Cenâb-ı vâhibü’l-‘atâyânî ‘indi ma‘nevîsinde eħabdır.)⁸⁹⁵ Buyurdu(lar)⁸⁹⁶ ki; konup göçmek ol kişi. Bu konup göçmek nedir? (deyü şu ‘âl eyledikde)⁸⁹⁷ Buyurdu(lar)⁸⁹⁸ ki; ol Ķur‘ân’ın evvelinden (15) başlar (bed’ eyler)⁸⁹⁹. Her süreye⁹⁰⁰ konup okur, andan göçüp ol birine konar. Ķur‘ân’ı âħirine⁹⁰¹ kadar okumaktadır. Sürelere inmegi konmak itdi. Bunı Tirmizî (16) ĥazreti zıkr itdi. Ve daħı ve سلم عليه و صلى الله رسول الله قال قال العاص قال عمرو، بن العاص قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم، " يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ أَفْرَأُ وَأَزِقُ وَرَتِّلَ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ اللَّهِ آخِرُ آيَةٍ تَقْرَأُهَا"⁹⁰² (‘An ‘Abdu’l-lâh bin ‘Amr ve bin el-‘Āş⁹⁰³ kâle: “Ķâle Resûlu’l-lâh şalla’l-lâhu ‘aleyhi

⁸⁹² (a‘mâlden) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

a‘mâl: i. (a. ‘amel’in çoğul şekli a‘mâl) Ameller, işler.

⁸⁹³ kağı: sif. E. T. Türk. Hangi.

⁸⁹⁴ ‘amel: i. (a. ‘amel) 1. Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil. 2. Dini emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket. 3. Tahta, taş, mâden vb. şeylerden elle işlenerek yapılan eser [Sanatkârlar, yaptıkları eserin üzerine kendileri tarafından yapıldığını göstermek üzere klişe şeklinde “amel-i ...” yazarlardı]. 4. Bağırsak hareketlerinin artması sonucunda tabii olandan daha çok, daha sulu ve daha sık dışkı çıkarma, ishal, sürgün [Kelime bu anlamı Türkçe’de kazanmıştır].

⁸⁹⁵ Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

cenâb: i. (a. cenâb “taraf, cihet”ten) [Dilimizde saygı sözü olarak Farsça ve Türkçe kurala göre yapılan tamlamalarda kullanılır] 1. Allah, peygamber ve bazı tarikat büyüklerine âit isim ve sıfatların başına getirilerek “hazret” mânâsına kullanılan saygı ve tâzim sözü: “Cenâb-ı risâlet-penah efendimiz.” 2. Risâlet, hilâfet, pâdişahlık gibi makam ifâde eden kelimelerin başına getirilen saygı sözü. 3. Büyük mevkilerdeki kişiler hakkında buldukları makamdan dolayı kullanılan saygı sözü [Bu anlamda sona gelir ve çoğul şekliyle kullanılır]. 4. Şeref, haysiyet.

vâhib: i. (a. vehb “bağışlamak”tan vâhib) Veren, bağışlayan, hibe eden kimse.

‘atâ: i. (a. ‘atâ) 1. Cömertçe verme, ihsan, bağış. 2. Bağışlama, af.

‘atâyâ: i. (a. ‘atıyye’nin çoğul şekli ‘atâyâ) İhsan edilen şeyler, hediyeler, armağanlar, bahşişler.

vâhibü’l-‘atâyâ: “İhsan eden, veren” Allah.

‘ind: i. (a. ‘ind) Yan, kat, nezd.

eħab: sif. (a. ĥubb “sevmek”ten aħabb) Çok (daha, en, pek) sevgili.

⁸⁹⁶ buyurdu(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁹⁷ (deyü şuâl eyledikde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁹⁸ buyurdu(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁸⁹⁹ (bed’ eyler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

bed’: i. (a. bed’) Başlama, başlayış.

bed’ etmek: Başlamak.

⁹⁰⁰ süre: i. (a. süre) Kur‘ân-ı Kerim’in en küçüğü üç, en büyüğü 286 âyetten meydana gelen ve Fâtiha, İhlâs, Nur gibi ayrı ayrı isimleri olan yüz on dört bölümünden her biri.

⁹⁰¹ âħirîn: (a.sif. âħir’in c.) Sonrakiler, sonlar.

âħir: (a.sif.c. âħirîn, âħirün, evâhir) Son, sonraki, en sonra.

âħir: (a.zf.) Nihâyet, son olarak.

âħer: sif. (a.) Başka, diğeri, gayrı.

⁹⁰² 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2914.htm> Erişim Tarihi: 17.12.2021, Saat: 22:50.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailü’l-Kur‘an Bahsi, 2914.

2. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=21465> Erişim Tarihi: 17.12.2021, Saat: 23:00.

Sünen, Ebi Davud, Kitap: 8, Hadis: 1464.

⁹⁰³ ‘Abdu’l-lâh bin ‘Amr ve bin el-‘Āş: (ö. 65/684-85) Hz. Peygamber’den duyduğu hadisleri onun huzurunda yazmasına izin verilen sahâbi.

vesellem k̄āle; yecī'ü'l-Ḳur'ān'ü⁹²⁴ yevm⁹²⁵e'l-kıyāmeti fe yeḳülü⁹²⁶ yā Rabbi ḥullehu⁹²⁷ fe yelbesu (22) tāce'l-kerāmeti⁹²⁸ şümme yeḳülü⁹²⁹ yā Rabbi zidhü⁹³⁰ fe yelbesu⁹³¹ ḥullehu'l-kerāmeti şümme yeḳülü yā Rabbirdā 'anhü⁹³² fe yerḍā 'anhü⁹³³ fe yuḳālü⁹³⁴ iḳrā'⁹³⁵ ver k̄ā (23) ve yüzādü⁹³⁶ bi külli āyetin⁹³⁷ ḥaseneten⁹³⁸.”) (Ya'ni⁹³⁹, Ebī Hureyre raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazret(ler)inden⁹⁴⁰ rivāyet olup didi ki (buyurdılar ki)⁹⁴¹: Ḥazret-i Resūl (ḥazret-i hādī's-sübül şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem)⁹⁴² buyurdu. Kıyāmet (24) günü Ḳur'ān gelür şāhibi için dir ki “Yā Rabbi buña ḥulle giydir.” Ḥaḳ celle ve 'alā aña kerāmet⁹⁴³ tācı giydirir. Andan “Yā Rabb (25) daḥı ziyāde it.” dir. Aña kerāmet ḥullesi giydirir. Andan “Yā Rabb rāzı ol.” dir. Ḥaḳ Te'ālī rāzı olur. Andan

---

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailu'l-Kur'an Bahsi, 2915.

2.<https://sunnah.com/tirmidhi:2915> Erişim Tarihi: 18.12.2021, Saat: 21:55.

Cami'at-Tirmizi, Kuran'ın Faziletleri İle İlgili Bölümler, Kuran'ın Mükâfatı Kitabı, Hadis 2915.

⁹²⁴ yecī'ü'l-Ḳur'ān'ü: Kur'ān gelir.

⁹²⁵ yevm: (a.i.c. eyyām) Gün.

yevme'l-kıyāmeti: Kıyāmet gününde.

⁹²⁶ fe yeḳülü: Der ki.

⁹²⁷ ḥulle: (a.i.c. hulel) 1. Cennet elbisesi. 2. Belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise.

ḥullehu: Giydir onu.

⁹²⁸ tāce'l-kerāmeti: Kerāmet tācını.

⁹²⁹ şümme yeḳülü: Sonra der ki.

⁹³⁰ yā Rabbi zidhü: Ey Rabbim, onu artır.

⁹³¹ fe yelbesu: O kimse giyinir.

lebs: (a.i.) 1. Giyecek şey. 2. İki şeyi birbirinden ayırt edememe.

⁹³² yā Rabbirdā 'anhü: Ey Rabbim ondan razı ol.

'anh: (a.zf.) Ondan (müen. anhā).

⁹³³ fe yerḍā 'anhü: Allāh da o kimseden razı olur.

⁹³⁴ fe yuḳālü: Ve o kimseye denir ki.

⁹³⁵ iḳrā': Oku.

⁹³⁶ ve yüzādü: Ve artar.

ḍād: (f.i.) Adālet, doğruluk. 2. İhsān, vergi.

⁹³⁷ bi külli āyetin: Her bir āyette.

⁹³⁸ ḥaseneten: Sevābı, derecesi.

⁹³⁹ (ya'ni) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁴⁰ ḥazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁴¹ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁴² Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

hādī's-sübül: Yol gösteren, yolların en doğrusuna götüren, Hz. Muhammed.

hādī: i. (a. hidāyet “doğru yolu göstermek”ten hādī) 1. Doğru yolu gösteren, hidāyet eden kimse. 2. “Kendisine ulaşan doğru yolu gösterici, hidāyet edici” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

sübül: i. (a. sebīl'in çoğul şekli subul) Yollar.

⁹⁴³ kerāmet: (a.i.c. kerāmāt) 1. Kerem, bağış. 2. İkrām, ağırlama. 3. Velīlerin lüzümü ânında gösterdikleri fevkalāde hāl. 4. Ermişçesine yapılan iş, hareket veya söylenen söz, fikir.

şāhib-i (26) Ḳur’ān’a “Ḳur’ān’ı ince āvāz⁹⁴⁴ ile ḥazīn⁹⁴⁵ ḥazīn oḳu.” dinür. Başlar oḳur. Ol dem⁹⁴⁶ aña evvelkilerden ziyāde (efzūn)⁹⁴⁷ her bir āyetine (27) bir ḥasenāt⁹⁴⁸ ecir⁹⁴⁹ (ve)⁹⁵⁰ ševāb virilür (ī’ṭā olnur)⁹⁵¹. Bunı (imām)⁹⁵² Tirmizī ḥazret(ler)i⁹⁵³ zıkr idüp ḥadīs ḥasen didi. Ve daḥı مَنْ قَرَأَ: مَنْ قَرَأَ اللهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِهِ أَلْبَسَ وَالِدَاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَاجًا ضَوْءُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ السَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ⁹⁵⁴ بِالَّذِي عَمِلَ بِهِذَا⁹⁵⁴ (‘An Sehl bin Mu’āz (28) el-Cühenī ‘an Ebīhi⁹⁵⁵: “Enne Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḳāle; men⁹⁵⁶ ḳarā’ e’l-Ḳur’ān’e⁹⁵⁷ ve ‘amele bihi⁹⁵⁸ ülbise⁹⁵⁹ vālidāhu⁹⁶⁰ yevme’l-ḳıyāmeti (29) tācen⁹⁶¹ ḍav’uhu⁹⁶² aḥsenü⁹⁶³ min ḍav’i’ş-şemsi⁹⁶⁴ fī

⁹⁴⁴ āvāz: i. (f. āvāz – āvāze) 1. Ses, sedâ. 2. Yüksek sesle bağırma, feryat, nâra. 3. mec. Şöhret, ün, nam. 4. Eski nazariyat kitaplarına göre klasik Türk mûsikisinde makamların ses özelliklerine göre ayrıldığı dört bölümden ikincisi [Bu anlamda âvâze şekli kullanılır].

⁹⁴⁵ ḥazīn: (a.sıf. hüzm’den) 1. Hüzünlü, mahzun olarak, kederli, gamlı. 2. Hüzün verici.

⁹⁴⁶ dem: i. (f. dem) 1. Nefes, soluk. 2. Herhangi bir nağmeye sürekli şekilde eşlik eden ses. *3. Zaman, an, çağ. 4. İçki. 5. mus. Neyin en pest sekizlisinde kaba rast ile yegâh perdesi arasındaki sesler.

⁹⁴⁷ (efzūn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

efzūn: sıf. (f. efzūn > fuzūn) Fazla, çok.

⁹⁴⁸ ḥasenāt: (a.i. hasene’nin c.) İyilikler, iyi haller, iyi işler, hayırlı işler.

⁹⁴⁹ ecir: i. (a. ecr) 1. Bir iş karşılığında verilen ücret. 2. Mânevî karşılık, sevap.

⁹⁵⁰ (ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁵¹ (ī’ṭā olnur) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ī’ṭā: i. (a. ‘atā’ “bağış, hibe”den i’ṭā’) 1. Verme, verilme. 2. Ödeme, ödenme.

⁹⁵² (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁵³ ḥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁵⁴ <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=560> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 10:10.

Ebü Dâvûd, Vitri, 14, (72 D1453)

⁹⁵⁵ ‘an ebīhi: Babasından (rivāyetle).

⁹⁵⁶ men: Her kim.

⁹⁵⁷ ḳarā’ e’l-Ḳur’ān’e: Kur’ān’ı okursa.

⁹⁵⁸ ve ‘amele bihi: Ve onunla amel ederse.

‘āmil: i. ve sıf. (a. ‘amel “iş yapmak”tan ‘āmil) 1. Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse. 2. Bir şeyin meydana gelmesine sebep olan, tesir eden şey, etken, müessir, faktör. 3. El emeğiyle bir şeyi yapan, îmal eden kimse. 4. Eskiden bir inşaatı idâre edip yürüten kimse, kalfa. 5. târih. İslâm halîfeleri, hükümdarları ve emîrleri tarafından vergi toplamakla, idâre işleriyle, vâlilikle görevlendirilen kimselere verilen unvan. 6. Arapça’da isim ve fiillerin başına gelen ve onların îrâbına tesir eden (son harfin harekesini değiştiren veya son harfi düşüren) edatlara (hurûf-i maâni) verilen isim. Bu edatların cinsine göre kelime sonu üstün (-a, -e), esre (-ı, -i), ötre (-u, -ü) veya sükûn (kapalı hece şeklinde) okunur. (Kelime metinde ‘amel olarak yazılmış.)

⁹⁵⁹ elbese (ülbise): Giydirilir.

⁹⁶⁰ vālidāhu: Anne ve babasına.

⁹⁶¹ tācen: Bir taç ki.

⁹⁶² ḍav’uhu: Onun ışığı.

ḍav’ - ḍav’: i. (a. ḍav’) Işık, parıltı.

zū’: (a.i.c. azvā’) Aydınlık, ışık.

⁹⁶³ aḥsenü: Daha iyidir, güzeldir.

aḥsen: sıf. (a. ḥsun “güzel olmak”tan aḥsen) Çok (daha, en, pek) güzel.

⁹⁶⁴ min ḍav’i’ş-şemsi: Güneşin ışığından.

şems: (a.i.c. şumūs) Güneş.

büyüti'd-dünyā⁹⁶⁵ lev kânet fîküm⁹⁶⁶ femâ zannukum⁹⁶⁷ bi'l-lezî 'amele⁹⁶⁸ bi-hâzâ⁹⁶⁹.”)
(Ya'ni⁹⁷⁰, Sehl bin Mu'âz (30) bâbâsından⁹⁷¹ rağiya'l-lâhu 'anhümâ ve bâbâsı Hâzret-i
Resûl'den (hâzret-i bâbâ-yı şefî' her dü 'âlem ferzend-i hâlîfet bin 'Âdem şalla'l-lâhu
'aleyhi vesellemeden)⁹⁷² rivâyet idüp didi ki (buyurdılar ki)⁹⁷³: Hâzret buyurdı ki; Her
kim Kûr'ân okuyup (31) anuñ ile 'amel iderse (her kim ki tilâvet-i Kûr'ân idüp
mücibince 'âmil olsa)⁹⁷⁴ Hâk celle ve 'alâ kıyâmet günü (rûz-i kıyâmetde)⁹⁷⁵ anuñ
atasına⁹⁷⁶ ve anasına (peder ü mâderine)⁹⁷⁷ tâc giydir ki (giydirir ki)⁹⁷⁸ nûrî dünyâ
evlerinde (32) iren güneş nûrundan ziyâde olur. Bu sizlerde böyle olduğda bu Kûr'ân-ı

---

⁹⁶⁵ fî büyüti'd-dünyâ: Dünya evlerindeki.

fî: (a.zf. ve e.) (a. harf-i cer fî) 1. Harf-i târif “el” almış Arapça kelimelerin başına gelen ve bunlara “-de, içinde” anlamı katarak zarflar yapan ek [Önüne geldiği kelimenin ilk harfine göre harf-i târifin l'si “Fi'l” şeklinde heceler teşkil eder]. 2. Eskiden tarihin başına konurdu.

büyüt: (a.i. beyt'in c.) Meskenler, haneler, evler, obalar.

⁹⁶⁶ lev kânet fîküm: Siz olsanız (benzeri bir ifade).

lev: (a.e.) Olsa bile.

⁹⁶⁷ femâ zannukum: Ne düşünürsünüz.

⁹⁶⁸ bi'l-lezî 'amele: Amel eden hakkında.

⁹⁶⁹ bi-hâzâ: Bununla, Kur'ân'la.

hâzâ: zamir. (a. hâzâ) 1. “Bu, şu, o” anlamında olup Türkçe'de kalıplaşmış bazı Arapça kullanılışların içinde geçer. 2. zf. Tam, tam anlamıyla, mükemmel.

⁹⁷⁰ (ya'ni) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁷¹ bâbâ: (f.i.) 1. Baba, ata. 2. Mânevi önder, şeyh.

⁹⁷² Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şefî': i. ve sıf. (a. şefâ'at “yardımcı olmasını istemek, yardım etmek”ten şefî') 1. Şefâat eden, bir kimsenin affa uğraması için aracılık eden kimse. 2. Bir mülk üzerinde şüf'a hakkına sâhip olan kimse.

ferzend: i. (f. ferzend) Oğul, erkek çocuk.

benî 'Âdem: Âdemoğulları, insanlar.

⁹⁷³ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁷⁴ Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

tilâvet: i. (a. tilâvet) Kur'ân'ı güzel sesle ve kurallara göre okuma.

mücibince: zf. (İyelik ve eşitlik hâli eklerinin kalıplaşmasıyla mücib+i+n+ce) 1. (Durumun) Gerekirdiği şekilde, gereğince. 2. Devlet teşkilâtında karar yetkisine sâhip bir makâma sunulan bir husûsun o makam tarafından uygun görüldüğünü bildirmek üzere ilgili evrâkına konan ve gereğine göre hareket edilmesi anlamını taşıyan imzâ, paraf veya işâret şeklindeki bildirim hakkında kullanılır [Eski ve asıl şekli mücebince'dir].

mücib: sıf. (a. icâb “gerekirtmek”ten mücib) 1. Sebep olan, gerektiren. 2. i. Sebep, gerek, vesîle, icap, mücep.

⁹⁷⁵ (rûz-i kıyâmetde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

⁹⁷⁶ ata: i. (Eski Türk. ata “baba”) 1. Cet, dede, büyük baba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse. 2. E. T. Türk. ve halk ağzı. Baba. 3. Eski Türkler'de yaşlı, saygı değer ve hakîm kimse [Bu anlamda o kişinin ismine eklenir]: “Korkut Ata.”

⁹⁷⁷ (peder ü mâderine) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

peder: (f.i.) Baba.

mâder: (f.i.) Anne, ana, vâlîde.

⁹⁷⁸ (giydirir ki) ifâdesi cümle anlamına daha uygun görüldüğü için tarafımızca ekleme yapılmıştır.

‘azîmü’ş-şāni okuyup anuñ ile ‘amel (33) ideniñ ecir [ve]⁹⁷⁹ şevābını buña kıyās⁹⁸⁰ idüp andan niçe in ‘ām⁹⁸¹ ihsānlara⁹⁸² irecegin biliñ. Bunı Ebî Dāvud ḥazreti zikr (34) itdi. Ve daḥı **عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاسْتَنْظَرَهُ** ⁹⁸³ (‘an⁹⁸⁴ ‘Alī bin⁹⁸⁵ Ebî Tālib radiya’l-lāhu ‘anh⁹⁸⁶ kāle: “Kāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; men⁹⁸⁷ karā’e’l-Ḳur’ān’e⁹⁸⁸ (35) festazherahu⁹⁸⁹ fe eḥalle⁹⁹⁰ ḥelālehu⁹⁹¹ ve ḥarrame⁹⁹² ḥarāmehu⁹⁹³ edḥalehu’l-lahu’l-cennete⁹⁹⁴ ve şeffa’ahu⁹⁹⁵ fī ‘aşeretin⁹⁹⁶ min ehl-i beytihi küllihüm⁹⁹⁷ ḳad [4a] (1) vecebet⁹⁹⁸ lehümü’n-nāru⁹⁹⁹.”) Ḥazret-i ‘Alī ibn¹⁰⁰⁰

⁹⁷⁹ [ve] 27. satırdaki yazım örnek alınarak tarafımızca ekleme yapılmıştır.

⁹⁸⁰ kıyās: i. (a. kıyās) 1. Bir şeyi diğeri bir şeye göre değerlendirme, başka bir şeye benzeterek hakkında hüküm verme, karşılaştırma, mukāyese etme. 2. Bir sayma, denk tutma. 3. dilb. Benzetme yoluyla kelime türetme, örneksime. 4. din. (Kıyās-ı fukahâ tamlamasından kısaltma yoluyla) Hakkında âyet veya hadis bulunmayan meselelerde hakkında âyet veya hadis olan benzerlerine göre hüküm verme. 5. mantık. Doğru iki hükümden üçüncü bir hüküm çıkarma, tasım.

⁹⁸¹ in ‘ām: i. (a. ni‘met “müreffeh olmak”tan in ‘ām) 1. Lutuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme. 2. Lutuf, ihsan. 3. târih. Yeniçeri aylıklarına yapılan zam.

en ‘ām: i. (a. ne‘am “deve, sığır, koyun vb. hayvan”ın çoğul şekli en ‘ām) 1. At, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar. 2. sif. Hayvan gibi kimseler. 3. Kur’ân-ı Kerim’in altıncı sûresinin adı. 4. Bu sûre ile, çok okunan diğeri bâzı kısa Kur’an sûrelerinin bir araya getirilmesinden meydana gelen, genellikle cepte taşınacak küçük boyda kitapçık.

⁹⁸² ihsān: i. (a. ḥasen‘den) 1. Bağışlama. 2. Bağışlanan şey. 3. Lutuf, kerem, iyilik.

⁹⁸³ 1. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=33060> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 11:35.

Cami‘al-Tirmizî Kitap: 45, Hadis: 3152.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2905.htm> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 11:40.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailü’l-Kur’an Bahsi, 2905.

⁹⁸⁴ ‘an: (a.e.) -den, -dan.

⁹⁸⁵ bin: i. (a. ibn “oğul”dan) İbn kelimesinin kısaltılmış şekli olup Arap dili kuralına göre yapılan isimlerde, bir kimsenin kimin oğlu olduğunu göstermek üzere, soyadı yerine geçen baba adıyla oğul adı arasına getirilir: “Târik bin Ziyad: Ziyâd’ın oğlu Târik.”

⁹⁸⁶ ‘anh: Ondan (müzekker).

‘anhâ: Ondan (müennes).

⁹⁸⁷ men: zamir. (a. men) “O kimse ki, kim ki, kim” anlamına gelen ve bâzı Arapça terkiplerde kullanılan zamir. men: Her kim.

⁹⁸⁸ karā’e’l-Ḳur’ān’e: Ḳur’ān’ı okursa.

⁹⁸⁹ festazherahu: Ve onu ezberlerse.

⁹⁹⁰ fe eḥalle: Ve helâl kabul ederse.

⁹⁹¹ ḥelālehu: Onun helâllerini.

⁹⁹² ve ḥarrame: Ve haram kabul ederse.

⁹⁹³ ḥarāmehu: Onun haramlarını.

⁹⁹⁴ edḥalehu’l-lahu’l-cennete: Allah onu cennete koyar.

⁹⁹⁵ şeffa’ahu: Ve onu şefâatçi kılar.

⁹⁹⁶ fī ‘aşeretin: On kişiye.

‘aşere: i. (a. ‘aşere) On kişi veya on şeyin toplamı, 10’lar, onluk.

‘aşre: (a.sıf.c. aşerāt) On sayısı.

⁹⁹⁷ küllihüm: Her biri.

⁹⁹⁸ ḳad vecebet: Hakkında hüküm verilmiştir.

⁹⁹⁹ lehümü’n-nāru: Cehennemlik olduklarına dâir.

¹⁰⁰⁰ ibn: (a. ibn) Oğul.

(Ebî)¹⁰⁰¹ Tâlib keremu'l-lâhu vechehu¹⁰⁰² hâzret(ler)inden¹⁰⁰³ rivâyet olup eyitdi ki (buyurdılar ki)¹⁰⁰⁴: Hâzret-i Resûl (hâce-i serîre-dân-ı 'âlem şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem)¹⁰⁰⁵ buyurdi(lar)¹⁰⁰⁶ (2) “Her kim Kur'ân'ı kâmil¹⁰⁰⁷ hıfz idüp andan harfleriniñ ihrâcların¹⁰⁰⁸ (maḥâric-i hurûfi)¹⁰⁰⁹ geregi gibi öğrenüp (ta'îm idüp)¹⁰¹⁰ ve kelimeleriniñ ma'nâların öğrenüp bilmek üzre ve (3) helâlini ve ḥarâmını¹⁰¹¹ bilür bilü(ḥ)¹⁰¹² öyle okursa (kırâ'at eylese)¹⁰¹³ Haḳ (sübḥâne ve)¹⁰¹⁴ Te'âlî anı cennete¹⁰¹⁵ ḳoya (idḥâl eyleye)¹⁰¹⁶. Ve kendi ehl-i beyti aḳrabâlarından¹⁰¹⁷ cehennem¹⁰¹⁸ nârına¹⁰¹⁹ girmeleri

¹⁰⁰¹ (ebî) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁰² veche: (a.i.) 1. Yüz. 2. Yan, taraf, semt.

vech: i. (a. vech) 1. Yüz, çehre. 2. Tarz, biçim, yol. 3. Sebep, vesîle.

¹⁰⁰³ hâzret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁰⁴ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁰⁵ Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

serîre-dân (-şinas): birl. sıf. ve i. (f. dâñ “bilen” ve şinâs “anlayan” ile) Sırrı bilen, anlayan (kimse)

serîre: i. (a. serr “saklamak”tan serîr > serîre) Gizli şey, sır.

serîr: i. (a. serîr) 1. Taht. 2. Oturulacak yüksekçe yer veya yatak, kerevet, dîvan, sedir.

¹⁰⁰⁶ buyurdi(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁰⁷ kâmil: sıf. (a. kemâl “tam olmak, olgun olmak”tan kâmil) 1. Noksansız, tam, bütün. 2. Olgunluk yaşında olan (kimse). 3. İlim, fazîlet ve hüner sâhibi, mânevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş (kimse). 4. Akli başında, ciddî (kimse).

¹⁰⁰⁸ ihrâc: i. (a. hurûc “dışarı çıkmak”tan ihrâc) 1. Dışarıya çıkarma, dışarıya atma. 2. İlişkinini kesme, çıkarma. 3. Ülkede elde edilen veya yapılan bir malı yurt dışına satma. 4. Bir şeyi bir şeyden veya yerden çıkararak elde etme, istihsal etme.

¹⁰⁰⁹ (maḥâric-i hurûfi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

maḥâric-i hurûf: Harflerin dudak, ağız veya boğazdan çıktığı yerler.

¹⁰¹⁰ (ta'îm idüp) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰¹¹ ḥarâm: sıf. ve i. (a. ḥarâm) 1. Dînin kesin bir delille yasakladığı, işlenmesi azâbı, inkâr edilmesi küfrü gerektiren (şey, hareket veya davranış). 2. Dokunulması, herhangi bir şekilde saygısızlık gösterilmesi yasaklanmış olan, mukaddes, kutsal. 3. teşmil. Yasak, doğru olmayan, hak olmayan (şey).

¹⁰¹² bilü(ḥ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰¹³ (kırâ'at eylese) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

kırâ'at: (a.i.) Okuma; devamlı ve düzgün okuma.

¹⁰¹⁴ (sübḥâne ve) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰¹⁵ cennet: i. (a. cennet “bahçe”) 1. İmanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde ebediyen yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nîmetlerle dolu yer. 2. mec. Çok güzel, iç açıcı, huzur verici yer.

¹⁰¹⁶ (idḥâl eyleye) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

idḥâl: i. (a. duḥûl “bir yere girmek”ten idḥâl) 1. İçeri koyma, içeri sokma, dâhil etme. 2. Yabancı ülkelerden yurda mal getirme.

¹⁰¹⁷ aḳrabâ: i. (a. ḳarîb “yakın”ın çoğul şekli aḳribâ > aḳrabâ) 1. Aralarında kan bağı bulunan kimseler. 2. Evlilik yoluyla aralarında bir ilişki, bir yakınlık doğan kimseler, hısımlar, hısımlık. 3. sıf. Aralarındaki benzerlik dolayısıyla aynı gruptan sayılan (şeyler).

¹⁰¹⁸ cehennem: i. (a. cehennem < İbr.) 1. Günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekları, cezâlarını çekecekları yer, tamu, dūzah. 2. mec. Çok sıkıcı, azap verici yer veya durum. 3. Çok sıcak yer.

¹⁰¹⁹ nâr: i. (a. nâr) Ateş, od. 2. Cehennem. 3. mec. Ateş gibi yakan duygu.

(nār-ı ... duhūlleri)¹⁰²⁰ vācib¹⁰²¹ olanlardan (4) on nefere¹⁰²² şefā‘at¹⁰²³ itdirüp berāber cennete kıoya (gire)¹⁰²⁴.” Bunı (imām)¹⁰²⁵ Tirmizī zıkr idüp hadīs ġarīb ve senedleri¹⁰²⁶ şahih degildir, didi. Ve dağı Müslim (5) ġazret(ler)i¹⁰²⁷ ile Buġarī ġazret(ler)iniñ¹⁰²⁸ ittifaķında¹⁰²⁹ قَالَ رَبُّنَا اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَدْنَىٰ لَشَيْءٍ كَادِيهِ لِلَّذِي يَتَعَنَّى بِالْقُرْآنِ وَيَجْهَرُ بِهِ¹⁰³⁰ (‘An Ebī Hureyre kıale: “Kāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; mā üzünü’l-lāhu¹⁰³¹ li şey’in¹⁰³² ke üzünihi¹⁰³³ lillezī (6) yeteganni bi’l-Ķur’ān’i¹⁰³⁴ ve yeķheruhu¹⁰³⁵.”) Ebī Hureyre rağiya’l-lāhu ‘anh ġazretinden rivāyet olup didi ki: Ĥazret-i Resūl (ġurşid-i şüreyyā-yı ‘alem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ġazretleri)¹⁰³⁶ buyurdı (buyurdılar ki)¹⁰³⁷; Ĥaķ celle ve ‘alā ġüzel (7) āvāz ile ġazin ġazin kelimelerin izhār¹⁰³⁸ iderek Ķur’ān okuyana kıulaķ virüp diñlediđi ġibi bir şey’e kıulaķ

¹⁰²⁰ (nār-ı ... duhūlleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰²¹ vācib: i. (a. vucüb “gerekli olmak”tan vācib) 1. Yapılması gerekli olan, terkedilmesi câiz olmayan husus. 2. Dinî bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zarūrî, terki câiz olmayan ilāhî emir. 3. sıf. Olmaması düşünilemeyen, olması zarūrî olan.

¹⁰²² nefer: i. (a. nefer) 1. Rütbesi olmayan asker, er. 2. Kişi, kimse, fert, şahıs.

¹⁰²³ şefā‘at: i. (a. şefā‘at) 1. Bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma. 2. din. Peygamberlerin ve Allah’ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenābihak katında aracılık etmeleri.

¹⁰²⁴ (gire) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰²⁵ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰²⁶ sened: i. (a. sened) 1. Gerektiğinde bir anlaşmayı ispat etmek yâhut bir borcun, mal veya hakkın kime âit olduğunu belirtmek maksadıyle yazılıp imzalanan belge. 2. Kuvvetli örnek, delil, bürhan. 3. Dayanılacak, güvenilecek şey veya yer, destek, güvence. 4. Tapu [Eskimiştir].

¹⁰²⁷ ġazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰²⁸ ġazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰²⁹ ittifaķ: i. (a. vefķ “muvâfik olmak, uygun gelmek”ten ittifaķ) 1. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma. 2. Birlikte hareket etmek üzere sözleşme. 3. İki veya daha fazla devlet arasında saldırı veya savunma amacıyla yapılan anlaşma. 4. Oy birliği.

¹⁰³⁰ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0792.htm> Erişim Tarihi: 17.12.2021, Saat: 11:36.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 792-234.

¹⁰³¹ mā üzünü’l-lāhu: Allah kıulaķ vermez.

¹⁰³² li şey’in: Hiçbir şeye.

¹⁰³³ ke üzünihi: Kıulaķ verdiği ġibi.

¹⁰³⁴ lillezī yeteganni bi’l-Ķur’ān’i: Ķur’ān’ı tatlı nağmelerle okuyana.

bi’l: (a.e.) -ile manāsına gelip eklendiği -kameriyye harfleriyle başlayan- kelimeleri zarf yapar.

¹⁰³⁵ ve yeķheruhu: Sesli olarak.

¹⁰³⁶ Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ġurşid: i. (f. ġurşid – ġurşid) Güneş.

şüreyyā: i. (a. şüreyyā) astro. Gökyüzünün kuzey yarım küresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Ülker, Pervin.

¹⁰³⁷ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰³⁸ izhār: i. (a. zühür “açığa çıkmak, âşikâr olmak”tan) Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikâr etme.

virüp diñlemez dimekdir. (8) Zîrâ üzñ¹⁰³⁹ zämme¹⁰⁴⁰ ile kulağ virüp diñlemekdir luğatde¹⁰⁴¹. Ammâ bu hadîşde anı kulağ virüp diñlemege ħaml¹⁰⁴² itmek olmaz. Zîrâ ol Ĥağ Te‘alî‘ye (9) müsteħîl¹⁰⁴³. Bu şıfât hadîşlerindendir. Anı bir müsteħîl olmayan ile te‘vîl¹⁰⁴⁴ itmek vâcibdir. Zîrâ Ĥağ celle ve ‘alâniñ eşitmesi kulağ ile (10) degildir. Ve ol eşitme dimeden mağşûd Ĥur‘ân okuyanın Ĥağğ’a celle ve ‘alâya ħurbiyyet¹⁰⁴⁵ itmesidir ki aña ecir (ve)¹⁰⁴⁶ şevâbını ziyâde ihsân itmesidir. (11) Ve يَتَعَنَّى بِالْقُرْآنِ (yeteganni bi‘l-Ĥur‘ân‘i) buyurması Ĥur‘ân‘ı ince güzel âvâz¹⁰⁴⁷ ile maħzûnlanarak¹⁰⁴⁸ okumasıdır. Ba‘zılar Ĥur‘ân ile ħalkdan müstağni¹⁰⁴⁹ olmasındır, didiler. (12) Lâkin¹⁰⁵⁰ evvelki¹⁰⁵¹ ħavl¹⁰⁵² evlâdır¹⁰⁵³. Aña delîl¹⁰⁵⁴ hadîşin siyâkında¹⁰⁵⁵ يَجْهَرُ بِهِ (yecheru bihi) buyurmasıdır. Ve hem bu hadîşdir. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ¹⁰⁵⁶ (‘An Ebî Hureyre ħâle: “Ĥâlê Resûlu‘l-lâh şalla‘l-lâhu (13) ‘aleyhi

¹⁰³⁹ üzñ: (a.i.c. âzân) Kulak.

¹⁰⁴⁰ zämme: i. (a. zämme) Arap ve Osmanlı alfabesinde üstüne konduğu sessiz harfî u, ü sesiyle okutan, (-Û) şeklinde gösterilen hareke, ötre.

zamm: i. (a. zamm) 1. Üzerine bir şey ekleme, katma. 2. Bir şeyin fiyatını arttırma, maaş, ücret vb.ni arttırma. 3. Arap ve Osmanlı alfabesinde bir harfin zamme ile okunması [Sözlüklerde harflerin u, ü, ile okunacağını göstermek üzere kelimelerin yanına not olarak yazılırdı].

¹⁰⁴¹ luğat: i. (a. luğat) 1. Kelime. 2. Dil, lisan. 3. Bir dilin kelimelerini belli bir sıraya göre ele alıp anlam veren eser, sözlük.

¹⁰⁴² ħaml: i. (a. ħaml) 1. Taşıma, yüklenme, yükletme. 2. Yorma, atıf ve isnat etme. 3. Gebelik. 4. Ana karnındaki çocuk.

¹⁰⁴³ müsteħîl - müstaħîl: sıf. ve i. (a. istihâle “muhal olmak”tan mustehîl) 1. Olması, gerçekleşmesi mümkün olmayan, imkânsız (şey). 2. Mânâsız, saçma işler.

¹⁰⁴⁴ te‘vîl: i. (a. evl “geri dönmek”ten te‘vîl) 1. Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama; sözü çevirme. 2. din. Kur‘ân-ı Kerîm‘i ve diğer kutsal metinleri farklı bir görüşle yorumlama.

¹⁰⁴⁵ ħurbiyyet: (i.) Yakınlık.

¹⁰⁴⁶ (ve) önceki yazımlar örnek alınarak eklendi.

¹⁰⁴⁷ âvâz: i. (f. âvâz – âvâze) 1. Ses, sedâ. 2. Yüksek sesle bağırma, feryat, nâra. 3. mec. Şöhret, ün, nam. 4. Eski nazariyat kitaplarına göre klasik Türk mûsikisinde makamların ses özelliklerine göre ayrıldığı dört bölümden ikincisi [Bu anlamda âvâze şekli kullanılır].

¹⁰⁴⁸ maħzûn: sıf. (a. ħuzn “gamlı olmak”tan maħzûn) Üzüntülü, gamlı, kederli, hüznü.

¹⁰⁴⁹ müstağni: (a.sıf. gani‘den) 1. Doygun, gönlü tok. 2. Çekingen, nazlı davranan. 3. Lüzumlu, gerekli bulmayan.

¹⁰⁵⁰ lâkin: (a.e.) Ama, fakat, ancak, şu kadar var ki.

¹⁰⁵¹ evvel: (a.sıf.c. evâil) 1. Önce, ilk, birinci, ibtidâ, başlangıç. 2. zf. Eski, geçmiş, geçmiş zamanda.

¹⁰⁵² ħavl: (a.i.c. akvâl) 1.Lâkırda, söz, kelâm. 2. Sözleşme, anlaşma. 3. teşmil. Bir sözle bildirilen fikir, düşünce, hüküm.

¹⁰⁵³ evlâ: sıf. (a. evlâ) Daha uygun, daha iyi, daha lâyıık, yeğ, müreccah, üstün.

¹⁰⁵⁴ delîl: i. (a. delâlet “yol göstermek”ten delîl) 1. Yol gösteren, kılavuz, rehber. 2. Hacılar hac ibâdetini yaparken rehberlik eden kimse. 3. Bir şeyin varlığını, aslını, ne olduğunu ispatlamaya yarayan şey, burhan, kanıt, beyyine. 4. İpucu, iz, işaret, nişan, alâmet.

¹⁰⁵⁵ siyâk: (a.i. sevk‘den) 1.Sözün gelişi, ifade şekli. 2. Şekil, biçim, tarz, üslûp.

¹⁰⁵⁶ 1. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=7383> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 20:20.

Buhârî, Sahih Buhari, Kitap: 98, Hadis: 7621.

vesellem; leyse¹⁰⁵⁷ minnâ¹⁰⁵⁸ men lem yeteğanne¹⁰⁵⁹ bi'l-Ḳur'ân'î.”) Ebî Hureyre rağıya'l-lâhu 'anh ḥazretinden rivâyet olup didi ki: Ḥazret-i Resûl (Ol âfitâb-ı cihân-tâb-ı nübüvvet şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem ḥazretleri)¹⁰⁶⁰ buyurdu(lar ki)¹⁰⁶¹ (14) “Ḳur'ân'ı ince laṭîf¹⁰⁶² âvâz ile maḥzûn maḥzûn okumayan bizlerden degildir.” Ya'nî, ehl¹⁰⁶³-i İslâm'dan degildir demek olur va'l-lâhu a'lem¹⁰⁶⁴. (15) **İkinci faşl: Ḳur'ân'ı 'ilmsiz¹⁰⁶⁵ kendi rây¹⁰⁶⁶ ile tefsîr¹⁰⁶⁷ idene ve okuyup unudana va'd¹⁰⁶⁸ olunan 'azâbı¹⁰⁶⁹ beyân¹⁰⁷⁰ ider.** (Faşl-ı şânî: Bî-'ilm ü idrâk ... tefsîr-i Ḳur'ân iden ve tilâvet idüp nisyân iden ḥaqqında va'd olunan 'azâb beyânındadır.)¹⁰⁷¹ (16) **عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ**

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/173/2439.htm> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 20:25. Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd, 2439-7527.

¹⁰⁵⁷ leyse: Degildir.

leys: (a.i.) Yokluk.

¹⁰⁵⁸ minnâ: Bizden.

¹⁰⁵⁹ men lem yeteğanne: Tatlı sesle okumayan.

¹⁰⁶⁰ Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

âfitâb - âftâb: i. (f. âf-tâb) 1. Güneş. 2. mec. Güzel yüz; güzel yüzlü sevgili, dilber.

cihân-tâb: birl. sıf. (f. tâb “aydınlatan” ile) Cihânı aydınlatan.

¹⁰⁶¹ buyurdu(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁶² laṭîf: sıf. (a. luṭf- letâfet'ten laṭîf) 1. Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzık, yumuşak. 2. Maddeyle değil ruhla ilgili, gözle görülebilecek maddî bir varlığı olmayan. 3. i. “En ince işlerin bütün inceliklerini bilen, en ince şeyleri yapan, kullarına ince yollardan çeşitli faydalar ulaştırın” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁰⁶³ ehl: (a.sıf.c. ehâlî) 1. Sâhip, mâlik, mutasarrıf olan. 2. Mahâretli, usta, kabiliyetli, becerikli. 3. Bir yerde oturan.

ehl-i İslâm: İslâm topluluğu, İslâm dininde olanlar.

¹⁰⁶⁴ a'lem: sıf. (a. 'ilm “bilmek”ten a'lem) Çok (daha, en, pek) bilen, âlim, bilgin.

¹⁰⁶⁵ 'ilm: i. (a. 'ilm) 1. Bilme, biliş. 2. Evrenin ve olayların bir bölümünü deneye ve gerçeklere dayanarak inceleyen ve bunlara âit yasaları çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, bilim. 3. Belli bir konuya âit bilgilerin bütünü. 4. Okumakla elde edilen nazari bilgi.

'alem: i. (a. 'alem) 1. İşâret, alâmet, nişan, sembol. 2. Sancak, bayrak. 3. Kubbe, minâre ve bayrak direklerinin en üst kısmında bulunan ay veya lâle biçimindeki süslü tepelik, maḥçe. 4. Sarık yapılan bir çeşit kumaşın içindeki altın teller. 5. dilb. Özel isim, has isim.

¹⁰⁶⁶ rây: (a.i.) 1. Rey, fikir, oy.

¹⁰⁶⁷ tefsîr: (a. fesr “açıklamak, örtülü şeyi açığa çıkarmak”tan tefsîr) 1. Yorumlama, yorum. 2. Kur'ân-ı Kerîm'in âyet veya sûrelerini açıklama. 3. Kur'ân-ı Kerîm'in âyet ve sûrelerini açıklayan kitap. 4. Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanmasına dâir olan ilim.

¹⁰⁶⁸ va'd: i. (a. va'd) 1. Söz verme, üstüne alma, taahhüt etme. 2. Bir husus için verilen söz. 3. din. İlâhî emirlere uyan bir kimseyi cennetle müjdeleme.

¹⁰⁶⁹ 'azâb: (a.i.) İşkence, keder.

¹⁰⁷⁰ beyân: i. (a. beyân) 1. Açıklama, anlatma, söyleme. 2. Herhangi bir şeyi, bir durumu resmî makamlara bildirme veya bu hususta verilen bilgi, bildirim, deklarasyon. 3. edeb. Belâgatın teşbih, mecaz, kinâye, istiâre gibi anlatım yollarını, sanatlarını gösteren bölümü.

¹⁰⁷¹ Satır sonu kenar notu.

şânî: sıf. (a. şânî) İkinci.

idrâk: i. (a. derk “yetişmek”ten idrâk) 1. Anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış. 2. Ulaşma, erişme. 3. eski. Olgunlaşma, kemâlini bulma. 4. fels. Objeye hakkında ilk ve düzensiz veriler olan duyumlardan farklı, fakat onlara bağlı olarak o objeyi bize mânâ kazanmış bir bütün şeklinde bildiren, onun şuûruna vardırıran zihin işlemi, ben'in kendi içinde, iç dünyasında cereyan eden hallerin şuûruna varması, algı.

 Kelime okunamadı.

عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ وَفِي رَوَايَتِهِ
 1072 مِنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ (‘An ibn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu ‘anhümā ḵāle: “Ḷāle Resūlu’l-lāh
 ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (aşdaḵu’l-kā’ilin ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḥazretleri
 buyurdılar ki)¹⁰⁷³; men¹⁰⁷⁴ ḵāle¹⁰⁷⁵ fī’l-Ḷur’ān’i¹⁰⁷⁶ bi ḡayri ‘ilmin¹⁰⁷⁷ fel yetebevve’¹⁰⁷⁸
 maḵ’adehu¹⁰⁷⁹ (17) mine’n-nār¹⁰⁸⁰ ve fī rivāyete¹⁰⁸¹ men ḵāle¹⁰⁸² fī’l-Ḷur’ān’i bi-
 re’yihī¹⁰⁸³.”) (Ya’ni)¹⁰⁸⁴, ibn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu ‘anhümā ḥazret(ler)inden¹⁰⁸⁵ rivāyet
 olup didi ki (buyurdılar ki)¹⁰⁸⁶: Her kim (18) Kur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānı ‘ilmsiz tefsirinde
 bir şey’ söyler ise anuñ ceḥennemdeki menzilinde oturaḵ yeri āteşle döşenür. (19) Bir
 rivāyetde her kim kendi rāyı ile söylerse oturacaḵ yeri āteşle döşenür. (Bunu Tirmizī
 ḥazreti zıkr idüp ḥadīş ḥasen didi.)¹⁰⁸⁷ عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 1088 مَنْ قَالَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ، فَقَدْ أَخْطَأَ (‘An Cündüb bin ‘Abdu’l-lāh ḵāle:
 “Ḷāle Resūlu’l-lāh (20) ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; men ḵāle¹⁰⁸⁹ fī kitābu’l-lāhi ‘azze
 ve celle¹⁰⁹⁰ bi-re’yihī fe eṣābe¹⁰⁹¹ feḵad¹⁰⁹² aḥṭā’e.”) Cündüb bin ‘Abdu’l-lāh raḍiya’l-

nisyān: i. (a. nisyān) 1. Unutma. 2. Gaflet.

¹⁰⁷² <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/049/2950.htm> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 20:30.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Kitabu’t-Tefsir Bahsi, 2950-2951.

¹⁰⁷³ Satır başı kenar notu. Yukarıdan aşağıya doğru yazılmış.

aşdaḵ: sıf. (a. şidḵ “doğru olmak”tan aşdaḵ) Çok (daha, en, pek) sâdık, çok doğru, candan.

ḵā’il: sıf. (a. ḵavl “söylemek, kabullenmek, zannetmek”ten ḵā’il) 1. Râzı olmuş, boyun eğmiş. 2. İnanmış, kabul etmiş. 3. Söyleyen, diyen, bir sözü nakleden.

¹⁰⁷⁴ men: Her kim.

¹⁰⁷⁵ ḵāle: Derse.

¹⁰⁷⁶ fī’l-Ḷur’ān’i: Kur’ān hakkında.

¹⁰⁷⁷ bi ḡayri ‘ilmin: İlimsiz olarak, bir ilmi dayanağı olmaksızın.

¹⁰⁷⁸ fel yetebevve’: Hazırlasın.

¹⁰⁷⁹ maḵ’adehu: Yerini.

¹⁰⁸⁰ mine’n-nār: Cehennemde.

¹⁰⁸¹ ve fī rivāyete: Bir başka rivāyette.

¹⁰⁸² ḵāle: Söz söylerse.

¹⁰⁸³ bi-re’yihī: Kendi rey ile.

re’y: i. (a. re’y) 1. Oy. 2. Fikir, görüş, düşünce, ray.

¹⁰⁸⁴ (Ya’ni) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁸⁵ ḥazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁸⁶ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁸⁷ (...) ...v Satır sonu kenar notu. Aşağıdan yukarıya doğru yazılmış.

¹⁰⁸⁸ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/049/2952.htm> Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 20:50.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Kitabu’t-Tefsir Bahsi, 2952.

¹⁰⁸⁹ ḵāle: Söz söylerse.

¹⁰⁹⁰ fī kitābu’l-lāhi ‘azze ve celle: Allah azze ve cellenin kitabı hakkında.

‘azze: (a. nida) Aziz olsun!

‘azze ve celle: aziz ve celîl olan (Allah).

¹⁰⁹¹ fe eṣābe: İsbet etse bile.

¹⁰⁹² feḵad aḥṭā’e: Hatâ etmiştir.

lāhu ‘anh ḥazretinden (21) rivāyet olup didi ki: Ḥazret-i Resūl (9 Ḥazret-i ḥāce-i ‘ālem-tāb şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem)¹⁰⁹³ buyurdu(lar ki)¹⁰⁹⁴ “Her kim Qur’ān’ın tefsīrinden kendi rāyı ile bir söz (kelām)¹⁰⁹⁵ söyleyüp tefsīr (22)itse eger ol sözi ma’nāsına daḥı işābet¹⁰⁹⁶itse ol ḥatā itdi. Bunu (ḥadīsi)¹⁰⁹⁷ Ebū¹⁰⁹⁸ Dāvud ḥazret(ler)i¹⁰⁹⁹ zikr itdi. Ve Tirmizī ḥazret(ler)i¹¹⁰⁰ (23) daḥı zikr idüp ḥadīs ḡarīb didi. Andan Ḥazret-i Ebū Bekir eş-Şiddīk radiya’l-lāhu ‘anh ḥazretinden ḡavlühü Te‘ālī¹¹⁰¹ 1102 وَأَفَاكِهِمْ وَأَبَا (Ve fākiheden ve ebbān) āyetindeki (24) أَبَا nedir deyü su‘āl¹¹⁰³ itdiler. Buyurdu(lar)¹¹⁰⁴ ki; Ḥaḡ celle ve ‘alānīn kitābında olan kelimeyi ‘ilm ile bilmedikde (‘ilmle ma’lūmum olmayan)¹¹⁰⁵ kendi yanımdan (‘indimden)¹¹⁰⁶ ol falan¹¹⁰⁷ şeydir disem (25) beni ḡanḡı (...)¹¹⁰⁸ gökyüzi ḡabūl ider veyā ḡanḡı yeryüzi (vech-i arzda)¹¹⁰⁹ ḡabūl ider. ‘İlm ile ne olduğımı bilmedigim şey’i söylemem didi. (Ve daḥı ḥalīfe-i evvel şeyḡ-i a‘zam misk-i ezfer

ḥatā’: i. (a. ḥatā’) 1. Aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık. 2. Makbul olmayan iş, kusurlu davranış, kabahat. 3. İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan kusur, bir kasıt olmadan yapılan yanlışlık, yanılma.

Kelime metinde “ḥatā” şeklinde de yazılmıştır.

¹⁰⁹³ Dokuz rakamıyla gösterilen satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. *Bu kenar notu 25. satırdaki açıklamaya benziyor. Fakat başında dokuz rakamı bulunduğu için 21. satıra dahil edildi. ‘ālem-tāb: (a.f.birl.sıf.) Dünyayı parlatan, aydınlatan.

a‘zam: sıf. (a. ‘izam “büyük olmak”tan a‘zam) Çok (daha, en, pek) büyük.

¹⁰⁹⁴ buyurdu(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁹⁵ (kelām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁹⁶ işābet: i. (a. şavb “ok hedefi vurmak”tan işābet) 1. Rast gelme, yerini bulma. 2. Deḡme, ulaşma. 3. (Yapılan iş, söylenen söz) Tam yerinde olma. 4. Güzel tesādūf, iyi rastlantı. 5. (Şans oyunlarında) Çıkma, vurma. 6. ün. Çok iyi, çok güzel.

¹⁰⁹⁷ (ḥadīsi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁰⁹⁸ ebū: (a.i.) Baba, ata.

¹⁰⁹⁹ ḥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁰⁰ ḥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁰¹ ḡavlūhu Te‘ālī: Allahu Tealā’nın sözü.

¹¹⁰² Qur’ān, (Abese) 80/31: “Meyveler ve otlaklar.”

fākihe: (a.i.c. fevākih) Yemiş, meyve.

ve fākiheden: Ve meyveler.

ebbā: Otlak, çayır.

¹¹⁰³ su‘āl: i. (a. su‘āl) 1. Sorulan şey, soru. 2. Sorma, soruşturma. 3. Dilenme, dilencilik.

¹¹⁰⁴ buyurdu(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

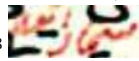
¹¹⁰⁵ (‘ilmle ma’lūmum olmayan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁰⁶ (‘indimden) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

‘indimden: zf. (İyelik ve bulunma hāli eklerinin kalıplaşmasıyla) Yanımdan, katımdan, -e göre.

‘ind: i. (a. ‘ind) Yan, kat, nezd.

¹¹⁰⁷ Falan - filān: sıf. (a. fulān “herhangi bir kişi”den filān > falan) 1. Belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler. 2. Söylenmesi uygun görülmeyen bir özel ismin yerini tutar. 3. Bir şahıs veya nesneyi bildiren kelimelerden sonra ona benzer şeyleri ayrıca saymamak için kullanılır.

¹¹⁰⁸ (...) Satır arası notu okunamadı.

¹¹⁰⁹ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şiddîk-i ekber rağiya'l-lāhu 'anh hazretlerinden 'ilmle ma'lūmum olmayan şey'i söylemem buyurdılar.)¹¹¹⁰ İmdi 'ulemā'-yı 'izām¹¹¹¹ rahmehüm (26) u'l-lāh Te'ālā Kūr'ān'da kendi re'yi ile söylemeden nehy¹¹¹² olan için didiler ki: Ol kişi āyeti hevāsına¹¹¹³ tābi¹¹¹⁴ olmağla kendi nefsinūñ¹¹¹⁵ (27) murādı¹¹¹⁶ üzere söyler, döner, gönölünce (dil-hāhı üzere)¹¹¹⁷ ma'nā virir. Lākin bu iki şeyden hālī¹¹¹⁸ degildir. Anuñ birisi evvelī¹¹¹⁹ 'ilm ile bilür ki āyetiñ ma'nāsı kendi (28) tefsīr itdiği üzere degildir. Ol hemān kendi murādı üzere sözine ve bid'atına¹¹²⁰ hüccet¹¹²¹ itmek için tefsīr eyler. Anuñ ile haşmına¹¹²² (29) gālib¹¹²³ olup sözini ve bid'atını yürüde (tenfīz için)¹¹²⁴. Āyete

¹¹¹⁰ Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹¹¹ 'izām: i. (a. 'azīm "büyük"ün çoğul şekli 'izām) Büyükler, ulular, seçkin kimseler.

¹¹¹² nehy: (a.i.) Yasak etme. 2. gr. Emir kipinin olumsuzu.

¹¹¹³ hevā: (a.i.) hava.

hevā: (a.i.) Heves, istek, arzu; sevgi; hoşlanma.

¹¹¹⁴ tābi': sif. (a. teba' - tebā'at "ardından yürümek, uymak"tan tābi') 1. Birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden. 2. Birinin emri altında bulunan, onun hākimiyeti altında olan, bağı. 3. Hz. Muhammed'i görmüş olanları (ashābı) gören, onlardan hadis dinleyen [Daha çok tābi' ve çoğul olarak tābiin şekillerinde kullanılır].

¹¹¹⁵ nefes: (a.i.c. enfūs, nüfūs) Ruh, can, hayat.

nefes: i. (a. nefes) 1. Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk. 2. Şifā amacıyla hastaya okuyup üfleme. 3. Sigara, pipo, nargile vb. keyif verici maddeler içilirken içe çekilen duman. 4. teşmil. Soluk alıp veren canlı varlık. 5. Alevî – Bektāşî inanç ve görüşünü, Hz. Ali sevgisini dile getiren ve dergāhlarda belli makamlara göre okunan, millî nazım şekilleri ve hece vezniyle, ender olarak da aruzla yazılmış manzūme.

¹¹¹⁶ murād: i. (a. irāde "dilemek, istemek, seçmek"ten murād) 1. Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç. 2. Anlaşılan, anlatılmak istenen şey, maksat, merak, niyet.

¹¹¹⁷ (dil-hāhı üzere) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

dil: i. (f. dil) Gönül, yürek.

dil-hāh: birli. sif. (f. hāh > hāh "isteyen" ile) Gönölün arzu ettiği, gönölün istediği, arzu edilen.

¹¹¹⁸ hālī: sif. (a. hālā' "boş ve tenhā olmak"tan hālī) 1. Boş. 2. Tenhā, ıssız, sāhipsiz yer. 3. Açık yer.

¹¹¹⁹ evvelī: sif. (a.) halk ağzı. 1. En evvel, evvelki, en önce olan, ilk zamanlarla ilgili. 2. zf. Eskiden.

evvelā: zf. (a. evvel'in tenvinli şekli evvelen > evvelā) İlk önce, ilk olarak.

¹¹²⁰ bid'at: i. (a. bed' "örneksiz olarak yapmak, icat etmek"ten bid'at) 1. Sonradan türeyen şey, yeni âdet [Genellikle benimsenmeyen, iyi görülmeven âdet ve davranışlar için kullanılır]. 2. din. İslām dininde Hz. Muhammed zamânında bulunmayıp sonradan ortaya konan hüküm ve âdet.

¹¹²¹ hüccet: i. (a. hüccet) 1. Delil, vesika, senet, belge. 2. Şeriat mahkemeleri kadıları tarafından düzenlenen resmî belge. 3. mantık. Bir önermenin doğruluğunu ispat etmeye yarayan ve daha önce doğru diye kabul edilen önerme, tanıt. 4. Seçkin ālimlere verilen unvan.

¹¹²² haşm: i. (a. haşm) 1. Düşman. 2. Bir dāvā veya karşılaşmada taraflardan her birinin birbirine göre durumu, karşı taraf.

¹¹²³ gālib: sif. (a.) 1. Galebe eden, galebe çalan, üstün gelen, yenen. 2. Daha kuvvetli.

¹¹²⁴ (tenfīz için) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

tenfīz: i. (a. nufūz "bir şeyi yerine getirilmek"ten tenfīz) 1. Hükümünü yürütme. 2. hukuk. Yabancı mahkemeler tarafından verilen hükümlerin yerine getirilebilmesi için Türk mahkemeleri tarafından gerekli kararın verilmesi.

inanmaları ile İbâdiye¹¹²⁵ fırkasının¹¹²⁶ ve Hâricîlerin¹¹²⁷ ve ğayr¹¹²⁸ bid‘at ehlinin bunı (30) itmeleri gibi ki kendi fâsid¹¹²⁹ olan mağşûdların anuñ ile yürüder (sefer ideler)¹¹³⁰. Ve ammâ cehl¹¹³¹ ile olup âyetiñ ma‘nâsı ne vech¹¹³² üzere olduğun (31) bilmeyüp kendi murâdı üzere tefsîr ider ki ol itdiği âyetiñ ma‘nâsına hilâfdir¹¹³³. İmdi Qur‘ân‘da söyleyen re‘yi ile bu iki (32) kısımdan ğayr degildir. Bunuñ ikisi dağı mezmûmdur¹¹³⁴. Ol olan nehye dâhillerdir¹¹³⁵ ki idenler ol zıkr olan ‘azâba lâ‘iklerdir¹¹³⁶. (Nehy-i mezkûrda dâhillerdir ki bu mağûle-i semiyeler ‘azâba lâ‘iklerdir.)¹¹³⁷ (33) Ammâ te‘vîl ol âyeti kendine lâyıķ olan ma‘nâ üzere ‘ilm ile seçüp çıkarmaktadır. Andan evvel olan âyete ve soñra gelen âyete muvâfık¹¹³⁸ ve hem (34) kitâb ve sünnete¹¹³⁹ muhâlif¹¹⁴⁰ olmamak üzere çıkarmasına kamu¹¹⁴¹ ‘ulemâ‘-yı ‘izâm rahmehümü‘l-lâh ruḡḡat¹¹⁴² virdiler. Ve aña

¹¹²⁵ İbâdiye: i. (a. İbâd adından İbâdiyye) VII. yüzyılda yaşamış olan Abdullah b. İbâd (İbâz)’ın fikirleri etrâfında gelişip ona nispetle anılan ve Hâricî fırkalarının ana kollarından biri olan bâtil mezhep.

¹¹²⁶ fırka: (a.i.c. firak) İnsan kalabalığı, grubu. 2. Siyâset partisi. 3. ask. Tümen.

¹¹²⁷ hâricî: sıf. (a. hâric “dışarı çıkan” ve nispet eki -î ile hâricî) 1. Dışla ilgili, dışa âit, dıştan. 2. Dış ülkelerle ilgili. 3. Eskiden gündüzlü talebeler için kullanılan tâbir. 4. Sıffin savaşı esnâsında hakem tâyinine karşı çıkarak Hz. Ali‘ye isyan edenlerden her biri.

¹¹²⁸ ğayr: i. (a. ğayr) 1. Başka bir kimse, başkası, ayrı, artık, diğere,değil. 2. Yabancı, bildik olmayan. 3. tasavvuf. Mâsivâ, sivâ. 4. e. Arapça sıfatların başında nefî edatı olan “sız”, “değil” mânâsına gelir.

¹¹²⁹ fâsid: sıf. (a. fesâd “bozulmak, mahvolmak”tan fâsid) 1. Fesâda uğramış, bozulmuş, bozuk, kötü, yanlış. 2. İyi bir işi bozan, fesatçı, ara bozucu, müfsit, münâfık.

¹¹³⁰ (sefer ideler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹³¹ cehl: i. (a. cehl) Bilgisizlik, bilmezlik, câhillik, cehâlet.

¹¹³² vech: i. (a. vech) 1. Yüz, çehre. 2. Tarz, biçim, yol. 3. Sebep, vesîle.

¹¹³³ hilâf: sıf. ve zf. (a. hilâf) 1. Ters, aykırı. 2. Zıt olma, karşı olma, aykırılık, zıddiyet, ihtilâf. 3. halk ağzı. Yalan. 4. Cedel ilminin eskiden medreselerde okutulan ve fikhî meselelere âit tartışma kurallarını konu edinen dalı, hilâfiyat.

¹¹³⁴ mezmûm: sıf. (a. zemm “ayıplamak, yermek”ten mezmûm) 1. Yerilmiş, kınanmış, kötülenmiş. 2. Beğenilmeyen, makbul sayılmayan, kötü, çirkin, ayıp.

¹¹³⁵ dâhil: sıf. ve i. (a. duḡul “içeri girmek”ten dâhil) 1. İçinde, içinde bulunan (kimse veya şey). 2. İç, içeri, iç taraf, derun. 3. Bir devletin toprakları, ülkesi. 4. eski. İlmiye sınıfına âit bir rütbe. 5. zf. İçinde olduğu halde, içinde olmak üzere.

¹¹³⁶ lâyıķ - lâ‘ik: sıf. (a. liyâķat’tan lâ‘ik > lâyıķ) 1. Uygun, yaraşır, münâsip. 2. Nitelikleriyle bir şeye hak kazanacak seviyede olan, bir şeyi hak edecek nitelikte bulunan. 3. i. Bir şey veya kimseye uygun olan şey veya kimse. *Metinde kelime iki şekilde de (lâyıķ - lâ‘ik) kullanılmıştır.

¹¹³⁷ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹³⁸ muvâfık: sıf. (a. muvâfaķat “uygun olmak”tan muvâfık) 1. Uygun, münâsip. 2. i. Aynı tarafı destekleyen, aynı görüşü paylaşan, birbirine muhâlif olmayan kimselerden her biri.

¹¹³⁹ sünnet: i. (a. sunnet) 1. din. Hz. Muhammed’in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamâmı. 2. Tutulan, benimsenen yol, âdet.

¹¹⁴⁰ muhâlif: sıf. ve i. (a. muhâlefet “uymamak, karşı çıkmak”tan muhâlif) 1. Uygun olmayan, uymayan, benzemeyen (şey), aykırı, zıt. 2. Karşı çıkan, karşı koyan (kimse). 3. İktidâra, devlet idâresini elinde bulunduranlara karşı olan, muhâlefette bulunan (kimse).

¹¹⁴¹ kamu: i. (Eski Türk. kamuğ < f. ḡamâğ > *kamâğ > kamuğ > kamu) [Eskiden de kullanılan kelime son dönemlerde 1. mânâda tekrar canlandırılmıştır]. 1. Bir memleketteki halkın bütünü, amme. 2. sıf. Bütün, hep. 3. zamir. Herkes.

¹¹⁴² ruḡḡat: i. (a. ruḡḡat) 1. İzin, müsâade. 2. Bir işe izin verildiğini bildiren belge, ruhsatnâme. 3. din. Mâzereti olan bir kimsenin kolaylık olmak üzere bâzı dînî hükümlerden muaf tutulması.

ictihād¹¹⁴³ itmegi emr¹¹⁴⁴ (35) itdiler. Zīrā şahābeler¹¹⁴⁵ (aşhāb)¹¹⁴⁶, rıdvān¹¹⁴⁷u'l-lāh-i 'aleyhim ecma'in¹¹⁴⁸, Kur'an-ı 'azīmü's-şanı tefsir itdiler (buyurdılar)¹¹⁴⁹. Lākin tefsirinde ihtilāf¹¹⁵⁰ itdikleri birkaç vech üzredir. [4b] (1) Zīrā anlar (müşārun-ileyhim hażerātı)¹¹⁵¹ kamu (cümle)¹¹⁵² söylediklerin (... kelāmların)¹¹⁵³ Hażret-i Resul şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin mübārek¹¹⁵⁴ ağzından eşitmediler (ol bülbül-i hoş āvāz bāğ-ı belāğ 'aleyhi's-selām hażretlerinden bi'z-zāt istimā' itmediler)¹¹⁵⁵. İçinde eşitmedikleri

¹¹⁴³ ictihād: (a.i. cehd'den) 1. Gücü, kuvveti yettiği kadar çalışma. 2. Bir kimsenin, bir şeyden mānā ve hüküm çıkararak, o iş hakkındaki fikri, görüşü. 3. sosy. İnan.

¹¹⁴⁴ emr: i. (a. emr) 1. Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk. 2. Yapılması istenen şeyi bildiren yazı, yazılı belge.

¹¹⁴⁵ şahābe: i. (a. şāhib "arkadaş, dost" ve şahābî'nin çoğul şekli şahābe) [Tekil gibi de kullanılır] Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş olan müslümanlar, sahābiler.

aşhāb: i. (a. şāhib'in çoğul şekli aşhāb) 1. Sāhipler. 2. Hz. Muhammed zamânında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunma şerefine ermiş kimseler, sahābe [Tekili bu anlamda kullanılmaz]. 3. Bir şeyle ilgili olanlar, bir şeye veya bir kimseye mensup bulunanlar.

¹¹⁴⁶ (aşhāb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁴⁷ rıdvān: i. (a. rıdvān) 1. Hoşnutluk, rızā. 2. Cennetin kapıcısı olan melek [Teşmil yoluyla cennet mânâsında da kullanılmıştır].

¹¹⁴⁸ rıdvānu'l-lāh-i 'aleyhim ecma'in: "Allah hepsinden razı olsun" anlamında dua.

ecma'in: i. (a. cem' "toplamak"tan ecma' "hepsi, tamāmı"nın çoğul şekli ecma'in) Hepsi, bütünü [Duâ cümlelerinde kullanılmıştır].

¹¹⁴⁹ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁵⁰ ihtilāf: i. (a. hılāf "arka; ayrılık, muhālefet etmek"ten ihtilāf) 1. Anlaşmazlık, uyuşmazlık. 2. Farklı olma, uymama, ayrılık.

¹¹⁵¹ (müşārun-ileyhim hażerātı) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

müşārun-ileyhim: Kendilerine işāret edilen, adları geçen kimseler.

hażerāt: (a.i. hazret'in c.) Büyükler. Hażretler; saygıdeğer olanlar (saygı maksadıyla kullanılan bir ifadedir).

¹¹⁵² (cümle) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

cümle: (a.i.c. cümel) Bütün, hep, birikiş.

¹¹⁵³ (... kelāmların) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

Kelime okunamamıştır.

kelām: i. (a. kelām) 1. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifade. 2. Söyleyiş, söyleme. 3. Dil, lehçe. 4. kısa. din. Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve āhret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslām inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelām. 5. Kur'an.

¹¹⁵⁴ mübārek: sıf. (a. mubāreket "bereketli, mübārek kılmak"tan mübārek) 1. Çok saygı değer, hürmete lâyık, muhterem. 2. Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes. 3. Bereketli, verimli. 4. Sevgi ve beğenme ifadesi olarak kullanılır. 5. Yaptıkları hoşā gitmeyen kimselerden, hoşā gitmeyen durumlardan veya şeylerden bahsedilirken alay ve târiz yollu kullanılır. 6. halk ağzı. Allah.

¹¹⁵⁵ (ol bülbül-i hoş āvāz bāğ-ı belāğ 'aleyhi's-selām hażretlerinden bi'z-zāt istimā' itmediler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Sayfanın üst kısmında.

bi'z-zāt: zf. (a. harf-i cer bi- ve zāt "şahıs, kendi"nin harf-i târif almış şekli ez-zāt ile bi'z-zāt. c. bi'z-zevāt) 1. Kendi, kendisi, şahsen. 2. Doğrudan doğruya.

bāğ: (f.i.) 1. Bağ, büyük bahçe, bostan. 2. Seyir yeri, gezinti yeri. 3. Dünyā. 4. Cennet.

belāğ: (a.i.) 1. Yetiştirme, eriştirme. 2. Yetiştirilen söz, şey.

istimā': (a.i. sem'den) 1. Dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme. 2. Dinleyip kabul etme. 3. Kulak verip dinleme.

vardır. Andan anlar (2) *Ḳur'ān'dan (Kerīm'den)*¹¹⁵⁶ *fehm*¹¹⁵⁷ itdikleri kadar (buyurdukları *miḳdār*)¹¹⁵⁸ *ma'naların* söylediler (virdiler)¹¹⁵⁹. Andan her biriniñ fehmini söylemesinden *ihtilāflar* oldu ki (anuñ için *tefāvūt* ..... *ihtilāfāt vāki'* oldu)¹¹⁶⁰ *fehmi ziyāde* olan *ziyāde ma'nā* (3) virdi. *Ḳamusı* (cümlesinin *ictihādın maḳbūldür*)¹¹⁶¹ *maḳbūldür*¹¹⁶² *ictihādlarından*¹¹⁶³. Andan *Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem* (*ḥāce-i müşkil-güşāyı 'ālem şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḥazretleri*)¹¹⁶⁴ *ibn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümā ḥazret(ler)ine*¹¹⁶⁵ *du'ā*¹¹⁶⁶ *idüp* (buyurup)¹¹⁶⁷: اللهم فقهه في الدين وعلمه

¹¹⁵⁶ (Kerīm'den) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁵⁷ *fehm*: i. (a. *fehm*) Anlama, anlayış, idrak.

¹¹⁵⁸ (buyurdukları *miḳdār*) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁵⁹ (virdiler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁶⁰ (anuñ için *tefāvūt* .... *ihtilāfāt vāki'* oldu) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

tefāvūt: i. (a. *fevt* > *tefāvūt*) 1. Birbirinden farklı olma. 2. İki şey arasındaki fark, farklılık.

Bu kelimeler okunamamıştır.

ihtilāfāt: i. (a. *ihtilāf*'ın c. çoğul eki -āt ile) Anlaşmazlıklar, ihtilâflar, ayrılıklar, aykırılıklar.

vāki': sif. (a. *vukū'* “meydâna gelmek”ten *vāki'*) Olan, *vukū* bulan; olagelen, rastlayan.

vāki' olmak: Meydana gelmek, *vukū* bulmak.

¹¹⁶¹ (...) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁶² *maḳbūl*: sif. (a. *ḳabūl*'den *maḳbūl*) 1. Kabul edilen, reddedilmeyen. 2. Geçerli, müteber. 3. Beğenilen, hoş giden, hoş.

¹¹⁶³ *ictihād*: i. (a. *cehd* “gayret etmek, meşakkat çekmek”ten *ictihād*) 1. Gücü yettiği kadar çalışma, gayret gösterme. 2. Bir iş hakkında şahsî görüş açısına göre verilen hüküm. 3. hukuk. Uygulanacak bir kararın açıkça bulunmadığı durumlarda ihtilâflı hukuk meselelerine dâir mahkemeler ve özellikle yargıtay tarafından verilmiş karar. 4. din. Müçtehit vasfını kazanmış bir İslâm âliminin Kur'an ve sünnette bulunmayan veya açıkça belirtilmeyen şer'î bir meseleyi, Kur'an ve sünnetin rûhuna aykırı olmamak şartıyla halletmek veya hükme bağlamak hususunda gösterdiği üstün gayret ve çalışma, bu çalışma sonunda verilen hüküm.

¹¹⁶⁴ (*ḥāce-i müşkil-güşāyı 'ālem şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḥazretleri*) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Kenar notu.

ḥāce: (f.i.c. *ḥācegān*) 1. Efendi, sâhip, reis. 2. Dîni hizmetlerde görevli kimse, hoca, molla. 3. Muallim, öğretmen, hoca, müderris. 4. Vezir veya yüksek rütbeli devlet adamı. 5. Tüccar. 6. Büyük mutasavvıf Ahmed Yesevî soyundan gelenlere ve Nakşibendilik tarikatına mensup büyük mürşitlere verilen unvan.

müşkil: (a.sif. şekl'den. c. *müşkilāt*) 1. Güç, zor, çetin. 2. i. Engel, güçlük, zorluk, çetinlik.

-*güşā* - *küşā*: sif. (f.) Açan, açıcı. Sonuna geldiği kelimelere “açan, açıcı” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

müşkil-güşā: birl. sif. ve i. (f. *guşā* “açan” ile) Zor, çetin işleri veya meseleleri halleden, çözüme kavuşturan, zorlukları yenen (kimse).

'*ālem*: (a.i.c. *ālemîn*) Dûnyâ, cihan.

¹¹⁶⁵ *ḥazret(ler)ine* Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁶⁶ *du'ā*: i. (a. *du'ā*) 1. Güçsüzlük ve ihtiyâcını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz. 2. Bir maksatla hazırlanmış ibâre.

duâ etmek: Allah'a yalvarmak.

¹¹⁶⁷ (buyurup) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁶⁸ التَّوِيل (Allāhümme¹¹⁶⁹ (4) faḳḳihhü¹¹⁷⁰ fī'd-dīni¹¹⁷¹ ve 'allimhü¹¹⁷² et-te'vīl¹¹⁷³.) (Ya'nī)¹¹⁷⁴, yā Rabb anı dīnde 'ālim¹¹⁷⁵ it. Ve Ḳur'an'ın āyetleriniñ te'vīlini¹¹⁷⁶ öğret (ve āyāt-ı Ḳur'an'ın te'vīl ve ta'līm it)¹¹⁷⁷, buyurdıg(lar)ından¹¹⁷⁸ Ḳur'an'ın tefsiriniñ çoğı (tefsir-i Ḳur'an'ın ekseri)¹¹⁷⁹ (5) andan (anlardan)¹¹⁸⁰ naql¹¹⁸¹ olundu (menkūldür)¹¹⁸² va'l-lāhu¹¹⁸³ a'lem. Ve dağı (imām)¹¹⁸⁴ Müslim ḥazret(ler)i¹¹⁸⁵ ile (imām)¹¹⁸⁶ Buḥārī ḥazret(ler)iniñ¹¹⁸⁷ ittifāk(lar)ında¹¹⁸⁸ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ ثَقَلًا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِهَا¹¹⁸⁹ ('An Ebī Mūsā el-Eş'arī

¹¹⁶⁸ 1. <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/146975/> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 22:38.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/004/0117.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 22:42. Buhārī, Sahih-i Buhārī, Kitabu'l-Vudu, 117-143.

¹¹⁶⁹ Allāhümme: Ey Allah'ım.

¹¹⁷⁰ faḳḳihhü: Onu anlayış sahibi yap.

¹¹⁷¹ fī'd-dīni: Dinde.

¹¹⁷² ve 'allimhü: Ve ona öğret.

¹¹⁷³ et-te'vīl: Tevīli.

¹¹⁷⁴ (ya'nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁷⁵ 'ālim: (a.sıf. 'ilm'den c. ulemā) 1. Çok okumuş, bilgin, ilim sahibi. 2. i. Belli bir ilim dalında çalışan, araştırma yapan kimse, bilgin, bilim adamı.

¹¹⁷⁶ te'vīl: i. (a. evl "geri dönmek"ten te'vīl) 1. Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama. 2. din. Kur'an-ı Kerim'i ve diğer kutsal metinleri farklı bir görüşle yorumlama.

¹¹⁷⁷ (ve āyāt-ı Ḳur'an'ın te'vīl ve ta'līm it) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

āyāt: (a.i. āyet'in c.) Ḳur'an'ın cümleleri.

¹¹⁷⁸ buyurdıg(lar)ından Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁷⁹ (tefsir-i Ḳur'an'ın ekseri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Kenar notu.

ekseri: sıf. ve zamir. (a. ekser'den f. izâfet kesresi -i ile ekser-i ...) [İzâfet kesresi zamanla kalıplaşmış ve Türkçe iyelik ekiyle karıştırılmıştır] Çok, birçok; çoğu.

ekseri: zf. (a. ekseriyyā'nın kısaltılmış şekli ekseri) Çok defa, çok zaman, çoğunlukla, ekseriya.

¹¹⁸⁰ (anlardan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸¹ naql: i. (a. naql) 1. Bir yerden başka bir yere götürme, taşıma, aktarma, geçirme. 2. Taşınma, göç. 3. Çalışmakta olduğu yerden başka bir göreve atanma, tâyin. 4. Başkasına âit bir sözü veya bir fikri, bir olayı bir yerde anlatma, hikâye etme. 5. Bir eseri bir dilden başka bir dile çevirme, tercüme etme. 6. Ağızdan ağıza veya kitaplar yoluyla gelmiş olan bilgi. 7. İslâm dîninde âyet ve hadislere dayanan ve rivâyet yoluyla zamânımıza ulaşan dînî esaslara verilen isim. 8. (Yazı, resim vb.) Aynen başka bir şey üzerine geçirme, kopya etme. 9. eski edeb. Bir şâirin başkası tarafından söylenmiş olan bir mânâyı az çok değiştirerek kendine mâletmesi, bir çeşit intihal, ilham.

naql olunmak: Anlatılmak, söylenmek, rivâyet edilmek.

¹¹⁸² (menkūldür) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

menkūl: (a.sıf. nakl'den) 1. Nakledilmiş, bir yerden bir yere taşınmış, taşınan, götürülmüş. 2. Rivâyet edilen, ağızdan ağıza geçmiş (söz, haber, hikâye ...).

¹¹⁸³ vallâhi: ünl. (a. yemin bildiren ve ve Allāh ile va'llâhi) "Allah'a and olsun ki, Allah hakkı için" anlamında yemin sözü.

¹¹⁸⁴ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸⁵ ḥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸⁶ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸⁷ ḥazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸⁸ ittifāk(lar)ında Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹¹⁸⁹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0791.htm> Erişim Tarihi: 20.12.2021, Saat: 23:40.

ķāle: “Ķāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; (6) te’āhedü¹¹⁹⁰ el-Ķur’ān’e feve’l-lezî¹¹⁹¹ nefsi¹¹⁹² bi yedihi¹¹⁹³ le hüve¹¹⁹⁴ eşeddü¹¹⁹⁵ tefellüten¹¹⁹⁶ mine’l-ibili¹¹⁹⁷ fî ‘aķalihā¹¹⁹⁸.”) Ebî Mūsā el-Eş‘arî rađiya’l-lāhu ‘anh ħazretinden rivāyet olup (7) didi ki: Ħazret-i Resūl buyurdı (sultān-ı serāperde-i dīn şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ħazretleri buyurdılar ki)¹¹⁹⁹; Kur’ān’ı oķumada üzerine düşüñ, terk itmeyiñ. Zīrā nefsum yed-i¹²⁰⁰ ķudretinde olan Allāh ħaķķıçün Ķur’ān bađlı ve (8) köstekli¹²⁰¹ olan develeriñ bađların, kösteklerin çözdükde kaçıp gitmelerinden ziyādedir. Üzerine düşmeyüp birķaç gün terk olunsa ol dem (9) derūndan¹²⁰² unudulup gider dimekdir. Ve dađı (imām)¹²⁰³ Müslim ħazret(ler)i¹²⁰⁴ ile (imām)¹²⁰⁵ Buĥārî ħazret(ler)iniñ¹²⁰⁶ ittifaķında عن ابن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إنما مثل صاحب القرآن كمثل صاحب الإبل المعقلة، إن تعاهد عليها أمسكها، نأف طلقها، ذهب¹²⁰⁷ (‘An ibn ‘Ömer: “Enne Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 791-231.

¹¹⁹⁰ te’āhedü: 1. Ahitleşin. 2. mec. Üzerine düşün, terk etmeyin.

te’āhüd: (a.i. ahd’den) 1. Sözleşme. 2. Andlaşma. (Metinde kelimenin harekelendirilmesi “te’āhed“ şeklindedir.)

¹¹⁹¹ feve’l-lezî: Yemin olsun ki.

¹¹⁹² nefsi: Nefsim.

¹¹⁹³ bi yedihi: Onun elindedir.

¹¹⁹⁴ le hüve: Muhakkak ki o.

¹¹⁹⁵ eşeddü: Daha şiddetlidir.

eşedd: sıf. (a. şiddet “kuvvetli, şiddetli olmak”tan eşedd) Çok (daha, en, pek) şiddetli, çetin ve sert.

¹¹⁹⁶ tefellüten: Elden kaçıp gitmek bakımından.

¹¹⁹⁷ mine’l-ibili: Deveden.

¹¹⁹⁸ fî ‘aķalihā: Bağlı olan.

¹¹⁹⁹ Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

sultān: (a.i. sultān) 1. Hükümdar, padişah. 2. Pâdişah âilesine mensup anne, kız kardeş, kız çocuk gibi kadınlara verilen unvan. 3. Mânevî saltanatları sebebiyle bâzı din ve tasavvuf büyüklerine ve tarikat pirlerine verilen unvan. 4. Arapça, Farsça ve Türkçe tamlamalarda “ilim, sanat vb. bir alanın en büyüğü, en yücesi” anlamında kullanılır.

serāperde: i. (f. serā “saray, konak” ve perde ile perde-i serā > serā-perde) 1. Saray, konak vb. yerlerde haremle selāmlığı ayıran, konak veya çadır kapısına asılan büyük, kalın perde. 2. Pâdişah çadırı, otağ. 3. teşmil. Perde.

¹²⁰⁰ yed: i. (a. yed) 1. El. 2. mec. Güç, kudret. 3. Yardım. 4. Vāsıta. 5. Mülk.

¹²⁰¹ köstek: i. (< köste-k; köste-mek fiili halk ağzında “hayvanın ayaklarını ipe bağlamak” anlamında kullanılır) 1. Hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağına bağlanan kısa ip veya zincir. 2. Bâzı eşyālara ve boyuna süs için takılan, altın, gümüş vb.nden yapılmış zincir. 3. Nalbantların at nallarken veya binicilerin atı kendi etraflarında döndürerek çalıştırırken tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen zincir. 4. Balık iğnesini oltaya bağlayan misina parçası.5. mec. Engel, mâni.

¹²⁰² derün: i. (f. derün) 1. İç, iç taraf, dāhil. 2. Kalp, yürek, iç, bātın.

¹²⁰³ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁰⁴ ħazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁰⁵ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁰⁶ ħazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁰⁷ 1. <https://www.hadiskitaplari.com/riyazus-salihin/riyazus-salihin-1005-nolu-hadis> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 10:02.

Buhārî, Fezāilü’l-Kur’ān 23; Müslim, Müsâfirin 226.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/138/1777.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 10:15.

vesellem kâle (10) (pâdişâh-ı ‘azîm el-ceberût)¹²⁰⁸; innemâ¹²⁰⁹ meşelü¹²¹⁰ şâhibi’l-
 Kur’ân’i¹²¹¹ kemeşeli¹²¹² şâhibi’l-ibili’l-mu‘aqqâleti¹²¹³ in te‘âhede ‘aleyhâ¹²¹⁴
 emsekehâ¹²¹⁵ fe in tallekahâ¹²¹⁶ zehebet¹²¹⁷.”) (Ya‘nî)¹²¹⁸ İbn ‘Ömer rağiya’lâhu
 ‘anhümâ hazretinden (11) rivâyet olup (ol şeh-süvârül imkân-peymâ şalla’l-lâhu
 ‘aleyhi vesellem hazretleri buyurdılar ki)¹²¹⁹ didi ki: Kur’ân okuyup hıfz şâhibi olan
 meşeli ol bağlu, köstekli develer şâhibi gibidir. Eger bağlu köstekli çorsa öyle (12)
 dururlar. Eger köstek ve bağların çözüp şalıverir ise kaçup giderler. Kur’ân anuñ gibidir.
 Üzerine düşüp dâ’im¹²²⁰ okursa hıfzı anuñ (13) temellenüp (esâslanub)¹²²¹ ziyâde olur.
 Eger (Kur’ân’iñ)¹²²² okumasın terk iderse unudup (ferâmüş idüb)¹²²³ derünundan gider,
 durmaz. Bu meşeli Kur’ân’iñ hıfzına mâlik¹²²⁴ olana (...) ¹²²⁵ getürdi ki anuñ (14)

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu Fedailü’l Kur’ân, 1777-5031.

¹²⁰⁸ (pâdişâh-ı ‘azîm el-ceberût) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

pâd-şâh: (f.bir.i.) Pâdişah, hükümdar.

‘azîm: (a.sıf. azamet’ten) Büyük, ulu, iri.

ceberût: (a.i.) 1. Aşırı büyüklük, pek ziyâde kibir. 2. Allah’ın büyüklüğü. 3. tas. Allah’a varmanın üçüncü basamağı.

¹²⁰⁹ innemâ: Ancak.

¹²¹⁰ meşelü: Misâli.

meşel: i. (a. mesel) 1. Örnek, benzer, misal, numüne. 2. Asıl anlamı dışında başka bir şeyi anlatmak için dolaylı ve üstü kapalı olarak söylenen ibret alınacak söz. 3. Ders ve ibret alınacak küçük hikâye, fıkra, kıssa. 4. Atasözü.

¹²¹¹ şâhibi’l-Kur’ân’i: Kur’ân’la dost olanın.

¹²¹² kemeşeli: Gibidir.

¹²¹³ şâhibi’l-ibili’l-mu‘aqqâleti: Bağlı develeri olan bir adam.

ibil: (a.i.c. âbâl) Dişi deve.

¹²¹⁴ in te‘âhede ‘aleyhâ: Eğer onlara dikkat ederse.

¹²¹⁵ emsekehâ: Onları elinde tutar.

¹²¹⁶ fe in tallekahâ: Eğer onları boş bırakırsa.

¹²¹⁷ zehebet: Giderler.

¹²¹⁸ (Ya‘nî) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²¹⁹ (ol şeh-süvârül imkân-peymâ şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem hazretleri buyurdılar ki) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şeh-süvâr: i. (f. şâh > şeh “büyük, seçkin” ve suvâr “ata binen, binici” ile şâh-süvâr > şeh-süvâr) Çok usta binici.

imkân: i. (a. mekânet’ten imkân) 1. Olabilecek durumda bulunma, mümkün olma, olabirlik, olanak. 2. Faydalanılabilecek, kullanılabilecek uygun şart. 3. fels. ve din. Varlığı veya yokluğu zarûri olmama, var olması veya yok olması câiz olma.

-peymâ: sıf. (f.) “Ölçen, ölçücü” mânâlarıyla birleşik kelimeler yapar.

¹²²⁰ dâ’im: sıf. (a. devâm “sürekli olmak”tan dâ’im) 1. Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız. 2. zf. Her zaman, sürekli olarak, dâima.

¹²²¹ (esâslanub) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

esâs: i. (a. esâs) 1. Bir şeyi meydana getiren ana unsur, asıl yapı, temel. 2. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Doğru şekil, gerçek, hakikat. 3. sıf. En başta gelen ve temel teşkil eden, asıl, ana.

¹²²² (Kur’ân’iñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²²³ (ferâmüş idüb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ferâmüş: i. (f. ferâmüş) Unutma, hatırdan çıkarma.

¹²²⁴ mâlik: sıf. ve i. (a. melk “mâlik olmak”tan mâlik) Bir şeye sâhip olan (kimse), sâhip.

¹²²⁵ (...) Satır sonu kenar notu okunamadı. Sayfa çekiminden kaynaklı.

üzerine düşüp dā'im okumasına tenbīhdır¹²²⁶. Ki unutmaması için te'kīd¹²²⁷ itti (buyurdılar)¹²²⁸. Ve dahı (imām)¹²²⁹ Müslim hażret(ler)i¹²³⁰ ile (imām)¹²³¹ Buḥārī hażret(ler)iniñ¹²³² ittifaķında أَنْ لَأَحْدَكُمْ أُنَّ اللهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسْمَا لِأَحْدِكُمْ أَنْ يُقُولَ نَسِيتُ إِنَّهُ كَيْتُ وَكَيْتُ بَلْ هُوَ نُسِيٌّ اسْتَذَكَرُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعْمِ مِنْ عَقْلِهَا ۖ وَفِي رِوَايَةٍ لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ نَسِيتُ آيَةَ كَذَا وَكَذَا بَلْ هُوَ نُسِيٌّ¹²³³ (‘An ibn (15) Mes‘ūd kāle: “Kāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; bi’sē mā¹²³⁴ lieḥadikūm¹²³⁵ en yeķūle¹²³⁶ nesitū¹²³⁷ ennehu keyte ve keyte¹²³⁸ bel¹²³⁹ hüve¹²⁴⁰ nüssiye¹²⁴¹ isteżkerahu (16) ’l-Ḳur’ān’e¹²⁴² fe innehu¹²⁴³ eşeddü teķaşşiyān¹²⁴⁴ min şudūru’l-ricālin¹²⁴⁵ mine’n-na’imi¹²⁴⁶ min ‘aķlihā¹²⁴⁷ ve fī rivāyetin¹²⁴⁸ lā-yeķülū¹²⁴⁹ eḥadikūm¹²⁵⁰ nesitū āyeten¹²⁵¹

¹²²⁶ tenbīh: i. (a. nebh “dikkat etmek”ten tenbīh) 1. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma. 2. Uyarma, uyarı, aklını başına getirme. 3. biyo. Sinir sistemine veya bir duyu organına dışarıdan gelen ve onu bir tepki vermeye yönelten tesir, uyarı. 4. eski. Emir, buyruk, bildiri, duyuru.

¹²²⁷ te’kīd: i. (a. ekd “sağlamlaştırma”tan te’kīd) 1. Sağlamlaştırma, berkitme. 2. Daha önce yazılmış veya söylenmiş olan bir şeyi tekrar hatırlatma, bir daha bildirme. 3. dilb. Pekiştirme.

¹²²⁸ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²²⁹ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²³⁰ hażret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²³¹ (imām) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²³² hażret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²³³ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0790.htm> Erişim Tarihi: 22.12.2021, Saat: 14:06.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 790; Buḥārī, Sahih-i Buḥārī, Kitabu Fedailu’l Kur’ān, 1778.

¹²³⁴ bi’sē mā: Ne kötüdür.

bi’sē: (a.e.) “ne kötü, ne fenā, ne çirkin” mānāsına gelir.

¹²³⁵ lieḥadikūm: Sizden biriniz için.

¹²³⁶ en yeķūle: Demesi.

¹²³⁷ nesitū: Unuttum.

¹²³⁸ keyte ve keyte: Şöyle şöyle.

¹²³⁹ bel: Hayır, bilakis.

¹²⁴⁰ hüve: Ona.

¹²⁴¹ nüssiye: Unutturuldu.

¹²⁴² isteżkerahu’l-Ḳur’ān’e: Kur’ān’ı sık sık tekrar edin.

¹²⁴³ fe innehu: Muhakkak ki Kur’ān.

¹²⁴⁴ teķaşşiyān: Uzaklaşmak bakımından.

¹²⁴⁵ şudūr: i. (a. şadr’ın çoğul şekli şudūr) 1. Göğüsler, kalpler. 2. Büyük zatlar, sadrâzamlar ve bilhassa kazaskerler.

şudūr: i. (a. şudūr) Meydana gelme, ortaya çıkma, sâdir olma.

ricāl: i. (a. recul’ün çoğul şekli ricāl) 1. Erkekler. 2. Büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları.

¹²⁴⁶ mine’n-na’imi: Devenin uzaklaşmasından.

¹²⁴⁷ min ‘aķlihā: Bağlandığı yerden.

¹²⁴⁸ ve fī rivāyetin: Bir başka rivâyette.

¹²⁴⁹ lā-yeķülū: Demesin.

¹²⁵⁰ eḥadikūm: Sizden biriniz.

¹²⁵¹ āyeten: Bir āyet.

kezā ve kezā¹²⁵² bel¹²⁵³ hüve¹²⁵⁴ (17) nüssiye.”) (Ya‘nī)¹²⁵⁵, ‘Abdu’l-lāhu ibn Mes‘ūd rağiya’l-lāhu ‘anh hazretinden rivāyet olup didi ki (buyurdu ki)¹²⁵⁶: Hazret-i Resūl (hāce-i kadir-şinās-ı ‘ālem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem)¹²⁵⁷ buyurdu(lar ki)¹²⁵⁸ “Yoğ ola siziñ biriñiz şöyle şöyle (18) olnu unuttum dimesi, ol kendisi unuttandır. Zīrā Qur’ān kendini zikr itmesin diler. Çünkü Qur’ān okuyan kişilerin derūnlarından çıkup (19) kaçması bend¹²⁵⁹ ü bağından¹²⁶⁰ çözülmüş develer kaçmasından kavīdir¹²⁶¹ ki tīz¹²⁶² gider.” Ve bir rivāyetde: “Siziñ biriñiziñ şöyle şöyle bir āyet ezberimde¹²⁶³ (20) idi, dimesi yoğ ola; büyük belādır¹²⁶⁴. Belki kendi unuttan olmasından. Çünkü Qur’ān’ı hıfz itdi, döndü okumağı terk itdi. Tā unudunca (21) kadar yād¹²⁶⁵ itmediginden. Bunda nesīti (nesitü) deyü unutmağı (nisyānı)¹²⁶⁶ kendi nefesine alması ikrāh¹²⁶⁷ olunur. Zīrā cemī‘¹²⁶⁸ eşyāya taqdīr¹²⁶⁹ iden Hāk celle ve ‘alādır. (22) Aña ol unutmağı Hāk Te‘ālī virdi.” Ve

¹²⁵² kezā ve kezā: Şöyle şöyle.

kezā: zf. (a. kezā) Bunun gibi, böyle, böylece.

¹²⁵³ bel: (a.e.) Belki.

¹²⁵⁴ hüve: zamir. (a. huve) 1. Arapça’da tekil üçüncü şahıs zamiri, o. 2. Allah. *Ona.

¹²⁵⁵ (ya‘nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁵⁶ (buyurdu ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁵⁷ (hāce-i kadir-şinās-ı ‘ālem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

kadir-şinās: sıf. ve i. (a. kadr “değer” ve Fars. şinās “bilen, tanıyan” ile kadr-şinās) Değerli kimselere lâyık oldukları kıymeti veren, kıymetlerini bilen, ona göre muāmele eden, kadir bilir (kimse).

¹²⁵⁸ buyurdu(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁵⁹ bend: i. (f. bend) 1. Bağ. 2. Bağlama, bağlanma. 3. Boğum, halka, mafsal. 4. (Kānun kitaplarında) Maddenin bölümlerinden her biri. 5. eski. Gazete makālesi, gazete yazısı. 6. Bir yazının kendi içinde bir bütün teşkil eden parçası, paragraf. 7. edeb. Dört veya daha çok mısradan meydana gelen bölümlerden her biri.

¹²⁶⁰ bağ: i. (Eski Türk. bāğ < bā-mak “bağlamak”) 1. Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi birbirine bağlamaya yarayan ip, sicim, tel gibi şeyler, bent. 2. Bir nesneyi saran şey, sargı. 3. Bağlanmış şey, demet, deste. 4. İlgi, alāka, münāsebet, rābita. 5. anat. Kemik uçlarını birbirine bağlayan ve iç organları yerinde tutmaya yarayan lif demeti. 6. mus. Nota yazısında nota veya güfteleri bağlamakta kullanılan kavis işareti.

¹²⁶¹ kavī: sıf. (Ar. kuvvet “güçlü olmak”tan kavī) 1. Güçlü, kuvvetli. 2. Sağlam, güvenilir. 3. i. “Kuvveti tam ve eksiksiz olan” anlamında esmā-i hüsnādān (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

¹²⁶² tīz: sıf. (f. tīz) 1. Çabuk, seri, tez. 2. Keskin. 3. Sık.

¹²⁶³ ezber: i. (f. ez- “-den” ve ber “göğüs veya üst” ile ez-ber “göğüsten” yâhut “üstten”) 1. Bir sözü, bir metni kitaba bakmadan aynen tekrar edebilecek şekilde zihinde tutma, hıfz etme. 2. Ezberlenecek olan, ezberlenen şey, akılda tutulması gereken ders. 3. Hâfıza, bellek.

¹²⁶⁴ belā: i. (a. belā’ “deneme, imtihan; keder, sıkıntı”) 1. İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, bâdire, dert, gam, keder. 2. Büyük sıkıntıya ve zarara sebep olan olay, âfet, musibet, felâket. 3. Başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey.

¹²⁶⁵ yād: i. (f. yād) 1. Anma, hatırlama. 2. Hatır, gönül. 3. Hâtıra.

¹²⁶⁶ (nisyānı) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nisyān: i. (a. nisyān) 1. Unutma. 2. Gaflet.

¹²⁶⁷ ikrāh: i. (a. kerh – kerāhet “tiksinmek, iğrenmek”ten ikrāh) 1. İğrenme, tikslenme. 2. eski. Zorla ve istediği dışında iş yaptırma, zorlama.

¹²⁶⁸ cemī‘: (a.e. cem’den) Cümle, hep, bütün.

¹²⁶⁹ taqdīr: i. (a. kadr “miktârını belirtmek, yüceltmek, hükmetmek”ten taqdīr) 1. Beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme. 2. Bir kimsenin veya şeyin önemini, değerini anlama. 3. Kıymet biçme,

ba'zılar didi ki: النَّسْيَانُ (En-nisyān) unutmak ve terk itmektir. Andan نَسَيْتُ الْقُرْآنَ (nesitü'l-
 Qur'an'e) Qur'an'ı terk itdim demek (23) veyā unutmasına kaçd¹²⁷⁰ itdim demek
 olduğundan ikrāh olup 'azāba sezā¹²⁷¹ oldu. Ve نُسِيَّ (nüssiye) lafzı¹²⁷² nūn'ün zamme,
 sīn'in¹²⁷³ teşdidi¹²⁷⁴, yā'nın feth¹²⁷⁵ ile (24) ma'nāsı kendiden şadır¹²⁷⁶ olan günāh¹²⁷⁷
 için veyā hıfzının ağırlığından unutmaklık ile 'ikāb¹²⁷⁸ olundu, dimekdir. Ve daḥī عن
 سعد بن عبادة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من امرئ يقرأ القرآن ثم ينساه إلا لقي الله يوم القيامة
 1279 أجذم ('An Sa'd bin 'Ubāde k̄āle: (25) "K̄āle Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi
 vesellem; Mā min imri'in¹²⁸⁰ yaqrā'u'l-Qur'an'e¹²⁸¹ şümme¹²⁸² yensāhū¹²⁸³ illā¹²⁸⁴
 lek̄īya'l-lāhe¹²⁸⁵ yevme'l-ḳiyāmeti eczem¹²⁸⁶.") (Ya'nī)¹²⁸⁷, Sa'd bin 'Ubāde radiya'l-

değerini belirleme. 4. kısaltma yoluyla. Okullarda başarılı öğrencilere verilen teşvik belgelerinden biri, takdirmāne. 5. Ezelde Cenāb-ı Hakk'ın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezeli karar, alın yazısı, kader.

¹²⁷⁰ kaçd: i. (a. kaçd) 1. Niyet, istek, amaç, gāye. 2. Birine karşı bilerek kötü davranma, kötü niyet. 3. hukuk. Öldürme, yaralama veya zarar vermeye teşebbüs etme.

kaçd itmek: birl. geçişsiz f. (a. kaçd + Türkçe etmek, eylemek) (-e) 1. Bir amaç güderek bir işe girişmek, niyet etmek. 2. Kötülük etmek, zarar vermeye niyet etmek, zarar vermek maksadıyla harekete geçmek, kıymak. 3. (Söylediği sözle bir kimse veya şeyi) Söylemek istemek.

¹²⁷¹ sezā: sıf. (f. sezā) Yaraşır, uygun, lāyık, sezāvar.

¹²⁷² lafz: i. (a. lafz) 1. Gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan söz. 2. hukuk. Kānūnun söz olarak ifāde ettiği anlam.

¹²⁷³ zamme: (a.i.) Ötre denilen ve o, ö, u, ü okunan Arap harekesi.

¹²⁷⁴ teşdīd: i. (a. şiddet "kuvvetli olmak"tan teşdīd) 1. Şiddetlendirme, şiddetini artırma. 2. Sağlamaştırma. 3. Arap alfabesinde, üzerine konduğu harfi iki defa okutan işāret ve bu işāreti yazma, şedde koyma.

¹²⁷⁵ feth: (a.i.c. fütūh) Açma, açılma. 2. Bir memleket, şehir veya mevkii savaşa düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme.

feth: i. (a. feth) Arap ve Osmanlı alfabesinde bir harfin fetha ile okunması.

fethā: i. (a. fethā) Arap ve Osmanlı alfabesinde üstüne konduğu sessiz harfi kısa "a" veya "e" sesiyle berāber okutan ve (—) şeklinde gösterilen hareke, üstün.

¹²⁷⁶ şadır: sıf. (a. şudūr "vukū bulmak"tan şadır) Ortaya çıkan, meydana gelen, zuhur eden.

şadır olmak: Ortaya çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek.

¹²⁷⁷ günāh: i. (f. günāh < a. cunāh) 1. Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet. 2. Dince suç olduğu açıklanmamış olsa da insanlara zarar verdiği, vicdanları incittiği, doğrudan uzaklaştığı için suç sayılabilecek iş ve davranış, suç, yazık. 3. ün. "Bu yaptığın günah, yapma" anlamında kınama sözü olarak kullanılır.

¹²⁷⁸ 'ikāb: (a.i.) Ezā, cefā, eziyet, azap.

¹²⁷⁹ 1. https://islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&idfrom=2496&idto=2497&bk_no=55&ID=510 Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 09:50.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/dvd/had/008/1474.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 09:55. Ebū Dāvūd, Sünen-i Ebū Dāvūd, Vitr Bahsi, 1474.

¹²⁸⁰ mā min imri'in: Hiçbir kimse yoktur ki.

¹²⁸¹ yaqrā'u'l-Qur'an'e: Kur'an'ı okur.

¹²⁸² şümme: (a.zf.) 1. Sonra. 2. Tekrar ve tekrar.

¹²⁸³ yensāhū: Onu unuttur.

¹²⁸⁴ illā: (a.e.) 1. ... den başka, meğer. 2. Aksi halde. 3. İlle, mutlaka. 4. Yalnız.

¹²⁸⁵ lek̄īya'l-lāhe: Allāh'ın huzuruna çıkar.

¹²⁸⁶ eczem: (a.sıf. cüzām'dan) 1. Cüzamlı, miskinlik illetine uğramış olan. 2. Parmakları veyā eli kesik (adam).

¹²⁸⁷ (ya'nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

lāhu (26) ‘anh ḥazret(ler)inden¹²⁸⁸ rivāyet olup didi ki: Ḥazret-i Resūl (ol kurretü’l-‘ayn el-enbiyā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem)¹²⁸⁹ buyurdı(lar ki)¹²⁹⁰ “Kaḅı kişi ki Qur’ān okurken terk idüp anı unutsa ol kıyāmet gününde Ḥaḅḅ’ıñ (27) dergāhına¹²⁹¹ elsiz ḥaşr¹²⁹² ola.” Ba‘zılar أَعْزَمَ (eczem) cüzāmlı¹²⁹³ olandır, didi. Öyle daḅı olsa cüzām eli yiyüp giderir andandır. Ve ba‘zılar الْعِزَمَ (eczem) (28) ḥücceti¹²⁹⁴ kesilüp bir ḥücceti kalmayandır. Bunı Ebū Dā’vud¹²⁹⁵ zıkr eyledi. Ve daḅı عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُضِنْتُ عَلَى أَجْرٍ أُمَّتِي الْقَدَاهُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَعُرِضْتُ عَلَى ذَنْبِ أُمَّتِي، فَلَمْ يَأْخُذْ بِهَا ذَنْبًا أَكْبَرَ مِنْ سُورَةِ فِي الْقُرْآنِ أَوْ آيَةٍ أُوتِيَهَا رَجُلٌ ثُمَّ نَسِيَهَا¹²⁹⁶ (‘An Enes bin Mālik: “Enne Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḳāle; ‘araḁat¹²⁹⁷ (29) ‘aleyye¹²⁹⁸ ücūr-u¹²⁹⁹ ümmeti¹³⁰⁰ el-ḳazāte¹³⁰¹ yaḥrucuhā¹³⁰² er-recülü¹³⁰³ mine’l-mescidi ve ‘araḁat

¹²⁸⁸ ḥazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁸⁹ (ol kurretü’l-‘ayn el-enbiyā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḳurretü’l-‘ayn: 1. Göz nuru, göz aydınlığı. 2. s. Parlak, nurlu.

enbiyā: i. (a. nebî’nin çoḅul şekli enbiyā’) Nebiler, peygamberler.

¹²⁹⁰ buyurdı(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹²⁹¹ dergāh: i. (f. der “kapı” ve yer bildiren -gāh > -geh ekiyle der-gāh > der-geh) 1. Tarikatlarda dervişlerin zikir ve ibādet ettikleri ve içinde tarikatın gerektirdiḅi biçimde yaşadıkları yer, tekke. 2. Bir büyüḅün, büyük bir yerin herkes için başvurma yeri olan kapısı, huzūru, eşiḅi.

¹²⁹² ḥaşr: i. (a. ḥaşr) 1. Toplama, bir araya getirme. 2. din. Cenābhakk’ın kıyāmet gününde, dünya hayātında işlediklerinin hesābını sormak üzere ölüleri diriltip bir araya toplaması. 3. Ölülerin diriltip bir araya toplandıḅı zaman, kıyāmet. 4. tasavvuf. “Ölmeden evvel ölünüz” sırrına ererek benliḅini yok edip Ḥakk’ın varlıḅı ile dirilme, kendini yok ettikten sonra ebedi diriliḅe kavuşma.

ḥaşr olmak: birli. geçişsiz fiil. (a. ḥaşr+Türkçe olmak) 1. Toplanmak, kıyāmet günü dirilip bir araya gelmek. 2. Bir arada berāber yaşamak, ḥaşir neşir olmak.

¹²⁹³ cüzām: i. (a. cuzām) İnsan vücūdunda yer yer lekeler veya çıbanlar ve yaralar şeklinde beliren, çok bulaşıcı, iyileşmesi güç bir deri hastalığı, miskin hastalığı, lepra.

¹²⁹⁴ ḥüccet: i. (a. hüccet) 1. Delil, vesika, senet, belge. 2. Şeriat mahkemeleri kadıları tarafından düzenlenen resmî belge. 3. mantık. Bir önermenin doḅruluḅunu ispat etmeye yarayan ve daha önce doḅru diye kabul edilen önerme, tant.

¹²⁹⁵ Dā’vud: Kelime hemzeli yazılmış.

¹²⁹⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2916.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 11:10.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailu'l-Kur’ān, 2916.

¹²⁹⁷ ‘araḁat: “‘uriḁat” kelimesi metinde “araḁat” olarak harekelendirilmiş.

<https://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2003> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 11:15.

Kütüb-ü Sitte, 4. Cilt, Kur’ān’ın Tilāveti ve Kıraatı Bölümü-Birinci Bab, İkinci Fasıl-Tilāvet Āḁabı.

‘uriḁat: Sunuldu, arz edildi.

¹²⁹⁸ ‘aleyye: Bana.

¹²⁹⁹ ücūr-u: Sevapları.

ücūr: (a.i. ecr’in c.) Ecirler, sevaplar.

¹³⁰⁰ ümmetî: Ümmetimin.

¹³⁰¹ el-ḳazāte: Toz parçası.

¹³⁰² yaḥrucuhā: Onu çıkarır.

¹³⁰³ er-recülü: Bir adam.

(‘uriḍat)¹³⁰⁴ ‘aleyye zünüb-u¹³⁰⁵ ümmetī felem erā¹³⁰⁶ fihā¹³⁰⁷ zenben¹³⁰⁸ a ‘zame min sūretin¹³⁰⁹ fī’l-Ḳur’ān’i¹³¹⁰ ev¹³¹¹ āyetin¹³¹² (30) ütiyehā¹³¹³ recülün¹³¹⁴ şümme nesiyehā.” (Ya‘nī)¹³¹⁵, Enes ibn Mālik raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazret(ler)inden¹³¹⁶ rivāyet olup didi ki: “Ḥazret-i Resül (ol ḥürşid-i cihāngir risālet girā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḥazretleri)¹³¹⁷ buyurdu(lar ki)¹³¹⁸; Ümmetlerimiñ baña ecr ile (31) şevābları bütün ‘arz¹³¹⁹ olundu. Tā ol kadar ki kişi mescidden bir faşla murdārlik¹³²⁰ çıkarsa atsa anuñ ecrine kadar ‘arz olundu ve ümmetimiñ günāhları (32) daḥı ‘arz olundu. Anda kişi Ḳur’ān’dan bir sūre veyā bir āyet kendine virilüp hıfz itse andan dönüp unutsa bundan ulu¹³²¹, büyük (33) günāh itmelerin görmedim.” Bunı Ebī Dā’vud¹³²² zikr itdi ve Tirmizī

¹³⁰⁴ ve ‘araḍat (‘uriḍat): Ve sunuldu.

¹³⁰⁵ zünüb-u: Günahları.

zünüb: i. (a. zenb’in çoḡulu zunüb) Günahlar.

¹³⁰⁶ felem erā: Görmedim.

¹³⁰⁷ fihā: Onların içinde.

¹³⁰⁸ zenben: Bir günah.

¹³⁰⁹ min sūretin: Bir sūreden.

¹³¹⁰ fī’l-Ḳur’ān’i: Kur’ān’daki.

¹³¹¹ ev: Yahut.

¹³¹² āyetin: Bir āyet.

¹³¹³ ütiyehā: Verilmiş.

¹³¹⁴ recülün: Bir adama.

¹³¹⁵ (ya‘nī) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹³¹⁶ ḥazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹³¹⁷ (ol ḥürşid-i cihāngir risālet girā şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḥazretleri) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḥürşid: (f.i.) Güneş.

cihāngir: sıf. (f. cihān ve gir “tutan” ile cihān-gir) 1. Dünyâyı zaptetmiş, hükmü altına almış. 2. i. Dünyâyı zapteden büyük hükümdar, büyük fâtiḥ.

risālet: i. (a. risālet) 1. İnsanları dîne dâvet etme işi, peygamberlik, resullük. 2. Elçi olma, elçilik. 3. eski hukuk. Bir kimsenin sözünü kendi bir şey katmadan, söz hakkı olmadan başka birine bildirme.

girā: sıf. (f.) Tutucu, müessir.

¹³¹⁸ buyurdu(lar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹³¹⁹ ‘arz: i. (a. ‘arz) 1. Sunma, bir büyüğe takdim etme, sunu. 2. Saygı ile anlatma, ifâde etme, bildirme. 3. Gösterme. 4. Bildirilmek istenen husus, hal. 5. iktisat. (Piyasaya) Çıkma, çıkarılma. 6. târiḥ. Osmanlı Devleti’nde resmî evrâkın tasdik için pâdişâha takdim edilmesi, dîvan müzâkereleri ve kararlar hakkında bilgi sunulması.

‘arz olunmak: 1. Sunulmak, takdim edilmek. 2. Yüksek bir makâma veya şahsa bildirilmek, anlatılmak. 3. Hizmete sunulmak, istifâdeye hazır bulundurulmak.

¹³²⁰ murdâr: sıf. (f. murdâr < murden “ölmek”) 1. Kirli, pis, iğrenç. 2. Dînen gerektiği halde boy abdesti almamış, gusletmemiş, cünüp (kimse). 3. İslâm dînince yenmesi yasaklanmış yâhut temiz ve yenilebilir kabul edilmeyecek şekilde ölmüş veya öldürülmüş (hayvan).

murdārlik: i. Murdar olma durumu, mundarlık.

¹³²¹ ulu: sıf. (Eski Türk. uluḡ; kökü belli değildir) 1. Çok üstün niteliklere sâhip, çok büyük, yüce. 2. Maddî yapısı bakımından büyük. 3. i. Bir topluluğun maddî veya mânevî büyüğü, saygı duyulacak niteliklere sâhip kimse.

ulu: (a.i.) Sâhipler.

¹³²² Dā’vud: Kelime hemzeli yazılmış.

hazret(ler)i¹³²³ dahı zıkr idüp hadıs garıb didi. Ve dahı (imām)¹³²⁴ Müslim hazret(ler)i¹³²⁵ ile Buḥārī hazretiniñ (34) ittifaḳında لَا وَسَلَّمُ قَالَ لَا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَ بِسُوءِ¹³²⁶ Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḳāle “Lā tūsāfirū¹³²⁷ bi'l-Ḳur'ān'i¹³²⁸ ilā¹³²⁹ arzū'l-'adūvvi¹³³⁰ meḥāfeten¹³³¹ en yenāle¹³³² bi sū'in¹³³³.”) (35) 'Abdu'l-lāh bin 'Ömer raḍiya'l-lāhu 'anhümā hazret(ler)inden¹³³⁴ rivāyet olup didi ki: Hazret-i Resūl (seyyid-i veşīḳu'l-'ahd meh-pāre-i müddeti el-mihr şalla'l-lāhu Te'ālī 'aleyhi vesellem)¹³³⁵ buyurdu(lar)¹³³⁶ ki “Ḳur'ān ile düşmān küffār¹³³⁷ vilāyetlerine¹³³⁸ ḳıḳup [5a] (1) gitmeyiñ. Belki Ḳur'ān'a bir alçaḳ murdār iş itmeleri ḳorḳusundan (ḥavfından)¹³³⁹.” Ve

¹³²³ hazret(ler)i Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³²⁴ (imām) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³²⁵ hazret(ler)i Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³²⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/034/1869.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 16:05.

Müslim, Sahih-i Müslim, Emâret Bahsi, 1869.

¹³²⁷ lā tūsāfirū: Seyahat etmeyin.

lā: (a.e.) Olumsuzluk edatıdır.

¹³²⁸ bi'l-Ḳur'ān'i: Kur'ān ile.

¹³²⁹ ilā: (a.e.) ... ye, ... ye kadar, ... dek, ... deḡin.

¹³³⁰ arzū'l-'adūvvi: Düşman memleketine, düşman vilāyetlerine.

arz: (a.i.c. arazūn) 1. Dünya. 2. Toprak. 3. Memleket, diyar.

'adūvv: (a.i.c. edādī) Düşman, yagı, hasım.

¹³³¹ meḥāfeten: Sakınmak için.

meḥāfet: i. (a. ḥavf “korkmak”tan meḥāfe > meḥāfet) Korkma, korku.

¹³³² en yenāle: Ona dokundurmalarından.

¹³³³ bi sū'in: Kötülük.

sū': (a.i.) 1. Kötülük, fenalık. 2. Kötü, fenā.

¹³³⁴ hazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³³⁵ (seyyid-i veşīḳu'l-'ahd meh-pāre-i müddeti el-mihr şalla'l-lāhu Te'ālī 'aleyhi vesellem) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

seyyid - seyid: i. (a. siyādet “kadri yüce olmak, başkan olmak”tan seyid) 1. Efendi, önder, reis. 2. Hz. Muhammed'in küçük torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kimse.

veşīḳ: sıf. (a. vuşūḳ “sağlam olmak”tan veşīḳ) Çok sağlam, kuvvetli.

meh-pāre: i. (f. māh > meh “ay” ve pāre “parça” ile māh-pāre > meh-pāre) “Ay parçası” Yüzü ay gibi parlak ve güzel olan kimse.

¹³³⁶ buyurdu(lar) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³³⁷ küffār: i. (a. kāfir'in çoḡul şekli küffār) Kâfirler.

¹³³⁸ vilāyet: i. (a. vilāyet) 1. Bir vāli yönetimindeki en önemli idārî bölüm, il. 2. Vālinin görev yaptığı binâ, vālilik makâmı. 3. eski. Diyar, ülke, memleket.

¹³³⁹ (ḥavfından) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

ḥavf: i. (a. ḥavf) 1. Korku. 2. din. ve tasavvuf. Kulun amellerinin ve ibâdetlerinin Hak katında makbul olup olmama endişesinden doğan Allah'ın sevgisini kaybetme korkusu, Hakk'ın azameti karşısında kendi hâlden hayâ etme ve çekinme durumu.

Ḳur'ân'dan murād¹³⁴⁰ muşhaf-ı şerîfdir¹³⁴¹. Muşhafa götürmeyiñ deyü tenbîhdır¹³⁴². (2)
 Küffâr vilâyetlerine öyle nehy¹³⁴³ vârid¹³⁴⁴ oldu. Eger küffâr vilâyetinde bir kâfire¹³⁴⁵
 mektûb¹³⁴⁶ yazup içinde bir âyet yazarsa mâni¹³⁴⁷ degildir. Zîrâ (3) (1 hâzret-i fermân-
 fermây-ı şaķaleyn şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem)¹³⁴⁸ Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi
 vesellem Rûm¹³⁴⁹ pâdişâhı Herakl¹³⁵⁰ nâm şâha¹³⁵¹ mektûbunda ķavlühü Te'âlâ¹³⁵² قُلْ يَا
 أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ¹³⁵³ (Ḳul yâ ehle'l-kitâbi te'âlev ilâ kelimetin (4)

¹³⁴⁰ murād: i. (a. irâde “dilemek, istemek, seçmek”ten murād) 1. Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç. 2. Anlaşılan, anlatılmak istenen şey, maksat, meram, niyet.

¹³⁴¹ muşhaf: i. (a. işhâf “sayfalar hâlinde toplamak”tan muşhaf) [Halk ağzında musaf şeklinde de kullanılır] 1. Kur'ân-ı Kerim. 2. Sayfa hâlinde meydana getirilmiş şey, kitap.

şerîf: sıf. (a. şeref “mertebesi yüce olmak”tan şerîf) 1. Şerefli, kutsal, mübarek. 2. Soyu temiz ve şerefli olan, asil kimse. 3. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kimse ve bu kimseler için kullanılan unvan sözü. 4. Mekke emîri.

¹³⁴² tenbîh: i. (a. nebh “dikkat etmek”ten tenbîh) 1. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma. 2. Uyarı, uyarı, aklını başına getirme. 3. biyo. Sinir sistemine veya bir duyu organına dışarıdan gelen ve onu bir tepki vermeye yöneltir tesir, uyarı. 4. eski. Emir, buyruk, bildiri, duyuru.

¹³⁴³ nehy: i. (a. nehy) 1. Birini bir şeyden alıkoyma, bir şeyin yapılmasını yasak etme, menetme, engelleme. 2. eski dilb. Emir kipinin olumsuzu.

¹³⁴⁴ vârid: sıf. (a. vurûd “gelmek”ten vârid) 1. Gelen, ulaşan, vâsıl olan. 2. Olması mümkün olan, olabilecek olan. 3. i. tasavvuf. Kulun kastı ve dahli olmaksızın kalbe gelen mânâ, akla gelen şey, ilham ve feyiz.

¹³⁴⁵ kâfir: i. ve sıf. (a. kufr “gerçeği örtmek, inkâr etmek”ten kâfir) 1. Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Allah'tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini inkâr eden kimse. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Tanımayan, bilmeyen kimse. 3. Yarı sitem, yarı sevgi sözü olarak kullanılır. 4. “Uğursuz, kahrolası” anlamında küfür sözü olarak kullanılır. 5. sıf. Dîvan edebiyâtında siyah (renk). 6. halk ağzı. Müslüman olmayanlara genel olarak verilen ad.

¹³⁴⁶ mektûb: (a.i.c. mekâtîb) 1. Yazılmış. 2. Mektup.

¹³⁴⁷ mâni: (a.sıf. men'den) 1. Men eden, geri bırakan, alıkoyma, engel olan. 2. i. Engel, özür.

¹³⁴⁸ (1 hâzret-i fermân-fermây-ı şaķaleyn şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

fermân: i. (f. fermân) 1. Emir, buyruk. 2. Yazılı pâdişah emri, berat, yarlık, buyrultu.

-fermâ, -fermây: sıf. (f. fermûden “buyurmak”tan fermây > fermâ) Sonuna geldiği kelimelere “buyuran, emreden” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

fermân-fermâ: Buyruğu geçen, ferman buyuran.

şâķaleyn: i. (a. şeķal “ağırlığı olan kıymetli nesne”den tesniye eki -eyn ile şeķaleyn) Arapça'da “insan ve cin”, “dünya ve âhiret” gibi ikili anlamlarda kullanılan kelime dilimizde Hâzret-i Muhammed hakkındaki, “İns ve cinnin peygamberi, efendisi” anlamına gelen Resûlû's-sakaleyn ve Seyyidü's-sakaleyn söyleyişlerinde geçer.

¹³⁴⁹ Rûm: i. (a. Rûm < Yun. romios “Doğu Romalı” < Roma) 1. Yunan asıllı kimselere verilen isim. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Bu kimselerle ilgili. 3. Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde oturanlara verilen isim. 4. teşmil. Anadolu.

¹³⁵⁰ Herakl (Herakleios): Bizans imparatoru (610-641).

¹³⁵¹ şâh: i. (f. şâh – şeh) 1. Pâdişah, hükümdar. 2. İran ve Afgan hükümdarlarının resmî unvânı. 3. Büyük mutasavvıflara, tarikat pirlere ve şeyhlerine, Şîîler'de Hz. Ali'ye ve ondan sonra gelen tarikat ulularına verilen unvan. 4. Satranç oyununda en önemli taş.

¹³⁵² ķavluhu Te'âlâ: Allâhu Tealâ buyurdu ki.

ķavl: (a.i.c. akvâl) Lâkırdı, söz.

¹³⁵³ Ḳur'ân, (Âl-i İmrân) 3/64: “De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

sevā'in beynenā ve beynekum)¹³⁵⁴ āyetini yazdı (4 taḥrīr buyurduklarından nāṣī ḥaṭā olmaz)¹³⁵⁵ idi. Andan ötüri ḥaṭā olmaz. Ve daḥı **عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ ثُمَّ سَأَلَ، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّهَ بِهِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ فَاسْتَرْجِعْ، ثُمَّ قَالَ انِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّهَ بِهِ، فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ**¹³⁵⁶ أَقْوَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ¹³⁵⁷ (‘An ‘Imrān bin Ḥuṣayn¹³⁵⁷: Ennehu¹³⁵⁸ merra¹³⁵⁹ ‘alā¹³⁶⁰ recülin şümme sā’il festerce ‘a (5) şümme ḳāle inni¹³⁶¹ semi ‘tü¹³⁶² Resülu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem yeḳülü¹³⁶³ “Men¹³⁶⁴ ḳarā’e’l-Ḳur’ān’e¹³⁶⁵ fe yes’elu’l-lāhe¹³⁶⁶ bihi fe innehu¹³⁶⁷ seyeci’u¹³⁶⁸ aḳvāmun¹³⁶⁹ yaḳra’üne’l-Ḳur’ān’e¹³⁷⁰ fe yes’elüne¹³⁷¹ (6) bihi¹³⁷² en-nāse¹³⁷³.”) ‘Imrān bin Ḥuṣayn raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazret(ler)inden¹³⁷⁴ rivāyet olnur ki: Bir kişi geçerken görđi(ler)¹³⁷⁵ ki Ḳur’ān okuyup andan dönüp (7) Ḥaḳ Te‘ālī’den rızḳ¹³⁷⁶ diledi. Andan ol kişi didi ki eşitdim, Ḥazret-i

¹³⁵⁴ ḳul: De ki.

yā ehle’l-kitābi: Ey kitap ehli.

te‘ālev: Gelin.

kelimetin: Bir kelimeye, söze.

sevā’in: Eşit olan, müşterek olan.

sevā’: (a.i.) Berāber olma, berāberlik, denk, eşit.

beynenā: Bizim aramızda.

ve beynekum: Ve sizin aranızda.

¹³⁵⁵ (4 taḥrīr buyurduklarından nāṣī ḥaṭā olmaz) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

taḥrīr: (a.i.) Yazma, yazılma.

nāṣī: (a.sıf. neş’et’den) 1. Neşet eden, edici, ileri gelen. 2. zf. Ötüri, dolayı, sebebiyle.

¹³⁵⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2917.htm> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 20:34.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Fedailü’l-Kur’ān Bahsi, 2917.

¹³⁵⁷ ‘Imrān bin Ḥuṣayn: Sahābilerdendir. (ö. 52/672)

¹³⁵⁸ ennehu: Kendisi.

¹³⁵⁹ merra: Uğradı.

¹³⁶⁰ ‘alā: (a.zf.) Üst, üzere.

¹³⁶¹ innī: Ben

¹³⁶² semi ‘tü: Duydum.

¹³⁶³ yeḳülü: Buyurdu ki.

¹³⁶⁴ men: Her kim.

¹³⁶⁵ ḳarā’e’l-Ḳur’ān’e: Kur’ān’ı okursa.

¹³⁶⁶ fe yes’elu’l-lāhe: Allāh’tan istesin.

¹³⁶⁷ fe innehu: Şüphesiz ki.

¹³⁶⁸ seyeci’u: Gelecek.

¹³⁶⁹ aḳvāmun: Bazı kavimler.

aḳvām: i. (a. ḳavm’in çoğul şekli aḳvām) Kavimler.

¹³⁷⁰ yaḳra’üne’l-Ḳur’ān’e: Kur’ān’ı okurlar.

¹³⁷¹ fe yes’elüne: İsterler.

¹³⁷² bihi: Onunla.

¹³⁷³ en-nāse: İnsanlardan.

nās: i. (a. nās) İnsanlar, halk.

¹³⁷⁴ ḥazret(ler)inden Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³⁷⁵ görđi(ler) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹³⁷⁶ rızḳ: i. (a. rızḳ c. erzāk) 1. Allah tarafından herkese takdir edilen nîmet. 2. Yiyecek, içecek şey, azık. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde her ay sipāhîlere verilen maaş.

Resül buyurdu idi: “Her kim Kıur’an okursa andan sonra dönüp (8) Hık Te‘ālī’den dilesün. Zırā sonra kavimler¹³⁷⁷ gelecekdir ki Kıur’an’ı okurlar. Andan dönerler, ol Kıur’an’ı okudukları için halkdan¹³⁷⁸ (9) dilenüp isterler.” Bunı Tirmizī hıazreti zıkr eyledi. Ve dağı ¹³⁷⁹ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنْ اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ (‘An Şuheyb¹³⁸⁰ kále: “Kále Resülu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem; mā āmene¹³⁸¹ bi’l-Kıur’an’i¹³⁸² (10) men¹³⁸³ isteħalle¹³⁸⁴ maħārimehu¹³⁸⁵.”) Şuheyb-i Rūmī rağiya’l-lāhu ‘anh hıazretinden rivāyet olup didi ki: Hıazret-i Resül (ol ümmet-i ħaste-ħāl, ħam-ħārı şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem hıazretleri)¹³⁸⁶ buyurdu: “Her kim Kıur’an’ın ħarām (11) itdiklerin ħelāl itmek dilerse ol Kıur’an’a inanup ĩmān¹³⁸⁷ itmedi.” Bunı Tirmizī hıazreti zıkr idüp senedleri kavī¹³⁸⁸ degildir didi. (12) Ve dağı قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَلْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَأَلْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِيرُ بِالْقُرْآنِ كَأَلْمُسِيرِ بِالصَّدَقَةِ¹³⁸⁹ (‘An ‘Ukbe bin ‘Āmir¹³⁹⁰: Kále semī‘tü Resülu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem: “Yeķülü

¹³⁷⁷ kavim: i. (a. kavm) Aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, budun.

¹³⁷⁸ halk: i. (a. halk) 1. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu. 2. Aynı ülkede, aynı devlete bağlı vatandaşların tamāmı. 3. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Aynı yerde bulunan kimseler. 4. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Belli bir bölgede yaşıyan kimseler. 5. Bir milletin aydın tabakası ve devlet yöneticileri dışında kalan kısmı, ahāli. 6. Kalabalık, ħuruh. 7. İnsanlar, yaratılmış olanlar. 8. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Bir milletin aydın tabakasının dışında kalan büyük çoğunluğa āit, bu çoğunluk tarafından yapılan, ona has olan.

halk: i. (a. halk) Yaratma, yok iken var etme.

¹³⁷⁹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2918.htm> Erişim Tarihi: 26.12.2021, Saat: 10:04.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Fedailu'l-Kur’an Bahsi, 2918.

<https://sunnah.com/tirmidhi:2918> Erişim Tarihi: 26.12.2021, Saat: 10:10.

Tirmizī, Cami’at-Tirmizī, Kuran’ın Faziletleri İle İlgili Bölümler, Hadis 2918.

¹³⁸⁰ Şuheyb: Sahābilerdendir. (ö. 38/659)

¹³⁸¹ mā āmene: ĩmān etmedi, ĩmān etmiş sayılmaz.

āmen: sıf. (a.) Çok veyā en emin, güvenilir.

āmin: (a.sıf. emn’den) Gönlü emin, kalbinde korku olmayan.

¹³⁸² bi’l-Kıur’an’i: Kıur’an ile, Kur’an’a.

¹³⁸³ men: Her kim.

¹³⁸⁴ isteħalle: Helāl sayarsa.

¹³⁸⁵ maħārimehu: Haramlarını.

maħārim: (a.sıf. mahrem’in c.) Mahrem olan, haram olan şeyler.

¹³⁸⁶ (ol ümmet-i ħaste-ħāl, ħam-ħārı şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem hıazretleri) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ħaste: (f.sıf.c. haste-ħān) Hasta, rahatsız, sayrı.

ħāl: (a.i.c. ahvāl) 1. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum. 2. Davranış, tutum, tavır. 3. Geçmiş ile gelecek arasındaki içinde bulunulan, yaşanmakta olan zaman.

ħam-ħār: birl. sıf. ħam çeken, kederlenen, tasalanan, üzülen.

¹³⁸⁷ ĩmān: (a.i. emn’den) 1. İnanma, inanç. 2. İslām dīnini kabul etme.

¹³⁸⁸ kavī: (a.sıf. kuvvet’den) 1. Kuvvetli, güçlü. 2. Güvenilir, sağlam.

¹³⁸⁹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2919.htm> Erişim Tarihi: 26.12.2021, Saat: 11:48.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Fedailu'l-Kur’an Bahsi, 2919.

<https://sunnah.com/tirmidhi:2919> Erişim Tarihi: 26.12.2021, Saat: 11:54.

Tirmizī, Cami’at-Tirmizī, Kuran’ın Faziletleri İle İlgili Bölümler, Hadis 2919.

¹³⁹⁰ ‘Ukbe bin ‘Āmir: Suffe ehlerinden, Mısır valisi. (ö. 58/678)

el-cāhiru¹³⁹¹ bi'l-Ḳur'ān'i¹³⁹² ke'l-cāhiru¹³⁹³ bi'ş-şadaḳate¹³⁹⁴ ve'l-müsirru¹³⁹⁵ (13) bi'l-Ḳur'ān'i ke'l-müsirri¹³⁹⁶ bi'ş-şadaḳate.”) ‘Uḳbe bin ‘Āmir raḍiya'l-lāhu ‘anh ḫāzretinden rivāyet olup didi ki: (Bi'z-zāt ol ḡonce-i faşihū'l-lehce-i bāḡ-ı belāḡ şalla'l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḫāzretlerinden eşitdim)¹³⁹⁷ Eşitdim Ḥāzret-i Resūl buyurur iken. (14) Ḳur'ān-ı ‘azīmü'ş-şānı cehr¹³⁹⁸ ile oḳuyan ol cehr ile āşikāre¹³⁹⁹ şadaḳa viren gibidir. Ve Ḳur'ān'ı sırr¹⁴⁰⁰ ile yavaş oḳuyan ol gizli şadaḳa (15) viren gibidir. Bunı Tirmizī ḫāzret(ler)i¹⁴⁰¹ zıkr idüp ḫadīs ḫasen ve ḡarīb didi. **Üçüncü faşl: Ḳur'ān'ın cem¹⁴⁰² olmasın ve inmesi (16) tertīb-in¹⁴⁰³ ve yedi ḫarf üzre indigin beyān ider.** (Faşl-ı şālīs: Ḳur'ān'ın cem'i ve tertīb-i nüzūli ve aḫruf-u seb'a üzre nāzil oldığın

¹³⁹¹ el-cāhiru: Açıktan (okuyan).

¹³⁹² bi'l-Ḳur'ān'i: Kur'ān'ı.

¹³⁹³ ke'l-cāhiru: Açıktan (veren) gibidir.

¹³⁹⁴ bi'ş-şadaḳate: Sadaka, sadaka ile.

şadaḳa: (a.i.c. sadakat) 1. Sadaka. 2. Zekāt.

bi'ş: (a.e.) -ile mānāsına gelip -şems harfleriyle başlayan kelimeleri- zarf yapar.

¹³⁹⁵ ve'l-müsirru: Gizli (okuyan).

¹³⁹⁶ ke'l-müsirri: Gizli (veren) gibidir.

¹³⁹⁷ (bi'z-zāt ol ḡonce-i faşihū'l-lehce-i bāḡ-ı belāḡ şalla'l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḫāzretlerinden eşitdim) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

bi'z-zāt: (a.zf. c. bi'z-zevāt) Kendi, kendisi.

ḡonce: (f.i.) Konca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

faşih: (a.sıf.c. fusahā) 1. Güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyetinde olan, uz dilli. 2.

Āşikār, sarıh, açık.

lehce: (a.i.) 1. Dil; dil kolu, bölge dili.

faşihū'l-lehce: 1. Dili uz. 2. Yüz, surat.

belāḡ: i. (a. belāḡ) Bildirme, haber verme, tebliḡ.

¹³⁹⁸ cehr: i. (a. cehr) Sesi yükseltme, yüksek sesle okuma veya konuşma.

¹³⁹⁹ āşikāre: sıf. (f. āşkār – āşkāre) 1. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz. 2. zf. Açıkça, açık bir şekilde.

¹⁴⁰⁰ sırr: (a.i.c. esrār) 1. Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey. 2. Allah'ın akıl almayan hikmeti.

¹⁴⁰¹ ḫāzret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁰² cem': (a.i.c. cumū) 1. Toplama, yığıma. 2. Birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim. 3. a.gr. Çoḡul.

¹⁴⁰³ tertīb: i. (a. rutüb “bir yerde hareketsiz durmak”tan tertīb) 1. Sıraya koyma, sıralama. 2. Düzenleme, hazırlama. 3. Sıra, düzen. 4. Çeşitli unsurlardan bir bütün meydana getirme ve bu şekilde meydana gelen bütün. 5. mec. Hile, düzen. 6. Usûl, tarz. 7. Bir ilâcın çeşitli maddelerin bir araya getirilmesiyle hazırlanması. 8. Doktorun hastayı tedâvi etmesi sırasında verdiği ilâçların ve yaptığı tavsiyelerin bütünü. 9. Bir ilâcın kullanılabilecek belli miktârı. 10. Askere alınma dönemi. 11. halk ağzı. Aynı dönemde askerlik yapanlardan her biri. 12. matbaa. Dizgi. 13. Çeşitli derecelere ayrılan şeylerden her biri. 14. eski. Dizilmekte olan bir kitabın belli sayfadaki bölümlerinden her biri, bir çeşit forma.

beyânındadır.)¹⁴⁰⁴ İmdi (imâm)¹⁴⁰⁵ Buḥārî ḥazretinde(n)¹⁴⁰⁶ Zeyd bin Şābit raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazretinden rivāyet (17) olunan ḥadīsiñ (şerīfiñ)¹⁴⁰⁷ tefsīri(nde buyurdılar ki)¹⁴⁰⁸ Ḥazret-i Zeyd buyurdu(lar)¹⁴⁰⁹ ki: Ḥazret-i Ebū Bekir eṣ-Şiddīk raḍiya'l-lāhu 'anh ādem¹⁴¹⁰ gönderüp beni çağırtdı. Ben daḥı yanına (ḥuzūr-u ḥümāyūnlarına vardım)¹⁴¹¹ (18) vardıkda baḥdım Ḥazret-i 'Ömer raḍiya'l-lāhu ḥazreti ile oturur(lar)¹⁴¹² idi. Selām¹⁴¹³ virüp oturduḡda baña Ḥazret-i Ebū Bekir didi ki; (Sayfanın sol kenarındaki notlar: Ḥazretleri buyururlar ki: Ḥazret-i Şiddīk-i Ekber raḍiya'l-lāhu 'anh Fārūḡ-ı a'zam raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazretleriyle ba'de't-taḥiyye ve't-teslīm cülūsumdan soñra Şiddīk-i Ekber ḥazretleri buyurdılar ki: Yemāme'de mürted olanlar ile ceng olunup ḥāfiz-ı Qur'an olanların ekseri şehīd olduklarını Ḥazret-i 'Ömer ḥaber virdiler. Ḥavfim odur ki böyle bir maḥalde daḥı muḡātele vāḡi' olup ḥuffāz şehīd olurlarsa Qur'an-ı

¹⁴⁰⁴ Sayfanın sağ tarafında yukarıdan aşağıya doğru yazılmış kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şālis: sif. (a.) Üçüncü.

nüzül: i. (a. nuzül) 1. Yukarıdan aşağıya inme. 2. Konaklama, inme. 3. din. Kur'an âyetlerinin vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirilmesi.

aḥruf: (a.i. harf'in c.) 1. Uçlar, kenarlar. 2. Lehçeler, şiveler. 3. Harfler.

seb'a: sif. (a.) Yedi (sayı).

nāzil: (a.sif. nuzül'den) Yukarıdan aşağı inen, inici.

nāzil olmak: 1. İnme, nuzul etmek. 2. (İlâhî kitaplar) Peygamberlere bildirilmek.

¹⁴⁰⁵ (imâm) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁰⁶ ḥazretinde(n) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁰⁷ (şerīfiñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şerīf: sif. (a. şeref "mertebesi yüce olmak"tan şerīf) 1. Şerefli, kutsal, mübârek. 2. Soyu temiz ve şerefli olan, asil kimse. 3. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kimse ve bu kimseler için kullanılan unvan sözü. 4. Mekke emîri.

¹⁴⁰⁸ tefsīri(nde buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁰⁹ buyurdu(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴¹⁰ ādem: (a.h.i.) 1. Dünyada ilk yaratılan adam. 2. İlk peygamber. 3. Adam.

ādem: i. (a. Ādem < İbr.) 1. İlk yaratılan insan ve ilk peygamber. 2. İnsan, beşer. 3. mec. İnsanlık niteliklerine sâhip olan olgun kimse.

¹⁴¹¹ (ḥuzūr-u ḥümāyūnlarına vardım) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḥuzūr: i. (a. ḥuzūr) 1. İç rahatlığı, hâlimden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu. 2. Önemli bir makâmın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı. 3. Hazır bulunma, var olma. 4. tasavvuf. Cenâbıhakk'ın varlığının her şeyi kaplayıp başka şeye yer bırakmayacak şekilde hissedildiği mertebe.

ḥümāyūn: sif. (f.) 1. Kutlu, mübârek, saâdetli. 2. Pâdişâha, pâdişahlığa âit.

¹⁴¹² oturur(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴¹³ selām: i. (a. selām) 1. Bir kimseye veya bir topluluğa yakınlık, sevgi ve nezâket göstermek, sağlık, esenlik ve başarı dilemek için "selâmün aleyküm, merhaba, hayırlı işler" gibi sözlerden birini söyleme yahut aynı dileği taşıyan bir işaret veya harekette bulunma. 2. Huzur, güven, sağlık, selâmet. 3. asker. Bir askerın üstlerine ve törenlerde bayrak, sancak, askerî birlik vb.ne saygısını göstermek üzere, şekli yönetmeliklerce belirlenmiş olduğu üzere belli bir biçimdeki duruş ve hareketi. 4. Dört devirden meydana gelen Mevlevî âyininin bir selâmlaşma ile başlayan devrelerinden her biri. 5. din. "Her türlü ayıp ve noksandan uzak bulunan, kullarını huzur ve selâmete erıştiren" anlamlarında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

Kerīm'in āyāt ve süveri zāyi' olur. Hāfız-ı Kur'an olanlardan. Sayfanın alt kısmındaki notlar: Kur'an'ı cem' itmegi emr eyle deyü fermān buyurdılar. Ben daḥı i'tizār idüp Hāzret-i seyyid-i 'ālem şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin emr-i hümāyūnları olmayan şey'i ben nice ideyim didigimde dārgām-ı gāb 'Ömer bin el-Hattāb raḍiya'l-lāhu 'anh hazretleri kaseem buyurup saña bu emrim ḥayırludur deyü ilhāḥ buyurduklarında hazret-i sultān-ı kibriyā celle ve 'alādan ḳalb-i pāk-i münevverlerine ilhām buyurulduğu gibi benim ḳalbime daḥı ilhām buyurulmaḡın hazret-i emirü'l-mü'mininiñ emr-i hümāyūnları gāyet ḥayırlu maşlahatdan idüp kitāb bilüp fi'l-hāl meyl eyledim. Ve buyurdılar ki saña ādem göndürüp buraya (bu araya) çağırдық. Zīrā sen bir merd-i 'āḳil ü dānāsın. Bu ḥuşūşa küçük kelāmı dirāz itme. Sultān-ı el-enbiyā şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem hazretlerine nüzül iden āyāt-ı kerīmeleri taḥrīr ider idin. Şimdi bu mu'āmeleñ. Sayfanın sağ kenarında aşağıdan yukarıya doğru yazılmış not: mu'āmeleñ lāyık degildir. Hemān Kur'an-ı 'azīmu'ş-şānı āyet-be-āyet süre-be-süre her nerede bulursan ve her kimde olursa yazılı ve hıfzlarında olanlarıñ cümlesini kāḡadlara taḥrīr idüp cem' eyle. Sayfa üzerindeki notlar: Deyü fermān buyurduklarında cabaların bir ḥayli maḥallatdan maḥal-i āhire ḳatl eylemekden girān gelüp tekrār ta'līl eyledim. Şeyḥayn-ı kerīmeyn hazretleri kaseem buyurup emrimiz ḥayırludur. Ve aña imtişāl eylemek lāzımedendir deyü ibrām buyurduklarında bā ilhām-ı rabbānī sa'y buyurdukları re'y-i hümāyūnı ben daḥı ḥayırlu görüp cem'e terevvu' eyledim. Kur'an-ı Kerīm'in er-riḳā' ve'l-'aseb ve'l-leḥāfet ve şudūr er-ricāl er-riḳā' rā'nıñ kesriyle ḡurfe vezninde ḳāf'la riḳ'a'nıñ cem'idir ki kāḡad ve deri pāresine dinür ki üzerine yazı yazılır. Yeḳāl raḳam fī riḳ'a ve hüve'l-lezī yüktebu el-'asebu zammesi ile 'asībiñ cem'idir ki ḥurma dalınıñ yaşşı enlü olan dip tarafıdır. El-liḥāf kitāb vezninde aḳ ve yufḳa düz taşlara dinür. Müfredi laḥfedir, temre vezninde. Kur'an-ı 'azīmi bu mezkūrāt üzerinde muḥarrer bulup cem' eyledim. Ve hıfzında olan kimesne tilāvet itdürüp taḥrīr eyledim. Tā ki süre-i tevbeniñ)¹⁴¹⁴ Hāzret-i

¹⁴¹⁴ Sayfanın sol, alt ve sağ tarafında bulunan kenar notları. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

a'zam: (a.sıf. azīm'den c.: eāzım) (daha, en, pek, çok) büyük.

ba'de: (a.zf.) Sonra.

taḥiyye: (a.i. hayy "canlı, diri olmak"tan taḥiyye - taḥiyyet c.: taḥiyyāt) 1. "Allah ömür versin deme!" deme. 2. Selām verme, hayır duā etme. 3. Mülk, mālikiyyet.

ekseri: sıf. ve zamir. (a. ekser'den f. izāfet kesresi -i ile ekser-i ...) [İzāfet kesresi zamanla kalıplaşmış ve Türkçe iyelik ekiyle karıştırılmıştır] Çok, birçok; çoḡu.

ekseri: zf. (a. ekseriyyā'nın kısaltılmış şekli ekseri) Çok defa, çok zaman, çoḡunlukla, ekseriya.

teslīm: i. (a. selm “teslim olmak” ve selem “boyun eğmek”ten teslīm) 1. Emāneti yerine verme. 2. Bir şey veya birini bir makam veya kimseye verme, götürüp verme. 3. Sâhibi bulunduğu veya hükmü altında olan bir şeyi mecbûren bırakma, terketme, devretme. 4. Bir söz veya meselenin gerçek olduğunu kabul etme. 5. tasavvuf. Allah’ın hükmüne îtirazsız râzı olma, boyun eğme, mukadderâtı kabullenme. 6. mus. Saz eserlerinde asıl hânelerden sonra tekrar edilen, eserin bestelendiği makâmın özelliklerini gösteren ve asıl hânelerden daha kısa olan nağmeler dizisi [Mülâzime de denir]. 7. ünl. Tamam, ateş etme, teslim oluyorum.

cülūs: (a.i.) 1. Oturma. 2. Tahta çıkma.

haber: i. (a. haber) 1. Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dâir orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz. 2. dilb. Yükleme. 3. din. (Ulemâdan bir kısmına göre) Hz. Peygamber’den yâhut sahâbe ve tâbiinden rivâyet edilen hadis [Diğer bir kısmına göre ise sâdece Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerine hadis, sahâbe ve tâbiininkine ise haber denir].

maḥal: i. (a. ḥulûl “girmek, bir yere inip konmak”tan maḥall) 1. Yer, mekân, mevki, cay. 2. sıf. Yerinde, uygun, lâıyk, münâsip, mehel.

muḳâtele: i. (a. katl “öldürmek”ten muḳâtele) 1. Karşılıklı vuruşma, birbirini öldürme, boğazlaşma. 2. Savaş, harp, kavga.

vâki: sif. (a. vukû “meydâna gelmek”ten vâki) Olan, vukû bulan.

vâki’ olmak: Meydana gelmek, vukû bulmak.

ḥuffâz: (a.i. hâfız’ın c.) Ezberleyiciler, ezber bilenler, Qur’ân’ı ezberleyenler.

âyât: (a.i. âyet’in c.) Kur’ân’ın cümleleri.

süver: (a.i. sûre’nin c.) Sûreler.

i’tizâr: (a.i. özr’den c.: i’tizârât) Özür dileme.

seyyid: i. (a. siyâdet “kadri yüce olmak, başkan olmak”tan seyid) 1. Efendi, önder, reis. 2. Hz. Muhammed’in küçük torunu Hz. Hüseyin’in soyundan gelen kimse.

‘âlem: i. (Ar. ‘âlem) 1. Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, kâinat, evren. 2. Bir güneş ve ona bağlı olup etrâfında dönen yıldızlardan meydana gelen sistem. 3. Yeryüzü, dünya. 4. Diyar. 5. Herkes, insanlar. 6. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Aynı şart, durum ve düşüncedeki insanların meydana getirdiği çevre, muhit. 7. Hal, hâlet, ortam. 8. Zevk ve safâ meclisi, eğlence. 9. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bir şeyin kendi içinde veya aynı özelliği taşıyan şeylerin kendi aralarında meydana getirdiği bütün, kendilerine has bir dünya. 10. i. ve sıf. Kendine has, değişik özellikleri bulunan yer, durum veya kimseler için kullanılır.

ḳasem: i. (a. ḳasem) Yemin, ant.

ilhâḥ: i. (a. lahḥ > ilhâḥ) Üstüne düşme, can sıkacak tarzda ısrar etme, direnme.

kibriyâ: i. (a. kibriyâ) 1. Büyüklük, ululuk, azamet. 2. Allah, Cenâbıhak.

‘alâ: i. (a. ‘alâ) Yükseklik, yücelik, şan ve şeref.

ḳalb: i. (a. ḳalb) 1. İki akciğer arasında ve biraz solda bulunan, emme basma bir tulumda, vücuttaki kanı akciğerlere ve akciğerlerden döndükten sonra tekrar vücûda sevkederek kan dolaşımını sağlayan organ, yürek. 2. kısa. Bu organda ortaya çıkan hastalık. 3. İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların, anlayış, duyuş, sezis yeteneklerinin kaynağı olduğu kabul edilen, insanın mânevî varlığının merkezi, gönül. 4. mec. Bir şeyin tam ortası, merkezi. 5. mec. Can evi, en önemli nokta.

pâk: sif. (f. pâk) 1. Temiz. 2. Hâlis, saf, katıksız. 3. mec. Mübârek, kusursuz, günahsız.

münevver: sif. (a. tenvîr “ışıklandırmak, nurlandırmak”tan munevver) 1. Aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu. 2. sif. ve i. Tahsil, bilgi ve görgü sâhibi olan, fikrî meselelerle uğraşan kültürlü (kimse), aydın, entelektüel.

ilhâm: i. (a. lehm “bir şeyi birden yutmak”tan ilhâm) 1. Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin. 2. Allah tarafından ilâhî feyz yoluyla peygamberlerin ve seçkin kulların gönlüne verilen ilâhî düşünce, hâlet ve duygular. 3. İçe doğan şey.

emîrül-mü’minîn: “Mü’minlerin başı” anlamında halîfeler için kullanılan unvan, İslâm halîfesi.

emîr: i. (a. emr “emretmek”ten emîr) 1. Bir kavim veya memleketin başı, başkan, bey, reis. 2. Kumandan.

mü’minîn: (a.sif. ve i. emn’den mü’min’in c. çoğul eki -in ve -ün ile) Müminler, Müslümanlar.

maşlahat: i. (a. şalâḥ “iyi, faydalı olmak” veya şulḥ’tan maşlahat) 1. İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey. 2. İş, husus, mesele. 3. Dirlik, düzenlik.

fi’l-ḥâl: (a.birl.zf.) Bu anda, hemen, şimdi.

merd: sif. ve i. (f. merd) 1. Yiğit, cesur (kimse), bahadır, kahraman, şecî. 2. Güvenilir, sözünün eri, mürüvvetli, hamiyetli (kimse). 3. i. Adam, insan.

dânâ: i. ve sif. (f. dânisten “bilmek”ten dânâ) Âlim, bilgin, bilgili, bilen kimse.

zîrâ: bağl. (f. zîrâ) Çünkü, şundan dolayı.

huşūşa: (a.zf.) Başkaca, ayrıca.

huşūş: (a.i.c. husūsāt) Bakım, iş; şekil, yol, konu.

kelām: i. (a. kelām) 1. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde. 2. Söyleyiş, söyleme. 3. Dil, lehçe. 4. kısa. din. Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhiret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklı ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelām.

dirāz: sıf. (f. derāz > dirāz) Uzun.

dirāz etmek: Uzatmak.

enbiyā: i. (a. nebi'nin çoğul şekli enbiyā') Nebiler, peygamberler.

nüzül: i. (a. nuzül) 1. Yukarıdan aşağıya inme. 2. Konaklama, inme. 3. din. Kur'an âyetlerinin vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirilmesi. 4. hek. Nüzül inme, felç.

kerîme: (a.i.c. kerāim) 1. Âyet. 2. Kız evlat.

taḥrîr: i. (a. ḥarr "düzeltmek, süslemek"ten taḥrîr) 1. Yazı yazma, kitâbet. 2. Kitap yazma, bir eser kaleme alma. 3. Kaydetme, deftere geçirme. 4. Kompozisyon. 5. Boya veya altınla işlenen süsleme motiflerinin etrafına sınırlarını belli edecek şekilde daha koyu bir renkte ince olarak çekilen çizgi. 6. Gözün renkli kısmındaki çizgiler, tahril.

taḥrîr etmek (eylemek): 1. Kaleme almak, yazmak. 2. Kaydetmek, deftere geçirmek.

şimdi: zf. (< uş imdi) 1. İçinde bulunduğumuz zamanda, şu anda. 2. Yaşamakta olduğumuz zaman diliminde, bu devirde. 3. Biraz sonra, yakında. 4. Demin, biraz önce. 5. Buna göre, bu duruma göre, artık.

mu'āmele: i. (Ar. 'amel "işlemek, yapmak, hareket etmek"ten mu'āmele) 1. Başkasına karşı olan davranış, davranış biçimi, tutum. 2. Bir işi yapmak veya sonuçlandırmak için tâkip edilmesi gereken yol, tutum. 3. Bir iş veya resmî bir evrak için dâirelerde yapılan kayıt, havâle vb. işlem. 4. Borsa, banka vb.nde yapılan ticârî işlem. 5. kimya. İki ayrı maddenin birbirine tesir etmesini sağlama işi, işlem.

kāğad: (f.i.) Kâğıt. Hamur hâline getirilmiş bitki maddelerindeki çok ince liflerin keçeleştirilmesi sûretiyle îmal edilen, yazı yazmak, kitap basmak, sarmak, kaplamak gibi birçok işte kullanılan ince yaprak.

lâyık: (a.sıf. liyâkat'den) Yakışan, yaraşır, yakışık.

cibillî: (a.sıf.) Yaratılıştaki olan, tabii.

âḥir: (a.s.c. âhirîn) Son, sonraki, en sonra.

âḥir: (a.zf.) Nihayet, son olarak.

âḥire: (a.s. âhir'in müennesi) Son.

kanal: (İtal.i.) teşmil. ve mec. Yol, vâsıta.

girān: sıf. (f. girān) 1. (Tartıda) Ağır. 2. mec. (Kıymeti) fazla, (değeri) çok olan. 3. mec. Sıkıcı, sıkıntı veren.

giran gelmek: 1. Ağır gelmek. 2. mec. Gücüne gitmek, ağırlığına gitmek.

ta'lîl: i. (a. 'illet "hastalanmak, sebep"ten ta'lîl) 1. Sebep bulma, bahâne gösterme. 2. fels. Tümünden gelim, dedüksiyon.

şeyḥayn: (a.i.c.) "İki şeyh" huk. Siyer kitaplarında: Hz. Ebū Bekir ile Hz. Ömer'e; İslâm hukukunda ise: Hz. İmâm-ı A'zam ile Hz. İmâm-ı Yusuf'a verilmiş olan unvan.

kašem: i. (a. kašem) Yemin, ant.

imtişāl: i. (a. muşul "benzetmek, şekil vermek"ten imtişāl) 1. Örnek olarak alıp ayak uydurma, uyma, uyulma. 2. Boyun eğip itâat etme, emre göre hareket etme.

imtişāl etmek (eylemek): Uymak.

lâzime: i. (a. lâzim'dan lâzime) 1. Gerekli olan şey, vecibe. 2. mantık. Gerekçe.

ibrām: i. (a. berem "bıkmak, usanmak"tan ibrām) Bıktırıcaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama.

bā: (f.e.) İle, ...li.

sa'y: i. (a. sa'y) 1. Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme, ceht. 2. din. Hacda Safâ ile Merve arasında süratle gidip gelme.

tereḥvū: (a.i.) Korkma.

riḳā': i. (a. ruḳ'a'nın çoğul şekli riḳā') Altı çeşit yazıdan (aklâm-ı sitteden) daha çok mektup ve vakıf kayıtlarında kullanılan bir yazı çeşidi [Osmanlılar'da ilmiye icâzetnâmeleri, hattat keteveleri bu hatla yazıldığı için bu yazıya hatt-ı icâze adı da verilmiştir].

şudūr: i. (a. şadr'ın çoğul şekli şudūr) 1. Göğüsler, kalpler. 2. Büyük zatlar, sadrâzamlar ve bilhassa kazaskerler.

şudūr: i. (a. şudūr) Meydana gelme, ortaya çıkma, sâdir olma.

kesr: i. (a. kesr) Arap ve Osmanlı alfabesinde bir harfin kesre ile okunması [Sözlüklerde harflerin ı veya i ile okunacağını göstermek üzere kelimelerin yanına yazılırdı].

(19) ‘Ömer gelüp baña didi ki: Yemâme’de¹⁴¹⁵ mürted¹⁴¹⁶ olanlar ile ceng¹⁴¹⁷ kavilenüp hâfız-ı Kur’ân¹⁴¹⁸ olan kurrâlardan¹⁴¹⁹ çoğı şehîd¹⁴²⁰ oldılar. Ben andan (20) qorharım ki bir yerde dağı ceng böyle kavilenür bâkî¹⁴²¹ kalan hâfız-ı kelâmu’l-lâh¹⁴²² olanlar dağı

kesre: i. (a. kesr’den kesre) Arap ve Osmanlı alfabesinde altına konduğu sessiz harfi ı veya i sesiyle berâber okutan hareke, esre.

ğurfе: i. (a. ğurfе) 1. Çardak, köşk. 2. Çıkıntılı balkon, cumba.

vezn: i. (a. vezn) 1. Tartma, tartı. 2. Ağırılık. 3. Ölçü. 4. edeb. Manzum yazılarda hecelerin belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü.

rik’a: i. (a. ruk’a “kâğıt veya deri parçası” > hatt-ı ruk’a “ruk’a yazısı, el yazısı”ndan kısaltma yoluyla rik’a) Süratli ve kolay yazma ihtiyâcından doğmuş olan, günlük hayatta ve devlet dâirelerinde yaygın olarak kullanılan, Osmanlılar’ın geliştirdiği dîvânî karakterinde bir yazı çeşidi.

pâre: i. (f. pâre) 1. Parça. 2. Sayı, adet. 3. Para.

rağam: i. (a. rağm > rağam) 1. Sayıları gösteren işaretlerden her biri. 2. Bu işaretlerle yazılmış sayı. 3. Sayı, miktar, nicelik. 4. eski. Yazı yazma.

hüve’l-lezi: ki o ...dır, o ki.

lihâf: i. (a. lihâf) 1. Örtünecek şey, yorgan. 2. anat. Vücûdu örten deri, kıl vb. 3. Tohumu saran zar veya kabuk.

yufka: i. (Eski Türk. yuvğa – yuğa) 1. Oklava ile açılan yuvarlak ince hamur yaprağı. 2. halk ağzı. Saçta pişen bir ekmek çeşidi. 3. sıf. İnce, çabuk kırılır, dayanıksız.

müfred: sıf. ve i. (a. ferd > ifrâd “bir nesneyi grubundan ayırıp tek hâline getirmek”ten mufred) 1. Bir tâneden ibâret, tek, yalnız (şey). 2. mec. Bir tâne, eşsiz, benzersiz (şey veya kimse). 3. Birleşik olmayan, basit. 4. edeb. Başka beyitlere bağlı olmayan ve mısraları arasında kâfiye bulunmayan (tek beyit), fert [Kâfiyeli olana musarra denilir]. 5. dilb. Tekil.

temre: (a.i.) Bir tek hurma.

mezkrât: (a.sıf. mezkûr’un c.) Zikredilmiş, adı geçmiş, anılmış şeyler.

muğarrer: sıf. (a. tağrîr “doğru ve güzel yazmak”tan muğarrer) Yazılı, yazılmış, tahrir edilmiş.

kimesne: i. (< kim+ise+ne) E. T. Türk. Kimse.

tilâvet: i. (a. tilâvet) Kur’ân’ı güzel sesle ve kurallara göre okuma.

¹⁴¹⁵ Yemâme: Suudi Arabistan’da tarihî bir bölge, günümüzde bir yerleşim merkezi.

Yemâme Savaşı, Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) gönderdiği İslâm ordusuyla Yalancı Peygamber Müseylimetü’l-Kezzab taraftarları arasında yapılan bir savaştır. Savaş Milâdî 632 yılında Yemâme bölgesinde yapıldı ve Müseylimetü’l-Kezzab ve taraftarlarının isyanı bastırıldı. Riyad’ın doğusunda yer alan Yemâme’de yapıldığı için savaş bu adla adlandırılmıştır.

¹⁴¹⁶ mürted: sıf. ve i. (a. irtidâd “dîninden dönmek”ten murtedd) İslâm dîninden dönen, müslümanlıktan ayrılıp başka bir dîne giren, irtidat eden (kimse).

¹⁴¹⁷ ceng: i. (f. ceng) 1. Silâhlı çatışma, savaş, harp, muhârebe, kıtal. 2. teşmil. Mücâdele, kavga, çekişme.

¹⁴¹⁸ hâfız-ı Kur’ân: Kur’ân’ı başından sonuna kadar ezberleyen kimse.

hâfız: i. (a. hifz “korumak”tan hâfız) 1. Koruyan, hıfzeden, muhâfaza eden kimse. 2. Kur’ân-ı Kerîm’i bütünüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse.

¹⁴¹⁹ kurrâ: i. (a. kârî “okuyan”ın çoğul şekli kurrâ) Kur’ân-ı Kerîm’i usûlüne uygun şekilde okuyan, üstad hâfızlar [Bilhassa yedi kırâat ve on rivâyete göre okuyan usta hâfızlar için kullanılır]. (Sözlükteki yazılışı kurrâ)

¹⁴²⁰ şehîd: i. (a. şehâdet “şehit olmak; şâhitlik yapmak”tan şehîd c.: şühedâ) 1. Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse. 2. Vatan, millet, kutsal bir amaç ve görev uğrunda ölen kimse [Kelime bu anlamı Türkçe’de kazanmıştır]. 3. “Hem meydanda hem gizli olan olayları bilen, her yerde her işi gören” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allâh’ın en güzel isimlerinden)dır.

¹⁴²¹ bâkî: sıf. (a. beka’ “devam etmek, sürekli olmak”tan bâkî) 1. Ebedî, ölümsüz, kalımlı. 2. Varlığını koruyan, devam eden, devamlı, sürekli. 3. Kalan kısım veya meblağ, alt taraf, mâbad. 4. “Ebedî, ölümsüz” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

¹⁴²² kelâmu’l-lâh: (Allah’ın sözü) Kur’ân.

şehîd olurlar. Vârid-i Kur'an'ın çok (21) âyetleri ve sûreleri zâyi¹⁴²³ olup gider. Şol¹⁴²⁴ hâfız-ı kelâmu'l-lâh olanlardan Kur'an'ı cem' itmegi emr itsene didiginde ben didim ki: (22) Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemin itmediği şey'i¹⁴²⁵ ben nice¹⁴²⁶ ideyim deyü nuṭṭ¹⁴²⁷ idince, Hâzret-i 'Ömer üzerime varup va'l-lâhi¹⁴²⁸ bu benim saña (23) didigim hayırludur¹⁴²⁹ deyü üzerime vardıkda, Hâḫ celle ve 'alâ anuñ ḳalbini açup aña ilhâm¹⁴³⁰ itdiği benim daḫı gönlüm açup aña ilhâm (24) itdigin baña daḫı ilhâm itdikde, baḳdım ki 'Ömer'in re'y'i¹⁴³¹ bunda gâyet¹⁴³² hayırludur. Ben de aña meyl¹⁴³³ itdim. [Âdem]¹⁴³⁴ Gönderüp seni buraya (25) çağırdım. Zîrâ sen 'âḳil ü dâna¹⁴³⁵ yigitsin¹⁴³⁶. Hiç¹⁴³⁷ güclenüp sözi uzatma. Çünkü Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi veselleme inen

¹⁴²³ zâyi': sîf. ve i. (a. zây' – zâyâ' "telef olmak, kaybolmak"tan zâyi') 1. Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış (şey). 2. Zıyan olmuş, boşa gitmiş (şey).

¹⁴²⁴ şol: sîf. ve zamir. (< uş+ol) E. T. Türk. Şu, o.

¹⁴²⁵ şey': i. (a. şey') 1. Belli bir nesne, oluş veya düşünceyi belirtmeyen, anlamı kendinden önceki ve sonraki kelimelerle ortaya çıkan; söz, olay, iş, durum, husus, madde, eşyâ vb. yerine kullanılan belirsiz kelime. 2. Nesne, madde, cansız varlık. 3. Hatıra gelmeyen söz, durum, nesne vb. yerine kullanılır. 4. hukuk. Ayn, eşyâ.

¹⁴²⁶ nice: sîf. ve zf. (< ne+ce < ne+çe) 1. Çok, pek çok, birçok. 2. zf. E. T. Türk. ve halk ağzı. *Nasıl.

¹⁴²⁷ nuṭṭ: i. (a. nuṭṭ) 1. Söz, konuşma, kelâm. 2. Söz söyleme hassası, söyleme yeteneği. 3. Dinleyenleri belli bir düşünce ve duygu etrafında toplamak ve iknâ etmek maksadıyla bir kalabalığa karşı yapılan güzel ve etkili konuşma, söylev, hitâbe [Kelime bu anlamı Türkçe'de kazanmıştır]. 4. Tarikat büyüklerinin manzum sözleri.

¹⁴²⁸ va'l-lâhi: ünl. (a. yemin bildiren ve ve Allâh ile va'llâhi) "Allah'a and olsun ki, Allah hakkı için" anlamında yemin sözü.

¹⁴²⁹ hayır: i. (a. hayr) 1. Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş. 2. Şartlarına, istek ve menfaatlerine göre bir kimseye uygun gelen iş veya durum. 3. Maddî veya mânevî karşılık beklenilmeden yapılan iyilik, yardım, ihsan. 4. (Arapça usûlüyle yapılmış isim tamlamalarının birinci ögesi olarak) Çok (daha, en, pek) hayırlı.

¹⁴³⁰ ilhâm: i. (a. lehm "bir şeyi birden yutmak"tan ilhâm) 1. Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin. 2. Allah tarafından ilâhî feyz yoluyla peygamberlerin ve seçkin kulların gönlüne verilen ilâhî düşünce, hâlet ve duygular. 3. İçe doğan şey.

¹⁴³¹ re'y: i. (a. re'y) 1. Oy. 2. Fikir, görüş, düşünce, ray.

ârâ': (a.i. re'y'in c.) Oylar.

¹⁴³² gâyet: zf. (a. gâyet c.: gayât) 1. Çok, pek, pek çok, fazla, son derece. 2. i. Son, nihâyet, encam; gâye.

¹⁴³³ meyl: i. (a. meyl) 1. Eğilme veya bir yana eğilmiş olma, eğik durma hâli, eğim, eğiklik. 2. mec. Bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temâyül.

meyletmek: birl. geçişsiz fiil. (a. meyl + Türkçe etmek, eylemek) 1. Bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek. 2. mec. (Bir kimseye veya bir şeye) Yönelmek, sevgi, ilgi, alâka göstermek, istek ve arzu duymak.

¹⁴³⁴ [Âdem] Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

¹⁴³⁵ 'âḳil ü dâna: i. (a. 'âḳil ve Fars. dâna ile 'âḳil ü dâna) Akıllı ve bilgili.

'âḳil: sîf. ve i. (a. 'âḳl "anlamak, bilmek"ten 'âḳil) Akıllı (kimse).

dâna: i. ve sîf. (f. dânisten "bilmek"ten dâna) Âlim, bilgin, bilgili, bilen kimse.

¹⁴³⁶ yigit: sîf. ve i. (Eski Türk. yigit "genç"; kökü belli değildir) 1. Yürekli, gözü pek, kahraman (kimse). 2. i. E. T. Türk. ve halk ağzı. Delikanlı, genç adam [Kelimenin asıl anlamı budur; birinci mânâ daha sonra anlam kaymasıyla ortaya çıkmıştır].

¹⁴³⁷ hiç: (f.zf.) 1. Olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, kat'iyen, asla. 2. Soru cümlelerinde verilen hükümün kesinlikle söz konusu olamayacağını anlatır. 3. Bir işin herhangi bir zamanda yapılıp yapılmadığını sormak için soru cümlelerinde kullanılır. 4. ünl. "Önemli bir şey değil"

vaHYi¹⁴³⁸ (26) yazar idiñ. Andan sen ğayrıdan¹⁴³⁹ evlâsıñ¹⁴⁴⁰. Hemân¹⁴⁴¹ Qur'an-ı 'azîmü's-şânı âyet-be-âyet¹⁴⁴² sûre-be-sûre nerde bulursañ ve kimde (27) olursa yazılı ve hıfzlarında olanları devşürüp¹⁴⁴³ kâğadlara¹⁴⁴⁴ yazup cem 'eyle deyü emr¹⁴⁴⁵ itdiginde Zeyd bin Şâbit rağiya'l-lâhu (28) 'anh didi ki: Bunı emr itmesi baña tağlardan¹⁴⁴⁶ bir tağı kaldır ğayr yere koy dimesinden ziyâde¹⁴⁴⁷ ağır gelüp anlara ol kadar didim ki: (29) Hâzret-i Resül şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemiñ itmediği şey'i siziñ ikiñiz nice idersiziñ. Ve baña it deyü nice emr idiyorsuñuz deyü anlara (30) nuṭṭ itdigimde Hâzret-i Ebû Bekir ve 'Ömer rağiya'l-lâhu 'anhümâ: Va'l-lâhi bu saña emr itdigimiz ğayırludur. Elbetde¹⁴⁴⁸ lâzımlıdır¹⁴⁴⁹ deyü üzerime birden (31) sürdüklerinde ol zamân Hâzret-i Ebû Bekir'e ve Hâzret-i 'Ömer'e Haḫ celle ve 'alâdan iren ilhâm baña daḫı irüp göñlüm¹⁴⁵⁰ açılıp

anlamında cevap cümlelerinin başına getirilir. 5. Varlığı olmayan veya hesâba katılmayacak kadar değersiz, önemsiz olan şey veya kimse. 6. Yokluk, adem, hiçlik.

¹⁴³⁸ vaHY: i. (a. vaHY) Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber.

¹⁴³⁹ ğayrı: sıf. (a. ğayr kelimesinin Türkçe -i ekiyle genişlemiş şekli) 1. Başka. 2. takı. (-den) Başka. 3. zf. E. T. Türk. ve halk ağızı. Artık.

¹⁴⁴⁰ evlâ: sıf. (a. evlâ) Daha uygun, daha iyi, daha lâyıf, yeğ, müreccah.

¹⁴⁴¹ hemân: zf. (f. hemân) Hemen kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli: *1. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden. 2. Aşağı yukarı, yaklaşık, takriben. 3. Ancak, sâdece, yalnız; fakat, illâ.

¹⁴⁴² be-: (f.) 1. Kelime başına getirilerek zarflar teşkil eden "ile, için, -e kadar, -e göre" anlamında ön ek. 2. Tekrarlanan iki kelime arasına veya tâ edatından sonra getirilerek zarflar teşkil eder. 3. Türkçede, tekrarlanan ve daha çok zaman ifâde eden iki kelime arasına getirilerek de kullanılmıştır.

¹⁴⁴³ devşür-mek: geçişli fiil. (E. T. Türk. dirşürmek < dir-i-ş-ür-mek > derşür-mek, benzeşmezlikle devşürmek > devşirmek) 1. Toplamak, dermek. 2. Düzeltip katlamak. 3. târih. Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocağında asker olarak yetiştirmek, saray hizmetlerinde kullanmak üzere reâyâ çocuklarını toplamak.

¹⁴⁴⁴ kâğad: i. (f. kâğad > kâğad > kâğıd) 1. Hamur hâline getirilmiş bitki maddelerindeki çok ince liflerin keçeleştirilmesi suretiyle imal edilen, yazı yazmak, kitap basmak, sarmak, kaplamak gibi birçok işte kullanılan ince yaprak. 2. Yazılı kâğıt, mektup, tezkere, varaka. 3. İskambil kâğıdı, oyun kâğıdı. 4. kısa. Kâğıt lira. 5. sıf. Kâğıttan yapılmış.

¹⁴⁴⁵ emr: i. (a. emr) 1. Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk. 2. Yapılması istenen şeyi bildiren yazı, yazılı belge. 3. dilb. Emir kipi.

emretmek: birl. geçişli fiil. (a. emr + Türkçe etmek, eylemek) (-i / -e) 1. (Yapılması istenen şeyi) Kesin olarak bildirmek, buyurmak. 2. (-i) (Nâzik konuşmada ve birinci şahıs dışında) İstemek, arzu etmek.

¹⁴⁴⁶ tağ: i. (Eski Türk. tağ) [Kelime Kafkas dillerine ve Rusça'ya da geçmiştir] Çevresindeki arâziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi.

¹⁴⁴⁷ ziyâde: sıf. (a. ziyâde) 1. Fazla, çok. 2. Lüzumsuz, boş. 3. (-den) Daha çok. 4. zf. Çok. 5. Artan miktar, geriye kalan kısım. 6. İlâve. 7. i. edeb. Müstezatlarda mısra sonuna eklenen kısa mısra. 8. mus. Mûsikîmizde eskiden koma karşılığında kullanılan terim.

¹⁴⁴⁸ elbetde: zf. (a. harf-i târif el- ve bette ten "kesin olarak"tan el-bettete > el-bette > elbet) Şüphesiz, muhakkak, mutlaka.

¹⁴⁴⁹ lâzım: sıf. ve i. (a. luzûm'dan lâzım) 1. Gerekli, lüzumlu. 2. dilb. Geçişsiz fiil.

¹⁴⁵⁰ göñül: i. (Eski Türk. köngül) [Kökü hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür] 1. İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönü, yürek, dil. 2. tasavvuf. Cenâb-ı Hakk'ın insanda tecellî ettiği yer, tasavvufî aşkın kaynağı. 3. Göñül kelimesi aşağıda bazı örnekleri görüldüğü üzere çeşitli deyimlerde, a) Sevgi, aşk, muhabbet; b) İstek, arzu, meyil, heves; c) Kabul, râzı olma, rızâ; d) Cesâret, cüret; e) Hatır; f) Mide vb. anlamlar da kazanmıştır.

bağdım ki (32) anlarıñ sa'y¹⁴⁵¹ itdikleri re'y gāyet ile hayırlu re'ydir. Ben daħı anı cem' itmege meyl idüp başladım. Qur'an'ı mine'r-riqā'¹⁴⁵² ve'l-'usub (33) ve'l-lihāf ve şudürü'r-ricālî'r-riqā'. Cem' i ruq'adır¹⁴⁵³ ki üzerine yazı yazılan kâğad faşlası¹⁴⁵⁴ ve'l-'usub 'ayn¹⁴⁵⁵ ve's-sin'i mühmeleniñ¹⁴⁵⁶ (34) zam¹⁴⁵⁷ ile 'asīb cem'idir ki ħurma¹⁴⁵⁸ dalınıñ yaşşı enli olan dibidir. Ve'l-lihāf beyāz¹⁴⁵⁹ yaşşı düz taşlardır. Qur'an'ı bunlarda yazılı (35) bulup cem' eyledim ve hıfz idüp ezberinde olan kişileriñ derūnlarından ezber okudup yazdım. Tā ol kadar ki sūre-i Tevbe'niñ¹⁴⁶⁰ [5b]¹⁴⁶¹ (1) āhiri¹⁴⁶² (olan)¹⁴⁶³

¹⁴⁵¹ sa'y: i. (a. sa'y) 1. Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme, ceht. 2. din. Hacda Safâ ile Merve arasında süratle gidip gelme.

sa'y etmek (eylemek): Çalışmak, emek vermek, gayret etmek.

¹⁴⁵² riqā': i. (a. ruq'a'nın çoğul şekli riqā') Altı çeşit yazıdan (aklâm-ı sitteden) daha çok mektup ve vakıf kayıtlarında kullanılan bir yazı çeşidi.

riqā': (a.i. ruq'a'nın c.) 1. Üzerine yazı yazılan kâğıt ve deri parçaları. 2. Kısa mektuplar. 3. Yamalar. 4. Dilekçeler.

¹⁴⁵³ ruq'a: (a.i.c. ruka', rika') 1. Üzerine yazı yazılan kâğıt ve deri parçası. 2. Yazılmış kâğıt, tezkere, kısa mektup. 3. Yama. 4. Dilekçe, arzuhal.

ruqa': i. (a. ruq'a'nın çoğul şekli ruqa') 1. Kâğıt ve deri parçaları. 2. Tezkereler, mektuplar. 3. Dilekçeler, arzuhaller.

¹⁴⁵⁴ faşla: (a.i.c. fasalât) : Hurma ağacının fidanı.

¹⁴⁵⁵ 'ayn: i. (a. 'ayn) 1. Göz. 2. Kaynak, pınar. 3. Bir şeyin aslı, kendisi, tâ kendisi, zâtı. 4. Gözle görülen şey, nesne, maddî varlık.

¹⁴⁵⁶ mühmele: (a.sıf. heml'den, mühmel'in müennesi) 1. İhmâl edilmiş, boşlanmış, bakılmamış, bırakılmış. 2. a. alfabe: noktasız harf. 3. Mânâsız, boş (söz, cümle).

¹⁴⁵⁷ zam: i. (a. zamm) 1. Üzerine bir şey ekleme, katma. 2. Bir şeyin fiyatını arttırma, maaş, ücret vb.ni arttırma.

zam: i. (a. zamm) Arap ve Osmanlı alfabesinde bir harfin zamme ile okunması [Sözlüklerde harflerin u, ü, ile okunacağını göstermek üzere kelimelerin yanına not olarak yazılırdı].

¹⁴⁵⁸ ħurma: i. (f. ħurmā) 1. Hurma ağacının tatlı, besleyici, etli meyvesi. 2. Hurma ağacı. (kitapta "ج" harfiyle yazılmış.)

¹⁴⁵⁹ beyāz: i. (a. beyāz) 1. Kar renginde olan rengin adı, ak. 2. Teninin rengi açık olan kimse. 3. Bir yazının temize çekilmiş şekli. 4. argo. Eroin. 5. sıf. Kar renginde olan, ak renkli. 6. sıf. ve i. Beyaz ırktan olan (kimse). (Sözlükte kelime "ض" harfi ile bitiyor.)

¹⁴⁶⁰ tevbe: i. (a. tevbe) 1. İşlediği bir hatâdan, suç veya günahahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme. 2. Bu karârı ifâde eden söz. 3. ünl. Bir daha yapmam.

Sûre-i Tevbe: Tevbe Sûresi. Son iki âyet hariç Medine döneminde, Peygamber Efendimizin irtihaline yakın bir zamanda inmiştir. 129 âyettir. Sûre, adını Allah'ın kullarının tövbesini kabul edeceğini bildirdiği 104. âyetten almıştır. İlk âyette geçen "berâet" kelimesinden dolayı sûreye Berâe sûresi adı da verilmiştir. Başında besmele olmayan tek sûredir. Sûrenin başına bismelenin yazılmamış oluşunu bazı bilginler, onun bir önceki sûrenin devamı mahiyetinde oluşu ile açıklamışlardır. Sûrede başlıca, yaptıkları antlaşmalara bağlı kalmayan düşmanlarla ilişkilerin kesilmesi, antlaşmalara bağlı kalanlara karşı ise antlaşmalara bağlı kalınmasının gerekliliği; Tebük seferine hazırlık, Tebük seferi öncesi ve dönüşü sırasında münafıkların sergilediği iki yüzlü tavır, Ehl-i kitapla ilişkiler, cizye ve zekât hükümleri, çölde yaşayan Arapların Kur'an talimatı karşısındaki tavırları, Kur'an'ın Müslümanlar üzerinde oluşturduğu etki ve Hz. Peygamber'in Müslümanlar adına duyduğu endişe söz konusu edilmektedir.

¹⁴⁶¹ Bu sayfadaki düzeltmeler siyah renkli kalemle yapılmıştır.

¹⁴⁶² āhir: sıf. (a. āhir) 1. Son. 2. zf. Sonunda, âkıbet, nihâyet. 3. i. "Bir evveli olmadığı gibi bir sonu da olmayan, her şeyden sonra kalacak olan" mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁴⁶³ (olan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ķavlıhũ Te'ālĩ: ¹⁴⁶⁴لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ “Leķad cā'ekũm resũlũn min enfũsikum.”¹⁴⁶⁵
 āyetini Hũzeyme nām (zātĩñ)¹⁴⁶⁶ yanında veyā Ebĩ Hũzeyme el-Enşārĩ (ol anĩñ)¹⁴⁶⁷
 yanında buldum. Bir ğayr kişiniñ (kimesneniñ)¹⁴⁶⁸ yanında (2) bulunmadı idi. Getürũp
 anı sũresiniñ āhirinde yazdım. Andan Zeyd ĥazret(ler)i¹⁴⁶⁹ didi ki: (Sayfanın saĝ
 kenarındaki notlar: tedvĩn; ve buyurdılar ki taħrĩr itdigim kāĝadlar tedvĩn¹⁴⁷⁰ olmadan
 eczā¹⁴⁷¹ iken cũmlesi Şiddĩķ-i Ekber ĥazretlerinde idi. Teşrif-i dār-ı bekā¹⁴⁷²
 buyurdũklarında Fārũķ-ı a'zam ĥazretlerinde ķaldı. Anlar daħı vedā'-yı 'ālem-i fānĩ
 buyurdũklarında kerĩme-i muħteremeleri¹⁴⁷³ Ümmũ'l-mũ' minĩn Ĥafşā rağiya'l-lāhu
 'anhā ve 'an Ebihā¹⁴⁷⁴ ĥazretlerine intikāl¹⁴⁷⁵ eyledi.)¹⁴⁷⁶ Ol yazdĩĝım kāĝadlar,

¹⁴⁶⁴ Ķur'ān, (Tevbe) 9/128: “Andolsun, size kendi iķinizden öyle bir peygamber gelmiştĩr ki, ...” Āyetin tamamı alınmamıştır.

¹⁴⁶⁵ (Leķad cā'ekũm resũlũn min enfũsikum)

leķad: Andolsun.

cā'ekũm: Size gelmiştĩr.

resũlũn: Bir elķi.

enfũsikum: İķinizden.

¹⁴⁶⁶ (zātĩñ) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

zāt: i. (a. zāt) 1. Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeĝer kimse. 2. Bir şeyin ta kendisi, maddĩ varlıĝı, maddĩ varlıĝının özü, öz varlık. 3. Bir varlıĝın hakĩkati, hüviyeti, mâhiyeti.

zāt: sıf. (a. zũ “sāhip, mâlik”in müennes şekli zāt) Sāhip, mâlik.

¹⁴⁶⁷ (ol anĩñ) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹⁴⁶⁸ (kimesneniñ) Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

kimesne: i. (< kim+ise+ne) E. T. Türk. Kimse.

¹⁴⁶⁹ ĥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

¹⁴⁷⁰ tedvĩn: i. (a. dīvān “defter, kitap”tan tedvĩn) Kitap durumuna koyma, yazılmış olan şeyleri toplayıp kitap hāline getirme.

¹⁴⁷¹ eczā : i. (a. cuz'un çoĝul şekli eczā') [Tekil gibi de kullanılır] 1. Cüzler, parçalar, kısımlar. 2. Kimya yoluyla elde edilen, ilāķ yapımında ve sanāyide çeşitli işlerde kullanılan birleşiklerin ortak adı. 3. teşmil. İlāķ. 4. halk aĝzı. Kibrit, kapsül vb. şeylerin ucundaki yanıcı kısım. 5. Ciltlenmemiş kitap formları, cüzler.

¹⁴⁷² dār-ı bekā: Ahret, öbür dünya.

¹⁴⁷³ kerĩme: i. (a. kerĩm'den kerĩme “cömert hanım”) Kız evlāt [Bu anlam Osmanlı Türkçesi'ne āittir].

muħterem: sıf. (a. ihtirām “saymak, hürmet etmek”ten muħterem) 1. Saygı gösterilen, saygıya lāyık olan, saygı deĝer. 2. Konuşma ve yazışmalarda hitap edilen veya adı geķen kimselerin isimleri başına getirilen saygı sözü, sayın.

muħtereme: sıf. Muħterem kelimesinin kadını ifāde eden veya tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânādaki müennes şekli. 1. Saygı gösterilen, saygıya lāyık olan, saygı deĝer. 2. Konuşma ve yazışmalarda hitap edilen veya adı geķen kimselerin isimleri başına getirilen saygı sözü, sayın.

¹⁴⁷⁴ Ebihā: Hz. Muhammed'in kızı Fātıma'ya verdiĝi lākaptır. “Babasının annesi” anlamına gelir.

¹⁴⁷⁵ intikāl: i. (a. naķl “bir şeyi bir yerden bir yere götürmek, taşımak”tan intikāl) 1. (Bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma) Geķme, göķme. 2. (Birinden diĝerine) Geķme, sirāyet etme, bulaşma. 3. (Öbür dünyāya) Göķme, ölme. 4. (Bir mal veya mülk miras olarak) Kalma, irsiyet yoluyla geķme. 5. (Söz) Bir konudan başka bir konuya geķme. 6. (Söylenen sözdeki mânāyı ve maksadı) Anlama, kavrama. 7. fels. Çıķarsama.

¹⁴⁷⁶ Sayfanın saĝ kenarındaki notlar. (Bu notlarda yapılan açıklamada Ebihā ismi de geķmektedir. Metinde ise bu isim geķmemektedir.)

cüz'ler¹⁴⁷⁷ öyle muşhaf¹⁴⁷⁸ olmadan kamusı (3) Hâzret-i Ebû Bekir rağiya'l-lâhu 'anh hayatda iken anuñ yanında idiler. Vefât itdiginde Hâzret-i 'Ömer rağiya'l-lâhu 'anh hâzretiniñ yanında qaldı. Tâ ol (4) dağı vefât idince qadar. Vefât itdiginde kıızı Ümmü'l-mü'minîn Hafsa rağiya'l-lâhu 'anhâ yanına geçüp anuñ elinde qaldılar. İmdi (5) ikinci Buḥārī (-i şerīfde vāqī')¹⁴⁷⁹ hâzretinde olan (ikinci)¹⁴⁸⁰ ḥadīsiñ ma'nāsı Enes rağiya'l-lâhu 'anh hâzretinden rivāyet olunan didi ki: Hâzret-i 'Osmân rağiya'l-lâhu ḥilāfetinde¹⁴⁸¹ (6) Şām tarafında Erminiye (Erminiye nām şehri)¹⁴⁸² hemzeniñ fethi; mīm'iñ, nūn'uñ kesri; yā'nıñ feth-i taḥfīfi¹⁴⁸³ ile şehri feth itmege ve 'Irak'da Azerbaycan hemzeniñ fethi zāl'iñ sükūnı (7) rā'nıñ kesri ile Erzīngān¹⁴⁸⁴ didigimiz (ta'bir olunan)¹⁴⁸⁵ vilāyeti feth itmege 'askerler¹⁴⁸⁶ ('asākir)¹⁴⁸⁷ gönderirken Huzeyfetü'l-Yemānī rağiya'l-lâhu 'anh ḥalkıñ Kur'ân'ı okumada ihtilāfların (8) görüp kend(ülerinde)¹⁴⁸⁸ bir ğayret-i dīniye ḥāşıl olup (zuhūra gelüp)¹⁴⁸⁹ gelüp Hâzret-i

¹⁴⁷⁷ cüz': i. (a. cuz') 1. Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri, kısım, parça. 2. Kur'ânın bölündüğü otuz kısımdan her biri. 3. Eskiden mahalle mekteplerinde ders kitabı olarak okunan, içinde elifbâ, elifbâya âit bilgiler, namaz duâları ve bâzı sûreler bulunan ufak kitapçık. 4. Bir kitabın ayrı bir kapak içinde çıkarılan bir veya birkaç formalık bölümü, fasikül. 5. edeb. Aruzda, bir mısraı teşkil eden ve Arapça "fa'l" kökünden türetilmiş olan "mefâilün, fâilâtün, müstef'ilün, mef'ülü" gibi vezin parçalarından her biri, tef'ile.

cüz'î: (a.sıf.c. cüz'ıyyât) Az, pek az, az miktarda.

¹⁴⁷⁸ muşhaf: i. (a. işhâf "sayfalar hâlinde toplamak"tan muşhaf) 1. Kur'ân-ı Kerim. 2. Sayfa hâlinde meydana getirilmiş şey, kitap.

¹⁴⁷⁹ (-i şerīfde vāqī') Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

vāqī': sıf. (a. vukū' "meydâna gelmek"ten vāqī') Olan, vukū bulan.

vāqī' olmak: Meydana gelmek, vukū bulmak.

¹⁴⁸⁰ (ikinci) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁸¹ ḥilāfet: i. (a. ḥilāfet) 1. Halife olma durumu. 2. Hz. Muhammed'den sonra onun vekili, din ve dünya işlerinde bütün müslümanların önderi, aynı zamanda devletin başı olan zâtın görevi ve makâmı. 3. Tarikatlarda bir şeyhten izin almak sûretiyle şeyhlik görev ve sorumluluğunu üstlenme işi.

¹⁴⁸² (Erminiye nām şehri) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁸³ taḥfīf: i. (a. ḥiffet "hafif olmak"tan taḥfīf) 1. Hafifletme. 2. Kolaylaştırma.

taḥfīfî: (a.sıf. ḥiffet'den nispet eki -î ile) 1. Hafifletmeye âit, hafifletme ile ilgili.

¹⁴⁸⁴ Erzīngān: Erzincan.

¹⁴⁸⁵ (ta'bir olunan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁸⁶ 'asker: (a.i.c. asākir) Er.

¹⁴⁸⁷ ('asākir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

'asākir: (a.i. asker'in c.) Erler.

¹⁴⁸⁸ kend(ülerinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁸⁹ (zuhūra gelüb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

‘Osmān (cāmi‘u’l-Ḳur‘ān)¹⁴⁹⁰ (ibn ‘Affān)¹⁴⁹¹ raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazret(ler)ine¹⁴⁹²: Yā emīrū’l-mū’minīn iriş bu ümmete. Yahūdileriñ (9) ve gāvurlarıñ¹⁴⁹³ (ve naşārāniñ)¹⁴⁹⁴ kitāblarına(ında)¹⁴⁹⁵ iḥtilāf gibi (vuḳū‘ bulan)¹⁴⁹⁶ bunlarda (ümmetde)¹⁴⁹⁷ bu kitābu’l-lāh Ḳur‘ān-ı ‘azīmü’ş-şāna iḥtilāf itmeleri (itmeden)¹⁴⁹⁸ olmadan evvel kelāmu’l-lāh(ı)¹⁴⁹⁹ bir yere cem‘ idüp (buyurub)¹⁵⁰⁰ (10) muşḥaf eyle. Yoḥsa böyle ḳalup iḥtilāfa düşerler (dūçār olurlar)¹⁵⁰¹ didiginde hemān Ḥazret-i ‘Osmān (zi’n-nūreyn)¹⁵⁰² Ḥazret-i Ḥafşa raḍiya’l-lāhu ‘anhāya (ve ‘an Ebihā’ya peygām irsāl buyurdılar ki)¹⁵⁰³ ḥaber gönderdi ki (11) ol yanıñdaki kāğadları cüz’leri gönder yazup muşḥaf idüp andan saña gönderirim (zī elindedir)¹⁵⁰⁴ deyü. Ḥazret-i Ḥafşa ḳamusını gönderdi. (Nezd-i ‘aliyyelerindeki olan evāḥir-i emrini irsāl buyuralar. Ba‘de’t-taḥrīr yine ṫaraf-ı (...) eş-şerīflerine irsālını va‘ad buyurdılar. Ḥafşa cümlesini irsāl buyurdılar.)¹⁵⁰⁵ (12) Andan

¹⁴⁹⁰ (cāmi‘u’l-Ḳur‘ān) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

cāmi‘u’l-Ḳur‘ān: (Ḳur‘ān derleyen) Halīfe Osman.

cāmi‘: sıf. (a. cem‘ “toplamak”tan cāmi‘) 1. Toplayan, toplayıcı, bir araya getiren, cemedin: “Hz. Osman cāmi-i Kur’an’dır.” 2. Kendisinde bulunduran, içine alan, ihtivā eden, ihāta eden. 3. i. “Birbirine benzeyen ve birbirinin zıddı olan bütün varlıkları, dağınık şeyleri bir araya toplayan” anlamında esmā-i hüsnādan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

¹⁴⁹¹ (ibn ‘Affān) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹² ḥazret(ler)ine Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹³ gāvur: i. (a. kāfir veya f. gebr “ateşe tapan”dan) [Kelime Türkçe’den Balkan dillerine, Almanca ve İngilizce’ye de geçmiştir] 1. (Müslüman halk dilinde) Müslüman olmayan kimse, özellikle hıristiyan. 2. teşmil. Dinsiz kimse. 3. i. ve sıf. mec. Hâin, zâlim, inatçı kimse.

¹⁴⁹⁴ (ve naşārāniñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

naşārā: i. (a. naşrāniñ’in çoğul şekli neşārā) Hıristiyanlar, Nasrāniler.

¹⁴⁹⁵ kitāblarına(ında) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹⁶ (vuḳū‘ bulan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹⁷ (ümmetde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹⁸ (itmeden) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁴⁹⁹ kelāmu’l-lāh(ı) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁰⁰ (buyurub) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁰¹ (dūçār olurlar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

dūçār: sıf. (f. dūçār) Uğramış, tutulmuş, yakalanmış.

¹⁵⁰² (zi’n-nūreyn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

zi’n-nūreyn: sıf. (a.) “İki nur sâhibi” Hz. Muhammed’in iki kızı ile evlendiği için Hz. Osman’a verilen lakap.

¹⁵⁰³ (ve ‘an Ebihā’ya peygām irsāl buyurdılar ki) Kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

Ebihā: Hazreti Muhammed’in kızı Hazreti Fatıma. Ümmü Ebiha Hz. Peygamber’in kızına verdiği “babasının annesi” anlamına gelen bir lakaptır.

peygām: (f.i.) Haber.

irsāl: i. (a. resel > irsāl) Gönderme, yollama.

¹⁵⁰⁴ (zī elindedir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁰⁵ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nezd: i. (f. nezd) Yan, kat, huzur.

‘alī: sıf. (a. ‘uluvv “yüce olmak”tan ‘alī) 1. Yüksek, yüce, büyük, ulu. 2. i. “Mutlak yüce, en yüce mertebede olan, üstünde hiçbir derece bulunmayan” mânâsına esmā-i hüsnādan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

Ḥazret-i ‘Osmān Zeyd bin Şābit’e ve ‘Abdu’l-lāh bin ez-Zübeyr’e ve Sa‘īd bin el-‘Āş ve ‘Abdu’r-raḥman bin el-Ḥārīs bin Hişām raḍiya’l-lāhu (13) ‘anhüm¹⁵⁰⁶ ecma‘in ḥazretlerine muşḥaflar yazmalarına (taḥrīr-i meşāhife)¹⁵⁰⁷ emr itdi (buyurdılar)¹⁵⁰⁸. Anlar da yazup ol perākende¹⁵⁰⁹ kāğadları (cem‘ idüp)¹⁵¹⁰ muşḥaf itdiler. Andan (14) Ḥazret-i ‘Osmān ol kāğadları Ḥazret-i Ḥaḥşa’ya gönderdi (irsāl buyurdu)¹⁵¹¹. Ve anı yazarken yazan (taḥrīr iden muḥarrir)¹⁵¹² Ḳureyş cemā‘atine: Eger sizler Zeyd bin Şābit ile (15) Ḳur‘ān’dan bir kelimeye ihtilāf iderseñiz anı Ḳureyş’in luğati üzre yazıñ (luğat-i Ḳureyş üzre taḥrīr idiñ)¹⁵¹³ deyü emr eyledi (buyurdılar)¹⁵¹⁴. Anlar daḥı ol emr üzre yazdılar (taḥrīr eylediler)¹⁵¹⁵. (16) Muşḥaflar tamam olduḡda fetḥ olan iḳlīmīñ¹⁵¹⁶ her birine bir muşḥaf gönderdi (irsāl buyurdılar)¹⁵¹⁷. Andan ol şahīfelerden ziyāde olan kāğadları(ñ)¹⁵¹⁸ (17) bütün yaḳmaḡı eyitdi (emr mecmū‘unı iḥrāka emr buyurdılar)¹⁵¹⁹

‘aliyye: ‘Alī kelimesinin kadını ifāde eden ve kadın ismi olarak kullanılan veya tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânadaki müennes şekli.

evāḥir: i. (a. āḥir “son”un çoḡul şekli evāḥir) 1. Sonlar, son zamanlar, son dönemler. 2. Arabī ayların son on gününe verilen ad.

ba‘de’t-taḥrīr: Yazdıktan sonra, kaydettikten sonra.

... Kelime okunamamıştır.

¹⁵⁰⁶ ‘anhüm: (a.zf.) Onlardan.

¹⁵⁰⁷ (taḥrīr-i meşāhife) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

meşāhif: i. (a. muşḥaf’ın çoḡul şekli meşāhif) 1. Sayfalardan meydana gelen şeyler, kitaplar. 2. Kur‘ān-ı Kerim’ler, Mushaflar.

¹⁵⁰⁸ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁰⁹ perākende: sıf. (f. perākenden “daḡıtmak”tan perākende) 1. Birbirinden ayrı, daḡınık, darmadaḡınık. 2. teşmil. Malın bütünüyle ve toplu olarak deḡil parçalar hālinde veya teker teker satılması sūretiyle yapılan (satış). 3. Bu şekilde satılan. 4. sıf. ve i. asker. Herhangi bir sebeple kīt’asında hizmet dışı kalmış (asker). 5. i. deniz. Savaş gemilerinde terzi, yazıcı, aşçı, kunduracı, salon ve büfe görevlileri gibi yardımcı görevlerde bulunanlara verilen isim.

¹⁵¹⁰ (cem‘ idüb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹¹ (irsāl buyurdu) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹² (taḥrīr iden muḥarrir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

muḥarrir: sıf. ve i. (a. taḥrīr “doḡru ve güzel yazmak”tan muḥarrir) 1. Yazıya geçiren (kimse), yazan, yazıcı, kâtip. 2. i. Yazar.

¹⁵¹³ (luğat-i Ḳureyş üzerine taḥrīr idiñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹⁴ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹⁵ (taḥrīr eylediler) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹⁶ iḳlīm: i. (a. iḳlīm < Yun. klima) 1. Yeryüzünün herhangi bir yerinin hava şartlarına göre uzun yılların ortalamasına dayanan durumu. 2. Ülke, diyar. 3. eski. Yeryüzünün ekvator dan kuzey kutbuna kadar bölündüğü, yaşanılabilir, oturulabilir yedi bölgesinden her biri. 4. mec. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bir şeyin kuvvetle hâkim olduḡ ortam.

¹⁵¹⁷ (irsāl buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹⁸ kāğadları(ñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵¹⁹ (emr mecmū‘unı iḥrāka emr buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

iḥrāk: i. (a. ḥarḳ “yakmak”tan iḥrāk) Yakma.

ki şol Zeyd h azret(ler)i¹⁵²⁰ cem‘ itmezden (buyurmazdan)¹⁵²¹ evvel yazılı olanları ve taşlardaki (ve aĥc ardaki)¹⁵²² yazılanları sildirdi(ler)¹⁵²³. Andan ibn (18) Őih ab raĥmetu‘l-l ahi ‘aleyhi¹⁵²⁴ didi (buyurdılar)¹⁵²⁵ ki: Baňa H arice bin Zeyd haber virdi ki Zeyd bin Ő abit rağiya‘l-l ahu ‘anh h azretinden eşitdim. Buyurdu(lar) ki¹⁵²⁶: Ben (19) K ur‘ n‘ı cem‘ iderken ve muşhafı yazarken (taĥr ir ider)¹⁵²⁷ H azret-i Res ul şalla‘l-l ahu ‘aleyhi vesellemden (h azret-i p adiş ah-ı enbiy a maĥb ub-ı derg ah-ı H ud a şalla‘l-l ahu ‘aleyhi vesellemden)¹⁵²⁸ s ure-i Aĥz ab‘dan bir şayet eşitdim (istim a‘ eyledim)¹⁵²⁹ idi ki ol (20) şavl uh u Te‘ al i: ¹⁵³⁰ *مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ* “Mine‘l-m u‘ min ine ric al un şadek u m a ‘ hedu‘l-l ahe ‘aleyhi”¹⁵³¹  ayetin okur idi (til vet buyururlar idi)¹⁵³². Ol  ayet gelmedi. T a aradıĥ şorduk (t a cüst   c  itdik)¹⁵³³, neden (neden ba‘de ba‘dein)¹⁵³⁴ (21) řoňra H uzeyme bin Ő abit el-Enř ar i rağiya‘l-l ahu ‘anh h azretiniň yanında

mecm u‘: s f. (a. cem‘ “toplamak”tan mecm u‘) 1. Bir araya getirilmiş, toplanmış, cemedilmiş. 2. Bütün, hep, cümle. 3. i. Bir araya getirilmiş, toplanmış varlık ve nesnelerin tam amı, hepsi, cümlesi. 4. mat. Toplam.

¹⁵²⁰ h azret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²¹ (buyurmazdan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²² (ve aĥc ardaki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

aĥc ar: i. (a. ĥacer‘in  oĥul şekli aĥc ar) Taşlar.

¹⁵²³ sildirdi(ler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²⁴ ‘aleyhi: (a.e.) Onun  zerine.

¹⁵²⁵ (buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²⁶ buyurdu(lar) ki Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²⁷ (taĥr ir ider) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵²⁸ (...) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

maĥb ub: i. (a. ĥubb “sevmek, sevgi”den maĥb ub) Sevilen kimse, sevgili.

¹⁵²⁹ (istim a‘ eyledim) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

istim a‘: i. (a. sem‘ “işitmek, dinlemek”ten istim a‘) 1. Kulak verme, dinleme. 2. Dinleyip kabul etme. 3. Işitme.

¹⁵³⁰ K ur‘ n, (Aĥz ab) 33/23: “M u‘minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah‘a verdikleri söze s dik kaldılar.”

 yetin tamamı alınmamıştır.

¹⁵³¹ mine: -den.

el-m u‘ min ine: M u‘minler.

ric al un: Erkekler.

şadek u: Durdular.

‘ hedu: Verdikleri sözde.

All ahe: Allah‘a.

‘aleyhi:  zerine.

¹⁵³² (til vet buyururlar idi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

til vet: i. (a. til vet) Kur‘ n‘ı güzel sesle ve kurallara göre okuma.

¹⁵³³ (t a cüst   c  itdik) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

t a cüst   c : Arama, araştırma.

¹⁵³⁴ (neden ba‘de ba‘dein) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ba‘de: e. (a. ba‘de) Başına geldiĥi kelime ve tamlamalara “sonra” anlamı katarak zarf fonksiyonunda birleşik şekiller yapar.

(hazretlerinde)¹⁵³⁵ bulduk. Anı getirüp muşhafda süresinde yazdık (tahrir itdik)¹⁵³⁶. Evvelkilerde (22) yazılı (tahrir olunmuş)¹⁵³⁷ degil idi. Ve Huzeyfe bin el-Yemānī hazret(ler)iniñ¹⁵³⁸ rivāyet(lerinde)inde¹⁵³⁹ ikinci hadīsdeki yanında مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا (Mine'l-mü' minine ricālün şadekū) āyeti bulunan (23) ol Ebū 'Umāre Huzeyme¹⁵⁴⁰ bin Şābit bin el-Fākih bin Şa'lebe bin Sā'ide el-Ḥaṭmī el-Evs el-Enşārī Zü'ş-şehādeteyn¹⁵⁴¹ demekle ma'lūm¹⁵⁴² ol (24) (ve ma'rūf olan zāt)¹⁵⁴³ idi. Bedir Ġazāsı'ndan soñraki ġazālarıñ¹⁵⁴⁴ kamasına (cümlesinde)¹⁵⁴⁵ hazır oldu(lar)¹⁵⁴⁶ idi. Şiffin cenginde Hazret-i 'Alī Kerrema'l-lāhu veçhehu¹⁵⁴⁷ hazret(ler)i¹⁵⁴⁸ ile berāber iken anda (25) katl olundu. Evvelki hadīsdeki yanında Tevbe süresiniñ āhiri لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ (Leḳad cā' eküm resülün min enfüsikum)¹⁵⁴⁹ āyeti bulunan ol Ebū Huzeyme bin Evs (26) bin Zeyd bin Aşram bin Şa'lebe bin 'Ömer bin Mālik bin en-Neccār el-Enşārī hazret(ler)i¹⁵⁵⁰ idi. Zirā anlar iki āyet idi. Her biri bu zikr olunaniñ (27) (müşārün-ileyhimādan)¹⁵⁵¹ biriniñ yanında bulundı idi. Bu Ebū Huzeyme Bedir Ġazāsı'ndan soñraki (mā' adā)¹⁵⁵² ġazālarıñ

¹⁵³⁵ (hazretlerinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵³⁶ (tahrir itdik) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵³⁷ (tahrir olunmuş) Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵³⁸ hazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵³⁹ rivāyet(lerinde)inde Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁴⁰ Huzeyme kelimesi yazılırken "h" harfinin noktası konulmamış. Huzeyme değil Huzeyme olarak yazılmış.

¹⁵⁴¹ Huzeyme bin Şābit el-Enşārī'nin adları.

Zü'ş-şehādeteyn: "Şehādeti iki şahit yerine geçen kimse" anlamında "züşşehādeteyn". Bu lākabı ona Resül-i Ekrem vermiştir.

¹⁵⁴² ma'lūm: sıf. ve i. (a. 'ilm "bilmek"ten ma'lūm) 1. Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan (şey). 2. zf. "Belli, öyle, şüphesiz, tamam, evet" vb. anlamlarda cevap sözü olarak kullanılır. 3. dilb. Mālūm fiil.4. i. (Vakıf müesseselerinde) Maaş, vazife.

¹⁵⁴³ (ve ma'rūf olan zāt) Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ma'rūf: sıf. (a. 'irfān "bilmek, tanımak"tan ma'rūf) 1. Bilinen, belli, mālūm. 2. Herkes tarafından tanınan, tanınmış, ünlü, meşhur. 3. i. eski hukuk. Dinen iyi kabul edilen ve insan tabiatına hoş gelen şey, iyilik.

zāt: i. (a. zāt) 1. Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse. 2. Bir şeyin ta kendisi, maddî varlığı, maddî varlığının özü, öz varlık. 3. Bir varlığın hakikati, hüviyeti, mâhiyeti.

¹⁵⁴⁴ ġazā: i. (a. ġazv > ġazve "cihat"tan ġazā') İslām dini uğruna yapılan savaş, cihat.

¹⁵⁴⁵ (cümlesinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁴⁶ oldu(lar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁴⁷ Kerrema'l-lāhu veçheh: Hz. Ali için kullanılan "Allah yüzünü ak etsin" anlamında bir dua ve saygı sözü.

¹⁵⁴⁸ hazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁴⁹ Qur'an, (Tevbe) 9/128

¹⁵⁵⁰ hazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵¹ (müşārün-ileyhimādan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

müşārün-ileyhimā: (a.sıf. şevr'den müşārün-ileyh'in c.) Kendisine işaret olunanlar: adı geçenler, adı anılanlar (erkekler).

¹⁵⁵² (mā' adā) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mā' adā: edat. (a. mā "şey" ve istisnâ edatı 'adā ile mā-'adā) -den başka, -den gayri.

kamusına (cümlesinde)¹⁵⁵³ hazır oldu (idiler)¹⁵⁵⁴. Hzret-i ‘Osmān’ın (raḍiya’l-lāhu)¹⁵⁵⁵ hilāfetinde vefāt itdi(ler)¹⁵⁵⁶. (28) Bunı ibn ‘Abdū’l-ber böyle zıkr itdi(ler)¹⁵⁵⁷. Bir rivāyetde ibn Şihāb didi ki: Anlar Qur’ān’ı muşhafa cem’ iderken Kureyş cemā’ati ile Enşār (29) tābūt¹⁵⁵⁸ (تابوت) kelimesinde ihtilāf itdiler. Zeyd bin Şābit tābūt (تابوه) yazarız didi Enşār ile berāber. Ve ‘Abdu’l-lāh ibn ez-Zübeyr ve Sa’īd bin el-‘Āş tābūt (تابوت) (30) (taḥrīr ideriz)¹⁵⁵⁹ yazarız didiler. Zīrā Enşār vesā’ir kabīleler (...)¹⁵⁶⁰ (kabā’ il lisānında)¹⁵⁶¹ tābūt (تابوه) dirler (idi)¹⁵⁶². Anı Hzret-i ‘Osmān (cāmi’ü’l-Qur’ān)¹⁵⁶³ raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazret(lerine)ine¹⁵⁶⁴ ‘arz itdiler. Hzret-i ‘Osmān anlara (31) tābūt (تابوت) yazıñ Kureyş dilince buyurduḡda (Kureyş lisānı üzre تابوت tābūt taḥrīr idiñ diyü fermān buyurdılar.)¹⁵⁶⁵ tābūt deyü yazdılar (taḥrīr itdiler)¹⁵⁶⁶. Ve Hzret-i Zeyd ibn Şābit raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazretiniñ: Ben Hzret-i Resūl (fermān-fermāy-ı şaḡaleyn şalla’l-lāhu

mā’adā: (a.e.) ma’ dā, başka, fazla, gayrı.

¹⁵⁵³ (cümlesinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵⁴ (idiler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵⁵ (raḍiya’l-lāhu) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵⁶ itdi(ler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵⁷ itdi(ler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁵⁸ tābūt: “Bilindiği gibi Mushaf’ın yazı ile kopya edilmesi (istinsâh) Hz. Osman döneminde olmuştur. Hz. Osman dönemindeki Mushaf’ın istinsâhına neden olan amillerin başında kıraat ihtilafları gelmiş ve bu durum onu endişelendirmiştir. Muhtelif beldelere yerleşmiş olan sahabilerin farklı okuyuşlara sahip olmaları ve onların rahle-i tedrisinden geçmiş kişilerin de onlardan öğrendikleri şekliyle Kur’an’ı kıraat etmeleri bu ihtilafın zeminini oluşturmuştur. Bu sebeple Abdullah b. Mesud’un kıraati üzere okuyanlar ile Ebû Mûsa el-Eş’arî kıraati üzerine okuyanlar arasında anlaşmazlık vaki olmuştur. İstinsâh faaliyetinin başlamasına hız kazandıran en önemli hâdise ise Azerbeycan ve Ermenistan fethine katılan Huzeýfe b. el-Yeman’ın Irak ehli ile Şam ehli arasında şâhit olduğu kıraat merkezli ihtilafı. Vaziyetten endişelenen Huzeýfe konuyu Hz. Osman’a açmış o da Hafsa’nın yanındaki Mushaf’ı talep etmiş ve Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir komisyon kurulması talimatını vermiştir. Bu komisyonun görevi Mushaf’ı istinsah etmek, yazı ve dil ile ilgili muhtemel bir ihtilaf olduğunda onu Kureyş lehçesine göre yazmaktır. Komisyon imla ile ilgili “tâbut” kelimesinde ihtilafa düşmüş sonra Kureyş lehçesi yazı gereği bu kelimenin yuvarlak “tâ” ile değil, açık “tâ” harfi ile yazılmasına karar vermiştir.”

Bkz. Bayram Kanarya, “İbn Ebî Dâvud’un Kitâbu’l-Mesâhif İsimli Eseri Çerçevesinde Mushaf’ın Form Değişikliğinin Panoraması”, *Artuklu Akademi, Journal of Artuklu Academia*, 2017 / 4 (2), 29-50. (Alıntı yapılan s. 35.)

<https://www.acarindex.com/pdfs/103181> Erişim Tarihi: 12.03.2022, Saat: 19:15.

¹⁵⁵⁹ (taḥrīr ideriz) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁶⁰ (...) Üstü çizili kelime okunamamıştır.

¹⁵⁶¹ (kabā’ il lisānında) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

kabā’ il: i. (a. kabīle’nin çoğul şekli kabā’ il) Kabīleler.

¹⁵⁶² (idi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁶³ (cāmi’ü’l-Qur’ān) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁶⁴ ḥazret(lerine)ine Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁶⁵ (...) Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

diyü: Kelime metinde çoğunlukla deyü şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁶⁶ (taḥrīr itdiler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

‘aleyhi vesellem tilâvet buyururlar iken istimâ‘ itdim)¹⁵⁶⁷ (32) şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem okurken sûre-i Ahzâb’dan bir âyet eşitdim (istimâ‘ itdim)¹⁵⁶⁸ idi. Ol âyeti Kur’ân’ı cem‘ iderken gayb itdim. Ve kimse dağı anı (33) getürmedi. Tâ Huzeyme bin Şâbit yanında (nezdinde)¹⁵⁶⁹ bulduğ dimesi. Çünkü Zeyd bin Şâbit (...) ¹⁵⁷⁰ anı Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemin (… mübârek)¹⁵⁷¹ ağzından eşitdi (Sayfanın altında işaretle gösterilen notlar: mübârek lisân-ı dürer-bârlarından istimâ‘ eyledi)¹⁵⁷². (34) Ve kanğı sûrede olduğun ve yerin bilmedi idi. Çünkü Hâzret-i Ebû Bekir (ol yâr-ı gâr sultân-ı dîn Şiddîk-i Ekber raĥ-nümâ)¹⁵⁷³ rağiya’l-lâhu ‘anh emri ile (9 emr-i hümâyûnları ile)¹⁵⁷⁴ Kur’ân’ı kâğadlara devşürmege¹⁵⁷⁵ başladıklarında (35) Hâzret-i Resûl (Seyyidü’s-şakaleyn)¹⁵⁷⁶ şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemin ĥuzûrunda

¹⁵⁶⁷ Satır sonu kenar notu. Yukarıdan aşağıya doğru yazılmış. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

fermân-fermâ: Buyruğu geçen, ferman buyuran.

-fermâ - -fermây: sıf. (f. fermüden “buyurmak”tan fermây > fermâ) Sonuna geldiği kelimelere “buyuran, emreden” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

şakaleyn: i. (a. şekal “ağırlığı olan kıymetli nesne”den tesniye eki -eyn ile şekaleyn) Arapça’da “insan ve cin”, “dünya ve âhiret” gibi ikili anlamlarda kullanılan kelime dilimizde Hâzret-i Muhammed hakkındaki, “İns ve cinnin peygamberi, efendisi” anlamına gelen Resûlü’s-sakaleyn ve Seyyidü’s-sakaleyn söyleyişlerinde geçer.

tilâvet: i. (a. tilâvet) Kur’ân’ı güzel sesle ve kurallara göre okuma.

¹⁵⁶⁸ (istimâ‘ itdim) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁶⁹ (nezdinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nezd: i. (f. nezd) Yan, kat, huzur.

nezdinde: İndinde, nazarında, kabul ve anlayışına göre.

¹⁵⁷⁰ (...) Üstü çizili kelime okunamamıştır.

¹⁵⁷¹ (... mübârek) Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Baştaki kelime okunamamıştır.

mübârek: sıf. (a. mubâreket “berekatli, mübârek kılmak”tan mubârek) 1. Çok saygı değer, hürmete lâyıık, muhterem. 2. Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes. 3. Berekatli, verimli. 4. Sevgi ve beğenme ifâdesi olarak kullanılır. 5. Yaptıkları hoşa gitmeyen kimselerden, hoşa gitmeyen durumlardan veya şeylerden bahsedilirken alay ve târiz yollu kullanılır. 6. halk ağzı. Allah.

¹⁵⁷² Sayfanın altında işaretle gösterilen notlar. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

dürer-bâr: (f.birl.sıf.) İnciler yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

dürer: (a.i. düre’nin c.) Büyük inci taneleri.

-bâr: sıf. (f. bâriden “yağdırmak”tan bâr) Sonuna geldiği kelimelere “yağdıran, saçan, döken” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

¹⁵⁷³ Satır arasında işaretle gösterilen sayfanın altında bulunan not. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

yâr-ı gâr: Mağara dostu, Hz. Ebû Bekir.

raĥ-nümâ: i. (f. reh - râh “yol” ve numâ “gösteren” ile reh-numâ - râh-numâ) Yol gösteren kimse, kılavuz. (Kelime sözlükte “s” he harfiyle yazılıdır.)

-nümâ: sıf. (f.) “Gösteren, bildiren” manalarıyla kelimelere katılır.

¹⁵⁷⁴ (9 emr-i hümâyûnları ile) Satır arasında 9 rakamı ile gösterilen sayfanın altında bulunan not. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁷⁵ devşürmek: geçişli fiil. (E. T. Türk. dirşürmek < dir-i-ş-ür-mek > derşür-mek, benzeşmezlikle devşürmek > devşirmek) 1. Toplamak, dermek. 2. Düzeltip katlamak. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde yeniçeri ocağında asker olarak yetiştirmek, saray hizmetlerinde kullanmak üzere reâyâ çocuklarını toplamak.

¹⁵⁷⁶ (Seyyidü’s-şakaleyn) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

(hümāyūnlarında)¹⁵⁷⁷ ve emri ile yazılan (fermān-ı ‘ālī-şānlarıyla taḥrīr olunan)¹⁵⁷⁸ nüshaları arayup dilemeleri (talep buyurmaları)¹⁵⁷⁹ Ḳur’ān’ın zuhūrını¹⁵⁸⁰ dilediler. [6a] (1) Yoḥsa anı ihdās¹⁵⁸¹ itmek dilemediler. Kaçan ki (Çünkü)¹⁵⁸² bu (Ebū)¹⁵⁸³ Ḥuzeyme ḥazret(lerinden)inden¹⁵⁸⁴ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ (Mine’l-mü’minine ricālün)¹⁵⁸⁵ āyeti geldikde (zuhūr eyledikde)¹⁵⁸⁶ anda Ḳur’ān isbātı¹⁵⁸⁷ yok. Zīrā yalnız bir (2) kişi vardı (pür kimesne varūp ifāde eyledi)¹⁵⁸⁸. Zeyd bin Şābit raḍiya’l-lāhu ‘anh: Ben Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemden eşitdim (9 ben ol nāzenin çār-bāliš-i mihteri ve dest-perverde-i dāye-i sa’adet serveri şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellemin gül-berg-i gonce-i dehānlarından istimā‘ eyledim)¹⁵⁸⁹. Anı arar idim. Bi-ḥamdi’l-lāh¹⁵⁹⁰ geldi buyurma(ları)sı¹⁵⁹¹ anı isbāt (3) itdi. Zīrā Ḳur’ān-ı ‘azīmü’ş-şān dağınık (müteferrik)¹⁵⁹²

¹⁵⁷⁷ (hümāyūnlarında) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁷⁸ (fermān-ı ‘ālī-şānlarıyla taḥrīr olunan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

‘ālī-şān: (a.birl.sif.) 1. Şan ve şerefi büyük olan 2. Meşhur bir çeşit lāle.

¹⁵⁷⁹ (talep buyurmaları) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁸⁰ zuhūr: i. (a. zuhūr)1. Meydana çıkma, baş gösterme, görünme. 2. tasavvuf. İlâhî sıfat ve isimlerin bir sûrete bürünüp ortaya çıkması, varlık sûretinde görünmesi.

¹⁵⁸¹ ihdās: i. (a. ḥudūs “sonradan var olmak, vâki olmak”tan ihdās) Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma.

¹⁵⁸² (Çünkü) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁸³ (Ebū) Kelime metinde (bu) olarak yazılmıştır.

¹⁵⁸⁴ ḥazret(lerinden)inden Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁸⁵ Ḳur’ān, (Aḥzāb) 33/23: “Mü’minlerden öyle adamlar vardır ki ...” Āyetin tamamı alınmamıştır.

¹⁵⁸⁶ (zuhūr eyledikde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁸⁷ isbāt: i. (a. şubūt “yerinde, devamlı ve sağlam olmak”tan isbāt) 1. Tanık ve delil göstererek bir şeyin doğruluğunu şüpheye yer bırakmayacak, reddedilemeyecek şekilde ortaya koyma. 2. Var etme, meydana çıkarma, izhar etme. 3. halk ağzı. Ortaya konan açık ve kuvvetli delil, tanıt, hüccet. 4. eski dilb. Olumluluk. 5. din. Kelime-i tevhîdin, “Ancak Allah vardır” anlamındaki “illallah” kısmı [Lâ ilâhe kısmına nefiy denir]. 6. mantık. Bir önermenin doğruluğunu ortaya koyan akıl yürütme. 7. tasavvuf. Kulun Cenâbıhakk’ın lutfuyla beşerî zaafırlardan kurtulup mahv hâlini elde ettikten sonra onların yerine iyi vasıflar, güzel hasletler kazanması.

¹⁵⁸⁸ (pür kimesne varūp ifāde eyledi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁸⁹ 9 rakamıyla belirtilen satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nāzenin: sif. (f. nāzenin) 1. İşveli, cilveli, nazlı. 2. Üstüne titreyerek çok nazlı olarak yetiştirilmiş, şımartılmış. 3. İnce yapılı, nârin. 4. Nazlı, cilveli, genç ve güzel kadın. 5. (Alay ve küçümseme yoluyla) Şu bilinen mâhut kimse.

çār-bāliš: (f.birl.i.) 1. Hükümdar ve büyüklerin üzerine oturduğu dört katlı yastık, taht, yüksek mevki, makam.

2. Dört unsur (ateş, hava, su, toprak) ve dört unsurdan meydana gelen dünya.

mihter: sif. (f.) Daha büyük, daha ulu.

perverde: sif. (f. perverden “beslemek, terbiye etmek”ten perverde) Beslenmiş, büyütülmüş, yetiştirilmiş.

dāye: i. (f. dāye) Sütline, bir çocuğa süt veren ve bakan cāriye, dadı, taya.

sürür: (a.i.) Sevinç.

dehān: i. (f. dehān > dehen) Ağız.

¹⁵⁹⁰ bi-ḥamdi’l-lāh: (a.zf.) Allah’a şükürler olsun.

¹⁵⁹¹ buyurma(ları)sı Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁹² (müteferrik) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

şeylerde yazılı idi. Ve ezberlerde idi. Ammā Zeyd bin Şābit ve gayrılarının yanlarında (nezdinde)¹⁵⁹³ maḥfūz¹⁵⁹⁴ idi. (4) Rıdḩvānu'l-lāhi 'aleyhim¹⁵⁹⁵ ecma'in. İmdi (ve daḩı)¹⁵⁹⁶ Ḩāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemin zamān-ı sa'ādetlerinde (ve daḩı ḩāzret-i seyyidü's-selātin şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḩāzretlerinin zamān-ı hümāyūnlarında)¹⁵⁹⁷ Ḩur'ān-ı 'azīmü'ş-şān indikce (nüzūl itdikce)¹⁵⁹⁸ isteyenlere (5) (talep idenlere)¹⁵⁹⁹ Enşār'dan¹⁶⁰⁰ dört kimsenin yazup (taḩrīr olup)¹⁶⁰¹ ḩıfz itmeleri Enes raḩiya'l-lāhu 'anh ḩāzret(lerinin)ini¹⁶⁰² rivāyet(leri)i¹⁶⁰³ ile şahīḩ işbāt olundu. Ḩāzret-i Enes didi ki (buyurdılar ki)¹⁶⁰⁴: (6) Anlar Übey [bin]¹⁶⁰⁵ Kā'b ve Mu'āz bin Cebel ve Ebū Zeyd ve Zeyd bin Şābit raḩiya'l-lāhu 'anhüm¹⁶⁰⁶ ecma'in¹⁶⁰⁷ bunlar (ḩāzerāti)¹⁶⁰⁸ idi. Ve Ebū Zeyd ḩāzret(ler)ini¹⁶⁰⁹ ismi (şerīfleri)¹⁶¹⁰ Sa'd bin 'Ubeyd (7) idi. Bunu Şahīḩ'inde zıkr itdiler. Velākin¹⁶¹¹ عَن ابْنِ عَمْرِو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُذُوا الْقُرْآنَ

müteferriḩ: sıf. (a. teferruḩ "ayrılmak, daḩılmak"tan müteferriḩ) 1. Birbirinden ayrılmış, daḩılmış. 2. Çeşitli, muhtelif.

¹⁵⁹³ (nezdinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nezd: i. (f. nezd) Yan, kat, huzur.

nezdinde: İndinde, nazarında, kabul ve anlayışına göre.

¹⁵⁹⁴ maḥfūz: sıf. (a. ḩıfz "korumak, saklamak"tan maḥfūz) 1. Saklanmış, gizlenmiş. 2. Dış etkilere, tehlikelere karşı korunmuş. 3. Emniyet kuvvetlerince korunan veya gözetiminde tutulan, serbestçe hareket edemeyen. 4. Ezberlenmiş, hâfizaya alınmış.

¹⁵⁹⁵ rıdḩvānu'l-lāhi 'aleyh: Allah rāzı olsun!

¹⁵⁹⁶ (ve daḩı) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁹⁷ Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

selātin: (a.i. sultān'ın c.) Sultanlar.

¹⁵⁹⁸ (nüzūl itdikce) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁵⁹⁹ (taleb idenlere) Satır başı kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁰⁰ Enşār: i. (a. nāşir "yardımcı"nın çoḒul şekli enşār) [Tekili dilimizde bu anlamda kullanılmaz] "Yardımcılar, koruyucular" mânâsına gelen kelime, İslāmîyet'i kabul ederek Hz. Muhammed'i ve Mekke'li müslümanları Medîne'ye dāvet eden ve hicret ettikleri zaman onlara yardımcı olan, koruyan Medîneli müslümanlar hakkında kullanılmıştır.

¹⁶⁰¹ (taḩrīr olup) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁰² ḩāzret(lerinin)ini Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁰³ rivāyet(leri)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁰⁴ (buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁰⁵ [bin]: Metnin sonraki kısımlarına bakıldığında bu kelimenin yazımı burada unutulmuş olabilir. Kelime tarafımızca eklenmiştir.

¹⁶⁰⁶ 'anhüm: (a.zf.) Onlardan.

¹⁶⁰⁷ ecma'in: (a.zf.) Hepsî, cümlesi, topu.

raḩiya'l-lāhu 'anhüm ecma'in: Allah hepsinden rāzı olsun.

¹⁶⁰⁸ (ḩāzerāti) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḩāzerāt: i. (a. ḩāzret'in çoḒul eki -āt almış şekli ḩāzarāt) 1. Hazretler. 2. tasavvuf. Mertebeler, vücut mertebeleri.

¹⁶⁰⁹ ḩāzret(ler)ini Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶¹⁰ (şerīfleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶¹¹ velākin: baḒl. (a. ve lākin) Lākin, fakat.

¹⁶¹² مِنْ أَرْبَعَةٍ: مِنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَسَالِمِ مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ¹⁶¹² ‘An ibn ‘Ömer (raḍiyā ‘anhümā)¹⁶¹³ kâle: “Kâle Resûlu’l-lâh şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem; huzû’l-Ḳur’ân’e¹⁶¹⁴ min erba‘atin¹⁶¹⁵. Min ibn Mes‘ūd (8) ve Übey bin Kā‘b ve Mu‘āz bin Cebel ve Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe.” (Ya‘nî)¹⁶¹⁶ İbn ‘Ömer raḍiya’l-lâhu ‘anhümā¹⁶¹⁷ ḥazretinden rivâyet olup didi ki: Ḥazret-i Resûl (faḥrû’l-mürselîn buyurdılar ki)¹⁶¹⁸ buyurdu (9) “Ḳur’ân’ı dört kişiden (kimseden)¹⁶¹⁹ alîñ (aḥz idiñ)¹⁶²⁰. Anuñ birisi (anlar)¹⁶²¹ ibn Mes‘ūd ve Übey bin Kā‘b ve Mu‘āz bin Cebel ve Ebî Huzeyfe’niñ kulu Sâlim Rıḍvânu’l-lâhi ‘aleyhim (10) ecma‘în(lerdir)¹⁶²².” Bunı Tirmizî ḥazret(ler)i¹⁶²³ zikr idüp ḥadîş ḥasen, şaḥîḥ didi. İmdi bu ḥadîşlerden isbât oldu ki Ḳur’ân-ı ‘azîmü’ş-şân (11) (Ḥazret-i sultân-ı rusûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemiñ zamân-ı sa‘d iktirânlarında)¹⁶²⁴ Ḥazret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemiñ zamân-ı sa‘âdetlerinde¹⁶²⁵ daḥî bu te’lîf¹⁶²⁶ (...) ¹⁶²⁷ ve bu cem‘iyyet¹⁶²⁸ üzerine idi. Lâkin daḡınık

¹⁶¹² <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/051/3810.htm> Erişim Tarihi: 22.12.2021, Saat: 16:25.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Menâkıb Bahsi, 3810.

¹⁶¹³ (raḍiyā ‘anhümā) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶¹⁴ huzû’l-Ḳur’ân’e: Ḳur’ân’ı alın.

huzû: Alın.

¹⁶¹⁵ min erba‘atin: Dört kişiden.

erba‘a: sîf. (a. erba‘a) [Tamlamalarda kullanılır]. 1. Dört, dördüncü. 2. i. (Yevmü’l-erbaa’dan kısaltma) Çarşamba günü.

¹⁶¹⁶ (Ya‘nî) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶¹⁷ ‘anhümā: (a.zf.) O ikiden.

¹⁶¹⁸ (faḥrû’l-mürselîn buyurdılar ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

faḥrû’l-mürselîn: Resullerin övündüğü; Hz. Muhammed.

faḥr: i. (a. faḥr) 1. Övünme, iftihar, gururlanma. 2. İftihar kaynağı, iftihar sebebi, övünç, medâr-ı iftihar. 3. tasavvuf. Özellikle Bektâşîler’in giydiği, üzeri dilimlere bölünmüş taç.

mürselîn: (a.sîf. mürsel’in c.) Peygamberler.

¹⁶¹⁹ (kimseden) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶²⁰ (aḥz idiñ) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶²¹ (anlar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶²² ecma‘în(lerdir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶²³ ḥazret(ler)i Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶²⁴ Satır başı kenar notu. Yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

rusûl: i. (a. resûl’ün çoğul şekli rusul) Peygamberler.

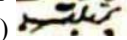
sa‘d: i. (a. sa‘d) 1. Kutluluk, bahtiyarlık. 2. sîf. Uğurlu olduğuna, uğur getirdiğine inanılan, uğurlu sayılan. iktirân: i. (a. ḳarn “yaklaştırmak, bitiştirmek”ten iktirân) 1. Yaklaşma, yanına gelme, yakın olma. 2. Erişme, ulaşma.

iktirâb: i. (a. ḳurb “yaklaşmak”tan iktirâb) Yaklaşma.

¹⁶²⁵ sa‘âdet: i. (a. sa‘âdet) Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

zamân-ı sa‘âdet: Hz. Muhammed’in zamanı.

¹⁶²⁶ te’lîf: i. (a. elf “alışmak, tanışmak”tan te’lîf) 1. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama. 2. Eser yazma, toplayıp kaleme alma. 3. i. ve sîf. Yazılmış eser.

¹⁶²⁷ (...) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır. Kelime okunamamıştır.

¹⁶²⁸ cem‘iyyet: i. (a. cem‘ “toplamak”tan yapma master eki -iyyet ile cem‘iyyet) 1. Topluluk, kalabalık.

cüz'ler ve kâğadlarda (12) (lâkin müteferriḳ eczâ' ve evrâḳda)¹⁶²⁹ idi. Şoñra¹⁶³⁰ (ba' dehû)¹⁶³¹ şahâbe-i kirâm ('aleyhimü'r-rıdvan)¹⁶³² anı cem' idüp bir muşhaf itdiler. Zîrâ Ḥazret-i Resûl (risâlet-penâh)¹⁶³³ eyyâmında¹⁶³⁴ (eyyâm-ı mübârekelerinde)¹⁶³⁵ ba' zî¹⁶³⁶ âyetlerine nesh¹⁶³⁷ irer (vâḳi' olur)¹⁶³⁸ idi. Ve tilâvetden (13) şey' be şey'

¹⁶²⁹ (lâkin müteferriḳ eczâ' ve evrâḳda) Satır başı kenar notu. Aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

müteferriḳ: sîf. (a. teferruk "ayrılmak, dağılmak"tan müteferriḳ) 1. Birbirinden ayrılmış, dağılmış. 2. Çeşitli, muhtelif.

eczâ': i. (a. cuz'un çoğul şekli eczâ') [Tekil gibi de kullanılır] 1. Cüzler, parçalar, kısımlar. 2. Kimya yoluyla elde edilen, ilâç yapımında ve sanâyide çeşitli işlerde kullanılan birleşiklerin ortak adı. 3. teşmil. İlâç. 4. halk ağzı. Kibrit, kapsül vb. şeylerin ucundaki yanıcı kısım. 5. Ciltlenmemiş kitap formları, cüzler.

evrâḳ: i. (a. varak "yaprak"ın çoğul şekli evrâḳ) 1. Yapraklar, kitap sayfaları, kâğıtlar. 2. Bir konu üzerinde muâmele görmüş kâğıtlar. 3. Ağaç ve bitki yaprakları.

varak: i. (a. varak) 1. Yaprak, ağaç ve ot yaprağı. 2. Kitap yaprağı, iki sayfadan ibâret üzeri yazılı yaprak. 3. Çekiçle dövülerek ince duruma getirilmiş altın, gümüş vb. mâdenî levha.

¹⁶³⁰ şoñra: zîf. (son'dan yön ekiyle son+ra) 1. İçinde bulunulan veya bahsedilen ânın daha ilerisindeki bir zamanda, bilâhare. 2. -nin ardından, ... arkasından. 3. Yoksa, öyle olmazsa, aksi halde. 4. Buna ek olarak, dahası. 5. ... gün, ... hafta, biraz, pek çok vb. zaman ifâde eden kelimelere eklenecek belirtilen kadar zamânın geçtiğini veya geçeceğini anlatır. 6. Bulunulan veya bahsedilen yerden daha uzakta, daha ileride. 7. Mevki, makam, değer, derece vb. için bahsedilenden daha arkada, daha aşağıda oluşu ifâde eder. 8. i. Bir şeyin arkadan gelecek kısmı veya zamânı, devâmı, gerisi, alt tarafı yâhut daha ilerisi.

¹⁶³¹ (ba' dehû) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ba' dehû: (a.zf.) Ondan sonra.

¹⁶³² ('aleyhimü'r-rıdvan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

'aleyhimü'r-rıdvan: Allahü teâlânın rızası onların üzerine olsun veya Allahü teâlâ onlardan râzı olsun mânâsına duâ ve hürmet ifâdesi. İki den fazla Eshâb-ı kirâmın ismi anıldığında, işitildiğinde ve yazıldığında söylenir ve yazılır. Bir kişi için aleyhirridvan, iki kişi için aleyhimerrıdvan denir.

¹⁶³³ (risâlet-penâh) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

risâlet-penâh: Hz. Muhammed.

risâlet: i. (a. risâlet) 1. İnsanları dîne dâvet etme işi, peygamberlik, resullük. 2. Elçi olma, elçilik [Eskimiştir]. 3. eski hukuk. Bir kimsenin sözünü kendi bir şey katmadan, söz hakkı olmadan başka birine bildirme.

penâh: i. (f. penâh) Sığınacak yer, melce.

-penâh: sîf. (f. penâh-kerden "sığınak yapmak"tan penâh) Sonuna geldiği kelimelere "sığınağı, koruyucusu, hâmisî olan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar.

¹⁶³⁴ eyyâm: i. (a. yevm "gün"ün çoğul şekli eyyâm) 1. Günler. 2. Zaman, devir. 3. Uygun ve elverişli zaman.

¹⁶³⁵ (mübârekelerinde) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

mübâreke: sîf. Mübârek kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli.

eyyâm-ı mübâreke: Mübârek günler.

mübârek: sîf. (a. mubâreket "berekatli, mübârek kılmak"tan mubârek) 1. Çok saygı değer, hürmete lâyık, muhterem. 2. Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes. 3. Bereketli, verimli. 4. Sevgi ve beğenme ifâdesi olarak kullanılır. 5. Yaptıkları hoşâ gitmeyen kimselerden, hoşâ gitmeyen durumlardan veya şeylerden bahsedilirken alay ve târiz yollu kullanılır. 6. halk ağzı. Allah.

¹⁶³⁶ ba' zî: sîf. (a. ba' zî'dan Fars. izâfet kesresi -i ile ba' z-ı ...) [İzâfet kesresi zamanla kalıplaşmış ve Türkçe iyelik ekiyle karıştırılmıştır] 1. Birtakım, bir kısım. 2. zamir. Hepsi olmayıp içlerinden birkaçı, kimi. 3. zîf. Arada bir, ara sıra, kimi vakit, bâzan [Daha çok tekrar şeklinde kullanılır].

¹⁶³⁷ nesh: i. (a. nesh) 1. Hükümünü ortadan kaldırma, hükümü ortadan kalkma, hükümsüz bırakma, hükümsüz kalma. 2. Sûretini çıkarma, bir nüshasını alma, istinsah etme. 3. i. (a. nesh) Hat sanatında, özellikle yazma ve basma eserlerde yaygın olarak kullanılan bir yazı çeşidi.

¹⁶³⁸ (vâḳi' olur) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

vâḳi': sîf. (a. vuḳû' "meydâna gelmek"ten vâḳi') Olan, vukû bulan.

vâḳi olmak: Meydana gelmek, vukû bulmak.

ref¹⁶³⁹ olur idi ba‘zı hükmünüñ nesh olması gibi. Andan (ol cihetden)¹⁶⁴⁰ bir muşhafda cem‘ olmadı. Andan ba‘zı tilāveti ref‘ olması dīniñ umūrına¹⁶⁴¹ (14) iḥtilāfa ve karışıklığa (teşvīşe)¹⁶⁴² bā‘is¹⁶⁴³ oldu (oldığından)¹⁶⁴⁴. Andan Hāḳ celle ve ‘alā kitābını ezberletmek ile ḳalblerde (ḳulūbda)¹⁶⁴⁵ hıfz eyledi tā ol nesh olma zamānı dönüp (tamām olup)¹⁶⁴⁶ (15) gidince ḳadar. Andan ḥulefā‘u‘r-rāşidīn¹⁶⁴⁷ rağiya‘l-lāhu Te‘ālī ‘anhüm ḥazretlerine cem‘ itmesini tevfiḳi¹⁶⁴⁸ ile muvāfiḳ¹⁶⁴⁹ itdi (cem‘ini tevfiḳ eyledi)¹⁶⁵⁰. Ve delīl-i şaḥīḥ ile öyle işbāt (16) oldu ki şaḥābeler rıdvānu‘l-lāhi ‘aleyhim ecma‘in Ḳur‘ān‘ı ‘azīmü‘ş-şānı cümlesi ma‘rifeti¹⁶⁵¹ ve ḥuzūr¹⁶⁵² ve işbātı ile Hāḳ celle ve ‘alā

¹⁶³⁹ ref‘: i. (a. ref‘) 1. Yukarı kaldırma, yükseltme. 2. Yüceltme, yükseltme. 3. Ortadan kaldırma, hükümsüz kılma, feshetme, lağvetme. 4. Giderme, giderilme, kaldırma, kaldırılma. 5. eski. dilb. Arapça bir kelimenin sonunu ötre ile okuma. 6. Aruzda “müstef‘ilün” cüzünü “fāilün” şekline koyma.

¹⁶⁴⁰ (ol cihetden) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁴¹ umūr: i. (a. emr “iş”in çoğul şekli umūr) İşler.

¹⁶⁴² (teşvīşe) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

teşvīş: i. (a. şevāş “karışıklık”tan teşvīş) 1. Karıştırma, karma karışık etme. 2. İnsanın zihnini meşgul eden şey, gāile, karışıklık.

¹⁶⁴³ bā‘is: i. (a. ba‘s “göndermek, uyarmak, diriltmek”ten bā‘is) 1. Sebep olan şey, sebep. 2. “Kıyâmette ölenleri diriltten, insanları kabirlerinden kaldıran ve gönüllerde saklı olanları meydana çıkaran” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah‘ın en güzel isimlerinden)dir.

bā‘is olmak: Sebep olmak.

¹⁶⁴⁴ (oldığından) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁴⁵ (ḳulūb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ḳulūb: i. (a. ḳalb‘in çoğul şekli ḳulūb) Kalpler.

¹⁶⁴⁶ (temām olup) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁴⁷ ḥulefā‘u‘r-rāşidīn: 1. (İlk dört halife) Hz. Ebū Bekir, Ömer, Osman, Ali. 2. Resmi dairelerde kalem amirine bağlı bulunan memurlar.

ḥulefā‘: i. (a. ḥalīfe‘nin çoğul şekli ḥulefā‘) 1. Halifeler. 2. Eskiden resmî dairelerde çalışan kâtipler.

rāşid: sıf. ve i. (a. ruşd “doğru yolda gitmek”ten rāşid) 1. Olgun, erişkin (kimse). 2. Doğru yola giden, hak yolu kabul eden (kimse).

rāşidīn sıf. (a. çoğul eki -īn ile) Doğru ve hak yolda olanlar [Hz. Muhammed‘den sonra halife olan Hz. Ebū Bekir, Ömer, Osman ve Ali için kullanılan Hulefâ-yı rāşidin tamlamasında geçer].

¹⁶⁴⁸ tevfiḳ: i. (a. vefḳ “uygun olmak”tan tevfiḳ) 1. Uygun duruma getirme, uydurma. 2. Allah‘ın yardımı, Allah‘ın, kulunun fiilini rızâsına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irâde ve rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılması.

¹⁶⁴⁹ muvāfiḳ: sıf. (a. muvāfaḳat “uygun olmak”tan muvāfiḳ) 1. Uygun, münasip. 2. i. Aynı tarafı destekleyen, aynı görüşü paylaşan, birbirine muhâlif olmayan kimselerden her biri.

¹⁶⁵⁰ (cem‘ini tevfiḳ eyledi) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁵¹ ma‘rifet: i. (a. ‘irfān “bilmek”ten ma‘rifet) 1. İş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret. 2. mec. Bir kimsenin uygun olmayan, hoş gitmeyen, garip karşılanan hal ve davranışı, tuhafılık. 3. Bilgi, ilim. 4. Varlıkların hakikatini ve ilâhî sırları tefekkür, keşif ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme, irfan. 5. Allah‘a erişme yolundaki dört makamdan (şeriat, tarikat, hakikat, mârifet), ancak Allah‘ın “eḥassü ḥâssi‘l-havâs” denen has kullarının eriştiği dördüncü makam. Bu, kulun Hak‘la aynileştiği, Hak‘la Hak olduğu makamdır.

¹⁶⁵² ḥuzūr: i. (a. ḥuzūr) 1. İç rahatlığı, hâlden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu. 2. Önemli bir makâmın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı. 3. Hazır bulunma, var olma. 4. tasavvuf. Cenâbhakk‘ın varlığının her şeyi kaplayıp başka şeye yer bırakmayacak şekilde hissedildiği merteye.

hazret(ler)iniñ¹⁶⁵³ (habīb-i ekremi)¹⁶⁵⁴ Hazret-i Resül (17) şalla'l-lāhu 'aleyhi veselleme indirdiği (inzāl buyurdığı)¹⁶⁵⁵ gibi cem' itdiler. Aşlā ne bir harf ve ne bir kelime ziyāde (itdiler)¹⁶⁵⁶ ve ne andan bir şey' eksik (nokşān)¹⁶⁵⁷ itmediler (itmediler)¹⁶⁵⁸. Ve bunu cem' (18) itmelerine (buyurmalarına)¹⁶⁵⁹ bā'is¹⁶⁶⁰ (bu idi ki)¹⁶⁶¹ çünkü Qur'an indikce (nāzil olduğca)¹⁶⁶² hāzır olup eşidenler (istimā' idenler)¹⁶⁶³ kāgād faşlası¹⁶⁶⁴ mı buldı, hurma dalınıñ yaşsı olan yerinden mi buldı veyā (19) yaşsı düz beyāz taş mı buldılar yazdılar (tahrir buyurdılar)¹⁶⁶⁵. Ve kimi ezberleyüp hıfz itdi idi. Vāridi¹⁶⁶⁶ dağınık (bu cihetden perākende)¹⁶⁶⁷ zāyi' idecek (olacak)¹⁶⁶⁸ şeylerde (tahrir)¹⁶⁶⁹ olduğundan (20) ve okuyup (ve tilāvet idüp)¹⁶⁷⁰ hāfiz olanlarıñ çoğı (ekşeri)¹⁶⁷¹ mürtedler ile Yemāme'de ceng itdiklerinde şehid olmalarından şahābeler korhdılar ki ol üzerinde yazılı (21) olan şeyler ya silinür ya zāyi' olur. Ve hāfizları vefāt ider dükünür deyü kendilerine gayret-i dīniye ilhām olup anı dağı bir şey' (22) zıkr olandan zāyi' olmadan (cümleñiñ

¹⁶⁵³ hazret(ler)iniñ Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁵⁴ (habīb-i ekremi) Satır sonu kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

habīb: i. (a. ḥubb "sevmek"ten habīb) 1. Sevilen kimse, sevgili, dost. 2. (Habībullah "Allah'ın sevgilisi" sözünün kısaltılmışı olarak) Hz. Muhammed.

ekrem: sıf. (a. kerem "cömert olmak"tan ekrem) Çok (daha, en, pek) kerim, cömert, lutuf ve kerem sâhibi. habīb-i ekrem: 1. Allah'ın en sevdiği kul olan Peygamberimiz Hz. Muhammed. 2. Lutuf ve cömertliği çok olan sevgili (Peygamberimiz).

¹⁶⁵⁵ (inzāl buyurdığı) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

inzāl: i. (a. nuzūl "aşağıya inmek"ten inzāl) 1. İndirme, indirilme. 2. Tanrı buyruklarının peygamberlere gökten inmesi.

¹⁶⁵⁶ (itdiler) Metinde üstü çizilmiş kelime.

¹⁶⁵⁷ (nokşān) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

nokşān: i. (a. nuḫşān) 1. Eksiklik, kusur. 2. sıf. ve zf. Eksik, kusurlu.

¹⁶⁵⁸ (itmediler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁵⁹ (buyurmalarına) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶⁰ bā'is: i. (a. ba's "göndermek, uyarmak, diriltmek"ten bā'is) 1. Sebep olan şey, sebep. 2. "Kıyâmette ölenleri diriltten, insanları kabirlerinden kaldıran ve gönüllerde saklı olanları meydana çıkararak" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁶⁶¹ (bu idi ki) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶² (nāzil olduğca) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶³ (istimā' idenler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶⁴ faşla: (a.i.c. fasalāt) Hurma ağacının fidanı.

¹⁶⁶⁵ (tahrir buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶⁶ vārid: sıf. (a. vurūd "gelmek"ten vārid) 1. Gelen, ulaşan, vâsil olan. 2. Olması mümkün olan, olabilecek olan.

¹⁶⁶⁷ (bu cihetden perākende) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

cihet: i. (a. vech "taraf"tan cihet) 1. Yön, taraf, istikâmet, cânip. 2. Semt, yer, mahal. 3. Taraf, husus. 4. Sebep, vesîle. 5. târih. Bir vakfin, bir kuruluşun amacını gerçekleştirmek için yapılan hizmet ve görev. 6. Böyle bir görev almış olanlara ödenen maaş.

¹⁶⁶⁸ (olacak) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁶⁹ (tahrir) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁷⁰ (ve tilāvet idüb) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁷¹ (ekşeri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ittifâkıyla)¹⁶⁷² kâlkıldılar. Resûl-i rabbü'l-‘âlemîn¹⁶⁷³ şalla'l-lâhu ‘aleyhi vesellemin ħalîfesi Ebû Bekir eş-Şiddîk rağıya'l-lâhu ‘anh ħazretine gelüp (23) ol ħâli zıkr idüp anı Kıur‘ân-ı ‘azîmü’s-şâni cem‘ itmege kâldırdılar. (Kenar notu: Aşşâb-ı rıdvânu'l-lâhi ‘aleyhim ecma‘in ħâzerâtı Kıur‘ân, üzerinde taħrîr olunan eşyâdan mürür-ı ezmine ile maħv olup ve ħuffâz vefât idüp tekmiil olursa Kıur‘ân zâyi‘ olur deyü bâ ilhâm-ı rabbânî ğayret-i dîniye zuhûra gelüp bir ħarfî zâyi‘ olmadan cem‘e mübâderet eylediler.)¹⁶⁷⁴ (Kenar notu: El-ümmî en-nebiyü'l-emîn Resûl-ü rabbi'l-‘âlemîn şalla'l-lâhu ‘aleyhi vesellemin ħalîfeleri ve yâr-ı ğârları, misk-i ezfer¹⁶⁷⁵ Şiddîk-i Ekber rağıya'l-lâhu ‘anh ħazretleriniñ ħuzûr-ı ħümâyûnlarında ifâde-i ħâl idüp Kıur‘ân’ı cem‘e teşvîk eylediler.)¹⁶⁷⁶ Ol dem Ĥazret-i Ebû Bekir (Şiddîk-i Ekber)¹⁶⁷⁷ anlarıñ re‘ylerin ğüzel ve ħâk ğörüp (taħsîn buyurub)¹⁶⁷⁸ Kıur‘ân’ı (24) bir yere cem‘ itmesine emr itdi (fermân

¹⁶⁷² (cümleñ ittifâkıyla) Kenar notu. Yukarıdan aşığıya doğru yazılmıştır. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁷³ resûl-i rabbü'l-‘âlemîn: ‘Âlemlerin Rabbi’nin resulü, Hz. Muhammed.

rabbü'l-‘âlemîn: (Kâinâtın efendisi) Allah.

Rabb: (a.i.) 1. Allah. 2. Efendi, sâhib.

¹⁶⁷⁴ Sayfanın sol tarafında bulunan kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ħâzerât: i. (a. ħazret’in çoğul eki -ât almış şekli ħazarât) 1. Ĥazretler. 2. tasavvuf. Mertebeler, vücüt mertebeleri.

mürür: i. (a. murür) 1. Geçme, geçiş. 2. (Zaman için) Geçip gitme, bitme, sona erme.

ezmine: i. (a. zemân’ın çoğul şekli ezmine) Zamanlar, anlar, vakitler, çağlar.

mürür-ı ezmine: Zamanların geçip gitmesi.

maħv: sıf. (a. maħv) 1. Yok etme, varlığına son verme. 2. Yok olma, harap olma. 3. tasavvuf. Kulun beşerî zaafardan kurtulup bütün iş ve davranışlarında Allah’ın küllî irâdesine teslim olması durumu.

zâil: sıf. (a. zevl – zevâl “helâk olmak”tan zâ’il) 1. Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan. 2. Geçmiş olan.

zâil olmak: Yok olmak, ortadan kalkmak.

zâyi‘: sıf. ve i. (a. zây‘ – zâyâ‘ “telef olmak, kaybolmak”tan zâyi‘) 1. Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış (şey). 2. Zıyan olmuş, boşa gitmiş (şey).

zâyi‘ olmak: 1. Kaybolmak. 2. Zıyan olmak.

rabbânî: sıf. (a.) Rab’la ilgili.

mübâderet: (a.i. bûdür’dan) Bir iş yapmaya girişme.

¹⁶⁷⁵ ezfer: Kelime sözlükte “ezfer” olarak yer almaktadır.

ezfer: sıf. (a. ezfer) Güzel kokulu, güzel kokan.

¹⁶⁷⁶ Sayfanın sol tarafında bulunan kenar notu. Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

ümmî: sıf. ve i. (a. umm “anne” ve nispet eki -î ile ummî) 1. Okuyup yazması olmayan, okuma yazma bilmeyen (kimse). 2. “Bilgisi okuma yazmaya dayanmayan, bütün bildiklerini vahiy yoluyla Allah’tan alan” anlamında Hz. Muhammed’in sıfatı.

¹⁶⁷⁷ (Şiddîk-i Ekber) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁷⁸ (taħsîn buyurub) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

taħsîn: i. (a. ħusn “güzel olmak”tan taħsîn) 1. Güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama. 2. Eskiden okullarda iyi ve çalışkan öğrencilere verilen bir değerlendirme notu ve bunun belgesi. 3. ünl. Âferin, bravo.

taħsîn etmek: Beğenmek, takdir etmek.

buyurdılar)¹⁶⁷⁹. Cümlesiniñ ittifâkı ile andan Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemeden eşitdikleri (istimâ' itdikleri)¹⁶⁸⁰ gibi yazdılar (tahrîr itdiler)¹⁶⁸¹. Anuñ âyetlerinden (âyâtdan)¹⁶⁸² (25) ne bir âyet muqaddem¹⁶⁸³ ve ne mu'ahhar¹⁶⁸⁴ itdiler (bir âyeti tertîbinde taqdim ve te'hîr itmediler)¹⁶⁸⁵. Ve (ne)¹⁶⁸⁶ aña cümlesi bir tertîb¹⁶⁸⁷ kodılar ki anı Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellemeden almamış olanlar andan (26) aldıkları tertîb üzre itdiler. Zîrâ Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem kendine Kûr'ân-ı 'azîmü's-şândan âyetler indikce şahâbelere Cebrâîl¹⁶⁸⁸ 'aleyhi's- (27) selâmdan aldığı tertîb üzre okuyup öğredir idi ki ol bu an muşhaflarımızda yazılan üzre idi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmıñ kendine (28) muvâfık itdiği üzredir. Zîrâ Cebrâîl her âyet indirdikce Hâzret-i Resûl'e bu âyet falan¹⁶⁸⁹ sürede şol falan âyetiñ ardınca yazılır deyü (29) âyet be âyet bu tertîb üzre bildirüp öğredir idi. Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi

¹⁶⁷⁹ (fermân buyurdılar) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁸⁰ (istimâ' itdikleri) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁸¹ (tahrîr itdiler) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁸² (âyâtdan) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁸³ muqaddem: sıf. (a. taqdim "öne geçirmek, yükseltmek"ten muqaddem) 1. Önde olan, önden giden, ileride bulunan. 2. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki. 3. Öncelik verilen, önceliği olan, daha üstün, daha değerli, müreccah [Daha çok karşılaştırmalarda derecelendirme ve pekiştirme sıfatı olarak kullanılır]. 4. Küçük tarafından büyüğün önüne, huzûruna sunulan, arz ve takdim edilen. 5. Birbirine bağlı olan veya iki kısımdan meydana gelen her şeyin birincisi, evvelkisi. 6. mantık. Öncül. 7. asker. Osmanlılar'da redif adı verilen ve terhis edilerek ihtiyata sevk edilen askerlerin gerektiğinde silâh altına alınma sırasına göre ayrıldığı iki sınıftan birincisi. 8. Eskiden kalyoncular, kalyon leventleri ve tersâne çavuşları tarafından levent külâhı veya fes üstüne saçakları kaş üzerine düşecek şekilde sarılan, sırma ve kılaptandan yapılmış bir çeşit örtü, poşu. 9. Kutnuyu andıran bir tür kumaş.

¹⁶⁸⁴ mu'ahhar: sıf. (a. te'hîr "geri bırakmak"tan mu'ahhar) 1. Tehir edilmiş, geriye bırakılmış, sonradan olmuş, sonraki. 2. i. Kıç, makat.

¹⁶⁸⁵ (...) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

taqdim: i. (a. kudüm "öne geçmek"ten taqdim) 1. (Bir şeyi) Kendinden büyük ve üstün bir kimseye verme, sunma. 2. (Bir kimse veya şeyi) Birine tanıtma, tanıştırma. 3. Öncelik tanıma, öne alma. 4. kısaltma yoluyla. Bir kitabın başında yer alan, eseri ve içindeki konuları açıklayıcı bölüm, methal, giriş.

te'hîr: i. (a. ahîr "son"dan te'hîr) 1. Erteleme, sonraya bırakma. 2. Geciktirme, geciktirilme.

¹⁶⁸⁶ (ne) Hocası tarafından düzeltme yapılmıştır.

¹⁶⁸⁷ tertîb: i. (a. rutüb "bir yerde hareketsiz durmak"tan tertîb) 1. Sıraya koyma, sıralama. 2. Düzenleme, hazırlama. 3. Sıra, düzen. 4. Çeşitli unsurlardan bir bütün meydana getirme ve bu şekilde meydana gelen bütün. 5. mec. Hîle, düzen. 6. Usûl, tarz. 7. Bir ilâcın çeşitli maddelerin bir araya getirilmesiyle hazırlanması. 8. Doktorun hastayı tedâvi etmesi sırasında verdiği ilâçların ve yaptığı tavsiyelerin bütünü. 9. Bir ilâcın kullanılabilirlik belli miktârı. 10. Askere alınma dönemi. 11. halk ağzı. Aynı dönemde askerlik yapanlardan her biri. 12. matbaa. Dizgi. 13. Çeşitli derecelere ayrılan şeylerden her biri. 14. eski. Dizilmekte olan bir kitabın belli sayfadaki bölümlerinden her biri, bir çeşit forma.

¹⁶⁸⁸ Cebrâîl: i. (a. Cebrâ'îl < İbr.) Dört büyük melekten biri, Allah'ın vahyini peygamberlere ulaştırmakla görevli olan melek, Cibril.

¹⁶⁸⁹ falan: sıf. (a. fulân "herhangi bir kişi"den filân > falan) 1. Belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler. 2. Söylenmesi uygun görülmeyen bir özel ismin yerini tutar. 3. Bir şahıs veya nesneyi bildiren kelimelerden sonra ona benzer şeyleri ayrıca saymamak için kullanılır.

vesellem daħı şahâbelere öyle öğredüp bildirir idi. (30) Anlar da cem‘ itmelerinde Hâzret-i Resûl’den aldıkları tertîb üzere cem‘ itdiler ki ol muşhaflarımızda yazılı olan tertîbdir. (Kenar notu: Zîrâ Qur‘ân levh-i maħfûzda bu tertîb üzere yazılıdır.)¹⁶⁹⁰ Bundan işbât (31) oldu ki şahâbelerin sa‘yi¹⁶⁹¹ Qur‘ân’ı bir yere cem‘ itmek idi. Tertîbine degil idi. Anuñ şihhatine¹⁶⁹² delîl ibn ‘Abbâs rağiya’l-lâhu ‘anhümâ hâzretiniñ hadîsinde (32) zıkr itdi ki Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem her sene Ramazân-ı Şerîf’de¹⁶⁹³ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmâ Qur‘ân-ı ‘azîmü’s-şânı bir kerre ‘arz ider (33) idi. İntikâl¹⁶⁹⁴ itdiği sene iki kerre ‘arz itdi idi. Andan didiler ki ol iki kerre¹⁶⁹⁵ ‘arz idüp Cebrâ’îl¹⁶⁹⁶ ‘aleyhi’s-selâmâ okudugunuñ (34) âhirindeki ‘arz itmesinde Zeyd bin Şâbit rağiya’l-lâhu ‘anh hâzır¹⁶⁹⁷ idi. Anı bütün eşitdi idi. Zîrâ ol soñraki okumasında Qur‘ân’dan nesh olan (35) oldu, gitdi. Ve bâkî kalan kaldı idi ki bu muşhaflarımızda olandır. Anuñ için Hâzret-i Ebû Bekir eş-Şiddîk rağiya’l-lâhu ‘anh Qur‘ân’ı bir yere cem‘ itmegi [6b] (1) Zeyd bin Şâbit rağiya’l-lâhu ‘anh hâzretine emr itmesi Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi veselleminñ intikâl itdiği senede bir kerre Hâzret-i Cebrâ’îl (2) ‘aleyhi’s-selâmâ okurken

¹⁶⁹⁰ v... işaretiyle gösterilen satır sonu kenar notu. Aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır. Hocası tarafından düzeltilme yapılmıştır.

levh-i maħfûz: i. (a. levh “levha” ve maħfûz “korunmuş” ile levh-i maħfûz) Allah tarafından takdir edilen bütün şeylerin yazılı bulunduğu mânevî levha; ilm-i ilâhî.

levh: i. (a. levh) 1. Üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı, düz nesne veya yüzey. 2. tasavvuf. Yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitâb-ı mübin, levhimahfuz.

maħfûz: sıf. (a. ħifz “korumak, saklamak”tan maħfûz) 1. Saklanmış, gizlenmiş. 2. Dış etkilere, tehlikelere karşı korunmuş. 3. Emniyet kuvvetlerince korunan veya gözaltında tutulan, serbestçe hareket edemeyen. 4. Ezberlenmiş, hâfizaya alınmış.

¹⁶⁹¹ sa‘y: i. (a. sa‘y) 1. Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme, ceht. 2. din. Hacda Safâ ile Merve arasında süratle gidip gelme.

¹⁶⁹² şihhat: i. (a. şihhat) 1. Sağlık, esenlik, âfiyet. 2. Doğruya, gerçeğe uygunluk, doğruluk, gerçeklik.

¹⁶⁹³ Ramazân-ı Şerîf: Mübârek ramazan ayı.

ramazân: i. (a. ramaz “şiddetli sıcak olmak, yakmak”tan ramazan) Arabî ayların şâban ve şevval arasında kalan ve devâmı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ayı.

¹⁶⁹⁴ intikâl: i. (a. nakl “bir şeyi bir yerden bir yere götürmek, taşımak”tan intikâl) 1. (Bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma) Geçme, göçme. 2. (Birinden diğerine) Geçme, sirâyet etme, bulaşma. 3. (Öbür dünyâya) Göçme, ölme. 4. (Bir mal veya mülk miras olarak) Kalma, irsiyet yoluyla geçme. 5. (Söz) Bir konudan başka bir konuya geçme. 6. (Söylenen sözdeki mânâyı ve maksadı) Anlama, kavrama. 7. fels. Çıgarsama.

¹⁶⁹⁵ kerre: i. (a. kerre) 1. Defa, kez, sefer. 2. mat. Bir sayının diğeriyle çarpılacağını ifâde eder.

¹⁶⁹⁶ Cebrâ’îl kelimesi bazen hemzeli bazen hemzesiz yazılmış.

¹⁶⁹⁷ hâzır: sıf. (a. ħuzûr “hazır olmak, bir yerde bulunmak”tan hâzır) 1. Bir işi yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olan. 2. Belli bir işi yapacak veya belli bir işe yarayacak duruma getirilmiş olan (şey). 3. Yapılmış halde satılan, ısmarlama olmayan. 4. Bir yerde mevcut olan, bizzat bulunan, huzurda, göz önünde olan. 5. Şimdiki, şimdi var olan. 6. Emek sarfetmeden erişilen (şey). 7. zf. Tam sırası, fırsat bu fırsat.

eşitdi ve okudı. Ve bir kerre dahı kendi Hâzret-i Resûl'e okuyup 'arz idüp zabt¹⁶⁹⁸ itdi. Anuñ için (3) Hâzret-i Ebû Bekir radiya'l-lâhu 'anh Kur'an'ı cem' itmegi ana ilzâm¹⁶⁹⁹ itdi. Andan şahâbeler rıdvânu'l-lâhi 'aleyhim ecma'in hâzretleriniñ Kur'an'ı cem' itmege (4) sa'y itmeleri Kur'an'ın bu ümmete bâkî kalmasına sebep oldı. Haq celle ve 'alâdan kullarına ulu¹⁷⁰⁰ rahmet olup ve Kur'an'ın kavlıhü Te'alâ¹⁷⁰¹ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ¹⁷⁰² "İnnâ naħnü (5) nezzelnâ'z-zikra ve innâ lehu le hâfızün"¹⁷⁰³ deyü hıfz itmesine olan va'di¹⁷⁰⁴ taħkîklendi¹⁷⁰⁵. Kur'an cem' olmağla hıfz olunması kerem, ihsân oldı. (6) İmdi bil ki Haq celle ve 'alâ Kur'an-ı 'azîmü's-şânı Ramazân ayında levh-i mahfûzdan bu dünyâ göğüne cümlesin birden indirdi. Andan (7) Hâzret-i Resûl

¹⁶⁹⁸ zabt: (a.i.) 1. Sıkı tutma. 2. İdâresi altına alma, kendine mâl etme. 3. Silâh kuvveti ile bir yeri alma. 4. Anlama, kavrama. 5. Kaydetme, özetini yazma.

¹⁶⁹⁹ ilzâm: i. (a. luzûm "sâbit ve devamlı olmak, borçlunun yakasına yapışmak, gerekmek"ten ilzâm) 1. Bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirme, susturma, susmaya mecbur etme. 2. Devlet gelirlerinden birini kirâya verme.

¹⁷⁰⁰ ulu: sıf. (Eski Türk. ulug; kökü belli değildir) 1. Çok üstün niteliklere sâhip, çok büyük, yüce. 2. Maddî yapısı bakımından büyük. 3. i. Bir topluluğun maddî veya mânevî büyüğü, saygı duyulacak niteliklere sâhip kimse.

¹⁷⁰¹ kavlıhü Te'alâ: "Şanı yüce olan Allah buyuruyor." anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'den iktibas yapılacağı zaman kullanılır.

Bkz. Yahya Yüksel, "Nevrûz B. İsâ'nın Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ Adlı Mesnevisinde Geçen Sûre İsimleri, Lafzî Hadisler ve İslami Kaynaklı Sözler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 13, Sayı: 70, Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020, s. 160-170.

<https://www.sosyalarastirmalar.com> Erişim Tarihi: 07.06.2021, Saat: 11:16.

¹⁷⁰² Kur'an, (Hicr) 15/9: "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."

¹⁷⁰³ Kur'an, (Hicr) 15/9

Mekke döneminde nâzil olmuştur. 99 âyettir. Yalnız 87, 90-91. âyetleri Medine döneminde nâzil olmuştur. Sürenin adı olan Hicr, Medine ile Şam arasında, Tebük'e yakın bir yerdir. 80-84. âyetlerde bundan söz edilmektedir.

(Kur'an-ı Kerim Allah'ın koruması altında olup hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Fakat Kur'an'ın metnine dokunamayan karşıtları tarafından, her devirde, müslümanların yaşantısı tahrif edilmeye, Kur'an kültürü engellenmeye ve müslüman olduğu halde Kur'an dışı yaşayan bir toplum haline getirilmeye çalışılmıştır.) [bkz. 2/204-206; 8/36; 9/31; 41/26]

innâ: Şüphesiz.

naħnü: Biz.

nezzelna: İndirdik.

ez-zikra: O Zikri (Kitabı).

ve innâ: Ve elbette biziz.

lehu: O'nun.

leħâfızüne: Koruyucuları.

¹⁷⁰⁴ va'd: i. (a. va'd) 1. Söz verme, üstüne alma, taahhüt etme. 2. Bir husus için verilen söz. 3. din. İlâhî emirlere uyan bir kimseyi cennetle müjdeleme.

¹⁷⁰⁵ taħkîk: i. (a. haqk "gerçek olup olmadığını araştırmak, hakikatini anlamak"tan taħkîk) 1. Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma. 2. Bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme. 3. Edisyon kritik [Kelimenin Arapça'daki bu anlamı son zamanlarda Türkçe'de de kullanılmaya başlanmıştır]. 4. tasavvuf. Hakk'a ermek, hakikati bulmak için gayret sarfedip neticede Hakk'ın sıfatlarıyla sıfatlanma, Hakk'ı âlemde müşâhede etme. 5. zf. Şüphesiz, muhakkak.

şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ risāleti müddetinde iktizā¹⁷⁰⁶ itdikce ve hādīs¹⁷⁰⁷ olan şey'in mücibince¹⁷⁰⁸ Cebrā'īl 'aleyhi's-selām (8) lisānından āyet be āyet dağınık indirdi. Ve Qur'an-ı 'azīmü's-şāniñ inmede olan tertibi bu muşhaflarda yazılı olup okunan (9) tertib üzre degildir. İnmeniñ tertibi gayrıdır. Andan inmesiniñ tertibi Hāzret-i şalla'l-lāhu 'aleyhi veselleme Mekke'de iken inen süreler ibtidā¹⁷⁰⁹ (10) "İkrā' bismi rabbike" sūresi indi. Andan sonra "Nūn ve'l-ķalem" sūresi indi. Andan sonra "Yā eyyühe'l-müzzemmil" sūresi indi. Andan sonra (11) "Yā eyyühe'l-müddeşsir" sūresi indi. Andan sonra "Tebbet yedā" sūresi indi.

¹⁷⁰⁶ iktizā: i. (a. kazā' "ihtiyâcını gidermek, hükmetmek, emretmek"ten iktizā) 1. Gerekme, gerektirme. 2. Lüzum, gerek. 3. İhtiyaç. iktizā etmek (eylemek): Gerekmek.

¹⁷⁰⁷ hādīs: sif. ve i. (a. hudūs "yeni olmak, sonradan olmak, yokken var olmak"tan hādīs) 1. Meydana çıkan, zuhur eden (şey). 2. din. Kadim olan Allah'a nispetle yoktan yaratılmış olan, ezeli olmayan, sonradan var olan (şey).

hādīs olmak: Ortaya çıkmak, zuhur etmek, meydana gelmek.

¹⁷⁰⁸ mücib: sif. (a. icāb "gerektirmek"ten mücib) 1. Sebep olan, gerektiren. 2. i. Sebep, gerek, vesîle, icap, mücep.

¹⁷⁰⁹ ibtidā: i. (a. bed' "başlamak"tan ibtidā) 1. Başlama. 2. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamânı, başlangıç. 3. edeb. Aruz vezninde ikinci mısraın ilk cüz'ü. 4. târih. Bir tımar tevcih edilirken verilen en az miktar. 5. zf. Önceleri, ilk başta, evvelâ, en evvel.

¹⁷¹⁰ Qur'an, ('Alak) 96/1: "Yaratan Rabbinin adıyla (Rabbin adına sana okunan şekliyle) oku (ve bildir insanlara). O insanı bir alak'tan (rahim duvarına asılmış zigottan/aşılınmış yumurtadan) yarattı." [bkz. 22/5; 23/13-14]. Mekke döneminde nâzil olmuştur. 19 âyettir. İnsanın alak'tan yaratıldığını ifade etmekte ve aynı kelimeyle adlandırılmaktadır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

ikrā': (a.i.) Okutma.

¹⁷¹¹ Kur'an, (Kalem) 68/1: "Nūn. Kalem ve (onunla) yazılanlara andolsun." Mekke döneminde nâzil olmuştur. 52 âyettir. Adını ilk âyette geçen "kalem" kelimesinden almıştır. 17, 33 ve 48-50. âyetleri Medine'de inmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

ķalem: i. (a. ķalem < Yun. kalamos "kamış, kamış kalem") 1. Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde âlet. 2. Resmî dâirelerde yazı işlerinin yürütüldüğü yer. 3. Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri, keskin çelik âlet. 4. Tülbent vb. şeyler üzerine resim ve şekiller yapmaya yarayan, çok ince fırça veya tahta çubuk. 5. eski. hat. Yazı çeşidi. 6. Bir listede, bir hesapta sıra ile yazılmış maddelerden her biri. 7. (Pirzola için) Parça, tâne. 8. Aşı yapmak için bir ağaçtan kesilen ince çubuk. 9. teşmil. Yazar. 10. Yazıdaki yetenek, üslûp.

¹⁷¹² Qur'an, (Müzzemmil) 73/1: "Ey örtünen! (Peygamber)" Mekke döneminde nâzil olmuştur. 20 âyettir. 11 ve 20. âyetleri Medine'de inmiştir. İlk âyetindeki kelime, sürenin adı olmuştur.

müzzemmil: sif. (a) Tezmil eden, elbise içine saran.

¹⁷¹³ Qur'an, (Müddeşsir) 74/1: "Ey (örtüsüne) bürünen! (Resül!)" Mekke döneminde nâzil olmuştur. 56 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve "örtüsüne bürünen" anlamındaki aynı kelimedenden almıştır.

müddeşsir: sif. (a.) Tezemmül eden, elbiseye, örtüye bürünen.

¹⁷¹⁴ Qur'an, (Tebbet) 111/1: "Ebû Leheb'in elleri kurusun (o kahrolsun), hem kahrolacak da!" Mekke döneminde nâzil olmuştur. Beş âyettir. Tebbet, "kurusun" mânasına bedduadır. Adını ilk âyetdeki aynı kelimedenden almıştır. Leheb ve Mesed sūresi de denilir. Ebû Leheb ve karısı, Allah Resûlü'ne eziyet için gece geçeceği yollara çalı, diken atarlardı. Sûre, İslâm'a karşı tavır alan ve engel koyan Ebû Leheb, karısı ve benzerlerine yönelik nâzil olmuştur. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

tebbet: "kurusun" mânasında bedduadır.

süresi indi. Andan sonra “إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ”¹⁷¹⁵ süresi indi. Andan sonra “sebbihî’sme (12) rabbike’l-a’lâ سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى”¹⁷¹⁶ süresi indi. Andan sonra “Ve’l-leyli izā yağṣā وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى”¹⁷¹⁷ süresi indi. Andan sonra “Ve’l-fecr وَالْفَجْرُ”¹⁷¹⁸ süresi indi. Andan “Ve’d-duḥā وَالصُّحَى”¹⁷¹⁹ süresi (13) indi. Andan “Elem neṣraḥ leke أَلَمْ نَعْمَلْ لَكَ”¹⁷²⁰ süresi indi. Andan sonra “Ve’l-‘aṣr وَالْعَصْرُ”¹⁷²¹ süresi indi. Andan sonra “Ve’l-‘ādiyāti وَالْعَادِيَاتُ”¹⁷²² süresi indi. Andan sonra (14) “İnnā a’ṭaynā ke’l-kevser إِنَّا أَنْعَمْنَا عَلَىكَ الْكُوفِرِ”¹⁷²³ süresi indi. Andan sonra “El-hakümü’t-tekāsür أَلْهَيْكُمُ النَّكَاتُ”¹⁷²⁴ süresi indi. Andan sonra “Eraeyte’l-lezī أَرَأَيْتَ الَّذِي”¹⁷²⁵ süresi indi. Andan sonra (15) “Ḳul yā

¹⁷¹⁵ Ḳur’ān, (Tekvîr) 81/1: “(Kıyamet zamanı Sûr’a üfürüldüğü, çekimlerin yok olduğu) güneş dürül(üp ışığı söndürül)düğünde,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 29 âyettir. Adını birinci âyetten almıştır. Tekvîr, “dürülme ve dürme” anlamına gelir.

¹⁷¹⁶ Ḳur’ān, (A’lâ) 87/1: “Rabbinin yüce adını tesbih et (“Sübhâne Rabbiye’l A’lâ” de).” A’lâ, “en yüce” demek olup süre Mekke döneminde nâzil olmuştur. 19 âyettir. Adını ilk âyetindeki aynı ifadeden almıştır. a’lâ: sif. (a.) (daha, en, pek) yüksek.

¹⁷¹⁷ Ḳur’ān, (Leyl) 92/1: “(Ortalığı) бүрүдүгү zaman geceye andolsun,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 21 âyettir. Leyl, “gece” demektir. Adını ilk âyetteki aynı kelimedenden almıştır.

leyl: i. (a. leyl c: leyâl) Gece.

¹⁷¹⁸ Ḳur’ān, (Fecr) 89/1: “Yemin olsun tan yerinin ağarmasına,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 30 âyettir. Adını ilk âyetindeki aynı ifadeden almıştır.

fecr: (a.i.) Sabaha karşı, güneş doğmadan önce, ufku gün doğusu tarafından görünen aydınlığı, tan yerinin ağarması.

¹⁷¹⁹ Ḳur’ān, (Duhâ) 93/1: “Kuşluk vaktine andolsun,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 11 âyettir. Duhâ, “kuşluk vakti” demektir. Adını ilk âyetindeki aynı kelimedenden almıştır.

duḥâ: i. (a. duḥâ) Kuşluk vakti.

¹⁷²⁰ Ḳur’ān, (İnşirâh) 94/1: “(Resûlüm!) Senin (Kalbine dayanıklılık ve ferahlık vermek ve hikmetle doldurmak için) göğsünü açıp genişletmedik mi?” [bk. 6/125; 20/25; 39/22]. Mekke döneminde nâzil olmuştur. Sekiz âyettir. Süre, adını Allah Resûlü’nün kalbinin ferahlatılması hadisesine işaret edilen birinci âyetteki olaydan almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷²¹ Ḳur’ān, (‘Asr) 103/1: “Asra yemin olsun ki,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Üç âyettir. Adını ilk âyetteki aynı kelimedenden almıştır.

‘aṣr: i. (a. ‘aṣr) 1. Zaman, devir, çağ. 2. Yüz yıllık zaman parçası, yüzyıl. 3. Öğle ile akşam arasında bulunan ve başlangıcı mevsime göre değişen zaman, ikinci vakti.

¹⁷²² Ḳur’ān, (‘Ādiyât) 100/1: “Andolsun (cihadda) o harıl harıl koşan (at)lara!” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 11 âyettir. Ādiyât kelimesiyle başladığı için adını bu kelimedenden almıştır. Ādiyât, “nefes nefese koşarken tırnaklarıyla kıvılcım saçan atlar” demektir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷²³ Ḳur’ān, (Kevser) 108/1: “(Resûlüm!) Şüphesiz ki biz, sana Kevser’i verdik.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Üç âyettir. Kevser, aynı zamanda cennette bir havuzdur. Adını ilk âyetteki aynı kelimedenden almıştır.

Kevser: i. (a. kevser) 1. Cennette bir nehir veya havuz. 2. mec. Cana can katan, hayat veren, saf, temiz, tatlı su vb.

¹⁷²⁴ Ḳur’ān, (Tekāsür) 102/1: “O çokluk kuruntusu sizleri oyaladı,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Sekiz âyettir. Adını ilk âyetteki aynı kelimedenden almıştır. Tekāsür, “çokluk ve çoklukla övünmek” demektir.

tekāsür: i. (a. keṣret “çok olmak”tan tekāsür) 1. Çoğalma. 2. Birbirine karşı mal çokluğu ile övünme.

¹⁷²⁵ Ḳur’ān, (Mâ’ün) 107/1: “Dini (o hesap gününü) yalanlayanı gördün mü?” İlk üç âyeti Mekke döneminde, diğerleri Medine’de inmiştir. Yedi âyettir. Adını “yardımlaşma” anlamına gelen ve son âyette geçen “mâ’ün” kelimesinden almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

eyyuhe'l-kâfirûn ﴿الْكَافِرُونَ﴾¹⁷²⁶ süresi indi. Andan sonra “Aşhâbi'l-fîl صَحَابِ الْفِيلِ”¹⁷²⁷ süresi indi. Andan “Kul huva'l-lâhu ehadَّ ۞ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ”¹⁷²⁸ süresi indi. Andan sonra (16) “Ve'n-necm وَالنَّجْمِ”¹⁷²⁹ süresi indi. Andan sonra “Abese عَبَسَ”¹⁷³⁰ süresi indi. Andan sonra “İnnâ enzelnâ إِنَّا أَنْزَلْنَا”¹⁷³¹ süresi indi. Andan sonra “Ve's-semâi zâti'l-burûcِ وَاللَّيْلِ وَالنَّجْمِ”¹⁷³² (17) süresi indi. Andan sonra “Ve't-tînِ وَاللَّيْلِ وَالنَّجْمِ”¹⁷³³ süresi indi. Andan sonra “Li ilâfi Kureyşِ لِيَلْفِ قُرَيْشٍ”¹⁷³⁴ süresi indi. Andan sonra “El-kâri'a اَلْقَارِعَةُ”¹⁷³⁵ süresi (18) indi. Andan sonra “El-kiyâme اَلْقِيَامَةِ”¹⁷³⁶ süresi indi. Andan sonra

¹⁷²⁶ Kur'an, (Kâfirûn) 109/1: “(Resûlüm!) De ki: “Ey kâfirler! (Ey İslâm karşıtları!)” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Altı âyettir. Kâfirlere hitapla başladığından bu adı almıştır.

kâfirûn: (a.i. kâfir'in c.) Kâfirler, hakkı tanımayanlar.

¹⁷²⁷ Kur'an, (Fil) 105/1: “Görmedin mi nasıl yaptı Rabbin, (Kâbe'yi yıkmaya gelen) fil sahiplerini (Ebrehe ve ordusunu)?” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Beş âyettir. Adımı ilk âyetteki aynı kelimedenden almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷²⁸ Kur'an, (İhlâs) 112/1: De ki: “O Allah, birdir.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Dört âyettir. Kur'an'ın ve İslâm'ın özü olan sûredir. Bu sebeple bu adla anılmıştır.

ihlâs: i. (a. hülûş “saf olmak, hâlis olmak”tan ihlâş) 1. Riyâsız ve yapmacıksız inanış, çok samîmî bağlılık, katıksız tam doğruluk. 2. Saf ve temiz sevgi, gönülden gelen dostluk. 3. din. Kulun bütün amel, ibâdet ve davranışlarının şirk ve riyâdan uzak olarak sâdece Allah için olması. 4. Kur'an-ı Kerim'in 112. sûresinin adı.

¹⁷²⁹ Kur'an, (Necm) 53/1: “Batan yıldıza ant olsun ki,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 62 âyettir. 32. âyeti Medine döneminde inmiştir. Adını ilk âyetten almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

necm: i. (a. necm) Yıldız.

¹⁷³⁰ Kur'an, ('Abese) 80/1: “Surat astı ve yüz çevirdi.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 42 âyettir. Abese, “yüzünü ekşitti, surat astı” demektir. Adımı ilk âyetindeki aynı kelimedenden almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷³¹ Kur'an, (Kâdir) 97/1: “Doğrusu biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. [krş. 2/185; 44/3]” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Medenî diyenler de vardır. Beş âyettir. İlk âyette geçen kadir, “şeref ve azamet” demektir. Bu kelime sûreye ad olmuştur. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷³² Kur'an, (Burûc) 85/1: “Burçlar sahibi göğe andolsun,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 22 âyettir. Burûc, ilk âyette geçtiği üzere “burçlar” demektir. Adımı bu âyetdeki aynı kelimedenden almıştır.

burûc: i. (a. burc'un çoğul şekli burûc) Burçlar.

¹⁷³³ Kur'an, (Tîn) 95/1: “İncire ve zeytine ant olsun,” Mekke devrinde nâzil olmuştur. Sekiz âyettir. Tîn, lügatte “incir”, mecazen onun yetiştiği yer anlamındadır. Tîn'e yeminle başladığından sûre bu adı almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

tîn: i. (a. tin) İncir.

¹⁷³⁴ Kur'an, (Kureyş) 106/1: “Kureyş (kabilesi, güvenliği sağlanıp sefere) alıştırıldığı (ve başkalarıyla uzlaştırıldığı) için;” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Dört âyettir. Adımı ilk âyetinde geçen ve bir kabile adı olan “Kureyş” kelimesinden almıştır.

Kureyş: (a.h.i.) Hz. Muhammed'in mensup olduğu Arap kabilesinin adı olup Kâbe'nin korunması bu kabîleye aitti.

¹⁷³⁵ Kur'an, (Kâri'a) 101/1: “Başa gelecek olan o büyük felaket.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 11 âyettir. Adımı ilk âyetdeki aynı kelimedenden almıştır.

kâri'a: 1. Pek şiddetli rüzgâr. 2. Ansızın gelen büyük belâ. 3. Kıyâmet. 4. Belâdan kurtulmak üzere okunan “el-Kariatü...” süresi.

¹⁷³⁶ Kur'an, (Kıyâme) 75/1: “Yemin ederim o kıyâmet gününe!” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 40 âyettir. Adımı ilk âyetinde zikredilen ve bütün sûrenin konusunu teşkil eden kıyâmetten almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

kıyâmet: i. (a. kıyâmet) 1. Semâvî dinlerdeki ortak inanışa göre takdir edilen zamânı gelince bu âlemin ve bu âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölümlerin dirilmesi, âhiret hayatının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman. 2. teşmil. Gürültülü karışıklık, kaynaşma, gürültü, patırtı, velvele. 3. teşmil. Felâket, büyük sıkıntı, belâ ve musîbet, âfet.

“Veylül li külli hümeze هُمَزَةٌ لِكُلِّ هُومَزَةٍ”¹⁷³⁷ süresi indi. Andan sonra “Ve’l-mürselât ve’l-mürselât”¹⁷³⁸ süresi indi. Andan sonra (19) “Kāf Kaf”¹⁷³⁹ süresi indi. Andan sonra “El-beled البَلَدُ”¹⁷⁴⁰ süresi indi. Andan sonra “Eṭ-ṭāriḳ الطَّارِقُ”¹⁷⁴¹ süresi indi. Andan sonra “İḳterebeti’s-sā’atü اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ”¹⁷⁴² süresi (20) indi. Andan sonra “Şād صاد”¹⁷⁴³ süresi indi. Andan sonra “El-a’rāf الأعراف”¹⁷⁴⁴ süresi indi. Andan sonra “El-cin الْجِنَّ”¹⁷⁴⁵ süresi

¹⁷³⁷ Kur’ân, (Hümeze) 104/1: “(İnsanları) arkadan çekiştir(ip küçük düşür)en, (el, kaş ve göz işaretleriyle) alaycı davranışta bulunan her kişinin vay haline!” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Dokuz âyettir. Hümeze, “birini arkasından durmadan çekiştirip inciten kimse” demektir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

hümeze: (a.i.c. hümezât) Şeytânî vesvese, kuruntu.

¹⁷³⁸ Kur’ân, (Mürselât) 77/1: “Ardarda gönderilenlere ant olsun.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 50 âyettir. 48. âyeti Medine döneminde inmiştir. Süre, adını birinci âyetteki “mürselât” kelimesinden almıştır ve “gönderilenler” demektir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

mürselât: i. (a. mürsel “gönderilmiş” ve çoğul eki -ât ile mürselât) Gönderilen, yollanan şeyler, mektuplar, nâmeler.

¹⁷³⁹ Kur’ân, (Kāf) 50/1: “Kāf.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 45 âyettir. 38. âyeti Medine döneminde inmiştir. Adını ilk âyetten almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷⁴⁰ Kur’ân, (Beled) 90/1: “Elbet bu şehre (Kutsal Mekke’ye) yemin ederim ki!” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 20 âyettir. Beled, “belde” anlamında olup burada Mekke kastolunmuştur. Adını ilk âyetindeki aynı ifadedden almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

beled: i. (a. beled) Şehir, memleket, diyar, belde.

¹⁷⁴¹ Kur’ân, (Tāriḳ) 86/1: “Sema’ya ve Tarık’a ant olsun,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 17 âyettir. Geceleyn ortaya çıkan her şeye “tāriḳ” denilir. Ünlü kişiye de mecâzî olarak bu ifade kullanılır. Karanlık cāhiliye dönemini aydınlatan, sabahı müjdeleyen kişi olarak Peygamber Efendimiz de buna benzetilmiştir. Yıldızlar da geceleyn doğduklarından bu ismi almıştır. Adını ilk âyetteki aynı kelimedenden almaktadır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

ṭāriḳ: (a.i.c. etrāk, turrāk) 1. Sabah yıldızı, çulpan, Venüs (Zühre).

¹⁷⁴² Kur’ân, (Kāmer) 54/1: “(Kıyamet) saat(i) yaklaştı ve ay yarıldı (ve birleşti).” [bk. 16/1; 21/1; 33/63; 81/1-2] Mekke döneminde nâzil olmuştur. 55 âyettir. Adını, aynı kelimenin geçtiği ilk âyetten almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

kāmer: i. (a. kāmer) Ay, mah.

¹⁷⁴³ Kur’ân, (Şād) 38/1: “Şād.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 88 âyettir. Başında geçen “sād” harfinden dolayı bu adı almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

¹⁷⁴⁴ Kur’ân, (A’rāf) 7/46: “İki (taraf) arasında bir perde (olan sur) vardır. A’rāf’ın (sûrun yüksek tepeleri) üzerinde de (cennetlik ve cehennemliklerin) her birini sîmâlarından tanıyan kimseler vardır. Cennet ehline: “Selâmün aleyküm” (Allah’ın selâmı size olsun) diyerek seslenirler ki bunlar çok arzu ettikleri halde, henüz oraya (cennete) girmemiş kimselerdir.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 206 âyettir. A’rāf, 46. âyette geçtiği üzere, cennetle cehennem arasında yüksek bir tepe olup ondan bahsedilmesi itibarıyla bu kelime sûreye ad olmuştur. Bazılarına göre sûrenin 163 ve 171. âyetleri Medine’de inmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

A’rāf: i. (a. ‘urf “örf”ün çoğul şekli a’rāf) [Kelimenin tekili Türkçe’de bu anlamda kullanılmaz] 1. Âhirette günahla sevâbı denk olanların kalacakları cennetle cehennem arasındaki yer. 2. mec. İki şey arasında kalan yer veya hal, ne bir taraf ne öbür taraf, ara, geçit.

¹⁷⁴⁵ Kur’ân, (Cin) 72/1: De ki: “Bana, cinlerden bir topluluğun dinledikten sonra gidip; biz gerçekten hayranlık uyandıran bir kur’an dinledik, dedikleri, vahy vahyedildi.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 28 âyettir. Cinler rûhânî, latîf varlıklardır. Zāriyât sûresinin 56. âyetine göre bunlar da insanlar gibi sorumludur. Müslüman ve kâfirleri vardır. Kâfirleri şerlidir. Şeytan da kâfirler grubundandır. Bu sûrede, cinlerden bir grubun gelip Hz. Peygamber’den Kur’an dinledikleri ve iman ettikleri anlatılmaktadır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

cin: i. (a. cinn) İnsanlar tarafından görülmeyip çeşitli biçimlere girerek ancak kendileriyle ilgi kuranlara veya istedikleri kimselere göründüklerine ve olağanüstü sayılan bâzı işleri yapacak güce sâhip bulduklarına inanılan gizli yaratıklara verilen isim, ecinni.

indi. Andan sonra “Yâ-sîn”¹⁷⁴⁶ süresi indi. (21) Andan sonra “Furkân فرقان”¹⁷⁴⁷ süresi indi. Andan sonra “Fâtır فاطر”¹⁷⁴⁸ süresi indi. Andan sonra “Meryem مَرْيَمُ”¹⁷⁴⁹ süresi indi. Andan sonra “Tâhâ طه”¹⁷⁵⁰ süresi (22) indi. Andan sonra “El-vâkı‘a الْوَاقِعَةُ”¹⁷⁵¹ süresi indi. Andan sonra “Eş-şu‘arâ الشُّعْرَا”¹⁷⁵² süresi indi. Andan sonra “En-neml النَّمل”¹⁷⁵³ süresi indi. Andan sonra “El-kaşas الْقَصَص”¹⁷⁵⁴ (23) süresi indi. Andan sonra “Benî İsrâ’îl

¹⁷⁴⁶ Kur’ân, (Yâsîn) 36/1: “Yâ, Sîn.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. Adını ilk âyetinden almıştır. 83 âyettir. Yalnız 45. âyeti Medine döneminde inmiştir.

¹⁷⁴⁷ Kur’ân, (Furkân) 25/1: “Âlemleri (insanlar ve cinleri) uyarın diye kulu (Muhammed’e) Furkân’ı (hakkı batıldan ayıran Kur’an’ı) indiren (Allah’)ın şânı yücedir (hayır ve bereketi çoktur).” [bk. 17/1; 18/1-4] Mekke döneminde nâzil olmuştur. 77 âyettir. 68-70. âyetlerin Medine döneminde indiği rivayet edilir. İsmi birinci âyette geçen aynı kelimedendir. Furkân, “hakkı batıldan ayıran” demektir ve aynı zamanda Kur’an’ın bir adıdır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

Furkân: i. (a. fark’tan furkân) 1. İyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren delil. 2. Hakkı batıldan ayırt etmesi sebebiyle Kur’an-ı Kerim’e verilen isim.

¹⁷⁴⁸ Kur’ân, (Fâtır) 35/1: “Gökleri ve yeri yoktan yaratan; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamdolsun. (O) yaratmada, dilediğini (dilediği miktarda) artırır. (Herkesi ayrı bir kalıp, şekil, güzellik ve özellikte yaratır.) Hiç şüphesiz Allah, her şeye kâdirdir.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 45 âyettir. 29 ve 32. âyetler Medine’de inmiştir. Fâtır, “yoktan var eden” demektir. Sûre adını ilk âyette geçen aynı kelimedendir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

fâtır: i. ve sıf. (a. fatr “yaratmak”tan fâtır) Yaratıcı, yaratan, hâlik.

¹⁷⁴⁹ Kur’ân, (Meryem) 19/16-27-34: “(Resûlüm! Bu) Kitab’da Meryem’den de (onlara) söz et. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.” Mekke döneminde, Habeşistan’a hicretten önce nâzil olmuştur. 98 âyettir. 58 ve 71. âyetler Medine döneminde inmiştir. Özellikle Hz. Meryem’den ve onun Hz. İsa’yı dünyaya getirmesinden bahseder. Adını da Hz. Meryem’den almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

Meryem: (a.h.i.) Hz. İsa’nın annesi.

¹⁷⁵⁰ Kur’ân, (Tâhâ) 20/1: “Tâ, Hâ.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 135 âyettir. Sûre, adını başındaki mukattaa harflerinden almıştır. 130-131. âyetleri Medine döneminde inmiştir.

¹⁷⁵¹ Kur’ân, (Vâkı‘a) 56/1: “(Kıyamet) olay(ı) vukû bulduğu zaman,” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 96 âyettir. 81-82. âyetleri Medine döneminde inmiştir. Adını, birinci âyette geçen aynı kelimedendir. Bir hadiste, her gece Vâkı‘a sûresini okuyanın fakirliğe düşmeyeceği ifade edilmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

vâkı‘a: i. (a. vâkı‘ “vukû bulan”dan vâkı‘a) 1. Olmuş olan şey, geri çevrilmesi mümkün olmayan olay, olgu. 2. Rüyâ. 3. tasavvuf. Sâlikin halvette zikir ve ibâdetle meşgul iken uyku ile uyanıklık arasında bâzi gerçeklere vâkıf olması durumu.

¹⁷⁵² Kur’ân, (Şu‘arâ) 26/224: “(İslâm karşıtı) şairler(e ve şiirlerine gelince), onlara da yoldan sapan (ve azgın)lar uyar.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 227 âyettir. Şu‘arâ, “şairler” demektir. Adını 224. âyetinde geçen şairler anlamındaki “eş-şu‘arâ” kelimesinden almıştır. 224-227. âyetleri Medine döneminde inmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

şu‘arâ: i. (a. şâ‘ir’in çoğul şekli şu‘arâ) Şairler.

¹⁷⁵³ Kur’ân, (Neml) 27/18: “Nihayet karınca vadisi üzerine geldikleri zaman, (beyleri olan) bir karınca: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkında olmadan sizi aman ha ezip telef etmesin!” dedi.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 93 âyettir. 18. âyetinde Hz. Süleyman’ın ordusuna yol veren karıncaların (neml) zikri geçtiğinden sûreye bu ad verilmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

neml: i. (a. neml) Karınca.

¹⁷⁵⁴ Kur’ân, (Kasas) 28/25: Derken o iki (kız)dan biri utana utana yürüyerek ona geldi: “Bizim için (koyunları) sulamanın ücretini vermek için babam seni çağırıyor” dedi. Bunun üzerine (Musa), onun (babasının) yanına gelip (başından geçen) hikayeyi anlatınca, o: “Korkma, o zalimler topluluğundan kurtuldun.” dedi. Mekke döneminde nâzil olmuştur. 88 âyettir. Adını 25. âyetteki aynı kelimedendir. Kasas, “kıssalar” demektir. 85. âyet, hicret sırasında, 52-55. âyetler Medine döneminde inmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

kaşas: i. (a. kaşas) “Anlatma, hikâye etme” anlamına gelen kelime dilimizde Yûsuf sûresi için kullanılan Ahsenü’l-kasas “anlatımların en güzeli” söyleyişinde geçer.

1755 ^{بَنَىٰ إِسْرَائِيلَ} sūresi indi. Andan sonra “Yūnusَ يُونُسَ”¹⁷⁵⁶ sūresi indi. Andan sonra “Hūdَ هُوْدَ”¹⁷⁵⁷ sūresi indi. Andan sonra (24) “Yūsufَ يُوسُفَ”¹⁷⁵⁸ sūresi indi. Andan sonra “El-hicrَ الْحِجْرَ”¹⁷⁵⁹ sūresi indi. Andan sonra “En‘āmَ اِنْعَامَ”¹⁷⁶⁰ sūresi indi. Andan sonra “Ve’s-şāffātَ وَالصَّافَّاتِ”¹⁷⁶¹ sūresi indi. (25) Andan sonra “Loḳmānَ لُكْمَانَ”¹⁷⁶² sūresi indi. Andan sonra “Sebeَ سَبَا”¹⁷⁶³ sūresi indi. Andan sonra “Ez-zümerَ الزُّمَرَ”¹⁷⁶⁴ sūresi indi. Andan

1755 ^{قُرْآن}, (İsrâ) 17: Mekke döneminde (Hicret’ten 18 ay önce) nâzil olmuştur. 111 âyettir. İsrâ, “gece yürütmek ve götürmek” demektir. Hz. Peygamber’in Mirâç için geceleyin Mekke’den Kudüs’e götürülüşünü anlatan birinci âyetteki bu kelime, sûreye ad olmuştur. Sürenin 26, 32, 33, 57 ve 73-80. âyetlerinin Medine döneminde indiği belirtilmiştir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

isrâ: i. (a. sirâyet “gece yürütmek”ten isrâ’) Yürütme, gönderme.

1756 ^{قُرْآن}, (Yūnus) 10/98: “Fakat o (azabı gördükleri) vakit inanıp da imanları kendilerine fayda veren bir memleket (halkı) olsaydı ya! Ancak Yunus’un kavmi hariçtir. (Çünkü) bunlar (azabın geleceğini sezip hemen tevbe ve) iman edince, dünya hayatında rezil ve rüsvâ olma azabını onlardan kaldırdık ve onları bir zamana kadar (yaşatıp) faydalandırdık.” [bk. 37/139-148]. Mekke döneminde nâzil olmuştur. 109 âyettir. Sürenin 40, 94 ve 95. âyetlerinin Medine döneminde nâzil olduğu rivayet edilmiştir. Süre, 98. âyette sözü edilen Hz. Yunus ve kavmine atıftan dolayı bu adı almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

1757 ^{قُرْآن}, (Hūd) 11/50: “Âd (kavmin)e de, kardeşleri Hūd’u (peygamber olarak gönderdik). “Ey kavmim!” dedi, “Allah’a kulluk edin. Zaten sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur (ve olamaz da). Ama siz (ortak koşmakla) iftira etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 123 âyettir. 50. âyetinden 60. âyetine kadar Hz. Hūd’un hayatı anlatılmakta ve sûre bu adla anılmaktadır. Sürenin 12, 17 ve 114. âyetlerinin Medine döneminde nâzil olduğu belirtilmektedir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

1758 ^{قُرْآن}, (Yusuf) 12/4: “Hani bir zaman Yusuf babasına: “Babacığım, inan ki ben (rüyamda) on bir yıldızla, güneş ve ayı gördüm, hem de onlar bana secde ediyorlardı.” demişti.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 111 âyettir. Bütün sûre Hz. Yusuf’dan bahsettiği için bu adı almıştır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

1759 ^{قُرْآن}, (Hicr) 15/80: “Andolsun ki (Salih’in gönderildiği Semûd kavmi olan) Hicr halkı da peygamberleri yalanladılar.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 99 âyettir. Yalnız 87, 90-91. âyetleri Medine döneminde nâzil olmuştur. Sürenin adı olan Hicr, Medine ile Şam arasında, Tebük’e yakın bir yerdir. 80-84. âyetlerde bundan söz edilmektedir. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

1760 ^{قُرْآن}, (En‘ām) 6: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 165 âyettir. En‘ām, kurbanlık hayvan cinsleridir. Araplar’ın bu hayvanlara karşı yanlış inanç ve gelenekleri 136,138,139 ve 142. âyetlerde kınanmış ve sûreye En‘ām (hayvanlar) adı verilmiştir. İbn Abbas’a (ra.) göre sürenin 91, 93, 151, ve 153. âyetleri Medine döneminde inmiştir. Diğer bir rivâyette 20, 21, 114 ve 141. âyetleri de Medine döneminde nâzil olmuştur. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

en‘ām: i. (a. ne‘am “deve, sığır, koyun vb. hayvan”ın çoğul şekli en‘ām) 1. Kur‘ân-ı Kerim’in altıncı sûresinin adı. 2. Bu sûre ile, çok okunan diğer bâzı kısa Kur‘an sûrelerinin bir araya getirilmesinden meydana gelen, genellikle cepte taşınacak küçük boyda kitapçık.

1761 ^{قُرْآن}, (Şāffāt) 37/1: “Saf bağlayarak, saflar halinde dizilenlere ant olsun.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 182 âyettir. Adını birinci âyetten almıştır. Melekler, cin, âhîret gibi konulardan bahseder, geçmiş peygamberlerin hallerini anlatır. (Metne âyetin tamamı alınmamıştır.)

1762 ^{قُرْآن}, (Lokmān) 31: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 34 âyettir. Yalnız 27-29. âyetler Medine döneminde inmiştir. Adını içerisinde bahsi geçen hikmet sahibi Lokman’dan almıştır.

Loḳmān: (a.h.i. Luḳmān adından) Büyük bir hekim, kıymetli sözleri ve hikâyeleriyle ün salmış bir hakîm olan efsânevî şahsın ismi olup dilimizde “hâzık tabip” ve “feylesof” anlamında kullanılır.

1763 ^{قُرْآن}, (Sebe) 34: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 54 âyettir. Yalnız altıncı âyeti Medine döneminde inmiştir. Süre, adını 15. âyette geçen kabile veya bölge adı olan Sebe’ kelimesinden almıştır. Mekkî sûrelerin temel konularından olan tevhid, nübüvvet ve âhîret esaslarını açıklayan ve bu çerçevede bazı peygamber kıssalarına temas eden bir mahiyettedir.

1764 ^{قُرْآن}, (Zümer) 39: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 75 âyettir. 53-59. âyetleri Medine döneminde inmiştir. Zümer, 71 ve 73. âyetlerde geçtiği üzere “zümreler, gruplar” demek olup adını da buradan almıştır.

zümer: i. (a. zumre’nin çoğul şekli zumer) Zümreler.

şoñra “El-mü’min المؤمن”¹⁷⁶⁵ süresi indi. Andan (26) şoñra “Es-secde السجدة”¹⁷⁶⁶ süresi indi. Andan şoñra “Hā, mīm. ‘Ayn, sīn, kāf حم عسق”¹⁷⁶⁷ indi. Andan şoñra “Ez-zuħruf الزخرف”¹⁷⁶⁸ süresi indi. Andan şoñra “Ed-duħān الدخان”¹⁷⁶⁹ süresi indi. Andan şoñra “El-cāšīye الجاثية”¹⁷⁷⁰ (27) süresi indi. Andan şoñra “El-aħķāf الاحقاف”¹⁷⁷¹ süresi indi. Andan şoñra “Ez-zāriyāt الذاريات”¹⁷⁷² süresi indi. Andan şoñra “El-ġāšīye الغاشية”¹⁷⁷³ süresi indi. Andan şoñra “El-kehf الكهف”¹⁷⁷⁴ süresi (28) indi. Andan şoñra “En-naħl النحل”¹⁷⁷⁵ süresi

¹⁷⁶⁵ Ķur’ān, (Mü’min) 40: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 85 âyettir. 56-57. âyetleri Medine döneminde inmiştir. Süre, adını 28. âyette geçen aynı kelimededen almıştır. Bir diğeri adı da “Gâfir”dir.

mü’min: i. ve sıf. (a. imān “tasdik etmek, inanmak, boyun eğmek”ten mu’min)1. Allah’ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet’in diğeri iman esaslarına inanan, iman sâhibi kimse, müslüman. 2. “Gönüllerde iman ışığı ve güven duygusu uyandıran, koruyan, gözetken güven ve huzûrun asıl kaynağı olan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁷⁶⁶ Ķur’ān, (Secde) 32: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 30 âyettir. 18 ve 20. âyetler Medine’de inmiştir. secde: i. (a. secde) Allah’ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O’nu ululamak maksadıyla vücûdu alın, burun, el ayakları, dizler ve ayak parmakları yere değecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma.

¹⁷⁶⁷ Ķur’ān, (Şūrā) 42/1-2: “1. Hā, Mīm. 2. Ayn, Sīn, Kāf.” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 53 âyettir. Adını 38. âyette geçen “işleri aralarında danışma iledir” anlamındaki “şūrā” ibaresinden almıştır. 23, 24, 25 ve 27. âyetleri Medine döneminde inmiştir.

¹⁷⁶⁸ Ķur’ān, (Zuħruf) 43: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 89 âyettir. 45. âyeti Medine döneminde inmiştir. Zuħruf, “altın ve mücevherler” anlamındadır. 35. âyetinde Allah’ın insana bunlarla değil, kalbindeki meziyetlere göre değer verdiği anlatılmakta ve süre bu adla anılmaktadır.

zuħruf: i. (a. zuħruf) Yalancı süs, aldatici, parlak süs.

¹⁷⁶⁹ Ķur’ān, (Duħān) 44: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 59 âyettir. Duħān, “duman” anlamına gelir. Süre adını 10. âyetteki aynı kelimededen almıştır.

duħān: i. (a. duħān) 1. Duman. 2. Tütün, dūd.

¹⁷⁷⁰ Ķur’ān, (Cāsiye) 45: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 37 âyettir. 14. âyet Medine döneminde inmiştir. Adını 28. âyette geçen “diz çöken” anlamındaki cāsiye kelimesinden alır. Buna Şeriat süresi, Dehr süresi de denilir.

¹⁷⁷¹ Ķur’ān, (Ahķāf) 46: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 35 âyettir. 10, 15 ve 35. âyetleri Medine döneminde inmiştir. 21. âyette geçen Ahķāf kelimesi, “rüzgarların yaptığı kum tepeleri” anlamına gelmektedir. Süre adını buradan almıştır. Burası, Yemen’de Âd kavminin yaşadığı bölgedir.

aħķāf: (a.i. hukfe’nin c.) Kum tepeleri.

¹⁷⁷² Ķur’ān, (Zāriyāt) 51: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 60 âyettir. Birinci âyette geçen “zāriyāt” kelimesi, sûrenin adı olmuştur.

¹⁷⁷³ Ķur’ān, (Ġāšīye) 88: Mekke döneminde nâzil olmuştur. Ġāšīye “kaplayıp örten” demektir. 26 âyettir. Adını ilk âyetindeki aynı ifadededen almıştır.

ġāšīye: i. (a. ġāšīye) 1. Örtü, perde, zar. 2. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şerit süslemeli, sâhibinin servetine göre kıymetli taşlarla bezenmiş örtü, haşa.

¹⁷⁷⁴ Ķur’ān, (Kehf) 18: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 110 âyettir. İçinde mağaraya sığınanların bahsi de geçtiği için bu ismi almıştır. 28. âyetin Medine döneminde indirildiği rivâyet edilmiştir.

kehf: i. (a. kehf) 1. Mağara, in: “Ashâb-ı kehf.” 2. Sığınacak yer, melce. 3. anat. Vücutta tabii olarak bulunan veya bir hastalıktan ileri gelen oyuk.

¹⁷⁷⁵ Ķur’ān, (Nahl) 16: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 128 âyettir. Nahl, “bal arısı” demektir. 68. âyette Rabbin bal arısına olan ilhamı anlatılmış ve bu kelime sûreye ad olarak verilmiştir. 95-97, 110, 126-128. âyetleri Medenî’dir.

naħl: (a.i.c. nühül) Arı, bal arısı.

indi. Andan sonra “Nuḥ نوح”¹⁷⁷⁶ sûresi indi. Andan sonra “İbrâhim ابراهيم”¹⁷⁷⁷ sûresi indi. Andan sonra “El-enbiyâ الانبياء”¹⁷⁷⁸ sûresi indi (29) Şoñra “El-mü’minün المؤمنون”¹⁷⁷⁹ sûresi indi. Andan sonra “Tenzilü’s-secde تنزيل السجده”¹⁷⁸⁰ sûresi indi. Andan sonra “Eṭ-ṭūr الطور”¹⁷⁸¹ sûresi indi. Andan sonra “El-mülk الملك”¹⁷⁸² sûresi indi. Andan sonra (30) “El-ḥāḳḳa الحاقة”¹⁷⁸³ sûresi indi. Andan sonra “Se’ele sā’ilun سَأَلَ سَائِلٌ”¹⁷⁸⁴ sûresi indi. Andan sonra “‘Amme yetesā’elün عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ”¹⁷⁸⁵ sûresi indi. Andan sonra “En-nāzi’ât النازعات”¹⁷⁸⁶ sûresi indi. Andan sonra “İze’s- (31) semā’u’n-feṭarat إِذَا السَّمَاءُ أَنْفَطَرَتْ”¹⁷⁸⁷ sûresi indi. Andan sonra “İze’s-semā’u’n-şakḳat إِذَا السَّمَاءُ أَنْشَقَّتْ”¹⁷⁸⁸ sûresi indi. Andan

¹⁷⁷⁶ Qur’ân, (Nuh) 71: Mekke döneminde nâzil olmuştur. Adını, konusu olan Hz. Nuh ve tebliğinden almıştır. 28 âyettir.

¹⁷⁷⁷ Qur’ân, (İbrâhim) 14: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 52 âyettir. 28, 29 ve 30. âyetlerinin Medine döneminde inmiş olduğu rivâyet edilir.

¹⁷⁷⁸ Qur’ân, (Enbiyâ) 21: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 112 âyettir. 44. âyet için “Medeni” diyenler vardır. Enbiyâ, “peygamberler” demektir. Peygamberlerden bahsettiği için bu adı almıştır. enbiyâ: i. (a. nebî’nin çoğul şekli enbiyâ’) Nebîler, peygamberler.

¹⁷⁷⁹ Qur’ân, (Mü’minün) 23: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 118 âyettir. Adını, baş tarafında mü’minlerin konu edilmesinden almıştır.

mü’minün: i. (a. çoğul eki -în ve -ün ile) Müminler, Müslümanlar.

¹⁷⁸⁰ Qur’ân, (Secde) 32: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 30 âyettir. 18 ve 20. âyetler Medine’de inmiştir. secde: i. (a. secde) Allah’ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O’nu ululamak maksadıyla vücûdu alın, burun, el ayakları, dizler ve ayak parmakları yere degecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma.

tenzil: i. (a. nuzûl “inmek”ten tenzil) 1. Aşağı indirme. 2. Gökten indirilen vahiy, Kur’ân-ı Kerim. 3. mat. Çıkarma.

¹⁷⁸¹ Qur’ân, (Tür) 52: Mekke döneminde inen ilk sûrelerdendir. 49 âyettir. Adını, birinci âyette geçen aynı kelimedenden almıştır.

Tür: i. (a. tür) 1. Hz. Mûsâ’nın vahiy ve tecellîye mazhar olduğu dağ, Sînâ dağı, Tûr-ı Sînâ. 2. teşmil. İlâhî feyiz ve tecellîlerin müşâhede edildiği yer.

¹⁷⁸² Qur’ân, (Mülk) 67: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 30 âyettir. Adını, baş kısmında geçen ve Allah’ın kâinatı yaratıp, yönetmesinden ortaya çıkan mülk ve hâkimiyetten söz etmesinden alır.

mülk: i. (a. mulk) 1. Dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal. 2. Bir hükümdar veya devletin hüküm ve idâresi altında bulunan toprakların tamâmı, memleket. 3. eski. Vakıf olmayan, mülkiyeti şahsa âit bulunan yer veya binâ. 4. mec. Ülke, âlem, diyar, dünya.

¹⁷⁸³ Qur’ân, (Hâkka) 69: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 52 âyettir. Adını, “vukuu kesin olan kıyamet” anlamındaki ilk âyetinden almıştır.

ḥāḳḳa: (a.i.) 1. Devamlı musîbet, âfet, keder. 2. Kıyamet günü.

¹⁷⁸⁴ Qur’ân, (Me’âric) 70: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 44 âyettir. Adını üçüncü âyette geçen “me’âric” kelimesinden almıştır. Me’âric, “ma’rec”in çoğulu olup “yükselme dereceleri” demektir.

me’âric: i. (a. mi’râc "merdiven" ve ma’rec "çıkacak yer"in çoğul şekli me’âric) Merdivenler.

¹⁷⁸⁵ Qur’ân, (Nebe) 78: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 40 âyettir. Nebe, “haber” demektir. Kıyamet gününün haberi ile başladığından bu adı almıştır.

nebe’: (a.i.c: enbâ) Haber.

¹⁷⁸⁶ Qur’ân, (Nâzi’ât) 79: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 46 âyettir. Adını ilk âyette geçen “nâzi’ât” (söküp çıkarıcı) kelimesinden alır.

¹⁷⁸⁷ Qur’ân, (İnfitâr) 82: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 19 âyettir. Adını ilk âyetten almıştır. İnfitâr, “yarılmak” demektir.

infitâr: (a.i.) Yarılma, açılma.

¹⁷⁸⁸ Qur’ân, (İnşikâk) 84: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 25 âyettir. İnşikâk, birinci âyette geçtiği üzere “yarılma” anlamındadır. Sûre adını bu âyetten almıştır.

şoñra “Er-rüm الروم”¹⁷⁸⁹ süresi indi. Andan şoñra “El-‘ankebüt العنكبوت”¹⁷⁹⁰ süresi indi. (32) İmdi Mekke’de cümleden şoñra inen sürede ihtilâf itdiler. İbn ‘Abbās rağiya’l-lāhu ‘anhümā “El-‘ankebüt العنكبوت” süresidir didi. Ve eđ-Đaħħāk¹⁷⁹¹ ve ‘Atā’¹⁷⁹² (33) raħimehümu’l-lāh “El-mü’minün المؤمنون” süresidir didiler. Ve Mücāhid¹⁷⁹³ raħimehu’l-lāh “Veylun lil muṭaffifin وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ”¹⁷⁹⁴ süresidir didi. İmdi Mekke’de Qur’ān’dan inen (34) süreler bu zıkr olunan tertib üzere indiler. Anlar seksen üç süredir.¹⁷⁹⁵ Şikāt¹⁷⁹⁶ ulu müfessirleriñ¹⁷⁹⁷ ve ‘ulemāleriñ¹⁷⁹⁸ kamu (35) rivāyātleri¹⁷⁹⁹ zıkr olunan üzere qarār itdi. **Ve ammā Medīne-i Münevvere’de**¹⁸⁰⁰ inen süreler otuz bir süredir. **İmdi ibtidā**¹⁸⁰¹ [7a] (1) Medīne’de inen süreleriñ evveli “Bağara بقرة”¹⁸⁰² süresi indi. Anuñ ardınca “El-enfāl الانفال”¹⁸⁰³ süresi indi. Anuñ ardınca “Āl-i ‘İmrān آل عمران”¹⁸⁰⁴ süresi indi. Anuñ (2)

¹⁷⁸⁹ Qur’ān, (Rum) 30: Mekke döneminde nâzil olmuştur. Yalnız 17-18. âyetler Medine döneminde inmiştir. 60 âyettir. İraniiler ile Rumlar’ın yapacağı savaşta Rumlar’ın gâlibiyetinden bahseden olaydan hareketle sûreye bu ad verilmiştir.

¹⁷⁹⁰ Qur’ān, (Ankebüt) 29: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 69 âyettir. Ankebüt, “örümcek” demektir. Adını 41. âyette kâfirlerin işinin örümcek ağına benzetilmesinden almıştır. 1-10. âyetler Medine döneminde inmiştir.

ankebüt: i. (a. ‘ankebüt) Örümcek.

¹⁷⁹¹ daħħāk: sıf. ve i. (a. diħk “gülmek”ten daħħāk) Çok gülen (kimse).

¹⁷⁹² ‘atā’: i. (a. ‘atā’) 1. Cömertçe verme, ihsan, bağış. 2. Bağışlama, af.

¹⁷⁹³ mücāhid: i. (a. mucāhede “vuruşmak, dövüşmek”ten mucāhid) 1. Çalışıp didinen, uğraşan, mücādele ve mücāhede eden kimse. 2. Allah yolunda din, vatan, millet uğruna savaşan, cihat eden kimse. 3. tasavvuf. Nefsiyle mücādele eden, benlik ve bencilliğinden kurtulmaya çalışan kimse.

¹⁷⁹⁴ Qur’ān, (Mutaffifin) 83/1: “Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline!” Mekke döneminde nâzil olmuştur. 36 âyettir. Mutaffifin, “mutaffif” kelimesinin çoğulu olup “ölçü ve tartıda hile yapanlar” demektir. Adını ilk âyetindeki aynı kelimedenden almıştır.

muṭaffif: (a.sıf.c: muṭaffifin) Noksan mal veren, dalavereci.

¹⁷⁹⁵ Eserin müellifi Mekke’de inen süreler seksen üç tanedir demiş, buna rağmen seksen iki sürenin adını saymıştır. Secde süresi de iki kez yazıldığı için sayı seksen bire inmiştir. Mekke’de inen Fātiha, Şems ve Fussilet sürelerinden bahsedilmemiştir.

¹⁷⁹⁶ şikāt: (a.i. şika’nın c.) İnanılır, güvenilir, emin kimseler.

¹⁷⁹⁷ müfessir: i. (a. tefsir “açıklamak”tan mufessir) 1. Açıklayan, îzah eden kimse. 2. Kur’ān-ı Kerim âyetlerini tefsir usûlüne göre açıklayan, bu hususta eser yazan kimse.

¹⁷⁹⁸ ‘ulemā: i. (a. ‘ālim’in çoğul şekli ‘ulemā’) 1. Âlimler, bilginler. 2. Eskiden kendilerine mahsus bir kıyâfetleri olan müderris, müftü, kadı, vâiz vb. ilmiye sınıfı mensupları, din bilginleri.

¹⁷⁹⁹ rivāyāt: i. (a. rivāyet’in çoğul eki -āt almış şekli rivāyāt) Rivāyetler.

¹⁸⁰⁰ Medīne-i münevvere: Medīne şehri.

¹⁸⁰¹ ibtidā: i. (a. bed’ “başlamak”tan ibtidā’) 1. Başlama. 2. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamânı, başlangıç. 3. edeb. Aruz vezninde ikinci mısraın ilk cüz’ü. 4. târih. Bir tumar tevcih edilirken verilen en az miktar. *5. zf. Önceleri, ilk başta, evvelâ, en evvel.

¹⁸⁰² Qur’ān, (Bağara) 2: Medine döneminde nâzil olmuştur. 286 âyettir. Yalnız 281. âyeti Mekke’de, Vedâ Hacci’nda inmiştir. Adını 67-71. âyetlerinde zikredilen ve İsrâiloğulları’nın, bir cinayetın failini bulmak için kesmeleri emredilen “bakara” (inek) olayından almaktadır.

bakara: (a.i.c.: bukur, bukar, bukarāt) Sığır.

¹⁸⁰³ Qur’ān, (Enfāl) 8: Medine döneminde nâzil olmuştur. 75 âyettir. 30-36 ve 64. âyetler Mekki’dır. Enfāl, nefl’in çoğuludur, “harp ganimetleri” demektir.

enfāl: (a.i. nefel’in c.) 1. Ganimetler, düşmandan alınan mallar, emeksiz kazançlar.

¹⁸⁰⁴ Qur’ān, (Āl-i ‘İmrān) 3: Medine döneminde nâzil olmuştur. 200 âyettir. Süre, 33-37. âyetlerde İmran ailesinden bahsedildiği için bu adı almıştır.

ardınca “El-aḥzāb الاحزاب”¹⁸⁰⁵ süresi indi. Anuñ ardınca “El-mümteḥine الممتحنة”¹⁸⁰⁶ süresi indi. Anuñ ardınca “En-nisā’ النساء”¹⁸⁰⁷ süresi indi. Anuñ ardınca “İzā zulzileti’l-arḍu إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ”¹⁸⁰⁸ süresi (3) indi. Anuñ ardınca “El-ḥadīd الحديد”¹⁸⁰⁹ süresi indi. Anuñ ardınca “Muḥammed مُحَمَّد”¹⁸¹⁰ şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem süresi indi. Anuñ ardınca “Er-ra’d الرعد”¹⁸¹¹ süresi indi. Anuñ ardınca “Er-raḥmān الرحمن”¹⁸¹² süresi (4) indi. Anuñ ardınca “Hel etā’ale’l-insān هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ”¹⁸¹³ süresi indi. Anuñ ardınca “Eṭ-ṭalāk الطلاق”¹⁸¹⁴ süresi indi. Anuñ ardınca “Lem yekun لَمْ يَكُنْ”¹⁸¹⁵ süresi indi. Anuñ

¹⁸⁰⁵ Qur’ān, (Aḥzāb) 33: Medine döneminde nâzil olmuştur. 73 âyettir. Aḥzāb, hizb kelimesinin çoğuludur. Hizb topluluk, grup, parti anlamlarına gelir. Burada, 9. âyette müslümanlara karşı savaşmak için birleşen müşrik Arap kabileleri kastedilmektedir. Süreye ad olan bu kelime, 20 ve 22. âyetlerde geçmektedir.

aḥzāb: i. (a. hizb’in çoğul şekli aḥzāb) 1. Bölükler, tâifeler, firkalar. 2. Kur’ân-ı Kerîm’i meydana getiren 30 cüzün her birinin dörtte bir kısımları ve bu kısımları göstermek için sayfa kenarlarına konan işaretler. 3. Vird gibi devamlı okunan duâlar, hizipler.

¹⁸⁰⁶ Qur’ān, (Mümteḥine) 60: Medine döneminde, yedinci hicrî yılda nâzil olmuştur. 13 âyettir. Adını hicret amacıyla gelen kadınların imtihan edilmesini konu alan 10. âyetin muhtevâsından almıştır. mümteḥin: (a.s. mehn’den) İmtihan eden, sınavan, deneyen.

¹⁸⁰⁷ Qur’ān, (Nisā) 4: Medine döneminde, hicretin dördüncü yılında nâzil olmuştur. 176 âyettir. Büyük bir kısmı kadınlar hakkında hükümler içerdiği için bu adla anılmıştır.

nisā’: i. (a. nisā’) Kadınlar, nisvan.

¹⁸⁰⁸ Qur’ān, (Zilzāl) 99: Medine döneminde nâzil olmuştur. Sekiz âyettir. Zilzāl, “zelzele” (yer sarsıntısı) demektir. Adını ilk âyetindeki aynı kelimedenden almıştır. Kıyametten hemen önce meydana gelecek olan şiddetli depremden ve daha sonra bütün ölümlerin kabirlerinden çıkıp hesap vereceklerinden bahseder.

zilzāl: i. (a. zelzele “şiddetle sallamak”tan zezāl – zilzāl) Deprem, zelzele.

¹⁸⁰⁹ Qur’ān, (Hadīd) 57: Medine döneminde nâzil olmuştur. 29 âyettir. Hadīd, “demir” demektir. Süre adını, demirin önemine işaret eden 25. âyetten almıştır.

ḥadīd: i. (a. ḥadīd) Demir.

ḥadīd: sıf. (a. ḥadd “kızmak” ve ḥiddet “keskin olmak”tan ḥadīd) 1. Öfkeli, kızgın, hiddetli. 2. Keskin, şiddetli, sert.

¹⁸¹⁰ Qur’ān, (Muḥammed) 47: Medine döneminde nâzil olmuştur. 38 âyettir. 13. âyet, hicret sırasında inmiştir. Adını ikinci âyetdeki Muhammed isminden almıştır. Bu süreye “Kıtāl süresi” de denilir.

¹⁸¹¹ Qur’ān, (Ra’d) 13: Bu sürenin Mekki mi, Medeni mi olduğu ihtilâflıdır. Sürenin muhtevâsına bakarak Mekke döneminde nâzil olduğunu söyleyenlerin görüşü daha ağırlık kazanır. 43 âyettir. Ra’d, “gök gürültüsü” demektir. 13. âyetinde gök gürültüsünün (Ra’d’ın) Allah’ı tesbih ettiği anlatılmış ve adı geçen kelime bu süreye ad olmuştur.

ra’d: i. (a. ra’d) Gök gürlemesi, gök gürültüsü.

¹⁸¹² Qur’ān, (Raḥmān) 55: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 78 âyettir. Adını birinci âyetten almıştır.

Raḥmān: i. (a. raḥmet “acımak, esirgemek, bağışlamak”tan raḥmān) “Kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nîmet veren” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁸¹³ Qur’ān, (İnsan) 76: Medine döneminde nâzil olmuştur. Mekke’de indiği de söylenir. 31 âyettir. 24. Âyet Mekke döneminde inmiştir. Dehr süresi de denilir. İlk âyetinde geçen “insan” kelimesinden dolayı bu adla anılmıştır.

¹⁸¹⁴ Qur’ān, (Talāk) 65: Medine döneminde nâzil olmuştur. 12 âyettir. Adını ilk bölümde ele alınan “talāk” (boşanma ve boşama) hükmünden almıştır.

ṭalāk: i. (a. ṭalāk) Nikâhlı eşini boşama, boşanma, nikâhın sona ermesi.

¹⁸¹⁵ Qur’ān, (Beyyine) 98: Medine döneminde nâzil olmuştur. Sekiz âyettir. Mekke döneminde indiği de söylenir. Beyyine, “açık delil” demektir. Birinci âyette geçen bu kelime süreye ad olmuştur.

beyyine: i. (a. beyân “açıklamak, bildirmek”ten beyyin > beyyine) 1. Bir husûsun doğruluğunu ortaya koyan şey, delil, burhan, hüccet. 2. hukuk. Dâvâcının iddiasını ispat eden belge, zabıt ve senet gibi sağlam delil.

ardınca “El-ḥaşr الحشر”¹⁸¹⁶ (5) süresi indi. Anuñ ardınca “El-felak الفلق”¹⁸¹⁷ süresi indi. Anuñ ardınca “En-nās الناس”¹⁸¹⁸ süresi indi. Anuñ ardınca “İzā cā’e naşru’l-lāh إِذَا جَاءَ إِذَا جَاءَ نَاشِرُ الْوَالِدِ”¹⁸¹⁹ süresi indi. Anuñ ardınca “En-nūr النور”¹⁸²⁰ (6) süresi indi. Anuñ ardınca “El-ḥac الحج”¹⁸²¹ süresi indi. Anuñ ardınca “El-münāfikūn المنافقون”¹⁸²² süresi indi. Anuñ ardınca “El-mücādele المجادلة”¹⁸²³ süresi indi. Anuñ ardınca “El-ḥucurāt الحجرات”¹⁸²⁴ süresi (7) indi. Anuñ ardınca “Et-taḥrīm التحريم”¹⁸²⁵ süresi indi. Anuñ ardınca “Eş-şaff

¹⁸¹⁶ Qur’ân, (Haşr) 59: Medine döneminde nâzil olmuştur. 24 âyettir. Haşr, “sevkiyât için bir yere toplamak” demektir. 2-17. âyetlerdeki yahudi kabilelerinden Nadroğulları’nın sürülmeleri hadisesinden hareketle, sûreye bu ad verilmiştir.

ḥaşr: i. (a. ḥaşr) 1. Toplama, bir araya getirme. 2. din. Cenâbıhakk’ın kıyâmet gününde, dünya hayâtında işlediklerinin hesâbını sormak üzere ölüleri diriltip bir araya toplaması. 3. Ölülerin diriltülip bir araya toplandığı zaman, kıyâmet. 4. tasavvuf. “Ölmeden evvel ölünüz” sırrına ererek benliğini yok edip Hakk’ın varlığı ile dirilme, kendini yok ettikten sonra ebedî diriliğe kavuşma.

¹⁸¹⁷ Qur’ân, (Felak) 113: Bu ve sonraki sûre (Nās) Medine’de nâzil olmuştur. Beş âyettir. Adını içerisinde geçen “felak” kelimesinden almıştır. Bu ve bundan sonraki sûreye, birlikte “el-Muavvizeteyn” denilir. Allah’a sığınmayı ifade eder.

felak: (a.i. falak) 1. Sabah aydınlığı. 2. Tomruk; falaka.

¹⁸¹⁸ Qur’ân, (Nās) 114: Medine’de nâzil olmuştur. Altı âyettir. Adını içerisinde geçen “nās” kelimesinden almıştır.

nās: i. (a. nās) İnsanlar, halk.

¹⁸¹⁹ Qur’ân, (Naşr) 110: Medine döneminde, Mekke fethedildikten sonra nâzil olmuştur. Üç âyettir. İlk âyette geçen ve sûreye ad olan “naşr” kelimesi “yardım” demektir. Allah’ın yardımını anlattığından bu adı almıştır.

naşr: i. (a. naşr) 1. Yardım. 2. Zafer, gâlibiyet, nusret.

¹⁸²⁰ Qur’ân, (Nur) 24: Medine döneminde nâzil olmuştur. 64 âyettir. Sûre adını, nur âyeti denilen 35. âyetten almıştır.

nūr: i. (a. nūr) 1. Gözle görülen aydınlık, maddî şeyleri görmeye yarayan ışık, ziyâ. 2. Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddî olmayan hususlarda basîret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan mânevî ışık. 3. teşmil. Âlemi aydınlatıcı olduğu için Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed hakkında kullanılmıştır. 4. tasavvuf. Cenâbıhakk’ın bütün mahlûkâtı yokluk zulmetinden çıkarıp idrak edilebilecek, hissedilebilecek, görülebilecek duruma getiren ilâhî tecellisi. 5. “Âlemleri, gönülleri, zihinleri aydınlatan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁸²¹ Qur’ân, (Hac) 22: Medine döneminde nâzil olmuştur. 78 âyettir. Bir görüşe göre 52-55. âyetler Mekke ile Medine arasında inmiştir. Adını 27. âyetteki aynı kelimedenden almıştır.

hac: i. (a. hacc) 1. İslâm dîninde şer’an zengin sayılan her müslümanın ömründe bir defa kurban bayramı günlerinde belli usûllere göre Kâbe’yi ziyâret etmesi şeklindeki farz ibâdet. 2. Birçok dinde mukaddes sayılan yerlerin senenin belli günlerinde belli usûllere göre ziyâret edilmesi şeklindeki ibâdet.

¹⁸²² Qur’ân, (Münâfikūn) 63: Medine döneminde nâzil olmuştur. 11 âyettir. Sûre adını münâfiklardan bahseden konusundan ve ilk âyetinde geçen aynı kelimedenden almıştır.

münâfikūn: i. (a.s.münâfik’ın c.) Münâfiklar, iki yüzlüler.

¹⁸²³ Qur’ân, (Mücâdele) 58: Medine döneminde nâzil olmuştur. 22 âyettir.

mücâdele: i. (a. cedel “tartışmak”tan mucâdele) 1. Bir mesele üzerinde karşılıklı tartışma, uğraşma, didişme. 2. Bir şeyin üstesinden gelmek için yılmadan, bıkmadan uğraşma, çalışma, didinme. 3. Çatışma, vuruşma, savaş.

¹⁸²⁴ Qur’ân, (Hucurât) 49: Medine döneminde nâzil olmuştur. 18 âyettir. Sûre adını dördüncü âyette geçen “odalar” anlamındaki “hucurât” kelimesinden almıştır.

¹⁸²⁵ Qur’ân, (Taḥrīm): 66: Medine döneminde nâzil olmuştur. 12 âyettir. Taḥrīm, “haram kılmak” demektir. Adını sûrenin başındaki konudan almıştır.

taḥrīm: i. (a. ḥirmân “yasaklamak”, ḥarām “yasak olmak”tan taḥrīm) Haram kılma, haram sayma, yasaklama.

”الصّف”¹⁸²⁶ sūresi indi. Anuñ ardınca “El-cum‘a الجمعة”¹⁸²⁷ sūresi indi. Anuñ ardınca “Et-teğābūn التغابن”¹⁸²⁸ sūresi indi. (8) Anuñ ardınca “El-fetiḥ الفتح”¹⁸²⁹ sūresi indi. Anuñ ardınca “Et-tevbe التوبة”¹⁸³⁰ sūresi indi. Anuñ ardınca “El-mā‘ide المائدة”¹⁸³¹ sūresi indi. Ve ba‘zılar “El-mā‘ide”yi Tevbe sūresinden (9) evvel indi iderler. **İmdi** Medīne’de Kūr‘ān-ı ‘azīmü’ş-şān bu tertīb üzerine indi. Anlar otuz bir sūredir.¹⁸³² Lākin “Eş-şūrā الشورى”¹⁸³³ sūresinde ihtilāf (10) itdiler. Ba‘zılar Mekke’de indi didiler. Ve ba‘zılar Medīne’de indi didiler. Lākin bi-ḥamdi’l-lāh yerlerinde zıkr olundu. **Faşl: Kūr‘ān yeddi**

¹⁸²⁶ Kūr‘ān, (Saff) 61: Medine döneminde nâzil olmuştur. 14 âyettir. Adını sūrenin dördüncü âyetinde geçen ve “hakikat karşısında dizilmek” anlamındaki “saff” kelimesinden almıştır. Sūre iman edip bu uğurda mücadele vermeyi konu edinir.

şaf: i. (a. şaff) 1. Yan yana düzgün bir şekilde sıralanan kimselerin meydana getirdiği dizi, sıra. 2. Cemâatle namaz kılanların yan yana dizilmek sūretiyle meydana getirdikleri sıralardan her biri. 3. mec. Aynı düşünce ve menfaatler etrafında birleşen kimselerin meydana getirdiği topluluk, grup. 4. târih. Askerî teşkilâtta yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra bölük yerine kullanılmıştır. 5. mus. Mehter usûllerinden biri.

¹⁸²⁷ Kūr‘ān, (Cuma) 62: Medine döneminde nâzil olmuştur. 11 âyettir. Adını erkeklere Cuma namazını farz kılan dokuzuncu âyetten almıştır. Ebedî risaletin insanları arındırması ve Yahudiliğin millî din anlayışının yanlışlığı konu edilmiştir.

cum‘a: i. (a. cem‘ “toplamak”tan cum‘a) 1. Perşembe ile cumartesi arasındaki günün adı, haftanın altıncı günü. 2. Cuma namazı.

¹⁸²⁸ Kūr‘ān, (Teğābūn) 64: Medine döneminde nâzil olmuştur. 18 âyettir. Adını, dokuzuncu âyette geçen “Yevmu’t-Teğābūn” (Teğābūn günü) kelimesinden almıştır. Teğābūn günü, kusur işleyen insanın âhirette günahlarını görüp dünyada iken aldandığını kabul ettiği gündür.

teğābūn: i. (a. ğabn “alış verişte aldatmak”tan teğābūn) Birbirini aldatma.

¹⁸²⁹ Kūr‘ān, (Fetiḥ) 48: Medine döneminde, Hicret’in altıncı yılında, Hz. Peygamber Hudeybiye antlaşmasından dönerken inmiştir. 29 âyettir. Adını ilk âyetindeki aynı kelimedenden almıştır.

fetiḥ: i. (a. feth) 1. Açma, açılma, küşat. 2. Bir memleket, şehir veya mevkiî savaşıyla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme.

¹⁸³⁰ Kūr‘ān, (Tevbe) 9: Bir diğer ismi “Berâ’e”dir. Medine döneminde nâzil olmuştur. 129 âyettir. 113. âyet Mekki’dir. Bu sūrenin başında Besmele yazılmamış ve okunmamıştır. En son inen sūredir.

tevbe: i. (a. tevbe) 1. İşlediği bir hatâdan, suç veya günahahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme. 2. Bu kararı ifâde eden söz. 3. ünl. Bir daha yapmam.

¹⁸³¹ Kūr‘ān, (Mâide) 5: Medine döneminde nâzil olmuştur. 120 âyettir. Üçüncü âyeti Vedâ Haccı’nda Arafat’ta inmiştir. Sūre adını 112 ve 114. âyetlerde Hz. İsa’nın Allah’tan istediği bir sofraya olan Mâide’den almaktadır. İçinde münâfiklara, Ehl-i Kitab’a ve bazı İslâmî hükümlere yer verilmiştir.

mâide: i. (a. mā‘ide) 1. Üzerine yiyecek ve içecekler konmuş, hazırlanmış sofraya. 2. Yemek, ziyâfet.

¹⁸³² Eserin müellifi Medine’de inen sūreler otuz bir tanedir demiş, buna rağmen otuz sūrenin adını saymıştır. Mekke’de inen sūrelerden Şūrā sūresinde ihtilāf olmuş, bazıları Medine’de indi demişlerdir. Müellif, Şūrā sūresinin Mekke’de inen âyetlerden olduğunu söylemiştir. (Mekke ve Medine’de inen sūreler yazılırken Fâtiha, Şems ve Fussilet sūrelerinden bahsedilmemiştir.)

¹⁸³³ Kūr‘ān, (Şūrā) 42: Mekke döneminde nâzil olmuştur. 53 âyettir. Adını 38. âyette geçen “işleri aralarında danışma iledir” anlamındaki “şūrā” ibaresinden almıştır. 23, 24, 25 ve 27. âyetleri Medine döneminde inmiştir.

şūrā: i. (a. şūrā) 1. Bir konuyu görüşmek için yapılan toplantı. 2. Bu toplantının yapıldığı yer.

ḥarf (11) indigin ve anuñ için vārid¹⁸³⁴ olan ḳavilleri¹⁸³⁵ beyān ider. Müslim ḥazreti ile Buḥārī ḥazretiniñ ittifākında عن عمر ابن الخطاب رضي الله عنه قال سمعتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمِ بْنِ جَرَامٍ ile Buḥārī ḥazretiniñ ittifākında يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستمعتُ لقراءته فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يُقرئها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فكذتُ أساورُهُ في الصلاة فنربصتُ حتى سلمَ فأببئُهُ بِرِدَائِهِ، فَقُلْتُ مَنْ أَقْرَأَكَ هَذِهِ السُّورَةَ الَّتِي سَمِعْتُكَ تَقْرُوهَا قَالَ أَقْرَأَئِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ كَذَبْتَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَقْرَأَئِيهَا عَلَى غَيْرِ مَا قَرَأْتَ فَاَنْطَلَقْتُ بِهِ أَقُوْدُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرَأْ بِهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَلُهُ أَقْرَأُ يَا هِشَامُ فَقْرَأَ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرُوهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَكَذَا أَنْزَلْتُ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْرَأْ يَا عَمْرُ فَقْرَأْتُ بِقِرَاتِي الَّتِي أَقْرَأُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَكَذَا أَنْزَلْتُ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْزَلْتُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ¹⁸³⁶ ‘anh ḳāle: “Sem`itü<sup>1837</sup> Hišām bin Ḥakīm bin Ḥizām yaḳra`u¹⁸³⁸ sürete`l-Furḳāni<sup>1839</sup> fī ḥayāti<sup>1840</sup> Resūlu`l-lāh şalla`l-lāhu `aleyhi vesellem festema`tü<sup>1841</sup> (13) li-ḳırāetihi<sup>1842</sup> fe-izā hüve yaḳra<sup>1843</sup> a`lā ḥurūfin keşiratin¹⁸⁴⁴ lem yaḳra` nihā<sup>1845</sup> Resūlu`l-lāh şalla`l-lāhu `aleyhi vesellem fekidtü¹⁸⁴⁶ üsāviruhu¹⁸⁴⁷ fi`ş-şalāti¹⁸⁴⁸ feterabbestü¹⁸⁴⁹ ḥattā selleme¹⁸⁵⁰

¹⁸³⁴ vārid: sıf. (a. vurūd “gelmek”ten vārid) 1. Gelen, ulaşan, vāsıl olan. 2. Olması mümkün olan, olabilecek olan. 3. i. tasavvuf. Kulun kastı ve dahli olmaksızın kalbe gelen mânâ, akla gelen şey, ilham ve feyiz.

vārit olmak: 1. Gelmek, erişmek, ulaşmak. 2. Olması mümkün ve düşünülebilir olmak, akla gelmek. 3. (Hadis için) Söylenmek, söylenmiş olmak.

¹⁸³⁵ ḳavil: i. (a. ḳavl) 1. Söz, kelâm. 2. Sözleşme, anlaşma. 3. teşmil. Bir sözle bildirilen fikir, düşünce, hüküm.

¹⁸³⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/138/1766.htm> Erişim tarihi: 12.01.2022, Saat: 21:50. Buḥārī, Sahih-i Buḥārī, Kitabu Fedāilu`l-Kur`ân, 1766-4992.

https://islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&flag=1&bk_no=0&ID=4802 Erişim tarihi: 12.01.2022, Saat: 22:00.

¹⁸³⁷ sem`itü: İşittim.

¹⁸³⁸ yaḳra`u: Okurken.

¹⁸³⁹ sürete`l-Furḳāni: Furkan süresini.

¹⁸⁴⁰ fī ḥayāti: Hayatında.

¹⁸⁴¹ festema`tü: Dinledim.

¹⁸⁴² li-ḳırāetihi: Okuyuşunu.

¹⁸⁴³ fe-izā hüve yaḳra: Okuyordu.

¹⁸⁴⁴ a`lā ḥurūfin keşiratin: Birçok harflerle ki.

¹⁸⁴⁵ lem yaḳra nihā: Bana okutmadı.

¹⁸⁴⁶ fekidtü: Neredeyse.

¹⁸⁴⁷ üsāviruhu: Azarlayacaktım onu.

¹⁸⁴⁸ fi`ş-şalāti: Namazda.

¹⁸⁴⁹ feterabbestü: Bekledim.

¹⁸⁵⁰ ḥattā selleme: Selām verene kadar.

(14) felebbebtühü¹⁸⁵¹ bi-ridā' ihi¹⁸⁵² feḳultü¹⁸⁵³ men¹⁸⁵⁴ aḳrā' eke¹⁸⁵⁵ hazihî's-sürete'l-leti¹⁸⁵⁶ sem' itüke¹⁸⁵⁷ taḳra' uhā¹⁸⁵⁸ ḳāle aḳrā' e nihā¹⁸⁵⁹ Resülu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem feḳultü (15) kezibte¹⁸⁶⁰ feinne¹⁸⁶¹ Resülu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem ḳad aḳrāe¹⁸⁶² nihā 'alā ğayri mā ḳarā' te¹⁸⁶³ fen ḫalaktü¹⁸⁶⁴ bihi¹⁸⁶⁵ eḳüdühü¹⁸⁶⁶ ilā¹⁸⁶⁷ Resülu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem (16) feḳultü yā Resülu'l-lāh inni¹⁸⁶⁸ sem' itü hāzā¹⁸⁶⁹ yaḳra' u sürete'l-Furḳān 'alā ḫurūfin¹⁸⁷⁰ lem taḳrīnihā¹⁸⁷¹ fe ḳāle¹⁸⁷² Resülu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem (17) ersilhu¹⁸⁷³ iḳrā'¹⁸⁷⁴ yā Hüşām (Hişam) fe ḳarā' e¹⁸⁷⁵ 'aleyhi'l-ḳırā' ate'l-leti sem' itühü yaḳra' uhā¹⁸⁷⁶ fe ḳāle Resülu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem hākezā¹⁸⁷⁷ ünzilet¹⁸⁷⁸ şümme¹⁸⁷⁹ (18) ḳāle'n-nebīyü şalla'l-lāhu 'aleyhi

¹⁸⁵¹ felebbebtühü: Yakaladım onu.

¹⁸⁵² bi-ridā' ihi: Ridāsından, şalından.

ridā': i. (a. ridā') 1. Örtü, şal. 2. Elbise üzerine giyilen hırka, cüppe, setre ve pardesü gibi giyecek. 3. Dervişlerin omuzlarına attıkları, gereğinde seccâde veya yorgan gibi kullandıkları yün örtü.

¹⁸⁵³ feḳultü: Dedim ki.

¹⁸⁵⁴ men: Kim.

¹⁸⁵⁵ aḳrā' eke: Okuttu sana.

¹⁸⁵⁶ hazihî's-sürete'l-leti: Bu süreyi.

¹⁸⁵⁷ sem' itüke: Seni işittiğim.

¹⁸⁵⁸ taḳra' uhā: Okurken.

¹⁸⁵⁹ aḳrā' e nihā: Onu bana okuttu.

¹⁸⁶⁰ kezibte: Yalan söyledin.

kiżb: i. (a. kiżb) Yalan.

¹⁸⁶¹ fe inne: Şüphesiz ki.

¹⁸⁶² aḳrāe: Kelime önceki satırda hemzeli yazılırken burada hemzesiz yazılmıştır.

¹⁸⁶³ 'alā ğayri mā ḳarā' te: Senin okuduğundan başka bir şekilde.

'alā: (a.z.f.) Üst, üzere.

'alā-: edat. (a. 'alā harf-i cer) "Üzere, üzerine, üzerinde; ile, olarak, göre" mânâlarına gelen ve ön ek gibi kullanılan alā, Arapça kelime ve tamlamaların başına gelerek genellikle zarf fonksiyonunda birleşik şekiller yapar [Önüne geldiği kelimeye harf-i târif (el-) ile bitiştiği zaman ale, zamirlerden önce de aley şeklini alır.

¹⁸⁶⁴ fen ḫalaktü: Hemen oradan ayrıldım.

¹⁸⁶⁵ bihi: Onunla berâber.

¹⁸⁶⁶ eḳüdühü: Onu yürütüp götürerek.

¹⁸⁶⁷ ilā: (a. ilā- harf-i cer-) 1. -e kadar, -e değin . 2. Sayılar arasında -den -e kadar anlamında kullanılır; ile.

¹⁸⁶⁸ inni: Ben.

¹⁸⁶⁹ hāzā: zamir (a. hāzā) 1. "Bu, şu, o" anlamında olup Türkçe'de kalıplaşmış bâzı Arapça kullanılışlarının içinde geçer: "Li-hāzâ: Bunun için." "Maa-hāzâ: Bununla berâber." 2. zf. Tam, tam anlamıyla, mükemmel.

hāzā: Bunu.

¹⁸⁷⁰ 'alā ḫurūfin: Bir takım harfler üzerine ki.

¹⁸⁷¹ lem taḳrīnihā: Sen onları bana okutmadın.

¹⁸⁷² fe ḳāle: Buyurdu ki.

¹⁸⁷³ ersilhu: Gönder onu.

¹⁸⁷⁴ iḳrā': Oku.

¹⁸⁷⁵ fe ḳarā' e: Okudu.

¹⁸⁷⁶ 'aleyhi'l-ḳırā' ate'l-leti sem' itühü yaḳra' uhā: Efendimize okuduğunu işittiğim kıraat üzere.

¹⁸⁷⁷ hākezā: zf. (a. hākezā) Bunun gibi, bu şekilde, yine öyle, kezâ.

¹⁸⁷⁸ ünzilet: İndirildi.

¹⁸⁷⁹ şümme: (a.z.f.) 1. Sonra. 2. Tekrar ve tekrar.

vesellem ikrā' yā 'Ömer fe qarā'tü¹⁸⁸⁰ bi-kırā'ati'l-leti ekrā'eni feḳāle Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem hākezā ünzilet inne¹⁸⁸¹ hāzā (19) el-Ḳur'āne ünzilet 'alā seb'ati¹⁸⁸² aḥrufin¹⁸⁸³ faḳra'ū¹⁸⁸⁴ mā teyessera¹⁸⁸⁵ minhü¹⁸⁸⁶.”) Ḥazret-i 'Ömer radiya'l-lāhu 'anh ḥazretinden rivāyet olup didi ki: Ḥazret-i Resūl'üñ (20) ḥayātında eşitdim. Hişām bin Ḥakīm bin Hizām sūre-i Furḳān'ı namāzda oḳurken ḳulaḳ virüp diñledim ki çok ḥurūflarla (21) oḳuyor ki Ḥazret-i Resūl baña oḳutdıḡı gibi degil. Az ḳaldı ki namāzda iken anı azarlayup çekişim. Hele¹⁸⁸⁷ tā selām virince[ye]¹⁸⁸⁸ ḳadar (22) gözledim. Selām virdikde hemān¹⁸⁸⁹ varup anuñ ridāsi¹⁸⁹⁰ şālını¹⁸⁹¹ boğazına doladım. Andan aña “Saña bu sūreyi sen oḳurken benim (23) eşitdiğim gibi kim oḳutdı.” didim. Baña “Ḥazret-i Resūl oḳutdı.” didi. Ben aña “Yalan söyledin, zīrā Ḥazret ol sūrede beni (24) oḳutdı; ol seniñ oḳuduḡıñdan ḡayrıdır.” deyüp anı boğazına doladığım şālından çekerek yürüdüm. Tā Ḥazret-i Resūl'e götürdüm. Andan (25) “Yā Resūl bu sūre-i Furḳān'ı oḳuduḡın eşitdim. Baḳdım ki siz[iñ]¹⁸⁹² beni oḳutduğunuz gibi oḳumadı.” didim. Ḥazret-i Resūl baña “Şalivir anı, (26) oḳusuñ.” didikde şalivirdim. Oḳu yā Hişām, didi. Başladı benim eşitdiğim gibi oḳumaḡa. Tamām itdikde Ḥazret-i Resūl “Ḳur'ān baña bu (27) oḳuduḡı gibi indi.” didi. Andan “Yā 'Ömer, sen de oḳu.” didi. Ben de baña oḳutduğı gibi oḳudum. Ḥazret-i Resūl “Ḳur'ān baña böyle indi.” didi. (28) Andan buyurdu ki: Ḳur'ān yedi ḥarf üzerine indi. Andan siz ḳolay, āsān¹⁸⁹³ olanın oḳuyuñ deyü emr itdi.

¹⁸⁸⁰ fe qarā'tü: Okudum.

¹⁸⁸¹ inne: Şüphesiz ki.

¹⁸⁸² seb'a: sıf. (a. seb' – seb'a) Yedi.

¹⁸⁸³ aḥruf: (a.i. harf'in c.) 1. Uçlar, kenarlar. 2. Lehçeler, şiveler. 3. Harfler.

¹⁸⁸⁴ faḳra'ū: Okuyun.

¹⁸⁸⁵ mā teyessera: Kolay olanı.

mā-: (a. mā) “O şey ki, şu nesne ki” vb. anlamlarla bâzı Arapça kelimelerin başına gelen bir çeşit ön ek.

¹⁸⁸⁶ minhü: Onlardan.

¹⁸⁸⁷ hele: zf. (f. hele) 1. Bir kimse veya şey diğerkimse veya şeylerin içinde ayrıca belirtilmek istendiği zaman bunu ifade eden kelimenin başına veya sonuna getirilir, özellikle, bilhassa, bâhusus, her şeyden önce. 2. Tehdit, uyarı, vaat, temennî bildiren bir cümle ile bu cümleden önce veya sonra gelen ve bu tehdit veya vadin sebebi durumunda olan cümleyi birbirine bağlar. 3. Nihâyet, sonunda, âkıbet. 4. “Biraz bekle, dur bakalım” anlamında cümlelerin başına getirilir.

¹⁸⁸⁸ Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

¹⁸⁸⁹ hemān: zf. (f. hemān) Hemen kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli: 1. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden. 2. Aşağı yukarı, yaklaşık, takriben. 3. Ancak, sâdece, yalnız; fakat, illâ.

¹⁸⁹⁰ ridā: Kelime hemzesiz yazılmıştır.

¹⁸⁹¹ şāl: i. (f. şāl < Hint.) 1. Kadınların omuzlarına örttükleri geniş atkı. 2. Bele sarılan kuşak. 3. Atkı, hırka, örtü, yorgan, bohça vb. şeyler yapmakta kullanılan, Hindistan'da kendine mahsus motiflerle dokunanları çok makbul yünlü kumaş. 4. sıf. Bu kumaştan yapılmış.

¹⁸⁹² Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

¹⁸⁹³ āsān: sıf. ve zf. (f. āsān) Kolay.

Ve Hâzret-i ‘Ömer anuñ şālını (29) boğazına dolayup çekmesi Qur’ân tağyîr¹⁸⁹⁴, tebdîl¹⁸⁹⁵ olmasın qorhusından ve Qur’ân’a i’tibârından¹⁸⁹⁶ hıfz olması gayretine düşdüğinden idi. Murâdı (30) Hâzret-i Resûl aña “Niçün böyle okuduñ?” deyü ta’zîr¹⁸⁹⁷ itmesin diler idi. Lâkin kırâ’atler Hâzret-i Resûl’uñ ma’lûmı idi. Anuñ için Hâzret-i (31) ‘Ömer’e “Boğazını şalıvir, okusun.” buyurdu. Hâzret-i ‘Ömer ise bir kırâ’atden gayrısın bilmez idi. Andan yañlış okudu zan itdi. Ve Hâzret-i Resûl’uñ (32) “Qur’ân yeddi harf üzerine indi.” buyurmasında ‘ulemâlar didiler ki inmesinde hafîflik¹⁸⁹⁸ ve âsânlık üzre mensûb¹⁸⁹⁹ olması. Velâkin¹⁹⁰⁰ (33) ‘ulemâlar ol yedi harfde ihtilâf itdiler. Ba’zılar, ol harflerden murâd¹⁹⁰¹ bolluk ve âsânlık ile okunup anuñ ile haşr¹⁹⁰² olmağ kaşd¹⁹⁰³ itmeye (34) ve ‘ulemânıñ ekşeri¹⁹⁰⁴ ‘aded¹⁹⁰⁵ ol yedi harfe haşr itmekdir didiler. Ve andan

¹⁸⁹⁴ tağyîr: (a.i. gayr’den. c.: tağyîrât) Başkalaştırma; değıştirme; bozma.

¹⁸⁹⁵ tebdîl: i. (a. bedl “bir şeye karşılık değıştirme”ten tebdîl c.: tebdîlât) 1. Değıştirme, değıştirilme, başka şekle sokma. 2. Kıyâfet değıştirerek halkın arasında gezme. 3. târih. Kıyâfet değıştirerek halkın arasında gezen, gizli işleri araştıran kimse, bir çeşit gizli polis. 4. zf. Kılık değıştirerek.

¹⁸⁹⁶ i’tibâr: i. (a. ‘abr “ölçmek, tartmak” - ‘ubûr “geçmek”ten i’tibâr) 1. Saygı görme, saygı gösterme, değıer verme, kendine değıer verilme. 2. Önem verme, önem verilme, dikkate alma, dikkate alınma. 3. Hatırı sayılır olma durumu, şeref, haysiyet. 4. Ticârî hayatta güvenilir olma durumu, güven kazanmış olma. 5. Bir şeyin gerçek olmayan, öyle farzedilen değıeri. 6. eski. İbret alma.

¹⁸⁹⁷ ta’zîr: i. (a. ‘azr “ayıplamak, kınamak”tan ta’zîr) 1. Azarlama. 2. İslâm hukûkunda, hakkında belirli bir şer’î cezâ (hadd-i şer’î) bulunmayan suçlardan dolayı bir suçluya devlet başkanı veya vekîli tarafından verilen azarlama, sert bir tavır takınma, dayak veya hapis şeklindeki ihtar cezâsı.

¹⁸⁹⁸ hafîf: sıf. (a. hıffet “ağıır olmamak”tan hafîf) 1. Tartıda ağıırlığı az gelen. 2. Etki gücü az olan. 3. Belli, tabîi veya kabul edilmiş bir ölçüye göre yoğunluğu, miktârı, şiddeti, etkisi az olan, az miktarda, biraz. 4. Ağıırbaşı ve ciddî olmayan (kadın). 5. Kolay yapılabilen, yorucu olmayan. 6. Düşündürücü ve yorucu olmayan, oyalayıcı, herkese hitap eden, harcıâlem. 7. Önemli olmayan. 8. Belli belirsiz. 9. (Kumaş ve giyim kuşam için) İnce. 10. (Yiyecekler için) Hazmı kolay, mîdeye dokunmayan. 11. (Ses ve sesle ilgili kelimeler için) Tonu kuvvetli ve yüksek olmayan, düşük tonda. 12. (Uyku için) Derin olmayan, çabuk açılan.

¹⁸⁹⁹ mensûb: sıf. (a. nisbet “âit olmak, bağılı ve ilgili olmak”tan mensûb) 1. Bir kimse, bir görüş veya şeyle ilgili, bağılı bulunan, ilgili, âit, -den olan, -e bağılı. 2. i. Bir kuruluşun üyesi olan, bir yere bağılı durumda bulunan kimse.

meksûb: i. (a. kesb “çalışıp kazanmak”tan meksûb) Fikren veya bedenen yapılan bir çalışma sonucunda elde edilmiş, kazanılmış, öğrenilmiş.

¹⁹⁰⁰ velâkin: bağılı. (a. ve lâkin) Lâkin, fakat.

¹⁹⁰¹ murâd: i. (a. irâde “dilemek, istemek, seçmek”ten murâd) 1. Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç. 2. Anlaşılan, anlatılmak istenen şey, maksat, merak, niyet.

¹⁹⁰² haşr: i. (a. haşr) 1. Sınırlı ve dar bir yer içine alma. 2. Yalnız bir şeye mahsus kılma, bir şey için ayırma ve sarfetme.

¹⁹⁰³ kaşd: i. (a. kaşd) 1. Niyet, istek, amaç, gâye. 2. Birine karşı bilerek kötü davranma, kötü niyet. 3. hukuk. Öldürme, yaralama veya zarar vermeye teşebbüs etme.

¹⁹⁰⁴ ekşer: sıf. (a. keşret “çok olmak”tan ekşer) 1. Çok fazla, en çok, birçok. 2. zf. Genellikle, umûmiyetle, ekseriya.

¹⁹⁰⁵ ‘aded: i. (a. ‘aded) 1. Sayı. 2. Sayı bildiren işâret, rakam. 3. Tâne.

didiler ki ol yedi me‘ānīsidir¹⁹⁰⁶ ki anlar va‘d¹⁹⁰⁷ ve va‘īd¹⁹⁰⁸ ve muḥkem¹⁹⁰⁹ ve müşābih¹⁹¹⁰ (35) ve ḥelāl ve ḥarām ve kıṣṣa¹⁹¹¹ ve emsāller¹⁹¹² ve emr ve nehydir. Ve ba‘zılar ol yedi ḥarf okumanıñ şüretidir¹⁹¹³. Ve Qur‘ān’ın kelimātlarını¹⁹¹⁴ nuṭḡ¹⁹¹⁵ itmeniñ keyfiyetidir¹⁹¹⁶ ki **[7b]** (1) anlar kelimeleri idġām¹⁹¹⁷ itmek ve izhār¹⁹¹⁸ itmek ve tefhīm¹⁹¹⁹ kabaca çıkarmak ve terkīk¹⁹²⁰, laṭīf¹⁹²¹ ince çıkarmak ve med¹⁹²² olanı med

¹⁹⁰⁶ me‘ānī: i. (a. ma‘nā’nın çoġul şekli me‘ānī) 1. Mânâlar, anlamlar. 2. eski edeb. Düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belâgat ilminin sözün hâle uygunluġundan bahseden bölümü [Diġer iki bölümü bedî ve beyan’dır].

¹⁹⁰⁷ va‘d: i. (a. va‘d) 1. Söz verme, üstüne alma, taahhüt etme. 2. Bir husus için verilen söz. 3. din. İlâhî emirlere uyan bir kimseyi cennetle müjdeleme. [Genellikle karşıtı olan va‘id kelimesiyle birlikte kullanılır]: “Kur’an’da vaat âyetleri va‘id âyetlerinden daha çoktur.”

¹⁹⁰⁸ va‘īd: i. (a. va‘īd) İyiliġe yönelmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutma.

¹⁹⁰⁹ muḥkem: sıf. (a. iḥkām “saġlamlaştırmak, kuvvetlendirmek”ten muḥkem) 1. Dayanıklılı, güçlü duruma getirilmiş, saġlamlaştırılmış, saġlam, kuvvetli, metin. 2. Anlamı kesin ve açık olan, başka türlü anlaşılmasına imkân bulunmayan, açıklama ve yoruma ihtiyaç göstermeyen (söz, yazı, hüküm vb.). 3. din. Anlamı kesin ve açık olan (âyet). 4. zf. İyice, adamakıllılı, saġlamca.

¹⁹¹⁰ müşābih: sıf. (a. muşābehet “benzemek”ten müşābih) Benzeyen, benzer, mümâsil.

¹⁹¹¹ kıṣṣa: i. (a. kıṣṣa) 1. Kısa hikâye, ibretli hikâye, fıkra, rivâyet. 2. Vak’a, mâcerâ, sergüzeşt.

¹⁹¹² emsâl: i. (a. meşel “hikâye”nin çoġul şekli emsâl) Geçmişte olan şeyleri nakleden hikâyeler, kıssalar, destanlar.

emsâl: i. (a. mişl “eş, benzer”in çoġul şekli emsâl) [Türkçe’de daha çok tekil anlamında kullanılır] 1. Eş, eşler, benzer, benzer olanlar. 2. Örnek, örnekler, nümûne, nümûneler. 3. Yaşıt, yaşıtlar, akran. 4. mat. Katsayı.

¹⁹¹³ şüret: i. (a. şüret) 1. Gözün ilk bakışta gördüġü şey, dış görünüş, şekil, biçim. 2. Tarz, yol, şekil. 3. (Yazı veya resim için) Nüsha, kopya. 4. Resim, tasvir. 5. Yüz, çehre, surat. 6. Bir varlığın dıştan görünen, beş duyu ile bilinen yönü. 7. tasavvuf. Cenâbıhakk’ın sıfatlarının şehâdet âleminde tecellî etmiş şekli olan her varlık. 8. mat. Bayaġı kesirlerde birimin eşit parçalarından kaç tâne alındığını gösteren ve kesir çizgisinin üstüne yazılan sayı, pay.

¹⁹¹⁴ kelimât: i. (a. kelime’nin çoġul eki -ât almış şekli kelimât) Kelimeler, sözler.

¹⁹¹⁵ nuṭḡ: i. (a. nuṭḡ) 1. Söz, konuşma, kelâm. 2. Söz söyleme hassası, söyleme yeteneġi. 3. Dinleyenleri belli bir düşünce ve duygu etrâfında toplamak ve iknâ etmek maksadıyla bir kalabalığa karşı yapılan güzel ve etkili konuşma, söylev, hitâbe [Kelime bu anlamı Türkçe’de kazanmıştır]. 4. Tarikat büyüklerinin manzum sözleri.

¹⁹¹⁶ keyfiyet: i. (a. keyfe “nasıl, nice”den yapma mastar eki -iyyet ile keyfiyyet) 1. Bir şeyin taşıdığı şu veya bu hal, nasıl ve ne türlü olduġu, varlıklar arasındaki farkları meydana getiren durum, vasıf, nitelik. 2. İş, mesele, husus, vaziyet.

¹⁹¹⁷ idġām: i. (a. idġām) Arapça’da aynı cinsten olan veya yakın mahreçlerden çıkan iki harften birinciyi ikinciye katarak okuma.

¹⁹¹⁸ izhār: i. (a. zühür “açığa çıkmak, âşikâr olmak”tan izhār) Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikâr etme.

¹⁹¹⁹ tefhīm: (a.i. fahm’dan) 1. Büyük sayma. 2. a. gr. Bir harfi kalın okuma: rāġıb’daki “r” harfinin kalın, receb’daki “r” harfinin ince okunuşu gibi.

¹⁹²⁰ terkīk: i. (a. rikḡat “inceltmek; yumuşak olmak”tan terkīk) 1. İnceltme. 2. Yumuşatma, rikkate getirme.

¹⁹²¹ laṭīf: sıf. (a. luṭf - leṭâfet’ten laṭīf) 1. Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliġe sâhip olan, hoş, nâzık, yumuşak. 2. Maddeyle deġil ruhla ilgili, gözle görülebilecek maddî bir varlığı olmayan. 3. i. “En ince işlerin bütün inceliklerini bilen, en ince şeyleri yapan, kullarına ince yollardan çeşitli faydalar ulaştıran” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

¹⁹²² med: i. (a. medd) 1. Gelgit (meddücezir), deniz veya nehir sularının yükseldiġi devre, yükselme, kabarma. 2. Uzatma, çekme. 3. Yayma, döşeme, serme. 4. eski. dilb. Bir hecenin bir harfini, bilhassa elif sesini uzatarak telaffuz etme. 5. Arapça’da ve Arap harfli eski Türk alfabesinde hemzeden sonra gelen

itmek ve kaşır¹⁹²³ olanı kaşır itmek (2) ve imâle¹⁹²⁴ ile okumak. Zîrâ ‘Arablarıñ luğatları birbirlerine muhâlif¹⁹²⁵ idi. Bu vechden¹⁹²⁶ Hağ celle ve ‘alâ anlara âsân itdi ki her insân kendi (3) lisânı üzre muvâfîk¹⁹²⁷ olmağda ve diline âsân gelmekde okusun deyü. Andan Ebî ‘Ubeyde raḥimehu’l-lâh didi ki: Ol ‘Arablarıñ luğatlarından yedi (4) büyük kabîleleriñ¹⁹²⁸ luğatı üzre okumağdır. Kāmūsda¹⁹²⁹ daḥı öyle zîkr olundu. Anlar Temîm kabîlesi¹⁹³⁰ ve Me‘ad kabîlesi¹⁹³¹ ki bunlar ‘Arablarıñ cümlesinden (5) faşîh¹⁹³² ve a‘lâdır. Ve ba‘zılar didi ki: Ol yedi ḥarf Kureyş luğatı ve Hevâzin kabîlesiniñ¹⁹³³ luğatı ve Hüzeyl kabîlesiniñ¹⁹³⁴ luğatı ve Yemen ehliniñ luğatidir. (6) Ve ba‘zılar didi ki: Ol yedi ḥarf kamusı Muḍar kabîlesi¹⁹³⁵ dilinedir. Ve ol yedi ḥarf Kur‘ân-ı ‘azîmü’ş-şânda dağınıkğdır. Kamusı bir kelimedede (7) degildir. Ve ba‘zılar didi ki: Belki ba‘zı kelimelerde kamusı ola. Kavluhü Te‘âlâ¹⁹³⁶ عِبَدَ الطَّائِفَاتِ (‘abede’ṭ-ṭāğūt)¹⁹³⁷ gibi¹⁹³⁸ يَزْتَعُ وَيَلْعَبُ

elifin yerini tutan ve hemze üzerine (î) şeklinde yazılan uzatma işâreti. 6. Şer’î mahkemelerde kadı ve kadı vekillerinin memûriyet sürelerini uzatma. 7. okçuluk. Ok atarken sağ elle kiriş çekme.

¹⁹²³ kaşır: i. (a. kaşır) 1. Kısa kesme, kısaltma. 2. Kesme, azaltma, ihtisar etme. 3. Eksiklik, noksan. 4. Sözü öz ve kısa bir şekilde söyleme. 5. Aruz vezninde son tef’ilenin harekesiz olan son harfinin düşürülüp ondan önceki harekeli harfin harekesiz kılınması. 6. fıkıh. Seferilik hâlinde dört rekâtlık namazı iki rekât kılma.

¹⁹²⁴ imâle: i. (a. meyl “eğilmek, sapsmak”tan imâle) 1. Bir tarafa doğru eğme, çevirme, meylettirme; eğilme, çevrilme. 2. edeb. Aruzda vezne uydurmak için kısa bir heceyi uzun hece sayılacak kadar uzun okuma veya sessiz harf ile biten kapalı heceyi bir kapalı ve bir açık hece gibi okuma.

¹⁹²⁵ muhâlif: sıf. ve i. (a. muhâlefet “uymamak, karşı çıkmak”tan muhâlif) 1. Uygun olmayan, uymayan, benzemeyen (şey), aykırı, zıt. 2. Karşı çıkan, karşı koyan (kimse). 3. İktidâra, devlet idâresini elinde bulunduranlara karşı olan, muhâlefette bulunan (kimse).

¹⁹²⁶ vech: i. (a. vech) 1. Yüz, çehre. 2. Tarz, biçim, yol. 3. Sebep, vesîle.

¹⁹²⁷ muvâfîk: sıf. (a. muvâfaqat “uygun olmak”tan muvâfîk) 1. Uygun, münasip. 2. i. Aynı tarafı destekleyen, aynı görüşü paylaşan, birbirine muhâlif olmayan kimselerden her biri.

¹⁹²⁸ kabîle: i. (a. kabîle) Aynı soydan gelen ve bir başkanın yönetiminde yaşayan göçebe topluluk, boy.

¹⁹²⁹ kāmūs: i. (a. kāmūs) Bir dilin bütün kelimelerini içine alan büyük sözlük, büyük luğat kitabı; bir konuyle ilgili maddeleri alfabe sırasına göre toplayan geniş eser [Meşhur âlim Fîrûzâbâdî’nin (XV. yüzyıl) büyük Arapça luğatının ismi olup aslında “deniz, denizin en derin yeri, deryâ, okyanus” anlamında olan kelime bu esere isim olduktan sonra “sözlük” mânâsında kullanılmaya başlanmıştır].

¹⁹³⁰ Temîm kabîlesi: Adnânîler’e mensup bir Arap kabilesi.

¹⁹³¹ Me‘ad kabîlesi: Adnânîler’in ana kollarından birini teşkil eden Arap kabilesi.

¹⁹³² faşîh: sıf. ve i. (a. feşâhat “açık ve düzgün konuşmak”tan faşîh) 1. Güzel, âhenkli, açık ve anlaşılır şekilde düzgün ve yanlışsız söylenen (söz), fesâhatle söylenen (söz). 2. Sözü böyle söyleyen (kimse).

¹⁹³³ Hevâzin kabîlesi: Adnânîler’e mensup bir Arap kabilesi.

¹⁹³⁴ Hüzeyl kabîlesi: Adnânîler’e mensup, şairleriyle ünlü bir Arap kabilesi.

¹⁹³⁵ Muḍar kabîlesi: Araplar’ın dört ana kolundan biri.

¹⁹³⁶ Kur‘ân, (Mâide) 5/60 : “Tāğūt’a tapanlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

¹⁹³⁷ ‘abede’ṭ-ṭāğūt: Tāğūt’a tapanlar.

‘abede: Tapanlar.

ṭ-ṭāğüte (الطَّائِفَاتِ) : Tāğūt’a. Kelime ت harfi ile bitmiştir.

Tāğūt: Hak yoldan saptıran, bazılarınca yaratılmışlık üstü konumunda tutulan varlık anlamında bir Kur‘an terimi.

¹⁹³⁸ Kur‘ân, (Yusuf) 12/12 : “Gezip oynasın.” (Metinde “nerta‘ ve nel‘ab” şeklinde geçmektedir.) Âyetin tamamı alınmamıştır.

(yerta‘ ve yel‘ab)¹⁹³⁹ gibi. Ve ¹⁹⁴⁰بَاعِدُ بَيْنَ اسْفَارِنَا (bā‘id beyne esfārinā)¹⁹⁴¹ gibi ve بَعْدَابٍ ¹⁹⁴²بَيْسٍ (bi‘azābin (8) be‘īsin)¹⁹⁴³ gibi. Bunların ħurūfları bedel olur. (Terta‘ ve tel‘ab) gibi طَاغُوتَ (tāğūt)¹⁹⁴⁴ gibi olur. Ve ba‘zılar didi ki: Ol yedi ħarf yedi kırā’ atdır, şahīhi budur. Zīrā (9) ħadīş-i şerīfe muvāfıktır. Bu yedi kırā’ at zāhir¹⁹⁴⁵ oldu. Ve Ĥazret-i Resūl şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellemin mübārek lisānlarından alındı ve şahābeler andan (10) zābt¹⁹⁴⁶ itdiler. Ve Ĥazret-i ‘Osmān ve muşĥafları cem‘ idüp yazan şahābeler rıdvānu‘l-lāhi ‘aleyhim ecma‘īn muşĥaflara indirdiler. Ve şahīhliğini (11) ĥaber virdiler, işbāt itdiler. Ve içinde mütevātir¹⁹⁴⁷ olup işbāt olmayanın ĥazf¹⁹⁴⁸ itdiler. Ve bu ĥarfleriñ gāhi¹⁹⁴⁹ ma‘nalarında muĥālif olur (12) ve gāh¹⁹⁵⁰ elfāzlarında. Lākin birbirine zıd degil ve ayru degildir, birdir. Ve ammā anlar ki ol yedi ĥarfdan murād muĥālif ma‘naldır. Aĥkāmlar¹⁹⁵¹ ve emsāller (13) ve kışaş¹⁹⁵² ĥikāyelerdir deyü söyleyenlerden ol büyük

¹⁹³⁹ yerta‘ ve yel‘ab: Ķur‘ān, (Yusuf) 12/12.

yerta‘: Gezsin.

ve yel‘ab: Ve oynasın.

¹⁹⁴⁰ Ķur‘ān, (Sebe) 34/19 : “Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

¹⁹⁴¹ bā‘id beyne esfārinā: (Ķur‘ān, Sebe: 34/19)

bā‘id: Uzaklaştır.

beyne: Arasını.

esfārinā: Seferlerimiz.

¹⁹⁴² Ķur‘ān, (Araf) 7/165 : “Şiddetli bir azap ile.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

¹⁹⁴³ bi‘azābin be‘īsin: (Ķur‘ān, Araf: 7/165)

bi‘azābin: Bir azab ile.

be‘īsin: Çetin.

¹⁹⁴⁴ tāğūt: Kelime ħ harfi ile bitmiştir. 7b/7 de kelime طَاغُوتُ şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁴⁵ zāhir: sif. ve i. (a. zühür “âşikâr olmak, görünmek”ten zāhir) 1. Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey). 2. Bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü. 3. tasavvuf. (Âlem-i zāhir’den kısaltma yoluyla) Görünen âlem. 4. Tasavvuf ehline göre işin şeklinde kalan, mânâ ehli olmayan kimse. 5. “Varlığı kâinatta tecellîsiyle âşikâr olan, açık olarak görünen” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır. 6. Anlaşılan, görünüşe göre, galiba.7. Elbette, şüphesiz.

zāhir olmak: Görünür duruma gelmek, açığa çıkmak, meydana çıkmak.

¹⁹⁴⁶ zābt: i. (a. zābt) 1. Tutma, kuvvetle tutma. 2. Yönetimi altına alma, sâhip olma. 3. Bir yeri silâh zoruyla ele geçirme. 4. Yazı veya makine ile kaydetme, tespit etme. 5. Akılda tutma.

zābtetmek: 1. Tutmak. 2. Zorla ele geçirmek, yönetimi altına almak, sâhip olmak. 3. (Bir yeri) Silâh zoruyla almak. 4. (Yazı veya makine ile) Kaydetmek, tespit etmek. 5. Akılda tutmak.

¹⁹⁴⁷ mütevātir: sif. (a. tevâtür “ağızdan ağıza yayılmak”tan mütevātir) 1. Ağızdan ağıza yayılan, herkesin dilinde gezen, tevâtür yoluyla gelen. 2. Aralarında anlaşarak yalan söylemeleri mümkün olmayan büyük bir topluluk tarafından nakledilen (haber veya hadis).

¹⁹⁴⁸ ĥazf: i. (a. ĥazf) 1. Ortadan kaldırma, kaldırılma, çıkarma, silme. 2. Noktasız harflerden meydana gelen kelimelerle manzûme veya mensur yazı yazma. 3. Söylenmesi gerekmeyen sözü söylememe, yazmama, ibâreden çıkarma. 4. Aruz vezninde “fâilâtün” cüzünün “fâilün” şekline sokulması.

Kelime metinde ĥazf olarak yazılmıştır.

¹⁹⁴⁹ gāhi: zf. (f. gāh’tan gāhi > gehi) Ara sıra, bâzan, bâzı defa.

¹⁹⁵⁰ gāh: i. (f. gāh > geh) 1. Zaman, vakit. *2. zf. Bâzan, bâzı zaman, kâh [Tekrar edilerek kullanılır].

¹⁹⁵¹ aĥkām: i. (a. ĥukm’ün çoğul şekli aĥkām) 1. Hükümler, kânunlar, emirler, buyruklar. 2. Yıldızlardan ve muhtelif alâmetlerden çıkarılan anlamlar ve varılan sonuçlar.

¹⁹⁵² kışaş: i. (a. kışşa’nın çoğul şekli kışaş) Kıssalar, hikâyeler, rivâyetler.

haṭādır. Zīrā Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem anlarla oqumanıñ cāizligine¹⁹⁵³ bir ḥarfiñ (14) yerine anlardan biri bedel¹⁹⁵⁴ olmasına işāret itdi. Lākin cemi¹⁹⁵⁵ Müslümānlarıñ 'ulemāları öyle taqđır¹⁹⁵⁶ itdiler ki meşel olan āyetiñ yerine aḥkām¹⁹⁵⁷ āyetinden birini (15) bedel itmek ḥarāmdır. Meşelā¹⁹⁵⁸ āyetleriñ āhirinde gelenlerden 1959 غَفُورٌ رَّحِيمٌ (gāfūrun raḥīm)¹⁹⁶⁰ yerine 1961 سَمِيعٌ عَلِيمٌ (semi'un 'alīm)¹⁹⁶² oqumak fāsīd¹⁹⁶³ ve büyük ḥaṭādır. 'Ulemālarıñ ve müfessirleriñ¹⁹⁶⁴ (16) ḳamusı Ḳur'ān-ı 'azīmü's-şānın naẓmını¹⁹⁶⁵ tağyīr¹⁹⁶⁶ itmek cā'iz degil ḥarāmdır, didiler. İmdi Müslim ḥazreti ile Buhārī ḥazretiniñ ittifaḳında عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال أقراني جبريل على حرف واحد فراجعتَه فزادني فلم أزل أستزيده ويزيدني حتى انتهى إلى سبعة أحرف¹⁹⁶⁷ ('An ibn 'Abbās (17) raḍiya'l-lāhu 'anhümā: Enne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi

¹⁹⁵³ cā'iz: sīf. ve i. (a. cevāz "yasak olmamak"tan cā'iz) 1. din. Din ve törece işlenmesi emir veya yasak edilmediği için yapılmasında bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş sayılan (şey). 2. Yerinde, uygun, doğru olan (şey).

Kelime hemzesiz yazılmıştır.

¹⁹⁵⁴ bedel: i. (a. bedel) 1. Değer, fiyat. 2. Bir şeyin yerini tutan başka bir şey. 3. Bir şeyin yerine verilen şey, karşılık, ivaz. 4. din. Birinin yerine onun parasıyla hacca giden kimse. 5. Kısa dönem askerlik yapmak veya hiç yapmamak isteyenlerin devlete ödedikleri para. 6. zf. Karşılık olarak, yerine.

¹⁹⁵⁵ cemi': sīf. (a. cem' "toplamak"tan cemi') Bütün, hep, cümle.

¹⁹⁵⁶ taqđır: i. (a. ḳadr "miktârını belirtmek, yüceltmek, hükmetmek"ten taqđır) 1. Beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme. 2. Bir kimsenin veya şeyin önemini, değerini anlama. 3. Kıymet biçme, değerini belirleme.

4. kısaltma yoluyla. Okullarda başarılı öğrencilere verilen teşvik belgelerinden biri, takdirnâme. 5. Ezelde Cenâb-ı Hakk'ın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezeli karar, alın yazısı, kader.

¹⁹⁵⁷ iḥkām: i. (a. iḥkām) Kuvvetlendirme, sağlamaştırma, güçlendirme, tahkim etme.

aḥkām: i. (a. ḥukm'ün çoğul şekli aḥkām) 1. Hükümler, kânunlar, emirler, buyruklar. 2. Yıldızlardan ve muhtelif alâmetlerden çıkarılan anlamlar ve varılan sonuçlar.

¹⁹⁵⁸ meşelā: zf. (a. meşel "örnek, benzer"ten meşelā) Misal olarak, örnek olarak, söz gelişi.

¹⁹⁵⁹ Ḳur'ān, (Hucurât) 49/5

¹⁹⁶⁰ gāfūrun raḥīm: Kusurları örten, adaletle en ziyade merhamet eden Cenab-ı Hak (C.C.). Mü'minlerin kusurlarını affederek muhafaza eden.

¹⁹⁶¹ Ḳur'ān, (Hucurât) 49/1

¹⁹⁶² semi'un 'alīm: (Allah) işitendir, bilendir.

¹⁹⁶³ fāsīd: sīf. (a. fesād "bozulmak, mahvolmak"tan fāsīd) 1. Fesâda uğramış, bozulmuş, bozuk, kötü. 2.

İyi bir işi bozan, fesatçı, ara bozucu, müfsit.

¹⁹⁶⁴ müfessir: i. (a. tefsīr "açıklamak"tan müfessir) 1. Açıklayan, îzah eden kimse. 2. Kur'ân-ı Kerim âyetlerini tefsir usûlüne göre açıklayan, bu hususta eser yazan kimse.

¹⁹⁶⁵ naẓm: i. (a. naẓm) 1. Vezinli, kāfiyeli söz dizisi. 2. (Kur'ân için) Metin.

¹⁹⁶⁶ tağyīr: i. (a. ğayr "değiştirmek"ten tağyīr) 1. Değiştirme, başka şekle sokma. 2. Bozma.

¹⁹⁶⁷ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/138/1766.htm> Erişim Tarihi: 13.01.2022, Saat: 21:30.

Buhārī, Sahih-i Buhārī, Kitabu Fedâilu'l-Kur'ān, 1766-4991.

https://islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&ID=5&bk_no=49&idfrom=4&idto=4

Erişim Tarihi: 13.01.2022, Saat: 21:33.

fedehale¹⁹⁸⁴ recülün¹⁹⁸⁵ yuşalli¹⁹⁸⁶ fe qarā'e¹⁹⁸⁷ kırā'aten¹⁹⁸⁸ enkertühā 'aleyhi¹⁹⁸⁹ şümme daħale¹⁹⁹⁰ 'aleyhi¹⁹⁹¹ recülün āħarun fe qarā'e kırā'aten sivā¹⁹⁹² kırā'ati¹⁹⁹³ (23) şāhibihi¹⁹⁹⁴ felemmā qađaynā'ş-şalāte¹⁹⁹⁵ daħalnā¹⁹⁹⁶ cemi'ān¹⁹⁹⁷ 'alā Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem fe kıltü¹⁹⁹⁸ inne hāzā¹⁹⁹⁹ qarā'e kırā'aten enkertühā 'aleyhi fe daħale²⁰⁰⁰ āħarun²⁰⁰¹ (24) fe qarā'e kırā'aten sivā kırā'ati şāhibihi fe emerahümā²⁰⁰² Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem fe qarā'ā²⁰⁰³ fe ħassene²⁰⁰⁴ en-nebiyü şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem şe'nehümā²⁰⁰⁵ fe seқата²⁰⁰⁶ fı (25) nefsi²⁰⁰⁷ mine't-tekzıbi²⁰⁰⁸ ve lā²⁰⁰⁹ iz küntü²⁰¹⁰ fı'l-cāhiliyyeti²⁰¹¹ felemmā rāy Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi

¹⁹⁸⁴ fedehale: Girdi.

¹⁹⁸⁵ recülün: Bir adam, bir kişi.

¹⁹⁸⁶ yuşalli: Namaz kıldı, namaza durdu.

¹⁹⁸⁷ fe qarā'e: Okudu.

¹⁹⁸⁸ kırā'aten: Bir kıraat ile, bir okuyuşla.

¹⁹⁸⁹ enkertühā 'aleyhi: Yabancıladığım, inkâr ettiğim.

¹⁹⁹⁰ daħale: Girdi.

¹⁹⁹¹ 'aleyhi: Önceki adamın peşinden.

¹⁹⁹² sivā: Farklı.

¹⁹⁹³ kırā'ati: Okuyuşundan.

¹⁹⁹⁴ şāhibihi: Arkadaşının.

¹⁹⁹⁵ felemmā qađaynā'ş-şalāte: Namazı bitirdiğimiz zaman.

eş-şalāte: Namazı.

¹⁹⁹⁶ daħalnā: Gittik.

¹⁹⁹⁷ cemi'ān: Hep berāber, cümlemiz.

¹⁹⁹⁸ fe kıltü: Dedim ki.

¹⁹⁹⁹ inne hāzā: Bu adam.

²⁰⁰⁰ fe daħale: Sonra geldi.

²⁰⁰¹ āħarun: Diğeri.

āħar: sıf. (a. āħar) Başka, diğeri.

²⁰⁰² fe emerahümā: O ikisine emretti.

²⁰⁰³ fe qarā'ā: Okudular.

²⁰⁰⁴ fe ħassene: Beğendi.

²⁰⁰⁵ şe'nehümā: Durumlarını.

şe'n: i. (a. şe'n) 1. İş, fiil. 2. Yeni ortaya çıkan iş, yeni durum, olay, hâdise.

²⁰⁰⁶ fe seқата: Düştü.

²⁰⁰⁷ fı nefsi: Nefsine.

²⁰⁰⁸ mine't-tekzıbi: Tekzip.

tekzıb: i. (a. kızb “yalan söylemek”ten tekzıb) 1. Yalanlama, doğru olmadığını açıklama. 2. Gazete, dergi, radyo veya televizyonda yer alan bir haberin aslı olmadığını açıklama. 3. kısa. Bu maksatla yazılan yazı.

²⁰⁰⁹ ve lā: Düşmemişti.

²⁰¹⁰ iz küntü: Bile.

²⁰¹¹ fı'l-cāhiliyyeti: Cahiliye döneminde.

vesellem mā ḡaşıyeni²⁰¹² ḡad ḡarabe²⁰¹³ ‘alā ṣadri²⁰¹⁴ feḡıdtü ‘arḡān²⁰¹⁵ (26) ve ke ennemā²⁰¹⁶ enḡuru ilā’l-lāhi ‘azze ve celle feraḡān²⁰¹⁷ fe ḡāle lī²⁰¹⁸ yā Ubey ürsile²⁰¹⁹ ileyye²⁰²⁰ en aḡrā’e²⁰²¹ ‘alā ḡarfin vāḡidin feradedtü²⁰²² ileyhi²⁰²³ en hevvin²⁰²⁴ ‘alā ümmeti²⁰²⁵ feradde ileyye’ş-şāniyete²⁰²⁶ (27) en aḡra’uhu²⁰²⁷ ‘alā ḡarfeyni²⁰²⁸ feradedtü ileyhi en hevvin ‘alā ümmeti feradde lī eş-şālişete²⁰²⁹ en aḡra’uhu ‘alā seb’ati²⁰³⁰ aḡrufin²⁰³¹ ve leke²⁰³² bi-küllü raddetin radedtükeḡā (28) mes’eletün tes’elinīḡā fe ḡultü Allāḡümmaḡfir²⁰³³ li ümmeti²⁰³⁴ Allāḡümmaḡfir li ümmeti ve aḡḡartü²⁰³⁵ eş-şālişete²⁰³⁶

²⁰¹² mā ḡaşıyeni: İçime düşen hissi, vesveseyi.

²⁰¹³ ḡad ḡarabe: Vurdu.

ḡarb: i. (a. ḡarb) 1. Vurma, vuruş. 2. Dövme. 3. Mādenî para basma.

²⁰¹⁴ ‘alā ṣadri: Göğsümün üzerine.

ṣadr: i. (a. ṣadr) 1. Göğüs, sine. 2. Kalp, yürek. 3. Bir şeyin başı, baş tarafı, en yüksek yeri. 4. Baş, başkan, reis. 5. târih. (Sadr-ı a’zam tamlamasının kısaltılmış şekli olarak) Sadrâzam. 6. edeb. Bir beyitteki birinci mısırâm ilk cüzü.

²⁰¹⁵ feḡıdtü ‘arḡān: Benden ter boşandı.

‘arḡān: (a.i.) Terleme.

²⁰¹⁶ ve ke ennemā: Neredeyse, sanki.

²⁰¹⁷ feraḡān: Deḡsete düşmüş bir halde, korkup.

²⁰¹⁸ lī: Bana.

²⁰¹⁹ ürsile: Gönderildi.

²⁰²⁰ ileyye: Bana.

²⁰²¹ en aḡrā’e: Okumam.

²⁰²² feradedtü: Geri döndüm.

²⁰²³ ileyhi: Ona.

²⁰²⁴ en hevvin: Hafifletsin, kolaylık olsun diye.

hevn: i. (a. hevni) 1. Kolaylık, sühûlet. 2. Deḡersizlik, önemsizlik, hakirlik.

²⁰²⁵ ‘alā ümmeti: Ümmetime.

²⁰²⁶ ileyye’ş-şāniyete: İkiye.

şāni: sıf. (a. şāni) İkinci.

²⁰²⁷ en aḡra’uhu: Okuyayım diye.

²⁰²⁸ ḡarfeyn: İki harf.

²⁰²⁹ (lī eş-şālişete) Üç.

²⁰³⁰ seb’ati: Yedi.

²⁰³¹ aḡrufin: Harf.

²⁰³² ve leke: Senindir.

²⁰³³ Allāḡümmaḡfir: Ey Allāḡ’ım baḡışla.

Allāḡümme: Ey Allah’ım.

maḡfired: i. (a. ḡufrā’dan maḡfired) Allah’ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, baḡışlaması, yarlıgama.

²⁰³⁴ li ümmeti: Ümmetimi.

²⁰³⁵ ve aḡḡartü: Ve erteledim.

²⁰³⁶ eş-şālişete: Üçüncüyü.

li yevmin terğabu²⁰³⁷ ileyye²⁰³⁸ en-nāsi²⁰³⁹ küllihim²⁰⁴⁰ hattā²⁰⁴¹ İbrāhim’u.”) (29) Ya ‘nī, Ubey bin Kā‘b rađiya’l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olup didi ki: Mescidde idim, bir kiři girdi, namāz kıldı. Bir kırā’at ile ođudı ki (30) ben anuñ ol ođumasın inkār itdim. Anuñ üzerine bir kiři dađı girdi. Ol dađı ol bir kiřiniñ ođuduđı kırā’atden ğayr kırā’at ile (31) ođudı. Anı dađı inkār itdim. Andan namāzı kılup kırtulduđda cümlemiz Ḥazret-i Resūl’uñ yanına gidüp: Yā Resūlu’l-lāh bu kiři Kıur’an’ı bir kırā’at (32) ile ođudı. Ben anı inkār²⁰⁴² itdim. Andan Őnra bu kiři dađı gelüp ol da ayađdařınıñ ođuduđı kırā’atden ğayr kırā’at ile ođudı. (33) Anı dađı inkār itdim, didim. Ḥazret-i Resūl anlara ođumalarına emr itdi. İkiŐi dađı ođudılar. Ḥazret-i Resūl anlarıñ ođumaların (34) begendi ve kabūl itdikde benim derūnuma nübūvveti²⁰⁴³ inkār ve yalan idecek bir vesvese²⁰⁴⁴ dūřdı ki cāhiliyetde²⁰⁴⁵ iken öyle inkār ve nübūvveti yalan (35) itmek dūřmedi idi. Ḥazret-i Resūl beni ol inkār ve yalan itmek vesvesesi kapladıđın duyduđlarında hemān²⁰⁴⁶ göğsüme mübārek elleriyle bir kerre (36) urduđlarında Őeytān’ıñ²⁰⁴⁷ baña ol virdiđi vesvese derūnumdan gitdikde řanki kendimi ḥuzūr-ı Bārī’de²⁰⁴⁸ görür olup ‘azameti²⁰⁴⁹ heybetinden²⁰⁵⁰ kıorđup **[8a]** (1) kıan tere batdım. Ol

²⁰³⁷ terğabu: Yönelirler.

²⁰³⁸ ileyye: Bana.

²⁰³⁹ en-nāsi: İnsanlar.

²⁰⁴⁰ küllihim: Bütün.

²⁰⁴¹ hattā: bağl. (a. ḥattā) “Bile, dahi, üstelik, bundan başka, hem de” gibi anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır.

²⁰⁴² inkār: i. (a. neker “bilmemek, tanımamak”tan inkār) Kabul ve tasdik etmeme, tanımama.

inkār etmek (eylemek): 1. Kabul ve tasdik etmemek, tanımamak. 2. (Yaptığını, söylediğini) İsrarla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.

²⁰⁴³ nübūvvet: i. (a. nubuvvet) Peygamberlik, nebilik.

²⁰⁴⁴ vesvese: i. (a. vesvese) Nefsin gönüle getirdiği boş, faydasız ve huzursuzluk verici şeyler, vehim, kuruntu, şüphe, işkil.

²⁰⁴⁵ cāhiliyet: i. (a. cāhil’den yapma mastar eki -iyyet ile cāhiliyyet) 1. Cāhillik, bilgisizlik. 2. Araplar’ın İslāmiyet’ten önceki dönemine verilen isim [Cāhiliye şeklinde de kullanılır].

²⁰⁴⁶ hemān: zf. (f. hemān) Hemen kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli: 1. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden. 2. Aşağı yukarı, yaklaşık, takrīben. 3. Ancak, sādece, yalnız; fakat, illā.

²⁰⁴⁷ řeytān: i. (a. řeytān < İbr. řātān) [Kelime batı dillerine de geçmiştir] 1. Meleklerin başı ve hocası olduğu halde isyan edip Allah’ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan āsī varlık, iblis.

2. Bu varlığın devāmı olarak insanda bulunan ve ona musallat olup doğru yoldan uzaklaştıran, dāima fenālıđa, isyāna teşvik eden kötü kuvvet. 3. mec. Karakterinde kibir, azamet, hile vb. kötü sıfatlar hākim olan, azgın, habis, şerir kimse. 4. Çok zeki ve kurnaz kimse [Bilhassa zeki ve yaramaz çocuklar için kullanılır].

²⁰⁴⁸ ḥuzūr-ı Bārī: Allāh’ın huzuru.

bārī: i. (a. ber’ “yaratmak”tan bārī’) “Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa kııkaran, yaratan” anlamında esmā-i hüsnādan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²⁰⁴⁹ ‘azamet: i. (a. ‘azamet) 1. Büyüklük, ululuk, yücelik, celāl. 2. Debdebe, ihtişam. 3. Kibir, gurur.

²⁰⁵⁰ heybet: i. (a. heybet) 1. İnsanda korku ve sayđı duygusu uyandıran etkili görünüş, ululuk, azamet. 2. Bir řey karşısında hissedilen korku ile karşık sayđı duygusu. 3. tasavvuf. Sūfilerin, Allah’ın celāl tecellilerinden birine vākıf veya mazhar olmaları dolayısıyla kalplerinde hissettikleri havftan ve kabzdan

dem Hâzret-i Resûl baña buyurdi ki: “Yâ Ubeyy baña Kûr’ân irsâl²⁰⁵¹ olunduğda bir harf üzerine okuyayım deyü emr olundu. Ben dönüp (2) ümmetime âsân olsun okuması deyü gayrısın diledim. Emr geldi ki iki harf üzre okuyayım deyü. Ben yine²⁰⁵² dönüp ümmetime âsân olması (3) için gayrısın diledim. Üç harf üzre okumağa emr olundum. Öyle öyle yeddi harf üzre okumağa emr olundum. Andan baña dinildi ki: (4) Seniñ bu üç kerre redd itmege ašlā redd olmayup Hâkķ’ā kabûl olacaķ üç dilek virildi ki ol dem kabûl olunur. Ben اللهم اغفر لأمتي اللهم اغفر لأمتي (Allāhümmağfir li ümmeti Allāhümm- (5)agfir li ümmeti) deyü ikisini ümmetime mağfired diledim. Birini ol kıyāmet gününde cemī’-i halk tā İbrāhim ‘aleyhi’s-selāmā varınca kadar baña gelüp düşmeleri (6) için te’hîr²⁰⁵³ idüp alıķodum.” Bunda Hâzret-i Ubey bin Kā’b rağiya’l-lāhu ‘anh hâzretine Kûr’ân öyle kırā’at kırā’at okunduğun evvelî²⁰⁵⁴ eşitmediginden kendine (7) bir hayret gelince Şeytān fırsat bulup nübüvvete tekzîbe²⁰⁵⁵ vesvese virdi. Hâzret-i Resûl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem mübārek eli ile göğsüne urduğda (8) ol vesvese gitdi. Ve bu vesvese ve şek²⁰⁵⁶ eger temellenmez ise māni’ degildir. Tîz²⁰⁵⁷ dönüp andan tevbe ider. İnsāna çok ‘arîz²⁰⁵⁸ olur. Ve dağı Beğavî (9) rahîmehu’l-lāh hâzreti rivāyet itdi ki: عن ابن مسعود عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ الْفُرْآنَ نَزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ لِكُلِّ آيَةٍ مِنْهُ وَيُرْوَى لِكُلِّ حَرْفٍ مِنْهُ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَلِكُلِّ حَدٍّ مَطْلَعٌ²⁰⁵⁹ (‘An ibn Mes’ūd ‘ani’n-nebî şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ennehu kâle: “İnne’l-Kûr’ân’e²⁰⁶⁰ nezele²⁰⁶¹ ‘alā seb’ati aħrufin li külli

da öte korku hâli [Sûfînin duygularını yok edip onun dış dünyâdan kopmasına ve gaybet hâline düşmesine sebep olur].

²⁰⁵¹ irsâl: i. (a. resel > irsâl) Gönderme, yollama.

²⁰⁵² yine: zf. (Eski Türk. yana, yan-mak “geri dönmek”ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla yan-a > *yene > yine) 1. Bir daha, tekrar, gene. 2. Öyle de olsa, buna rağmen.

²⁰⁵³ te’hîr: i. (a. āhîr “son”dan te’hîr) 1. Erteleme, sonraya bırakma. 2. Geciktirme, geciktirilme.

²⁰⁵⁴ evvelî: sıf. (İyelik ekinin kalıplaşmasıyla evvel+i) halk ağzı. 1. Bir önceki, dün değil daha önceki, evvelki. 2. zf. Eskiden.

²⁰⁵⁵ tekzîb: i. (a. kizb “yalan söylemek”ten tekzîb) 1. Yalanlama, doğru olmadığını açıklama. 2. Gazete, dergi, radyo veya televizyonda yer alan bir haberin aslı olmadığını açıklama. 3. kısa. Bu maksatla yazılan yazı.

²⁰⁵⁶ şekk: i. (a. şekk) Şüphe, zan.

²⁰⁵⁷ tîz: sıf. (f. tîz) Çabuk, seri, tez.

²⁰⁵⁸ ‘arîz: sıf. (a. ‘arz “aslında olmayıp sonradan ortaya çıkmak”tan ‘arîz) Sonradan ortaya çıkan.

‘arîz olmak: 1. Aslında mevcut olmayıp sonradan ortaya çıkmak. 2. (Hoş olmayan bir durum veya bir hastalık) Görülmeye başlamak, gelip çatismak, musallat olmak.

²⁰⁵⁹ Eski, a.g.e., s. 100.

Begavî, Şerhu’s-Sünne, thk. Şuayb el-Arnaüt, (Dimeşk-Beyrut, el-Mektebetü’l-İslâmî, 1403/1983) C. IV, s. 506, nr. 1228.

²⁰⁶⁰ inne’l-Kûr’ân’e: Muhakkak ki Kur’ân.

²⁰⁶¹ nezele: İndi.

āyetin²⁰⁶² minhü²⁰⁶³ ve (10) yurvā²⁰⁶⁴ li külli ḥarfın²⁰⁶⁵ minhü zāhrün²⁰⁶⁶ ve baṭnün²⁰⁶⁷ ve li küllin²⁰⁶⁸ haddün²⁰⁶⁹ ve maṭla‘un²⁰⁷⁰.” İbn Mes‘ūd raḍiya‘l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olup didi ki: Ḥazret-i Resül buyurdu: (11) “Ḳur‘ān yeddi ḥarf üzerine indi. Anuñ her āyetiniñ ve bir rivāyetde her ḥarfiniñ zāhiri²⁰⁷¹ ve bāṭını²⁰⁷² var. Ve ḥaddi ve fehm itmege irecek yeri var.” Ba‘zılar: Zāhiri (12) Ḳur‘ān’ın lafzıdır ve bāṭını te‘vīlidir²⁰⁷³, didi. Ve ba‘zılar didi ki: Zāhiri içinde selef²⁰⁷⁴ ‘āşī²⁰⁷⁵ olup anuñ için ‘azāb²⁰⁷⁶ ile helāk²⁰⁷⁷ olan kavimlerin hikāyeleri (13) var. Anlar zāhiren ḥaberdır. Bāṭinen sizler de anlar gibi olmayın deyü va‘z²⁰⁷⁸ u naşihatdır. Ve ba‘zılar didi ki: Zāhiri nāzil olduğu gibi

²⁰⁶² li külli āyetin: Her bir āyetin.

²⁰⁶³ minhü: Kur‘ān’dan.

²⁰⁶⁴ ve yurvā: Ve bir rivāyette.

²⁰⁶⁵ li külli ḥarfın: Her bir harfin.

²⁰⁶⁶ zāhrün: Dış yüzü.

²⁰⁶⁷ baṭnün: İç yüzü.

²⁰⁶⁸ ve li küllin: Her birinin vardır.

²⁰⁶⁹ haddün: Haddi, sınırı.

ḥad: i. (a. ḥadd) 1. Sınır. 2. Derece, mertebe. 3. din. Cenâbıhakk’ın Kur‘ān-ı Kerim’de insanların hareket ve davranışları için belirlediği sınır. 4. eski mat. Bir denklemde birbirinden (+) veya (-) işaretleriyle ayrılan kısımların her biri, terim. 5. mantık. Bir kaziyede konu ile yüklemden her biri, terim. 6. fels. İlimlerde konunun kavranmasını sağlayan ve ifâde ettiği şeyi kesin şekilde bildiren târiflerden her biri, terim.

²⁰⁷⁰ ve maṭla‘un: Ve doğuş yeri.

maṭla‘: i. (a. tulū “doğmak”tan maṭla‘) 1. Güneş, ay ve yıldızların doğması. 2. (Gök cisimleri gibi maddî veya fikir, ilham, nur vb. mânevî şeyler için) Doğacak yer, doğuş yeri, tulû mahalli. 3. edeb. Bir kasîde veya gazelin mısraları birbiriyle kâfiyeli olan ilk beyti.

²⁰⁷¹ zāhir: sıf. ve i. (a. zühür “âşikâr olmak, görünmek”ten zāhir) 1. Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey). 2. Bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü. 3. tasavvuf. (Âlem-i zâhir’den kısaltma yoluyla) Görünen âlem. 4. Tasavvuf ehline göre işin şeklinde kalan, mânâ ehli olmayan kimse. 5. “Varlığı kâinatta tecellîsiyle âşikâr olan, açık olarak görünen” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır. 6. Anlaşılan, görünüşe göre, galiba. 7. Elbette, şüphesiz.

²⁰⁷² bāṭın: i. (a. baṭn “iç taraf, karın” ve buṭün “gizli olmak”tan bāṭın) 1. İç yüz, dâhil, derûn, zamir. 2. Sır. 3. “Görünmeyen, gizli olan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır. 4. sıf. ve i. İçteki, iç yüzdeki, gizli, görünmeyen (şey).

²⁰⁷³ te‘vîl: i. (a. evl “geri dönmek”ten te‘vîl) 1. Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama. 2. din. Kur‘ān-ı Kerim’i ve diğer kutsal metinleri farklı bir görüşle yorumlama.

²⁰⁷⁴ selef: i. (a. selef) 1. Bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse. 2. Bizden öncekiler, bizden önce yaşamış kimseler, atalar, ecdat.

²⁰⁷⁵ ‘āşī: sıf. ve i. (a. ‘işyân “baş kaldırmak”tan ‘āşī) 1. Baş kaldıran, isyan eden (kimse), isyankâr, serkeş. 2. Devlete ve kurulu düzene karşı baş kaldıran, ayaklanan (kimse), isyancı. 3. Allah’ın emirlerine uymayan, günahkâr (kimse).

²⁰⁷⁶ ‘azāb: i. (a. ‘azāb) 1. Organlarda duyulan ızdırıp, organik acı. 2. din. Kâfirlere ve günahkârlara ölümden sonra verilecek cezâ. 3. Pişmanlık, çaresizlik, korku vb. durumların verdiği sıkıntı, işkence, keder.

²⁰⁷⁷ helāk: i. (a. helāk) 1. Ölme, mahvolma, yok olma. 2. Perişan olma, bitkin duruma gelme.

²⁰⁷⁸ va‘z: i. (a. va‘z) 1. İbâdet yerlerinde yetkili ve görevli bir kimse tarafından yapılan dinî konuşma. 2. teşmil. Öğüt, nasihat.

dil ile okumaktır, (14) bātını ma'naların aňlamağa kalb ile fikr ve tedbīr²⁰⁷⁹ itmekdir. Ol dil ile okumak öğrenmek ile ve ağızdan almak ile olur. Lākin ma'naların fehm itmek (15) ol tedbīr ve fikr itmek ile ve şıdk ile niyyet ve inanmak ve hürmetine ta'zīm²⁰⁸⁰ itmek ile ve hūlūş²⁰⁸¹ ile 'amel itmek ile ve maḥz-ı²⁰⁸² helālden yemek ile (16) irilür. Ve ḥadd-i maṭla' oldur ki ma'nāsını fehm itmege ve 'amelini bilmege ḥadd vardır. Andan ilerü geçilmez ve girü kalınmaz. Ve ba'zılar: Maṭla' fehmdir, (17) didi. Zīrā Qur'an-ı 'aẓīmü's-şāniñ fehmine tedbīr idüp hūlūş ile fikr idene Ḥaḳ celle ve 'alā me'ānīsinden²⁰⁸³ ve te'vīlinden ol kadar açup fetḥ ider ki (18) ğayrılar niçe eyyām sa'y itseler öyle fetḥ idemezler. ²⁰⁸⁴ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (Ve fevka külli zī 'ilmin 'alīm.)²⁰⁸⁵ "Her 'ilm şāhibiniñ üzerine kendiden a'lā bir 'alim²⁰⁸⁶ vardır." El elden üstündür. (19) 'Arşa çıkancaḳ va'l-lāhu a'lem. **Faşl: Tefsīr ile te'vīl ma'naların beyān ider.** Ammā tefsīr luġatde الفسر (el-fesr) maddesindedir ki (20) bir örtülü şey'i açup keşf itmekdir iden. Tefsīr-i Qur'an'ın ve ḥadīsiñ ve ğayrınıñ ma'naları açılıp beyān olunmuşdur ki anuñ ile (21) her sözdeki maḳşad ma'lūm olur ve maḥşūş, müfredāt²⁰⁸⁷ elfāzlarıñ ğarīb ma'nāsına daḳı tefsīr dinür açılmaḳ ile. Ve ba'zılar (22) ol التفسيرة (et-tefsire)

²⁰⁷⁹ tedbīr: i. (a. dubur "son, arka"dan tedbīr "sonunu düşünmek, idāre etmek") 1. Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çāre, önlem. 2. Üzerinde tasarruf etme, idāre etme, yönetme.

²⁰⁸⁰ ta'zīm: i. (a. 'izam – aẓāmet "büyük, ulu olmak"tan ta'zīm) Hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığı belli edecek şekilde güzel muāmelede bulunma.

²⁰⁸¹ hūlūş: i. (a. hūlūş) 1. Hālis ve saf olma, kalp temizliği. 2. Yaranma, yaltaklanma.

²⁰⁸² maḥz: sıf. (a. maḥz) 1. Saf, sırf, hālis. 2. i. (Farsça usūlüyle yapılan sıfat tamlamasının birinci ögesi olarak) Bir şeyin tâ kendisi, aslı.

²⁰⁸³ me'āni: i. (a. ma'nā'nın çoğul şekli me'āni) 1. Mānālar, anlamlar. 2. eski edeb. Düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belāgat ilminin sözün hāle uygunluğundan bahseden bölümü [Diğer iki bölümü bedī ve beyan'dır].

²⁰⁸⁴ Qur'an, (Yusuf) 12/76: "Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır." Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁰⁸⁵ "Ve fevka külli zī 'ilmin 'alīm" (Qur'an, Yusuf: 12/76)

ve fevka: Ve üstünde (vardır).

külli: Her.

zī: Sahibinin.

'ilmin: Bilgi.

'alīmun: Daha bir bilen.

²⁰⁸⁶ 'alim: sıf. ve i. (a. 'ilm "bilmek"ten 'alim) 1. İlim sāhibi olan (kimse), bilici, bilen. 2. i. Belli bir ilim dalında çalışan, araştırma yapan kimse, bilgin, bilim adamı.

²⁰⁸⁷ müfredāt: i. (a. mufred "tek, yalnız" ve çoğul eki -āt ile mufredāt) 1. Basit şeyler, mürekkep olmayan şeyler. 2. Bütünü bilinen bir şeyin ayrıntıları, maddeleri, tafsīlātı. 3. edeb. Müfret, tek beyitler. 4. kısa. Müfredat programı, öğretim programı.

maddesindedir ki ḥakīm²⁰⁸⁸ ḥastenīn²⁰⁸⁹ marazına²⁰⁹⁰ bağıdıkda neden olduğına ve ‘illeti²⁰⁹¹ ne olduğına delâlet ideni görür. Anuñ ile (23) ḥastenīn ‘illetini bilür. Anuñ gibi müfessir daḥı âyetiñ ma‘nâsını ve şe‘nîni²⁰⁹² ve kaçdını²⁰⁹³ açup bilür ve bildirir. Ammâ التَّوِيل (et-te‘vîl) ol luğatde (24) الاول (el-evl) maddesindedir ki ol bir şey’i aşlına ve nihâyetine çevirmekdir. Zîrâ ‘Arab اولته فال (evveltühü fe evvele). Anı olduğu ḥalden çevirüp aşlına irdirdim. (25) Ol da dönüp aşlına irdi. Andan murād maqşadıñ gâyetini²⁰⁹⁴ beyân itmekdir. Andan التَّوِيل (et-te‘vîl) ma‘nâları beyân itmekdir. Ve âyetiñ lafzına muvâfiq olan (26) vecihleri aşup arayup çıkarmakdır. İmdi tefsîr ile te‘vîliñ farkı²⁰⁹⁵ olur ki tefsîr, eşidilmiş nakle mevķūfdur²⁰⁹⁶; andan alınur. Lâkin te‘vîl, (27) şahîḥ kavî olan fehme muḥtâcdır; anuñ ile çıkar. Va‘l-lâhu a‘lem. **Faşl: “E‘ûzu bi‘l-lâh” dimegi beyân ider.** İmdi تعود (te‘avvüz)²⁰⁹⁷ itmeniñ muḥtar²⁰⁹⁸ olan (28) lafzı أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ

²⁰⁸⁸ ḥakīm: i. (a. ḥikmet’ten ḥakīm) 1. Varlıktaki şeylerin mâhiyet ve hakikatlerini aklı ile bilen kimse. eski. Filozof. 2. i. ve sıf. Akıllı, derin düşünceli, hükümleri sağlam, basîret ve sağ duyu sâhibi kimse. 3. tasavvuf. Eşyânın hakikatini olduğu gibi bilen, Allah ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sâhip kimse. 4. Doktor, hekim. 5. “Son bulması tasavvur edilemeyen dâimî ve ezeli en yüksek ilme sâhip olan, künhünü kendisinden başkasının tam mânâsıyla bilemeyeceği bir ilimle bilen, gerçek hikmet sâhibi” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allâh’ın en güzel isimlerinden)dir.

ḥekim: i. (a. ḥakīm’dan) Mesleği hastalıkları teşhis ve tedâvi etmek olan kimse, tıp doktoru, tabip.

²⁰⁸⁹ ḥaste: (f. ḥasten “yaralanmak, incinmek”ten ḥaste) Hasta kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli.

ḥasta: i. (f. ḥasten “yaralanmak, incinmek”ten ḥaste “yaralı”) 1. Sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse. 2. mec. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bir şeye aşırı derecede düşkün olan kimse. 3. Sağlık durumu bozuk olan (insan, hayvan veya organ). 4. mec. Bozuk ve uyumsuz, sakat. 5. argo. Biraz kaçıkça, garip, acâyip kimse.

²⁰⁹⁰ maraz: i. (a. maraz) 1. Hastalık, illet. 2. (Eski ahlâk kitaplarında) Kibir, gurur, benlik, bencillik gibi mânevî bünyeyi rahatsız eden kusurlardan her biri. 3. halk ağzı. Sara nöbeti. 4. sıf. halk ağzı. Çevresindekileri rahatsız edecek derecede huysuz ve titiz olan (kimse).

²⁰⁹¹ ‘illet: i. (a. ‘illet) 1. Hastalık. 2. Sakatlık. 3. Bir şeyin var olmasını sağlayan sebep. 4. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Hastalık derecesindeki alışkanlık. 5. teklifsiz. Bozukluk, ârıza. 6. mec. İnsanı kızdıran, sinirlendiren kimse veya şey. 7. fels. Sebep, neden.

²⁰⁹² şe‘nî: sıf. (a. şe‘n “iş, durum” ve nispet eki -î ile şe‘nî) fels. Gerçek.

²⁰⁹³ kaçd: i. (a. kaçd) 1. Niyet, istek, amaç, gâye. 2. Birine karşı bilerek kötü davranma, kötü niyet. 3. hukuk. Öldürme, yaralama veya zarar vermeye teşebbüs etme.

²⁰⁹⁴ gâyet: zf. (a. gâyet) 1. Çok, pek, pek çok, son derece. 2. i. Son, nihâyet, encam; gâye.

²⁰⁹⁵ Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²⁰⁹⁶ mevķūf: sıf. ve i. (a. vakf “durmak; durdurmak, alıkoymak; vakfetmek”ten mevķūf) 1. Tutuklu, tutuklanmış, tevkif edilmiş (kimse). 2. Durdurulmuş, alıkonmuş, menedilmiş. 3. Olması, meydana gelmesi başka bir şeye bağlı olan (şey), bağlı, vâbeste. 4. Vakfedilmiş, vakıf olarak bırakılmış, vakıf hâline getirilmiş. 5. -e adanmış, vakfedilmiş, tahsis edilmiş (şey). 6. Sahâbenin sözlerine ve işlerine dâir nakledilen veya senedi itbâriyle Hz. Peygamber’e kadar ulaşmayıp sahâbede son bulan (hadis).

²⁰⁹⁷ te‘avvüz: i. (a. ‘iyâz “sığınmak”tan te‘avvüz) Allah’a sığınma.

²⁰⁹⁸ muḥtar: sıf. (a. ihtiyâr “seçmek, tercih etmek”ten muḥtar) 1. Beğenilmiş, seçilmiş, seçkin, mümtaz. 2. Zor, baskı ve emir altında bulunmayan, dilediği gibi hareket edebilen, istediğini yapabilen. 3. Özerk, otonom. 4. i. Bir köy veya mahalle halkı tarafından o köy yâhut mahallenin kânunla belirlenmiş idâri işlerini yürütmek üzere seçilen kimse.

الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm)²⁰⁹⁹ demekdir. Haḳ celle ve 'alāniñ buyurdığı āyete muvāfıḳ olmaḳ ile ki ²¹⁰⁰ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (Fe izā ḳarā'te'l-Ḳur'ān'e feste'iz (29) bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm.)²¹⁰¹ ve أُعُوذُ بِاللَّهِ (E'ūzu bi'l-lāh) dimeniñ ma'nāsı her ḳorhdığım şeylerden Haḳ celle ve 'alāya şıgınuş üzerimden men' itmesin (30) dilerim. Zīrā aşlı العوذ (el-'avz)²¹⁰² ki şıgınuş; عاذ ('āze) şıgındı, ilticā itdi andandır. Ve الشَّيْطَانِ (eş-Şeytān) lafzınıñ aşlı الشطن (eş-şatan)²¹⁰³ ki raḫmetden irāğ olmaḳdır. (31) Ve ba'zılar الشيط (eş-şeyt)²¹⁰⁴ ki yanmaḳ ve helāk olmaḳdır. Zīrā شاط (şāt) yanup helāk oldı, andandır didiler. Andan Şeytān cinden ve insden²¹⁰⁵ (32) her 'āşī, zālīm olana isimdir. Andan Şeytān, el-cin ateş kuvveti ile ḫalk²¹⁰⁶ olundı. Andan anuñ kuvvet-i ğazabı²¹⁰⁷, ḫışmı²¹⁰⁸ ḳavīdir. الرَّجِيمِ (Er-racīm)²¹⁰⁹ fa'īl (33) ammā fā'il²¹¹⁰ ma'nāsınadır. Zīrā insānı vesveseler ve şerler ile recm²¹¹¹ eyler. Ve ba'zılar: Fa'īl mef'ūl²¹¹² ma'nāsınadır, mercūm²¹¹³ olur didiler. Zīrā (34) gök melekleriniñ sözlerin diñlemege çıḳdıḳda yıldızlar ile recm olunurlar. Ve ba'zılar:

²⁰⁹⁹ E'ūzu Besmele: "Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım."

²¹⁰⁰ Ḳur'ān, (Nahl) 16/98: "Kur'an okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."

²¹⁰¹ Ḳur'ān, (Nahl) 16/98: "Kur'an'ı oku(mak iste)diğin zaman, o kovulmuş/lanetlenmiş şeytandan Allah'a sığın. ("Eüzû billâhi mine'şşeytâni'r-racīm" de)."

fe izā: Zaman.

ḳarā'te: Okuduğun.

el-Ḳur'ān'e: Kur'ān.

feste'iz: Sığın.

bi'l-lāhi: Allāh'a.

mine: -dan.

eş-şeytāni: Şeytān.

er-racīmi: Kovulmuş.

²¹⁰² 'avz: (a.i.) 1. Sığınma. 2. Sığınmak.

²¹⁰³ şatan: (İbr. şātān) Şeytān.

²¹⁰⁴ şeyt: 1. Helāk olmak, mahvolmak. 2. Yanmak. 3. Kaynamak.

²¹⁰⁵ ins: i. (a. ins) İnsan.

²¹⁰⁶ ḫalk: i. (a. ḫalk) Yaratma, yok iken var etme.

²¹⁰⁷ ğazab: i. (a. ğazab) Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

²¹⁰⁸ ḫışm: i. (f. ḫışm) Öfke, kızgınlık, gazap.

²¹⁰⁹ racīm: sıf. (a. recm "taşa tutmak, kovmak"tan racīm) "Taşlanmış, taşlanarak cezâlandırılmış" anlamında olup dilimizde Şeytāni'r-racīm "Taşlanmış, Allah'ın huzûrundan kovulmuş olan şeytan" söyleyişinde geçer.

²¹¹⁰ fā'il: i. ve sıf. (a. fa'l "yapmak, işlemek"ten fā'il) 1. Yapan, işleyen kimse. 2. i. dilb. Bir fiilin ifâde ettiği işi yapan veya bildirdiği durumu yüklenen kimse veya şey, özne.

²¹¹¹ recm: i. (a. recm) 1. Taşlama, taşa tutma. 2. Lânetleme, sövme. 3. eski hukuk. Zinâ eden kadın ve erkeğin suçu dört şahitle ispat edildikten sonra verilen, yarı beline kadar toprağa gömüp taşıyarak öldürme cezâsı.

²¹¹² mef'ūl: sıf. (a. fa'l – fi'l "yapmak"tan mef'ūl) 1. İşlenmiş, yapılmış, kılınmış. 2. Bir fiilin etkisi altında kalan (kimse veya şey). 3. dilb. Tümleç.

²¹¹³ mercūm: sıf. (a. recm "taşa tutmak, kovmak"tan mercūm) 1. Uzaklaştırılmış, kovulmuş, lânetlenmiş. 2. Recm cezâsıyla cezâlandırılmış, taşlanmış, recmedilmiş.

‘Azāblar ile recm olunurlar, didi. Ve ba’zılar “Mercūm (35) rahmetden ve cemī’ hayırlardan ve menāzili’l-melā’i’l-a-lādan²¹¹⁴ sürülüp çoğulmuş olandır.” didi. **İmdi** تَعُوذُ (te’avvüz) itmeniñ hükümünde mes’eleler vardır. [8b] (1) **Evvelki mes’ele:** ‘Ulemāların²¹¹⁵ cumhūrınıñ²¹¹⁶ ittifākı oldur ki namāzda تَعُوذُ (te’avvüz) itmek sünnetdir²¹¹⁷. Anı gerek kaçden gerek seh²¹¹⁸ ile terk itse (2) kişiniñ namāzı baṭṭāl²¹¹⁹ olmaz. Ve namāzda olmayup şöyle Kur’ān okumağa başlayan evvelī اَعُوذُ بِاللّٰهِ (E’ūzu bi’l-lāh) deyü تَعُوذُ (te’avvüz) itmesi müsteḥabdır²¹²⁰. (3) Lākin ‘Atā’ rahimehu’l-lāh ḥazreti “Gerek namāzda gerek yalnız Kur’ān okumağa başladıkda evvelī تَعُوذُ (te’avvüz) itmek vācibdir²¹²¹.” didi. Andan ibn Sīrīn (4) rahimehu’l-lāh ḥazreti “Kişi ‘ömründe bir kerre تَعُوذُ (te’avvüz) idüp اَعُوذُ بِاللّٰهِ (E’ūzu bi’l-lāh) okusa anuñ üzerinden vācibligi sākıtı²¹²² olur.” didi. Ve anuñ vācibligine (5) delīl zāhirdir ki Hāḳ Te’ālī’niñ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ (feste’iz bi’l-lāh) buyurması emrdir. Emir ise vācibdir. Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ḥuşūşan²¹²³ تَعُوذُ (te’avvüz) (6) itmegi muvāzabet²¹²⁴ itdi idi. Andan vācib olması zāhir oldu, didiler. Ve anuñ sünnetdir deyü ittifāk iden ‘ulemā’-yı cumhūruñ sünnet olduğına (7) delīlleri oldur ki Ḥazret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem

²¹¹⁴ menāzil: i. (a. menzil’in çoğul şekli menāzil) Konaklama yerleri, duraklar, merhaleler, menziller.

melā’: i. (a. melā’) Dolu olma, doluluk, dolu olan yer.

a’lā: sıf. (Ar. ‘uluvv “yüksek, yüce olmak”tan a’lā) 1. Daha yüksek, en yüksek, pek yüce. 2. Çok şerefli, pek yüce, aziz. 3. Pek güzel, çok nefis, enfes. 4. Daha iyi, daha mükemmel. 5. ünl. Peki, kabul, iyi, hoş.

²¹¹⁵ ‘ulemā: Kelime hemzesiz yazılmış.

²¹¹⁶ cumhūr: i. (a. cumhūr) 1. Halk topluluğu, halk. 2. Topluluk, heyet, sınıf.

²¹¹⁷ sünnet: i. (a. sunnet) 1. din. Hz. Muhammed’in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamâmı. 2. Tutulan, benimsenen yol, âdet.

²¹¹⁸ seh^v: i. (a. seh^v) Kasten yapılmayan, yanılmaktan doğan yanlış, hatâ.

²¹¹⁹ baṭṭāl: sıf. (a. beṭālet “hareketsiz durmak, işlemez olmak”tan baṭṭāl) 1. İşe yaramaz, işlemez, kullanılmaz, muattal, metruk. 2. Çok büyük, kocaman, alışılmış olandan büyük, hantal. 3. Fazla iri, iriliğinden dolayı hareketsiz, hantal (kimse). 4. i. Hükümsüz duruma gelmiş, iptal edilmiş, işlemden kalkmış evrak.

²¹²⁰ müsteḥab: sıf. ve i. (a. istiḥbāb “sevmek, beğenmek, iyi ve güzel kabul etmek”ten musteḥabb) din. Hakkında kesin bir emir bulunmadığı halde dīnin temel prensiplerine uygun olduğu için beğenilen, tavsiye edilen, sevap kazandıran, dince makbul (iş ve davranış), mendup.

²¹²¹ vācib: i. (a. vucūb “gerekli olmak”tan vācib) 1. Yapılması gerekli olan, terkedilmesi câiz olmayan husus. 2. Dīnî bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zarūrî, terki câiz olmayan ilāhî emir (kurban kesmek, bayram namazı kılmak gibi). 3. sıf. Olmaması düşünülemeyen, olması zarūrî olan. 4. târih. Ulûfe, mevâcib.

²¹²² sākıt: sıf. (a. sukūt “düşmek”ten sākıt) 1. Düşen, düşmüş. 2. Hükümsüz, geçersiz ve önemsiz duruma gelen, değeri, kıymeti kalmayan. 3. Herhangi bir sebeple iktidardan uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış olan, düşük. 4. kısaltma yoluyla. Ana rahminden doğum zamânı gelmeden vakitsiz düşen (çocuk), düşük. 5. fikh. i. Meşrû bir sebeple mirastan mahrum kalan kimse.

²¹²³ ḥuşūşan: zf. (a. ḥuşūş’un tenvinli şekli ḥuşūşan) Husûsî olarak, bilhassa, özellikle, husûsıyla, hele, ayrıca.

²¹²⁴ muvāzabet: i. (a. vuzūb “devam ve sebat etmek”ten muvāzabet) Bir işi ara vermeden, aksatmadan yapma, bir işte ciddiyet, sebat ve devamlılık gösterme.

A 'rābī'ye²¹²⁵ namāzıñ erkānların²¹²⁶ ve vācibātların²¹²⁷ öğretdiği zamanda تَعُوذُ (te'avvüz) itmesini (8) öğretmedi ve yād itmedi. Ve vācibi vaq̄tinden te'hīr²¹²⁸ itmek cā'iz degildir. Eger vācib olaydı anı daħı öğredir idi didiler. Anlarıñ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ (feste'iz (9) bi'l-lāh) delīl itdiklerine **cevāb** itdi 'ulemā' -yı cumhūr ki anuñ ma'nāsı فَأِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ (Fe izā qarā²¹²⁹te'l-Ḳur'ān'e) buyurdığı إِذَا ارْتَدَّ (izā eradte) gelür. Eger Ḳur'ān okumak (10) dilerseñ ol ḳavlühü Te'ālā²¹³⁰ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا (izā ḳumtum ile's-ṣalāti fağsilū)²¹³¹ gibidir. Eger ḳalkūp namāz ḳılmaḳ dilerseñiz evvelī abdest²¹³² alıñ deyü emr itmesi (11) gibidir didiler. Ve Ḥāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellemiñ تَعُوذُ (te'avvüz) itmege muvāzabet itmesine cumhūr-ı 'ulemā' **cevāb** itdiler ki Ḥāzret-i Resūl namāzıñ (12) ef'āllerinden²¹³³ çoḳ şeylere muvāzabet itdiler ki anlar vācib degillerdür. Bir ḥareketinden ol birine intiḳāllerinde tekbīrler²¹³⁴ itmeleri ve tesbīhler²¹³⁵ (13) itmeleri gibi bunlar bütün sünnetdir. تَعُوذُ (Te'avvüz) itmek daħı anuñ gibidir didiler. **İkinci mes'ele:** Ol تَعُوذُ (te'avvüz) itmeniñ vaḳti 'ulemāniñ cumhūri ḳatında (14) gerek

²¹²⁵ A 'rābī: (a.sıf.c.: eārīb) Çölde yaşayan Arap.

²¹²⁶ erkān: i. (a. rukn "direk, esas"ın çoḅul şekli erkān) 1. Bir şeyde temel durumunda olan taraflar, çoḅ kuvvetli ve güçlü olan yönler, esaslar, direkler. 2. Bir topluluḅun başlıca kimseleri, ileri gelenler, devletin, ordunun sayılı kimseleri, üstler. 3. Âdet, yol yöntem, usûl, âdap.

²¹²⁷ vācibāt: i. (a. vācibe'nin çoḅul eki -āt almış şekli vācibāt) Vācib olan, yapılması gerekli şeyler.

²¹²⁸ te'hīr: i. (a. āḥir "son"dan te'hīr) 1. Erteleme, sonraya bırakma. 2. Geciktirme, geciktirilme.

²¹²⁹ qarā: Kelime hemzesiz yazılmış.

²¹³⁰ Ḳur'ān, (Maide) 5/6 : "Namaza kalktığımızda ... yıkayın." Âyetin tamamı alınmamıştır.

²¹³¹ Ḳur'ān, (Maide) 5/6

izā: Zaman.

ḳumtum: Kalktığımız, durduğunuz.

eş-şalāti: Namaza.

fağsilū: Yıkayın.

²¹³² abdest: i. (f. āb "su" ve dest "el" ile āb-ı dest > āb-dest "el suyu, el yıkama suyu"ndan) 1. Namaz ḳılmak, Kur'ān-ı Kerim okumak gibi ibâdetleri yerine getirebilmek için dīnin şart koştığı şekilde niyet ederek el, ağız, burun, yüz, kol ve ayakları yıkamak; baş, kulaklar ve boynun iki yanını meshetmek sûretiyle temizlenme ve bu şekilde yapılan temizlik [Gerekli durumlarda bütün vücûdu yıkamak sûretiyle yapılanına boy abdesti denir.]. 2. Mesâne ve bağırsaklar yoluyla vücuttan dışarıya atılan maddeler.

²¹³³ ef'āl: i. (a. fi'l'in çoḅul şekli ef'āl) Fiiller, yapılan işler, eylemler.

²¹³⁴ tekbīr: i. (a. kiber "büyük olmak"tan tekbīr) 1. İslām dīninde Allah'ın büyüklüğünü belirtmek için söylenen "Allāhu ekber" sözü. 2. Bu sözle başlayan ve bayram namazlarında, kurban kesilirken veya toplu bir hareket esnâsında birlikte okunan, "Allāhu ekber Allāhu ekber lâ ilāhe illallāhu vallāhu ekber Allāhu ekber ve lillāhi'l-hamd" şeklindeki besteli cümle.

²¹³⁵ tesbīh: i. (a. subḥān "Allah'ı tenzih ve takdis etmek"ten tesbīh) 1. Allah'ı takdis ve tenzih etme, Hakk'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme. 2. Namaz sonunda "Sübḥānallah, elḥamdülillāh, Allāhu ekber" sözlerini otuz üçer defa söyleme. 3. Allah'ı zikir ve tenzih ederken sayının anlaşılması için kullanılan, ibrişim veya ipliğe dizilmiş, çeşitli ağaç veya taşlardan yapılmış, genellikle 33 veya 99 tâneden meydana gelen dizi. 4. mus. Tekke ve câmi müsikisinde güfteleri "Sübḥānallah" vb. tespih sözlerini ihtivâ eden beste formu.

namâzda gerek namâzdan taşrada²¹³⁶ hemân Qur'an okumağa başlamazdan evvel اَعُوذُ بِاللّٰهِ (E'uzu bi'l-lāh) okunur didiler. Lākin en-Neḥa'ī rahimehu'l-lāh ḥazretinden (15) nakl olunan Qur'an okuduğdan soñradır, didi. Ve ol Ebī Dāvud rahimehu'l-lāh ḥazretiniñ kavlidir, İbn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümā ḥazretiniñ bir (16) rivāyeti üzre. Lākin 'ulemā'-yı cumhūruñ "Vaḳtı okumağa başlamadan evveldir." dimelerine ḥüccetleri²¹³⁷ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ كَبَّرَ ثُمَّ يَقُولُ " سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ " . ثُمَّ يَقُولُ " اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا " (Mā ruviye²¹³⁹ 'an Ebī Sa'id el-Ḥudrī ḳāle: Kāne'n-nebiyyū²¹⁴⁰ (17) šalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem izā²¹⁴¹ ḳāme²¹⁴² ile'ş-şalāti²¹⁴³ bi'l-leyli²¹⁴⁴ kebbera²¹⁴⁵ šümme yeḳülü²¹⁴⁶ "Sübḥāneke'l-lāhümme ve bi ḥamdik ve tebāra kesmük ve te'ālī ceddük ve lā ilāhe ḡayrük."²¹⁴⁷ (18) šümme yeḳülü "Allāhu Ekber kebīrān"²¹⁴⁸ šümme yeḳülü "E'uzu bi'l-lāhi's-semī'i'l-

²¹³⁶ taşra: i. (Eski Türk. taşra, taş "dış"tan yön ekinin kalıplaşmasıyla taş+ra) 1. Bir ülkede başşehir veya diğere önemli şehirler dışında kalan yerler, dışarlık. 2. E.T.Türk. ve halk ağzı. Dışarı. 3. (Osmanlı Devleti'nde) Saray dışı.

²¹³⁷ ḥüccet: i. (a. ḥuccet) 1. Delil, vesika, senet, belge. 2. Şeriat mahkemeleri kadıları tarafından düzenlenen resmî belge. 3. Seçkin âlimlere verilen unvan. 4. mantık. Bir önermenin doğruluğunu ispat etmeye yarayan ve daha önce doğru diye kabul edilen önerme, tanıt.

²¹³⁸ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/dvd/had/002-4/0775.htm> Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 21:47.

Ebû Dâvûd, Sünen-i Ebû Dâvûd, Salat Bahsi, 775.

<http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=30242> Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 21:50.

Tirmizî, Cami'al-Tirmizî, Cilt: 1, Kitap: 2, Hadis: 242

²¹³⁹ mā ruviye: Rivāyet olunan (hadis).

²¹⁴⁰ kāne: (Kevn. den) İdi, oldu...mânasında, fiilin geçmiş zamanı.

²¹⁴¹ izā: Ne zaman ki.

²¹⁴² ḳāme: Kalksa.

²¹⁴³ ile'ş-şalāti: Namaza.

²¹⁴⁴ bi'l-leyli: Geceleyin.

²¹⁴⁵ kebbera: Tekbir getirirdi.

²¹⁴⁶ yeḳülü: (Şöyle) derdi.

²¹⁴⁷ Sübhāneke duası.

sübḥāneke: Seni tesbih ederim, seni noksan sıfatlardan tenzih ederim.

Allāhümme: Ey Allāh'ım.

ve bi ḥamdike: Ve sana hamdederim.

ve tebāra kesmüke: Senin ismin çok yücedir, mübārektir.

ve te'ālī: Çok yüksektir.

ceddüke: Şānın.

ve lā ilāhe: İlah yoktur.

ḡayrūke: Senden başka.

²¹⁴⁸ Allāhu Ekber kebīrān: Allah en büyüktür.

Allāhu Ekber: İftitāh tekberi. Namaza başlarken alınan tekbir. Allah en büyüktür.

kebīr: sıf. (a. kiber "büyük, ulu olmak"tan kebīr) 1. Büyük, ulu. 2. Yaşlı. 3. Çocukluktan çıkıp bülûğa ermiş kimse. 4. "Bütün varlıkları kendinden yaratan, evveli ve sonu olmayıp ezelden ebede devam eden, varlığı noksanz ve mükemmel, zat ve sıfatlarıyla en büyük, kibriyâ sāhibi" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

‘alîmi mine’ş-şeytāni’r-racîm min hümezetin ve nefhatin ve nefesetin”²¹⁴⁹.) Ya ‘nî, Ebî Sa‘îd (19) el-Ĥudrî rağiya’l-lāhu ‘anh ĥazretinden rivāyet olup didi ki: Ĥazret-i Resûl kaçan gice namāz kıılmağa kal[k]dıķda²¹⁵⁰ evvel اللهُ أَكْبَرُ (Allāhu Ekber) diyüp andan (20) اللهُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (Sübĥāneke’l-lāhümme ve bi ĥamdik) tamāmıyla okuyup andan اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا (Allāhu Ekber kebîrān) deyüp andan اللهُ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E‘ūzu bi’l-lāhi’s-semî‘i’l-‘alîmi mine’ş-şeytāni’r-racîm) semî‘ (21) ‘alîm olan Ĥaķ celle ve ‘alāya Şeytān’îñ vesvese virmesinden ve ĥātıra²¹⁵¹ şî‘r getürmesinden ve cünündan²¹⁵² saña şıgınurum. Anları benden (22) men‘ eyle, dir idi. Bunu Tirmizî ĥazreti zıkr [idüp]²¹⁵³ bu ĥadîs تعود (te‘avvüz) bābında meşĥürdur deyüp ba‘zı rāvîleri için söyledi. Ve İmām Aĥmed (23) raĥimehu’l-lāh ol rāvîlere söylediğine لَا يَصِحُّ (lā yeşuĥĥ) olmaz, didi. Ve anı Dāvud ve en-Nesā‘î raĥimehümü’l-lāh anlar daĥı Ebî Sa‘îd el-Ĥudrî rağiya’l-lāhu ‘anh ĥazretinden (24) zıkr olan ĥadîs gibi rivāyet itdiler. Velākiñ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيَ صَلَاةً - قَالَ عَمْرُو: لَا أَدْرِي أَيَّ صَلَاةٍ هِيَ قَالَ: اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، ثَلَاثًا وَسُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا²¹⁵⁴ (An Cübeyr bin Muṭ‘im: “Ennehu²¹⁵⁵ rā‘î’n-nebî²¹⁵⁶ şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem yuşalli²¹⁵⁷ şalāten kâle; ‘Ömer ve lā-edrî²¹⁵⁸

²¹⁴⁹ E‘ūzu: Sıgımırım.

bi’l-lāhi: Allah’a.

es-semî‘i: İşiten.

el-‘alîmi: Bilen.

mine’ş-şeytāni: Şeytān’dan.

er-racîmi: Kovulmuş ve taşlanmış.

²¹⁵⁰ (kal[k]dıķda) Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²¹⁵¹ ĥātîr: i. (a. ĥuṭîr “akla gelmek” ve ĥātîr “kalp”ten ĥātîr) 1. Düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, ĥâfıza. 2. Gönül, duygu, his. 3. Bir kimsenin biri üzerindeki saygılı etkisi, îtibar. 4. tasavvuf. İrâdesi olmadan kulun kalbine doğan mânevî hitap.

²¹⁵² cünün: i. (a. cunün) 1. Cinnet, delilik, delirme, çıldırma. 2. İnsanın dış âlemlle ilgisini kesecek şekilde aşk ve cezbeye kapılması hâli.

²¹⁵³ [idüp] Metnin akışına uygun olarak tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²¹⁵⁴ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/dvd/had/002-4/0764.htm> Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 23:00.

Ebû Dāvûd, Sünen-i Ebû Dāvûd, Salat Bahsi, 764.

<https://al-maktaba.org/book/33759/1033> Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 23:04.

El-Sicistani, Ebu Davud, Sunan Ebu Davud, 764.

²¹⁵⁵ ennehu: Kendisi.

²¹⁵⁶ rā‘î’n-nebî: Peygamberi görmüş.

rā‘î: i. (a. ru‘yet “görmek”ten rā‘î) Gören, görücü, bakan.

rā‘ā: Görmüş.

en-nebî: Peygamberi.

²¹⁵⁷ yuşalli: Kılarken.

²¹⁵⁸ ve lā-edrî: Bilemedim.

(25) eyye²¹⁵⁹ şalâtin²¹⁶⁰ hiye²¹⁶¹ kâle; Allāhu Ekber kebīrān²¹⁶², Allāhu Ekber kebīrān, Allāhu Ekber kebīrān ve'l-ḥamdülillāhi²¹⁶³ keşīrān²¹⁶⁴, ve'l-ḥamdülillāhi keşīrān, ve'l-ḥamdülillāhi keşīrā(n) şelāšen²¹⁶⁵ ve sübhāna'l-lāhi²¹⁶⁶ (26) bükraten²¹⁶⁷ ve eşīlān²¹⁶⁸ şelāşe. E'ūzu bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm min nefḥatin ve'n-nefeşetin ve hümezetin.”) Cübeyr bin Muṭ'im raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazretinden (27) rivāyet olunur ki: Ḥazret-i Resūl'i bir namāz kılariken görmüş. Lākin Ḥazret-i 'Ömer raḍiya'l-lāhu 'anh ol kıldığı namāz kaṅğı namāz olduğın ben (28) bilemedim, didi. Evvelī üç ker(r)e اللَّهُ أَكْبَرُ (ve'l-ḥamdülillāhi keşīrān) ve andan üç kerre وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا (ve'l-ḥamdülillāhi keşīrān) ve andan üç kerre وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (ve sübhāna'l-lāhi bükraten ve eşīlān); ve andan (29) أَعُوذُ بِاللَّهِ (E'ūzu bi'l-lāh) deyü Şeytān'ın virdiği vesveseden ve ḥātıra şî'r getürmesinden ve kibirden (ve cünündan)²¹⁶⁹ ve cünündan Allahu zū'l-celāle²¹⁷⁰ şığındım; anları benden (30) def' ü men' eyleye didi. Bunı Ebū Dāvud ḥazreti zıkr itdi. وَنَفْحِهِ (Ve nefḥa)²¹⁷¹ kibirdir ki büyüklenmek, وَنَفْسِهِ (ve'n-nefeşe) şî'rdir. Ve هُمَزِهِ (hümeze)²¹⁷² ölümdür ki cünündür. (31) Zīrā her kim deli olsa anuñ 'aklı ölür gider. Ve ba'zılar هُمَزِهِ (hümeze) namāzda Şeytān'ın virdiği vesvesedir. وَنَفْحِهِ (Ve nefḥa) Şeytān'ın namāzı (32) fāsīd²¹⁷³ itmesi için virdiği şübhedir. Anlardan Ḥaḳḳ'a şığındı didiler. **İmdi** bu 'ulemā'-yı cumhūra muḥālif olanlarıñ ḥücceti kavlühü Te'ālā فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ (Fe izā (33) qarā'te'l-Ḳur'ān'e feste'iz bi'l-lāh) āyetidir. 'Ulemā-yı cumhūr

lā-edrī: i. (a. olumsuzluk eki lā- ve dirāyet “bilmek”ten muzāri fiil edrī ile lā-edrī “bilmiyorum”dan) Kimin tarafından söylendiği bilinmeyen şiirlere imzâ yerine konan “şâiri meçhul” anlamında klişeleşmiş söz.

²¹⁵⁹ eyye: Hangi.

²¹⁶⁰ şalâtin: Namaz.

²¹⁶¹ hiye: O kıldığı.

²¹⁶² kebīrān: Büyük, ali, yüce, ulu, yaşlı, yaşça büyük.

²¹⁶³ ve'l-ḥamdülillāhi: Ve hamd Allāh'adır.

²¹⁶⁴ keşīrān: zf. (keşīr'in tenvinli şekli) Çok defa, sık sık.

²¹⁶⁵ şelāšen: Üç defa.

²¹⁶⁶ ve sübhāna'l-lāhi: Ve Allāh'ı tesbih ederim.

²¹⁶⁷ bükraten: Sabah.

²¹⁶⁸ eşīlān: Akşam

²¹⁶⁹ (ve cünündan) v harfiyle gösterilen kenar notu.

²¹⁷⁰ zū'l-celāl: i. (a. zū “sâhip”, harf-i târif el- ve celāl ile zū'l-celāl) “Celāl sâhibi” Allah, ululuk sahibi olan Allah.

²¹⁷¹ nefḥa: i. (a. nefḥ'ten nefḥa) 1. Üfürme. 2. Can veren, ihyâ eden üfleme, diriltici nefes. 3. tıp. Şişkinlik.

²¹⁷² hümeze: (a.i.c. : hümezāt) Şeytānı vesvese, kuruntu.

²¹⁷³ fāsīd: sıf. (a. fesād “bozulmak, mahvolmak”tan fāsīd) 1. Fesâda uğramış, bozulmuş, bozuk, kötü. 2. İyi bir işi bozan, fesatçı, ara bozucu, müfsit.

²¹⁷⁴ Ḳur'ān, (Nahl) 16/98: “Kur'an okuduğun zaman, ... Allah'a sığın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

anlara **cevāb** muḳaddem²¹⁷⁵ zıkr olunan cevābları virdiler. Ve İmām Mālik raḍiya'l-lāhu 'anh (34) farz olan namāzlarda تعود (te'avvüz) olunmaz. Lākin Ramazān-ı Şerīf'de terāvīḥ²¹⁷⁶ namāzı kılmada تعود (te'avvüz) olunur. Okudukdan sonra didi muḳaddem (35) zıkr olunan delīller üzre. **Üçüncü mes'ele:** İmām Şāfi'ī raḍiya'l-lāhu 'anh katında تعود (te'avvüz) itmede muhtār olan lafızlar²¹⁷⁷ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi [9a] (1) mine'ş-şeytāni'r-racīm) dimekdir. İmām Ebū Ḥanīfe raḍiya'l-lāhu 'anh ḥazreti daḥı ol kavli muhtār itdi. Kavlühü Te'ālā²¹⁷⁸ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (Feste'iz bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm) (2) āyetine ve Cübeyr bin Muḥ'im raḍiya'l-lāhu 'anh ḥadīşine muvāfiḳ olduğı için ve İmām Aḥmed bin Ḥanbel raḍiya'l-lāhu 'anh فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (Feste'iz bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni (3) 'r-racīm) āyeti ile فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (Feste'iz bi'l-lāhi innehu huve's-semī'u'l-'alīm)²¹⁸⁰ āyeti arasın cem' itmek ile²¹⁷⁹ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E'ūzu bi'l-lāhi's-semī'u'l-'alīmi mine'ş-şeytāni'r-racīm) dimesi (4) evlādır²¹⁸¹. Zīrā vārid iki āyetiñ emri üzre dimiş olur. Ve Ebī Sa'īd el-Ḥudrī raḍiya'l-lāhu 'anh ḥadīşi mūcibince²¹⁸² daḥı öyle gelür. Ve's-Şevrī (5) ve'l-Evzā'ī raḥimehümü'l-lāh evlāsı أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (E'ūzu bi'l-lāhi

²¹⁷⁵ muḳaddem: sıf. (a. taḳdīm “öne geçirmek, yükseltmek”ten muḳaddem) 1. Önde olan, önden giden, ileride bulunan. 2. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki. 3. Öncelik verilen, önceliğı olan, daha üstün, daha değerli, müreccah [Daha çok karşılaştırmalarda derecelendirme ve pekiştirme sıfatı olarak kullanılır]. 4. Küçük tarafından büyüğün önüne, huzûruna sunulan, arz ve takdim edilen. 5. Birbirine bağılı olan veya iki kısımdan meydana gelen her şeyin birincisi, evvelkisi. 6. mantık. Öncül. 7. asker. Osmanlılar'da redif adı verilen ve terhis edilerek ihtiyata sevk edilen askerlerin gerektiğinde silâh altına alınma sırasına göre ayrıldığı iki sınıftan birincisi. 8. Eskiden kalyoncular, kalyon leventleri ve tersâne çavuşları tarafından levent külâhı veya fes üstüne saçakları kaş üzerine düşecek şekilde sarılan, sırma ve kılıptandan yapılmış bir çeşit örtü, poşu. 9. Kutnuyu andıran bir tür kumaş.

²¹⁷⁶ terāvīḥ: i. (a. tervīḥ “dinlendirmek”ten tervīḥa'nın çoğul şekli terāvīḥ) Ramazanda yatsı namazından sonra kılınan yirmi rekâtlık namaz.

²¹⁷⁷ lafız: i. (a. lafz) 1. Gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan söz. 2. hukuk. Kānûnun söz olarak ifâde ettiği anlam.

²¹⁷⁸ Ḳur'an, (Nahl) 16/98: “Kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²¹⁷⁹ Ḳur'an, (Fussilet) 41/36: “Hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”

(Âyetin tamamı alınmamıştır.)

²¹⁸⁰ Ḳur'an, (Fussilet) 41/36: (Âyetin tamamı alınmamıştır.)

feste'iz: Hemen sığın.

bi'l-lāhi: Allāh'a.

innehu: Çünkü o.

hüve: O.

es-semī'u: İşitendir.

el-'alīmu: Bilendir.

²¹⁸¹ evlā: sıf. (a. evlā) Daha uygun, daha iyi, daha lâyıık, yeğ, müreccah.

²¹⁸² mūcib: sıf. (a. icāb “gerekirtmek”ten mūcib) 1. Sebep olan, gerektiren. 2. i. Sebep, gerek, vesile, icap, mücep.

mine’ş-şeytāni’r-racīm inna’l-lāhe²¹⁸³ huve’s-semī’u’l-‘alīm) dimesidir didiler. Ve’l-
hāşıl²¹⁸⁴ أَعُوذُ بِاللَّهِ (E’ūzu bi’l-lāh) (6) deyü تعوذ (te’avvüz) itmek, kalbi cemī’ Hâk celle ve
‘alāniñ ‘ibādetinden meşgūl iden şeylerden pāklayup tāhir²¹⁸⁵ ider. Eşgālleri²¹⁸⁶ kalbden
giderür ve (7) vesveseleri zā’il²¹⁸⁷ eyler. Ve ol isti’āzeniñ²¹⁸⁸ leṭā’ifleri²¹⁸⁹ kuluñ بِاللَّهِ
أَعُوذُ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (E’ūzu bi’l-lāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm) dimesi, kendiniñ za’ifligin²¹⁹⁰
ve ‘ācizligin²¹⁹¹ (8) ikrār²¹⁹² itmesidir. Ve Bārī-Te’ālī’niñ²¹⁹³ kudretini i’tirāf²¹⁹⁴
itmesidir ki Hâk celle ve ‘alā ğanīdir²¹⁹⁵. Cemī’²¹⁹⁶ zararları ve āfātleri²¹⁹⁷ def²¹⁹⁸ ü men’

²¹⁸³ inna’l-lāhe: Muhakkak ki Allāh.

²¹⁸⁴ ve’l-hāşıl: bağl. (a. ve, harf-i târif el- ve hāşıl’dan ve’l-hāşıl) Sonuç olarak, sözün kısıası, kısacası.

²¹⁸⁵ tāhir: sıf. (a. tahāret “temiz olmak, temizlenmek”ten tāhir) 1. Temiz, pak, arı. 2. Üzerinde abdest ve
guslü bozacak şeylerden biri bulunmayan, dīnī hükümlere göre temiz sayılan. 3. i. tasavvuf. Allah’ın ilāhî
emirlere karşı gelmekten koruduğu kimse.

²¹⁸⁶ eşgāl: (a.i. şügl “iş”in çoğul şekli eşgāl) İşler, uğraşacak şeyler, meşgūliyetler, gailerler.

işgāl: i. (a. şağl “meşgul etmek, işinden alıkoymak”tan işgāl) 1. (Bir yeri) Kuvvetine dayanarak ele
geçirme, hükmü altına alma. 2. Kaplama, tutma, eli altında bulundurma. 3. İşinden alıkoyma, meşgul
ederek işini yapmasına engel olma, oyalama.

²¹⁸⁷ zā’il: sıf. (a. zevl – zevāl “helāk olmak”tan zā’il) 1. Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan,
ortadan kalkan. 2. Geçmiş olan.

²¹⁸⁸ isti’āze: i. (a. ‘iyāz “sığınmak, korunmak”tan isti’āze) “Eûzü billāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm”, “neüzü
billāh”, “esteüzü billāh”, “maâzallah”, “el-iyāzü billāh” gibi Allah’tan yardım ve ilticā talep eden sözlerden
biriyle Allah’a sığınma.

²¹⁸⁹ leṭā’if: i. (a. laṭīfe’nin çoğul şekli leṭā’if) 1. Latîfeler, şakalar. 2. tasavvuf. İnsanda ilāhî hakikatleri
idrak ve müşāhede eden kalp, ruh, sır, hafî, ahfâ vb. mânevî melekeler.

²¹⁹⁰ za’if: sıf. (a. za’if) 1. Eti ve yağı az olan, şişman olmayan (canlı). 2. Yeterli maddî ve fizikî gücü
olmayan, güçsüz. 3. Sağlam ve dayanıklı olmayan. 4. Sâhip olması gereken nitelikleri taşımayan. 5.
Zaafllarına karşı koyamayan, irâdesi gerektiği kadar güçlü olmayan. 6. Güvenilir olmayan, sağlam ve
tatminkâr olmayan. 7. Etki alanı az olan, yoğun olmayan. 8. i. kısa. Okullarda ortanın altında olan ders
notu.

²¹⁹¹ ‘āciz: sıf. ve i. (a. ‘aciz “gücü yetmemek”ten ‘āciz) 1. Güçsüz, kudretsiz, zayıf (kimse). 2. Yeteneksiz,
beceriksiz, elinden iş gelmez (kimse). 3. Zavallı, bîçâre, hakir (kimse), zebun. 4. “Âciz bendeleri, âcizleri,
abd-i âciz” gibi söyleyişlerde tevâzu sözü olarak kullanılır.

²¹⁹² ikrār: i. (a. karār “sâbit olmak”tan ikrār) 1. Gizlemeyip açıklama, îtiraf etme. 2. Kabul etme, tasdik
etme. 3. (Dille) Bildirme, söyleme. 4. Tarıkata intisap etme, bir şeyhe bağlanma, bîat etme.

²¹⁹³ Bārī-Te’ālī: Varlıklara biçim verip şekillendiren, onları mükemmel bir şekilde yaratan ve her türlü
kusur ve eksiklikten uzak ve yüce olan Allah.

Bārī: i. (a. ber’ “yaratmak”tan bārī) “Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak,
yaratan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²¹⁹⁴ i’tirāf: i. (a. ‘irfān “bilmek, idrak etmek”ten i’tirāf) Bir kimsenin başkalarına söylemek istemediği bir
gerçeği veya suçu artık saklamaktan vazgeçip açıklaması, bu yolda gerçeği gizlemeden yapılan açıklama.

²¹⁹⁵ ğanī: sıf. ve i. (a. ğinā “zengin olmak”tan ğanī) 1. Zengin. 2. Sâhip olduğu şeyle yetinen, fazlasını
istemeyen, gözü tok (kimse), müstağni. 3. Bol, çok fazla. 4. i. “Hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç
olmayan, kullarının bütün ihtiyâcını karşılayan mutlak zengin” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en
güzel isimlerinden)dir.

²¹⁹⁶ cemī’: sıf. (a. cem’ “toplamak”tan cemī’) Bütün, hep, cümle.

²¹⁹⁷ āfāt: i. (a. âfet’in çoğul eki -ât almış şekli āfāt) Âfetler, musibetler, belâlar.

²¹⁹⁸ def: i. (a. def) 1. Öteye itme. 2. Savma, savuşturma, kovma. 3. Ortadan kaldırma, ortadan kaldırılma.
4. hukuk. Bir dâvâda, dâvâcının iddiâsına karşı hakkında dâvâ açılan kimseye tanınan savunma hakkı.

itmege kâdir²¹⁹⁹ (9) olduğun ikrâr itmekdir. Ve Şeytân insâna kavî²²⁰⁰ bellü düşmân olduğun i tirâf itmekdir. İmdi bu تعوذده (te'avvüzde) anıñ şerrinden²²⁰¹ (10) Haq celle ve 'alâ'ya şığınmak var ki ol kavî, 'âşî, fâcir²²⁰² olan Şeytân'ın vesvesesini def itmege kâdirdir. Anuñ vesvesesini²²⁰³ kıldan ancak Haq Te'alâ (11) def ider dimekdir. Va'l-lâhu a'lem. **Tefsîr-i Süret-i Fâtihatü'l-Kitâb, Ümmü'l-Kur'an** (12) Ve ittifâk üzere ol yedi âyetdir ve yigirmi yedi kelimedir ve yüz kırk harfdır. İmdi anuñ nerde indiginde ihtilâf itdiler. Ba'zılar (13) "Mekke'de indi." didiler ve bu 'ulemânın çoğının kavlidür. Ve ba'zılar "Medîne'de indi." didiler. Bu Mücâhid rahimehu'l-lâh hazretinin kavlidir. Ve ba'zılar (14) "Ol iki kerre indi, birisi Mekke'de ve birisi Medîne'de." didiler. Ol iki kerre inmenin sebebi anuñ şerefine ve fazlına tenbîhdür²²⁰⁴. Ve anuñ isimleri çokdur. (15) Ve çok olan isimler şâhibinin şerefine ve fazlına delâlet ider. **Evvelki ismi** Fâtihatü'l-Kitâb. Anuñ ile tesmiye²²⁰⁵ olmasına bâ'is, ibtidâ²²⁰⁶ Kur'an (16) anuñ ile başlanur. Okumağa başladıkda ol öğrenilür (öñrenilür) ve muşhaf yazmağa başladıkda ibtidâ ol yazılır ve namâzda ibtidâ ol okunur (17) andandır. **İkinci ismi** Süretü'l-Hamd. Anuñ ile tesmiye olunmasına bâ'is²²⁰⁷, okumağa başladıkda ²²⁰⁸ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (El-hamdü'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn) demek ile başlandığındandır. (18) **Üçüncü ismi** Ümmü'l-

²¹⁹⁹ kâdir: sıf. (a. kudret "gücü yetmek"ten kâdir) 1. Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse), muktedir. 2. i. "Tam ve mutlak kudret sâhibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

kâdir olmak: Gücü yetmek, muktedir olmak.

²²⁰⁰ kavî: sıf. (a. kuvvet "güçlü olmak"tan kavî) 1. Güçlü, kuvvetli. 2. Sağlam, güvenilir. 3. i. "Kuvveti tam ve eksiksiz olan" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

²²⁰¹ şerr: i. (a. şerr) 1. Kötülük, fenalık. 2. sıf. halk ağzı. Kötü.

²²⁰² fâcir: sıf. ve i. (a. fucûr "yalan söylemek, günah işlemek"ten fâcir) Kötü işler yapan, zinâ ve işrete düşkün olan, fık u fücür sâhibi (kimse), sefih.

²²⁰³ vesvese: i. (a. vesvese) Nefsin gönüle getirdiği boş, faydasız ve huzursuzluk verici şeyler, vehim, kuruntu, şüphe, işkil.

²²⁰⁴ tenbîh: i. (a. nebh "dikkat etmek"ten tenbîh) 1. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma. 2. Uyarma, uyarı, aklını başına getirme. 3. biyo. Sinir sistemine veya bir duyu organına dışarıdan gelen ve onu bir tepki vermeye yönelten tesir, uyarı. 4. eski. Emir, buyruk, bildiri, duyuru.

²²⁰⁵ tesmiye: i. (a. semv "ad koymak"tan tesmiye) 1. Ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme. 2. Allah'ın adını anma.

²²⁰⁶ ibtidâ: i. (a. bed' "başlamak"tan ibtidâ) 1. Başlama. 2. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamânı, başlangıç. 3. edeb. Aruz vezninde ikinci mısraın ilk cüz'ü. 4. târih. Bir tumar tevcih edilirken verilen en az miktar. *5. zf. Önceleri, ilk başta, evvelâ, en evvel. (Metinde kelime hemzesiz yazılmıştır.)

²²⁰⁷ bâ'is: i. (a. ba's "göndermek, uyarmak, diriltmek"ten bâ'is) 1. Sebep olan şey, sebep. 2. "Kıyâmette ölenleri diriltten, insanları kabirlerinden kaldıran ve gönüllerde saklı olanları meydana çıkararak" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

²²⁰⁸ Kur'an, (Fâtihâ) 1/2: "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

Ḳur'ân ve Ümmü'l-Kitâb. Anuñ ile tesmiye olmasına bâ'is, Ḳur'ân'ın aşlıdır. Zîrâ her şey'in anası aşlıdır. Ve ba'zılar "emâm-ı süver"²²⁰⁹ (sürelerin öni dimekdir)²²¹⁰ (19) didiler. Ya'nî, öñ okunan sürelerin öñünde okunduğı için bâkî²²¹¹ süreler aña uyarlar. **Dördüncü ismi** Es-Seb'u(20)'l-Meşâni²²¹² dinür. Anuñ ile tesmiye olmasına bâ'is, namâzda ikinci kerre ve her rek'atında²²¹³ okunduğı için. Ve ba'zılar didi ki: Ḥaḳ Te'âlî anı bu ümmet-i merhûme²²¹⁴ (21) için şenâlayup²²¹⁵ alıḳodı. Tâ anlara indirince ḳadar bir ğayr ümmete indirmede (indirmede)²²¹⁶ andan dinildi. Ve ba'zılar iki kerre indiginden meşâni dinildi, (22) didiler. **Beşinci ismi** Vâfiye'dir.²²¹⁷ Anuñ ile tesmiye olmasına bâ'is, namâzda tamâmı ile okunur. Ğayr süreler gibi bölünüp birazı okunmaz, andandır.

(23) **Altıncı ismi** Kâfiye'dir. Anuñ ile tesmiye olmasına bâ'is, ol namâzda ğayr sürelerin yerine kifâyet²²¹⁸ ider. Ve ğayrıları anuñ yerine kifâyet itmezler, (24) andandır. **Faşl:**

Süre-i Fâtiḫatü'l-Kitâb'ın fazlını beyân ider. Buḫârî ḫazretinde عَنْ أَبِي سَعِيدِ بْنِ الْمَعْلَى فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ أُجِبْهُ ثُمَّ اتَيْتَهُ فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي. فَقَالَ " أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ تَعَالَى اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ثُمَّ قَالَ لِي الْأَعْلَمَنَّكَ سُورَةٌ هِيَ أَعْظَمُ السُّورِ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ ". ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ قُلْتُ لَهُ أَلَمْ تَقُلْ " لِأَعْلَمَنَّكَ

²²⁰⁹ emâm-ı süver: Sürelerin önü.

emâm: i. (a. emâm) (Bir şey veya kimsenin) Önüne rastlayan taraf, ön, piş.

süver: i. (a. süre'nin çoğul şekli suver) Kur'ân-ı Kerim süreleri, süreler.

²²¹⁰ (sürelerin öni dimekdir) Kenar notu.

²²¹¹ bâkî: sif. (a. beḳâ' "devam etmek, sürekli olmak"tan bâkî) 1. Ebedî, ölümsüz, kalımlı. 2. Varlığını koruyan, devam eden, devamlı, sürekli. 3. Kalan kısım veya meblağ, alt taraf, mâbad (son, arka, devam). 4. "Ebedî, ölümsüz" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

²²¹² meşâni: i. (a. meşnâ "ikişer, ikili" ve meşnât "bir şeyin katı"nın çoğul şekli meşâni) 1. İkili olan şeyler, çiftler, ikililer. 2. İkilenen, katlanan, tekrarlanan şeyler, ikilemeler [Bu anlamlardan hareketle kelime namazın her rekâtında okunan Fâtiḫa Süresi'ne, tekrarlanan âyetlere, ayrıca benzer veya farklı sebeplerle bâzı sürelerle ve Kur'ân-ı Kerîm'in tamâmına da isim olmuştur].

²²¹³ rek'at: i. (a. rukû' "rükû etmek, namaz kılmak"tan rek'at) Namazda kıyam, rükû ve iki defa secdeden meydana gelen bölüm.

²²¹⁴ ümmet-i merhûme: Allah'ın rahmetine mazhar olan, af ve merhametiyle müjdelenen ümmet-i Muhammed, Müslümanlar.

merhûm: sif. (a. rahmet "esirgemek, bağışlamak"tan merhûm) [Kelimenin 1. ve 2. anlamı Türkçe'de ortaya çıkmıştır] 1. Ölmüş bir müslüman erkekten bahsedilirken ismin başına veya sonuna getirilerek "Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli" anlamında kullanılır. 2. Ölmüş müslüman erkek. 3. Allah tarafından bağışlanmış, af ve merhametle müjdelenmiş, Allah'ın rahmetine mazhar olmuş (kimse).

merhûme: i. (a. merhûm'un müennes şekli merhûme) [Kelime bu anlamda Türkçe'de kullanılmıştır] Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli olmuş, ölmüş müslüman kadın.

²²¹⁵ şenâ: i. (a. şenâ') Övme, övüş, medih.

²²¹⁶ (indirmede) Kenar notu.

²²¹⁷ vâfiye: (a. sif. vefâ'dan) 1. Yeter, tam, elverir. 2. Sözünde duran, sözünün eri.

²²¹⁸ kifâyet: i. (a. kifâyet) 1. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma. 2. Bir işi yapma hususunda başkasına ihtiyaç göstermeyecek güçte olma, yeterlik, iktidar.

سُورَةٌ هِيَ أَكْبَرُ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ " . قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ²²¹⁹
 (‘An Ebī Sa‘īd bin el-Mu‘allā²²²⁰ kāle: Küntü²²²¹ (25) üşalli²²²² fī'l-mescidi²²²³
 fede‘ānī²²²⁴ Resūlu‘l-lāh şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellem felem ecibhü²²²⁵ şümme
 eteytühü²²²⁶ fe kültü²²²⁷ yā Resūlu‘l-lāh inni²²²⁸ küntü üşalli fe kāle²²²⁹ elem yeķul²²³⁰;i‘l-
 lāhu (26) Te‘ālī “İstecībū lillāhi ve lir resūli izā de‘āküm”²²³¹ şümme kāle; lī elā
 ü‘allimenneke²²³² süreten²²³³ hiye²²³⁴ a‘zamu’s-süveri²²³⁵ fī'l-Ķur‘ān’i²²³⁶ ķable²²³⁷ en
 taħruce²²³⁸ mine‘l-mescidi²²³⁹ şümme eħaze²²⁴⁰ (27) biyedī²²⁴¹ felemmā erāde²²⁴² en
 yaħruce²²⁴³ ķültü lehu²²⁴⁴ elem teķul²²⁴⁵ le ü‘allimenneke²²⁴⁶ süreten hiye a‘zam-u²²⁴⁷

²²¹⁹ <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=4310> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:14.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu’t-Tefsir, 1672-4474.

<http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=4310> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:16.

Buhari, Sahih Buhari Kitap: 65, Hadis: 4514.

²²²⁰ Metinde الْعَلَا (el-‘Ulā) şeklinde yazılmıştır.

²²²¹ küntü: İdim.

²²²² üşalli: Namaz kılıyor.

²²²³ fī‘l-mescidi: Mescitte.

²²²⁴ fede‘ānī: Beni çağırdı.

²²²⁵ felem ecibhü: Ona icabet etmedim, yanına gitmedim.

²²²⁶ eteytühü: Yanına gittim.

²²²⁷ fe kültü: Dedim ki.

²²²⁸ inni: Ben.

²²²⁹ fe kāle: Buyurdu ki.

²²³⁰ elem yeķul: Demedi mi?

²²³¹ Ķur‘ān, (Enfal) 8/24: “Ey iman edenler! (Peygamber,) sizi hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah’a ve Resûlü’ne uyun. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer (sözünüzle niyetinizin aynı olup olmadığını bilir) ve siz, elbette yalnız O’nun huzurunda toplanacaksınız.” (Ayetin tamamı alınmamıştır.)
 istecībū: Çağrısına koşun, icabet edin.

lillāhi: Allāh’ın.

ve lir resūli: Ve elçisininin.

izā: Zaman.

de‘āküm: Sizi çağırdığı.

²²³² elā ü‘allimenneke: Sana öğretmeyeyim mi?

²²³³ süreten: Bir süre.

²²³⁴ hiye: Ki o süre.

²²³⁵ a‘zamu’s-süveri: Sürelerin en büyüğü.

²²³⁶ fī‘l-Ķur‘ān’i: Kur‘ān’daki.

²²³⁷ ķable: Önce.

²²³⁸ en taħruce: Sen çıkmadan.

²²³⁹ mine‘l-mescidi: Mescitten.

²²⁴⁰ eħaze: Tuttu.

²²⁴¹ biyedī: Elimi.

²²⁴² felemmā erāde: Yöneldiğinde.

²²⁴³ en yaħruce: Mescitten çıkmaya.

²²⁴⁴ lehu: Ona.

²²⁴⁵ elem teķul: Demedin mi?

²²⁴⁶ le ü‘allimenneke: Öğreteceğim.

²²⁴⁷ a‘zam-u: En büyük.

süretin²²⁴⁸ fî'l-Ḳur'ân'i ḳāle "El-ḥamdü'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn"²²⁴⁹ hiye es-Seb'u'l-Meşâni²²⁵⁰ (28) ve'l-Ḳur'ân'ü'l-'azîmü'l-lezî ütütühü²²⁵¹.) Ebî Sa'îd ibnü'l-'Ulâ raḍiya'l-lâhu 'anh ḥazretinden rivâyet olup didi ki: Mescidde namâz kılar idim. Ben namâzda (29) iken Ḥazret-i Resûl beni çağırdı. Namâzda olmam ile cevâb virmedim. Namâzı kılop andan yanlarına gelüp: Yâ Resûlu'l-lâh çağırduğınızda ben namâzda (30) idim. Anuñ için cevâb virmedim, didim. Baña buyurdu ki: "Ḥaḳ celle ve 'alâ Ḳur'ân'ında 'Eger sizi Allâh ve Resûli ne zamân çağırır ise anlara cevâb viriñ.' (31) deyü buyurmadı mı?" deyüp andan buyurdu ki "Bu dem mescidden çıkmazdan evvel saña bir sûre öğredeyim ki ol Ḳur'ân'ın sûreleriniñ ulusu, a'zamıdır." (32) deyüp andan elimden tutup yürüdi. Tâ mescidden çıkağı dilediklerinde ben "Yâ Resûlu'l-lâh siz baña dimediñiz mi ki mescidden çıkmadan (33) evvel saña bir sûre öğ(ñ)redeyim ki ol Ḳur'ân'ın sûreleriniñ ulusu, a'zamıdır." deyü söyledim de baña buyurdu ki: Ol sûre "El-ḥamdü'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn." (34) dir ki benim virildim Seb'u'l-Meşâni²²⁵² ve'l-Ḳur'ân'ü'l-'azîm oldur. Bunu İmâm Mâlik raḍiya'l-lâhu 'anh Muvatta' nâm kitâbında yine Ebî Sa'îd ḥazretinden (35) rivâyet itdi. Ammâ anda *حَتَّى تَعْلَمَ سُورَةَ مَا أُنزِلَ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ مِثْلَهَا*²²⁵³ (hattâ²²⁵⁴ ta'lemu²²⁵⁵ sûreten mâ enzele²²⁵⁶ fî't-Tevrâti²²⁵⁷ ve lâ²²⁵⁸ fî'l-İncîli ve lâ²²⁵⁹ fî'z-Zebûri mişlehâ²²⁶⁰.) Saña bir sûre öğredeyim ki tâ bilesiñ **[9b]** (1) anuñ mişli²²⁶¹ sûre ne Tevrât'da ve ne İncîl'de ve ne Zebûr'da indi.

²²⁴⁸ süretin: Süredir.

²²⁴⁹ Ḳur'ân, (Fâtiha) 1/2: "Ḥamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

el-ḥamdü: Hamdolsun.

li'l-lâhi: Allâh'a.

rabbi: Rabbi.

el-'âlemîne: Alemlerin.

²²⁵⁰ es-Seb'u'l-meşâni: Yedi âyetten meydana gelen Fâtiha Süresi.

²²⁵¹ el-lezî ütütühü: Bana verilen.

²²⁵² Seb'u'l-meşâni: Tekrarlanan yedi âyet, Fâtiha Süresi.

²²⁵³ 1. <http://www.normalift.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0181.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:27.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0181.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:30.

İmâm Mâlik, Muvatta, Kitabu's-Salat, 181.

²²⁵⁴ hattâ: Tâ ki.

²²⁵⁵ ta'lemu: Bilesin.

²²⁵⁶ mâ enzele: İnmedi.

²²⁵⁷ fî't-Tevrâti: Tevrât'ta.

²²⁵⁸ ve lâ: Ne.

²²⁵⁹ ve lâ: Ne de.

²²⁶⁰ mişlehâ: Bir benzeri.

²²⁶¹ mişl: i. (a. misl) 1. Eş, benzer, mânend. 2. (Sayılarla kullanıldığında) Kat.

Ve ba‘zılar didi ki: Ol Muvatta‘ nām kitābda olan *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَادَى أَبِيَّ ابْنَ كَعْبٍ وَهُوَ يُصَلِّي وَذَكَرَ نَحْوَهُ*²²⁶² (Enne’n-nebiyyi şalla’l-lāhu ‘aleyhi (2) vesellem nādiyyi²²⁶³ Ubey ibn Ka‘b ve hüve²²⁶⁴ yuşalli²²⁶⁵ ve zekera²²⁶⁶ naḥvehu²²⁶⁷.) Ḥāzret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem Ubey ibn Ka‘b raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥāzreti namāz kılarcken (3) çağırıldı. Ebī namāzda olmağla cevāb virmedi. Ḥādīşin bākisi evvelki zikr olandır. Bunda hemān Ebī Sa‘īd ḥāzreti yerine Ubey ibn Ka‘b ḥāzreti (4) zikr olundu. İhtimāldir anuñ birisine ol vāki‘ olup birisi rivāyet itdi ola. Ve daḥı *عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَبِي ابْنِ كَعْبٍ وَهُوَ يُصَلِّي نَادَاهُ وَذَكَرَ نَحْوَ رِوَايَةِ الْمُوطَّأِ*²²⁶⁸ (‘An Ebī Hureyre: “Enne Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (5) ḥarace²²⁶⁹ ‘alā Ubey ibn Ka‘b ve hüve yuşalli nādāhu²²⁷⁰ ve zikri naḥve²²⁷¹ rivāyete’l-Muvatta‘.”) Ebī Hureyre raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥāzretinden rivāyet olunan didi ki: Ubey ibn Ka‘b (6) raḍiya’l-lāhu ‘anh namāz kılarcken Ḥāzret-i Resūl içerden çıkdı. Ubey namāzda iken anı çağırıldı. Bākī ḥādīş Muvatta‘²²⁷² nām kitābdaki zikr (7) olunandır. Bunı Tirmizī ḥāzreti zikr idüp ḥādīş ḥāsen şāḥiḥ didi. Ve daḥı *عَنْ أَبِي ابْنِ كَعْبٍ، قَالَ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ مِثْلَ أُمَّ الْقُرْآنِ، وَهِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي، وَهِيَ مَفْسُومَةٌ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ*²²⁷³ (‘An Ubey ibn Ka‘b kāle: “Kāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (8) mā enzele’l-lāhu²²⁷⁴ fī’t-Tevrāti ve’l-İncīli ve’z-Zebūri mişli²²⁷⁵ Ümmü’l-Ḳur‘ān²²⁷⁶ ve

²²⁶² 1. <http://www.normalift.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0181.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:27.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0181.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:30.

İmam Mâlik, Muvatta, Kitabu’s-Salat, 181.

²²⁶³ nādiyyi: Seslendi.

²²⁶⁴ ve hüve: Kendisi.

²²⁶⁵ yuşalli: Namaz kılarcken.

²²⁶⁶ ve zekera: Bundan sonra zikretti.

²²⁶⁷ naḥvehu: Bir benzerini.

²²⁶⁸ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2875.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:35. Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Fedailu’l-Kur‘ân Bahsi, 2875.

²²⁶⁹ ḥarace: Çıktı.

²²⁷⁰ nādāhu: Ona seslendi.

²²⁷¹ naḥve: Benzerini.

²²⁷² Muvatta‘: İmam Mâlik’in (ö. 179/795) sahih rivayetleri derlediği eseri.

²²⁷³ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/049/3125.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:40. Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Kitabu’t-Tefsir Bahsi, 3125.

²²⁷⁴ mā enzele’l-lāhu: Allah indirmedi.

²²⁷⁵ mişli: Gibi.

²²⁷⁶ Ümmü’l-Ḳur‘ān: Kur‘ân’ın anası, Kur‘ân’ın temeli, Fatıha suresi.

üm: i. (a. umm) 1. Anne, ana. 2. mec. Kaynak, asıl, menşe.

hiye²²⁷⁷ es-Seb‘u’l-meşānī ve hiye maḫsūmetun²²⁷⁸ beyni²²⁷⁹ ve beyne²²⁸⁰ ‘abdi²²⁸¹ ve li ‘abdi²²⁸² mā²²⁸³ (9) sā’il²²⁸⁴.”) Ya‘nī, Ubey ibn Ka‘b raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olunan didi ki: Ḥazret-i Resūl buyurdı “Ḥaḫ celle ve ‘alā İncīl’de ve Tevrāt’da (10) ve Zebūr’da Fātiḥa sūresi²²⁸⁵ Ümmü’l-Ḳur‘ān gibi bir sūre indirmedi. Ve ol Seb‘u’l-Meşānī’dir.” Ve buyurdı ki: Ol sūre benim ile ḳulum arasında pay (11) olmuştur. Yarısı benim yarısı ḳulumuñdur. Ol yarıda ḳulum her ne diledi ise virdim. Andaki dileklerini redd eylemem. Bunu Tirmizī ḥazreti ile (12) en-Nesā’ī ḥazreti zıkr itdiler. Ve daḫı عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَمْ الْقُرْآنَ وَأَمْ الْكِتَابِ وَالسَّبْعَ الْمَنَائِي²²⁸⁶ (‘An Ebī Hureyre ḳāle: “Ḳāle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem ‘El-ḥamdüli’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn’ Ümmü’l-Ḳur‘ān ve Ümmü’l-Kitāb²²⁸⁷ (13) ve’s-Seb‘u’l-Meşānī²²⁸⁸.”) Ebī Hureyre raḍiya’l-lāhu ‘anh ḥazretinden rivāyet olup didi ki: “Ḥazret-i Resūl buyurdı: El-ḥamdüli’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn sūresi (14) Ümmü’l-Ḳur‘ān’dır ve Ümmü’l-Kitāb’dır ve Seb‘u’l-Meşānī’dir.” Bunu Ebū Dāvud ve et-Tirmizī zıkr idüp ḥadīş ḥasen şaḫīḫ didi. Ve daḫı Müslim ḥazretinde (15) عن ابن عباس قال بينما جبريل قاعد عند رسول الله صلى الله عليه وسلم سمع نقيضا من فوقه فرفع رأسه فقال: هذا باب من السماء فتح اليوم ولم يفتح قط إلا اليوم فنزل منه ملك، فقال هذا ملك نزل إلى الأرض لم ينزل قط إلا اليوم فسلم وقال: أبشر بنورين أتيتهما لم يؤتهما²²⁸⁶ 2286 نبي قبلك: فاتحة الكتاب وخواتيم سورة البقرة - لن تقرأ بحرف منها إلا أعطيته²²⁸⁹ (‘An ibn ‘Abbās ḳāle:

²²⁷⁷ ve hiye: Ve o.

²²⁷⁸ maḫsūmetun: Pay edilmiştir.

²²⁷⁹ beyni: Benimle.

²²⁸⁰ ve beyne: Arasında.

beyn: i. (a. beyn) Ara.

²²⁸¹ ‘abdi: Kulumun.

‘abd: i. (a. ‘abd) 1. Kul, köle, bende. 2. (Allah’ın kulu olması sebebiyle) İnsan.

²²⁸² ve li ‘abdi: Ve kulumdur.

²²⁸³ mā: Her ne.

²²⁸⁴ sā’il: i. ve sıf. (a. su’āl “sormak; dilenmek”ten sā’il) 1. Soru soran kimse. 2. Dilenen kimse, dilenci.

sā’il: sıf. (a. seyelān “akmak”tan sā’il) Akan, akıcı, cārī.

se’el: İsterse.

²²⁸⁵ Fātiḥa sūresi: Mekke döneminde nâzil olmuştur. Yedi âyettir. Kur‘ân-ı Kerīm’in başlangıç sūresi olduğu için “açan” anlamında Fātiḥa şeklinde anılmıştır. Aynı zamanda “Ümmü’l-Kitāb” (Kitab’ın anası/özü), “el-Esās” gibi adları da vardır.

²²⁸⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/049/3124.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:53.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Kitabu’t-Tefsir Bahsi, 3124.

²²⁸⁷ Ümmü’l-Kitāb: Kitabın anası, özü.

²²⁸⁸ ve’s-Seb‘u’l-meşānī: Seb‘u’l-meşānīdir.

²²⁸⁹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0806.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:55.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 806.

2. <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/143505/> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 10:00.

“Beynemā²²⁹⁰ Cibrīl kā'idün²²⁹¹ 'inde²²⁹² Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem sem'i naķizān min fevķihi²²⁹³ fe rafe'a²²⁹⁴ re'sehü²²⁹⁵ fe ķāle hāzā²²⁹⁶ (16) bābun²²⁹⁷ mine's-semā'i²²⁹⁸ fethü'l-yevme²²⁹⁹ velem yeftah²³⁰⁰ ķaţtu²³⁰¹ ille'l-yevme²³⁰² fe nezele²³⁰³ minhü²³⁰⁴ melekün²³⁰⁵ fe ķāle hāzā melekün nezele²³⁰⁶ ile'l-arđı²³⁰⁷ lem yenzil²³⁰⁸ ķaţtu ille'l-yevme (17) feselleme²³⁰⁹ ve ķāle ubeşşirü²³¹⁰ bi-nūrayn²³¹¹ ütütühümā²³¹² lem yü'tehümā²³¹³ nebiyyün²³¹⁴ ķableke²³¹⁵ Fātiĥatü'l-Kitāb²³¹⁶ ve

²²⁹⁰ beynemā: Esnada, sırada.

²²⁹¹ kā'idün: Otururken.

²²⁹² 'inde: Yanında.

²²⁹³ min fevķihi: Üzerinden.

fevk: i. (a. fevķ) 1. Üst, üst taraf, yukarı. 2. Daha ileri, daha öte, daha üst.

²²⁹⁴ fe rafe'a: Kaldırdı.

ref': i. (a. ref') 1. Yukarı kaldırma, yükseltme. 2. Yüceltme, yükseltme. 3. Ortadan kaldırma, hükümsüz kılma, feshetme, lağvetme. 4. Giderme, giderilme, kaldırma, kaldırılma. 5. eski. dilb. Arapça bir kelimenin sonunu ötre ile okuma. 6. Aruzda “müstef'ilün” cüzünü “fâilün” şekline koyma.

²²⁹⁵ re'sehü: Başını.

²²⁹⁶ hāzā: zamir. (a. hāzā) 1. “Bu, şu, o” anlamında olup Türkçe'de kalıplaşmış bâzı Arapça kullanılışların içinde geçer. 2. zf. Tam, tam anlamıyla, mükemmel.

²²⁹⁷ bābun: Bir kapıdır.

bāb: i. (a. bāb) 1. Kapı. 2. Bir kitabın bölümlerinden her biri. 3. Arapça'da fiillerin harf sayıları, mücerred veya mezid olmaları bakımından ayrıldıkları grupların her biri. 4. Husus, mesele, konu.

²²⁹⁸ mine's-semā'i: Gökten.

²²⁹⁹ fethü'l-yevme: Bugün açıldı.

feth: i. (a. feth) 1. Açma, açılma, küşat. 2. Bir memleket, şehir veya mevkii savaşıyla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme [Bilhassa İslâm ordularının bir yeri zaptedip İslâm topraklarına katmaları hakkında kullanılmıştır].

²³⁰⁰ velem yeftah: Açılmamıştı.

²³⁰¹ ķaţtu: Asla, hiçbir zaman.

²³⁰² ille'l-yevme: Ancak bugün.

illā: zf. (a. illā) 1. Ne olursa olsun, muhakkak, mutlaka, ille. 2. Bilhassa, hele, özellikle. 3. Aksi takdirde, aksi halde. 4. eski. “-den başka” anlamında istisnâ bildirir, ancak, sâdece.

²³⁰³ fe nezele: İndi.

²³⁰⁴ minhü: Ondan (kapıdan).

²³⁰⁵ melekün: Bir melek.

²³⁰⁶ nezele: İnen.

²³⁰⁷ ile'l-arđı: Yere.

²³⁰⁸ lem yenzil: İnmemişti.

²³⁰⁹ feselleme: Selâm verdi.

²³¹⁰ ubeşşirü: Müjdelerim.

²³¹¹ bi-nūrayn: İki nur ile.

²³¹² ütütühümā: Size verdiğim.

²³¹³ lem yü'tehümā: Verilmedi.

²³¹⁴ nebiyyün: Bir peygambere.

²³¹⁵ ķableke: Senden önce.

²³¹⁶ Fātiĥatü'l-kitāb: Kitabın girişi, Fātiha süresi.

ḥavātim²³¹⁷-i sūretü'l-Baḳara len taḳrā'u²³¹⁸ bi-ḥarfīn²³¹⁹ (18) minhā²³²⁰ illā a'ṭeytühü²³²¹.) İbn 'Abbās radiya'l-lāhu 'anhümā ḥazretinden rivāyet olup didi ki: Bir gün Ḥazret-i Cebrā'īl, Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu (19) 'aleyhi vesellemin yanında otururken yukarıdan kapu açılma şadāsı²³²² gibi bir āvāz²³²³ kıldı. Ḥazret-i Cebrā'īl başın kaldırıp göge (20) bağıdıkda gökde bir kapu açıldı. Ol kapu bugüne gelince kadar aşlā açılmadı idi. Ancağ bugün açıldı, didi. Bir de bağıdı ki (21) ol kapudan bir melek indi. Ḥazret-i Cebrā'īl: Bu melek dağı aşlā bugüne gelince kadar yeryüzine indigi yoğdur. Ancağ bugün (22) indi, didi. Ol melek Ḥazret-i Resūl'ün yanına gelüp selām virdi. Andan Ḥazret-i Resūl'e didi ki: Saña beşāret²³²⁴ müjde²³²⁵ (23) olsun ki bugün saña iki nūr virildi ki anlar senden evvel gelen peygamberlerden bir peygambere virilmedi idi. Anuñ birisi (24) Fātihatü'l-Kitāb'dır ki “El-ḥamdü'l-lāhi rabbi'l-‘ālemīn” sūresi ve ol birisi el-Baḳara sūresiniñ āhirindeki²³²⁶ Amene'r-resūlü²³²⁷ āyetinden (25) āhirine varınca kadar olan āyetlerdir. Ḥağ celle ve 'alā buyurdu ki “Her kim bunları oğuyup benden her ne dilerse ben anuñ ol (26) diledigin iḥsān idüp virem.” deyü beyān itdi, didi. İmdi نقيضا (naḳīzā)²³²⁸ buyurması النقيض (en-naḳīz)²³²⁹ nūn'uñ fetḥa ḳāf'ın kesr meddi ile (27) (ḍād-ı mu'ceme ile)²³³⁰ kapu açıldıkda çıkan kapu şadāsıdır. Ve dağı Müslim ḥazretinde عن أبا السائب مولى هشام بن زهرة قال سمعت أبو هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ḥazretinde من صلى صلاة لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج هي خداج غير تمام قال فقلت يا أبا هريرة إنا أحياناً

²³¹⁷ ḥavātim: i. (a. ḥātem “mühür” ve ḥātīm “son”un çoğul şekli ḥavātim) 1. Mühürler. 2. Sonlar, ākībetler.

²³¹⁸ len taḳrā'u: Okumazsın.

²³¹⁹ bi-ḥarfīn: Hiçbir harf.

²³²⁰ minhā: Onlardan.

²³²¹ a'ṭeytühü: Ona veririm (ne isterse).

²³²² şadā: i. (f. sedā “yankı” > a. – f. şadā) [Arapça'da “yankı” anlamında olan kelime “ses” mânâsını Farsça'da kazanmıştır]. 1. Ses, āvaz. 2. Yankı, aksisedā.

²³²³ āvāz: i. (f. āvāz) 1. Ses, sedā. 2. Yüksek sesle bağıрма, feryat, nāra. 3. mec. Şöhret, ün, nam.

²³²⁴ beşāret: i. (a. bişāret) 1. Müjde, iyi haber. 2. Sevinç, memnuniyet. 3. Alışılmamış, acâyip, biçimsiz ve çirkin şey, ucube.

²³²⁵ müjde: i. (f. mujde) 1. Sevinmeye yol açan, sevindirici haber, muştı. 2. Sevindirici bir haberi getirene verilen armağan, bahşiş, müjdelik, muştuluk. 3. ünl. Böyle bir haber verileceği zaman söylenen söz.

²³²⁶ āhir: sıf. (a. āhir) 1. Son. 2. zf. Sonunda, ākībet, nihāyet. 3. i. “Bir evveli olmadığı gibi bir sonu da olmayan, her şeyden sonra kalacak olan” mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir.

²³²⁷ Amene'r-resūlü: Bakara suresinin son iki ayeti olan 285. ve 286. ayeti kerimesidir.

²³²⁸ naḳīzā: i. (a. naḳīz'dan naḳīza) Birbiriyle çelişen, birbirine karşıt olan şey veya iş.

²³²⁹ naḳīz: sıf. (a. naḳz “bozmak, iptal etmek”ten naḳīz) Birbirine zıt ve karşıt olan, zıt, karşıt.

²³³⁰ (ḍād-ı mu'ceme ile) satır başı kenar notu.

mu'cem: sıf. (a. i'cām “yazıyı noktalamak”tan mu'cem) 1. Noktası bulunan, noktalı (harf). 2. Ebced hesabında sâdece noktalı harfler hesap edilmek sûretiyle düşürülen (târih), mücevher. 3. i. Alfabetik sıraya göre düzenlenmiş eser [Bâzı kitap isimlerinde kullanılır].

mu'ceme: sıf. Mu'cem kelimesininin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli: “Hurûf-ı mu'ceme: Noktalı harfler.” “Ayn-i mu'ceme: Noktalı ayn (gayın harfi).”

نكون وراء الإمام فغمز ذراعي وقال اقرأ بها في نفسك يا فارسي فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول قال الله تعالى قسمت الصلاة بيني وبين عبدي نصفين فنصفها لي ونصفها لعبدي ولعبدي ما سأل فإذا قال العبد الحمد لله رب العالمين قال الله حمدني عبدي وإذا قال الرحمن الرحيم قال أثني علي عبدي وإذا قال مالك يوم الدين قال مجدني عبدي وقال مرة فوض إلي عبدي وإذا قال إياك نعبد وإياك نستعين قال هذا بيني وبين عبدي ولعبدي ما سأل وإذا قال اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين قال هذا لعبدي ولعبدي ما سأل (‘An Ebā’s-Sā’ib Mevlā Hişām bin Zühre kâle: Sem ‘itü²³³² (28) Ebū Hureyre yeḡūlü²³³³ kâle Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem men²³³⁴ şallā²³³⁵ şalāten²³³⁶ lem yaḡrā’²³³⁷ fihā²³³⁸ bi Ümmü’l-Ḳur’ān’i fehiye ḡidāc²³³⁹ hiye²³⁴⁰ ḡidāc hiye (29) ḡidāc ḡayrı tamām²³⁴¹ kâle: fe ḡultü yā Ebā Hureyre innā²³⁴² aḡyānen²³⁴³ nekūnü²³⁴⁴ ve rā’ e’l-imām²³⁴⁵ feḡameze²³⁴⁶ zerā’²³⁴⁷ ve kâle: iḡrā’ bihā²³⁴⁸ fī nefsike²³⁴⁹ yā Fārisī (30) fe innī²³⁵⁰ sem ‘itü Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem yeḡūlü²³⁵¹

²³³¹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/005/0395.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 10:20.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 395.

²³³² 2. https://islamweb.org/ar/library/index.php?page=bookcontents&flag=1&bk_no=53&ID=1075 Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 10:24.

²³³³ sem ‘itü: İşittim.

²³³⁴ yeḡūlü: Diyorken.

²³³⁵ men: Her kim.

²³³⁶ şallā: (a.) : “salla’l-lāhu aleyhi vesellem” cümlesinin kısaltılmışı.

²³³⁷ şallā: Kılırsa.

²³³⁸ şalāten: Herhangi bir namazı.

²³³⁹ lem yaḡrā’: Okumadan.

²³⁴⁰ fihā: O namazın içerisinde.

²³⁴¹ fehiye ḡidāc: O namaz eksiktir. (Aynı ibāre “fe” harfi olmaksızın iki defa daha tekrarlanmış.)

²³⁴² fehiye: O namaz.

²³⁴³ ḡidāc: sif. (a.) Kusur, noksan, eksik.

²³⁴⁴ hiye: zamir (a.) 1. Üçüncü müfret (tekil) şahıs zamiri: o. 2. Allah.

²³⁴⁵ ḡayrı temām: Tam değildir.

²³⁴⁶ innā: Biz.

²³⁴⁷ aḡyānen: Bāzen.

²³⁴⁸ nekūnü: Oluyoruz.

²³⁴⁹ ve rā’ e’l-imām: Bir imamın arkasında.

²³⁵⁰ ve rā’ e: Arkasında.

²³⁵¹ feḡameze: Dokundu.

²³⁵² zerā’ ī: Koluma.

²³⁵³ bihā: Onu (Fātiha suresini).

²³⁵⁴ fī nefsike: Kendin, içinden.

²³⁵⁵ fe innī: Ben.

²³⁵⁶ yeḡūlü: Buyururken.

kāle Allāhu Te‘ālī kasemtü²³⁵² eş-şalāte beynī ve beyne ‘abdī²³⁵³ nişfeyni²³⁵⁴ fe nişfuhā²³⁵⁵ lī²³⁵⁶ (31) ve nişfuhā²³⁵⁷ li ‘abdī²³⁵⁸ ve li ‘abdī²³⁵⁹ mā²³⁶⁰ se’ele fe izā kāle²³⁶¹ l-‘abdū: “El-ḥamdūli’l-lāhi rabbi’l-‘ālemin” kāle Allāhu ḥamdūni²³⁶² ‘abdī²³⁶³ ve izā kāle²³⁶⁴ “Er-raḥmān (32) i’r-raḥīm”²³⁶⁵ kāle eşnā²³⁶⁶ ‘aleyye²³⁶⁷ ‘abdī ve izā kāle “Mālīki yevmi’d-dīn”²³⁶⁸ kāle meccedenī²³⁶⁹ ‘abdī ve kāle merrāten²³⁷⁰ fevviḍ²³⁷¹ ileyye²³⁷² ‘abdī ve izā kāle: “İyyāke (33) na’budu ve iyyāke nesta’īn”²³⁷³ kāle: hāzā beynī ve beyne ‘abdī ve li ‘abdī mā se’ele²³⁷⁴ ve izā kāle “İhdinā’ş-şırāṭa’l-müstakīm”²³⁷⁵

²³⁵² kasem: i. (a. kasem) 1. Yemin, ant. 2. Pay etme, bölme, ölçü ve değer tayin etme.

<https://turkcenedemek.com/kelime/kasem/> Erişim Tarihi: 19.01.2022, Saat: 11:20.

kasemtü: Pay ettim.

²³⁵³ ‘abdī: Kulumun.

‘abdī: Kula, köleye âit.

²³⁵⁴ nişfeyni: Yarı yarıya.

²³⁵⁵ fe nişfuhā: Bir yarısı.

nişf: i. (a. nişf) Yarı, yarım, nim.

²³⁵⁶ lī: Benimdir.

²³⁵⁷ ve nişfuhā: Diğer yarısı.

²³⁵⁸ li ‘abdī: Kulumundur.

²³⁵⁹ ve li ‘abdī: Kulumundur.

²³⁶⁰ mā: Her ne.

²³⁶¹ fe izā kāle: Dediği zaman.

²³⁶² ḥamdūni: Bana hamdetti.

²³⁶³ ‘abdī: Kulum.

²³⁶⁴ ve izā kāle: Dediğinde.

²³⁶⁵ Kur’ân, (Fātiha) 1/3: “O Raḥmān (dünyada bütün yaratıklara bol merhamet edendir) ve Raḥīm’dir (âhirette yalnız mü’minlere acıyıp mağfiret edecek olandır).”

er-raḥmāni: (O) Raḥman’dır.

er-raḥīmi: Raḥim’dır.

²³⁶⁶ eşnā: Senā etti.

²³⁶⁷ ‘aleyye: Bana.

²³⁶⁸ Kur’ân, (Fātiha) 1/4: “Din Gününün (âhirette hesap ve karşılık görme gününün) sahibidir.”

mālīki: Sahibidir.

yevmi: Gününün.

ed-dīni: Din.

²³⁶⁹ meccedenī: Beni övdü.

²³⁷⁰ merrāten: Bir kere de.

²³⁷¹ fevviḍ: Tevekkül etti.

²³⁷² ileyye: Bana.

²³⁷³ Kur’ân, (Fātiha) 1/5: “(Ey Rabbimiz!) Ancak sana (ibâdet ve itaatle) kulluk eder ve (her hal ve ihtiyacımızda) yalnız senden yardım dileriz.”

iyyāke: Ancak sana.

na’budu: Kulluk ederiz.

ve iyyāke: Ve ancak senden.

nesta’īnu: Yardım isteriz.

²³⁷⁴ (se’ele) Dilerse.

²³⁷⁵ Kur’ân, (Fātiha) 1/6: “Bizi doğru yola ilet.”

ihdinā: Bizi ilet.

eş-şırāṭa: Yola.

“Şırāta’l-lezīne (34) en ‘amte ‘aleyhim ğayri’l-maġdūbi ‘aleyhim ve lā’ d-ďāllīn”²³⁷⁶ k̄āle: hāzā li ‘abdī ve li ‘abdī mā se’ ele.) Ya ‘nī, Hişām bin Zühre nāmīñ (35) kavli Ebā’s-Sā’ib rađiya’l-lāhu ‘anh ħazretinden rivāyet olup didi ki: Eşitdim. Ebū Hureyre rađiya’l-lāhu ‘anh dir ki: Ĥazret-i Resūl [10a] (1) buyurdı “Ķanġı namāz ki anda Ümmü’l-Ķur’ān olan Fātiĥa sūresi oġunmaya ol namāz tamām degil eksikdir, tamām degil eksikdir, tamām degil eksikdir.” (2) Zīrā خداج (ĥidāc) eksik olandır. Andan Ebā’s-Sā’ib didi ki: Anı eşitdigimde ben Ebū Hureyre’ye “Yā Ebū Hureyre, bizler çok vaġit namāzları imām ardında (3) kılarız.” didigimde hemān Ebū Hureyre ħolumdan çeküp baña uşūl²³⁷⁷ ile “Ey Fārisli²³⁷⁸, zīrā aşlı Fāris’den idi, imām ardında kıldıġında kendi (4) kendiñe yavaş eşideceġiñ ħadar oġu.” deyüp andan dönüp Ebū Hureyre didi ki: Eşitdim. Resūlu’l-lāh buyurur ki: Ĥaġ celle ve ‘alā buyurdı ki “Ben (5) ol sūre-i Fātiĥa’yı ħulum ile benim aramda iki[ye]²³⁷⁹ böldüm. Yarısı baña ve yarısı ħulumadır. Ve ol ħulumu virdiġim yarıda ħulum her ne ki (6) diledi ise ben aña ol dilediġin virüp iĥsān itdim”. Andan Ĥazret-i Resūl buyurdı ki: Ķaçan²³⁸⁰ ħul 2381 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ “El-ĥamdüli’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn” dise aña Ĥaġ (7) Tebāreke ve Te ‘ālī “Ķulum baña ĥamd

el-müstakīme: Doğru.

²³⁷⁶ Ķur’ān, (Fātiĥa) 1/7: “Nimete erdirdiġin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların, ya da sapmışların yoluna deġil.” (Āmin.)

şırāta: Yoluna.

ellezīne: Onlar ki.

en ‘amte: Nimet verdin.

‘aleyhim: Kimselerin.

ġayri: Deġil.

el-maġdūbi: Gazabedilmiş olanların.

maġdūb: sıf. (a. ġazb “öfkelenmek”ten maġzūb – maġdūb) Kendisine gazap edilmiş, kızılmış olan.

‘aleyhim: Kendilerine.

ve lā: Ve deġil.

eđ-ďāllīne: Sapmıřların.

²³⁷⁷ uşūl: i. (a. aşl’ın çoġul şekli uşūl) [Dilimizde daha çok tekil anlamında kullanılır] 1. Bir amaca erişmek için tākīp edilen yol, yöntem. 2. Bir ilimde bir sonuca erişmek için belli bir plana göre tākīp edilen yol, metod. 3. Bir ilmin asıl konusundan önce öġrenilmesi gereken başlangıç bilgileri. 4. Kural, kāide, ādet. 5. mec. Biçim, tarz. 6. hukuk. Hükükī veya idārī bir işin hazırlanması, yapılması, yürürlüğe konması sırasında uyulması gereken hükümler ve tākīp edilecek yol. 7. mus. Mūsikimizde belli düzümlerden yapılarak kalıp hālinde tespit edilmiş ölçülere verilen isim. 8. sıf. halk aġzı. (Boy için) Ölçülere uygun, ince uzun, mütenasip.

usul: zf. (uşūl ile “uşūlüne uygun biçimde” söyleyişinden kısaltma yoluyla) halk aġzı. Yavaş.

²³⁷⁸ Fāris: (a.h.i.) Āran, Āran’ın güneyindeki Şīraz vilāyeti.

²³⁷⁹ iki[ye] Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²³⁸⁰ ħaçan: zf. (Eski Türk. kaçan) E.T.Türk. ve halk aġzı. Ne vakit, ne zaman ki.

²³⁸¹ Ķur’ān, (Fātiĥa) 1/2: “Ĥamd, ālemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.”

eyledi.” diye ve kaçan ²³⁸² الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ “Er-raḥmani’r-raḥīm” dise “Ḳulum baña şenā itdi.” diye ve kaçan ²³⁸³ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ “Māliki yevmi’d-dīn” dise “Ḳulum (8) beni ululadı²³⁸⁴, ta’zīm itdi.” diye ve bir kerre daḥı “Ḳulum her umūrını²³⁸⁵ baña işmarlayup teslīm itdi, beni ulu bilmesi ile.” diye ve kaçan ²³⁸⁶ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “İyyāke na’budu ve (9) iyyāke nesta’īn” dise “Bu benim ile ḳulumuñ arasında yarı yarıyadır ki baña ḳulum, saña ‘ibādet ideriz dimesi benimdir.” ²³⁸⁷ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “Ve iyyāke nesta’īn” dimesi “Ol (10) ḳulumuñdur ki çün beni ‘ibādete sezā²³⁸⁷ ve müsteḥak²³⁸⁸ görüp bilüp ‘ibādet itdi. Andan baña şıgınuş yardım diledi. Ben de ḳulumuñ dileğini (11) virüp aña mu‘īn²³⁸⁹ oluram.” diye. Ve kaçan ²³⁹⁰ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ “İhdinā’ş-şırāṭa’l müstaḳīm” dise “Bizleri yā Rabb ṭođrı saña irdiren yoluña hidāyet²³⁹¹ eyle.” deyü (12) dilese ki صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ²³⁹² “Şırāṭa’l-lezīne en‘amte ‘aleyhim gayri’l mağdūbi ‘aleyhim ve la’d-dāllīn.” “Ol yoluñ ki anda gidenleriñ üzerlerine aşlā ğazabıñ²³⁹³ irmedi (13) ve ne anlar dālāletde idiler. Anlar ki en‘ām ve iḥsān eyledin, anlarıñ gitdikleri yolların hidāyet eyle didiklerinde anlara ḳamu dilediklerin virüp (14) iḥsān itdim.” deyü buyura. Bunda قسمت الصلاة (ḳasemtü eş-şalāte) deyü Fātiḥa süresin

²³⁸² Ḳur’ān, (Fātiḥa) 1/3: “O Raḥmān (dünyada bütün yaratıklara bol merhamet edendir) ve Raḥīm’dır (âhirette yalnız mü’minlere acıyıp mağfired edecek olandır).”

²³⁸³ Ḳur’ān, (Fātiḥa) 1/4: “Din Gününün (âhirette hesap ve karşılık görme gününün) sahibidir.”

²³⁸⁴ ulu: sif. (Eski Türk. uluğ; kökü belli değildir) 1. Çok üstün niteliklere sâhip, çok büyük, yüce. 2. Maddî yapısı bakımından büyük. 3. i. Bir topluluğun maddî veya mânevî büyüğü, saygı duyulacak niteliklere sâhip kimse.

²³⁸⁵ umūr: i. (a. emr “iş”in çoğul şekli umūr) İşler.

²³⁸⁶ Ḳur’ān, (Fātiḥa) 1/5: “(Ey Rabbimiz!) Ancak sana (ibādet ve itaatle) kulluk eder ve (her hal ve ihtiyacımızda) yalnız senden yardım dileriz.”

²³⁸⁷ sezā: sif. (f. sezā) Yaraşır, uygun, lâyıık, sezâvar.

²³⁸⁸ müsteḥak: sif. (a. istiḥkāk “hak etmek, hak kazanmak”tan musteḥikḳ > musteḥakḳ) 1. Hak etmiş, hak kazanmış, lâyıık. 2. i. Bir kimsenin lâyıık olduğu, hak ettiği cezâ veya mükâfat.

²³⁸⁹ mu‘īn: i. (a. i‘āne “yardım etmek”ten mu‘īn) 1. Yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse. 2. Yamak, yardımcı, muâvin. 3. “Herkesin yardımcısı, herkese yardım eden” anlamında Allah için kullanılır.

²³⁹⁰ Ḳur’ān, (Fātiḥa) 1/6: “Bizi doğru yola ilet.”

²³⁹¹ hidāyet: i. (a. hidāyet) 1. Doğru yolu gösterme, hakka sevk etme. 2. Doğru yol, hak yolu, Müslümanlık.

hidāyet etmek (eylemek, kılmak): Doğru yolu göstermek.

²³⁹² Ḳur’ān, (Fātiḥa) 1/7: “Nimete erdirdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların, ya da sapmışların yoluna değil.” (Âmin.)

²³⁹³ ğazab: i. (a. ğazab) Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

şalât²³⁹⁴ ile zikir itmesi. Çünkü Fātiha namāzıñ rüknlereinden²³⁹⁵ bir rükni (15) ve cüz'lerinden bir cüz'idir. Anuñ için Fātiha okumağı şalât ismi ile zikir eyledi. Ve dağı قسمت الصلاة نصفين (qasemtü eş-şalâte nişfeyni) buyurduğı, yarı (16) yarıya böldüm. Ol süreniñ ma'nası yüzündendir, lafzı yüzünden degildir. Zırā bu süre ma'nası yüzünden yarısı ħamd²³⁹⁶ ile (17) şenādır. Ve yarısı du'adır²³⁹⁷ ki Ĥaqq'dan hidāyet dilemekdir. Ve ol yarısı ki ħamd ü şenādır. Ol إِيَّاكَ نَعْبُدُ "iyyāke na'budu" dimede tamām (18) olur. Ve du'ā olan yarısının evveli إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ "iyyāke nesta'in" dimesidir. Andan ol süre yeddi āyetdir. Üç buçuğı ħamd ü şenā olan (19) yarısı olur. Ve üç buçuğı du'ā ve dilek olan yarısı olur. Anuñ için إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ "iyyāke na'budu ve iyyāke nesta'in" dimede هذا بيني وبين عبدي "hāzā beynī ve (20) beyne 'abdī." Bu benim ile kulumuñ²³⁹⁸ arasındadır, buyurdu. Ve حمدني عبد مجدي "ħamdini 'abd²³⁹⁹ meccedeni²⁴⁰⁰" buyurması, "Kulum baña şenā itdi." dimekdir. Zırā (21) ħamd ü şenā cemāl²⁴⁰¹ ile olan ef'āl-i cemāle²⁴⁰² şükr,

²³⁹⁴ şalât: i. (a. salât) 1. Namaz. 2. Hz. Muhammed'e sevgi ve saygı göstermek, onu övmek, şefâatine erişmek amacıyla okunan duâ [Bu duâ, "Allâhümme salli alâ Muhammed" (Allahım, Muhammed üzerine salât et) şeklinde olup muhtelif ilâvelerle genişletilmiş şekilleri vardır. Daha çok salât ü selâm şeklinde kullanılır]. 3. mus. Türk dînî mûsikisinde bayram ve cuma salâtları, cenâze salâtı, salât-ı ümmiyye gibi örnekleri olan bir beste türü.

²³⁹⁵ rükñ-rükün: i. (a. rukn) 1. Bir şeyin temel direği, en sağlam ve kuvvetli tarafı, istinatgâhı. 2. din. Namazın tam ve doğru olarak edâ edilebilmesi için gereken temel ve esaslarından her biri. 3. Sütun, direk. 4. Bir topluluğun büyük önem taşıyan, temel durumunda olan fertlerinden her biri. 5. hukuk. Bir sözleşmenin tamam sayılabilmesi için bulunması gereken şartlardan her biri.

²³⁹⁶ ħamd: i. (a. ħamd) Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lutf ve ihsânı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi.

²³⁹⁷ du'ā: i. (a. du'ā) 1. Güçsüzlük ve ihtiyâcını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz.

²³⁹⁸ kul: i. (Eski Türk. kul "kul; köle") Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd. 2. Başka ülkelerden esir olarak alınan köle veya cāriye. 3. Hizmet için para ile satın alınmış insan, hürriyetine sâhip olmayıp başkasının hükmü altında olan kimse. 4. târih. Osmanlı Devleti'nde devşirme yoluyla gelen askerlere verilen isim, yeniçeri.

²³⁹⁹ 'abd: i. (a. 'abd) 1. Kul, köle, bende. 2. (Allah'ın kulu olması sebebiyle) İnsan.

²⁴⁰⁰ mecd: i. (a. mecd) Büyüklük, ululuk, şan, şeref, celâlet.

²⁴⁰¹ cemāl: i. (a. cemāl) 1. Güzellik. 2. Yüz güzelliği, güzel yüz. 3. din. Allah'ın lutfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının gereği olarak güzellik ve rahmetle tecellisi.

²⁴⁰² ef'āl: i. (a. fi'l'in çoğul şekli ef'āl) Fiiller, yapılan işler, eylemler.

cemāl: sıf. (a. cemāl "güzel olmak"tan cemāl) 1. Güzel. 2. i. Eskiden okullarda çalışkan öğrencilere verilen başarı belgesi.

cemāle: i. (a. cemāl "güzel"den cemāle) Bir kimsenin hatırını hoş etmek, gönlünü almak için yapılan hareket.

medh itmekdir. Ve مجدني (meccedenī), beni ululadı. Zīrā التمجيد (et-temcīd)²⁴⁰³ şifāt-ı²⁴⁰⁴ celâlden ululamağ (22) ve şenā itmekdir. Ba‘zılar: Et-temcīd التعظيم (et-ta‘zīm)²⁴⁰⁵ itmekdir, didi. Ululamağ olur. Ve dahı وَمِمَّا قَالَ فَوْضَ الْيَّ عَدِّي “ve mimma kāle fevviğ ileyye ‘abdi” (23) buyurması vechi, ol مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ “māliki yevmi’d-dīn” lafzına muṭābıq²⁴⁰⁶ olmağdandır. Zīrā mālik²⁴⁰⁷ olan ıulunuñ her umūrın (24) görmesine kādirdir²⁴⁰⁸. ıul umūrın aña teslīm idüp ışmarladığda ol da anuñ her hālin görüp icrā²⁴⁰⁹ eyler. (25) ‘Arablar فُلَانِ فَوَضَ امْرَأَةَ إِلَيَّ فُلَانِ “fūlān²⁴¹⁰ fevviğ emrahu ilā fūlān” dirler. Ya‘nī, fūlān emrini çevirüp fūlānıñ üzerine itdi. Her hālini (26) görmege anı iltizām²⁴¹¹ itdi, dimekdir. İmdi bu hadīşde Fātihatü’l-Kitāb’ı oğumasınıñ vācibliğine delālet (27) vardır. Zīrā ol müte‘ayyin²⁴¹² maşşuş beyānlıdır. Ol Hāzret-i İmām eş-Şāfi‘î rağiya’l-

²⁴⁰³ temcīd: i. (a. mecd “şereflı olmak”tan temcīd) 1. Ululama, yüceltme. 2. mus. Sabah namazından evvel minārelerden belli makamlarda okunan niyaz ilāhisi. 3. Sahur vakti, sahur.

mecīd: sıf. (a. mecd “şereflı, büyük, ulu olmak”tan mecīd) 1. Şānı, şerefi yüce olan, çok büyük, ulu. 2. Sultan Abdülmecid tarafından bastırılmış ve “Mecīdiye” adı verilmiş olan sikkelere halk arasında verilen isim. 3. “Yüceliğine ve büyüklüğüne erişilemeyen, en güzel huyların menbaı olan ve her işin en iyisini, en güzelini yaptığı için övülüp sevilen, şan ve şeref sâhibi, yüce, ulu” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁴⁰⁴ şifāt: i. (a. şifāt’ın çoğul eki -āt almış şekli şifāt) Sıfatlar.

²⁴⁰⁵ ta‘zīm: i. (a. ‘ızam – azāmet “büyük, ulu olmak”tan ta‘zīm) Hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığını belli edecek şekilde güzel muāmelede bulunma.

²⁴⁰⁶ muṭābıq: sıf. (a. ṭabq “uygun gelmek, rast gelmek”ten muṭābıq) 1. Herhangi bir konuda karşılıklı olarak anlaşmaya varan, anlaşan, birbiriyle uzlaşan. 2. Uygun, münâsip, muvafık.

²⁴⁰⁷ mālik: sıf. ve i. (a. melk “mālik olmak”tan mālik) Bir şeye sâhip olan (kimse), sâhip.

²⁴⁰⁸ kâdir: sıf. (a. kudret “gücü yetmek”ten kâdir) 1. Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mālik olan (kimse), muktedir. 2. i. “Tam ve mutlak kudret sâhibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁴⁰⁹ icrā: i. (a. cereyān “akmak, vâki olmak, yürümek”ten icrā) 1. Bir şeyi fiil hâline getirme, yapma, yürütme, uygulama. 2. hukuk. Bir borcun alacaklıya ödenmesini adli bir kuruluş aracılığıyla sağlama. 3. Adliyenin bu işle ilgili dâiresi. 4. mus. Bir mûsikî parçasını, notalarını ağızla veya bir çalgı ile seslendirmek sûretiyle söyleme veya çalma. 5. eski. (Su için) Akıtma.

²⁴¹⁰ fūlān: i. (a. fulān) Falan, filān.

falan-filān: sıf. (a. fulān “herhangi bir kişi”den filān > falan) 1. Belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler. 2. Söylenmesi uygun görülmeyen bir özel ismin yerini tutar. 3. Bir şahıs veya nesneyi bildiren kelimelerden sonra ona benzer şeyleri ayrıca saymamak için kullanılır.

²⁴¹¹ iltizām: i. (a. luzüm “sâbit ve devamlı olmak, borçlunun yakasına yapışmak, gerekmek”ten iltizām) 1. Birinin veya bir şeyin tarafını tutma, onu tercih etme. 2. Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma. 3. Devlet gelirlerinden birinin toplanmasını belli şartlarla üstüne alma, bu hak devlet tarafından birine verilme. 4. edeb. Nazımda mukayyet kâfiye, nesirde mukayyet seci kullanma, i’nat.

²⁴¹² müte‘ayyin: sıf. (a. te‘ayyin “belli olmak”tan müte‘ayyin) 1. Meydanda olan, meydana çıkan, zuhur edip belirli duruma gelmiş olan. 2. Bir yerin, bir bölgenin belli başlı kimselerinden olan, tanınmış, itibarlı, muteber.

lāhu ‘anh ḥazretiniñ (28) mezhebdir²⁴¹³. Ve cemā‘at²⁴¹⁴ rahimehümu’l-lāh ḥazretleriniñ mezhebdir. Ve bunun mes‘elesı Fātihatü’l-Kitāb’ıñ bütün (29) tefsiri yazıldıktan soñra²⁴¹⁵ yazıldı. Anda dilesün dileyen ‘arif²⁴¹⁶. Andan maḫṣūd²⁴¹⁷ ṭalibe teshil²⁴¹⁸ ile henüz²⁴¹⁹ (30) ḥasen tertıbdır. Zırā her mü’ellife²⁴²⁰ lâ’ik sezā olan oldur ki sâbıḳān²⁴²¹ mü’ellifleriñ fenni²⁴²² üzre te’lif²⁴²³ ide ki kitābı (31) beş fā’ideden ḥālî²⁴²⁴ olmaya. Evvelā çetin ve ḳavî olan elfāzlarıñ seḫüp, işüp çıkara; āṣıḳāre²⁴²⁵ ide. Eger dağınık ise (32) devşürüp²⁴²⁶ cem‘ eyleye. Eger derin ise ma’nāsı anı şerḥ²⁴²⁷ idüp bildire. Ve

²⁴¹³ mezheb: i. (a. zehāb “gitmek, yönelmek”ten mezheb) 1. Bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri. 2. Gidilen, benimsenen yol. 3. eski. Din: “Mezheb-i İslām.” 4. İlimde, felsefede birbirinden bâzı farklarla ayrılan kollara verilen isim, çığır, meslek.

²⁴¹⁴ cemā‘at: i. (a. cem‘ “toplamak”tan cemā‘at) 1. Bir yere toplanmış insan kalabalığı. 2. Bir imama uyup namaz kılan müslümanların bütünü. 3. Aynı dinden veya aynı soydan olanların meydana getirdiği topluluk. 4. Aynı işi yapanların veya ortak bir tarafı olanların meydana getirdiği topluluk, fırka, tâife.

²⁴¹⁵ soñra: zf. (son’dan yön ekiyle son+ra) 1. İçinde bulunulan veya bahsedilen ânın daha ilerisindeki bir zamanda, bilâhare. 2. -nin ardından, ... arkasından. 3. Yoksa, öyle olmazsa, aksi halde. 4. Buna ek olarak, dahası. 5. ... gün, ... hafta, biraz, pek çok vb. zaman ifâde eden kelimelere eklenerek belirtilen kadar zamânın geçtiğini veya geçeceğini anlatır. 6. Bulunulan veya bahsedilen yerden daha uzakta, daha ileride. 7. Mevki, makam, değer, derece vb. için bahsedilenden daha arkada, daha aşağıda oluşu ifâde eder. 8. i. Bir şeyin arkadan gelecek kısmı veya zamânı, devâmı, gerisi, alt tarafı yâhut daha ilerisi.

²⁴¹⁶ ‘arif: sıf. ve i. (a. ‘irfān “bilmek, tanımak”tan ‘arif) 1. Çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sâhibi, ehлідil. 2. i. tasavvuf. Allah’ın sırları kendisine açılmış olan seçkin kul, herkesin göremediği mânevî gerçekleri gören, anlayan kimse [Tasavvuf anlayışına göre ârif âlimden farklıdır. Âlim dış âlemi bilen, ârif ise ezel sırları kendisine açılmış olan, Allah’ı, kâinâtı, nefsinı tanıyan, bilen, irfan sâhibi kimsedir].

²⁴¹⁷ maḫṣūd: sıf. (a. ḳaşd “yönelmek, niyet etmek”ten maḫṣūd) 1. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. 2. i. İstenilen şey, amaç, gâye, maksat.

²⁴¹⁸ teshil: i. (a. suhulet “kolay olmak”tan teshil) Kolaylaştırma.

²⁴¹⁹ henüz: zf. (f. henüz) 1. Daha şimdi, yeni. 2. (Olumsuz cümlelerde) Daha, hâlâ, şimdiye kadar, elan.

²⁴²⁰ mü’ellif: i. (a. te’lif “yazmak”tan mü’ellif) 1. Yazar, muharrir. 2. sıf. eski. Ara bulan, uzlaştıran.

²⁴²¹ sâbıḳān: zf. (sâbıḳ’ın tenvinli şekli) Bundan önce, evvelce.

²⁴²² fen: i. (a. fenn) 1. Matematik, fizik, kimya, biyoloji vb. ispat ve tecrübeye dayanan ilimlerin ortak adı. 2. Bu ilimlerden elde edilen bilgilerin işe ve günlük hayâta uygulanması, teknik. 3. Herhangi bir konuya âit olan ilim, bir ilim kolu [Eskimiştir]. 4. teşmil. Hüner, mârifet, sanat. 5. mec. Hile, hilekârlık.

²⁴²³ te’lif: i. (a. elf “alışmak, tanışmak”tan te’lif) 1. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama. 2. Eser yazma, toplayıp kaleme alma. 3. i. ve sıf. Yazılmış eser.

²⁴²⁴ ḥālî: sıf. (a. ḥalā’ “boş ve tenhâ olmak”tan ḥālî) 1. Boş. 2. Tenhâ, ıssız.

²⁴²⁵ āṣıḳāre: sıf. (f. āṣıḳāre) 1. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz. 2. zf. Açıkça, açık bir şekilde.

āṣıḳār etmek (eylemek, kılmak): Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

²⁴²⁶ devşür(mek): geçişli fiil. (E. T. Türk. dirşürmek < dir-i-ş-ür-mek > derşür-mek, benzeşmezlikle devşürmek > devşirmek) 1. Toplamak, dermek. 2. Düzeltip katlamak. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde yeniçeri ocağında asker olarak yetiştirmek, saray hizmetlerinde kullanmak üzere reâyâ çocuklarını toplamak.

²⁴²⁷ şerḥ: i. (a. şerḥ) 1. Açma, ayırma, yarma. 2. Bir metni, bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama, yorumlama. 3. Bir kitabı açıklamak için yazılmış eser. 4. Açık açık anlatma, izah. 5. Tapu kütüğüne yazılan açıklama notu.

şerḥ etmek: birl. geçişli fiil. (a. şerḥ + Türkçe etmek, eylemek) 1. Açıklamak, ayrıntısına inerek açıklamak. 2. (Bir eseri) Bir eser yazarak açıklamak.

te'lîfde düzmesin²⁴²⁸ güzel, yakîn²⁴²⁹, (33) bellü ide ki aradıkda bulması bilmesi âsân ola. Ve içinde ziyâde lâzım olmayanı kıymaya ve uzun, muṭavvel²⁴³⁰ itmeden (34) şakına. Hemân muḥtaşar²⁴³¹, müfîd²⁴³² olan elfâzlar ile donadup müzeyyen²⁴³³ eyleye. İmdi dergâh-ı zû'l-celâlden niyâzım (35) oldur ki bu tefsîrimi ol zîkr itdigim beş hişâlden²⁴³⁴ hâlî itmeye. Bi-ḥaḳkı²⁴³⁵ Muḥammed seyyidü'l-âlemîn ve âlihi²⁴³⁶ ve şahbihî't-ṭâhirîn²⁴³⁷. [10b] (1) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِهٖ اَسْتَعِیْنُ (Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm ve bihi este'îne.) (2) İmdi bil ki bu بِسْمِ اللّٰهِ (bismi'llâh) lafzındaki bâ' harfi ol kendiden şoñra gelen kelimeyi ḥaḳz ya'nî idicidir. Zîrâ (3) من (min) ve عن ('an) ḥarfleri gibidir. Ve aña müte'allik²⁴³⁸ olan zamîr maḥzûfdur²⁴³⁹. Sözüñ kıyâsı aña delâlet itdigi için (4) اِبْدًا بِبِسْمِ اللّٰهِ (ebedâ'u bi-bismi'llâhi)²⁴⁴¹ gelür. Ḳur'ân'ı oḳumağa Ḥaḳ Te'âlî'niñ ism-i şerîfi ile başlarım. Veyâ اِبْدًا و اِقْرَأْ بِبِسْمِ اللّٰهِ (bi-bismi'llâhi ebedâ'u²⁴⁴² (5) ve aḳrâ'u) gelür. Allâh ismi ile başlar, oḳurum demek olur. Ve bismi'llâh kelimesindeki

²⁴²⁸ düz(mek): geçişli fiil. (Eski Türk. tüz-mek "düzene sokmak; düzleştirmek") 1. Bir şeyi, onun için gerekli hususları hazırlayarak meydana getirmek, bir bütün hâlinde hazırlamak, tertip etmek. 2. Bulup sağlamak, temin etmek, tedârik etmek. 3. Düzene koymak, hazırlamak, tanzim etmek. 4. Uydurmak, icat etmek.

²⁴²⁹ yakîn: i. (a. yakn "gerçekten bilmek"ten yakîn) 1. Bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme. 2. Kesin ve sağlam bilgi. 3. tasavvuf. Herhangi bir delîle bağılı olmaksızın sâdece iman kuvvetiyle âşikâr olarak görme, müşâhede ederek bilme.

²⁴³⁰ muṭavvel: sıf. (a. taṭvîl "uzatmak"tan muṭavvel) Uzun uzadıya anlatılmış, uzun, mufassal.

²⁴³¹ muḥtaşar: sıf. (a. iḥtişâr "fazlalıkları atmak, sözü kısaca söylemek"ten muḥtaşar) 1. Ayrıntılı olmayan, derli toplu, kısa, öz, mücmel. 2. Gösteriş ve tantanadan uzak, gösterişsiz. 3. i. Büyük kitapların ayrıntı ve tekrarları çıkarılarak meydana getirilen kısaltılmış şekli.

²⁴³² müfîd: sıf. (a. ifâde "kazandırmak, faydalandırmak; anlatmak"tan müfîd) 1. Fayda veren, yarar sağlayan, faydalı, yararlı. 2. Anlatan, beyân eden, ifâde eden.

²⁴³³ müzeyyen: sıf. (a. tezyîñ "süslemek"ten müzeyyen) Süslenmiş, bezenmiş, süslü, zînetli.

²⁴³⁴ hişâl: i. (a. ḥaşlet'in çoğul şekli hişâl) Hasletler, huylar, güzel huylar, hasâil.

²⁴³⁵ bi ḥaḳkı: Hakkı için.

²⁴³⁶ ve âlihi: Ve onun ailesinin hakkı için.

²⁴³⁷ ve şahbihî: Ve onun arkadaşlarının, ashabının hakkı için.

eṭ-ṭâhirîn: Tertemiz.

²⁴³⁸ müte'allik: sıf. (a. te'alluk "ilgisi olmak"tan müte'allik) Âit, dâir, ilgili, alâkalı.

²⁴³⁹ maḥzûf: sıf. (a. ḥazf "yok etmek"ten maḥzûf) 1. Silinmiş, bulunduğu yerden kaldırılmış, hazfedilmiş (harf vb.). 2. edeb. Arap harfli eski Türk yazısında noktasız harflerden meydana gelen kelimelerle yazılmış manzum veya mensur yazı.

²⁴⁴⁰ iḳtiżâ: i. (a. każâ' "ihtiyâcını gidermek, hükmetmek, emretmek"ten iḳtiżâ) 1. Gerekme, gerektirme. 2. Lüzum, gerek. 3. İhtiyaç.

²⁴⁴¹ bi-bismi'llâhi: Bismillah ile.

²⁴⁴² ebedâ: (a.zf.) Aslâ, hiçbir zaman, katiyen.

ebedâ'u: Başlarım.

bā'nın başı uzanmasına bā'is²⁴⁴³ (6) elifi hāzif²⁴⁴⁴ olduğundan ve elifi hāzif olması hafif olması talebi iledir. Ve ba'zılar didi ki: Kaçan ki elifini (7) hāzif itdiler, döndiler elifin uzunluğunu bismi'llāhda bā'nın başını uzatmağa çevirüp anı uzatdılar. Anuñ ol (8) uzanması hāzif olunan elifine delālet itsün deyü itdiler. Bu bismi'llāh çok isti'māl²⁴⁴⁵ olduğundan öyle oldu. (9) Zīrā kavluhū Te'alā²⁴⁴⁶ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ “Fe sebbih bismi rabbike'l-‘azīm”²⁴⁴⁷ āyetindeki bā'nın elifi kalmasına bā'is az isti'māl olmasındandır deyü beyān itdiler. (10) Ve ba'zılar didi ki ol bā'nın başını uzatmağa bā'is dilediler ki Hāk celle ve 'alānıñ kitābını oğumağa mu'azzam²⁴⁴⁸ gāyet²⁴⁴⁹ (11) ulu olan hārf başlamağa kaşd itdiklerinden uzatdılar. Ve ba'zılar didi ki “Bā' hārfi şüretde başkana gayr hārflerden (12) aşağı görünürken kaçan ki Allāh ismine irdi, yüceldi. Anuñ için hem başı uzandı ve hem çok isti'māl olundu”. (13) Andan 'Ömer ibn 'Abdü'l-‘azīz rahmetu'l-lāhi Te'alī yazıcılarına Allāh-u zū'l-celāliñ kelām-ı kadīmine²⁴⁵⁰ ta'zīm ve tekrīm²⁴⁵¹ için (14) bismi'llāhda bā'nın başını uzadıñ ve sīn'in dişlerini açup bellü idiñ ve mīm'in başını değirmi²⁴⁵² idiñ deyü (15) ısmarlayup tenbīh ider idi. Andan Kelāmu'l-lāh yazmalarında öyle yazarlar idi. İmdi ism ol tesmiye olanıñ (16) kendi ve zātı

²⁴⁴³ bā'is: i. (a. ba's “göndermek, uyarmak, diriltmek”ten bā'is) 1. Sebep olan şey, sebep. 2. “Kıyâmette ölenleri diriltten, insanları kabirlerinden kaldıran ve gönüllerde saklı olanları meydana çıkaran” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁴⁴⁴ hāzif: i. (a. hāzif) 1. Ortadan kaldırma, kaldırılma, çıkarma, silme. 2. Noktasız harflerden meydana gelen kelimelerle manzûme veya mensur yazı yazma. 3. Söylenmesi gerekmeyen sözü söylememe, yazmama, ibâreden çıkarma. 4. Aruz vezninde “fâilâtun” cüzünün “fâilün” şekline sokulması. (Metinde kelime arka arkaya iki yerde hāzif şeklinde yazılmıştır.)

²⁴⁴⁵ isti'māl: i. (a. 'amel “iş işlemek, yapmak, icrâ etmek”ten isti'māl) Kullanma.

²⁴⁴⁶ Kur'an, (Vākıa) 56/74: “O halde, O yüce Rabbinin adını tesbih et (yücelt).”

²⁴⁴⁷ Kur'an, (Vākıa) 56/74

fe sebbih: Öyleyse yücelt.

bismi: Adını.

rabbike: Rabb'inin.

el-‘azīmi: Büyük

²⁴⁴⁸ mu'azzam: sif. (a. ta'zīm “ululamak, büyük kılmak”tan mu'azzam) 1. Çok büyük, çok iri, pek kocaman. 2. Büyüklüğü şüphe götürmeyen, yüce, ulu. 3. Sıradan olmayan, büyük bir değer ve önem taşıyan, çok önemli, pek mühim.

²⁴⁴⁹ gāyet: zf. (a. gāyet) 1. Çok, pek, pek çok, son derece. 2. i. Son, nihâyet, encam; gāye.

²⁴⁵⁰ kelām-ı kadīm: “Ezelî söz” Kur'an-ı Kerim.

kelām: i. (a. kelām) 1. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifade. 2. Söyleyiş, söyleme. 3. Dil, lehçe. 4. kısa. din. Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhiret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelām.

kadīm: sif. (a. kıdem “eski olmak”tan kadīm) 1. Geçmiş uzun zamâna dayanan, eski. 2. (Zaman için) Başlangıcı olmayan, ezeli, zaman üstü. 3. i. Eski zaman.

²⁴⁵¹ tekrīm: i. (a. kerem “aziz ve kıymetli olmak”tan tekrīm) Saygı gösterme, yüceltme, ululama.

²⁴⁵² değirmi: sif. (Eski Türk. tegirme – tegirmi < *tegir-mek “döndürmek”) 1. Yuvarlak. 2. (Kumaş için) Eni boyuna eşit olan. 3. i. halk ağzı. Yemeni, yazma gibi başa örtülen şey, baş örtüsü.

‘aynıdır. Zīrā Haḫ Tebāreke ve Te‘ālī buyurdu: ²⁴⁵³ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ “İnnā nubeşşiruke bi ğulāmin ismuhu Yaḫyā.”²⁴⁵⁴ “Bizler saña (17) Yaḫyā adında bir uşak²⁴⁵⁵, evlād geleceğini beşāret idüp müjdeleriz.” deyü. Andan anı ol ismi yalnız nidā idüp (18) “Yā Yaḫyā” deyü buyurdu ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām. Ve Ḳur’ān-ı ‘azīmü’ş-şāniñ bir yerinde ²⁴⁵⁶ سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ “Sebbihısme rabbike”²⁴⁵⁷ buyurdu. Ve bir yerinde (19) تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ²⁴⁵⁸ “Tebārekesmu rabbike”²⁴⁵⁹ buyurdu deyü ism, müsemmāniñ²⁴⁶⁰ ‘aynıdır²⁴⁶¹ dimeleri ḳavli; ḳavī degildir. Ve şaḫīḥ, muḫtār olan ḳavl ism (20) müsemmādan ğayrıdır ve tesmiyeden ğayrıdır²⁴⁶². Zīrā ism ile ancak bir şey’in zātı bilinür. Çünkü²⁴⁶³ ism kesilen āvāzlar ve (21) hem birbirine te‘līf olunan ḫarflerdir. Ol ancak²⁴⁶⁴ şāhibiniñ zātına delālet idendir. Bu ḳavl ile ism, müsemmādan ğayr olması (22) şābit oldı. Ve bir ḳavl daḫı ol ki meşelā bir şey’ ammā isimleri çok anlarıñ ḳamusı ile yād olunur birer

²⁴⁵³ Ḳur’ān, (Meryem) 19/7: “Haberin olsun ki biz sana Yahya adlı bir oğul müjdeliyoruz.” (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

²⁴⁵⁴ Ḳur’ān, (Meryem) 19/7: (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

innā: Şüphesiz biz.

nubeşşiruke: Sana müjdeleriz.

bi ğulāmin: Bir oğul.

ismuhu: Onun adı.

Yaḫyā: Yahya’dır.

ğulām: i. (a. ğulām) 1. Delikanlı, genç oğlan. 2. Köle, kul, esir, bende. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde tımar sâhiplerinin savaşa berâber götürdükleri savaşı.

²⁴⁵⁵ uşak: i. (Eski Türk. uşak “küçük” < *uşa-mak “ufalamak”) [1. ve 2. anlamlar sonradan ortaya çıkmıştır] 1. Erkek hizmetçi. 2. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Şuranın veya buranın halkından olan erkek: “Rumeli uşağı.” 3. E. T. Türk. ve halk ağzı. Çocuk.

²⁴⁵⁶ Ḳur’ān, (A’lâ) 87/1: “Rabbinin adını tesbih et.” (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

²⁴⁵⁷ Ḳur’ān, (A’lâ) 87/1 (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

sebbihı: Tesbih et.

isme: Adını.

rabbike: Rabb’inin.

²⁴⁵⁸ Ḳur’ān, (Rahmān) 55/78: “Rabbinin adı yücedir.” (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

²⁴⁵⁹ Ḳur’ān, (Rahmān) 55/78: (Āyetin tamamı alınmamıştır.)

tebāreke: Ne yücedir.

ismu: Adı.

rabbike: Rabb’inin.

²⁴⁶⁰ müsemmā: sıf. (a. tesmiye “isimlendirmek”ten musemmā) 1. İsimlendirilmiş, belli bir isimle anılmış. 2. Bir isimle isimlendirilen şey veya kimse. 3. tasavvuf. Zâtına mahsus ilâhî isimlerle adlandırılmış olan Allah. 4. sıf. (Zaman, değer vb. için) Belirlenmiş, tâyin edilmiş.

²⁴⁶¹ ‘aynı - ‘ayni: (a.zf.) 1. Hep o, başkası değil. 2. Tıpkısı.

²⁴⁶² ğayrı - ğayri: sıf. (a. ğayr kelimesinin Türkçe -i ekiyle genişlemiş şekli) 1. Başka. 2. takı. (-den) Başka. 3. zf. E. T. Türk. ve halk ağzı. Artık.

²⁴⁶³ Çünkü - çünkü: e. (f. çün ki) 1. Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zīrâ. 2. Mâdemki. 3. Ne zaman ki, vaktâ ki.

²⁴⁶⁴ ancak: zf. (Eski Türk. ol zamirinin eşitlik hâli ança ve kuvvetlendirme takısı ok’tan ança+ok > ançak > ancak) 1. Yalnız, sâdece. 2. Zar zor, güç hal ile, dara dar, kıt kanaat. 3. Topu topu, en fazla. 4. Nihâyet, en sonunda, neticede. 5. (Bu kadar, o kadar ile berâber kullanıldığı zaman) Olsa olsa, onun gibi. 6. bağl. Fakat, ama, lâkin, yalnız, ne var ki.

birer. *Ḳavlühü* ‘azze ve celle²⁴⁶⁵ (23) ²⁴⁶⁶ *وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى* “Ve lillāhi’l esmā’ü’l-
ḥüsnā”²⁴⁶⁷ gibi *zāt-ı* ‘aliyye birliğin ism-i şeriflerine nihāyet yok. Ve ol daḥı olur ki ism
 birliğin anuñla tesmiye olunanlar (24) çok müşterek²⁴⁶⁸ olan isimler gibi ki *Şekür*²⁴⁶⁹,
*Ḥalīm*²⁴⁷⁰, *Kerīm* gibi olanlar *Ḥaḳ* ile *ḥaḳḳ*²⁴⁷¹ arasında devr iderler. Anlarla
 me‘ābirlik²⁴⁷² mücib²⁴⁷³ (25) olur. Andan *Ḥaḳ* Te‘ālī’niñ ²⁴⁷⁴ *فَادْعُوهُ بِهَا* “fed‘uhu bihā”²⁴⁷⁵
 buyurması ol isimleriyle *Ḥaḳ* celle ve ‘alā yād olmasına emreder ki anlarla du‘ā idüp
Ḥaḳḳ’ı (26) anlarla *nidā*²⁴⁷⁶ idiñ, deyü. Andan ism *Ḥaḳḳ*’ı *nidāya* ālet oldu ki anuñ ile
 çağrılıp *nidā* olunan Allāh *zū’l-celāl*’dir. Varır (27) ol *nidā* olunan ile çağrılan lafzıñ
 arasında muğāyir²⁴⁷⁷ ki ğayrılık *hāşıl* olur. *Zirā* *nidā* olunan *elfāz* ol da‘vet²⁴⁷⁸ (28)
 olunandan ğayrıdır. Aña cevāb olundu ki *ḳavlühü* Te‘ālā *اسْمُهُ يَحْيَى* *إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ* “İnnā

²⁴⁶⁵ ‘azze ve celle: Allah isminden sonra “aziz ve şâni yüce olsun” anlamında kullanılır.

‘azze: (a. ‘izzet “üstün ve yüce olmak”tan çekimli fiil ‘azze) “Aziz olsun” anlamında olup Türkçe’de, fermanlarda ve paralarda pâdişahlar için kullanılan klişeleşmiş duâ cümlelerinde geçer.

celle: ünl. (a. celāl “büyük ve ulu olmak”tan çekimli fiil) Allah lafzından sonra kullanılan ve “şâni, celâli yüce olsun” anlamına gelen Celle şânuhû, Celle celâluhû gibi klişeleşmiş duâ cümlelerinde geçer.

²⁴⁶⁶ *Ḳur’ân*, (A’râf) 7/180: “En güzel isimler Allah’ındır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁴⁶⁷ *Ḳur’ân*, (A’râf) 7/180

ve lillāhi: ve Allah’ındır.

esmā’i’l-ḥüsnā: i. (a. esmā’ “isimler” ve ḥüsnā “en güzel” ile esmā-i ḥüsnā) Allah’ın her an, her yerde ve her zerrede tecellî eden yüce varlığını, birliğini, kâinat üzerindeki mutlak hâkimiyetini ve bütün yönleriyle erişilmez bir mükemmeliğe sâhip bulunduğunu belirten ve yalnız O’na âit olan en güzel isimler.

esmā’: i. (a. ism’in çoğul şekli esmā’) 1. İsimler, adlar. 2. (Esmā-i ḥüsnâ tamlamasının kısaltılmışı olarak) Allah’ın en güzel isimleri.

ḥüsnā: i. (a. ḥüsn > aḥsen’in müennes şekli ḥüsnā) Çok (daha, en, pek) güzel.

²⁴⁶⁸ müşterek: sıf. (a. iştirāk “ortak olmak”tan müşterek) 1. Birden çok kimse veya şeyi ilgilendiren, onlara has olan, onların katılmasıyla meydana gelen, ortak. 2. Ortaklaşa kullanılan, birden fazla kimsenin malı olan. 3. zf. Berâberce, ortaklaşa.

²⁴⁶⁹ şekür: sıf. (a. şukr “nîmet veren ve iyilik edenî övmek”ten şekür) 1. Çok şükreden, her zaman şükreden. 2. i. “Yapılan iyiliği daha büyük bir iyilikle karşılaman, kulun az tâatı karşısında sayısız nîmetler, büyük dereceler veren” anlamında esmâ-i ḥüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²⁴⁷⁰ ḥalīm: sıf. (a. ḥilm “yavaş ve yumuşak olmak”tan ḥalīm) 1. Yumuşak huylu, yumuşak. 2. “Kullarının isyânını, emirlerine uymayıp görüp bildiği halde onları şiddetle cezâlandırmayıp yumuşak davranan” anlamında esmâ-i ḥüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²⁴⁷¹ ḥaḳḳ: i. (a. ḥaḳḳ) Yaratma, yok iken var etme.

²⁴⁷² me‘ābir: i. (a. ma‘ber “geçilecek yer”in çoğul şekli me‘ābir) Geçilecek yerler, geçitler, köprüler.

²⁴⁷³ mücib: sıf. (a. icāb “gerekirtmek”ten mücib) 1. Sebep olan, gerektiren. 2. i. Sebep, gerek, vesîle, icap, mücep.

mücib olmak: Sebep olmak, gerektirmek.

²⁴⁷⁴ *Ḳur’ân*, (A’râf) 7/180: “O’na o güzel isimleriyle dua edin.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁴⁷⁵ *Ḳur’ân*, (A’râf) 7/180

fed‘uhu: O halde ona dua edin.

bihā: onlarla.

²⁴⁷⁶ *nidā*: i. (a. *nidā*) 1. Seslenme, çağırma, bağırma. 2. dilb. Ünlem.

²⁴⁷⁷ muğāyir: sıf. (a. muğāyeret “değişmek, muhâlefet etmek”ten muğāyir) [Türkçe’de türetilmiştir] Uymayan, bağdaşmayan, aykırı, zıt, muhâlif.

²⁴⁷⁸ da‘vet: i. (a. da‘vet c.: da‘vât) 1. Çağırma, gelmesini isteme, çağrı. 2. kısa. Saygı ve sevgi gösterisi olarak verilen yemek, çay, ziyâfet, bunun için yapılan toplantı. 3. din. Peygamberlerin insanları hak dine çağırması.

nubeşşiruke bi ğulāmin ismuhu Yaḥyā.” Bizler saña Yaḥyā isminde (29) bir oĝlan evlād geleceğini beşāret idüp müjdeleriz deyü buyurmasının ol isimden murād ol Yaḥyā (30) deyü tesmiye olanıñ ‘ayn²⁴⁷⁹ şūret-i zātıdır²⁴⁸⁰. Yoḥsa murād ismi degildir. Ve ism müsemnā daḥı oldur ki ḳavlühü Te‘ālī (31) ²⁴⁸¹ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا ²⁴⁸² “Mā ta‘budūne min dūnihi illā esmā’ en semmeytumūhā” Sizleriñ Ḥaḳ celle ve ‘alā’dan ğayra tapup ‘ibādet deyü (32) itdikleriñiz anlar bir ḳurı isimlerdir ki anlara adları sizler koydıñız. Murād-ı ‘aliyyesi anlarıñ tapdıkları putlarıñ²⁴⁸³ (33) şūretleridir, ad ḳonılanlarıdır. Ve daḥı ḳavlühü Te‘ālī ²⁴⁸⁴ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ ²⁴⁸⁵ “Fe sebbih (b)ismi rabbike” buyurmasına ve ²⁴⁸⁶ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ²⁴⁸⁷ “tebārekesmü rabbike” deyü (34) buyurmasına bunda şāfī cevāb²⁴⁸⁸ denildi ki bunda ma‘lūm ola ki taḥḳīḳān²⁴⁸⁹ [11a] (1) bu lafzıñ ma‘nāsıña el ism ya‘nī ad, Ḥaḳ Te‘ālīhu’dur (bi’t-Türki adı dimekdir)²⁴⁹⁰. Zīrā şey kendi

²⁴⁷⁹ ‘ayn: i. (a. ‘ayn) 1. Göz. 2. Kaynak, pınar. 3. Bir şeyin aslı, kendisi, tâ kendisi, zâtı. 4. Gözle görülen şey, nesne, maddî varlık.

²⁴⁸⁰ zāt: i. (a. zāt) 1. Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse. 2. Bir şeyin ta kendisi, maddî varlığı, maddî varlığının özü, öz varlık. 3. Bir varlığın hakikati, hüviyeti, mâhiyeti.

²⁴⁸¹ Ḳur‘ān, (Yusuf) 12/40: “Siz Allah’ı bırakıp birtakım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz.”

Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁴⁸² Ḳur‘ān, (Yusuf) 12/40

ta‘budūne: Siz tapmıyorsunuz.

dūnihi: Onu bırakıp.

illā: Başkasına.

esmā’ en: (Boş) isimlerden.

semmeytumūhā: İsimlendirdiği.

illā: Başkasına.

²⁴⁸³ put: i. (< f. but < Soğd. < Sans.) [Buddha isminden] 1. Eski dinlerde, kendisine tapınılan bir ilâhı veya ilâhların bâzı niteliklerini temsil etmek üzere yapılmış resim ve heykel. 2. Haç. 3. tasavvuf. İnsanı Allah’tan alıkoyan, taparcasına bağlanılan zevkler, zaafılar.

²⁴⁸⁴ Ḳur‘ān, (Vâkı‘a) 56/74: “O halde, Rabbinin adını tesbih et (yücelt).” Āyette geçen بِاسْمِ kelimesi, metinde اسْمِ şeklinde yazılmıştır. Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁴⁸⁵ Ḳur‘ān, (Vâkı‘a) 56/74

fesebbih: Öyleyse yücelt.

bismi: Adını. Metinde (b)ismi şeklinde yazılmış.

Rabbike: Rabbinin.

²⁴⁸⁶ Ḳur‘ān, (Rahman) 55/78: “Rabbinin adı ne yücedir.”

²⁴⁸⁷ Ḳur‘ān, (Rahman) 55/78

tebāreke: Ne yücedir.

ismü: Adı.

rabbike: Rabb’inin.

²⁴⁸⁸ şāfī cevāb: Yeterli cevap.

şāfī: sıf. ve i. (a. şifā’ “hastalığı iyileştirmek”ten şāfī) 1. Şifâ veren, iyileştirici (kimse). 2. mec. Kâfi gelen, yeter durumda olan, iknâ eden.

²⁴⁸⁹ taḥḳīḳān: zf. (taḥḳīḳ’ın tenvinli şekli) 1. Tahkik yoluyla, araştırmak sûretiyle. 2. Gerçekten, hakikaten.

²⁴⁹⁰ (bi’t-Türki adı dimekdir) satır ortası notu.

nefsine izāfet²⁴⁹¹ muhāldir²⁴⁹². Ve ba‘zılar didi ki: (2) Zāt-ı Bārī’yi²⁴⁹³ noqşāndan münezze²⁴⁹⁴ itmek nice vācib²⁴⁹⁵ ise ism-i şerīfını daḥı münezze²⁴⁹⁴ itmek vācibdir. Neden kim (3) ism tesmiyeden ḡayırdır. Zīrā tesmiye her şey’e münāsibine²⁴⁹⁶ göre ad komaḡdır. Ve ism ‘ayn kōnılan ad olur. (4) Ve bu ism kelimesiniñ iştikākında²⁴⁹⁷ iḡtilāf oldu. Baṣrīler ol سُمُو (sümüvv)²⁴⁹⁸ kelimesinden müştāk²⁴⁹⁹, didiler. (5) Ya‘nī yüce dimek. Nedenkim bir şey’in ismi yücelüp ol şey üzerine biner, ol şey anuñla zāhir olur. Şanki²⁵⁰⁰ (6) şey’e yücelmesi ile ma‘nāsı izhār²⁵⁰¹ olur. Andan السُمُو (es-sümüvv) ki yücelikdir. Aşlı andan didiler. Ve Kūfīler (7) anuñ aşlı السِّمَّة (es-sime)²⁵⁰² ki ‘alāmet ve nişāndır. Andandır didiler. Eger anlarıñ didiği gibi olsa idi anuñ (8) taşḡirü²⁵⁰³ سِيم (seym) olur idi. Zamme sīn’in feth meddiyle ve cem‘i أَوْسَام (evsām) olur idi. Qaldı ki ismiñ taşḡiri (9) سَمِي (semī) zamme mīm’in feth meddiyle ve cem‘i أَسْمَا (esmā) feth ve أَسَامِي (esāmi) hareke ile bunda gelür. Qavl-i şaḡīḡ Baṣrīleriñdir. (10) **Allāh**, bu bir ism ki ancak maḡşuş Bārī Te‘ālī’ye dinür. Anuñla Ḥaḡ sūbhāne ve Te‘ālā yād olunur. Ḥaḡ’dan (11)

²⁴⁹¹ izāfet: i. (a. zayf “yaklaşmak”tan izāfet) 1. Bir şeyle diğeri bir şeyi ortak bir bağ yoluyla bağlama, nispet etme. 2. Ancak bir arada düşünülebilir varlıklar arasındaki ilişki. 3. Ancak bağlı bulunduğu temel kavramlarla birlikte düşünülebilir varlığın bu temel kavramla olan ilişkisinin niteliği, bağımlı, görecelik. 4. dilb. İlgili hâli.

²⁴⁹² muhāl: sıf. (a. ihāle “gerçekleşmesi imkânsız söz söylemek”ten muhāl) Olması, gerçekleşmesi, yapılması mümkün olmayan, imkânsız.

²⁴⁹³ Bārī: i. (a. ber’ “yaratmak”tan bārī) “Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak, yaratan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²⁴⁹⁴ münezze²⁴⁹⁴: sıf. (a. tenzih “kötü şeyden uzaklaştırmak, berî saymak”tan münezze²⁴⁹⁴) 1. Eksiklik, noksanlık, kötülük vb.nden arındırılmış olan, uzak, berî. 2. (Allah için) İnsanlara mahsus her türlü sıfat, zaaf ve noksanlıktan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan.

²⁴⁹⁵ vācib: i. (a. vucüb “gerekli olmak”tan vācib) 1. Yapılması gerekli olan, terkedilmesi câiz olmayan husus. 2. Dini bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zarûrî, terki câiz olmayan ilâhî emir (kurban kesmek, bayram namazı kılmak gibi). 3. sıf. Olmaması düşünülemeyen, olması zarûrî olan. 4. târih. Ulûfe, mevâcib.

²⁴⁹⁶ münāsib: sıf. (a. munāsebet “uyumak, benzeşmek, uygun gelmek”ten munāsib) Uygun, yerinde.

²⁴⁹⁷ iştikāk: i. (a. şakḡ “yarmak, belirlemek”ten iştikāk) 1. dilb. (Kelimeler için) Bir kökten gelme, aynı kökten türeme. 2. edeb. Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanma sanatı.

²⁴⁹⁸ sümüvv: (a.i.) Yükseklik, yücelik.

²⁴⁹⁹ müştāk: sıf. (a. iştiyāk “arzulamak, özlemek”ten müştāk) Şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen.

²⁵⁰⁰ şanki: zf. (f. sâñ “gibi”den san ki) 1. Anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde, güya. 2. Soru cümlelerinin başına getirildiğinde anlatılan konunun üstüne dikkat ve ilgi çekmeye, uyarıda bulunmaya yarar.

²⁵⁰¹ izhār: i. (a. zühür “açığa çıkmak, âşikâr olmak”tan izhār) Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikâr etme.

²⁵⁰² sime: (a.i.c. :simāt) Damga, işâret, iz.

²⁵⁰³ taşḡir: i. (a. şigâr “küçük olmak”tan taşḡir) Küçültme, küçültülme.

ğayr yād olunmaz. Ve ol ism cāmid²⁵⁰⁴ bir kelimededen müştak²⁵⁰⁵ degildir. Bu isme bir kimse şerik²⁵⁰⁶ olmaz. Şahîh kavlı (12) budur. Neden kim kavlühü Te‘ālā²⁵⁰⁷ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا “hel ta‘lemu lehu semiyā”²⁵⁰⁸. Ya‘nī, bu Allāh ismiyle bir kimseye ad kōduğun bildiñ mi, (13) var mıdır? Ancak ol Cenāb-ı Kibriyā‘ya²⁵⁰⁹ mahşūşdur. Anuñla bir kimse yād olmaz. Ve ba‘zılar didi ki: Anuñ (14) aşlı alehe, ya‘lehu, ilāhetin)²⁵¹⁰ bundan müştak عَبَدَ يَعْبُدُ عِبَادَةً (‘abede, ya‘budu, ‘ibādetün)²⁵¹¹ gibi gelür ve bunuñ delīli kavlühü Te‘ālā²⁵¹² وَيَذَرُكَ وَالْهَيْتَكَ (ve yezereke ve āliheteke)²⁵¹³. (15) Ya‘nī seni de ve ‘ibādetiñi de. Ve ma‘nāsı ‘ibādete ancak lā‘iķ ve sezā Hāķ Te‘ālī‘dir. Andan ğayrı degildir. (16) Ve ba‘zılar didi ki: Allāh isminiñ aşlı الوله (el ve lehu)²⁵¹⁴ kelimesindendir, didiler. Ya‘nī kōrķmak ve şığınmak. Zīrā cemi‘ (17) halk يولهُون اِيَه (yūlihun ileyh)²⁵¹⁵ ya‘nī kamu halk andan kōrķup ve aña şığınurlar her hāllerinde. Andan ba‘zı şā‘ir didi. (18) **Şi‘r:** وَلِهت / فالفيتكم فيها كرايم محتد (Velehtü²⁵¹⁶ ileyküm²⁵¹⁷ fī belāyā²⁵¹⁸ tenūbunī²⁵¹⁹ /

²⁵⁰⁴ cāmid: sıf. (a. cumūd “donmak”tan cāmid) 1. Cansız. 2. Donmuş, donuk.

²⁵⁰⁵ müştak: sıf. ve i. (a. iştikāk “türetmek”ten müştakķ) dilb. 1. Bir kök veya mastardan türetilmiş (kelime). 2. İsim veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirilmek süretiyle yapılan kelime, türemiş kelime, türev. 3. mat. ve kimya. Türev.

²⁵⁰⁶ şerik: i. (a. şirket “ortak olmak”tan şerik) 1. Ortak. 2. Arkadaş.

²⁵⁰⁷ Qur‘ān, (Meryem) 19/65: “O’nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun?” Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁵⁰⁸ Qur‘ān, (Meryem) 19/65

hel: -musun?

ta‘lemu: Biliyor-

lehu: O’nun.

semiyen: Adaşını.

²⁵⁰⁹ Cenāb-ı kibriyā: Azamet ve kudreti sonsuz olan, şeref ve azamet sahibi Allah.

Cenāb: i. (a. cenāb “taraf, cihet”ten) 1. Allah, peygamber ve bâzı tarikat büyüklerine âit isim ve sıfatların başına getirilerek “hazret” mânāsına kullanılan saygı ve tāzim sözü. 2. Risālet, hilāfet, pâdişahlık gibi makam ifāde eden kelimelerin başına getirilen saygı sözü. 3. Büyük mevkilerdeki kişiler hakkında buldukları makamdan dolayı kullanılan saygı sözü. 4. Şeref, haysiyet.

kibriyā: i. (a. kibriyā) 1. Büyüklük, ululuk, azamet. 2. Allah, Cenābıhāk.

²⁵¹⁰ alehe: İlah oldu.

ya‘lehu: İlah oluyor.

ilāhetin: İlahlık, ilah.

²⁵¹¹ ‘abede: Kulluk etti.

ya‘budu: Kulluk ediyor.

‘ibādetün: Kulluk etmek.

²⁵¹² Qur‘ān, (A‘rāf) 7/127: “Seni ve ilahlarını terk etsinler.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁵¹³ Kenar notu. Satır sonuna ekleme yapılmıştır. Āyet, müellif tarafından farklı şekilde harekelendirilmiş, tarafımızca aslına uygun okunmuştur.

²⁵¹⁴ ve lehu: (a.) Bu da onun.

²⁵¹⁵ ileyh: zamir (a.) “Erkek olan tek kişiye”: Ona.

²⁵¹⁶ velehtü: Sığındım.

²⁵¹⁷ ileyküm: Size.

²⁵¹⁸ fī belāyā: Belalar hakkında.

²⁵¹⁹ tenūbunī: Başıma gelen.

Fe elfeytüküm²⁵²⁰ fihā²⁵²¹ kerāime²⁵²² muhtedd²⁵²³.) **Şi'r**: Şığındım sizlere baña iren belā için (19) hem-derd / Çü²⁵²⁴ buldum sizleri anda cömerdlik içre²⁵²⁵ gāyet merd. **Neşir**: Ve ba'zılar anuñ aşlı الهت الي فلان (elehtü²⁵²⁶ ilā fulān²⁵²⁷) (20) didiler. Ya'nī fülāna düşüp zilletlendim. Anuñ gibi halk dañı Hağ Te'ālī'ye zillet²⁵²⁸ ile hużū²⁵²⁹ ile düşüp hem (21) emīn olurlar ism-i şerīfin yād itmekle. Ve ba'zılar, anuñ aşlı ولاه (velāh) idi didiler. Hayrānlıq, muħabbet ile vāv'ı (22) hemzeye tebdīl²⁵³⁰ olup الا (ilāh) oldu. Aña elif lām et-ta'rif girüp Allāh oldu. Bunuñ ile yād olmağa bā'is (23) cemī' halk andan yaña teveccüh²⁵³¹ idüp muħabbet-i Bārī'de hayrān olurlar. Gerek dilegiyle ve ğayrı ile andan dinildi ki (24) الله محبوب كل الاشياء (Allāh maħbūbi²⁵³² külli illā şey'en) (külli illā şey'en)²⁵³³. Ya'nī Hağ Te'ālā her şey'in maħbūbidir. Buña delīl kavlühü Te'ālā مِنْ اَنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²⁵³⁴ “Ve in min şey'in illā yusebbihu bi ħamdihī”²⁵³⁵. (25) Ya'nī, ne kadar şeyler var ise dünyā yüzünde ancak Hağ Te'ālī'niñ ism-i şerīfin yād itmekle ħamd

²⁵²⁰ fe elfeytüküm: Sizi buldum.

²⁵²¹ fihā: Belalar karşısında.

²⁵²² kerāime: Cömert (ve).

²⁵²³ muhtedd: (a.sıf. hadd'den) 1. Keskinleşmiş, keskin. 2. Hiddetlenmiş, kızmış, hiddetli.

muhtedd: Demir gibi (mert).

²⁵²⁴ çü: e. (f. çün > çü – çü) [Çün sözünün şiirde kullanılan kısaltılmış şekli] 1. Çünkü, mademki. 2. Gibi. 3. Ne vakit ki, vaktâ ki.

²⁵²⁵ içre: takı. (iç'ten yön ekiyle iç-re) E. T. Türk. İçinde, arasında, -de.

²⁵²⁶ elehtü: Önünde eğildim (mecāzen).

²⁵²⁷ ilā fulān: Falancanın.

²⁵²⁸ zillet: i. (a. zillet) 1. Aşağı olma, hakirlik, horluk. 2. Şerefsizlik.

²⁵²⁹ hużū: i. (a. hużū) 1. Alçak gönüllülük, tevāzu. 2. din. ve tasavvuf. Allah'ın ululuğu karşısında boyun eğme [Daha çok huşū ile birlikte kullanılır].

²⁵³⁰ tebdīl: i. (a. bedl “bir şeye karşılık değiştirmek”ten tebdīl) 1. Değiştirme, değiştirilme, başka şekle sokma. 2. Kıyâfet değiştirerek halkın arasında gezme. 3. târih. Kıyâfet değiştirerek halkın arasında gezen, gizli işleri araştıran kimse, bir çeşit gizli polis. 4. zf. Kılık değiştirerek.

²⁵³¹ teveccüh: i. (a. vech “yüz; taraf, cihet”ten teveccüh) 1. Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma. 2. Yakınlık duyma, hoşlanma, beğenme, iltifat. 3. tasavvuf. Râbıta yoluyla gönlünü bağlama, kalben Hakk'a ve mürşide yönelme.

teveccüh etmek: (Belli bir yere) Doğrulmak, yönelmek.

²⁵³² maħbūb: i. (a. ħubb “sevmek, sevgi”den maħbūb) Sevilen kimse, sevgili.

²⁵³³ Satır sonu kenar notu.

²⁵³⁴ Kur'an, (İsrā) 17/44: “Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁵³⁵ Kur'an, (İsrā) 17/44

ve in: Ve yoktur.

min: Hiçbir.

şey'in: Şey.

illā: Ancak.

yusebbihu: Tesbih etmeyen.

bi ħamdihī: Hamd ile.

ü şenâ iderler. Ve bu ismiñ (26) haşâ'îşinden²⁵³⁶ eger andan bir harfini hażf eylesek bâkî kalanı yine ma'nâsındadır. Meşelâ eger elîfi hażf eylesek (27) لله (lillâh) kalur. Ve evvelki lâm'ı hażf itsek الله (ilâh) kalur. Ve ikinci elîf'i hażf itsek له (lehu) kalur. Ve ol lâm'ı (28) dađı hażf itsek ه (he) kalur. Aña zamme içün vāv girüp هو (hū) olur. Ve ba'zılar bu ism-i şerîfi ism-i a'zamdır (29) deyü zāhib²⁵³⁷ oldılar. Zīrâ zāt-ı 'aliyyeye delâlet ider. Ve bâkî isimleri şifâta delâlet ider. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Er-raĥmāni'r-raĥīm.) (30) İbn 'Abbās rađiya'l-lāhu 'anhümâ hażretleri buyurdu ki: هما اسمان رقيقان أحدهما أرق من الأخرى²⁵³⁸ (Hümâ²⁵³⁹ ismāni²⁵⁴⁰ raķikāni²⁵⁴¹ eĥādü hümâ²⁵⁴² eraķķu²⁵⁴³ mine'l-āĥarı²⁵⁴⁴.) Ya'nî, (31) bunuñ ikisi yufķaca isimlerdir. Anuñ her biri ol birinden mülāyim, laţifdir²⁵⁴⁵. Ve ba'zılar anlar nedmān²⁵⁴⁶ ile nedīm²⁵⁴⁷ (32) gibidir. Ve ma'naları zū'r-raĥmete dimekdir (dimekdir)²⁵⁴⁸. Ya'nî, raĥmet şāĥibi. Ve anuñ ikisi cem' olması te'kid²⁵⁴⁹ içündür. Ve (33) ba'zılar, anuñ birini ayruþ ma'nā virmeleriñe ŧalibleriñ ħalbi muţma'inn²⁵⁵⁰ olmaķ içün. Ve ba'zılar didi ki: Er-Raĥmān (34) isminde 'umüm ma'nâsı

²⁵³⁶ haşâ'îş: i. (a. haşîsa'nın çoğul şekli haşâ'îş) Bir ŧeye mahsus olan ve başkasında bulunmayan nitelikler, hasîsalar.

²⁵³⁷ zāhib: sîf. ve i. (a. zehāb "gîtmek; kabul etmek"ten zāhib) 1. Giden, gidici. 2. Bir düşünceye, bir zanna inanan, uyan, kapılan (kimse).

zāhib olmak: Bir düşünceye, bir zanna kapılmak, inanmak.

²⁵³⁸ 1. https://islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&idfrom=6758&idto=7283&bk_no=305&ID=2356 Erişim Tarihi: 21.01.2022, Saat: 23:30.

2. Eski, a.g.e., s. 114.

Hâzin el-Bağdâdî, "Lübâbü't-te'vîl", thk. Muhammed Ali Şahin, (Beyrut, nşr. Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1415), C. I, s. 17.

²⁵³⁹ hümâ: O ikisi.

²⁵⁴⁰ ismāni: İki isimdir.

²⁵⁴¹ raķikāni: Nazik, hassas, latif.

²⁵⁴² eĥādü hümâ: Biri.

²⁵⁴³ eraķķu: Daha nazik, daha hassas, daha latif.

eraķķ: sîf. (a.) Daha (en, pek, çok) rakik, ince.

²⁵⁴⁴ mine'l-āĥarı: Diğerinden.

²⁵⁴⁵ laţif: sîf. (a. luţf- leţāfet'ten laţif) 1. Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzik, yumuşak. 2. Maddeyle değil ruhla ilgili, gözle görülebilecek maddî bir varlığı olmayan. 3. i. "En ince işlerin bütün inceliklerini bilen, en ince ŧeyleri yapan, kullarına ince yollardan çeşitli faydalar ulaştran" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁵⁴⁶ nedmān: i. (a. nedmān) Pişman olma, pişmanlık.

²⁵⁴⁷ nedīm: i. (a. nidām "içki masasında birine arkadaş olmak"tan nedīm) 1. Sohbet arkadaşı, meclislerde birlikte bulunulan, sohbet edilen kimse. 2. Büyük bir zâtı hoş sözler, fıkralar ve hikâyelerle eğlendiren kimse, musahip. 3. târih. Yeniçeri ocağına yeni girmiş kimse.

²⁵⁴⁸ V işaretiyle gösterilen satır sonu kenar notu.

²⁵⁴⁹ te'kid: i. (a. ekd "sağlamlaştırmak"tan te'kid) 1. Sağlamlaştırma, berkitme. 2. Daha önce yazılmış veya söylenmiş olan bir ŧeyi tekrar hatırlatma, bir daha bildirme. 3. dilb. Pekiştirme.

²⁵⁵⁰ muţma'inn: sîf. (a. iţmi'nān "emin olmak, sükûnet bulmak"tan muţma'inn) Şüphe, korku ve endişelerden kurtulup rahatlamış, gönül huzuruna kavuşmuş, emniyete ermiş.

var. Ve er-Raḥīm isminde ḥuṣūṣ ma'nāsı var. Er-Raḥmān kamu dünyā ḥāletlerine²⁵⁵¹ (35) rahmetdir 'umūmen kamu ḥalka gerek kāfir gerek mü'min. Ve er-Raḥīm 'afv ile kāfī ma'nāsındadır. Mü'minlere āḥiretde [11b] (1) andan er-Raḥīm maḥşūş²⁵⁵² oldu. Ve anuñ için ba'zı raḥmānū'd-dünyā ve raḥīmū'l-āḥiret didiler. Murād (2) Raḥmān ismiyle dünyā ḥāletlerine rahmet idici ve Raḥīm ismiyle āḥiretde²⁵⁵³ 'afv idici. Ve raḥimehu'l-lāh demek. (3) Ya'nī ḥayr ve iḥsān dilemek için dinür. Ve ba'zılar raḥimehu'l-lāh 'azāba²⁵⁵⁴ müsteḥak²⁵⁵⁵ olanlardan 'azābı (4) terk itmek dımekdir. Ve ḥayr ile iḥsāna lā'ik (lāyık) olmayana iḥsān itmek dımekdir. Öyle olduḡda evvelki (5) ma'nāsında zāta şıfāt olur, ikincide fi'le şıfāt olur. Ve ba'zılar er-Raḥmān يَكشِفُ الكُرُوبَ (yekşifu'l-kürüb)²⁵⁵⁶ (6) ve er-Raḥīm يَغْفِرُ الذُّنُوبَ (yağfiru'z-zünüb)²⁵⁵⁷ didiler. Ya'nī, Raḥmān ismi şiddetleri ve elemleri açuḡ def' eyler. Ve Raḥīm (7) ismiyle günāhları 'afv eyler. Ve ba'zı er-Raḥmān, bi tebyīni't-ṭarīḡ²⁵⁵⁸ ve er-Raḥīm, bi'l-'işmeti²⁵⁵⁹ v'et-tevfīḡ²⁵⁶⁰ (8) didi. Ya'nī, Raḥmān ṭarīḡ-i hidāyeti²⁵⁶¹ beyān idici ve er-Raḥīm tevfiḡ, şıyānet²⁵⁶² ve

²⁵⁵¹ ḥālet: i. (a. ḥālet) Hāl, nitelik, keyfiyet.

²⁵⁵² maḥşūş: sıf. (a. ḥuṣūṣ "has, husûsî, özel olmak"tan maḥşūş) 1. Yalnız bir kimse, bir nesne veya bir yere âit olan, başkasında bulunmayan, husûsîleşmiş, has, özgü. 2. Birisi için ayrılmış, birine tahsis edilmiş. 3. eski. Ayrı, başlı başına, müstakil. 4. Ayrıca, husûsî olarak, bilhassa. 5. İsteyerek, bilerek, kastî olarak, kasten, özellikle. 6. Şaka olsun diye, şakadan, yalandan.

²⁵⁵³ āḥiret: i. (a. āḥiret) Ölümünden sonra gidilecek olan âlem, öbür dünya, bekā âlemi.

²⁵⁵⁴ 'azāb: i. (a. 'azāb) 1. Organlarda duyulan ızdırap, organik acı. 2. din. Kâfirlere ve günahkârlara ölümünden sonra verilecek cezâ. 3. Pişmanlık, çâresizlik, korku vb. durumların verdiği sıkıntı, işkence, keder.

²⁵⁵⁵ müsteḥak: sıf. (a. istiḥkāk "hak etmek, hak kazanmak"tan müsteḥikḡ > müsteḥakḡ) 1. Hak etmiş, hak kazanmış, lāyık. 2. i. Bir kimsenin lāyık olduḡu, hak ettiḡi cezâ veya mükāfat. müsteḥak olmak: Hak etmiş olmak.

²⁵⁵⁶ yekşifu'l-kürüb: Tasaları, kederleri açan.

yekşifu: Açan.

kürüb: (a.i. kerb'in c.) Tasalar, kaygılar, kederler, gamlar.

²⁵⁵⁷ yağfiru'z-zünüb: Günahları bağışlayan.

zünüb: i. (a. zenb'in çoḡulu zunüb) Günahlar.

²⁵⁵⁸ tebyīn: i. (a. beyān "açıklamak; zâhir olmak"tan tebyīn) Açık açık anlatma, beyan etme.

ṭarīḡ: i. (a. ṭarīḡ) 1. Yol. 2. mec. Tâkip edilen yol, usûl. 3. Meslek. 4. Vâsıta, vesîle, sebep. 5. tasavvuf. Allah'a ulaşmak için tutulan yol, bir velinin tuttuḡu Allah'a ulaşma yolu, tarikat.

²⁵⁵⁹ bi'l-'işmeti: Himāye eden.

'işmet: i. (a. 'işmet) 1. Nâmuslu olma, ahlāk kurallarına uyma, nefsi nâmûsa dokunacak fuhuş vb. şeylerden uzak tutma, ırz temizliḡi, iffet. 2. Haramdan, kötülüklerden uzak olma, çekinme, dürüstlük. 3. din. Günahsızlık, temizlik.

²⁵⁶⁰ v'et-tevfīḡ: Ve başarıya ulaştırın.

tevfīḡ: i. (a. vefḡ "uygun olmak"tan tevfiḡ) 1. Uygun duruma getirme, uydurma. 2. Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızâsına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irâde ve rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılması.

²⁵⁶¹ hidāyet: i. (a. hidāyet) 1. Doğru yolu gösterme, hakka sevk etme. 2. Doğru yol, hak yolu, Müslümanlık.

²⁵⁶² şıyānet: i. (a. şıyānet) Koruma, muhâfaza, himāye.

hıfz idici ma‘āşiden²⁵⁶³. (9) **Faşl:** Besmele-i şerīfīn hükmünde iki mes‘ele vardır. **Evvelki:** Besmele Fātiha’dan ve ğayrı sūrelerden, (10) Berā’e sūresinden ğayrıdan bir āyet olmasında ‘ulemā’ ihtilāf itdiler. Andan Hāzret-i İmām (11) Şāfi‘ī ve ‘ulemādan bir cemā‘at anı Fātiha’dan ve ğayr sūreleriñ āyetlerinden şayılu bir āyettir, (12) sūreleriñ evvelinde zıkr olundu didiler Berā’e sūresinden ğayrı. Ve bu kavlı diyenler: ibn ‘Abbās, (13) ve ibn ‘Ömer ve Ebī Hureyre ve Sa‘īd ibn Cübeyr ve ‘Aṭā ve ibn el-Mübārek ve Aḥmed bu iki rivāyeti andan (14) alanlar İshāq’dan raḍiya’l-lāhu ‘anhüm. **Ve ammā** Beyhaḳī’den naql olunan: “Besmele, sūreleriñ āyetlerinden (15) şayılmaz.” deyü rivāyet idenler. Anlar: Hāzret-i ‘Alī ibn Ebī Ṭālib ve ez-Zühri ve es-Sevri ve Muḥammed bin Kā‘b (16) raḍiya’l-lāhu ‘anhüm. Andan Evzā‘ī ve Mālik ve Ebū Ḥanīfe anlarıñ kavline zāhib²⁵⁶⁴ oldılar ki besmele (17) sūreleriñ āyetlerinden şayılmaz dimelerinde Ebī Dāvūd daḥı ziyāde idüp didi ki: Ol ancak Neml (18) sūresiniñ āyetlerinden bir āyettir. Ve sūreleriñ evvelinde yazılmasına bā‘is tamām olan sūreniñ (19) āhiri ma‘lūm olsun ve ol sūreniñ evveli beyān olmak teberrüki²⁵⁶⁵ için yazılır. Andan Mālik anuñ (20) ile farz olan namāzlara iftitāḥ²⁵⁶⁶ olunmaz didi. Ve Hāzret-i Şāfi‘ī “Besmele sūreleriñ evā’ilinden²⁵⁶⁷ (21) degildir. Ancak ol Fātiha’dan bir āyettir.” deyü kaṭ‘ī²⁵⁶⁸ bir kavlı vardır. **Ammā** besmele Fātiha’dan ve ğayr (22) sūrelerden bir āyet degildir diyenleriñ hücceti, Hāzret-i Enes raḍiya’l-lāhu ‘anh buyurdığı meşhūr (23) ḥadīşdir. Şaḥīḥayn’da mezkūr ve Hāzret-i ‘Aīşe’niñ ḥadīşinde buyurdu: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتِيحُ الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ والقراءة بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ²⁵⁶⁹ (Kāne²⁵⁷⁰ Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu (24) ‘aleyhi vesellem “Yefteteḥu²⁵⁷¹ eṣ-şalāte bi’t-tekbīri²⁵⁷² ve’l-kırā’ate bi’l-

²⁵⁶³ ma‘āşī: i. (a. ma‘şiyet’in çoğul şekli me‘āşī) Günahlar, isyanlar.

²⁵⁶⁴ zāhib: sıf. ve i. (a. zehāb “girmek; kabul etmek”ten zāhib) 1. Giden, gidici. 2. Bir düşünceye, bir zanna inanan, uyan, kapılan (kimse).

zāhib olmak: Bir düşünceye, bir zanna kapılmak, inanmak.

²⁵⁶⁵ teberrük: i. (a. bereket “saadet, bolluk, uğur, hayır”dan teberruk) Uğur sayma, mübārek sayma.

²⁵⁶⁶ iftitāḥ: i. (a. fetḥ “açmak”tan iftitāḥ) 1. Açma, açılma. 2. Başlama.

²⁵⁶⁷ evā’il: i. (a. evvel’in çoğul şekli evā’il) 1. İlk zamanlar, başlangıç dönemleri. 2. Arabî ayların ilk on gününe verilen ad.

²⁵⁶⁸ kaṭ‘ī: sıf. (a. kaṭ‘ “kesmek” ve nispet eki -ī ile kaṭ‘ī) Şüphe ve tereddüte yer bırakmayan, kesin.

²⁵⁶⁹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/005/0498.htm> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 10:50.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 498.

2. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/36619> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 10:55.

Müslim, 498; Ebū Dāvūd 783.

²⁵⁷⁰ kāne: İdi.

²⁵⁷¹ yefteteḥu: Açar.

²⁵⁷² bi’t-tekbīri: Tekbir ile.

hamdüli'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn.”) Ya'nî Hâzret-i Resûl namâza (25) başladıklarında tekbîri idüp andan Fâtiha'yı okur idi. Ve ikinci hüccetleri Hâzret-i Resûl şalla'l-lâhu 'aleyhi ve (26) selleme Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm ibtidâ²⁵⁷³ 2574 أَقْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ “İkrâ' bismi rabbike'l-lezî hâlaḳ.”²⁵⁷⁵ âyeti ile indi. Evvelinde besmeleyi yâd itmedi. (27) Andan besmele ol süreden olmaduğına delâlet ider. Ve didiler ki: Cemî'-i Ḳur'ân ancak tevâtür²⁵⁷⁶ ile ve ifâza²⁵⁷⁷ (28) ile isbât oldu. Zîrâ kaçan ki şahâbeler Ḳur'ân-ı 'azîmü's-şânı cem' itdiklerinde her süreniñ âyetlerini (29) sayıda yazdılar. Meşelâ sûre-i el-Mülk otuz âyet ve sûre-i el-Kevşer üç âyet ve sûre-i İhlâş (30) dört âyet. Eger besmele anlardan sayılsa idi beş âyet deyü yazarlar idi. **Ve ammâ** besmele her süreniñ evvelinde (31) olup ol süreden olduğına isbât idenleriñ naḳl ile hüccetleri biri bu ki Ümmü Seleme raḍiya'l-lâhu 'anhâ (32) hâzretleriniñ hadîsinde الصَّلَاةُ فِي الْفَاتِحَةِ فِي أَوَّلِ الْبَسْمَلَةِ فِي أَوَّلِ الْفَاتِحَةِ فِي الصَّلَاةِ (Enne'n-nebiyyü şalli 'aleyhi vesellem ḳarâ'e²⁵⁷⁹ el-besmelete²⁵⁸⁰ fî evveli el-Fâtiḩate fî's-şalâte²⁵⁸¹ ve addedeḩâ²⁵⁸² âyete minhâ.) (33) Ya'nî, Hâzret-i Resûl namâzda Fâtiha'dan evvel besmeleyi okuyup ve anı Fâtiha'dan bir âyet şaydı. Ve Hâzret-i (34) ibn 'Abbâs raḍiya'l-lâhu 'anhümâ hâzretleri ḳavlühü Te'âlâ سَبْعًا سَبْعًا “Ve le ḳad âteynâke seb'an mine'l-meşânî ve'l-Ḳur'âne'l-²⁵⁸³مِنَ الْمُتَّانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

²⁵⁷³ ibtidâ: i. (a. bed' “başlamak”tan ibtidâ') 1. Başlama. 2. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamânı, başlangıç. 3. edeb. Aruz vezninde ikinci mısraın ilk cüz'ü. 4. târih. Bir tumar tevcih edilirken verilen en az miktar. 5. zf. Önceleri, ilk başta, evvelâ, en evvel.

²⁵⁷⁴ Ḳur'ân, (Alak) 96/1: “Yaratan Rabbinin adıyla oku!”

²⁵⁷⁵ Ḳur'ân, (Alak) 96/1

İkrâ': Oku.

bismi: Adıyla.

rabbike: Rabbinin.

hâlaḳa: Yaratan.

²⁵⁷⁶ tevâtür: i. (a. vitr “tek”ten tevâtür) 1. Bir haberin ağızdan ağıza geçerek yayılması, söylenti. 2. din. Bir hadîsin, yalan söylemelerine ihtimal verilmeyen birçok râvî tarafından rivâyet ve nakledilmesi.

²⁵⁷⁷ ifâza: افاضه i. (a. feyz “su bol bol akmak, taşmak, çoğalmak”tan ifâza) 1. Taşacak derecede doldurma. 2. Feyzlendirme.

îfâ: i. (a. vefâ' “söz, yemin vb.ni yerine getirmek”ten îfâ') 1. Bir işi yapma, yerine getirme, iş hâline koyma, icrâ. 2. Yerine getirme, ödeme.

²⁵⁷⁸ Eski, a.g.e., s. 115.

Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbüri, Şahîhu İbn Huzeyme, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1395/1975) C. I, s. 248, nr. 493.

²⁵⁷⁹ ḳarâ'e: Oku(r)du.

²⁵⁸⁰ el-besmelete: Besmeleyi.

²⁵⁸¹ fî's-şalâte: Namazda.

²⁵⁸² ve addedeḩâ: V e onu say(ar)dı.

²⁵⁸³ Ḳur'ân, (Hicr) 15/87: “Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı verdik.”

‘azīm’²⁵⁸⁴ Kendine kanı²⁵⁸⁵ yedinci āyeti didiklerinde بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm) deyü buyurdi. āyetini (35) ol Fātiḥa’dır, buyurdılar. [12a] (1) Bunu ibn Huzeyme rivāyet itdi. Ve yine ibn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu ‘anhümādan rivāyet ki أَن النَّبِیِّ ۖ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا یَعْلَمُ فَصَلَّ السُّورَةَ²⁵⁸⁶ (Enne’n-nebiyyü şalla’l-lāhu ‘aleyhi (2) vesellem kāne²⁵⁸⁷ lā ya‘lemu²⁵⁸⁸ faşlı’s-sūrete²⁵⁸⁹.) Ve bir rivāyetde انْقِضَاءَ السُّورَةِ حَتَّى یَنْزَلَ عَلَيْهِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (İnqıdā’e²⁵⁹¹’s-sūrete ḥattā²⁵⁹² yenzile²⁵⁹³ ‘aleyhi bismi’llāhi(3)’r-raḥmāni’r-raḥīm.) Ya’nī, Ḥazret-i Resūl kendilerine Qur’ān indikce bir sūreniñ tamām olduğunu bilmez (4) idi, tā kendilerine بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm) inmeyince. Ol indikde ancak evvelki sūre tekmiḻ²⁵⁹⁴ olup (5) ikinci sūreye başlandığın anuñ ile bilür idi. Bunu Ebī Dāvud ve el-Ḥākim Ebū ‘Abdu’l-lāh “Müstedrek”²⁵⁹⁵de (6) rivāyet itdi. Ve didiler ki Şeyḥayn’ın²⁵⁹⁶ şartı üzre bu şahīḥdir. Ve Dārekuṭnī Ebī Hureyre ḥazretlerinden (7) rivāyet ider ki قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى عَلَيْهِ ۖ

²⁵⁸⁴ Qur’ān, (Hicr) 15/87

ve le ḳad: Ve andolsun.

āteynāke: Sana verdik.

seb’ān: Yedi (tane).

el-meşānī: İkililerden.

ve’l-Ḳur’āne: Ve Kur’ān’ı.

el-‘azīme: Büyük.

²⁵⁸⁵ kanı: zf. (Eski Türk. kanı “nerede”) E. T. Türk. Hani, nerede?

²⁵⁸⁶ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/dvd/had/002-5/0788.htm> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 10:48.

Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud, Salat Bahsi, 788.

²⁵⁸⁷ kāne: (a.) Oldu, husüle geldi mânāsına bazı terkiplere katılır, idi.

²⁵⁸⁸ lā ya‘lemu: Bilmez.

²⁵⁸⁹ faşlı’s-sūrete: Sūrelerin ayırımı.

²⁵⁹⁰ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/dvd/had/002-5/0788.htm> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 11:00

Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud, Salat Bahsi, 788.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/81802> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 11:10.

Ebu Davud, 788.

²⁵⁹¹ inqıdā’e: Bitişini.

²⁵⁹² ḥattā: Tā ki.

²⁵⁹³ yenzile: İnene (kadar).

²⁵⁹⁴ tekmiḻ: i. (a. kemāl “tam olmak”tan tekmiḻ) 1. Tamamlama, bitirme. 2. sıf. Bütün, eksiksiz.

²⁵⁹⁵ Müstedrek: Ebû Abdillāh Muhammed b. Abdillāh b. Muhammed el-Ḥākim en-Nīsābûrî (ö. 405/1014) nin eseri.

Müstedrek: Ḥākim en-Nīsābûrî’nin (ö. 405/1014), Buhārî ile Müslim’in el-Cāmi’u’ş-şahīḥ’lerine almadıkları sahih hadisleri bir araya getiren eseri.

müstedrek: Bir müellifin, şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadislerin derlendiği eserler için kullanılan terim.

²⁵⁹⁶ şeyḥayn: (a.i.c.) İki şeyh, yaşlı, önder. Çeşitli alanlarda ilk iki sırayı tutan kişiler. İslam tarihinde ilk iki halife olan Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer’i; hadis ilminde en güvenilir hadis külliyatları sayılan altı kitaptan (kütüb-i sitte) ilk ikisini derleyen Buhārî ile Müslim’i, Hanefi fıkhında da İmam-ı Azam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf’u belirtir.

وَسَلَّمَ: إِذَا قَرَأْتُمُ الْحَمْدَ لِلَّهِ فَاقْرَأُوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، فَإِنَّهَا أُمُّ الْقُرْآنِ ، وَأُمُّ الْكِتَابِ ، وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي ، وَبِسْمِ اللَّهِ
²⁵⁹⁷ 2598 “İzā karā” tüm (Kāle kāle Resūlu’l-lāh şalli ‘aleyhi vesellem) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِحْدَ آيَاتِهَا²⁵⁹⁷
 elḥamdü lillāhi faḫraū²⁵⁹⁹ bismi’llāhi (8) er-raḥmāni’r-raḥīm fe innehā Ümmü’l-Ḳur’ān
 ve Ümmü’l-Kitāb ve’s-Seb’u’l-Mešānī ve Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm (9) eḫade²⁶⁰⁰
 āyātühā²⁶⁰¹.”) Ya’nī, eger اَلْحَمْدُ لِلَّهِ (elḥamdü lillāhi) oḫursañız بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 (Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm) berāber oḫuyuñ. Zīrā (10) ol Ümmü’l-Ḳur’ān ve
 Ümmü’l-Kitāb ve Seb’u’l-Mešānī’dır. Ve بِسْمِ اللَّهِ (bismi’llāh) anuñ āyetlerinden birisidir
 buyurdu. (11) Dāreḫuṭnī bunuñ senediniñ ricālleri²⁶⁰² bütün şikātdir, didi. Ve yine
 merfū²⁶⁰³ rivāyet ile Dāre- (12) ḫuṭnī’den vārid Ümmü Seleme raḫiya’l-lāhu ‘anhādan
 rivāyet ile أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الِي آخَرَهَا
²⁶⁰⁴ 2604 (Enne Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem (13) kāne yaḫrā’u²⁶⁰⁵ Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm
 Elḥamdü lillāhi rabbi’l-‘ālemīn ilā āḫirihā²⁶⁰⁶ ḫaṭ’ehā²⁶⁰⁷ āyeten āyeten²⁶⁰⁸ ve addehā
 (14) ‘ani’l-i-rābi²⁶⁰⁹ ve ‘adde Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm āyeten velem ye’uddü
 ‘aleyhim.) Ya’nī, Ḥaḫret-i Resūl Fātiḫa’yı (15) oḫuduḫda Bismi’llāh ile bařlayuḫ āyet

²⁵⁹⁷ 1. Eski, a.g.e., s. 115.

Ahmed ed-Dāreḫutnī, Süneni’d-Dāreḫuṭnī, thk. Şuayb el-Arnaūt (Beirut:, Müessesetü’r-Risāle, 1424/2004), C.II, s. 76, nr. 1190.

2. <https://majles.alukah.net/t55153/> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 19:00.

²⁵⁹⁸ karā’ tüm: Okursanız.

²⁵⁹⁹ faḫraū: Okuyun.

²⁶⁰⁰ eḫade: Biridir.

²⁶⁰¹ āyātühā: Āyetlerinin.

āyāt: i. (a. āyet’in çoḫul eki -āt almış şekli āyāt) 1. Āyetler. 2. İnsanı mânen uyandıran ibret verici işāretler, alâmetler.

²⁶⁰² ricāl: i. (a. recul’ün çoḫul şekli ricāl) 1. Erkekler. 2. Büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları.

²⁶⁰³ merfū’: sıf. (a. ref’ “yükseltmek, kaldırmak”tan merfū’) 1. Yükseltilmiş, kaldırılmış. 2. Hükmü kaldırılmış, hükümsüz hâle getirilmiş, feshedilmiş. 3. Hz. Peygamber’e isnat edilen ve kesin olarak Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrîri olduḫuna hükmedilen hadis. 4. dilb. Arap grammerine göre son harfinin harekesi ötre olup “u, ü, o, ö” şeklinde okunan (isim veya muzâri fiil).

²⁶⁰⁴ <https://www.dorar.net/hadith/sharh/81886> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 19:14.

Darakutni, Sunan Al-Darakutni, 1/651.

²⁶⁰⁵ yaḫrā’u: Okur.

²⁶⁰⁶ ilā-āḫirihā: Diğerleri de böyledir, sonuna kadar böyledir, vb., vs. [Kısaltılmış şekilleri ilâhiri, ilâh. ve ilh.dir].

²⁶⁰⁷ ḫaṭ’ehā: Ayırdı, böldü.

²⁶⁰⁸ āyeten āyeten: Āyet āyet.

²⁶⁰⁹ ‘ani’l-i-rābi: İ’raptan (ibareden).

i’rāb: i. (a. ‘areb “Arapça’yı düzgün konuşmak”tan i’rāb) 1. Arapça kelimelerin sonunda bulunan hareketlerin ve bâzı harflerin cümledeki durumlarına göre deðiřikliğe uğraması. 2. Nahiv ilminin bu deðiřiklikleri anlatan bölümü.

be āyet i'rābıyla okuyup Bismi'llāh'ı āyet şayar idi. (16) Anlardan şaymaz idi buyurdu. Ve Müslim'in Efrād'ında²⁶¹⁰ zıkr itdiği Hāzret-i Enes radīya'l-lāhu 'anhdan (17) قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا إِذْ أَعْفَوَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا، فَقُلْنَا: مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَنْزَلْتُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا إِذْ أَعْفَوَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا، فَقُلْنَا: مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَنْزَلْتُ 2611 عَلَيَّ أَنْفًا سُوْرَةً «وَقَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْتُرَ» (Kāle beynā²⁶¹² Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem beyne aẖhurinā iz iğfeveten²⁶¹³ sümme refe'a re'sehü mütebessimen²⁶¹⁴ (18) fe ẖulnā²⁶¹⁵ mā²⁶¹⁶ ađhakeke²⁶¹⁷ yā Resūlu'l-lāh ẖāle ünzilet²⁶¹⁸ 'aleyye ānifen²⁶¹⁹ sūretün ve ẖarā'e²⁶²⁰ Bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥīm “İnnā (19) a'taynāke'l-kevşer.”²⁶²¹.) Ya'ni, bizler Hāzret-i Resūl ile otururken kendilerine biraz²⁶²² dalmak geldi. Andan (20) mübārek başların ẖaldırıp tebessüm²⁶²³ itdiler. Bizler didik: Tebessüm itmeñize bā'is nedir? Buyurdılar ki “Bu (21) demde baña bir sūre indi.” Andan بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥīm) deyüp ²⁶²⁴ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْتُرَ 2624 “İnnā a'taynāke'l-kevşer.” sūresini (22) okudılar. Andan Beyḥāķī buyurdu ki: Bizim yārlarımızıñ besmele ẖur'ān'dan āyet olup Berā'e sūresinden (23) ġayr sūreler anuñ ile açıldığına ĥüccet, sened olmaġa. Bu a'lā ve güzeldir. Zīrā rivāyet olundu ki (24) ẖaçan ki şaĥābeler ẖur'ān-ı 'azīmü's-şāni devşürüp muşĥaf iderken Berā'e sūresinden ġayr her sūreniñ evvelinde (25) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥīm) yazdılar. Anı ẖur'ān'dan degildir deyü vehm²⁶²⁵ iden nice ider ki ẖur'ān'dan olmayanı şaĥābeler

²⁶¹⁰ efrād: i. (a. ferd'in çoġul şekli efrād) 1. Fertler, kişiler, kimseler. 2. Erler, er olan askerler, erat. 3. tasavvuf. Hz. Peygamber'e en mükemmel şekilde tâbi olmak sūretiyle ferdiyet tecellisine mazhar olan ve mükemmellikleri sebebiyle kutbu'l-aktâbın gözetimi dışında bulunan en seçkin veliler.

²⁶¹¹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/005/0400.htm> Erişim Tarihi: 22.01.2022, Saat: 19:30.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 400.

²⁶¹² beynā: İken.

²⁶¹³ iz iğfeveten: Bir ara daldı, içi geçti.

²⁶¹⁴ mütebessimen: zf. (mütebessim'in tenvinli şekli) Gülümseyerek.

²⁶¹⁵ fe ẖulnā: Dedi ki.

²⁶¹⁶ mā: Ne.

²⁶¹⁷ ağhakeke: Seni güldürdü.

²⁶¹⁸ ünzilet: İndi.

²⁶¹⁹ ānifen: Az evvel.

²⁶²⁰ ẖarā'e: Okudu.

²⁶²¹ ẖur'ān, (Kevser) 108/1: “Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik.”

innā: Şüphesiz biz.

a'taynāke: sana verdik.

el-kevşera: Kevser'i.

²⁶²² biraz: birl. sıf. ve zf. (< bir+az) Bir parça, azıcık.

²⁶²³ tebessüm: i. (a. besm “gülümsemek”ten tebessüm) Gülümseme.

²⁶²⁴ ẖur'ān, (Kevser) 108/1: “Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik.”

²⁶²⁵ vehm: i. (a. vehm) 1. Gerçekte var olmayan, fakat var olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan düşünce ve zan. 2. Kötü ihtimalleri düşünüp kurma, evham, vesvese, kuruntu. 3. Yersiz korku ve zan, şüphe.

(26) yüz on üç süreniñ evvelerinde nice yazdılar. Ve rivāyāt-ı²⁶²⁶ şahīḥa ile bilindi ki Ḥazret-i ibn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu (27) ‘anhümā²⁶²⁷ أَنَّهُ كَانَ يَعُدُّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ آيَةً مِنَ الْفَاتِحَةِ (Ennehu²⁶²⁸ kāne ye‘uddü Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm āyete mine’l-Fātiḥate.) Ya‘nī, Ḥazret-i ibn ‘Abbās besmeleyi Fātiḥa’dan bir āyet (28) şayar idi. Ve İmām eş-Şāfi’î ibn ‘Ömer’den sened ile rivāyet ider ki: ²⁶²⁹ أَنَّهُ كَانَ لَا يَدْعُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لِأَمِّ الْقُرْآنِ (Ennehu kāne lā yede‘u²⁶³⁰ Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm (29) li Ümmü’l-Ḳur’ān.) Ya‘nī, Ḥazret-i Resūl Fātiḥa’yı her okudukça besmeleyi terk eylemez idi. Ve Şāfi’î’den ğayrısı (30) yine ibn ‘Ömer’den rivāyet ile ğayr sūrelerde daḡı öyledir didiler. Zīrā ibn ‘Ömer buyurdu ki “Çünkü Kelāmu’l-lāh’da (31) yazıldı. Sebeb nedir okunmamasına?” Zīrā İmām Şāfi’î ibn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu ‘anhümādan rivāyet ider ki أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُهُ وَيَقُولُ انتَزَعَ الشَّيْطَانُ مِنْهُمْ خَيْرَ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ²⁶³¹ (Ennehu kāne (32) yef‘alehu²⁶³² ve yeḡülü²⁶³³ inteze‘a²⁶³⁴ eş-Şeytān minhüm²⁶³⁵ ḡayra āyetin fi’l-Ḳur’ān.) Ya‘nī, ḡazret böyle idüp buyururlar idi ki Ḳur’ān’dan (33) Şeytān’ı koğup çıkarmaġa bu ḡayırlı āyettir. Ve Buḡārī’niñ efrādında Ḥazret-i Enes raḍiya’l-lāhu ‘anhdan ḡadīs (34) vārid oldu ki أَنَّهُ سُئِلَ كَيْفَ كَانَ قِرَاءَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَمْدُ اللَّهُ، وَيَمْدُ الرَّحْمَنِ، وَيَمْدُ الرَّحِيمِ²⁶³⁶ (Ennehu su’ile²⁶³⁷ keyfe²⁶³⁸ kāne ḡırā’ate Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu

vehmetmek: birl. geçişli fiil. (Arapça vehm + Türkçe etmek, eylemek) 1. Olmayan bir şeyi var saymak, zannetmek. 2. Korkmak, çekinmek, sakınmak.

²⁶²⁶ rivāyāt: i. (a. rivāyet’in çoĝul eki -āt almış şekli rivāyāt) Rivāyetler.

²⁶²⁷ Eski, a.g.e., s. 116.

Beyhakî, Ma‘rifetü’s-Sünen), C. II, s. 364, nr. 3059. ve’l-âsar, thk. Abdu’l-Mu‘tî Emîn Kal‘acî, (Kâhire: Dâru’l-Vefâ, 1412/1991

²⁶²⁸ ennehu: Kendisi.

²⁶²⁹ 1. <https://al-maktaba.org/book/29892/4> Erişim Tarihi: 23.01.2022, Saat: 10:50.

2. Eski, a.g.e., s. 116.

İmām Şāfi’î, Müsnedi’ş-Şāfi’î, thk. Mahir Yâsin Fahl (Kuveyt: Şirket-ü Ğarâs, 1425/2004), C.II, s.261, nr. 208.

²⁶³⁰ lā yede‘u: Terk etmez.

²⁶³¹ Eski, a.g.e., s. 116.

İbnu’l-Esîr, eş-Şāfi’î fi Şerḡi Müsnedi’ş-Şāfi’î, thk. Ahmed b. Süleymân-Yâsir b. İbrâhim (Riyâd: Mektebetür-Rüşdi, 1426/2005), C. I, s. 549, nr. Yok.

²⁶³² yef‘alehu: Böyle yapardı.

²⁶³³ ve yeḡülü: Ve derdi, derler.

²⁶³⁴ inteze‘a: Birinden bir şeyi zorla aldı, kaptı; söküp aldı.

²⁶³⁵ minhüm: (a.e. minh’in c.) Onlardan.

²⁶³⁶ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/138/1780.htm> Erişim Tarihi: 23.01.2022, Saat: 11:20.

Buḡārī, Sahih-i Buḡārī, Kitabu Fedailü’l-Kur’ān, 1780-5046.

2. <https://al-maktaba.org/book/32862/14837> Erişim Tarihi: 23.01.2022, Saat: 11:25.

²⁶³⁷ su’ile: Soruldu.

²⁶³⁸ keyfe: Nasıl.

‘aleyhi vesellem *ķāle kānet medden*²⁶³⁹ *šümme ķarā*’e Bismi’llāhi (35) ‘r-raĥmāni’r-raĥīm yemuddü’l-lāhe²⁶⁴⁰ ve yemuddü’r-raĥmān ve yemuddü’r-raĥīm.) Ya ‘nī, Ĥazret-i Enes’den su’āl olundu ki Ĥazret-i Resül’ün besmeleyi [12b] (1) okuması nice²⁶⁴¹ idi? Buyurdu ki: Med ile idi. Andan besmeleyi okuyup Allāh ismin bir an uzatdı. (2) Ve Raĥmān ismin daĥı med ile ve Raĥīm ismin med ile okudu. Böyle şahih açık deliller ile besmele Fātiĥa’dan (3) olması şābit oldu. Ve her yazıldığı yerde andan olması daĥı öyledir. Ĥuşūşan²⁶⁴² şahābeleriñ yazdıkları (4) muşĥaflarda her birini yerlerinde yazmaları şābitdir²⁶⁴³. Kaçan ki dilediler Ĥazret-i Resül’e nāzil olan Ĥur’ān’ı, (5) Kelāmu’l-lāh’ı muşĥaflara cem’ itmekle tecdīd²⁶⁴⁴ idüp dīvān²⁶⁴⁵ itmegi ki ne kāmīl²⁶⁴⁶ olan süre ziyāde ola (6) ve ne eksile ve ne andan alınıp ġayrıya ħonıla. Tā ol ħadar ki Fātiĥa āhirindeki āmīn²⁶⁴⁷ kelimesin yazmadılar. (7) Ol ise Ĥazret-i Resül’ün āmīn didigi vārid olmuş iken eger ki besmele Ĥur’ān’dan olmasa süreleriñ (8) evvellerinde nice yazarlar idi. Anuñ da ĥükmüni āmīn ĥükmi²⁶⁴⁸ gibi iderler idi. **İkinci mes’ele:**

²⁶³⁹ medden: Uzatarak.

²⁶⁴⁰ yemuddü: Uzatarak.

²⁶⁴¹ nice: sıf. (< ne+ce < ne+çe) 1. Çok, pek çok, birçok. 2. zf. E. T. Türk. ve halk ağzı. Nasıl.

²⁶⁴² ĥuşūşan: zf. (a. ĥuşūş’un tenvinli şekli ĥuşūşan) Husûsî olarak, bilhassa, özellikle, husûsîyle.

²⁶⁴³ şābit: sıf. (a. şebāt – şubūt “durmak, devam etmek, yerleşmek”ten şābit) 1. Yerinde duran, yer deġiştirmeyen, duraġan. 2. Kesin bir delil veya tecrübe ile zan ve şüpheden kurtarılıp gerçekliġi, doğruluġu ortaya konmuş, ispatlanmış olan. 3. Sürekli olarak hep aynı durumda, aynı deġerde kalan, artıp eksilmeyen, deġişmeyen. 4. mat. ve fizik. Hesap, işlem, deney ve incelemeler esnāsında deġişmeyen, hep aynı deġerde kalan (büyüklük veya katsayı).

şābit olmak: Gerçekliġi, doğruluġu ortaya konmak, ispatlanmak.

²⁶⁴⁴ tecdīd: i. (a. ciddet “yeni olmak”tan tecdīd) Yenileme, yenilenme.

²⁶⁴⁵ dīvān: i. (f. dīvān) [Kelime Arapça’ya ve Türkçe’den Avrupa dillerine de geçmiştir]. 1. Büyük meclis, yüksek meclis. 2. Eskiden şâirlerin aruz vezniyle yazdıkları şiirlerini, nazım şekillerine ve kâfiyelerinin son harfine göre belli bir sıraya baġlı kalarak düzenledikleri şiir mecmuası [Önceleri “herhangi bir konu üzerinde yazılmış eser” mânāsına gelirdi]. 3. Aruz vezninin “fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün” kalıbı ile yazılan ve kendine mahsus bestesi olan bir halk edebiyâtı nazım şekli. 4. Mûsikîmizde şekil bakımından türküden çok şarkıya benzeyen, basit, samîmî, külfetsiz, başlangıcı maya ve uzun hava tarzında, ġüftesini genellikle aynı isimdeki halk edebiyâtı nazım şeklinin oluşturduğu bir form. 5. Osmanlı Devleti’nde birkaç köyden oluşan küçük birlik.

²⁶⁴⁶ kāmīl: sıf. (a. kemāl “tam olmak, olgun olmak”tan kāmīl) 1. Noksansız, tam, bütün. 2. Olgunluk yaşında olan (kimse). 3. İlim, fazilet ve hünere sâhibi, mânevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluġa erişmiş (kimse). 4. Akli başında, ciddî (kimse). 5. i. Aruz vezninde “Mütefâilün mütefâilün mütefâilün mütefâilün” veya “Mütefâilün feülün mütefâilün feülün” şeklindeki bir bahrin adı, bahr-i kāmīl.

²⁶⁴⁷ āmīn: ünl. (a. āmīn < İbr.) Duâlardan ve hayır temennilerinden sonra, “Allah kabul etsin, öyle olsun!” anlamında kullanılan söz.

²⁶⁴⁸ ĥükm: i. (a. ĥukm) 1. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı. 2. Hâkimiyet. 3. Önem, kuvvet, geçerlilik. 4. Tesir, nüfuz, kudret. 5. Emir, buyruk. 6. hukuk. Mahkemenin yargılama sonunda verdiği karar. 7. târih. Dīvān-ı ĥümâyundan pâdişah adına çıkan karar.

Besmelenin cehr²⁶⁴⁹ ile ve gizli²⁶⁵⁰ (9) okunması hükmündedir. İmdi geçen deliller ile besmele[nin]²⁶⁵¹ Fātiha'dan bir āyet ve ğayr sūrelerden bir āyet olduğu (10) isbāt olundukda cehr ile okunacak namāzda Fātiha ile berāber cehr ile okunur. Ve ihfā²⁶⁵² ile okunacak (11) namāzda ihfā ile okunur. Ve şahābelerden anı cehr ile okunur diyenler: Ebū Hureyre ve ibn 'Abbās ve ibn (12) 'Amr ve ibn ez-Zübeyr raḍiya'l-lāhu 'anhüm ve tābi'inden²⁶⁵³ ve anlardan soñra gelenlerden Sa'id bin Cübeyr ve Ebū Kılābe (13) ve ez-Zührī ve 'İkrime ve 'Aṭā ve Ṭāvūs ve Mücāhid ve 'Alī bin el-Hüseyn ve Sālim bin 'Abdullāh ve Muḥammed bin Kā'b (14) el-Ḳuraẓī ve ibn Sīrīn ve ibnū'l-Münkedir ve Nāfi' Mevlā bin 'Ömer ve Zeyd bin Eslem ve Mekhūl ve 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz (15) ve 'Amr bin Dīnār ve Müslim bin Ḥaldūn İmām Şāfi'ī cehr ile okumağa bunlarla zāhib oldu. Ve hem İmām Mālik'in (16) yāri bin Vehb nāmın kavlini aldı ve ibn Mübārek'den ve Ebī Şevr'den daḥı hikāyet²⁶⁵⁴ itdi. Ve ihfā ile okunması (17) şahābelerden cā'iz idenler: Ḥazret-i Ebū Bekir ve 'Ömer ve 'Osmān ve 'Alī ve ibn Mes'ūd ve 'Ammār bin Yāsir ve ibn Mu'aḳkil (18) ve ğayrıları raḍiya'l-lāhu 'anhüm. Ve tābi'inden ve soñr[a]²⁶⁵⁵ gelenlerden el-Ḥasan ve 'Şa'bi ve İbrāhīm en-Neḥā'ī ve Ḳatāde (19) ve el-A'meş ve eŞ-Şevrī bunlardır. İmdi İmām Mālik ve Ebū Ḥanīfe ve Aḥmed bin Ḥanbel ve ğayrıları bunların kavli (20) ile ihfā ile okumağa zāhib oldılar. **Ammā kaldı ki** cehr ile okunmasına zāhib olanların hüccet, (21) senedleri şahābelerden bir cemā'at rivāyet itdiler ki anlar: Ebū Hureyre ve ibn 'Abbās ve Enes ve 'Alī bin Ebī Ṭālib (22) ve Semüre bin Cündeb ve Ümmü Seleme raḍiya'l-lāhu 'anhüm. اِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَهَرَ بِاَلْبِسْمَلَةِ²⁶⁵⁶ (Enne'n-nebiyyi şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem cehr bi'l-besmele.) Ya'nī

²⁶⁴⁹ cehr: i. (a. cehr) Sesi yükseltme, yüksek sesle okuma veya konuşma.

²⁶⁵⁰ gizli: sıf. (Eski Türk. kiz "kutu, sandık"tan giz > giz+li) 1. Açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve aşikâr olmayan, meçhul. 2. Herkese açıklanmayan, başkalarına bildirilmeyen, etraftan saklanan, mahrem, mahfî, hafî, mektum. 3. Görülmesi istenmediği için başkaları tarafından farkedilmeyecek, sezilmeyecek şekilde yapılmış olan, saklanmış, saklı, mestur, meknuz. 4. zf. Söylemeden, kimseye bildirmeden.

²⁶⁵¹ Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²⁶⁵² ihfā: i. (a. ḥafā' "gizlenmek, saklanmak"tan ihfā') Gizleme, saklama.

aḥfā: sıf. (a. ḥafā' "gizlenmek"ten aḥfā) 1. Çok (daha, en, pek) gizli. 2. i. tasavvuf. İnsanda latife denilen mânevî melekelerden biri. (Sözlükte kelime ʿ harfi ile bitiyor.)

²⁶⁵³ tābi'î: i. (a. tābi' "uyan, tābi olan, ardından giden" ve nispet eki -î ile tābi'î) Hz. Muhammed'i görmüş olan şahābeyi gören mümin ve müslüman kimse, tābiinden olan kimse.

²⁶⁵⁴ hikāyet: i. (a. hikāyet) Hikāye.

²⁶⁵⁵ Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²⁶⁵⁶ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/002/0245.htm> Erişim Tarihi: 23.01.2022, Saat: 22:45.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Namaz Bahsi, 245.

Ḥazret-i Resül (23) namâzda besmeleyi cehr ile okudu. Kimisi anlardan açık rivâyet itdi ve kimi ‘ibâretini fehm²⁶⁵⁷ ile nakl itdi. (24) Ve kaldı ki ihfâ ile okunmasına Ḥazret-i Resül’den iki rivâyet vârid oldı. Birisi za‘îfdir. Ol budur. (25) ‘Abdu’l-lâh bin Mu‘akkil’den ve birisi Enes’den, bu şahîhdir. Lâkin mu‘alleldir²⁶⁵⁸ ki anuñla hüccet itmegi sâkıf²⁶⁵⁹ (26) ider. Ve Nu‘aym bin ‘Abdu’l-lâh el-Mücemmid rivâyet ider ki: Ebū Hureyre’niñ ardında namâz kıldım. Bismi’llâhi’r-raḥmâni (27) ’r-raḥîm’i ihfâ okuyup andan Fâtiha’yı okudu. Ve ḥadîş yâd itdi. Kaçan kim²⁶⁶⁰ selâm virdi. Buyurdu ki: (28) ²⁶⁶¹إني لأشبهكم صلاة برسول الله صلى الله عليه وسلم (İnnî²⁶⁶² le eşbehüküm²⁶⁶³ şalâten bi-resûlu’l-lâhi şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem.) Ya’ni, benim siziñle (kıldığım)²⁶⁶⁴ namâz ‘aynı Resûlu’l-lâh ile (29) ma’an²⁶⁶⁵ kıldığım namâz gibidir. Bunı Nesâî ve ibn Ḥazm (Ḥuzeyme) Şahîh’inde zikr eyledi. Ve didi ki “Bismi’llâh cehr ile (30) okumada Ḥazret-i Resül’den şahîh rivâyet ile sâbit oldı.” Andan Dârekuṭnî Ebî Hureyre’den (31) sened ile rivâyet ider ki ol da Ḥazret-i Resül’den ²⁶⁶⁶كَانَ إِذَا قَرَأَ وَهُوَ يُرْمَى النَّاسَ افْتَتَحَ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Kâne izâ qarâ’e ve hüve ye’ümme’n-nâse²⁶⁶⁷ iftitah²⁶⁶⁸ bi-Bismi’llâhi (32)

2. Eski, a.g.e., s. 116.

Ahmed ed-Dârekuṭnî, Süneni’ d-Dârekuṭnî, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut:, Müessesetü’r-Risâle, 1424/2004), C.II, s. 68, nr. 1161.

²⁶⁵⁷ fehm: i. (a. fehm) Anlama, anlayış, idrak.

²⁶⁵⁸ mu‘allel: sıf. (a. ta’lîl “sebebini delille ispat etmek, illetli kılmak”tan mu‘allel) 1. Kusûru, noksanı olan, eksik, sakat, illetli. 2. Bir sebebe bağlanan, bir sebebi olan, sebepli. 3. İçinde bir harf-i illeti bulunan (fiil).

²⁶⁵⁹ sâkıf: sıf. (a. suḳût “düşmek”ten sâkit) 1. Düşen, düşmüş. 2. Hükümsüz, geçersiz ve önemsiz duruma gelen, değeri, kıymeti kalmayan. 3. Herhangi bir sebeple iktidardan uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış olan, düşük. 4. kısaltma yoluyla. Ana rahminden doğum zamânı gelmeden vakitsiz düşen (çocuk), düşük. 5. fıkıh. i. Meşrû bir sebeple mîrastan mahrum kalan kimse.

²⁶⁶⁰ kaçan kim: Ne zaman ki, -dığı zaman, -diğında anlamları taşır. Zaman zarfı olarak kullanılır.

Ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü Halûk Akalın, “Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler”, *Türk Dili Dergisi*, TDK Yayını, sayı 518 (Şubat), Ankara 1995, s.156-163.

²⁶⁶¹ 1. https://islamweb.net/ar/library/index.php?page=bookcontents&flag=1&bk_no=53&ID=1064

Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 12:00.

2. Eski, a.g.e., s. 119.

Nesâî, "Kitâbu't-Tatbîk", 1155.

²⁶⁶² innî: Ben.

²⁶⁶³ le eşbehüküm: Sizin en benzerinizim.

²⁶⁶⁴ (kıldığım) V işaretiyle gösterilen kenar notu.

²⁶⁶⁵ ma’an: (a.zf.) Berâber, birlikte.

²⁶⁶⁶ 1. <https://al-maktaba.org/book/29892/36#p7> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 12:55.

El Hatîb El Bağdadi, Kısaca Besmele Okumak, İlk, 2004 [Kitap el yazması]

2. Eski, a.g.e., s. 118.

Ahmed ed-Dârekuṭnî, a.g.e., C. II, s. 74, nr. 1171.

²⁶⁶⁷ ye’ümme’n-nâse: İnsanlara namaz kıldırırken.

²⁶⁶⁸ iftitah: i. (a. fetḥ “açmak”tan iftitâh) 1. Açma, açılma. 2. Başlama. (sözlükte iftitâh şeklindedir.)

ifteteḥa: Başlar.

'r-raḥmāni'r-raḥīm.) Ya'nī, kaçan ki Ḥazret-i Resūl imām olup ḥalk ile namāz kılsa besmele ile başlayup namāzı açar idi. (33) Bunı Dāreḳuṭnī iḥrāc²⁶⁶⁹ itdi. Aşlā²⁶⁷⁰ rivāyetinde cerḥ²⁶⁷¹ yokdur. Ve Ḥākim Ebū 'Abdullāh iḥrāc idüp didi: Senedleri (34) şaḥiḥdir, aşlā bir 'illeti²⁶⁷² yokdur. Ve ibn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümādan rivāyet كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يفتتح الصلواته بيسم الله الرحمن الرحيم²⁶⁷³ (Kāne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem yefteṭihū (35) eş-şalāte bi²⁶⁷⁴-Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.) Ya'nī, Ḥazret-i Resūl namāzı Bismi'llāh ile cehren²⁶⁷⁵ açup başlar idi. Bunı Dāreḳuṭnī iḥrāc [13a] (1) idüp senedleri mecrūḥ²⁶⁷⁶ degil şaḥiḥdir, didi. Ve et-Tirmizī iḥrāc idüp ol daḥı senedleri şaḥiḥdir, didi. (2) Ve eş-Şeyḥ Ebū Şāme bunuñ senedleriniñ mişli²⁶⁷⁷ yokdur, şaḥiḥdir didi. Velākin²⁶⁷⁸ geḥen delīller ile rāciḥ²⁶⁷⁹ olmağa gelüp (3) şaḥiḥdir. Ve Ḥazret-i Enes'den كان رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²⁶⁸⁰ (Kāne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem yecheru²⁶⁸¹ bi'l-ḳırā'ati bi-Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm) (4) buyurdi. Ya'nī, Ḥazret-i Resūl namāzda Bismi'llāh'ı cehr ile okur idi. Dāreḳuṭnī iḥrāc idüp senedleri bunuñ (5) şaḥiḥdir, didi. Ve yine

²⁶⁶⁹ iḥrāc: i. (a. ḥurūc “dışarı çıkmak”tan iḥrāc) 1. Dışarıya çıkarma, dışarıya atma. 2. İlişkinini kesme, çıkarma. 3. Ülkede elde edilen veya yapılan bir malı yurt dışına satma. 4. Bir şeyi bir şeyden veya yerden çıkararak elde etme, istihsal etme.

²⁶⁷⁰ aşlā: zf. (a. aşl'ın tenvinli şekli aşlen > aşlā). 1. Hiçbir vakit, hiçbir zaman, hiçbir şekilde, kesinlikle, kat'iyen. 2. Soru cümlelerinden sonra tek başına kullanıldığı zaman ret ifade eder ve “hayır” anlamında cevap sözü gibi kullanılır.

²⁶⁷¹ cerḥ: i. (a. cerḥ) 1. Yaralama. 2. Bir iddia, fikir ve düşünceyi çürütme, reddetme, kabul etmeme.

²⁶⁷² 'illet: i. (a. 'illet) 1. Hastalık. 2. Sakatlık. 3. Bir şeyin var olmasını sağlayan sebep. 4. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Hastalık derecesindeki alışkanlık. 5. teklifsiz. Bozukluk, ârıza. 6. mec. İnsanı kızdıran, sinirlendiren kimse veya şey. 7. fels. Sebep, neden.

²⁶⁷³ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/002/0245.htm> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 13:00.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Namaz Bahsi, 245.

²⁶⁷⁴ bi: İle.

²⁶⁷⁵ cehren: zf. (a. cehr'in tenvinli şekli cehren) Yüksek sesle, açıkça, alenen, cehrî. (Metinde cehren şeklinde yazılmış.)

²⁶⁷⁶ mecrūḥ: sıf. ve i. (a. cerḥ “yaralamak; bir fikri çürütmek”ten mecrūḥ) 1. Yaralanmış, yaralı (kimse). 2. mec. (Gönül, kalp vb. için) Kırık, incinmiş, kırgın. 3. Kuvvetli delillerle çürütülmüş, boş ve asılsız olduğu ortaya konmuş, ret ve iptal edilmiş, cerhedilmiş (fikir, iddia).

²⁶⁷⁷ mişl: i. (a. mişl) 1. Eş, benzer, mânend. 2. (Sayılarla kullanıldığında) Kat.

²⁶⁷⁸ velākin: baḡl. (a. ve lākin) Lākin, fakat.

²⁶⁷⁹ rāciḥ: sıf. (a. ruḥān “diğerine nispetle ağır gelmek, üstün olmak”tan rāciḥ) Tercih edilen, müreccah.

²⁶⁸⁰ 1. <http://islamport.com/d/1/srh/1/60/2611.html> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 13:10.

Neil Al-Awtar, Al-Islam web sitesi.

2. <https://al-maktaba.org/book/29892/48> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 13:20.

El Hatib El Bağdadi, Kısaca Besmele Okumak, İlk, 2004 [Kitap el yazması]

3. Eski, a.g.e., s. 118.

Ahmed ed-Dāreḳutnī, a.g.e., C. II, s. 79, nr. 1180.

²⁶⁸¹ yecheru: Açıktan yapardı.

Muhammed bin Ebî es-Sarri el-‘Asşalânî didi ki: Mu‘temir bin Süleymân’îñ ardında şabâh (6) namâzı ile aḥşam namâzını ḥesâba gelmez eyyâm kıldım. Bismi’llâh cehren okur idi, Fâtîha’dan evvel ve soñra. Ve ol (7) Mu‘temir’den eşitdim بِصَلَاةٍ أُنْقَتِدِي بِصَلَاةٍ (Mimmā [mimmā]²⁶⁸² elvî ān aḳtedî bi-şalâti Enes bin Mâlik.) Ḥazret-i Enes bin Mâlik ardında kıldığım (8) namâz gibi kılarım. Ve ğayrı ḥâle çevirmem. Zîrâ Ḥazret-i Enes bin Mâlik buyurdu ki ²⁶⁸⁴ مِمَّا أَلْوِي أَنْ أُنْقَتِدِي بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (Mimmā elvî ān aḳtedî bi-şalâti Resûlu’l-lâh (9) şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellem.) Ya’nî, Ḥazret-i Resûl’e uyup kıldığım namâz gibi kılarım, ğayrıya meyl itmem. Bunu daḥı Dâreḳutnî (10) iḥrâc idüp râvîleri bütün şikâtdir²⁶⁸⁵, didi. Ve Ḥâkim Ebû ‘Abdu’l-lâh çıkarup bu ḥadîşin râvîleri ğayrılardan (11) şikâtdir, didi. Ve Şâhib-i Ḥâzin dir ki: Eḥâdîs²⁶⁸⁶ bâbında²⁶⁸⁷ bunun için delîller ve îrâdlar²⁶⁸⁸ ve cevâblar çokdur. (12) Cehr ile iḥfâ için anları yâd itsek maḳşûd uzanur. Bu kadar kifâyet²⁶⁸⁹ ider. Çünkü kendi Şâfi’î olmak (13) ile mezhebiniñ delîllerin ziyâde naḳl itdi. Ve bi’l-lâhi’t-tevfîk ve hüve bi’t-taḥkîk²⁶⁹⁰. Ḳavlühü Te‘âlâ: الْحَمْدُ لِلَّهِ (El-ḥamdü lillâh). (14) Bunun lafzı ḥaberdir. Şanki Ḥaḳ sübhâne ve Te‘âlâ ḥaber virüp buyurur ki: “Ḥamd ü şenâya ancak Ḥaḳ Te‘âlâ müsteḥâḳdır.” (15) Ve ma’nâsı emirdir şanki “El-ḥamdü lillâh” diyîñ. Ve hem ḥalka Ḥudâ’ya ḥamd itmek nice olduğun bildirmekdir ki (16) anuñla Ḥaḳ Te‘âlâ’ye ḥamd

²⁶⁸² <https://www.dorar.net/h/e1e1926523639630670b24437b187625> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 21:10.

Ibn Al-Atheer, Sharh Musnad Al-Shafi'i, Yayımcı: Al-Rushd Library - Riyadh Baskı: İlk Basım Yılı: 1426, sayfa veya numara: 1/568; Al-Darakutni (1/308).

²⁶⁸³ [mimmā] Kenar notu.

²⁶⁸⁴ 1. <https://www.dorar.net/h/e1e1926523639630670b24437b187625> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 21:16.

Ibn Al-Atheer, Sharh Musnad Al-Shafi'i, Yayımcı: Al-Rushd Library - Riyadh Baskı: İlk Basım Yılı: 1426, sayfa veya numara: 1/568; Al-Darakutni (1/308).

2. <https://quran-tafsir.net/khazen/sura1-aya1.html> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 21:20.

²⁶⁸⁵ şikâat: i. (a. şika'nın çoğul eki -ât almış şekli şikâat) İnanılır, güvenilir, emin kimseler.

²⁶⁸⁶ eḥâdîs: i. (a. ḥadîs'in çoğul şekli eḥâdîs) Hadisler, Hz. Muhammed'in sözleri.

²⁶⁸⁷ bâb: i. (a. bâb) 1. Kapı. 2. Bir kitabın bölümlerinden her biri. 3. Arapça'da fiillerin harf sayıları, mücerred veya mezid olmaları bakımından ayrıldıkları grupların her biri. 4. Husus, mesele, konu.

²⁶⁸⁸ îrâd: i. (a. vurûd “gelmek”ten îrâd) 1. Gelir, vâridat. 2. Gelir getiren mülk. 3. Söyleme.

²⁶⁸⁹ kifâyet: i. (a. kifâyet) 1. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma. 2. Bir işi yapma husûsunda başkasına ihtiyaç göstermeyecek güçte olma, yeterlik, iktidar.

kifâyet etmek: Yetmek, yetişmek, kâfi gelmek.

²⁶⁹⁰ bi't-taḥkîk: Kesindir.

taḥkîk: i. (a. ḥaḳḳ “gerçek olup olmadığını araştırmak, hakikatini anlamak”tan taḥkîk) 1. Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma. 2. Bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme. 3. Edisyon kritik. 4. tasavvuf. Hakk'a ermek, hakikati bulmak için gayret sarfedip neticede Hakk'ın sıfatlarıyla sıfatlanma, Hakk'ı âlemde müşâhede etme. 5. zf. Şüphesiz, muhakkak.

ideler. Ve h̄amd²⁶⁹¹ ile medh²⁶⁹² birdir, kardeş gibi. Ve ba‘zılar mābeyninde²⁶⁹³ fark azdır, didiler. (17) Zīrā medh, ihsān için almadan evvel olur ve sonra olur. Lākin h̄amd, ihsāndan sonra olur. Ve medh (18) itmeden ekser nehy olunmuştur. Ve h̄amd itmege emr olunmuştur. Ve h̄amd ni‘mete²⁶⁹⁴ şükr ma‘nāsına daḥī gelür ve güzel (19) olan fi‘llerde šenā ma‘nāsına daḥī gelür. Zīrā عمله وكرمه (h̄amdüt er-recüle ‘alā ‘amele ve kereme) dinür. Ya‘nī, kişiniñ ‘ameline²⁶⁹⁵ (20) ve cömerdliğine šenā itdim. Ve şükr ancak ni‘mete gelür. Andan h̄amd e‘ammıdır²⁶⁹⁶ şükreden. Zīrā عملنا على شكرت (şükretü fülānen ‘alā (21) ‘amele) dinilmez. Ya‘nī, kişiniñ itdiği işe şükr itdim. Öyle olduğda فكل حامد شاکر و ليس كل شاکر حامد (feküllü h̄amid²⁶⁹⁷ şākır²⁶⁹⁸ ve leys²⁶⁹⁹ külli şākır (22) h̄amid.) Ya‘nī, her h̄amd iden şükr idicidir ve her şükr iden h̄amd idici degildir. Veyā الْحَمْدُ (el-h̄amd) dil ile muḳayyed²⁷⁰⁰ oldu (23) ve “eş-şükr” erkān-ı²⁷⁰¹ fi‘l ile muḳayyed oldu. Ve الْحَمْدُ (el-h̄amd) zem²⁷⁰² kelimesiniñ zıddıdır ki medh ma‘nāsında. Ve اللّٰه “lillāh” kelimesindeki (24) lām istiḥkākıdır²⁷⁰³, “ed-dār li zeyd” demek gibi. Ya‘nī o

²⁶⁹¹ h̄amd: i. (a. h̄amd) Kulun Allah’ın yüceliğini, sonsuz lutf ve ihsānı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi.

h̄amd ü senā etmek: Allah’ın büyüklüğü ve lutufları karşısında onu methederek şükürünü bildirmek.

²⁶⁹² medh: i. (a. medh) Bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme, övgü, senā.

²⁶⁹³ mābeyn: i. (a. mā “şey” ve beyne > beyn “ara”dan mā-beyn) [Kelime 1. anlamın dışındaki anlamları Türkçe’de kazanmıştır]. 1. İki şeyin arası, ara. 2. Eski saray ve konaklarda haremle selâmlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan dâire veya oda. 3. Saraylarda selâmlık dâiresi. 4. teşmil. târih. Pâdişah sarayı. 5. mus. Tam seslerdeki akortlara göre yarım ses tiz olan ara akort.

²⁶⁹⁴ ni‘met: i. (a. ni‘met) 1. Lutf eseri olan iyilik, ihsan, bağış. 2. Allah’ın kullarına bağışı olan yiyecek içecek vb., özellikle ekmek. 3. İnsanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, dirlik düzenlik, sağlık vb.

²⁶⁹⁵ ‘amel: i. (a. ‘amel) 1. Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil. 2. Dîni emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket. 3. Tahta, taş, mâden vb. şeylerden elle işlenerek yapılan eser. 4. Bağırsak hareketlerinin artması sonucunda tabîi olandan daha çok, daha sulu ve daha sık dışkı çıkarma, ishal, sürgün [Kelime bu anlamı Türkçe’de kazanmıştır].

²⁶⁹⁶ e‘amm: sıf. (a.) En umûmî, pek şümüllü.

²⁶⁹⁷ h̄amid: i. (a. h̄amd “övmek, şükretmek”ten h̄amid) Şükreden, hamdeden kimse.

²⁶⁹⁸ şākır: i. (a. şükr “nîmet ve ihsan vereni övmek”ten şākır) Şükreden kimse, şükredici.

²⁶⁹⁹ leys: (a.i.) Yokluk.

²⁷⁰⁰ muḳayyed: sıf. (a. taḳyîd “bağlamak, kaydetmek”ten muḳayyed) 1. Bir şeye veya kimseye maddî yahut mânevî bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı. 2. Bir şarta veya şartlara bağlı olan, şartlı. 3. Yazılmış, kaydedilmiş, deftere geçirilmiş. 4. Ayağından zincirle bağlanmış, prangaya vurulmuş. 5. fels. Başka bir şeye bağlı ve muhtaç olan, bağıntılı, nispi, izâfi.

muḳayyet olmak: 1. Kayıtlanmak, bağlanmak. 2. Dikkat ve alâka ile gözetmek, önem verip üstüne düşmek.

²⁷⁰¹ erkān: i. (a. rukn “direk, esas”ın çoğul şekli erkān) 1. Bir şeyde temel durumunda olan taraflar, çok kuvvetli ve güçlü olan yönler, esaslar, direkler. 2. Bir topluluğun başlıca kimseleri, ileri gelenler, devletin, ordunun sayılı kimseleri, üstler. 3. Âdet, yol yöntem, usûl, âdap.

²⁷⁰² zem: (a. zemm) Kötülüğünü söyleme, yerme, çekiştirme.

²⁷⁰³ istiḥkāk: i. (a. ḥaḳḳ’tan istiḥkāk) 1. Hakkı olma, hak etme, liyâkat kazanma, lâyık olma. 2. Hak edilmiş, hak kazanılmış şey, hak.

zeyde lâyıq, müsteħaqqdır²⁷⁰⁴. Ve andan الْحَمْدُ لِلَّهِ (El-ħamdü lillâh). Ya'nî, ħamd ü (25) Őenâ ancak ĤaĤ Te'âlî'ye lâyıq müsteħaqqdır. Zîrâ luĤ²⁷⁰⁵ u iħsânı Ĥamu maħlûĤâta²⁷⁰⁶ ĥadlerinden²⁷⁰⁷ ziyâde kifâyeti (26) irmek üzredir. رَبِّ الْعَالَمِينَ (Rabbi'l-âlemin)²⁷⁰⁸. Bunda Rabb²⁷⁰⁹, mâlik ma'nâsına zîrâ "Rabbü'd-dâr"²⁷¹⁰ dinür. Ya'nî, eviñ (27) Őâhibi. Ve "Rabbi'Ő-Őey'i" Őey'iñ Őâhibi. Ve Rabb, terbiye ma'nâsına ve ıŐlâħ itmek²⁷¹¹ ma'nâsına daħı gelür. Zîrâ "Rabb'e (28) fülân ez-żay'ate fülân" küyü²⁷¹² yeri besleyüp ıŐlâħ itdi, "Ye-Rabb'ühâ" ıŐlâħ ider. "Rabb'en" ıŐlâħ itmekdir. Ve ĤaĤ Te'âlâ (29) cemî' âlemiñ mâliki ve ıŐlâħ ideni ve besleyenidir. Lâkin "er-Rabb" dinilmez. Lâm ma'rife²⁷¹³ ile ancak ĤaĤ Te'âlî'ye (30) dinür. Ve ĝayrıya "Rabbi'Ő-Őey'i" dinür, izâfe²⁷¹⁴ ile Őey'iñ mâliki. "Ve'l-âlemin" cem'-i âlemdir. Ve bu bir kelimedir ki kendi (31) lafzından müfredi²⁷¹⁵ yoĤdur. Ve ol ĤaĤ Te'âlî'den ĝayr Ĥamu mevcûdâta²⁷¹⁶ ismdir. Ve ibn 'Abbâs raĝiya'l-lâhu 'anhümâ buyurdı ki: (32) Anlar cin ile insdir²⁷¹⁷. Zîrâ ĥiĤâb²⁷¹⁸ ile

²⁷⁰⁴ müsteħaĤ: sıf. (a. istihĤâĤ "hak etmek, hak kazanmak"tan mustehiĤĤ > mustehaĤĤ) 1. Hak etmiş, hak kazanmış, lâyıq. 2. i. Bir kimsenin lâyıq olduĝu, hak ettiĝi cezâ veya mükâfat.

²⁷⁰⁵ luĤ: i. (a. luĤf) 1. İyî muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk. 2. BaĝıŐ, baĝıŐlama, iħsan, kerem, cömertlik.

²⁷⁰⁶ maħlûĤât: i. (a. maħlûĤ ve çoĝul eki -ât ile maħlûĤât) Yaratılmış olan Şeyler, bütün yaratıklar, mahlûklar.

²⁷⁰⁷ ĥad: i. (a. ĥadd) 1. Sınır. 2. Derece, mertebe. 3. din. Cenâbıhakk'ın Kur'ân-ı Kerim'de insanların hareket ve davranışları için belirlediĝi sınır. 4. eski mat. Bir denklemde birbirinden (+) veya (-) iŐâretleriyle ayrılan kısımların her biri, terim. 5. mantık. Bir kaziyede konu ile yüklemden her biri, terim. 6. fels. İlimlerde konunun kavranmasını saĝlayan ve ifâde ettiĝi Şeyi kesin Şekilde bildiren târiflerden her biri, terim.

²⁷⁰⁸ Rabbü'l-âlemin: Âlemlerin Rabbi. Bütün âlemlerin Şâhibi ve efendisi olan Allah.

²⁷⁰⁹ Rabb: i. (a. rabb) 1. Bütün mahlûkâtı yetiŐtiren, kayırın, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı. 2. Őâhip.

²⁷¹⁰ Rabbü'd-dâr: Ev Şâhibi.

dâr: i. (a. dâr) BirkaĤ bölümden ibâret mesken, ev, konak.

²⁷¹¹ ıŐlâħ itmek: 1. Düzeltmek. 2. Yola getirmek.

ıŐlâħ: i. (a. Őalâħ "iyî olmak, uygun olmak"tan ıŐlâħ) 1. İyî duruma koyma, düzeltme, iyileştirme. 2. sıf. Şemseddin Őâmi. İyî, hoş.

²⁷¹² küyü: i. (f. küy) 1. Köy, mahalle, semt. 2. Sevgilinî bulunduĝu yer.

²⁷¹³ ma'rife: i. (a. 'irfân "bilmek"ten ma'rife) eski. dilb. ArapĤa'da başında harf-i târif (el-) bulunan, ĝöŐterdiĝi nesne veya kavram aĤıkĤa belirlenmiş kelime.

²⁷¹⁴ izâfe: i. (a. żayf "yaklaŐmak"tan izâfe) 1. Mâletme, baĝlama, nispet etme. 2. Ekleme, katma, ilâve etme. 3. İzâfet [Bu anlam özellikle "Lede'l-izâfe - İnde'l-izâfe: İzâfet hâlinde" gibi söyleyiŐlerde ĝörülür].

²⁷¹⁵ müfred: sıf. ve i. (a. ferd > ifrâd "bir nesneyi grubundan ayırıp tek hâline getirmek"ten mufred) 1. Bir tâneden ibâret, tek, yalnız (Şey). 2. mec. Bir tâne, eşsiz, benzersiz (Şey veya kimse). 3. Birleşik olmayan, basit. 4. edeb. Başka beyitlere baĝlı olmayan ve mırâları arasında kâfiye bulunmayan (tek beyit), fert [Kâfiyeli olana musarra denilir]. 5. dilb. Tekil.

²⁷¹⁶ mevcûdât: i. (a. mevcûd ve çoĝul eki -ât ile mevcûdât) Var olanlar, yaratılan Şeylerin tamâmı, canlı cansız bütün varlıklar, mahlûkat.

²⁷¹⁷ ins: i. (a. ins) İnsan.

²⁷¹⁸ ĥiĤâb: i. (a. ĥiĤâb) 1. Sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme. 2. Sözüñ bir kimseye yöneltildiĝini anlatmak için kullanılan seslenme sözü. 3. din. ve tasavvuf. İnsanın ancak ĝönlünde

mükelleflerdir²⁷¹⁹. Ve ba‘zılar “el-‘âlem”²⁷²⁰ melâ‘ikeden²⁷²¹ ve cinden ve insândan ‘akıl (33) şâhibi olanlar ismdir, didiler. Zîrâ hayvânâta²⁷²² ‘âlem²⁷²³ dinilmez, ‘akılları olmadığı için. Ve ‘âlemiñ ‘adedinde ihtilâf (34) olundu. Ba‘zılar anı biñ ‘âlemdir, didiler. Altı yüzi deñizde ve dört yüzi qaradadır. Ve ba‘zılar seksen biñ (35) ‘âlemdir, didiler. Kırk biñi qarada ve kırk biñi deryâda. Ve ba‘zılar on sekiz biñ ‘âlemdir, didiler. Dünyâ anuñ yarısıdır. [13b] (1) Ve kaldı ki yeryüzinde ma‘mûr²⁷²⁴ olan yer şahrâ²⁷²⁵ ortasında kurulmuş çadır²⁷²⁶ gibidir. Ve ‘âlem kelimesiniñ (2) iştiqâkı²⁷²⁷ ‘alemdendir²⁷²⁸. Ve ba‘zılar ‘alâmetdendir²⁷²⁹, didiler. Anuñla tesmiye olunmağa bâ‘is Hâlik‘i²⁷³⁰ Hağ sübhânehu (3) ve Te‘âlî hâzretlerine delâlet itdigi içündür. الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ (Er-rahmâni‘r-raħim.) Er-Raħmân demek ‘ibâdîñ²⁷³¹ gönüllerine gelmeyen (4) ni‘metleri iħsân idicidir, demek. Ve er-Raħim ol iħsân olan ni‘metiñ ümid olunmayacak yerden (5)

duyduğu ve hissettiği sesleniş, gönüldeki konuşma [Hitaplar ilâhî hitap, melekler yoluyla gelen hitap, nefsi levvâmeden, nefsi emmâreden ve Şeytandan gelen hitap olmak üzere ayrılmıştır].

²⁷¹⁹ mükellef: sıf. ve i. (a. teklîf “bir işi birine yüklemek”ten mukellef) 1. Bir işi yapmak zorunda olan (kimse), yükümlü. 2. sıf. Çok emek verilerek hazırlanmış, gösterişli, muhteşem, şatafatlı. 3. kısa. Vergi vermekle yükümlü olan kimse veya kuruluş. 4. din. Birtakım dîni emir ve görevleri yerine getirmek zorunda olan, erginlik çağına girmiş, âkil bâliğ olmuş kimse.

²⁷²⁰ el ‘âlem: birl. i. (Türkçe el “halk” ve Arapça ‘âlem “dünyâ” ile) Herkes, başkaları, el gün.

²⁷²¹ melâ‘ike: i. (a. melâik‘ten melâike) 1. Melekler, melâik. 2. Melek.

²⁷²² hayvânât: i. (a. hayvân ve çoğul eki -ât ile hayvânât) 1. Hayvanlar. 2. Hayvanları inceleyen ilim dalı, zooloji.

²⁷²³ ‘âlem: i. (a. ‘âlem) 1. Yerde ve gökte yaratılmış olan Şeylerin bütünü, kâinat, evren. 2. Bir güneş ve ona bağlı olup etrâfında dönen yıldızlardan meydana gelen sistem. 3. Yeryüzü, dünya. 4. Diyar. 5. Herkes, insanlar. 6. (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Aynı Şart, durum ve düşüncedeki insanların meydana getirdiği çevre, muhit. 7. Hal, hâlet, ortam. 8. Zevk ve safâ meclisi, eğlence. 9. (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Bir Şeyin kendi içinde veya aynı özelliği taşıyan Şeylerin kendi aralarında meydana getirdiği bütünü, kendilerine has bir dünya: “Hayvanlar âlemi.” “Bitkiler âlemi.” “Düşünce âlemi.” “His âlemi.” 10. i. ve sıf. Kendine has, değişik özellikleri bulunan yer, durum veya kimseler için kullanılır.

²⁷²⁴ ma‘mûr: sıf. (a. ‘umrân “bayındırlık”tan ma‘mûr) 1. Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli. 2. Yerleşik, ahâlisi olan, meskûn. 3. İşlenmiş, bakımlı.

²⁷²⁵ şahrâ: i. (a. şahrâ‘) 1. Kasaba, köy vb. meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova. 2. Çöl.

²⁷²⁶ çadır: i. (Eski Türk. çâtır; Farsça çâder‘den veya Türkçe çat-mak fiilinden) 1. Barınmak maksadıyla yere çakılmış kazıklara keçe, kalın bez, kıl dokuma veya deri gerilmek sûretiyle açık havada kurulan, kolayca sökülüp taşınabilir barınak. 2. târih. Eskiden kürekli gemilerin kıç tarafındaki köşk biçiminde yer. 3. târih. Yelkenli savaş gemilerinin kıç tarafındaki tente. 4. halk ağzı. Kadımların örtündükleri çarşaf, car.

²⁷²⁷ iştiqâk: i. (a. şakğ “yarmak, belirlemek”ten iştiqâğ) 1. dilb. (Kelimeler için) Bir kökten gelme, aynı kökten türeme. 2. edeb. Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanma sanatı.

²⁷²⁸ ‘âlem: i. (a. ‘âlem) 1. İşâret, alâmet, nişan, sembol. 2. Sancak, bayrak. 3. Kubbe, minâre ve bayrak direklerinin en üst kısmında bulunan ay veya lâle biçimindeki süslü tepelik, mahçe. 4. Sarık yapılan bir çeşit kumaşın içindeki altın teller. 5. dilb. Özel isim, has isim.

²⁷²⁹ ‘alâmet: i. (a. ‘alâmet) 1. İşâret, belirti, nişan, emâre, alem, araz. 2. Belirli bir Şeyi, bir fikir ve inancı ifade etmek için kullanılan harf, bitki, hayvan veya Őeçilen herhangi bir işâret, remiz, sembol, simge. 3. Benzerlerine nispetle çok büyük ve iri olan, kocaman, cesim Şey.

²⁷³⁰ Hâlik: i. (a. halk “yaratmak”tan hâlik) Yaratıcı, yaratan, esmâ-i hüsnâdan (Allah‘ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁷³¹ ‘ibâd: i. (a. ‘abd‘in çoğul şekli ‘ibâd) Kullar, abdler.

kerem itmesi ile luṭf²⁷³² idicidir. Ve Ḥaḳ’dan ğayrıya Raḥmān dinilmez. Velākin ‘ibāda Raḥīm dinilür. (6) Eger dirseñ ki nice Müseylime-i Kezzāb’a²⁷³³ Raḥmānū’l-Yemāme deyü add ḳonuldu ol anlarıñ şā’irleriniñ sözidir. (7) **Mıṣra**: و انت غيث الوری ما دلت رحمانا ‘Ve ente²⁷³⁴ ğaysü’l-verā²⁷³⁵ mā zillete raḥmānen.” **Neṣr** dimesi: Ya ‘nī sen ḳamu ḥalkıñ mu‘īnisiñ²⁷³⁶ mādāmki²⁷³⁷ (8) Raḥmān’sın. Dinür ki ol anlarıñ küfrlerine ‘inād ile muṣırr²⁷³⁸ olmalarından ve mübālağa ile yārılarını medḥ itmeden (9) dinildi. Anlarıñ bu sözlerine iltifāt²⁷³⁹ olunmaz. Eger dirseñ ki Er-raḥmāni’r-raḥīm besmelede zıkr itdik, (10) bunda tekrārlamada fā’ide nedir? Şāḥib-i Ḥāzin dir ki: Çünki ‘ināyet²⁷⁴⁰, raḥmet ile her umūrda ğayrıdan çoḳdur. (11) Ve umūra i‘ānet²⁷⁴¹ dilemek anuñla ğayrısından ziyāde mühim ve lāzımdır. Anuñ için Ḥaḳ Te‘ālī’niñ raḥmeti tekrār (12) be tekrār zıkr itmek. Zīrā ol ḳamu ḥalkına raḥmeti ile tecellī²⁷⁴² eyler. Andan buyurdı ki: “Raḥmeti

²⁷³² luṭf: i. (a. luṭf) 1. İyi muāmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk. 2. Bağış, bağışlama, ihsan, kerem, cömertlik.

luṭfetmek: birl. geçişsiz fiil. (a. luṭf + Türkçe etmek, eylemek) 1. İyi davranmak, hoş muāmele etmek, iyilikte bulunmak. 2. Lutuf olarak yapmak, izin vermek, müsāade etmek. 3. Bağışlamak, ihsan etmek, lutufta bulunmak.

²⁷³³ Müseylime-i Kezzāb: Ebū Sümāme Raḥmānū’l-Yemāme Mesleme b. Sümāme b. Kebīr (Kesīr) el-Hanefī el-Vāilī (ö. 12/633)

Resūl-i Ekrem devrinde peygamberlik iddiasında bulunanlardan biri.

²⁷³⁴ ente: Sen.

²⁷³⁵ ğays: (a.i.c.: guyūs) Yağmur.

verā: i. (a. verā) Bütün yaratılmış olanlar, ālem, kāinat, halk, mahlūk.

²⁷³⁶ mu‘īn: i. (a. i‘āne “yardım etmek”ten mu‘īn) 1. Yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse. 2. Yamak, yardımcı, muāvīn. 3. “Herkesin yardımcısı, herkese yardım eden” anlamında Allah için kullanılır.

²⁷³⁷ mādāmki: bağl. (a. mādām’dan mādēm – mādēm ki) Başına getirildiği cümleyi “değil mi ki, –diği için, –diğine göre” gibi anlamlarla daha sonraki cümleye bağlar.

²⁷³⁸ muṣırr: sıf. (a. işrār “üzerine düşmek, ısrar etmek”ten muṣırr) Düşünce veya isteğinden bir türlü vazgeçmeyen, herhangi bir konuda sürekli direnen, ayak direyen, ısrar eden.

²⁷³⁹ iltifāt: i. (a. left “sağa veya sola çevirmek”ten iltifāt) 1. Bir kimseye gönlünü alacak şekilde davranma, güler yüz gösterme, hatırını sorma, ilgilenme, teveccüh. 2. Bir şeye arzu duyma, alāka gösterme, onunla ilgilenme, rağbet gösterme. 3. eski. Yüzünü çevirip bakma, başını döndürme. 4. edeb. İfādeye etki ve hareketlilik kazandırmak için sözü beklenmedik bir zamanda başka bir kişiye veya şeye yönelme şeklindeki edebî sanat.

²⁷⁴⁰ ‘ināyet: i. (a. ‘ināyet) 1. Lutuf, ihsan, iyilik. 2. Gayret, dikkat.

‘ināyet etmek (eylemek, buyurmak): Lutfetmek, ihsan etmek.

²⁷⁴¹ i‘ānet: i. (a. ‘avn “yardım”dan i‘ānet) Yardım.

²⁷⁴² tecellī: i. (a. celā’ “açıklamak”tan tecellī) 1. Görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme. 2. mec. Kader, tālih. 3. Allah’ın kudretinin şahıslarda ve eşyāda görünmesi. 4. tasavvuf. Sālikin kalbinde gayp ālemine āit nūrun belirmesi, ilāhī feyzin müminin kalbinde zuhuru.

tecellī etmek: 1. Görünmek, belirme, zuhur etmek. 2. (Allah için) Kudreti yarattıkları üzerinde görünmek.

sebkat²⁷⁴³ gâzabî²⁷⁴⁴”. Hışmımı²⁷⁴⁵ rahmetim (13) başdırdı. **Ve kavlıhū** Te‘ālā مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ “Mālîki yevmi’d-dîn.” Ya‘nî, Hâk Te‘ālî ol günün şâhibidir. Zîrâ الدِّينِ (ed-dîn) cezâdır. (14) Ve المالك (el-mâlik) her şey’e mutaşarrıf²⁷⁴⁶ olandır. Ba‘zılar anı kâdir²⁷⁴⁷ dimek didiler. Zîrâ cezâ olacak günde kâdir (15) olan ancak Hâk Te‘ālî’dir. Ve “el-mâlik” emr ve nehye mutaşarrıf olandır. Ve kâdir kamu a‘yânî²⁷⁴⁸ ‘ademi²⁷⁴⁹ vücûda²⁷⁵⁰ getürendir. (16) Aña ancak Hâk Te‘ālî kâdirdir. Ve ba‘zılar melik²⁷⁵¹ mülkden boldur didiler. Zîrâ ملك العبد والدابة (melikü’l-‘abd ve’-d-dâbbeti²⁷⁵²) dinür. Ya‘nî, (17) kuluñ ve hayvânîñ şâhibi. Zîrâ “melikü’l-eşyâ” dinilmez. Ya‘nî, eşyânîñ şâhibi. Zîrâ eşyâya hükmi yürimez kendiniñ (18) olmayınca. Ve ba‘zılar el-melik, evlâdır²⁷⁵³ didiler. Zîrâ ملك كل مملك (melik külli²⁷⁵⁴ mümellik²⁷⁵⁵) dinür. Ya‘nî, her mülk itdiginiñ şâhibi. Ve ليس كل ملاك ملك (leys (19) külli mellāk melik) Her mülk eyleyen şâh olmaz. Ve ba‘zılar anuñ ikisi de bir ma‘nâdır didiler. فرهين²⁷⁵⁶ Ferihîñ ile (20) فرهين²⁷⁵⁷ fārihîñ gibi. Ve ibn

²⁷⁴³ sebkat: (a.i.) Geçme, ilerleme.

²⁷⁴⁴ gâzab: i. (a. gâzab) Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

²⁷⁴⁵ hışm: i. (f. hışm) Öfke, kızgınlık, gazap.

²⁷⁴⁶ mutaşarrıf: sıf. ve i. (a. taşarruf “idâre etmek”ten mutaşarrıf) 1. Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâlikî olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse). 2. Bir işi dilediği gibi yöneten (kimse). 3. i. târih. Osmanlı devlet teşkilâtında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak yâhut livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi.

²⁷⁴⁷ kâdir: sıf. (a. kudret “gücü yetmek”ten kâdir) 1. Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse), muktedir. 2. i. “Tam ve mutlak kudret sâhibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

kâdir olmak: Gücü yetmek, muktedir olmak.

²⁷⁴⁸ a‘yân: i. (a. ‘ayn’ ın çoğul şekli a‘yân) 1. Bir şehrin ileri gelenleri, eşraf. 2. Senato ve senato üyesi [Tekil anlamında da kullanılır]. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde şehir ve kasabalarda halk tarafından seçilen, vergilerin, masrafların dağıtılması ve toplanması gibi hususlarda kadılar ve vâlilere karşı halkın vekîli durumunda olan kimse [Bu anlamda tekil gibi kullanılır]. 4. Varlıklar, nesnelere, eşyâ, aynlar.

²⁷⁴⁹ ‘adem: i. (a. ‘adem) 1. Var olmama, bulunmama, fıkdan. 2. Hiçlik, yokluk. 3. mec. Ölüm. 4. tasavvuf. Yokluk.

²⁷⁵⁰ vücûd: i. (a. vücûd) 1. İnsan veya hayvan gövdesi, beden. 2. Var olma, bulunma. 3. Varlık. 4. Benlik, varlık.

vücûda getirmek: 1. Yaratmak. 2. Ortaya çıkarmak, meydana getirmek, hâsıl etmek, yapmak.

²⁷⁵¹ melik: i. (a. mulk “mâlik olmak, hükmetmek”ten melik – melîk) 1. Hükümdar, pâdişah, hâkan. 2. “Mülkün gerçek sâhibi ve kâinâtın mutlak hükümdârı” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

melikü: Sâhibi.

²⁷⁵² dâbbe: i. (a. dâbbe) Binek ve yük hayvanı.

²⁷⁵³ evlâ: sıf. (a. evlâ) Daha uygun, daha iyi, daha lâyık, yeğ, müreccah.

²⁷⁵⁴ külli: Her.

²⁷⁵⁵ mümellik: (a.sıf. mülk’den) huk. Temlîk eden, mülk olarak veren kimse.

mümellek: (a.sıf. mülk’den) Temlîk edilmiş, mülk olarak verilmiş.

²⁷⁵⁶ ferihîñ: Maharetli, eli çabuk kimseler.

²⁷⁵⁷ Kûr’ân, (Şu’arâ) 26/149: “Ustalıkla.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

fārihîñ: Maharetli, eli çabuk kimseler.

'Abbās rağiya'l-lāhu 'anhümā buyurdı ki: "Māliki yevmi'd-dīn." demek hesab gününüñ kađisi²⁷⁵⁸ dimekdir. (21) Ve ba'zılar "ed-dīn" cezādır, hayrda ve şerde itdigini bulmak. Zīrā کما تدین تدان (kemā²⁷⁵⁹, tūdīn²⁷⁶⁰, tūdān²⁷⁶¹) dirler. Ya'nī, itdigiñ gibi (22) cezānı bulursuñ. Hayr ise hayr şer ise şer. Ve ba'zılar ol günde kişiye ancak dīni yaradığı için dinildi, (23) didiler. Ve ba'zılar "ed-dīn" qahr idüp zillete²⁷⁶² düşürmekdir, didiler. Zīrā دنته (dintühü) Ya'nī, aña qahr idüp anı (24) zillete düşürdüm. ادینه (Edīnihü), aña qahr idüp zillete düşürürüm. دينا (Dīnen), qahr ile zillete düşürmekdir. "Fedān hüve" (25) Ol qahr oluñ zelīl²⁷⁶³ oldu. Ve eger dirseñ ki niçün maḥşüş²⁷⁶⁴ "yevmi'd-dīn" yalnız zikr itdi. Ol ise cemī' (26) eyyāma mālīkdir. Şāhib-i Hāzin dir ki: Ol günde emlak²⁷⁶⁵ şāhibleri bütün zā'il olur. Anda ne mülk²⁷⁶⁶ ve ne melik (27) ve ne emr qalır. Ol günde ancak emr ve mülk Haq Te'ālī'niñdir. Qavlühü Te'ālā الملک يومئذ الحق للرحمن²⁷⁶⁷ "El-mülkü yevme'izini'l-ḥaqqı lir raḥmāni"²⁷⁶⁸. Ya'nī ol (28) günde mülk ancak Haq Te'ālī'niñ ḥaqqı ve müsteḥaqqıdır. Nitekim qavlühü Te'ālā لمن الملك اليوم لله الواحد القهار²⁷⁶⁹ "Li-meni'l-mülkü'l-yevm lillāhi'l-vāḥidi'l-qahhār"²⁷⁷⁰. Ya'nī (29) bugün mülk bir

²⁷⁵⁸ kađi: i. (a. kađā' "hükmetmek"ten kađi) [Eski metinlerde kādî şeklinde kullanılmıştır. Kelime Türkçe'den Balkan dillerine ve Almanca'ya da geçmiştir] İslām hükükuyle yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dāvâyı halletmek üzere devlet tarafından tayıñ edilen memur.

²⁷⁵⁹ kemā: takı. (a. kemā) "Gibi, misillü" anlamında benzetme edatı.

kemā: Nasıl.

²⁷⁶⁰ tūdīn: Davranış sergilersen.

²⁷⁶¹ tūdān: Öyle karşılık görürsün.

²⁷⁶² zillet: i. (a. zillet) 1. Aşağı olma, hakirlik, horluk. 2. Şerefsizlik.

²⁷⁶³ zelīl: sıf. ve i. (a. zillet "hor ve hakir olmak"tan zelīl) Aşağılanan, hor görülen (kimse), hakir.

zelīl olmak: Hor ve hakir olmak, aşağılanmak.

²⁷⁶⁴ maḥşüş: sıf. (a. ḥuşuş "has, husûsî, özel olmak"tan maḥşüş) 1. Yalnız bir kimse, bir nesne veya bir yere âit olan, başkasında bulunmayan, husûsîleşmiş, has, özgü. 2. Birisi için ayrılmış, birine tahsis edilmiş, 3. eski. Ayrı, başlı başına, müstakil. 4. Ayrıca, husûsî olarak, bilhassa. 5. İsteyerek, bilerek, kastî olarak, kasten, özellikle. 6. Şaka olsun diye, şakadan, yalandan.

²⁷⁶⁵ emlak: i. (a. milk – mülk'un çoğul şekli emlak) Mülkler, ev, tarla, arsa gibi taşınmaz mallar, gayrimenkul, mallar.

²⁷⁶⁶ mülk: i. (a. mülk) 1. Dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal. 2. Bir hükümdar veya devletin hüküm ve idâresi altında bulunan toprakların tamâmı, memleket. 3. eski. Vakıf olmayan, mülkiyeti şahsa âit bulunan yer veya binâ. 4. mec. Ülke, âlem, diyar, dünya.

²⁷⁶⁷ Qur'an, (Furkan) 25/26: "O gün gerçek hükümdarlık Raḥmân'ındır." Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁷⁶⁸ Qur'an, (Furkan) 25/26

yevme'izin: o gün.

el-ḥaqqı: gerçek, hakıdır.

lir raḥmāni: Raḥman'ındır.

²⁷⁶⁹ Qur'an, (Mü'min) 40/16: "Bugün mülk (hükümdarlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hakimiyeti altında tutan Allah'ındır." Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁷⁷⁰ Qur'an, (Mü'min) 40/16

li-meni: kimindir?

olan kahr idici Hâk Te‘âlî’den gayrı kimiñdir? Ve dâr-ı dünyâda²⁷⁷¹ yek-dâne²⁷⁷² olanlar melik ya‘nî şâh (30) adıyla tesmiye olmaları mecâzendir²⁷⁷³, haqîkat üzre degildir. **Ķavlühü** Te‘âlâ **إِيَّاكَ نَعْبُدُ** ‘İyyâke na‘büdü’. Ya‘nî saña kulluk ve ‘ibâdet (31) ideriz. Bunda haberden hitâba döndi. Ve bunuñ fâ‘idesi süreniñ evvelinden buraya gelince kadar medh ü şenâ idi. (32) Şenâ ise gâ‘ibde²⁷⁷⁴ “İyyâke na‘büdü” den evlâdır. Zîrâ du‘âdır ve du‘âda hitâb evlâdır. Ve ba‘zılar didi ki: (33) Anda zamîr²⁷⁷⁵ vardır ki “kavlü iyyâke na‘büdü” demek ya‘nî söyleyin. Ve ma‘nâsı maḥşûş ‘ibâdetimiz sañadır ve (34) birleyüp hużû‘²⁷⁷⁶ ile emriñe itâ‘at²⁷⁷⁷ ideriz, dimekdir. Zîrâ ‘ibâdet hużû‘ ile zilletiñ nihâyetidir. Zîrâ kula (35) عبد الذلة (‘abdü’z-zilleti) dinür. Zelîl olup inkıyâd²⁷⁷⁸ itdigi için. Ve ba‘zılar, ‘ibâdet Hâk Te‘âlî’ye ta‘zîm için farz²⁷⁷⁹ [14a] (1) olan fi‘le irmeden ‘ibâretdir²⁷⁸⁰. İmdi kuluñ “iyyâke na‘büdü” dimede ma‘nâsı, senden gayr bir kimseye kulluk ve (2) ‘ibâdet itmem dimekdir. Ve ‘ibâdet, kıldan zilletiñ gâyetidir²⁷⁸¹. Ve Hâk

el-yevme: bugün.

lillâhi: Allah’ın.

el-vâhidi: Tek.

el-kaḥhâr: Ve kahredici olan.

kaḥhâr: sîf. (a. kahr “üstün gelmek, zorla istediğini yapmak”tan kaḥhâr) 1. Çok kahreden, ezen, mahveden, yok eden. 2. i. “Kendisine karşı çıkanları, tanrılık iddiasında bulunanları yok eden, kahreden” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

²⁷⁷¹ dâr-ı dünyâ: i. (a. dâr “ev, yurt” ve dünyâ ile dâr-ı dünyâ) Yeryüzü, dünya.

²⁷⁷² yek-dâne: birl. sîf. (f. yek “bir, tek” + dâne “tâne, çekirdek” ile) Eşi olmayan, tek.

²⁷⁷³ mecâzen: zf. (mecâz’ın tenvinli şekli mecâzen) Mecaz olarak, mecaz yoluyla.

mecâz: i. (a. cevâz “câiz olmak; geçmek”ten mecâz) 1. İfâdeye kuvvet ve güzellik vermek için benzerlik veya daha değişik bir ilgiye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılan söz. 2. edeb. Bir sözü bu şekilde gerçek anlamı dışında kullanma sanatı. 3. Gerçek olmadığı halde bir gerçeğe işâret eden ve geçmiş gibi görünen oluş, gerçeğin zıddı.

²⁷⁷⁴ gâ‘ib: sîf. ve i. (a. gayb – ğiyâb “kaybolmak”tan gâ‘ib) 1. Göz önünde olmayan, hazır bulunmayan (şey).

2. Gözle görünmeyen âlem. 3. eski dilb. Üçüncü şahıs.

²⁷⁷⁵ zamîr: i. (a. zamîr) 1. İç, derun. 2. mec. Kalp, gönül. 3. dilb. Daha önce adı geçen bir varlığın yerini tutan kelime, adıl.

²⁷⁷⁶ hużû‘: i. (a. hużû‘) 1. Alçak gönüllülük, tevâzu. 2. din. ve tasavvuf. Allah’ın ululuğu karşısında boyun eğme [Daha çok huşû ile birlikte kullanılır].

²⁷⁷⁷ itâ‘at: i. (a. tav‘ “boyun eğmek”ten itâ‘at) Emre uyma, söz dinleme.

²⁷⁷⁸ inkıyâd: i. (a. kayd “bağlamak” ve kıyâdet “yularından çekmek, götürmek”ten inkıyâd) Boyun eğme, baş eğme, itâat etme.

²⁷⁷⁹ farz: i. (a. farz) 1. İslâm dîninde Allah’ın emri olduğu kesin bir delille sâbit olan, yapılması sevâbı, özürsüz olarak terki büyük günâhı, inkârı ise küfrü gerektiren itikâdî, amelî, ahlâkî yükümlülük. 2. teşmil. Şart ve gerekli olan şey. 3. Namazların, terkedilmesine izin verilmeyen, vakti geçirilse kazâ edilmesi şart koşulan rekâtları.

²⁷⁸⁰ ‘ibâret: sîf. (a. ‘ibâret) Sâdece -den meydana gelmiş, -den oluşmuş, başka bir şey değil, ancak bu.

²⁷⁸¹ gâyet: zf. (a. gâyet) 1. Çok, pek, pek çok, son derece. 2. i. Son, nihâyet, encam; gâye.

Te‘ālî’ye ta‘zîmîñ nihâyetidir. Zîrâ (3) Hâk Te‘ālî ‘azîm²⁷⁸² olmağla kendine kulluk ile ‘ibâdet müsteħâkdır. Ve ‘ibâdet ancak²⁷⁸³ Hâk Te‘ālî’ye ħuzû‘dur. (4) Zîrâ kendi ulu ni‘metler iħsân idicidir ki kulu yokdan var eyleyüp andan dînine hidâyet eyledi. (5) Öyle olduğda Hâk Te‘ālî’ye ħuzû‘ ve tezellül²⁷⁸⁴ itmek kula lâyıķ ve sezâ oldı. وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “Ve iyyâke nesta‘în.” (6) Ya‘nî saña şıgınuıp senden yardım isteriz. ‘İbâdetiñ itmege ve cemî‘ umûrımıza i‘ânetiñ dileriz. **Ve eger** dir iseñ (7) yardım ve şıgınmaķ dilemek ‘amele şurû‘²⁷⁸⁵ itmezden evvel gerek idi. İmdi ‘ibâdetden şoñra dilemekde ħikmet (8) nedir? Şâhib-i Ĥâzin dir ki: Anı birkaç vech üzre zıkr itdiler. Birisi, bunda tākāt²⁷⁸⁶ ile itâ‘at²⁷⁸⁷ dilemek (9) fi‘lden evvel lâzım gerek idi. Biz Hâk Te‘ālî’ye ħamd ideriz ki bize tevfiķ eyledi. Ve fi‘l ile itâ‘ate (10) tākāt virdi. Öyle olduğda yardım dilemede taķdîm²⁷⁸⁸ ve te‘ħîr²⁷⁸⁹ itmede fark yokdur. İkinci: Yardım dilemek (11) ‘ubûdiyetiñ²⁷⁹⁰ bir nev‘îdir²⁷⁹¹. Çünki cümle ‘ibâdeti evvel yâd idince iķtizâ itdi ki tafşîl²⁷⁹² olan nev‘ini²⁷⁹³ yâd (12) eyleye. Andan diledi. Üçüncü: Şanki²⁷⁹⁴ kul dir ki: Yâ Rabb! Saña ‘ibâdet

²⁷⁸² ‘azîm: sıf. (a. ‘azâmet “büyük ve ulu olmak”tan ‘azîm) 1. (Maddî bakımdan) Büyük. 2. (Mânevî bakımdan) Büyük, ulu, haşmetli. 3. (Tesir bakımından) Çok şiddetli. 4. i. “Aklın ve hayâlin alamayacağı, gözün göremeyeceği kadar sonsuz büyük ve azametli” mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

²⁷⁸³ ancak: zf. (Eski Türk. ol zamirinin eşitlik hâli ança ve kuvvetlendirme takısı ok’tan ança+ok > ançak > ancak) 1. Yalnız, sâdece. 2. Zar zor, güç hal ile, dara dar, kıt kanaat. 3. Topu topu, en fazla. 4. Nihâyet, en sonunda, neticede. 5. (Bu kadar, o kadar ile berâber kullanıldığı zaman) Olsa olsa, onun gibi. 6. bağı. Fakat, ama, lâkin, yalnız, ne var ki.

²⁷⁸⁴ tezellül: i. (a. zillet “hor ve hakir olmak”tan tezellul) Kendini hor ve hakir gösterme, kendini aşağı kabul etme, zillate katlanma, alçalma.

²⁷⁸⁵ şurû‘: i. (a. şurû‘) Başlama.

şurû‘ etmek (eylemek, kılmak): Başlamak.

²⁷⁸⁶ tākāt: i. (a. tākāt) Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

²⁷⁸⁷ itâ‘at: i. (a. tav‘ “boyun eğmek”ten itâ‘at) Emre uyma, söz dinleme.

²⁷⁸⁸ taķdîm: i. (a. kudûm “öne geçmek”ten taķdîm) 1. (Bir şeyi) Kendinden büyük ve üstün bir kimseye verme, sunma. 2. (Bir kimse veya şeyi) Birine tanıtmaya, tanıştırmaya. 3. Öncelik tanıma, öne alma. 4. kısaltmaya. Bir kitabın başında yer alan, eseri ve içindeki konuları açıklayıcı bölüm, methal, giriş.

²⁷⁸⁹ te‘ħîr: i. (a. âħîr “son”dan te‘ħîr) 1. Erteleme, sonraya bırakma. 2. Geciktirme, geciktirilme.

²⁷⁹⁰ ‘ubûdiyet: i. (a. ‘ubûdiyyet) 1. Kulluk, kulluğun gereklerini daha dikkatli bir şekilde yerine getirme, ileri derecede ibâdet ve kulluk etme. 2. mec. Aşırı derecede bağılılık. 3. tasavvuf. Kulluğun gereği olarak emir ve yasakları yerine getirip varlık âleminde vukû bulan her şeyi Hak’tan bilme, kendisiyle ilgili konularda Hak’tan râzî olma, diğerkarar ve insanlara hoşgörü ile davranma ve kalben Hakk’a yönelip her an Hak ile meşgul olma hâli.

²⁷⁹¹ nev‘î: sıf. (nispet eki -î ile) Nev’e, cinse âit, çeşitle, türle ilgili.

²⁷⁹² tafşîl: i. (a. faşl “ayırma”tan tafşîl) Bir şeyi bütün ayrıntıları ile açıklama.

²⁷⁹³ nev‘: i. (a. nev‘) 1. Cins, tür. 2. Sınıf. 3. Türü.

²⁷⁹⁴ şanki: zf. (f. sâñ “gibi”den san ki) 1. Anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde, güya [Bu anlamda gibi takısı ile de kullanılır]. 2. Soru cümlelerinin başına getirildiğinde anlatılan konunun üstüne dikkat ve ilgi çekmeye, uyarıda bulunmaya yarar.

itmege şurū' itdim. Lākin senden anı ben (13) itmām²⁷⁹⁵ itmege yardım ve tākat dilerim ki beni 'ibādetiñden bir men' idici men' idüp ayırmaya. Dördünci: Kaçan ki (14) kıl "ıyyāke na'būdū" deyince kendine dereceyi 'ubūdiyete irmege bir 'acele²⁷⁹⁶ hāşıl²⁷⁹⁷ olur, ol ise ulu menzildir. (15) Andan kendine bir 'ucb²⁷⁹⁸ girmek qorhısından "ıyyāke nesta'in" ardınca getürdi ki ol kendine hāşıl (16) (olacak)²⁷⁹⁹ 'ucbdan Hākk'a şıgınıp i'ānet dilemek ile hālāş²⁸⁰⁰ ola. اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ "İhdinā'ş-şırāte'l-müstakim". Ya'nī, bizlere (17) saña toğrı olan yolu hidāyet eyle, andan ayırma. Ve bize anı beyān²⁸⁰¹ eyle. Ba'zılar didi ki: Bizleri (18) ol yol üzre şābit eyle dimekdir. Zīrā kılķana اليك حتى أعود اليك (qum²⁸⁰² hātā e'ūde²⁸⁰³ ileyke²⁸⁰⁴). Ya'nī, otur tā ben dönüp (19) saña gelince kadar, dimek. Ve ma'nāsı sen olduğūñ hāl üzerine dā'im²⁸⁰⁵ ol, dimek. Bu mü'minlerden (20) du'adır. Kendileri hidāyet üzre olmaları ile anda şābit olmaların dileyüp ve hidāyetiñ ziyāde (21) olmasın dilemekdir. Zīrā Hākk Te'ālī'de olan luflar ile hidāyetleriñ intihāsına²⁸⁰⁶ irmek mümkün (22) degildir. Ve bu ehl-i sünnet²⁸⁰⁷ ve'l-cemā'atiñ mezhebidir. Ve الصِّرَاطُ (eş-şırāt) yoldur. Andan Cerir nām şā'ir (23) **Şi'r:** امير المؤمنين

²⁷⁹⁵ itmām: i. (a. tamām "tam olmak"tan itmām) Bitirme, tamamlama.

²⁷⁹⁶ 'acele: i. (a. 'acele "çabuk olma, çabukluk") 1. Bir şeyi çabuk yapmaya çalışma, telâş ve sabırsızlık göstererek çabuk davranma, çabukluk, tezlik, şitap. 2. sıf. Çabuk ve tez yapılması gereken. 3. zf. Çabucak, hemen, tez elden, derhal.

²⁷⁹⁷ hāşıl: sıf. (a. huşul "meydana gelmek, elde etmek"ten hāşıl) 1. Husûle gelen, olan, meydana çıkan. 2. i. Ortaya çıkan semere, netice.

hāşıl olmak: Meydana gelmek, ortaya çıkmak, peydâ olmak.

²⁷⁹⁸ 'ucb - 'ucup: i. (a. 'ucb) Kendini beğenme, kendini büyük görme, kibir, gurur.

'aceb: zf. (a. 'aceb "şaşma, hayret") 1. Şüphe, tereddüt, hayret ifâde eden soru zarfı, acaba. 2. sıf. Garip, acâyip, tuhaf, şaşırtıcı.

²⁷⁹⁹ (olacak) Kenar notu.

²⁸⁰⁰ hālāş: i. (a. hālāş) Kurtulma, kurtuluş.

hālāş olmak: Kurtulmak.

²⁸⁰¹ beyān: i. (a. beyān) 1. Açıklama, anlatma, söyleme. 2. Herhangi bir şeyi, bir durumu resmî makamlara bildirme veya bu hususta verilen bilgi, bildirim, deklarasyon. 3. edeb. Belâgatın teşbih, mecaz, kināye, istiāre gibi anlatım yollarını, sanatlarını gösteren bölümü.

beyān etmek (eylemek, kılmak): 1. Bildirmek, anlatmak, söylemek.

²⁸⁰² qum: Otur, dur, bekle!

²⁸⁰³ e'ūde: Ben dönünceye.

²⁸⁰⁴ ileyke: Sana.

²⁸⁰⁵ dā'im: sıf. (a. devām "sürekli olmak"tan dā'im) 1. Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız. 2. zf. Her zaman, sürekli olarak, dâima.

dā'im olmak: Devam etmek, sürmek, sürüp gitmek.

²⁸⁰⁶ intihā: i. (a. nehy > nihāyet "son"dan intihā) 1. Son bulma, sona erme. 2. Tükenme, bitme. 3. Son, nihāyet.

²⁸⁰⁷ ehl-i sünnet: i. (a. ehl ve sunnet ile ehl-i sünnet) Kur'ân-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'in sünnetine aynen tâbi olarak hak yoldan ayrılmayan, itikâdî meselelerde Selefiye, Eş'ariye, Mâtüridiye mezheplerinden birine, amelî hususlarda ise İslâmiyet'in temel esaslarında birleşen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerinden birine mensup olan(lar), fırka-i nâciye, sünni(ler) [Ehl-i sünnet ve'l-cemâat da denir].

اذا اعوجَّ رُكُّ الى مستقيم (Emîrû'l-mü'minîne yekûnü²⁸⁰⁸ 'alâ şırâta / İzâ a'vecce rudde²⁸⁰⁹ ilâ müstaķim.) **Şi'r:** Emîrû'l-mü'minîn olan gerek (24) bir yol tütüp konar. / Eger egrilse çün ol yol yine toğrılığa döner. **Neşr:** Andan ibn 'Abbâs rağiya'l-lâhu 'anhümâ (25) buyurdu ki: هو من الاسلام (Hüve mine'l-İslâm.) Ya'nî, yol İslâm dînidir. Ve ba'zilar: Şırât Qur'an'dır, didiler. Ol merfû²⁸¹⁰ (26) rivâyet olundu. Ve ba'zilar: Ol sünnet ve'l-cemâ'atdır, didiler. Ve ba'zilar didiler ki: ما'nâسى المِسْتَحْقِينِ لِلجَنَّةِ (İhdinâ (27) 'ş-şırâte'l-müsteħaķķine²⁸¹¹ lil cenneti.) Ya'nî, cennete lâ'ik ve müsteħaķ olanlarıñ yollarını bize hidâyet eyle dimekdir. (28) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ “Şırâta'l-lezîne en'ame'te 'aleyhim.” Ya'nî, kendilerine hidâyet ile tevfiķi ihsân itdikleriñiñ yolu. (29) Bu evvelkiden birledir²⁸¹². Ve anlar ise peygamberler ve mü'minlerdir ki anları Haķ Te'âlâ Qur'an'da yâd itdi. Kavluhü Te'âlâ: (30) أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ²⁸¹³ “Ülâ'ike ellezîne en'ame'l-lâhu 'aleyhim mine'n-nebiyyîne ve's-şiddiķîne ve's-şühedâ'i ve's-şâliħin.”²⁸¹⁴ Anlar ki sen (31) kendilerine luţf, ihsân itdikleriñ enbiyâlardan²⁸¹⁵ ve şadıķlardan²⁸¹⁶ ve şehidlerden ve şâliħlerdir²⁸¹⁷. Ve ibn 'Abbâs (32) rağiya'l-lâhu 'anhümâ buyurdu ki: Anlar enbiyâlardan, anlar 'İsâ ve

²⁸⁰⁸ yekûn: olur.

²⁸⁰⁹ rudde: Çevrilir.

²⁸¹⁰ merfû': sîf. (a. ref' "yükseltmek, kaldırmak"tan merfû') 1. Yükseltilmiş, kaldırılmış. 2. Hükmü kaldırılmış, hükümsüz hâle getirilmiş, feshedilmiş. 3. Hz. Peygamber'e isnat edilen ve kesin olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîri olduğuna hükmedilen hadis. 4. dilb. Arap gramerine göre son harfinin hareketi ötre olup "u, ü, o, ö" şeklinde okunan (isim veya muzâri fiil).

²⁸¹¹ el-müsteħaķķine: Hakedenlerin.

²⁸¹² birle: takı. (Eski Türk. birle) [Kökü hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür] E. T. Türk. İle, birlikte, berâber.

²⁸¹³ Qur'an, (Nisâ) 4/69: "İşte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiķlarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler." (Âyet yazılırken ülâ'ike ile ellezîne kelimeleri arasındaki me'a kelimesi, ülâ'ike kelimesinin başındaki "fe" kelimesi alınmamış. "Ülâ'ike ellezîne en'ame'l-lâhu 'aleyhim mine'n-nebiyyîne" Meryem süresinin 58. âyetinde de geçmektedir. İki âyetin kelimeleri bir araya getirilmiş bu esnada me'a kelimesi atlanmış olabilir.) (Âyet ilk yarısına kadar Meryem süresinin 58. âyetinin diğer yarısında ise Nisa süresinin 69. âyetinin kelimelerini bir araya getirmektedir.) (İkinci olasılık: Müellif eserini yazarken me'a ve fe kelimelerini yanlışlıkla atlamış olabilir.)

²⁸¹⁴ Qur'an, (Nisa) 4/69

ülâ'ike: İşte bunlar.

ellezîne: Kimselerdir.

en'ame: Nimet verdiği.

'aleyhim: Kendilerine.

²⁸¹⁵ enbiyâ: i. (a. nebî'nin çoğul şekli enbiyâ') Nebiler, peygamberler.

²⁸¹⁶ şadıķ: sîf. ve i. (a. sidķ "doğru sözlü olmak"tan şadıķ) 1. Dostluğunda samîmî ve vefâlî olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefâyı gösteren, sadâkatli (kimse). 2. Doğru, gerçek, hakîki.

²⁸¹⁷ şâliħ: sîf. ve i. (a. şalâħ "iyi, yaraşır, uygun olmak"tan şâliħ) 1. Elverişli, uygun, yarar. 2. Yetkisi olan (kimse), yetkili. 3. Dînin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sâhibi, günah işlemekten kaçınan (kimse).

Mūsā'dır ki bunlar ne tağyīr²⁸¹⁸ ve ne tebdīl itdiler. (33) Ve ba'zılar: Anlar Hāzret-i Resūl'ün şaḥābeleri ve ehl-i beytidir, didiler. **غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ** "Gayri'l-mağdūbi 'aleyhim." Ya'nī kendilerine (34) olunmayanlar ol yolda gidenler ki kendilerine gāzab irmiş olmaya. Zīrā gāzabın aşlı ƙalbede kan ƙabaruḡ hemān (35) intīƙām almağa ƙaynar, almayınca yatmaz. Andan Hāzret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem: **انْفُورَ الْعَضَبِ فَانِهِ** **جَمْرَةٌ تَتَوَقَّدُ فِي قَلْبِ ابْنِ آدَمَ أَلَمْ تَرَوْا إِلَى انْتِفَاحِ أُودَاجِهِ وَحُمْرَةِ عَيْنَيْهِ**²⁸¹⁹ (İttekū²⁸²⁰ el-gāzabe²⁸²¹ feinnehü²⁸²² cemratün²⁸²³ tetevaƙƙadu [14b] (1) fī ƙalbi²⁸²⁴ ibn ādeme elem terav²⁸²⁵ ile'n tifāḥi²⁸²⁶ evdācihi²⁸²⁷ ve ḥumrati²⁸²⁸ 'ayneyhi²⁸²⁹). Ya'nī ḥuṣm itmeden gāyet şaƙınıñ, Hāƙƙ'a şıgınıñ. Zīrā ol (2) bir ateşdir ki beniādemīñ²⁸³⁰ ƙalbinde yanuḡ tutuşur. Görmez misiñiz ḥuṣma geleniñ şāh tamarlarınıñ ƙabarmasını ve gözleriniñ gāyet (3) ƙızarmasını? Ḥuṣušan²⁸³¹ anuñla Hāƙ Te'ālī vaşf²⁸³² olursa ancak andan murād hemān²⁸³³ intīƙām almaƙdır, gāyr degil. Ol ise (4) kendine 'aşılerden intīƙāmını²⁸³⁴

²⁸¹⁸ tağyīr: (a.i. gayr'den c.: tağyīrāt) Başkalaştırma, değiştirme, bozma.

²⁸¹⁹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/036/2191.htm> Erişim Tarihi: 27.01.2022, Saat: 23:40.

Tirmizī, Sünen-i Tirmizī, Fiten Bahsi, 2191.

2. [https://dorar.net/hadith/search?q=%D8%A8%D9%82%D9%90%D9%8A%D9%8E%20%D9%83%25D&rawi%5B0%5D=779&sort=mhd&df\]=4](https://dorar.net/hadith/search?q=%D8%A8%D9%82%D9%90%D9%8A%D9%8E%20%D9%83%25D&rawi%5B0%5D=779&sort=mhd&df]=4) Erişim Tarihi: 27.01.2022, Saat: 23:45.

²⁸²⁰ ittekū: Sakının.

²⁸²¹ el-gāzabe: Öfkeden.

²⁸²² feinnehü: Çünkü o.

²⁸²³ cemratün: Kordur.

cemre: i. (a. cemre "ateş hâlindeki kömür, kor"dan) 1. Şubat sonu ve mart başında birer hafta ara ile havaya, suya ve toprağa düşerek sıcaklığın yükselmesine sebep olduğu kabul edilen ısıtıcı kuvvet. 2. din. Hac sırasında hacıların Minâ'da şeytanı taşlamaları. 3. Bu maksatla atılan çakıl taşı. 4. Çok iltihaplı bir çıban, kara kabarcık. 5. Ateş halinde kömür.

²⁸²⁴ fī ƙalbi: Kalbinde.

²⁸²⁵ elem terav: görmez misiniz?

²⁸²⁶ ile'n tifāḥi: kabarmasını.

²⁸²⁷ evdācihi: şah damarlarının.

²⁸²⁸ ve ḥumrati: ve kızarmasını.

²⁸²⁹ 'ayneyhi: gözlerinin.

²⁸³⁰ beniādem: Âdemoğlu, insan.

²⁸³¹ ḥuṣušan: zf. (a. ḥuṣuṣ'un tenvinli şekli ḥuṣuṣan) Husûsî olarak, bilhassa, özellikle, husûsîyle.

²⁸³² vaşf: i. (a. vaşf) 1. Bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik. 2. Niteliklerini sayarak târif etme. 3. Övme. 4. dilb. Sıfat.

²⁸³³ hemān: zf. (f. hemān) Hemen kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli: 1. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden. 2. Aşağı yukarı, yaklaşık, takrîben. 3. Ancak, sâdece, yalnız; fakat, illâ.

²⁸³⁴ intīƙām: i. (a. nuƙūm "öç almak, cezâlandırmak"tan intīƙām) Öç alma, yapılan bir kötülüğe gereken karşılığı verip acısını çıkarma.

intīƙām almak: Öç almak.

almaktadır. Velâkin Hâk Te‘âlî’niñ hışmı mü’minlerden ‘âşî²⁸³⁵ olanlara irmez, ancak kâfirlere irer. (5) وَلَا الضَّالِّينَ “Ve lâ‘d-dâllîn.” Ya‘nî, hidâyetden azanlardan itme. Zîrâ “dalâl”iñ²⁸³⁶ aşlı ğayb olmaqdır ve helâk olmaqdır. “Dalle ‘ani’-t-‘arîk” (6) yoldan azdı²⁸³⁷, ğayb itdi. “Ve dalle²⁸³⁸ el-leben²⁸³⁹ fî‘l-mâ‘i²⁸⁴⁰” sūd şuyuñ içinde ğayb oldı ve helâk oldı. Ve ba‘zılar didi ki “ğayri(7)’l-maġdûbi”, anlar Yahūdîlerdir. Ve “eđ-dâllîn” gāvurlardır. Zîrâ ‘Adî ibn Hâtim’den hadîş عَلَيْهِمُ الْيَهُودَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ وَسَلَّمٌ " قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " وَالنَّصَارَى الضَّالِّينَ²⁸⁴¹ (Kâle’n-nebî şalla‘l-lâhu ‘aleyhi vesellem: “El-yehüdü (8) maġdûbi ‘aleyhim ve’n-neşârâ²⁸⁴² eđ-dâllîn.”) Ya‘nî Yahūdîler hışm, ğazab altındadır Hâk’ dan. Ve gāvurlar hidâyet yolundan (9) azanlardır. Bunı et-Tirmizî iħrâc itdi. Zîrâ Hâk Te‘âlâ kelâmında buyurdı Yahūdîlere²⁸⁴³ لَعْنَةُ اللَّهِ وَعَظِيبٌ عَلَيْهِمْ “Le‘anehu’llâhu ve ğazibe ‘aleyhi.” Hâk Te‘âlâ aña (10) hışm idüp la‘net²⁸⁴⁴ itdi. Ve gāvurlar hakkında kavlühü Te‘âlâ: وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ²⁸⁴⁵ “Ve lâ tettebi‘u ehvâ‘e kavmin kaç dallü min kaçlü.”²⁸⁴⁶

²⁸³⁵ ‘âşî: sıf. ve i. (a. ‘ișyân “baş kaldırmak”tan ‘âşî) 1. Baş kaldıran, isyan eden (kimse), isyankâr, serkeş. 2. Devlete ve kurulu düzene karşı baş kaldıran, ayaklanan (kimse), isyancı. 3. Allah’ın emirlerine uymayan, günahkâr (kimse).

²⁸³⁶ dalâl: i. (a. dalâl) Sapıklık, dalâlet.

²⁸³⁷ az-(mak): (Eski Türk. âz-mak) 1. Davranışlarında çok ileri gitmek, aşırı derecede taşkınlık göstermek, azıtmak. 2. Baştan çıkmak, doğru yoldan sapmak, sapıklığa, dalâlete düşmek. 3. Etkisini arttırmak, çok şiddetli bir hal almak, tehlikeli olacak şekilde fazlalaşıp coşmak.

²⁸³⁸ dalle: Kayboldu.

²⁸³⁹ leben: (a.i.) Süt.

²⁸⁴⁰ fî‘l-mâ‘i: Suda, suyun içinde.

²⁸⁴¹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/049/2954.htm> Erişim Tarihi: 27.01.2022, Saat: 23:50.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Kitabu’t-Tefsir Bahsi, 2954.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/114450> Erişim Tarihi: 27.01.2022, Saat: 23:57.

Tirmizî, Sunan el-Tirmizî (2954)

²⁸⁴² neşârâ: i. (a. naşrânî’nin çoğul şekli neşârâ) Hıristiyanlar, Nasrânîler.

²⁸⁴³ Kur’ân, (Mâide) 5/60: “Onlar, Allah’ın lânetlediği ve gazabına uğrattığı kimselerdir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁸⁴⁴ la‘net: i. (a. la‘net) 1. Allah’ın rahmetinden, af ve merhametinden mahrum olma. 2. Karşıdakinin bu af ve merhametten mahrum kalmasını dileme, bedduâ etme, ilenç, kargıma. 3. sıf. halk ağzı. Kötü, berbat, uğursuz.

²⁸⁴⁵ Kur’ân, (Mâide) 5/77: “Daha önce sapmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁸⁴⁶ Kur’ân, (Mâide) 5/77

tettebi‘u: Uymayın.

ehvâ‘e : Keyiflerine.

kavmin: Bir milletin.

kaç: Kesin olarak.

dallü: Sapmış.

kaçlü: Önceden.

Ya'nî evvelden (11) hidāyet yolundan azuþ helāk²⁸⁴⁷ olan kavmin²⁸⁴⁸ hevālarına²⁸⁴⁹ uymayıñ. Ve ba'zılar “Ġayri'l-maġdūbi 'aleyhim” anlar bid'ate²⁸⁵⁰ dūþuþ (12) hıþma irenlerdir. “Ve lā'd-ðāllīn” sūnnet ve cemā'atden azuþ helāk olanlardır. **Faþl:** Āmīn ile Fātiha'nıñ hükmündedir. (13) Ve anda iki mes'ele vardır. **Evvelki:** Fātiha'yı tamām itdikde okuyanıñ آمین (āmīn) dimesi sūnnet olmasında. İmdi Fātiha'yı (14) tamām okuduđdan Őnra iki nefes alacađ kadar eglenuþ²⁸⁵¹ āmīn demek sūnnetdir. Ve anda iki luġat vardır. Birisi medd ile آمین (āmīn) (15) ve birisi þaþr ile āmīn demek. Med ile dimede “yerþamu'l-lāhu 'abeden kāle āmīn.” Ya'nî, āmīn diyen þavluhū Hađ Te'ālī raħmet ider. (16) Ve þaþr ile āmīn dimede “Yā Rabb aramızdan luþfuñdan ıraklıġı zā'il eyle.” dimekdir. Veyā ma'nāsı اللهم اسمع وأستجب “Allāhümme esme'a ve estecib” (17) dimekdir. Ya'nî, “Yā Rabb sen tazarru'mı²⁸⁵² eþidüþ kabül eyle”. İbn 'Abbās radiya'l-lāhu 'anhümā ma'nāsı budur didi. Ve ba'zılar: Ol esmā'(18) Allāh'dan bir ismdir, didiler. Ve ba'zılar “Hüve ħātemu'l-lāhi 'alā 'ibādihi yudfe'u bihi 'anhüm lāþām.” didiler. Ya'nî, ol Hađ Te'ālī'niñ (19) mühridir. Kullarından anuñla günāhlarını def'eyleyler. Ve Ebī Hureyre'den ħadīþ: إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّ : أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُورٌ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ²⁸⁵³ (Enne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem kāle²⁸⁵⁴ “İzā emmene²⁸⁵⁵ (20) el-imāmü feemminū²⁸⁵⁶ feinne²⁸⁵⁷ men²⁸⁵⁸

²⁸⁴⁷ helāk: i. (a. helāk) 1. Ölme, mahvolma, yok olma. 2. Periþan olma, bitkin duruma gelme.

helāk olmak: 1. Mahvolmak, yok olmak, ölmek. 2. Periþan olmak, bitkin duruma gelmek, çok fazla yorulmak.

²⁸⁴⁸ kavm: i. (a. kavm) Aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluġu, budun.

²⁸⁴⁹ hevā: i. (a. hevā) 1. İstek, arzu, heves, meyil. 2. Aþk, sevgi, tutkunluk. 3. (Nefisten gelen) Arzu, iptilā.

²⁸⁵⁰ bid'at: i. (a. bed' “örneksiz olarak yapmak, icat etmek”ten bid'at) 1. Sonradan türeyen Şey, yeni ādet [Genellikle benimsenmeyen, iyi görülmeyen ādet ve davranıþlar için kullanılır]. 2. din. İslām dīninde Hz. Muhammed zamānında bulunmayıp sonradan ortaya konan hüküm ve ādet.

²⁸⁵¹ eglen(mek): geçiþsiz fiil. (< eġle-n-mek) 1. (Zevk ve neþe veren Şeylerle) Hoþça vakit geþirmek. 2. Oyalanmak, durmak, eġleþmek, beklemek, kalmak. 3. Bir kimsenin kusurlu veya zayıf noktasını bulup alay etmek, zevklenmek, istihzā etmek.

²⁸⁵² tazarru': i. (a. zürü' “boyun eġmek, zelim olmak”tan tezarru') Yalvarma, yakarma.

²⁸⁵³ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/005/0410.htm> Eriþim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:35.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 410.

2. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=40935> Eriþim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:36.

Sünen-i Nesai Kitap: 11, Hadis: 928

²⁸⁵⁴ kāle: Buyurdu ki.

²⁸⁵⁵ izā emmene: Āmīn dediġi zaman.

²⁸⁵⁶ feemminū: Siz de āmīn deyin.

²⁸⁵⁷ feinne: Muhakkak ki.

²⁸⁵⁸ men: Her kimin.

vāfeḳa²⁸⁵⁹ te'minühü²⁸⁶⁰ te'mine²⁸⁶¹ el-melā'iketi²⁸⁶² ğufira²⁸⁶³ lehü²⁸⁶⁴ mā teḳaddeme²⁸⁶⁵ min zenbihi²⁸⁶⁶.) Ya'nī, Ḥazret-i Resūl buyurdı ki “Ḳaçan (21) imām Fātiḥa'yı okuyup āmin dirse siz daḥı āmin deyiñ. Zīrā her kimiñ āmin dimesi melā'ikenin āmin dimesine muvāfiḳ (22) gelürse anuñ evvelki itdigi ğünāhları maġfired²⁸⁶⁷ olunur.” Ve ibn Şihāb'dan rivayet: ²⁸⁶⁸كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ آمِينَ “Kāne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem yeḳülü (23) āmin.” Ya'nī, Ḥazret-i Resūl şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem āmin dir idi. Ve Buḥārī'den rivayet ²⁸⁶⁹أَنَّ الْإِمَامَ إِذَا قَرَأَ غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا: آمِينَ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَقُولُ: آمِينَ فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينِ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ²⁸⁶⁹ “Enne'l-imāmü izā ikrā' ğayri'l-maġḍūbi 'aleyhim (24) ve lā'd-ḍāllīn feḳülü āmin ve inne'l-melā'ikete teḳülü āmin femen vāfeḳa te'minühü te'mine el-melā'iketi ğufira lehü mā teḳaddeme (25) min zenbihi.” Ya'nī, imām Fātiḥa'yı okuyup “ve lā'd-ḍāllīn” dirse siz āmin deyiñ. Zīrā melā'ikeler āmin dirler. Her kimiñ (26) āmin dimesi melā'ikelerin āmin dimesine muvāfiḳ gelürse anuñ evvelki itdigi ğünāhları maġfired olunur. Ve daḥı ²⁸⁶⁹فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينِ الْمَلَائِكَةِ (Femen (27) vāfeḳa te'minühü te'mine el-melā'iketi) dimesi ya'nī her kimiñ āmin dimesi melā'ikelerin ağızlarından āmin çıġdığı vaġtde berāber (28) gelürse dimekdir. Ve ba'zılar ²⁸⁶⁹وَافَقَهُمْ فِي الصِّفَةِ وَالْخُشُوعِ وَالْإِخْلَاصِ

²⁸⁵⁹ vāfeḳa: Denk gelirse.

²⁸⁶⁰ te'minühü: Āmin demesi.

²⁸⁶¹ te'mine: Āmin demesine.

²⁸⁶² el-melā'iketi: Meleklerin.

²⁸⁶³ ğufira: Affedilir.

²⁸⁶⁴ lehü: O kişinin.

²⁸⁶⁵ mā teḳaddeme: Geçmiş.

²⁸⁶⁶ min zenbihi: Günahları.

²⁸⁶⁷ maġfired: i. (a. ğufrā'dan maġfired) Allah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, bağışlaması, yarlıgama.

maġfired etmek: (Allah bir kimseyi) Bağışlamak.

²⁸⁶⁸ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0189.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:42.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 410.

²⁸⁶⁹ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/137/1672.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:46.

Buhārī, Sahih-i Buhārī, Kitabu't-Tefsir, 1672-4475.

2. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/11383> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:50.

El-Buhārī, Sahih-i Buhārī, 4475.

“Vāfekāhüm fī’ş-şifati ve’l-ḥuṣū’ ve’l-iḥlās.”²⁸⁷⁰ didiler. Ya’nî, sıfatda ve ḥuṣū’da²⁸⁷¹ ve hem (29) iḥlāsda melā’ike muvāfiḳ olmak. Lākin evvelki ḳavl şahīḥdir. Ve ol melā’ikeler ḥaḳḳında iḥtilāf olundu. Ba’zılar insān (30) ile berāber olan ḥafāza²⁸⁷² melekleridir, didiler. Ve ba’zılar ğayrılarındır, didiler. Ve غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ (ğufira lehü mā teḳaddeme min zenbihi) dimesi. Ya’nî geçen (31) ṣaġā’ir²⁸⁷³ günāhlarıdır, kebā’ir²⁸⁷⁴ degil. **İkinci** mes’ele Fātiḥa’nıñ hükmündedir. ‘Ulemā’ iḥtilāf itdiler. Anuñ namāzda oḳunması vucūbuna²⁸⁷⁵ bir fırḳa²⁸⁷⁶ (32) ol namāza müte’ayyindir,²⁸⁷⁷ ansız namāz kāmīl²⁸⁷⁸ olmaz, didiler. ‘Ubāde bin Şāmit’iñ rivāyetini ḥüccet idüp ان رسول الله صلى عليه وسلم قال لا صلاة لمن لم يقرأ فيها بفتح الكتاب فهي خداج خداج خداج²⁸⁷⁹ (Enne Resūlu’l-lāh şallī ‘aleyhi vesellem (33) ḳale “Lā šalāte limenlem yaḳrā’ fihā bi-Fātiḥatū’l-Kitāb feḥī ḥidāc²⁸⁸⁰, ḥidāc, ḥidāc.”) Üç kerre ya’nî bir namazdaki Fātiḥa oḳunmaya ol namāz (34) eksikdir, eksikdir, eksik. Bunuñ tamāmı faşl-ı Fātiḥa’da geçdi. Ve Ebū Ḥanīfe’niñ zāhib oldığı namāz ḳılana Fātiḥa müte’ayyin (35) degildir. Bil ki üzerine vācib olan Ḳur’ān’dan bir uzun āyet oḳumak veyā üç ḳısa āyet oḳumaktadır. Bu āyeti ḥüccet idüp

²⁸⁷⁰ iḥlās: i. (a. ḥulūṣ “saf olmak, hālis olmak”tan iḥlās) 1. Riyāsız ve yapmacıksız inanış, çok samimî baġlılık, katışiksız tam doğruluk. 2. Saf ve temiz sevgi, gönülden gelen dostluk. 3. din. Kulun bütün amel, ibādet ve davranışlarının şirk ve riyādan uzak olarak sâdece Allah için olması. 4. Kur’ān-ı Kerim’in 112. sūresinin adı.

²⁸⁷¹ ḥuṣū’: i. (a. ḥuṣū’) 1. Varlığının farkında olamayacak derecede kendini karşısında bulunduğu şeyin heybet ve cāzibesine kaptırma. 2. Alçak gönüllülük gösterme, tevāzu. 3. din. ve tasavvuf. Allah’ın azameti karşısında kulun alçak gönüllü olup nefsinin hor ve hakir görmesi, yüreği ürperme ve korku ile dolu olarak Cenābıhakk’a boyun eğmesi.

²⁸⁷² ḥafāza: i. (a. ḥāfiz’in çoġul şekli ḥafāza) 1. Koruyanlar, muḥāfaza edenler, hıfzededenler. 2. Dünyâda insanları koruyan ve yaptıkları iyilik ve kötülükleri tespit eden (melekler), kirāmen-kâtibin.

²⁸⁷³ ṣaġā’ir: i. (a. ṣaġire “küçük günah”ın çoġul şekli ṣaġā’ir) Hakkında açık hüküm bulunmayan küçük günahlar.

²⁸⁷⁴ kebā’ir: i. (a. kebire “büyük günah”ın çoġul şekli kebā’ir) Hakkında açık hüküm bulunan büyük günahlar, kebireler.

²⁸⁷⁵ vucūb: i. (a. vucūb) Yapılması gerekli, lüzumlu ve zarûri olma, vācib olma, terkedilmesi cāiz ve mümkün olmama.

²⁸⁷⁶ fırḳa: i. (a. fırḳa) 1. İnsan topluluġu, bölük, cemāat, tâife. 2. (Siyāsî) Parti. 3. asker. Tümen.

²⁸⁷⁷ müte’ayyin: sif. (a. te’ayyun “belli olmak”tan müte’ayyin) 1. Meydanda olan, meydana çıkan, zuhur edip belirli duruma gelmiş olan. 2. Bir yerin, bir bölgenin belli başlı kimselerinden olan, tanınmış, itibarlı, müteber.

²⁸⁷⁸ kāmīl: sif. (a. kemāl “tam olmak, olgun olmak”tan kāmīl) 1. Noksansız, tam, bütün. 2. Olgunluk yaşındaki olan (kimse). 3. İlim, fazilet ve hüner sāhibi, mânevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluġa erişmiş (kimse). 4. Akli başında, ciddî (kimse). 5. i. Aruz vezninde “Mütefāilün mütefāilün mütefāilün mütefāilün” veya “Mütefāilün feülün mütefāilün feülün” şeklindeki bir bahrin adı, bahr-i kāmīl.

²⁸⁷⁹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/005/0395.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:53.

Müslim, Sahih-i Müslim, Namaz Bahsi, 395.

²⁸⁸⁰ ḥidāc: sif. (a.) Kusur, noksan, eksik (ibādette).

[15a] (1) kavluhū Te‘ālī²⁸⁸¹ فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ²⁸⁸² “Faḳrā’ū mā teyessera minhu.”²⁸⁸² Ya‘nī, Ḳur‘ān’dan āsān, kolayınıza gelen āyeti okuyun. Ve Ḥāzret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi (2) vesellemin namāzında buyurması. A‘rābiye buyurduğu²⁸⁸³ ثُمَّ أَقْرَأْ بِمَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ²⁸⁸³ “Şümme iḳrā’ bimā teyessera ma‘ake mine’l-Ḳur‘ān.” Ya‘nī andan, Ḳur‘ān’dan saña kolay, āsān (3) gelen āyeti oku. Şaḥīḥayn’da iḥrāc itdiler. Geçen eḥādīslere²⁸⁸⁴ cumhūruñ delāletiyile لا صلاة كاملة “lā şalātün kāmiletün” geldi. Ya‘nī, Fātiḥa’sız (4) namāz kāmil olmaz. **Ve eger** dinürse ḥādīşden murād namāz ansız kāmil degildir. Şaḥīb-i Ḥāzin dir ki: Bu ḥādīşin zāhiri (5) lafzınıñ ḥilāfıdır. Lākin aña delālet iden Ebī Hureyre’niñ ḥādīşidir.²⁸⁸⁵ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُجْزَى صَلَاةٌ لِمَنْ لَا يَقْرَأُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ²⁸⁸⁵ (Ḳāle ḳāle Resūlū’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem “Lā tüczā şalāten (6) limen lā yüḳrā Fātiḥatü’l-Kitāb.”) Ya‘nī, ol namāz ki anda Fātiḥa okunmaya ol ḳabūl olup şevābı olmaz. Bunu Dāreḳutnī (7) iḥrāc idüp senedi şaḥīḥdir, didi. Ve yine Dāreḳutnī’den rivāyet ile Ebī Hureyre’dan:²⁸⁸⁶ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَخْرُجَ فَيُنَادِي لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ²⁸⁸⁶ (Enne Resūlū’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem emerahu (8) en yaḥrūc feyünādi lā şalāten illā bi-Fātiḥatü’l-kitāb.) Ya‘nī, Ḥāzret-i Resūl Ebī Hureyre’ye emr itdi ki: Çıḳ nidā eyle ki namāz şaḥīḥ (9) olmaz. Ancak Fātiḥa okumağla kāmil olur deyü. Bundan ziyādesini Ebū

²⁸⁸¹ Ḳur‘ān, (Müzzemmil) 73/20: “O halde, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁸⁸² Ḳur‘ān, (Müzzemmil) 73/20

feḳrā’ū: Onun için okuyun.

mā: Şeyi.

teyessera: Kolayınıza gelen.

minhu: Ondan.

²⁸⁸³ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/154/2023.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 12:35.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu’l-İsti’zan, 2023-6251.

2. <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=6118> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 12:40.

Sahih Buhari Kitap: 79, Hadis: 6324

²⁸⁸⁴ eḥādīs: i. (a. ḥādīş’in çoğul şekli eḥādīs) Hadisler, Hz. Muhammed’in sözleri.

²⁸⁸⁵ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/010/0422.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 12:45.

Buhârî, Sahih-i Buhârî. Kitabu Sıfatu’s-Salat, 422-756.

2. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/73611> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 12:50.

El-Buhârî, Sahih-i Buhârî, 756.

²⁸⁸⁶ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/010/0422.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 12:57.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu Sıfatu’s-Salat, 422-756.

2. Eski, a.g.e., s. 128.

Ahmed ed-Dāreḳutnī, a.g.e., C. II, s. 103, nr. 1224

Dāvud iḥrāc itdi. Ve A ‘rābī’niñ²⁸⁸⁷ ḥadīşine cevāb (10) oldu ki yalnız Fātiḥa kifāyet²⁸⁸⁸ ider. Neden kim āsāndır ve ḳādir olduğı ḳadar ziyāde oḳuya. Ve Fātiḥa oḳumağa ‘āciz olursa (11) Ḳur’ān’dan ḳolayına geleni oḳuya. **Tefsīr-i Sūretü’l-Baḳara.** İbn ‘Abbās raḍiya’l-lāhu ‘anhümā buyurdı ki: Ḥāzret-i Resūl Medīne’yi (12) Münevvere’ye teşrīflerinde²⁸⁸⁹ ibtidā inen sūre budur. Lākin içinde ancak bu āyet ḳavlühü Te‘ālā وَأَتَّقُوا اللَّهَ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ²⁸⁹⁰ “Vetteḳū yevmen turce‘üne fīhi ilā (13) ’llāhi.”²⁸⁹¹ Bu ḥiccetü’l-vedā‘da²⁸⁹² Ḳurbān Bayrāmı günü indi Mekke’de ve ol iki yüz altı āyetdir. Ve ba‘zılar seksen yedi āyetdir, (14) didiler. Ve altı biñ yüz yigirmi kelimedir ve yigirmi beş biñ ḥarfdır. **Faşl:** Anuñ faẓīletini beyān ider. Bunda Ebī Ümāme’dan (15) rivāyet olnur ki didi: Eşitdim, Ḥāzret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem buyurdı: أَقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ²⁸⁹³ (Eḳrā’ü’l-Ḳur’ān fe innehu ye’tī yevme’l-ḳiyāmeti (16) şefī‘ān²⁸⁹⁴ lā şaḥābe.) Ya’nī, Ḳur’ān’ı oḳuyuñ. Zīrā yarın ḳiyāmet gününde ol kendini oḳuyānlara şefā‘atci²⁸⁹⁵ gelür, şefā‘at (17) ider. Ve bir ḥadīş dahı فَإِنَّهُمَا كَأَنَّهِنَّ الرُّهْرَاوِينَ يَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهِنَّ عَمَامَتَانِ أَوْ غَيَابَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافٍ يَخَاجَانِ عَنْ صَاحِبَيْهِمَا²⁸⁹⁶

²⁸⁸⁷ A ‘rābī: i. (nispet eki -i ile) Çölde yaşayan göçebe Arap.

²⁸⁸⁸ kifāyet: i. (a. kifāyet) 1. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma. 2. Bir işi yapma hususunda başkasına ihtiyaç göstermeyecek güçte olma, yeterlik, iktidar. kifāyet etmek: Yetmek, yetişmek, kâfi gelmek.

²⁸⁸⁹ teşrīf: i. (a. şeref “derecesi yüce olmak”tan teşrīf) 1. Şeref verme, şereflendirme. 2. Bir yerden bir yere gelme veya gitme.

teşrīf etmek (buyurmak): Gelerek veya giderek şeref vermek, şereflendirmek.

²⁸⁹⁰ Ḳur’ān, (Bakara) 2/281: “Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah'a döndürülüp götürüleceksiniz.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

²⁸⁹¹ Ḳur’ān, (Bakara) 2/281

vetteḳū: Sakının.

yevmen: Şu günden.

turce‘üne: Döndürüleceğiniz.

fīhi: Onda.

Allāhi: Allah’a.

²⁸⁹² ḥiccetü’l-vedā’: Vedā haccı. Hz. Peygamber’in vefatından üç ay önce eda ettiği ilk ve son haccı (10/632).

ḥicce: (a.i.) Bir kerre hacca gitme.

²⁸⁹³ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0804.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 13:00.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 804-252.

2. <https://www.hadiskitaplari.com/ara/?q=993> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 13:04.

Riyazus Salihin, 993 Nolu Hadis; Müslim, Müsâfirin, 252.

²⁸⁹⁴ şefī‘ān: Şefāat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden.

²⁸⁹⁵ şefā‘at: i. (a. şefā‘at) 1. Bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma. 2. dîn. Peygamberlerin ve Allah’ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenâbihak katında aracılık etmeleri.

şefā‘at etmek (eylemek): Şefâatte bulunmak.

²⁸⁹⁶ 1. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/75534> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 13:10.

(İkrā'ü²⁸⁹⁷ ez-zehrāveyni²⁸⁹⁸ fe innehümā²⁸⁹⁹ ye'tiyāni²⁹⁰⁰ yevme'l-kiyāmeti ke enne hümā²⁹⁰¹ ğamāmetāni²⁹⁰² ev²⁹⁰³ ğayāyetāni²⁹⁰⁴ (18) ev ke enne hümā firkāni min tayri²⁹⁰⁵ şavāffe yuhāccāni 'an sāhibihümā.) Ya'nī Baqara ile Āl-i 'İmrān sūresini okuyuñ, anlarıñ (19) nūrlar kavī olmadan buyurdu. Zīrā şey'in zāhir²⁹⁰⁶, ya'nī nūrlı parlar şey'. Ol iki sūre yarın kıyāmetde iki faşla²⁹⁰⁷ bulut gibi gelür (20) veyā iki gölgelik gibi gelür. Zīrā غَمَامَه (ġamāme) ve غَيَايَه (ġayāye) bulut ve gölgelikdir. Veyā bir fırka қanadlarını germiş kuşlar gibi (21) gelürler, kendilerini okuyanlar için şefā'at ile mücādele hüccet iderler kırtarmağa 'azābdan. Ve bir hadīste اقْرَأُ الْبَقْرَةَ، فَإِنَّ أُحْدَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكُهَا حَسْرَةٌ، وَلَا تَسْقُطُ فِيهَا الْبَطْلَةُ²⁹⁰⁸ (İkrā'ü (22) el-Baqarati fe inne aḥzūhā berekete ve terkūhā ḥasrete velā tesqūtu fīhā el-bāṭalete.) Ya'nī, sūre-i Baqara'yı alup okuyuñ. Zīrā (23) anı alup okumak bereketdir ve terk itmesi ḥasret²⁹⁰⁹, nedāmetdir²⁹¹⁰. Ve ol olduğu yere sehḥārlar²⁹¹¹ girmez ve sihr te'sīr itmez. Zīrā (24) الْبَطْلَةُ (el-bāṭalete) (...) ²⁹¹² ile sehḥārlardır ki bāṭil²⁹¹³ itmeleriyle andan اَبْطَلُ الرَّجُلُ (ebṭal²⁹¹⁴ er-recūli) kişi bāṭil iş itdi. Andan müştakdır. Ve

El-Baġāvi, “Şerhu's-Sünnet”, 1193; Müslim, 804.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0804.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 13:10. Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 804-252.

²⁸⁹⁷ ikrā'ü: Okuyun.

²⁸⁹⁸ ez-zehrāveteyni: Işık saçan ikiyi.

zehrā: sif. (a. zuhūr “parlamak”tan ezher'in müennes şekli zehrā) Parlak [Daha çok Hz. Fatma'nın lakabı olarak kullanılır].

²⁸⁹⁹ fe innehümā: Çünkü o ikisi.

²⁹⁰⁰ ye'tiyāni: Gelir.

²⁹⁰¹ ke enne hümā: Sanki o ikisi.

²⁹⁰² ğamāmetāni: İki bulut gibi.

ġamām: i. (a. ġamām > ġamāme) Bulut.

²⁹⁰³ ev: ya da.

²⁹⁰⁴ ğayāyetāni: İki gölgelik gibi.

²⁹⁰⁵ tayr: i. (a. tayr) Kuş.

²⁹⁰⁶ zāhir: sif. (a. zuhūr “parlamak”tan zāhir) Parlak.

²⁹⁰⁷ faşla: zf. (a. fāşile “aralık, bölme”den [?]) İri parçalar hâlinde, kabarcık kabarcık.

²⁹⁰⁸ 1. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/75534> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 16:00.

El-Baġāvi, “Şerhu's-Sünnet”, 1193; Müslim, 804. Müslim, 804.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0804.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 16:10. Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 804-252.

²⁹⁰⁹ ḥasret: i. (a. ḥasret) 1. Ayı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye karşı duyulan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem, iştıyak. 2. halk ağzı. Özlenen şey veya kimse.

²⁹¹⁰ nedāmet: i. (a. nedāmet) Yaptığı iş veya davranışın sonucunu beğenmeyip yaptığına hayıflanma, pişman olma, pişmanlık.

²⁹¹¹ sehḥār: i. (a. sihr “büyü yapmak”tan sehḥār) 1. Güçlü ve etkili büyü yapan kimse, büyücü, sihirbaz. 2. sif. Büyüleyici, sihirli. 1.

²⁹¹² بَطْلَةٌ Kelime okunamamıştır.

²⁹¹³ bāṭil: sif. ve i. (a. butlān “boş ve hükümsüz olmak, boşa gitmek”ten bāṭil) 1. Doğru ve sahih olmayan, gerçeğe ilgisi bulunmayan (şey). 2. Boş, esassız, çürük, temelsiz (şey). 3. Geçersiz, hükümsüz.

²⁹¹⁴ ebṭal: (a.) En boş, beyhüde.

hadîşde aña sûre-i (25) Baqara dimegi cāiz²⁹¹⁵ olmasına delâlet ider Āl-i ‘İmrân demek. Ve ğayr sûreler anlar gibidir, kerâhet²⁹¹⁶ yokdur. Mütekkaddiminden²⁹¹⁷ (26) ba‘zıları aña Baqara demek mekrûhdur²⁹¹⁸, didiler. İçinde baqara zıkr olunan sûre demek gerek didiler. Ve her sûreleri (27) anuñ demek gerek didiler. Lâkin cevâbı evvelki kavildir. Anuñla cumhûrdan nuşuş²⁹¹⁹ vârid oldı. Ve Ebî Hureyre’den hadîş didi ki: (28) قال رسول الله صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ²⁹²⁰ (Kāle Resûlu’l-lāh şalli ‘aleyhi vesellem “Lā tec‘alü buyuteküm mekâbira²⁹²¹ enne eş-Şeytâne yenfiru mine’l-beyti’l-lezî tekrau fîhi sûrete (29) el-Baqara.”) Ya‘nî, evleriñizi mezârlar gibi Qur‘ân’dan boş kımayıñ. Zîrâ Şeytân Baqara sûresi okunan evden kaçır. Ve yine (30) Ebî Hureyre’den rivayet قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لكل شيء سنام وإن سنام القرآن البقرة وفيها آية سيدة²⁹²² (Kāle Resûlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem “Li külli şey’in senam ve enne senâme’l-Qur‘âne’l-Baqara ve fîhâ âyetün seyyidetün.”) (31) Ya‘nî, her şey’iñ örgücü²⁹²³ vardır. Qur‘ân’iñ örgücü Baqara sûresidir. Ve anda bir âyet vardır kamu âyetleriñ ulusıdır. Murâd âyete (32) ‘l-kürsîdir. Ve örgücden murâd yücelik, baş, tepe gibi. Bunı Tirmizî ihrâc idüp ğarîb hadîş didi. Va’l-lāhu a‘lem. (33) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥîm.) **Qavlühü Te‘ālî:**²⁹²⁴ “Elif-Lām-Mîm” Ba‘zılar didi ki: Hece harfleri sûreleriñ evvellerinden olmadan murâd, anları (34) kendi için ‘ilminde

²⁹¹⁵ cāiz: sıf. ve i. (a. cevâz “yasak olmamak”tan cā’iz) 1. din. Din ve törece işlenmesi emir veya yasak edilmediği için yapılmasında bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş sayılan (şey). 2. Yerinde, uygun, doğru olan (şey). (Kelimedede hemze kullanılmamış.)

²⁹¹⁶ kerâhet: i. (a. kerâhet) 1. İğrençlik, iğrenme, tikslenme. 2. Bir işi istemeyerek baskı altında yapma. 3. din. Şeriatın kesin olarak yasaklamadığı, fakat harâma yakın olma ihtimâlından dolayı çekinilmesi gereken şeyin durumu, mekrûh olma hâli.

²⁹¹⁷ mütekkaddimîn: i. (a. çoğul eki -în ile) 1. Eski insanlar, eskiler. 2. İslâm dünyâsı için belli bir dönemden (yaklaşık hicrî V. / M. XI. yüzyıl) önce gelen ilim adamları ve bunların yaşadığı zaman.

mütekkaddim: sıf. (a. tekkaddum “öne geçmek, önde bulunmak”tan mütekkaddim) 1. Önde bulunan, öne geçen, öndeki. 2. Zaman itibâriyle eskimiş, eski. 3. Birinin huzûruna götürülen, takdim edilen, sunulan.

²⁹¹⁸ mekrûh: sıf. (a. kerh “iğrenmek”ten mekrûh) 1. Tiksinti veren, iğrendiren, iğrenç, kerih. 2. i. din. İslâm dîninde haram olmadığı halde hoş görülmeven veya yapılması yasaklanan durum, davranış vb.

²⁹¹⁹ nuşuş: i. (a. naşş’ın çoğul şekli nuşuş) Doğruluğu şüphe götürmez, açık ve kesin hükümler, naslar.

²⁹²⁰ 1. <https://www.hadiskitaplari.com/ara/?q=Bekar&p=2> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 16:30.

Nevevî, Riyazus Salihin, 1020 Nolu Hadis; Müslim, Müsâfirin, 212.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/007/0780.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 16:36.

Müslim, Sahih-i Müslim, Yolcu Namazı Bahsi, 780-212.

²⁹²¹ mekâbir: i. (a. maḳber “mezar” ve maḳbere “mezarlık”ın çoğul şekli mekâbir) Mezarlar, mezarlıklar.

²⁹²² <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/047/2878.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 22:40.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, “Fedailü’l-Kur‘an Bahsi”, 2878.

²⁹²³ örgücü: Dalganın sırtı; sacayağı.

²⁹²⁴ Qur‘ân, (Bakara) 2/1: “Elif Lam Mim.”

ketm²⁹²⁵ eyledi. Anlar ur‘ān‘da a Te‘ālī‘niñ sırrıdır. Bizlere lāzım olan anlarıñ zāhirine²⁹²⁶ inanup bāṭın²⁹²⁷ (35) ‘ilmlerini a Te‘ālī‘ye tefvīz²⁹²⁸ itmekdir. a‘iñ anı zıkr itmeden fayda bizleriñ aña inanup īmān itmemiz dilemekdir. Ve andan [15b] (1) Ebū Bekir e-iddī raḍiya‘l-lāhu ‘anh buyurdu ki فِي كُلِّ كِتَابٍ سِرٌّ وَسِرُّهُ فِي الْقُرْآنِ أَوَائِلُ السُّورِ (Fī külli²⁹³⁰ kitābün sırrı ve sırrıhu fī‘l-ur‘āni evāilü‘s-süver²⁹³¹.) Ya‘nī, nāzil olan her kitābıñ (2) sırrı vardır. Ve ur‘ān‘ıñ sırrı sūreler evvelerinde gelen hıce arfleridir. Ve azret-i ‘Alī ibn Ebī Ṭālib kerremu‘l-lāh vechehu buyurdu ki (3) إِنَّ لِكُلِّ كِتَابٍ صَفْوَةً، وَصَفْوَةُ هَذَا الْكِتَابِ حُرُوفُ التَّهْجِيِّ “İnne²⁹³³ li külli²⁹³⁴ kitābin afvetün²⁹³⁵ ve afvetü²⁹³⁶ hāzā²⁹³⁷ el-kitābi urūfu et-teheccī²⁹³⁸.” Ya‘nī, her kitābıñ āfīsi²⁹³⁹ var idi.

²⁹²⁵ ketm: i. (a. ketm) Saklama, gizli tutma, göstermeme.

ketmeylemek: birl. geçişli fiil. (a. ketm + Türkçe etmek, eylemek) Saklamak, gizli tutmak.

²⁹²⁶ zāhir: sıf. ve i. (a. zuhūr “âşikâr olmak, görünmek”ten zāhir) 1. Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey). 2. Bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü. 3. tasavvuf. (Âlem-i zāhir‘den kısaltma yoluyla) Görünen âlem. 4. Tasavvuf ehline göre işin şeklinde kalan, mânâ ehli olmayan kimse. 5. “Varlığı kâinatta tecellîsiyle âşikâr olan, açık olarak görünen” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah‘ın en güzel isimlerinden)dır. 6. Anlaşılan, görünüşe göre, galiba. 7. Elbette, şüphesiz.

²⁹²⁷ bāṭın: i. (a. baṭn “iç taraf, karın” ve buṭın “gizli olmak”tan bāṭın) 1. İç yüz, dâhil, derûn, zamir. 2. Sır. 3. “Görünmeyen, gizli olan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah‘ın en güzel isimlerinden)dır. 4. sıf. ve i. İçteki, iç yüzdeki, gizli, görünmeyen (şey).

²⁹²⁸ tefvīz: i. (a. fevz > tefvīz) 1. Bir iş veya şeyi bir kimsenin üstüne bırakma, ihâle. 2. Devlet arâzisinin müzâyede ile belirlenen veya takdir edilen bedelinin peşin alınarak satılması. 3. din. Her işini Allah‘a bırakma ve O‘nun yaptığı her şeyi gönül hoşluğu ile karşılama.

²⁹²⁹ 1. Eski, a.g.e., s. 129.

Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu‘l-Gayb*, (Beyrut, nşr. Dâr İhyâ‘et-Terâsi‘l-Arabî, 1420), C. II, s. 250.

2. <http://islamport.com/l/qur/1133/132.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 22:47.

Mustafa Dib Al-Bagha, Mohi Al-Din Dib Misto, *Kuran İlimlerinde Açıklık*, Dar Al-Kalim Al-Tayyib / House of Human Sciences – Damascus, Second, 1418 AH - 1998 AD

²⁹³⁰ fī külli: Her.

²⁹³¹ evāil-i süver: Sûre başları.

evā‘il: i. (a. evvel‘in çoğul şekli evā‘il) 1. İlk zamanlar, başlangıç dönemleri. 2. Arabî ayların ilk on gününe verilen ad.

süver: i. (a. sūre‘nin çoğul şekli süver) Kur‘ân-ı Kerim sūreleri, sūreler.

²⁹³² <http://islamport.com/l/qur/1133/132.htm> Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 22:50.

Mustafa Dib Al-Bagha, Mohi Al-Din Dib Misto, *Kuran İlimlerinde Açıklık*, Dar Al-Kalim Al-Tayyib / House of Human Sciences – Damascus, Second, 1418 AH - 1998 AD

²⁹³³ inne: Muhakkak ki.

²⁹³⁴ li külli: Her.

²⁹³⁵ afvetün: Bir özü vardır.

afvet: i. (a. afvet) 1. Maddî ve mânevî mânâda temizlik, arılık, saflık. 2. mec. Kurnazlığa aklı ermeme, kolayca aldatılabilmek, saflık.

²⁹³⁶ ve afvetü: Ve özü.

²⁹³⁷ hāzā: zamir. (a. hāzā) 1. “Bu, şu, o” anlamında olup Türkçe‘de kalıplaşmış bâzı Arapça kullanılışların içinde geçer. 2. zf. Tam, tam anlamıyla, mükemmel.

²⁹³⁸ teheccî: i. (a. hicâ‘dan teheccî) 1. Heceleme. 2. eski. dilb. Boğumlanma.

²⁹³⁹ āfī: sıf. (a. afvet “arı, duru, açık olmak”tan āfī) 1. Temiz, hâlis, saf. 2. İçinde saflığı bozacak başka bir şey bulunmayan, katışıksız, arı. 3. Masraf veya kesinti çıktıktan sonra kalan net kâr, miktar, sayı vb. 4. zf. Sâdece, yalnız.

Bu inen Qur'an'ın dağı (4) şāfisi hıce ħarflerıdır sūrelerıñ evvellerınde. Ve bu ħavlıñ ūzerıne vāırd oldı ki Ħaħ Te'ālī ħıllarına bılŭp 'aħıllarına (5) gırmeyen lafz ile ħıħāb itmek cāız degıldır deyŭ. Ve **aña cevāb** olundı ki cāızdır. Kendıne ki ħıllarına 'aħıllarına ırmeyecegi (6) teklīf itmek. Meşelā Ka'be'de cemre atmaħ gibi. Bu ise ma'nāsı 'aħla gırmeyecek bır emrdır. Ve anuñ ħıkmety ħulıñ ınħıyādınıñ²⁹⁴⁰ ve hem (7) itā'atınıñ²⁹⁴¹ kemālī ve tamāmıdır. İmdi bu ħurūflar dağı anuñ gibıdır. Hemān²⁹⁴² aña inanup ĩmān itmek vācıbdır. Anlarıñ aşılları içŭn (8) arayıp Őormaħ lāzım degıldır. Ve ehl-i 'ılden āħarları²⁹⁴³ dıdiler: Ol ħarflerıñ ma'nāları ma'lŭmdır²⁹⁴⁴. Andan dŭnŭp (9) iħtilāf itdiler. Ba'zıları "Her ħarf Ħaħ Te'ālī'niñ isimlerinden bır ismiñ miftāħıdır²⁹⁴⁵" dıdiler. Meşelā "elif" Allāh (10) isminiñ miftāħıdır. Ve "lām" Laħıf²⁹⁴⁶ isminiñ miftāħıdır. Ve "mīm" Mecīd²⁹⁴⁷ isminiñ miftāħıdır. Ve ba'zılar elif الله (illa'l-lāh) dimek (11) ve lām luħfıdır. Ve mīm mŭlkıdır dıdiler. Ve anlarıñ bu ħavllerini Şābit 'Arab'ıñ cevābı ıder. Zīrā 'Arab bır kelımeden bır ħarfını (12) sŭyler. Murād kelımeniñ tamāmıdır. Şā'iriñ ħavlınden.

Beyt: فَلْتُ لَهَا قَفِي فَقَالَتْ قَافٍ / لَا تَحْسَبْنِي اِنَا نَسِيَا اِلَّا تَحَافٍ (Ķultŭ²⁹⁴⁸ lehā²⁹⁴⁹ kıfı²⁹⁵⁰ fe ħālet²⁹⁵¹

²⁹⁴⁰ ınħıyād: (a.i kayd ve kıyādet'den) Boyun eĝme, kendini teslim etme.

²⁹⁴¹ itā'at: i. (a. ħav' "boyun eĝmek"ten itā'at) Emre uyma, sŭz dinleme.

²⁹⁴² hemān: zf. (f. hemān) Hemen kelimesinin eski metinlerde geĝen asıl Şekli: 1. Derhal, ħabucak, ħıħ vakit geĝirmeden. 2. AŐaĝı yukarı, yaklaşık, takrīben. 3. Ancak, sādece, yalnız; fakat, illā.

²⁹⁴³ āħar: sıf. (a. āħar) Başka, diĝer.

āħir: sıf. (a. āħir) 1. Son. 2. zf. Sonunda, ākıbet, nihāyet. 3. i. "Bır evveli olmadıĝı gibi bır sonu da olmayan, her Şeyden sonra kalacak olan" mānāsında esmā-i hŭsnādan (Allah'ın en gŭzel isimlerinden)dır.

²⁹⁴⁴ ma'lŭm: sıf. ve i. (a. 'ilm "bilmek"ten ma'lŭm) 1. Herkes tarafından bilinen, ŐĝrenilmiŐ olan (Şey). 2. zf. "Belli, Öyle, Őŭphesiz, tamam, evet" vb. anlamlarda cevap sŭzŭ olarak kullanılır. 3. dilb. Mālŭm fiil. 4. i. (Vakıf mŭesseselerinde) Maaş, vazife.

²⁹⁴⁵ miftāħ: i. (a. feth "aħmak"tan miftāħ) 1. Anahtar. 2. Őifre ħŭzŭmŭnde kullanılan cetvel, Őifre cetveli. 3. Bır dili kolayca Őĝretmek amacıyla yazılmış kılavuz kitap.

²⁹⁴⁶ laħıf: sıf. (a. luħf- leħāfet'ten laħıf) 1. Zevk ve ruh okşayıcı ince bır gŭzelliĝe sāhip olan, hoş, nāzık, yumuşak. 2. Maddeyle deĝil ruhla ilgili, gŭzle gŭrŭlebilecek maddi bır varlıĝı olmayan. 3. i. "En ince işlerin bŭtŭn inceliklerini bilen, en ince Şeyleri yapan, kıllarına ince yollardan ħeŐitli faydalar ulaştıran" anlamında esmā-i hŭsnādan (Allah'ın en gŭzel isimlerinden)dır.

²⁹⁴⁷ mecīd: sıf. (a. mecd "Şerefli, bŭyŭk, ulu olmak"tan mecīd) 1. Őāni, Şerefi yŭce olan, ħok bŭyŭk, ulu. 2. Sultan Abdŭlmecid tarafından bastırılmış ve "Mecīdiye" adı verilmiş olan sikkelere halk arasında verilen isim. 3. "Yŭceliĝine ve bŭyŭklŭĝüne erişilemeyen, en gŭzel huyların menbaı olan ve her işin en iyisini, en gŭzelini yaptıĝı için Ővŭlŭp sevilen, Şan ve Şeref sāhibi, yŭce, ulu" anlamında esmā-i hŭsnādan (Allah'ın en gŭzel isimlerinden)dır.

²⁹⁴⁸ ħultŭ: Dedim.

²⁹⁴⁹ lehā: Ona.

²⁹⁵⁰ kıfı: Dur.

²⁹⁵¹ ħālet: Dedi ki.

kāfīn²⁹⁵² / Lā taḥsibenni²⁹⁵³ ene²⁹⁵⁴ nesiiyyen²⁹⁵⁵ el-ithāfe²⁹⁵⁶.) (13) **Şi'r**: Didim aña ki dur eglen. Didi, işte dururam ben. / Şaḳın zan itme unudam hemān segirt ve tiz gel sen. **Neşr**: Kāfīn (14) dimesi وقفت (vekaftu) demek, dururam kelimeniñ bir cüz'i ile tamāmını bildirdi. Ve الإتحاف (el-ithāf) segirtmekdir. Ve ibn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümā buyurdu ki (15) الم (Elif-Lām-Mīm), أنا الله اعلم (enne'l-lāhe a'lem) dimekdir, didi. Ve ba'zılar: Ol esmā'u'l-lāh ḥurūf-ı muḳaṭṭa'a²⁹⁵⁷ ile geldi. Eger ḥalk bilseler anuñ te'lifini (16) ism-i a'zamı²⁹⁵⁸ bilürler idi, didiler. Görme misin elif, lām, rā ve ḥā, mīm ve nūn bunuñ ḳamusını cem' itsek الرَّحْمَن (er-raḥmān) olur. (17) Bunlarıñ sā'irleri²⁹⁵⁹ daḡı böyledir. Hemān ḳamusını te'lif itsek ismu'l-lāh çıkar. Ve ba'zılar didi ki süreleriñ isimleridir. (18) Muḥaḳḳıḳinden²⁹⁶⁰ bir cemā'at buña zāhib oldılar. Ve ibn 'Abbās raḍiya'l-lāhu 'anhümā buyurdu ki: Anlar ḳasemdir²⁹⁶¹, ya'nı yemindir. Ol ḥarfleriñ (19) Ḥaḳ ḳatında şerefi ve fazlı olmak ile Ḥaḳ Te'ālī anlarla ḳasem ider. Zīrā nāzil olan kitāblarıñ mubāyinleridir²⁹⁶². Ve Ḥaḳ (20) Te'ālī'niñ esmā'-i ḥüsnāsınıñ ve şifāt-ı 'ulyāsınıñ²⁹⁶³

²⁹⁵² kāf(in): Durdum. Buradaki Kāf, durdum anlamına gelen vekaftu kelimesinin kısaltılmışıdır.

²⁹⁵³ lā taḥsibenni: Sakın beni zannetme ki.

²⁹⁵⁴ ene: Ben.

²⁹⁵⁵ nesiiyyen: Unuturum.

²⁹⁵⁶ ithāf: i. (a. tuḥfe “armağan”dan ithāf) 1. Bir eseri, başına adını yazarak birine veya çok değer verilen bir varlığa sunma. 2. Hediye verme, takdim etme. (el-ithāf, metinde segirtmek anlamında kullanılmıştır.)

²⁹⁵⁷ ḥurūf-u muḳaṭṭa'a: Kur'an'da tek veya grup olarak 29 sürenin başında bulunan müstakil harfler [“Elif, lām, mim”, “hâ, mim”, “yâ, sin”, “nun”, “sad”, “kāf” gibi].

muḳaṭṭa'a: sif. (a. taḳṭī' “parça parça kesmek”ten muḳaṭṭa'a) 1. Parça parça kesilmiş, parçalara ayrılmış, kesik, ayrı.

mukattaa: sif. Mukatta kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli: “Hurūf-ı mukattaa.”

2. edeb. Vezne göre hecelere ayrılmış, taktî edilmiş. 3. i. Arap alfabesinde birbirine bitişmeyen harflerden (dal, zal, rı vb.) meydana gelen kelimelerle yazılmış veya söylenmiş nazım yâhut nesir.

Bkz. Abdullah Önder, “Hurūf-ı Mukatta'a II”, *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt, Sayı 6, 2019, s. 1-36.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1733917> Erişim Tarihi: 30.01.2022, Saat: 09:35.

²⁹⁵⁸ ism-i a'zam: “En büyük isim”: Allah'ın bütün isimlerini kendinde toplayan ismi [Bâzılarına göre ism-i a'zam “Allah”, bâzılarına göre “Hü”, bâzılarına göre de içinde bulunduğu zamanda kula hâkim bulunan isimdir. Meselâ kul bast hâlinde ise ism-i a'zam “el-Bâsıt”tır].

²⁹⁵⁹ sā'ir: sif. ve zamir. (a. se'er “artıp kalmak, artmak”tan sā'ir “artan, geriye kalan”) Başka, diğ̄er, öteki, öbür.

²⁹⁶⁰ muḥaḳḳıḳin: i. (a. çoğul eki -in ile) Muhakkikler.

muḥaḳḳıḳ: i. (a. taḥḳıḳ “gerçekleştirmek, sağlamlaştırmak”tan muḥaḳḳıḳ) 1. Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını eśāsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse. 2. Soruşturma yapan kimse, soruşturmacı. 3. Edisyon kritik yapan kimse. 4. tasavvuf. Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimse.

²⁹⁶¹ ḳasem: i. (a. ḳasem) Yemin, ant.

²⁹⁶² mubāyin: sif. (a. mubāyenet “ayrılmak, muhâlefet etmek”ten mubāyin) 1. Ayrı, farklı olan, farklı, başka. 2. Karşıt, zıt.

²⁹⁶³ şifāt-ı 'ulyā: Yüce, yüksek sıfatlar.

mebānīsidir²⁹⁶⁴. Lākin ihtisār²⁹⁶⁵ itdi. Murād kamasıdır. Meşelā (21) “kıra’ati Elhamdülillāh” dirseñ ya’nī Fātiha’yı bütün okudum tamāmıyle, dimekdir. Anuñ Haq Te’ālī bu hurūflarla kase ider ki bu (22) Qur’an, kitāb-ı ‘ayn levh-i mahfuzda şābit olduğı gibidir. Ve ba’zılar didi ki kaçan ki Haq Te’ālā anlara buyurdı ki (23) kavluhū Te’ālā: ²⁹⁶⁶ فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ “Fe’tu bi-süretin min mişlihi.”²⁹⁶⁷ Ya’nī, bunlar gibi bir süre getirüñ görüm deyince kaçan ki anlar getürmesinden ‘āciz oldılar. (24) Ol demde bu harfleri nāzil itdi ki ma’nāsı Qur’an ancak bu harflerledir. Sizler ise bu harfleri bilüp cem’ itmege (25) kādirsiz ki ol süre gibi birini getürmek size vācib idi. Anı kadir olup getüremediniz, ‘āciz oldunuz. (26) İmdi Qur’an Haq Te’ālī katındandır, beşerden degildir dimege delīl oldı. Ve ba’zılar didi ki: Kaçan ki Qur’an indikce gelüp (27) diñlemeden yüz çevirdiler Haq Te’ālī anlarıñ ba’zısının işlāh²⁹⁶⁸ olmasın dileyüp bu hurūfları indirdi. Kaçan ki anlar (28) anı eşidine ta’accüb²⁹⁶⁹ idüp “Geliñ, eşidiñ Muhammed[’e]”²⁹⁷⁰ nāzil olanı.” deyüp, gelüp eşitmege düzüldiler. Hemān eşitdikleri (29) dem anlarıñ kalblerine çöküp yapışınca inanup imān getürmelerine sebep oldı. Ve ba’zılar didi ki: Haq Te’ālī bu (30) harfler ile halkıñ ‘ağıllarını ibtidā hitābında²⁹⁷¹ hayrān²⁹⁷² itdi ki tā bileler anuñ hitābını bilmege bir yol olmayup ‘āciz (31) olmalarına mukir²⁹⁷³ olalar ki hitābınıñ

‘ulyā: sıf. (a. a’lā’nın müennes şekli ‘ulyā’) Çok yüksek, çok yüce.

²⁹⁶⁴ mebānī: i. (a. mebnā “yapı yeri, yapı”nın çoğul şekli mebānī) 1. Yapılar, binālar. 2. Temeller, esaslar, asıl olan kurallar.

²⁹⁶⁵ ihtisār: i. (a. ihtisār) 1. Kısaltma, anlama zarar vermeden açıklama ve ayrıntıları çıkararak maksadı daha kısa ifade etme. 2. mat. Sadeleştirme, basitleştirme.

²⁹⁶⁶ Qur’an, (Bakara) 2/23: “Haydin onun benzeri bir sure getirin.” Ayetin tamamı alınmamıştır.

²⁹⁶⁷ Qur’an, (Bakara) 2/23

fe’tu: Haydi getirin.

bi-süretin: Bir süre.

mişlihi: Onun gibi.

²⁹⁶⁸ işlāh: i. (a. şalāh “iyi olmak, uygun olmak”tan işlāh) 1. İyi duruma koyma, düzeltme, iyileştirme. 2. sıf. Şemseddin Sâmî. İyi, hoş.

²⁹⁶⁹ ta’accüb: i. (a. ‘aceb “şaşmak”tan te’accub) Şaşma, hayret etme.

ta’accüb etmek: Şaşmak, hayret etmek.

²⁹⁷⁰ Muhammed[’e] Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

²⁹⁷¹ hitāb: i. (a. hitāb) 1. Sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme. 2. Sözü bir kimseye yöneltildiğini anlatmak için kullanılan seslenme sözü. 3. din. ve tasavvuf. İnsanın ancak gönlünde duyduğu ve hissettiği sesleniş, gönüldeki konuşma [Hitaplar ilāhi hitap, melekler yoluyla gelen hitap, nefs-i levvâmeden, nefs-i emmâreden ve şeytandan gelen hitap olmak üzere ayrılmıştır].

²⁹⁷² hayrān: i. (a. hayret “gözü kamaşmak, şaşırma”tan hayrān “yolunu kaybeden, şaşırma”) 1. Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse. 2. eski. Şaşkın, şaşırıp kalmış kimse. 3. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bir şeyi veya bir kimseyi çok beğenen ve ona büyük bir takdir hissiyle bağlı olan kimse.

²⁹⁷³ mukir: sıf. ve i. (a. ikrār “kabullenmek, râzı olmak”tan mukir) Gerçeği yâhut suçunu bütün açıklığıyla dosdoğru söyleyen, ikrar ve itiraf eden (kimse).

nihāyeti haqīqatine irmeden qalalar. **Bil ki** sūreleriñ evvellerinde ħurūf-ı muqatta‘a (32) inen ħarfler on dōrt ħarfdır yigirmi toquz sūrede. Ve anlar elif ve lām ve mīm ve šād ve rā‘e ve kāf ve ‘ayn ve (33) he‘a ve yā‘e ve tā‘e ve sīn ve ħā‘e ve kāf ve nūn hece ħarfleriniñ yarısıdır. Ve bākī inšāallāh²⁹⁷⁴ her biri yerlerinde (34) zıkr olunur. **Ve kavlühü Te‘ālā:** ²⁹⁷⁵ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ “Zālike‘l-kitābu.”²⁹⁷⁶ Ya‘nī bu kitāb ol Qur‘ān’dır. Ba‘zılar didi ki bunda zamīr²⁹⁷⁷ vardır. Anuñ (35) ma‘nāsı saña va‘d itdigim kitāb bu Qur‘ān’dır. Zīrā Ĥaḡ Te‘ālā Ĥazret-i Resūl šalla‘l-lāhu ‘aleyhi veselleme va‘d itdi ki: **[16a]** (1) Saña bir kitāb iner ki anı ne şu maḡv ider ve ne anuñ olur. Qaçan ki Qur‘ān’ı indirdi ol dem “Zālike‘l-kitābu” didi. (2) Ya‘nī, saña va‘d itdigim kitāb bu Qur‘ān’dır. Ve ba‘zılar didi ki Ĥaḡ Te‘ālī Benī İsrā‘īl²⁹⁷⁸ va‘d itdi ki: Benī (3) İsmā‘īl’den bir peyğamber gönder, aña kitāb indirirem deyü. Qaçan ki Ĥazret-i Resūl Medīne‘ye hicret²⁹⁷⁹ idince anda Yahūdīler²⁹⁸⁰ (4) ve çok ħalk var idi. Ĥaḡ Te‘ālā bu āyeti indirdi ki “Elif-Lām-Mīm. Zālike‘l-kitābu.” Ya‘nī, bu kitāb Ĥazret-i Mūsā diliyle (5) va‘d itdigim Benī İsmā‘īl’den bir peyğamber gönderüp aña kitāb indirirem deyü itmedi. (İmdi) Ol peyğamber budur ve kitāb (6) daḡı bu Qur‘ān’dır demek olur. Ve‘l-kitāb maşdardır²⁹⁸¹. Mektüb ma‘nāsındaki yazılmış ve gönderilmiş demek ve aşlı (7) devşürilüp cem‘ olmaqdır. Zīrā ‘askere ketībe²⁹⁸² dirler cem‘ olup birikmeleri için. Ve

maḡar: i. (a. qarār “durmak”tan maḡarr) 1. Durulan, karar kılınan yer. 2. Oturulan yer, mesken, ikāmetgāh. 3. Merkez, başşehir, pāyitaht.

²⁹⁷⁴ inšāallāh: ünl. (a. in “eğer”, şāe “diler, ister” ve Allāh ile in-şāa‘llāh) “Eğer Allah isterse, Allah nasip ederse” anlamında dilek sözü.

²⁹⁷⁵ Qur‘ān, (Bakara) 2/2: “İşte o kitap (Kur'an) ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁹⁷⁶ Qur‘ān, (Bakara) 2/2

Zālike‘l-kitābu: İşte o kitap.

zālike: İşte o.

²⁹⁷⁷ zamīr: i. (a. zamīr) 1. İç, derun. 2. mec. Kalp, gönül. 3. dilb. Daha önce adı geçen bir varlığın yerini tutan kelime, adil.

²⁹⁷⁸ Benī İsrā‘īl: İsrailoğulları, yahudiler. Ya‘kûb aleyhisselāmın, on iki oğlundan gelen evladı ve torunları. Ya‘kûb aleyhisselāmın diğeri adı İsrāīl olduğu için, soyundan gelenler bu isimle anılmışlardır.

²⁹⁷⁹ hicret: i. (a. hicret) 1. Bir yerden başka bir yere göç etme. 2. din. Mîlādî 622 târihinde Hz. Muhammed’in Mekke‘den Medīne‘ye göçü [İslām takviminde târih başı olarak kabul edilmiştir].

hicret etmek: Göç etmek.

²⁹⁸⁰ Yahūdî: i. (a. yehūd ve nispet eki -î ile yehūdî) 1. Hz. Mūsā‘nın dīnine mensup kimse, Mūsevî. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Hz. Mūsā‘nın dīniyle ve bu dīne mensup olanlarla ilgili: “Yahūdî itikādı.” 3. Cimri. 4. Korkak.

²⁹⁸¹ maşdar: i. (a. şudūr “sâdır olmak, meydana çıkmak”tan maşdar) 1. Bir şeyin çıktığı, sudur ettiği yer, kaynak, memba. 2. dilb. Fiilin zaman ve şahıs belirtmeden oluş ve kılış anlatan isim şekli, fiil ismi; -mak / -mek ekiyle yapılır: “Sormak, bilmek.”

²⁹⁸² ketībe: i. (a. ketībe) Asker, asker bölüğü.

kitāb dimege bā'is (8) hurūf cem' olup kelime olup ve kelimeler bir yere cem' olmalarından dinildi. Ve'l-kitāb, Qur'an'ın isimlerinden bir ismdir. (9) ²⁹⁸³ لَا رَيْبَ فِيهِ “Lā raybe fihi.”²⁹⁸⁴ Ya'nī anuñ Haq Te'alā katından olduğına aślā şek²⁹⁸⁵ ve şübhe yoqdur. Ve kendi haq ve şıdqdır²⁹⁸⁶. (10) Ve ba'zılar didi ki nehy üzre haber ve emirdir. Ma'nāsı, aślā aña şek ve şübhe itmeyiñ. Eger dinürse ki aña (11) kavm şek itdiler. Lā raybe dimeniñ ma'nāsı nedir? Şāhib-i Hāzin dir ki: Ma'nāsı, ol kendi nefsinde haq ve şıdqdır. (12) Her kim haqıkat nazarıyla baqıp te'emmül²⁹⁸⁷ iderse anuñ haqıkatini bildi. هُدًى ²⁹⁸⁸ لِلْمُتَّقِينَ “Huden lil mutteķine”²⁹⁸⁹. Ya'nī ehl-i taķvā²⁹⁹⁰ olanlara (13) ol delīldir. Zīrā “hüdā”²⁹⁹¹ delāletden ibāretidir. Ve ba'zılar delālet ve luţfdur. Ve ba'zılar irşāddır²⁹⁹² didi. (14) Ve ba'zılar hidāyet üzre olduğına²⁹⁹³ ol şek şübhe yoqdur demek, didiler. Ve et-taķī “et-taķī” ism-i fā'ildir. Kendini hıfz (15) ve şıyānet²⁹⁹⁴ ider. Ve nefsini qorhulur hāllerden hıfz ider. Ve ba'zılar et-teķavvī²⁹⁹⁵ ‘örf-i²⁹⁹⁶ şer‘de²⁹⁹⁷ nefsinı günāh

²⁹⁸³ Qur'an, (Bakara) 2/2: “Kendisinde şüphe olmayandır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁹⁸⁴ Qur'an, (Bakara) 2/2

lā: Yoktur.

raybe: Hiç şüphe.

fihi: Kendisinde.

²⁹⁸⁵ şekk: i. (a. şekk) Şüphe, zan.

²⁹⁸⁶ şıdķ: i. (a. şıdķ) 1. Doğruluk, gerçeklik. 2. Her türlü kötülükten arınmış olma, saflık, temizlik, hālislik. 3. İçten, yürekte bağlanma, bağlılık, sadākat. 4. tasavvuf. Allah'a gönülden bağlanıp yalan, gösteriş, maddī mânevî çıkar hesabı vb. kötülüklerden uzaklaşarak her gördüğünü hak bilip ona göre davranma, olduğu gibi görünme veya görüldüğü gibi olma durumu.

²⁹⁸⁷ te'emmül: i. (a. emel “ümit etmek”ten te'emmül) İyice, etraflıca düşünme.

²⁹⁸⁸ Qur'an, (Bakara) 2/2: “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

²⁹⁸⁹ Qur'an, (Bakara) 2/2

huden: Yol göstericidir.

lil mutteķine: Müttakiler için.

mutteķī - mutteķā: sif. ve i. (a. ittiķā “Allah'tan korkmak, sakınmak”tan mutteķī) Dīnin emir ve yasaklarına tam olarak uyan, günah ve haramdan sakınan, Allah'tan korkan (kimse).

²⁹⁹⁰ taķvā: i. (a. viķāye “korumak, himāye etmek”ten taķvā) 1. Allah korkusu ile Allah'ın yasakladığı şeylerden, önce şirkten, sonra da gūnahtan, günah ve haram olması ihtimāli bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma, sakınma. 2. Dūnyādan el etek çekip bir yere kapanma ve ibādetle meşgul olma, zūht. 3. sif. halk ağzı. kısaltma yoluyla. Takvā sāhibi kimse, müttaki, ehl-i takvā.

²⁹⁹¹ hüdā: i. (a. hudā) Hidāyet.

²⁹⁹² irşād: i. (a. ruşd “doğru yola girmek”ten irşād) 1. Doğru yolu gösterme. 2. Mānen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma, uyarma.

²⁹⁹³ olduğına: kelime de Ğ harfinin noktası kullanılmamış.

²⁹⁹⁴ şıyānet: i. (a. şıyānet) Koruma, muhāfaza, himāye.

şıyānet etmek (eylemek): Korumak, himāye ve muhāfaza etmek.

²⁹⁹⁵ teķavvī: i. (a. kuvvet “güçlü olmak”tan teķavvī) Kuvvetlenme, kuvvet kazanma.

²⁹⁹⁶ ‘örf: i. (a. ‘urf) 1. Yasalarla belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu âdet, gelenek. 2. Şeyhülislāmların, kazaskerlerin, yüksek mevkili ve pāyeli ulemānın giydiği, üzerine burma tūlbent sarılan kavuk.

²⁹⁹⁷ şer': i. (a. şer') 1. Şeriat, İslām şeriatı. 2. teşmil. Kānun.

(16) olacak şeyden hıfz ider. Ol ise ba‘zı mübâhların²⁹⁹⁸ ve hatarların²⁹⁹⁹ terki ile olur. İbn ‘Abbās radiya’l-lāhu ‘anhümā (17) buyurdu ki: ³⁰⁰⁰النَّقِي مَنْ يَتَّقِي الشِّرْكَ وَالْكَبَائِرَ وَالْفَوَاحِشَ

(Et-taķī men yettaķī eş-şirke ve’l-kebāir³⁰⁰¹ ve’l-fevāhiş³⁰⁰².) Ya‘nī, taķī³⁰⁰³ oldur ki kendini şirkden ve günāhu (18) kebāirden ve dilini zātını fevāhişden men‘ ile hıfz idendir. Zīrā aşlı el-ittikādandır³⁰⁰⁴ iki kerre tā’niñ teşdīdiyle³⁰⁰⁵. (19) İki şey’iñ arasına hicāb³⁰⁰⁶ itmekdir. Meşelā ittikā bitürsihi dinür. Ya‘nī, anuñla kendiniñ arasına kalkānını³⁰⁰⁷ hicāb (20) idüp ardında kendini hıfz itdi. Andan hadīste كُنَّا إِذَا اشْتَدَّ الْبَأْسُ

³⁰⁰⁸اَتَّقَيْنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ “Künnā izā eştedde el-be’sü itteķaynā bi-Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem.” (21) Ya‘nī, kaçan üzerimize ceng şiddetli olsa Hāzret-i Resūl’i düşmān ile kendi aramıza hicāb ve kalkān iderdik. (22) Öyle olduğda el-müttakī

²⁹⁹⁸ mübāh: sıf. ve i. (Ar. ibāha “helâl saymak, helâl kılmak”tan mubāh) 1. din. Hakkında şer’i bir emir veya yasak bulunmayan, yapılması yâhut yapılmaması dince kişinin arzu ve isteğine bırakılan, câiz görülen (şey). 2. teşmil. Durum öyle gerektirdiği için yapılmasında sakınca olmayan (şey).

²⁹⁹⁹ hatar: i. (a. hatar) Tehlike, güvensizlik.

³⁰⁰⁰ 1. Eski, a.g.e., s. 133.

Begavî, Me‘âlimüt-Tenzil, thk. Muhammed Abdullah el-Nemir, (y.y.y.: Dâru Taytibetü Li’n-neşri ve’t-tevzi’, 1417/1997), C. I, s. 60.

2. <https://al-maktaba.org/book/23578/77#p8> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 12:50.

Ahmed ibn Muhammed el-Thalabi, Kuran’ın Tefsirinin Vahiy ve Açıklaması, Dindarlık Bölümü, s. 142.

³⁰⁰¹ kebāir: i. (a. kebîre “büyük günah”ın çoğul şekli kebā’ir) Hakkında açık hüküm bulunan büyük günahlar, kebîreler.

³⁰⁰² fevāhiş: i. (a. fâhişe’nin çoğul şekli fevāhiş) 1. Kötülükler. 2. Fâhişeler.

³⁰⁰³ taķī: sıf. ve i. (a. viķāye “himāye etmek, siper etmek”ten taķī) Haramdan, gūnahtan kaçınan, perhizkâr, ehl-i takvâ (kimse), müttakī.

³⁰⁰⁴ ittikā: i. (a. viķāye “korumak, himāye etmek”ten ittikā) 1. Sakınma, çekinme, içtinap. 2. Allah’tan korkma, Allah korkusu ile O’nun yapılmasını istemediği şeyleri yapmama.

³⁰⁰⁵ teşdīd: i. (a. şiddet “kuvvetli olmak”tan teşdīd) 1. Şiddetlendirme, şiddetini artırma. 2. Sağlamaştırma. 3. Arap alfabesinde, üzerine konduğu harfi iki defa okutan işâret (‘)ve bu işâreti yazma, şedde koyma.

³⁰⁰⁶ hicāb: i. (a. hicāb) 1. Utanma, sıkılma, mahcubiyet. 2. Perde, örtü, engel, hâil. 3. eski tıp. Organlar arasındaki ince zar. 4. tasavvuf. Gönülde hakkın tecellisine ve ilâhî hakikatleri görmeye engel olan ve insanı Allah’tan uzaklaştıran maddî, mânevî her şey.

hicāb duymak (etmek): Utanmak, sıkılmak, mahçup olmak.

³⁰⁰⁷ kalkān: i. (Eski Türk. kalkan – kalkang < Moğ. kalka) 1. Eski savaşlarda savaşçının kılıç, kargı, mızrak ve ok darbelerine karşı kendini korumak için sol elinde tutarak kullandığı siper. 2. mec. Arkasına sığınılacak şey, siper.

³⁰⁰⁸ 1. <http://islamport.com/w/amm/Web/4808/570.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 12:55.

2. Eski, a.g.e., s. 133.

Sâbit b. Hazm el-Endelüsî, ed-Delâ’il fi Garîbi’l-Hadîs, thk. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs, (Riyad: Mektebetü’-Abikân, 1422/2001), C. I, s. 233.

3. <https://al-maktaba.org/book/23692/255#p2> Erişim Tarihi: 31.01.2022, 12:58.

Muhammed El-Khudari, Resullerin Efendisinin Biyografisi, Yayımcı: Dar al-Fayhaa - Şam Baskısı: 2 - 1425 AH Parça sayısı: 1.

olan imtişāl³⁰⁰⁹ ve emru'l-lāh ile nehy itdiklerinden ictināb³⁰¹⁰ itmesini kendiyile cehennem (23) ateşiniñ arasına hicāb ider. Ve ba'zılar “Müttaķī oldur ki kendi nefisini bir kimseden a'lā ve hayrlu görmez.” didiler. (24) Ve ba'zılar “Et-taķvā, Haķ Te'ālī'niñ harām itdigini terk itmek ve farz itdigini edā itmekdir.” didiler. Ve ba'zılar (25) “Et-taķvā, ma'siyet³⁰¹¹ üzerine düşüp muşir olmağı terk itmekdir. Ve tã'ate³⁰¹² ma'zür³⁰¹³ olmağı terk itmekdir.” didiler. (26) Ve ba'zılar “Et-taķvā, seni Hālik'iniñ nehy itdigi şey'e düşmegi görmemekdir.” didiler. Ve ba'zılar “Et-taķvā, Hāzret-i Resül (27) şalla'l-lāhu 'aleyhi veselleme ve aşhābına uymağdır.” didiler. Ve hadīşde olan cemmā' et-taķvā bu āyet-i kerīmedir. Kavlühü Te'ālā: ³⁰¹⁴ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

“İnna (28) 'l-lāhe ye'muru bi'l-'adli ve'l-ihsāni ve yenhā 'ani'l-faḫşā'i ve'l-münkeri.”³⁰¹⁵ Ya'ni Haķ Te'ālā 'adl ile ihsāni emr idüp ve münker (29) ile faḫşādan nehy eyler. Ve ba'zılar “El-müttaķī, kendide bir be's³⁰¹⁶ olmayanı bile terk ider.” didiler. Andan Haķ Te'ālā (30) müttaķī olanları maḫşüş teşrīf ile yād eyledi. Zīrā taķvāniñ maķāmı şerīf ve 'azīzdir. Zīrā anlar hidāyet ile (31) ittifāķ üzerinedirler. Eger kim

³⁰⁰⁹ imtişāl: i. (a. muşul “benzetmek, şekil vermek”ten imtişāl) 1. Örnek olarak alıp ayak uydurma, uyma, uyulma. 2. Boyun eğip itaat etme, emre göre hareket etme.

imtişāl etmek (eylemek): Uymak.

³⁰¹⁰ ictināb: i. (a. cenb “itmek, uzaklaştırmak”tan ictināb) Kaçınma, sakınma, çekinme.

³⁰¹¹ ma'siyet: i. (a. 'asy – 'isyān “āsī olmak”tan ma'siyet) 1. Günah. 2. Āsīlik, itaatsizlik.

³⁰¹² tã'at: i. (a. tã'at) 1. Allah'ın emirlerine uyma, emredileni yapma. 2. İbâdet, taķvā.

³⁰¹³ ma'zür: sıf. (a. 'uzr “affetmek; ayıbı çok olmak”tan ma'zür) 1. Māzereti olan, özrü bulunan, özürlü. 2. i. din. Abdestini bozan devamlı bir rahatsızlığı olan kimse, özürlü.

mağrūr: sıf. (a. ğurūr “aldatmak”tan mağrūr) “Aldanmış” Kendini beğenen, böbürlenlen, kibirli, gururlu, mutaazzım.

mağrūr olmak: 1. Kendini beğenmek, böbürlenmek, gururlanmak. 2. (Güvendiđi bir şey veya kimseden dolayı) Büyüklük taslamak.

³⁰¹⁴ Qur'an, (Nahl) 16/90: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı emreder; hayasızlığı ve fenalığı da yasaklar.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

³⁰¹⁵ Qur'an, (Nahl) 16/90

inne: Şüphesiz.

Allāhe: Allah.

ye'muru: Emreder.

bi'l-'adli: Adaleti.

ve'l-ihsāni: Ve ihsāni.

ve yenhā: Ve meneder.

faḫşā'i: Edepsizlikten.

ve'l-münkeri: Ve fenalıktan.

münker: sıf. (a. inkār “bilmemek, reddetmek, hoş görmemek, yasaklamak”tan münker) 1. Ret ve inkār olunan, kabul edilmeyen. 2. Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen, makbul olmayan. 3. i. din. Dince uygun görülmeyen, câiz olmayan şey.

³⁰¹⁶ be's: i. (a. be's) 1. Zarar, mahzur, beis. (Kelime dilimizde beis şeklinde Türkçe kullanılışlara girmiştir.)

2. Güç, kuvvet.

be'is: i. (a. be's “şiddet; korku”dan) Zarar, sakınca, mahzur, be's.

müttaķilere fażl ihsān olmasa nice Haķ Te‘ālā: ³⁰¹⁷ هُدَى الْمُتَّقِينَ “huden lil müttaķine” didi? Anlara bu (32) şeref ve ‘izzet kāfīdir. **Ve eger** dirseñ nice didi “huden lil müttaķine”? Anlar ise ehl-i hidāyetdirler. Şāhib-i Hāzin (33) dir ki: Ol bir ‘azīz cömerd kişiyeye أعزك الله وأكرمك (e‘azzeke‘l-lāhu ve ekrāmeñ) demek gibidir. Ya‘nī, Allāh seni ‘azīz ve kerīm itsün. Andan (34) murādın olduğu hālden ziyāde olmasın dilemekdir. Ol اهيناً ³⁰¹⁸ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ “İhdinā’ş-şırāte‘l-mūstaķim.” demek gibidir. ³⁰¹⁹ “Elleżine (35) yu‘minūne bi‘l-ğaybi.” ³⁰²⁰ Ya‘nī anlar ki ġāib ³⁰²¹ iken inanup taşdıķ ³⁰²² iderler. Zīrā imānıñ aşlı taşdıķ, inanmaķdır. **[16b]** (1) Andan qavlühü Te‘ālā: وَمَا أَنْتَ ³⁰²³ بِمُؤْمِنٍ لَنَا “Ve mā ente bi mu‘minin lenā.” ³⁰²⁴ Ya‘nī sen bizim sözimize inanmazsın. Eger insān imānı (2) inanmaķ ma‘nāsından tefsīr iderse imān ne artar ve ne eksilür. Zīrā inanmaķ bir şey degildir ki (3) cismi olup artup eksilmesi bellü ola. Lākin imān şer‘ ³⁰²⁵ dilinde dil ile ikrār ³⁰²⁶ ve qalb ile (4) taşdıķ ve farz olan ‘amelleri edā ³⁰²⁶ itmekdir. Bu

³⁰¹⁷ Qur‘ān, (Bakara) 2/2: “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”

huden: yol göstericidir.

lilmuttekinde: müttaķiler için.

³⁰¹⁸ Qur‘ān, (Bakara) 2/3: “Onlar gaybe inanırlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁰¹⁹ Qur‘ān, (Bakara) 2/3

elleżine: Onlar ki.

yu‘minūne: İnanırlar.

bi‘l-ğaybi: Gaybda, gizlide.

ğayb: i. (a. ġayb) 1. Göz önünde olmayan, gözle görülemeyen, gizli olan şey, hal ve keyfiyet. 2. kısa. Gözle görülmeyen mânevî âlem, gayp âlemi.

³⁰²⁰ ġāib: sıf. ve i. (a. ġayb – ġiyāb “kaybolmak”tan ġā‘ib) 1. Göz önünde olmayan, hazır bulunmayan (şey). 2. Gözle görünmeyen âlem. 3. eski dilb. Üçüncü şahıs.

³⁰²¹ taşdıķ: i. (a. şidķ “gerçeği söylemek, gerçek olmak, doğru kabul etmek”ten taşdıķ) 1. Gerçek olduğunu söyleme, doğru olduğunu bildirme, doğrulama. 2. Doğru ve yerinde bularak kabul etme, onaylama, onama, tasvip etme. 3. (Yetkili bir makam) İdārî ve hukûkî bir işlemi uygun bulduğunu imzâ ve mühürle bildirme.

³⁰²² Qur‘ān, (Yusuf)12/17: “Sen bize inanmazsın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁰²³ Qur‘ān, (Yusuf)12/17

ve mā: Fakat değilsin.

ente: Sen.

bi mu‘minin: İnanacak.

lenā: Bize.

³⁰²⁴ şer‘: i. (a. şer‘) 1. Şeriat, İslām şeriatı. 2. teşmil. Kānun.

³⁰²⁵ ikrār: i. (a. qarār “sâbit olmak”tan ikrār) 1. Gizlemeyip açıklama, itiraf etme. 2. Kabul etme, tasdik etme. 3. (Dille) Bildirme, söyleme: “Dil ile ikrar, kalp ile tasdik.” 4. Tarıkata intisap etme, bir şeyye bağlanma, biat etme.

³⁰²⁶ edā: i. (a. edā‘) 1. Ödeme, verme. 2. Üzerine borç olan veya borç hükmünde bulunan şeyi yerine getirme, yapma, îfâ etme, icrâ etme.

edā etmek: 1. Ödemek, vermek. 2. Bir borç gibi üstüne düşen şeyi yerine getirmek, îfâ etmek.

ma'nadan oldukça artar ve eksilür. Ve bu erbâb-ı³⁰²⁷ (5) hadîşden ve gayrıdan ehl-i sünnet ve cemâ'atîñ yolıdır. İmdi bu ihtilâfîñ fâ'idesi bu gelen cevâbda (6) zâhir olur. **Mes'ele:** Çünkü kalbi ile inanup ve dil ile ikrâr iden eger ĩmânîñ mûcibi³⁰²⁸ olan (7) namâz ve zekât³⁰²⁹ ve orûc³⁰³⁰ ve hacc³⁰³¹ ve dîniñ bâķi erkânını³⁰³² cem' idüp itmez ise aña mü'min dinür mi? (8) Yoħsa dinmez mi? **Cevâb:** Bunda ihtilâf vardır. Ehl-i sünnet arasında aña mü'min dinilmez bu hadîş-i (9) şerîfîñ mucibince. قال صلى الله عليه وسلم لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن³⁰³³ ez-zâni³⁰³⁵ ĥine³⁰³⁶ yezni³⁰³⁷ ve hüve³⁰³⁸ mü'minün³⁰³⁹.”) Bunda andan (10) ĩmânî nefy³⁰⁴⁰ itdi. Ya'nî, zinâ³⁰⁴¹ iden zinâ itdiği demde ol mü'min degildir. Ve ehl-i tevĥîdîñ ekseri (11) ĩmânîñ ziyâde ve eksik olmasını inkâr itdiler. Dirlere ki: ĩmân kaçan ziyâdelik ve

³⁰²⁷ erbâb: i. (a. rabb “sâhip” in çoğul şekli erbâb) 1. Sâhipler. 2. Bir işten iyi anlayan, o işte becerikli, usta, mâhir olan kimse.

³⁰²⁸ mûcib: sıf. (a. icâb “gerekirtmek”ten mûcib) 1. Sebep olan, gerekiren. 2. i. Sebep, gerek, vesîle, icap, mûcep.

mûcib olmak: Sebep olmak, gerekirtmek.

³⁰²⁹ zekât: i. (a. zekât “bereket, fazlalık; temizlik”) İslâm dîninin beş şartından biri olarak, sâhip olunan ve belli bir miktârı aşan mal ve paranın yoksullara dağıtılması gereken kırkta biri ve bunun yoksullara dağıtılması işi.

³⁰³⁰ orûc: i. (f. rûze > urûze > uruç > oruç) 1. İslâm dîninin beş şartından biri olan, imsaktan güneş batıncaya kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma şeklindeki ibâdet. 2. Dinlerde, ibâdet maksadıyla şartları bildirildiği şekilde belli bir müddet perhiz etme.

³⁰³¹ hac: i. (a. hacc) 1. İslâm dîninde şer'an zengin sayılan her müslümanın ömründe bir defa kurban bayramı günlerinde belli usûllere göre Kâbe'yi ziyâret etmesi şeklindeki farz ibâdet. 2. Birçok dinde mukaddes sayılan yerlerin senenin belli günlerinde belli usûllere göre ziyâret edilmesi şeklindeki ibâdet.

³⁰³² erkân: i. (a. rukn “direk, esas”ın çoğul şekli erkân) 1. Bir şeyde temel durumunda olan taraflar, çok kuvvetli ve güçlü olan yönler, esaslar, direkler. 2. Bir topluluğun başlıca kimseleri, ileri gelenler, devletin, ordunun sayılı kimseleri, üstler. 3. Âdet, yol yöntem, usûl, âdap.

³⁰³³ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/002/0057.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:00.

Müslim, Sahîh-i Müslim, ĩmân Bahsi, 104.

³⁰³⁴ lâ yezni: Zinâ etmez.

³⁰³⁵ ez-zâni: Zinâ eden kimse.

³⁰³⁶ ĥine: Esnada.

³⁰³⁷ yezni: Zinâ ettiği.

³⁰³⁸ ve hüve: Kendisi.

³⁰³⁹ mü'minün: Mümin olarak.

³⁰⁴⁰ nefy: i. (a. nefy) 1. Sürgün etme, sürme, uzaklaştırma, sürgüne gönderme. 2. İnkâr etme, bulunduğu iddia edilen bir şeyin yokluğunu söyleme, varlığını kabul etmeyip aradan çıkarma. 3. din. Kelime-i tevĥîdîñ “ilâh yoktur” anlamındaki “Lâ ilâhe” kısmı [İllallah “Ancak Allah vardır” kısmına ispat denir]. 4. eski. dilb. Olumsuzluk.

³⁰⁴¹ zinâ: i. (a. zinâ) Evlilik bağı ile bağı olmayan kadınla erkek arasındaki cinsel ilişki, nikâhsız birleşme.

eksiklik kabûl itdi? (12) Ol şek ve küfr³⁰⁴² icâb³⁰⁴³ ider. Ve ehl-i sünnetiñ ‘ulemâ’yı muhakkikleri³⁰⁴⁴ ol ‘ayn³⁰⁴⁵ taşdik ki inanmaqdır. Ol ne artar (13) ve ne eksilür didiler. Velâkin imân şer’î³⁰⁴⁶ artar ve eksilür. Meşelâ ‘amelleriñ ziyâdesiyle³⁰⁴⁷ artar ve eksik olması (14) ile eksilür. İmdi³⁰⁴⁸ bunuñ iki ihtilâfiñ arası cem’ olmak mümkün oldı kitâb ve sünnet kavli üzre. Andan (15) ve imâniñ ziyâde ve eksik olması içün çok hadîşler vârid oldı. Aşlı luğatdendir. **Ve andan** ba’zı muhakkikler (16) taşdik ki inanmaqdır ol dahı artar ve eksilür didiler. Zîrâ vaḥdâniyete³⁰⁴⁹ bâ’iş olan delâletlere (17) ve burhânlar³⁰⁵⁰ teemmül³⁰⁵¹ nazarıyla diḳkat idüp çok bakıldıkda vaḥdâniyete Allâh kalbinde temekkün³⁰⁵² bulmağla artar ve ol (18) delâletler ile burhânlar teemmül nazarıyla bakmamağda eksilür. Öyle olduğda şiddikleriñ³⁰⁵³ imâni ve gayrılar (19) imânından kavî ve şâbitdir. Zîrâ kendilerine şekk ve şübhe ‘arız³⁰⁵⁴ olmaz ve ne

³⁰⁴² küfr: i. (a. küfr “örtmek; inkâr etmek, inanmamak”) 1. Sövme, küfretme. 2. Sövme sözü, söverken kullanılan çirkin söz. 3. Allah’ın varlığını, birliğini kabul etmeme, dînin esaslarına inanmama. 4. din. İslâm inanç esaslarına aykırı söz. 5. (Küfür ehli – ehl-i küfür tamlamalarından kısaltma yoluyla) Kâfirler. 6. Gerçeği örtme, nankörlük. 7. mec. Arapça’da “gece karanlığı” mânâsına gelen küfür kelimesi aynı zamanda mânevî karanlık, zulmet olarak da kabul edildiğinden dîvan edebiyatında sevgilinin saçının siyahlığını anlatmak için “zulf” ile birlikte kullanılmıştır.

³⁰⁴³ icâb: i. (a. vucûb “gerekli olmak”tan icâb) 1. Gerek, lüzum, iktizâ. 2. hukuk. Bir şeyin tasarruf hakkı üzerinde bir anlaşma yapılırken karşılıklı bildirilmesi gereken irâde beyanlarından önce söyleneni. 3. mantık. Bir hükümde yüklemle özne arasındaki bağın olumlu olması, olumlama. icâb etmek: Gerekmek, lâzım gelmek.

³⁰⁴⁴ muhakkik: i. (a. tahkik “gerçekleştirmek, sağlamlaştırmak”tan muhakkik) 1. Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse. 2. Soruşturma yapan kimse, soruşturmacı. 3. Edisyon kritik yapan kimse. 4. tasavvuf. Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimse.

³⁰⁴⁵ ‘ayn: i. (a. ‘ayn) 1. Göz. 2. Kaynak, pınar. 3. Bir şeyin aslı, kendisi, tâ kendisi, zâtı. 4. Gözle görülen şey, nesne, maddî varlık.

³⁰⁴⁶ şer’î: sif. (a. şer’ “şeriat” ve nispet eki -î ile şer’î) Şeriatla ilgili, şeriata uygun.

³⁰⁴⁷ ziyâde: sif. (a. ziyâde) 1. Fazla, çok. 2. Lüzumsuz, boş. 3. (-den) Daha çok. 4. zf. Çok. 5. Artan miktar, geriye kalan kısım. 6. İlâve. 7. i. edeb. Müstezatlarda mısra sonuna eklenen kısa mısra. 8. mus. Müsikimizde eskiden koma karşılığında kullanılan terim.

³⁰⁴⁸ imdi: zf. (Eski Türk. amtı – amdı > emdi > imdi) 1. Bunun için, bu sebepten, bundan dolayı, o halde, öyle ise, binâenaleyh. 2. Şimdi.

³⁰⁴⁹ vaḥdâniyet: i. (a. vaḥdâni “birle ilgili”den yapma mastar eki -iyyet ile vaḥdâniyyet) Allah’ın ortağı ve benzeri bulunmaksızın tek oluşu, varlığının birliği.

³⁰⁵⁰ burhân: i. (a. burhân) 1. Kanıt, delil, hüccet, beyyine. 2. mantık. Bir hükmün, bir önermenin delil olarak kendisine dayandırıldığı, önceden doğru diye kabul edilmiş olan hüküm.

³⁰⁵¹ teemmül: i. (a. emel “ümit etmek”ten te’emmül) İyice, etraflıca düşünme.

³⁰⁵² temekkün: i. (a. mekânât “bir yeri, bir itibarı bulunmak”tan temekkün) Yerleşme, mekân tutma.

³⁰⁵³ şiddik: sif. (a. şidk “doğru söylemek”ten şiddik) 1. Özü sözü doğru olan, asla yalan söylemeyen, sözünün eri, çok doğru, pek sâdik. 2. İlk halife Hz. Ebû Bekir’in lakabı. 3. i. tasavvuf. Hz. Muhammed’i ve onun Allah’tan getirdiği her şeyi tasdikte kemâle erişen, söylediği her sözü bizzat yaşayıp hal ederek peygamberlikten sonraki en yüce makâma erişen kimse, Allah’ın ermiş kulu, şiddikiyet makâmı ehli.

³⁰⁵⁴ ‘arız: sif. (a. ‘arız “aslında olmayıp sonradan ortaya çıkmak”tan ‘arız) Sonradan ortaya çıkan.

‘arız olmak: 1. Aslında mevcut olmayıp sonradan ortaya çıkmak. 2. (Hoş olmayan bir durum veya bir hastalık) Görülmeye başlamak, gelip çatismak, musallat olma.

ka-demleri³⁰⁵⁵ vaḥdāniyetden (20) kayar. Ammā anlardan ġayr efrādü'n-nās³⁰⁵⁶ anlar gibi degildir. 'Ākil³⁰⁵⁷ olana kifāyet ki Ḥazret-i Ebū Bekir raḍiya'l-lāhu 'anh (21) ḥazretiniñ taşdıķi şaḥābelerden ve efrād-ı ümmetden olanlarıñ taşdıķi ile berāber midir? Teemmül eyle. Ve ba'zılar ikrār (22) ile 'amel imāndır dirler münāsebeti³⁰⁵⁸ yüzünden. Zīrā anlar imāniñ şerāyi'ndendir³⁰⁵⁹. Ve aña delil çünki 'ameller imānla (23) olur. Andan Ebū Hureyre'den rivāyet ile buyurdı ki: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ لِلْإِيمَانِ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ: وَأَدْنَاهَا إِطَاةُ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ³⁰⁶⁰ (Kāle Şu'beten³⁰⁶² efḍalühā³⁰⁶³ kavlu lā ilāhe illa'llāh ve ednāhā³⁰⁶⁴ imāṭate el-ezā³⁰⁶⁵ 'aniṭ-ṭariķi ve'l-ḥayā'ü³⁰⁶⁶ şu'betün³⁰⁶⁷ mine (25) 'l-imān.) buyurdı. Ya'nī, imāniñ yetmiş altı yetmiş yedi faşla dalı vardır. Anlarıñ efḍali lā ilāhe illa'llāh dimekdir. Ednāsı (26) yol üzre olan taş ve ġayr eziyet iden şey'i kaldırmakdır. Ve ḥayā daḥı imāniñ bir faşlasıdır. Bunı Şaḥīḥayn'da (27) zikr itdiler. Ve biḍ', bā'nıñ kesr ile üç ile onuñ arasında olan şayıdır. Ve'l-ḥayā', med ile utanmakdır. Lākin luġatde ol (28) nefsi kabīḥ³⁰⁶⁸ olan

³⁰⁵⁵ ka-dem: i. (a. ka-dem) 1. Ayak. 2. Adım. 3. Uġur. 4. Yardanın üçte biri kadar olan, 30, 48 santim veya 12 parmaġa eşit İngiliz uzunluk ölçüsü, ayak.

kıdem: i. (a. kıdem) 1. Eskiden kalmış olma, geçmişi uzun zamāna dayanma, eskilik. 2. Bir kimsenin bir işte, bir memuriyet veya rütbede çalışmış olduġu zaman, berāber çalıştığı kimselere göre bir üstünlük teşkil eden hizmet süresi fazlalığı. 3. "Varlığının hiçbir tarz ve şekilde başlangıcı olmamak" anlamında Cenābıhakk'ın zātî sıfatlarındandır.

³⁰⁵⁶ efrād: i. (a. ferd'in çoġul şekli efrād) 1. Fertler, kişiler, kimseler. 2. Erler, er olan askerler, erat. 3. tasavvuf. Hz. Peygamber'e en mükemmel şekilde tâbi olmak sûretiyle ferdiyet tecellisine mazhar olan ve mükemmellikleri sebebiyle kutbu'l-aktâbın gözetimi dışında bulunan en seçkin veliler.

³⁰⁵⁷ 'ākil: sif. ve i. (a. 'aql "anlamak, bilmek"ten 'ākil) Akıllı (kimse).

³⁰⁵⁸ münāsebet: i. (a. nisbet "niteliklerini söylemek; ilgili, âit göstermek"ten munāsebet) 1. Yakınlık, ilgi, ilişki, alāka. 2. Uygun olma, uygunluk [Bu anlam daha çok deyimlerde ortaya çıkar]. 3. Sebep, vesîle.

³⁰⁵⁹ şerāyi': i. (a. şerī'at'm çoġul şekli şerāyi') Şeriatlar, şeriat hükümleri.

³⁰⁶⁰ 1. <https://www.hadiskitaplari.com/ara/?q=iman&p=2> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:07.

Nevevî, Riyazus Salihin, 684 Nolu Hadis; Buhârî, İmân 3; Müslim, İmân 58.

2. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/002/0035.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, 13:10.

Müslim, Sahih-i Müslim, İmân Bahsi, 35.

³⁰⁶¹ seb'ün: sif. (a. seb'in – seb'ün) Yetmiş, yetmişinci [Eski metinlerde ve bilhassa vakfiyelerde geçer].

³⁰⁶² şu'be: i. (a. şu'be) 1. Bölük, takım, kol. 2. Bir kuruluş veya kurumun ana kuruluşu baġlı olan daha küçük alt bölümlerinden her biri. 3. Okullarda sınıfların bölünmüş olduġu kısımların her biri. 4. biyo. bota. Hayvan ve bitkilerin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal. 5. kısa. Askerlik şubesi. 6. eski. Dal, budak.

³⁰⁶³ efḍal: sif. (a. faḍl "faziletli olmak"tan efḍal) Çok (daha, en, pek) faziletli, çok üstün.

³⁰⁶⁴ ednā: sif. (a. denā'et "alçak olmak"tan ednā) 1. Çok (daha, en, pek) aşāġı, âdî. 2. En küçük, en az, cüz'î.

³⁰⁶⁵ ezā: i. (a. ezā) Eziyet, sıkıntı verme, incitme, üzüntü, cefā, cevr.

³⁰⁶⁶ ḥayā': i. (a. ḥayā') 1. Utanma, sıkılma, utanç. 2. Ar, nâmus, edep. 3. tasavvuf. Kulun kusurlarından dolayı Allah'tan utanması, kulluk görevlerini Cenāb-ı Hakk'a lâıyk görmemesi ve Allah'ın sevgisini kaybetmekten doğan korku ile kötülüklerden kaçınması hâli.

³⁰⁶⁷ şu'betün (Yazım yanlışı olabilir.)

³⁰⁶⁸ kabīḥ: sif. (a. kubḥ "çirkin, kötü olmak"tan kabīḥ) 1. Çirkin. 2. Yakışksız, ayıp, kötü.

fi'lden kesmekdir. Anuñ için ĩmāndan oldu. Anı kazandıđı sebebiyle. Andan utancı hayā sāhibi olan eger (29) ma'āşiden³⁰⁶⁹ bir şey' itse azarlanup³⁰⁷⁰ ta'zirlenür³⁰⁷¹ ĩmāndan olmađla. Ve ba'zılar el-ĩmān, el-emn ki emñlikdir andan olur. Anuñçün mü'min (30) olana mü'min demek oldu ki nefsinin 'azābu'l-lāhdan emñ itmesi ile. Ve'l-ĩslām inkıyād ile ĥuzū'dur³⁰⁷². Andan her ĩmān (31) ĩslām olur. Ve her ĩslām ĩmān olmaz tā anuñ kalbinde taşdıķ olmayınca. Ve andan kiři zāhirde Müslümān görünür. (32) Bātında³⁰⁷³ taşdıķ, inanmak yokdur. **Ve dahı** Ebī Hureyre'den rivāyet buyurdu. كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَارِزًا لِلنَّاسِ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ وَلِقَائِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ الْآخِرِ³⁰⁷⁴ (Kāne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem yevmen (33) bārizen lin nāsi, fe etāhu racūlün fe kāle yā Resūlu'l-lāhu mā el-ĩmānū kāle en tü'mine bi'l-lāhi ve melā'iketihī ve kütübihī³⁰⁷⁵ ve resūluhu (34) ve likā'ihī ve tü'minu bi'l-ba'si'l-āhiri.) Bir gün Hāzret taşra, ĥalkıñ yanına çıķdı. Bir kimse gelüp "ĩmān nedir yā Resūlu'l-lāh?" (35) didi. Hāzret aña "Ĥaķ Te'ālī'niñ birliğine ve melā'ikelerine ve kitāblarına ve peygamberlerine ve ölüp mezār (mezāra)³⁰⁷⁶ varmađa ve andan [17a] (1) kalķup maşer³⁰⁷⁷ yerine varmađa inanup ĩmān getirürseñ." deyü buyurdu. Ol kiři ya **أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ، لَا تُشْرِكْ** (Yā Resūlu'l-lāh, mā el-ĩslām?) didi. (2) Hāzret aña **بِهِ شَيْئًا، وَتُؤَيِّمَ الصَّلَاةَ، الْمَكْتُوبَةَ وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ**³⁰⁷⁸ (En ta'būdu'l-lāhe lā

³⁰⁶⁹ ma'āşī: i. (a. ma'şiyet'in çoğul şekli me'āşī) Günahlar, isyanlar.

³⁰⁷⁰ azar: i. (f. āzār "incitme"den) Çıkışma, paylama, tekdir.

³⁰⁷¹ ta'zīr: i. (a. 'azr "ayıplamak, kınamak"tan ta'zīr) 1. Azarlama. 2. ĩslām hukūkunda, hakkında belirli bir şer'i cezā (hadd-i şer'i) bulunmayan suçlardan dolayı bir suçluya devlet başkanı veya vekili tarafından verilen azarlama, sert bir tavır takınma, dayak veya hapis şeklindeki ihtar cezāsı.

³⁰⁷² ĥuzū' - ĥudū': i. (a. ĥuzū') 1. Alçak gönüllülük, tevāzu. 2. din. ve tasavvuf. Allah'ın ululuđu karşısında boyun eğme [Daha çok huşu ile birlikte kullanılır].

³⁰⁷³ bātin: i. (a. bañn "iç taraf, karın" ve buñun "gizli olmak"tan bāñin) 1. İç yüz, dāhil, derün, zamir. 2. Sır. 3. "Görünmeyen, gizli olan" anlamında esmā-i hüsnādan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dir. 4. sıf. ve i. İçteki, iç yüzdeki, gizli, görünmeyen (şey).

³⁰⁷⁴ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/002/0047.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:10.

Buhārī, Sahih-i Buhārī, Kitabu'l-ĩman, 47-50.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/546> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:12.

Buhārī, Sahih-i Buhārī, 50.

³⁰⁷⁵ kütüb: i. (a. kitāb'ın çoğul şekli kutub) Kitaplar.

³⁰⁷⁶ (mezāra) Düzeltme notu.

³⁰⁷⁷ maşer: i. (a. ĥaşr "ĥaşrolmak"tan maşer) 1. din. Āhiret hayātında bütün insanların, dünyāda yaptıklarının hesabını Allah ĥuzūrunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer. 2. mec. Çok büyük kalabalık.

³⁰⁷⁸ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/002/0047.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:18.

Buhārī, Sahih-i Buhārī, Kitabu'l-ĩman, 47-50.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/546> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:20.

tuşrike bihi şey'en ve tuķime eş-şalāte el-mektūbete ve tueddiye ez-zekāte el-mefrūzate ve teşūme (3) Ramażāne.) buyurdu. Ya'nī, İslām nedir? Hāzret, "Hāķ Te'ālī'ye 'ibādet iderseñ bir şey'i aña şerīk³⁰⁷⁹ koşmazsañ ve emr (4) olunan beş vaķit namāzı vaķit vaķtiyle kılarasañ ve üzeriñe farz olan zekātı edā iderseñ ve Ramażān ayını (5) orūc tutarsañ." Andan ol kişi: يا رَسُوْلَ اللّٰهِ مَا الْاِحْسَانُ؟ (Yā Resūlu'l-lāh mā el-iḥsān?) قال الاحسان الطاعة والمراقبة وحسن المرآقابي (Kāle el-iḥsānū el-iḥlāşu fī'l-'ameli ve'l-murāķabeti³⁰⁸⁰ (6) ve ḥüsñü't-ṭā'ate³⁰⁸¹) buyurdu. Ya'nī, iḥsān 'amelde ḥulūş³⁰⁸² idüp Hāķ Te'ālī'yi ḥāzır u nāzır görmektir. Zīrā öyle 'amel (7) ideniñ ṭā'ati güzel olur. Ki ḥadīşi okudılar. ³⁰⁸³ الْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهٗ يَرَاكَ (El-iḥsānū en ta'būdu'l-lāhe keenneke terāhu fein lem tekün terāhu fe innehu yerāke.) (8) İḥsān, 'ibādet iderken Hāķ Te'ālī'yi görür gibi müşāhede³⁰⁸⁴ itmekdir. Eger öyle itmezseñ ol seni görür gibi fikir ile (9) murāķabe³⁰⁸⁵ itmekdir. Andan ol kişi: يا رَسُوْلَ اللّٰهِ مَتَى السَّاعَةُ؟ (Yā Resūlu'l-lāh metā es-sā'atü?) didi. Hāzret aña ³⁰⁸⁶ مَا الْمَسْئُوْلُ عَنْهٗ بِاَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، وَلَكِنْ سَأَحْدِثُكَ عَنْ اَسْرَاطِهَا (Mā el-mes'ulū 'anhū bi a'leme mine's-sā'ilī³⁰⁸⁷ (10) velākin se'ūḥaddişūke³⁰⁸⁸ 'an

Buhari, Sahih-i Buhari, 50.

³⁰⁷⁹ şerīk: i. (a. şirket "ortak olmak"tan şerīk) 1. Ortak. 2. Arkadaş.

şerīk koşmak: (Allah'a) Ortak koşmak, eş koşmak.

³⁰⁸⁰ murāķabe: i. (a. raķābet "gözetmek, beklemek, korumak"tan murāķabe) 1. Bakıp gözetme, göz altında bulundurma, denetleme, denetim, kontrol. 2. tasavvuf. Bir dervişin dış dünya ile ilişkisini kesip iç âlemine dalarak özünde hissettiği Allah'a yönelmesi ve O'nun huzûrunda kendini denetlemesi durumu.

³⁰⁸¹ ṭā'at: i. (a. ṭā'at) 1. Allah'ın emirlerine uyma, emredilene yapma. 2. İbādet, takvâ.

³⁰⁸² ḥulūş: i. (a. ḥulūş) 1. Hâlis ve saf olma, kalp temizliği. 2. Yaranma, yaltaklanma.

³⁰⁸³ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/137/1719-2.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:25.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu't-Tefsir, 1719-4777.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/546> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:27.

El-Buhari, Sahih-i Buhari, 4777.

³⁰⁸⁴ müşāhede: i. (a. şuhūd "göze görünmek, görmek"ten müşāhede) 1. Gözle görme. 2. Gözlem. 3. Gözlem sonucunda varılan görüş, kanaat, teşhis. 4. tasavvuf. Yaratanı yaratılmışta, Hakk'ı halkta görme, her zerrede Cenâbıhakk'ın varlığına şâhit olma.

müşāhede etmek (eylemek): Görmek, gözlemek.

³⁰⁸⁵ murāķabe: i. (a. raķābet "gözetmek, beklemek, korumak"tan murāķabe) 1. Bakıp gözetme, göz altında bulundurma, denetleme, denetim, kontrol. 2. tasavvuf. Bir dervişin dış dünya ile ilişkisini kesip iç âlemine dalarak özünde hissettiği Allah'a yönelmesi ve O'nun huzûrunda kendini denetlemesi durumu.

murāķabe etmek: Bakıp gözetmek, gözaltında bulundurmak, denetlemek.

³⁰⁸⁶ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/137/1719-2.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:23.

Buhârî, Sahih-i Buhârî, Kitabu't-Tefsir, 1719-4777.

2. <https://dorar.net/hadith/sharh/546> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat:13:30.

El-Buhari, Sahih-i Buhari, 4777.

³⁰⁸⁷ sâ'il: i. ve sıf. (a. su'âl "sormak; dilenmek"ten sâ'il) 1. Soru soran kimse. 2. Dilenen kimse, dilenci.

³⁰⁸⁸ se'ūḥaddişūke: Sana bahsedeyim.

eşrāṭihā³⁰⁸⁹.) buyurdu. Ya ‘nī, ol kişi “Kıyāmet ne zamān kopar yā Resūlu’l-lāh?” deyince Hāzret (11) aña “Anı su’āl iden şorılandan ziyāde bilür. Lākin saña ‘alāmetlerini söyleyim.” buyurdu. إذا ولدت الأمة ربتها فذلك من أشراطها وإذا كانت العراة الحفاة رؤس الناس فذلك من أشراطها وإذا تطاول رعاء البهيم في البنيان فذلك من أشراطها في خمس لا يعلمهن إلا الله ثم تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله عنده علم الساعة وينزل الغيث ويعلم ما في الأرحام وما تدري نفس بأي أرض تموت³⁰⁹⁰ (12) fezālike³⁰⁹² min³⁰⁹³ eşrāṭihā ve izā kāneti’l-‘urātü el-ḥufātü ru’ūsü’n-nāsi³⁰⁹⁴ fezālike min eşrāṭihā ve izā teṭāvele ru’ā’ü³⁰⁹⁵ el-bühümü³⁰⁹⁶ (13) fi’l-bünyāni³⁰⁹⁷ fezālike min eşrāṭihā fī ḥamsin³⁰⁹⁸ lā ya‘lemuhünne³⁰⁹⁹ illa’l-lāhe³¹⁰⁰ şümme³¹⁰¹ telā³¹⁰².” Resūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem “İnna’l-lāhe ‘indehu (14) ‘ilmü’s-sā’ati ve yunezzilu’l-ğayşe ve ya‘lemu mā fi’l-erḥāmi ve mā tedri nefsun māzā teksibu ğaden ve mā tedri nefsun (15) bi eyyi arzın

³⁰⁸⁹ ‘an eşrāṭihā: İşaretlerinden.

eşrāt: i. (a. şerāt “nişan”ın çoğul şekli eşrāt) [Tekili dilimizde kullanılmamıştır] Belirtiler, alāmetler, nişanlar.

³⁰⁹⁰ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/002/0009.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 17:30.

Müslim, Sahîh-i Müslim, İmân Bahsi, 9.

³⁰⁹¹ rabbetehā: Efendisini.

³⁰⁹² fezālike: İşte bu.

³⁰⁹³ min: Bir tanesidir.

³⁰⁹⁴ ru’ūsü’n-nāsi: İnsanların başı.

ru’ūs: i. (a. re’s’in çoğul şekli ru’ūs) 1. Başlar, şahıslar, kimseler. 2. Vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, tımar ve zeâmet sâhipleriyle vilâyet kadıları gibi üst kademedeki görevlilerin dışında kalan bütün devlet memurlarının tâyin işlemlerini gösteren resmî yazı. 3. Medrese tahsilini ve yedi senelik mülâzımlık hizmetini bitirdikten sonra girdikleri imtihanda başarılı olanlara verilen berat ve müderrislik pâyesi.

³⁰⁹⁵ ru’ā’ü: Çobanları.

³⁰⁹⁶ el-bühümü: Koyunlar.

bühüm: (behme’nin c.) Kuzular, oğlaklar, buzağılar.

³⁰⁹⁷ fi’l-bünyāni: Binâ dikmekte.

bünyān: i. (a. bunyān) Yapı, binâ.

³⁰⁹⁸ fī ḥamsin: 5’te.

ḥamsin: sıf. (a. ḥamsin – ḥamsün) 1. Elli, ellinci. 2. i. Halk takvimine göre kış mevsiminin, erbain denen 40 günlük karakıştan sonra gelen ve 31 Ocak’ta başlayıp elli gün süren ikinci devresi.

³⁰⁹⁹ lā ya‘lemuhünne: Onları kimse bilmez.

³¹⁰⁰ illa’l-lāhe: Allah’tan başka.

³¹⁰¹ şümme: zf. (a. şümme) Sonra.

³¹⁰² telā: Okudu.

temütü”³¹⁰³) buyurdu. Ya’ni, “Kaçan ki halâyık³¹⁰⁴ ağasını³¹⁰⁵ toğurur ol kıyâmet ‘alâmetlerindendir. Murâd, kişi kendi (16) halâyığını tutar andan evlâd getirür ol uşak³¹⁰⁶ halâyığın hem oğlu ve hem ağası olur. Ve çıplak yalın ayak (17) gezen dinilir. Ululanup halka baş ve hâkim³¹⁰⁷ olurlar. Ol da kıyâmet ‘alâmetlerindendir. Ve çölde gezen koyun ve kuzu (18) çobanları mâl-dâr³¹⁰⁸ olup yüce saraylar yaparlar. Ol da kıyâmet ‘alâmetlerindendir. Lâkin bu beş şey’i ancak Hâk Te’âlâ (19) bilür. Birisi

---

³¹⁰³ Kur’ân, (Lokman) 31/34: (Kıyamet) saatin(in) ilmi şüphesiz ki Allah katındadır. Yağmuru (dilediği miktar ve şekilde) O indirir. Rahimlerde ne olacağını O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) haberdardır. (Âyetin tamamı alınmamıştır.)

inna’l-lâhe: Şüphesiz Allah.

inne: Şüphesiz.

‘indehu: Onun yanındadır.

‘ilmu: Bilgisi.

sâ’ati: Saatin.

ve yunezzilu: Ve O yağdırır.

ğayşe: Yağmuru.

ve ya’lemu: Ve bilir.

mâ: Olanı.

erhâmi: Rahimlerde.

ve mâ: Ve.

tedri: Bilmez.

nefsün: Hiç kimse.

mâzâ: Ne.

teksibu: Kazanacağını.

ğaden: Yarın.

bi eyyi: Hangi.

arđın: Yerde.

arż: i. (a. arz) 1. Yeryüzü, dünya. 2. Toprak. 3. Memleket, diyar.

temütü: Öleceğini.

³¹⁰⁴ halâyık: i. (a. halâ’ik “yaratıklar, insanlar”dan) [Kelime sözlüklerde bu şekilde açıklanmaktaysa da anlam bakımından bu etimoloji uygun görünmemektedir; kelimenin başka bir kökten türemiş olması muhtemeldir] Esir edilmiş veya satın alınmış kız, kadın.

³¹⁰⁵ ağa - aka: i. (Moğ. ākā) halk ağzı. 1. İleri gelen yaşlı kimseler için kullanılan hitap ve unvan sözü. 2. Büyük erkek kardeş, ağabey, ağa.

ağa: i. (Moğ. ākā “ağabey”) [Kelime batı dillerine ve āgā şeklinde Arapça ve Farsça’ya da geçmiştir] 1. Genellikle köy ve kasabalarda sözü geçen, nüfuzlu, zengin kimse. 2. Büyük, hatırı sayılan, saygı gösterilen, kerem sâhibi halk adamı. 3. Halk arasında saygı değer kimselere hitap ederken bey, beyefendi yerine kullanılan ve daha çok ismin sonuna getirilen hitap sözü, aga. 4. halk ağzı. Büyük erkek kardeş, ağabey, aga. 5. halk ağzı. Koca, eş. 6. Eskiden konaklarda çalışan hizmetkârların başı. 7. târih. Osmanlı askerî ve idârî teşkilâtında bâzı mevki ve rütbe sâhiplerine verilen unvan.

³¹⁰⁶ uşak: i. (Eski Türk. uşak “küçük” < *uşa-mak “ufalamak”) [1. ve 2. anlamlar sonradan ortaya çıkmıştır] 1. Erkek hizmetçi. 2. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Şuranın veya buranın halkından olan erkek. 3. E. T. Türk. ve halk ağzı. Çocuk.

³¹⁰⁷ hâkim: sıf. (a. hukm “hükmetmek”ten hâkim) 1. Hükmeden, buyruğunu yürüten, hâkimiyet kurmuş olan, egemen. 2. Baskın durumda olan, diğerlerinden daha başta gelen. 3. Bir yeri yüksek bir açı ile gören. 4. i. hukuk. Yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışları ve anlaşmazlıkları hukûka göre halletmek ve adâleti gerçekleştirmek üzere devlet tarafından tâyin edilen kimse, yargıç.

³¹⁰⁸ mâl-dâr: sıf. ve i. (a. mâl ve f. -dâr “sâhip ve mâlik olan” ile mâl-dâr) Mal sâhibi, varlıklı (kimse), zengin.

kıyâmetiñ kopması ve birisi gökden yağmuruñ indirmesi ve birisi ana rahmindeki³¹⁰⁹ erkek ya dişi mi ve birisi (20) kişiniñ yarın kazanacağı ve birisi kişiniñ ölümden kaçtığı yerde vefât³¹¹⁰ ideceği. Bunları Hâk Te‘âlâ bir kûluna bildirdi.” (21) buyurdularında ol kişi kalkıp gidince Hâzret bize ol Cebra‘îl ‘aleyhi’s-selâmdır. Halka dînlerini öğretmege geldi, (22) buyurdu. Ve bunuñ efrâdı Müslim’de Hâzret-i ‘Ömer ibn Hattâb’dan vârid olan hadîs bu ma‘nâdadır. **Ķavlühü Te‘âlâ:** بِالْغَيْبِ “Bi’l-ğaybi.” (23) Ya‘nî gâib iken ve bu maşdardır³¹¹¹. İsm yerinde kındı. Zîrâ gâib olan şey’e gâyb dinür. Ve ol her şey ki gözden (24) gâib ola, aña gâyb dirler. İbn ‘Abbâs radiya’l-lâhu ‘anhümâ ³¹¹²الغيب كل ما أمرت بالإيمان به مما غاب عن بصرک من الملائكة والبعث والجنة والنار والصراط والميزان (El-ğaybü külle mâ ümirtü bi’l-îmâni bihi mimmâ gâbe ‘an başarike mine (25) ‘l-melâ’iketi ve’l-ba‘şı³¹¹³ ve’l-cenneti ve’n-nâri³¹¹⁴ ve’s-şirâti ve’l-mizâni³¹¹⁵.) buyurdu. Ya‘nî, gâyb seniñ inanıp îmân itdigiñdir (26) hâk olduğına gözünden gâib iken. Anlar melâ’ikeler ve kıyâmet günü ve cennet ve cehennem ve şirât³¹¹⁶ ve mizândır. Ve (27) ba‘zılar bunda zîkr olunan gâyb, ol Allâh Te‘âlî’dir didiler. Ve ba‘zılar “El-ğayb, Ķur‘ân’dır.” didiler. Ve ba‘zılar “El-ğayb, (28) âhiretdir.” didiler. Ve ba‘zılar “El-ğayb,

³¹⁰⁹ rahm: i. (a. rahm) 1. Memelilerde yavrunun içinde oluştuğu ve doğuncaya kadar büyüyüp geliştiği ana karnındaki etten torba, döl yatağı. 2. (Anne tarafından) Akrebâ, hısım.

³¹¹⁰ vefât: i. (a. vefât) Ölüm, ölme.

vefât etmek: Ölmek.

³¹¹¹ maşdar: i. (a. şudür “sâdır olmak, meydana çıkmak”tan maşdar) 1. Bir şeyin çıktığı, sudur ettiği yer, kaynak, memba. 2. dilb. Fiilin zaman ve şahıs belirtmeden oluş ve kılış anlatan isim şekli, fiil ismi; -mak / -mek ekiyle yapılır.

³¹¹² <http://islampoint.com/w/tfs/Web/33/9.htm> Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 20:05.

Al-Khazen, Abu Al-Hasan Ali bin Muhammed bin İbrahim bin Omar Al-Shehi, Al-Tafsir web sitesi <http://www.altafsir.com>

³¹¹³ ba‘ş: i. (a. ba‘ş) 1. Yollama, gönderme. 2. Allah’ın insanları dîne dâvet için peygamber göndermesi. 3. Yeniden dirilme, diriltme.

³¹¹⁴ nâr: i. (a. nâr) 1. Ateş, od. 2. Cehennem. 3. mec. Ateş gibi yakan duygu.

³¹¹⁵ mizân: i. (a. vezn “tartmak, ölçmek”ten mizân) 1. Tartı, ölçü âleti, terâzi. 2. Ölçü, mikyas. 3. din. Mahşer günü herkesin dünyâda yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerlendirileceği mânevî terâzi. 4. astro. Burçlar kuşağındaki on iki burçtan Başak ile Akrep burçları arasında bulunan yedinci burç, Terâzi burcu. 5. mat. Bir problemin çözümünü veya bir hesâbın doğruluğunu kontrol etmek için yapılan işlem, sağlama. 6. ticâret. Bir tüccarın işlerini ve ticârî durumunu kontrol etmek maksadıyla belirli zamanlarda yaptığı hesap özeti.

³¹¹⁶ şirât: i. (a. şirât) 1. Yol, düz yol. 2. din. kısa. Sırat köprüsü.

şirât köprüsü: 1. din. İslâm inanışına göre, âhirette cehennem üzerinde kurulacak olan, müminlerin üstünden kolayca geçerek cennete gireceklerine, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceklerine inanılan köprü. 2. mec. Maddî ve mânevî anlamda çok sarp ve tehlikeli yol.

müflihün³¹²⁹) gelince kadar (35) okudu. ³¹³⁰ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ “Ve yukîmüne’ş-şalâte.”³¹³¹
Ya’ni beş vakit namâzı vakit vaktiyle yolları ve erkânlarının tamâmiyle kılmğa
müdâvemet³¹³² iderler. [17b] (1) Ve farzlarından ve sünnetlerinden ve âdâblarından³¹³³
birine hâlel³¹³⁴ gelmeden hıfz iderler. Murâd beş vakit namâzdır. Velâkin (2) الصلوة (eş-
şalâte) lûgatde du’adır ve rahmetdir. Zîrâ kavluhû Te’âlâ: ³¹³⁵ وَصَلَّ عَلَيْهِمْ “Ve şalli
‘aleyhim.”³¹³⁶ Ya’ni, anlara du’â³¹³⁷ eyle. Ve aşlı yumuşatmağdır. (3) Zîrâ صليت العود
“şalleyte’l-‘üde³¹³⁸” dirler. Ya’ni çubuğı yumuşatdım. Andan المصلى “El-muşallî³¹³⁹”.
Ya’ni namâz kılan derünü yumuşayup (4) huşû³¹⁴⁰ ve hużû‘ ider. والصلوة (Ve’ş-şalâte).
Maḥşûş-ı kıyâm³¹⁴¹ ve rükû‘³¹⁴² ve sücüd³¹⁴³ ve ku‘üd³¹⁴⁴ ile olan fi‘le ismdir. Ve du’adır

³¹²⁹ müflihün: (a.sıf. müflih’in c.) İflâh olanlar, felâh bulanlar, selâmete çıkanlar.

³¹³⁰ Kur’ân, (Bakara) 2/3: “Namazı dosdoğru kılarlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹³¹ Kur’ân, (Bakara) 2/3

ve yukîmüne: Ve ayakta tutarlar, ve kılarlar.

eş-şalâte: Namazı.

³¹³² müdâvemet: i. (a. devâm “sürekli ve kararlı olmak”tan mudâvemet) 1. (İş için) Devamlı yapma, ara vermeden, yılmadan sürekli çalışma. 2. (Okul, iş yeri vb.ne) Aksatmadan sürekli gidip gelme, devam etme.

müdâvemet etmek: Devam etmek, devamlı olmak, sürekli çalışmak.

³¹³³ âdâb: i. (a. edeb “terbiye, güzel ahlâk”ın çoğul şekli âdâb) 1. Davranışlarda ve karşılıklı ilişkilerde alışılmış usûllere, ahlâk ve terbiye kurallarına göre uyulması gereken esaslar, âdet, yol yordam, yol erkân, yol sıra. 2. Töreler, gelenek ve görenekler, yerleşmiş usuller.

³¹³⁴ hâlel: i. (a. hâlel) Bozukluk, eksiklik, fesat, noksan.

hâlel gelmek: Zarar gelmek.

³¹³⁵ Kur’ân, (Tevbe) 9/103: “Ve onlara dua et.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹³⁶ Kur’ân, (Tevbe) 9/103

ve şalli: Ve du’a et.

‘aleyhim: Onlara.

³¹³⁷ du’â: i. (a. du’â) 1. Güçsüzlük ve ihtiyâcını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz. 2. Bu maksatla hazırlanmış ibâre.

du’â etmek: Allah’a yalvarmak.

³¹³⁸ ‘üd: i. (a. ‘üd) 1. Odun, ağaç. 2. Öd ağacı.

³¹³⁹ muşallî: sıf. ve i. (a. taşliye “duâ etmek, namaz kılmak”tan muşallî) Beş vakit namazını kılan (kimse).

³¹⁴⁰ huşû‘: i. (a. huşû‘) 1. Varlığının farkında olamayacak derecede kendini karşısında bulunduğu şeyin heybet ve câzibesine kaptırma. 2. Alçak gönüllülük gösterme, tevâzu. 3. din. ve tasavvuf. Allah’ın azameti karşısında kulun alçak gönüllü olup nefsinin hor ve hakir görmesi, yüreği ürperme ve korku ile dolu olarak Cenâbıhakk’a boyun eğmesi.

³¹⁴¹ kıyâm: i. (a. kıyâm) 1. Ayağa kalkma, ayakta durma. 2. Bir işe kalkışma, davranma, teşebbüs etme. 3. Baş kaldırma, karşı gelme, ayaklanma, isyan. 4. Namazda ayakta durma ve namazın ayakta kılınan kısmı. 5. din. Ölümünden sonra dirilip ayağa kalkma.

³¹⁴² rükû‘: i. (a. rükû‘) 1. Öne doğru eğilme, eğilerek saygı gösterme. 2. din. Namazda elleri dizlere dayayıp vücûdun belden yukarı kısmı yere paralel gelecek şekilde eğilme, namazın beş erkânından kıyamla secde arasında olanı.

³¹⁴³ sücüd: i. (a. sucüd) Secde etme, secde.

³¹⁴⁴ ku‘üd: i. (a. ku‘üd) 1. Oturma. 2. Namazın oturarak kılınan kısmı, kâde. 3. (Yabancı hükümdarlar için) Tahta çıkmak, cülûs etme.

(5) niyet³¹⁴⁵ ile oldukça. ³¹⁴⁶ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ “Ve mimmā razaknāhum”³¹⁴⁷. Ya‘nī, anlara virdiğimiz rızık³¹⁴⁸. Zīrā er-rızık naşībdir³¹⁴⁹ mālдан ve evlāddan³¹⁵⁰ (6) ve ğayrıdan. ³¹⁵¹ يُنْفِقُونَ “Yunfiķūne”³¹⁵². Ya‘nī Hāķ yoluna ve tā‘ate hıarc³¹⁵³ iderler. Şadaka³¹⁵⁴ virmek ile zekāt ve nezr³¹⁵⁵ virmek (7) ile. Zīrā el-infāk³¹⁵⁶ kesr ile kişi kendi nefesine hıarc itmekdir. Ve üzerine nafaķası³¹⁵⁷ vācib olanlara hıarc itmekdir. (8) Ve cihāda³¹⁵⁸ hıarc itmekdir eger üzerine vācib olursa. Ve teţavvu‘³¹⁵⁹ şadaka virmekdir. Ve dūşkūn³¹⁶⁰ karındaşları³¹⁶¹ (9) gözlemekdir. Bunlarıñ ķamusına hıarc olunmak medħe sezādır, isrāf

³¹⁴⁵ niyet: i. (a. niyyet) 1. Bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma, yapmaya karar verme. 2. din. Namaz, oruç, abdest gibi ibâdetlere başlarken bu ibâdeti yapmaya karar verdiğini sözle söyleme veya içinden geçirme. 3. kısa. Üzerindeki yazılardan duruma uygun hükümler çıkarmak amacıyla kur’a gibi çekilen, üstünde çeşitli sözler yazılı kâğıt parçası.

³¹⁴⁶ Kur’ân, (Bakara) 2/3: “Kendilerine rızık olarak verdiğimizden.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁴⁷ Kur’ân, (Bakara) 2/3

ve mimmā: Ve şeyden.

razaknāhum: Kendilerini rızıklandırdığımız.

³¹⁴⁸ rızık: i. (a. rızık) 1. Allah tarafından herkese takdir edilen nîmet. 2. Yiyecek, içecek şey, azık. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde her ay sipâhîlere verilen maaş.

³¹⁴⁹ naşīb: i. (a. naşb “birine bir şeyden pay vermek”ten naşīb) 1. Bir kimsenin payına düşen şey, hisse. 2. Bir kimsenin elde edebildiği, sâhip olabildiği şey, behre. 3. Allah’ın bir kimseye tâyin ve kısmet ettiği şey, tâlih, baht. 4. Mânevî feyiz [Bilhassa Bektâşîlerde “tarıkata girme, bir Bektâşî babasına intisap etme” anlamında kullanılır].

³¹⁵⁰ evlād: i. (a. veled’in çoğul şekli evlād) [Türkçe’de tekil gibi de kullanılır] 1. Bir anne baba için kendi oğulları veya kızları. 2. Birinin soyundan gelen kimseler, soysop, sülâle, zürriyet. 3. (Belli bir topluluk veya yere göre) Varlığına, yetişmesine sebep olunan kimse (kimseler), oraya mensup olan fert (fertler). 4. ünl. Yaşı daha küçük olanlara karşı kullanılan hitap sözü.

³¹⁵¹ Kur’ân, (Bakara) 2/3: “Allah yolunda harcarlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁵² Kur’ân, (Bakara) 2/3

yunfiķūne: İnfak ederler.

infāk: i. (a. nefāk “tükenmek, azalmak”tan infāk) 1. Nafakasını verme, besleme, geçindirme, yedirip içirme. 2. (Hak yolunda) Malını harcama, sarfetme.

³¹⁵³ hıarc: i. (a. hıarc) 1. Bir iş için harcanan para, masraf. 2. Resmî dâirelerce görülen işler için devlet veznesine ödenen para.

³¹⁵⁴ şadaka: i. (a. şadaka) 1. Karşılık beklenmeden sâdece Allah rızâsı için fakirlere verilen para, mal vb. 2. Özellikle dilencilere verilen para. 3. din. Zekāt. 4. mec. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bahsedilen şeyden lutfen verilen ufak bir pay.

³¹⁵⁵ nezr: i. (a. nezr) 1. Şarta bağılı vaat, adak adama. 2. Adak.

³¹⁵⁶ infāk: i. (a. nefāk “tükenmek, azalmak”tan infāk) 1. Nafakasını verme, besleme, geçindirme, yedirip içirme. 2. (Hak yolunda) Malını harcama, sarfetme.

³¹⁵⁷ nafaķa: i. (a. nafaķa) 1. Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para. 2. Bir kimsenin geçindirmekle yükümlü olduğu kimse veya kimselere mahkeme kararı ile bağlanan aylık.

³¹⁵⁸ cihād: i. (a. ceħd “çok çalışmak”tan cihād) İslām nizâmını yeryüzünde hâkim kılmak ve bu nizâmı savunma maksadıyla din uğrunda ve Hak yolunda yapılan savaşı, gazâ.

³¹⁵⁹ teţavvu‘: i. (a. ţav‘ “boyun eğmek, itâat etmek”ten teţavvu‘) Farz ve vâciplere ilâve olarak nâfile ibâdet yapma.

³¹⁶⁰ dūşkūn: sıf. ve i. (< dūş-kūn) 1. Güçsüz, kuvvetsiz kalmış, vücutça düşmüş, kuvvetini kaybetmiş (kimse). 2. Eski durumunu kaybetmiş, geçim sıkıntısı içine düşmüş, refahını ve mutluluğunu yitirmiş (kimse), menkûp. 3. Seviyesi düşmüş, değerini ve şerefini kaybetmiş, âdî. 4. Bir şeye karşı aşırı ilgi duyan, kendini aşırı derecede kaptırmış olan, tutkun, müptelâ. 5. i. tasavvuf. Tarikatlarda (özellikle Bektâşilik’te) tarikatın gerektirdiği âdap ve erkâna uymadığı için cezâlandırılan derviş.

³¹⁶¹ karındaş: i. (< karın+daş) halk ağzı. Kardeş.

degildir. Zīrā isrāfdan³¹⁶² nehy olunmuşdur ħarc (10) itmede. وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
³¹⁶³أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ “Ve'l-lezīne yu'minūne bi mā unzile ileyke ve mā unzile min
 ḳablike.”³¹⁶⁴ Anlar ki saña inen Ḳur'ân-ı 'azīmü's-şāna (11) ve senden evvel gelen
 peygamberlere inen Tevrāt ve İncil ve Zebūr kitāblardan ve sâ'ir enbiyāya inen
 şuhūflara³¹⁶⁵ inanup (12) imān getürdiler. Zīrā bunlara inanup imān getürmek vācibdir.
³¹⁶⁶وَبِالْآخِرَةِ “Ve bi'l-āhireti.”³¹⁶⁷ Ya'nī ḳiyāmet gününe inanup imān getürenler. (13)
 Murād dārü'l-āhire³¹⁶⁸ ki soñra varacak ev ve anuñ āhiret deyü tesmiye olmasına bā'is
 dünyādan soñra olduğı içündür. (14) هُمْ يُؤْقِنُونَ³¹⁶⁹ “Hüm yūḳinūne.”³¹⁷⁰ Ya'nī anlar
 bilüp inanurlar ki elbet olacaqdır ve aña varılacaqdır. Zīrā يستيقنون (yestayḳenūn). Ya'nī
 taḳḳikān³¹⁷¹ (15) olacağın bilürler. ³¹⁷²أُولَئِكَ “Ülā'ike”³¹⁷³. Anlar ki şifatlari bu hāl
 üzredir. ³¹⁷⁴عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ “Alā huden min rabbihim”³¹⁷⁵. Olar Rabb'ilerinden

³¹⁶² isrāf: i. (a. seref “haddi aşmak”tan isrāf) Gereksiz yere harcama, boşuna sarfõtme, lüzûmundan fazla
 harcama, savurganlık.

³¹⁶³ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4: “Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar.” Âyetin
 tamamı alınmamıştır.

³¹⁶⁴ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4

Ve'l-lezīne: Ve onlar ki.

yu'minūne: İman ederler.

bi mā: Şeye.

unzile: İndirilen.

ileyke: Sana.

ve mā: Ve şeye.

min: -den.

ḳablike: Senden önce.

³¹⁶⁵ şuhūf: i. (a. şahife'nin çoğul şekli şuhūf) Allah'ın Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerim isimleriyle
 bilinen dört büyük kitaptan başka bâzı peygamberlere gönderdiği vahiyleri ihtivâ eden sahîfeler, risâleler
 [Bunların tamâmının Hz. Adem'e 10, Hz. Şit'e 50, Hz. İdris'e 30 ve Hz. İbrâhim'e 10 sahife olmak üzere
 100 adet olduğı rivâyet edilmektedir].

³¹⁶⁶ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4: “Ahirete de ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁶⁷ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4

ve bi'l-āhireti: Ve āhirete de.

³¹⁶⁸ dārü'l-āhire: Öteki dünya, āhiret.

³¹⁶⁹ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4: “Kesin olarak inanırlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁷⁰ Ḳur'ân, (Bakara) 2/4

hüm: Onlar.

yūḳinūne: Kesinlikle inanırlar.

³¹⁷¹ taḳḳikān: zf. (taḳḳik'in tenvinli şekli) 1. Tahkik yoluyla, araştırmak sûretiyle. 2. Gerçekten, hakikaten.

³¹⁷² Ḳur'ân, (Bakara) 2/5: “İşte onlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁷³ Ḳur'ân, (Bakara) 2/5

ülā'ike: İşte onlar.

³¹⁷⁴ Ḳur'ân, (Bakara) 2/5: “Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁷⁵ Ḳur'ân, (Bakara) 2/5

'alā: Üzeredirler.

huden: Bir hidâyet.

min: -nden.

rabbihim: Rableri-.

toğruluk (16) ve nūr ve irşād üzeredirler. ³¹⁷⁶ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ “Ve ülā’ike hümü’l-müflihüne.”³¹⁷⁷ Ancak anlardır cehennem nārından kurtulup cennet kazananlar. (17) Zīrā الفلاح (el-felaḥu)³¹⁷⁸ kişi maṭlūbına³¹⁷⁹ zafer³¹⁸⁰ bulmaqdır. Öyle olduğda anlar ki yüzlerine zafer kapusu açılıp maḫşūdlarına³¹⁸¹ (18) irdiler. Ol kapu anlara kapanmadı. Ve الفلاح (el-felāḥ) beḳā ma’nāsına daḥı gelür. Andan şā’iriñ kavlinde **Şi’r:** (19) لو كان حي مدرك الفلاح / أدركه ملاعب الرماح (Lev³¹⁸² kāne ḥayyu³¹⁸³ müdrikü’l-felāḥ³¹⁸⁴ / Edrāke melā’ibü’r-rimāḥi.) **Şi’r:** Eger irseydi bāḳī ḳalmağa sağ / Mülā’ibü’r-rimāḥ (20) ḳalurdu her çağ. **Neşr:** Murādi Mālik ibn Ca’fer’iñ dünyāda bāḳī ḳalması dimekdir. Bu ma’nadan olursa ülā’ike hümü’l-bāḳūn (21) olur. Ya’nī, cennetde bāḳī ḳalanlar anlardır. Ve’l-felāḥ, zafer ve sa’ādet³¹⁸⁵ ve ‘izzete³¹⁸⁶ irmekdir ve ğinādır³¹⁸⁷. Ve aşle’l-felāḥ (22) yarmaqdır. Zīrā “İnne’l-ḥadīde bi’l-ḥadīde³¹⁸⁸ yeflah.” dirler. Ya’nī, demir demir ile kesilüp yarıılır. Ve bu ma’nasından (23) olursa أولئك هم المقطوع لهم بالخير في الدنيا والآخرة (Ülā’ike hümü’l-maḳṭū’³¹⁸⁹ lehüm bi’l-ḥayr fi’l-dünyā ve’l-āḥirete). Ya’nī, anlar ki dünyāda ve āḥiretde ancak ḥayra (24) irmek için kesilmişlerdir. **Bil ki** Ḥaḳ Te’ālī bu

³¹⁷⁶ Ḳur’ān, (Bakara) 2/5: “Ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁷⁷ Ḳur’ān, (Bakara) 2/5

ve ülā’ike: Ve işte.

hümü: Onlardır.

el-müflihüne: Umduklarına erenler.

³¹⁷⁸ felaḥ: i. (a. felāḥ) 1. Kurtuluş, selâmet. 2. Saâdet, bahtiyarlık, mutluluk. (Burada felaḥ olarak yazılmıştır.)

³¹⁷⁹ maṭlūb: i. (a. ṭaleb “istemek”ten maṭlūb) 1. İstenilen, aranan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey. 2. Borç verilen ve zamânı gelince ödenmesi istenen alacak.

³¹⁸⁰ zafer: i. (a. zafer) 1. Savaşta kazanılan gâlibiyet, utku, nusret. 2. teşmil. Büyük gayret ve emek neficesinde elde edilen başarılı sonuç.

³¹⁸¹ maḫşūd: sıf. (a. ḳaşd “yönelmek, niyet etmek”ten maḫşūd) 1. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. 2. i. İstenilen şey, amaç, gâye, maksat.

³¹⁸² lev: (a.e.) Olsa bile.

³¹⁸³ ḥayy: sıf. ve i. (a. ḥayāt “canlı olmak”tan ḥayy) 1. Diri, canlı, hayat sâhibi (kimse). 2. i. “Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakîki hayat sâhibi” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

³¹⁸⁴ müdrik: sıf. (a. idrāk “anlamak; yetişmek, elde etmek”ten mudrik) 1. Anlayan, kavrayan, akli eren, idrāk eden. 2. Bir yere erişen, ulaşan, vâsıl olan. 3. Yetişkin, olgun.

³¹⁸⁵ sa’âdet: i. (a. sa’âdet) Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

³¹⁸⁶ ‘izzet: i. (a. ‘izzet) 1. Hürmet, saygı, ikram. 2. Kıymet, itibar, büyüklük, yücelik. 3. Mertebe ve rütbe yüksekliği, şeref. 4. Kudret, kuvvet.

³¹⁸⁷ ğinā: i. (a. ğinā – ğanā’) 1. Zenginlik. 2. Sâhip olduğu şeyle yetinme, fazlasını istememe, gözü tok olma, iktifâ etme. 3. Bıkkınlık, bezginlik, usanç.

³¹⁸⁸ ḥadīd: i. (a. ḥadīd) Demir.

³¹⁸⁹ maḳṭū’: sıf. (a. ḳaṭ “kesmek”ten maḳṭū’) 1. Kesilmiş, kesik. 2. Fiyatı biçilmiş, değeri kesin olarak belirlenmiş, pazarlık kabul etmez, pazarlıksız. 3. Ölçü ve tartı ile satılmayan, götürü.

süreniñ mü'minler için dört âyet indirdi ve (25) kâfirler³¹⁹⁰ için iki âyet indirdi ve münâfıklar³¹⁹¹ için on üç âyet indirdi. Kâfirler için inen (26) ³¹⁹²إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا “İnne’l-lezîne keferü.”³¹⁹³ Ya’nî anlar ki Hakk’ı inkâr³¹⁹⁴ ile örtüp kâfir oldılar. Zîrâ el-küfr luğatdır. Setr³¹⁹⁵ ma’nâsına (27) örtmek gelür ve kapamağa gelür. “Kefertü’ş-şey’e.” Şey’i örtüp kapadım. Andan giceye kâfir dinür. Zîrâ karañluğı ile (28) kamu eşyâyı örter. İmdi el-küfr dört vech üzre gelür. Birisi küfür, inkâr oldur ki Hakk Te’âlî’yi aslâ bilmez. (29) Bu Fir’avn’uñ³¹⁹⁶ küfrü gibi ki ³¹⁹⁷ما علمت لكم من إله غيري (Mâ ‘alimtü leküm min ilâhin ğayri.)³¹⁹⁸ dimesiyle ya’nî benden ğayr sizlere bir Tañrı olduğun bilmem. Ve (30) biri küfr-i cañud³¹⁹⁹ ki ol kalbi ile Hakk Te’âlî’yi bilür, dili ile ikrâr itmez; Şeytân’ın küfrü gibi. Ve biri küfr-i ‘inâd³²⁰⁰ ol (31) Hakk Te’âlî’yi kalbi ile bilür ve dili ile ikrâr ider velâkin dînine girmez. Ol Ümeyye ibn eş-Şalt ve Ebî Tâlib küfr (32) gibi bu beyitleri

³¹⁹⁰ kâfir: i. ve sıf. (a. kufr “gerçeği örtmek, inkâr etmek”ten kâfir) 1. Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Tanımayan, bilmeyen kimse. 3. Yarı sitem, yarı sevgi sözü olarak kullanılır. 4. “Uğursuz, kahrolası” anlamında küfür sözü olarak kullanılır. 5. sıf. Dîvan edebiyâtında siyah (renk). 6. halk ağzı. Müslüman olmayanlara genel olarak verilen ad.

³¹⁹¹ münâfık: sıf. ve i. (a. nifâk “olduğundan başka türlü görünmek”ten munâfık) 1. İçi başka, dışı başka olan, özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu (kimse). 2. i. din. Allah’a, Peygamber’e ve diğer îman esaslarına inanmadığı halde inanmış gibi görünen ve öyle davranan kimse.

³¹⁹² Kur’ân, (Bakara) 2/6: “Küfre saplananlara gelince ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁹³ Kur’ân, (Bakara) 2/6

İnne: Elbette.

el-lezîne: ki.

keferü: İnkâr edenler.

³¹⁹⁴ inkâr: i. (a. neker “bilmemek, tanımamak”tan inkâr) Kabul ve tasdik etmeme, tanımama.

³¹⁹⁵ setr: i. (a. setr) 1. Gizleme, örtme, kapama. 2. tasavvuf. Kul ile Allah arasında hicap bulunması, tecellînin vâki olmaması hâli.

³¹⁹⁶ Fir’avn: i. (a. fir’avn) Firavun sözünün eski metinlerde geçen asıl şekli.

Firavun: i. (a. fir’avn’dan) 1. Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan [Özellikle Mûsâ peygamber zamânında yaşayan Mısır hükümdârına alem olmuştur]. 2. mec. Kibirli, benlikçi, hâin, zâlim ve despot kimse.

³¹⁹⁷ Kur’ân, (Kasas) 28/38: “Sizin benden başka bir ilahınız olduğuna bilmiyorum.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³¹⁹⁸ Kur’ân, (Kasas) 28/38

‘alimtü: Bilmiyorum.

leküm: Sizin için.

min: Hiçbir.

ilâhin: Bir Tanrı.

ğayri: Benden başka.

³¹⁹⁹ cañud: sıf. (a. cañd “bilerek inkâr etmek”ten cañud) İsrar ve inatla inkâr eden.

³²⁰⁰ ‘inâd: i. (a. ‘and “gerçeği bildiği halde reddetmek”ten ‘inâd) 1. Dediğinden vazgeçmeme, ayak direme, direnme. 2. sıf. İnat etme huyunda olan (kimse), inatçı. 3. zf. Bir kimseye veya şeye karşı olarak.

dimedede. **Rubā'ī**³²⁰¹: ولقد علمت بأن دين محمد / من خير أديان البرية دينا / لولا الملامة والأحذار مسيئة: **Rubā'ī**³²⁰¹ / Ve lekad 'alimtü bi enne dīni Muḥammed / Min ḥayri edyāni'l-beriyyeti³²⁰² dīnen / Levlā³²⁰³ el-melāmetü³²⁰⁴ ve'l-ḥızāru (33) musī'eten / Lev cedtenī semihān bi-zāke mübīnen.) **Rubā'ī**: Ve ben bildim ki bu dīn-i Muḥammed'i yaqīn³²⁰⁵ ey yār / Çü³²⁰⁶ yeryüzinde her (34) dīnden ḥayırludur direm her bār³²⁰⁷ / Eger ki olmasa ḥalkıñ beni ta'n³²⁰⁸ itmesi her dem / Göreydiñ cümleden evvel pes³²⁰⁹ ikrār (35) itmem āşikār³²¹⁰. **Neşr**: Dördüncü küfr-i nifāk³²¹¹, ol diliyle ikrār ider ḳalbi ile i'tikād³²¹² idüp inanmaz. Bu nev'ilerin³²¹³ ḳamusı **[18a]** (1) küfrdür. Ve'l-ḥāşıl³²¹⁴ her kim Haḳ Te'ālī'yi inkār itse veyā vaḥdāniyetin³²¹⁵ inkār itse veyā resūlüne indirdigi (2) şey'in birin inkār itse veyā Ḥazret-i Resūl'ün nübüvvetine inkār itse veyā peygamberlerden birine inkār itse ol (3) kāfirdir. Ve eger ol ḥalde ölürse yeri ceḥennemde muḥalledir³²¹⁶.

³²⁰¹ rubā'ī: sif. (a. rubā' "dörder" ve nispet eki -ī ile rubā'ī) 1. Dörtlü. 2. edeb. Kendine mahsus aruz vezni kalıpları ile yazılan, genellikle tasavvufî, felsefî fikirleri, dünya görüşünü özlü bir şekilde anlatan dört mısralık nazım şekli, dübeyt. 3. eski dilb. Dört harfli mastar.

³²⁰² edyān: i. (a. dīn'in çoğul şekli edyān) Dinler.

beriyye: i. (a. ber' "yaratmak"tan beriyye) Yaratılmış olanlar, yaratıklar, mahlûkat.

³²⁰³ levlā: Olmasaydı.

³²⁰⁴ melāmet: i. (a. levm "kötülemek, ayıplamak"tan melāmet) 1. Azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş.

2. tasavvuf. Giyim kuşam, zikir, âyin gibi yerleşmiş âdet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi, kınamayı, böylece halkın iltifâtından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan anlayış.

³²⁰⁵ yaqīn: i. (a. yaqn "gerçekten bilmek"ten yaqīn) 1. Bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme. 2. Kesin ve sağlam bilgi. 3. tasavvuf. Herhangi bir delile bağlı olmaksızın sâdece iman kuvvetiyle âşikār olarak görme, müşâhede ederek bilme.

³²⁰⁶ çü: edat. (f. çün > çü – çü) [Çün sözünün şiirde kullanılan kısaltılmış şekli] 1. Çünkü, mademki. 2. Gibi. 3. Ne vakit ki, vaktâ ki.

³²⁰⁷ bār: i. (f. bār) 1. Yük, ağırlık veren şey, sıklet. 2. Yemiş, meyve, mahsul, ber. 3. mec. Mânevî ağırlık, eziyet, keder, üzüntü. 4. Defa, kere.

³²⁰⁸ ta'n: i. (a. ta'n) 1. Kınama, ayıplama, yerme, zemmetme. 2. hukuk. Bir kimsenin birinin lehine veya aleyhine şahitlik etmesine engel olan akrabalık, menfaat birliği veya düşmanlık, uyuşmazlık vb. sebep. ta'n etmek: birl. geçişsiz fiil. (a. ta'n + Türk. etmek, eylemek) (-e) Kınamak, yermek, ayıplamak, zemmetmek.

³²⁰⁹ pes: zf. (f. pes) Şu halde, öyleyse, imdi.

³²¹⁰ āşikār: sif. (f. āşkār – āşkäre) 1. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz. 2. zf. Açıkça, açık bir şekilde.

³²¹¹ nifāk: i. (a. nifāk) 1. İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu. 2. İki yüzlülük, münafıklık.

³²¹² i'tikād: i. (a. 'aḳd "bağlamak, düğümlmek, sağlamlaştırmak"tan i'tikād) 1. İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan. 2. Bir dīnin, bir mezhebin ibâdet ve muâmelât dışındaki inanç kısmı. 3. İnanılan düşünce, inanç.

³²¹³ nev': i. (a. nev') 1. Cins, tür. 2. Sınıf. 3. Türü.

³²¹⁴ ve'l-ḥāşıl: bağl. (a. ve, harf-i târif el- ve ḥāşıl'dan ve'l-ḥāşıl) Sonuç olarak, sözün kısası, kısacası.

³²¹⁵ vaḥdāniyet: i. (a. vaḥdānī "birle ilgili"den yapma mastar eki -iyyet ile vaḥdāniyyet) Allah'ın ortağı ve benzeri bulunmaksızın tek oluşu, varlığının birliği.

³²¹⁶ muḥalled: sif. (a. taḥlīd "ebedî kılmak"tan muḥalled) Gelip geçici olmayan, sürekli, kalıcı, ebedî.

Hak Te'ālā aña mağfired³²¹⁷ itmez. Bu āyet 'Arab'ın³²¹⁸ müşriklerine³²¹⁹ (4) indi. Ba'zılar Yahūdilere indi, didi. ³²²⁰سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ “Sevā'ün 'aleyhim.”³²²¹ Ya'nī yanlarında berāberdir. ³²²²أَنْذَرْتَهُمْ “E enzertehüm.”³²²³ Ya'nī ister señ (5) anları cehennem 'azābıyla korhut ister korhutma yanlarında birdir. Zīrā el-inzār³²²⁴ kesr ile korhutma'dır 'azāb ile. (6) Andan münzir³²²⁵ korhüdıcıdır. ³²²⁶أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ “Em lem tunzirhum lā yu'minūne.”³²²⁷ Ya'nī, ister korhutma. Anlar inanup imān getürmezler. (7) Bu āyet ezeli³²²⁸ 'ilmu'l-lāhda kendilerine 'azāb lāyık ve müsteħak³²²⁹ olan kavme indi. Andan anlarıñ imāna gelmemeleriniñ sebebini (8) zıkr itdi. ³²³⁰خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ “Ḥatema'l-lāhü 'alā kulūbihim.”³²³¹ Ya'nī, Hak Te'ālā anlarıñ kalblerini mühürledi. Anlar ne hayr

³²¹⁷ mağfired: i. (a. ğufrā'dan mağfired) Allah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, bağışlaması, yarlıgama.

mağfired etmek: (Allah bir kimseyi) Bağışlamak.

³²¹⁸ 'Arab: i. (a. 'arab) 1. Arap yarım adasından çıkıp yayılmış olan Sâmi bir kavmin adı. 2. Arap kavminden olan kimse. 3. Zenci. 4. teşmil. Derisi zenci gibi siyah renkli olan kimse. 5. Arabistan. 6. Fotoğrafın negatifi. 7. sıf. teşmil. Koyu esmer.

³²¹⁹ müşrik: i. ve sıf. (a. işrāk “ortak koşmak”tan muşrik) Allah'a ortak koşan, birden fazla tanrıya inanan kimse.

³²²⁰ Kur'an, (Bakara) 2/6: “Onlar için birdir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²²¹ Kur'an, (Bakara) 2/6

sevā'ün: Eşittir.

'aleyhim: Onlara.

³²²² Kur'an, (Bakara) 2/6: “Onları uyarsan da ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²²³ Kur'an, (Bakara) 2/6

eenzertehüm: Onları uyarman.

³²²⁴ inzār: i. (a. nezr “sakınmak, ihtiyatlı davranmak”tan inzār) (Sonunun kötü olacağını haber vererek) Korkutma, ihtar edip çekindirme, sakındırma.

³²²⁵ münzir: sıf. ve i. (a. inzār “korkutmak, sakındırmak”tan münzir) Doğru yola sevk etmek için kötü yolda olanın başına geleceklere haber vererek korkutan, korkutup sakındıran (kimse).

³²²⁶ Kur'an, (Bakara) 2/6: “Uyarmasan da inanmazlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²²⁷ Kur'an, (Bakara) 2/6

em: ya da.

tunzirhum: Uyarmasan da.

yu'minūne: İnanmazlar.

³²²⁸ ezeli: sıf. (a. ezal ve nispet eki -ī ile ezeli) 1. Başlangıcı olmayan, kadim. 2. teşmil. Ezelden beri devam ediyormuş gibi eski olan, çok eski.

³²²⁹ müsteħak: sıf. (a. istiħkāk “hak etmek, hak kazanmak”tan müsteħak > müsteħak) 1. Hak etmiş, hak kazanmış, lāyık. 2. i. Bir kimsenin lāyık olduğu, hak ettiği cezâ veya mükâfat.

³²³⁰ Kur'an, (Bakara) 2/7: “Allah, onların kalplerini mühürlemiştir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²³¹ Kur'an, (Bakara) 2/7

ḥatema'l-lāh: (a.n.) “Allah sona erdirsin!” anlamında kullanılan bir dilek.

ḥateme: Mühürlemiştir.

Allāhu: Allah.

'alā: Üzerini.

kulūbihim: Kalblerinin.

kulūb: i. (a. kalb'in çoğul şekli kulūb) Kalpler.

dilerler ve ne añlarlar. Ve **hatm**³²³² (9) aşlı bir şey pek³²³³ bend itmekdir ki aña bir dağı bir şey' ne girer ve ne çıkar. Andan mektūbı mühürlemek gibi. Ve ehli's-sünnete (10) "Hakema'l-lāhü 'alā kulūbihim bi'l-küfr." didi. Ya 'nī, Hāk Te'ālā ezeli' ilminde anlarıñ kalblerine küfri hüküm eyledi. Ğayr imāna gelmezler (11) ve kalbi mahşüş itdi mühürlemede. Zīrā her şey'i añlayup fehm³²³⁴ idecek yeridir. **وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ**³²³⁵ "Ve 'alā sem'ihim."³²³⁶ Ya 'nī eşidecek kulağların (12) dağı mühürledi. Hāk'ı eşitmezler ve ne fehm menfa'atlenürler³²³⁷ anuñ ile. Zīrā kapandıķda eşitmeden men' olunur. Ve sem' i yalñız³²³⁸ (13) zıkr itdi. Murād cem'idir. Ba'zılar maşdardır ne teşniye³²³⁹ ve ne cem' olur didiler. **وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ**³²⁴⁰ "Ve 'alā ebşārihim ğışāvetun."³²⁴¹ Ya 'nī (14) anlarıñ gözler[ine]³²⁴² perde, kapaķ çekdi ki kör olup Hāk'ı aşlā³²⁴³ görmezler. Ne āyātu'l-lāh ve ne delāil-i tevħidi. Zīrā ğāşiyetü(15)'s-serc³²⁴⁴ dirler. Ya 'nī, at egeriniñ örtüsü. **وَالَهُمْ**³²⁴⁵ **عَذَابٌ عَظِيمٌ** "Ve lehüm 'azābun 'azīm."³²⁴⁶ Ya 'nī, āhiretde pek kavī, ulu 'azāb anlar

³²³² **hatm**: i. (a. **hatm**) 1. Bitirme, sona erdirmeye, tamamlama. 2. din. Kur'an-ı Kerim'i başından sonuna kadar ezberden veya yüzünden okuma. 3. Mühürleme, mühür basma, tahtim.

³²³³ **pek**: sıf. ve zf. (Eski Türk. berk "sağlam, kuvvetli"den "r" düşmesiyle bek > pek) 1. Sert, katı. 2. Sağlam, kavî. 3. zf. Çok, fazla, ziyâde.

³²³⁴ **fehm**: i. (a. **fehm**) Anlama, anlayış, idrak.

fehmetmek: birl. geçişli fiil. (Ar. **fehm** + Türk. etmek, eylemek) Anlamak, idrak etmek.

³²³⁵ **Qur'an**, (Bakara) 2/7: "Ve kulaklarını ..." Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²³⁶ **Qur'an**, (Bakara) 2/7

ve 'alā: Ve üzerine.

sem'ihim: Kulaklarının.

sem' - sem'i: i. (a. **sem'**) 1. Duyma, işitme. 2. Söz dinleme. 3. Kulak.

³²³⁷ **menfa'at**: i. (a. **nef'** "faydalandırmak"tan **menfa'at**) Fayda, yarar, çıkar, kâr.

³²³⁸ **yalñız**: sıf. ve i. (Eski Türk. yalngus < yalng "çıplak") 1. Yanında başka biri bulunmayan, başkası ile birlikte olmayan (kimse). 2. Tek başına. 3. Sâdece. 4. bağı. Fakat, ama.

³²³⁹ **teşniye**: i. (a. işneyn "iki"den teşniye) Bâzı dillerde tekil ve çoğul dışında yer alan bir kategori olup isimlerde iki varlığı, çekimli fiillerde iki kişiyi gösteren şekil, ikil.

³²⁴⁰ **Qur'an**, (Bakara) 2/7: "Gözleri üzerinde de bir perde vardır." Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁴¹ **Qur'an**, (Bakara) 2/7

ve 'alā: Ve üzerine.

ebşārihim: Gözlerinin.

ebşār: (a.i. basar'ın c.) Gözler, görme hassaları.

ğışāvetun: Perde inmiştir.

ğışāve: i. (a. ğışāve) Örtü, perde, zar, ğışâ.

³²⁴² **gözler[ine]** Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

³²⁴³ **aşlā**: zf. (a. aşl'ın tenvinli şekli aşlen > aşlā) 1. Hiçbir vakit, hiçbir zaman, hiçbir şekilde, kesinlikle, kat'iyen. 2. Soru cümlelerinden sonra tek başına kullanıldığı zaman ret ifâde eder ve "hayır" anlamında cevap sözü gibi kullanılır.

³²⁴⁴ **ğāşiyetü's-serc**: At eyerinin örtüsü.

ğāşiyetü: i. (a. ğāşiyetü) 1. Örtü, perde, zar. 2. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şerit süslemeli, sâhibinin servetine göre kıymetli taşlarla bezenmiş örtü, haşa.

serc: i. (a. **serc**) Eyer: "Serc-i feres: At eyeri."

³²⁴⁵ **Qur'an**, (Bakara) 2/7: "Onlar için büyük bir azap vardır." Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁴⁶ **Qur'an**, (Bakara) 2/7

içündür. (16) Ve ba'zılar dünyâda yesîrlik³²⁴⁷ ve kıtl³²⁴⁸ ve âhîretde dâ'im³²⁴⁹ olan cehennem 'azâbı anlarındır. Ve 'azâbın haqîkati insânı (17) her ağrıdup elem virendir ve 'ayıblı idendir ve kendine zahmet meşakkat³²⁵⁰ virendir. Ve ba'zılar “Ol gâyet ile kavî olan (18) acılıktır.” didiler. Ve ba'zılar “Ol insânı murâdından men' idendir.” didiler. Andan el-mâ'u'l-'azib ya'nî şatlu şu. (19) Zîrâ şusuzluğu men' eyler. Ve'l-'azîm kavî, ulu olandır; haqîrîñ³²⁵¹ zıddıdır. ³²⁵² وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ “Ve mine'n-nâsi men yeķülü âmennâ bi'l-lâhi.”³²⁵³ (20) Ya'nî halkdan ba'zısı “Biz Haq Te'âlî'niñ birliğine inandık.” dirler. Bu münâfıklara inen âyetleriñ evvelidir. Ve anlar 'Abdu'l-lâh (21) bin Übey bin Selûl ve Mu'attib bin Kûşeyr ve Cedd bin Kays ve anlarıñ cemâ'atleri. Zîrâ anlar Hażret-i Resûl'den ve aşhâbından (22) kurtulmak için Müslümân olup küfri derûnlarında gizleyüp i'tikâd³²⁵⁴ itdiler. Ve anlarıñ çoğı Yahûdî'den idi. (23) Ve münâfıķıñ şıfatı³²⁵⁵ imâni diliyle ikrâr idüp kalbi ile inkâr ider. Ve şabâh³²⁵⁶ bir hâl üzere

ve lehüm: Onlar için vardır.

'azâbun: Bir azab.

'azîmun: Büyük.

³²⁴⁷ yesîr: sıf. (a. yusr “kolaylık”tan yesîr) 1. Kolay. 2. Az miktarda, az.

³²⁴⁸ kıtl - kıtil: i. (a. kıtl) Öldürme, öldürülme.

³²⁴⁹ dâ'im: sıf. (a. devâm “sürekli olmak”tan dâ'im) 1. Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız. 2. zf. Her zaman, sürekli olarak, dâima.

dâ'im olmak: Devam etmek, sürmek, sürüp gitmek.

³²⁵⁰ meşakkat: i. (a. şakķ “iş zor gelmek, sıkıntı vermek”ten meşakkat) Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet, zahmet.

³²⁵¹ haqîr: sıf. (a. haķâret “küçük görülmek, hor olmak”tan haqîr) 1. Değersiz, îtibarsız, küçük. 2. i. Eskiden bir kimsenin kendisi için kullanıldığı tevâzu sözü, bendeniz, kulunuz.

³²⁵² Kıur'an, (Bakara) 2/8: “İnsanlardan, inanmadıkları halde, Allah'a inandık diyenler de vardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁵³ Kıur'an, (Bakara) 2/8

ve mine: Ve.

en-nâsi: İnsanlardan.

men: Öyleleri de.

yeķülü: Derler.

âmennâ: İnandık.

bi'l-lâhi: Allah'a.

³²⁵⁴ i'tikâd: i. (a. 'akd “bağlamak, düğümlemek, sağlamlaştırmak”tan i'tikâd) 1. İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan. 2. Bir dînin, bir mezhebin ibâdet ve muâmelât dışındaki inanç kısmı. 3. İnanılan düşünce, inanç.

i'tikâd etmek: İnanmak.

³²⁵⁵ şıfat: i. (a. şıfat'ın çoğul eki -ât almış şekli şıfat) Sıfatlar.

³²⁵⁶ şabâh: i. (a. şabâh) 1. Günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri. 2. teşmil. Güneşin doğmasından öğleye kadar olan zaman. 3. zf. Sabah vaktinde, sabahleyin. 4. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Günün bu vaktinde yapılan veya olan şeyleri ifâde eder. 5. kısa. Sabah namazı ve sabah ezânı.

ve aḥşam³²⁵⁷ bir (24) ğayr ḥāl üzre olur. “Ve’n-nās”³²⁵⁸ insān kelimesiniñ cem‘idir. Anuñla tesmiye olmasına bā‘is ezeli‘ ahd³²⁵⁹ eyledi, (25) soñra ‘ahdi unuttı. Andan insān dinildi. Şā‘iriñ mışra‘ında **Mışra‘**: وَسَمِيتَ إِنْسَانًا لِأَنَّكَ نَاسِيٌ “Ve sūmmīte insānen lienneke nāsī.” Ya‘nī, (26) insān dinilmege bā‘is unudıcı olmağla. Ve ba‘zılar kendi mişli ile ünsiyet³²⁶⁰ itdüğinden dinildi didiler. (27) ³²⁶¹ وَيَأْتِيَوْمَ الْآخِرِ “Ve bi’l-yevmi’l-āḥiri.”³²⁶² Ya‘nī, kıyāmet gününe daḥı inandık dirler. Zīrā aña āḥir³²⁶³ dimeden murād andan soñra şayılor (28) ve bilinür gün olmaduğundan. Neden kim andan soñra ne evvel var ve ne āḥir. Andan münāfiqlara ta‘ziren³²⁶⁴ ³²⁶⁵ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ “Ve mā hüm bi-mü’minin.”³²⁶⁶ (29) Ya‘nī, anlar aşlā inanup̄ imān getürmezler. ³²⁶⁷ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا³²⁶⁷ “Yuḥādi‘üne’l-lāhe ve’l-lezīne āmenū.”³²⁶⁸ Ya‘nī, anlar Ḥaḳ Te‘ālī’yi (30) ve Ḥaḳḳ’a imān getüreni mekr³²⁶⁹ ve ḥīle³²⁷⁰ ile muḥālefet idüp aldadırlar. Zīrā el-ḥadi‘at³²⁷¹ mekr

³²⁵⁷ aḥşam - akşam: i. (Eski Türk. aḥşam) [Genellikle kelimenin Soğdca’dan geldiği ileri sürülmüştür] 1. Güneşin batma zamāni, günün sonu. 2. Güneşin batışından sonraki ilk saatler. 3. Gece. 4. kısa. Akşam ezāni ve akşam namazı. 5. zf. Akşam vakti, akşam vaktinde, akşamleyin.

³²⁵⁸ nās: i. (a. nās) İnsanlar, halk.

³²⁵⁹ ‘ahd: i. (a. ‘ahd) 1. Yemin, ant. 2. Söz verme, söz. 3. Zaman, devir. 4. Bir hükümdârın saltanat devri. 5. Antlaşma, sözleşme, muâhede.

³²⁶⁰ ünsiyet: i. (a. uns “alışma, alışkanlık”tan yapma mastar eki -iyyet ile unsiyyet) [Türkçe’de türetilmiştir] Yakınlık, ahbaplık, ülfet, üns.

ünsiyet etmek: Yakınlık kurup dostluk etmek.

³²⁶¹ Ḳur’ān, (Bakara) 2/8: “Ve ahiret gününe ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁶² Ḳur’ān, (Bakara) 2/8

ve bi’l-yevmi: Ve gününe.

el-āḥiri: Ahiret.

³²⁶³ āḥir: sıf. (a. āḥir) 1. Son. 2. zf. Sonunda, âkıbet, nihâyet. 3. i. “Bir evveli olmadığı gibi bir sonu da olmayan, her şeyden sonra kalacak olan” mânâsında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

³²⁶⁴ ta‘zīr: i. (a. ‘azr “ayıplamak, kınamak”tan ta‘zīr) 1. Azarlama. 2. İslâm hükûkunda, hakkında belirli bir şer‘î cezâ (hadd-i şer‘î) bulunmayan suçlardan dolayı bir suçluya devlet başkanı veya vekili tarafından verilen azarlama, sert bir tavır takınma, dayak veya hapis şeklindeki ihtar cezâsı.

³²⁶⁵ Ḳur’ān, (Bakara) 2/8: “İnanmadıkları halde.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁶⁶ Ḳur’ān, (Bakara) 2/8

ve mā: Olmadıkları halde.

hüm: Onlar.

bi-mü’minīne: İnanıyor.

³²⁶⁷ Ḳur’ān, (Bakara) 2/9: “Bunlar Allah’ı ve mü’minleri aldatmaya çalışırlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁶⁸ Ḳur’ān, (Bakara) 2/9

yuḥādi‘üne: Aldatmağa çalışırlar.

Allāhe: Allāh’ı.

ve’l-lezīne: Ve kimseleri.

āmenū: İnanan.

³²⁶⁹ mekr: i. (a. mekr) Hile, düzen, aldatma.

³²⁷⁰ ḥīle: i. (a. ḥīle) Bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip, düzen.

³²⁷¹ ḥadi‘a - ḥadi‘at: i. (a. ḥadi‘a) Hile, düzen, oyun, hud’a.

ve hiledir aldatmak (31) için. Ve'l-muḥādi³²⁷² derunda kīni giz aldatmak için yüze güler dostluk gösterir. Bu da nifāk gibidir. (32) ³²⁷³ وَهُوَ خَادِعُهُمْ “Ve hüve ḥādi‘uhüm.”³²⁷⁴ Ya‘nī Hāk Te‘ālā anlara bu dünyāniñ ni‘amı, lezzetin gösterüp ve āhiretde ‘azāblarını ta‘cīl³²⁷⁵ üzre (33) itmege. Zīrā kendi mekr, hīlelerine kendiler düşer; itdikleri gibi bulurlar. **Ve eger** dirseñ ki el-muḥāda‘at³²⁷⁶ müfā‘aledir, (34) müşterek olan fi‘le gelür. Ve Hāk Te‘ālā müşārikden³²⁷⁷ münezzehtir³²⁷⁸. **Şāhib-i** Ḥāzin dir ki: Müfā‘ale hem müşārikeye (35) ve ğayrıya gelür. Meşelā³²⁷⁹ عافاك الله (‘āfāke Allāh), saña ‘āfiyet³²⁸⁰ vire. Ve طارقت النعل (tārkat en-na‘le) ayakḳabına yama urdum. Ve ‘āḳıbetü’l-laşş³²⁸¹. **[18b]** (1) Ya‘nī, hırsıza ‘uḳūbet³²⁸² itdim. İşte müfā‘ale yüzünden müfredede geldi. Ve'l-muḥāda‘at bunda ‘ibāretdir müfreden. Ve ḥāşā Hāk (2) Te‘ālī aldadıcı ola. **Ve eger** dinürse ki Hāk Te‘ālī’yi nice mekr, hīle ile aldadırlar ve ol anlarıñ derūnlarında olanı bilür (3) iken? Ve Hākḳ’ı aldamaḳ³²⁸³ memnū‘dur³²⁸⁴. Nice yuhādi‘üne’l-lāhe dinür? Ḥāzin dir ki: Hāk Te‘ālī kendi nefsinı zıkr itdi. (4) Lākin murād-ı ‘aliyyesi Resūl’ini aldatmalarını bildirmekdir. Ol Ḥāzret kā’inātıñ³²⁸⁵ şān-ı ‘azīminiñ ululuğını (5) beyān itmek için. Ve

³²⁷² muḥādi‘: sıf. (Ar. muḥāda‘a “aldatmak”tan muḥādi‘) Aldatan, hīle yapan, hīlekār.

³²⁷³ Kur‘ān, Nisa) 4/142: “Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁷⁴ Kur‘ān, Nisa) 4/142

ve hüve: Oysa o.

ḥādi‘uhüm: Onları aldatır.

ḥādi‘: sıf. ve i. (a. ḥud‘a “hīle yapmak”tan ḥādi‘) Hīleci, hīlekār, düzenbaz (kimse).

³²⁷⁵ ta‘cīl: i. (a. ‘acele “çabuk olmak”tan ta‘cīl) 1. Acele ettirme. 2. (Bir işi) Çabuklaştırma, hızlandırma.

³²⁷⁶ muḥāda‘at: i. (a. ḥud‘a “aldatmak, hīle yapmak”tan muḥāda‘a – muḥāda‘at) Aldatma, hīle yapma, hīlekārlik [Muhādaat şekli daha çok şiirde kullanılır].

³²⁷⁷ müşārik: sıf. ve i. (a. müşāreket “ortak olmak”tan müşārik) 1. Berāber bulunan, ortaklık eden (kimse). 2. i. Bir şirket ve ortaklıkta bulunanlardan her biri.

³²⁷⁸ münezzehtir: sıf. (a. tenzīh “kötü şeyden uzaklaştırmak, berî saymak”tan munezzeh) 1. Eksiklik, noksanlık, kötülük vb.nden arındırılmış olan, uzak, berî. 2. (Allah için) İnsanlara mahsus her türlü sıfat, zaaf ve noksanlıktan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyâcı bulunmayan.

³²⁷⁹ meşelā: zf. (a. meşel “örnek, benzer”in tenvinli şekli meşelen > meşelā) Misal olarak, örnek olarak, söz gelişi.

³²⁸⁰ ‘āfiyet: i. (a. ‘āfiyet) Sağlık, sıhhat, sağlığın verdiği rahat ve huzur.

³²⁸¹ ‘āḳıbetü’l-laşş: Hırsızın sonu, hırsızın cezası.

‘āḳıbet: i. (a. ‘āḳıbet) 1. Son, nihāyet, encam; gelecek, istikbal. 2. Daha önce yapılan şeylere göre varılan netice, sonuç. 3. İnsanın başına gelebilecek hal, karşılaşılabilecek durum. 4. zf. Sonunda, nihāyet, neticede.

laşş: (a.i.c. lūsūs, elsās) Hırsız.

³²⁸² ‘uḳūbet: i. (a. ‘uḳūbet) 1. Cezā. 2. Eziyet, işkence. 3. sıf. ve i. mec. Çok çirkin (kimse veya şey).

³²⁸³ aldamaḳ: geçişli fiil. (Eski Türk. alta-mak < al+ta-mak > al+da-mak) E. T. Türk. ve halk ağzı. Aldatmak, kandırmak.

³²⁸⁴ memnū‘: sıf. (a. men‘ “yasaklamak”tan memnū‘) Menedilmiş, yasaklanmış, yasak.

³²⁸⁵ kā’ināt: i. (a. kā’in “olan, meydana gelen” ve çoğul eki -āt ile kā’ināt) 1. Yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlūkat, ālem, evren. 2. Herkes.

ba'zılar “Münâfıkların Müslümân'ız deyü mü'minleri aldatmalarındır.” didiler. Şanki³²⁸⁶ (6) Hâk Te'âlî'niñ zât-ı 'aliyyesini aldatmış olurlar. Anlar zan itdiler ki Hâzret-i Resül şalla'l-lâhu 'aleyhi vesellem (7) ve mü'minler onların hâllerini bilmezler. Zâhirde kendilerini mü'minler ile idüp bâtında hilâf olmaların (8) Hâk Te'âlî yüzlerine urdı. وَمَا³²⁸⁷ يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ “Ve mâ yeħde'üne illâ enfüseħüm.”³²⁸⁸ Ya'nî, anlar ancak kendi neflerini mekrleriyle (9) aldayup kendi kendilerine iderler. Hâkîkatde 'ayn kendilerine itmeleridir, 'azâba müsteħak itmeleri (10) ile. Ve ba'zılar itdikleri mekr, ħîle, aldatmak cezâsı kendilerine râci'dir³²⁸⁹. Zîrâ Hâk Te'âlî peygamberine (11) nifâklarını bildirüp anları rüsvây³²⁹⁰ idüp âhiretde daħı 'azâb idecegin beyân itdi didiler. (12) Ve'n-nefs, bir şey'in kendi zâtıdır ve ħâkîkatidir. Andan kâne nefs dirler. Zîrâ bedeniñ kuvvetidir. (13) وَمَا يَشْعُرُونَ³²⁹¹ “Ve mâ yeş'urün.”³²⁹² Ya'nî itdikler mekr, ħîle cezâsı kendilerine dönecegin bilüp fehm itmezler. Andan (14) فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ³²⁹³ “Fî kulübihim marazun”³²⁹⁴. Ya'nî qalblerinde şek ve nifâk vardır. Zîrâ marazın³²⁹⁵ aşlı za'iflik³²⁹⁶, vücüd (15) i'tidâlden³²⁹⁷ çıkmaktadır maħşuş insânda. Andan dinde şek, şübhe itmek

³²⁸⁶ şanki: zf. (f. sâñ “gibi”den san ki) 1. Anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir, sözümlerine, sözde, güya [Bu anlamda gibi takısı ile de kullanılır]. 2. Soru cümlelerinin başına getirildiğinde anlatılan konunun üstüne dikkat ve ilgi çekmeye, uyarıda bulunmaya yarar.

³²⁸⁷ Kur'an, (Bakara) 2/9: “Oysa sadece kendilerini aldatırlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır. Âyetteki “yeħde'üne” kelimesi yerine müellif tarafından “yuħâdi'üne” kelimesi yazılmıştır.

³²⁸⁸ Kur'an, (Bakara) 2/9

yuħâdi'üne: Aldatmaya çalışırlar.

yeħde'üne: Aldatamazlar.

illâ: Başkasını.

enfüseħüm: Kendilerinden.

³²⁸⁹ râci': sif. (a. rucû' “dönmek”ten râci') 1. -e dönen, rucû eden. 2. ... ile münâsebeti olan, ilgili, âit, dâir.

³²⁹⁰ rüsvây: i. (f. rusvâ - rusvây) Kötülükle şöhret bulmuş, rezil, kepâze kimse.

rüsvâ (rüsvây) etmek (eylemek): Rezil etmek, rezil kepâze etmek.

³²⁹¹ Kur'an, (Bakara) 2/9: “Farkında değillerdir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁹² Kur'an, (Bakara) 2/9

ve mâ: Değiller.

yeş'urüne: Farkında.

³²⁹³ Kur'an, (Bakara) 2/10: “Kalplerinde münâfıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁹⁴ Kur'an, (Bakara) 2/10

kulübihim: Onların kalplerinde.

marazun: Hastalık vardır.

³²⁹⁵ maraz: i. (a. maraz) 1. Hastalık, illet. 2. (Eski ahlâk kitaplarında) Kibir, gurur, benlik, bencillik gibi mânevî bünyeyi rahatsız eden kusurlardan her biri. 3. halk ağzı. Sara nöbeti. 4. sif. halk ağzı. Çevresindekileri rahatsız edecek derecede huysuz ve titiz olan (kimse).

³²⁹⁶ za'if: sif. (a. za'f “zayıf olmak”tan za'if) Güçsüz kuvvetsiz.

³²⁹⁷ i'tidâl: i. (a. ‘adl “denkleştirmek, eşit muâmele etmek, âdil olmak”tan i'tidâl) 1. Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta halde bulunma, ölçülülük. 2. Yavaş ve yumuşak olma,

maraz ile tesmiye olundu. (16) Zīrā dīni za‘īf ider, maraz bedeni za‘īf itdigi gibi. فَرَادَهُمْ³²⁹⁸ “Fe zādehumu’l-lāhu marazān.”³²⁹⁹ Ya‘nī Haḡ Te‘ālī (17) anlarıñ derūnlarında olan şek, nifāḡ marazını artırdı. Zīrā Ḳur‘ān āyet be āyet birbiri ardınca (18) inmek ile. Anlar her indikce inkār itmelerinden küfr-i nifāḡları ziyāde olmasın beyān itdi. ³³⁰⁰وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “Ve lehüm (19) ‘azābün elīm.”³³⁰¹ Ya‘nī³³⁰² sonra³³⁰³ anlara bir şiddetli ‘azāb olacaktır, ašlā ḡurtulmaları olmaya. (20) ³³⁰⁴بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ “Bi mā kānū yekzībūn.”³³⁰⁵ Ya‘nī Allāh ve Resūl’ini derūnlarında yalan tıttıkları için. Ve yekzībūn oḡındı (21) taḡfīf³³⁰⁶ ile. Ya‘nī, dilleri ile bizler inanup īmān getürdük derūnlarında inkār itmeleriyle yalan (22) söyledikleri için. ³³⁰⁷وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ “Ve izā ḡile lehum.”³³⁰⁸ Ya‘nī münāfīḡlara. Ve ba‘zılar Yahūdīler, didiler. (23) Eger mü‘minler anlara diseler ³³⁰⁹لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ “lā tufsidū fī’l-arḡı”³³¹⁰. Ya‘nī Haḡret-i Resūl ve

şiddet ve heyecandan uzak olup mülâyim olma, yumuşaklık, yavaşlık. 3. astro. Yılda iki defa olan gündüz-gece eşitliḡi.

³²⁹⁸ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10: “Allah da onların hastalıklarını artırmıştır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³²⁹⁹ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10

fezādehumu: Artırmıştır.

Allāhu: Allah.

marazān: Hastalıklarını.

³³⁰⁰ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10: “Onlara elem dolu bir azap vardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁰¹ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10

ve lehüm: Onlara vardır.

‘azābün: Bir azab.

elīmun: Acı.

³³⁰² ya‘nī: baḡl. (a. ‘any “demek istemek”ten ya‘nī “demek istiyor”) 1. Anlatılmak, açıklanmak istenen bir hükümden önce “Şu anlatılmak isteniyor ki, demek ki” anlamında kullanılır. 2. zf. halk aḡzı. Sözüñ kısası, senin anlayacaḡın.

³³⁰³ sonra: zf. (son’dan yön ekiyle son+ra) 1. İçinde bulunulan veya bahsedilen ânın daha ilerisindeki bir zamanda, bilāhare. 2. -nin ardından, ... arkasından. 3. Yoksa, öyle olmazsa, aksi halde. 4. Buna ek olarak, dahası. 5. ... gün, ... hafta, biraz, pek çok vb. zaman ifāde eden kelimelere eklenerek belirtilen kadar zamānın geḡtiḡini veya geḡceḡini anlatır. 6. Bulunulan veya bahsedilen yerden daha uzakta, daha ileride. 7. Mevki, makam, deḡer, derece vb. için bahsedilenden daha arkada, daha ašaḡıda oluşu ifāde eder. 8. i. Bir şeyin arkadan gelecek kısmı veya zamānı, devāmı, gerisi, alt tarafı yāhut daha ilerisi.

³³⁰⁴ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10: “Söyledikleri yalana karşılık.” Âyetin tamamı alınmamıştır. Âyetteki “yekzībūn” kelimesi yerine müellif tarafından “yükezzībūn” kelimesi yazılmıştır.

³³⁰⁵ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/10

bi mā: Ötürü.

kānū: Olduklarından.

yekzībūne: Yalancı.

³³⁰⁶ taḡfīf: i. (a. ḡiffet “hafif olmak”tan taḡfīf) 1. Hafifletme. 2. Kolaylaştırma.

³³⁰⁷ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/11: “Bunlara denildiḡinde.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁰⁸ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/11

ve izā: Zaman.

ḡile: Denildiḡi.

lehum: Onlara.

³³⁰⁹ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/11: “Yeryüzünde fesat çıkarmayın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³¹⁰ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/11

Ḳur'ān'a inanup (24) ĩmān getürmemeñiz küfriyle yeryüzini fesāda³³¹¹ virmeyiñ. قَالُوا³³¹² إِنَّمَا نَحْنُ مُصَلِحُونَ “Ḳālū innemā naħnū muşliħūn.”³³¹³ Ya'nī yalandan (25) bizler işlāħ³³¹⁴ idiciyüz, dirler. ³³¹⁵أَلَا “Elā”³³¹⁶. Bu bir kelimedir ki muħāṭaba³³¹⁷ tenbīh³³¹⁸ beyān ider ancak demek (26) ma'nāsiyla. ³³¹⁹إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ “İnnehüm hümü'l-müfsidüne”³³²⁰. Ya'nī ancak anlardır yeryüzini küfr, şirk³³²¹ ile fesāda (27) virenler. وَلَكِنْ³³²² لَا يَشْعُرُونَ “Ve lākin lā yeş'urūn.”³³²³ Ya'nī bilmezler, haberleri yok. Anlar itdikleri küfr-i nifāķı (28) işlāħlık zan iderler. Ol ise fesāddır. Ba'zılar “yeş'urūn” itdikler küfr ve nifāķ (29) kendilerine olacak 'azābları duyup bilmezler, didiler. ³³²⁴وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ “Ve izā ķile lehüm.”³³²⁵ Ya'nī eger anlara dinürse ki (30) ya'nī münāfıķlara ve Yahūdīlere.

lā: Yapmayın.

tufsidü: Bozgunculuk.

el-erdi: Yeryüzünde.

³³¹¹ fesād: i. (a. fesād) 1. Tabiū halden çıkma, bozulma, bozukluk. 2. Kargaşalık, karışıklık, fenâlık, kötülük, bozgunculuk, fitne. 3. sıf. Her şeyi kötü tarafından alan, kötüye yoran, karıştırıcı.

³³¹² Ḳur'ān, (Bakara) 2/11: “Biz ancak ıslah edicileriz! derler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³¹³ Ḳur'ān, (Bakara) 2/11

ḳālū: Derler.

innemā: Sadece.

naħnū: Biz.

muşliħüne: Düzelticileriz.

³³¹⁴ işlāħ: i. (a. şalāħ “iyi olmak, uygun olmak”tan işlāħ) 1. İyi duruma koyma, düzeltme, iyileştirme. 2. sıf. Şemseddin Sâmi. İyi, hoş.

işlāħ etmek: 1. Düzeltmek. 2. Yola getirmek.

³³¹⁵ Ḳur'ān, (Bakara) 2/12: “İyi bilin ki, ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³¹⁶ Ḳur'ān, (Bakara) 2/12

elā: İyi bilin ki.

³³¹⁷ muħāṭab: i. (a. muħāṭabe “sohbet etmek, konuşmak”tan muħāṭab) 1. Kendisine söz söylenen, kendisiyle konuşulan, hitap edilen kimse. 2. târih. Pâdişah huzûrunda yapılan huzur derslerine katılan âlim. 3. dilb. İkinci şahıs.

³³¹⁸ tenbīh: i. (a. nebħ “dikkat etmek”ten tenbīh) 1. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma. 2. Uyarma, uyarı, aklını başına getirme. 3. biyo. Sinir sistemine veya bir duyu organına dışarıdan gelen ve onu bir tepki vermeye yönelten tesir, uyarı. 4. eski. Emir, buyruk, bildiri, duyuru.

³³¹⁹ Ḳur'ān, (Bakara) 2/12: “Onlar bozguncuların ta kendileridir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³²⁰ Ḳur'ān, (Bakara) 2/12

innehüm: Muhakkak.

hümü: Onlar.

el-müfsidüne: Bozgunculardır.

³³²¹ şirk: i. (a. şirket “ortağı olmak”tan şirk) Allah'a eş ve ortak koşma, ortak isnat etme.

³³²² Ḳur'ān, (Bakara) 2/12: “Fakat farkında değillerdir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³²³ Ḳur'ān, (Bakara) 2/12

velākin: Fakat.

lā: Değildir.

yeş'urüne: Anlayanlardan.

³³²⁴ Ḳur'ān, (Bakara) 2/13: “Onlara denildiğinde ise.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³²⁵ Ḳur'ān, (Bakara) 2/13

ve izā: Zaman.

ķile: Denildiği.

³³²⁶ ^{أَمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ} “Āminū kemā āmene’n-nāsu”³³²⁷. Ya’nī muhācirīn³³²⁸ ile enşār³³²⁹ gibi sizler de (31) hūlūş³³³⁰ üzere inanup ĩmān getürsenñiz. Zīrā anlar mü’minlik gösterüp küfri gizlerler idi. (32) Ba’zılar anlara söyleyen ‘Abdu’l-lāh bin Selām ve yārānları³³³¹ ve ehl-i kitābdan ba’zı mü’minler idi, (33) didiler. ^{قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ} “Ķālū e nū’minu kemā āmene’s-sufehā’u.”³³³² Ya’nī bizler de cāhil³³³⁴ sefīhleriñ³³³⁵ ĩmān getürdikleri (34) gibi ĩmān mı getüreler? **Ve eger** dirseñ ki nice nifākları şahīh olur “e nū’minu” dimeleri ile. Hāzin³³³⁶ dir ki: (35) Anlar ol sözi birbirleri mābeyninde³³³⁷ söylerler idi. Hāḳ Te’ālā Hāzret-i Resūl’e hāllerin haber viri. [19a] (1) Andan Hāḳ Te’ālā anların ḳavlin üzerlerine atup ^{أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ} “Elā innehüm hümü’s-sufehā’u ve lākin lā ya’lemūn”³³³⁸. (2) Ya’nī ancak sefīhler ve cāhiller

lehüm: Onlara.

³³²⁶ Ḳur’ān, (Bakara) 2/13: “İnsanların inandıkları gibi siz de inanın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³²⁷ Ḳur’ān, (Bakara) 2/13

āminū: ĩmān edin.

kemā: Gibi.

āmene: İnandıkları.

en-nāsu: İnsanların.

³³²⁸ Muhācirīn: i. (a. çoğul eki -ūn ve -īn ile) 1. Göç edenler, göçmenler. 2. din. Hicret’te Mekke’den Medīne’ye göç eden sahābiler.

³³²⁹ Enşār: i. (a. nāşir “yardımcı”nın çoğul şekli enşār) [Tekili dilimizde bu anlamda kullanılmaz] “Yardımcılar, koruyucular” mânāsına gelen kelime, İslāmiyet’i kabul ederek Hz. Muhammed’i ve Mekkeli müslümanları Medīne’ye dāvet eden ve hicret ettikleri zaman onlara yardımcı olan, koruyan Medīneli müslümanlar hakkında kullanılmıştır.

³³³⁰ hūlūş: i. (a. hūlūş) 1. Hālis ve saf olma, kalp temizliği. 2. Yaranma, yaltaklanma.

³³³¹ yārān: i. (f. yār “dost” ve çoğul eki -ān ile yārān) Dostlar.

³³³² Ḳur’ān, (Bakara) 2/13: “Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim? derler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³³³ Ḳur’ān, (Bakara) 2/13

ḳālū: Derler.

e nū’minu: İnanır mıyız?

kemā: Gibi.

āmene: İnandığı.

es-sufehā’u: Beyinsizlerin.

³³³⁴ cāhil: sif. ve i. (a. cehl - cehālet “bilgisiz olmak, bilmemek”ten cāhil) 1. Okuyarak bilgisini ilerletmemiş, tahsil görmemiş, bilgisiz (kimse). 2. Bilmeyen, habersiz (kimse). 3. mec. Acemi, toy, tecrübesiz (kimse).

³³³⁵ sefīh: sif. ve i. (a. sefāhet “aklı kıt olmak, içki ve eğlenceye düşkün olmak”tan sefīh) 1. Malını düşünceşizce harcayıp israf edecek derecede zevk ve sefāhata düşkün olan (kimse). 2. sif. Basit, bayağı, âdi. 3. eski. Malını nereye harcadığını bilmeyecek kadar aptal olan, akılsız, kuş beyinli (kimse).

³³³⁶ Hāzin kelimesi ح harfi ile yazılmıştır.

³³³⁷ mābeyn: i. (a. mā “şey” ve beyne > beyn “ara”dan mā-beyn) [Kelime 1. anlamın dışındaki anlamları Türkçe’de kazanmıştır] 1. İki şeyin arası, ara. 2. Eski saray ve konaklarda haremle selāmlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan dāire veya oda. 3. Saraylarda selāmlık dāiresi. 4. teşmil. târih. Pâdişah sarayı. 5. mus. Tam seslerdeki akortlara göre yarım ses tiz olan ara akort.

³³³⁸ Ḳur’ān, (Bakara) 2/13: “İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³³⁹ Ḳur’ān, (Bakara) 2/13

elā: İyi bilin ki.

kendileridir. Lâkin cāhilliklerin ve sefihliklerin bilmezler. ³³⁴⁰ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا “Ve izā (3) lekū’l-lezīne āmenū.”³³⁴¹ Ya’nī ol münāfiqlar kaçan muhācirīn ve enşārdan mü’minlere rāst³³⁴² (4) geldiklerinde ³³⁴³ قَالُوا آمَنَّا “kālū āmennā”³³⁴⁴. Ya’nī bizler de sizler gibi inanup īmān getürdik. ³³⁴⁵ وَإِذَا خَلَوْا “Ve izā ḥalev.”³³⁴⁶ Ya’nī (5) dönüp kaçan birbirleriyle olduklarında. ³³⁴⁷ إِلَى “İlā”³³⁴⁸. Ya’nī birbiriniñ yanına. Ba’zılar bunda ilā, bā³³⁴⁹ ma’nāsınadır. (6) Bi şeyāṭīnihim gelür ma’a³³⁵⁰ ma’nāsına. ³³⁵¹ شَيَاطِينِهِمْ “Şeyāṭīnihim”³³⁵². Ya’nī ulu başlarıyla olduklarında. Anlar beş ulu (7) olan kimesnelerdir. Biri Medīne Yahūdīleriniñ ulusu Kā’b bin el-Eşref ve biri Benī Eslem kabīlesiniñ (8) büyügi Ebī Bürde ve biri Cūheyne ulusu ‘Abdü’d-dār ve biri Benī Esed ulusu ‘Avf bin ‘Āmir ve biri Şām’dan (9) ‘Abdu’l-lāh bin el-Esved bu münāfiqlardır.

innehüm: Doğrusu onlardır.

hümü: Onlar.

es-sufehā’u: Asıl beyinsizler.

ve lâkin: Fakat.

ilā: Değildir.

ya’lemüne: Bilenlerden.

³³⁴⁰ Kur’ân, (Bakara) 2/14: “İman edenlerle karşılaştıkları zaman.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁴¹ Kur’ân, (Bakara) 2/14

ve izā: Zaman.

lekū: Rastladıkları.

ellezīne: Kimselere.

āmenū: İnanan.

³³⁴² rāst: i. (f. rāst) Rastlama, tesādüf.

rāst gelmek: 1. Tasarlamadığı halde karşılaşmak, rastlamak, tesādüf etmek. 2. Hedefe ulaşmak, isâbet etmek. 3. (Bir şey) Düşünülmediği halde birini bulmak, tesādüf olarak payına düşmek. 4. İstedğine uygun olarak eline geçmek.

³³⁴³ Kur’ân, (Bakara) 2/14: “İnandık, derler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁴⁴ Kur’ân, (Bakara) 2/14

kālū: Derler.

āmennā: İnandık.

³³⁴⁵ Kur’ân, (Bakara) 2/14: “Fakat yalnız kaldıkları zaman.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁴⁶ Kur’ân, (Bakara) 2/14

ve izā: Ve zaman.

ḥalev: Yalnız kaldıkları.

³³⁴⁷ Kur’ân, (Bakara) 2/14: “İle.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁴⁸ Kur’ân, (Bakara) 2/14

ilā: İle.

³³⁴⁹ bā: (f. bā) Bâzı Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda şekiller yapan “ile” anlamında ön ek. Bâ-berat: Berat ile.

³³⁵⁰ ma’a: edat. (a. ma’a) “İle, birlikte, berâber” gibi mânâlarla daha çok Arapça kelimelerin başına gelerek zarf fonksiyonunda kelimeler yapar. Harf-i târifli kelimelerle birleştiği zaman kelimenin ilk harfine göre bâzan harf-i târifin l’si ile birlikte “maa’l-”, bâzan da kelimenin ilk harfiyle birlikte “maa’s-, maa’t-...” şeklinde okunan heceler teşkil eder.

³³⁵¹ Kur’ân, (Bakara) 2/14: “Şeytanları (münafık dostları).” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁵² Kur’ân, (Bakara) 2/14

şeyāṭīnihim: Şeytanları.

Zîrâ her seh h re³³⁵³ bir Őeyt n'dır. Ba'zılar anlara Őeyt nlar dimeden (10) b 'iş nemr dliklerinden³³⁵⁴ Őeyt nlar gibi olmalarını didiler. ³³⁵⁵ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ "K l  inn  me'ak m."³³⁵⁶ Ya'n  anlarla olduklarında (11) sizin d ninizde sizlerle ber beriz dirler. ³³⁵⁷ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنْ "Innem  nahnu müstehzi'un."³³⁵⁸ Ya'n  bizler anlara biz de sizin (12) gibi m 'minleriz dimemiz anları maŐaraya³³⁵⁹ aluruz. Anlar bizi gercek Őanu  evvel Şerlerinden em n oluruz (13) ve sırlarına ireriz. Ve ɡan metlerinde³³⁶⁰ ve Őada larından³³⁶¹ aluruz. Andan ibn 'Abb s rağiya'l-l hu 'anh m  buyurdu ki: (14) Bu  yeti n inmesi 'Abdu'l-l h bin Übey ve anu  ayakdaşlarına indi. Z r  bir ɡun gezerken y r nlarıyla Őah belere (15) r st geldiler. 'Abdu'l-l h ayakdaşlarına didi ki: Size (Şu sef hleri maşaraya alayım mı? Anlar da " t)³³⁶² (16) ɡorelim." didiler. Hem n segird p³³⁶³ H zret-i Eb  Bekir'in elini tutup "Merhab ³³⁶⁴ ya eş-Őidd k Beni Temim'in ulusu (17) ve  sl m'in Şeyhi ve ma arada³³⁶⁵ H zret-i Res l Şalla'l-l hu 'aleyhi vesellem ile ikinci ve m lını nefsinin Res l'  (18) uɡrına fed  iden." didi. Andan H zret-i ' mer'in

³³⁵³ seh h r: i. (a. sihr "büyü yapmak"tan seh h r) 1.  u l  ve etkili büyü yapan kimse, büyücü, sihirbaz. 2. s f. Büyüleyici, sihirli.

seh h re: i. (a. seh h r'ın müennes Şekli seh h re) 1. B y  yapan kadın, büyücü kadın. 2. mec. Büyüleyici bir ɡ zelli e s hip kadın.

³³⁵⁴ nemr dlik: i. Asık suratlılık, aksilik.

Nemrut: Özel i. Hz.  br him'i ateşe atıran ve B bil'in kurucusu olduğu söylenen hükümdarın adı olup dilimizde "aksi, ters, asık suratlı, merhametsiz kimse" anlamında kullanılır.

³³⁵⁵ Kur'an, (Bakara) 2/14: "Şüphesiz, biz sizinle beraberiz derler."  yetin tamamı alınmamıştır.

³³⁵⁶ Kur'an, (Bakara) 2/14

k l : Derler.

inn : Şüphesiz biz.

me'ak m: Sizinle beraberiz.

³³⁵⁷ Kur'an, (Bakara) 2/14: "Biz ancak onlarla alay ediyoruz."  yetin tamamı alınmamıştır.

³³⁵⁸ Kur'an, (Bakara) 2/14

innem : Elbette sadece.

nahnu: Biz.

müstehzi' ne: (Onlarla) alay ediyoruz.

³³⁵⁹ maŐara: i. (a. sahr "alaya almak"tan meŐare) Maskara kelimesinin eski metinlerde geçen asıl Şekli.

³³⁶⁰ ɡan met: i. (a. ɡanimet) 1. Savaşta düşmandan alınan savaş esirleri, sivil esirler, menkul ve gayrimenkul mallar. 2. mec. Beklenmedik zamanda ve Şekilde ele geçen Şey veya fırsat, emeksiz ve bed vadan elde edilen menfaat.

³³⁶¹ Őada : (a.i.) 1. Doğruluk, doğru olma. 2. Tasdik edilen, onaylanan Şey.

³³⁶² (V Şu sef hleri maşaraya alayım mı? Anlar da " t) bu bölüm silinti nedeniyle okunamayaca ı düŐünülerek V işaretiyle kenar notu olarak yeniden yazılmış.

³³⁶³ segird-mek: geçişsiz fiil. (< Eski Türk. s krit-mek "atlatmak" < s kri-t-mek) 1.  abuk  abuk veya sıçrayarak bir yere doğru koŐar gibi yürümek, hızlı hızlı gitmek. 2. Akın etmek, saldırmak,  apmak. 3. KoŐturmak.

³³⁶⁴ merhab :  nl. (a. merhaben "genişlik, bolluk olsun"dan merhab ) 1. " yi ɡunler, ɡunaydın" anlamında sel mlaŐma sözü. 2. Övülen, yüceltilen kimse veya Şeye hitap sözü olarak kullanılır.

³³⁶⁵ ma ara: i. (a. me are) Yer altında, da  yamaçlarında, kayalar arasında çeşitli sebeplerle tabi  olarak meydana gelmiş olan, insan ve hayvanlara barınak olabilecek geniŐlikteki oyuk veya kovuk, in, gar, kehf.

elini tutup “Merhabā ey Benī ‘Adī bin Kā‘be‘l-Fārūk’uñ (19) ulusu ve Haḡ Te‘ālī’niñ dīninde kavī olan ve mālını ve nefsinı Haḡret-i Resūl için bezl³³⁶⁶ iden.” didi. (20) Andan Haḡret-i ‘Alī’niñ elini tutup “Merhabā ey Haḡret-i Resūl’uñ ‘amcası³³⁶⁷ oğlı ve güyegüsi³³⁶⁸ ve Haḡret-i (21) Resūl’den ğayrı Benī Hāşim’iñ seyyidi³³⁶⁹.” deyince Haḡret-i ‘Alī aña “‘Abdu‘l-lāh Allāh’dan ħorġ münāfıklık itme. (22) Zīrā münāfıklık Haḡ Te‘ālī ħatında şerli ħılħat³³⁷⁰ ve taḡbī‘atdır³³⁷¹.” didi. Hemān ‘Abdu‘l-lāh “Dur yavaş (23) ol yā ābā el-Ĥasan. Ben bunı böyle söylemem va‘l-lāhi ĩmānımız siziñ ĩmānıñız gibi ve şıdķımız siziñ ‘ayn (24) şıdķıñız gibi olduğından söyleyim.” didi. Ve kaçan birbirlerinden ayrıldılar, ‘Abdu‘l-lāh ayakdaşlarına (25) “Nice gördiñiz şunları maşaraya almamı.” Anlar da aña āferīn idüp du‘ā itdiler. Andan bu āyet indi. (26) اللہ³³⁷² یستہزیٰ بہم “Allāhu yestehzi‘u bihim.”³³⁷³ Ya‘nī Haḡ Te‘ālī anlara mü‘minlere itdikleri istihzāniñ³³⁷⁴ cezāsını ider. Bunuñ (27) cezā ile tesmiye olmasına bā‘is itdikleri istihzāniñ muġābelesidir³³⁷⁵. Andan ibn ‘Abbās buyurdu ki: Yarın (28) anlara cennetiñ

³³⁶⁶ bezl: i. (a. bezl) Esirgemen bol bol verme, sarfetme, harcama.

³³⁶⁷ ‘amca: i. (Eski Türk. aba eğesi “babanın ağabeyi”nden abıca > abuca > amuca > amca) [Kelimenin aslı zamanla unutulduğundan sözlüklerde Arapça ‘amm “amca”dan getirilerek ayın ile ‘amca şeklinde yazılmış ve bu imlā ile çeşitli kitaplarda da kullanılmıştır] 1. Bir kimsenin babasının erkek kardeşi. 2. Baba kardeşi yerine konan veya öyle imiş gibi kendisine saygı gösterilen kimse, yaşça büyük erkek. 3. Erkek isimlerinden sonra kullanılan unvan sözü. 4. Orta yaşlı erkekler için kullanılan hitap sözü.

³³⁶⁸ güyegüsi: i. (Eski Türk. küdeğü [< *küde-gü] > küyegü > güyegü > güveyi > güvey) 1. Evlenmekte olan, yeni evlenen erkek. 2. Bir kimsenin kızıyla veya yakınlarından bir kızla evlenmiş olan erkek, dāmat.

³³⁶⁹ seyyid: i. (a. siyādet “kadri yüce olmak, başkan olmak”tan seyyid) 1. Efendi, önder, reis. 2. Hz. Muhammed’in küçük torunu Hz. Hüseyin’in soyundan gelen kimse.

³³⁷⁰ ħılħat: i. (a. ħılħat) 1. Yaratma, yaratılma, yaratılış. 2. Yaratılıştan gelen, sonradan kazanılmayan hal, tabiat.

³³⁷¹ taḡbī‘at: i. (a. taḡbī‘at) 1. İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların hepsi, doğa. 2. Dış dünyânın dağlar, denizler, kırlar vb. daha çok güzelliğiyle insana hitap eden tarafı. 3. (İnsanın sâhip olduğu güce karşılık) Dış dünyâda hüküm sürmekte olan düzenden doğan güç. 4. Bir varlığın taḡbī‘ özelliklerinin bütünü. 5. Bir kimsenin davranışlarına yön veren yaratılışı, huy, meşrep, mizaç. 6. teşmil. Güzeli seçebilme, ayırabilme melekesi, zevk. 7. Bir kimsenin büyük abdestini yapma kolaylığı veya güçlüğü.

³³⁷² Ĥur‘ān, (Bakara) 2/15: “Gerçekte Allah onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır).”

Āyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁷³ Ĥur‘ān, (Bakara) 2/15

Allāhu: Allah.

yestehzi‘u: Alay eder.

bihim: Kendileriyle.

³³⁷⁴ istihzā: i. (a. huzū “alay etmek”ten istihzā) Biriyle ince ince alay etme, eğlenme, birini eğlenceye, maskaralıđa alma.

³³⁷⁵ muġābele: i. (a. ħibel “taraf, cihet”ten muġābele) 1. Bir işin, davranışın gerektirdiği karşı davranış veya iş, karşılık. 2. Birbirine karşı koyma, çatışma. 3. İki şeyi yan yana koyarak veya iki yazıyı biri okumak, diğeri tākıp etmek sûretiyle karşılaştırma. 4. Karşı karşıya bulunma, yüz yüze gelme. 5. Tarikat mensuplarının bir araya gelip karşılıklı oturmak, ayakta durmak veya dāire teşkil etmek sûretiyle yaptıkları zikir yāhut semā. 6. Cāmi, konak vb. yerlerde hāfızların cemāate karşı oturup okuyana şaşırđıđı veya unuttuğu zaman gerekli hatırlatmayı yapmak sûretiyle birbirini kontrol ederek ezberden Ĥur‘ān-ı Kerim okumaları.

kaşısı açılır görüp segirdüp yaklaştıklarında kapanur. Andan anları cehenneme sürerler. İmdi (29) istihzā budur. ³³⁷⁶ وَيَمُدُّهُمْ “Ve yemüddühüm.”³³⁷⁷ Ya‘nī anları bu hâlde birağup mühlet³³⁷⁸ virir şerleri artmağa. Zîrā el-medd ve el-imdād³³⁷⁹ (30) birdir. Lâkin ekşer³³⁸⁰ el-medd şerde ve el-imdād hayrda isti‘māl³³⁸¹ olur. ³³⁸² فِي طُعْيَانِهِمْ “Fî tuğyānihim.”³³⁸³ Ya‘nī dālāletlerinde ziyāde³³⁸⁴ (31) olmaları için mühlet virüp uzadır. ³³⁸⁵ يَعْْمَهُونَ “Ya‘mehūn.”³³⁸⁶ Ya‘nī dālāletlerinde tereddüd³³⁸⁷ itmelerinde hayrān³³⁸⁸ (32) kalurlar. ³³⁸⁹ أُولَئِكَ “Ülā’ike.”³³⁹⁰ Ya‘nī ol münāfiqlar. ³³⁹¹ الَّذِينَ اسْتَرْوُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى “Ellezīneşteravu’ d-dālālete bi’l-hudā.”³³⁹² Ya‘nī anlar hidāyeti (33) virüp dālālet şatun aldılar. Ya‘nī imānı virüp küfri aldılar. Bunu alup şatma lafzı ile getürmesi (34)

³³⁷⁶ Kur‘ān, (Bakara) 2/15: “Onlara mühlet verir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁷⁷ Kur‘ān, (Bakara) 2/15

ve yemüddühüm: Ve onları bırakır.

³³⁷⁸ mühlet: i. (a. muhlet) Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için verilen belirli süre, vâde, mehil. mühlet vermek: Belli bir süre belirlemek.

³³⁷⁹ imdād: i. (a. medd - meded “yardım etmek”ten imdād) 1. Tehlikede veya çâresiz durumda olan birine yapılan yardım. 2. Yardım için gönderilen kuvvet. 3. ünl. “Yetişin, kurtarın” anlamında yardım isteme sözü.

³³⁸⁰ ekşer: sıf. (a. keşret “çok olmak”tan ekşer) 1. Çok fazla, en çok, birçok. 2. zf. Genellikle, umûmiyetle, ekseriya.

³³⁸¹ isti‘māl: i. (a. ‘amel “iş işlemek, yapmak, icrâ etmek”ten isti‘māl) Kullanma.

³³⁸² Kur‘ān, (Bakara) 2/15: “Azgınlıkları içinde.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁸³ Kur‘ān, (Bakara) 2/15

fî: İçinde.

tuğyānihim: Taşkınları.

³³⁸⁴ ziyāde: sıf. (a. ziyāde) 1. Fazla, çok. 2. Lüzumsuz, boş. 3. (-den) Daha çok. 4. zf. Çok. 5. Artan miktar, geriye kalan kısım. 6. İlâve. 7. i. edeb. Müstezatlarda mısırâ sonuna eklenen kısa mısırâ. 8. mus. Mûsikîmizde eskiden koma karşılığında kullanılan terim.

³³⁸⁵ Kur‘ān, (Bakara) 2/15: “Bocalayıp dururlarken.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁸⁶ Kur‘ān, (Bakara) 2/15

ya‘mehūne: Bocalayıp dururlar.

³³⁸⁷ tereddüd: i. (a. redd “geri döndürmek, tekrar etmek”ten tereddud) 1. Karar verememe, kararsızlık. 2. Bir yere, birinin yanına gidip gelme, devam etme [Eskimiştir].

tereddüt etmek (eylemek): Karar verememek, kararsızlık göstermek.

³³⁸⁸ hayrān: i. (a. hayret “gözü kamaşmak, şaşırma”tan hayrān “yolunu kaybeden, şaşırın”) 1. Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse. 2. eski. Şaşkın, şaşırıp kalmış kimse. 3. (İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Bir şeyi veya bir kimseyi çok beğenen ve ona büyük bir takdir hissiyle bağlı olan kimse.

hayrān kalmak (olmak): 1. Çok beğenmek. 2. eski. Şaşırma, şaşırıp kalmak.

³³⁸⁹ Kur‘ān, (Bakara) 2/16: “İşte onlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁹⁰ Kur‘ān, (Bakara) 2/16

ülā’ike: İşte onlar.

³³⁹¹ Kur‘ān, (Bakara) 2/16: “Hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³³⁹² Kur‘ān, (Bakara) 2/16

eşteravu: Satın aldılar.

e d-dālālete: Sapıklığı.

bi’l-hudā: Hidayet karşılığında.

isti‘āre³³⁹³ ile alup şatmada vüs‘at³³⁹⁴ olmada. Zīrā almada bir şey’ şatup ve gayrısın almak olduğundan. **Ve eger** (35) dirseñ ki nice hidāyeti virüp dālālet aldılar? Anlar ise hidāyetde degil idiler. Hāzin dir ki: Anlarıñ [19b] (1) hidāyet ellerinde idi. Temekkūnleri³³⁹⁵ olmamak dālāletleri qavīliginden. Eger hidāyeti göstermeseler hālleri (2) mu‘atṭal³³⁹⁶ olup mü’ minlerden kurtulmazlar. Ve’ d-dālālet maqşūdun ziyāde cevri³³⁹⁷ ü zulmdür³³⁹⁸ ve hidāyeti zāyi‘³³⁹⁹ itmekdir. (3) ³⁴⁰⁰فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ “Femā rabiḥat ticāratühüm.”³⁴⁰¹ Ya‘nī bu alup şatmalarında qazancları olmadı. Zīrā er-riḥ³⁴⁰² rās³⁴⁰³ māldan ziyāde gelen (4) qazancıdır. Bunda riḥ ticārete izāfet³⁴⁰⁴ itmesi qazanc andan geldiği içündür. ³⁴⁰⁵وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ “Ve mā kānū muhtedīn.”³⁴⁰⁶ Ya‘nī anlar (5) hidāyet üzre degiller idi. Andan ticāretlerinden qazanc görmediler. Zīrā re’s-i māl īmāndır.

³³⁹³ isti‘āre: i. (a. ‘avr > i‘āre “bir şeyi ödünç olarak vermek”ten isti‘āre) 1. Ödünç alma, eğreti olarak alma. 2. edeb. Bir kelime yerine herhangi bir bakımdan kendisine benzerliği bulunan başka bir kelime kullanma şeklindeki edebî sanat, benzeyen veya benzetilenden yalnız biri bulunan teşbih, eğretileme.

³³⁹⁴ vüs‘at: i. (a. vus‘at)1. Genişlik, bolluk. 2. Güçlü olan para durumu, iyi olan mâlî durum, mâlî güç. 3. mec. Güç, kudret.

³³⁹⁵ temekkūn: i. (a. mekānet “bir yeri, bir îtibârı bulunmak”tan temekkūn) [Aşağıdaki anlamı Türkçe’de kazanmıştır] Yerleşme, mekān tutma.

³³⁹⁶ mu‘atṭal: sıf. (a. ta‘ṭīl “terketmek, ihmal etmek, iş yapamaz duruma getirmek”ten mu‘atṭal) 1. Bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz, iş görmez veya işe yaramaz duruma gelmiş. 2. İşi olmayan, işsiz, boş.

³³⁹⁷ cevri: i. (a. cevri) Haksızlık edip incitme, eziyet, cefâ, gadr, zulüm.

³³⁹⁸ zulm: i. (a. zulm “hakkını eksik vermek”) 1. Adālete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık, adaletsizlik. 2. Eziyet, cevri, cefâ. 3. Bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koyma, başka bir yerde kullanma [Eskimiştir].

³³⁹⁹ zāyi‘: sıf. ve i. (a. zay‘ – zayā‘ “telef olmak, kaybolmak”tan zāyi‘) 1. Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış (şey). 2. Ziyān olmuş, boşa gitmiş (şey).

zāyi‘ etmek (eylemek, kılmak): 1. Yitirmek, kaybetmek. 2. Ziyān etmek, boşa harcamak.

³⁴⁰⁰ Qur‘ān, (Bakara) 2/16: “Bu yüzden alışverişleri onlara kar getirmemiş.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁰¹ Qur‘ān, (Bakara) 2/16

femā: Etmedi.

rabiḥat: Kār.

ticāratühüm: Ticāretleri.

³⁴⁰² riḥ: (a.i.c. ribāh) tic. Kār, kazanç, fāiz.

³⁴⁰³ re’s: i. (a. re’s) 1. Baş, kafa. 2. Başkan, reis. 3. Tepe, uç. 4. Başlangıç. 5. coğ. Burun. 6. Koyun, keçi gibi hayvanların her biri, baş.

rās: (f.i.) 1. Yol, sırat. 2. Tutulan yol, meslek, usul.

³⁴⁰⁴ izāfet: i. (a. zayf “yaklaşmak”tan izāfet) 1. Bir şeyle diğer bir şeyi ortak bir bağ yoluyla bağlama, nispet etme. 2. Ancak bir arada düşünülebilin varlıklar arasındaki ilişki. 3. Ancak bağlı bulunduğu temel kavramlarla birlikte düşünülebilin varlığın bu temel kavramla olan ilişkisinin niteliği, bağımtı, görelilik. 4. dilb. İlgî hâli.

³⁴⁰⁵ Qur‘ān, (Bakara) 2/16: “Ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁰⁶ Qur‘ān, (Bakara) 2/16

ve mā: Ve değildir.

kānū: Olanlardan.

muhtedīne: Doğru yolu bulan.

Kaçan ki ĩmānı zāyi‘ (6) idüp dālālete i‘tikād³⁴⁰⁷ itdiler, ziyāna³⁴⁰⁸ düşdiler. Ba‘zılar dālāletlerinde hidāyet üzre degiller idi, (7) didiler. ³⁴⁰⁹مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا “Meşelehüm kemeşeli (ellezī) istevkade nārān.”³⁴¹⁰ Ya‘nī anlarıñ hikāyesi āteş yakmak dileyen kişi gibidir. Zīrā el-meşel³⁴¹¹ (8) bir şey’i bir şey’e beñzemeye getürmekdir. Ol şey’iñ hāli fehmi oluna. Anuñ için Haḫ Te‘ālā münāfıqlarıñ hāli (9) neye ireceğine meşel getürdi kitābında. Zīrā meşel Ḳur‘ān’ıñ yedi kısmından bir kısmıdır. Kaçan ki Haḫ Te‘ālā (10) münāfıqlarıñ haḫīkatini vaşf eyledi ‘aḫabince meşel getürdüğü hālleri nicedir, açılıp beyān ola. (11) Zīrā meşel ile bildirmek ḳalbe girüp fehme te‘şir ider. Zīrā meşel gizli olan şey’i açıp māhiyetine³⁴¹² (12) vāḳıf³⁴¹³ olmağa te‘kīd ider. Ol ise bir şey(i) gereği gibi bildirmege. Lākin şartı ba‘zı yüzi ol (13) meşel olan şey’e muvāfiḳ olmaḳdır. Bunuñ gibi ki “Kemeşeli (ellezī) istevkade nārān” ateş yakan gibi ki ateşin nef‘ini (14) göre. ³⁴¹⁴فَلَمَّا أَضَاءتْ “Fe lemmā eḏā’et.”³⁴¹⁵ Ya‘nī kaçan ki ateş yanıp parladı. ³⁴¹⁶مَا حَوْلَهُ “Mā ḥavlehu.”³⁴¹⁷ Ateşin etrāfındaki olan çalılar. (15) ³⁴¹⁸ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ “Zeheba’l-

³⁴⁰⁷ i‘tikād: i. (a. ‘aḳd “bağlamak, düğümlemek, sağlamaştırma”tan i‘tikād) 1. İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan. 2. Bir dīnin, bir mezhebin ibādet ve muāmelāt dışındaki inanç kısmı. 3. İnanılan düşünce, inanç.

i‘tikād etmek: İnanmak.

³⁴⁰⁸ ziyān: i. (f. ziyān) Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar.

³⁴⁰⁹ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17: “Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer.”

Âyetin tamamı alınmamıştır. (Metne âyette geçen “ellezī” kelimesi alınmamıştır.)

³⁴¹⁰ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17

meşelehüm: Onların durumu.

kemeşeli: Durumu gibidir.

(ellezī: Kişinin.)

istevkade: Yakan.

nārān: Ateş.

³⁴¹¹ meşel: i. (a. meşel) 1. Örnek, benzer, misal, numune. 2. Asıl anlamı dışında başka bir şeyi anlatmak için dolaylı ve üstü kapalı olarak söylenen ibret alınacak söz. 3. Ders ve ibret alınacak küçük hikāye, fıkra, kıssa. 4. Atasözü.

³⁴¹² māhiyet: i. (a. mā-huve “o nedir”in müennesi mā-hiye’den yapma mastar eki -iyyet ile māhiyyet) 1. Bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik. 2. fels. Bir nesnenin varlığını veya cevherini meydana getiren şey, nesnenin hakīkatı, özü, kendilik, zātiyet.

³⁴¹³ vāḳıf: i. ve sıf. (a. vūḳūf “anlamak, haberdar olmak”tan vāḳif) Bilici, bilen, haberdar ve âgāh olan kimse.

vāḳıf olmak: 1. Bilmek, öğrenmek, haberdar olmak. 2. Hakkıyla bilmek, âgāh ve haberdar olmak.

³⁴¹⁴ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17: “Ateş tam aydınlatıldığı sırada.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴¹⁵ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17

felemmā: Ne zaman ki.

eḏā’et: Aydınlatır.

³⁴¹⁶ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17: “Çevresini.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴¹⁷ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17

ḥavlehu: Çevresini.

ḥavl: i. (a. ḥavl) 1. Etraf, çevre. 2. Sene, yıl.

³⁴¹⁸ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/17: “Allah ışıklarını yok ediverir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

lāhu bi nūrihim.”³⁴¹⁹ Ya‘nī Hāḫ Te‘ālā anlarıñ ateşiniñ parlamasını söndürdi. **Ve eger** dinürse evvelī (16) müfred³⁴²⁰ ile gelüp şoñunda cem‘ ile gelmege bā‘is nedir? Hāzin dir ki: Müfred cem‘e ve cem‘ müfred yerine (17) vaz‘³⁴²¹ olnur. **Qavlühü Te‘ālī: وَخُضْتُمْ**³⁴²² كَالَّذِي خَاضُوا³⁴²² “Ve huḏtüm ke‘l-lezī ḥāḏū”³⁴²³ gibi. Ya‘nī siz de ğıybete³⁴²⁴ daldıñız ol dalanlar gibi. (18) Ve meşel yā anlarıñ ḥāllerin veyā ḥikāyelerin beyān ider. Ateş yakmak dileyen kişi gibi. ³⁴²⁵ **وَتَرَكْتُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ** “Ve terakehum fī (19) zulumātin lā yubşirūn.”³⁴²⁶ Ya‘nī anları karanlıkda bıraḫdı. Bir şey‘ görmez oldılar. İbn ‘Abbās raḏiya‘l-lāhu (20) ‘anhümā buyurdi ki: Bu meşel münāfiḫlara indi. Anlarıñ nifāḫda meşelleri aña beñzer ki bir kişi karanlık gicede (21) şahrāda³⁴²⁷ ateş yaḫar eṭrāfındaki görüp emīn olmak için ḳorḫudan. Ol ḫāle iken ol ateş (22) söner. Ol kişi karanlıkda kalup ḳorḫudan ve ğayrıdan ḫayrān olur. İmdi münāfiḫlarıñ ḫāli anuñ (23) gibidir. Kelime-i imānı izḫār idüp nefslerine ve māllarına ve evlādlarına emīn olurlar. Ve Müslümānlar kızların (24) evlenürler ve ğanīmetlerinden pay aldılar. Bunlar anlara ateşin nūrı gibidir. Ve ḳaçan ki ölürler dönüp (25) evvelki karanlıklarına ve ḳorḫuya

³⁴¹⁹ Qur‘ān, (Bakara) 2/17

zehebe: Giderdi.

Allāhu: Allāh.

binūrihim: Onların nurunu.

³⁴²⁰ müfred: sf. ve i. (a. ferd > ifrād “bir nesneyi grubundan ayırıp tek hāline getirmek”ten mufred) 1. Bir tâneden ibâret, tek, yalnız (şey). 2. mec. Bir tâne, eşsiz, benzersiz (şey veya kimse). 3. Birleşik olmayan, basit. 4. edeb. Başka beyitlere baĝlı olmayan ve mısırāları arasında kāfiye bulunmayan (tek beyit), fert [Kāfiyeli olana musarra denilir]. 5. dilb. Tekil.

³⁴²¹ vaz‘: i. (a. vaz‘) 1. Koyma, konulma. 2. Ortaya koyma, düzenleme, tedvin etme. 3. Belirleme, tāyin etme, tespit etme. 4. Vaziyet, tavır, duruş, biçim. 5. eski. Dil bilgisinin, kelimelerin konulduĝu ilk anlamlarından (vaz‘-ı aslilerinden) bahseden kolu.

³⁴²² Qur‘ān, (Tevbe) 9/69: “Ve onların daldıĝı gibi, siz de (dünya zevkine) daldınız.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴²³ Qur‘ān, (Tevbe) 9/69

ve huḏtüm: Ve siz de daldınız.

ke‘l-lezī: Gibi.

ḥāḏū: Dalanlar.

³⁴²⁴ ğıybet: i. (a. ğaybet) Bir kimsenin arkasından aleyhinde bulunma, duyacaĝı zaman üzüleceĝi bir sözü arkasından söyleme, çekiştirme, koĝuculuk.

³⁴²⁵ Qur‘ān, (Bakara) 2/17: “Onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakıverir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴²⁶ Qur‘ān, (Bakara) 2/17

ve terakehum: Ve onları bıraktı.

fī: İçinde.

zulumātin: Karanlıklar.

lā: Deĝildir.

yubşirūne: Görenlerden.

³⁴²⁷ şahrā: i. (a. şahrā) 1. Kasaba, köy vb. meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova. 2. Çöl.

düşerler. Ve ba‘zılar “Anların nurlarının sönmesi derünlarındaki gizli (26) ‘aķıdeleri”³⁴²⁸ Hāzret-i Resūl şalla’l-lāhu ‘aleyhi veselleme zāhir olmasıdır.” didiler. Ve ba‘zılar “Nurlarının sönmesi (27) kabirde veyā şırāṭ üzredir.” didiler. **Ve eger** dinürse ki ĩmānı nūra ve küfri qarañlıġa teşbīh³⁴²⁹ itmeniñ (28) vechi nedir? Hāzin dir ki: ĩmānıñ nūra teşbīh olmasına bā‘iṣ bu ki nūr, hidāyet yolunda maķşūda irmege (29) her şeyden belīġdir³⁴³⁰. Ve toġrı yolu beyān ider. Ve hayreti³⁴³¹ zāil itmede cümleden a‘lādır. ĩmān daġı Hāķ Te‘ālī’ye irmege (30) aķık, toġrı yoldur. Ve küfr ‘ayn-ı qarañlıġdır. Zīrā içinde giden toġrı yolu daġı ġayb idüp ne tarafa gidecegin (31) bilmeyüp şaşar. Küfr daġı anuñ gibidir, şāhibini yarın āġiretde şaşırıp hayrān³⁴³² eyler. Ve bu münāfıķlara ateş (32) ile meşel getürmede üç hūkm vardır. Birisi, ateşin ‘aleviyle nūrlanan kendin ve ġayr fark. Kaķan ki söner kendi ve (33) ġayr qarañlıġda qaluṗ şaşar. İmdi münāfıķ da dil ile ĩmānı ikrār ider, qalbden i‘tikādsız kendi ve kendine tābi³⁴³³ (34) dūnyāda emīn olur, āġiretde yaramaz. Zīrā ĩmān anda eyreti³⁴³⁴ idi. Ve ikinci, ateş dā‘im³⁴³⁵ yanması. Odun kesmege (35) balṭaya³⁴³⁶ muġtācdır. ĩmān daġı dā‘im olmaġa i‘tikāda muġtācdır. Üçüncü hūkm,

³⁴²⁸ ‘aķıde: i. (a. ‘aķd “baġlamak, düġümlemek”ten ‘aķıde) 1. İman, itikat. 2. Kuvvetle benimlenen ġorüş tarzı, inanç. 3. Mezhep şeklini almış inanç ve düşünce sistemi.

³⁴²⁹ teşbīh: i. (a. şibh “benzer, misil”den teşbīh) 1. Benzetme, benzetilme. 2. edeb. Mānāyi kuvvetlendirmek için aralarında ortak taraflar bulunan iki şeyden zayıfını kuvvetlisine benzetme şeklindeki edebî sanat.

³⁴³⁰ belīġ: sıf. (a. belāġat “sözü etkili ve yerinde söylemek”ten belīġ) 1. Etkili, güzel ve yerinde söylenmiş (söz).

2. Belāġati olan, yerinde, güzel ve etkili söz söyleyen, belāġatlı. 3. Yeter derecede, yeterli.

³⁴³¹ hayret: i. (a. hayret) 1. Bir durum veya bir şey karşısında ne yapacaġını, ne hūküm vereceġini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık. 2. ünl. Şaşkınlık ifādesi olarak kullanılır; şaşılacak şey.

³⁴³² hayrān: i. (a. hayret “gözü kamaşmak, şaşırma”tan hayrān “yolunu kaybeden, şaşırın”) 1. Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beġenen, çok takdir eden kimse. 2. eski. Şaşkın, şaşırıp kalmış kimse. 3. (İsim tamlamasının ikinci öġesi olarak) Bir şeyi veya bir kimseyi çok beġenen ve ona büyük bir takdir hissiyle baġlı olan kimse.

³⁴³³ tābi‘: sıf. (a. teba‘ - tebā‘at “ardından yürümek, uymak”tan tābi‘) 1. Birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden. 2. Birinin emri altında bulunan, onun hākimiyeti altında olan, baġlı. 3. Hz. Muhammed’i görmüş olanları (ashābı) gören, onlardan hadis dinleyen [Daha çok tābi‘ ve çoġul olarak tābiin şekillerinde kullanılır].

³⁴³⁴ eyreti - eġreti: sıf. (a. ‘āriyet “emānet, ödünç”ten ‘āriyeti kelimesinin göçüşmeli bir şekli) 1. Geri verilmek üzere ödünç olarak alınmış, āriyet. 2. Bir şeyin aslından olmayıp sonradan ilāve edilmiş bulunan, takma, ekleme. 3. İyi yerleşmemiş, yerini bulmamış. 4. Geçici, muvakkat.

³⁴³⁵ dā‘im: sıf. (a. devām “sürekli olmak”tan dā‘im) 1. Devam eden, devamlı, sürekli, fāsılasız. 2. zf. Her zaman, sürekli olarak, dāima.

dā‘im olmak: Devam etmek, sürmek, sürüp gitmek.

³⁴³⁶ balṭa: i. (Eski Türk. baltu > baldu; hangi dilden alındığı kesin olarak belli deġildir) [Kelime Türkçe’den komşu dillere de geçmiştir] 1. Odun yarmaya, aġaç kesmeye ve yontmaya yarayan, aġaç saplı, demirden kesici ālet, nacak. 2. Eskiden kullanılan bu ālet biçimindeki yakın savaş silāhi, teber.

ateş söndükden sonra [20a] (1) hâdis³⁴³⁷ olan kârañlık insâna ateş yanmazdan evvel olan kârañlıktan ziyâde çetin³⁴³⁸ gelür. İmdi münâfıkların (2) dahı ĩmân izhâr itmezden evvel olan küfrleri nifâk küfründen azdır. Zîrâ iki yüzden ‘azâblanurlar. Biri (3) küfr ve biri nifâktır ki esfele³⁴³⁹ müsteħak olurlar. Andan Hâk Te‘âlâ hâllerini vaşf itdi. ³⁴⁴⁰صم “Şummun.”³⁴⁴¹ Ya‘nî anlar şağırılardır. (4) Hâk kelâmın diñlemezler ki kabûl itmemek için. Çünkü kabûl itmediler. Şağır gibi oldılar. ³⁴⁴²بكم “Bukmun.”³⁴⁴³ Ya‘nî hâk üzre (5) söylememek için anlar dilsizlerdir. ³⁴⁴⁴عمى “Umyun.”³⁴⁴⁵ Ya‘nî görmege başîretleri³⁴⁴⁶ yokdur ki hâkķı bātıldan fark ideler. (6) Çünkü başîreti olmayan ol a‘mâ³⁴⁴⁷ gibidir. Ol münâfıkların havâsları³⁴⁴⁸ sâlim³⁴⁴⁹ idi. Lâkin Hâk kelâmın (7) eşitmek için kulakların tıkadılar. Ve hâk söylememek için dillerin tıtdılar ve hâkķı görmemek için (8) gözlerin ve başîretlerin yumdılar. Vardı havâsları olmayan gibi oldılar. Andan şâ‘iriñ kavlinde Şi‘r: (9) ³⁴⁵⁰صَمُّوا إِذَا سَمِعُوا خَيْرًا ذَكَرْتُ بِهِ / وَإِنْ ذَكَرْتُ بِسُوءٍ كَلَّمْتُ أَذُنًا

³⁴³⁷ hâdis: sîf. ve i. (a. hudûş “yeni olmak, sonradan olmak, yokken var olmak”tan hâdis) 1. Meydana çıkan, zuhur eden (şey). 2. din. Kadim olan Allah’a nispetle yoktan yaratılmış olan, ezeli olmayan, sonradan var olan (şey).

hâdis olmak: Ortaya çıkmak, zuhur etmek, meydana gelmek.

³⁴³⁸ çetin: sîf. (Kökü belli değildir) 1. Güçlükler ve zorluklarla dolu, güç, zor, müşkül. 2. Aşılması zor, sarp. 3. Mizâcı yumuşak olmayan, geçimsiz, dik başlı. 4. Sert, kolay işlenmeyen.

³⁴³⁹ esfel: sîf. (a. sefâlet “sefil ve alçak olmak”tan esfel) 1. Çok (daha, en, pek) sefil, pek bayağı, pek alçak. 2. sîf. ve i. En dipte, en aşağıda olan (yer).

³⁴⁴⁰ Kur‘ân, (Bakara) 2/18: “Sağırıldılar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁴¹ Kur‘ân, (Bakara) 2/18

şummun: Sağırıldılar.

³⁴⁴² Kur‘ân, (Bakara) 2/18: “Dilsizdirler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁴³ Kur‘ân, (Bakara) 2/18

bukmun: Dilsizdirler.

³⁴⁴⁴ Kur‘ân, (Bakara) 2/18: “Kördürler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁴⁵ Kur‘ân, (Bakara) 2/18

‘umyun: Kördürler.

³⁴⁴⁶ başîret: i. (a. başar “görmek”ten başîret) 1. Kalp gözüyle görme, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme. 2. Doğru ve ölçülü bir görüşün verdiği uyanıklık, ileriye görme, sağgörü, gönül gözü, kalp gözü.

³⁴⁴⁷ a‘mâ: sîf. ve i. (a. ‘amâ “kör olmak”tan a‘mâ) 1. Kör. 2. mec. Gerçeği görmeyen (kimse), câhil.

³⁴⁴⁸ havâs: i. (a. hâsse’nin çoğul şekli havâss) Hasseler, duyular.

³⁴⁴⁹ sâlim: sîf. ve i. (a. selâmet “kurtulmak, sağlıklı olmak”tan sâlim) 1. Sağlam, sağlıklı, sıhhatli. 2. Eksiği, noksanı olmayan, hatâsız, kusursuz (şey). 3. Korku, endişe ve sıkıntıdan uzak, güvenli (kimse), emin. 4. Arapça’da kelimenin yapısı bozulmadan sonuna çoğul ekleri -în, -ûn veya -ât getirilmek sûretiyle yapılan (çoğul). 5. Kökünde illetli harf denilen vav, yâ ve eliften biri bulunmayan, sahih (kelime).

³⁴⁵⁰ <https://al-maktaba.org/book/33588/1204> Erişim Tarihi:10.02.2022, Saat: 11:45.

Muhammed Hassan Shurrab, “Dört Bin Şiirsel Tanık İçin” Gramer Kitaplarındaki Şiirsel Kanıtların Açıklaması, Yayınevi: Al-Resala Vakfı, Beyrut - Lübnan Baskı: Birinci, 1427 AH - 2007 AD Parça sayısı: 3, s. 245.

(Şammū³⁴⁵¹ izā semi'ū³⁴⁵² hayrān³⁴⁵³ zekartü bih³⁴⁵⁴ / Ve in³⁴⁵⁵ zekartü³⁴⁵⁶ bisü'in³⁴⁵⁷ küllühüm³⁴⁵⁸ üzünün³⁴⁵⁹) **Şi'r:** Eger bir hayr yād itsem şağırılanur (10) olar gizlü / Kaçan şerri añarsam ben eşidici olur kamu. **Ne'sr:** Andan ³⁴⁶⁰ فَهَمْ لَا يَرْجِعُونَ “Fe hüm lā yerci'ün.”³⁴⁶¹ Ya'nî anlar (11) dälâletlerinde ašlā Hakk'a dönmezler. ³⁴⁶² أَوْ كَصَيِّبٍ “Ev ke şayyibin.”³⁴⁶³ Ya'nî yağmur gibi. Zīrā eş-şayyib, her yüceden dökilendir (12) aşağa. ³⁴⁶⁴ مِنَ السَّمَاءِ “Mine's-semā'i.”³⁴⁶⁵ Ya'nî buluğdan. Zīrā her şey ki insānıñ üzerine gölgelik ider. Aña semā dirler. Andan (13) semā'i'd-dār dirler. Ya'nî eviñ tavanı. Ve ba'zılar “Ayn gökyüzidir.” didiler. Anı Haq Te'ālā “mine's-semā'i” zikr (14) itmesine bā'is, eger yağmur andan dağı inerse yerden kałkan buğardan yağmur beslenür diyenleriñ zu'munı³⁴⁶⁶ (15) redd itmek için buyurđı. Bunda hükemānıñ³⁴⁶⁷ mezhebini ibtāl³⁴⁶⁸ itdi. Ve mine's-semā dimesiyle biline ki yağmur yerden (16) kałkan buğardan olma degildir. ³⁴⁶⁹ فِيهِ “Fīhi.”³⁴⁷⁰ Ya'nî ol dökilen yağmurda ³⁴⁷¹ ظُلُمَاتٍ “zulumātün”³⁴⁷²

³⁴⁵¹ şammū: Sağır kesilirler.

³⁴⁵² izā semi'ū: Duydukları zaman.

³⁴⁵³ hayrān: Bir hayır.

³⁴⁵⁴ zekartü bih: Benim dile getirdiğim.

³⁴⁵⁵ ve in: Ama olur da.

³⁴⁵⁶ zekartü: Dile getirirsem.

³⁴⁵⁷ bisü'in: Bir kötülük.

³⁴⁵⁸ küllühüm: Hepsi birden.

³⁴⁵⁹ üzünün: Kulak kesilirler.

³⁴⁶⁰ Qur'an, (Bakara) 2/18: “Onlar artık (hakka) dönmezler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁶¹ Qur'an, (Bakara) 2/18

fehüm: Onlar.

lā: Değildir.

yerci'üne: Dönecek.

³⁴⁶² Qur'an, (Bakara) 2/19: “Yahut onların durumu sağanak halinde boşanan yağmura ...” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁶³ Qur'an, (Bakara) 2/19

ev: Ya da (onlar).

keşayyibin: Boşanan yağmur gibi.

³⁴⁶⁴ Qur'an, (Bakara) 2/19: “Gökten.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁶⁵ Qur'an, (Bakara) 2/19

mine: -ten.

es-semā'i: Gök.

³⁴⁶⁶ zu'm: i. (a. zu'm) Zan, bätıl zan, boş inanç.

³⁴⁶⁷ hükemā: i. (a. hakīm'in çoğul şekli hukemā') Hakimler, filozoflar, ilim adamları.

³⁴⁶⁸ ibtāl: i. (a. butlān “hükümsüz olmak, fâsit olmak”tan ibtāl) Hükümsüz bırakma, bozma, feshetme.

³⁴⁶⁹ Qur'an, (Bakara) 2/19: “İçinde.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁷⁰ Qur'an, (Bakara) 2/19

fīhi: İçinde.

³⁴⁷¹ Qur'an, (Bakara) 2/19: “(Yoğun) karanlıklar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁷² Qur'an, (Bakara) 2/19

zulumātün: Karanlıklar.

ya'nî karanlıklar, ³⁴⁷³وَرَعْدٌ “ve ra'dün”³⁴⁷⁴ (17) ya'nî gök gürlemek var. ³⁴⁷⁵وَبَرْقٌ “Ve berkun.”³⁴⁷⁶ Şimşek³⁴⁷⁷, şaşmak ve yıldırım³⁴⁷⁸ var. İbn 'Abbās buyurdu ki: Er-ra'du, bulutları (18) süren melegiñ ismidir. Ve şimşek, anları sürerken çarpdığı kamçısından çıkan nürüdur. Ve ba'zılar (19) “Bulutlar dağıldıkça bir yere devşürmege azarlayan melegiñ adıdır.” didiler. Kaçan hışmı³⁴⁷⁹ kavî olsa (20) andan şimşek çıkar. Ve ba'zılar “Gök gürlemek ol melegiñ tesbîhidir.” didiler. Ve ba'zılar ismidir didiler. (21) يَجْعَلُونَ³⁴⁸⁰ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ “Yec'alüne eşabi'ahüm fi āzānihim mine'ş-şavā'iki.”³⁴⁸¹ Ya'nî çıkan gürültüden kulaqlarını parmaklarıyla (22) tıkarlar. Zīrā şā'ika³⁴⁸² ol şadadır³⁴⁸³ ki eşideniñ cānı çıkar veyā bayılır. Cem'i şavā'ik, ol şadalar. (23) Ba'zılar “Eş-şā'ika 'azābdan bir faşla, Haḫ Te'ālā anı diledigine indirir.” didiler. İbn 'Ömer'den rivāyet: (24) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا سمع صوت الرعد والصواعق قال اللهم لا تقتلنا بغضبك ولا تهلكنا بعذابك وعافنا قبل ذلك³⁴⁸⁴ “Enne Resūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem kāne”³⁴⁸⁵

³⁴⁷³ Qur'an, (Bakara) 2/19: “Gök gürültüsü.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁷⁴ Qur'an, (Bakara) 2/19

ve ra'dün: Ve gök gürlemesi.

³⁴⁷⁵ Qur'an, (Bakara) 2/19: “Ve şimşekle.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁷⁶ Qur'an, (Bakara) 2/19

ve berkun: Ve şimşek(ler).

³⁴⁷⁷ şimşek: i. (E. T. Türk. süg-mek “yıldız akmak, kaymak”tan süg-ü-ş-mek > sügüş-ek > süğşek, benzeşme ile *şügşek > *şiğşek > *şivşek > şimşek) Buluttan buluta veya buluttan yere elektrik boşalması sırasında meydana gelen ışık olayı, gökyüzünde kırık bir çizgi şeklinde görülen ve çok ânî gelip geçen parıltı.

³⁴⁷⁸ yıldırım: i. (Eski Türk. yaldırı-mak > E. T. Türk. yaldıra-mak – yıldıra-mak “parlamak”tan) [Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ve halk ağzında ıldırım şeklinde de geçer] 1. Bulutlarda toplanan elektriğin kuvvetli bir ışık yayarak gümbürtülü bir şekilde yere boşalması olayı. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Yapılan işin çok hızlı olduğunu anlatır.

³⁴⁷⁹ hışm: i. (f. hışm) Öfke, kızgınlık, gazap.

³⁴⁸⁰ Qur'an, (Bakara) 2/19: “Yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁴⁸¹ Qur'an, (Bakara) 2/19

yec'alüne: Tıkarlar.

eşabi'ahüm: Parmaklarını.

eşabi': i. (a. uşbu “parmak”ın çoğul şekli eşabi') Parmaklar.

fî: İçine.

āzānihim: Kulakları.

āzān: i. (a. uzn “kulak”ın çoğul şekli āzān) Kulaklar.

mine: -nden.

eş-şavā'iki: Yıldırım sesleri.

şavā'ik: i. (a. şā'ika'nın çoğul şekli şavā'ik) Yıldırımlar.

³⁴⁸² şā'ika: i. (a. şā'ika) Yıldırım.

³⁴⁸³ şadā: i. (f. sedā “yankı” > a. - f. şadā) [Arapça'da “yankı” anlamında olan kelime “ses” mânâsını Farsça'da kazanmıştır] 1. Ses, âvaz. 2. Yankı, aksisedâ.

³⁴⁸⁴ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/tir/had/050/3450.htm> Erişim Tarihi: 10.02.2022, Saat: 11:50.

Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Dua Bahsi, 3450.

³⁴⁸⁵ kāne: idi.

izā semi‘a³⁴⁸⁶ şavte‘r-ra‘de³⁴⁸⁷ ve‘ş-şavā‘iki³⁴⁸⁸ kâle³⁴⁸⁹ Allāhümme³⁴⁹⁰ lā (25) taḳtülñā³⁴⁹¹ bi-ğazābıke³⁴⁹² velā tühlikñā³⁴⁹³ bi-‘azābıke³⁴⁹⁴ ve ‘āfinā³⁴⁹⁵ ḳable³⁴⁹⁶ zalıke³⁴⁹⁷.” Ya‘nī, kaçan Hāzret-i Resül gök gürlemesin veyā (26) ḳavī gürlemekler eşitse “Yā Rabb bizleri ğazābıñ³⁴⁹⁸ ile öldürme ve ‘azābıñ ile helāk³⁴⁹⁹ itme. Ve andan evvel bizleri (27) luḳfuñ³⁵⁰⁰ ile hıfz eyle.” dir idi buyurdu. Tirmizī buni iḫrāc³⁵⁰¹ idüp bu ḥadış ğarīb didi. ³⁵⁰² حَذَرَ الْمَوْتِ “Hāzera‘l-mevt.”³⁵⁰³ (28) Ya‘nī helāk olmaḳ ḳorḳhusundan ḳulaḳların tıḳarlar. ³⁵⁰⁴ وَاللَّهِ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ “Va‘l-lāhu muḥiṭun bi‘l-kāfirin.”³⁵⁰⁵ Ya‘nī Hāḳ Te‘ālā kāfirleri (29) bilür. Ve ba‘zılar kāfirleri cem‘ idüp ‘azāb ider, didiler. ³⁵⁰⁶ يَكَادُ الْبَرْقُ “Yekādü‘l-berḳu.”³⁵⁰⁷ Ya‘nī şimşek az ḳaldı ki, (30) kāde

³⁴⁸⁶ izā semi‘a: Duyduĝu zaman.

³⁴⁸⁷ şavte: Sesini.

şavt: i. (a. şavt) 1. Ses, sedâ. 2. mus. Eskiden mûsikimizde bir form adı iken sonraları tekkelerde zikir sırasında okunan, güftesi dâima tekrarlanan birkaç cümleden ibâret besteli parçalar hakkında kullanılmıştır.

er-ra‘de: Gök gürlütüsü.

ra‘d: i. (a. ra‘d) Gök gürlemesi, gök gürlütüsü.

³⁴⁸⁸ ve‘ş-şavā‘iki: Ve yıldırımlar.

³⁴⁸⁹ kâle: Şöyle derdi.

³⁴⁹⁰ Allāhümme: Ey Allah‘ım!

³⁴⁹¹ lā taḳtülñā: Bizi öldürme.

³⁴⁹² bi-ğazābıke: Gazābınla.

³⁴⁹³ velā tühlikñā: Ve bizi helāk etme.

³⁴⁹⁴ bi-‘azābıke: Azābınla.

³⁴⁹⁵ ve ‘āfinā: Ve bize āfiyet ver.

³⁴⁹⁶ ḳable: Önce.

³⁴⁹⁷ zalıke: Bunlardan.

³⁴⁹⁸ ğazāb: i. (a. ğazāb) Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

³⁴⁹⁹ helāk: i. (a. helāk) 1. Ölme, mahvolma, yok olma. 2. Perişan olma, bitkin duruma gelme.

helāk etmek (eylemek): 1. Mahvetmek, yok etmek. 2. Bitkin duruma getirmek, perişan etmek.

³⁵⁰⁰ luḳf: i. (a. luḳf) 1. İyi muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk. 2. Bağış, bağışlama, ihsan, kerem, cömertlik.

³⁵⁰¹ iḫrāc: i. (a. ḫurūc “dışarı çıkmak”tan iḫrāc) 1. Dışarıya çıkarma, dışarıya atma. 2. İlişisini kesme, çıkarma. 3. Ülkede elde edilen veya yapılan bir malı yurt dışına satma. 4. Bir şeyi bir şeyden veya yerden çıkararak elde etme, istihsal etme.

³⁵⁰² Ḳur‘ân, (Bakara) 2/19: “Ölüm korkusuyla.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁰³ Ḳur‘ân, (Bakara) 2/19

ḥazera: Korkusuyla.

el-mevti: Ölüm.

³⁵⁰⁴ Ḳur‘ân, (Bakara) 2/19: “Oysa Allah, kafirleri çepeçevre kuşatmıştır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁰⁵ Ḳur‘ân, (Bakara) 2/19

va‘l-lāhu: Oysa Allah.

muḥiṭun: Tamamen kuşatmıştır.

bi‘l-kāfirine: İnkârcıları.

³⁵⁰⁶ Ḳur‘ân, (Bakara) 2/20: “Şimşek neredeyse.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁰⁷ Ḳur‘ân, (Bakara) 2/20

yekādü: Neredeyse.

el-berḳu: Şimşek.

yef' al demek az kaldı ki ide dimemizdir. ³⁵⁰⁸ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ “Yaḥṭafu ebsārihim.”³⁵⁰⁹ Ya'nî gözleriniñ nūrını қаpa. Zīrā (31) el-ḥaṭf³⁵¹⁰ bir şey'i birden³⁵¹¹ қаpmaқdır. ³⁵¹² كَلَّمَا “Küllemā.”³⁵¹³ Ya'nî her gelüp parladiқca, ³⁵¹⁴ أَضَاءَ لَهُمْ “eḏā'e lehüm”³⁵¹⁵ ya'nî parlayup anlar nūrlandıқca, (32) ³⁵¹⁶ مَشَوْا فِيهِ “meşev fihi”³⁵¹⁷ ya'nî anuñ parlaması nūrıyla yürürler. ³⁵¹⁸ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا “Ve izā ezleme 'aleyhim kāmū.”³⁵¹⁹ Ya'nî қақан parlamayup қараñlıқ (33) olursa üzerlerine durup şaşarlar, gidecek yol bulmazlar. Hāḳ Te'ālā bu meşeli münāfiқlara getürmege vech bu ki (34) Cenāb-ı Bārī anlarıñ küfrini ve nifāқlarını ol қavme beñzetdi ki bir bol çölde³⁵²⁰ pek қараñlıқ gicede anlara (35) anda yağmur işābet ider. Anuñ қараñluғı ve bulutuñ қараñluғı biriküp zulumāt³⁵²¹ olur. Andan giden [20b] (1) yürimege қādir³⁵²² olmaz. Ve ra'd ki gök gürlemekdir. Anuñ şıfatı kişi gürlemesiniñ қavīliginden қulağın ıқkar. Ve berқ³⁵²³ ki (2) şimşekdir. Anuñ şıfatı gözi қamaşdırup kör gibi eyler, parlamasınıñ қavīliginden. Bu meşeli Hāḳ Te'ālā

³⁵⁰⁸ Qur'an, (Bakara) 2/20: “Gözlerini alıverecek.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁰⁹ Qur'an, (Bakara) 2/20

yaḥṭafu: Kapıverecek.

ebsārehum: Gözlerini.

ebsār: i. (a. başar “göz”ün çoğul şekli ebsār) Gözler.

³⁵¹⁰ ḥaṭf: i. (a. ḥaṭf) 1. Kapma, kapıp götürme. 2. (Şimşek, kuvvetli ışık) Gözü kamaştırma.

³⁵¹¹ birden: zf. (Ayrılma hâli ekinin kalıplaşmasıyla bir+den) 1. Bir anda, ansızın. 2. Hemen, bir bakışta, yekten. 3. Bir defada, hepsi bir arada, birlikte, aynı zamanda.

³⁵¹² Qur'an, (Bakara) 2/20: “Zaman.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵¹³ Qur'an, (Bakara) 2/20

küllemā: Zaman.

³⁵¹⁴ Qur'an, (Bakara) 2/20: “(Önlerini her) aydınlatışında.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵¹⁵ Qur'an, (Bakara) 2/20

eḏā'e: Aydınlattığı.

lehüm: Onları.

³⁵¹⁶ Qur'an, (Bakara) 2/20: “Işığında yürürler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵¹⁷ Qur'an, (Bakara) 2/20

meşev: Yürürler.

fīhi: O(nun ışığı)nda.

³⁵¹⁸ Qur'an, (Bakara) 2/20: “Karanlık çökünce dikilip kalırlar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵¹⁹ Qur'an, (Bakara) 2/20

ve izā: Zaman.

ezleme: Karanlık çöktüğü.

'aleyhim: Üzerlerine.

kāmū: Dikilip kalırlar.

³⁵²⁰ çöl: i. (Moğolca'da da bulunan kelime bâzı dilcilere göre bu dilden Türkçe'ye geçmiştir) [Kelime Türkçe'den Arapça ve Farsça'ya da geçmiştir] Göz alabildiğince geniş kumluk, susuz ve düz arâzi, sahrâ, bâdiye, beyâban, beriye.

³⁵²¹ zulumāt: i. (a. zulmet'in çoğul eki -ât almış şekli zulumāt - zulemāt) Karanlıklar, zulmetler.

³⁵²² kâdir: sıf. (a. kudret “gücü yetmek”ten kâdir) 1. Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse), muktedir. 2. i. “Tam ve mutlak kudret sâhibi olan, istediğini dilediği gibi yapmaya gücü yeten” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

kâdir olmak: Gücü yetmek, muktedir olmak.

³⁵²³ berқ: i. (a. berқ) Şimşek.

Kur'an-ı 'azîmü (3) 'ş-şâna getürdi ve kâfirlere ve münâfıklara anuñla ta'zir³⁵²⁴ itdi. Yağmur, Kur'an'dır. Zîrâ Kur'an kalblerin (4) hayâtıdır, nice yağmur yeryüziniñ hayâtı olduğu. Ve'z-zulumât, Kur'an'ın içinde zikr olunan küfr ve şirk (5) ve nifâkıdır. Ve'r-ra'd, Kur'an'ın içinde va'id³⁵²⁵ ile zikr olunan 'azâb ve cehennem nâridir³⁵²⁶. Ve'l-berk, Kur'an'da (6) olan hidâyet ve beyân ve va'd olunan cennet ve ni'metleridir. İmdi kâfirler ve münâfıklar Kur'an (7) okunduğda eşitmeyelim deyü kulakların tıkarlar, eşidince kalbleri aña meyl itmesi qorhısından. Zîrâ (8) anlarıñ yanlarında Kur'an'a imân itmek küfrdür. Ve küfr ölümdür. Ve ba'zılar Haq Te'âlâ bu meşeli İslâm üzerine (9) getürdi didiler. Zîrâ yağmur İslâm'dır. Ve zulumât İslâm'da olan belâ³⁵²⁷ ve miñnetdir³⁵²⁸. Ve ra'd âhiretde (10) olan qorhular ve 'azâblar ve va'ididir. Ve berk âhiretde va'd olan na'imdir³⁵²⁹. İmdi kâfirler münâfıklarıñ (11) kulakların tıkaması kaçan İslâm'da belâ ve şiddet³⁵³⁰ görseler helâk olmadan qorhup kaçmalarıdır. (12) Va'l-lâhu muhîṭun³⁵³¹ bi'l-kâfirin. Ya'nî kâfirler kaçmaları kendilerine yaramaz. Zîrâ Haq Te'âlâ anlarıñ etrâfin bütün (13) almışdır. Anları cem'idüp 'azâb ider. Yekâdü'l-berk. Ya'nî İslâm'ın delîlleri anları qorhudup (14) bir gayr şey'e bakamaz ider. Eger ki şekâvetleri³⁵³² ezelden sâbık³⁵³³ olmasa. Küllemâ edâ'e lehüm. Ya'nî anları (15) imtiḥân ve tecrübe itmeyüp

³⁵²⁴ ta'zir: i. (a. 'azr "ayıplamak, kınamak"tan ta'zir) 1. Azarlama. 2. İslâm hukûkunda, hakkında belirli bir şer'i cezâ (hadd-i şer'i) bulunmayan suçlardan dolayı bir suçluya devlet başkanı veya vekîli tarafından verilen azarlama, sert bir tavır takınma, dayak veya hapis şeklindeki ihtar cezâsı.

³⁵²⁵ va'id: i. (a. va'id) İyiliğe yönelmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutma.

³⁵²⁶ nâr: i. (a. nâr) Ateş, od. 2. Cehennem. 3. mec. Ateş gibi yakan duygu.

³⁵²⁷ belâ: i. (a. belâ "deneme, imtiḥan; keder, sıkıntı") 1. İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, bâdire, dert, gam, keder. 2. Büyük sıkıntıya ve zarara sebep olan olay, âfet, musibet, felâket. 3. Başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey.

³⁵²⁸ miñnet: i. (a. miñnet) 1. Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat. 2. Üzüntü, dert, elem, keder, gam, ızdırap. 3. Belâ, âfet, musibet.

³⁵²⁹ na'im: i. (a. ni'met "yaşayışı rahat ve müreffeh olmak"tan na'im) 1. Nîmete eren kimse. 2. Nîmet, bolluk, refah içinde yaşama. 3. Cennetlerden birinin adı.

³⁵³⁰ şiddet: i. (a. şiddet) 1. Bir güç, hareket veya kuvvetin derecesi. 2. Tabiî hâlimden daha fazla olma, aşırılık, fazlalık. 3. Meseleleri uzlaşma yoluyla değil kaba kuvvet kullanarak halletmeye kalkışma ve bunun için kullanılan kaba kuvvet. 4. Sertlik. 5. Sıkıntı, zorluk, miñnet, meşakkat.

³⁵³¹ muhîṭ: sif. (a. ihâta "kuşatmak, etrâfını çevirmek"ten muhîṭ) 1. Çepeçevre kuşatan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden (şey). 2. mec. Gücü veya bilgisi ile kuşatan, içine alan, kapsayan, câmi, hâvi. 3. Bir kimsenin çeşitli ihtiyaçları yönünden devamlı ilişki içinde bulunduğu insan topluluğu, çevre. 4. Yöre, semt. 5. mat. Düzlem üzerindeki bir şekli sınırlayan çizgi, çevre. 6. bota. Zarf, kılıf.

³⁵³² şekâvet: (a. şekâvet) 1. Eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk, şakîlik. 2. Kötü yaratılışlı, kötü işleyecek tıynette olma, kutsuzluk.

³⁵³³ sâbık: sif. (a. sebḳ "geçmek, geride bırakmak"tan sâbık) 1. Zaman bakımından geride kalan, geçen, geçmiş, önceki, evvelki. 2. Bir iş, memûriyet veya makamda şimdikinden daha önce bulunmuş olan, eski. 3. Zaman veya mevki bakımından önde olan kimse. 4. Geçmiş zaman [Sâbıkta şeklinde kullanılmıştır].

öyle bıraktı. Meşev fîhi. Ya'nî hemân kelime-i İslâm'ı izhâr itmeler mü'minleriñ (16) ellerinden kırtuldılar. Ve ba'zılar “küllemâ eđā'e lehüm” ya'nî İslâm'da her ganîmete ve râhata irdikce temellendiler, (17) “kālū innā me'aküm” didiler. Ya'nî, bizler de sizler ileyüz. Ve izā ezleme 'aleyhim. Ya'nî kaçan İslâm'da belā (18) ve şiddet görseler girülenürler. ³⁵³⁴ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ ³⁵³⁵ “Ve lev şā'e'l-lāhu le zehebe bi sem'ihim.” Eger Hâk dilese ra'diñ şadāsıyla³⁵³⁶ anlarıñ (19) eşitmelerin zā'il ider idi. ³⁵³⁷ وَأَبْصَارِهِمْ ³⁵³⁸ “Ve ebşārihim.” Ya'nî ve görmelerini şimşek parlamasıyla zā'il iderdi. Ba'zılar ذَهَبَ ³⁵³⁹ بِأَسْمَاعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ الظَّاهِرَةَ كَمَا اذْهَبَ اسْمَاعِهِمْ وَأَبْصَارَهُمُ الْبَاطِنَةَ (Le zehebe (20) bi esmā'ihim³⁵⁴⁰ ve ebşārihim ez-zāhiratü³⁵⁴¹ kemā³⁵⁴² ezhebe³⁵⁴³ esmā'ihim ve ebşārihim el-bāṭinetü³⁵⁴⁴) didiler. Ya'nî Hâk Te'ālā (21) dilese idi anlarıñ bāṭın eşitmelerin ve görmelerin zā'il itdiği gibi zāhirde olan kulaqların ve (22) gözlerin zā'il idüp kör ve şağır ider idi. ³⁵⁴⁵ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ³⁵⁴⁶ “İnna'l-lāhe 'alā külli şey'in kadīr.” Ya'nî Hâk

³⁵³⁴ Kur'an, (Bakara) 2/20: “Allah dileseydi, elbette onların işitme duyularını giderirdi.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵³⁵ Kur'an, (Bakara) 2/20

velev: Eğer.

şā'e: Dileseydi.

e'l-lāhu: Allah.

le zehebe: Elbette götürürdü.

bi sem'ihim: İşitmelerini.

³⁵³⁶ şadā: i. (f. sedā “yankı” > a. - f. şadā) [Arapça'da “yankı” anlamında olan kelime “ses” mânâsını Farsça'da kazanmıştır] 1. Ses, âvaz. 2. Yankı, aksisedâ.

³⁵³⁷ Kur'an, (Bakara) 2/20: “Ve görme.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵³⁸ Kur'an, (Bakara) 2/20

ve ebşārihim: Ve görmelerini.

³⁵³⁹ Eski, a.g.e., s. 152.

Hâzin el-Bağdâdî, "Lübâbü't-te'vîl", thk. Muhammed Ali Şahin, (Beyrut, nşr. Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1415), C. I, s.30.

³⁵⁴⁰ bi esmā'ihim: İşitmelerini.

³⁵⁴¹ ez-zāhiratü: Zāhiri olan.

³⁵⁴² kemā: Gibi.

³⁵⁴³ ezhebe: Götürdüğü.

³⁵⁴⁴ el-bāṭinetü: Bāṭını olan.

³⁵⁴⁵ Kur'an, (Bakara) 2/20: “Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁴⁶ Kur'an, (Bakara) 2/20

inne: Şüphesiz.

Allāhe: Allāh'ın.

'alā: Üzerine.

küllî: Her.

şey'in: Şey.

kadīrün: Gücü yeter.

kadīr: i. (a. kudret “gücü yetmek”ten kadīr) “Her şeye gücü yeten, kuvvet ve kudretine hiçbir sınırlı olmayan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Te‘ālā her şey’i itmege (23) kâdirdir. İdici oldur ve anuñ itdigine bunu niçün itdiñ deyü nizā³⁵⁴⁷ iden yokdur. ³⁵⁴⁸ يَا أَيُّهَا النَّاسُ “Yā eyyuhe’n-nāsu.”³⁵⁴⁹ (24) Ya‘nī, ey kamu kişiler! İbn ‘Abbās rađiya’l-lāhu ‘anhümā buyurdı ki: Qur‘ān’da gelen “yā eyyuhe’n-nāsu” ehl-i Mekke haqqında (25) ve ³⁵⁵⁰ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “yā eyyuhe’l-lezīne āmenū”³⁵⁵¹ ehl-i Medīne’ye hitābdır. Lākin bunda her mükellef³⁵⁵² olan kamu insāna hitābdır. (26) ³⁵⁵³ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ “U‘budū Rabbeküm.”³⁵⁵⁴ Ya‘nī Hālik’iñizi³⁵⁵⁵ birleyüp aña kulluq, ‘ibādet idiñ. İbn ‘Abbās rađiya’l-lāhu ‘anhümā buyurdı: (27) ³⁵⁵⁶ وَحَدُوا رَبَّكُمْ “Vaḥdū Rabbeküm.” Ya‘nī Rabb’iñizi birleyüp vaḥdāniyetine³⁵⁵⁷ ikrār idiñ. Ve Qur‘ān’da kañğı³⁵⁵⁸ yerdeki ‘ibādet geldi anuñ (28) ma‘nāsı tevḥid³⁵⁵⁹ ya‘nī Haqq’ı birlemektir,

³⁵⁴⁷ nizā‘: i. (a. nizā‘) Çekişme, kavga, anlaşmazlık, ihtilâf.

³⁵⁴⁸ Qur‘ān, (Bakara) 2/21: “Ey insanlar!” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁴⁹ Qur‘ān, (Bakara) 2/21

yā eyyuha: Ey.

en-nāsu: İnsanlar.

³⁵⁵⁰ Qur‘ān, (Enfal) 8/20: “Ey iman edenler!” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁵¹ Qur‘ān, (Enfal) 8/20

yā eyyuha: Ey.

ellezīne: Kimseler.

āmenū: İnanan(lar).

³⁵⁵² mükellef: sıf. ve i. (a. teklîf “bir işi birine yüklemek”ten mukellef) 1. Bir işi yapmak zorunda olan (kimse), yükümlü. 2. sıf. Çok emek verilerek hazırlanmış, gösterişli, muhteşem, şatafatlı [Bu anlam Türkçe’de ortaya çıkmıştır]. 3. kısa. Vergi vermekle yükümlü olan kimse veya kuruluş. 4. din. Birtakım dînî emir ve görevleri yerine getirmek zorunda olan, erginlik çağına girmiş, âkil bâliğ olmuş kimse [Kızlarda 9–12, erkeklerde 12–15 yaşlarıdır].

³⁵⁵³ Qur‘ān, (Bakara) 2/21: “Rabbimize ibadet edin.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁵⁴ Qur‘ān, (Bakara) 2/21

u‘budū: Kulluk edin.

Rabbeküm: Rabbinize.

³⁵⁵⁵ Hālik: i. (a. halk “yaratmak”tan hālik) Yaratıcı, yaratan, esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

³⁵⁵⁶ Eski, a.g.e., s. 153.

Hâzin el-Bağdâdî, "Lübâbü't-te'vil", thk. Muhammed Ali Şahin, (Beyrut, nşr. Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 1415), C. I, s.30.

³⁵⁵⁷ vaḥdāniyet: i. (a. vaḥdānī “birle ilgili”den yapma mastar eki -iyyet ile vaḥdāniyyet) Allah’ın ortağı ve benzeri bulunmaksızın tek oluşu, varlığının birliği.

³⁵⁵⁸ kañğı: sıf. E. T. Türk. Hangi.

³⁵⁵⁹ tevḥid: i. (a. vaḥdet “bir olmak”tan tevḥid) 1. Birkaç şeyi bir araya getirip bir yapma, birleştirme. 2. Allah’ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme. 3. “Lâ ilâhe illallah” sözünü söyleme, zikretme. 4. edeb. Allah’ın birliğini konu edinen manzume. 5. mus. Allah’ın büyüklüğünü ve birliğini dile getiren güftelerden bestelenmiş eser.

didi. Zīrā ‘ubūdiyetin³⁵⁶⁰ aslı tezellül³⁵⁶¹ itmekdir. Ve ‘ibādet tezellül itmeniñ (29) nihāyetidir. Ve aña ise müsteḥaḥ olan ancak gāyete iḥsān, in‘ām³⁵⁶², luṭf, kerem idici olandır. Ve bunlar (30) ancak Ḥaḳ Te‘ālā’ya maḥşūşdur buyurdu. ³⁵⁶³الَّذِي خَلَقَكُمْ “Ellezi ḥaleḳaküm.”³⁵⁶⁴ Ya‘nī sizleri ezelden mişliñiz³⁵⁶⁵ olmamış üzere gibi (31) yokdan var idüp icād³⁵⁶⁶, ³⁵⁶⁷وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ “ve’l-lezīne min ḳabliküm”³⁵⁶⁸ ve sizlerden evvel gelenleri daḥı yokdan var olmaḳ (32) üzere ḥaḳ³⁵⁶⁹ eyledi. ³⁵⁷⁰لَعَلَّكُمْ “Le‘alleküm.”³⁵⁷¹ Ya‘nī belki³⁵⁷² ve ne ola ki demek gibidir. Zīrā ümīd³⁵⁷³, ricā³⁵⁷⁴ kelimesidir. Ol ise (33) Ḥaḳḳ’a vācibdir. ³⁵⁷⁵تَتَّقُونَ “Tetteḳün.”³⁵⁷⁶ Ya‘nī n’ola ki Ḥaḳ Te‘ālā’niñ ‘azābından necāt³⁵⁷⁷ bulasñız. Ve ba‘zılar “Dā’imā³⁵⁷⁸ necāt (34) dilemek üzere oluñ ki ‘azābu’l-

³⁵⁶⁰ ‘ubūdiyet: i. (a. ‘ubūdiyyet) 1. Kulluk, kulluğun gereklerini daha dikkatli bir şekilde yerine getirme, ileri derecede ibādet ve kulluk etme. 2. mec. Aşırı derecede bağılılık. 3. tasavvuf. Kulluğun gereği olarak emir ve yasakları yerine getirip varlık âleminde vukū bulan her şeyi Hak’tan bilme, kendisiyle ilgili konularda Hak’tan rāzı olma, diğeri yaratık ve insanlara hoşgörü ile davranma ve kalben Hakk’a yönelip her an Hak ile meşgul olma hāli.

³⁵⁶¹ tezellül: i. (a. zillet “hor ve hakir olmak”tan tezellul) Kendini hor ve hakir gösterme, kendini aşağı kabul etme, zillete katlanma, alçalma.

³⁵⁶² in‘ām: i. (a. ni‘met “müreffeh olmak”tan in‘ām) 1. Lutuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme. 2. Lutuf, ihsan. 3. târih. Yeniçeri aylıklarına yapılan zam.

³⁵⁶³ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21: “Sizi yaratan.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁶⁴ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21

ellezi: O ki.

ḥaleḳaküm: Sizi yarattı.

³⁵⁶⁵ mişl: i. (a. mişl) 1. Eş, benzer, mânend. 2. (Sayılarla kullanıldığında) Kat.

³⁵⁶⁶ icād: i. (a. vucūd “var olmak”tan icād) 1. Yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana getirme. 2. Zihinde yeni bir düşünce veya konu tasarlama, aslı olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi zihinde kurma.

³⁵⁶⁷ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21: “Ve sizden öncekileri.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁶⁸ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21

ve’l-lezīne: Ve o ki.

min: (siz)-den.

ḳabliküm: Sizden öncekileri.

³⁵⁶⁹ ḥaḳ: i. (a. ḥaḳ) Yaratma, yok iken var etme.

³⁵⁷⁰ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21: “Belki.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁷¹ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21

le‘alleküm: Belki.

³⁵⁷² belki: zf. (a. bel “ancak, fakat”tan f. ki ile bel+ki) 1. Olabilir, olabilir ki, bir ihtimāle göre, muhtemelen. 2. Hatta, bile. 3. Olsa olsa, ancak.

³⁵⁷³ ümīd: i. (f. umīd) 1. Arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimālinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut [Nazımda vezin gereği ümmid şeklinde de kullanılır]. 2. Bu duyguyu uyandıran kimse veya şey.

³⁵⁷⁴ ricā: i. (a. recā “ummak, ümit etmek”ten ricā’) Dilek, istek.

³⁵⁷⁵ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21: “(Allah'a karşı gelmekten) sakınasınız.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁷⁶ Ḳur‘ān, (Bakara) 2/21

tetteḳüne: Korunursunuz.

³⁵⁷⁷ necāt: i. (a. necāt) Kurtulma, kurtuluş, halās.

necāt bulmak: Kurtulmak, selāmete ermek.

³⁵⁷⁸ dā’imā: zf. (a. dā’im’in tenvinli şekli dā’imen > dā’imā) Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.

lâhdan hıfz olup setr³⁵⁷⁹ olasıñız dımeğdir.” didiler. Çünki Hâk Te‘âlî sizlere (35) öyle emr ile ve ol diledigin hüküm idüp ider. ³⁵⁸⁰الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا “Ellezî ce‘ale lekümü’l-arða firâşen.”³⁵⁸¹ Ya‘nî ol Allâh ki sizlere (öyle emr)³⁵⁸² [21a] (1) yeryüzini düz yumuşak döşek eyledi. Ve yumuşaklığından sizlere yeri muṭî³⁵⁸³ u zelîl³⁵⁸⁴ itdi ki dilediñiz (2) idersiñiz. Perk³⁵⁸⁵, kavî itmedi ki üzerinde karar itmeñiz mümkün olmaz idi. ³⁵⁸⁶وَالسَّمَاءَ بِنَاءً “Ve’s-semâ’i binâ’en.”³⁵⁸⁷ Ya‘nî gökyüzünü (3) siziñ üzeriñize yüce tavan eyledi. Ve ba‘zılar didi ki: İnsân bu ‘âlem-i dünyâya te‘emmül³⁵⁸⁸ ile fikr eylese (4) anı bir ma‘mûr³⁵⁸⁹ ev gibi bulur ki her lâzım olacak içinde mevcûd. Gökyüzi, üzerine yüce tavan ve yeryüzi (5) düz döşeme halı, kilim³⁵⁹⁰ gibi ve yıldızlar çerâklar³⁵⁹¹ ve kandîller³⁵⁹² gibi ve insân içinde eviñ şâhibi gibi. Ve anuñ (6) içinde menfa‘atlenmesi³⁵⁹³

³⁵⁷⁹ setr: i. (a. setr) 1. Gizleme, örtme, kapama. 2. tasavvuf. Kul ile Allah arasında hicap bulunması, tecellînin vâki olmaması hâli.

³⁵⁸⁰ Qur‘ân, (Bakara) 2/22: “O, yeri sizin için döşek yapan.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁸¹ Qur‘ân, (Bakara) 2/22

ellezî: O (Rabb) ki.

ce‘ale: Kıldı.

lekümü: Sizin için.

el-arða: Yeri.

firâşen: Döşek.

firâş: i. (a. firâş) 1. Yatak, döşek, yatılmak veya üstüne oturulmak üzere yere serilen yaygı. 2. eski hukuk. Kadınlı erkeğin meşrû olarak, baba ile çocuk arasında nesep bağı doğuracak şekilde berâber yaşamaları durumu.

³⁵⁸² (öyle emr) 35. satırın altına eklenmiş, sonra da silinmiştir.

³⁵⁸³ muṭî: sıf. ve i. (a. itâ‘at “boyun eğmek”ten muṭî‘) 1. Uyan, itâat eden, boyun eğen, tâbi olan (kimse). 2. Yumuşak başlı, uysal, itâatli, itâatkâr (kimse).

³⁵⁸⁴ zelîl: sıf. ve i. (a. zillet “hor ve hakir olmak”tan zelîl) Aşağılanan, hor görülen (kimse), hakir.

zelîl etmek (kılmak): Hor ve hakir etmek, aşağılamak.

³⁵⁸⁵ Kelime metinde “perk” (berk) olarak yazılmıştır.

³⁵⁸⁶ Qur‘ân, (Bakara) 2/22: “Göğü de bina.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁵⁸⁷ Qur‘ân, (Bakara) 2/22

ve’s-semâ’i: Ve göğü.

binâ’en: Bina.

³⁵⁸⁸ te‘emmül: i. (a. emel “ümit etmek”ten te‘emmül) İyice, etraflıca düşünme.

³⁵⁸⁹ ma‘mûr: sıf. (a. ‘umrân “bayındırlık”tan ma‘mûr) 1. Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli. 2. Yerleşik, ahâlisi olan, meskûn. 3. İşlenmiş, bakımlı.

³⁵⁹⁰ kilim: i. (f. gilim) [Kelime Türkçe’den Balkan, Kafkas dillerine ve Rusça’ya da geçmiştir] 1. Zemîne veya sedir, divan vb. yerlere serilen, çeşitli renklerde motif ve çizgilerle süslü, halıdan daha ince, havsız, kıl veya yün dokuma. 2. Eskiden dervişlerin giydiği kalın sof hırka.

³⁵⁹¹ çerâğ: i. (f. çerâğ) 1. Yağ kandili ve genellikle mum, meş‘ale gibi ışık veren şey. 2. Yağa bulanıp yakılan fitil. 3. teşmil. Işık, alev.

³⁵⁹² kandîl: i. (a. kindîl < Lat. candela “mum”) 1. Sıvı hâlindeki yağa batırılmış bir fitilin yanması sûretiyle ışık veren aydınlatma âleti. 2. fizik. Işık şiddeti birimi, kandela. 3. kısa. Kandil gecesi. 4. Menzil oklarının bozulmadan taşınabilmesi için özel olarak yapılmış, içinde deliklerine okların geçirileceği bir kafes bulunan, üstü geniş, altı dar ağaç kutu, okluk, tirdan, kubur. 5. Câmilerde kandiller gibi alt alta sıralanarak sarkan tezyinat motifleri; sümbül gibi çiçekleri kandil kandil olan şekiller, kandilli salkım çiçeği gibi tâneleri sarkan çiçek ve tezyinat.

³⁵⁹³ menfa‘at: i. (a. nef‘ “faydalandırmak”tan menfa‘at) Fayda, yarar, çıkar, kâr.

āsān³⁵⁹⁴ envā‘i³⁵⁹⁵ dürlü nebātlar³⁵⁹⁶ var ve nice envā‘i hayvānlar var. Diledikleri işlerine anları (7) kullanırlar. İmdi insāna vācib olan oldur ki bunca eşyaları kendilerine musahhar³⁵⁹⁷ iden Hālik‘a dāim³⁵⁹⁸ şükr eyleye. (8) وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ 3599 “Ve enzele mine’s-semā‘i.”³⁶⁰⁰ Ya‘nī bulutdan indirdi. 3601 مَاءٌ “Mā‘en.”³⁶⁰² Ya‘nī yağmur. فَأَخْرَجَ 3603 مِنَ الثَّمَرَاتِ 3606 “Fe aḥrece bihi.”³⁶⁰⁴ Ya‘nī ol inen yağmur ile yerde bitürdi³⁶⁰⁵. (9) 3606 مِنَ الثَّمَرَاتِ 3606 “Mine’ş-şemerāti.”³⁶⁰⁷ Ya‘nī yemişlerden niçe envā‘i dürlü yemiş ve nebātātadan niçe dürlü nebātlar. 3608 رِزْقًا نَكْمٌ “Rızqān leküm.”³⁶⁰⁹ Ya‘nī (10) sizlere yiyecek ve hayvānlarınıza yiyecek. 3610 فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُندَادًا 3611 “Fe lā tec‘alū lillāhi endāden.”³⁶¹¹ Ya‘nī

³⁵⁹⁴ āsān: sıf. ve zf. (f. āsān) Kolay.

³⁵⁹⁵ envā‘i: i. (a. nev‘ “çeşit”in çoğul şekli envā‘) Neviler, çeşitler, türler.

³⁵⁹⁶ nebāt: i. (a. nebāt) Bitki.

³⁵⁹⁷ musahhar: sıf. (a. teşhīr “zaptetmek”ten musahhar) 1. Ele geçirilmiş, zaptedilmiş. 2. Boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış.

³⁵⁹⁸ dāim: sıf. (a. devām “sürekli olmak”tan dā‘im) 1. Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız. 2. zf. Her zaman, sürekli olarak, dâima.

³⁵⁹⁹ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Gökten indirip.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁰⁰ Qur‘ān, (Bakara) 2/22

ve enzele: Ve indirdi.

mine: -ten.

es-semā‘i: Gök.

³⁶⁰¹ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Su.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁰² Qur‘ān, (Bakara) 2/22

mā‘en: Su.

³⁶⁰³ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Onunla çıkarandır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁰⁴ Qur‘ān, (Bakara) 2/22

fe aḥrece: Çıkardı.

bihi: Onunla.

³⁶⁰⁵ bitür-mek: oldurgan fiil. (< bit-i-r-mek) Tohumun filizlenip topraktan çıkmasına sebep olmak, yeşertmek.

³⁶⁰⁶ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Çeşitli ürünler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁰⁷ Qur‘ān, (Bakara) 2/22

mine: -den.

eş-şemerāti: Çeşitli ürünler.

şemerāt: i. (a. şemere’nin çoğul eki -āt almış şekli şemerāt) 1. Semereler, meyveler, verimler. 2. târih. Osmanlı Devleti’nin mülk, akar, toprak ve mukâtaalardan elde ettiği gelir, hâsılat.

³⁶⁰⁸ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Size rızık olarak.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁰⁹ Qur‘ān, (Bakara) 2/22

rızqān: Rızık olarak.

rızq: i. (a. rızq) 1. Allah tarafından herkese takdir edilen nîmet. 2. Yiyecek, içecek şey, azık. 3. târih. Osmanlı Devleti’nde her ay sipâhîlere verilen maaş.

leküm: Sizin için.

³⁶¹⁰ Qur‘ān, (Bakara) 2/22: “Öyleyse Allah'a ortaklar koşmayın.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶¹¹ Qur‘ān, (Bakara) 2/22

fe lā: Öyleyse.

tec‘alū: Koşmayın.

lillāhi: Allah’a.

endāden: Eşler (denk).

sizlere böyle ihsân iden Hâlik’â’a tapdınız. (11) Putları aña mişl ü nazîr³⁶¹² itmeyiñ. وَأَنْتُمْ
³⁶¹³تَعْلَمُونَ “Ve entüm ta’lemün.”³⁶¹⁴ Ya’nî sizler ‘aqlıñız ile bilürsiñiz ki Hâk Te’âlâ
birdir. Ve bu cemî’ (12) eşyâyı halk iden oldur. Ve anuñ mişli ve zıddı yokdur. Niçe
yapup tapdığınız putları aña mişl idersiñiz? (13) ³⁶¹⁵وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ “Ve in küntüm fî
reybin.”³⁶¹⁶ Ya’nî, eger sizler şekk ü şübhedde iseniz. Ve Hâk Te’âlâ bilür ki anlar şek ü
şübhedir. Anuñla (14) yüzlerine urdı. ³⁶¹⁷مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى “Mimmâ nezzelnâ ‘alâ.”³⁶¹⁸
Ya’nî kulumuz Hâzret-i Muḥammed şalla’l-lâhu ‘aleyhi veselleme indirdiğimiz
Kür’ân’da şekk ü şübheñiz (15) var ise kaçan ki Hâk Te’âlâ isbât-ı rubûbiyeti³⁶¹⁹
taḳrîr³⁶²⁰ eyledi. Ki cemî’ eşyânıñ Hâlik’â’ı ol ne zıddı ve ne mişli ve ne (16) şerîki var.
Dönüp anlarıñ üzerine Hâzret-i Resûl şalla’l-lâhu ‘aleyhi vesellemiñ nübüvvetine isbât
içün hücet getürdi ki (17) şek ü şübheyi mahv ider. Çünki mu’cizâtdır³⁶²¹ Resûl’den.
Ve Hâk Te’âlâ’den aña nâzil oldı. Muḥammed’iñ kendi yanından (18) degildir. Zîrâ anlar

³⁶¹² nazîr: sıf. ve i. (a. nazîr) Benzer, eş.

³⁶¹³ Kür’ân, (Bakara) 2/22: “Siz de bile bile.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶¹⁴ Kür’ân, (Bakara) 2/22

ve entüm: Ve siz de.

ta’lemüne: Bile bile.

³⁶¹⁵ Kür’ân, (Bakara) 2/23: “Eğer şübhedde iseniz.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶¹⁶ Kür’ân, (Bakara) 2/23

ve in: Eğer.

küntüm: İseniz.

fî: İçinde.

reybin: Şüphe.

reyb: i. (a. reyb) Şüphe, şek.

³⁶¹⁷ Kür’ân, (Bakara) 2/23: “İndirdiğimiz (Kur’an) hakkında.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶¹⁸ Kür’ân, (Bakara) 2/23

mimmâ: -den.

nezzelnâ: Sana indirdiğimiz.

‘alâ: -e.

³⁶¹⁹ rubûbiyet: i. (a. rubûbiyyet) 1. Rab olma durumu, Tanrılık. 2. Efendilik, sâhiplik.

³⁶²⁰ taḳrîr: i. (a. qarâr “sâbit olmak, yerleşmek” ve ikrâr “söylemek, kabul etmek”ten taḳrîr) 1. Sözle anlatma, ifâde ve beyan etme, anlatış. 2. Önerge. 3. Siyâsî nota. 4. Tapu dâiresinde bir gayrimenkül sattığını veya ipotek ettiğini sözle bildirme. 5. Yerleştirme, yerleştirilme. 6. Sağlamaştırma, tespit etme. 7. târih. Osmanlı Devleti’nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.

³⁶²¹ mu’cizât: i. (a. çoğul eki -ât ile) Mûcizeler.

Ḳur'ân'ı kendiden da'vâ³⁶²² iderler idi. ³⁶²³عَلَىٰ عِبْدِنَا “Alâ ‘abdinâ”³⁶²⁴ buyurduğu, izâfe³⁶²⁵ ile ol Ḥazret-i Resûl’e (19) teşrîfidir³⁶²⁶. Çünkü Ḳur'ân Ḥaḳ Te‘âlî katından anuñ üzerine indi. Ve hem kulluk menzili a'lâ menzildir. Andan geldi (20) ³⁶²⁷فَاتُوا “Fe'tû.”³⁶²⁸ Ya'nî getürünüz. Bu zu'mlarında³⁶²⁹ anları 'âciz³⁶³⁰ itmek için emrdir. ³⁶³¹بِسُورَةٍ “Bi sûretin.”³⁶³² Ya'nî bir sûre. Zîrâ sûre Ḳur'ân'dan (21) evveli ve âhiri ma'lûm bir faşla âyetlerdir. Ve ba'zılar “Sûre yüce mertebeye ismdir.” didiler. Andan sûrû'l-beleddir³⁶³³. Ya'nî, (22) velâyetin³⁶³⁴ etrâfınının çal'ası³⁶³⁵ yüce olmağla dinildi. Ve Ḳur'ân'da sûre tesmiye olmağla bâ'is, oğuyan her bir sûrede (23) bir yüce mertebeye

³⁶²² da'vâ: i. (a. da'vâ) 1. Hakkını elde etmek veya korunmasını sağlamak yahut bir anlaşmazlığın çözümü için mahkemeye baş vurma. 2. Bir mahkemede iki taraf arasındaki anlaşmazlığın belli bir yer ve saatte tarafların da hazır bulunacağı şekilde ele alınma safhası, duruşma. 3. teşmil. Anlaşmazlık, mücadele. 4. Çözülmesi gereken mesele. 5. Bir meziyetin kendinde bulunduğunu ileri sürme, iddia. 6. Doğruluğuna inanılıp gerçekleşmesine uğraşılan görüş, ülkü, ideal.

da'vâ etmek: 1. Mahkemeye vermek. 2. Bir meziyetin kendinde bulunduğunu ileri sürüp üstünlük taslamak, iddia etmek.

³⁶²³ Ḳur'ân, (Bakara) 2/23: “Kulumuza (Muhammed'e).” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶²⁴ Ḳur'ân, (Bakara) 2/23

'alâ: -e.

'abdinâ: Kulumuz (Muhammed).

³⁶²⁵ izâfe: i. (a. zayf “yaklaşmak”tan izâfe) 1. Mâletme, bağlama, nispet etme. 2. Ekleme, katma, ilâve etme. 3. İzâfet.

³⁶²⁶ teşrîf: i. (a. şeref “derecesi yüce olmak”tan teşrîf) 1. Şeref verme, şerefendirme. 2. Bir yerden bir yere gelme veya gitme.

³⁶²⁷ Ḳur'ân, (Bakara) 2/23: “Haydîn getirin.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶²⁸ Ḳur'ân, (Bakara) 2/23

fe'tû: Haydî getirin.

³⁶²⁹ zu'm: i. (a. zu'm) Zan, bâtil zan, boş inanç.

³⁶³⁰ 'âciz: sıf. ve i. (a. 'aciz “gücü yetmemek”ten 'âciz) 1. Güçsüz, kudretsiz, zayıf (kimse). 2. Yeteneksiz, beceriksiz, elinden iş gelmez (kimse). 3. Zavallı, biçâre, hakir (kimse), zebun. 4. “Âciz bendeleri, âcizleri, abd-i âciz” gibi söyleyişlerde tevâzu sözü olarak kullanılır.

³⁶³¹ Ḳur'ân, (Bakara) 2/23: “Bir sûre.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶³² Ḳur'ân, (Bakara) 2/23

bi sûretin: Bir sûre.

³⁶³³ sūr: i. (a. sūr) Düşman hücumlarından korunmak için şehrin etrâfına çekilen yüksek duvar, kale duvarı.

beled: i. (a. beled) Şehir, memleket, diyar, belde.

³⁶³⁴ velâyet: i. (a. velâyet) 1. tasavvuf. Kulun Hakk'a yakınlığı ve Hakk'ın kulu, kulun Hakk'ı dost edinmesi durumu, velî olma, velîlik, ermişlik. 2. hukuk. Başkası üzerinde hüküm ve tasarruf sâhibi olma yetkisi.

vilâyet: i. (a. vilâyet) 1. Bir vâli yönetimindeki en önemli idârî bölüm, il. 2. Vâlinin görev yaptığı binâ, vâlîlik makamı. 3. eski. Diyar, ülke, memleket. 4. eski. Bir şeyin tasarrufunu elinde bulundurma.

³⁶³⁵ çal'a: i. (a. çal'a) Kale kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.

nâ'il olmağla Kıur'an'ı tekmīl³⁶³⁶ itdikle yüce mertebeleri³⁶³⁷ kâmil³⁶³⁸ olur. ³⁶³⁹مِنْ مِثْلِهِ
 "Min mişlihi."³⁶⁴⁰ Ya'nî bu Kıur'an'ın sûrelerinden (24) bir sûrenin mişlini getürün.
 Ba'zılar didi ki: Bunda فِي مِثْلِهِ (fî mişlihi) gelür. Zamîr³⁶⁴¹ عِبْدِنَا ('abdinā)ya rāci'dir³⁶⁴².
 Min, fî ma'nāsındadır. Ya'nî, Muḥammed (25) şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem gibi birini
 getürün. Ki ümmî, oğumağ bilmez ve ne yazıyı güzel yazar ve ne 'ulemā ile ve ne 'ilmi
 birinden alır. Lâkin (26) Kıur'an'a rāci'dir. Ve ol ma'nāya delālet ider. Zîrā ol sā'ir³⁶⁴³
 vārid olan āyātlara muṭābıkdır³⁶⁴⁴ ḥudūdunda³⁶⁴⁵. Lâkin söz nāzil (27) olan sûreye düşdi.
 Zîrā ma'nāsı, eger siz bu nāzil olan Kıur'an'a Ḥaḳ ḳatından degildir deyü şek ü şübhe
 iderseñiz sizler (28) anuñ gibi bir sûre getürün aña beñzeye. Eger zamîr Ḥazret-i Resûl'e
 rāci' ise daḳı nāzil olan Kıur'an mu'cizāt olduğına (29) delālet ider andaki olan

³⁶³⁶ tekmīl: i. (a. kemāl "tam olmak"tan tekmīl) 1. Tamamlama, bitirme. 2. sıf. Bütün, eksiksiz.

tekmīl etmek (eylemek): Bitirmek, tamamlamak.

³⁶³⁷ meretebe: i. (a. rutüb "bir yerde sâbit durmak"tan meretebe) 1. Kademe, derece, basamak, sıra. 2. Rütbe, pāye. 3. (Bu, şu, o kelimeleriyle) Miktar, kadar, ölçü.

³⁶³⁸ kâmil: sıf. (a. kemāl "tam olmak, olgun olmak"tan kâmil) 1. Noksansız, tam, bütün. 2. Olgunluk yaşımda olan (kimse). 3. İlim, fazilet ve hüner sâhibi, mânevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş (kimse). 4. Akı başında, ciddî (kimse). 5. i. Aruz vezninde "Mütefâilün mütefâilün mütefâilün mütefâilün" veya "Mütefâilün feülün mütefâilün feülün" şeklindeki bir bahrin adı, bahr-i kâmil.

³⁶³⁹ Kıur'an, (Bakara) 2/23: "Onun benzeri." Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁴⁰ Kıur'an, (Bakara) 2/23

mişlihi: Onun gibi.

³⁶⁴¹ zamîr: i. (a. zamîr) 1. İç, derun. 2. mec. Kalp, gönül. 3. dilb. Daha önce adı geçen bir varlığın yerini tutan kelime, adil.

³⁶⁴² rāci': sıf. (a. rucū "dönmek"ten rāci') 1. -e dönen, rucū eden. 2. ... ile münāsebeti olan, ilgili, âit, dâir.

³⁶⁴³ sā'ir: sıf. ve zamir. (a. se'er "artıp kalmak, artmak"tan sā'ir "artan, geriye kalan") Başka, diğeri, öteki, öbür.

³⁶⁴⁴ muṭābık: sıf. (a. ṭabḳ "uygun gelmek, rast gelmek"ten muṭābık) 1. Herhangi bir konuda karşılıklı olarak anlaşmaya varan, anlaşan, birbiriyle uzlaşan. 2. Uygun, münāsip, muvafık.

³⁶⁴⁵ ḥudūd: i. (a. ḥadd "sınır; cezâ"nın çoğul şekli ḥudūd) 1. Bir devletin topraklarını diğeri komşu devletlerden ayıran çizgi, sınır. 2. İdârî veya hukûkî bakımdan bölünmüş bir yeri etrâfındaki yerlerden ayıran çizgi. 3. Belli bir alanı kaplayan bir şeyin son çizgisi, son ucu. 4. mec. Bir şeyin varabildiği en son derece, en son meretebe. 5. Kur'an-ı Kerim'de insanların hareket ve davranışları için tespit edilmiş olan sınırlar [Daha çok Hudūdullah şeklinde kullanılır]. 6. Şeriatça tâyin edilen cezâlar, hadler.

feşāhat³⁶⁴⁶ ve belāgat³⁶⁴⁷ ile az kelāmda³⁶⁴⁸ çok ma'nā ile. Zīrā Qur'an gāh³⁶⁴⁹ bir hikāyeyi uzun (uzun)³⁶⁵⁰ (30) elfāzlar³⁶⁵¹ ile nakl ider sonra dönüp az kelām ile yine anı getirür. Hemān ma'nāda birdir, eksik olmaz. Şol kadar var ki (31) üslūbları³⁶⁵² yine³⁶⁵³ ol üslūbda ve vezinleri³⁶⁵⁴ eş'ār³⁶⁵⁵ ve huṭbeler³⁶⁵⁶ ve risāleler³⁶⁵⁷ vezni üzre gelür. Kaçan Arab anı okuduğda (32) ma'nālarından āciz olup, hayrān qalup faşlını ikrār itdiler. Anlar ise belāgatiñ ma'deni ve feşāhatiñ fārisi idiler. (33) Ve anlarıñ nazm ile neşr ile eş'arları var ve huṭbeleri ve risāleleri var. Velīd ibn Muğīre Qur'an vaşfinda والله ان له حلاوة و ان عليه الطلاوة و ان اصله لفرق (Va'l-lāhu enne lehu (34) ḥalāvete³⁶⁵⁸ ve enne 'aleyhi't-ṭalāvete³⁶⁵⁹ ve enne aşluhu le farqu.) Ya'nī va'l-lāhu anda tatlıluq, lezzet var. Ve elfāzı üzre cevāhirle³⁶⁶⁰ (35) zīnet³⁶⁶¹ var. Ve anuñ mu'cizātıdır. وَأَدْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ ذُنُوبِ اللَّهِ “Ve'd'ū şuhedā' ekum min dūni'l-lāhi.”³⁶⁶² Ya'nī Ḥaqq'dan gayr tapdığuñız³⁶⁶³

³⁶⁴⁶ feşāhat: i. (a. feşāhat) İfādede, kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mânâ, âhenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru olması durumu; dilin söylenmesi güç, âhenksiz, alışılmamış kelimelere, yadırganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer verilmemesi sūretiyle açık, duru ve doğru kullanılması.

³⁶⁴⁷ belāgat: i. (a. belāgat) 1. Sözüñ etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunulan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi; fasih ve hāle uygun söz söyleme. 2. Etkili, güzel ve yerinde söz söyleme yeteneği. 3. edeb. Düzgün ve yerinde söz söyleme yollarını gösteren ilim, retorik. 4. mec. Bir şeyin kendi özelliğini veya bir gerçeği sâdece varlığı ve durumu ile anlatması, hal diliyle anlatma, sözsüz ifāde etme gücü.

³⁶⁴⁸ kelām: i. (a. kelām) 1. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifāde. 2. Söyleyiş, söyleme. 3. Dil, lehçe. 4. kısa. din. Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklı ve nakli delillerle İslām inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelām.

³⁶⁴⁹ gāh: i. (f. gāh > geh) 1. Zaman, vakit. 2. zf. Bâzan, bâzı zaman, kâh [Tekrar edilerek kullanılır].

³⁶⁵⁰ (uzun) 29. satırın sonundaki kenar notu.

³⁶⁵¹ elfāz: i. (a. lafz'ın çoğul şekli elfāz) Lafızlar, sözler.

³⁶⁵² üslūb: i. (a. üslūb)1. Oluş, yapış veya yapılaş biçimi, tutulan yol, tarz, usūl. 2. edeb. Bir sanatçının veya bir devrin kendine has anlatış biçimi, ifāde yolu, stil. (*Kelimenin yazılışı sözlükten farklı)

³⁶⁵³ yine: zf. (Eski Türk. yana, yan-mak “geri dönmek”ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla yan-a > *yene > yine) 1. Bir daha, tekrar, gene. 2. Öyle de olsa, buna rağmen.

³⁶⁵⁴ vezin: i. (a. vezn) 1. Tartma, tartı. 2. Ağırılık. 3. Ölçü. 4. edeb. Manzum yazılarda heceler belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü.

³⁶⁵⁵ eş'ār: i. (a. şî'r'in çoğul şekli eş'ār) Şiirler, manzum sözler.

³⁶⁵⁶ huṭbe: i. (a. huṭbe) Cuma namazından önce ve bayram namazlarından sonra hatibin minberde yaptığı, Arapça ve Türkçe olmak üzere iki kısımdan meydana gelen dînî konuşma.

³⁶⁵⁷ risāle: i. (a. risāle) 1. Genellikle belli bir konuda yazılmış küçük kitap, broşür. 2. Dergi. 3. Mektup [Eskimiştir]. 4. Sûfilerin taçlarının ön kısmına sarılan siyah bezden parça.

³⁶⁵⁸ ḥalāvet: i. (a. ḥalāvet) 1. Tatlılık. 2. Hoşluk, tatlılık, zevk.

³⁶⁵⁹ ṭalāvet: i. (a. ṭalāvet) Güzellik, letâfet, zarâfet.

³⁶⁶⁰ cevāhir: i. (a. cevher'in çoğul şekli cevāhir) 1. Cevherler. 2. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar.

³⁶⁶¹ zīnet - ziyinet: i. (a. zīnet) 1. Süs. 2. kısa. Kadınların süs olarak taktıkları yüzük, küpe, gerdanlık, iğne gibi altın, gümüş ve kıymetli taşlarla yapılmış kuyumculuk işleri.

³⁶⁶² Qur'an, (Bakara) 2/23: “Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁶³ Qur'an, (Bakara) 2/23

tañrılarınıñızı da‘vet [21b] (1) idüp anlardan yardım dileyiñ. Lâkin ma‘nâsı eger umür siziñ didigiñiz gibi ‘ibâdete müstehak tapdıgıñız putlar ise (2) Hâzret-i Muhammed‘den sizlere iren hâli anlardan yardım dileyiñ, üzeriñizden def³⁶⁶⁴ eylesünler. Ve eger itmezseñiz (3) anlar ilâhdır deyü itdigiñiz da‘vâñızda bātılısıñız. Ve ba‘zılar “Ma‘nâsı, halk getürüñ size bu da‘vâda şahidlik (4) itsünler dimek.” didiler. ³⁶⁶⁵ “إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ” “İn küntüm şādīkīn.”³⁶⁶⁶ Ya‘nī eger sizler Hâzret-i Resül şalla‘l-lāhu ‘aleyhi vesellem bu Qur‘ân‘ı (5) kendi nefsinden söyler didigiñizde şādīksañız³⁶⁶⁷. ³⁶⁶⁸ “فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا” “Fe in lem tef‘alū.”³⁶⁶⁹ Ya‘nī bu geçen da‘vâñızı işbāt itmezseñiz (6) ³⁶⁷⁰ “وَلَنْ تَفْعَلُوا” “ve len tef‘alū”³⁶⁷¹ bākī kalan olacak da‘vâlarıñızı dañı işbāt idemeziñiz. Bu âyet anlarıñ ‘âciz (7) olmalarına delâlet itdi ki ne Qur‘ân gibi ve ne içinden bir süre gibi şey’ getürmege kâdir olmadılar. (8) Bu hâlden îbâ³⁶⁷² iden nefsler kaçan böyle bir ‘âciz olacak şey’ imtiñân olunduğda kabarmadan (9) düşüp zelīllenür³⁶⁷³? Nedenkim ne Qur‘ân ve ne bir âyet süre getürmege kâdir olmadıklarından. Eger kâdir (10) olalar idi, getürürler idi. Çünkü bir şey’ izhâr idemediler. Hâzret-i Resül şalla‘l-lāhu ‘aleyhi veselleme mu‘cizât (11) oldı. Ve anlarıñ ‘âcizlikleri bellü oldı. Huşûşâ³⁶⁷⁴ anlar belâğat ve feşâhat ehli ve Kur‘ân anlarıñ (12) kelâmlarıñıñ cinsinden. Anlar ise Qur‘ân‘ıñ nūrını söndürmek ve

ve‘d‘ü: Ve çağırın.

shuhedâ‘ekum: Şahitlerinizi.

min: -dan.

düni: Başka.

Allâhi: Allah.

³⁶⁶⁴ def‘: i. (a. def‘) 1. Öteye itme. 2. Savma, savuşturma, kovma. 3. Ortadan kaldırma, ortadan kaldırılma.

def‘ etmek: birl. geçişli fiil. (a. def‘ + Türkçe etmek, eylemek) (-i / -den) 1. Savmak, uzaklaştırmak, kovmak. 2. Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek, bertaraf etmek.

³⁶⁶⁵ Qur‘ân, (Bakara) 2/23: “Ve eğer doğru söyleyenler iseniz.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁶⁶ Qur‘ân, (Bakara) 2/23

in: Eğer.

küntüm: İseniz.

şādīkīne: Doğru.

³⁶⁶⁷ şādīk: sıf. ve i. (a. sidk “doğru sözlü olmak”tan şādīk) 1. Dostluğunda samîmî ve vefâlı olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefâyı gösteren, sadâkatli (kimse). 2. Doğru, gerçek, hakîkî.

³⁶⁶⁸ Qur‘ân, (Bakara) 2/24: “Eğer, yapamazsanız.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁶⁹ Qur‘ân, (Bakara) 2/24

fe in: Yok eğer.

tef‘alū: Yapmadınızsa.

³⁶⁷⁰ Qur‘ân, (Bakara) 2/24: “-ki hiçbir zaman yapamayacaksınız-” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁷¹ Qur‘ân, (Bakara) 2/24

ve len tef‘alū: Ki asla yapamayacaksınız.

³⁶⁷² îbâ: (a.i.) Tikindirime, tiksindirilme.

³⁶⁷³ zelīl: sıf. ve i. (a. zillet “hor ve hakir olmak”tan zelīl) Aşağılanan, hor görülen (kimse), hakir.

³⁶⁷⁴ huşûşâ: zf. (a. huşûş’un tenvinli şekli huşûşan > huşûşâ) Bilhassa, hasseten, özellikle.

emrini ibtāl³⁶⁷⁵ itmek hırşında³⁶⁷⁶ idiler. (13) Bu hırş-ı şedîd anlarda iken birisinden anlarıñ mu‘ārazaya³⁶⁷⁷ tākāt³⁶⁷⁸ bulunmayınca evlādları yesir³⁶⁷⁹ (14) ve mälları ahz³⁶⁸⁰ ve katl olunmalarına rāzı oldılar. Kaçan ki mu‘ārazadan ‘aczleri³⁶⁸¹ zāhir oldu, Hāzret (15) şıdkı şahih oldu. İmdi umūr böyle olduğda ‘inādı³⁶⁸² terk itmek vācib oldu. فَاتَّقُوا³⁶⁸³ النَّارَ “Fettekū’n-nāra.”³⁶⁸⁴ (16) Ya ‘nī imāna gelüp cehennem ateşinden emīn oluñ. النَّاسُ³⁶⁸⁵ الَّتِي وَقُودُهَا “Elletī ve kūdühā.”³⁶⁸⁶ Ya ‘nī ol ateş ki anuñ yaķacak (17) odunu وَالْحِجَارَةُ³⁶⁸⁷ “en-nāsu ve’l-ħicāratü”³⁶⁸⁸ insānlar ile taşlardır. İbn ‘Abbās rağiya’l-lāhu ‘anhümā buyurdu ki: حِجَارَةٌ (Hicāratü)³⁶⁸⁹, (18) kibrit taşlarıdır. Zīrā tiz³⁶⁹⁰ ve kavī yanar. Ve ba‘zılar “Cümle taşlar.” didiler. Bunda ol ateşin kavilğine (19) ve ululuğına delālet ider. Ve ba‘zılar didi ki: Taşlardan murād putlardır. Zīrā ekşer³⁶⁹¹ putlarını taşlardan (20) iderler idi. Ve insānı taşlarla berāber dimege bā’is anlara tapdıkları için ve kendilerine yarar ve şefā‘at (21) ider i’tikād itdikleri içündür. Ve öyle zan itmeleri sebebiyle Hāķ Te‘ālā anlarıñ ‘azāblarını cehennemde anlarla (22) eyledi. أُعِدَّتْ³⁶⁹²

³⁶⁷⁵ ibtāl: i. (a. butlān “hükümsüz olmak, fāsit olmak”tan ibtāl) Hükümsüz bırakma, bozma, feshetme.

³⁶⁷⁶ hırş: (a.i.) Takdīr ve kıyas.

³⁶⁷⁷ mu‘āraza: i. (a. ‘arız “göstermek, izhar etmek”ten mu‘āraza) 1. Söz veya fikirle birbirine karşı çıkma, karşı koyma, muhālefet. 2. Kavga, çekişme, nizā. 3. hukuk. Payına düşene yāhut kendisiyle ilgili bir hükme veya kānūna karşı hak talebinde bulunma.

mu‘āriz: i. ve sıf. (a. mu‘āraza “itiraz etmek, muhālefet etmek”ten mu‘āriz) Birine veya bir fikre karşı olan, karşı çıkan, muhālefet eden kimse, muhālif.

³⁶⁷⁸ tākāt: i. (a. tākāt) Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

³⁶⁷⁹ yesir: sıf. (a. yusr “kolaylık”tan yesir) 1. Kolay. 2. Az miktarda, az.

³⁶⁸⁰ ahz: i. (a. ahz) Alma, alış.

³⁶⁸¹ ‘acz: i. (a. ‘acz) 1. Gücü yetmeme durumu, güçsüzlük, ācizlik. 2. Beceriksizlik.

³⁶⁸² ‘inād: i. (a. ‘and “gerçeği bildiği halde reddetmek”ten ‘inād) 1. Dediğinden vazgeçmeme, ayak direme, direnme. 2. sıf. İnat etme huyunda olan (kimse), inatçı. 3. zf. Bir kimseye veya şeye karşı olarak.

³⁶⁸³ Kur‘ān, (Bakara) 2/24: “O halde ateşten sakının.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁸⁴ Kur‘ān, (Bakara) 2/24

fettekū: O halde sakının.

en-nāra: Ateşten.

nār: i. (a. nār) Ateş, od. 2. Cehennem. 3. mec. Ateş gibi yakan duygu.

³⁶⁸⁵ Kur‘ān, (Bakara) 2/24: “Yakıtı.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁸⁶ Kur‘ān, (Bakara) 2/24

elletī: Ki.

ve kūdühā: Onun yakıtı.

³⁶⁸⁷ Kur‘ān, (Bakara) 2/24: “İnsanlarla taşlar olan.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁸⁸ Kur‘ān, (Bakara) 2/24

en-nāsu: İnsanlar.

ve’l-ħicāratü: Ve taşlardır.

³⁶⁸⁹ ħicār: (a.i. hacar’in c.) Taşlar.

³⁶⁹⁰ tiz: sıf. (f. tiz) Çabuk, seri, tez.

³⁶⁹¹ ekşer: sıf. (a. keşret “çok olmak”tan ekşer) 1. Çok fazla, en çok, birçok. 2. zf. Genellikle, umûmiyetle, ekseriya.

³⁶⁹² Kur‘ān, (Bakara) 2/24: “Hazırlanmıştır.” Āyetin tamamı alınmamıştır.

“U’iddet.”³⁶⁹³ Ya’nî ol ateş yanıp hazırlanmıştır. ³⁶⁹⁴لِلْكَافِرِينَ “Lil kâfirîn.”³⁶⁹⁵ Ya’nî kâfirler için. ³⁶⁹⁶وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا “Ve beşşiri’l-lezîne (23) âmenü.”³⁶⁹⁷ Ya’nî Hâk Te’âlî’niñ vaḥdâniyyetine ve seniñ nübüvvetiñe ve Qur’ân’a inanıp îmân getürenler[e]³⁶⁹⁸ muştulayıp³⁶⁹⁹ (24) beşâret³⁷⁰⁰ eyle. Bu emr Hâzret-i Resül ‘aleyhi’s-selâmadır. وَالْبَشَارَةَ (Ve’l-beşâret) olan sürür³⁷⁰¹ haberi, ehline irdirmektir. (25) Anı eşidine sürürdan anuñ yüziniñ derisi parlamak ile böyle tesmiye olundu. Çok isti’mâlden³⁷⁰² vardı. (26) Hâyırda ve şerde isti’mâl olundu. Andan kavlühü Te’âlâ: فَبَشِّرْهُمْ ³⁷⁰³بِعَذَابِ أَلِيمٍ “Fe beşşirhüm bi-‘azâbin elîm.”³⁷⁰⁴ Ya’nî, anlara pek³⁷⁰⁵ elem virecek (27) ‘azâb olacağını muştula. Velâkin sürür ile hâyırda çok isti’mâl olnur. ³⁷⁰⁶وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ “Ve ‘amilü’s-şâlihâti.”³⁷⁰⁷ Ya’nî (28) şâlih ‘ameli işleyenlere. Anlar tâ’atlerdir³⁷⁰⁸. Ba’zılar “‘Amel-i şâlih dört şey’ ile olur.” didiler. Birisi (29) ‘ilm, biri niyyet ve biri sabır ve biri hülüşdur³⁷⁰⁹. Hâzret-i ‘Osmân ibn ‘Affân raḍiya’l-lâhu ‘anhı buyurdu ki: وَعَمِلُوا

³⁶⁹³ Qur’ân, (Bakara) 2/24

u’iddet: Hazırlanmış.

³⁶⁹⁴ Qur’ân, (Bakara) 2/24: “Kâfirler için.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁹⁵ Qur’ân, (Bakara) 2/24

lil kâfirîne: İnkârcılar için.

³⁶⁹⁶ Qur’ân, (Bakara) 2/25: “İman edenlere müjdele.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁶⁹⁷ Qur’ân, (Bakara) 2/25

ve beşşiri: Ve müjdele.

ellezîne: Kimseleri.

âmenü: İnanan.

³⁶⁹⁸ getürenler[e] Tarafımızca ekleme yapılmıştır.

³⁶⁹⁹ muştı: i. (f. mujde’dan) [Dil devrimi sırasında müjde karşılığında tekrar canlandırılmıştır] E. T. Türk. ve halk ağzı. Sevindirici haber, müjde.

³⁷⁰⁰ beşâret: i. (a. bişâret) 1. Müjde, iyi haber. 2. Sevinç, memnuniyet. 3. Alışılmamış, acâyip, biçimsiz ve çirkin şey, ucube [Özellikle acâyip giyinmiş kadınlar için kullanılır].

³⁷⁰¹ sürür: i. (a. surür) Sevinç.

³⁷⁰² isti’mâl: i. (a. ‘amel “iş işlemek, yapmak, icrâ etmek”ten isti’mâl) Kullanma.

³⁷⁰³ Qur’ân, (Tevbe) 9/34 - (Âl-i İmrân) 3/21- (İnşıkak) 84/24: “Öyle ise sen onlara elem dolu bir azabı müjdele!” Âyet üç sürede de “fe beşşirhüm bi-‘azâbin elîm” şeklinde bulunmaktadır. Metinde “ve beşşirhüm bi-‘azâbin elîm” şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁰⁴ Qur’ân, (Tevbe) 9/34 - (Âl-i İmrân) 3/21- (İnşıkak) 84/24

ve beşşirhüm: Ve onlara müjdele.

fe beşşirhüm: İşte onlara müjdele.

bi-‘azâbin: Bir azabı.

elîm(in): Acıklı.

³⁷⁰⁵ pek: sıf. ve zf. (Eski Türk. berk “sağlam, kuvvetli”den “r” düşmesiyle bek > pek) 1. Sert, katı. 2. Sağlam, kavî. 3. zf. Çok, fazla, ziyâde.

³⁷⁰⁶ Qur’ân, (Bakara) 2/25: “Salih ameller işleyenlere.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷⁰⁷ Qur’ân, (Bakara) 2/25

ve ‘amilü: Ve işleyen.

eş-şâlihâti: Salih işler.

³⁷⁰⁸ tâ’at: i. (a. tâ’at) 1. Allah’ın emirlerine uyma, emredileni yapma. 2. İbâdet, takvâ.

³⁷⁰⁹ hülüş: i. (a. hülüş) 1. Hâlis ve saf olma, kalp temizliği. 2. Yaranma, yaltaklanma.

الصَّالِحَاتِ (Ve (30) ‘amilū’ş-şālīhāti.) Ya‘nī, anlar ki hülüş ile ‘amellerini riyādan³⁷¹⁰ beri³⁷¹¹ itdiler. ³⁷¹² أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٍ “Enne lehüm cennātin.”³⁷¹³ Ya‘nī (31) cennetler anlariñdır. Zīrā cennet, içinde yemiş ağaçları olan bāğçedir. Ağaçlar ve yapraklar ve yemişler ile (32) donanup örtülmesinden tesmiye olundu. Ve ba‘zılar “Cennet, hurma ağaçları olan bāğçedir. Ve firdevs³⁷¹⁴, (33) üzüm ağaçları olan bāğ bağçedir³⁷¹⁵.” didiler. ³⁷¹⁶ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا “Tecrī min taḥtihā.”³⁷¹⁷ Ya‘nī ol bāğçeniñ ağaçlarıñ ve evleriñ (34) altından akar. ³⁷¹⁸ الْأَنْهَارُ “El-enhāru.”³⁷¹⁹ Ya‘nī şu çayları. Zīrā enhār akmaz, murād şuyıdır akan. Ba‘zılar didi ki: (35) Ol şular kendileri akar. Andan Mesrūk’dan³⁷²⁰ ḥadīs: ³⁷²¹ أَنَّهَا أَنْهَارُ الْجَنَّةِ فِي غَيْرِ أُحْدُودٍ (Ennehā enhārü’l-cennete fī ġayr uḥdūdü³⁷²².) Ya‘nī, cennetiñ [22a] (1) ırmaqlarıñ arıqları³⁷²³ şu yolları yokdur, öyle akarlar. Zīrā أُحْدُودٍ (uḥdūd), yarıqlardır. Birisine el-ḥadd³⁷²⁴ (2) dinür, yarıq. ³⁷²⁵ كُلَّمَا رُزِقُوا “Kulle mā

³⁷¹⁰ riyā: i. (a. riyā’) 1. Olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük. 2. din. Bir ibâdet veya iyiliğin Allah rızası için değil gösteriş için yapılması.

³⁷¹¹ beri: sıf. (a. berā’et “uzak olmak, sâlim ve temiz olmak”tan beri’) 1. (Bir şeyden) Kurtulmuş olan, (o şeyden) uzak ve sâlim bulunan, -den ârî. 2. Arınmış, temizlenmiş olan, temiz.

³⁷¹² Qur’ân, (Bakara) 2/25: “Kendileri için cennetler olduğunu.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷¹³ Qur’ân, (Bakara) 2/25

enne: Muhakkak.

lehüm: Onlar için vardır.

cennātin: Cennetler.

³⁷¹⁴ firdevs: i. (a. firdevs < f.) 1. Cennet. 2. Bahçe.

³⁷¹⁵ Kelime hem bāğçe hem de bağçe şeklinde yazılmış.

³⁷¹⁶ Qur’ân, (Bakara) 2/25: “İçinden akan.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷¹⁷ Qur’ân, (Bakara) 2/25

tecrī: Akan.

min: -ndan.

taḥtihā: Altları.

taht: i. (a. taht) Alt, aşağı.

³⁷¹⁸ Qur’ân, (Bakara) 2/25: “Irmaklar.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷¹⁹ Qur’ân, (Bakara) 2/25

el-enhāru: Irmaklar.

enhār: i. (a. nehr’in çoğul şekli enhār) Nehirler.

³⁷²⁰ Mesrūk: Kûfe ekolüne mensup muhaddis ve fakih tâbiî.

mesrūk: sıf. (a. sirkat “çalmak, hırsızlık yapmak”tan mesrūk) Hırsızlık yapılarak elde edilmiş, çalınmış, sirket olunmuş.

³⁷²¹ <http://www.islambport.com/w/aqd/Web/2633/1036.htm> Erişim Tarihi: 15.02.2022, Saat: 09:10.

Ahmed ibn İbrahim ibn İsa, *İmam İbn el-Kayyim’in Şiirinin Açıklanmasında Amaçların Açıklanması ve Kuralların Düzeltilmesi*, İslami Büro – Beyrut, Üçüncü Baskı, 1406.

³⁷²² uḥdūd: i. (a. uḥdūd) Hendek.

³⁷²³ arıq: i. (Eski Türk. arık; kökü kesin olarak belli değildir) Ark kelimesinin Eski Türkiye Türkçesi ve halk ağzında kullanılan asıl şekli. Tarım alanlarını, tarla ve bostanları sulamak için açılan su yolu, kanal, cetvel.

³⁷²⁴ ḥadd: i. (a. ḥadd) Yanak.

³⁷²⁵ Qur’ân, (Bakara) 2/25: “Her rızık verilisinde.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

ruzikū.”³⁷²⁶ Ya‘nī anlar her yendikce. ³⁷²⁷ مِنْهَا “Minhā”.³⁷²⁸ Ya‘nī cennet ağaçlarından. ³⁷²⁹ قَالَوْا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ “Min şemeratin rızқан.”³⁷³⁰ (3) Yemişinden yeseler. ³⁷³¹ قَبْلُ “Kālū hāze’l-lezī ruziknā min kablū.”³⁷³² Ya‘nī dünyāda kazandığımız bu yedigimiz (4) yemiştir. Ve ba‘zılar didi ki: Cennet yemişleri levnde³⁷³³ hep birbirine beñzer. Lākin tatlılıkta ve (5) lezzetde muhtelifdir³⁷³⁴. Kaçan bir yemiş yeseler sonra birin dağı yedikde bu evvelki yedigimiz yemiştir dirler. (6) ³⁷³⁵ وَأَتُوا بِهِ “Ve utū bihi.”³⁷³⁶ Ya‘nī ol rızıkları olan yemişi getürseler. ³⁷³⁷ مُتَشَابِهًا “Müteşābihen.”³⁷³⁸ Ya‘nī birbirine beñzer levnleri. (7) İbn ‘Abbās rağiya’l-lāhu ‘anhümā buyurdı ki: Birbirine beñzer şüretde, lākin lezzetde muhtelifdir. Ba‘zılar didi ki: (8) Kaması eyülikde birbirine beñzer. İçinde hāmı³⁷³⁹ ve çürümüşi ve alçağı³⁷⁴⁰ yokdur dimek. Ve ba‘zılar didi ki: (9)

³⁷²⁶ Kur‘ān, (Bakara) 2/25

kullemā: Her.

ruzikū: Rızıklandırıldıklarında.

³⁷²⁷ Kur‘ān, (Bakara) 2/25: “Onların (cennetlerin).” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷²⁸ Kur‘ān, (Bakara) 2/25

minhā: Onlardaki.

³⁷²⁹ Kur‘ān, (Bakara) 2/25: “Meyvelerinden rızık olarak.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷³⁰ Kur‘ān, (Bakara) 2/25

min: -den.

şemeratin: Meyve.

rızқан: Rızık olarak.

³⁷³¹ Kur‘ān, (Bakara) 2/25: “Bu (tıpkı) daha önce (dünyada iken) bize verilen rızık! diyecekler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷³² Kur‘ān, (Bakara) 2/25

kālū: Derler.

hāzā: Bu.

ellezī: Şeydir.

ruziknā: Rızıklandığımız.

min: -den.

kablū: Daha önce.

³⁷³³ levn: i. (a. levn) 1. Renk. 2. Yüzün rengi, beniz. 3. Çeşit, nevi, sınıf.

³⁷³⁴ muhtelif: sızf. (a. ihtilāf “farklı olmak”tan muhtelif) 1. Farklı, çeşitli, çeşit çeşit, türlü. 2. eski. Birbirine uymayan, birbirinden farklı olan, aykırı, muhālif.

³⁷³⁵ Kur‘ān, (Bakara) 2/25: “Onlara verilmiştir.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷³⁶ Kur‘ān, (Bakara) 2/25

ve utū: Verilmiştir.

bihi: Onlara.

³⁷³⁷ Kur‘ān, (Bakara) 2/25: “(Dünyadakine) benzer olarak.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷³⁸ Kur‘ān, (Bakara) 2/25

müteşābihen: Ona benzer.

³⁷³⁹ hām: sızf. (f. hām) 1. (Meyve için) Yenecek kadar olgunlaşmamış. 2. Tabiî hâlinde bulunan, işlenmemiş. 3. Hareketsizlikten dolayı işlek olmayan, çabuk yorulan, idmansız (vücut veya böyle bir vücûda sâhip olan kimse). 4. Yeterince olgunlaşmamış. 5. Boş, abes, gerçekleşmesi imkânı olmayan.

³⁷⁴⁰ alçak: sızf. (Eski Türk. alçak “yumuşak huylu, uslu”, *alça-mak’tan alça-k [alça-l-mak]) 1. Yerden mesâfesi az, yere yakın, basık. 2. Eni ve boyuna göre yüksekliği gerektiğinden az olan, kısa. 3. (Ses için) Kuvvetli ve yüksek tonda olmayan, hafif, pes. 4. sızf. ve i. mec. Kötü ve ahlâksızca davranışlarda bulunan

Dünyâ yemişlerine beñzer. Andan Müslim'den Cābir'den rivāyet: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أهل الجنة يأكلون ويشربون ولا يبولون ولا يتغوطون ولا يتمخطون ولا ينزفون يلهمون الحمد والتسبيح كما يلهمون النفس طعامهم جشا رشح كرشح المسك³⁷⁴¹ vesellem (10) ehlü'l-cenneti³⁷⁴² ye'kulüne³⁷⁴³ ve yeşrabüne³⁷⁴⁴ velā yebülüne³⁷⁴⁵ velā yetegavvetüne³⁷⁴⁶ velā yetemaḥḥaṭüne³⁷⁴⁷ velā yenzifüne³⁷⁴⁸ yelhimüne (11) el-ḥamdü ve't-tesbīhu kemā³⁷⁴⁹ yelhimüne'n-nefse ta'āmühüm³⁷⁵⁰ ceşşen³⁷⁵¹ reşḥa³⁷⁵² keraşḥi'l-miski³⁷⁵³.) Ve bir rivāyetde: ورشحهم المسك³⁷⁵⁴ (Ve reşḥuhüm³⁷⁵⁵ (12) el-miskü³⁷⁵⁶.) Ya'nî, ehl-i cennet, cennetde yerler ve içerler. Lâkin ne қаşanurlar³⁷⁵⁷ ve ne necāset³⁷⁵⁸ çıkarırlar ve ne sümkülürler (13) ve ne maḥmürlükdan³⁷⁵⁹ başları ağrır. Dillerinden ḥamd ile tesbīḥ akar. Bir şey anları andan meşğül itmez. Girüp (14) çıkan nefis alı konmadığı gibi ve yedikleri ta'āmın fażalāti³⁷⁶⁰ қоһусу misk gibi olan gegirmek³⁷⁶¹ ile

(kimse); hâin, bayağı, aşağılık, soysuz, denî. 5. E. T. Türk. ve halk ağzı. Değersiz, kıymetsiz. (Metindeki anlamı 5. Madde)

³⁷⁴¹ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/052/2835.htm> Erişim Tarihi: 15.02.2022, Saat: 09:25.

Müslim, Sahîh-i Müslim, Cennet Bahsi, 2835.

³⁷⁴² ehlü'l-cenneti: Cennet ehli.

³⁷⁴³ ye'kulüne: Yerler.

³⁷⁴⁴ ve yeşrabüne: Ve içerler.

³⁷⁴⁵ velā yebülüne: İdrara çıkmazlar.

³⁷⁴⁶ velā yetegavvetüne: Büyük abdeste çıkmazlar.

³⁷⁴⁷ velā yetemaḥḥaṭüne: Burunları akmaz.

³⁷⁴⁸ velā yenzifüne: Bir yerleri kanamaz.

³⁷⁴⁹ kemā: Gibi.

³⁷⁵⁰ ta'āmühüm: Yemekleri.

³⁷⁵¹ ceşşen: Geçirme olarak.

³⁷⁵² reşḥa: Sızar.

reşḥ: i. (a. reşḥ) Sızma, sızıntı, terleme, reşḥa.

³⁷⁵³ keraşḥi: Sızıntısı gibi.

³⁷⁵⁴ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/052/2834.htm> Erişim Tarihi: 15.02.2022, Saat: 09:35.

Müslim, Sahîh-i Müslim, Cennet Bahsi, 2834.

³⁷⁵⁵ reşḥuhüm: Terleri.

³⁷⁵⁶ el-miskü: Misktir.

misk: i. (a. misk < f. muşğ < Sans. muşka) Asya dağlarında yaşayan bir ceylân cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.

³⁷⁵⁷ қаşan: i. (Eski Türk. қаşan-mak “(hayvan) işemek”ten) halk ağzı. (At, katır, deve vb. büyükbaş hayvanlar için) İşeme.

³⁷⁵⁸ necāset: i. (a. necāset) 1. Pislik, murdarlık. 2. Dışkı.

³⁷⁵⁹ maḥmür: sıf. ve i. (a. ḥamr “şarap içirmek”ten maḥmür) 1. İçkiden sersemlemiş, kendinden geçecek duruma gelmiş (kimse). 2. Uyku sersemliğini üzerinden atamamış, uykusunu açamamış, yarı uykulu (kimse). 3. (Göz için) Süzölmüş, baygınlaşmış.

³⁷⁶⁰ fażalāt: i. (a. fażla “artık, dışkı vb.”nin çoğul eki -āt almış şekli fażalāt) Kazûratlar, necâsetler, pislikler, murdarlıklar.

³⁷⁶¹ gegirmek: geçişsiz fiil. (ses taklidi k. < kē+kir-mek) Midede toplanan gazları sesli olarak ağız yoluyla çıkarmak.

çıkar. (15) Ve içtikleri şu ve gayr misk gibi koğan terlemek ile çıkar. ³⁷⁶² وَلَهُمْ فِيهَا “Ve lehüm fihâ.”³⁷⁶³ Ya‘nî anlarıñ yine cennetlerde. (16) ³⁷⁶⁴ أَزْوَاجُ “Ezvâcun.”³⁷⁶⁵ Ya‘nî hürilerden³⁷⁶⁶ zevceleri³⁷⁶⁷. ³⁷⁶⁸ مُطَهَّرَةٌ “Muṭahharatun.”³⁷⁶⁹ Ya‘nî kaşanmadan ve necâset bırakmadan ve hayzdan³⁷⁷⁰ (17) ve evlâd getürmede nifâsdan³⁷⁷¹ vesâir murdârlıklardan³⁷⁷² pâk³⁷⁷³ hüriler. Ve ba‘zılar, kocalıktan³⁷⁷⁴ ve körlükden³⁷⁷⁵ (18) vesâir dünyâ ‘ayıblarından³⁷⁷⁶ murdârlıktan pâk hüriler. Ve ba‘zılar “Bed-hüyulıklardan³⁷⁷⁷ pâk hüriler.” didiler. Dinür ki cennetde (19) dilediğîñ kadar cimâ³⁷⁷⁸ olur. Lâkin evlâd getürmek olmaz. ³⁷⁷⁹ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ “Ve hüm fihâ hâlidüne.”³⁷⁸⁰ Ya‘nî

³⁷⁶² Qur‘ân, (Bakara) 2/25: “Onlar için orada vardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷⁶³ Qur‘ân, (Bakara) 2/25

ve lehüm: Onlar için vardır.

fihâ: Orada.

³⁷⁶⁴ Qur‘ân, (Bakara) 2/25: “Eşler.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷⁶⁵ Qur‘ân, (Bakara) 2/25

ezvâcun: Eşler.

ezvâc: i. (a. zevc’in çoğul şekli ezvâc) Zevçler, karı kocalar, eşler.

³⁷⁶⁶ hürî: i. (a. hür “cennet kızları” ve f. teklik bildiren -î ekiyle hürî) Cennet kızı.

³⁷⁶⁷ zevce: i. (a. zevc “eş, çift”ten zevce) Bir erkeğın nikâhlı eşi, karısı.

³⁷⁶⁸ Qur‘ân, (Bakara) 2/25: “Tertemiz.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷⁶⁹ Qur‘ân, (Bakara) 2/25

muṭahharatun: Tertemiz.

muṭahhar: sıf. (a. taṭhîr “yıkayıp temizlemek”ten muṭahhar) 1. Maddî ve mânevî kirlerden temizlenmiş, pâklanmış, arınmış. 2. Mübârek, kutsal, temiz.

³⁷⁷⁰ hayz: i. (a. hayz) (Kadınlarda) Âdet hâli, aybaşı.

³⁷⁷¹ nifâs: i. (a. nifâs) 1. Yeni doğum yapmış kadının durumu, loğusalık. 2. Doğumdan sonra rahimden gelen kan.

³⁷⁷² murdâr: sıf. (Fars. murdâr < murden “ölmek”) 1. Kirli, pis, iğrenç. 2. Dinen gerektiği halde boy abdesti almamış, gusletmemiş, cünüp (kimse). 3. İslâm dînince yenmesi yasaklanmış yâhut temiz ve yenilebilir kabul edilmeyecek şekilde ölmüş veya öldürülmüş (hayvan).

³⁷⁷³ pâk: sıf. (f. pâk) [Aslında ince olan “k” sesi bugün Türkçe söyleyişlerde kalınlaşmıştır] 1. Temiz. 2. Hâlis, saf, katışıksız. 3. mec. Mübârek, kusursuz, günahsız.

³⁷⁷⁴ koca: sıf. (E. T. Türk. [XIII. yüzyıl] koca “ihtiyar”; kökü bulunamamıştır) 1. Ölçüleri emsâlinde çok daha büyük olan, büyük, geniş ve iri. 2. Yaşça büyük, yaşlı. 3. mec. Büyük, ulu, kıymetli meziyetleri olan. kocalık: i. İhtiyarlık.

³⁷⁷⁵ kör: sıf. (f. kūr) 1. Görme duyusundan mahrum olan, görmeyen, âmâ. 2. İyi kesmeyen, keskinliği yeterli olmayan. 3. Işığı az, az ışık veren. 4. Arkası tıkalı olan. 5. Gözünün önündeki şeyi görmeyen, dikkatsiz. 6. Gâfil, gönül gözü kapalı olan, basiretsiz. 7. Hassâsiyetini kaybetmiş. 8. i. Gözleri görmeyen insan veya hayvan.

³⁷⁷⁶ ‘ayıb: i. (a. ‘ayb) 1. Utanılacak hal ve davranış. 2. Noksan, kusur, eksiklik. 3. Utanç verici, nezâket ve terbiye dışı, uygunsuz, kötü. 4. Açık saçık, utanma duygusu veren, müstehcen. 5. ünl. “Yaptığın utanılacak şey, utanman gerek” anlamında azarlama ve kınama sözü olarak kullanılır.

³⁷⁷⁷ bed-hüy: sıf. ve i. (Fars. bed “kötü” ve hüy ile bed-hüy > bed-hū) Huyu kötü olan (kimse), huysuz.

³⁷⁷⁸ cimâ: i. (a. cem “toplamak, birleşmek”ten cimâ) Cinsel ilişkide bulunma, çiftleşme.

³⁷⁷⁹ Qur‘ân, (Bakara) 2/25: “Onlar orada ebedi kalacaklardır.” Âyetin tamamı alınmamıştır.

³⁷⁸⁰ Qur‘ân, (Bakara) 2/25

ve hüm: Ve onlar.

fihâ: Orada.

hâlidüne: Ebedi kalacaklardır.

anlar cennetde dā'im kalurlar. (20) Ne çıkarlar ve ne vefāt³⁷⁸¹ iderler. Zīrā el-ḥuld³⁷⁸² inkiṭā'³⁷⁸³ ve nihāyeti olmayan bākī ve dā'imlikdir. Andan Müslim ile Buḥārī'de (21) Ebī Hureyre'den ḥadīṣ ḳāle: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةٍ لَا يَبْرُقُونَ وَلَا يَبْمَخُطُونَ وَلَا يَبُولُونَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ عَلَى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً، لَا يَبْرُقُونَ وَلَا يَبْمَخُطُونَ وَلَا يَبُولُونَ أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلْوَةُ الْأَلْنَجُوحُ، عُوْدُ الطَّيِّبِ أَرْوَاهُمْ الْحُورُ الْعَيْنُ، عَلَى خَلْقٍ³⁷⁸⁴ vesellem: Evvel zümrete³⁷⁸⁵ yedḥulüne'l-cennete³⁷⁸⁶ 'alā³⁷⁸⁷ şüreti'l-ḳamer³⁷⁸⁸ leylete³⁷⁸⁹ (22) el-bedr³⁷⁹⁰. Şümme'l-lezīne yelūnehüm 'alā eşedda³⁷⁹¹ kevkeb-i dūrriyyün³⁷⁹² fī's-semā'i³⁷⁹³. İzā'et lā yebzuḳüne velā yetemaḥḥaṭüne velā (23) yebūlüne. Emsāṭühümü'z-zehebe³⁷⁹⁴ ve reşḥühüm el-misk ve mecāmirhüm³⁷⁹⁵ el-elüvvetü el-encūhü 'üdu't-ṭayyibi³⁷⁹⁶ ezvācühüm [ezvācühüm]³⁷⁹⁷ (24) el-ḥürī'l-'ayn

ḥālid: sıf. (a. ḥuld “uzun müddet kalmak”tan ḥālid) 1. Hāli, şekli ve sûreti bozulmayan, değişmeyen, aslı durumu ve şekliyle devam eden, dāimî. 2. Sonsuz, bākî, ebedî.

ḥālidün: i. (a. çoğul eki -ün ve -in ile) Hālit olanlar, dāimî ve bākî olanlar.

³⁷⁸¹ vefāt: i. (a. vefāt) Ölüm, ölme.

³⁷⁸² ḥuld: i. (a. ḥuld) 1. Sürekli olma, sonsuz olma, süreklilik, ebedilik, bākîlik. 2. teşmil. Cennet.

³⁷⁸³ inkiṭā': i. (a. ḳat' “kesmek”ten inkiṭā') 1. Bir düziye devam etmeyip kesilme, araya bir engel girip devam etmeme, kesinti. 2. Tükenme, kesilme, son bulma.

³⁷⁸⁴ 1. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/065/1367.htm> Erişim Tarihi: 16.02.2022, Saat: 18:45.

Buḥārī, Sahih-i Buḥārī, Kitabu'l-Enbiya, 1367-3327.

2. <https://www.dorar.net/hadith/sharh/25300> Erişim Tarihi: 16.02.2022, Saat: 18:50.

El-Buḥārī, Sahih-i Buḥārī, 3327.

³⁷⁸⁵ zümre: i. (a. zumre) 1. Topluluk, grup, cāmia, sınıf. 2. Tür, cins, nevi.

³⁷⁸⁶ yedḥulüne: Girerler.

³⁷⁸⁷ 'alā: (a.zf.) Üst, üzere.

³⁷⁸⁸ şüret: i. (a. şüret) 1. Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim. 2. Tarz, yol, şekil. 3. (Yazı veya resim için) Nüsha, kopya. 4. Resim, tasvir. *5. Yüz, çehre, surat. 6. Bir varlığın dıştan görünen, beş duyu ile bilinen yönü. 7. tasavvuf. Cenâbıhakk'ın sıfatlarının şehâdet âleminde tecellî etmiş şekli olan her varlık. 8. mat. Bayağı kesirlerde birimin eşit parçalarından kaç tâne alındığını gösteren ve kesir çizgisinin üstüne yazılan sayı, pay.

ḳamer: i. (a. ḳamer) Ay, mah.

³⁷⁸⁹ leyl: i. (a. leyl) Gece.

³⁷⁹⁰ bedr: i. (a. bedr) Ayın on dördüncü gecesindeki şekli, dolunay.

³⁷⁹¹ eşedd: sıf. (a. şiddet “kuvvetli, şiddetli olmak”tan eşedd) Çok (daha, en, pek) şiddetli.

³⁷⁹² kevkeb-i dūrri: Parlak yıldız.

kevkeb: i. (a. kevkeb) Yıldız.

dūrri: i. (a. durr) İnci.

dūrri: sıf. (nispet eki -i ile) İnci gibi parlak.

³⁷⁹³ fī's-semā'i: Gökte, gökyüzünde.

³⁷⁹⁴ meşşāt: (a.i.) Tarak yapan, tarakçı.

zeheb: i. (a. zeheb) Altın.

³⁷⁹⁵ mecāmir: (a.i. micmer ve micmere'nin c.) Buhurdanlar, içinde tütsü yapılan kaplar.

³⁷⁹⁶ 'üd: i. (a. 'üd) 1. Odun, ağaç. 2. Öd ağacı.

ṭayyib: sıf. (a. ṭib “güzel, iyi, temiz, helâl olmak”tan tayyib) İyi, güzel, hoş.

³⁷⁹⁷ [ezvācühüm]: 23. satırın sonundaki kenar notu.

‘alā halk recūlin vāhidun ‘alā şūret-i ebīhim³⁷⁹⁸ Ādem’e sittūn³⁷⁹⁹ zirā‘an³⁸⁰⁰ fī’s-semā’i.) Ya‘nī, Hāzret-i Resūl (25) buyurdı ki: “Cennete evvel bir fırka³⁸⁰¹ girerler. Yüzleri ayıñ on dördünci gicesi gibi parlağ. Anlarıñ ardınca girenler (26) yüzleri gökyüzündedir gibi pek parlayan yıldız³⁸⁰² gibidir. Anlar anda ne tükürürler ve ne sümkürürler ve ne kaşanurlar. (27) Tarağları altundan³⁸⁰³ ve terleriniñ koğusu misk ve buğürdānığları³⁸⁰⁴ cevāhir³⁸⁰⁵ ve yağdığları hāliš³⁸⁰⁶ ‘ūd ağacı³⁸⁰⁷ (28) ve zevceleri hūriler. Ve anlarıñ cümlesi bir hūyda³⁸⁰⁸ ve boyları ataları³⁸⁰⁹ Hāzret-i Ādem ‘aleyhi’s-

³⁷⁹⁸ ebīhim: Ataları.

³⁷⁹⁹ sittūn: sıf. (a. sitt “altı”dan çoğul eki -īn < -ūn ile sittīn < sittūn) Altmış, altmışıncı.

³⁸⁰⁰ zirā‘: i. (a. zirā‘) Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü.

³⁸⁰¹ fırka: i. (a. fırka) 1. İnsan topluluğ, bölük, cemâat, tâife. 2. (Siyâsi) Parti. 3. asker. Tümen.

³⁸⁰² yıldız: i. (Eski Türk. yulduz, y’den dolayı düzleşme ile yılduz, ses uyumu ile yıldız) 1. Işıklı ve sâbit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri. 2. Bir nokta etrâfında tabanları bitişik olarak sıralanmış üçgenlerden ibâret şekil. 3. (Batı dillerindeki star vb. kelimelerden anlam etkilenmesiyle) Sinema, tiyatro vb.nde mesleğinin zirvesine çıkmış oyuncu. 4. mec. Şans, tâlih, baht [Bu anlam “yıldızı parlamak, yıldızı sönmek” vb. deyimlerde ortaya çıkar. Eskiden bir gök cisminin insanın kaderi hakkında hükümler çıkarıldığı için kelime “şans, tâlih, baht” mânâsını kazanmıştır]. 5. deniz. (Kutup yıldızının etkisiyle) Kuzey.

³⁸⁰³ altun: i. Altın sözünün eski metinlerde ve bugün halk ağzında kullanılan asıl şekli.

altın: i. (Eski Türk. altun; kökü kesin olarak belli değildir) [Kelime Kafkas dillerine ve Rusça’ya da geçmiştir] 1. Sarı kıvılcıkta, parlak ve ağır, kolayca işlenebilen, dış etkilere dayanıklı, paslanmayan, ziynet eşyası yapımında, elektrik ve ısıyı çok iyi ilettiğinden hassas ve kıymetli makine ve cihaz yapımında kullanılan, yoğunluğu 19,26, erime derecesi 1063°C, atom ağırlığı 197,2, atom numarası 79, sembolü Au olan kıymetli element, zer. 2. Bu mâtenden yapılmış para, lira. 3. mec. Servet, zenginlik, dünya nimeti. 4. Bu mâtenden yapılmış olan. 5. mec. Çok kıymetli, çok asil ve değerli. 6. (Renk için) Sarı.

³⁸⁰⁴ buğürdānlık: i. (buhurdan’dan, -dan ekinin fonksiyonunun unutulması üzerine ek yığılmasıyla buhurdan+lık) [Daha çok halk arasında kullanılır] Buhurdan.

buhūr: i. (f. buhūr < a. bağūr) Özellikle dīnî törenlerde kokusu için yakılan ve tüterek yanınca etrâfa güzel bir koku yayan öd ağacı, amber, günlük gibi maddeler, tütsü.

buhürdān: i. (f. buhūr “tütsü” ve -dān ekiyle buhūr-dān) İçinde buhur yakılan kap, buhurluk.

³⁸⁰⁵ cevāhir: i. (a. cevher’in çoğul şekli cevāhir) 1. Cevherler. 2. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar.

³⁸⁰⁶ hāliš: sıf. (a. hulūş “karışık olmamak”tan hāliš) 1. Karışksız, katksız. 2. Saf, temiz ve samīmî.

³⁸⁰⁷ ‘ūd ağacı - öd ağacı: birl. i. 1. Tropikal bölgelerde, özellikle Doğu Asya ve Malaya’da yetişen, yapraklarını dökmeyen, meyvesi armut biçiminde bir ağaç, ūd. Aquillaria agollachia. 2. Bu ağacın yakıldığı zaman çok değişik, kendine has güzel bir koku çıkaran, bu sebeple dīnî merâsimlerde buhurdanlık içinde tütsü olarak yakılması âdet olan, kıymık şeklinde ufak parçalar hâlindeki odunu ve kabuğu.

³⁸⁰⁸ hūy: i. (f. hūy) 1. Doğuştan olan tabiat, yaratılış, mizaç. 2. İnsanın tabiatında yer etmiş olan, vazgeçilmesi güç alışkanlık, âdet.

³⁸⁰⁹ ata: i. (Eski Türk. ata “baba”) 1. Cet, dede, büyük baba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse. 2. E. T. Türk. ve halk ağzı. Baba. 3. Eski Türkler’de yaşlı, saygı değer ve hakim kimse [Bu anlamda o kişinin ismine eklenir]: “Korkut Ata.”

selām boyunda (29) altmış arşun³⁸¹⁰ yüceligindedir³⁸¹¹.” Ve bir rivāyetde: *ولكل واحد منهم زوجتان، يرى مخ ساقهما من وراء اللحم من الحسن، لا اختلاف بينهم ولا تباغض، قلوبهم قلب رجل واحد، يسبحون* ³⁸¹² *الله بكرة وعشيا*³⁸¹³ (Ve liküllü vāhīdūn minhūm zevcetāni yūrā muḥḥu³⁸¹³ sāḫihūmā min verā’i’l-laḥmi³⁸¹⁴ (30) mine’l-ḥūsni lā iḥtilāfi beynehūm³⁸¹⁵ velā tebāguzu³⁸¹⁶ ḳulūbūhūm³⁸¹⁷ ḳalbū reculūn vāhīdūn yüsebbihūna’l-lāhe³⁸¹⁸ būkraten³⁸¹⁹ ve ‘aşıyyen³⁸²⁰.) (31) Ya‘nī, cennetde olanlarıñ her biriniñ iki ḳarısı³⁸²¹ var ḥūrīden. Dilberliklerinden³⁸²² baldırlarınıñ³⁸²³ kemikdeki iligi³⁸²⁴ (32) etleri başdırmayıp görünür. Mābeynlerinde³⁸²⁵ iḥtilāf yok. Ve birbirlerine buğz³⁸²⁶, kīn³⁸²⁷ itmek yok. Cümlesiniñ (33) ḳalbi bir. Şabāḥ³⁸²⁸ ve aḥşam³⁸²⁹ Ḥaḳ Te‘ālī’ye tesbīḥ iderler. Ve

³⁸¹⁰ arşun - arşın: i. (arış “uzunluk ölçüsü”nün genişletilmiş şekli arış+ı+n [?]) 1. Metrenin resmen kabûlünden önce kullanılan eski uzunluk ölçüsü, orta parmak ucu ile omuz başı arasındaki mesâfe [Arşının uzunluğu çeşitlerine, kullanıldığı yerlere göre çok değişmiştir. Mîmârî arşını (zirâ-i mîmârî) 75,8 santim, çarşı arşını 65 santimdir. Yalnız ipekli kumaşlar için olan ve endâze denen arşın ise yaklaşık 65 santimdir]. 2. Uzunluğu arşın birimine göre ölçen demirden, çelikten, tahtadan âlet.

³⁸¹¹ yüce: sıf. (Eski Türk. uça “sırt, arka”, y- türemesiyle *yuça > *yuca > yüce) Yüksek, büyük, ulu, mertebesi üstün olan.

³⁸¹² <https://www.islamiokul.com/kitap/files/buh/had/064/1342.htm> Erişim Tarihi: 16.02.2022, Saat:11:10. Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Bed’ul-Halk, 3245.

³⁸¹³ muḥḥ: i. (a. muḥḥ) 1. anat. Kemiklerin iç kısmını dolduran yağlı madde, ilik. 2. anat. Beyin, dimağ. 3. Cevher.

³⁸¹⁴ verā’: i. (a. verā’) 1. Arka, art, öte. 2. Vücûdun kuyruk sokumu bölgesi, kıç, dübür.

laḥm: i. (a. laḥm) 1. Et. 2. Meyvelerin kabukla çekirdek arasındaki yenecek kısmı.

³⁸¹⁵ beynehūm: Aralarında.

³⁸¹⁶ tebāguz: (a.i. buğz’dan. c. : tebāguzāt) Sevmeme, gizli düşmanlık besleme, kin besleme.

³⁸¹⁷ ḳulūb: i. (a. ḳalb’in çoğul şekli ḳulūb) Kalpler.

³⁸¹⁸ yüsebbihūna’l-lāhe: Hak Teālā’ya tesbih ederler.

³⁸¹⁹ būkre: (a.i.) Sabah, seher, erken, tan yeri.

³⁸²⁰ ‘aşıyy: (a.i.c. : ašāyā) Günün batması, akşam.

³⁸²¹ ḳarı: i. (Eski Türk. kārī “yaşlı” < kārī-mak “yaşlanmak”) 1. Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, zevce. 2. (Kaba konuşmada) Kadın. 3. sıf. ve i. E. T. Türk. ve halk ağzı. Yaşlı, ihtiyar (kadın).

³⁸²² dilber: i. (f. dil “gönül” ve ber “alan, götüren” ile dil-ber) Gönlü kendine çeken, güzel.

³⁸²³ baldır: i. (Eski Türk. baltır; kökü belli değildir) 1. Bacağın diz kapağından ayak bileğine kadar olan kısmı. 2. Bacağın diz kapağı ile bilek arasındaki kısmının yumuşak, etli ve şişkin olan arka tarafı. 3. okçuluk. Okun ayakla göbek arasında kalan kısmı.

³⁸²⁴ ilig: i. (Eski Türk. yilik - ilik) Kemiklerin içini dolduran yağlı madde.

³⁸²⁵ mābeyn: i. (a. mā “şey” ve beyne > beyn “ara”dan mā-beyn) [Kelime 1. anlamın dışındaki anlamları Türkçe’de kazanmıştır] 1. İki şeyin arası, ara. 2. Eski saray ve konaklarda haremle selâmlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan dâire veya oda. 3. Saraylarda selâmlık dâiresi. 4. teşmil. târih. Pâdişah sarayı. 5. mus. Tam seslerdeki akortlara göre yarım ses tiz olan ara akort.

³⁸²⁶ buğz: i. (a. buğz) Kin, nefret, düşmanlık.

³⁸²⁷ kīn: i. (f. kīn) Kendisine yapılan bir şeyi hazmedemekten doğan devamlı ve gizli düşmanlık, garaz, buğz.

³⁸²⁸ şabāḥ: i. (a. şabāḥ) 1. Günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri. 2. teşmil. Güneşin doğmasından öğleye kadar olan zaman. 3. zf. Sabah vaktinde, sabahleyin. 4. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Günün bu vaktinde yapılan veya olan şeyleri ifade eder: “Sabah uykusu.” 5. kısa. Sabah namazı ve sabah ezânı.

³⁸²⁹ aḥşam: i. (Eski Türk. aḥşam) [Genellikle kelimenin Soğdca’dan geldiği ileri sürülmüştür] 1. Güneşin batma zamânı, günün sonu. 2. Güneşin batışından sonraki ilk saatler. 3. Gece. 4. kısa. Akşam ezânı ve akşam namazı. 5. zf. Akşam vakti, akşam vaktinde, akşamleyin.

Müslim ile Buḥārī'de Ebī Mūsā el-Eş'arī'den ḥadīş: (34) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم "إن (34) للمؤمن في الجنة لخيمة من لؤلؤة واحد مجوفة. طولها في السماء ستون ميلا. للمؤمن فيها أهلون يطوف عليهم³⁸³⁰ كآلة رسول الله صلى الله عليه وسلم "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم "إن (34) للمؤمن في الجنة لخيمة من لؤلؤة واحد مجوفة. طولها في السماء ستون ميلا. للمؤمن فيها أهلون يطوف عليهم³⁸³⁰ mü' mine fī'l-cennete³⁸³² li ḥaymete³⁸³³ min lü' lü' ete³⁸³⁴ vāḥidü mücevvefetün³⁸³⁵ tūluhā (35) fī's-semā'i sittūne mīlen³⁸³⁶ lil mü'minü fihā ehlüne³⁸³⁷ yetūfu 'aleyhim el-mü'minü felā³⁸³⁸ yerā ba'zuhüm ba'zān³⁸³⁹." [22b]

³⁸³⁰ <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/052/2838.htm> Erişim Tarihi: 16.02.2022, Saat: 11:20.

Müslim, Sahîh-i Müslim, Cennet Bahsi, 2838.

³⁸³¹ lil: Bütün, her bir.

³⁸³² fī'l-cennete: Cennete.

³⁸³³ ḥayme: i. (a. ḥayme) Çadır.

³⁸³⁴ lü' lü' : i. (a. lu'lu') İnci.

³⁸³⁵ mücevvef: sıf. (a. tecvîf "oymak"tan muccevvef) 1. İçi boş, oyuk (şey). 2. mec. Boş, anlamsız.

³⁸³⁶ mīl: i. (a. mīl < Lat.) [Kelime Latince'den İngilizce ve Fransızca gibi batı dillerine de geçmiştir; eskiden kullanılan mil kelimesiyle son dönemlerde Fransızca'dan Türkçe'ye geçen mil (mille) birbirine karışmıştır] 1. Uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi. 2. Bir yolun uzunluğunu ölçmek veya gidilen mesâfeyi belirtmek maksadıyla belli aralıklarla dikilen sivri taş veya kazık, nişan taşı, işaret direği.

³⁸³⁷ ehl: (a. sıf. c. : ehâli) : 1. Sahip, mâlik, mutasarrıf olan. 2. Maharetli, usta, kabiliyetli, becerikli. 3. Bir yerde oturan. 4. Karıkocadan herbiri.

³⁸³⁸ felā: (a.zf.) O halde, o zaman.

³⁸³⁹ ba'zān: zf. (a. ba'z'ın tenvinli şekli ba'zan) Bâzı kere, bâzı zaman, arada bir, ara sıra.

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız eser XIX. yüzyılın başlarında kaleme alınmış Osmanlı Türkçesi dönemine ait bir yazmadır. Eserin 1a sayfasında eserle ilgili çeşitli bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre eserin adı *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin*'dir. Müellifi Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim, müstensihisi Şeyh Yusuf el-Mısrî'dir. Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrâhim, Nakşibendî tarikatına mensup olup Fatih semtinde Otlukçu Yokuşu'nda bulunan Samânîzâde Tekkesi'nin şeyhlerinden biridir. Eserin yazılmaya başlandığı tarih 29 Ocak 1802 (25 Ramazan Cuma 1216), tamamlandığı tarih 28 Eylül 1806 (15 Recep 1221) olarak kaydedilmiştir. Ayrıca eserin 2a sayfasının 30. satırından edindiğimiz bilgiye göre de eser dört yılda tamamlanmıştır.

Eser, Hâzin el-Bağdâdî'nin 1325 yılında tamamladığı *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl* adlı Arapça Kur'an tefsirinin Türkçeye tercümesidir. Hâzin el-Bağdâdî'nin eseri daha çok *Tefsîrü'l-Hâzin* adıyla bilinmektedir. Hâzin, Begavî'nin *Me'âlimü't-tenzîl* isimli tefsîrini te'vîl yoluyla kaleme almıştır.

İncelediğimiz eser Ebu't-Tevfik es-Seyyid Şeyh İbrahim'in *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* adını verdiği eserinin birinci cildir. Eserin ikinci cildi de mevcuttur. Her iki cildin her birinin tek nüshasına ulaşılabilmektedir. Eserin birinci cildi Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 3163 numara ile kayıtlıdır. Eserin ikinci cildi yine aynı yerde 3164 numara ile kayıtlıdır. Eserin birinci cildi 266 varaktan oluşmaktadır. Eser 325x225 mm. iç ölçü, 240x165 mm. dış ölçüye sahiptir. Çoğu harekesiz nesih hat ile yazılmıştır. Her sayfa 35 satırdan oluşmaktadır. 34, 36, 38 satırdan oluşan sayfaları da mevcuttur. Eserin üçüncü cildinin varlığı bilinmekle birlikte henüz bu esere ulaşamamıştır.

Esere sayfa numaraları elli sayfada bir verilmiştir. Daha sonradan yapılan numaralandırma ise her on sayfada bir şeklindedir.

Eserin birinci cildi besmelenin faziletiyle başlamış Fatiha, Bakara ve Nisa sureleriyle devam etmiştir. Nisa sûresinin 11. âyeti tamamlanmadan ferâyiz konusuna geçilmiş eser 266. sayfada sona ermiştir.

Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin, XIX. yüzyıl dil özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Genel olarak bakıldığında eserin dili yalındır. Şeyh İbrâhim'in yaptığı düzeltme ve eklemelerde ise dil ağır ve süslüdür.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda müellifle ilgili yeterli bir bilgi elde edilememiştir. Doğum yeri, nerede eğitim aldığı, başka eserlerinin olup olmadığı gibi bilgilere ulaşılamamıştır. Eserden edindiğimiz bilgilere göre dönemin şeyhlislami Samnzde Ömer Hulsi Efendi tarafından yaptırılan tekkede şeyhlik yapmış, dersler vermiştir. Yusuf el-Halveti tarafından Türkçeye tercüme edilen Kmus-ı Muhit-i Okyanus adlı eseri yazıya geçirmiştir.

Aynı eser üzerinde yüksek lisans tezi bulunan Zeynep Eski, Devlet Arşivleri Başkanlığında şeyh İbrhim'in imzasını taşıyan bir belgeye ulaştıklarını belirtmiştir. Bu belge, Yusuf Ziya Paşa'ya hitaben yazılmıştır. Belgenin tarihi 1805'tir. Belgede yer alan bilgilere göre şeyh İbrhim, dönemin sadrazamı Yusuf Ziya Paşa'dan³⁸⁴⁰ Samnzde Derghi ve bu dergahta bulunan şeyhler için yardımda bulunulmasını rica etmiştir.³⁸⁴¹ Yusuf Ziya Paşa'nın adı incelediğimiz metinde de geçmektedir.

Eserin 1a sayfasında bu eserin yazılmasında katkısı olan kişilerin adları da sayılmıştır. Aynı sayfada eserin on iki adet yazılıp çoğaltılmak istendiği bunun on iki imam hürmetine yapılacağı belirtilmiştir. Metnin 2b-6a sayfaları arasında müellif tarafından yoğun düzeltme ve eklemeler yapılmıştır. Bu düzeltme ve eklemelerde hem siyah hem de kırmızı mürekkep kullanılmıştır. 6b sayfasından sonra bu eklemelere daha az rastlanmaktadır. Bu düzeltmelerin sonradan yazılacak nüshalara örnek teşkil etmek için yapıldığı düşünülmektedir. Müellifin yaptığı bu düzeltmelerin dili ağırdır. şeyh İbrhim'in Hzin Tefsiri'ni derslerde tercüme ettiği, şeyh Yusuf el-Mısr'nin de bu tercümeyi ders sırasında yazıya geçirdiği söylenebilir.

şeyh İbrhim eserini yazma sebebini ve eserinin tercüme usulünü metnin baş kısımlarında anlatmıştır. Müellifin aktardıklarına ve eserin tercüme yöntemine bakıldığında eserin Hzin Tefsiri'nin birebir tercümesi olduğu anlaşılmaktadır.

Müellif, yazdıkları eserler ve tefsirler sebebiyle pek çok alimin hayırla yad edildiğini ve arkalarından dua okunduğunu görmüş; kendisi de Allah'ın rızasını kazanmak, eserini okuyanların hidayete ulaşmalarını sağlamak ve dualarını almak için bu eseri yazdığını belirtmiştir.

---

³⁸⁴⁰ Kemal Beydilli, *Ysuf Ziy Paşa*, TDV İslm Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul 2013, s. 34-37.

³⁸⁴¹ Bkz. Zeynep Eski, a.g.e., s. 25.

Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin önce Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî'nin zannedilerek onun adına kaydedilmiştir. İsmail Taş, yaptığı çalışmalar sonucunda bu eserin İznîkî'ye değil Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim adında bir başka müellife ait olduğunu belirlemiştir. Eserin 1a sayfasında eserin adı ve müellifi açık bir şekilde belirtilmektedir. Metin içerisinde eserin İznîkî ya da bir başkası tarafından tercüme edildiği ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Çalışmamız *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* adlı eserin birinci cildinin 1b sayfasının 8. satırında yer alan besmele ile başlayıp 22a sayfasının sonunda sona ermektedir. Çalışmamızın konularını Kur'ân okumanın ve öğrenmenin faziletleri, Kur'ân'ın tertibi, besmele, Fatiha sûresi ve Bakara sûresinin ilk yirmi beş âyeti oluşturmaktadır.

1a sayfasının alt kısmında eserin yer aldığı kütüphanenin kaşesi bulunmaktadır. Kaşede yer alan bilgiler "Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Yazma Bağışlar, Yeni kayıt no: 3163" şeklinde günümüz alfabesiyle yazılmıştır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde incelediğimiz esere kaynaklık eden eserler ile müellifleri Begavî ve Hâzin el-Bağdâdî hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca incelediğimiz eser *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* ile müellifi olan Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim de bu bölümde tanıtılmıştır.

İkinci bölümde eserin dil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Eser yazım ve ses özellikleri bakımından incelenmiş, eşdizim ve zarflar hakkında genel bilgi verilmiştir. Metinde geçen belli başlı zarflar ve zarf-fiiller sayfa ve satır numaraları verilerek incelenmiştir.

Tezimizin asıl konusunu bu metinde geçen zarflar oluşturmaktadır. Önce zarflar hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Zarfın tanımı yapılmış dil bilimcilerin zarflarla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Zarflar durum (hâl), zaman, miktar ve yer-yön zarfları olmak üzere dört temel başlık altında incelenmiştir.

İncelediğimiz metinde zarflarla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Zaman zarflarına 76 başlık altında örnekler verilmiştir. Bu zarflar cümleye öncekilik, sonrakilik ve eşzamanlılık anlamları katmıştır.

2. Durum (hâl) zarflarına 89 başlık altında örnekler gösterilmiştir. Bu zarflar fiilin ve fiilimsinin nasıllığını ortaya koymuştur.

3. Miktar zarflarına 19 başlık altında örnekler verilmiştir. Bu zarflar fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ve zarfların niceliğini belirtmiştir.

4. Yer-yön zarflarına 5 başlık altında örnekler verilmiştir. Bu zarflar yüklem yerini ve yönünü belirtmiştir.

5. Zarf-fiiller cümlede zarf göreviyle kullanılırlar. Metinde özellikle *-Up* zarf-fiil eki çok kullanılmıştır. Metinde genellikle cümlelerin devrik ve uzun olması zarf-fiilin bağlayıcılığıyla sağlanmıştır. *-Up* zarf-fiil eki bağlayıcılık göreviyle bu uzun cümlelerin kurulmasında rol oynamıştır.

6. İncelediğimiz metinde yabancı kökenli zarf sayısı oldukça fazladır:

Müdâm, evvel, evvelâ, dâima, ibtidâ, sabah, elbet, aslâ, meselâ, tahkîkân, cehren, husûsân, umûmen, ekser, gâyet, ziyâde Arapçadan; hemîşe, hemân, henüz, dem-be-dem, gâh, gâhî, serâser, serteser, sanki, berâber, hele, tîz Farsçadan dilimize girmiş olan zarflardır.

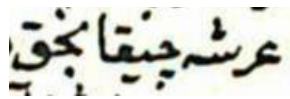
Arapça + Farsça şeklinde oluşan zarflar da mevcuttur: bel + ki gibi.

Türkçe + Farsça şeklinde oluşan zarflar da mevcuttur: san +ki gibi.

7. Metinde geçen bazı zarflar çok işlevli olarak kullanılmıştır. Bu işlevler zaman-niteleme, zaman-yer ve yer-niteleme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan hemân, tîz, yine, *-ken*, *-Inca*, *-mAdAn*, *-dIkda* zaman-niteleme; ... üzre, *+A karşı*, *serâser yer-niteleme* zarfi olarak kullanılmaktadır.

8. Metinde son çekim edatlarıyla oluşturulan zarf sayısı oldukça fazladır. Çalışmamızda bu konuda örneklere yer verilmiştir. (ile, için, gibi, kadar).

9. Metinde zarf-fiil ekleriyle ilgili farklı bir kullanım dikkati çekmektedir: *-ancağ* zarf-fiil eki. Bu ek *-Incağ* ve *-incağ* şeklinde sadece Eski Anadolu Türkçesinde görülür. Eklendiği fiillere *-inca* anlamı katar. Başlangıç ve bitiş yönüyle birbirine bağlı olan fiilleri birbirine bağlar.³⁸⁴² XIX. yüzyıl Osmanlı Türkçesi Dönemine ait bu metinde *-Incağ* eki karşımıza ses değişmesiyle *-ancağ* şeklinde çıkmaktadır.

‘Arşâ çıkancak

³⁸⁴² Nesrin Bayraktar, a.g.e., s. 136.

[8a] (19) 'Arşā çıkancaḵ va'l-lāhu a'lem.

10. Metnimizde *-Up* zarf-fiil ekinin yazımında ikili bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. Metinde *-Up* zarf-fiil ekinin yazımında bazen *p* bazen *b* ünsüzü kullanılmıştır. Bu durum XIX. yüzyıl başlarında *-Up* zarf-fiil ekinin hem ötümlü hem de ötümsüz olarak yazıldığını göstermektedir. Metinde *p*'li yazılması gerekirken *b*'li yazılan bu harf “*p*” harfiyle gösterilmiştir.

11. *-A*, *-iken*, *-mAdAn*, *-Up*, *-Inca*, *-dlkA*, *-dlkdA*, *-dlgIndA*, *-dlgIndAn*, *-ancak* (*-IncAk*), *-ArAk* metinde kullanılan zarf-fiillerdir.

Metinde zarfların işlevleri üzerinde durulmuş gerekli hâller dışında yapı konusuna girilmemiştir. Zarfların belli bir yapısı yoktur. Hemen her türden kelime, kelime grubu ve yan cümle cümlede zarf görevi üstlenebilir. Bu durum zarfların incelenmesini zorlaştırmıştır.

Üçüncü bölümde, incelediğimiz metnin 1b-22a sayfaları arası imlâ ve cümle kurgusu dikkate alınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır. Metinde geçen âyetlerin dahil oldukları sureler, âyetlerin meâlleri, hadislerin ulaşabildiğimiz kaynakları, kelimelerin anlamları, müellifin satır aralarına yaptığı eklemeler ve düzeltmeler dipnotlarda verilmiştir. Kelimelerin anlamları verilirken aynı kelimenin metin içinde farklı anlamlarda kullanıldığı göz önüne alınarak tüm anlamlarıyla birlikte verilmiştir. Metin okunurken asıl metne bağlı kalınmış, müellifin sonradan yaptığı eklemeler ve düzeltmeler konu bütünlüğünün sağlanması açısından metin içinde uygun yerlere yay ayraç içinde eklenmiştir. Ayrıca âyetler, Arapça yazılan hadisler ve bazı Arapça kelimeler metinde Arap alfabesiyle gösterildikten sonra yay ayraç ve tırnak işareti içinde günümüz alfabesine de aktarılmıştır.

İncelememiz sonuç, kaynakça ve tıpkıbasım bölümleriyle son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞCA, Mustafa, *Eski Türkçe Metinlerde Sıfatların Eşdizimliliği*, Pamukkale Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli 2020.
- Ahmed ed-Dârekutnî, Süneni'd-Dârekuṭnî, thk. Şuayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), C.II, s. 68, nr. 1161.
- AKALIN, Şükrü Halûk, "Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler", *Türk Dili Dergisi*, TDK Yayını, sayı 518 (Şubat), Ankara 1995, s.156-163.
- AKGÜN, Hüseyin, "Tirmizi'nin Kullandığı "Hadisun Garibun" Kavramı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, (2017), s. 107-124, Erişim: 20.02.2021, Saat: 10:20.
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/37794/478320> Erişim: 20.02.2021, Saat: 10:20.
- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, 6. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- AKSAN, Yeşim, "Derlem Temelli Sözcük Anlambilimi Çalışmalarının Türkçenin Eğitimine Katkısı", *Theoretical and Applied Researches in Turkish Language Teaching* (L. Uzun & Ü. Bozkurt). Essen: Die Blaue Eule, 2011, 345-358.
- Alâüddîn Ali b. Muhammed Hâzin, *Lübâbü't-Tevîl fi Meâni't-Tenzîl*, (1317), 1: 3.
- Ali Hilmi Dağıstânî, *Fihristü'l-kütübi'l-'Arabiyyeti'l-maḥfûza bi'l-Kütübḥâneti'l-Ḥidîviyye*, Kahire 1308-10, I, 428.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 16:20.
- ARAT, Reşit Rahmeti, "Türkçe Metinlerde e/i Meselesi", *Rocznik Orientalistyczny*, S. XVII, (Krakow 1953), s. 306-313.
- ATABAY, Neşe - KUTLUK, İbrahim - ÖZEL, Sevgi, *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- AYDEMİR, İbrahim Ahmet, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, 1. bs., Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 59-85.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar*, Leipzig 1938.

- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 4. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- BAYRAKTAR, Nesrin, *Orta Türkçede Fiilimsiler*, Hacettepe Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara 2000.
- Begavî, Me'âlimü't-Tenzîl, thk. Muhammed Abdullah el-Nemir, (y.y.y.: Dâru Taytibetü Li'n-neşri ve't-tevzi', 1417/1997), C. I, s. 60.
- Begavî, Şerhu's-Sünne, thk. Şuayb el-Arnaüt, (Dımeşk-Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983) C. IV, s. 506, nr. 1228.
- Beyhakî, Ma'rifetü's-Sünen), C. II, s. 364, nr. 3059. ve'l-âsâr, thk. Abdu'l-Mu'tî Emîn Kal'acî, (Kâhire: Dâru'l-Vefâ, 1412/1991.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, At The Clarendon Press, Oxford 1972.
- ÇAĞATAY, Saadet, *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara 1977.
- ÇALAR, Adem, "Beğâvî'nin Esbâb-ı Nüzûl'e Yaklaşımı (Meâlimü'l-Tenzîl Örneği)", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 2020, C: 0, Sayı: 11, s. 451-487.
- ÇELİK, Ahmet, *Hâzin Tefsirinde İsrâiliyyat*, Selçuk Üniversitesi SBE, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Konya 1989.
- ÇELİK, Ahmet, *Hâzin el-Bağdâdî ve Tefsirdeki Metodu*, Harran Üniversitesi SBE, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı, Tefsir Anabilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), Şanlıurfa 1996.
- Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I, 422-423. (nşr. Ali M. Ömer), I-II, Kahire 1392/1972.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 17:05.
- DELİCE, H. İbrahim, "Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall (2012), p. 27-34, ANKARA-TURKEY, Erişim tarihi: 01.07.2021.
<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933299.pdf> Erişim tarihi: 01.07.2021. Saat: 20:05.
- DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, 1. bs., Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2012.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 26. bs., Aydın Kitabevi, Ankara 2010.

DOĞAN, Nuh, “Türkçe Sözlük’te Sıfatların Eşdizimlilik Bilgisi”, *XI. Uluslararası Büyük Dil Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Budapeşte-Macaristan, (26-27 Eylül 2016), İ.D. Bilkent Üniversitesi, Ankara 2016, s. 801-809.

EDİSKUN, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, 6. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

EKEN, Neticeyi Tayyibe, “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, Cilt/Volume: 13, Sayı/Issue: 33, Yıl/Year: 2016, s.28-47.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183474> Erişim Tarihi: 30.05.2022, Saat: 11:40.

EMRE, Ahmet Cevat, “Türkçe’de Bulanık e (é) Fonemi”, *Türk Dili Belleten*, seri III/ 6-7 (1946), s. 487-497.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, 21. bs., Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul 1993.

EROĞLU, Ali, *Müfessir Bağavi, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, Atatürk Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Erzurum 1987.

EROĞLU, Ali, “HÂZİN, Ali b. Muhammed”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1998, C. XVII, s. 125,126.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 21:00.

ESKİ, Zeynep, *Hâzin Tefsîri'nin Ebu't-Tevfik eş-Şeyh İbrahim Tercümesi (Metin-İnceleme) (1. Cüz) (Fatıha Suresi-Bakara Suresi 1-141)*, İstanbul Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET003131.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2021, Saat: 07:40.

Fahredden er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut, nşr. Dâr İhyâ'et-terâsi'l-Arabî, 1420), C. II, s. 250.

GENCAN, T. Nejat, *Dilbilgisi*, 28. bs., Kanaat Yayınları, İstanbul 1997.

GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, 2. bs., Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri 1995.

GÜNGÖR, Mevlüt, “Begavî, Ferrâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. V, İstanbul 1992, s. 340-341.

Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl*, thk. Muhammed Ali Şahin, (Beyrut, nşr. Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, 1415), C. I.

HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. bs., Engin Yayınevi, Ankara 1997.

- İMER, Kamile - KOCAMAN, Ahmet - ÖZSOY, A. Sumru, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.
- İNAN, Abdülkadir, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerine Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961.
- KANARYA, Bayram, "İbn Ebî Dâvud'un Kitâbu'l-Mesâhif İsimli Eseri Çerçevesinde Mushaf'ın Form Değişikliğinin Panoraması", *Artuklu Akademi, Journal of Artuklu Academia*, 2017 / 4 (2), 29-50, Erişim Tarihi: 12.03.2022, Saat: 19:15.
- <https://www.acarindex.com/pdfs/103181> Erişim Tarihi: 12.03.2022, Saat: 19:15.
- KARAHAN, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, 4. bs., Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- KARPUZ, H. Ömer, "Türkiye Türkçesi'ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S:1, (2000), s. 27-43. ISSN: 1302-9703, Erişim: 28.05.2021, Saat: 13:20.
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10977/131401> Erişim: 28.05.2021, Saat: 13:20.
- KARPUZ, H. Ömer, *Türkçe'de Zarflar (Türkiye Türkçesi Edebi Dilindeki Zarfların Yapısal ve İşlevsel İncelemesi)*, Ege-Doğu Yayınları, Denizli 2013.
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1169-1170. (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1360-62/1941-43.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazin-ali-b-muhammed> Erişim Tarihi: 28.02.2022, Saat: 16:40.
- KORKMAZ, Zeynep, *Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara 1973.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- KÜÇÜK, Murat, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2001.
- KÜÇÜK, Murat, "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait (M.1401) Satır Arası İlk Kur'an Tercümesinde İmlâ ve Ses Bilgisi", *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yayınları: 4, C. XVI, S. 1, Ankara 2003, s. 39-72. Erişim: 18.03.2022, Saat: 10:36.
- http://isamveri.org/pdfdrgr/D00510/2003_1/2003_1_KUCUKM.pdf Erişim: 18.03.2022, Saat: 10:36.
- KÜTÜKÇÜ, Nimet Kara, "Orta Oğuz Türkçesinde Addan Zarf Türeten Biçimbirimler Üzerine", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2022, s. 13-38.

Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/farabi/issue/69113/1076972> Erişim Tarihi: 30.06.2022, Saat: 16:35.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “1869’da Faal İstanbul Medreseleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, S.7-8, s. 277-392.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Dârü’l-Hilâfeti’l-‘Aliyye Medresesi ve Kuruluş Arefesinde İstanbul Medreseleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, ed. Salih Tuğ, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, C. VII: cüz.1-2, s. 1-22.

MAHDUM, Abid Nazar, *Ravzatü’ş-Şühedâ ile Hadîkatü’s-Sü’edâ Mukayyesinin Işığında Eski Türk Edebiyatında Tercüme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi SBE, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001.

MANSUROĞLU, Mecdut, “Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”, *TDAY-Belleten*, 1956, 125-144.

MANSUROĞLU, Mecdut, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul 1958.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, yay.haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. III, s. 784.

Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, (1870-1890), Dâru'l-Kütüb el-Kavmiye Kısım'ul-Feharis el-Şarkiye, The General Egyption Book Organization, 1987, C.II, s. 262, nr.1000.

Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 139, ISBN 978-975-19-6471-7, Seçil Ofset, İstanbul 2015.

https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/Osmanli_arsivinde_seyhulislam_fetvalari.pdf Erişim Tarihi: 04.06.2022, Saat:13.30.

ÖNDER, Abdullah, “Hurûf-ı Mukatta‘a II”, *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt, Sayı 6, 2019, s. 1-36.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1733917> Erişim Tarihi: 30.01.2022, Saat: 09:35.

ÖZCAN, Tahsin, “Ömer Hulûsi Efendi, Samânizâde”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2007, Cilt: 34, s. 72-73.

ÖZKAN, Bülent, “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü”, *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (Muğla 22-24 Aralık 2011), II. Cilt, Ankara 2012, s. 93-102.

- <http://turkcederlem.mersin.edu.tr/esdizim/>) Erişim Tarihi: 01.06.2022, saat:16:30.
- ÖZKAN, Bülent, “Güncel Türkçe Sözlük’te ‘Zarf’ Olarak Tanımlı Sözlük Birimlerin Derlem-Denetimi”, *Turkish Studies* (Elektronik), Vol: 5, No:3, ISSN: 1308-2140, Yıl: 2010, Sayfa Aralığı: 1764-1782.
- https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/bulent_ozkan_gts_zarf_derlem.pdf Erişim Tarihi: 01.06.2022, Saat: 18:10.
- ÖZKAN, Bülent, *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana 2007.
- ÖZKAN, Bülent, “Türkçenin Öğretiminde Sıfatların Eşdizim Sözlüğü -Yöntem ve Uygulama-”, *e-uluslararası eğitim araştırmaları dergisi*, Cilt: 1, Sayı 2, Sonbahar 2010, s. 51-65.
- <https://docplayer.biz.tr/16396490-Turkcenin-ogretiminde-sifatlarin-esdizim-sozlugu-yontem-ve-uygulama.html> Erişim Tarihi: 30.05.2022, Saat: 10:20.
- ÖZKAN, Mustafa, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kur’an Tercüme Üzerine-I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXIX, Sayı 39, İstanbul 2008, s.115-159. Erişim: 12.01.2022.
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17071/178441> Erişim: 12.01.2022, Saat: 18:00.
- ÖZKAN, Mustafa – TÖREN, Hatice – ESİN, Osman, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 3. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2013.
- ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 5. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2017.
- ÖZKAN, Mustafa – SEVİNÇLİ, Veysi, *Söz Dizimi*, 9. bs., Akademik Kitaplar, İstanbul 2019.
- ÖZTÜRK, Ali, “Eğirdir’de Yaşamış Bir Türk Alimi Muslihuddin Mustafa Bin Muhammed ve Eserleri”, Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri ile Eğirdir, 1.Eğirdir Sempozyumu 31 Ağustos-1Eylül 2001, Eğirdir-Isparta, s. 729-740.
- ÖZTÜRK, Ali, *Hızır Bin Gölbeği Adına Yazılmış Bir Mülk Sûresi Tefsiri*, Ankara Üniversitesi SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1996.
- POLAT, Ülkü, “Eski Türkçede Bağlı Cümle Teşkilinde Kullanılan Bağlayıcılar”, XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı, Varşova-Polonya 25-28 Eylül 2018, s.48-58.

https://www.academia.edu/38082517/ESK%C4%B0_T%C3%9CRK%C3%87EDE_BA%C4%9ELI_C%C3%9CMLLE_TE%C5%9EK%C4%B0L%C4%B0NDE_KULLANILAN_BA%C4%9ELAYICILAR Erişim Tarihi: 20.05.2022, Saat: 23:50.

SANCAKLI, Saffet, “Begavî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1998, C: 34, Sayı: 3, s. 79-94.

SARIKAYA, Bekir, “Arapça Metinlerin Çeviriyazılarında Yapılan Yazım Hataları Üzerine İnceleme”, *Kesit Akademi Dergisi*, (2020), 6 (24): 107-125. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.44038> Erişim: 28.01.2021, Saat: 18:15.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1448065> Erişim: 28.01.2021, Saat: 18:15.

SAYLAN, Nesrişah, *Kıraat Açısından Begavî Tefsiri*, Fırat Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Elâzığ 2015.

SEBZECİOĞLU, Turgay, *Türkçe Dilbilgisi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2017.

ŞİMŞEK, Halil İbrahim, “Murad Buhârî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 31, Ankara 2020, s. 185-187.

TAŞ, İsmail, *15. Yüzyıla Ait “Enfesü'l-Cevâhir” Adlı Yazma Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

TAŞ, İsmail, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden “Tefsirü'l-Lübâb Tercümesi” Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2016.

TAŞ, İsmail, “Tercüme-i Tefsiri'l-Lübâb Eserinin (Hâzin Tercümesi) Musa bin Hacı Hüseyin el-İznikî ve Başka Müellifler Tarafından Telif Edilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: 53 (2015-2), İstanbul 2016, s. 91-110.

TAŞ, İsmail, “Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi: Faruk Nafiz Çamlıbel Şiirleri Örneği”, *trk dergisi (Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi)*, 1 (1), 2020, 59-86.

<https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/article/view/21/24> Erişim Tarihi: 04.07.2022, Saat: 19:15.

TEZCAN, Semih, *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yayınları, Ankara 1978.

TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, 1. bs., Kapı Yayınları, İstanbul 2012.

TOGAN, Z. Velidi, “Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt III, Sayı 0, İstanbul 1958, s. 132-160. Erişim: 02.01.2022.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuislamtd/issue/1190/13991> Erişim: 02.01.2022, Saat: 19:50.

TOPALOĞLU, Ahmet, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

TULUM, Mertol, *Sinan Paşa, Tazarrunâme* (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. T 800), İstanbul 1968.

TURAN, Fikret, “Türkçede Zarflar Üzerine”, *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Pars Yılı, Ankara 1998, s. 301-306. Erişim Tarihi: 28.05.2021.

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/fikret_turan_turkcede_zarflar_uzerine.pdf Erişim Tarihi: 28.05.2021, Saat: 23:20.

Türkçe Sözlük, 11. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul 2002.

VURAL, Hanifi - BÖLER, Tuncay, *Ses ve Şekil Bilgisi*, 1. bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2012.

YAVUZ, Kemal, “XIII. XVI. Asır Dil Yادigarlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 27, İstanbul 1983, s. 1-34. Erişim Tarihi: 02.01.2022.

<https://www.altayli.net/xiii-xvi-asir-dil-yadigarlarinin-anadolu-sahasinda-turkce-yazilis-sebepleri-ve-bu-devir-muelliflerinin-turkce-hakkindaki-gorusleri.html> Erişim Tarihi: 02.01.2022, Saat: 19:50.

YAZICIOĞLU ERSOY, Habibe, “Orhun Yazıtlarında Eşdizimlilik”, *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu (1-7 Haziran 2018, Ulanbator- MOĞOLİSTAN) Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt, İstanbul 2018, s. 1499-1516.

YÜKSEL, Yahya, “Nevrüz B. İsa'nın Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ Adlı Mesnevisinde Geçen Süre İsimleri, Lafzî Hadisler ve İslami Kaynaklı Sözler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 13, Sayı: 70, (Nisan 2020) & Volume: 13 Issue: 70 April 2020, s. 160-170.

<https://www.sosyalarastirmalar.com> Erişim: 07.06.2021, Saat: 11:16.

İnternet Alıntıları:

- URL-1, <https://sozluk.tdk.gov.tr/> : *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: 07.06.2021, Saat: 18:35.
- URL-2, <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/> Erişim Tarihi: 14.12.2021, Saat:10:48.
- URL-3, <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/045/2408.htm> : Müslim, Sahih-i Müslim, “Fedailu's-Sahâbe Bahsi”, 2408. Erişim Tarihi: 10.12.2021, Saat: 08:10.
- URL-4, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=560> : Ebû Dâvûd, Vitr, 14, (72 D1453) Erişim Tarihi: 19.12.2021, Saat: 10:10.
- URL-5, <https://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2003> : Kütüb-ü Sitte, 4. Cilt, Kur'ân'ın Tilâveti ve Kıraatı Bölümü-Birinci Bab, İkinci Fasıl-Tilâvet Âdâbı. Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 11:15.
- URL-6, <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/146975/> Erişim Tarihi: 21.12.2021, Saat: 22:38.
- URL-7, <https://sunnah.com/tirmidhi:2919> : Tirmizî, Cami'at-Tirmizî, Kuran'ın Faziletleri İle İlgili Bölümler, Hadis 2919. Erişim Tarihi: 26.12.2021, Saat: 11:54.
- URL-8, <http://qaalarasulallah.com/hadithView.php?ID=30242> : Tirmizî, Cami'al-Tirmizî, Cilt: 1, Kitap: 2, Hadis: 242. Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 21:50.
- URL-9, <https://al-maktaba.org/book/33759/1033> : El-Sicistani, Ebu Davud, Sunan Ebu Davud, 764. Erişim Tarihi: 15.01.2022, Saat: 23:04.
- URL-10, <http://www.normalift.com/kitap/files/muvat/had/001-3/0181.htm> Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 09:27.
- URL-11, <https://turkcenedemek.com/kelime/kasem/> Erişim Tarihi: 19.01.2022, Saat: 11:20.
- URL- 12, https://islamweb.org/ar/library/index.php?page=bookcontents&flag=1&bk_no=53&ID=1075 Erişim Tarihi: 18.01.2022, Saat: 10:24.
- URL-13, <https://majles.alukah.net/t55153/> Erişim Tarihi: 22.01.2022, 19:00.
- URL-14, <https://quran-tafsir.net/khazen/sura1-aya1.html> Erişim Tarihi: 25.01.2022, Saat: 21:20.
- URL-15, <https://www.dorar.net/hadith/sharh/11383> : El-Buhârî, Sahih-i Buhârî, 4475. Erişim Tarihi: 28.01.2022, Saat: 11:50.

URL-16, <https://www.hadiskitaplari.com/ara/?q=iman&p=2> : Nevevî, Riyazus Salihin, 684 Nolu Hadis; Buhârî, İmân 3; Müslim, İmân 58. Erişim Tarihi: 31.01.2022, Saat: 13:07.

URL-17, <https://muhammed.org/a-kadir-1917-istanbul--1985-istanbul-sair-yazar-kara-harp-okul.html?page=104> Erişim Tarihi: 01.02.2022, Saat: 18:36.

URL-18, <http://www.islamport.com/w/aqd/Web/2633/1036.htm> : Ahmed ibn İbrahim ibn İsa, *İmam İbn el-Kayyim'in Şiirinin Açıklanmasında Amaçların Açıklanması ve Kuralların Düzeltilmesi*, İslami Büro – Beyrut, Üçüncü Baskı, 1406. Erişim Tarihi: 15.02.2022, Saat: 09:10.

URL-19,
https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%A2m%C3%A2nizade_%C3%96mer_Hulusi_Efendi Erişim Tarihi: 02.03.2022, Saat: 22:15.

URL-20, <http://www.lugatim.com/s/nice> Erişim Tarihi: 27.04.2022, Saat: 11:10.

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Buldan'da tamamladı. 1999 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden derece ile mezun oldu. 1999 yılında Şanlıurfa'da Süleymanşah İlköğretim Okulunda göreve başladı. 2004 yılından beri Safranbolu Atatürk Anadolu Lisesinde görev yapmaktadır.

